DE NAVORSCHER.

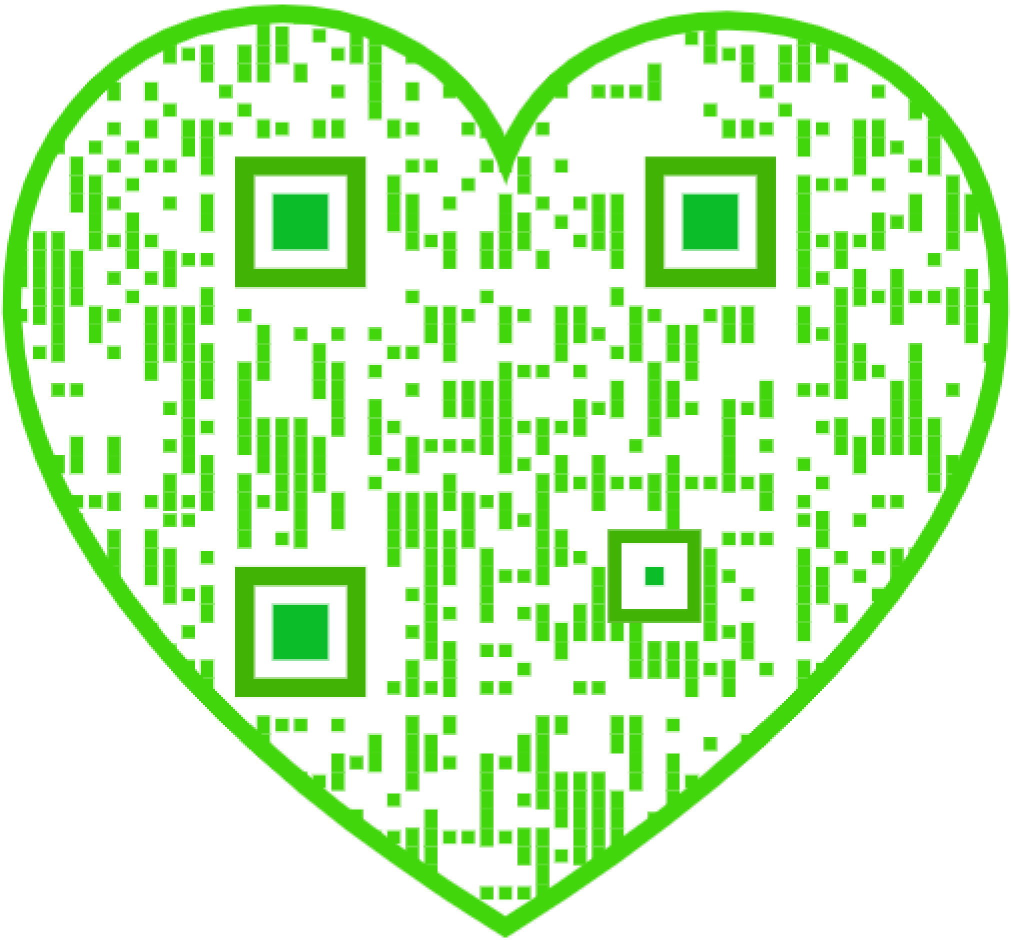

DE NAVORSCHER.

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN,

BIBLIOTHECARIS DER RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT.

Drie en vijftigste jaargang.

ZALT-BOMMEL

H. J. VAN DE GARDE & Co

1903.

GESCHIEDENIS.

PRINS WILLEM I EN DON JUAN.

De gloed der hero-worship schijnt aan 't dooven. Zóo weinig is er van over, dat zelfs de korten tijd forsch oplaaiende vlam van bewondering voor onze tijdgenooten in Zuid-Afrika in velen bij de eerste desillusie neersloeg tot doffe twijfelzucht. De historische critiek, met haar onverbiddelijken waarheidssikkel afgodsbeeld na afgodsbeeld wegmaaiend van het voetstuk der lieflijke legende, heeft voor een deel hieraan schuld: voor een deel echter ook de tijdgeest, die onzen jongelieden in menig kring doet wanen, dat uiting van geestdrift strijdig is met mannelijke waardigheid en dat het kille „nil mirari", het onbewogen blijven onder *alles*, de schoonste gemoedsstemming is voor alwie zijn achttiende jaar passeerde. En toch — sterker dan de leer blijft altijd de natuur. Nog menig jong historicus zal het bloed naar het hoofd stijgen bij 't lezen van Agnes Stricklands taal — lastertaal gelukkig — over onzen grooten stadhouder-koning. En aan meer dan een jeugdig vorscher zal de ontdekking, dat zelfs onze „Willem vader" soms kleine middelen gebruikte tot het bereiken zijner grootsche doeleinden een oogenblik bezorgen van vlijmende teleurstelling of van weemoedige ontgoocheling. Maar zij de waarheid vaak pijnlijk, ze blijft toch waarheid en het is goed ze onder de oogen te zien. Daarom volge hier de mededeeling van een zeer weinig verkwikkelijk stuk waarheid.

Het was in het jaar 1576. Requesens was den 4en Maart plotseling gestorven en een halfjaar verliep, eer zijn opvolger, schoon in April reeds benoemd, de reis naar Nederland aanvaardde. De Raad van State, sinds 1530 voor zulk een geval als plaatsvervanger aangewezen, nam met goedkeuring des Konings de leiding der zaken op zich, maar weldra bleek, dat hij niet was opge-

wassen tegen de moeilijkheden, waarvoor hij kwam te staan. De Spaansche troepen in ons land toch, gedemoraliseerd door het niet-aanwezig-zijn van een landvoogd, verbitterd door wanbetaling, sloegen uit den band en begingen de excessen, welke uitliepen op de beruchte „Spaansche furie". De burgerijen van Brussel en Gent beantwoordden in Juli de Spaansche wanordelijkheden met tegenoproeren. Te Brussel speelde daarbij de baron de Hèse, een nauw twintigjarig peetzoon van Oranje, een belangrijke rol als kolonel der troepen, welke de Staten van Brabant hadden in dienst genomen om de muitende Spanjaarden te weerstaan; hij werd zelfs uitgeroepen tot gouverneur der stad. Het is niet aan te nemen, dat hij bij dit alles handelde buiten voorweten van zijn peetoom, den genialen leider van heel het verzet tegen Spaansche willekeur. Krachtig genoeg trad men te Brussel op: een aantal leden van den Raad van State werd den 4en September gevangen gezet: het is trouwens wel mogelijk, dat niet allen ontroostbaar waren over de gedwongen afzondering, die hen voor het oogenblik vrijstelde van het nemen van ingrijpende maatregelen. De Spanjaard Rhoda, lid van dien Raad (zijn medestander en landgenoot Del Rio was onder de gearresteerden) was tijdig naar Antwerpen gevlucht; en zich onder de bescherming van d'Avila, den gouverneur der citadel, daar veilig achtend, verklaarde hij zich voor den eenig wettigen Raad van State. Het was te voorzien, dat Oranje er zich niet bij zou neerleggen, dat in deze handen het bestuur des lands zou blijven berusten. Reeds in Mei had hij vruchtelooze pogingen gedaan, om de souvereiniteit over deze landen te doen overgaan in handen van den Franschen prins d'Alencon, den lateren Anjou. Met welgevallen zeker had hij gezien, dat de provinciale Staten van Brabant, Vlaanderen en Henegouwen zich aangordden tot het terugdrijven der plunderende Spaansche soldaten. Nu werd wat er buiten Rhoda nog restte van den Raad van State: Aerschot, die steeds op vrije voeten was gebleven, Viglius, die van zijn huisarrest, en Sasbout, die uit de gevangenis ontslagen was, aangevuld met drie door dezen gecoöpteerde leden; en dit lichaam wist Willem I te bewegen, om tegen 22 September een Staten-Generaal bijeen te roepen te Gent. Bij dezen Staten-Generaal was 's Prinsen invloed bijna onbegrensd, terwijl bovendien de van ouds woelige bevolking van Gent geheel op zijne hand was en bereid, zoo noo-

dig, de Staten te intimideeren. Zelfs had Oranje, op een door hem uitgelokt verzoek dier burgerij, zijne vroeger naar Gent gezonden troepen daar laten blijven.

In diezelfde Septembermaand vertrok de nieuwe landvoogd, don Juan van Oostenrijk, naar deze streken. Er zouden echter nog verscheiden weken verloopen, eer hij de reis van Italië naar Spanje en van daar naar Nederland had volbracht. Gebeurtenisvolle weken: want in dien tijd werd de dubbele triomf voorbereid, die Oranjes gezag, zoo groot reeds, nog deed wassen; de sluiting der Pacificatie van Gent (8 November) en de daarop gevolgde Unie van Brussel: bij de eerste sloten 15 gewesten onder leiding van Willem I, zich aaneen tegenover Spaansche willekeur, bij het laatste beloofden de Protestanten den Catholieken godsdienst te zullen ontzien, wat veel wantrouwen wegnam tusschen Zuid en Noord.

Juist in de dagen toen de Pacificatie stond te worden gesloten, kwam (3 November) don Juan in Luxemburg aan. Men kent den begaafden, warmbloedigen, chevaleresken jonkman, die schoon hij niet de prototype is van den operaheld van zijn naam, toch menig trek met dezen gemeen had; vóór alles een avontuurlijke aanleg, door de omstandigheden sterk ontwikkeld. Geen afkomst was meer vorstelijk dan de zijne van vaders kant: trotsch keizersbloed vloeide hem door de aderen, met een licht bijmengsel van dat zijner grootmoeder Jeanne la Folle; van haar had hij juist genoeg, om zijne verbeelding te prikkelen en te verhitten en in zijn brein fantastische plannen te doen geboren worden, niet zóóveel echter, dat ook hij een slachtoffer behoefde te worden van de sombere melancholie, waartoe latere Habsburgers zijn vervallen. Tot aan zijn veertiende jaar was dit fiere vorstenkind, aan den anderen kant toch ook maar de zoon van de waschvrouw Barbara Blomberg, in wel patricische, maar betrekkelijk rustige omgeving opgegroeid, bestemd voor den geestelijken stand en onkundig van zijne hooge geboorte; in 1561 echter werd hij met een sprookjesachtig snellen overgang door zijn halfbroeder Filips II overgeplaatst naar diens Hof, terwijl de speelmakkers van vroeger plaats maakten voor den Kroonprins Carlos en zijn neef Alexander Farnèse. Voortaan leefde hij met hen op voet van volkomen gelijkheid. De geestelijke bestemming, eerst nog vastgehouden, werd later opgegeven en 't zwaard, dat reeds het kind Juan zeer vaar-

dig hanteerde bij 't spel, werd in ernst aangegord tegen de Mooren en iets later tegen de Turken in den voor hem zoo roemvollen slag bij Lepanto. Nu, een jaar of vijf later, kwam hij den post aanvaarden, die eens aan Don Carlos was toegedacht geweest en dien later Alexander Farnèse zou bekleeden wel met krijgsmanseere, maar toch met weinig vrucht, dank zij Filip's schrielheid en talmzucht. Gretig greep Juan den aangeboden werkkring aan; niet als doel: wat gaf hij om de onderdrukking van een troep oproerlingen? Maar de lage landen zouden voor hem slechts een pied-à-terre zijn, een onbeduidend station, waar hij even een zaak moest afdoen op weg naar het eigenlijke doel zijner reis: het kettersche Engeland, waar een beeldschoone rechtgeloovige koningin werd gevangen gehouden door een van 't geloof afgedwaalde mededingster. Hij zou als een middeleeuwsch dolend ridder de gevangen schoone gaan bevrijden, haar rijk en troon voor haar veroveren en als loon haar hand ontvangen. Een dubbel begeerlijk loon: want als gemaal eener regeerende vorstin zou hij niet langer behoeven te blozen over de balk in zijn eigen wapen.

Maar — „between the cup and the lip is many a slip". Don Juan is nooit in Engeland gekomen. Zijn eerste optreden hier had plaats onder de allermoeilijkste omstandigheden. Zooals we zagen hadden de Spaansche troepen, die anders allicht zijn beste steun waren geweest, door muiterij en plunderzucht zich zóo onmogelijk gemaakt, dat Filips op den duur niet anders overbleef dan hen terug te roepen. Zoo verre was het er vandaan, dat de orde hersteld zou zijn, dat juist den dag na Juans aankomst de heftigste uitbarsting van alle plaats had. Reeds 20 October bij het soldatenoproer te Maastricht had heel wat bloed gevloeid; nu op den 4en November voerden te Antwerpen de troepen van Filips een verwoeden strijd tegen die van Oranje en den Staten-Generaal; van uit de door het Staatsche leger belegerde citadel, waar de ontevreden Spanjaarden uit tal van garnizoenen waren samengestroomd, richtte zelfs ten slotte d'Avila de kanonnen op de stad. Dit optreden, overal schrik en angst voor de Spaansche soldaten verspreidend, gaf den doorslag bij de onderhandelingen over de pacificatie van Gent, die een paar dagen later werd geteekend. Ook was reeds vóor Juan's komst ernstig gedelibereerd over de vraag of men den nieuwen land-

voogd wel zou erkennen, en de gevechten te Antwerpen geleverd deden ook op dit punt dezen geen goed. Daarentegen had de man tegen wien hij allereerst zou hebben te strijden, Willem I, nooit machtiger invloed bezeten dan in deze dagen van 't sluiten der Pacificatie, die voor een goed deel zijn wensch en zijn werk was.

Ongelijk moest de strijd wel zijn tusschen openen jongen krijgsman en den handigen diplomaat, geschoold aan het Hof van Maria te Brussel, weldoorkneed in de kunstgrepen van Macchiavelli's leer en met een rijke ervaring in woelige jaren verworven. Toch had Juan twee dingen vóór: zijne groote persoonlijke innemendheid en de eerlijkheid zijner voornemens tot het stichten van vrede en tot het voldoen aan billijke wenschen. Aan de eerlijkheid geloofde Oranje niet: wie zal het een staatsman van die dagen euvel duiden, dat hij geen oprechtheid onderstelde in hem dien Filips zond? In de innemendheid zag hij een gevaar. Was het al niet te voorzien, dat de vluchtige populariteit, die deze aantrekkelijke don Quichot mocht winnen, ernstige schade zou kunnen toebrengen aan de innige, diepe genegenheid die Willem in dagen van leed en strijd aan zijn Hollanders en Zeeuwen had weten in te boezemen, de trotsche adel der Zuidelijke gewesten was tochal altijd naijverig op Oranje, die, eens hun gelijke, nu boven hen uitstak van boven de schouderen opwaarts; en dèze kon licht bezwijken voor de bekoring van de beminnelijken keizerszoon. Die kans nu kon Oranje niet wagen ter wille van Holland en Zeeland, wier belang hij sinds lang met het zijne had vereenzelvigd. Mochten zelfs deze gewesten nog in den aanvang van 1576 geneigd zijn geweest zich te buigen onder het Spaansche juk, na de Unie van Delft (25 April) hadden zij zich te hopeloos gecompromitteerd om nog in genade te worden aangenomen. Het was reeds twijfelachtig of hun opstand zou gelukken mèt de hulp der Zuidelijken, zonder die hulp scheen hunne zaak stellig reddeloos verloren. Daarom moest tot elken prijs toenadering van de Zuid-Nederlandsche provinciën tot Spanjes landvoogd worden voorkomen en het was om van te voren diens invloed al te ondergraven, dat Willem het slinksche middel van briefverdraaiing te baat nam. Ziehier een staaltje van de wijze waarop hij Juan en diens lastgever Filips verdacht maakte. [1])

---

[1]) Kervyn de Lettenhove vermeldt dit feit kortelijks in zijn: Les Huguenots et les Gueux, IV, 153.

Den 11en September 1576 had Filips II twee brieven aan Jeronimo de Rhoda geschreven, waarvan de authentieke tekst is bewaard in minuten, welke nog berusten in de archieven van Simancas en deels in excerpt, deels letterlijk zijn uitgegeven door Gachard. [1]) Deze brieven zijn onderschept door Willem I, die in October 1536 daarover schreef aan den Raad van State, de Staten-Generaal, de Staten der provinciën en eenige stedelijke magistraten. In die missives gaf hij den inhoud der opgevangen stukken verminkt, en opzettelijk verminkt, weer. Om dit te bewijzen zal ik hier eenvoudig naast elkander laten afdrukken de geïncrimineerde passages uit Filips' brieven en de lezing, welke Oranje daarvan gaf in zijn brief aan den Raad van State. [2])

Willem I.	Filips II.
A.	A.
.... daaruit (uit Filips' brieven) hebben wij duidelijk gezien, dat *men u geheel zoekt te bedriegen zooals klaarlijk blijkt uit een afschrift van den brief, dien de koning ook u* (den Raad van State) *heeft geschreven den 10 September.... (terwijl hem* [3]) *evenwel uitdrukkelijk verboden wordt, u bekend te maken met de ontvangst daarvan* [4])	*De Koning schrijft den Raad van State een brief* (van die strekking) *en zendt Roda daarvan copie.* [a])
B.	B.
waaruit blijkt, dat wat de koning u schrijft slechts fraaie woorden zijn, berekend om u in	.... *des Konings wil is, dat zij* (d. i. degenen die met De Rhoda hadden samengewerkt bij het

[1]) Gachard, Correspondance de Philippe II, t. IV, p. 365—371.

[2]) d. w. z. de Hollandsche vertaling van beide. Wie liever de oorspronkelijke Fransche en Spaansche teksten vergelijkt, kan die gemakkelijk vinden bij Gachard.

[3]) d. i. de Rhoda.

[4]) Gachard, Correspondance de Guillaume le Taciturne III 127 „et y avons —receu."

[a]) Gachard, Correspondance de Philippe II t IV p. 366 „Il écrità Roda."

slaap te wiegen en te misleiden. [1])

C.

.... *aangezien zelfs het voornemen wordt geuit, den Staten de wapenen af te nemen, hoe dan ook* ....

.... *en, als gezegde Staten of het volk zich blijven verzetten aan gezegde Spanjaarden verlof te geven om te doen, wat zij dienstig zullen achten voor hunne veiligheid en om zich staande te houden.* [2])

[1]) Ibid. „par laquelle—abuser."

[2]) Ibid. „veu mesmes — aux etats," „et que sy — convenir".

afvaardigen van Olaegui, op wiens inlichtingen deze brief het antwoord is) *zich zeer gehoorzaam betoonen aan den Raad van State, die zijn persoon vertegenwoordigt en belast is met het bestuur der Nederlanden.* [a])

C.

De Koning, in het oog houdende dat de hoofdoorzaak van het gebeurde is het wantrouwen dat er bestaat tusschen volk en Spanjaarden, *verlangt dat het volk de wapenen neerlegge en dat de krijgslieden, wier lichting is toegestaan door den Raad van State, worden afgedankt;* .... *als* (wat we niet gelooven en verwachten), *die van den Raad en het land voortgingen met hunne troepenlichtingen en volhardden in hun boos opzet, — dat dan hij* (Sancho d'Avila) *en mijne andere dienaren zouden hebben te waken voor hunne veiligheid en het behoud des lands,* HANDELENDE MET DIE OMZICHTIGHEID, BEDACHTZAAMHEID EN NAUWGEZETHEID, WELKE EENE ZOO NETELIGE ZAAK VORDERT .... *voor het geval dat de wrok en de halsstarrigheid van de lieden des lands zóo groot mochten zijn, dat de hartstocht in hen zegevierde en zij niet wilden afzien van hunne troepenlichtingen, noch de wapenen neerleggen, maar zij daarentegen*

[a]) Ibid. p. 366—367 „que sa volonté est— gouvernément des Pays-Bas."

zouden voortgaan met de volvoering van hun boos opzet, — in dat geval en als het duidelijk blijkt, dat het doel der inboorlingen is: op te staan, of mijne Spaansche dienaren en soldaten om te brengen, — DAN EN NIET ANDERS *zullen zij doen wat hun gewenscht schijnt voor mijn dienst, voor hun persoonlijke veiligheid en de handhaving mijner rechten op deze landen, daarbij te werk gaande met zooveel oplettendheid, gematigdheid, bedachtzaamheid en billijkheid, als de zaak vereischt en zonder die van het land op eenige wijze aanleiding te geven tot opstand; want zooals ik zeide, het is mijn wensch en doel, dat men beproeve, vriendschap en eendracht met hen te onderhouden en dat de vijandschap van beide kanten zich richte tegen mijne vijanden en de rebellen.*

Intusschen is wat ik u hier verklaar, alleen een voorzorgsmaatregel en gij moet niet onmiddellijk daarvan kennis geven aan genoemde krijgsoversten, maar alleen in geval van nood, als alles is afgebroken en er geen hoop meer is op minnelijke schikking. Dan zelfs moet gij het hun mededeelen GEHEEL OFFICIEUS EN MET VEEL VOORBEHOUD, *zonder dat men wete dat het bevel van hier is uitgegaan. Maar zoo de zaken in der minne geschikt kunnen worden, of als ze reeds gesust zijn.... moet ge hun niets daarvan zeggen, opdat*

zij niet ondernemen iets te doen strijdig met mijne boven geuite wenschen; want dat is niet betamelijk en moet op geenerlei wijze geschieden. [a])

D.

„. . . . *en de Spanjaarden in het land te doen blijven.*" [1])

D.

. . . . *intusschen wil hij* (Filips) *dat de Spaansche troepen ophouden met samen te scholen en terugkeeren naar de garnizoenen.* [b])

E.

„*met zeer uitdrukkelijke bedreigingen met name tegen mijnheer den hertog van Aerschot, den heer de Champagney en allen van hunne gezindheid . . . met dien verstande evenwel, dat men met hen moet dissimuleeren* [2]) *tot de aankomst van don Juan d'Austria.* [3])

E.

Wat betreft Aerschot, Champagney en anderen van dezelfde gezindheid valt er voor het oogenblik niets te zeggen, dan dat men met hen moet dissimuleeren [c]) *en zich zoo goed mogelijk schikken in de omstandigheden; als don Juan in de Nederlanden is, zal op alles behoorlijk orde worden gesteld.* [d])

F.

. . . . *gezegden Rhodas wordt opgedragen vóór zijn vertrek . . . eene uitvoerige instructie op te stellen voor genoemden don Juan d' Austria, waarnaar deze zich zal hebben te richten, zoowel in geestelijke en staats- als in krijgszaken.* [4])

F.

Bovendien is het van belang, dat hij (Rhoda) *don Juan niet zie en dezen niet onderweg ontmoete, om den Nederlanders alle mogelijke verdenking te benemen. De Koning gelast hem evenwel, een verslag of memorie op te maken over alle punten en bijzonderheden, waarvan hij het nuttig zal*

1) Ibid. „et faire—au pays".

2) z. beneden over den juisten zin van dit woord.

3) Ibid. p. 128 „avec menasses — d' Austria."

4) Ibid „est commandé — militaires."

a) Ibid. p. 366. „Le Roi — licienciés; p. 367 „mais que si — périlleuse," p. 370 — „toutefois — aucunement."

b) Ibid. p. 366 „moyenant-garnisons."

c) z. beneden over den juisten zin van dit woord.

d) Ibid. p. 368 „En ce qui touche — toutes choses."

oordeelen, dat don Juan verwittigd zij, zoowel ten opzichte van het geestelijke en het tijdelijke, van de zaken van financiën en oorlog als wat betreft de politie en de dienaren en andere personen aan wie hij beleefdheden moet bewijzen. [a])

G.

Zanchio (d' Avila), dien men in Spanje bewondert en ten hemel toe verheft over de wijze, waarop hij de spaansche rebellen en muiters van Alost heeft bijgestaan en begunstigd. [1])

G.

„Aan Sancho d' Avila geef ik (Filips) bijgaand antwoord, dat in hoofdzaak aan u wordt opgedragen: dat gij hem zegt, voor hem alleen en afzonderlijk, dat ik voldaan blijf over den ijver, waarmee hij voorzag in de noodzakelijkheid en het dreigend gevaar, welke ijver, ik twijfel er niet aan, er krachtig toe bijdroeg, om Raad en volk te beletten met nog meer vrijmoedigheid op den ingeslagen weg voort te gaan; maar laat hij weten, dat dit mijn wensch is, dat hij en alle anderen medewerken tot de rust en bevrediging des lands, dat hij volkomen onderwerping en gehoorzaamheid belove aan den Raad (van State) op zoodanige wijze, dat ze geen billijken grond hebben, zich op dit punt over hem te beklagen. [b])

Wat blijkt ons nu bij vergelijking dezer citaten? Gaan wij ze van de rij af na: In *A* beklaagt Oranje er zich over, dat Filips aan Rhoda een copie van zijn brief aan den Raad van State

[1]) „Zanchio, lequel — d'Alost."

[a]) Ibid. p. 369 „Il importe — des égards."

[b]) Ibid. p. 369 „A Sancho — à cet égard."

zond, met verbod om den Raad mededeeling te doen van de ontvangst dier copie. Van dat verbod nu vinden we bij Gachard niets; dat bewijst wel niet, dat het in Filips' brief niet heeft gestaan, omdat Gachard juist van dezen brief den tekst slechts hier en daar woordelijk weergeeft en voor het overige slechts een kort résumé geeft van den inhoud, maar het is toch niet zeer waarschijnlijk, dat hij een dergelijk verbod niet zou hebben vermeld. En wat betreft de toezending der copie, dat was volkomen in den haak. Rhoda was en bleef lid van den Raad van State en als zoodanig gerechtigd kennis te dragen van wat aan dit lichaam werd geschreven; en de oneenigheden, sinds lang bestaande tusschen hem en de Nederlandsche leden van den Raad, konden den Koning doen twijfelen of men het officieele schrijven hem zou toonen. Toen de brief werd geschreven was dan ook de Raad reeds uiteen gespat: Rhoda zat alleen te Antwerpen, Aerschot was de eenige die te Brussel volkomen vrij was, de andere leden waren òf gevangen òf werden in hun huis bewaakt.

In *B* zegt Oranje, dat uit het zenden dier copie aan Rhoda blijkt dat des Konings brief aan den Raad van State slechts fraaie woorden bevat, om den Raad in slaap te wiegen en te misleiden. In hoeverre dit zou kunnen blijken uit de toezending van dat afschrift of het beweerde bevel tot geheimhouding is niet duidelijk. En de bewering zelf schijnt mij ongemotiveerd. Beide brieven aan Rhoda, 's Konings vertrouwden dienaar, in cijferschrift geschreven en waarvan wij dus kunnen aannemen dat ze des schrijvers ware bedoeling weergeven, ademen sterk verlangen naar vrede. Van den Raad van State spreekt de Koning als „zijn persoon vertegenwoordigend en belast met het bestuur hier te lande". Aan d'Avila laat Z. M. uitdrukkelijk bevelen, „dat hij volkomen onderwerping en gehoorzaamheid betoone aan die van den Raad". Dit wijst dus op een gansch andere gezindheid jegens den Raad, dan Oranje aan Filips toedicht.

In *C* wordt geklaagd, dat de Koning den Staten de wapenen wil afnemen, hoe dan ook. Nu spreekt het wel vanzelf, dat als een vorst garnizoen legt in zijn eigen gewesten, hij niet kan toestaan, hoe die garnizoenen zich ook misdragen, dat de bevolking de wapenen tegen hen opvat. Alleen hij kan maatregelen nemen, om zijn troepen tot de orde terug te brengen en hij doet dat ook, door te verbieden, „samenscholing van Spaansche troe-

pen" en te bevelen hun terugkeer tot de garnizoenen. Maar dat verzwijgt Oranje.

Toch ligt reeds in Filips' gelijkstelling der partijen eenige onbillijkheid, daar toch de *eerste* wanordelijkheden door de Spaansche troepen waren gepleegd. Erger wordt dit meten met twee maten, als Filips niet spreekt van krachtdadige beteugeling der muiters of van middelen om zoo noodig de burgerij te beschermen tegen de woeste soldatesca, maar wel — zij het dan ook slechts voor het alleruiterste geval dat de Staten aggressief optreden en zelfs dan nog met zeer veel restricties en officieus — Rhoda machtigt den Spaanschen krijgsoversten en soldaten vergunning te geven tot zelfverweer. Op dit punt heeft dus Willem I tot op zekere hoogte gelijk, als hij oordeelt, dat de Nederlanders reden hebben te klagen over Filip's schrijven.

Anders staat het met punt *D*, waar de Prins beweert dat uit de brieven aan Rhoda blijkt, dat de Koning de Spanjaarden in het land wil doen blijven. Daarover spreekt Filips niet; hij gelast ze alleen, voorloopig naar de garnizoenen terug te keeren in het belang van rust en orde, over verdere plannen met hen — geen woord.

Ook van de zeer uitdrukkelijke bedreigingen, volgens citaat *E* uit 's Prinsen brief te vinden in Filips' schrijven, is daarin geen woord te ontdekken. Wel is Oranjes zeggen „met dien verstande evenwel dat men met hen (Aerschot, Champagney enz.) moet dissimuleeren tot op de aankomst van don Juan" bijna woordelijk aangehaald uit Filips' brief; maar de zin is minder hatelijk dan ze in 20ste eeuwsche ooren moet klinken. Volgens eene mededeeling van prof. Van Hamel toch [1]) heeft het 16de eeuwsche „dissimuler" een veel zwakkere beteekenis dan ons „veinzen". Het is meer het zachtere „doen alsof men iets niet merkt", „zich wat van den domme houden". Natuurlijk blijft daarin altijd iets van achterbakschheid, iets niet-opens, maar voor een diplomaat qua talis in het verbergen van zijn gedachten, het niet toonen van elke genomen ergernis, een geoorloofde voorzichtigheid, die toch niet altijd als veinzerij kan worden bestempeld.

Practisch was Filips' raad in het onderhavige geval in hooge

[1]) Steunend op de oud-Fransche woordenboeken van Littré en Godefroy (supplement IX) en op de Dictionnaire de l'Académie, die als min of meer archaïstisch opgeeft: „dissimuler: faire semblant de ne pas remarquer".

mate. Aerschot was voor dat oogenblik het hoofd van den Raad van State, die alleen bij ontstentenis van een landvoogd den souverein verving. Zijn rijk had dus uit bij de komst van don Juan, terwijl ook Champagney, de gouverneur van Antwerpen, allicht een toontje lager zou gaan zingen als de landvoogd de waarneming van het oppergezag van den Raad van State had overgenomen. Tijd winnen was hier dus van het allergrootste belang.

Op handige wijze maakt Oranje in punt *F* gebruik van den naijver der leden van den Raad van State tegen hun vroeger medelid Rhoda, die zich van hen had afgescheiden en nu, zich opwerpend als de eenige zelfstandige Raad, de wettigheid hunner handelingen twijfelachtig wilde doen schijnen. Op verontwaardigden toon namelijk deelt hij mede, dat Filips aan Rhoda opdroeg vóór zijn vertrek uit de Nederlanden eene *instructie* op te maken, waarnaar don Juan zich zou hebben te regelen. Filips zelf echter spreekt in zijn brief aan Rhoda alleen van een *verslag* of *memorie* door dezen op te stellen ter voorlichting van don Juan. Hierin nu steekt niets onwettigs, dat de Koning zijn nieuwen landvoogd, voordat deze zijn ambt aanvaardt, omtrent alles wat de Nederlanden betrof behoorlijk wilde doen inlichten door een, die zijn belangen trouw was toegedaan. Wel ligt in het bevel, om die memorie door een derde aan Juan te doen overhandigen en zelf te zorgen, dat hij (Rhoda) dezen niet zou zien noch zou ontmoeten „om dien van de Nederlanden alle mogelijke verdenking te benemen", eenige dubbelhartigheid, maar blijkbaar zag dáárin Oranje zelf geen kwaad. Die woorden tenminste gaat hij stilzwijgend voorbij.

Geheel scheef is weer Oranjes voorstelling bij punt *G* alsof d'Avila door den Koning ten hemel toe wordt verheven om de wijze, waarop hij de muiters heeft bijgestaan. Wel laat Filips aan d'Avila zijn tevredenheid betuigen over zijn ijver, in zooverre die aan verdere ongeregeldheden paal en perk heeft gesteld, maar tevens laat hij hem met nadruk aanzeggen, dat hij voor alles rust en bevrediging des lands moet bevorderen en zich volkomen onderwerpen aan den Raad van State. Zelfs voor het alleruiterste geval, dat zelfverweer krachtdadig optreden noodzakelijk mocht maken, wordt hem de grootste omzichtigheid, bedachtzaamheid en zorgvuldigheid aanbevolen. Hierin kan men

evengoed lezen een „verte réprimande' over vroeger heftig optreden als een ten hemel toe verheffen.

Wij zien dus, dat terwijl alleen betreffende punt *C* de Prins betrekkelijk gelijk heeft, hij bij punt A, D, en E eenvoudig verzinsels in de plaats stelt van het door Filips geschrevene, terwijl punt B een totaal ongemotiveerde verdachtmaking bevat, bij punt F een zeer natuurlijke zaak als een ernstige grief wordt voorgesteld en bij G aan Filips gevoelens ten opzichte van d' Avila worden toegedicht, welke volstrekt niet overeenstemmen met de wijze waarop hij zich over hem uitlaat.

Dit voorbeeld staat niet alleen. Het was tegen dergelijke diplomatieke onoprechtheden, dat don Juan bij zijn verblijf hier te lande had te strijden en de afloop was zooals te voorzien was: de openhartige krijgsman legde het af tegen den handigen diplomaat. In het begin scheen het alsof de aantrekkelijkheid van zijn persoon en de groote toegeeflijkheid, waartoe zijn verlangen om de zaken hier spoedig te regelen ten einde naar Engeland te kunnen gaan hem dreef, en welke zijne mild en verzoenend gestelde instructie hem mogelijk maakte, hem eenig succes zou bezorgen. Zoo wist hij de zege door Oranje behaald bij de sluiting der Unie van Brussel (9 Januari 1577) bijna te neutraliseeren door bij het Eeuwig Edict van Marche (12 Februari) de Pacificatie van Gent op een enkel punt na te erkennen. Nadat in April met het vertrek der Spaansche troepen aan een der voornaamste bepalingen der Pacificatie werkelijk was voldaan, opende Brussel, dat vroeger steeds geweigerd had hem te ontvangen, den nieuwen landvoogd hare poorten. 1 Mei deed hij daar onder luid gejubel zijn intocht, en werd ingehuldigd door de meerderheid der Staten-Generaal. Maar Willem van Oranje rustte niet: Filips en Juan, inziende hoe gevaarlijk hij was, trachtten hem om te koopen door schoone beloften: zijn oudste zoon zou hem worden teruggegeven en in zijne goederen hersteld, hijzelf, als hij in Duitschland wilde blijven, een ruim pensioen genieten. Maar hij, te groothartig om zijne zaak te scheiden van die der benarde opstandelingen, bleef den jongen landvoogd bestrijden en dezen wikkelen in een net van intrigues, waarin hij ten slotte zich niet meer wist te wenden of te keeren. Elk woord, elke daad van Juan werd als valschheid uitgelegd, over

bijna elk lid zijner omgeving wist Oranje hem berichten van verraderlijke plannen te doen toekomen, tot hij, zelf overal wantrouwen ontmoetend, ook niemand durfde vertrouwen. Een felle pennestrijd werd in de laatste maanden van 1577 en de eerste van 1878 gevoerd tusschen Landvoogd en Staten-Generaal, waarbij de laatste, die oneindig bekwamer autheurs tot zijn beschikking had, ontegenzeggelijk in het voordeel was. [1]) Daarbij kwam dat Juan zich hier niet op zijne plaats gevoelde: het regeeren onder zoo beperkende voorwaarden als die waarin hij had toegestemd, achtte hij te vernederend voor zich en hij had den Koning reeds verzocht hem te vervangen, liefst door een vrouw. Doch Filips wilde daarvan niet weten en handhaafde hem in de betrekking, die hem elken dag meer ging tegenstaan, naarmate Oranje's verdachtmaking voor hem zijn wrange vruchten begon te dragen. En de Staten, op wier aandrang hij de Spaansche soldaten had laten vertrekken, hadden van hun kant de tegen die Spanjaarden in dienst genomen troepen niet afgedankt. Ten einde raad en zijne valsche positie moede, verloor hij ook het weinigje bezonnenheid, dat hij nog had bezeten en trachtte door een coup de force zijn gezag te versterken: 24 Juli maakte hij met zijne lijfwacht zich meester van Namen, terwijl zijne aanhangers, grootendeels mislukte, aanslagen pleegden op andere plaatsen. De mijn sprong verkeerd, want nu juist werd Oranjes ongunstige voorstelling van Juan voor de ware gehouden en het wantrouwen tegen dezen werd sterker dan het ooit was geweest. Sloeg Juan, zich sterk wanend in het bezit van Namen, een hooger toon aan, dan hij tot nog toe gewaagd had, de Staten-Generaal diende hem van antwoord: hij moest het zelfs verbijten, dat deze (8 October) hem aanzeide, dat ze hem niet langer wilden erkennen als landvoogd, en dat ze een ander verlangden, „pourvu qu'il soit du sang, comme il convient." Wat moet het bloed zijns keizerlijken vaders gekookt hebben in den hartstochtelijken jongen man bij het lezen van die woorden, welke hij niet straffen kon!

Oranje groeide in Juan's vernedering: door den Staten-Generaal naar Brussel geroepen en daar den 23 September feestelijk ingehaald, ja in October zelfs tot „ruwaard" van Brabant benoemd, behaalde hij bij de nadere Unie van Brussel, later ver-

[1]) Z. Robert Fruins verspreide Geschriften VII 12 vlg.

sterkt tot den religievrede van den voorzomer van 1578, een triomf van godsdienstige verdraagzaamheid. De poging van den jaloerschen Zuidelijken adel om zijn invloed te fnuiken, door keizer Rudolfs broeder Matthias hierheen te halen en hem, onder voorbehoud van Filip's goedkeuring, de landvoogdij te doen opdragen, had hij tot zijn voordeel weten te gebruiken door handige intrigues, die er Matthias toe brachten, den Prins onmiddellijk na zijn intocht te Brussel (18 Januari 1578) te benoemen tot zijn luitenant-generaal.

Juan werd door dit alles ontmoedigd. Terwijl Matthias in zijne plaats werd gesteld, was hij zelf vijand des lands verklaard. Zijn Engelsche plannen waren voor altijd onmogelijk geworden, zijn invloed in de Nederlanden daalde bij den dag en tot overmaat van ramp ontving hij uit Spanje geen steun. Filips had wel in een vlaag van edelmoedigheid den jongen halfbroeder uit zijne vergetelheid te voorschijn gehaald, maar zijn karakter kon hij om zijnentwil niet veranderen: zijn gierigheid en wantrouwen kon hij al evenmin zich afwennen als zijn geliefkoosde methode van „marcher à pieds de plomb". Bovendien was hij naijverig op Juans krijgsroem en bevreesd voor diens eerzucht zóozeer zelfs dat hij, ontsteld door onthullingen van Perez, van hem aanslagen vreesde op zijn troon en leven. Zoo kwam het dat Juan, evenals later Parma, bleef zonder voldoende geldmiddelen, zonder voldoende autoriteit, zonder voldoende krijgsmacht ook. Ziende dat de Staten hunne troepen in dienst hielden, had Juan reeds in Juni 1577 Filips verzocht hem weer Spaansche soldaten te zenden. Vruchteloos. Eerst einde December van dat jaar werden 3000 Spanjaarden uit Italië hierheen gezonden. Nauwelijks een maand later zond koningin Elizabeth den Staten 4000 Schotten tot hulp. Toch werden in het begin van 1578 de zaken beter voor Juan. Eindelijk toch kwam nu een krachtig Spaansch leger onder leiding van den bekwamen Alexander Farnèse, die tevens de tijding bracht, dat Filips zijne moeder Margaretha had benoemd als opvolgster van don Juan, zoodat deze het nog slechts enkele maanden behoefde vol te houden. De Staatsche troepen, meer dan slecht bezoldigd, voorzagen gedeeltelijk in hunne behoeften door plundering en vervreemdden zoo de burgerij van hunne zaak. Juan greep terstond de gelegenheid aan en behaalde 31 Januari met Parma bij Gembloux een schit-

terende zege voor Filips' zaak. De Koning beantwoordde het bericht van dit succes, door Juan's bevoorrechten secretaris Escovedo in Spanje te doen vermoorden. Hier hoopten nieuwe moeilijkheden zich op: Alençon (in dezen tijd ook reeds Anjou genoemd) die al voor Juans komst getracht had in troebel water te visschen, trok 12 Juli 1578 met Fransche troepen Henegouwen binnen en 13 Augustus werd hem de titel „défenseur de la liberté" aangeboden; ongeveer tegelijk met Anjou verscheen ook Johan Casimir in ons land als aanvoerder van soldaten in Engelschen dienst. Juan schreef waarlijk wanhopige brieven aan Filips, die ze onbeantwoord liet. De geest- en lichaamskracht van den jongen landvoogd, ondermijnd door onophoudelijke tegenwerking, verdachtmaking, gedwongen werkeloosheid, was nu uitgeput: den 1e October 1578 stierf hij aan de legerkoorts in het kamp voor Namen. Slechts 31 jaar had hij geleefd, geen twee jaar nog in Nederland vertoefd.

Prins Willem I leefde en werkte nog 6 jaren voort: ook hij had te strijden met wantrouwen, met naijver, met miskenning vaak van hen voor wie hij goed en bloed had geofferd, voor wie ook hij den roemloozen dood door sluipmoord zou sterven. Maar onwrikbaar in het gevoel van zijn roeping bleef hij heel zijn leven geven aan den strijd voor de onafhankelijkheid onzer gewesten. Past het ons Nederlanders, die voor een groot deel ons volksbestaan hebben te danken aan zijn onbaatzuchtige toewijding, hem hard te vallen, zoo hij, kind van zijn tijd, een enkele maal de heilige zaak ontwijdde, door ze te dienen met een in ons oog onridderlijk wapen?

Utrecht. LUCIE MIEDEMA.

Van Speyks zelfopoffering verschillend beoordeeld. — Bekend is de geestdrift, die de heldendood van Van Speyk in geheel Nederland verwekte. Dichters en prozaschrijvers wedijverden om die heldendaad ten hemel toe te verheffen en de vijanden als snoodaards en booswichten af te schilderen. En dat was volkomen verklaarbaar in de dagen van 1830 en 31. Withuys zong:

„Dondrend sleepte hy *uw Schenners*
Met zich voor 't gerigt van God!
Hooger kan uw vlag niet waaijen
Dan hij haar gedragen heeft!

Toen hij, overmand door *snooden*
Haar zag zinken van den top."

En Van Lennep:

„Naauw ziet *het Brabants graauw* de aan wal geslagen kiel,
Of 't jubelt om den prijs, die in zijn handen viel.
In steê van hulp te biên, begeert het buit te rapen,
..... 't Aantal groeit der *heillooze onverlaten.*
..... Nu *juichen blij de roov'ren*
En wenschen zich geluk om 't lichte prijs veroov'ren."

Een prozaschrijver, G. Engelberts Gerrits, drukt zich aldus uit: „*Eene bloeddorstige rooversbende* snelt aan om het weerlooze vaartuig te overrompelen.... De *verraderlijke Belg*, stout op zijne groote overmagt.... de *trouwelooze* kapitein Grégoire.... het *roofgierig graauw, dat eer noch wetten, pligt noch trouw, oorlogsregt noch menschenwaarde kende*.... die *hunne schenzieke handen* aan de roemrijke vlag der Vaderen slaande".... enz.

In zijne *Vaderlandsche Geschiedenis* spreekt Van Lennep op een minder opgewonden toon van „een aantal Belgische gewapenden", die aan boord sprongen, „ten einde zich van de boot meester te maken."

„Luide werd deze zelfopoffering van den jongen zeeheld door Nederland geroemd: de dagbladen verhieven haar hemelhoog; de dichters bezongen haar: de schilders en graveerders vereeuwigden haar door kunsttafereelen en gedenkpenningen. En in der daad, zoo het feit onder alle omstandigheden merkwaardig ware geweest, het was zulks vooral in dit tijdsgewricht." Daarmede zijn wij het volkomen eens, wij willen niets afdoen van den roem, dien Van Speyk zich bij zijn tijdgenooten verwierf, noch smalen op de opgetogenheid onzer vaderen, al beschouwen wij de Belgen van die dagen nu niet meer als roovers, schenners, kortom, als beesten: die tijden zijn, gelukkig, voorbij. Intusschen, dat onze vijanden van toen *niet* met vredelievende bedoelingen bij Van Speyk aan boord sprongen, om naar zijne gezondheid te vernemen of een potteken Leuvensch met hem te drinken, dat houden wij ook voor zeker.

Daarom is het merkwaardig eens te vernemen, hoe men in onze dagen in Brussel den gang der zaken voorstelt.

In de Algemeene Vergadering van de Société Royale de Numismatique Belge, gehouden den 6 Juli 1902 in het Palais des

Académies te Brussel, van welke Société ik sedert een aantal jaren associé étranger ben, werd ter tafel gebracht „un curieux objet en forme de boîte," t. w. een doosje gemaakt van hout, dat afkomstig was van de kanonneerboot N°. 2. [1]) De voorsteller, de heer Lombaerts, gaf daarbij deze toelichting, nadat hij het stranden der boot verhaald had:

„A la vue de cet accident plusieurs personnes se rendirent à bord de la canonnière *pour prêter assistance et aider au renflouement du navire*; mais Van Speyk *se méprenant sur leurs intentions pacifiques et humanitaires* et croyant sans doute, qu'on venait lui ordonner d'amener son pavillon et le forcer à se rendre, descendit dans sa cabine. A peine quelques secondes s'étaient écoulées que Van Speyk jetait son cigare allumé sur un sac de poudre et la canonnière sautait" .... etc.

Aan 't slot der toelichting zeide spr.:

„Van Speyk était un vaillant officier. Il s'était signalé par des actes de bravoures lors de la révolte de Diepo Negora à Java, et le roi de Hollande l'avait nommé chevalier de son ordre, après le bombardement d'Anvers."

't Schijnt, dat er maar één Noord-Nederlander in de zaal tegenwoordig was, de heer Begeer van Utrecht; maar ook al waren er meer geweest, dan nog zouden wij, Noord-Nederlanders, niet geprotesteerd hebben tegen de wel ietwat vergoelijkte voorstelling der feiten door den heer Lombaerts, want, al is het zeker, dat de Belgen *niet* kwamen om te helpen en het vaartuig af te brengen — hetgeen van hun kant de grootste dwaasheid zou geweest zijn — spr. had alle recht de daden zijner landgenooten van de beste zijde te beschouwen, terwijl hij de roekelooze daad van Van Speyk in 't geheel niet veroordeelde, maar meende, dat Van Speyk zich in de vredelievende bedoelingen zijner tegenstanders vergiste, en ten slotte een woord van lof wijdde aan de nagedachtenis van den bij ons zoo hoog geroemden officier.

---

[1]) Of: een zilveren doosje met de voorstelling van 't feit en een opschrift op 't deksel en waarin een fragment van de uniform van Van Speyk bewaard wordt.

Het is uit het verslag niet duidelijk op te maken, of *dit* het doosje is, dat op de Verg. van 6 Juli gecirculeerd heeft, of dat het zilveren doosje 20 April j.l. te Luik vertoond werd en hier een ander (een houten?) Tot de zaak in kwestie doet het niets toe of af.

Of de commandant *zijn sigaar op het kruit wierp* is ook hoogst twijfelachtig, ik geloof niet dat vóór 70 jaren het rooken van sigaren zoo algemeen was. Een der boven aangehaalde schrijvers zegt: Hij neemt *een geladen geweer, brandt het af in het kruid* en" .... enz. Dit is trouwens van zeer ondergeschikt belang. Merkwaardiger is het te ervaren, hoe de feiten in den loop der jaren „gereconstrueerd" worden, zoodat het moeilijk valt de waarheid te herkennen.

J. E. TER GOUW.

Dichterlijke ontboezeming bij gelegenheid van de verwerping van het Plan van Constitutie voor de Bataafsche Republiek op 8 Aug. 1797. — Mr. P. H. A. J. Stri(c)k van en tot Linschoten, heer van Polanen, vrijheer van Heekendorp, schrijver o. a. van Vertraute Briefe aus Holland im Frühjahr 1797 en Vertaler van Horatius' Lierzangen, motiveerde als lid van de eerste Nationale Vergadering zijne stem over het (verworpen) Plan van Constitutie in de navolgende dichtregelen, met zijn naam onderteekend:

„Ik heb nooijt een vorst gewild voor Neerlands vrijen Staat
Van 't Edel Nassauws bloed, wijl 'k alle vorsten haat.
't Eenhoofdig staatsbestuur zogt ik altijd te weeren
Ofschoon ik zelf behoor tot 's Lands doorlugte Heeren.
Ik wil dan nog veel min een vorst gesprooten uyt 't gemeen
En zeg op 't staatsontwerp en 't opperhooft dus *Neen*."

Medegedeeld naar het gelijktijdig afschrift in
't bezit van Kapt. L. J. KUIJCK.

Bekendmaking. — In de collectie pamfletten uit den patriottentijd ter Universiteitsbibliotheek te Utrecht berust de volgende:

BEKENDMAKING.

De Heer Baron van Delen, Heer van Druten, beschreven in de Ridderschap van Nijmeegen, boezemvriend van den Nijmeegsen Martelaar, onlangs zwaare Karper gevangen hebbende, onderanderen twee wegende ieder circa 16 pond, heeft zijn Hoog WelGeb. door eenen patriotischen yver gedreven, en uit eene byzondere affectie deze twee groote Vissen gezonden aan den bij

alle regte Nederlanders zoo zeer beminden dikke Louis in 's Bosch.

Een ieder wagte zig voor schade.

Zegt het voort.

* * *

Wie kan mij zeggen op welk politiek feit deze publicatie doelt? Van Delen was Jan Hendrik v. D., geb. in 1754, † 6 Sept. 1831, heer van Druten en Lakenburg, gehuwd met Louisa Jacoba v. Foreest.

Met „den Nijmeegsen Martelaar" wordt bedoeld de prinsgezinde H. C. D. N. Singendonk, Heer van Dieden, schoonzoon van Mr. Joh. Dierquens. Hij werd bij zekere ontmoeting te Arnhem door den patriotsgezinden herbergier van den Arend aldaar 's avonds laat buiten de deur gezet, en zijne bedienden binnengehouden. Daarom wordt hier evenals in een *Brief uit Nijmegen* van 25 April 1782 van zijn „Marteldom" gesproken. In den „dikke Louis" valt te herkennen de Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, die van 18 Mei 1782—14 Oct. 1784 te 's Hertogenbosch woonde, vóór zijn vertrek naar Duitschland. Wat beduiden echter die twee karpers?

In een ander pamflet: Catalogus van een klein.... kabinetje bestaande in diversche soorten van.... rariteiten, alles met groote kosten.... verzameld door den groote dikgepensde kunstminnaar den Heere Philip van Wolvenstein [1]), komt op blz. 12 o. a. voor: no. 20 „Een groote, ja magtige groote sauspan, daar de saus voor de Karpers in gekookt is van den Heer van Druten."

Achter die karperzending moet dus een feit van meer beteekenis schuilen, daar men anders niet in twee pamfletten daarop zou hebben gezinspeeld.

Zou de kundige archivaris van Nijmegen, Dr. H. D. J. van Schevichhaven, hier misschien licht kunnen ontsteken?

[1]) Spotnaam voor den Hertog van Brunswijk-Wolfeubüttel.

RED.

OUDHEIDKUNDE.

HOE IN 1804 HET BREDASCHE GEMEENTEBESTUUR DE PUBLICATIE BETREFFENDE DE OPHEFFING DER GILDEN HEEFT ONTDOKEN.

Art. 58 der Constitutie, den 23 April 1798 door het Bataafsche Volk goedgekeurd en bekrachtigd, hield de bepaling in:

„Bij de aanneming der Staatsregeling worden vervallen verklaard alle Gilden, Corporatiën of Broederschappen van Neringen, Ambachten of Fabrieken.

Ook heeft ieder Burger, in welke plaats woonachtig, het regt, om zoodanige Fabriek of Trafiek op te richten of zoodanig eerlijk bedrijf aan te vangen, als hij verkiezen zal.

Het Vertegenwoordigend Lichaam zorgt, dat de goede orde, het gemak en gerief der ingezetenen te dezen opzigte, worden verzekerd".

Den 5en Oct. d. a. v. werd een publicatie uitgevaardigd van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, waarbij den „municipaliteiten binnen deeze Republiek" werden gelast, „uiter- „lijk binnen agt dagen na den ontfangst deezer Publicatie te zor- „gen, dat alle Gilden, Corporatiën of Broederschappen van Nee- „ringen, Ambagten of Fabrieken (voor zooverre dezelve nog niet „ontbonden zijn, met alle gevolgen en aankleve van dien worden „ontbonden.

„Dat eindelijk ieder Burger, welke hangende de Deliberatiën „van het Vertegenwoordigend Lichaam over het opgemelde art. „53, zoude begeeren een Fabriek op te rigten of een bedrijf aan „te vangen op zoodanige plaatsen, alwaar zulks, uit hoofde der „als nog vigeerende Placaaten en Ordonnantiën, niet geoorloofd „is, zich daaromtrent, voorzien met Brieven van voorschrijving „van het administratief Bestuur van het voormaalig Gewest, in „hetwelk hij zoodanig een Trafiek of Bedrijf wil oprigten of aan- „vangen, zal moeten vervoegen bij het Vertegenwoordigend Li-

chaam, ten einde op zulk een verzoek ten spoedigsten te disponeeren...."

„De vrije arbeid was voor goed geproclameerd, en iedereen mocht dus voortaan een ambacht, nering of kunst naar believen gaan uitoefenen." [1])

Althans zoo zou men denken. Maar enkele stadsbesturen lieten oogluikend toe dat de plaatselijke gilden bleven bestaan en voortgingen met het vorderen van meesterproeven en van de daarmee verbonden proefgelden. Daarom bepaalde het Uitvoerend Bewind den 28 Maart 1799, „dat aan al diegenen, die sinds den „5 October des voorigen jaars aldus tot de proef gedwongen „waren geweest, onmiddelijk de daarvoor betaalde penningen „zouden gerestitueerd worden, en dat men zich voortaan, op „pene eener correctie, te wachten had ooit weder een proefwerk „te vorderen."

Ofschoon nu deze publicatie bij eene nadere, van 16 Juni 1800 is gerenoveerd, werd de uitvoering van dezen maatregel bij velen uit overtuiging, bij sommigen uit min edele beginselen door een niet loffelijken geest van tegenwerking belemmerd. De onrustige tijden en de afwisseling van regeeringsvormen droegen trouwens er niet weinig toe bij om het toezicht op het bevolene te verzwakken. Terwijl in sommige steden, Amsterdam o. a., de gilden nog een tijdlang in een kwijnend bestaan voortleefden, deed het Gemeentebestuur van Breda reeds in 1804 de zeer gewaagde poging om de gilden aldaar, zij het ook onder een anderen naam, te doen herleven. Dat het hier werkelijk een wederinvoering van het gildewezen betrof, blijkt uit de ons onder de oogen gekomen exemplaren van de „Ambachts-wetten voor de smeden, koper- en blikslagers" en van de „Ambachts-wetten voor de laken-koopers en lakenbereiders te Breda", respect. in 1804 en 1806 aldaar „bij J. Oukoop, stads-drukker" verschenen, en als officieele uitgaven van de stadsregeering prijkende met het stadszegel op den titel. Om het feit van wetsontduiking nader aan te toonen, worden van het eerstgenoemde uit 36 artikelen bestaande reglement de voornaamste bepalingen en daaronder, die bepaaldelijk in strijd waren met art. 53 der bovenaangehaalde grondwetsregeling, hieronder afgedrukt.

[1]) A. J. M. Brouwer Ancher, De gilden, 's Gravenh. 1895, blz. 267 en v.v.

Articul 1.

De Leden van dit Ambacht zullen moeten zijn Poorters deezer Stad. Vreemdelingen buiten de Republiek gebooren, zullen twee Jaaren by een of meer Vrymeesters van de Smeeden of Koper- en Blikslagers binnen deeze Stad moeten hebben gewerkt, alvorens zij tot het doen der natemeldene proeve zullen worden toegelaten.

Art. 2.

Dit Ambacht zal bestaan uit: IJzer- en Hoef-smeden; daaronder begrepen zijn de Slootenmakers, Zwaardvegers, Geweer-, Stangen- en Messenmakers, Koper- en Blikslagers, Maaldeniers of IJzerwerk-verkoopers.

Art. 3.

Niemand zal als Lid van dit Ambacht worden aangenomen, tenzij hij alvorens behoorlijke Proeve van bekwaamheid heeft gegeeven.

Art. 4.

De IJzer-smeeden zullen tot Proeve maaken, een Voorhamer, een Handhamer, een Nagelgaten IJzer, waarbij drie Nagels moeten worden gemaakt; in alles overëenkomstig de Modellen daarvan ter Ambachts-Kamer berustende.

Art. 5.

De Hoef-smeeden zullen tot eene Proeve de twee voorste Voeten van een Paard moeten beslaan, een Paard in den hals, in den spooräder en onder de tong moeten Aderlaten, en eindelijk aan het agterbaan een spatader korten.

Art. 6.

Indien iemand bij een, of bij deeze Ambachten of wel afzonderlijk zich zoude willen geneeren met Slotenmaaken, Zwaardvegen, Geweer-, Stangen- of Messenmaaken, zal een IJzer- of Hoef-smit, boven de gewone proeven, moeten maaken: een Slotenmaaker een slot; een Zwaardveger een degen met gevest; een Geweermaker een geweer; een Messenmaaker zes messen-lemmetten en een schaar; een Stangenmaaker eene stang; na de Modellen daarvan ter Ambachts-Kamer berustende.

Art. 7.

De Koper- en Blikslagers zullen tot eene Proeve maaken een melkkan uit twee platte bodems opgehaald, en in diervoegen meede het deksel; een beddepan uit een platte bodem en de rand

van het deksel uit één stuk; alles volgens het Model daarvan ter Ambachts-Kamer voorhanden.

Art. 8.

Om Meester in een of meer dezer voorschreve artikelen te worden, zal men zich daartoe behoorlijk ter Ambachts-Kamer aangeven, en binnen zes weeken daarna, de Proef moeten afgewerkt hebben; aan dezelve zal niet mogen gearbeid worden als ten minste in tegenwoordigheid van een' Deken.

Art. 10.

Niemand zal buiten deeze Ambachten, binnen deeze Stad, mogen maaken eenigerlei IJzerwerk, tegen deezen Ambachtenbrief strijdig, op eene boete van twaalf Guldens.

Art. 15.

Om in dit Ambacht te worden geadmitteerd, zal men aan hetzelve betaalen dertig Guldens, en daarënboven voor het afleggen van elke proef tien Guldens, waar van het eene vierde part aan den Algemeenen Armen deezer Stad zal worden uitgereikt.

Voorts bepaalt dit artikel dat de zoon of schoonzoon van een lid, de helft, een vreemdeling buiten de Republiek geboren, het dubbele zal hebben te betalen.

(Art. 20 bepaalt de jaarlijksche contributie van elk lid op twee-en-veertig stuivers; art. 21 de regeling van het bestuur onder vier dekens, onder opzicht van een lid uit het gemeentebestuur als overdeken. Art. 22 tot 29 regelen de verschillende bevoegdheden en werkzaamheden, door de dekens te verrichten, die door den ambachts-knecht zullen worden bijgestaan).

Art. 30.

Gedurende al den tijd dat door een Proef-baas aan de Proef gearbeid wordt, zal den Ambachts-knecht bij het werk tegenwoordig zijn, waarvoor aan hem, door den Proefmaker, daags zal worden betaald twintig stuivers.

Volgens art. 33 zouden de uit de boeken, contributiën en batige sloten der rekeningen overschietende fondsen worden uitgezet ad pios usus, om „uit dezelver revenuën de nooddruftige leden van het Ambacht te ondersteunen". Ieder lid moest bij zijne toetreding de wetten onderteekenen, en een exemplaar daarvan; ontvangen „de *tegenswoordige* leden" gratis, de nieuw inkomende tegen betaling van zes stuivers (art. 35).

Aan het slot leest men:

Aldus vastgesteld bij het Gemeente-bestuur der Stad Breda, heeden den 8 November 1804.

(geparapheert) P. Witte, vt
(onderstond) Van wegens het Gemeente-Bestuur
(geteekend) Oukoop, Secretaris.

Dit reglement geeft stof tot verschillende opmerkingen. In de eerste plaats blijkt uit de uitdrukking: tegenswoordige leden, voorkomende in art. 35, dat het gilde of ambacht metterdaad *niet* had opgehouden te bestaan, derhalve niet ontbonden was, zooals de publicatie van het Staatsbewind had voorgeschreven. Ten tweede schijnen de hoefsmeden, volgens het bepaalde in art. 5, ook belast te zijn geweest met de functien van paarden- of veeartsen, daar zij o. a. aderlatingen hadden te verrichten! Eindelijk — en dit is hoofdzaak — zijn de bepalingen van art. 1 tot 10, 15 en 30 lijnrecht in strijd met den geest en de bedoeling van art. 53 der pas bekrachtigde Constitutie!

Het is ons onbekend, waaraan de Bredasche municipaliteit den moed en de bevoegdheid ontleende om aldus opentlijk te handelen tegen de uitgevaardigde wetten des lands. En dat haar optreden niet is gewraakt, veel minder bestraft, blijkt uit de verschijning van een stel nieuwe „Ambachtswetten", ditmaal voor de lakenkoopers en -bereiders der stad Breda, vastgesteld den 10 April 1806.

Dit reglement met het andere vergelijkende, zal men bevinden dat strekking en geest van beide nagenoeg hetzelfde zijn en dat door eensluidende bepalingen het bestuur en de inkomsten van het lakengilde geregeld is. Alleen wordt hierin niet gesproken van ambachtsproef, wel van „tegenswoordige leden", zoodat ook ook dit gilde of ambacht niet schijnt ontbonden of vervallen te zijn.

De handeling van het Bredasche gemeentebestuur werpt een eigenaardig licht op de werking van het toenmalige regeeringstelsel en op de onderlinge verhoudingen der plaatselijke, provinciale en staatscollegies. Tot hoelang de „ambachtswetten" in Breda in werking zijn gebleven, hebben wij uit gebrek aan de noodige gegevens niet kunnen vaststellen.

RED.

HET STADHUIS TE UTRECHT.

MEDEGEDEELD DOOR J. W. DES TOMBE.

Extracten uyt de Resolutien van den Raet der Stad Utrecht. [1])

Des Woensdaghes den XXVII Sept. (1536).

Belieft by den Rayde in den coip van den Kelnair onder Hasenberch ende anders als van stadswegen gecoft, ende op gisteren voer Schout ende Schepenen t' Utrecht in 't Gerecht ontfangen is van Jeronimus de Rovelasca de Brebia en de Joffer Janna Jansdr. van Valckendael sijn wijff.

Des Vryds den IV in Meye (1537).

Op huyden es bij den yersten Borgerms. Goeyert Bol den coipcedel ende voirwairden van den Coip van den alingen huysingen ende woeningen van Groet ende Cleijn Lichtenberch mitte after ende sijdel woeningen ende allen hoeren toebehoeren gemaict wesende van des stadtswegen mit Jonker Willem van Rossum en de Jonefrouwe Anna van Herff zynre huysfrouwen tot des stadts behoef, den Rayt, die daer opgeladen was, aengegeven, voirgelesen ende gepresenteert, welcke coip aengenomen, belooft ende geaccepteert heeft.

Des Manendaichs den XVIII Jan. (1546).

Op huyden is in den Rayde, als dairtoe vergadert wesende gelesen 't Octroye van de gratie deser Stadt van Key. Mats. wegen verleent vande quijtsceldinge des Leens van Lichtenberch, inhoudende op conditien dat men den voergevel van Hasenberch in den tijd van twee jairen nae datum van 't Octroye offbreken ende gelijk Lichtenberch stellen soude mitsgaeders de surseau van dien, die nu over die drie jairen al geexpireerd ende uytgegaen is. Ende mede is gelesen in den Rayde sekere concepte by Mr. van Noordt deser stadt met selvre Mr. gemaict ende geconcipieert omme op meeste te weten die sommatie wattet costen soude die voorsgevel van Hasenberch offtebreken ende gelijk Lichtenberch te stellen etc. Ende is voirt bij den Rayde dairop yerst gecommuniceert wesende op als mit rijpe deliberatie van Rayde gelet belieft alsdat men bij advijse ende goetdunken van mynen gen. Heere van Praet als stadthoudere van deser

[1]) Deze notitiën zijn afgeschreven naar een handschrift van Prof. Mr. A. Drakenborch.

stadswegen die voirgute gevel van Hasenberch offbreken ende gelyk Lichtenberch stellen sall achtervolgende die Octroye des Key. Maj. voirs Belieft bij den Rayde, dat men nae behoren een vertreckcamer maken sal after deser stadt Raythuys omme van 't Raythuys voirs. te mogen bequamelick te gaen inde voirs. vertreckCamere, ende men sal oick alsoe veel erffs moegen nemen van den huysinge die deser stadt te huer heeft gaende after aen 't voirs Raythuys, als men totte vertreckcamer behoeven sal: ende dit onder correctie van myn genadige Heeren van Praet als stadthouder etc.

Des Woensdaichs den 3 Febr. (1546).

Myn Heer die Schout ende Burgermrs. hebben op huyden hair rapport gedaen aengaende die twee Requesten ende versoick, die van stads wegen gedaen wairen aen myn. gen. Heere van Praet, als yerst van de quytsceldinge ende pardon van datter van stadswegen versuymt was van 't offbreken van Hasenberch etc. 't welck die Keij. Maj. deser stadt vergeven heeft, mits dat men Hasenberch offbreken sal nae Keij. Maj. voirs. ordonnancie etc. Ende ten andere aengaende dat men die zijs van 't bier een pont op elck vat biers verlichten soude moegen etc. All 't welck belieft was te doen etc.

Des Donredaichs den XXV Febr. (1546).

Memorie van 't gene die Schout, Burgermrn. Scepenen ende Rayden der Stadt van Utrecht overcomen, zyn te doen maicken ende wercken desen aenstaenden zomer.

Item in den eersten te fundeeren die fortificatie van 't nieuwe bolwerck in den borchwal bij de weerdtpoort etc.

Item noch sall men affbreken Hasenberch, ende zoeverre innewerdts trecken gelicx Lichtenberchhuys, ende 't selve wederom op maicken nae vermoegen 't patroon en de 't concept dairvan sijnde;

Item noch sal men maicken een vertreckcamer t'eynden aen die Raytcamer van Lichtenberch, mit twee wulfsels omme aldair inne die secreten vander stadt te bewairen hoe vermoegen sekere besteck als voiren dairvan zijnde.

Ende sullen dese voirs. twee letste articulen costen bij estimatie omtrent viertien hondert karolus gulden.

Des Woensdaichs den XXIII Martij (1546).

Overdraigen ende belieft bij den Rayde, dat men 't nyewe werck van Hasenberch doen maiken sal bij de dachhuijren, ende nijet bij bestadinge.

Des Woensdaichs den XIX Jan. (1547).

Op huyden in den Rayde verhoirt wezende 't ontwerp van de nijewe sydelgevel van 't nijewerck ende tijmmeringe dat men maicken sel inde plaetse van Hasenberch gelicx aan Lichtenberch etc. Dairinne vergeten was tot perfectie en de cijeradgie van deselve sijdelgevel opten hoick nae de vischmerck toe oick een pijler te stellen in manieren ende nae 't concepte alse die andere pijlers vande voirgevel van't voirs nijenwerck aenbestaet sijn, welcke pijler wel costen soude omtrent vijftich gulden, heeft den Raydt daarop overcoemen ende belieft, dat Mr. Willem van Noird deser stadt metselriemeyster, als aengenomen hebbende 't voirs nijewerck, die voirs. nye pijlre opten hoick oick opmaicken sal nae vermoegen 't ontwerp voirs. tenminsten men mit hem dairvan overcomen sal connen.

Die Raydt verhoird hebbende 't aengeven van de Burgermrs., alsedat sy mit Myn Heer die Scout ende eenige Scepenen ende den yersten Camerair deser stadt versproiken hadden op 't behaigen ende believen van den Raydt mit Hermen ten Vrijhuysen als besitter van de huysinge van Cleijn Lichtenberch, die hy over heeft van Antonis Beeflant, Antonis voirs. leven lanck, welke gebruyck der voirs.huysinge dese stadt yerst nae Antonis voirs. doot toecomen sal; omme diezelve huysinge nu te Paesschen toecomende tot deser stadts behouff aen te moegen tasten ende te gebruyken, overmits deser stadt (zoe deser stadts huysinge van Hasenberch halff affgebroiken ende gelicx Lichtenberch weder opgemaict sal werden) dieselve huysinge nijet ontberen soude moegen omme daigelicxe gerechte dairinne te houden. Oick een scrijffcamer voir den scepenen secretaris dair inne te maicken, en de voirst 's nachts die waickers dair inne te laeten waicken, ende boven opte solders een woeninge voir den Cipier te ordonneren etc. Ende dat sij soeveer mit Hermen voirs. versproiken hadden dat hij dieselve huysinge te Paesschen toecomende ruymen soude tot deser stadts behouff, mits dat dese stadt betailen soude Antonis Beeflant alsulcke jairlicxe penningen

ende wijn [?], alse hij hem jairlicx voirt gebruick der huysinge voirs sculdich is te wetene.

Copia.

Op huyden heeft de Ed. en de Welgeb. Hr. Heer Kaerle Grave van Lalaing, Ridder van den ordere van den gulden vliesch, stadhouder van den leenen 's lants van Utrecht gecommitt Mr. Henrick Pijl, Licentiaet in Rechten ende Advocaet in den Hove van Utrecht om te trecken t' Zoelen, ende aldaer van Jonckvr. Anne Goirts dochter van Herff ende Joncker Willem van Rossum, hoer man ende momber, in den name ende van wegen zijnder Edelheijt als stadthouder voors.; in presentie van twee leenmannen 's lants van Utrecht die opdracht ende vertichtenisse van den huyse te Lichtenberch groot en cleijn, achter en voor met horen toebehoren, bij oerdele van denselven leenmannen op te neemen ende te ontfangen tot behoeff der Stad Utrecht; omme dieselve bij sijn Ed. weder beleent te worden dengeenen, die de Regeerders derselver stadt daertoe nomineeren en presenteeren sullen, by alsoo dat die voors. Mr. Henrik Pijl gehouden sal sijn, die acte, wanneer die opdracht ende vertichtenisse geschied sal syn, met verclaringe der namen ende toenamen der Leenmannen, die daerover gestaan sullen hebben, mitsgaeders dese acte wederom brengende ende leveren sal in handen van mijnen Heeren Stadthouder voorsz., omme daernae voorts te laten geschien nae behoren — Actum t'Utrecht den 30 Mei 1537 mij present.

(onderteickend) de Broekhoven.

Aliud.

Wij Henrik Pyl, licentiaet in beyden rechten maken kondt alle luyden dat voor ons als daertoe specialijck bevel hebbende van den Ed. en Welgeb. Heer Heeren Karel grave van Lalaing van der ordene van den gulden vliesch stadthouder van de Leenen 's Lands van Utr. gecommitteert ende voor mannen van leen des lants van Utrecht, die hiernae bescreven staen gecompareert is Joncvrouwe Anna Goirts dt. van Herff huysvrouwe van Joncker Willem van Rossum ende vrouwe tot Zoelen, ende droech ons op in onsen handt als in geheel hant mit Joncker Willem van Rossem hoer echte voocht ende momboir als recht is en schuldich was te doen, die huysinge van Groot ende Cleijn Lichtenberch met die huysinge aen de gansenmerckt ende met allen

horen toebehoren als die gelegen syn t' Utrecht aen de Plaets, daeraen die eene zijde naestgelegen 't huys genaemt Hasenberch, ende aen d' ander syde van 't huys genoempt Aernt, dat Mattheus Block toebehoort streckende van voren tot aen de Vlyshuyse ende voorts streckende tot aen den Gansenmerckt, naer uytwysinge die Coopbrief aen de Joncv. Anne voorsz. met Joncker Willem, haer echte voochts hant, verstreckt voor haer ende haere erfgenamen, geheel ende gansselyck daeraff ende van die leenweer, ende daerlycken van alle rechts ende toeseggen, dat zij hadden aen de voorsz. huysinge tot behoef der Stadt van Utrecht, in allen manieren, als sy dieselfde huysinge van Keij. Maj. als Erfheer des Lands van Utrecht te leen houdende was. Behoudelijcken Keij. Maj. ende een ijegelijks zijns rechts. Hier waren over ende aen doe dit geschieden als leenmannen des lands van Utrecht Cornelis Tomas en Steven de Witt, Stevensz. en de andere veel goeden luyden. Actum te Zoelen, op Saterdach den anderen dach in Junio ao 1537. In teyken der waerheijt soo hebben wy Hendrik, Cornelis ende Steven voorsz. elx onsen segel aen desen brief gehangen.

(Geextraheert uyt het memoriael boek 's hoofts van Utrecht, *f* 0.280.

Aliud

Kaarle bij der gratie Gods Roomsch Keyser, altyt vermeerder 's Rycx, Coninck van Germanien, van Castillien, van Leon, van Arragon, van Navarre, van Napels, van Maillorque, van Sardeyne, van den Eylanden van Indien ende vasten lande der Westersche Zee etc. Allen dengeenen die desen brief sullen sien saluyt. Wy hebben ontfangen die ootmoedige supplicatie van onsen welbeminden, die Schout, Burgemeesteren, Schepenen ende Rade onser Stadt van Utrecht, inhoudende hoedat aldaer van ouden tyden geweest is een ongelegen ende onbequaem Stadt Raathuys, 't welck supplianten hebben onlangs doen reformeeren tot profyt van onser voors. stadt ende daeraf gemaeckt een hal ende Koophuys, daer den vreemden Coopman ende een ijgelijcke des begerende bequame plaatsen van der stadt sullen mogen huren waeromme sij supplianten hebben in desen tegenwoordigen jare 1537 een gelegenre plaetse ende huysinge, geheten Lichtenberch, mit al synen toebehoren gekogt om vyf ende dertich hondert Caroli guldens, omme dieselve huysinge mettertyt tot

een stadthuys te ordineeren, tot onser eeren mit onser wapenen te doen vercieren. Maer want deselve huysinge heerlick goedt is, ende van ons als erffheere 's Lands van Utrecht te leen gehouden werdt, soo hebben sy ons ootmoedelyk gebeden, dat ons believen wille, henl. die leen weer van den huysinge voors. te willen verlaten tot een vrij goet, ende henl. hierop verleenen ons behoorlicke opene brieven van Octroye, daertoe dienende.

Doen te weten dat wij de saken voors. overgemerckt ende hierop gehad 't advis, eerst van onsen lieven ende getrouwen die luyden van onser rekening in Holland, daarnae van die eerste en de andere onse Raden t'Utrecht, ende voorts van den Hoofs Tresorier Generaal ende gecommitteerden van onse domeynen ende financien, den Voors. supplianten genegen wezende tot heuren voors. bede en de begeerte, sonderlinge aensiende die grote costen, die syl. sullen moeten dragen in 't maken ende repareeren van 't voors. huys van Lichtenberch ende synen toebehoren, hebben henl. in recompensie van dien uyt sonderlinge gratie ende gunste geaccordeert, quijt gescholden ende verlaten; accorderen, schelden quijt ende verlaeten by desen de Leenweer van denselven huysingen, ende daeraf gemaeckt ende gecreert, maken ende creëren by desen vrij eijgen goet; op conditie dat syl. voor 't selve huys van Lichtenberch by advise ende ter ordonnancie van onsen lieven en getrouwen Ridder van onser ordene, Raadt, Camerlinck ende stadthoudere van Utrecht, Heere Antonis van Lalaing, grave van Hoochstraten sullen doen maken stellen ende onderhouden onse wapenen als Hertogen van Brabant, Grave van Holland ende Heer van Utrecht, sulcx als dat betaemt; behoudelijk ook, dat syl. den gevel van 't huys genaemt Hasenberge daeraen gelegen, onser voors. Stad van Utrecht ook toebehorende daer veel beelden van de voorleden Bisschoppen van Utrecht opstaan, sullen binnen twee naestcomende jaeren geheel doen afbreken, en de denselven gevel afterwaerts setten, gelijk metten gevel van 't voors. huys van Lichtenberch, omme de plaetse aldaer soo veel te meerderen ende effenen, op peijne te verliesen onse tegenwoordige brieven van Octroye, dewelke sijl. op gelijke peijne gehouden sullen wesen binnen drie maenden haest comende te doen registreren, soo in onse Raetkamere van Utrecht, als oock in onse leenboeken aldaer.

Ontbieden daeromme ende bevelen onsen lieven ende getrouwen, de Hoofden ende luyden van onsen Secreten rade, den voors. van onsen financien, Stadthoudere ende luyden van onsen rade ende Leenhove t'Utrecht ende allen anderen onse rechteren ende officieren, dien dit aengaen sal, dat sy den voors. supplianten doen laten ende gedogen rustelik en vredelik genieten ende gebruyken van dese onse gratie ende Octroye opte conditien ende in der manieren voorseyt, cesserende alle belette ende wederseggen ter contrarie, want ons alsoo belieft.

Des t'oirconde soo hebben wij onsen segel hier aen doen hangen. Gegeven in onser stadt van Brussel den IX dach van Febr. in 't jaer onses Heeren 1537 van onsen keijserrijcke 18, ende van Spangien, bijde de Cecillien en anderen 't XXII.

Ende buiten op de ploye was geschreven: bij den Keijser, die grave van Hoochstraten, hooftheer van Ruffault, Ridder Heer van Neufville, Tres. gen., Mr. Vincent Cornelis ende gecom^dens^. van den financ. en de anderen tegenswoordich

onderteykent C. Pensart.

Ende buyten op ten rugge vanden selven brieve was geschreven, die hoofden Tresorier generaal ende gecommitteerden op 't stuk van den Domeijnen ende financien 's Keijsers ons genadigste Heere, consenteere soo verre als in hen is, dat inhouden in 't witte van desen volbrocht worde in den forme ende Manieren als sijn Majesteijt dat wilt ende beveelt; bij denselven gedaen onder de handteykening vanden voors. Hoofden, Tresorier Generaal ende gecommitteerde vande financien. Te Brussele den XXII Dach in Februari in 't jaar 1537.

onderteijkent A. de Lalaing, de Launoy, Ruffault.

(Geextraheerd uyt het tweede memoriael boek 's Hoofts van Utrecht fol. CCLXXVIII.

Het Lusthuis Soestdijk verhuurd. — „E. Temminck, Inspec„teur generaal der Nation. Domeinen afkomstig van den Vorst „van Nassau, zal (als zijnde daartoe behoorlijk geauthoriseerd) „by Inschrijving doen *verhuuren*, hetzij tot een Buitenverblyf, „of tot het houden van Logement, het Huis te Soestdijk met „deszelfs Moesthuin, Boomgaarden en verdere getimmertens, staan„de deze Inschryving voor een ieder open, tot den 1 April e. k. „Degeenen die deswegens nadere informatie begeeren kunnen zig

„(mits de brieven franco) addresseeren aan den Rentmeester W. „Renaud te Culemborg en aan den Notaris en Makelaar A. van „Beek, op het Voorspui in den Haag." enz. enz.

(Utr. Courant van 27 Maart 1797.)

„Marts. Halewyn, Logementhouder in de Plaats Royaal alhier, „adverteerd, dat hy in Huure heeft aangenoomen, het aangenaam „en welgelegen Lusthuis te *Zoestdijk*, tot het houden van loge„ment, het verhuuren van apartementen, gemeubileerd of onge„meubileerd. Zullende met primo May gereed zyn een ieder te „ontvangen die hem met een bezoek gelieven te favoriseeren."

(Utr. Courant van 12 April 1799.)

F. E.

Duitsche speelkaarten (XXVII, 120). — In het aangehaalde deel van dit tijdschrift zegt de heer John Churl: „Ook in Duitschland vertoonden de speelkaarten oudtijds andere figuren als onze gewone. Daar waren o.a. eikels bij. — En welke meer? — Ik heb reden te veronderstellen, dat deze kaarten in sommige streken van Duitschland nog heden in gebruik zijn; is dat zoo?"

Op deze beide vragen kan ik een eenigszins voldoend antwoord geven. In mijn bezit is een onvolledig spel oude Duitsche kaarten, waarin toch elke der vier „kleuren" vertegenwoordigd is.

Vooreerst drie kaarten met gele *bellen*, deze laatste volkomen gelijk aan de koperen bellen die men 's winters de paarden omhangt, en waarvan ook de halsband der katten vaakis voorzien. De drie kaarten vertoonen: een boer met eene bel, en het onderschrift: OBER, een nar met eene bel en UNDER, en eene kaart met zeven bellen.

Dan twee kaarten met gele *rozen* met een rood hart, t.w. een boer met OBER, en eene kaart met zeven rozen.

Vervolgens vijf kaarten met *eikels*, geel gekleurd met een groen napje, nl. een boer met UNDER, drie kaarten, resp. met zeven, acht en negen eikels, en eene kaart met een ornament, waaraan twee eikels hangen. Deze kaart heeft de waarde van een „aas".

Ten slotte twee kaarten met *wapenschilden*, altijd fantazie-wapens met streepen, kruisen en cirkels. De eene kaart vertoont zes van die schildjes, de andere een geornamenteerde cartouche

met den naam van den fabrikant: J. Müller, en daarboven en er onder een versierd en gekleurd wapen met kruisjes, sterren, een lelie enz. Deze kaart heeft weder de waarde van het „aas".

Dezen zomer in Noord-Duitschland zijnde, o.a. in Brunswijk, Goslar en Halberstadt, zag ik de lieden daar overal *skat* spelen, welk spel in ons land ook eenige beoefenaars vindt, en dit skat werd overal met echte nieuwerwetsche Duitsche kaarten gespeeld. Voor de aardigheid kocht ik zulk een spel, dat in de figuren geheel afwijkt van de ons bekende Fransche kaarten voor whist- en hombrespel. Het telt 32 bladen, van de volgende „kleuren": *harten*, rood, nl. een heer of koning met kroon, schepter en rijksappel, zittende op een troon; naast het hoofd aan elke zijde een hart, verder een sierlijk gekleede boer met een hart bovenaan de kaart, een dergelijke boer met een hart op den grond, waarop hij staat, eene kaart met twee harten en een versierd wapenschild, waarin drie gekruiste degens; eindelijk vier kaarten met resp. zeven, acht, negen en tien harten.

Dan volgen acht kaarten, waarop de harten vervangen zijn door *bellen*.

Het aas vertoont eene vrijend paar, aan den voet van een kolom met rozen en een uil op den top. Het minnend tweetal wordt door een ouden heer overvallen.

Bovenaan weder twee bellen.

Daarna komt eene serie van acht kaarten met *eikels*, die rood zijn met een groen napje.

Het aas vertoont hier een zittenden leeuw, die het wapen van Saksen vóór zich heeft, en buitendien in den rechterklauw een ovaal schild, waarin J B, en in den linker het wapen van den Aartsmaarschalk: doorsneden, boven sabel, onder zilver, met twee zwaarden van keel en soutoir, gaande over alles heen.

Boven den leeuw een lint, waarop: „Superfeine Landschaftskarte." Geheel bovenaan: twee eikels.

Eindelijk de vierde „kleur": groene *lindebladeren*, weer dezelfde serie, van koning, boer met een lindeblad van boven, boer met een blad onderaan, zeven, acht, negen, tien en aas.

Dit laatste heeft het wapen van Saksen met mantel, kroon en ridderorde; onderaan: twee lauriertakken en bovenaan: de twee lindebladeren.

Deze kaarten zijn zeer artistiek bewerkt, fraai gekleurd en

op best papier gedrukt; de „zevens", „achten," „negens" en „tienen" hebben alle een gekleurd landschapje onderaan, met naam, zooals: „Königstein, Prebischthor", e. a. De harten-acht heeft in een krans: Kgl. Sächs. concessionirte Spielkartenfabrik von Julius Booch, Werdau i/S. Gegründet 1812," en daarboven: „Nachahmung verboten."

Alle kaarten vertoonen aan de achterzijde eene afbeelding van het „Hotel Stadt Nürnberg" waarboven: „5 Deutscher Skat Kongress" en onderaan: „Leipzig 9, 14 u. 16 März 1902." Het geheel is omgeven door een smaakvolle lijst, waarin de vier hoofdfiguren voorkomen, met dezelfde figuren, grooter, in de hoeken. Deze Duitsche kaarten zijn dus van den allerlaatsten tijd. Nu rest mij alleen nog de vraag: „met welke figuren uit de Fransche kaarten zijn de *ober*, *unter*, de *harten*, *bellen*, *eikels* en *bladeren* gelijkwaardig?

Daar het Skat in Nederland met gewone kaarten gespeeld wordt, vindt men deze vraag in de Nederlandsche handleidingen niet beantwoord; wel leest men, dat dit spel eerst in 1817 zou uitgevonden zijn door Heinrich Friedrich Hempel te Altenburg.

De *beide* boeren in elke kleur zijn echter ouder en hebben met het skatspel niet uit te staan. Reeds vroeger dan 1817 vindt men den „Obermann" als „terme de jeu de cartes: valet supérieur" en „Untermann, terme de jeu: valet". —

Ook is het niet duidelijk, waarom de kaart, die met ons *aas* (= één) overeenkomt, *twee* figuren vertoont, en waarom er geen *vrouwen* in dit spel zijn.

Er blijven dus altijd nog genoeg vragen over. —

Hilversum. J. E. TER GOUW.

R. K. priesters begraven in Protest. kerken (LII, 435, 528). — In afl. 8, blz. 435 geeft de Heer Ketelaer een mededeeling over een bidprentje uit 1791, waaruit bijlkt dat er in dat jaar een R. K. Priester in de Mozes- en Aaronkerk te Amsterdam is begraven.

Dat het voorheen niets vreemd was dat R. K. Priesters in Protestantsche kerken ter aarde besteld werden, bleek mij in der tijd bij het raadplegen der Begrafenisregisters der OUDE KERK TE DELFT, waarvan ik hier een tweetal afschriften laat volgen:

16 Nov. 1741. De Hr. Petrus van der Maas van Avenroode, Priester op het Bagijnhof met 16 dr(agers) en 3 poosen luyens voor drie uuren, eyge graft.

16 April 1746. De Heer Stefanus van Luyk, Roomsch Priester aan de Oude Langendijk bij de Roomsche Kerk met 16 dr(agers) en 3 poosen luyens voor drie uren, eyge graft.

Het terrein in de Oude Kerk, voor het begraven van de Roomschen bestemd, bevond zich in den omtrek van het praalgraf van den Admiraal Tromp en was gewijde aarde, evenals een gedeelte van het armenkerkhof bezijden het kerkgebouw. Vóór 1828 hadden de Roomschen te Delft geen eigen begraafplaats.

Medegedeeld door

Vrijenban bij *Delft.* C. F. Gijsberti Hodenpijl.

ZESTIENJARIGE OFFICIEREN EN ONDEROFFICIEREN

bij de Nederlandsche armée, 1802.

„Alle vacatures bij de Nationaale armée, van Lieut.-Generaal af tot Corporaal toe, zullen worden vervuld met zodanige Personen welke in de Armée zyn dienst doende.

Van alle vacatures, (buiten die van Lieut.-Generaal of Generaal-Majoor) geeft de Raad van Oorlog kennis aan het Staatsbewind met bijvoeging eener Nominatie van de vier oudste officieren van den rang, welke volgt op den rang waarin de plaats vacant is.

De ancienniteit van dienst zal in consideratie worden genomen, zonder dat het Staatsbewind by uitsluit zig verbonden agt, om enkel langer dienstjaaren; uitstekende dapperheid of ongemeene talenten zullen het meest overeenkomstig met den dienst van den Lande, en met den aart der gesignaleerde merites door buitengewoone bevordering worden beloond.

Alle de differente wapencorps zullen ten aanzien van de bevordering der Officieren ieder op zig zelven blyven.

De benoeming en bevordering tot Colonel of Lieut.-Colonel zal altyd by ieder wapencorps bepaald blyven, egter zullen ten aanzien van het avancement tot Colonel de Lieut.-Colonel der jagers met de Lieut.-Colonel der Infantery rouleren.

Alle mindere avancementen als die tot Lieut.-Colonel zullen

by die Battaillons Infanterie Jagers en Artillerie als mede by de Regimenten Cavallerie, alwaar de Vacature voorgevallen is, zo veel mogelijk bepaald blyven, gelyk mede geschieden zal by het Corps R. Art. en by de Comp. Mineurs en Pontonniers, zullende de 2de Capiteins by de Artillerie en R. Artillerie voortaan geconsidereerd worden met betrekking tot derzelver Rang als gelykstaande met die van een Capitein effectief.

Geene Cadets zullen mogen aangenomen worden, als die behoorlyk lezen en schryven kunnen, alsmede de eerste gronden der rekenkunst magtig zyn, en zullen zy den vollen ouderdom van 12 Jaren moeten bereikt hebben, echter zullen kinderen van Officiers of van Weduwen van Officiers met 11 Jaren mogen aangenomen worden. Bij ieder Comp. Art. en R. Art., zullen 2 cadets kunnen aangenomen worden, dog maar een by de andere Compagnien der respectieve Corps.

Geen Cadet zal tot Officier bevordert worden, zo hy niet den vollen ouderdom van 16 Jaren bereikt heeft etc. etc.

Dit reglement zal met 1 Oct. a. s. eerst gerekend worden in te gaan. Blyvende inmiddels in zijn geheel het Besluit van het Uitvoerend Bewind van 27 Aug. 1801 voor zoover het provisioneel *niet* aannemen van Cadets betreft. En zal alsmede hangende de deliberatien nopens de Examens der Officieren de tegenwoordige forme van Examinatie in aller deelen blyven stand houden."

(De Nieuwe Haagse Nederl. Cour. van 17 Sept. 1802.)

Medeged. door F. E.

Excellentie (LII, blz. 386). — Welke personen hebben in ons land recht op dezen titel en bij welk Kon. Besluit is hun die toegekend?

Antwoord: *Niemand* heeft *recht* op dezen titel, daar er geen *Koninklijk Besluit* bestaat, waarbij deze aangelegenheid geregeld is.

Wel bestaat er een Hofreglement, waarbij Z. M. Willem III bepaald heeft dat die titel aan de Groot-officieren van Zijn Huis zou gegeven worden — maar door een zoodanig *Reglement*, hetwelk het Hoofd v. d. Staat iederen dag eigenmachtig kan wijzigen, zijn alleen zij gebonden, die tot dit Huis behooren en een notaris of een deurwaarder bijv. behoeft er zich niet aan te storen en is slechts gehouden den betreffenden persoon den adelijken titel te geven, die hem eventueel mocht toekomen.

Maar — ik herhaal het — er bestaat geen ambtenaar in Nederland, die *recht* heeft op bedoelden titel en zoo acht ik het dan ook een fout, waarvoor het Dep. v. Binnenl. Zaken verantwoordelijk is, dat in Sept. 1898 de Staatscourant ons mededeelde dat het H. M. behaagd had tot Voorzitter der IIe Kamer te benoemen: „*Zijne Excellentie* den Minister v. Staat" Gleichman, een fout, waarop ik toen de Regeering onmiddelijk gewezen heb, 't geen haar opvolgster *vermoedelijk* niet zal weerhouden hebben, de in Sept. 1901 en 1902 te herhalen bij de benoeming v. d. Min. v. Staat Aeneas B^ar^ Mackay.

v. S.

Een huwelijksaanzoek per advertentie in 1797! — Een bur„ger (25 jaaren gepasseerd, van eene allezints braave familie, goed „van levensgedrag en zagt van humeur, en wien thands als Com„mensaal woonende, zulk een eenzaam en ongezellig leven niet „bevald, maar die de gezelligheid op eene eerlijke wijze bemind) „vraagt om eene burgeresse, weduwe of jonge dochter (liefst van „de Gereformeerde Godsdienst,) en vooral het tegenwoordig heer„schend Politicq Systema toegedaan, haar eigen Meester zynde „of wel haar eigen Huishouding hebbende, (en liefst in Amster„dam wonende), of die ten minste in staat zoude zijn, eenig Huis„houden van haar eigen middelen te kunnen oprigten, (onver„schillig of zij eenige affaire doet, of van haar inkomen leeft), „mits deselve Weduwe of Jonge Dochter alle onderzoek na haar „levensgedrag en zeden kan veelen, en na alvorens onderling te „hebben gezien en ondervonden of men elkanderen beviel, en „harmonieerde, zoude men dan de nodige schikkingen en overeen„komsten onderling samen konnen maken tot beider meeste ge„noegen en oogmerken, 't zij dan dat gemelde burger de inwo„ning huurde met de kost etc. en dan mede gebruik had van „het gansche huis, of wel dat hij alleenlijk in 't zelve eenige ge„meubileerde of ongemeubileerde kamers had met de kost en „verdere articulen, of op zodanige andere manier als men zoude „konnen resolveeren (huwelijk niet uitgesloten). Die hiertoe op „de een of andere wijze, hetzij tot gezelligheid of vrolijker lee„venswijze, of tot gemaklijker en ruimer bestaan mogt inclinee„ren, worden verzogt hunne Naam, Woonplaats, Ouderdom en „gantsche toedragt van zaken, zoo omstandig mogelijk, bij wijze

„van correspondentie schriftelijk op te geven aan den stelder van „dit Advertissement onder het adres van den Boek- en kunst- „verkooper G. Roos in de Hartestraat te Amsterdam. N. B. „Men kan zig van de uiterste secretesse en meest mogelijke discretie verzekerd houden. Verzoeke alle brieven franco. (Utr. Courant van 6 Nov. 1897.)

Medeged. door F. E.

„Conservatorium français" in de 18e eeuw. — „Avis à mes- „sieurs les Etudians, et autres honnêtes Bourgeois d'Utrecht „etc. Le susdit Louis Bruguier, désirant très ardemment de se „rendre toujours utile à la Société civile, et à l'exemple de Monsr. „Muller Instituteur à Groningue. Et à l'expérience qu'il en a eu „personnellement pendant l'espace d'environ 4 années dans la „susdite et même ville de Groningue: se propose de tenir et fort „à propos, en cette ville, dans son domicile (Steenweg D, no. 120) „et en faveur de tous les gens de bien, et principallement pour „Messr. les Etudians, et autres honnêtes Bourgeois d'Utrecht „qui voudront bien l'honnorer de leur confiance et de leur pré- „sence, savoir, un Conservatorium, à rendez-vous, Société, ou „Compagnie honnêtement érigée, à parler et causer toujours parmi „nous en Langue Françaıse, afin de se perfectionner par là, soit „dans les principes, soit par l'usage que cette belle langue ré- „quiert sur toutes les autres. Ce Conservatorium se tiendra deux „fois la semaine, savoir les mecredis et les samedis, de chaque „semaine depuis 7 heures du soir jusqu' à 9 heures. Une cham- „bre assez grande, et passablement décorée en consequence sera „toujours prémunie d'un très bon feu à tourbes, des chaises, et „surtout de toutes sortes de gazettes, françoise, Hollandoise, le „Moniteur ou Gazette nationale de France etc. Et autres agré- „mens qu'on pourra souhaiter, s'y trouveront également. Le nom- „bre des membres en sera fixé par Messr. les Etudians, et nulle „personne, de quelle nation, age, grade, qualité et condition, „quelle puisse être, ne pourra y être admise qu'avec le consen- „tement unanime de toute la compagnie; au reste point de fem- „mes n'auront entrée dans cette société.

„L'on payera 12 florins pour tout l'hivers à commencer le 11 „Octobre jusqu'au 11 Avril suivant et un florin au premier de „l'année pour la servante.

„NB. Au reste, la moitié des-dits *f* 12.— se payeront de „trois en trois mois d'avance, et l'on ne recevra de personne pour „commencer, que quand il y en aura 10 ou 12 qui auront déjà „signé ou donné leur parole. Les amateurs des langues Allemande, „Angloise, Italienne et autres langues étranges y trouveront „également l'occasion favorable de se perfectionner et de s'en„tretenir dans ces idiomes etc". (Utr. Courant van 6 Oct. 1797).

De steller dezer advertentie was geboortig van Calvisson nabij Nismes, in 1790 ondermeester bij Mons. W. Crabbée, fransch kostschoolhouder te Leiden, en gaf tevens privaat-onderwijs in verschillende vakken. F. E.

Briefschrijven door dobbelsteenen, zonder pen of inkt. — „Men weet hoeveele duizenden opzien tegen het opstellen en „schrijven van slechts eenen brief; en door dit middel heeft men „er veelen in een oogenblik. Het geheel is zoo ingericht, dat „hoedanige *worp* men *met twee dobbelsteenen* doe, deze in het eind „een brief maken van den aangenaamsten inhoud en in de ge„regeldste orde opgesteld, en daar de getallen, met dobbelsteenen „te werpen, bijna eindloos verscheiden zijn, kan men nagaan welk „een aangenaame *variatie* aan de brieven word gegeven. Bij de „nuttigheid van deze aardige surprise is getracht dezelve beval„lig en beknopt te maken. De prijs is *f* 1.— te Amst. bij Holtrop „en alom".

(De Nieuwe Haagse Nederl. Cour. van 20 Maart 1802.)

Wie herinnert zich iets van dit oude gezelschapsspel of kunstje?

F. E.

Legpenningen enz. — (LII, 179 en vv.). Blz. 185, no. 38 is, te oordeelen naar het opschrift, hoogstwaarschijnlijk een penning, uitgereikt aan degenen, die voor het eerst hunne communie deden in de Luth. Kerk te 's-Gravenhage. Red.

DE EUROPEESCHE SAMENLEVING OP JAVA
onder de O.-Ind. Compagnie (1784).

„De Gouverneur-Generaal geniet byzondere eerbewijzingen; „voor zyn huys staan gewoonlyk twee grenadiers, nevens ver-

„scheide helbardiers, die de persoonen ter audientie aandienen. „Men vind den Generaal by 't geeven van audientie, zittende „aan een tafel vol verstrooide papieren, gekleed in 't camizool, „gemeenlyk alles zeer kort en brusk beantwoordende. — Wan„neer hy uyt rijden gaat, is 't in deeser voegen:

„2 Trompetters wel gegallonneerd te paard vooruit, van dis„tantie tot distantie blasende.

„1 Europeesche hardlooper wel uytgedoscht.

„4 Zwarte hardloopers met dikke rottingen.

„1 Wagtmeester met 12 Ruyters, met ontblootte pallast in „de vuyst.

„De Koets, daar de Generaal met een fluweele rok en allonge„pruyck (schoon nog zoo warm in Indië) dan in zit, heeft op „zyde een Cornet, iets agterlijk twee helbardiers, en de train „word met eenige ruyters gesloten.

„Hy, wie 't ook mag zyn, behalven de Raaden van India, moet, „in een rytuyg zittende en den Oppergebieder te gemoete ko„mende, 't zy man of vrouw, direct uit zyn rytuyg komen, en „buigen of nygen, zoo diep men kan, hetwelk de Generaal met „een knikking des hoofds beantwoord. Deeze eerbewysing valt „zeer ongemakkelyk, byzonder voor de sexe, te moeten staan „in een brandende heete zon en al de stof van 't ysselyk cortege „over het lighaam en in 't gezigt te krygen, valt gansch onaan„genaam.

„Tafel houd een Generaal niet, ten minsten wat men tafel kan „noemen: alle avonden om zes uuren word het avondgezelschap „geadmitteerd. — Dat bestaat uit zodanige Heeren en Dames „als twee dagen te voren hebben laaten belet vraagen. Aan de „deur op de stoep zittende, in een zwart camizool met een linne „styve muts op, werd het gezelschap gerecipieerd, en wanneer „die altemaal zyn gekomen, zegt de Gebieder: *Vrienden trekt je „rokken uit*, waarop een ieder rok, hoed en degen aflegd; vervol„gens gaat men zitten op stoelen, die langs een rei op de stoep „zyn geplaatst, een ygelyk egter na zijn rang, en gebeurd het „dat'er een is, die zulks niet observeerd, werd hem door den „Gebieder gezegd. *Daar is U.E. plaats niet, U.E. moet daar zitten;* „men krygt verders een glas bier, en de Conditie is *U plaizierige „avondstond*, vervolgens, yder een pyp tabak, en de conversatie „neemt een aanvang; doch in zulker voegen, dat men enkel met

„zyn buurman spreekt, zonder zig te durven verstouten zoo luid „te zyn, dat het de Oppergebieder hooren kan, dewelke met de „naast hem zittende persoon, dus ook de hoogste in rang, voor „dien avond alleen converseerd, en alles wat de Generaal over- „luid spreekt, bestaat in de volgende conditien, die hy insteld: „*de Vrouwen haar gezondheid*, en zoodraa hy zulks zegd, springt „een ieder van zyn stoel, met het glas wyn, dat hij op dat tydstip „reeds in de hand heeft, en zy formeeren zaamen een grooten „halven cirkel, en, met het hooft voor uyt geboogen, roepen zy „uit: *Mevrouw Generaals Haare gezondheid*. Dan volgen de ge- „zondheeden van een ieder der aanweezende, ieder opstaande en „diep buigende by de wensching zijner gezondheid. — Deeze „conditien rekt de Generaal zoo lang uit tot de klok negen „uuren slaat, wanneer men opstaat, zyn rok en degen weder „krygt, en zig empresseerd om op des Gebieders gezondheid te „drinken, die zulks beantwoord met: *Dank je voor myn gezondheid*; „voorts neemt het gezelschap afscheid. In diervoegen passeert „de Oostindische Generaal alle avonden zijn tyd.

„Men oordeele nu hoe aangenaam die visites moeten zijn, vooral „wanneer een fatsoenlijk en verstandig man het ongeluk heeft van „naast een gemeene domme weetniet te zitten, dewelke in Europa „somwylen schoenmaaker, kleermaaker, slagter of wel iets dier- „gelyks geweest is, en het in Oostindien tot den trap van onder- „koopman heeft gebragt. — En teffens, hoe onaangenaam het „moet vallen, als men diergelyke soort met de eerste ampten „ziet bekleed, en 'er laagheeden geduldig van moet veelen. — „Men denke niet dat een langdurig verblyf in India hen byzon- „dere bekwaamheden heeft bygezet, en zylieden daarom tot de „eerste charges zijn geraakt. Het zy verre! Zy zyn de onbekwaamste „lieden, zoowel in Compagnies zaaken, als in de conversatie. Door „allerhande laage middelen eerst een stuyver gelds by elkander „geschraapt, en zig daardoor in bediening gebragt hebbende, „verzuimen zy dan ook niet, om meerder schatten te verzamelen, „onverschillig in wat maniere. Ook lyd de Maatschappy gevoelige „benadeeling door hen, en zoodoende klimmen zy tot al hooger „trap, tot zoo verre, dat zij kunnen voorgedraagen worden tot „Raad van India; daartoe bekostigd men dan een gedeelte van „'t byeengeschraapte geld en wanneer die trap verkregen is, „zyn ze ongenaakbaar.

„En men ziet gewoonlyk dat alvorens diergelyk soort van „lieden tot die in India zoo zeer begeerde charge geraaken, zy „lievelingen van Mijnheer de Generaal zyn. Men heeft in blaa- „kende gunst en in des Gebieders vertrouwen gezien een, wiens „moeder in een kelder in Holland groentens verkogt; die als „zwabber-jongen in India was gekomen, en wiens conversatie „volkomen bevestigde dat hy uit de groentekelder was.

„Een ander, een geweezene gemeene smous van geboorte, lange „jaaren in India koetzier geweest zynde, vervolgens zig begevende „tot het handelen, daarin veel voordeel *per fas et nefas* gemaakt „hebbende, koopende toen de Batavische Scheepensplaats, houdende „zelfs koets en paarden, was het niet onaardig zulk een man te „zien, gekleedt in 't fluweel of wel gegallonneerd, de armen heel „styf en wyd van 't lyf staande, en onder een paar manchettes „te zien uitkomen twee grove handen, die getuigenis gaven van „de Roskam . . . .

„Deeze en soortgelijke lieden, moet men op 't zeerst ontzien; „zij hebben 't oor van den Generaal, en bezitten geen ziel om „hun evenmensch van nut te wezen, maar wel om dien te be- „nadeelen.

„De Directeur-generaal is de tweede persoon.

„Wat de Directie in den handel aangaat, hangt van hem alles „af; hy is 't die de eysschen van koopmanschappen inrigt, en „daaraan voldoet. Een kundig en ervaren koopman moet hy zyn, „wil hy nuttig wezen. Hy dient van den handel op alle buyten „comptoiren zig wel te laaten onderrigten en zorg te dragen „dat hy de pakhuyzen in India, zoo ter hoofdplaatze als op de „buyten comptoiren niet opvuld met ongewilde koopmanschap- „pen, die daar somwylen jaren blyven legge tot hooge schade. „Veele dier directeurs of verstaan den handel niet of wel zoeken „parade te maaken in Europa, by den Advocaat van de Com- „pagnie, en aldus by de Compagnie zelve, met het vertoonen „hoeveel koopmanschappen zy ter hoofdplaatze hebben afgezet, „de pakhuysen geleegt, en dus op nieuw groote eysschen kun- „nen doen.

„Dan men beschouwd in Europa zulks oppervlakkig. Men gaat „niet na, dat die afzetting der koopmanschappen van de hoofd- „plaats is veroorzaakt, doordat die kundige directeur tegens de „eysschen der dienaaren van de buyten comptoiren in gaat en

„hun ongewilde goederen opdringt, die wel aanstonds by de ver-
„sending van 't generaal werden afgeschreeven, doch jaaren bly-
„ven leggen ter plaatze waarheen die gezonden zyn.

„Intusschen vertrekken de boeken na Europa; aldaar ziet men „met genoegen hoe schoon de kundige directeur de pakhuyzen „kan ledigen; men beloofd zig van die afgezonde goederen, daar „men alsdan nog geen tyding van heeft, veel voordeels, en zoo „verliest men den draad uit het oog.

„Op den Directeur-generaal volgen de Raaden van India, zes „à zeeven in getal, ter hoofdplaatze, waarvan de meeste, tot hun „voordeel, als President een collegie beheeren. Onder deezen „vind men al heel dikwerf onkundige en gemeene lieden, als b. v.: „men heeft gehad een man, genoegzaam zoo memorieloos, dat „wanneer men denzelven een papier overgaf, men wel diende op „te letten, waar hy het leide, ten eynde dat hem te kunnen „aanwyzen, wanneer het vereyscht wierd. En dus vergat hy „ook al hetgeen men hem mondelings rapporteerde. Deeze man „was weleer matroos geweest (en dat wel by uytstek) een der „O.-I. Comp. van een allerlaagste afkomst, en niemand behoefde „zig te verwonderen den Directeur, alias gemetamorphoseerde „matroos, als tweede persoon der Bezitting van de Nederlanders „in India, dikwyls te zien zitten in 't bloote lyf, met een enkel „dun kleedje aan, en dus audientie geevende. Men zag ook onder „de Raaden van India een man, wiens grootste vermaak bestond „in 't onder de voet drinken van uytgekipte drinkebroers, welke „levenswys hem korzelig maakte, en een ieder allerbrutaalst „deed bejegenen. Deeze man trouwde met de onegte dochter van „een huystimmerman, geteeld by een Compagnies zwarte sla„vinne, die in de ketting geloopen had, en door haar vader was „uytgehuwlykt mede aan een timmerman, die als fabricq in 't „ambagts-kwartier (te Batavia) was komen te sterven.

„Men kon van een ander zeggen, zoo ooit vadzigheid gepaard „ging met de allergrootste onkunde in alles, het was by hem „te vinden; geen middelen wierden by denzelven voor te laag „aangezien, om maar geld byeen te schraapen. En zijn onkunde „was, zonder vergrooting gesprooken, zoo groot, dat hij niet in „staat was om een brief van tien regels na behooren op 't pa„pier te brengen. Van zyne inhaaligheeden en kneevelaryen „schreeuwen zyn geweezen onderhoorigen nog, en men hoord nog

„ter plaatze, waar hy weleer als hoofd ageerde die bittere tyden „beschryven. Inlandsche kinderen, meysjes die 'er wel uytzagen, „moest men aan zyn vrouw, ter oppassing en om haar wat te „vermaaken, zenden. Onder dat pretext kwamen die eerst in zyn „huys, maar van daar na Batavia vertrekkende wierden dezelve, „niet tegenstaande de smeekingen der naabestaanden medegenoo-„men, tot slaaven gemaakt en voor groot geld verkogt. . . .

„Deze opperste regeerders genieten de volgende eere en voor-„regten. De titel is: Hooge Indiasche regeering en aan ieder lid „werd gegeven de naam van Ed. Heer, zoowel in de Vergadering „als in de particuliere omgang. Het is dus niet onaardig zulks „altoos te hooren repeteeren, als zylieden worden aangesprooken, „en zy zyn daar zoo schrikkelyk op gesteld, dat ik niemand „raaden zoude zulks na te laaten.... Voor hen werd aan alle „poorten en wagten de trommel geroerd; zy mogen ryden met „vier paarden voor de koets. Hunne koetzen mogen van boven „tot onderen verguld zyn en de paarden zyn op 't cierlykst „getuygd. Zy hebben altoos twee hardloopers voor de koets en „portieren met glaasen aan hunne koetzen. Alle rijtuigen die hen „te gemoet komen, moeten stil staan, en de daar inzittende per-„soonen opstaan, en op het nedrigste buigen.

„Zij mogen zoo pragtig gekleed gaan als 't hun behaagt en „tot binnen het kasteel ryden.

„Zy genieten alles uit Compagniespakhuysen voor den in-„koopsprys.

„En laatstelyk zoo worden hunne vrouwen alleen *Mevrouwen* „geheeten, met speciale uytsluyting van alle andere vrouwen. „Zoo dat fatsoenlyke lieden, door ongeluk in India komende, „hunne vrouwen schoon dezelve in Europa zyn gebleeven, moe-„ten hooren tituleeren *Juffrouw*, en of dit in zig zelfs wel niets „betekend, heb ik opgemerkt dat het gewoonlyk met een ver-„agtende lach geschied..... herhaalende 't woord van *Juffrouw* „zoo dikwyls men immers kan, daar toch de meeste dier Heeren „van India's vrouwen van 't gemeenste volk herkomstig zyn.

„Men zie slegts terug op de beschryving hiervoren aangehaald „van een dier vrouwen, meest zonder opvoeding, altoos Malleyts „sprekende, bier drinkende en betel kaauwende. Egter moet een „iegelyk voor die schepsels buigen, en, haar te gemoet komende, „met zyn rytuyg stil houden. Zy worden ook, na het overly-

„den hunner egtgenooten, met uytsluyting van alle anderen als „*Douarière's* beschreeven.

„Om deze en diergelyke eere te erlangen werd in Nederlandsch „India die post zoo zeer gezogt en nagejaagd. Een van de leden „der Nederlandsche koopmans-regeering geniet meerder eer, dan „byna een vorst in Europa. De vreemde natiën, welke somwy- „len te Batavia komen, lagchen 'er wel om, maar beklaagen zig „ook bitter, dat men hen altoos noodsaakt te moeten blyven stil- „staan, wanneer men die Oostindische raadsheerlyke poppen ziet „aankomen....

„Op de Raaden van India volgen in rang de Gouverneurs, „Secretarissen, Leden van Justitie, Commandeurs, Predikan- „ten, Commissaris en Sjabandhaars, Equipagie-Meester, Militaire „en Burger staf-officieren. Deze alle mogen met vergulde cha- „retten en koetzen ryden, doch zonder portieren en ook zonder „hardloopers. Maar zy mogen strikken, lysten en kwasten aan „en tot der paardentuigen hebben. Voor hun word 't volk aan „de poorten en wagten uitgeroepen, en komt in 't geweer; zy „kunnen ook fluweele kleederen draagen.

„En op deeze volgen weder de Opperkooplieden, Scheepenen, „Opperhoofden en Onder-equipagie-Meesters, dewelke mogen voe- „ren een geschilderde wagen, doch niet 't minste verguld, mede „zonder portieren, egter lysten en kwasten gebruiken, voor hun „word het geweer gepresenteerd, en zy mogen in 't fluweel ge- „kleed gaan.

„Na hen volgen de Kooplieden, Onderkooplieden en die daar- „mede gelyk staan. Deze mogen wel rytuyg houden, doch zon- „der verguldsel of schilderwerk, en maar van slegt ruw hout. „Zy mogen geen kwasten of lysten by 't tuyg gebruiken, maar „moeten zig met enkel touw vergenoegen, zoodat het byna schande „is, op dien voet een rytuyg te houden. Ook noemen, zelfs de „slaaven diergelyke wagens *stinkende wagens*. Zy mogen ook „geen fluweel dragen; ja de kooplieden en onderkooplieden enz. „moeten zig maar zeer onderdanig tonen, zo zy fortuin willen „maaken, want men ziet hun als uit der hoogte aan, en het is „voor haar de grootste eere, in het gezelschap van een Edel „Heer geadmitteerd ter worden. Altoos zitten de Onderkooplie- „den aan het laagste einde, en nimmer verwaardigd zig een Edel „Heer hun in gezelschap aan te spreeken. Zo dat een Onder-

„koopman, uit Nederland komende, en een fatsoenlyk man zynde, „hoedaanig 'er thans maar al te veel komen, sig meesttyds doo-„delyk chagrineerd over zyn reukeloos bestaan.

„De Raad van Justitie is altoos een independent Collegie, en „menigmaal een breidel voor de Oost indische sogenaamde Hooge „Regeering geweest. Dikwerf waren die twee lichamen oneenig, „vooral wanneer de Justitie niet blindelings wilde voldoen aan „de begeertens, schoon meestentyds absurd, onbezonnen en kwaad-„aartig der Indische Hooge Regeering. Dit Collegie heeft in sig „gehad verscheide braave onbaatzugtige, kundige Residenten en „leden. Het is het eenig tegenwigt der al te onbepaalde Oost-„indische magthebbers, en alwaar ongelukkige nog eenige hulp „en steun vinden . . . .

„De President van het Scheepens-Collegie is gemeenlyk on-„kundig en zonder de minste studie in die zaaken, en welke, „omdat hy een Raad van India is, geen onderregting begeerd, „als zulks beneden zyn caracter reekenende. Dan om een regt „denkbeeld te geven, zal men de meeste der leden van dat Col-„legie eens kortelyk beschryven, zoals die voor eenige jaaren „waren.

„De Vice-President, die verscheide jaaren als Oppermeester „op der Compagnie schepen had gevaaren, en burger geworden, „als een der gepermitteerde smokkelaars met de amphioensmok-„kelhandel een capitaal overgewonnen had, maakte vervolgens „aanspraak in dat Collegie te geraaken. Men kan oordeelen wat „kundigheid by dien man moest aanwezig zyn!

„Zyn volgend lid had verscheide handteeringen gehad en was „eindelyk wagenverhuurder geworden. Jong uyt Europa om „zyn slegt comportement gezonden. gaf hy zig ook, by zyn aan-„komst in India over aan het buitensporigste gedrag en leide „zig dus nergens op toe. Die na hem volgde, was als matroos „in India aangeland, de zoon van een ambagtsman, verkogt wel-„eer worst langs de huyzen, behuuwlykte vervolgens veel geld „met een zwart wyf en kogt toen een Scheepens-plaats.

„Een vierde was in India geboren, sprak nog Hollandsch, maar, „een groote erfenis verkregen hebbende, kogt hy de Scheepens-„dienst.

„Een vyfde was een Westphaalsche mof, die ten eenenmale „groen sprak, eerst matroos en vervolgens stuurman by de Com-

„pagnie geweest, waarna hy burger en wagenverhuurder werd. „Hiermede verzamelde hy een stuyver gelds, en bezorgde zig „daardoor het ampt van Scheepen.

„Deze nu maken de leden van den Burgerraad en dus het „meeste uyt! Deze zyn het, die somtyds 20 à 30 menschen „(schoon Indiaanen) ter dood veroordeelen! . . . .

„Misschien zal iemant vraagen, wat redenen die menschen toch „bewegen om het ampt van Scheepen na te jagen? Dat is voor- „namentlyk om deze reden, welker oorsprong uit trotsheid „komt, doordien de Scheepenen den rang van Opper-kooplieden „genieten" . . . .

Over de behandeling der militairen in Indië, wier belangen slechts kort worden besproken, is de schrijver evenmin goed te spreken. Hun opleiding, tractement, voeding, kleeding, ja alles laat volgens hem veel te wenschen over, terwijl zij te Batavia niet het minst in achting zijn. Daarna komt de beurt aan de geestelijken, van wie, volgens onze zegsman, het grootste deel in Europa nooit op den kansel gestaan hebben, en van school- meesters of schoenlappers predikers in Oost-indië zijn geworden. Hun leven schildert hij aldus:

„Een predikant heeft rang van Commandeur; hy mag in een „vergulde koets of wagen rijden, met lijsten en kwasten aan der „paarden tuygen; ook mogen zy in 't zwart gekleed gaan. Te „Batavia worden buiten die van de Edele Oostindische Heeren, „geen kostbaarder vergulde rytuigen noch opgeschikter paarden „gezien dan die der Predikanten. Zodat men, zulks ongewoon „zynde, zig ten uiterste verwondert in zulk een zwierig rytuig, „en met de allerzotste houding een schepzel, in 't zwart fluweel „met de bef aan te zien zitten, jagende door de stad met den „neus in den wind. Voeg hierby, dat men hen alle avonden vast „in gezelschappen ontmoet, met pyp en glas, en al vry dikwerf „met de kaart in de hand, waardoor verscheide zig geen tyd „gunnen tot een behoorlyke studie, maar memoriseeren eenige „predikatien uit schryvers; daar is gewoonlijk van hun eigen „niets anders onder, dan de klank hunner stem en zotte gebaarden.

„Veelen hunner leggen zig toe op handel en het is een gunst, „wanneer men een predikant na Sumatra's Westkust zend, om „de Bondzegelen uit te deelen. Maar hieronder schuild een zeer „kwalyk aan een geestelyke voegende handel. Zy ontzien zig

„by zulke gelegenheden niet om slaaven en slavinnen te koopen „en te verkoopen; de schepen braaf vol te stoppen en kwanswys „een groote lyst van Christenen over te leggen, die zy quasi, „op hun togt zouden bekeerd en gedoopt hebben. En daar word „dan vervolgens in Europa mede geparadeert; ook gaat het meest „op de buiten-comptoiren dus toe. De meeste Indianen welke zig „laaten doopen, zyn slegts naam-christenen, zy worden het uit „eenig inzigt en zyn allerelendigst onderwezen."

* * *

Tot dusverre hebben wij den onbekenden schrijver het woord gegund. Wij hebben zijne schildering van de Europeesche samenleving in Indië (met eenige bekorting, waar het herhalingen of onnoodige uitwijdingen betrof en betrouwbaar) belangwekkend genoeg gevonden om ze in dit tijdschrift mede te deelen, ook omdat de literatuur over het intieme leven onder de Oost-Indische Compagnie zeer schaarsch is en die berichten, waarin de oorzaken van haar verval wordt besproken, hoofdzakelijk handelen over de wijze van koophandel drijven en over de maatregelen tot herstel, zonder zoodanige onderwerpen aan te roeren, welke het wanbeheer in bijna alle takken van dienst in het licht zouden hebben gesteld.

Deze schrijver nu verschilt van de meesten zijner tijdgenooten en mededienaars der Compagnie (waartoe hij ongetwijfeld behoord heeft) daarin dat hij niet schroomt de onkunde en het zedenbederf zelfs onder de hoogste ambtenaren aan de kaak te stellen.

Bovenstaande schets is niet dan een fragment van een omstreeks 1784 verschenen geschrift, getiteld: „Nederlandsch India, in haaren tegenwoordigen toestand beschouwd", waarvan een exemplaar door ons werd aangetroffen in een bundel pamfletten van het jaar 1784, welk jaar wij ook meenden te mogen aannemen als dat der uitgave.

De Gouverneur-Generaal in dien tijd was Mr. Willem Arnold Alting, [1]) die op 1 Sept. 1780 aan het bewind was gekomen.

[1]) „Der schlaue Alting, der bei der Fortdauer der zerrütteten Zustände zu viel persönliches Interesse hatte, wuszte durch allerlei Ränke den eitlen Nederburg für seine Familien-herrschaftspläne zu gewinnen und alle durchgreifenden Aenderungen zu vereiteln." (G. C. Klerk de Reus, Geschichtl. Ueberblick der administrativen, rechtlichen und finanziellen Entwicklung der Niederl.-Oostind. Compagnie. Verhand. v. h. Batav. Gen. Dl. XLVII, 3, blz. XLIII.)

Zijn voorganger, Reinier de Klerk, van gemeen matroos tot die hooge betrekking opgeklommen, is de eenige geweest, die bij zijne aanstelling tot opperlandvoogd in 1779 in den Raad van Indië had voorgeslagen en verkregen, dat in afwijking van de gewoonte, de vorsten en regenten van Java's Noordoostkust aan zijn persoon geene plechtige hulde zouden komen bewijzen. Ook gaf hij te zelfder tijd aan den Raad te verstaan, dat het niet paste, dat de leden daarvan met hunne koetsen voor hem op 's Heeren wegen stil hielden en begeerde dat dit eerbetoon voortaan zoude worden nagelaten. Evenmin wilde hij hebben, dat men voor hem in de kerk opstond, wanneer de dienst reeds begonnen was. Maar zijn loffelijk voorbeeld werd niet nagevolgd, ja bespot in eene maatschappij, ingedeeld naar de officieele rangen en naar de verworven rijkdommen, waar domme trots en stijve aanmatiging gepaard ging met totaal gemis aan zin voor kunst en wetenschap.

De terechtwijzing bij de ontvangst bij den Gouverneur-Generaal moet (volgens een ander verhaal) onder Abraham van Riebeek zijn voorgevallen; de secretaris van het College van Boedelmeesteren, Johan Keuvel, slechts den rang van Onderkoopman hebbende, ging toevallig zitten boven den Schepen-president, Mattheus den Haan, tevens Raad van Indië; waarna de landvoogd, hem in het oog krijgende, hem de bewuste woorden toesnauwde. [1])

Wij noemden hierboven den schrijver een onbekende, maar toch zijn er gegevens in zijn geschrift voorhanden, die ons over zijne persoonlijkheid en zijne verhouding tot de Indische maatschappij eene kleine vingerwijzing geven. De auteur immers doet zich kennen als een man van weinig fortuin, doch van stand en beschaving, als iemand, die ervaren is in krijgswetenschap, getuigen o. a. de opmerkingen betreffende de verdediging van Java tegen een buitenlandschen vijand. De klacht daarentegen over achteruitzetting van de onderkooplieden gelijkt min of meer op eene oratio pro domo en doet veronderstellen dat de schrijver zelf die betrekking vervulde. Deze beide gegevens, aan den inhoud van het werkje zelf ontleend, deden ons één oogenblik denken aan de carrière van Dirk van Hogendorp, die, in 1783 met een smaldeel oorlogsschepen onder Van Braam naar Oost-

[1]) Zie W. L. Ritter, Indische herinneringen, aanteekeningen en tafereelen uit vroegeren en lateren tijd. Amsterdam 1843.

Indië vertrokken als kapitein-luitenant der marine, zich te Batavia in dienst begaf der O. I. Compagnie, eerst als kapitein der dragonders, en daarna als Onderkoopman. Deze had dus alle gelegenheid in beide betrekkingen, alsook door zijn eerste huwelijk met een dochter van den President-Schepen S. Bartlo te Batavia om de „Groote oomes" der Indische maatschappij van nabij te leeren kennen, terwijl bovendien zijn vader, Mr. Willem van Hogendorp, die er tot 1784 als koopman gevestigd was, hem zou kunnen hebben voorgelicht. Maar tegen deze gissing, waardoor bovendien te verklaren zou zijn waarom de auteur, blijkbaar stammende uit een aanzienlijk regentengeslacht, zich onder al die parvenu-grootheden, gesproten uit de lagere volksklasse, de meerdere gevoelde in afkomst en beschaving, pleit ontegenzeggelijk het feit dat Van Hogendorp eerst den 8 Maart 1784 voor Batavia ankerde en reeds in Mei d. a. v. voor 6 maanden naar Malakka op expeditie vertrok. In dien zeer korten tijd kunnen deze aanteekeningen dus niet te boek gesteld en gedrukt zijn.

De zedenschildering in dit boekske komt wel is waar merkwaardig overeen met brokstukken uit andere geschriften van v. H. B. v. des schrijvers oordeel over het Schepencollege, te vergelijken met hetgeen Van Hogendorp aanvoert op blz. 20 van zijn „Bericht van den tegenwoordigen „toestand der Bataafsche Bezittingen „in Oost-Indië en den handel op dezelve. 2e druk. Delft 1800."

Wat hij zegt omtrent de weelde en de verhouding der hoogere en lagere ambtenaren, der Compagnie onderling vindt men bevestigd in het werk van M. L. van Deventer: „Geschiedenis der Nederlanders op Java, Haarlem 1887, dl. II, blz. 236 en vv. Sterke staaltjes van den overdaad en de weelde, waaraan de Europeanen in Indië tegen de tweede helft der achttiende eeuw zich hadden overgegeven, worden daarin ontleend aan het verhaal van een tijdgenoot, die schrijft o. a. dat de Nederlanders van eenig aanzien of rang niet tevreden waren, indien zij niet van tijd tot tijd in de buitentuinen van Depok en Noordwijk vischmaaltijden konden houden, waarvan de prijs per persoon een gouden kobang of 24 gld. beliep. Uit de nagelaten brieven van Paulus Valckenaer, die als eerstbeginnend geneesheer te Batavia kwam, blijkt ons, hoe de inrichting van zijne huishouding bij zijn huwelijk hem op 25000 gld. te staan kwam, terwijl hij 27 slaven

en 5 paarden houden moest. De doopsprei van Mevrouw Valckenaers eersteling werd versierd met edelgesteenten ter waarde van 10000 gld.! (v. Deventer t. a. p. blz. 240, 241.)

Reeds in 1745 was door den Gouverneur-generaal Jacob Mossel een plakkaat uitgevaardigd ter beteugeling van het overdreven weeldebetoon dier dagen, nadat de vorigen van 1631 en later niets hadden uitgewerkt. Zie o. a. bijlage I van het werk van Ary Huysers: „Beknopte beschrijving der Oost-Indische Etablissementen, uit egte berigten te zaamen gesteld, Amsterdam 1792."

De lezing van dit en van andere plakkaten tegen overdaad in kleeding en het voeren van een grooten staat geeft ons evenwel den indruk dat zij minder doeltreffend waren in het beperken van de genoemde misbruiken dan wel in het stijven van de kas der ambtenaren, die de geldboeten, op de overtredingen gesteld, moesten invorderen. Voor de beschrijving der zeden en gewoonten van dien tijd is nochthans eene kennismaking met het plakkaat van 1745 zeer aan te bevelen, daar het voorziet in bijna alle voorkomende omstandigheden des levens.

Medeged. door de Red.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN TE CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

SWINNAS.

Hubertus Swinnas van Rotterdam met 't schip „Groenewaard" naar Indië. Assistent 1731, Onderkoopman d. O.-I. C. te Negapatnam 1739.

Hij was wellicht de vader van:

1. Adriana Swinnas geb. 1 Aug. 1705, † te Galle 28 Apr. 1734, tr. Dirk Berghuys, Opperchirurgijn te Galle.
2. Magdalena Swinnas, geb. 1 Aug. 1705, † te Manaar 21 Oct. 1744, tr. Jan Helfrig Raket, Opperhoofd te Manaar.
3. Maria Swinnas tr. . . . . . van Buren, † vóór 1738.

VAN BUREN.

A. Lambert van Buren, Opperhoofd van Calpentijn, tr. Magdalena van Avarne. Bij wie:

I. Hendrik, ged. te Tutucorin, Nov. 1683, Pakhuismeester te Jaffna, tr. Johanna Scholten.
II. Cornelis, ged. te Tutucorin 4 Aug. 1686.
III. Cornelis, ged. te Tutucorin 1689.
IV. Christine, ged. te Tutucorin 31 Maart 1690.
V. Johanna, ged. te Tutucorin 20 Apr. 1692.
VI. Willem (volgt).
VII. Jacobus, ged. 26 Juli 1695.

Willem, ged. 4 Juli 1694 tr. . . . . . Bij wie:

I. Lambert (volgt).
II. Magdalena Jacoba, geb. te Jaffna, tr. (1) Regnerus Kronenburg Opperhoofd van Baticalo en (2) te Colombo 31 Dec. 1752, Carel Zezilles van Groningen, Predikant.

Lambert, † vóór 25 Oct. 1773, tr. . . . . . Bij wie:

I. Lambert Jan (volgt).
II. Willem Regnerus, tr. Anna Catharina Verwijk. Bij wie:

---

[1]) Vervolg van Nav. LII, blz. 517.

1. Lambert Jurgen, ged. te Colombo 19 Apr. 1778.
2. Jacob Swinnas, ged. te Colombo 22 Oct. 1780.
3. Govert Hendrik, ged. te Colombo 13 Oct. 1782.
4. Sixtus Carel, ged. te Colombo 15 Febr. 1784.
5. Sophia Elizabeth, ged. te Colombo 13 Juni 1790.

Lambert Jan, geb. te Jaffna, tr. te Colombo 7 Mei 1809 Maria Rodriguez van Colombo. Bij wie:
1. Hendrik Jacob.
2. Lambertus Wilhelmus (volgt).
3. Hendrina Jacoba.
4. Libertina Wilhelmina.
5. Sara.

Lambertus Wilhelmus, tr. . . . . . . Stevens. Bij wie:
1. Jemima, tr. (1) . . . . . . Avangne, Kapt. ter zee en (2) Paget Gardiner Jackson.
2. Cecilia Amelia, tr. 1857 A. Millier.
3. Jane, tr. (1) 1857 H. Mitchell en (2) . . . . . . Hillfield.
4. Richard Reginald, tr. . . . . . . de Jood.
5. Leonora, tr. 1856 Edmund Loret.
6. Matilda.
7. Charles Frederick (volgt).
8. Alfred Edward.

Charles Frederick, Procureur, geb. 19 Nov. 184., tr. 1 Mei 1867 Georgiana Pietersz, d. v. . . . . Pietersz en van . . . Jarvin. Bij wie o.a.:
1. Jane Maud, tr. 28 Dec. 1892 Herbert Edgar Anthonisz.
2. Lilian Jessie, tr. 25 Juli 1895 George B. Maule Ffinch z. v. . . . . . Ffinch en van . . . . . Fyers, d. v. . . . . . . Fyers, Kolonel, Inspecteur-Generaal.

B. . . . . . . van Buren, † vóór 1737, tr. Maria Swinnas.

C. Maria Catharina van Buren van Jaffna tr. te Colombo 8 Jan. 1786 Francois de Salis, geb. te St. Cyprien, Chirurgijn majoor b. h. Regiment Luxemburg. Bij wien:
Antoine Francois Lambert, geb. te Colombo 5 Nov. 1786.

D. Adriana Cornelia van Buren van Jaffna, tr. te Colombo 10 Maart 1776 Dirk Joan de Moor.

Keegel.

Johannes Gustavus Keegel van Groten Semmerdra (sic), [Groot-

Schermer?]. Vaandrig d. O.-I. C. te Jaffna 1791, tr. 10 April 1763 Maria Elizabeth Stuurman van Jaffna. Bij wie:

I. Susanna Elisabeth, tr. 23 Nov. 1794, Jan Christiaan Arendsz van Jaffna, Assistent d. O.-I. C.

II. Anthony Godfried.

III. Christoffel Gerrard, Chirurgijn d. O.-I. C., geb. te Jaffna, tr. 18 April 1790 Hester Dulcina Brochet, wed. van den Kapt.-Luit. Jean Francois Even du Hil, † te Jaffna 7 Sept. 1787, oud 29 jaar. Bij wie:

1. Isidore.
2. Henry Arnold (volgt).
3. Theodore Caroline tr. 6 Mei 1829 Willem von Meybrinck.

Henry Arnold, tr. te Colombo 30 Jan. 1819 Catherina Dorothea Gratiaen. Bij wie:

1. Pieter Liebert, geb. 4 Maart 1823, tr. (1) 18 Oct. 1852 Jane Giffening, † te Colombo 13 Febr. 1859. Bij wie:
   a. Henry Arnold, geb. 31 Dec. 1854, tr. 15 Mei 1878 Charlotta Matilda Ball, geb. 1 Mei 1855.
   b. Peter Liebert, † te Galle 10 Aug. 1859.
   c. Evelyn Priscilla, geb. 19 Nov. 1858, tr. Charles Peter Scharenguivel.

   Pieter Liebert tr. (2) te Galle 17 Febr. 1860 Anna Matilda de Silva, d. van Dionysius de Silva. Bij wie:
   d. Pieter Liebert, geb. 2 Oct. 1861, tr. Holland van Cuylenburg.
   e. Catherina Darling, tr. Richard Scharenguivel.
   f. Jane Amelia, tr. Vincent Loos.
   g. Francis.
   h. Dionysius Edward, tr. Ethel Albrecht.
2. Edward.
3. John William Louis, Procureur, tr. Catherina Wilhelmina Coulthard, geb. te Nego 1835, † te Galle 1877, d. van Coulthard, Serg.-Majoor en van Elizabeth Unwin, † te Rambodde 22 Maart 1840.
4. Sophia, tr. George Burke z. van . . . . . . Burke, Majoor en van Louisa Nagel.
5. Elizabeth, tr. Stephen Charles van der Straaten.

Van Adrichem.

Isaac van Adrichem van Amsterdam, tr. te Colombo 1 Juli

1787 Anna Maria de la Palme van Galle. Bij wie:
I. Christina Louisa, ged. te Colombo 30 Maart 1788.
II. Johan Nicolaas Leonard, ged. te Colombo 14 Febr. 1790.
III. Maria Jacoba Elizabeth, ged. te Colombo 16 Sept. 1792.
IV. Nicolaas Willem, ged. te Colombo 22 Apr. 1795.

BAUERSAX.

Jan Paul Bauersax van Sonnenberg, Organist, tr. te Colombo 23 Febr. 1716 Susanna Heydelberg (wed. Verbrugge), ged. te Colombo 21 Maart 1691, d. v. Casper Heydelberg van Zurich en van Antonica Caresco van Colombo. Bij wie:
I. Albertus, ged. te Colombo 21 Juni 1716.
II. Albertus, ged. te Colombo 23 Juni 1720.
III. Anna Elizabeth, ged. te Colombo 24 Mei 1722, tr. te Colombo 4 Sept. 1740 Anthony Voortman van Arnhem.
IV. Catharina, ged. te Colombo 26 Nov. 1724.

HEYDELBERG.

Casper Heydelberg van Zurich tr. (1) Anna Lourenz van Colombo. Bij wie:
I. Hendrik, ged. te Colombo 7 Oct. 1674.
II. Hester, ged. te Colombo 20 Dec. 1676, tr. Jacob Cornelisz Cock.
III. Jacob, ged. te Colombo 20 Oct. 1680.
Hij tr. (2) Orselia Gerritsz v. Colombo, wed. Paulus Davidsz. Bij wie:
IV. Jan, ged. te Colombo 19 Nov. 1682.
Hij tr. (3) te Colombo 11 Sept. 1687 Antonica de Caresco, wellicht d. v. Steven de Caresco v. Moura (Portugaal) en v. Antonica Martens. Bij wie:
V. Maria, ged. te Colombo 20 Jan. 1689.
VI. Susanna, ged. te Colombo 21 Maart 1691, tr. te Colombo 23 Febr. 1716 Jan Paul Bauersax v. Sonnenberg.
VII. Catharina, ged. te Colombo 12 Juli 1693, tr. aldaar 8 Febr. 1711 Fredrik Sievertsz v. Bremen, Assistent O.-I C.
VIII. Casper, ged. te Colombo 8 Jan. 1696.

HUGONIS.

Jan Hugonis v. Stokholm, Koopman d. O.-I. C., tr. te Colombo 14 Maart 1756 Arnoldina Wilhelmina Fabricius v. Bijleveld wed. v. Harmanus Meutz van Amsterdam, Onderkoopman d. O.-I. C. Bij wie:

I. Christina Elizabeth, geb. te Jaffna, tr. (1) te Colombo 16 Juli 1775 Lourens Christiaan Frobus, Kapitein (Mahabadde) en (2) te Colombo 3 Dec. 1780 Rudolph Samuel Javel v. Petteringen (Kanton Bern, Zwitserland), Onderkoopman d. O.-I. C.

II. Jan Engelbregt, ged. te Colombo 13 Mei 1759, tr. Petronella Numan. Bij wie:

Arnoldus Wilhelmus, geb. te Colombo 21 Dec. 1786, ged. aldaar 31 Dec. 1786.

III. Johanna Petronella, ged. te Colombo 21 Juni 1761, tr. te Colombo 13 Juni 1779, Jan Scheerken v. Utrecht, Kapt. d. O.-I. C.

IV. Liebert Pieter, ged. te Colombo 10 Apr. 1763.

(Wordt vervolgd.)

UITTREKSELS UIT DE DOOPBOEKEN VAN HATTEM.

MEDEGEDEELD DOOR F. A. HOEFER [1]).

H.

1634.	21 Febr.	*Johannes*	Burgem. Derk *van Heerde.*
1635.	12 Nov.	*Daniel*	Burgem. Derk *van Heerde.*
1638.	1 Aug.	*Josina*	Burgem. Derk *van Heerde.*
1642.	24 Aug.	*Marriken*	Burgem. Derk *van Heerde.*
1653.	17 Nov.	*Gerridina*	Garrit *van Heerde.*
	20 Nov.	*Christina*	Hoog WelGeb. *Heer van Yrst.*
1654.	26 Dec.	*Maria*	Hoog WelGeb. *Heer van Yrst.*
1655.	22 Apr.	*Samuel Quintijn* . .	Dus. [*van*] *Hardenbargh.*
1656.	20 Jan.	*Anna*	Hoog WelGeb. *Heer van Yrst.*
1658.	9 Apr.	*Judith*	Hoog WelGeb. *Heer van Yrst.*
1659.	29 Mei.	*Anne Judith* . . .	Hoog WelGeb. *Heer van Yrst.*
	8 Nov.	*Harmannes*	Johan *van Heerde.*
1661.	26 Nov.	*Derk*	Johan *van Heerde.*

[1]) Vervolg van Nav. LII, blz. 99.

1662.	24 Dec.	*Berent*	Harmen *Hengeveldt.*
1663.	5 Aug.	*Geurt*.	de Heer *van Haersolte toe Yrst.*
1664.	11 Mei.	*Gerrit*	Derk *Hegeman.*
1668.	30 Apr.	*Maria*	Garrit *de Hase.*
1676.	30 Apr.	*Derk Jan*	Jan *van Heerde* en Harmina Hugepoot.
1679.	7 Dec.	*Hendrina Anna* . .	Willem *van Haersolte toe Yrst* en Johanna Elisabeth van Linden.
1681.	22 Mei.	*Nicolaas Steven* . .	Willem *van Haersolte toe Yrst* en Johanna Elisabeth van Linden.
1683.	28 Sept.	*Geertruijt*	Dr. Harmen *van Heerde* en Johanna Avercamp.
	25 Nov.	*Jacobus*	Samuel Quintijn *van Hardenberg* en Geertruijt Coops.
1686.	3 Febr.	*Garhard Daniel* . .	Dr. Harmen *van Heerde* en Johanna Avercamp.
1687.	19 Jan.	*Lucretia*	Burgem. Samuel Quintijn *van Hardenberg* en Geertruijt Coops.
	17 Aug.	*Gargien*	Dr. Harman *van Heerde* en Johanna Avercamp.
1689.	26 Dec.	*Everhardus*	Burgem. Samuel Quintijn *van Hardenberg* en Geertruijt Coops.
1690.	26 Mrt.	*Harmina*.	Dr. Harmen *van Heerde* en Johanna Avercamp.
1691.	5 Aug.	*Johan Harman*. . .	Als boven.
1692.	1 Jan.	*Gerhardina Clementina*	Reijnder *van Heukelom* en Secilia van Ingen.
	21 Febr.	*Hestra*	Burgem. Samuel Quintijn *van Hardenbergh* en Geertruijt Coops.
1693.	29 Mrt.	*Derck*.	Dr. Harman *van Heerde* en Johanna Avercamp.
1694.	9 Aug.	*Reijniera Clementina*.	Wijlen Reijner *van Heu-*

			kelom en Secilia van Ingen.
1695.	9 Jan.	*Clara*	Burgem. Samuel Quintijn *van Hardenbergh* en Geertruijt Coops.
1697.	15 Dec.	*Quintijn*	Samuel Quintinus *van Hardenbergh* en Geertruijt Coops.
1701.	26 Dec.	*Agatha Arnoldina*. .	Als boven.
1716.	6 Dec.	*Jannnes*	Johan *Hegeman*, organist.
1726.	26 Mei.	*David Balthasar* . .	Joannes *Hooykaas* en Catharina de Vois.
1727.	27 Aug.	*Catharina*	Als boven.
1728.	17 Oct.	*Petrus Justus* . . .	Als boven.
1730.	29 Sept.	*Johanna Adriana* . .	Als boven.
1731.	14 Nov.	*Jacobus*	Als boven, getuigen: Jan de Jong en Catharina Schouten.
1756.	7 Mrt.	*Abraham Cornelis*. .	Levinus *van Hole* en CatharinaChristinaEvertse, getuigen: Johannes Forman en Johanna Muusen, wed. Alram Dailly.
	11 Aug.	*Laurens* onegt. . .	De moeder Dina *van der Horst*. De WelEd. en Achtb. Magistraat heeft verstaan, dat dit kind zoude gedoopt worden, mits dat er een getuyge bij was, zonder dat de moeder wegens ziekte de openbare bestraffing zoude aanhoren.
1760.	27 Apr.	*Evert Willem* . . .	Reijnhard Burchard Willem *van Heeckeren* en Henriette van Lintelo.
1762.	31 Jan.	*Elisabeth Jacoba Judith*	Reinhard Burghard Willem *van Heeckeren* en

			Henriette van Lintelo.
	27 Juni.	*Johannes Leopoldus* .	Johannes Ferdinandus Leopoldus *Hamel* en Helena Sersies.
1764.	25 Mrt.	*Wilhelmina Johanna Agnis Isabella* . .	Reinhard Burghart Willem *van Heeckeren* en Henriette van Lintelo.
	8 Juli.	*Johannes*.	Ferdinand *Hamel* en Helena Sarsies.
1766.	18 Mei.	*Anna Maria Theodora*	Reinhard Burghard Willem *van Heeckeren* en Henriette van Lintelo, doopgetuige Charlotte Wilhelmine van Lintelo, genaamt Storm.
	30 Nov.	*Leopoldus*	Ferdinand *Hamel* en Helena Sersies.
1768.	23 Mei.	*Josina Reijnira Petronella*	Reinhard Burgchard Willem *van Heeckeren* en Henriette van Lintelo.
	22 Dec.	*Christina*	Ferdinand *Hamel* en Lena Sarsi.
1770.	12 Juni.	*Robert August Adolph Carel Mauwrits* .	R. B. W. *van Heeckeren* en H. van Lintelo.
1773.	24 Sept.	*Seijne*.	Johannes *van Hollen* en Aaltje Serres.
	13 Oct.	*Willem Hendrik* . .	Reijnhart Burghart Willem *van Heeckeren* en Henriette van Lintelo.
1784.	3 Oct.	*Jaquemina Aletta Kornelia Hesselink*, bejaarde dochter, na voorafgaande belijdenis	Pieter *Hesselink* en Antonia Kornelia Buschman.

1790.	28 Febr.	*Johannes Balthaser* .	Georg Balthasar *Hartman* en Johanna Wilhelmina Soblet.
1799.	10 Febr.	*Jacobus*	Jan *Haverkamp* en Lena Buijtink.

I.

1695.	9 Oct.	*Jacob Jan*	Jacob Henrick *v. Ingen*.
1698.	23 Dec.	*Catharina Margrieta* .	Jacob Hendrick *v. Ingen* en Angenis Schrassert.
1701.	18 Sept.	*Adriaen en Anna* .	Als boven.

J.

1665.	22 Sept.	*Jochem*	Gerrit *Jochems*.
1698.	2 Oct.	*Jochem Jan*. . . .	Jochem *Jochems* en Maria van Nottelen.
1701.	29 Apr.	*Abram*	Jochem *Jochems* en Anna Maria van Ottelen.
1704.	20 Aug.	*Jacob*	Jochem *Jochems* en Maria Abrahams.
1707.	2 Jan.	*Joanna*	Jochem *Jochems* en Maria van Ottelen.
1709.	29 Jan.	*Nicolaes*	Jochem *Jochems* en Maria Abrahams.
1710.	31 Aug.	*Nicolaes*	Jochem *Jochems* en Maria van Ottelen.
1713.	15 Febr.	*Lulof*	Als boven.
1715.	23 Juli.	*Henrina*	Als boven.
1724.	1 Dec.	*Jan Hendrik* . . .	Hendrik *Jonckbloedt* en Margrite van Zoest.
1748.	29 Jan.	*Jooghem*	Hendrik *Jooghems* en Anna van der Linden.
1749.	24 Aug.	*Jochem*	Hendrik *Jochems* en Anna van der Linden.
1752.	15 Nov.	*Jan Gerrits*. . . .	Hendrick *Jochems* en Anna van der Linden.
1763.	7 Aug.	*Hendrikjen*	Hendrik *Joost* en Hendrikjen Willems.
1768.	14 Aug.	*Jan Zeÿgers* . . .	Gerrit *Joost* en Hendrikjen Jans.

1771.	11 Aug.	*Joost*	Jan *Joost* en Jannigjen Aalst.
1775.	26 Febr.	*Aeltjen*	Hendrik *Joost* en Hendrikjen Willems.
1779.	6 Juni.	*Hillegien*	Gerrit *Joost* en Henderikjen Jans Seijger.
1780.	12 Nov.	*Jan*	Als boven.
1781.	2 Dec.	*Jannigjen*	Hendrik *Joost* en Hendrikjen Willems.
1785.	16 Oct.	*Hendrik*	Gerrit *Joost* en Hendrikjen Jans.
	26 Dec.	*Hendrik*	Hendrik *Joost* en Hendrikjen Willems.
1791.	27 Mrt.	*Evert*	Evert *Jans* en Hendrina Lafleur.
1794.	26 Sept.	*Geesjen*	Jan *Joost* en Stijntje Hendriks.
	9 Nov.	*Jan*	Evert *Jans* en Hendrina Lafleur.
1798.	4 Nov.	*Frederick Willem.* .	Johan Theijs *Joost* en Elisabeth Sophia van den As.
1800.	10 Juli.	*Hendrik Philip* . .	Als boven.
1802.	1 Jan.	*Jan*	Rein *Jochems* en Aaltje Beerts.
1806.	25 Apr. geb. 11 Mei ged.	*Hendrika Geziena.*	Johannes *Joostema* en Maria Barbera Halloij.
1807.	5 Juni. geb. 14 Juni. ged.	*Jansje*	Evert *Jans* en Hendrina Lafleur.
1807.	5 Aug. geb. 27 Aug. ged.	*Carl Wilhelm* . .	Johan Theis *Joost* en Elisabeta Steffia van den As.
1808.	8 Mei. geb. 15 Mei. ged.	*Alberts*	Derk *de Jonge* en Marigjen Alberts Serris.
1809.	22 Oct. geb. 16 Nov. ged.	*Arnoldus Reinier Zwier*.	Johan Theis *Joost* en Elisabeth Steffia van den As.
1811.	7 Juli. geb. 28 Juli. ged.	*Jan Teunis* . . .	Evert *Jans* en Hendrina La Fleur.

K.

1654.	15 Juli.	*Derckje*	Welmer *Keller*.
1661.	12 Dec.	*Hendrik*	Adolph *Kelder*.
1664.	28 Aug.	*Geertruijt*	Adolph *Kelder*.
1670.	17 Apr.	*Willemina Sesilia*. .	de Heer *Keppel van Camferbeek*.
1676.	24 Mrt.	*Derk*	Dries *Keller*.
	4 Oct.	*Derk*	Welmer *Keller* en Lijsabeth de Lacourt.
1678.	1 Febr.	*Elsabe*	Welmer *Keller* en Lijsabeth de Lacourt.
1682.	8 Mrt.	*Barthold*.	Dries *Keller* en Huijgjen Everts.
1686.	1 Jan.	*Barthold*.	Dries *Keller* en Huigjen Everts.
1688.	16 Aug.	*Willem*	Als boven.
1691.	15 Febr.	*Geertruijt*	Als boven.
1698.	11 Sept.	*Elsabeth*	Derck *Keller* en Aeltjen Hullemans.
1700.	21 Jan.	*Gerrit*.	Als boven.
1702.	13 Aug.	*Betjen*	Als boven.
1703.	7 Nov.	*Betjen*	Als boven.
1705.	8 Nov.	*Willemijn*	Als boven.
1710.	3 Oct.	*Dries*.	Als boven.
1713.	29 Oct.	*Willemijn*	Derck *Keller* en Aeltjen Gerrits.
1715.	27 Sept.	*Sophie Louijse* . . .	Roebert *van Keppel*, heer van den Dingshof en Judith Krijt.
1771.	29 Mei.	*Geertrui Florentina* .	Fredrik Christoffel Baron *van Knuts* en Sara Margaretha Cromhout.
1794.	7 Sept.	*Engelbertus*	Georg *Keijl* en Sara Judith Goudsteen.
1806.	27 Oct. geb. 9 Nov. ged.	[1]	Caspar *Koolhaas*, predikant, en Catharina Geertruij Hester Emilia Sluiter, getuige Margaretha Koolhaas.

(Wordt vervolgd.)

[1]) Niet ingevuld.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

19 Oct. wierd de overeenkomst getroffen en de artikelen van capitulatie ondertekend. De voornaamste van deeze waren: De batterijen aan de Helder en op andere plaatsen, die door de Engelschen bezet waren, moesten weer hersteld en al het op dezelve zig bevindende geschut door hen achtergelaten worden. Hunne gansche armee moest voor den 1 Dec. ingescheept zijn. Terzelver tijde moesten ook alle kusten, eilanden en binnenzeeën van de Republiek door hen ontruimt zijn. Een officier van hooge rang zou wederzijds worden afgezonden, om te dienen als gijselaar, tot dat aan alle artikelen van het tractaat ten volle zoude voldaan zijn. Alle Fransche en Hollandsche krijgsgevangenen, welke ten getale van omtrent 8000 voor de oorlog in Noordholland in handen der Engelschen gevallen waren, moesten vrijgelaten, en, zonder eenig transporteergeld af te vorderen, op Hollandsch grondgebied overgezet worden. Die in den oorlog van Noordholland waren krijgsgevangen gemaakt, moesten tegen Engelschen en Russen uitgewisselt worden. Den Vice-Admiraal de Winter, die in de zeebatailje van 11 Oct. 1797 in handen der Engelschen was geraakt, moest zijn volkomen vrijheid gegeven worden, zelfs om weer tegen de Engelschen te mogen dienen. De overige van minder belang zijnde, zullen wij achterwege laten. De Engelsche Generaal Knox bleef als gijselaar in het hoofdkwartier te Alkmaar en de Fransche Generaal Simons trok na het hoofdkwartier van den Hertog van Yorck. De Holland-

[1]) Vervolg van Nav. LII, blz. 479.

sche krijgsgevangenen, die uitgewisselt moesten worden, waren omtrent 1500 in getal. Van deeze kwamen er

20 Oct. al 500 te Alkmaar binnnen: maar 900 Hollanders, die tot de Engelschen waren overgeloopen om onder den Erfprins van Oranje te dienen, bleven in Engelsche dienst. Met deeze overlopers, als ook met de zieken en gekwetsten begonnen de Engelschen

21 Oct. hunne inscheping. Er kwamen ook telkens Engelschen tot onze legers overlopen, doch deze wierden niet in Hollandsche of Fransche dienst overgenomen, maar als krijgsgevangenen ook naar Rijssel overvoert. Van deeze overlopers wierden dien dag 30 man alhier binnengebracht door Amsterdamsche burgers. De Amsterdamsche cavallerij en Utrechtsche burgers, die de laatste krijgsgevangenen na den Bosch hadden geescorteert, kwamen ook weer terug. Daarentegen trokken de Pontonniers weer af na de Lek.

Van de capitulatie, die getroffen was, kregen wij

22 Oct. 's namiddags ten 1 uur de officieele tijding. Aanstonds wierd de Nationale vlag van het stadhuis uitgestoken, en kort daarna de capitulatie van de puije van het Raadhuis aan den volke bekend gemaakt, voorafgegaan en gevolgt door het spelen van een corps musicanten. Daarop liet het carriljon op de Domtoren zig hooren een half uur lang, hetwelk van 5 tot 6 uuren herhaalt wierd. 's Avonds wierden blijken van vreugde gegeven door het schieten met geweren en het afsteken van klijne vuurwerken door de gansche stad. Alhoewel de oorlog in N.-Holland waarschijnlijk aan haar einde was, kwam 's avonds omtrent 7 uuren nog een battaillon Fransche infanterij binnen, hetwelk ten half 10 als na gewoonte weer afvoer de Vecht op om zig na het leger te begeven, dan, zij hadden nog geen contraorders bekomen. Zij wierden zelfs nog opgevolgt door twee compagniën van het 4de Regiment Fransche jagers te paard die 's avonds laat binnenkwamen, en

23 Oct. 's morgens vroeg na het leger vertrokken. De inzameling van de klederen, d. i. van de kapotten, rokken en hembden wierd ook nog gevordert, hetwelk door de Wijkmeesters geschiedde, die, respectivelijk verzeld van twee burgers, zig aan alle huisen begaven met een karwagen om dezelve af te halen. De werving van de 189 manschappen voor de armee wierd ook nog in het

werk gestelt, en zelfs al meer doorgezet. Er waren wervers in de stad van verscheyde corpsen, Sergeanten en Corporaals, die al eenige burgers, dog meest van de geringste classe, tot de militaire dienst hadden overgehaalt, welke in het Hieronimusschool in bewaring gehouden wierden; zonder dat iemand toegang tot hen vergunt wierd; doch deze werving wierd den bodem ingeslagen door eene publicatie van de Raad der Gemeente v n

24 Oct. waarbij alle werving ten eenemalen wierd verboden, om die van de 189 man des te meer te bevorderen. De Raad der Gemeente beijverde zig aan alle kanten, om aan de requisitie van die manschappen te voldoen zonder tot eenige pressie te moeten overgaan. Zij nam

25 Oct. een besluit, waarbij een ieder wierd uitgenoodigt en zelfs aangemoedigt, om zig tot de militaire dienst te verbinden, en benoemde een Commissie, waarbij alle, die daartoe mochten geïnclineert zijn, zig moesten vervoegen. Zij liet bij tromslag door de stad bekend maken, dat alle achtergeblevene en uit het leger gedeserteerde burgers zig binnen 4 dagen moesten aangeven op straffe van voor de tijd van 6 jaaren als militair te moeten dienen, voegende daarbij, dat alwie een man in zijn plaats als schutter aanstelt, die door hem betaalt werd, voor altijd van de schuttersdienst bevrijd zoude zijn. Een klaar bewijs derhalven, dat de Hollandsche armee deerlijk was ingekrompen, waarom ook de laatste lijsten van dooden en gekwetsten waren teruggebleven. Het leger van de Engelschen was op 30000 man vermindert. Geschut en ammunitie hadden zij wijnig verloren, ook geen vaandels. Van de 5 vaandels, die van de Russen verovert waren, wierden er twee na Parijs gezonden, en drie

26 Oct. met veel plechtigheid aan het Uitvoerend Bewind in 's Hage overhandigt. Zij wierden gedragen door 3 Hollandsche militairen, welke meede deel aan die verovering gehad en daarbij eenige wonden bekomen hadden. Het Uitvoerend Bewind besloot hierop, dat er jaarlijks een Nationaal feest zou geviert worden ter gedachtenis van die voordelige capitulatie wegens het aftrekken der Engelsche en Russische legers van het grondgebied der Bataafsche Republiek. In het vieren van een feestdag over die groote gebeurtenis was onze Raad der Gemeente het Uitvoerend Bewind al vooruit gelopen. Hetzelve was reets vastgestelt op

27 Oct. te vieren, zodat wij dien dag doorbrachten op de volgende wijze. De nationale vlag waaide op de Domtoren, het gewezen Landschapshuis, het Raadhuis, het Vrijheidsbeeld op de Neude, en het Fransch hospitaal buiten de Cathrijnen. 's Morgens ten 8 uuren het lossen van het geschut op de wal. Van 8 uuren tot half 9 het luiden van alle de klokken. Ten half 9 het spelen op het klokkespel. Ten 9 uuren het luiden der klokken. Ten 11 uuren vergaderden de burgers van de tweede wapening op de Neude. Ten half 12 trokken zij, voorafgegaan door het corps musicanten, na het Raadhuis, alwaar de proclamatie van het Uitvoerend Bewind, aangaande de Capitulatie, van de puije van het Raadhuis wierd afgelesen; daarna speelden de musicanten, die op het Balcon van het Raadhuis stonden. Ten 12 uuren het lossen van het geschut. Ten half 1 het luiden der klokken. Ten 1 uur het spelen van het Carriljon. Ten 4 het luiden van de klokken. Ten 5 uuren het speelen op het Carriljon. En ten 5 uuren weer het lossen van het geschut. 's Avonds het afschieten van geweeren en het afsteeken van klijne vuurwerken door de gansche stad. Geene illuminatieën waren er, als alleen aan de Blaauwe druif op de Marieplaats, alwaar het Constitutioneel Gezelschap deeze Feestdag vierde, zijnde de gang van binnen en de poort van buiten geïllumineert.

De Engelschen vorderden al zo met hunne inscheping dat *28 Oct.* Petten door hen verlaten wierd. De Hertog van Yorck, de Erfprins van Oranje en Prins William, vierde zoon van den Koning van Engeland, hadden zig aan de Helder ook al aan boord begeven, om na Engeland over te steeken, derhalven maakten onze legers ook een begin met op te breken. De divisie van Dumonceau trok weer naar Vriesland en Groningen, de Hollandsche artillerij na Amersfoort, en de Fransche artillerij na Woerden. Van de Fransche infanterij trokken alle, die van buitenslands waren opgemarcheert, weer het Land uit. Het legioen burgers marcheerde het eerst af, en kwam

29 Oct. binnen Leyden. De divisie van Daendels wierd verspreid door de Departementen van den Rhijn en de Texel. De Generaal vertrok

30 Oct. met zijn hoofdkwartier na 's Hage, alwaar Brune zijn hoofdkwartier ook overbracht. In 's Hage kwam

31 Oct. de 29ste halve brigade Fransche infanterij, welke van

de Fransche troepen het meeste had geleden, zijnde van 3200 man tot op 1900 man vermindert. Na het vertrek van Brune met al zijn gevolg uit Alkmaar, bracht het Departementaal Bestuur van de Texel haar vergadering weer derwaarts over en hield

1 Nov. haar eerste zitting. Intusschen hadden wij alreets, wegens het aftrekken van de Franschen, vernomen, dat alle, die de Bataafsche Republiek moesten verlaten, onze stad Utrecht zouden passeren; weshalven wij weer eene inkwartiering tegemoet zagen, die zeer zwaar, en door haare gedurige verwisseling voor den burger zeer lastig en onaangenaam zoude wezen: zo als ook gebeurde (en welke inkwartiering van 2 Nov. tot 29 Nov. voortduurde).

9 Nov. 's avonds ten 6 uuren kwam een gedeelte van onze Utrechtsche burgerhelden weer terug, namelijk de Compagnie jagers. Met opene armen wierden zij ontvangen.

12 Nov. 's middags ten 3 uuren kwamen alle de burgers, die na Gelderland vertrokken waren, weer tot hunne haarsteden, vrouwen en kinderen en verdere bloedverwanten terug. Zy wierden door hunne makkers, de Compagnie jagers, gaande het Corps musicanten vooruit, als helden, van de Bilt af ingehaalt en door een ieder verwelkomt: doch, zij hadden niets uitgevoert. Behalven alle deeze troepes en ammunitie, waren nog dagelijks verscheide transporten recruuten binnen gekomen van verschillende steden en dorpen, die na evenredigheid van het getal der grondvergaderingen van die plaatsen gelevert wierden. Een dergelijk transport, dat niet van de minste was, kwam

13 Nov. van Leyden binnen, zijnde geescorteert door een detachement burgers van die stad. Alle de manschappen van het gansche Land, welke volgens die requisitie aangeworven wierden, moesten na onze stad Utrecht vervoert worden, om door den Generaal-Majoor van Guericke, die drie dagen tevoren alhier gearriveert was, geinspecteert te worden. Zij wierden allen in het Hyeronimusschool in bewaring gehouden, en vervolgens, onder oppertoeverzicht van dien Generaal, by transporten van 30, 40 à 50 man van tijd tot tijd na alle de respective militaire Corpsen, na evenredigheid van hun geleden verlies, toegezonden.

De dag van

22 Nov. liep stil af tot 's nachts omtrent 12 uuren. De Ca-

thrijnepoort wierd geopent, en slaande tamboers kwamen de stad in trekken. Het waren de Amersfoortsche en Zutphensche burgers, welke kwamen overnachten om tot hunne haardsteden terug te keeren. Veele wierden daar door in hunne nachtrust gestoort, en ook diegeenen, welke die nachtspoken moesten logeeren. Zij zetten 's anderen daags

28 Nov. 's voormiddags ten 10 uuren hunne marsch verder voort respectivelijk na Amersfoort en Zutphen.

28 Nov. kwam de Generaal Gouvion met zijn hoofdkwartier weer in onze stad terug. Alle deeze troepes waren rechtstreeks uit Noordholland opgemarcheert, hetwelk een gevolg was, dat het geheele grondgebied van de Bataafsche Republiek door de vyandelijke Engelsche en Russische legers ontruimt was. De Generaal Brune begaf zig

29 Nov. zelf in persoon ter vergadering, na van het vertegenwoordigend Lighaam om van dit heuchelijk evenement kennis te geven, waarop het vertegenwoordigend Lighaam

30 Nov. de navolgende besluiten nam. Vooreerst, dat den 19 Dec. over die voordelige Capitulatie door het gansche Land een plechtige feestdag gehouden zal worden. Ten tweede, dat in Noordholland ter plaatse, alwaar de Bataafsche heldenmoed het meest had uitgeblonken, een duurzaam monument zou opgericht worden. Ten derde dat aan den Franschen Generaal en Chef Brune een aanzienelijk geschenk zou vereert worden, en wel een sabel met een goud gevest, waarin eene toepasselijke inscriptie gesneden zou zijn. En ten vierde, dat de Hollandsche Generaal Daendels met het Commandement aan de Helder zou begiftigd worden. En nog daarenboven.

2 Dec. dat er een algemeene collecte zou gedaan worden door het gansche Land ten behoeve van de ingezetenen in Noordholland, die door de rampen des oorlogs of geheel of voor een gedeelte geruineert waren; want zommige dorpen waren in eene allerbeklagelijkste omstandigheid: de huisen vernielt, de goederen weggerooft en de levensmiddelen verteert. Tot het doen van die collecte wierd

3 Dec. door het Uitvoerend Bewind bepaald de dag van den 27ste deezer lopende maand. Aleer de Generaal Brune zyn geschenk ontvangen had, vertrok hy, te weten op

4 Dec. na Parys, na vooraf het oppercommando aan den Fran-

schen Generaal Kellerman overgegeven te hebben. Hy was door het Directoir Executief opontboden, uit hoofde van een revolutie, die in Vrankryk was voorgevallen. Al hoewel wy ons niet inlaten met hetgeen in andere Landen, zo min in Vrankryk als elders, gebeurde, moeten wy echter hier aanhalen, dat

6 Dec. 's middags ten 12 uuren ons geheele garnisoen, zynde Fransche infantery en dragonders, op de Neude in de wapenen kwam en vervolgens van daar marcheerde na het Starrebosch, alwaar de eed door hen vernieuwt wierd, betreffende de voorgevallen revolutie van Vrankryk. Twee dagen daarna, dus

8 Dec. kwamen de militairen op de Neude weer in de wapenen; dan, dit was tot de gewone Zondagsche groote Parade, die toen voor het eerst weer gehouden wierd, met het fraaye musiek van de dragonders. De inspectie wierd door den Generaal Gouvion zelf gedaan. De overige dagen van dit jaar brachten wij door met het in- en uit- en doormarcheeren van gewapende Corpsen, die alle door het eindigen van de oorlog in Noordholland weer tot hunne vorige destinatieën terugkeerden. Onze Vtrechtsche burgerhelden waren de eerste. Deeze kwamen

10 Dec. 's namiddags ten 4 uuren uit Leyden weer tot hunne woonsteden terug. Zy wierden, evenals laatst die uit Gelderland gekomen waren, door de jagers met het Corps musicanten ingehaalt, en door hunne ouders, vrouwen en verdere bloedverwanten met aandoening ontvangen en verwelkomt, behalve die van hunne vrouwen liever van achter als van voren wierden gezien, van welke er nog al eenige onder waren.

18 Dec. 's avonds ten 6 uuren wierd het Canon gelost op de Wallen. Niemand wist, wat dit te kennen gaf. Het was een Fransch gebruik 's avonds te voren door het losbranden van het geschut het vieren van een Feestdag aan te kondigen.

Toen volgde

19 Dec. de dag, die tot het vieren van het feest bepaalt was. Tevoren was bij een proclamatie van het Uitvoerend bewind besloten, hoe en op wat wijse dit feest door het gansche Land geviert zoude worden, wel te verstaan, in hoe verre hetzelve met de omstandigheden van elke stad in het bijzonder was over een te brengen. Ingevolge de inhoud dier proclamatie wierd alhier te Utrecht dit feest op de volgende wijse geviert. De Domstoren, het Raadhuis, het gewezen Landschapshuis en de Vrij-

heidsmaagd op de Neude (alias Dikke Mie) pronkten met Nationale vlaggen. Alle ambachten stonden stille. 's Morgens ten 8 uuren wierd het Canon gelost op de Wallen. Terzelver tijde liet het Cariljon zig horen een half uur lang. Ten 9 uuren wierd de proclamatie van het Uitvoerend Bewind van de puije van het Raadhuis afgelezen, voorafgegaan en gevolgt van het spelen der Musicanten van de schutterij: dezelve bevatte de reden van het vieren van dit Feest, zijnde het aftrekken van de Engelsche en Russische legers van het Hollandsch Grondgebied. Ten 10 uuren wierd in de Domskerk een plechtige reedevoering gedaan door den Heer Westerbaan, Predicant der Remonstranten en toen ter tijd Lid van de Raad der Gemeente, wordende dezelve telkens afgebroken door een keurig vocaal en instrumentaal musiek, expresselijk daartoe zamengestelt. Ten half 12 kwam het geheele garnisoen alsook de schutters op de Neude in de wapenen; de Dragonders om de groote gladdigheid zonder paarden, en de burgers met palmtakken op de hoeden, over hunne betoonde heldenmoed. Maar waarin? Voorzeker in het meisjes bestruiven, en verder ook niet. Ten 12 uuren kwam de Raad der Gemeente in het midden der gewapende Corpsen op de Neude, terwijl het Carriljon weer bespeelt en het Canon op de Wallen gelost wierd. De President van de Raad der Gemeente de Heer Verkerk deed een aanspraak, na den man zijn vermogens zeer voortreffelijk en aandoenelijk en op het tegenwoordig feest zeer toepasselijk. Voor en na deeze aanspraak lieten de musicanten van de dragonders zig hooren. Eindelijk wierd er een generale salvo gedaan door alle de Corpsen, welke door het Canon op de Wallen beantwoord wierd. Ten 4 uuren wierd deeze Feestdag gesloten met het lossen van het geschut en het speelen van het klokkespel. 's Avonds wierd in de Schouwburg door het toneelgezelschap van den Heer van Dinssen vertoont: *De aftocht der Engelschen en Russen.* Toneelspel in drie bedrijven. Bij Gravelaar in Pauwshuisen was een talrijk soupé bij intekening. Langs de straten was wijnig vrolijkheid. De Blaauwe druif en de herbergen van Frölich op de Marieplaats, en Vermeulen op het Vreburg waren eenigzints geïllumineert, en ook geen anderen. Het afsteken van klijne vuurwerkjes had geen plaats, maar met afschieten van eenige geweeren eindigde deze feestdag.

27 Dec. De collecte voor de Noordhollanders zullende gedaan

worden wierd het zelve door de Wijkmeesters respectivelijk in hunne wijken volbracht. Er wierd gecollecteert de somma van 949 gulden, 14 stuivers.

28 Dec. kwam uit 's Hage binnen een bataillon van de 49ste halve brigade Fransche infantery, om, in plaatse van de afgemarcheerde garnisoen te blyven houden. Behalve het in- en uittrekken van al die troepes, waren ook nog dagelijks bij aanhoudendheid transporten van recruten binnen gekomen, die uit alle de Departementen voor de Grondvergaderingen opgezonden wierden. Dat deeze maatregel hoogst noodzakelijk was geworden, bleek uit het geen bij het uiteinde van dit jaar door het Uitvoerend Bewind wierd bekend gemaakt, namelijk, dat na de laatste veldslag van Noordholland in alle de hospitalen gezamentlyk zig nu by de 3500 Hollandsche gekwetsten bevonden, van welke reets 2400 herstelt en maar 38 overleden waren. Hiernu na evenredigheid bijgenomen het getal der gesneuvelden, gedeserteerden, overlopers en krijgsgevangenen, was licht te bezeffen, dat Hollands Landmacht geforceerde aanwerving nodig had.

Wij waren dan van onze toenmalige vijand, de Engelschen en Russen bevrijd. Hadden wij intusschen van den algemeenen vijand, de Vranschen, kunnen verlost worden, ons geluk ware niet minder geweest. Dan wijnig verwachting was er toen, dat het datzelfde Russische Rijk zoude wezen, hetwelk ons dat zoude verschaffen.

1800.

Het waren buitenlandsche gebeurtenissen, te weten in Vrankrijk en Engeland, waarmeede wij, voorzoover dezelve betrekking hadden tot de Bataafsche Republiek, onze verhandeling van dit jaar moeten beginnen, en wel voor het eerst met die van Vrankrijk. Wij hebben bij het verhaal van het vorige jaar even aangehaalt, dat uit hoofde van een revolutie, in Vrankrijk voorgevallen, de Generaal Brune na Parys was opontboden. Het was Brune niet alleen, maar het waren alle de Generaals, ja zelfs de Minister, die als Ambassadeur resideerde, welke alle na Parys teruggeroepen wierden, om door anderen verwisselt te worden. De eerste die aankwam was de nieuwe Minister, welke

15 Jan. in 's Hage arriveerde. Daarop volgde

17 Jan. de Generaal Augereau, om in de plaatse van Brune het oppercommando over de Fransche troepes te aanvaarden. En

zo vervolgens kwamen van tijd tot tijd alle de overige Generaals Alhier te Utrecht kwam

20 Jan. de Generaal Bourbon, om in de plaats van Gouvion te commanderen. Uit die revolutie was eene geheele nieuwe Constitutie in Vrankrijk voortgesproten, en ook eene geheele nieuwe regeringsvorm. En die nieuwe Regeering wist ons

25 Jan. weer 25000 man troepes in soldij op te dringen in de plaats van 11000. Over die nieuwe Constitutie vierden de Franschen

3 Febr. alhier een feest, met het losbranden van het geschut op de wallen 's morgens ten 8 en 's middags ten 12 uuren, en het paraderen van de troepes in het Starrebosch, waarby door den Commandant een aanspraak gedaan wierd, welke door een generale salvo gesloten wierd. In dit feest wierd door de burgerij geen deel genomen. 's Anderendaags

4 Febr. 's namiddags omtrent half 4 kwam een Courier de stad inrijden met zeer veel wind, Men verwachtte dan veel groot en voordeelig nieuws. En het was niets anders, als dat de Republikijnen met de Koningsgezinden in Vrankrijk de vreede gesloten hadden. Dadelijk wierd daar over alweer het canon gelost

Nu over Engeland. Allerhande tijdingen kwamen uit dat Rijk tot ons overwaaijen, van welke wij de echte uit de valsche niet wisten te onderschijden. Die dan voor echt gehouden wierden, en zelfs bij het Uitvoerend Bewind geloof verdienden, waren vooreerst, dat Engeland voor de tweede maal een expeditie op onze Republiek zoude onderneemen, en ten tweede, dat de Erfprins van Oranje reets een Corps van 7000 man had aangeworven, gevluchte, overgelopene en geëmigreerde Hollandsche militairen om zig met de Engelschen tot die expeditie te vereenigen. Dit alles deed het Uitvoerend Bewind gezamentlijk met den Generaal Augereau op middelen van defensie bedacht zijn, waaruit de volgende gebeurtenissen, onze stad Utrecht betreffende, voortkwamen. De meeste Fransche troepes, die zig in Braband bevonden, kregen order om na de Bataafsche Republiek op te marscheren; en de werving voor de Nationale armee wierd met alle spoed en op allerhande wijzen doorgezet. Dezelve veroorzaakte in onze stad veel beweging, want, behalven dat voor de algemeene werving nog alle dagen transporten van recruten en burgers, die tot het uittrekken onwillig geweest waren, binnen

kwamen, waren er nog zeer veele militairen in de stad welke alle afzonderlijk voor hunne Corpsen recruteerden. Onder anderen kwamen

10 Febr. negentien van die onwillige burgers uit Harlingen binnen, zijnde aan elkander gebonden en door Hollandsche infanterij geëscorteert. De Raad der Gemeente deed

16 Febr. ook een publicatie tegen die onwillig geweest zijnde burgers van onze stad, waarbij alle, die het uittrekken na Noordholland ontvlugt waren, en ook die van hunne corpsen van daar gedeserteert waren, wierden opgeroepen en aangemaant van zig binnen de tijd van 14 dagen aan de Raad van Administratie aan te dienen, op straffe van als deserteurs te zullen worden aangemerkt, en derhalven voor de tijd van zes jaaren als militair te moeten dienen, al hetwelk daarenboven

19 Febr. door de stad per tromslag wierd bekend gemaakt. De Raad van Administratie had al zedert vier weken werkzaam geweest, om de burgers, die wegens het uittrekken in het vorige jaar in het waarnemen van hunne dienst nalatig gebleven waren, waren, te vonnissen. Zommige van deeze wierden veroordeelt tot een provoost arrest en zommige tot een huisarrest van 8 of 14 dagen. Intusschen was er alreets eenige Fransche infanterij en cavallerij uit Braband komen opmarscheren, welke zig meestendeels na de zeekusten en de grenzen van de Republiek begaven. Uit 's Hage kwam

3 Maart de Generaal Augereau, en na ons geheele garnisoen geïnspecteert en vervolgens overnacht te hebben vertrok hij

4 Maart weer van hier. Zijne reis was om de Frontierplaatsen in de linieën in oogenschouw te neemen: want er wierden drie linieën van defentie geformeert, daar dagelijks over de 7000 arbeiders aan werkten, onder opzicht van eenige Fransche ingenieurs, welke uit dien hoofde van tijd tot tijd uit Vrankrijk gearriveert waren. Daarenboven wierden te Amsterdam 120 Canoneerboten, elk van . . stukken geschut, en te Rotterdam 60 Canoneergaljoten, elk van vijf stukken geschut, gebouwt. Van deeze laatsten zouden eenige de monden van de Schelde en Maas moeten bezetten. Onze zeekusten wierden zodanig in staat van defentie gebracht, dat een Engelsche landing bijna voor onmogelyk wierd gehouden. Maar wat waren de gevolgen daarvan? Dat er verbasende sommen gelds vereischt wierden, die alweer

een geldheffing noodzakelyk maakten, welke op

14 Maart door het Vertegenwoordigend Lighaam gedecreteerd wierd, en als een donderslag op veele onzer landgenoten nederdaalde; want het was eene heffing van drie percent op de bezittingen en zeven op de inkomsten van het afgelopen jaar 1799, te formeren in vijf termijnen, dat was, één per cent van de bezittingen voor 10 Mey, één voor 10 July en één voor 10 Oct., en 3 percent op de inkomsten voor 15 Dec. en 4 percent voor 31 Jan. van het volgende jaar 1801. Maar daarop kregen wy

19 Maart eene tijding, die ons weer eenigzints opbeurde, te weten, dat de Engelsche troepes, van welke alreets eenige waren ingescheept, bevel bekomen hadden, van hunne inscheping te staken tot nader order. Dit gaf echter geene vertraging of opschorting in de werkzaamheden hier te Lande. Al hetgeen men begonnen was in het werk te stellen tot wering van den vijand, wierd voltooit. De batterijen, die ten volle waren afgewerkt, wierden van geschut voorzien. Om het zelve te vervoeren vertok

22 Maart een gedeelte van de artillerijknechten, die, nadat zij hun geschut in het vorige jaar na Amersfoort vervoert hadden, alhier te Utrecht met hunne paarden hun verblijf gehouden hadden, weder derwaarts. Zij moesten hetzelve gedeeltelijk na Groningen en gedeeltelijk na Noord-holland overbrengen. Er was groot gebrek aan manschappen voor de artillerijtrein. Om dit gebrek ten spoedigste te voorzien moest elk Cavalleryregiment 30 man leveren om als artillerijknechten te dienen.

8 Apr. kwam 's avonds omtrent 6 uuren een expresse binnen, dat een groot aantal artillerijknechten zig na Woerden moesten begeven om Canon te vervoeren. Terstond wierden alle de gegageerdens, die van tijd tot tijd bij menigte waren binnen gekomen op het Raadhuis ontboden, om alle, die tot de dienst van artillerijknecht bekwaam bevonden wierden, van de overige aftezonderen. 's Anderendaags

9 Apr. 's morgens ten 4 uuren vertrokken omtrent 150 van die uitgelezene Canonrijders. De komst van die expresse zo wel als het daarop gevolgt vertrekken van deze manschappen, baarde alweer allerhande verontrustende uitstrooisels, die dagelijks vermeerderden door de onderneemingen, welke door de Engelschen vervolgens gedaan wierden, en waarvan allengskens de echte tijdingen bij het Uitvoerend Bewind in 's Hage aankwamen. De

Canonrijders moesten geschut vervoeren na den Briel. Een Engelsche kotter was aldaar in de haven verschenen, en had een officier geblind aan Land gezet, welke terstond na 's Hage was overgevoert. De reden van zijne komst en de inhoud van zijne depeches wierden niet publiek gemaakt; maar nochtans was er wijnig goeds van te wachten; zo als de ondervinding ons al schielijk aantoonde: want de Engelschen waren weer druk bezig met troepes in te schepen, en wel, een leger van 20000 man in 18 oorlogschepen en verdere nodige transportschepen. Het Uitvoerend bewind oordeelde nodig dit alles aan het Fransch Directoir executief onder het oog te brengen; weshalven

14 Apr. een Courier met al die gewichtige tijdingen wierd afgezonden, welke al schielijk met het volgend antwoord terug kwam, dat een leger van 30000 man Fransche troepes ter verdediging van de Bataafsche Republiek zou opmarscheren. De wereld geraakte dus weer in rep en roer. De beweging onder de militairen wierd weer algemeen. Maar alle die bewegingen wierden eensklaps afgebroken, doordien het Uitvoerend Bewind

22 Apr. de echte tijding bekwam, dat de Engelsche expeditie niet op de Bataafsche Republiek gemunt, cn de Engelsche vloot ook al uit het gezicht geraakt was. Toen viel daarop

23 Apr. de tweede verjaardag in van het aanneemen van de nieuwe Constitutie, welke maar alleen geviert wierd door het driemaal speelen op het Carriljon van de Domstoren, telkens een uur lang; verders viel er niets meer voor. Dit was al de tweede verjaardag: en vijf dagen na die tweede verjaardag, te weten

28 Apr. wierd eerst volgens die nieuwe Constitutie de verdeeling van de Departementen en Ringen in Gemeentens gedecreteert, als ook de instructie voor de gemeentebestuuren. En

5 Mei het reglement, waarna de gemeentebestuuren zouden aangestelt, en hunne werkzaamheden ingericht worden.

Nu waren wij dan zover gevordert, dat wij niet de minste vijandelijke onderneming van de Engelschen op onze Republiek te wachten hadden en des niet tegenstaande was de te voren gemelde inscheping geheel volbracht. Men vermoedde dus, dat Engeland met die expeditie oogde, of op Braband, of op Vrankrijk. Men wapende zig daartegen op alle plaatsen en op allerhande wijsen; onderanderen met het formeren van Campementen,

waarvan er zelfs één in de Meijerij van 's Hertogenbosch nabij Eindhoven opgericht wierd.

Hetzelve zou bestaan uit 6000 man, en door den Generaal Barbou gecommandeert worden. Van tijd tot tijd marcheerde de Franschen derwaarts, welke tot dat Campement gecommandeert, waren onder anderen ook van hier.

17 Mei vertrok de genereal Barbou van hier na Eindhoven. De Generaal Morceau kregen wij in zijne plaats als Commandant, die

19 Mey alhier arriveerde, komende uit Vrankrijk. Daar was dan de commandant; maar er was niet te commanderen, want de troepes waren verdwenen. Dit duurde twee dagen, dus tot

21 Mey. Toen kwam weer binnen de geheele 17de halve brigade; derhalven alweer geen klijn schepje inkwartiering.

26 Mey arriveerde alhier uit 's Hage de Generaal en Chef Augereau, om zich mede na het Campement te begeven. Hij was gezeten in een Koets met 8 paarden bespannen, en geescorteert door Hollandsche Cavallarij. Na op

27 Mey aan de Maliebaan over ons garnisoen de revue gepasseert te hebben, zette hij zijne reis verder voort na de Meijerij en wel na het dorp Hees, om met zijn hoofdkwartier zijn intrek te neemen op het kasteel aldaar, ter bijwoning van de Manoeuvres van het Campement. Na het vertrek van Angereau wierden wij weer van twee battaillons verlost.

Al dit marscheren van Fransche troepes veroorzaakte voor de Hollanders ook eenige garnisoens-veranderingen, die alle buiten ons afliepen.

7 Juny kwam Generaal Martuschewits uit Amersfoort alhier binnen, om generale inspectie te doen over alle de artilleryknechten en paarden. Die inspectie geschiedde

9 Junÿ in het Starrebosch, zijnde te voren de artilleryknechten van Amersfoort, Woerden en meer andere plaatsen daartoe herwaarts aangekomen.

14 Julÿ. Bij deeze dag moeten wij een oogenblik blijven stilstaan. De Franschen vierden alweer een feest. En dit feest wierd door de burgerij, ja zelfs door de Regeering ook deel genomen. Hetzelve was over de verovering van de Bastille te Parijs, waarde eerste verjaardag op deeze dag voorviel. Het vieren van deeze feestdag 's avonds te voren omtrent 8 uuren door het losbran-

den van het geschut op de Wallen aangekundigt zijnde, wierd hetzelve 's morgens ten 5 uuren weer herhaalt. Ten half 11 vergaderden de Burgers alsook de Franschen op de Neude in de wapenen, zijnde de burgers voor het eerst in hunne nieuwe Constitutionele uniform. Ten half 12 trokken zij van daar na het Starrebosch gaande de burgerjagers vooraf, vervolgens de Constapels met twee stukken geschut, daar na de overige schutters en laatstelijk de Franschen. Ten 12 uuren begaven zig alle de geconstitueerde Machten als ook de Fransche Generaal en verdere officieren gezamentlijk van het Raadhuis na het Starrebosch, in de volgende statige orde.

1. Een detachement burger Grenadiers.
2. De Musicanten van de Franschen.
3. De Fransche Generaal Dasemar, en verdere officieren van zijn hoofdkwartier. (Deeze Generaal was eenige dagen tevoren alhier Commandant geworden in de plaats van den Generaal Moreau.)
4. De Raad der Gemeente.
5. Het Hof Provintiaal.
6. De Raad van Rechtspleging. Deeze drie Collegieën gingen tusschen twee reijen Burgers en Fransche Grenadiers.
7. Een detachement Fransche Grenadiers.

In het Starrebosch gekomen zijnde, traden de geconstitueerde Machten en de Fransche officieren op eene aldaar opgetimmerde houte vloer. De Generaal Dasemar deed een toepasselijke aanspraak, die voorafgegaan en gevolgt wierd door het spelen der musicanten en het schieten zo uit het geschut als uit het klijne geweer. Middelerwijl speelde het Carrillon en luidde de groote klok op de Domstoren. Ten half twee uuren was de plechtigheid afgelopen. Onder al deeze bedrijven kwam het eerste battaillon van de 4de halve brigade Hollandsche infanterij uit Amsterdam de stad inmarscheren met haar musiek. Ten half 5 uuren weder het speelen van het Carrillon, ten 5 uuren het luiden van de groote klok en ten 6 uuren het losbranden van het geschut. Deeze Feestdag wierd gesloten met een fraai vuurwerk, hetwelk 's avonds ten 11 uuren door de burgerconstapels op de Neude wierd afgestoken. Daar deeze dag juist de eerste dag was van onze gewoone Kermis of jaarmarkt, zo was de vreugde al in het

hoofd, en daardoor gansch niet wijnig menschen bij dit een en ander tegenwoordig geweest. 's Anderendaags

15 Julij vertrok het bataillon Hollanders weer van hier. Alle deeze Hollandsche troepes en artillerij, die zedert de laatste vier weeken van hier waren uitgetrokken, en nog daarenboven veele andere, die langs andere wegen van elders gekomen waren, moesten na den Bosch opmarscheren, om met het Fransche Campement van Eindhoven onder het oppercommando van den Generaal Augereau Duitschland in te trekken tot versterking van de Fransche legers aan den Rhijn. Kort na het vertrek van Augereau, en wel op

28 Julij kwam er een Courier in 's Hage aan met de tijding, dat er een wapenstilstand getroffen was tusschen de Franschen en de Oostenrijkers, en dat de troepes, die opmarscheerden, reets orders gegeven waren van halte te houden. Dit gaf alweer een geheele omkeering van zaken, en ook een omkering in het marscheren.

2 Aug. openbaarde zig weer eenigzints gevaar van een andere kant. De Engelsche schepen waaronder eenige transportschepen met Landtroepes, vertoonden zig al nader by onze havens. Hoewel zy het meeste aan de Zeeuwsche kusten bespeurt wierden, verscheenen er eenige

3 Aug. aan het Friesche Gat, welke aldaar drie tjalkschepen wegnamen en met zig voerden. Van dit voorval kregen wy

7 Aug. de tijding door een expresse, die de orders bracht dat 50 man artillerijknechten zig terstond met een genoegzaam aantal paarden na Amersfoort moesten begeven om geschut te voeren na Delfzijl. Zij vertrokken nog dien avond 's avonds omtrent 9 uuren. Intusschen had het Uitvoerend Bewind al telkens uit Zeeland bericht gekregen van een gedurige aannadering en vermeerdering van vijandlijke schepen aldaar, en o. a.

10 Aug. verzoek ontvangen met sterke aandrang om door troepes ondersteunt te worden.

Die ondersteuning scheen het Uitvoerend Bewind voor als noch onnoodig voorgekomen te zijn: maar toen op

12 Aug. voor den Briel tusschen drie gewapende Engelsche sloepen en twee aldaar liggende Hollandsche schepen een klijne actie was voorgevallen, toen gingen weer dadelijk eenige troepes op marsch. Van hier vertrokken

16 Aug. na den Briel 50 man artillerijknechten met geschut, na vooraf hetzelve te Amersfoort afgehaald te hebben.

(Wordt vervolgd.)

VERRASSING VAN HET KASTEEL VAN BREDA.

DOOR MIDDEL VAN EEN TURFSCHIP, 14 MAART 1590.

Noms des soldats de la Comp. de monss. de Liero Gouverneur de Wilhemstadt ayant accompaigne Monss de Haraugieres a la prise du chasteau de Breda.

Le Capitein Matheus Helt commandeur.	Godtschalck van Artsen.
Sesariant Bastian pinet.	Court van Paterborn.
Lion Rambart sargeant.	Jacob van Middelburch.
Mathieu de ville appoincte.	Cornelis Upens corporael.
Thomas Tappe appointe.	Cornelis van den Hage.
Frederick de Menuter appointe.	Capitaen Lambert sargeant maior de [Breda.
Gilles de Nivelles apoinct.	

Noms de soldaets de la garnison de Heusden ayants accompagnes Monssr de Haraugueres à la prise du chasteau de Breda.

Le Cap^{ne}. Jan de Ferne officier.	Daniel Mutsaert.
Le Cap^{ne}. Jacques foret.	Hans Albert van Holt.
Piere Copin apointé.	Charle van Oldenhoeve.
Jaspar van Briesse.	Ghysbert van Hekeren appoincte.
Hans van Ossen.	Gerrit Nieuwenhuisse.
Hans Cranevelt.	Hans van den Bosch mort.
Hans Drensen.	Caspar van Coelen.
Dingneman Wilhem.	Sebert van Langestraten.
Pierre le Serque corporael.	

Gerardt de Proeys Capt^{ne}. appoinctes.	Fransois Bourel.
Adriaen le Cocq Sargiant.	Jacques Pieter.
Nicolaes de Perma apoincte.	Bonavantur Quenong.
Pier Sistelle appoinctes.	Cornelis Jacobss.
Pier Tosse apoincte.	Adriaen Burchgrave.
Jan de Holach corporael.	Jan le L'aunys.
Louis de la Chambre.	Jonge Bloet.
Alexandro Potteau.	Louys Verhallen.
Jacques Helbau.	Derck van Sutphen.
Bastiaen Rumon.	Pierre Roveroey.
Anthoine Hovenier.	Michels Hendrick.
Dirck van Sant.	Jan de Lewaer.
Harman Geert.	Merten van Antwerpen.
Hans van Antwerpen.	

Noms de soldats de la comp^n^. de Monss^r^. le comp^te^. Philips de Nassau ayans accompagne Monssr de Haraugueres a la prise du chaste de Breda.

Le Capt[ne] Jan Logier commandeur.	Peter Adriaenss.
Le S[r] Christophile de Iselsteyn apointe.	Melchior Hennino.
Laurens Chosetter corporael.	Thomas de Ras.
Frans van Judone apoincte.	Jan Dans.
Frans van de Brugge apoincte.	Goessen Adriaenss.
Philips Prenyn apointe.	Gerart Nette.
Claude Graffigny apoincte.	Matheus de Lierre.
Nicolaes Geurts apoincte.	Frans van Herentals.

(Afschriften van stukken, ingekomen by de Staten-Generaal op het Rijks-archief te Utrecht.)

Staatszorg voor betrekkingen van Nederl. krijgsgevangenen in 1803. — „Het Staatsbewind heeft bij Besluit van den 19 Dec. „gearresteerd, dat de zig hier te Lande bevindende vrouwen, „wier mannen krygsgevangen zijn gemaakt, en geene middelen „van bestaan bezitten, noch door derzelver ouders of naaste bloed- „verwanten kunnen onderhouden worden, jaarlyks tot onderstand „zullen genieten: als de vrouw van een Collonel *f* 500.—; van „een Luit. Collonel *f* 450.—; van een Major *f* 400.—; van een „Capitein *f* 350.—; van een Luitenant *f* 300.—; van een twee- „den Luitenant *f* 240.—; van een Corporaal of soldaat *f* 52.— „Zullende echter van 't genot zyn verstoken zodanige vrouwen, „wier mannen niets van hunne tractementen voor haar hebben „laaten staan." (Binnenl. Bataafsche, nu Delftsche Cour. van 24 Dec. 1803.)

Medeged. door F. E.

OUDHEIDKUNDE.

DE LATIJNSCHE SCHOOL TE AMERSFOORT

ONDER HET RECTORAAT VAN JAC. HOVIUS EN THEOD. SCHUT

1619—1668.

DOOR DR. H. J. REYNDERS.

In 1619 was, gelijk elders reeds door mij is uiteengezet, de zeer verdienstelijke Rector van de Amersfoortsche Latijnsche School Johannes Gesselius van zijn ambt ontzet omdat hij weigerde de acte te onderteekenen, die door de Gedeputeerden van de Nationale Synode geconcipieerd was en onderteekend moest worden door „alle de Rectoren ende Schoolmeesters, so latijnsche, fransche ende duytsche." Deze maatregel in 't byzonder gemunt op de Remonstranten sleepte ook de Katholieken in 't ongeluk, ten minste de standvastigen onder hen en tot die standvastigen behoorden Joh. Gesselius en zijn zoon Thimannus, de Conrector. Wel verzocht de Rector ongemoeid te blijven „in sijn beroepinge" en verklaarde hij, „dat hij hadde verstaen dat de sententie Synodi Nationalis hem ende zijns gelijcken niet en raeckte, dewijle hij was stil ende modest van leven ende dat hij hem int stuck van Religie niet en bemoyde: dat oock sijn commissie dat niet mede en bracht" enz. — maar de Regeering der stad kon zich op den duur niet verzetten tegen den wensch van Classis en Synode. De Regeerders deden wat zij konden in 't belang hunner ambtenaren, waren ook waarschijnlijk te Remonstrantsgezind om veel te gevoelen voor den ijver der Synode. Zij leverden nog eene remonstrantie in bij de Staten „ten eynde hare Lectores mochten worden verschoont off ten minsten de sententien tegen denselven gestellt, gemitigeert — maar eindelyk moesten zij toegeven en men stelde de Heeren voor de keuze tusschen trouw aan hun godsdienst en eigenbelang. Er waren er die er voor bezweken, maar de Gesselii, vader en zoon weken niet en de

Regeering ontsloeg hen. Men liet den vader echter niet gaan zonder hem „tot vereeringhe dat hij van de rectorsampte dezer schole es verlaten, toe te leggen de somme van vyer hondert gulden" en bovendien nog „eene propine (schenking) voor den arbeyt bij hem gedaen int veranderen van eenige precepten in de localen van Sexta en Septima". Wel een bewijs hoe men zijn werk apprecieerde. Zijn zoon Thimannus ontving een zeer vleiend getuigschrift, waarin wij o. a. lezen, dat hij een tijd had waargenomen „het Conrectorschap onser triviale Schole onder de rector Gesselius sijn Vader — int welcke hij soo goede diensten heeft gedaen, dat de staet van de schoole ende studien der discipulen daerdoor in corten tijd seer sijn verbetert ende gevordert geworden" enz.

Een der beide overige praeceptoren Theodorus Henrici vroeg eenigen tijd van beraad en teekende daarna zeer gedwee. De handteekening echter van den vierden: Joannes Joannis is niet te vinden op het exemplaar van de acte [1]), aanwezig in het Archief v/d Classis Amersfoort der Ned. Herv. Kerk en geteekend door T. Schut, Petrus Schut, Theod. Henrici, A. Schut, Justinus Heck, Joannes v. Bemmel, Henricus Hopstenius (allen Rectoren en Praeceptoren) en vele schoolmeesters. Hij werd dan ook ontslagen maar toen kort daarna zijn opvolger E. D. Meurant vertrok, dacht men weder aan hem om „zijne bequaemheyt om d'Jeucht te instrueren." Hij werd dan ook benoemd doch men zond tegelijkertijd een verdedigings-geschrift in bij de Synode, in welks eerste alinea wij een eigenaardige lofrede vinden op Joannes Joannis, nl. „dat hij is een seer uytermaten eenvoudich simpel man, *die tot geene dingen nut noch bequaem en is, dan alleen tot het instrueren van de jonckheyt*, daerin hij van joncks op sich heeft geoeffent ende seer bequaem is," enz. enz.

[1]) De acte luidde: „Wij onderschreven Rectoren ende Schoolmeesteren, resorteerende onder den Classe van Amersfoort, verclaren oprechtelijk in goeder conscientie voor den Heere met dese onse onderteyckeninge dat wij van herten gevoelen ende geloven dat alle die articulen ende Stucken der Leere in de Confessie ende Catechismus der Nederlandsche Gereformeerde kercken begrepen mitsgaders voorgeschreven leere in den Nationalen Synodo anno 1619 tot Dordrecht gestelt in alles met Godes woordt overeencomen, beloven derhalven dat wij de voorschreven Leere getrouwelijk sullen voorstaen ende de Jonckheyt naer eysch van onsen Beroep ende haer begrijp neerstelick inscherpen op peyne da wij hier tegens doende van onsen scholedienst sullen ontset wesen."

Als opvolger van Gesselius vinden wij Jacobus Hovius Med. Dr. onder wiens bestuur niets bijzonders voorviel. Alleen werd de school overgebracht naar een ander gebouw. Tot nog toe was zij gevestigd in een op de Appelmarkt. In 1622 echter begreep men dat dit volkomen ongeschikt was en werd door de Gemeente daarvoor in orde gebracht de Kerk van het Convent van St. Agnes in de Heerenstraat. Nu zijn deze beide gebouwen niet meer in wezen, maar afbeeldingen ervan zijn nog op het Oudheidkundig Museum „Flehite" aanwezig. [1])

Niet onvermeld mag blijven dat, zooals v. Bemmel en Verhoeven ons berichten, in 1621 de school de eer genoot onder hare leerlingen te tellen Andreas de Castanea de Sylvas, zoon van den Koning van Kielang en nog drie of vier hunner landslieden uit Oost-Indië. Dit bericht wordt gestaafd door eene missive „van twee Indiaensche Coninghen aan den Doorluchtigen ende Hoochgeboren Vorst Mauritium, bij der Gratie Godes Prince van Orangien etc. bij dewelcke sij versoecken, dat haere Soonen, welke Sij mede overghesonden hebben in de Christelycke Religie mochten opgetrocken worden". In dezen brief gezonden uit Amboina melden zij door den Gouverneur Herman van Speul overreed te zijn „onse Soontgens" naar de Nederlanden te sturen om ze te laten opleiden in de H. Theologie „daer ons ter plaetse alhier seer weynighe occasie toe wert gegeven." De onderteekenaars zijn Manuel, Coninck van Kielang ende Laurenso de Sylvas, Coninck van Soyen, terwijl de door hen opgegeven namen van de twee koningskinderen waren: Don Andreas de Castano, Soone van den Koninck van Soyen en Don Marcus, Soone van den Koninck

---

[1]) Ook het nieuwe schoolgebouw dateerde reeds van zeer ouden tijd. Het zal wel in beteren toestand geweest zijn dan het oude gebouw, dat daarna nog langen tijd heeft dienst gedaan als Stads-waag, maar het had in verloop van tijd heel wat reparatie noodig. In 1642 toch vinden wij reeds eene resolutie „dat 't opene vack aen de boven-schole van den Rector met een solder sal worden toegeleyt tot meerder accommodatie van Octanen ende Eerstelingen van de schole, dewelcke lange bij de wintertijden aldaer in groote coude ende tocht sijn sittende." En na dien tijd moet er telkens het een of ander verricht worden aan het gebouw, nu eens aan het dak, dan weer aan pilaren of vloer; geen stormpje kan er geweest zijn, of de Latijnsche School heeft er schade mee opgeloopen. In 1748 werden er voor het eerst kachels gemaakt voor de school. Schoolhygiëne was een nog onbekend artikel, al werd de school ook van 1619—1699 door Medici bestuurd.

van Kielang; waarbij nog kwamen drie Vorstenkinderen: Laurens Wellouw, Laurens de Fretis en Johan Tack.

Door wiens recommandatie deze prinsen op de Amersfoortsche school terecht kwamen is mij niet bekend. De namen doen ons echter onwillekeurig een minder hoog idee krijgen van hun afstamming. Zij doen sterk denken aan Portugeesche en Hollandsche Avonturiers. In Amersfoort waren zij de huisgenooten van Johannes Nicasius en Jacob Crutsius, die in het Lidmatenboek (1622) der Ned. Herv. Kerk voorkomen als „paedagogi van Oost-Indianen of Oost-Indische kijnderen."

Het benoemen van een opvolger ging niet voorspoedig. Elders is dit reeds uitvoeriger door mij behandeld. Hier volsta, dat men reeds een maand na de demissie van Hovius tot zijn opvolger benoemde: Henricus Antonides rector „tot Bolsweert."

Deze nam echter de benoeming niet aan, doch recommandeerde zijn broeder Hermannus Antonides, predikant te Naarden. Deze werd gepolst en was wel genegen hier te komen doch onder deze conditie dat hij tevens „zou geadmitteert worden ad ministerium verbi Dei eens des weecks alse des Sonnedachs bij hem te bedienen gratis." Hij wenschte dus tevens als Predikant erkend te worden. De Stadsregeering had hier niet veel tegen en wilde deze conditie wel aannemen. Maar hier had men buiten den waard gerekend. De kerkeraad verzette er zich ten sterkste tegen om het predik- en het schoolambt te vereenigen. Na eenig over en weer geschrijf verklaren de Regeerders „*om vredeswille* haer mette kercke te conformeeren" maar toonen ten duidelijkste dat zij de bezwaren van de Heeren van de Kerk niet begrijpen.

Men benoemde daarna tot Rector Theodorus Schut, Dr. Medicus te Gorkum. De overeenkomst met dezen luidt aldus:

Dat D. Schuth D. Medicus ende toecomende Rector sall gebruycken de woeninge bij Hovium geruymt, sonder daervoor yetwes te betalen.

Dat hij sall hebben vrijheyt van excijs in voege Hovius heeft gehadt, tertijt ende wijlen toe hem ende de Lectores in Singulis classibus d'selve vrijheyt bij goetvyndinghe van de Magistraet en mits dhooge noot van de stadt, weder benomen soude mogen worden.

Dat de Classis van dConrector sall worden bedyent soo langh d'Magistraet het goet vint bij den Rector ende Praeceptor Quin-

tanorum, coniuncta opera, daervoor dRector genyeten sall hondert vijff en twyntich Gulden jaerlicx, dwelcke cesseren sullen soo haest sijnen dyenst cesseren sall in d'classe voors: ende dselve een Conrector apart bevolen worden.

Dat de minervalia ofte schoolgelden bij de Magistraet ter eerster gelegentheyt verhoocht ende d'accidentalien des Rectors daertegens vermindert ende gebracht sullen worden op de voet als dselve ten tijde Dmi Joannis Gesselii gewesene rector betaelt sijn.

Dat den Rector praxim medicam sall mogen exerceren binnen dese stadt ende nyet daerbuyten, mits dat hij daertoe alleen employeren sall horas successivas, sonder onder d'lessen uyt d'school te mogen gaen, alwaert oock om eenige patienten te visiteren.

Op welcke conditien d'Regeerders dvoorn: D. Schuth Dr. Medicus [1]) aengenomen hebben tot Rector voor twaelff jaren, des jaers voor vijffhondert gulden, alle vyerdel jaers te betalen, daeraen affslach strecken sullen d'minervalia van de scholyeren, gelyck voor dese altoos gebruyckt es.

Het Personeel dat Theod. Schut alhier vond, bestond dus uit Joan Verkammen, (Classis V), Joannes Joannis of Biltanus (Classis VI en VII) en Henricus Theodori, (Classis VIII) in 1629 opgevolgd door zijn zoon Theod. Henrici. Een Conrector was er na het vertrek van Thim. Gesselius niet benoemd; dit bespaarde der Regeering een paar honderd gulden. Men begreep echter spoedig dat op deze wijze een groote last gelegd werd op de schouderen van den Lector quintae classis, maar meer nog op die van den rector, die aldus drie klassen voor zijne rekening kreeg. Om deze overwegingen werd op den 12 Nov. 1627 tot Conrector benoemd: Petrus Schut broeder van den rector op een salaris van *f* 400 met nog *f* 50 zoodra hij een huishou-

[1]) Tegenwoordig lijkt het ons vreemd dat een Med. Doktor ook ambieert de betrekking van Rector der Latijnsche school en meer nog dat hij daartoe benoemd wordt. Dat echter ook niet-Litteratoren voor deze betrekking in aanmerking komen, is in vroegeren tijd zoo zeldzaam niet. Wij vinden in den loop der eeuwen aan onze school werkzaam behalve Philologen: Theologen, Juristen, Medici en zelfs ontmoeten wij eens een Apotheker als Praeceptor. Men ging in dien tijd meer dan nu uit van het hoopvolle vertrouwen dat tegelijk met het ambt de bekwaamheden wel komen zouden. De sterkste voorbeelden hiervan zijn de benoeming van den claviger tot tijdelijk leeraar (1619) en de vergunning, aan den claviger verleend om eene Dietsche school op te zetten.

den opzet. (Het salaris van Verkammen was *f* 350 en van de beide anderen *f* 200).

Zoo was dus het personeel weder even voltallig als voor het vertrek van Gesselius, die in ditzelfde jaar (1627) te Amersfoort overleed. [1]) Het aantal leerlingen schijnt in den laatsten tijd wel weer iets vooruitgegaan, maar had toch een geduchten knak gekregen ten gevolge van de godsdiensttwisten, zoodat men het reeds in 1612 noodig vond eenige artikelen te concipieeren tot redres van de school: ook het gedwongen vertrek van Gesselius deed er zeker geen goed aan. En nu leefde men in de hoop dat het aantal weder stijgen zou. Het was immers nog maar 70 jaar geleden dat in de overeenkomst met den rector Nicolaus Edanus gesproken kon worden van een maximum van 500 leerlingen.

En nu beleeft de school onder het bestuur van Theod. Schut eenige rustige jaren. De rector voert de oude gebruiken die naar het schijnt niet meer geregeld gevolgd werden, weder in; in het bijzonder de opvoering van een tooneelstuk door de leerlingen, en het carmen anniversarium, opdat ook de buitenwereld iets zou hooren en zien van het geen binnen de muren werd gewerkt. De opvoering van het tooneelstuk is ook aan de andere Latijnsche scholen van deze en vroegere tijden iets zeer gewoons en behoeft dus niet nader te worden aangeduid. Nu en dan werd het echter door de Regeering verboden „wegens de sobere Constitutie van de stad". In 1670 wordt voor het laatst van deze opvoeringen melding gemaakt. [2])

Ook het carmen anniversarium is een zeer oude instelling. Jaarlijks werd door den rector n.l. een gedicht vervaardigd, cantilena geheeten. Vladeraccus, die hier Conrector was in het midden der 16e eeuw zegt er van in een opdracht aan de Regeerders

---

[1]) Op zijn verzoek had men aan Gesselius toegestaan commensalen aan huis te hebben, die de Groote school bezochten en door hem werden geleid bij hun studie.

[2]) Een smidsrekening van 1643 geeft eenige niet-onaardige aanwijzingen van zulk een tooneelstuk:

gemaeckt 5 grendels Int School opt Tooneel	1—10.
noch een slot vermaeckt aan Babels gat	— 8.
noch een slot aan den Hel gemaect	—12.
't slootwerck aan 't luyk van de Hel opt tooneel op de marct met grendels	1— .
noch 't gat van Babel verholpen en gesmeert	— 3.

der stad van een boekje getiteld: Polyonyma Ciceroniana (te Antwerpen A°. 1588.) (Zie: Eigen Haard 1897 pag. 140.)

„Dit lied, dat zij Cantilena noemen, zingen uwe knapen naar „of uit school gaande langs grachten en straten en stegen, en „niet alleen de leerlingen van de groote school hoort men het „zingen, maar ook meisjes en dienstboden kennen dat lied van „buiten en zingen het aan het spinrokken of bij den haard of „bij gastmalen etc." Van hier de overlevering van de Latijnsprekende Amersfoortsche dienstmeisjes.

Schitterend was de belooning voor dit gedicht aan den maker vereerd niet. Zij wisselt af tusschen 2, 3, 7 of 10 gulden. Van de Cantilenae, door Amersfoortsche rectoren gemaakt, is geen enkele ons bekend.

Het toezicht van den Kerkeraad op de Latijnsche school bleef ook na het vertrek van Gesselius zeer nauwgezet. Wij hebben gezien welk een invloed deze kon uitoefenen om als opvolger van Hovius te weren den Naardenschen Predikant Hermannus Antonides. In 1620 (dus nog onder Hovius) werd door den Kerkeraad aan de Regeering verzocht de Latijnsche meesters te vermanen en te gelasten met de schoolkinderen ten minste des voormiddags in de kerk te komen „opdat de sabbath tenrechten geviert ende onderhouden mach worden." In 1633 kwam in den Kerkeraad eene handeling van den rector ter sprake: „is voorgecomen dat de Rector Schuth bezich is de sake Welsingii te faciliteeren bij een en ander van de H. Regeerders twelck sommige van deselve hebben geopenbaert ende haer misnoegen getoont. Waerover goetgevonden is den Rectorem door de predicanten te laeten begroeten ende hem 't misnoegen der Consistorii te kennen te geven. [1])

In 1639 kwam bij de Regeering een klacht in van den Kerkeraad over het vacantie houden op de Latijnsche school op Roomsche vastendagen, hetgeen, indien de beschuldiging juist is,

[1]) Van dezen Welsing, Remonstrantsch Predikant te Amersfoort lezen wij in eene Resolutie 15 Nov. 1633: De Regeerders interdiceren mits dezen Henrico Welsingio tegens de waere en openbaere gereformeerde Religie en derselver publicque bedienaers met eenige hevige woorden uyt te varen, ofte op wagens, carren, in schepen, schuiten ofte eenige andere compagnien, waer het soude moge wesen in disputen aenlangende deselve religie ofte andersints ter oorsake van dien te gebruycken eenige woorden ofte termen waerdoor de gemeente ontrust en geargerd mochte worden op poene van arbitrale correctie.

er op schijnt te wijzen, dat nog vele Roomschen onze school bezochten.

Zoo bleef de kerkeraad steeds waakzaam, ongetwijfeld op de hoogte gehouden door de Predikanten, van wie wij er geregeld twee vinden onder de Scholarchen.

Niettegenstaande die waakzaamheid van den Kerkeraad en de zorgen der Regeering wilde het met de School nog niet vlotten. De tijd van den grooten bloei der school schijnt voorbij. Het is trouwens niet Amersfoort alleen, waar wij dit verschijnsel waarnemen: in vele steden zien wij hetzelfde geschieden, in de eene stad wat vroeger, in de andere wat later. Wanneer in den 80-jarigen oorlog nieuwe handelswegen zich hebben geopend en de koopvaart aanmerkelijk is toegenomen, schijnt aan velen eene betrekking in de geleerde wereld niet meer het ideaal toe. Het directe gevolg hiervan is dat de Latijnsche School, vooral in de hoogere klassen minder bezocht werd en tevens deed zich daardoor de behoefte gevoelen aan andere opleiding en gingen er in verscheidene plaatsen stemmen op tot oprichting van eene zoogenaamde Fransche school. Hier kwam het op het oogenblik zoover nog niet, maar de Groote School floreerde niet.

Eene aanleiding hiertoe zag men omstreeks 1655 blijkbaar in het onderwijs van Joh. Verkammen (Baes Jan, zooàls wij hem genoemd vinden in een post van een timmermansrekening van 1646 luidende: „Noch mijn knecht Jan een schoft gearbeit in het Latinse school aan de stoel van baes Jan comt . . . . 4-8-0)

Verkammen was sedert 1620 Lector quintae classis, de klasse, die in een advies van den rector wordt genoemd umbilicus scholae. [1]) Maar met de jaren was zijne geschiktheid om te doceeren volgens het oordeel zijner superieuren er niet beter op geworden; hoe hij er zelf over dacht zullen wij zien. In 1657 op den 19 Oct., dus toen hij reeds 37 jaar zijne betrekking had waargenomen, wordt in eene Raadszitting aan den Oud-Burgemeester Biderbeeck, Scholarch der Latijnsche School opgedragen, „om met Mr. Jan Verkammen, Lector Quintae classis te spreken soo en waarmede hij van den schooldienst, vermits sijn ouderdom geexcuseert wor-

[1]) De school bestond destijds uit acht klassen, waarvan de hoogste (tweede en derde) onder den Rector, de vierde onder den Conrector, de vijfde, zesde, zevende en achtste onder de Praeceptores (ook hypodidascali of schoolmeesters) stonden. De laagste klasse was de classis infima of *nulla*, wier leerlingen nullani heetten.

dende, hem gecontenteert soude willen houden." Men wilde hem dus afkoopen. Dit was een gevolg van eene Missive der Scholarchen en van een Latijnschen Brief dien Verkammen aan den Raad of aan Burgemeesters schreef, nadat hij achteraf vernomen had dat zijn ontslag een punt van overweging uitmaakte.

De missive der Scholarchen luidt aldus:

De Heeren Scholarchen deser Schoole hebben haere devoirs geacht aen de Heeren Regeerders bekent te maken dat sij haer ooge op de schoole ende maniere van Institutie van de scholieren ofte discipulen houdende, van eenige Jaren herwaerts niet en hebben kunnen vernemen de gewenschte effecten van de voorz. institutie, ter oorsake van *het defect* dat sigh in *quinta classe* in *de meester van hetselve* is verthoonende ende de Heeren Regeerders van de welcke 't redres verwacht moet worden, all Langh voor desen is bekent geweest, niettemin alsoo de werelt niet kan sijn sonder imperfectien, hebben gemelte Scholarchen, met alle goede toesicht ende sorge getracht, het werck in soodanige ordre te houden als doenlijk was, ter tijt toe sij alsnu bevinden, dat den voorz. Mr. in quinta classe door sijn hooge Jaeren ende Ouderdom onmachtigh is geworden, niet alleen *om de defecten en imperfectien in sijn persoon te* beteren, maar oock dat daer boven sijnen Dienst tot onderwijsinge van de Jeught soo in studies als moribus niet alleen meer Dienstigh, maer selffs *ondienstigh, hinderlijck en opspraeckelyck* valt en alsoo de Institutie in quinta Classe het fundament is van de schole en vordere progressen van de Discipulen en sonder goede bestellinge van deselve noch goeden toestand, noch redres in het schoole can worden erlanget enz. enz. eindigende met het voorstel den praeceptor quintae classis te ontslaan.

De zeer vermakelijke brief van Verkammen volgt hieronder:

Johannes Verkammen (proh dolor) iam depontanus, ut ex quodam non nominato audivi; sed quia nunquam vidi potestatem seu Magistratum Amorfortensem sine clementia, spero fore ut Domini Scholarchae designent mihi, quo alar, ne post multos exantlatos labores in schola penuria perire cogar. Ego non sentio in meo horologio nempe cerebro in docendo ullum ferrum lupatum aut locodemotum, nec adhuc pedes in manibus porto et dentes in cingulo: necdum innitor scipioni nec cultro utor loco dentium, sed acies et acumen et oculus in docendo

mihi maxime iam florescit, iam oculi corporis deflorescunt. Nam ut puto et ut Divinus ille Plato inquit: tunc sane mentis oculus in docendo acute cernere incipit, cum corporis oculus hebescit et poeta inquit: „Seris venit usus ab annis," et puer qui discit a iunioribus similis est ei, qui comedit uvas immaturas sed contra qui discunt a senioribus sunt similes illis, qui edunt uvas maturas. *Seniores enim in docendo sunt iuniores, incipientes vero in docendo sunt insipientes.* Proinde, mei domini, obnixe et unice supplico vobis, ut possim oblectari semel senex factus dulci alimento et colloquio, ut contingat mihi cogitare hoc:

Dulce merum, verbum Domini, mens conscia recti
Quid tribus his Senibus gratius esse potest.

et Dominis meis notum est, quod humanitatis sit emeritis dare pabulum et quod non sit utendum rebus animatis ut calceis et vasis, quae rupta et attrita usu abiiciuntur, nam in docendo sentio ego me integrum viribus.

Johannes Verkammen. [1])

[1]) Ik, Johannes Verkammen, ben helaas reeds afgeleefd, gelijk ik van iemand dien ik niet noemen zal heb gehoord. Maar daar ik nooit een Amersfoortsch Magistraat of machthebbende heb gezien zonder goedhartigheid, hoop ik dat de H.H. Scholarchen mij willen aantoonen, waarvan ik mij kan voeden, opdat ik niet na zoovele in de school doorstane moeilijkheden, van honger moet omkomen. Ik bemerk in mijn uurwerk, d. w. z. mijn hersenkas nog niets abnormaals en ik draag mijn beenen nog niet in mijne handen (krukjes) noch mijne tanden in mijn vestzak (op het platteland vindt men hier en daar nog de gewoonte om door ouderdom uitgevallen tanden bij zich te dragen): ik steun nog niet op een stok, gebruik mijn mes nog niet in plaats van mijne tanden en mijne scherpzinnigheid en mijn inzicht in het doceeren zijn nog helder, ook al neemt de kracht mijner oogen af. Want m. i. zegt de goddelijke Plato terecht: dan eerst begint voorwaar het geestesoog bij het onderwijs scherp te zien, wanneer het lichamelijk oog verzwakt en de dichter zegt: „de ervaring komt op lateren leeftijd" en een knaap die leert van jonge leeraren is gelijk aan hen, die onrijpe druiven eten, maar zij, die leeren van bejaarden zijn daarentegen gelijk aan hen, die rijpe druiven eten. Want bij het onderwijs zijn de ouderen de jongeren, de jongeren daarentegen de onverstandigen (de woordspeling van twee gelijkklinkende woorden gaat in 't Holl. verloren). Daarom mijne Heeren, smeek ik U dringend, dat ik mij, eenmaal een oude man geworden, zal mogen verheugen in aangename spijs en in omgang met vrienden, opdat ik bij mij zelf zal kunnen zeggen: Een goed glas wijn, het woord des Heeren, een gemoed, zich van geen kwaad bewust, — wat kan voor grijsaards aangenamer zijn, dan deze drie dingen? en het is U, mijne Heeren bekend, dat het een eisch der menschlijkheid is, om aan hen, die niet meer werken kunnen, voedsel te geven en dat men bezielde wezens niet moet behandelen als schoenen en vaatwerk, die men wegwerpt als zij ge-

Geheel afkeerig schijnt hij dus niet te zijn van otium, maar het moet zijn een otium cum dulci mero. Eenigszins mogen wij betwijfelen of het hem gelukt is dit deelachtig te worden. In de resolutie toch waaruit blijkt dat de Regeerders den leerlingen liever onrijpe druiven voorzetten, en den Hr. Verkammen ontsloegen „vermits desselfs hoogen ouderdom en andere consideratien „ten beste en dienste van de schoole," zien wij tevens dat hem een pensioen van *f* 150 werd toegestaan. Ruim zullen zijn inkomsten wel niet geweest zijn want in 1662 vroeg en verkreeg hij vergunning om een kinderschool op te zetten.

Niet dadelijk ging men over tot de benoeming van zijn opvolger. De Scholarchen achtten het niet ondienstig om de 5de klasse onder één Praeceptor met de 4de te combineeren. Hierover kwam een advies in van den Rector, luidende aldus: „Int afghaan van den praeceptor quintae classis dient aanghemerkt dat dese wel een bequaam man alleene van noode heeft, omdat het is 't hert van de schole ende aldaar de fundamenten van de latijnsche tale, bestaande in grondighe en volkomen onderwijsing van de gansche grammatica, heel vast ghesteld moeten werden. Indien men vooreerst niemand wel bequaam konde vinden, soude de bovenghemelte classis, voor die tusschentijd, best moghen ghecombineerd werden met quarta: so om de meerder bequaamheid van den praeceptor, (wesende den Conrector) als mede de meerder ghemeenschap van de praecepta ende minder ghetal van de discipuli, sijnde onder den praeceptor van sexta, alreede septima daarmede ghecombineerd, tot overvloedighe last voor een man van so hooghe jaren, ende gheen vaste ghesondheid. Datum Anno CIƆIƆCLVII Oct. (w. g.) D. Schut.

Bij dit advies voegt de Rector eene regeling der lessen in Classis IV vóór en ná de combinatie met quinta, opgesteld door zijn broeder den Conrector (zie bijlage A). Hieruit bleek dat eene tijdelijke vereeniging dezer klassen niet onmogelijk was en te minder bezwaren opleverde, nu men in den Conrector een bekwaam docent bezat, die tegen deze verzwaring van zijne taak opgewassen was. Men besloot dus voorloopig aan dezen de zorg voor beide klassen op te dragen. Door niemand werd dit echter

---

broken of versleten zijn — want ik voel dat ik in het doceeren nog onverzwakt ben.

J. Verkammen.

als eene definitieve regeling beschouwd, door de scholarchen wel het allerminst, die in het begin van het volgende jaar 1658 in overleg met Rector en Conrector eenige voorstellen bij den Raad indienden, die herstel der School beoogden.

Door de Regeerders werd naar aanleiding hiervan op den 29 Maart 1658 eene Commissie benoemd „om neffens de Heeren Scholarchen, die voorslagen en 't geene vorders tot redres, verbeteringe, goede reputatie van de schoole ende onderwijsinge van de Jeught dienstigh sij, rijpelijck te examineren etc. In deze Commissie werden benoemd de Heeren van Dam en Bilderbeecq, Burgemeesteren, Both en v. Schaack, oud-burgemeesteren, Mr. Gisbert van Dompselaer Schepen en Mr. Johan van Bronckhorst Raadt. Uit de Presentielijst van de vergaderingen dezer Commissie zien wij dat toen ter tijde Scholarchen waren: Jr. Bartholomeus van Panhuys Heer van Voorn, Schout, Peter de Goyer Schepen en de Predikanten Crinius, Berghman en Joh. Teeckman.

Op den derden April hield deze Commissie hare eerste Vergadering. Daar kwamen ter tafel eenige series Lectionum door den Rector geprojecteerd. Besloten werd deze in de volgende bijeenkomst nader te behandelen en ze intusschen den Conrector ter hand te stellen „om sijne consideratien daerop te willen aanteeckenen, mitsgaders alle 't geene op te geven 't geene sijn Ed. tot avanchement van de schoole ende tot onderwijsinge van de jeught noodigh en dienstigh oordeelen sal".

Met ernst schijnt deze Commissie hare taak te hebben aangevat en voor ons heeft haar werk dit voordeel dat wij uit dezen vroegen tijd een stel Series Lectionum over hebben. (Zie Bijlage B.) Van den Rector komt bovendien nog een uitgebreid advies in van den volgenden inhoud:

„Tot verbetering van de latijnsche schole alhier soude, mijns oordeels seer dienstigh wesen eenighe bequame wetten in te stellen, waarna haar so de leeraars als de leerlingen souden hebben te voeghen, ende de selvigen alle maanden eens inde tegenwoordigheid der Heeren Scholarchen solemneelijk voor te lesen, mits de exsequutie van dien den Rector in aanhoren van allen bevelende.

Dat men de classis altijd versien houde van ghoede meesters.

Dat d'Heeren Scholarchen altemet opt onversiens de classis komen visiteren, ende de institutie aanhoren.

Dat den Rector tijd magh hebben om daghelijks de absentias, notas morum et vernaculi sermonis, als mede de institutie te hooren, ende te bevorderen per omnes classes.

Dat den Rector wekelijks een classem examinere ten overstaan van ten minsten twee der Heeren Scholarchen om also alle ses weken eens om te komen.

Dat men per actionem Scenicam ofte andersins een middel vinde tot een schoolbibliotheek: also het de leerlingen dikmaal of door onkennis, ofte door onwilligheid der ouderen onbreekt aen boeken die van swaarder prijs of van gheen daghelijks ghebruyk sijn.

Dat de secundani, int bequaam afscheiden van de schole een prijselijke oratio publice ghedaan hebbende, begiftigd werden met een testimonium ende een numisma honorarium.

Dat men van dieghenen die bequaam alsook van die onbequaam sijn afghescheiden een register sal houden."

Daarna gaat hij voort sprekende van de vervulling van de vacature in classis Quinta.

„Men moet in een saak, den ghemeenen welstand aanghaande, gheen personele insighten hebben door ghunst of onghunst, tot voordeel van desen, of nadeel van ghenen, maar alleen sien opt ghene dat het reghtveerdigste, het eerlijkste, het profijtelijkste ende het doenlijkste is. Also dan door de ghoede sorghe der voorouderen quinta classis altijd van ouds een meester voor haar selven alleen heeft ghehad, so vereischt de reghtveerdigheid dat men die selvighe van die possessie niet berove: bysonder dewijl de middelen daartoe eertijds seer wel ende wijselijk gheschikt, nogh in wesen sijn. Het is ook het eerlijkste, omdat de reputatie van een schole niet alleen hangt aan de bequaamheid, maar voor een groot deel aan de veelheid der leeraars, ghemeenlijk in dese saak de eerste vraghe sijnde: hoe veel meesters sijnder in de schole? Het is ook het profijtelijkste: also het te vertrouwen is, immers ten minsten te verhopen, dat door een volkomen ende onghebroken herstelling van quinta classis, wesende de umbilicus scholae, meerder leerlinghen sullen werden anghelokt, spoedigher aanghequeekt, bequamer, ende in meerder ghetal na de boven scholen opghesonden. Dat het ook het doenlijkste sij kan niet ghetwijfeld werden: vermits quinta classis, wesende eene van den meesten arbeid, ende daar de fundamenten van de latijnsche

taale heel vast moeten ghelegt werden een man gheheel te hooghsten van noode heeft. Het welken men seker gheensins behoord teghen te ghaan, dewijl men desen kan hebben voor deselvighe ofte weinigh meerder onkosten, die men ook soude moeten hebben in de, bij sommighe heeren gheprojecteerde combinatie. Immers is het al te kennelijk dat eenigh swaar ghewight over twee schijven veel rasser ende lighter opghaat, als dat men over eene teghen de nature hetselvighe soude met gheweld willen ophijsen. Men wil teghen alle dese voorighe en krachtighe redenen alleen teghenwerpen de teghenwoordighe weinigheid der leerlinghen, ende een versoek van een uytstel tot een half jaar. Integhendeel port ons dit, mijns oordeels, ten hooghsten aan dat quinta classis op het spoedighste, ende ten alderbesten moet voorsien werden. Also het verloop der leerlingen, ende de onblooting van de boven classes meest veroorsaakt is vermits de meerghemelde quinta nu vele jaren niet bequaam is bekleed gheweest ende tensij sonder eenigh uytstel een volkomen en onverbroken herstelling krijghe nogh daghelijks meerder en meerder sullen verlopen ende alles seer haastelijk in een totale ruine sal komen, *tot een jammerlijk* verlies van so loffelijke privilegie die de stad van Amersfoord tot nogh toe heeft ghehad, tot een eerlijke opvoeding van de welgheboren jeughd."

Over al deze ingekomen stukken: de lesregelingen en het advies van den Rector wordt door de Commissie vergaderd op den 6 April 1651, van welke vergadering de volgende Notulen zijn bewaard:

„Praesentibus: Dam, De Goyer, Both, Schaack, Dompselaer, Bronkhorst, Dnis: Crinius, Berghman ende Teeckman, Den rector Schut, Conrector Schut.

Achtervolgende de Commissie ende resolutie van de Heeren Regeerders in date den XXIX Martii 1658 hebben de Heeren (volgen de bovenverm. namen) op den Stadhuyse alhier vergadert sijnde, naer gehoudene deliberatien dienende tot redres ende reformatie van de Latijnsche Schoole alhier uytgevonden ende opgestelt de navolgende pointen ende consideratien en dienvolgende geoordeelt teenemaal noodigh ende dienstigh te sijn:

naedien de disordre in quinta voorgevallen, soo danighe bequaemheyt der discipulen niet en heeft doen hebben als wel tot het aannemen ende vatten van de instituten aldaer gerequireert

worden, dat d'institutie van deselve discipulen in eenighe deelen behoort te worden geretrotraheert voor dit aenstaende halff Jaere, met het ooghmerck om haer dit halff jaer bequame quartanos en quintanos te maken en het volgende halff Jaer bequamelijk ad superiores classes te kunnen worden gepromoveert, oordelen daertoe voor dit halff Jaer seer dienstigh de Provisionele series Lectionum et exercitiorum, soo in septima, sexta, quinta et quarta als tertia opgegeven en exactelijck geexamineert twelck men met het exspireren van het voorz. halff jaer naer ondervindinge van de progressen van de discipulen sall dresseren en vast stellen sulcx men ten dienste van de schoole oordelen sal.

dat dit voorz: aenstaende halff Jaer een exacte ende naerstige opmerkinge en devoir sall moeten gebruyckt, soo bij de hypodidasculen elck in haer classes als bij den Rector over alle de Classes int generael, soo tot beter animeringe als meerder ontsach onder de Jonckheyt.

dat den Rector alle weeck een van de Classes sall examineren ten overstaen ten minsten van twee scholarchen, waarbij dan geexhibeert sullen worden alle de versiones in omnibus classibus die weeck gemaeckt.

wort oock gepresenteert bij de Hen. Scholarchen sulcx aengenaem wesende, selffs de Classes bij gelegentheyt in de weecke op onversienst te visiteeren.

dat oock quinta classis tegen het exspireren vant Examen dient te worden voorsien met een bequaem Praeceptor.

dat totte bedieninge van de plaets in quinta classe, nymant voorgecomen is als den Predicant van Vreelant voor sijn soon, mitsgaders Gisbert Brakel voor sijn selven, dat de Scholarchen van de bequaemheyt van de voorz: persoonen niet en souden durven adviseren voor en alleer een Proeff vant voeren van een examen int bijwesen van de Heeren Gecommitteerden wierde gedaen wienshalven sij haer sullen reguleren nae het geene de Heeren Regeerders sullen goet vinden ende belasten.

Sullende vorders gemelte Gecomden bij nader ondervindinghe

van de constitutie van de schole ende discipulen gebesoigneert worden tot het formeren van een concept van de Leges Scholae ende vordere gerequireerde ordre.

Na al deze werkzaamheden heeft de Commissie nog niet afgedaan. In eene resolutie van den 13den April lezen wij dat de Regeerders zich vereenigen met het advies der Commissie „bedanckende de gecommitteerden voor haere gedaene moeyten ende devoiren". Hierbij voegen zij echter het verzoek om Gisbert van Brakel, die zijn dienst heeft aangeboden, een examen te laten houden van de discipuli quintae classis en rapport te doen van zijn „bequaemheyt en manier van instrueren". Dit geschiedt en op den 19den April wordt G. v. Brakel voorloopig aangesteld om classis quinta „te bedienen". Zijn tractement zou zijn evenals dat van zijn voorganger Verkammen *f* 375 „mits dat Mr. Jan Verkammen daeruyt sall blijven behouden ende trecken sijn leven langh geduyrende: de somme van hondert vijfftigh gl. jaerlijx hem voor desen toegevoeght". Men had in dien tijd, zooals wij zien, een zeer goedkoope manier om iemand pensioen te geven: men liet het eenvoudig door zijn opvolger betalen. De stadsregeering was er blijkbaar nog niet van doordrongen dat men om goed personeel te krijgen ook eenige waardeering moet toonen voor goeden arbeid. Van Brakel bleef onder deze omstandigheden hier niet lang, ook al werd zijne voorloopige aanstelling in eene definitieve veranderd (zonder verhooging van salaris echter). In 1661 vroeg hij zijn ontslag „omdat hem een ander occasie voorgekomen was". *(Wordt vervolgd).*

PUBLICATIE TOT OPROEPING VAN DE LANDWEER IN N.-HOLLAND 29 JULI 1629.

Eersame vroome discrete besondere goede vrunden

Wy en twijffelen niet of uwe L. en sult verstaen hebben de overkompste vanden Vyandt inde Veluwe, ende also alle moghelijcke devoiren sullen moeten werden ghedaen, omme den selven te steuyten, ende sijn voornemen te beletten, hebben Wy gheresolveert op te ontbieden den sesten Man van alle de Huys-luyden tusschen de oude ende nieuwe Mase, ende Texel, uwe L. lastende ende bevelende datelijck ende sonder uytstel met den sesten Man, uyt uwe L. Dorp ende Jurisdictie vande ghene die zijn boven de achthien ende beneden de tsestich Jaren, versien met Spaden ende Bijlen, gheleydt door den Schout ende een vanden Gherechte, voorsien voor vijf ofte ses dagen van Victualie in alle haeste, ende aengesiens deser te marcheren naer den Hinderdam by Weesp op de Vecht. Omme aldaer te ontsangen het Commandement van de Commissarisen daer toe by Ons gecommitteert. Ende en wilt in geen gebreecken wesen, want den dienst vanden Lande daer aen ten hoochsten is ghelegen. Ende soo daer inne het minste ghebreck soude mogen vallen, sullen Wy 't selve aen U L. persoonen verhalen, ende als Weder-hoorighe van Onse bevelen, ende qualijck ghenegen tot den dienst vanden Lande doen straffen, waer op Wy ons naemaels scherpelijck sullen informeeren, ende ons op der selver sorghfuldicheydt verlatende, Sullen

Hier mede

Eersame vroome discrete besondere goede Vrunden int bescherm vande Almogenden Godt bevelen, Geschreven inden Haghe den XXIXen Julij 1629.

Ter Ordonnantie vande Staten ende was onderteyckent

C. VANDER WOLFF.

Naar het origineel ter Utr. Universiteits-bibliotheek meded. door de RED.

GENERAALE LYST

Van het getal der HUYZEN en GEBOUWEN in de Steden van Zuyd- en Noord-Holland,

Met de Vermeerdering en Vermindering t'zedert 100 Jaren, van A°. 1632, tot A°. 1732, incluis.

ZUIDER QUARTIER.

	A°. 1632.	A°. 1732.	Vermeerd.	Vermind.
Dordregt	3386	3954	568	——
Haarlem	6490	7963	1473	——
Delft en Delfshaven	4842	4870	28	——
Amsterdam	16051	26035	9984	——
Leyden	8374	10891	2517	——
Gouda	2452	3974	1522	——
Rotterdam	5048	6621	1573	——
Gornichem	1609	1398	——	211
Schiedam	1383	1504	121	——
Schoonhoven	661	588	——	73
Briel	1082	942	——	140
's Gravenhage	3160	6164	3004	——
Woerden	675	397	——	278
Oudewater	618	562	——	56
Geertruydenberg	433	456	23	——
Heusden	652	573	——	79
Naarden	474	747	273	——
Weefp	347	494	147	——
Muyden	163	190	27	——
Vianen	——	483	——	——
Afperen	180	147	——	33
Heukelom	107	113	6	——
Woudrichem	166	158	——	8
Leerdam	——	——	——	——
Goede Reede	206	162	——	44
Nieuwpoort	154	142	——	12
Vlaardingen	548	691	143	——
's Gravefande	107	103	——	4
Geervliet	169	96	——	73
Heenvliet	113	112	——	1
Beverwyk	333	440	107	——
In 't geheel	59983	81770	21516	1012

NOORDER QUARTIER.

	A°. 1632.	A°. 1732.	Vermeerd.	Vermind.
Alkmaar	2795	2581	——	214
Hoorn	2715	2817	102	——
Enkhuyfen	3895	2605	——	1290
Edam	1267	1056	——	511
Monnikendam	828	679	——	149
Medenblik	815	711	——	104
Purmerent	457	630	173	——
In 't geheel	12772	11079	275	1968

Het Oude bedraagt

Zuyd-Holland *f* 949658 : 12 : —
Noord-Holland *f* 140372 : 7 : 6
f 1090030 : 19 : 6

Het Nieuwe wint *f* 229349 : 18 : 3

f 1319380 : 17 : 9

Montant der Nieuwe

Zuyd-Holland *f* 1224845 : 17 : 6
Noord-Holland *f* 94535 : — : 3

f 1319380 : 17 : 9

A°. 1732. Zuyd-Holland *f* 1224845 : 17 : 6
A°. 1632. Zuyd-Holland *f* 949658 : 12 : —

Wint *f* 275187 : 5 : 6

A°. 1632. Noord-Holland *f* 140372 : 7 : 6
A°. 1732. Noord-Holland *f* 94535 : — : 3

Verlieft *f* 45837 : 7 : 3

(Naar het origineel ter Utr. Univ. Bibliotheek.)

HET STEDELIJK BELASTINGSTELSEL
TE 'S-GRAVENHAGE, Aº. 1803.

De Raad der Gemeente van Den Haag brengt bij dezen ter kennisse van de Ingezetenen, dat, ofschoon het in werking brengen der middelen, by Octroy van het Departementaal Bestuur van Holland, d.d. 22 April dezes jaars, aan *Den Haag* voor den tyd van twintig jaaren verleend, en by Publicatie van het Gemeentebestuur van *Den Haag*, den 4 Mey d. a. v. bekend gemaakt, op heden, uit hoofde van een besluit van het Staatsbewind in dato 8 Juny te vooren, geen voortgang had kunnen hebben, echter, zo wel eene nadere dispositie van hetzelve Staatsbewind, als een, met goedkeuring van het Wetgevend Lighaam op den 7 dezer aan *Den Haag* verleend Octroy, dezen Raad had in staat gesteld, om met de heffing der Geoctroyeerde middelen een aanvang te maken op den 1 December a. s. als wanneer, en vervolgens tot in den jaare 1803 van alle Ingezetenen van *Den Haag*, *Haag Ambacht*, *Half Loosduinen* en *Scheveningen*, op den voet by voorsz. Octroyen bepaald, zullen worden ingevorderd de Artikelen hier na volgende:

Art. 1. Eene jaarlyksche belasting op de huisselyke dienstboden, en wel van ieder Ingezeten, die één dienstbode houdt, vijftien stuivers.

Die twee dienstboden houdt, voor iedere dienstbode eene gulden en tien stuivers.

Die er drie houdt voor ieder twee guldens
„ „ vier „ „ „ „ „ en vijftien stuivers.
„ „ vyf „ „ „ drie „ „ tien „
„ „ zes „ „ „ vier „ „ „ „
„ „ zeven „ „ „ zes „
„ „ acht „ „ „ acht „
„ „ negen „ en daarenboven tien guldens voor iedere dienstbode.

Alsmede voor ydere werkbode, de somma van tien stuivers.

Art. II. Een jaarlijksche belasting op de rytuigen en paarden, en wel van

Een rytuig met vier wielen en vier paarden twaalf guldens.
„ „ „ „ „ „ drie „ negen „

Een rytuig met vier wielen en twee paarden zes guldens.
„ „ „ twee „ „ „ „ vijf „
„ „ „ „ „ „ één paard drie „
Van ieder rypaard drie guldens.
„ de stalhouders, voor ieder paard twee guldens.
„ „ vleeschhouwers, grutters en kleereblekers, voor eene chais met één paard, eene gulden en tien stuivers.

Alles mede op den voet en zodanige poenaliteit, zo als eene dergelyke invordering voor het Land geschiedt.

Art. III. Een verhoging van den stedelyken Impost op de wynen van 15 stuivers op ieder anker.

Art. IV. Een verhoging van den stedelyken Impost der brandewynen en gedisteleerde wateren van eene stuiver op ieder stoop.

Art. V. Een stedelyke lmpost van een halven stuiver van ieder gulden, waar op de runderbeesten, kalveren en varkens, ter invordering van 's Lands Impost worden gepriseerd, en twee stuivers van ieder stuk schaap of lam, waarvan alhier 's Lands Impost wordt ingevorderd, gelyk proportioneel dezelve Impost op zodanig vleesch of spek als van buiten in *Den Haag* wordt ingevoerd.

Art. VI. Eene jaarlijksche belasting van agt stuivers op iedere haard of vuurstede, het zy dezelve gebruikt worden of niet, in te vorderen na de maand Mey van iedere huurder of bewoonder, die het huis betrekt; terwyl van zodanige huizen, die een half jaar ledig hebben gestaan, slechts de helft der belasting zal gevorderd worden, en van welke belasting voor het geheele jaar geëximeerd zullen zyn de huizen, die een geheel jaar ledig staan, die geenen, die by de week worden verhuurd, en geen gulden in de week, zonder eenige aftrek van reparatiën, onderhoud, verponding of wat dies meer zy, rendeeren, gelyk mede de hotels der vreemde ministers of ambassateurs, de gebouwen tot vergaderplaatzen van nationaale of departementaale collegien bestemd, en eindelyk de gebouwen van fabricquen, traficquen, pakhuizen en schuuren.

Art. VII. Van alle publicque tooneelen, concerten, bals, vauxhallen, redoutes, als van alle andere vertoningen, geene uitgezonderd, het zy daar van publicque affixtiën of advertenties worden gedaan of niet, voor iedere representatie, concert of verto-

ning, door den entrepreneur of dengeene, die daar omtrent eenige directie heeft, of het aangaat, drie guldens.

Art. VIII. Van den koopprys van alle vaste en onroerende goederen waaarvan voor Schepenen Commissarissen van het Collegie van Civiele Justitie overdragt moet worden gedaan een half percent van den koopprijs zonder onderscheid of die koopprys contant of met kustingbrieven wordt betaald, te betaalen door de verkoopers van dezelve vaste goederen.

Art. IX. Een halven stuiver van de gulden van alle de meubilairen en andere goederen, geene uitgezonderd, welke ten overstaan van den vendumeester publicq worden verkogt, door de koopers te betaalen boven het ordinaris rantsoen.

Art. X. Het recht om alle rekeningen en boedelceelen, welke door den vendumeester worden uitgegeven, wegens verkogte goederen, te vorderen een stads zegel met de volgende bepalingen: als, wanneer die rekeningen of boedelceelen bedragen tien guldens of daarboven, tot vijf en twintig guldens ingeslooten, een zegel van 2 stuivers, boven de *f* 25 tot *f* 50 ingeslooten, drie stuivers, boven de *f* 50 tot *f* 75 ingeslooten, vier stuivers, boven de *f* 75 tot *f* 100 ingeslooten, vyf stuivers, en zo by opklimming van eene stuiver van ieder vyf en twintig guldens, door de Verkoopers te betalen.

Art. XI. Eene belasting van twee duiten van ieder gulden van de verkoopprys van de visch, die te Scheveningen, hetzy op het strand of elders wordt afgeslagen, door de koopers te betalen.

Art. XII. Van de boekhouders van de pinken of vischschuiten te Scheveningen, voor het recht van den afslag, welke door hen wordt gedaan, uit de 10 °/₀ of hetgeen deswegens door hen wordt genoten, een half percent van hetzelve montant, zonder dat gemelde boekhouders of de reeders nogthans uit dezen hoofde ietwes mogen korten van, of in rekening brengen aan het scheepsvolk.

Zullende echter by dezen Raad, in aanmerking zynde genomen, de omstandigheden van de visschery te Scheveningen, provisioneel aldaar niet worden ingevorderd de middelen by het XI en XII artikel dezer notificatie vermeld.

En, opdat niemand hiervan eenige ignorantie zoude mogen voorwenden, zal deze worden gepubliceerd en geaffigeerd alomme, waar zulks te geschieden gebruikelyk is.

Aldus gearresteerd by den Raad der gemeente voorn. den 15 en gepubliceerd den 17 November 1803.

In kennisse van my
J. L. van Panhuys.

* * *

Dit Haagsche belastingstelsel, een mengsel van directe en indirecte belastingen en accijnsen, waarvan de dienstboden-belasting zelfs een *progressief* karakter vertoont, en waarin overigens slechts één element is opgenomen van de veel later komende rijksbelasting op het personeel: de haardstedenbelasting, is wel een belangrijk bewijs voor den nood der Haagsche financiën in die dagen! Het zou voorwaar de moeite waard zijn eens vergelijkenderwijs na te gaan welke dezer bepalingen omstreeks dienzelfden tijd van kracht waren in andere Nederlandsche steden en of in de heerschende belasting-verordeningen, o. a. eene progresssieve dienstboden-belasting en eene belasting op den vischafslag gelijk die in Den Haag tot de bronnen van inkomsten hebben behoord.

F. Everts.

EEN MERKWAARDIG PLAKKAAT UITGEVAARDIGD
DOOR DEN HEER VAN BORCULO IN 1742.

Georg Detlof des H. Roomsen Ryks Grave van Fleming, Slot- en Burggeseten van Boek en Martentien, Starost van Szereszow, Lipnisky, Goeranony, Heere van Borculo, Bobra, Rittersberg, Hutte, Iven, Ribbertoy, Bentz; Zebin, Leeuwen en Puffeyk, Erfland-Maerschalk van Neder Pommeren, Generaal Veld-Tuigmeester des groot Hertogdoms Litthauwen en Chef van de Litthause Gardes, Ridder van d'Ordre van St. Alexander &c. &c. &c.

Alzo de vorige Heeren van Borculo onse voorsaten voor lange jaaren en verscheyden rysen hebben goedgevonden te laten emaneeren en publiceren Placaten, daar by verbiedende de profanatien van de Sondagen, Feest- Vast- en Bede-dagen; gelyk ook Schutte Bieren, en andere ergelyke t' samenkomsten, mitgaders veele ongeregeltheden omtrent het Houwelyk ende meer andere saken in swang gaande: Ende dewyl wy in ervaringe gekomen syn, dat deselve by d'onderdanen en ingesetenen van onse Heer-

lykheyd Borculo tegenswoordig na behoren niet meer worden gehoorsaamt, en opgevolgt; ende wy nogtans oordeelen dat een so heylsaam werk behoort te worden gehandhaaft; Zo is 't dat wy de vorige Placaten renoverende, mits desen nogmaals gebieden:

Art. I.

Ten eersten op Sondagen, Bededagen ende andere dagen, die men gewoon is te vieren, voor ende onder den Godsdienst soo voormiddaegs alsook des namiddaegs, geduirende de predicatien geen gelagen te setten, in bier, wyn, brandewyn of anderen drank. Op welke dagen yder een den gehelen dach door sig mede sal hebben te ontholden van alle uyterlyken arbeydt, van bouwen, zaeyen, maeyen, dorsschen, aenvoeren, koophandel dryven etc. 't welck ook op de kermissen onder de praedicatien, soo voor alsook na de middag niet sal mogen geschieden, by poene van vijf goudt guldens.

II.

Op Vastelavonts tyden sal niet alleen verboden syn alle mommeryen, sweerdedanssen, gansentrekken, en diergelyke insolentien, maar ook de Vastelavondts-bieren en ongeregelde 't samenkomsten veroorsakende brasseryen en dronkenschappen, vloecken, sweeren, hoereryen, vegten, doodtslaen, waer door Godts regvaerdigen toren ontsteken en syne welverdiende straffen over de inwoonders des Landts veroorsaekt worden, en sulks by een boete als boven.

III.

De Boxen-Bieren ofte het invallen in de huysen daar nieuwgetrouwde ehe-luyden syn, om die te schatten, en daer nae het geld te versuipen, worden hier mede ook verboden, op poene van tien goutgl. by elk te verbeuren, soo menigmaal sulks geschiedt. Ende indien de inwoonders van die huysen sulx niet aan en brengen, ofte daar over niet en klagen, sullen vervallen syn in dubbelde breuke ende verbeurt hebben 20 goutgl.

IV.

Ook worden verboden de Schutte Bieren ende het aanstellen van konink en koninginne, alsook onderknegten ende ondermaagden, ende wat daar aan dependeert, waar door den gehelen soomer deur de H. Sabbath-dagen door ydelheden, brasseryen en dronkenschappen, vloeken en ontugtigheden etc. schandelyck ontheyligt

worden. Dog by so verre sig de jonge manschap met haar geweer wilden oeffenen, sal sulx op werkdagen kunnen geschieden; dog niet na den Papegay ofte, gelyk voor desen, maar wel na een schyve muigen schieten. Ende sulx ook niet anders dan met consent van ons.

V.

Word ook mits desen verboden het superstitieus luyden der klokken en beyeren op 't by eenkomen van de Gilde op Martini avonden of dergelyke dagen.

VI.

Het houwelyk eens wettelyk beraamt ende de proclamatie geschiet synde, sullen d'ondertroude personen haar in de tydt van een maandt nae de laaste Proclamatie in den echten staet laten bevestigen, by poene van 10 goutgl. ende by soo verre sy als dan nog langer d'inseegeninge van het houwelyk mogten trayneren, sullen sy dieswegen arbitrairlyk worden gestraft.

VII.

De ondertrouw geschiet synde, sullen toekomende ehe-luyden sig wachten van vleeslyke conversatie, Sullen ook niet by malkanderen gaan woonen, voor en aleer sy t'samen gegeven, ende na kerkelyken ordeninge in den houwelyken staadt ingeseegent zyn.

VIII.

De langst-levende der ehe-luyden sal om eerbaarheydts will, en tot onderscheyd der geslagten zig niet dadeyk mogen verandersaten. Ende sullen de weduwen ten minsten wagten den tyt van vier en een halve maand, ende weduwenaars den tyt van vier maanden. Sullende de contraventeurs van desen vervallen syn in een boete van vyf-en-twintig goudgl.

IX.

Dat insgelyx verboden worden op den dag des Heeren alsmede andere predik-dagen, allerley speelen, het sy in tiktakbort, kaerten etc. op een boete van drie goudgl.

X.

Word verboden in 't gemeen alle vloeken, lasteren en misbruyk van Gods H. naam op arbitrale straffe.

XI.

Dat geen weduwen of weduwenaren worden toegelaten tot aantekeninge van een twede huwelyk: so kinderen van het eerste bedde hebben, tensy alvoren wettige voogden over deselve sullen gestelt

hebben en aan deselve behoorlyke uytwysinge van het vader ofte moederlyke goed sullen gedaan hebben, dat voor de intekeninge aan de pastores loci sal moeten vertoont worden. Dewelcke pastores niet beregt sullen syn die aantekeninge sonder dit bewys te doen.

En word de tydelyke Advocaat Fiscael onser Heerlykheyd Borculo ernstelyk gelastet dit Placaet te executeren tegen de overtreders met parate executie en in houwelykssaken soo haest de aanklagte door eenig pastoor der Heerlykheyd schriftelyk of mondelyk word gedaan; gelyk mede als eenig voogd hetselve sub solemnelen eede belooft te praesteren.

(Onderstond)

Aldus by Ons goetgevonden ende gearresteert op Onsen Hogen Huyse Borculo den 9 Maart 1742.

(was geteekend:)
G. Fleming.

* * *

Dit plakkaat is op zich zelf kenschetsend voor de zeden der Borculoschen en geeft stof tot verschillende opmerkingen en vragen. Art. 1 bevat niets opmerkelijks; maar art. 2 spreekt van „sweerdedanssen", art. 3 van „Boxen-bieren"; van welken aard deze volksvermaken waren is ons niet duidelijk. Zwaarddanssen ([1]) zou men zeker in Gelderland in de 18de eeuw niet meer gezocht hebben! Art. 4 verbiedt het papegaaischieten, wat elders een zeer gebruikelijk volksfeest was. Art. 5 is gericht tegen „gilde-byeenkomsten op Martini-avonden; waarom? De twee volgende artikelen waken tegen al te intiemen omgang na den ondertrouw. Art. 8 spreekt van „verandersaten", een ongebruikelijke, waarschijnlijk gewestelijke uitdrukking, die vermaagschappen beteekent. Het overige verdient geen toelichting.

Ten slotte: hoe kwam deze heerlijkheid in 't bezit van den Graaf von Fleming, door aankoop of erving?

Medeged. door de Red.

---

[1]) Wel beweert J. ter Gouw in zijne volksvermaken (Haarl. 1871) blz. 20 dat in de Hollandsche steden op Vastelavond nog in de 17de eeuw „metter zwaerde" gedanst en te Namen nog in de 18de eeuw „De dans der Makkabeën" door 7 jongelingen met zwaarden uitgevoerd werd.

Nood der Vlaardingsche Weezen in 1803. — „REGENTEN van „het WEESHUIS der Stad VLAARDINGEN, nog met een levendig ge- „voel van oprechte dankbaarheid gedenkende aan zodanige Wee- „zenvrienden, welke in den vorigen, en voor deze plaats zoo by- „zonder ruïneusen oorlog, hunne mildadige hand hebben geopend, „om het lot van een aantal van ruim 60 kindertjes, waarvan „de meeste nog beneden de 10 jaaren oud zyn, en in het ge- „melde huis opgevoed worden, eenigzints te verzachten, kunnen „niet nalaten aan diezelve en andere weezenvrienden, welke be- „lang stellen in de verzorging van kindertjes, welke van ouders „beroofd, daardoor, volgens de liefdewet van onzen Heere Jezus „Christus, ook de meeste aanspraak hebben op de ondersteuning „van zodanigen wier beter lot zulks toelaat, te berigten: dat „uit hoofd van de droevige omstandigheden, waarin de Stads „Finantien en de geheele Burgery zich wederom door deze en „de gevolgen van vorige oorlogen bevinden, noch van stadswe- „gen, noch door de ingezetenen *(waarvan meer dan 4000 persoo- „nen behoeftig zyn, en zeker 3000 bedeeld worden*, en welke alzo „zich in de beklagenswaardigste omstandigheden bevinden) iets „belangryks kan worden toegebragt, en waardoor dezelve kin- „dertjes reeds, zedert eenigen tyd, genoegzaam *met niets anders „dan* met het geringe voedsel van *aardappelen met azyn* hebben „kunnen gespyzigd worden. Regenten voorn. bidden en wenschen „dat de Vader der Weezen de harten van vermogende menschen- „vrienden moge bewegen om hunne liefderyke handen voor die „ongelukkigen, die anders door de schraalheid der spyzen en „aannaderende koude staan om te komen, in de hoop op eenen „spoedigen Vrede, waardoor dan wederom plaatzelyk meer in dien „nood kan worden voorzien, nog eenmaal te openen, en dezelve „daardoor in het leven te behouden. Zy wenschen verder dat „diegeenen, welke in deze zullen mogen zaayen in de Eeuwig- „heid daarvoor de rype vrugten zullen inoogsten; bedanken in- „tusschen diegeenen, welke, van het dadelyk gebrek overtuigd, „hebben getragt in den tegenwoordigen hooggaanden nood pro- „visioneel te voorzien, ook voor het *brood*, dat heden geschonken „is, als zynde de kindertjes, zedert eenige dagen, ook van dat „voedsel verstoken geweest.

„Vlaardingen, den 14 Nov. 1803.

J. van Wyk, Rentmeester.

„Met voorkennis van de Municipaliteit van Vlaardingen.
„(De Nieuwe Haagse Nederl. Cour. v. 19 Nov. 1803).
P. Verkade, Secretaris."

* * *

Dit hartroerende bericht schijnt zijn doel niet te hebben gemist. Althans wij vinden in een acht dagen later verschenen nummer derzelfde Courant een andere advertentie, waarin wordt medegedeeld, dat er aan giften ontvangen waren circa *f* 500 benevens eenige levensmiddelen. Ook zagen er eenige geschriften in dicht en proza het licht, ten bate van de weesinrichting.

Mededeg. door F. E.

Een dochter voedster van haar vader. — Meer dan eens is in schilderij [1]) gebracht het verhaal, dat een vader, tot den hongerdood veroordeeld, in 't geheim werd gezoogd door zijne dochter. Valerius Maximus vermeldt het, in Caput IX: *De pietate in parentes.* En Hyginus in zijn 254ste fabula. Bij den eerstgenoemden schrijver heet de vader Cimon en de dochter Pera. De tweede geeft andere namen. Er moet een treurspel geschreven zijn door De Balloy op 't geval, onder den titel *Zelmire.*

Kan iemand mij zeggen, of dat geval historiseh is en er dan nadere bijzonderheden (van feit en tijd en plaats) van mededeelen? Kan ook iemand mij die tragedie leenen of opgeven, waar zij te vinden is?

E. Laurillard.

1) O. a. door P. P. Rubens. (Zie Catal. Rijksmuseum door A. Bredius. 5e Fransche uitg. Amst. 1898. No. 1222.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GEBOORTE- EN TROUW-BOECK VAN CORNELIS GIJSBREGTSZ. VAN BERESTEYN EN DERSELVER DESCENDENTEN. (IN HET BEZIT VAN JHR. MR. E. A. VAN BERESTEYN TE AMERSFOORT).

MEDEGEDEELD DOOR JHR. H. H. RÖELL.

1°. Anno 1542 Dynsdaechs op St. Anthonisdach vergaerden Cornelis van Berensteyn ende Catharina pouwele dr van Oudtschooten te zamen inden Heijligen huywelycken Staet. Door Godt, met Godt, ende In Godt moeten zij Leven in vrede, ende in Eeren sterven. Amen.

2°. Anno 1543 den 5 Januarij op Heyligen drie Coningenauont smorgens voor drie uren, werde Celytgen geboren t' zauons te Loftijde gedoopt. Waren gevaers Mr. Lambert Oom, Bely meut en Anna Muliers mij[n] stiefmoeder.

3°. Anno 1543 den 9 meij ruste tot Amsterdam Pieter mijn broeder; werdt sanderendaechs begrauen inde Oude kerck in mijn bestemoeders graf, midden in de kerck ant comens Outaer. (broeder van Corn.).

4°. Anno 1544 den 12 Meij smorgens recht voor haluer een werde Ermpgen geboren, te Loftyde gedoopt. Waren gevaders Louris Bitter, Guyertgen Pouwels, en Trijn Claesdr.

5°. Anno 1546 den 9 Martij na noen ten een uren werde Pieter geboren, te vespertijde gedoopt. Waren gevaders Jan Oom int Hart, Cristoffel Jansz ende Maritgen Pieters myn meutgen.

6°. Anno 1548 den 8 Meij Dynsdaechs na half achten werde Pouwels geboren ten Loftyde gedoopt. Waren gevaders Mathys Gerritsz., Nanning Garbrandtsz ende Grietgen Pouwelsdr.

7°. Anno 1549 den 10en Martij smorgens starf onzen Sone

Pieter ten half tween ende ten Loftyde begraven. Lach twaelf dagen zieck. By Godt moet hy leuen.

8°. Anno 1550 den 3en Meij smaendachs recht na thien uren des auons werde Pieter geboren, sanderendaechs gedoopt; waren gevaders Gillis Ghysbrechtsz, Wouter van Lopwyck ende Baertgen nicht de huysvr. van Frans Wij:

9°. Anno 1552 den 17 Januarij Sondachs smergens recht na 9 uren werde Coenraet geboren, nade vesper gedoopt; waren gevaders Adr(i)aen van Hooren, Adriaen Claesz. et Anna Coenen dr.

10°. Anno 1553 den 17 Decembris Sondaechs smorgens recht na half tienen des auons werde Jacop geboren en des anderen daechs gedoopt; waren gevaders Mr. Adrianus Junius, Jacop Jansz. Pelster ende Remburch Claesdr. Dezen vern. Jacop mijn Sone is na mijns vaders ouerlijden Ghysbrecht genaempt ende van Griete Pouwelsdr. gebracht gebonden gehouden van E. H. eersten Bischop van Haerlem Heer Nicolaes van Nieuwelant op den 22 Novembris anno 1564 gevormt.

11°. Anno 1556 den 16 Augusto Sondaechs smorgens recht na twaalf uren werde Arent geboren ende ten thien uren gedoopt; waren gevaders Mr. Pieter Jansz. Calck, Michiel de Wael, Cornelia Pieters, Jan Foppensz. dr. huysvr. van Mr. Cristiaen de Waert.

12°. Anno 1557 den 2en Februarij savons recht na seven uren ruste mijn vader Ghysbrecht Jansz. van Berensteyn tot Amsterdamme, en is op den 5en ditto begrauen inde Oude kerck int comens Outaer onder een blauwen geschoerde steen 't is ons eygen graf. Inden heere moet hij rusten.

13°. Anno 1558 den 14en Augusto smorgens ten halver sessen des Sondaech's is Maddalena geboren te vespertijt gedoopt; waren gevaders Mr. Willem Ruijck-hauer, Grietgen Pouwels en Trijn Symonsdr.

14°. Anno 1561 den 12en Januarij des Sondaechs smorgens recht na half thienen is Duyfgen geboren ten vesp. tijde gedoopt. Waren gevaders Mr. Maerten van Heemskerck, Trijn Dircx ende Hillegont Willems Keyserkints dochter.

15°. Anno 1564 den 2en Augusto des Dynsdaechs is Ermpgen met Jan Claesz. Gael inden hijligen Huwelijcken staet ver-

gadert en beslapen. Godt wil haer ende hare naecomelingen gebenedijen.

16°. Anno 1565 den 13en Novembris om vier uren werde geboren Nicollaes Lotsz. De Almogende heere laet hem in deuchden op wassen.

17°. Anno 1588 den 1en Septembris is ons lieve ouste Suster Cecilia gestorven ende leyt in haer Ouders graf. Inden heere moet zij rusten.

18°. Mijn lieve Vader Cornelis van Berensteyn is geboren den 14en Julij 1517 ende inden heere gerust den 1en Junij anno 1595, ende mijn lieve Moeder is gerust den 12 December anno 1596. Leggen beyde int brouwers cappel tot Haerlem. Inden Eeuwiche moeten zij rusten.

19°. Anno 1602 den 27 Novemb. ten halver acht uren is Peter van Berensteyn dezer werelt overleden ende werde naer krijschs gebruyck binnen Bredael begraven van zijne Compie. knechten daer in garnisoen liggende. Inden heere moet hij eeuwich rusten. Amen.

20°. Anno 1574 den 29 Januarij vergaerde Pauwels van Berensteyn met Volckgen Claesdr. inden heyligen huwelijcken staet. Salich ende vredich moeten zij leven en sterven.

21°. Anno 1574 den 21en Augusto verloste Volckgen Claesdr. ten halver dracht van een jonge soon omtrent elf uren voor noen. Leyt in de nieuwe kerck begraven.

22°. Anno 1575 den 5en Junij verloste Volkgen Claesdr. van een jonge soon savons voor zeven uren, [die] des anderen daechs gedoopt zijnde starf. Leyt in de nieuwe kerk begraven. Inden heere moet hij rusten.

23°. Anno 1576 smorgens omtrent half een uren op den 9 Meij verloste Volckgen Claesdr. van een jonge soon, den zelfden dach gedoopt, ende genaempt na mijn Grootvader Ghijsbrecht van Berensteyn; waren getuygen Jan Claes Lotsz. mijn zwager ende Volckgen Jans ons nichte. Memorie: Drie weecken out wesende woech naert drie pont ende een vierendeel.

24°. Anno 1578 verloste Volckgen Claes op den 15 Januarij smorgens na twee uren van een jonge Soon den 17de gedoopt ende genaempt na myn Schoonvader Claes Adriaensz; waren getuygen Maria Duyst ons Moeder en Maerten Ruyckhauer.

25°. Anno 1579 den 22en Martij verloste Volckgen Claesdr. van een dochter sauons omtrent negen uren, ende werde den 1en April gedoopt ende werde na myn moeder Catharina genoempt; waren getuygen Pieter van Berensteyn myn broeder en Grietge Claesdr. onse Suster.

26°. Anno 1581 den 19en Januarij verloste Volckgen Claesdr. sauons omtrent negen uren van een jonge dochter den 20en gedoopt, ende genaempt na onse Grootmoeder Grietgen Duyst; waren getuygen Jaques Lhermyte, Coenraet van Beresteyn, ende Neeltgen Claes onse Suster.

27°. Anno 1583 den 23 April verloste Volckgen Claesdr. sauons na seven uren van noch een jonge dochter daer na gedoopt, ende genaempt na onse Suster Zr. Grietgen Claesdr.; waren getuygen Hendrik Joosten ende Maddalena van Berensteyn onse Suster wt den name van onse moeder Catharina Pouwels dr.

28°. Anno 1585 den 15 Februari verloste Volckgen Claes smorgens voor drie uren van een jonge dochter genaempt Maddalena van Berensteyn; werde den 17en gedoopt; waren getuygen Ghysbrecht van Berensteyn myn broeder en Claesgen Claesdr. onse Suster.

29°. Anno 1586 den lesten Decembris verloste Volckgen Claesdr. smorgens voor vier uren van een jonge Soon den 14 Januarij daer na gedoopt ende genaempt Cornelis van Berensteyn; waren getuygen Jacop Eeuwout vander Dussen myn Swager, Arnout van Berensteyn myn broeder en Neeltgen Claes onse Suster.

30°. Anno 1589 den 8en Februarij des middaechs voor 12 uren verloste Volckgen Claesdr. van een jonge dochter den 12 ditto daer na gedoopt ende genaempt na myn Suster Zr. Cecilia van Berensteyn; waren getuygen Antonis Cornelisz. ons Couzijn ende Ermpgen van Berensteyn onse Suster.

31°. Anno 1591 den 3 Martij des middernachts na twee uren verloste Volckgen Claesdr. van een jonge dochter den 6en daer aen gedoopt ende genaempt nae onse Moeder Maria Duyst, die getuyge was met onse Swager Gerrit van der Laan.

32°. Anno 1592 den 13en Decembris smorgens omtrent half negen uren verloste Volckgen Claesdr. van een jonge Soon

den 20en gedoopt ende genaempt nae syn Vader Pauwels van Beresteyn; waren getuygen Catharina Pauwels, zijn bestemoeder, Jan Raet en Nicollaes Lotsz Gael.

33°. Anno 1594 den 12 April smorgens na half ses uren verloste Volckgen Claesdr. van een jonge Sone den 17en daer aen gedoopt ende genoempt Dirk Duyst, na onse Beste-vader; waren getuygen Maria Duyst onse Moeder, Catharina Pouwelsdr. huysvr. van mon frere Coenraet ende Ghysbrecht van Beresteyn myn Sone.

34°. Anno 1595 den 1en Junij sauons voor seven uren ruste myn waerde en lieue Vader Cornelis van Beresteyn nae dat hy 77 jaren geleeft hadde en 53 jaren inden echten staet geweest had met ons lieue Moeder. Inder eeuwich. moet hy by Godt Almachtich leuen.

35°. Anno 1595 den 3 Junij sauons recht voor acht uren verloste Volckge Claesdr. van een jonge Soon den 7 gedoopt ende genaempt Arnoudt van Berensteyn; waren getuygen Jacop Eeuwoutsz. van der Dussen mijn Swager ende Haesgen Doen mijn moeye, ende Emerentia van Zueren.

De Almogende laet deze geboren kinderen in deuchden en in zijne vrese opwassen opdat zij nae dit tijttel. leuen het Eeuwige leuen mogen genieten. Amen.

36°. 1600. Op den 13en Februarij is onze dochter Catharina van Berensteyn met Nicollaes Bruynsz in den heyligen echten Staet getreden. In ende met Godt moeten zij dat beginnen ende voleynden. Amen.

37°. Op den 28en Octobris daeraen omtrent elf uren voor de noen verloste Catharina van Berensteyn voorsz. van een jonge dochter ende is genaempt nae haers mans moeder Machtelt Bruynen. De heere laet ze in deuchden opwassen. [1])

38°. Op den 22 Novembris daeran volgende is ons lieve dochter Catharina inden heere gerust smorgens omtrent 9 uren wiens kindeken nae haer genompt is, ende daernae mede gestorven.

39°. Den 6en Aprilis anno 1603 is mon frere Nicolaes van Berensteyn mette eerbare Margaritta Elbers inden heyligen

---

1) Daar elke vermelding van eens kinds geboorte met deze of een dergelijke zegenbede besloten wordt, heeft men deze in 't vervolg weggelaten. Red.

echten staet getreden. Salich ende vredich moeten zij leuen ende steruen. [1])

40°. Op den 7e Decembris 1603 is mon frere Nicolaes van Berensteyn des auons quartier voor elf uren in den heere met zijn volle verstand gerust, latende zijne liefue huysvr. Margaritta Elbersdr. bevrucht. Godt almachich bidde haer eene geluckige verlossinge te willen verleenen, ende ten verschijndage genadich te willen ontfangen de zyele van mijne liefuen Broeder.

41°. 1604. den 4en Januaris is mijn Schoonzuster Margareta Elberts verlost van een jonge Soon, die dood ter werelt quam.

42°. den 25 Mey is ma Seur Margarita Duyst van Beresteyn inden H. echten Staet getreden met Mr. Adriaen Berckhout.

43°. den 21en Augusto is ma Seur Margareta Claes van Berensteyn gefianceert omme op den 7en Septemb. in den H. echten staet te treden met Mr. Adriaen Boogaert. Den Almacht. wil haer zijnen zegen en vrede verlenen, neffens eene langdurige gesontheyt tot Salich. [1])

44°. den 18 Mey 1605 is ma seur Margareta Berckhouts verlost van een jonge dochter des Woensdaechs snachs terstont na half een uren, ende is gedoopt den 25 Mey ende genaempt Geertruyt Berckhout's dr.

45°. den 1en Junij 1605 is Geertruyt Berckhouts des nachttijds recht voor half twaelf uren in den Heere gerust, wiens zyele in Eeuwichijt leeft. Leyt begrauen inde nieuwe kerck middel upt coor int graf daer mijn Suster Catharina van Beresteyn leyt.

46°. den 7 Junij 1605 is ma Seur Margareta Boogaerts verlost van een jonge sone des auons omtrent half negen uren ende is gedoopt den 15 ditto ende genaempt nae mijn Za. Broeder Nicolaes van Berensteyn.

47°. 1606. den 18 Februarij 1606 is ons liefue Grootmoeder Maria Duyst des smorgens omtrent ses uren inden heere gerust wiens zyele bidden dat den Almacht. Godt gena-

[1]) Wat in de vorige noot gezegd is omtrent de zegenbeden bij geboortegevallen, geldt eveneens van die, welke eene verloving of een huwelijk vergezellen, die om dezelfde reden niet telkens herhaald worden. Evenzoo is gehandeld ten aanzien van de doodsberichten. Red.

delyck wil ontfangen. Leyt begrauen opt coer in de nieuwe kerck.

48°. Den 6 Mey 1606 is ma Seur Magdalena van Berensteyn gefianceert omme op den 21 ditto inden H. echten staet te treden met Jacop Arentsz. van der Graef jongman van Delft.

49°. Den 28 October 1606 is Ghijsbrecht van Berensteyn gefianceert omme op den 12 November in den heyligen echten staet te treden met Maritgen Christiaensdr. Prins, jonge dochter van Rotterdam.

50°. Den 27 Decembris 1606 is ma Seur Margaretta Bogaerts verlost van een jonge dochter des woensdachs sauons omtrent negen uren en is gedoopt den 14 Jarij 1607 ende genaemt Adriana Bogaerts.

51°. Den 18 Martij 1607 is ma Seur Magdalena verlost van een jonge dochter smorgens omtrent seuen uren ende is gedoopt den 27 daeraen volg. ende genaempt Helena Jacops.

52°. Den 16 Mey 1607 is ma Seur Margareta Berchouts des middachs tusschen twaelf ende een uren verlost van een jonge dochter, ende is gedoopt op den 27 ditto, ende werde genaempt Lidewy Adriaensdr.

53°. Den 18 Julij 1608 is ma Seur Magdalena van der Graeff voor den noen omtrent seuen uren verlost van een jonge soon, en is gedoopt op den 21 ditto en werde genaemt Nicolaes (van der Graeff?)

54°. Den 3 Octobris 1608 is mijne l. Huysvr. Maria Prince van Beresteyn, quartier nae thien ure voor noene, verlost van een jonge dochter en is gedoopt 8en ditto en genaemt Elysabeth nae mijn Schoonvaders Moeder.

55°. Den 23 Februarij 1609 is ma Seur Margaretha Berchouts omtrent 10 ure voor noene verlost van twee jonge Soons, ende zijn gedoopt op den eersten Maart ende genaemt Joannes en Paulus Berchout nae beyde haer Grootvaders die heffers waren.

56°. Den 19 Augusto 1609 is ma Seur Magdalena van der Graef verlost van een jonge dochter des smorgens omtrent 9 uren, en werde gedoopt op den 21 ditto en genaemt Catalina Jacops.

57°. Den 16 Octobris 1609 is Johannes Berchout ten halve een uren nae noen in den Heere gerust, wiens zyele enz. En leyt begraven inde kerck voor aent coer in den Hage.

58°. Den 18 April 1610 is ma Seur Maria Duyst van Beresteyn gefianceert met Mr. Jacop Briel omme op den 4en mey in den heyligen echten staet te treden.

59°. Den 19 Julij 1610 is ma Seur Margareta Bogaerts sauons omtrent 9 uren verlost van een jonge Soon ende werde gedoopt op den 25 ditto en genoemt Ghijsbrecht Bogaerts.

60°. Den 15 Septembris 1610 des smorgens recht voor half achten is mijne l. Huysvr. verlost van een jonge dochter, ende werde gedoopt op den 19 ditto ende genaemt Maria Duyst van Beresteyn.

61°. Den 22 ditto des nachtijts recht voor een uren verloste ma Seur Magdalena van der Graef van een jonge dochter, ende is gedoopt op den 26 ditto ende genaemt Cecilia van [der] Graef.

62°. Den 5 September 1610 is mon Frere Pauwels van Beresteyn deser werelt ouerleden binnen Saintes in Vrancr. De heere wil sijne zyele ten verschijndage neffens andere in Christo gelouige genade ontfangen. Amen.

63°. Den 15 December daer aen des smorgens omtrent halfui(e)r uijren verlost ma Seur Margareta Berchouts van een jonge dochter en werde gedoopt den 19 en genaemt Geertruyt Berchouts.

64°. Den 28 October 1611 omtrent half negen uren is ons l. dochter Maria Duyst van Beresteyn deser werelt overleden, wiens zyele enz. (zijnde dochter van Gijsbrecht Pouwels van Beresteyn.)

65°. Den 22 Novembris 1611 omtrent negen uren voor noene is ma Seur Magdalena verlost van een jonge dochter, en is gedoopt op den 27 ditto ende genaemt Maria Duyst.

66°. Den 2 Julij 1612 des auonts recht voor 8 uren is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge dochter den 8 daer aen volgende gedoopt ende genaemt Aefgen Bos.

67°. Den 24 Augusto 1612 des nae middachs recht nae een ure is mijne lieue huysvr. Maria Prince van Beresteyn verlost van twee jonge dochters. De heere zij lof van zijne genade. Omtrent drie uren geleeft hebbende, zijn beyde

deser werelt overleden: de heere wil haere zyele ten verschijndage genadel. ontfangen. Amen.

68°. Den 18 Novembris 1612 ten half 8 uren voor noene is ma Seur Margareta Berchouts verlost van een jonge sone, den 25 daer aen gedoopt ende genaemt Jan Teding Berchout.

69°. Den 19 Decembris 1612 omtrent vier uren in den morgenstont is ma Seur Margareta Boogaerts verlost van twee jonge dochters ende zijn gedoopt op den 21 dito ende genaemt Anna ende Maria Boogaerts.

70°. Den lesten Februarij 1613 omtrent een uren des middachs is ma Seur Magdalena verlost van een jonge dochter, en is gedoopt den 3 Martij en genaemt Sara Pieters.

71°. Den 23 Augusto 1613 quartier voor twaalf ure des nachts is mijn lieue huysvr. verlost van een jonge dochter, den 25 daer aen gedoopt ende genaemt Maria Duyst van Beresteyn.

72°. Den 15 Septembris 1613 voor ses ure nae noene is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge dochter, den 17 daeraen gedoopt ende genaemt Catharina Biels.

73°. Den 25 ditto ten vijf uren nae noene is inden heere gerust Anna Boogaerts het oudste van de tweelingen, out wesende 9 mnd 6 dagen. De heere wil haer zyele genadelyck ten verschyndage ontfangen. Amen.

74°. Den 6 Octobris 1613 is mon Frere Mr. Cornel. van Beresteyn in den heyligen echten staet getreden met Jannitge Berckels.

75°. Den 4 Februari 1614 is ma Seur Cecilia van Beresteyn in den heyligen echten staet getreden met Cornelis Cornelisz. Briel.

Nota dat mon pere en ma mere desen dage zijn 40 jaren inden H. echten staet geweest, noch God lof in gewenste dispositie, geaccompangeert zijnde met 9 harer kinderen, en 7 swagers en swagerinnen, alle in goeden doene, hebben zoo tzamenl. tende de feeste een allemande gedanst, welverstaende dat onze twee jongste ongetroude broeders ende een jonge dochter tot assistentië hebben bij de hant genomen waermet 20 int getalle waren.

76°. Den 15 Aprils 1614 omtrent half thienen des nachts is ma Seur Magdalena van der Graef verlost van een jonge

Sone, den 17 gedoopt en genaemt Arent Jacopsz. van der Graef.

77°. Den 23 Septembris des morgens na haluen vier uren is ma Seur Boogaerts verlost van een jonge dochter, den 26 daer aen gedoopt ende genaemt Anna Bogaerts.

78°. Den 5 Octobris 1614 des smorgens nae drie uren is ma Seur Margareta Berchouts verlost van twee jonge dochters werden den 10en daernae gedoopt, en genaemt Cornelia ende Maria Berchouts.

79°. Den 14 der selver maent des nachts nae thien uren is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge sone werde den 19 daernae gedoopt ende genaemt Cornelis Briel.

80°. Den 20 Novembrs 1614 des savonts recht voor negen uren is ma seur Cecilia Briels verlost van een jonge dochter, werde gedoopt den 23 ditto ende genaemt Cornelia Briels.

81°. Den selven dach des achternoens recht voor drie uren is ma Seur jannitgen Berckels verlost van een jonge sone, werde den 27 ditto gedoopt ende genaemt Pauwels van Beresteyn.

82°. Den 5 Decembrs des smorgens quartier voor vijf uren is Pauwels van Beresteyn de jonge dezer werelt ouerleden ende inden heere gerust, wiens zyele enz.

83°. Den 1en Januarij 1615 des smorgens om elf uren is ons l. schoonzuster Jannitge Berckels deser werelt Christel. ouerleden, wiens zyele enz.

84°. den 15 Junij des avonts voor seven uren is ma Seur Maddalena verlost van een jonge dochter, den 12 daernae gedoopt en genaemt Cornelia van der Graef.

85°. den 23 ditto nae den noene omtrent drie uren is ma Seur Magdalena voorsz. inden Heere gerust zynde deser werelt ouerleden.

86°. Den selfden dach des avons recht voor 9 uren is haer kindeken Cornelia van den Graef deser werelt overleden.

87°. Den 29 Januarij 1616 des smorgens voor half ses uren is myn lieue Huysvr. verlost van een jonge sone, den 3en Feb. daeraen gedoopt ende genaemt Christiaen Prins nae mijn Za. Schoonvader.

88°. Den 19 Mey 1616 des smorgens recht voor elf uren is ma Seur Margaretha Berchouts verlost van (een) jonge

sone, den 22en daeraen gedoopt ende genaemt Jan Berchout.

89°. Den 31 ditto des snachts omtrent twaelf uren is Jan Berchout inden here gerust.

90°. den 17 Novembrs des smorgens voor half vijf uren is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge sone, den 20en daeraen gedoopt ende genaemt Pauwels van Beresteyn.

91°. den 4 Martij 1617 des avonts omtrent half elf uren is ma Seur Margareta Boogaerts verlost van een jonge dochter, den 17 daeraen gedoopt en genaemt na mijn Za. Suster Maddalena.

92°. Den 28 Aprilis 1617 nae middach voor half twee uren is ma Seur Cecilia Briels verlost van een jonge dochter, den 7en Mey daeraen gedoopt ende genaemt nae mijn Suster Maddalena.

93°. den 2 Mey des auons ten acht uren is mijn schoonzuster Elisabet Berckels verlost van een jonge sone, den 5 daeraen gedoopt ende genaemt Pieter Berckel nae haer vader Zar.

94°. den 16 der selven maent omtrent een uren nae noene is Pieter Berckel inden here gerust.

95°. Den 6 Junij 1617 des nachts ten vier uren is Maddalena Boogaerts in den here gerust, wiens zyele enz.

96°. Den 22 Augusto 1617 des naemiddaechs omtrent een uren is ma Seur Margareta Berchouts verlost van een jonge sone, den 25en daeraen inden here gerust wiens zyele enz.

97°. Den 3en Januarij 1618 nae noene omtrent twee uren is Helena van de Graef inden Heere gerust wiens zyele enz.

98°. Den 29 April 1618 des snachts ten half elf uren is mijn lieue Huysvr. Maria verlost van een jonge dochter den 20en (?) daeraen gedoopt, ende genaemt Annitge nae mijn Schoonmoeder.

99°. Den 8 Mey 1618 nae noene ten half twee uren is ma seur Margareta Boogaerts verlost van een jonge Sone, den 20en daeraen gedoopt ende genaemt Cornelis Boogaerts.

100°. Den 24 Augusto des morgens ten twaelf uren is ma Seur Berckels verlost van een cloecke jonge dochter, den 29 ditto gedoopt ende genaemt Jannitge Berckels; is den 3 Septembri daeraen volgende ten half twee uren nae noene inden Heere gerust, wiens zyele enz.

101°. Den 16 Septembrs des snachts ten een uren is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge dochter, den 19 daeraen gedoopt ende geheten Maria Duyst. Is den 20 ditto inden here gerust, wiens zyele enz.

102°. Den 12 Sept. 1618 des snachs nae een ure is ma seur Cecilia Briels verlost van een jonge dochter den 16 daeraen gedoopt en genaemt Aefge Briels.

103°. Den 16 Aprilis nae noene ten half drie uren is ma seur Margareta Berchouts verlost van een jonge dochter den 21 daeraen gedoopt ende genaemt Margareta Berchouts.

104°. den 2en Junij is mon Frere Arnout van Beresteyn in den Hn. echten staet getreden met Maria van der Graeff.

105°. Den 5 Augusto ten twee uren nae noene is ons lieue swager mr. Adriaen Boogaert deser werelt overleden, wiens zyele enz.

106°. Den 13 Septembrs 1619 nae noene omtrent vijf uren is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge dochter den 18 daeraen gedoopt ende genaemt Cornelia Briels.

107°. Den 29 Octobrs is mon Frere Cornelis van Beresteyn in den H. echten staet getreden (voor de tweede mael) met Joufvr. Corvina Hoffdycq tot Sommerdyck.

108°. Den 17 Decembrs omtrent 7 uren nae noene is ma Seur Elisabet Berckels verlost van een jonge dochter den 19 aeraen gedoopt ende genaemt Maria Berckels.

109°. Den 20 ditto omtrent half drie uren des smorgens is ma seur Cecilia verlost van een jonge soon, den 29 daeraen gedoopt en genaemt Cornelis Briel.

110°. Den 18 Martij 1620 omtrent negen uren voor noene is Maria Berckels van Beresteyn inden heere ge rust 3 maen. out wesende, wiens zyele enz.

111°. Den 14 Augusto 1620 terstont nae drie uren des smorgens is ons lieue swager de Raetsheer Mr. Adriaen Berchout deser werelt zeer christelijken overleden, wiens zyele enz.

112°. Den 17 ditto terstont nae een uren is ma seur Maria van der Graef verlost van een jonge dochter, den 20 daeraen gedoopt en genaemt Sara Pieters nae haer moeder.

113°. Den 16 Decembrs terstont nae twaelf uren des nachts is mijn lieve Huysvr. Maria Prince verlost van een jonge

Soon, den 1 January 1621 gedoopt en genaemt Cornelis van Beresteyn, nae mijn Za^r. grootvader.

114°. Den 14 Martij 1621 omtrent vier uren nae noene is ma Seur Margareta Berchouts verlost van een jonge Soon den 17 daeraen gedoopt, ende genaemt Adriaen Berchout nae zijn vader Za^r.

115°. Den 30 ditto des smorgens ten vier uren is het kindeken van ma seur Berchouts genaemt Adriaen Berchout inden Heere gerust, wiens zyele enz.

116°. Den 20 Junij des smorgens omtrent thien uren is ma Seur Corvina Hoffdyck verlost van een jonge Soon den 24 daeraen gedoopt ende genaemt Pauwels van Beresteyn. Is overleden den 27 Junij 1636.

117°. Den 13 Augusto 1621 omtrent drie uren nae noene is ma Seur Elysabeth Berckels verlost van een jonge dochter, den 17 daeraen gedoopt en genaemt Cornelia Berckels, is den 22 ditto des avonts nae ses uren deser werelt ouerleden wiens zyele enz.

118°. Den 30 Januarij 1622 des smorgens omtrent vier uren is ma Seur Maria van der Graef verlost van een jonge dochter; den 7^e Feb. daeraen gedoopt ende genaemt Maria.

119°. Den 9 Aprilis des avonts ten half achten is ma Seur Maria Briels verlost van een jonge dochter den 19 ditto daeraen gedoopt ende genaemt Maria.

120°. Den 23 Julij 1622 des avonts ten seven uren is het kindeken van ma Seur van der Graef deser werelt ouerleden waeraf zij op den 20 Januarij is verlost, wiens zyele enz.

121°. Den 19 Januarij 1623 des smorgens voor vijf uren is ma Seur Corvina verlost van een jonge Soon den 22 ditto daeraen volgende gedoopt ende genaemt Sacharias Hofdijck, den 23 Julij 1679 tsavons quartier nae vijf uijren ouerleden.

122°. Den 20 Mey 1623 des avonts ten half negen uren is ma Seur Maria van der Graef verlost van een jonge Soon den 25 daeraen gedoopt ende genaemt Pouwels van Beresteyn.

123°. Den 17 Junij 1623 des avonts ten acht uren is mijne liefve huysvr. Maria Prince verlost van een jonge dochter den 23 ditto daeraen gedoopt ende genaemt Grietge Kievits.

124°. Den 16 Februarij 1624 des avonts ten acht uren is Aefge Briels de dochter van ma Seur Cecilia deser werelt ouerleden, wiens zyele enz.

125°. Den 17 Aprilis 1624 des auonts] omtrent acht uren is ma seur Lysbeth Berckels verlost van een jonge dochter des anderen daechs gedoopt ende genaemt Volcge Claes nae mijn lieue Moeder.

126°. Den eersten mey 1625 des smorgens voor 7 uyren is ons lieue Swager Cornelis Briel deser werelt ouerleden wiens zyele enz.

(Wordt vervolgd.)

Brabantsche Gemeentewapens (LII, 502). — Uit de omstandigheid, dat de geachte inzender alleen vraagt naar de wapens der gemeenten, die oudtijds de Meyerij van 's-Hertogenbosch vormden, meen ik te moeten opmaken, dat hij eenig verband onderstelt tusschen de op elkander gelijkende wapenfiguren en de Meijerij als zoodanig; dit verband moet ik zeer betwijfelen: de leeuw is een zóó algemeen voorkomende wapenfiguur, in en buiten ons Vaderland, dat het onmogelijk daaruit iets omtrent zijn oorsprong te besluiten; alleen is dit mogelijk bij bijzondere kenteekenen: zoo is bijv. de blauw getongde en genagelde roode leeuw de Hollandsche, de gouden leeuw op een blauw veld de Geldersche, de leeuw met zwaard en pijlen de Nederlandsche.

Waar nu in de gevraagde wapens één klimmende leeuw voorkomt (Eindhoven, Hoogeloon, Liempde, Nunen en Udenhout) is het moeilijk den oorsprong des leeuwen op te geven. Alleen kan men vrij zeker zeggen, dat, als die leeuw van *goud* is op een *blauw* veld, hij vrij zeker oorspronkelijk van een andere kleur is. Zoo is het wapen van Eindhoven eigenlijk, gedeeld, rechts: een rooden leeuw op een gouden veld; links: drie gouden jachthorens boven elkaar op een rood veld. Die gemeenten, welke in 1815 en 1816 hare wapens hebben ingezonden *zonder* kleuren, hebben alle van den Hoogen Raad van Adel gekregen de rijkskleuren, die zijn *goud* op *blauw*.

Komen er daarentegen in de gevraagde wapens *vier* leeuwen in een gekwartileerd schild voor, dan kan men vrij zeker zeggen, dat deze hunnen oorsprong danken aan het oude Hertogdom Braband, en dat de eerste en vierde leeuw die van Braband, en

de tweede en derde die van Limburg zijn. Dit wapen komt onverminkt in dat van Waalwijk (No. 157 van D'Ablaing) voor: 1 en 4 goud op zwart, 2 en 3 rood op zilver; Oirschot heeft zwart op goud en rood op goud, Someren goud op rood, de overigen de officieele kleuren goud op blauw.

Het gekwartileerde wapen Braband-Limburg komt het eerst voor onder Jan II 1294—1312.

Nu moet men in 't oog houden, dat de Limburgsche leeuw *dubbelstaartig* behoort te zijn, welke eisch men in vele wapens, ook in dat van Waalwijk, niet in acht genomen heeft.

Er is nog een andere groep van wapens met *vier leeuwen*, nl. die van Goes, Tholen, Schoonhoven, Beverwijk, Ilpendam, Koog, Limmen, Uitgeest, Westzaan, Wormerveer, Zaandijk, alle afkomstig van de Henegouwsche leeuwen: twee roode en twee zwarte op een gouden veld, en dan al of niet met verandering van kleuren.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Familiewapen. — Kan een der lezers van dit blad mij mededeelen aan wie het onderstaande wapen toebehoort?

In zilver eene roode koe, helmteeken eene uitkomende koe (onduidelijk). —

Dit wapen komt voor op een familieportret (vrouw); het portret van haar echtgenoot draagt het wapen der familie van Romondt en dagteekent uit de 17e eeuw.

Nu zijn, zoo ver mij bekend is, de volgende families in dien tijd geparenteerd: *Vos*, d. van Burgemr. V. in de Assenstraat te Deventer; *Schuirman(s)*, d. van Vaendrich Pieter S. te Zwolle; *Schrobop*, d. van Jacob S., te Enkhuizen; *Forckenbeek* te Kampen (?); *Muisken* te Amsterd.; *v. Stryp* en *Tewen* te Emden; *Kodde* te Enkhuizen (?).

Den Haag. v. R.

Nassau-v. d. Lecq. — „In krachte van den Appoinctemente „van het Hof van Justitie over het voormalig Gewest Utrecht, „van dato 23 Sept. 1799, staande op den Requeste door Jan Kol, „in qualiteit als Executeur van den Testamente van wylen Hen„drik Carl van Nassau van de Lecq, van Beverweerd en Odyk, „Impetrant, aan den voorn. Hove gepresenteerd, worden door

„my ondergeschreven Deurwaarder van denzelven Hove, tegen „Maandag den 2 Dec. 1799 des voornoens ten 9 uuren, voor ge- „noemde Hove gedagvaard Jean Samuel de Loys, als in Huwe- „lyk hebbende Antoinetta Paulina de Chandieu, en dezelve A. „P. de Chandieu, woonende te Lauzanne in Switzerland, ofte in „cas van Overlijden derzelver Erfgenaamen, ofte wie anders haar „Recht verkregen, of Toonder van de Acte dato 2 Dec. 1783, „door Lodewijk Theodoor van Nassau, ten behoeve van den Col- „lonel de Chandieu, ten overstaan van den Notaris Mr. Jan Ca- „rel Sontag en Getuigen, te Culemborg gepasseerd, zoude moge „zijn. — Mitsgaders Charles Grave van Rehbinder, woonende „te Reval in Lyfland, als in Huwelijk hebbende de eenige Doch- „ter en erfgenaame van Lodewyk Theodoor van Nassau, en de- „zelve eenige Dochter en Erfgenaame van L. Th. van Nassau. — „Alsmeede Steven van de Bilt, woonende te Herpen in 't Land „van Ravestein, als Executeur van den Testamente, Boedel en „Nalatenschap van voorn. L. Th. van Nassau; omme ter Rolle „van denzelven Hove te compareeren en aldaar, ter zake, als bij „den Requeste gemeld, te aanhooren zodanigen Eisch, Fine en „Conclusie als den Impetrant qq. zal willen doen en neemen, „daarop te antwoorden, procedeeren en in der zaake zien ordon- „neren, na behooren."

Utrecht, den 28 Sept. 1799. N. C. de Wee.

(Utr. Cour. van 30 Sept. 1799.) Mededeg. door F. E.

Van Harn. — Uit het in 1852 te Gorinchem verschenen werkje: „Iets over Everardus Reidanus, Nassawsche Raët" door Mr. W. J. van Harn, blijkt, dat de schrijver in het bezit was van een geslachtsregister der familiën van Reidt, van Harn en Wyntges, en van een wapenboek d.d. 1593.

Kan iemand mij mededeelen, in wiens bezit genoemd register en wapenboek tegenwoordig zijn?

Den Haag. v. R.

Snouck van Loosen. — Kan iemand mij ook mededeelen of er een catalogus heeft bestaan van de publieke verkoop der nalatenschap der bekende gezusters Snouck van Loosen, in de vorige eeuw overleden te Enkhuizen?

Den Haag. v. R.

Bake-v. d. Parra. — „Wordt geadverteerd dat door my Onder-„geschreeven Deurwaarder van 't Hof van Justitie over het „voormalig gewest Utrecht, van wegen Ulrich Koun, Lieu-„tenant Collonel by de Armée van deeze Republicq, als in Hu-„welijk hebbende Johanna Elizabeth Moorman, en dezelve J. E. „Moorman, in qualiteit als meede Erfgenaame voor een derde „part, in een derde gedeelte van een vijfde Portie in de nalaten-„schap van wylen Adriana Johanna Bake, Douairière van wylen „Petrus Albertus van der Parra, in leeven Gouverneur Generaal „van Neêrlands Indiën; en in krachte van den Appoinctemente „daar toe den 22 Nov. 1799 van welgem. Hove geobtineerd, voor „den voorn. Hove by Edicte zyn gedagvaard, de Erfgenaamen „van wylen Mr. Jan Wynand de Ruever, in qualiteit als met „en nevens Mr. Philips Ram, in zyn leeven geweest zynde Ge-„nerale Gemagtigde van David Johan Smith en Arnoldus Con-„stantyn Mom, inqt. als door voorn. A. J. Bake aangestelde „Executeurs en Redderaars van haaren Boedel en Nalatenschap; „jegens Maandag den 13 Jan. 1800, des voornoens ten 9 uuren, „omme de Sententie door de Requestranten Z. Z. A. jegens voorn. „Mr. J. W. de Ruever geöbtineerd te zien verklaren Pandbaar „en Executabel, en te aanhooren zodanigen Eisch, fine en Con-„clusie, als de Requestranten, ten dage dienende, jegens hen zul-„len willen doen en neemen, daar op te antwoorden, Procederen „en in der zaake zien Ordonneeren naar behooren. Met Edictale „Citatie in forma."

Utrecht, den 14 Dec. 1799. N. C. de Wee.

(Utr. Cour. van 16 Dec. 1799.)

Medeged. door F. E.

Gijsbrecht II van Nyenrode (LII, 525). — In het artikel van den heer C. W. B. staat, dat de onkosten voor de 40 gezellen bedroegen IIIIC ende XX st(uivers?) Dit moet zijn: *schilden.*

Immers: 40 man in 63 dagen á 4 grooten kosten 10080 grooten, dat is, één schild á 24 grooten gerekend, juist 420 *schilden.*

J. E. TER GOUW.

Van Alteren (LII, 585). — In „het Patriciaat van Amsterdam," uitgeg. door Prof. Alberdingk Thym, komt voor op p. 28: „Lodewijck van Alteren Simonsz. balju van Kennemerland", gehuwd

met Alida van Waveren, dochter van Anthony Oetgens van Waveren, raad, schepen en burgemeester van Amsterdam, en van Anna Spiegels, uit welk huwelijk sproten Margaretha van Alteren, Simon van Alteren, ongetr. † en Anna Catharina van Alteren, gehuwd met Dr. Daniel de Dieu.

Blijkbaar is gezegde Lodewijk van Alteren de persoon omtrent wien Nicolaes van Reigersberch den 11n Juni 1640 aan Hugo de Groot schreef (Brieven, uitgeg. door Dr. H. C. Rogge, blz. 627): „Het avancement tot de balluage van Kennemerlant bij zijn Hoocheyt aen den schoonzoon van Oetjes gegeven soo cort naer denselven heer soo crimineel is gehouden geweest, geeft materie van wonderlijcke consideratien." Heel duidelijk is de zinsnede niet, maar de uitdrukking „denselven heer" zal wel slaan op van Alteren, niet op zijn schoonvader.

J. H. HORA SICCAMA.

Van Alteren (LII, 585). — Over deze familie en de allianties met v. Meeuwen, Ruytenburg, van der Nisse: Zie v. d. Baan, Wolfaartsdijk, blz. 549 volgg.

Middelburg, v. BRUCKEN-FOCK.

Eysten. — Wordt gevraagd geboorte- huwelijks- en sterfjaar van *Alexander Eysten* en *Isabella Willemsz*. Dit echtpaar had een zoon, *Hendrick*, gedoopt op 27 April 1712 in de Oude Kerk te Amsterdam. Zoo mogelijk ook van de ouders van Alexander E.

E.

v. Beuningen-v. Someren. — Een doodsbericht van Grietje Bredero, wed. J. van Beuningen, † te Utrecht 25 Febr. 1803, ondert. S. van Beuningen, predt, M. C. v. Beuningen en A. J. van Beuningen geb. *van Someren*, doet mij vragen, van wie was laatstgenoemde eene dochter?

J. F. VAN SOMEREN.

GESCHIEDENIS.

GEHEIM PLAN VAN INTEEKENING TOT VEREERING VAN EEN GOUDEN BEKER TER WAARDE VAN 10000 GLD. AAN ZEKER „HOOG PERSONAGIE", 1785.

In de pamflettenverzameling der Universiteits-bibliotheek berusten drie rondzendbrieven, waarvan slechts één bekend is geworden door de uitgaaf der Politieke brieven uit de jaren 1784 1785 en 1786, meerendeels van Maxim. d'Yvoy, door den Heer Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg in: Kroniek v. h. Historisch Genootsch. te Utr. 30e jrg. 1874, blz. 277 en vv.

Deze circulaires hadden ten doel de oprichting te bevorderen van een geheim fonds van tien duizend gulden, uit hetwelk de kosten zouden worden gevonden voor een geschenk, dat aan een „uitlandsch Hoog Personagie" zou worden aangeboden, „tot een „blyk van erkentenis van Neêrlandsch Volk, voor de uitmun„tende diensten die dezelve door zyne onvermoeide yver en „schrander beleid, tot welzijn en behoud van ons dierbaer Vader„land en Vryheid bewerkt en tot stand gebragt heeft".

Het geschenk zou bestaan uit een „pragtige gouden beeker al„legoriek bewerkt op de Ambassade des Hertogs de la Vaugion „alhier (d. i. te 's Hage) en aen dien Hertog zal aengeboden „worden".

De deelnemers werden voorts verzocht om bij het aanbieden der inteekenlijsten met de meeste geheimhouding te werk te gaan, waarom ook in het hoofd daarvan naam noch present genoemd werden. Al hetgeen hierboven tusschen „ " is medegedeeld, komt voor op de eerste der begeleidende circulaires, waaraan die mededeelingen zijn ontleend. (Zie verder voor haren inhoud bovenaangehaalde Polit. brieven t. a. pl.).

Voor de geschiedenis van dit plan, dat, zooals men zien zal

niet ter uitvoering kwam, is het noodig kennis te nemen van den inhoud der tweede circulaire, gedagt. 28 Juli 1785 (de eerste is van 19 Febr. ll.), als ook van het hoofd der inteekenlijst, die wij om die reden hieronder laten afdrukken.

Beide circulaires zijn onderteekend uit naam van het patriotsche Genootschap: „Getrouw voor het Vaderland" te Utrecht door den Secretaris J. Altheer, die van 1784 tot 1840 aldaar een welbeklanten boekhandel dreef en vele pamfletten, uitgaande van de partij der patriotten, het licht deed zien. Als penningmeester fungeerde bij deze zaak de Kameraar of Stads-ontvanger E. M. F. van Hangest-Genlis d'Yvoy te Utrecht, broeder van den schrijver der bovenbedoelde politieke brieven, later Ontvanger wegens de Admiraliteit te Amsterdam, beide broeders vermaagschapt aan vele adelijke geslachten.

Zooals in de circulaire van 19 Febr. 1785 wordt bericht, zou de gouden beker worden vervaardigd in het ambassadegebouw van den (voormaligen) Franschen Gezant: Paul François de Quellen de Stuer de Caussade, Hertog de La Vauguyon, die sinds 1 Jan. 1784 in dezelfde hoedanigheid fungeerde aan het Hof te Madrid. Deze keuze van werkplaats is wel opmerkelijk; vermoedelijk werd aldus gehandeld om door de onschendbaarheid van het gezantschapshuis, dat wellicht voor een deel, zoo niet geheel ontruimd was, het geheim des te beter voor de „verdervende hand" te kunnen bewaren.

Waarom juist dezen gezant een dergelijk ongewoon huldebewijs van de zijde der patriotten toegedacht werd, kunnen wij niet met zekerheid verklaren. Wel had hij zijne medewerking verleend bij het tot stand komen van het alliantie-tractaat met Frankrijk, dat den 18 Oct. 1784 werd onderteekend, en waardoor de oorlog met Oostenrijk werd voorkomen, maar er zullen zeker andere, en wel, geheime beweegredenen hebben bestaan bij de leiders der Utrechtsche patriotten te Utrecht, om het initiatief te nemen tot een huldebetoog, waarvoor, blijkens den brief van Max. d'Yvoy (Kroniek Utr. Gen. blz. 279) de steun en de instemming werden gevraagd van alle „weldenkenden" in den lande.

Waarom dit plan schipbreuk leed, vindt zijne opheldering in den inhoud van een paar brieven van Max d'Yvoy. In dien van 12 Maart 1785 bericht hij zijnen correspondent, dat hij en zijn broeder als leden van het Genootschap „Getrouw voor het Va-

derland" hun ontslag zullen indienen, wegens de gebeurtenissen, die in de voorgaande dagen te Utrecht hadden plaatsgevonden, en raadt hij zijnen vrienden in de Genootschappen te Gouda, Dordt, Rotterdam en Haarlem aan om door hunnen invloed te bewerken dat zij de oproerige handelwijze van Ondaatje en Gordon openlijk zouden brandmerken en afkeuren. En in een schrijven van 23 Maart d. a. v. deelt hij mede dat hij met vier anderen voor het lidmaatschap bedankt heeft. Zou in dit bedanken en in de tweespalt onder de patriotten ontstaan, waardoor mannen, die vooraan hadden gestaan in den strijd tegen den Stadhouder, en die thans hunnen afkeer tegen Ondaatje en de zijnen in bitterder bewoordingen lucht gaven, dan zij ooit tegenover Van Goens en de Pesters gebezigd hadden, zou, vragen wij, de volkomen zegepraal der radicalen in de patriottenbeweging, tengevolge waarvan vele der aristocraten met pak en zak naar den Stadhouder overliepen, terwijl maar weinige regenten zich bij de democraten aansloten [1]), niet de hoofdoorzaak zijn geweest dat het als eene algemeene hulde bedoelde eerebewijs aan de La Vauguyon niet tot uitvoering kwam? RED.

* * *

(Lijst van inteekening.)

Daar eene sprekende dankbaarheid voor uitstekende diensten tot de kenschets van echte Nederlanders behoort, is door een weldenkenden Vaderlander het plan beraamd, om aan een buitenlandsch Heer, van groot aanzien, voor zyne voortreffelyke diensten aan ons Gemeenebest bewezen, door het Volk van Neêrland een blyk van erkentenis te doen aanbieden, het welk in een goeden en Nederlandschen smaak, en binnen dit Land, vervaardigd, met vermaak zal worden aangenomen; doch vermids tot dit loffelyk doelwit (van welks goede uitvoering een ieder zig verzeekerd kan houden) vooral niet minder dan tien duizend Gulden vereischt wordt, om tot eer der Natie en zelfs nog tot een goed vooruitzigt te kunnen verstrekken, verwagt men dat ieder weldenkende, die van voornoemd plan door aanbieding dezes wordt onderrigt tot het zelve gretig zal mede werken, en dus by de ondertekening dezes, (het zy met byvoeging van zyn

[1]) Zie het stuk van Mr. W. H. de Beaufort in De Gids van Dec. 1875, dl. IV, blz. 400, 404.

Naam of zodanig dit zal goedvinden) te kennen geven, op welke somme men voor zyn aandeel kan staat maken; zynde de hoeveelheid voor een ieder onbepaald, echter zal niemand minder dan voor ééne Gulden mogen inschryven: ieder welke een Ducaat of daarboven heeft toegebragt, zal vervolgens een gegraveerde Plaat met het afbeeldsel van de aangebode vereering ontvangen; alle welke van dit voorneemen kennis dragen worden tot den tyd van de aanbieding der vereering toe, op het vriendelykst verzogt alle mogelyke geheimhouding in acht te neemen.

Nog verzoekt men dat uit alle plaatsen, waar de inschryving tot het bovengemelde loffelyk einde geschiedt, door de houders der Lysten, na verloop van elke dagen, een opgaav van de hoeveelheid der penningen, waar voor ingeschreven is, wordt overgezonden naar Utrecht aan den Heer by welken, na het sluiten der inschryving, ook de penningen moeten overgemaakt worden.

WEL EDELE HEER!

Door eenige tusschengekomene omstandigheeden vind het Genootschap, onder de Zinspreuk Getrouw voor het Vaderland, *zig tot hun leedweezen in de noodzakelykheid, af te moeten zien van hun geprojecteerd plan, om een Nationael geschenk te doen vervaerdigen, waer van aen Uw Ed. per Missive van den* 19 *February jongstleeden kennis was gegeeven met toezending van de Inteeken Lysten.*

Wy blyven Uw Ed. zeer verpligt voor de betoonden yver en bereidwilligheid tot meedewerking in ons voorneemen, verzoekende de goedheid te hebben kennis te geeven van de non reussitte aen die geenen die zig tot de Contributie aengeboden hadden, en nae hunne Namen op de Lysten doorgeschrapt te hebben, verzoeken wy de Lysten zoo wel die geteekend als ongeteekend waeren, aen den ondergeschrevene deezer terug te zenden, waer door Uw Ed. zeer verpligten zal die geenen die uyt aller namen de Eer heeft zig met veel achting te noemen.

WEL EDELE HEER!

Uw Wel Ed. Dienstw. Dienaer
J. Altheer.

Utrecht den 28 *July*
1785.

Uit naem van het Genootschap:
Getrouw voor het Vaderland.

„LA BRABANÇONNE"

OF HET BELGISCHE VOLKSLIED NAGEVOLGD EN GEPARODIEERD

1830—1839.

Een spruit van den Belgischen revolutiegeest, geboren onder den indruk van de heldhaftige verdediging van Brussel door een bende saamgestroomde blauwkielen en burgergardes van allerlei allooi, stand, leeftijd en wapening tegen het Nederl. leger, dat door Prins Frederik aangevoerd werd, is het aanvankelijk in beperkten kring gezongen lied: „La Brabançonne" binnen korten tijd populair geworden door gansch België en tot den rang van „hymne nationale" verheven. De dichter: Louis Alexander Hippolyte Dechez, genaamd Jenneval, was operazanger aan den Muntschouwburg te Brussel, maar een Franschman van afkomst daar hij aan de oevers der Rhône, te Lyon in 1803 geboren was. Hij sneuvelde tegen de Hollanders op 18 October 1830, waarna zijne moeder in 1831 zijne „Études poétiques, dediées à ses frères d'armes" het licht deed zien. De muziek der „Brabançonne" is getoonzet door François van Camperhout, tenorzanger, achtereenvolgens aan verschillende schouwburgen van Noord- en Zuid-Nederland en Frankrijk verbonden, en kort vóor de Belgische omwenteling te Brussel, zijne geboorteplaats teruggekeerd. Hij stierf aldaar in 1848, verschillende muzikale werken nalatende.

In den loop der tijden en door den drang der politieke gebeurtenissen, die eer op een verzoening dan op een verwijdering tusschen Zuid- en Noord-Nederland hunnen invloed deden gevoelen, heeft de „Brabançonne" zonder twijfel een groot deel harer populariteit verloren. Niemand minder dan de voormalige Belgische afgevaardigde Charles Rogier trachtte bij het vieren van den 29-jarigen gedenkdag der inhuldiging van Leopold I op 21 Juli 1860 een nieuw volkslied op de wijze van „La Brabançonne" ingang te doen vinden, en wel in 't besef dat de woorden „de „l'hymne de guerre de 1830 ne répondaient plus au sentiment „public, au caractère tout amical de nos relations avec d'anciens „compatriotes aux quels nous unissent et nos traditions histori- „ques, et nos intérêts et nos institutions". In het derde couplet daarvan komen de merkwaardige woorden voor:

„Ouvrons nos rangs à d'anciens frères,
„De nous longtemps désunis;
„Belges, Bataves, plus de guerres,
„Les peuples libres sont amis.
A jamais resserrons ensemble
Les liens de fraternité,
Et qu'un même cri nous rassemble,
Le Roi, la Loi, la Liberté". [1])

Aleer nochtans de zoozeer veranderde politieke zienswijze in het Zuiden den oorspronkelijk militanten tekst der Brabançonne door een van zachtere gevoelens getuigenden had pogen te vervangen, had de contrarevolutionnaire partij, d. w. z. die der Orangisten, welke van 1830—39 overal in de weer was om het verloren gezag voor het Huis van Oranje-Nassau te herwinnen, en die te midden van al de kuiperijen der zeer verdeelde Belgen om ieder voor zich een aandeel in het regeeringsgezag te verkrijgen, in troebel water gemakkelijk te visschen ging, partij getrokken van Jenneval's gedicht, om met geringe wijziging in het eindrijm en in de volgorde der coupletten propaganda te maken voor het herstel der Oranje's. Wij laten dus hier volgen eerst de „echte" volkshymne, daarna het tegendicht of de parodie in Orangistischen geest, waarvan wij de woorden terugvonden in een bundel van patriotische liederen, alle uit den tijd van 1830—39, ter Universiteits-bibliotheek te Gent aanwezig. Is de Brabançonne ontstaan *na* de beruchte September-dagen te Brussel, haar tegenzang moet iets eerder zijn vervaardigd, naar wij meenen, in het stadium tusschen de onderhandelingen van 25 Augustus tot 20 September 1830, toen de Koning nog schroomde tot den aanval op Brussel over te gaan en Z. M. den algemeen gehaten Minister van Maanen (3 Sept.) had ontslagen. Heel eigenaardig draagt daarom het eerstgenoemde het opschrift:

La nouvelle Brabançonne.

1.

Qui l'aurait cru?.... l'arbitraire
Consacrant les affreux projets,
Sur nous de l'airain militaire
Un prince a lancé les boulets.
C'en est fait! Oui, Belges, tout [change
Avec Nassau plus d'indignes traités;
La mitraille a brisé l'orange
Sur l'arbre de la liberté.

2.

Trop généreuse en sa colère,
La Belgique, vengeant ses droits,
Du roi, qu'elle appelait son père,
N'implorait que de justes lois;
Mais lui dans sa fureur étrange,

[1]) In haar geheel vindt men deze navolging afgedrukt in: Morceaux choisis de poètes belges recueillis par B. van Hollebeke. Namur 1874, p. 360.

Par le canon que son fils a pointé
Au sang Belge a noyé l'orange
Sous l'arbre de la liberté.

3.

Fiers Brabançons, peuple de braves
Qu'on voit combattre sans fléchir,
Du sceptre honteux des Bataves
Les balles sauront t'affranchir
Sur Bruxelles, au pied de l'Ar-
[change
Ton saint drapeau à jamais est
[planté;
Et, fier de verdir sans l'orange,
Croît l'arbre de la liberté.

4.

Et vous objets de nobles larmes,
Braves, morts au feu des canons,
Avant que la patrie en armes
Ait pu connaître au moins vos
[noms;
Sous l'humble terre où l'on vous
[range
Dormez, Martyrs, bataillon in-
[dompté;
Dormez en paix, loin de l'orange,
Sous l'arbre de la liberté.

(Couplet ajouté par le frère de Jenneval (le poète de La Brabançonne:)

Ouvrez vos rangs, ombres des braves,
Il vient celui qui vous disait:
Plutôt mourir que d'être esclaves!
Et comme il disait, il faisait.
Ouvrez vos rangs nobles phalanges
Place au poète,[1]) au chasseur redouté
Il vient dormir loin de l'orange) bis.
Sous l'arbre de la liberté.)

* * *

La Brabançonne.

I.

Aux cris de mort et de pillage
Des méchants s'étaient rassemblés;
Mais votre énergique courage
Loin de nous les a refoulés.
Maintenant purs de cette fange
Qui flétrissait votre cité,
Amis, il faut greffer l'orange) bis.
Sur l'arbre de la liberté.)

II.

Oui fiers enfants de la Belgique
Qu'un beau délire a soulevés,
A votre élan patriotique
De grands succès sont réservés.
Restons armés, que rien ne change,
Gardons la même volonté
Et nous verrons fleurir l'orange) bis.
Sous l'arbre de la liberté.)

---

[1]) De dichter Jenneval † in een gevecht tegen de Nederl. troepen bij Lier den 18 Oct. 1830. Het laatste couplet moet derhalve na dien datum ontstaan zijn.

III.

Et toi dans qui ton peuple espère,
Nassau consacre enfin nos droits,
Des Belges en restant le père,
Tu seras l'exemple des rois.
Abjure un ministère étrange
Rejette un nom trop détesté
Et tu verras murir l'orange) bis.
Sur l'arbre de la liberté.)

IV.

Mais malheur si de l'arbitraire
Prolongeant les affreux projets,
Sur nous du canon sanguinaire
Tu venais lancer les boulets
Alors tout est fini, tout change
Plus de pacte, plus de traité,
Et tu verras tomber l'orange) bis.
De l'arbre de la liberté.)

* * *

Na de, voor ons Noord-Nederlanders, met gunstigen uitslag geleverde gevechten gedurende den Tiendaagschen Veldtocht hernieuwde de Orangistische partij in België hare pogingen om afkeer te wekken tegen de voorgestelde afscheiding der Zuidelijke Nederlanden en aldaar propaganda te maken ten gunste van het Huis van Oranje-Nassau, welk streven zich openbaarde o. a. in de uitgaven van vele manifesten en strijdschriften in dicht en proza. (Zie daarover o. a. M. Josson, onthullingen over de Belg. omwenteling van 1830. Antw. 1903, blz. 175 v.v.; Fred. Muller, Beschrijving v. Nederl. historieplaten, Dl. III, No. 6501—04,6644 en 6646.) Een daarvan was wederom een weêrklank op de vroeger verschenen „Brabançonne" van Jenneval, en wij kunnen ons niet weêrhouden ook deze parodie aan onze lezers mede te deelen, omdat in de Noordelijke Nederlanden dergelijke patriotsche uitingen van de Belgen, zoo niet geheel onbekend gebleven, althans maar zeer zelden verspreid en daardoor minder bekend zijn geworden. Het wordt aangetroffen in denzelfden bundel der Gentsche Universiteitsbibliotheek, dien wij hierboven aanhaalden.

La véritable Brabançonne.

1.

Les voilà les guerriers sublimes
Qui magnétiraient d'un regard
Ces Bataves pusillanimes
Pétris de fange et de brouillard!
L'effroi peint sur leurs faces blan-
[ches
Chacun d'eux fuit de son coté
Et va se cacher dans les branches
De l'arbre de la liberté.

2.

Voyez ce héros porte-blouse
La gloire du sol Bruxellois!
Une biche en serait jalouse;
Il dépasserait un chamois.
Dispos et de ses pas prodigue
Il rejoint la noble cité
Et c'est là qu'il meurt de fatigue
Sous l'arbre de la liberté.

3.

Redoutant un soupçon hostile
Ils font tomber sous le rasoir [1])
Cet épouvantail inutile
D'un poil blond, roux, brun, gris
[ou noir.
De leur valeur noble et sans tâches
Instruisant la postérité,
Amis, suspendons leurs moustaches
A l'arbre de la liberté.

4.

Il fallait arroser l'arbuste
D'un sang pur et victorieux
Mais votre vie est trop auguste
Et votre sang trop précieux,
En l'arrosant pour qu'il s'élève
Des sueurs de la lacheté
Ils ont cru redoubler la sève
De l'arbre de la liberté.

* * *

Te zelfder tijd en met hetzelfde doel werden hekeldichten verspreid op populaire zangwijzen, zoo b.v. op die van de Marseillaise, die in België algemeen bekend was, en reeds in de straten van Brussel gezongen werd na de opvoering van „La muette de Portici" in den avond van den 25 Augustus 1830. Er spreekt een bijtender spot in de hierna volgende politieke gedichten; niets wordt gespaard om de baantjesjagers der nieuwe Belgische regeering en haar tijdelijk hoofd: Erasme Louis baron Surlet de Chokier, den Regent (benoemd 24 Febr. 1831), te hekelen en in een dwaas daglicht te stellen. Wij deelen den tekst mede, vergezeld van eenige aanteekeningen aan den voet der bladzijde. — Het laatste spotdicht is van minder politieke beteekenis, al wordt men, tusschen de regels door lezende, een zekere oppositie gewaar tegen de candidatuur voor den Belgischen troon van den Hertog van Nemours, den jongsten zoon van Lodewijk Philips, koning van Frankrijk.

Les vrais patriotes.
Air de la Marseillaise.

1.

Venez, venez troupe insolente
Accourez tous brigueurs d'emplois
Partager la dépouille sanglante
De notre patrie aux abois. (bis)
Ote-toi de là que je m'y mette,
Cette maxime de nos jours,
Est l'heureux fruit de la conquête
De nos héros des carrefours.
Des places, citoyens, sollicitez sans
[frein
En route, en route, car dès demain
Vous viendriez en vain.

[1]) Verg. de spotprent: „Affaire van Leuven", beschreven in F. Mullers Nederl. Historiepl. onder No. 6743, alwaar vluchtende Belgen bij een barbier de snorbaarden laten afscheren.

2.

Au vrai père de la patrie
A votre digne souverain
A succedé cet homme impie
Qui se dit le grand citoyen [1]. (bis)
Jadis dans son aveugle rage
Il jura la ruine de son pays;
Dût-il périr dans le naufrage
Ou succomber sous ses débris
Des places etc....

3.

Après le Brugeois démocrate [2])
Figurent secondairement
Un radical aristocrate, [3])
Un jeune avocat turbulent, (bis) [4])
Un patriote débonnaire
Mais d'un médiocre talent,
Un écrivain folliculaire, [5])
Qui quoique nain se croit géant.
Des places etc....

4.

De nos tribuns l'omnipotence
Fait des arrêts et des lois;
Ils ont usurpé la puissance
Des législateurs et des rois. (bis)
Sur la canaille déchainée
Ils ont appuyé leur pouvoir
Mais la voie leur fût préparée
Par la noblesse et l'encensoir.
Des places etc....

5.

Toutes les somnités vulgaires
Sous le règne des capacités,
Même les escrocs, les faussaires,
Tous seront admis, honorés. (bis)
Venez donc tous, venez en frères,
Venez fripons et intrigants,
Magistrats, prêtres, militaires,
De Potter annulle vos serments.
Des places etc....

6.

A l'éloquence furibonde
Des patriotes jacobins
Applaudissent dans leur club im-
[monde
Des advocats, des médecins. (bis)
Un vieux cagot de noble race [6]),
Un confrère du Saint Epéron,
De sots dévots, des gens sans place
Et le bâtard d'un vilain nom. [7])
Des places etc....

7.

On nous a conquis l'anarchie
Sous le beau nom de liberté
Et par amour de la patrie
On détruit sa prospérité. (bis)
Le désespoir et la misère,
Plus de travail, et plus de pain,
Un despotisme tribunaire
Belges, voilà votre destin.
Des places etc....

---

[1]) De talrijke toespelingen op politieke personages in dit gedicht, onverstaanbaar voor een oningewijde, zijn zelfs met behulp van een geschiedkundig hand- of woordenboek niet met volstrekte zekerheid te verklaren. Dit vooropgesteld, deelen wij als onze gissing mede, dat met „le grand citoyen" wellicht A. J. C. Gendebien bedoeld wordt.

[2]) Waarschijnlijk schuilt hieronder Louis de Potter (geb. te Brugge, 26 April 1786).

[3] [4]) Jos. Lebeau en Sylvain van de Weyer, de verdediger van De Potter?

[5]) G. J. A. baron de Stassart (geb. 1780, † 1854) prefect van Amsterdam onder Napoleon?

[6]) De prins De Méans, Aartsbisschop van Mechelen († 15 Jan. 1831)?

[7]) Graaf Vilain XIV?

8.

La bande infâme et mercennaire,
Des gens sans honneur et sans foi
Pensent d'un sainct éphémère
Longtemps nous imposer la loi,
Mais la Divine Providence
Saura, par d'éternels décrets!
Nous distraire à leur dépendance
Et faire justice de leurs forfaits.
Des places etc....

9.

Roi dont le pouvoir tutélaire
A sans cesse veillé sur nous;
O Guillaume! notre roi, notre père,
Les vrais Belges te regrettent
[tous. (bis))
Un jour l'impartiale histoire
Rendra justice à tes vertus.
Notre honneur et notre gloire
Pour toujours ne sont pas perdus.
Des places etc....

Conseil à Erasme Surlet.

(Air: du prince de Navarre ou de la république (Béranger)).

1.

Quoi! tu régnerais en Belgique!
Es-tu fou, mon pauvre Surlet?
Grand Dieu, quelle mouche te
[pique?
De ton esprit qu'as-tu donc fait?
Sais-tu bien que le pouvoir donne
Des chagrins puisants et profonds!
Surlet, renonce à la couronne
Et vas regenter tes moutons [1])

2.

Là-bas sur les bords de la Meuse,
Loin de tes flatteurs vils et sots,
Ton existence était heureuse
Près de tes innocents troupeaux
Mais ici quel sale entourage
De lâches, d'escrocs, de fripons.
Crois-moi, Surlet, redeviens sage
Et vas rejoindre tes moutons.

3.

Un roi digne en tout de sa race
Du peuple faisait le bonheur,
Le belge ingrat t'offre sa place
Veuve encore de gloire et d'hon-
[neur.
Ah! fuis ces trompeuses amorces
Ne mords pas à ces hameçons...
Un trône surpasse tes forces
Va-ten règner sur tes moutons.

4.

De toutes parts l'Europe s'arme
Pour venger des droits méconnus,
Au seul bruit du canon d'allarme
Tu t'enfuirais comme un intrus.
Et déjà sur toi je vois fondre
Force quolibets et chansons
Crois-moi, Surlet, retourne tondre
Tes doux, tes paisibles moutons.

5.

Hué, battu, chassé peut-être
Par ce peuple qui t'encensa,
Aux pieds de ton généreux maître
Tu feras ton *meâ culpâ.*
Et ce prince grand, magnanime,
Pardonnera tes trahisons,
Mais, pour te punir de ton crime,
Il t'enverra vers tes moutons...

6.

Lorsque dans ta simple retraite
Tu songera à la grandeur
Tu te diras: „étais-je bête
„De vouloir être dictateur.
„Ici je règne sans partage
„Sans congrès d'ânes et d'oisons;

---

[1]) Verg. de spotprent beschreven door Fred. Muller onder No. 6391 *d.*

„Et si j'entend quelque tapage
„C'est le bêtement des moutons".

7.

De ta royauté éphémère
Pour consacrer le souvenir
Fais de tes chiens un ministère
Dont tu seras le grand-visir.
Vilain, Lehon, Lebeau, Sauvage, [1])
De mauvais chiens ce sont les noms;
Ah, crains Surlet! Ah, crains leur [rage,
Crains la pour toi, pour tes mou- [tons.

A l'instar de Paris.

(Air: Depuis longtemps j'aimais Adèle).

1.

Chez les Belges c'est la méthode
De s'affubler comme à Paris;
Il n'est de si bizarre mode
Qu'on ne veuille suivre à tout prix.
Tout Français a le privilège
De nous dresser à sa façon,
Dès qu'un bambin sort du collège
D'un parisien il prend le ton.

2.

Passe encore qu'on les imite
Pour la forme de leurs habits,
Mais si ce bon peuple s'agite,
S'il brise ses antiques lis,
Faut-il le prendre pour modèle,
Fouler aux pieds vos vieux dra- [peaux?
Belges, laissez là ce beau zèle,
Et retournez à vos travaux.

3.

Si des mains d'un roi despotique,
Qui foulait à ses pieds les lois,
Ils ont ravi le sceptre antique
Pour faire triompher leurs droits;
Chacun admire la vaillance
Qui mit un terme à ses débats;
Mais faut-il pour singer la France
Qu'on renverse tous les états?

4.

Grâce à la secte Ultramontaine,
Qui paralysait ses vertus,
Charles espérait dans ses domaines
Rappeler les anciens abus;
Mais leur dangereuse influence
Près de Guillaume est sans succès,
Devons-nous, comme on fait en [France
A ce bon roi faire un procès?

5.

Si quelques têtes en délire
Ont troublé notre douce paix,
La raison, reprenant l'empire,
La folie payera les frais.
Belges montrons plus de prudence,
Contentez vous, chers Brabançons,
De tirer désormais de France
Vos gilets et vos pantalons.

---

[1]) Toespeling op zijne raadslieden en Belgische ministers (?) Graaf *Vilain XIV;* Ch. Amé-Joseph *Lehon,* Joseph *Lebeau* en Et. Noël Joseph *Sauvage.*

OUDHEIDKUNDE.

DE LATIJNSCHE SCHOOL TE AMERSFOORT

ONDER HET RECTORAAT VAN JAC. HOVIUS EN THEOD. SCHUT

1619—1668. [1])

DOOR DR. H. J. REYNDERS.

Behalve de nieuwe Lesregelingen werd nog door de Scholarchen vastgesteld: Gymnasii Amisfurtii Ἐννεάλογος: de Wet der negen geboden, luidende als volgt:

I.

Ex senatus authoritate, collegiique Scholarchici decretis, et ubi hac (sic) silent, prudenti arbitrio Rector disciplinam, et institutionem Scholasticam per omnes classes moderator eique tota Schola dicto audiens esto.

II.

Rector, Conrector, Hypodidascali sine consulis venia per noctem ab urbe haud absunto.

III.

Rector quotidie classes omnes visito, morum, linguae, absentiae notas exigito, delicta punito, praeceptores docentes audito et, quum per suorum studia licebit, ipse interdum doceto.

IIII.

Abensente (sic) Rectore Conrector aequa authoritate regimen scholae administrato.

V.

Nullus docendi vicem, nisi justa de causa et venia a Rectore impetrata, praetermittito.

VI.

Absentis vicem qui ordine inferiori proximus est, obito.

VII.

Ad punctum horae statutae Rector, Conrector, Hypodidascali in scholam conveniunto, praesentium supremus discipulos sero venientes punito. Tum suam quisque classem tempestive ingre-

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 98.

ditor, ibique diligenter et fideliter donec claviger exeundi tempus nuntiet, doceto.

VIII.

Singulis septimanis die Lunae hora prima pomeridiana una classis a suo praeceptore coram Scholarchis et Rectore examinator, gradatim ab infima ad summam. Versiones hebdomadis praeteritae simul exhibento, Rector examen imperato eique, quum videbitur etiam intervenito.

IX.

Haec omnia, praecipiente Rectore, accurate observantur. Sicubi a Didascalis peccatur a Rectore corriguntur, si mos non geritur, Scholarchis indicium fito. [1])

Onder de Lesroosters, vonden wij er geen van Classis prima

[1]) WET DER NEGEN GEBODEN VAN HET AMERSFOORTSCHE GYMNASIUM.

I. Volgens besluit van den Raad en de voorschriften van het College van Curatoren en waar deze zwijgen, volgens zijn eigen oordeel zal de Rector het onderwijs en de inrichting van de school regelen en de geheele school moet hem gehoorzaam zijn.

II. De rector, de conrector en de leeraren mogen zonder vergunning van den burgemeester 's nachts niet buiten de stad vertoeven.

III. De rector zal dagelijks alle klassen bezoeken, zich de aanteekeningen laten zien omtrent gedrag, vorderingen en absentie, en de misdaden straffen; hij zal de lessen der leeraren bijwonen en wanneer het kan met het oog op het werk zijner eigen leerlingen, nu en dan zelf lesgeven.

IV. Bij afwezigheid van den rector zal de conrector met gelijk gezag de school besturen.

V. Niemand mag zijne lessen verzuimen, tenzij om eene wettige reden en na vergunning van den rector te hebben verkregen.

VI. De les(beurt) van een afwezige zal worden waargenomen door den eerst op hem in rang volgende.

VII. Precies op het vastgestelde uur moeten rector, conrector en leeraren in de school komen en de hoogstaanwezige zal de te laatkomende leerlingen straffen. Vervolgens zal ieder bijtijds zijne klas binnengaan, en daar met ijver en toewijding les geven totdat de concierge het uur van scheiden aankondigt.

VIII. Op Maandag van elke week, des middags om één uur, zal telkens een der klassen van de laagste tot de hoogste in tegenwoordigheid van Curatoren en Rector geëxamineerd worden; zij moeten dan tevens het schriftelijk werk van de vorige week toonen. De rector moet het examen aankondigen, en zal, wanneer hij dat noodig oordeelt, tusschen beiden komen.

IX. Dit alles moet, op voorschrift van den rector, nauwkeurig nageleefd worden. Indien door de leeraren hiertegen wordt gezondigd zullen zij door den rector berispt worden en indien hem niet wordt gehoorzaamd, zal mededeeling hiervan geschieden aan Curatoren.

en uit de woorden van het advies, dat de Rector gaf aan de Commissie: „dat de Secundani, int bequaam afscheiden van de schole een prijselijke oratio publice ghedaen hebbende, begiftigd werden met een testimonium ende een numisma honorarium," zien wij dat de leerlingen uit Classis Secunda de school verlieten. Waar is dan Classis Prima en waardoor werd men bewogen om indien deze er niet was, de hoogste klasse Classis Secunda te noemen? Waarschijnlijk is dit een overblijfsel uit den ouden tijd, toen zij, die de Classis Secunda met eere verlaten hadden nog één jaar te Amersfoort bleven en dan op vrijere wijze hunne studiën voortzetten. Ik veronderstel dat zij die hiertoe behoorden de classis Prima vormden. Hierop hebben waarschijnlijk betrekking de publieke lessen in de aanstelling van Joh. Gesselius in 1594, waarin wij lezen: „aengaende die lessen is besproecken, dat die voorsz. Gesselius op Sonnendach sal hebben die vryheyt omme te moegen vaceeren, *ende sal drie dagen in de weecke publice lesen, in voegen versproecken is, daechs een ure te weten historiam ofte officie Ciceronis*, op welcke dagen sijn E. in de schole geen lessen gehouden sal wesen te doen" etc. Iets dergelijks zien wij in een verzoek om verhooging van salaris van Egbertus van Staverden 1598: „Aen mijn E. Heeren die regeerders der Stadt remonstreert onder behoorlicke reverentie mijn E. Heeren dienstwillige Mr. Egbertus a Staverden, lector in quinta classe ende *professor publyck in philosophia* hoe dat mijn E. Heeren wel kennelick is hoe proffijtelick ende notelick sij *scientia philosophiae voor de jonge studenten* om taspireren tot meerder faculteiten, verhopende hij suppliant alrede daerinne sulcken vruchten in de publycque schole alhier gedaen te hebben etc. „Van Bemmel (I. p. 422) noemt nog de lessen van Livinus Botter in de Institutien Iuris. De Kerk van St. Jan werd voor deze openbare lessen gebruikt. Verhoeven (Brevis Rer. Amorf. descriptio p. 46) zegt hiervan: „laudabile hoc institutum grassante pestilentia et dilapsis auditoribus evanuit." Het allengs verminderen van het aantal auditores op deze colleges werd dus toegeschreven aan de pest van 1601 waarvan ook Oldenbarneveld melding maakt in een brief aan de Regeerders van Amersfoort 24 Nov. 1601, waarin wij o. a. lezen: „Ik hebbe seer geerne verstaen, dat de sieckte aldaer (nl. te Amersfoort) ophout zoe tselve ontwijffelijck tot dienste der Stadt ende *Schoole* sal strecken." Het is echter

zeer begrijpelijk, dat ook zonder de pest allengs het aantal afnam van hen, die nog een jaar te Amersfoort bleven, ofschoon zij reeds het diploma in den zak hadden dat toegang gaf tot de Akademische lessen. Toch heeft men eene poging gedaan om hen op zeer afdoende wijze te nopen hier te blijven en wel door het oprichten van eene Universiteit te Amersfoort, hetgeen zelfs door de Staten van Utrecht gesteund schijnt te zijn. Wij vinden toch eene Resolutie van de stad Leiden van den volgenden inhoud: „Voorgeslagen zijnde bij monde van Arnoult Daye de Jode Jr. presiderende burgemeester, dat men van goeder handt onderrecht werde, *dat de staten van Utrecht delibereerden om tot Amersfoort op te rechten een Universiteÿt*, ende tzelve zoude reduceeren tot nadeel van de Universiteit alhier of daerom niet geraden en was tvoorz. voornemen indien 't doenlijc waer te voorcomen ofte doen stuyten, Is geresolveert, dat de voorz. gedeputeerden dese zaecke den Heeren Curateurs zullen communiceeren, ende gelast zijn om gezamentlijken tzij bij de Heeren Generale Staten ofte elders daer sulcs van noode zoude mogen zijn aen te houden ten eynde bij haerE. intercessie zulcke resolutiën mochten werden gedistourneert, desmogelicken zijnde met toesegginge van deser stede wege te doen, dat bij soo verre die van Utrecht zouden begeeren te verstaen tottet opmaecken van een College binnen de Stadt Leyden Burgemeesteren met henluyden zulx in alle eerbaerheyt ende redelicheyt op het verlenen van plaetse of anders zullen handelen, dat zij veroorsaect zullen wesen om daerover te hebben een groot genoegen.

Dit zeer schoone plan is dus waarschijnlijk op de tegenwerking van Leiden afgestuit. Bovendien werden de vroegere publieke lessen gestaakt en verviel hierdoor Classis Prima. Hoe men er echter toe kwam om zelfs na eene herziening van alle series en reglementen de hoogste klasse Classis Secunda te blijven noemen, is niet duidelijk. Tot omstreeks 1713 bleef deze indeeling der klassen dezelfde; daarna werd de cursus in zes klassen verdeeld waarvan de zesde de hoogste was. Van een classis nulla waar, naar het schijnt, slechts schrijfles gegeven werd, is daarna ook geen sprake meer.

De Conrector Petrus Schut zou niet lang meer pleizier hebben van de pogingen tot „redres der schole", waaraan ook hij zoo'n werkzaam aandeel had genomen. In October 1659 overleed

hij en werd opgevolgd (hoewel niet met den titel van Conrector) door zijn zoon Assuerus Schut, die deze betrekking moest waarnemen ten behoeve van zijne moeder Margrieta van Schaeck. Op deze wijze werd aan de weduwe pensioen toegekend.

Gisbert van Brakel legde in 1661 zijne betrekking van Praeceptor classis quintae neer en werd opgevolgd door Justinus Heck, aan wien, om den ouden Joannes Joannis of Biltanus eenigszins te verlichten, Classes V en VI werden opgedragen. In het volgende jaar vroeg deze zijn ontslag nadat hij zijne betrekking 50 jaar had waargenomen en nadat de Stads-Regeering op voor hem zeer eervolle wijze het besluit had genomen, „dat indien hij quame impotent te worden, evenwell sall genieten sijn volle gagie". In zijne plaats werd benoemd Jan van Bemmel „Apothecar, soon van Goossen Jansz. van Bemmel, in sijn leven Raad deser Stadt, welverstaande dat hij alvoorens sall hebben te voeren een examen in presentie van de Heeren Scholarchen — en blijvende niettemin gehouden sijn apothecars winkel te verlaten." Voor het verlaten van zijn Apothekerswinkel werd hem een half jaar toegestaan; doch zeer slap werd die bepaling gehandhaafd, want nog in 1675 treffen wij eene rekening van hem, als Apotheker, aan. Zeer eigenaardig zijn dus in dezen tijd aan de school verbonden twee medici (ook Assuerus Schut is med.) die practiseeren mogen binnen de stad, en één Apotheker.

Henrich Christiaensz of van Hoppesteyn, die in 1647 Theod. Henrici opvolgde als Praeceptor Infimae Classis, stierf in 1666 aan de pest en werd opgevolgd door Allert of Albert van Bemmel. En hiermee nadert ook het einde van het rectoraat van Theod. Schut. Hij had 45 jaar lang zijne beste krachten aan de school gewijd. Ook de tooneeluitvoeringen door de leerlingen, waarin hij een middel meende te zien tot verheffing van de school uit haar verval, zijn meermalen door hem geleid. In zijne laatste jaren worden nog genoemd de opvoeringen van de Hippolytus, de Octavia en de Troas. Toch schijnen noch deze noch de andere maatregelen voorloopig het gewenschte gevolg gehad te hebben. In 1674 toch werd er reeds weer eene commissie benoemd om te overwegen hoe de school te brengen tot haar ouden luister. Het schoolgeld, dat per kwartaal met den rector wordt verrekend, bedraagt tusschen de jaren 1660 en 1670 gemiddeld

f 30 à *f* 35. Van het jaar 1665 vinden wij een meer gespecificeerde nota, waaruit ons het aantal leerlingen blijkt:

Den 29 Aprilis 1665 afgereeckent met den Rector Dr. Schut het schoolgelt van een vierendeel jaers vervallen den 1en November 1664 en bevonden *vijf en veertigh discipulen* van de Secundanis af tot de Septanos beyde incluys die elck betaelen twaelff st(uivers) in 't vierendeel jaers comt 27-0-0
Nog *twee ende dartigh discipulen* soo in octava als in nulla die elck betaelen vier st. comt 6-8-0
33-8-0

Toen telde de school dus 77 leerlingen en dat getal schijnt niet te vermeerderen.

In 1668 vroeg Theod. Schut zijn ontslag als Rector. Hij ontving dit zeer eervol en met behoud van zijn volle tractement van *f* 625 als pensioen. Maar ook nu weer paste men de zeer goedkoope methode toe van het te laten betalen door zijn collega's. Zijn neef Assuerus Schut werd rector, Just. Heck Conrector, J. v. Bemmel werd bevorderd tot Praeceptor quintae classis, maar geen van deze allen kreeg hooger tractement dan hij voor dien tijd had. Dat zouden zij eerst krijgen na den dood van den gewezen rector, die eerst tien jaren later, in 1678 volgde. Deze pensioensregeling is zeker wel een van de minst aanbevelenswaardige.

Door het vertrek van Theod. Schut en de daarop gevolgde opschuiving der overige Praeceptoren, ontstond er een vacature in Classes Sexta en Sentima, die vervuld werd door de benoeming van Joh. Tinnenbergh.

Bijlage A.

1. Series lectionum in Quarta classe
ante connexam Quartam et Quintam classem.

Hora septima matutina in Grammatica Graeca Vossii et fabulis Aesopi Graecis quotidie.

Hora nona die *Lunae* recitantur memoriter phrases ex privata lectione Vergilii. *Hora decima* corrigitur versio et carmen domesticum alternis septimanis. Die *Martis, Mercurii, Iovis* et *Veneris* lectio est in Epistolis Ciceronis Selectis quae postquam memoriter recitata et Grammatice et Rhetorice enucleata est, praescribitur et explicatur nova Lectio pridie recitata et excussa, domi in vernaculum sermonem conversa postridie exhibenda est.

Hora decima dictatur materia versionis postridie eadem hora corrigendae; et

si quid temporis superest proponunter vernacule ex superioribus lectionibus meliores phrases pueris Latine reddendae.

Sed die saturni *hora nona* lectio est in Evangeliis Graecolatinis. *Hora decima* recitantur phrases ex lectione privata Terentii et Sartorii.

Hora prima pomeridiana in Rhetorica Talaei quotidie. Sed die Saturni eadem hora dictatur materia versionis aut carminis domestici alternis septimanis et exhibentur versiones correctae et phrases descriptae.

Hora tertia in Metamorphosi Ovidii quotidie; quae cum memoriter recitata, ordine Grammatico constructa et ad regulas Etymologiae, Syntaxios, Prosodiae et Rhetoricae, diligenter excussa est, praescribitur et explicatur nova.

Hora quarta dictatur materia carminis extemporalis, postridie eadem hora corrigendi quotidie. Post correctionem carminis siquid temporis super est, ex superioribus meliores phrases poeticae a praeceptore vernacule praepositae pueris Latine reddendae sunt; quibus licet etiam pueris per mutuam provocationem de superiore loco certare.

2. Series Lectionum post connecxam

Quartam et Quintam classem.

Hora septima matutina Quartani in Grammatica Graeca, *Quintani* in paradigmatis Graecis, in Fabulis Aesopi Graecis communem habent lectionem quotidie.

Hora nona die Lunae *Quartani* recitant phrases ex lectione privata Virgilii; *Quintani* ex carminibus a D. Mollio selectis. *Hora decima* corrigitur versio aut carmen domesticum alternis diebus.

Hora decima die Martis, Mercurii, Iovis et *Veneris Quartani* et *Quintani* habent lectionem communem in Epistolis Ciceronis.

Hora decima Quartanis et *Quintanis* dictatur materia versionis extemporalis postridie eadem hora corrigendae. Sed *die Saturni, hora nona Quartani* et *Quintani* lectionem communem habent in Evangeliis Graecis. *Hora decima* post recitatas a *Quartanis* phrases Sartorii et Terentii, *Quintani* recitant phrases ex domestica lectione fabularum Aesopi.

Hora prima Quintanis lectio est in Etymologia; *Quartanis* in Rhetorica quotidie, sed *die Saturni* eadem hora dictatur materia versionis aut carminis domestici alternis Septimanis, et exhibentur versiones correctae et phrases descriptae.

Hora tertia die *Lunae* et *Veneris Quartani* et *Quintani* communes lectiones habent in Prosodia et Syntani die *Iovis* et *Martis Quartani* in Metamorphosi Ovidii; *Quintani* in carminibus a D. Mollio selectis.

Hora quarta dictatur *Quintanis* materia versionis extemporalis aut carmen solutum, numeris in suos numeros redigendum: *Quartanis* materia carminis extemporalis quotidie.

Bijlage B.

Munus Rectoris

et secundanorum atque tertianorum studia.

Die Lunae.

hora septima.	Tradunt *secundani* carmen graecum, tertiani Latinum, quod paraphrastice in psalmos Davidios singulis septimanis domi meditantur. Post correctionem, quae eodem fit tempore novum iniungitur.
nona.	Aphthonius explicatur.

decima. Inquirit Rector per *secundam* et *tertiam*, denique per *omnes* classes in absentias a templo, quibus indicandis censores constituti sunt.

prima. Pensa corriguntur.

tertia. Virgilius explicatur.

Die Martis.

septima. Logica explicatur.

nona. Homerus *secundanis*, ratio dialectorum, accentuum aut syntaxis graecae *tertianis* explicatur et graecarum syllabarum quantitas.

prima. Orationes historicae explicantur.

tertia. Physica secundanis explicatur, interim scribunt *tertiani* versionem, vel epistolam, aut versum extemporalem componunt.

Die Mercurii.

septima. Logica explicatur.

nona. Aphthonius explicatur.

decima. Inquirit Rector per omnes classes in absentias, et delicta scholastica: quibus indicandis censores et notiferi sunt constituti et ad diligentiam bonosque mores serio omnes hortatur.

Die Iovis.

septima. Logica explicatur.

nona. Homerus *secundanis*; ratio dialectorum, accentuum, syntaxis graeca aut graecarum syllabarum quantitas tertianis explicatur.

prima. Pensa corriguntur.

tertia. Virgilius explicatur.

Die Veneris.

septima. Logica explicatur.

nona. Physica *secundanis*, ratio dialectorum, accentuum, syntaxis graeca aut graecarum syllabarum quantitas *tertianis* explicatur.

prima. Formulae venustiores, quas quisque privata classicorum scriptorum lectione notavit, recitantur.

tertia. Physica *secundanis* explicatur, interim scribunt tertiam versionem vel epistolam extemporalem aut versum componunt.

Die Saturni.

septima. Logica explicatur. *Secundani* tradunt orationem, Hymnum aut aliud Latinum carmen, quod in argumentum propositum alternis vicibus domi solent meditari. *Tertiani* progymnasma in thema datum quod domi composuerunt aut alternis vicibus carmen paraphrasticum in aliquam ex Ovidiana Metamorphosi fabulam.

nona. Catechesis graeca explicatur reformatae religionis. *Adolescentuli Pontificii* interea seorsim scribunt versus paraphrasticos in disticha Catonis, *Secundani* graecos, latinos *tertiani.*

decima. Inquirit Rector per omnes classes in absentias et delicta scholastica, quibus indicandis censores et notiferi per omnes classes sunt constituti. Tum ad pietatem bonosque mores et conciones sacras serio et diligenter frequentandas omnes hortatur.

De volgende is een „Series Lectionum in Quarta classe" van den Conrector.

Grootendeels komt deze overeen met de vroeger door hem opgestelde regeling van de 4de klasse ante connexam quartam et quintam „zij luidt aldus:

Hora septima matutina

Lectio est in Grammatica Graece Vossii et fabulis Aesopi Graecis quotidie.

Die Lunae, hora nona

recitantur memoriter phrases poeticae ex Virgilio vernacule redditae, a *decima* usque ad *undecimam* corrigitur versio aut carmen domesticum.

Ceteris diebus hora nona

lectio est in epistolis Ciceronis, quae in vernaculum sermonem conversa traditur, eaque memoriter recitata et Syntactice et Rhetorice enucleata, praescribitur et explicatur nova.

hora decima

dictatur materia versionis extemporalis, quae postridie eadem hora corrigitur et siquid temporis superest, a praeceptore vernacule proponuntur ex praecedentibus lectionibus meliores phrases pueris latine reddendae.

hora prima

lectio est in Rhetorica Talaei quotidie.

hora tertia diebus Lunae et Iovis

lectio est in Prosodia et Syntaxi, reliquis diebus in Metamorphosi Ovidiana, quae memoritur recitatur et cum ordine Syntactio constructa et ad Grammaticae Rhetoricae regulas satis excussa est, praescribitur et explicatur nova.

hora quarta

scribitur carmen extemporale, quod postridie eadem hora corrigitur; post correctionem ex superioribus lectionibus selectiores phrases poeticae a praeceptore vernacule propositae pueris Latine reddendae sunt.

die Saturni hora nona.

lectio in Evangeliis Graecis.

hora decima

ostenduntur et recitantur phrases ex lectione domestica bonorum auctorum.

hora prima

dictatur materia versionis aut carminis hebdomadalis et inspiciuntur versiones correctae.

Ook de Rector zendt in een Series Lectionum habendarum in quarta classe, die naar zijn oordeel dient te worden gevolgd en die in enkele opzichten nog al afwijkt van dien van den Conrector:

Hora Septima matutina in grammatica graeca et fabulis Aesopi graecis quotidie. Sed die saturni loco harum in evangeliis grammatice et theologice ad captum puerilem enucleandis.

Hora nona in syntaxi per omnes et difficillimas etiam regulas quotidie.

Hora decima dictanda materia versionis extemporalis, postridie eadem hora corrigendae: quotidie.

Hora prima pomeridiana in prosodia et rhetorica diebus alternis, sed die Saturni omnium lectionum totius septimanae phrases in schola a praeceptore excerptae, et correctae versiones sunt exhibendae: in quibus licebit etiam pueris per mutuam provocationem de superiori loco certare.

Hora tertia pomeridiana in Terentii Comoediis et Virgilii eclogis diebus alternis, quae postquam ordine syntactico fuerint constructae et vernacule expositae ad etymologiae, syntaxios, prosodiae, rhetoricae regulas diligenter sunt excutiendae et phrases elegantiores excerpendae.

Hora quarta dictanda facillima et poetica materia carminis extemporalis postridie eadem hora diligenter corrigendi: quotidie.

Bij dezen door den Rector voorgestelde series teekent de Conrector het volgende aan:

Serie lectionum habendarum in Quarta classe a D. Rectore D Scholarchis exhibita, abolentur *hora nona* lectiones in selectis Ciceronis epistolis pueris utilissima.

Hora tertia pomeridiana comoediae Terenlii et Eclogae Virgilii diebus alternis substituuntur in locum metamorphoseon Ovidianarum. quas tamen propter copiam ingeniosissimi poetae et multifarias fabulas poeticas ipse D. Rector olim pueris adprime utiles iudicavit.

Tollunter etiam phrases ex lectione privata Virgilii et Terentii et phrases Sartorii ad vitandam barbariem perutiles.

Item exercitium versionis et carminis domestici alternis septimanis.

Ook van de lessen in Classis V vinden wij een door den rector voorgestelde regeling:

Series lectionum habendarum in Quinta Classe.

Hora septima matutina in etymologia continuanda per omnes et difficillimas etiam regulas quotidie. Die saturni post etymologicam breviorum lectionem, in evangeliis latinis, etymologice, syntactice et theologice ad captum puerilem excutiendis

Hora nona in syntaxi continuanda per omnes et difficillimas etiam regulas quotidie.

Hora decima dictanda materia versionis extemporalis postridie eadem hora corrigendae, quotidie.

Hora prima pomeridiana in fabulis Aesopi latinis per omnes grammaticae partes diligenter enucleandis, postquam fuerint ordine syntactico constructae et vernacule a pueris expositae: *diebus* scilicet *Lunae, Martis, Jovis, Veneris. Diebus Mercurii* et *Saturni* in paradigmatis declinationum graecarum omnium.

Hora tertia in syntaxi ut supra.

Hora quarta dictanda materia versionis extemporalis postridie eadem hora corrigenda.

Deze verving eene regeling, die tot 1657 gevolgd was door J. Verkammen, welke voor de curiositeit hier volgt:

Series lectionum in Quinta.

Die Lunae mane finito examine lectionis in grammatica, legitur thema *die Saturni* correctum et fabula Aesopi data latine et belgice et constructa denuo excutitur p. accidentia et p. quantitates.

Hora nona lectio est in grammatica latine vel graeca alternis diebus, illa recitata et examinata praelegitur thema vertenda ex sede.

Hora prima lectio est in Carminibus D. Mollii in quibus scematismus et quantitates et syntaxes et omnia accidentia ostenduntur: *sum sedeo in scamno, nam debeo illis ostendere ut intelligant, quia sunt statura pusilli.*

Hora tertia lectio est in syntaxi et thema tum corrigitur et *sedeo in scamno, ut ostendam illis vitia ortographica* et menda syntaxeos.

Die Martis hora septima datur thema correctum domi, quod praelegitur lectione finita et examinatur num intelligant. *Hora nona* lectio est in latinis et dictatur thema, quod vertitur. *Hora prima* in carminibus, *hora tertia* in syntaxi et thema corrigitur.

Die Mercurii, hora septima lectio est in grammatica latina et thema examinatur. *Hora nona* dictatur fabula Aesopi belgice, quam vertunt latine sine libris. *Hora prima* lectio est in prosodia et fabula corrigitur.

Die Jovis hora septima lectio est in latinis et fabula correcta domi examinatnr. *Hora nona* lectio est in latina grammatica et thema vertenda datur. *Hora prima* in carminibus D. Mollii. *Hora tertia* in syntaxi et thema corrigitur.

Die Veneris hora septima in grammatica latina, *hora nona* in graeca et carmina in morem prosae dictata rediguntur in ordinem metri. *Hora prima* illa carmina recitantur memoriter et examinantur, *hora tertia* lectio in syntaxi et thema vertendum dictatur.

Die Saturni hora septima fabula recitatur memoriter et explicatur et construitur. *Hora nona* habetur cathegismus et distichum graecum habetur ex Catone, novitii colligunt litteras lectionis, reliqui legunt et interdum colligunt etiam litteras et dant elementa graeca et septanis et sextanis dimissis corrigitur thema. Hora prima lectio est in poesi et thema correctum examinatur et praelegitur.

Zeer eigenaardig is in deze series de mededeeling, dat de Hr. Verkammen nu en dan op de bank gaat zitten, opdat de kinderen (statura pusilli) beter zien kunnen wat hij hun heeft aan te toonen.

Daarna volgen de Series voor de overige klassen.

In Sexta.

A *septima* ad *octavam* in syntaxi; a *nona ad* undecimam in graecis vel in colloquiis alternis diebus.

A *prima* ad secundam in Etymologia, nempe in generibus nominum.

A *tertia* ad quintam in Etymologia nempe verborum.

In Septima.

A *septima* ad octavam vel in syntaxi, vel in rudimentis alternis hebdomadis.

A *nona* ad *undecimam* in graecis vel colloquiis alternis diebus.

A *prima* ad secundam in generibus nominum.

A *tertia* ad quintam in generibus verborum.

Exercitium stili fit bis in hebdomade in utraque classe nimirum die *Mercurii hora nona* et *die Veneris.*

Die Lunae datur thema, quod redditur die Iovis mane hora septima.

In de laagste klassen wordt ook eenigen tijd besteed aan schrijflessen en als zoodanig vormen die klassen de schola scriptoria:

Series Lectionem in *Schola Scriptoria.*

Discunt scribere per omnes classes die Mercurii et Saturni ab hora undecima usque ad duodecimam.

Quotidie in *classe octava* bis scribere docetur.

Die Lunae.

hora septima	in classe *octava* docetur in rudimentorum nominibus.
nona	in Evangelio Latino et scribere.
prima	in vocabulis rudimentorum.
tertia	in coniugationibus rudimentorum, et scribere.

Die Martis.

Septima	in rudimentorum nominibus.
nona	docetur Alphabetum graece et scribere.
prima	in vocabulis rudimentorum.
tertia	in coniugationibus et scribere

haec docentur alternis diebus per totam hebdomadam.

In *classe nulla* omnibus horis docetur Latine et belgice legere.

Opheffing der gilden (verg. LIII, 22 v.v.). — Hebben wij reeds in een vorig stuk kunnen constateeren, dat in 1804 te Breda het stedelijk bestuur niet geschroomd heeft de uitgevaardigde 's lands wetten te dwarsboomen en te contravenieeren, de Magistraat van Rotterdam had daartoe in 1803, zooals ons uit een later ter hand gekomen keur gebleken is, het voorbeeld gegeven. In deze „Keure en ordonnantie rakende de bestaan hebbende gilden (In Rotterdam, gedrukt bij H. v. Waesberge 1803,") bepaalt de „Wethouderschap der stad Rotterdam" bij artikel 1 „dat niemand eenige nering, ambacht, fabriek of trafiek, tot een „der bestaan hebbende gilden behoorende, zal vermogen te exer„ceren, tenzij hij burger dezer stad zij; voor de afschaffing der „gilden lid zij geweest van zoodanig gild, waertoe zijne kost„winning behoorde, of zich, na die afschaffing, volgens Publicatie „van het Uitvoerend Bewind, in dato 24 Dec. 1798 heeft aan„gemeld en verbonden tot de stipte nakoming en observantie der „wetten, tot de goede politie relatie hebbende, en als zoodanig, „zal wezen geadmitteerd op eene boete van 25 gulden telkens" ...

Zij die na de afschaffing der gilden eenige nering, ambacht enz. hadden uitgeoefend, konden deze onbezwaard blijven uitoefenen, mits zij zich binnen den tijd van 14 dagen na afkondiging der keur schriftelijk kwamen aanmelden. Wilden zij aanspraak maken op de fondsen van het gewezen gild, dan moesten zij de

achterstallige week- of jaargelden aanzuiveren en die voor het vervolg betalen.

Artikel 2 houdt in dat van nu aan, geen personen tot het uitoefenen van een of ander gildevak zullen worden toegelaten, „tenzij zij kunnen aantoonen als leerling of gezel te hebben ge- „werkt, of wel door het doen van proeven... blijken van kunde „en bekwaamheid in het beroep of kostwinning, die zij begeren „te oeffenen, zullen hebben gegeven; met voldoeninge der pen- „ningen, deswegens verschuldigd."

Art. 3 bepaalt dat alleen zij, die leden van eenig gild zijn geweest of naderhand de achterstallige week- of jaargelden voldaan hebben, alleen zullen geregtigd zijn tot de voordeelen der gildefondsen.

Ten slotte worden de „Provisioneele Commissarissen" der voormalige gilden en hunne bedienden „wel ernstig vermaand en gelast om dit geordonneerde en gestatueerde te maintineeren en doen maintineren opdat hetzelve in alle deelen worde achtervolgd en nagekomen."

* * *

Ook in deze ordonnantie vinden wij derhalve bepalingen, die rechtstreeks tegen de Publicatie van art. 58 der Constitutie van 1798 indruischen.

Want het kan toch niet in de bedoeling hebben gelegen het recht van ieder burger om in zijne woonplaats een fabriek of trafiek op te richten, te verkorten en afhankelijk te maken van het doen van een proef, van de getuigenis eens patroons en van de betaling der proefgelden. Ook was de beschikking over de verzoekschriften dienaangaande uitdrukkelijk voorbehouden aan het Vertegenwoordigend Lichaam, „dat de goede orde, het gemak en gerief der ingezetenen te dezen opzigte" had te verzekeren.

Maar de invloed der quasi ontbonden gildenbesturen schijnt in vele steden zoo groot geweest te zijn, dat de magistraat daaraan geen weerstand vermocht te bieden, en onder voorwendsel van een „goede politie," de meest bindende bepalingen, waarop het juist hier aankwam, handhaafde of opnieuw arresteerde. Amsterdam was de eerste stad, die hierin zich verzette. In de Binnenl. Bataafsche Courant van 13 Jan. 1803 lezen wij een be-

richtje uit Amsterdam, gedagteekend van 11 Jan. volgens hetwelk op den 7 der maand bij het Intermediair Gemeente-bestuur dezer stad eene ordonnantie werd afgekondigd „by welke, als een provisioneele maatregel, en in afwagting van nadere schikkingen verboden wordt dat eenige neering, ambacht, trafiek of fabriek tot eenige der voormalige gilden behoord hebbende," binnen Amsterdam voortaan gedreven worde, behalve door personen, weleer leden dier gilden of dèzulken, die sedert door provisioneele Commissarissen dier gilden toegelaten zijn of zullen worden, „bevattende wijders deselve afkondiging eenige bepalingen *tot wederinvoering der oude keuren en gildewetten.*"

* * *

Ook te Delft handelde het stadsbestuur in strijd met de vigeerende Constitutie. In de Binnenl. Bat. Courant van 22 Oct. 1803 leest men het volgende bericht uit Delft van 20 Oct.:

„By den Raad deezer Stad is op den 10 deezer gearresteerd, „en op eergister afgekondigd eene Publicatie waarby, op voor„beeld van hetgeen in andere steden plaats heeft, bepaald wordt: „— Dat Provisioneel en tot dat hier omtrent finaal zal zijn „voorzien, niemand zal mogen Exerceeren in deeze stad, derzel„ver Haven of Jurisdictie, eenige Neering of Handteering tot „een der afgeschafte Gilden hebbende behoord, ten ware hy „Burger en Ingezeeten van deeze Stad, derzelver Haven of Ju„risdictie zy, en bevorens Lid is geweest van zodanig Gild, „waartoe zyn kostwinning behoort, of zig, na de afschaffing der „Gilden, ingevolgen de Publicatie van het Staatsbewind van 24 „Dec. 1798 heeft aangemeld, daar het behoorde en zig verbon„den tot de stipte nakoming en Observantie der Wetten tot „eene goede Policie betrekking hebbende, en als zoodanig is Ge„ädmitteerd geworden; op de Boete, by de respective Keure en „Ordonnantien vastgesteld en bepaald, zo hy in het een of an„der mogt nalatig bevonden worden, met dien verstande noch„tans, dat diegeenen, welke zedert de vernietiging der Gilden tot „op den dag van de Afkondiging der gemelde Publicatie van „het Staatsbewind van 24 Dec. 1798 eenige Neering of Hand„teering hebben Geëxerceerd, daarin zullen moogen Continueren, „mits zig alsnog binnen den tyd van 14 dagen na de afkondi„ging deezer, invoegen als by meergemelde Publicatie bepaald

„is, schriftelyk aanmeldende: terwyl zy verpligt worden, inge-
„valle zy eenige aanspraak willen maken op de fondsen van het
„Gewezen Gild, waartoe hunne kostwinningen behooren, om niet
„alleen voor 't vervolg de bepaalde en gewoone Week- en Jaar-
„gelden te betaalen, maar ook de Agterstallen, zedert den tyd
„hunner Aanmelding en Inschryving in het Register, aan de
„Provisioneele Commissarissen te voldoen. — Dat die geenen
„welke in het vervolg eenige Nering of Handtering, behoord
„hebbende tot een der Geweezen Gilden, en waartoe Leerjaren
„gerequireerd wierden, in deeze Stad, derzelver Haven of Juris-
„dictie zullen willen exerceeren, bevorens als Leerling of Gezel
„alhier zullen moeten hebben gewerkt, gedurende den tyd by
„de respective Keuren, Ordonnantiën of reglementen bepaald.
„— Dat een ieder, wiens keuze mogte komen te vallen op zo-
„danig beroep, tot het exerceeren van 't welk voor deezen eene
„Proeve vereischt is geworden, door het vervaardigen van de
„Gerequireerde Proeve, bewys van zyne kunde en bekwaamheid
„zal moeten geven, alvorens te kunnen worden geädmitteerd:
„wordende echter vry gelaten aan die geenen, welke vermeenen
„mogten eenige klagten te hebben over de kostbaarheid of on-
„bruikbaarheid derzelver Proeve, zig aan de kamer van Wethou-
„deren deezer Stad te addresseeren, welke by deezen verzogt en
„gequalificeerd wordt, om by voorkomende gelegenheden zodanig
„te handelen, als naar omstandigheden van persoonen en zaaken
„by haar bevonden zal worden te behooren. — En dat allen,
„die Leden van een gesubsisteerd hebbende Gild zyn geweest,
„of naderhand eenig bedryf daartoe betrekkelyk hebben Geëxer-
„ceerd, en de Week- of Jaargelden betaald, en zy, welke hier in
„nalaatig zynde geweest, het agterstallige aan de nog exteerende
„Fondsen voor 1 Jan. 1804 zullen voldoen, tot de voordeelen
„dier Fondsen by de gemelde Stads-keuren, Ordonnantiën, Re-
„glementen en andere Wetten van Politie bepaald, alleen en met
„uitsluiting van alle anderen zullen gerechtigd zyn. — Blyven-
„de voor het overige alle Keuren en Ordonnantiën met de Staat-
„regeling of nadere Wetten niet strydig, ten deezen in volle
„kragt."

* * *

„Als een provisioneele maatregel," was een zeer aardig bedachte

vondst om aanmerkingen van hooger hand te voorkomen, maar — provisioneele maatregelen duren en duurden vooral in die tijden ontzettend lang! En nu Amsterdam in Januari begonnen was, volgden Rotterdam op 10 Maart, Delft op 20 October en Breda in 't begin van 1804; ja, het lijdt o. i. geen twijfel of tal van Hollandsche steden, waarvan geen berichten tot ons zijn gekomen, zullen haar voorbeeld gevolgd hebben. Zoo werd dan een beginsel van vrijheid in industrie, uitgedrukt in een grondwetsartikel, nog geen 5 jaar later door de plaatselijke overheden miskend, verkracht en weggemoffeld ter wille van geldelijke voordeelen van gildemeesters en tot stijving van leeggeraakte stedelijke schatkisten!

RED.

Menschenvet (LI, 565; LII, 118). — In verband met de vraag naar de beteekenis van „menschenvet" en het daarvan gemaakt gebruiken tevens met het daarop reeds ingekomen bescheid, zijn wellicht de volgende mededeelingen nog van belang. (1) In de vertaling door J. Oudaan gemaakt van H. C. Agrippa ab Nettesheim, *De Vanitate Scientiarum*, getiteld: Van de Onzekerheid en IJdelheid der Wetenschappen en Kunsten (Rott. 1661), leest men in Hfdst. LXXXIV, *Van de Drogbereiding* (blz. 400): „En als of'er hulpmiddelen gebraken, *menschen-ongel* bouwenze *(kneden zij)* in haar zalven, en *menschevleesch* in specerijen bewaart (het geen ze *mommië* noemen) gevenze, ten arren heilloosheid der natuur, de menschen te eten." In het origineel (dat uit het jaar 1531 dateert) staat (Cap. LXXXIV: *De Pharmacopolia*): *humanam adipem in unctiones subigunt* (enz.). Heksenzalf (die de heksen in staat stelde naar haar sabbat te varen) werd o. a. met vet van ongedoopte kinderen gemaakt (Scherr, *D. Kultur u. Sittengesch.* 8e Ausg. S. 378) — (2) In *Volkskunde* XIV, 25—28 (a° 1902) geeft Virginie Loveling een verhaaltje, naar allen schijn opgeteekend uit den mond des volks, getiteld Menschenzalf. Het behelst een gesprek tusschen eenige dorpsbewoners, die ten slotte aan een jong soldaat wijsmaken, dat met een in 't garnizoen gestorven kameraad van hem gehandeld is gelijk daar gewoonlijk pleegt te gebeuren, namelijk dat die niet begraven is geworden (men heeft de kist met steenen gevuld), maar dat men „menschenzalf" van hem heeft gemaakt. Ziehier het, eenigszins bekorte, slot: „Als er een soldaat sterft, die niet ziek van harte is *(geen orga-*

nische of besmettelijke ziekten heeft), dan wordt hij in schellen gesneden, in een grooten ketel gekookt en het vet wordt afgeschept, en dat is de beste zalf die er onder de zon is.... Die zalf.... is voor alles goed, maar best nog tegen 't verbranden, ge kent wel die fleschjes, die ge ter eere Gods krijgt op 't kasteel van Diependale: een waterken met wat wit in en als olie die er boven drijft en die ge opschudden moet? hewel dat is menschenvet!" (*aldus de smid in 't verhaal*). [Eene soortgelijke plagerij als die in 't vermelde verhaaltje was voor eenige jaren aan de tafels der zeeofficieren — ten koste der officieren van het corps Mariniers — de bewering dat de bekende *Worcester-sauce* gemaakt werd van doode Mariniers, weshalve zij *marinier(saus)* werd betiteld. Men weet, dat tusschen de mindere zeelieden en de Marine-soldaten zekere animosisteit bestaat. De genoemde grap was zeker een uitvloeisel daarvan].

Leiden. A. Beets.

PRYS-COURANT

VAN

OBLIGATIEN, ACTIEN, FRANSCHE, ENGELSCHE en andere EFFECTEN.

Op Dinsdag den 30 September 1788.

Naar welke Cours gemelde Effecten zullen moeten bereekend worden ter voldoening aan het Placaat van Hun Ed. Groot Mog. in dato 30 September 1788 nopens den 25ste Penning.

Ten Lasten van HOLLAND en WESTFRIESLAND.

Compt. s'Hage.	Recepissen, die nog op naam gesteld kunnen worden	75 pCto
	dito op naam en Obligatien, met papieren	72 a 68
	Klyne Prijs Oblig. vry van reclame 1746	72 —
	Grote Prys dito dito 1746 en Oblig. Lot. 1735. a 2 pCt. . .	60 a 58
	Grote Prys Oblig. 1711. 1712 en 1713. $1^1/_4$ pCt.	40 —
Compt. Amsterdam.	Recepissen, die nog op naam gesteld kunnen worden . . .	76 —

	dito op naam, en Oblig. met Papieren	74 a 70
Verdre Zuidhollandse Comptoiren.		
	Recepissen, die nog op naam gesteld kunnen worden	74 —
	dito op naam, en Oblig. met Papieren	70 a 66
Noordhollandsche Comptoiren.		
	Recepissen en Obligatien met Papieren	70 a 64
	Obligatien, a 2 pCt. Intrest . .	55 —
	Losrenten op Holland en West Friesland, diverse Comptoiren. . .	60 a 62

Ten Lasten de andre PROVINTIEN.

Gelderland.	Diverse Quartieren, a 3 pCt. Intrest	95 pCt.
Zeeland. —	a 4 pCt. Intr.	90 —
	a 3 dito dito	75 —
	a 2½ dito dito	62 —
	a 2 dito dito	45 —
	Op de Stad Middelburg a 3½ pCt.	85 —
	a 3 pCt.	76 —
	Diverse Steden in Zeland 2 pCt.	45 —
Friesland.	a 3 pCt.	90 —
	a 2¾ pCt.	85 —
	a 2½ pCt.	80 —
	a 2 pCt.	64 —
Utrecht.	a 3 pCt.	85 —
	a 2¾ pCt.	80 —
	a 2½ pCt.	72 a 74
Over Yssel.	a 3 pCt.	85 —
	a 2½ pCt.	65 —
Groningen.	a 2½ pCt.	60 —

GENERALITEIT en diversche COLLEGIEN.

Generaliteid.	Recepissen, op naam te stellen .	85 pCt.
	Recepissen op naam, en Oblig. met Papieren	84 a 80

	Frankryk, onder guar. van de Generaliteyd	96 —
	Groningen, onder dito dito	70 —
	Oost-Friesland, onder dito dito	65 —
Thesaurie van	Zyn Doorl. Hoogheid, a 3 pCt. .	95 —
	a $2\frac{1}{2}$ . . .	80 —
Admiraliteid.		
	Amsterdam . . 3 pCt. . .	80 —
	op de Maze . . dito . . .	80 —
	Noorderquart. onder guar. Holl. 3 pCt.	80 —
	dito zonder guar. Losb. met 80 pCt.	65 —
	Friesland	65 —
	Zeland $2\frac{3}{4}$ Reg. s'Hage . . .	65 —
	Last- en Vylgeld . . 3 pCt. .	75 —
	$2\frac{1}{2}$ pCt. .	60 —
Stad Amsterdam.		
	Recepissen op 't Maandgeld, Thesaurie Ordin.	100 —
	Oblig. op Thesaurie Ordin. 1 Juny 1788.	80 —
	Losrenten, op Thesaurie Qrdin. $1\frac{1}{2}$ pCt.	56 —
	dito op Thesaurie Extra Ordinair, op de 6 Steden.	
	Capitaale Leening en 200e penn, $2\frac{1}{2}$ pCt.	60 —
Stad Haarlem.	Recepissen op de Thesaurie . .	85 —

OOST-INDISCHE COMPAGNIE.

O. I. Comp.	Obligatien a 2 pCt. diverse Kameren .	48 a 52
	Certificaten . . . . *f* 9.—	
	Obligatien a $2\frac{1}{2}$ pCt. dito . .	58 a 62
	Recepissen van Anticipatie penn. dito	60 a 64
	Obligatien, uit gemelde Recept gesproten dito	74 a 78
	dito Loteryen 1785 en 1786 .	70 a 75
	Oblig. voor 8 Jaar, geneg. onder guarr. van Holland	85 —

	dito onder guarr. van de Generaliteit	80	—
O. I. C. Zeland. a 4½ pCt		95	—
	dito Lotery 1787.	78	—
O. I. C. Wisselbrieven, ten Lasten Holl. en West-Friesl. diverse Compt.		100	—

WEST-INDISCHE COMPAGNIE.

W. I. Comp.	a 3 pCt.	65	pCt.
	a 2½ pCt. onder guarr. Holland	55	—
	Societeit Surinamen.	55	—
	dito Recepissen	98	—

ACTIEN.

Op de Oost-Ind. Kamer	Amsterdam	218	pCt.
	Rotterdam	210	—
	Delft	170	—
	Hoorn	180	—
	Enkhuizen	170	—
	Zeeland	100	—
Op de Amphioen-Societeit te Batavia Rs. 1000. *f* 8000.			
Op de West-Ind. Comp.	Kamer Amsterdam	15	—
	dito Subcriptien dito	15	—
	Op de Maze	15	—
	Noorderquartier	8	—
	Zeeland op alle Quohieren	5	—
Op de Berbice			——
Op de Geoctroyeerde Utrechtse Compagnie		*f* 7 —	

ENGELSCHE FONDZEN.

Actum op de Oost-Ind. Comp. van Engeland	168	pCt.
dito op de Royale Bank van Engeland	172½	—
dito Zuidzee Comp	82½	—
Oude Zuidzee Annuityten	72½	—
Nieuwe dito dito.	73½	—
3 pCt. gereduceerde dito	73½	—
3 — geconzolideerde dito	74¼	—
dito van A°. 1726.	71¾	—
dito van A°. 1751.	74¾	—

India Annuityten	$70^3/_8$ —
Geconzolid. 4 pCt. Ann.	$94^1/_4$ —
5 pCt. Navy ann	$113^1/_2$ —
Bank Long Annuit. voor 99 Jaar	$21^7/_8$ Jaaren
Geconzolid. van A° 1778 en 1779	$13^3/_{16}$ Jaaren
Millioen Bank	120 —
Royal Assurantie	100 —
Londen Assurantie	Lstr. 13. 5.
4 pCt. India Bonds	71 Schellings premie.

Wissel. §, 10 gr.

FRANSCHE EFFECTEN.

5 pCt. Contracten zonder korting . . .	72 pCt.
5 dito dito met korting van $^1/_{10}$ . .	65 —
4 dito dito zonder korting . . .	55 —
4 dito dito met korting van $^1/_{10}$ . .	52 —
$2^1/_2$ dito dito	36 —
100 Mill.	85 —
125 Mill.	86 —
80 Mill. met de Bullerins	92 —
80 dito zonder dito	86 —
Lotery 1780. Livres 200. . . . *f*	80—
dito 1783. April L. 600 . .	300—
dito dito Octob. L. 400 . .	220—
Lyfr. Nov. 1787. van L. 80 . .	330—
Kanslooten	110—
Actien op de Caisse Discompto .	2000—
dito op de Oude Comp. L. 2500 .	850—
dito op de Nieuwe Comp. . .	460—

Wissel. 55 gr.

BUITENLANDSCHE EFFECTEN.

Den Keizer Quik en Wenerbank $4^1/_2$ pCt . .	99 pCt.
dito dito 4	96 —
dito dito $3^1/_2$ . . .	94 —
Silezien $^1/_2$ . . .	10 —
Rusland $4^1/_2$ pCt.	98 —
4 dito	95 —
Zweeden 5 dito	99 —
$4^1/_2$ dito	96 —

Zweeden 4 dito			93 —
Deenmarken Tollen			97 —
	Kroondeenen		95 —
	Holstyn		98 —
	Geconvert. Deenze Bank		95 —
Spanje 5 pCt.			100 —
	$3\frac{1}{2}$ dito		84 —
Poolen 5 dito			99 —
Saxen Ordinaire Steuer		36 St.	
	Onverwisselde dito	34 —	
	3 pCt. Camersteuer	35 —	
	2 — dito	29 —	
	Accys Steuer	32 —	
	Spits Scheine	10 —	
	Lypziger Waag		99 pCt.
	Saxische Porteryen [1]		100 —
Brunswyk, divers			95 a 100
Meklenburg 5 pCt.			99 —
	4 —		95 —
Stad Dantzig			100 —
Courland			100 —
Vereenigde Staten van America 5 pCt.			95 —
	4 dito		96 —

Omtrent de verdere Effecten, Particuliere Beleeningen, Hypotheecquen &c., kan men zig alömme Adresseeren by de Makelaars, in Obligatie doende.

Deze PRYS-COURANT is gedrukt en te bekomen
By A. en J. HONKOOP, Boekhandelaars op het Steenschuur
Te LEYDEN,
De Prys is eene Stuiver.

[1] Lees: Posteryen?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

EMMA PAUW.

Een zedenschets uit de XVIe eeuw

door J. W. des Tombe.

I.

Van de hand van den Heer L. E. Bosch Sr. treft men in den Utrechtschen Volksalmanak van het jaar 1861 een opstel aan, betreffende een zaak, die in lang vervlogen dagen de stad Utrecht in opschudding heeft gebracht en waarover de vroede vaderen dier stad zich toen ter tijde ernstig boos hebben gemaakt. In het jaar 1521 namelijk werd een elfjarig meisje, uit een achtenswaardige familie gesproten, wees van vaders- en moederszijde, zonder voorkennis harer in Utrecht wonende bloedverwanten, heimelijk weggevoerd en kort daarop, misschien nog wel in dat zelfde jaar, aan een Kleefsch edelman uitgehuwelijkt.

De bloedverwanten, dezer jonge dame waren over dit brutale feit ten hoogste verbolgen, hetgeen ons, die aan andere zeden gewend zijn, niet bevreemden kan, maar wel verbazen wij ons dat de stedelijke overheid, zich op het standpunt plaatsende van opperste voogdes over alle onmondige kinderen in de stad, (zich deze zaak in dier mate aangetrokken heeft, dat zij niet alleen den Bisschop en den Hertog van Kleef, maar ook den Keizer en den Hertog van Gelder hierin heeft gemengd.

Het genoemde artikel van den Heer Bosch is eigenlijk niet anders dan een, met enkele commentaren voorziene, chronologisch gerangschikte vermelding der door Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck verzamelde minuten van missiven der stad Utrecht [1]. Wij krijgen dus in dit artikel de zaak slechts te lezen, zooals de stedelijke overheid ze beschouwde; wel worden in deze mis-

---

[1]) Archief voor kerkelijke en wereldlijke Geschiedenis bepaaldelijk voor Utrecht, Deel III.

siven de antwoorden der tegenpartij gedeeltelijk medegedeeld, de conclusiën echter ontbreken er geheel in en het slot van het artikel laat ons geheel onbevredigd. De heer Bosch eindigt met deze woorden: „de stad Utrecht werd in dezen tijd door haar verschillen met den Bisschop en met de Gelderschen zoodanig bezig gehouden, dat de geschaakte Emma in het vergeetboek raakte. Hoe het proces voor de rechtbank van den Bischop, Ridders en Knapen is afgeloopen, hoe lang Emma met haren echtgenoot het huwelijksgeluk heeft gesmaakt, of zij ooit weder in Utrecht heeft durven komen en of zij de goederen harer ouders uit handen van haren lieven oom heeft terug gekregen, dat alles zag ik nergens geboekt [1]).

Aangaande deze verschillende punten, die den geachten schrijver onbekend bleven, kan ik een antwoord geven; hetgeen ik in de navolgende bladzijden wensch te doen. Het proces is door den bekenden historicus Mr. Arnold van Buchell indertijd opgeteekend in Register E zijner aanteekeningen, berustende in het familie-archief op het Kasteel Hardenbroek.

De procedure leek mij belangrijk genoeg om er hier en daar in extenso bladzijden uit over te schrijven; ook de personen, die hierin een rol speelden, zijn niet van historisch belang ontbloot, zoodat ik de vrijheid neem om bij enkele eenige genealogische aanteekeningen te maken en eindelijk schijnt het mij gewenscht, ten einde een duidelijk overzicht der procedure te verkrijgen om de geschiedenis van mejuffrouw Emma Pauw van het begin af op te halen op gevaar af van plagiaat beschuldigd te worden.

In het jaar 1521 „des Vrydachs vóór St. Maartensdach in den Wynter, den achtsten November," was het Joffrouke Emma Pauw, dat den 5 Augustus van dat zelfden jaar „yerst elff jaren out" geworden was „ende seer onnoosel", uit de stad Utrecht verdwenen en naar men vernam op het Kasteel de Haer, waar Heer Steven van Zuylen, Hr. v. Zevender en de Haer woonde, opgesloten. Dit was geschied zonder voorkennis en goedkeuring van Gerrit Zas, oom van moederszijde der jonge maagd, en „borger ende mede raetsvrunt" der Heeren Regeerders der stad Utrecht. Hier had dus eene ontvoering eener minderjarige plaats gehad, met of zonder consent van het kind zelf, maar in allen

[1]) Utrechtsche Volksalmanak XXV, p. 109.

gevalle buiten weten van haar oom en andere „vrunden en magen". Steven van Zuylen had „dat onmundich ende onnoosel kynt met een schuyt uyt onse stadt en op zijn huys ter Haer in sijn gewelt ende bewaeren" gebracht en dat, niettegenstaande Steven „nog maeg, nog zwager noch momber geset of geboren, als recht is, daer af en was, noch en is." De raad stelt hier de zaken eenigszins te erg voor, want al was Steven noch maag, noch zwager van Emma Pauw, zoo kon hij wel tegenover haar zijn recht als voogd laten gelden, gelijk ons uit het vervolg blijken zal.

Wij vragen ons echter af wat Steven van Zuylen bewogen heeft om een elfjarig weeskind aan den invloed van haar familie te onttrekken; wel moeten de redenen, die hem hiertoe noopten, overwegend zijn geweest, aangezien hij over deze zaak jaren lang met de stedelijke overheid in onmin is blijven leven en zich daarenboven het ongenoegen van Bisschop Philips van Bourgondië op den hals heeft gehaald.

Het is echter noodig om eerst eens nader kennis te maken met de hoofdpersoon in deze zaak, met het jeugdige juffertje Emma Pauw.

Zooals wij reeds mededeelden was zij op 5 Aug. 1521 elf jaar oud geworden en dus op dien datum 1510 geboren. Zij was een dochter van Gijsbert Pauw en van Adriana Zas of Sasse, gezegd Aemstel [1]). Gijsbert Pauw was Cameraar der stad Utrecht in 1496 en Raad dier stad in 1501 en 1519 en oefende het vak van architect of timmerman uit; wij zien namelijk dat de raad in 1519 besluit, dat de „toecomende sysmeestern van den trappenrijs Gijsbert Pau, tot reparatie van Haesenberch 170 gouden gulden etc." betalen zullen [2]).

De grootvader van Gijsbert, Jacob Pauw genaamd, overleden

[1]) Dochter van Gijsbert Sasse, raad van Utrecht in 1478 en 1480 (Burman III p. 212) Burgem. v. Utr. in 1483. In dat jaar afgezant van de stad te 's-Gravenhage, bij de vredesonderhandelingen tusschen de stad, den Bisschop David van Bourgondië en Max. v. Oostenrijk. Hij † 4 Nov. 1509 en was gehuwd geweest met Jacoba Cluetinck, † 1515. (Zie Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck „de driejarige oorlog"; Mr. L. v. Hasselt, Necrologium v. h. Karthuizeklooster buiten Utrecht p. 211 en Adels-archief jaarg. 1900 p. 96).

[2]) Dodt v. Flensburg, Archief v. Utr. VII p. 100; in Navorscher XXIX p. 515 wordt Gysb. Paeu in 1501 raad en bylhouwer genoemd. Bijlhouwers zijn timmerlieden; noot der Redactie i. d. Navorscher.

in 1453, was gehuwd met Lysbeth van Sniddelaar Gysbertsdr. bij wie hij twee zoons had, namelijk Barthout Pauw (van Darthuysen), ouderman in 1470 en 1475 [1], raad in 1482, en Willem Pauw, in 1453 beleend met het goed de Sniddelaar.

Van dezen laatsten is niets verder bekend en aangezien zijn broeder Barthout in 1485 met de Sniddelaar beleend werd, vermoed ik dat Willem kinderloos is gestorven. Het is mij niet gelukt te weten te komen, met wie Barthout gehuwd is geweest; hij was echter de vader van den door ons genoemden Gijsbert, welke laatste uit zijn huwelijk met Adriana Zas 4 zoons en ééne dochter had. Twee zoons stierven in 1515 aan de pest, de twee anderen werden geestelijken: Jacob, de oudste was in 1523 overste van het Karthuizerklooster buiten Utrecht, zijn broeder Vincent in 1521 broeder in hetzelfde klooster. De dochter uit het huwelijk van Gijsbert geboren, was de ons bekende Emma, het jofferken, dat in 1521 zooveel opschudding in de goede stad Utrecht te weeg bracht [2].

Gijsbert Pauw was in 1521 overleden[3]), waarschijnlijk kort voor de te vermelden gebeurtenissen; hij maakt namelijk op 25 October van dat jaar, vermoedelijk op zijn sterfbed, zijn testament en zooals men zich herinneren zal, werd Emma 8 Nov. d. a. v. ontvoerd, in deze 14 dagen tusschenruimte moet hij dus gestorven zijn. Het fragment-testament, dat van Buchell opgeteekend heeft, luidt als volgt: „In den eersten soo noempt hij „sijn executeurs Steven en Gysbert van Zulen, Willem Foeyt, „Eelgis Jacobsz. ende heer Evert Evertsz. om bij hen luyden „te volbrengen 't geene dat hiernae bescreven staet. In den eer„sten soo geeft hij de kerck van St. Jacob totter timmeringe „XLII gl. cur.; Item disgelicx de Prekebroeders XLII gl.; Item „de pastoren van St. Jacob ende cappellanen elcx 6 gl. cur.; It.

[1]) Burman Utr. Jaarb. III p. 3, 72 en 128.

[2]) Deze genealogische aanteekeningen werden mij welwillend verstrekt door Mr. M. I. Ridder Pauw v. Wieldrecht. Het is tot heden niet gelukt verwantschap te ontdekken tusschen het nu nog levende geslacht Pauw (v. Wieldrecht) en de familie door ons beschreven. Deze laatste voerde als wapen drie roode gespen op wit veld (Darthuysen).

[3]) „Item ante altare Martyrum sub sarcophago sep. est honestus vir Ghysber-Paw, civis Trajectensis, pater confratrum nostrorum, Vincentii et Jacobi Paw, anno 1521 profesto Simonis et Iude". Mr. L. van Hasselt, Necrologium v. h. Karthuizerklooster buiten Utrecht p. 244.

„de costers elcx één gl. van gewichte; Item ons lief vrouwen „broederschap ter naet Godts, ende dat H. Cruisbroederschap „elcx één gl. van gewichte; It. St. Anna broederschap ende St. „Hubert den silveren hertshoren, die heeft laten maken als hy „procurator was; ende des wat daeraen ontbreekt, dat sellen de „executores van synen gueden betalen. It. Steven van den Burchs „V kynderen elcx 100 Phs. Gl. ende XXV; It. Wichart Jacobsz. „syn neef XX Phs. Gl.; It. Franckgen syn meecht LX gl. cur.; „It. Dirck syn knecht XV gl. Phs.; It. Peter Wou Aerntsz. „XV gl.; It. Cornelis Ottensz. dochter syn silveren scheij met „dat knoepmes; It. Margriet Wijnant de timmermans weduwe „XXIII gl.; It. Jacob Klem XXV gl. cur.; It. Jan Jacobsz. „XXV gl.; It. Jacob ende Vincent Pauw [1]) te Kartusers syn „kynderen elcx L Phs. gl.; It. de Brigitten ende de bekeerde „susteren elcx een Phs. gl.; It. de Minderbroeders ende Carme- „lieten elcx een Phs. gl. Hier heeft by geweest als biechtvader „Heer Claes Mathijsz. pastoor ende Gerrit Jansz. als Coster.

„Acta sunt haec in domo testatoris coram me notario infra- „scripto anno domini MDXXI, die Voeneris XXV mensis Oct. prae- „sentibus hon. viris Do Gerardo Joês Custode, Tymanso Knijting, „Cornelis Ottonis Lamberto Gysberti e pluribus aliis civibus. „Nicolaus Mathie not. po. manu st." [2]).

Uit dit testament, dat waarschijnlijk bij het proces als bewijsstuk dienst heeft gedaan, blijkt niet dat Emma Pauw de universeele erfgename is geweest van haar vader; toch is dit het geval geweest, zooals later uit het proces blijken zal; wij lezen namelijk dat „Emerentiana Pauw, eenige erfgename van Gysbert „Pauw begeert te succedeeren in alle goederen ruerlick of on- „ruerlick .... behoudelijck de dispositie van syn testament". [3])

Ook wordt dit door de tegenparty in de procedure nooit ontkend, zoodat wy aannemen mogen dat deze uiterste wil, òf slechts gedeeltelijk door van Buchell is gecopieerd geworden òf als Codicil heeft gediend van een vroeger testament. Het verdient echter opmerking dat Emma universeel erfgenaam van haar vader was, niettegenstaande zij twee broeders in leven had, welke

[1]) It. d. Vincentius Paeu, mo. prof. h. do. alias procurator do. campensis. M. L. v. Hasselt, Necrologium etc. p. 232.

[2]) Buchell Regr. E. fo. 91.

[3]) Ibid. fo. 93.

blijkens het voorgaande slechts geringe legaten ontvingen. Deze hadden echter als geestelijken afstand van huns vaders goed gedaan, terwijl aan hen bij hun intrede in het klooster de noodige middelen uit hun moederlijk erfdeel waren uitgekeerd. Dit blijkt ook uit een perkamenten brief, eveneens door van Buchell opgeteekend, luidende: „Ick Gijsbert Paeuw, Borger t' Utrecht leije „ende bekenne voor mij ende mijne erfgenamen schuldich te we„sen dat convent te Nieuwelichte of Bloeijendaal van der Cart„huser orde, buiten Utrecht vijfhondert gulden current, sestien „Badensche braspenningen, gemunt int jaer van 98, te betalen „voor de gulden, off ander goet payement van waerde dairvoir „welcke dat convent voirs. besproocken syn van Broeder Jacob „Paeuw [1]) mijn soon, voor die tijt sijner professien ende ick hem „noch sculdich was van sijner moeders goed.... enz. In ken„nisse der waerheyt, soo hebbe ick mijn naem hier onder geset „en mijn segell aen desen brieff gehangen int jaer o. h. 1521 — „14 Januari". [2])

Het testament van Gijsbert verdient echter nog verder onze aandacht, aangezien wij hierin lezen dat de erflater tot zijn executeurs benoemde de Heeren Steven en Gijsbert van Zuylen, benevens eenige andere welgeboren mannen en hierin de naam van Gerrit Zas, die zulk een teedere bezorgdheid voor zijn nichtje koestert, zelfs niet genoemd wordt. Dat Steven van Zuylen executeur is in den boedel van Gijsbert Pauw geeft ons nog geen recht hem daarom als haar voogd te beschouwen, dit releveert ook de stedelijke overheid van Utrecht in een brief aan den Hertog van Kleef, [3]) maar wel doet dit feit ons vermoeden dat hij van rechtswege aanspraak had om zich met haar zaken te bemoeien, dit blijkt ook duidelijk later uit de procedure. Emma had daarenboven in haar broeders de Karthuizer monniken nadere bloedverwanten dan oom Zas voor haar was; de stad ontzegt echter in haar bovengenoemd schrijven aan den Hertog van Kleef, [4]) aan haar broeder Jacob het recht om voor zijn zuster

[1]) Fr. Jacobus Paw de Trajecto, senior conv. prof. h. do., postulatus a priore Monachorum pro instituendo novitio converso, eo quod ibidem nullum conversum habebant. Obiit ibidem ipso die Thome mart. et s. e. anno 1545, postquam 25 anni cum dimidio fuerat in ordine. Mr. L. v. Hasselt, Necrologium p. 240.

[2]) Buchell E. fo. 89.

[3]) Jhr. Mr. A. M. C. van Asch v. Wyck, Archief enz. III p. 34.

[4]) Id. Id.

te waken. Wellicht berust dit laatste op bepalingen van geestelijk en wereldlijk recht, hierin durf ik niet beslissen, in allen gevalle heeft Emma zich hieraan niet laten gelegen liggen en schijnt zij meer vertrouwen in haar broeder en in den executeur van haars vaders boedel gehad te hebben, dan in haar oom Zas. Zij heeft dan ook later, ten spijt der verklaringen van de stedelijke overheid, openlijk medegedeeld dat de klacht van Gerrit Zas als zoude Steven van Zuylen haar „die noch onmundich was uyt der stad Utrecht gehaelt hadde ende opt huys ter Haer gebracht, tselve onwaerachtig sy, maer dat sy hemselven, met haren broeder ende meecht heeft vuyt haren vrijen wille comen besoeken. [1])

Tot zoo verre is in hetgeen Steven van Zuylen verrichtte niets dat de groote verbolgenheid de stad Utrecht wettigt, als alleen misschien het feit dat de overheid en Gerrit Zas door hem niet waren geraadpleegd. Nu echter geschiedde iets, dat ons terecht hoogst vreemd toeschijnt en met het oog op den jeugdigen leeftijd van Emma waarlijk ongelooflijk voorkomt. Deze daad werd dan ook de spil, waarom de geheele procedure gedraaid heeft; zij werd een wapen in de hand der stedelijke overheid, maar zij toont ons tevens welk een groot belang Steven van Zuylen er bij had om Emma aan de macht van Gerrit Zas e. a. te onttrekken. Ik laat hier de vroede mannen zelven aan het woord, zij schrijven namelijk aan den Hertog van Gelder, na hem de ons reeds bekende feiten vermeld te hebben „hier (het huis ter „Haer) is inmiddel van tyde haestelick van omtrent Doornick [2]) „alhier by den sommigen ontboden geworden Lambert Snoyen, „aen den welcken Steven voorsz., hoewel des onmachtig, dat „voors. onmundich ende om te trouwe te geven doe onbequaem „kynt, te huwelicke gegeven ende soe uyt synre bewaeringe „laten gaen heeft, hem selven oock voortvluchtich alhier vuyt „den lande makende. Ende hoewel Lambert Snoye voors. dit als „voors. wel wetende, ende omt kind voors. te restitueeren ge- „noch versocht wesende, heeft nochtans dat onmundich kynt van „hier vuyt den lande verbracht, in den lande van Cleve, binnen

[1]) Buchell E. fo. 95.

[2]) Doornik werd in 1520 gedurende 5 à 6 maanden door Keizer Karel belegerd en eindelijk door hem op Frans, Koning v. Frankrijk veroverd.

„Calcker by sijne moeder ende al tot wederwil van den Oem, „rechten erfnaem, magen en vrunden voors." [1])

De stad verklaart dat deze zaak haar voorkomt „van groite „importancien en ook zwarichheijden" te zijn; zij plaatst zich op het standpunt, dat de raedt van Utrecht „een overste mom-„boer is over alle onmundiche kynderen binnen onse stadt"; reden waarom zij in het volle bewustzijn van haar goed recht in deze een geding aanhangig maakt, ook wijl het haar voorkomt dat deze zaak „crimineel ende een merchelicke ondaet" is „welke „men aen Steven van Zuylen niet alleen, maar aan alle hand-„dadigen en vooral aan Lambert Snoey, anderen ten voorbeeld „zwaar behoort te straffen". [2])

Alvorens de processtukken, op de zaak betrekking hebbende, te laten volgen, is het noodig eenige oogenblikken stil te staan bij de beide personen, die in dit proces, nevens Emma Pauw, de hoofddelenquenten zijn geweest, namelijk de Heeren Steven van Zuylen en Lambert Sonoy. De overheid der stad te Utrecht was over het onrecht jegens haar misdreven, zóó vertoornd, dat zij geheel vergat, dat Steven van Zuylen en zijn vader Dirck in der tijd lijf en goed voor de stad hadden „opgeset, en dat hij niet bedacht de weldaden die deze beide Heeren aan haar bewezen had. [3]) Zij spreekt van eenen genoemt Steven van Zuylen van der Haar", als ware een dusdanige haar voortijds geheel onbekend. Het geslacht van Zuylen was echter zóó nauw verbonden aan de geschiedenis niet alleen van 't sticht in 't algemeen maar ook van de stad Utrecht in 't bizonder dat wellicht een nadere omschrijving van dien Edelman haar overbodig voorkwam. Steven behoorde tot den staak der van Zuylen's, die zich van Zuylen van Harmelen en later van Zuylen van Zevender en van de Haer hebben genoemd, naar de goederen, die door erfdochters van genoemde heerlijkheden in dat geslacht zijn gebracht. Tot het begin van 1300 moet men opklimmen om de verwantschap met de van Zuylen's van Nijvelt te zoeken, alhoewel onze Steven wederom nader aan dien tak verwant was door het huwelijk van

---

[1]) Buchell E fo. 87; afgedrukt by Dodt v. Flensburg, Archief van Utrecht Deel III, p. 57 en v.v.

[2]) v. Asch v. Wijck, Archief enz. III p. 39 n°. 509.

[3]) v. Asch v. Wyck. Archief enz. III p. 41.

zijn vader Dirck met Elisabeth van Zuylen van Nijvelt, dochter van Heer Steven en v. Elisabeth van Oy. [1])

Genoemde Dirck van Zuylen Hr. van Zevender en de Haer, Ridder, schepenburgemeester van Utrecht, heeft zich naam gemaakt in de bloedige burgeroorlogen tusschen de stad Utrecht en Bisschop David van Bourgondië gevoerd en onder den naam van den „driejarigen oorlog" in de geschiedenis bekend. In dezen krijg hield Dirck de zijde der stad en van den Burggraaf [2]) en bewees aan zijn partij in kwaliteit van krijgsman zoowel als van diplomaat groote diensten [3]); in zóó hooge gunst mocht hij zich verheugen, dat de raad besloot eenige gevangenen, ongeschat te houden, om, indien Dirck van Zuylen van de Haer in het vervolg mocht gevangen genomen, zijn kasteel belegerd, of hij van zijn goederen beroofd worden, die gevangenen tot losprijs ten zijnen behoeve zouden strekken. [4]) Dit verhinderde echter niet dat zijn kasteel de Haer in 1482 door Lalaing verwoest en de heerlijkheid verbeurd verklaard werd en hij op 16 April van datzelfde jaar bij een tumult binnen de stad gedwongen

---

[1]) Hr. Dirck v. Zuylen vermeld 1292, Ridder.

Steven v. Zuylen v. Nyvelt tr. Mabelia.	Sweder van Zuylen tr. N. N. verm. 1317.
|	|
Jacob v. Z. v. N. tr. Christina Utenham	Dirck v. Z. (1348—1375) tr. waarschijnlijk Alijt Erfd. v. Harmelen.
|	|
Steven v. Z. v. N. tr. Agnes v. Heemskerk.	Sweder v. Z. (1381—1412) tr. Mechteld Erfd. v. Zevender, d. v. Hr. Simon Rz.
|	|
Jacob v. Z. v. N. tr. Elisabeth v. Nijenrode.	Dirck v. Z. hr. v. Harmelen en Zevender (1404—1436) tr. N. N.
|	|
Steven v. Z. v. N. tr. Elisabeth v. Oy.	Dirck v. Z. hr. v. Harmelen en Zevender (1435—1457) tr. Josina Erfd. v. d. Haer, d. v. Gysbert en Judich v. d. Meer.
|	|
Elisabeth v. Zuylen v. Nyvelt.	Dirck v. Zuylen, hr. v. Zevender en de Haar (1449—1502).

trouwt

[2]) Burman Utr. Jaarb. III p. 309, 518 en 525.

[3]) v. Asch v. Wijck „Driejarige Oorlog" p. 73 en 155.

[4]) v. Asch v. Wijck. Ibid p. 84 uit het Raadsdagelijcxbuck p. 26 recto.

werd rekening te doen van hetgeen hij als schepenburgemeester opgebeurd had en eindelijk door den raad werd afgezet. [1])

Steven van Zuylen, oudste zoon, wordt door zijn vader, Hr. Dirck van Zuylen Ridder, verklaard „Leenhouder en Stamme" zijner goederen te zijn bij een magescheidt, dat hij maakte op Witten Donderdag anno 1502 [2]). Met zijn vader Dirck, zijn oom Wernard en zijn broeder Dirck wordt Steven van Zuylen genoemd onder de Ridders en Edelen, die in het Sticht geleefd hebben gedurende de regeeringen van Hertog Karel v. Bourgondië, van Maria zijn dochter, en van Maximiliaan; van 1477 tot 1500 [3]). Op 19 Januari 1512 zien wij Steven benevens anderen van wege de gemeene Ridderschap aan deze zijde van den IJsel het verbond bezegelen, dat Frederick van Baden, Bisschop van Utrecht, gemaakt heeft tusschen de Ridderschap en Steden aan beide zijden van den IJsel [4]). Als leenvolger van zijn vader werd hij 10 Mei 1503 beleend met 64 morgen in „den lande van Woerden in Cromwijck ende Biltwijck [5]); op 28 Sept. 1503 met het goed te Geestdorp in het land van Woerden, met het gerecht van Spenger en van Cockingen met de tijnsen en tienden en met de gift der kerk te Cockengen; met het gerecht van Byleveld en Haenwyck te Harmelen enz. [6]) In 1504 werd hij beleend met de goederen van Harmelen door Willem van Wyckercke Abt van St. Paulus te Utrecht [7]). Op 14 Maart 1505 wordt „Steven „van Zulen Heeren Dircks soon Ridders als een rechten leen„volger syns vaders door Walraven Hr. tot Brederode tot Via„nen etc. van nieuws beleent met alle de leenen die hy anno „1484 syn vader met volle recht afgewonnen had." [8]) Met deze goederen wordt het kasteel de Haer „metten vrijhoff ende dae„gelicxe heerlijckheyt, tins ende smale tienden" [9]) bedoeld, dat, zooals wij zagen, in den driejarigen oorlog werd verbeurd verklaard. Later, op 29 April 1521 werd Steven nog door den

[1]) Matthaeus, Anal. Vet. II p. 69, 81 en 94.
[2]) Buchell E. fo. 6.
[3]) Gouthouven p. 556.
[4]) Dumbar, Anal. II p. 465.
[5]) Buchell E. fo. 5.
[6]) Leenregr. Bisschop Frederik f 66vs.
[7]) Buchell E. fo. 5.
[8]) Matth., Anal. Vet. II p. 72 en Leenregtr. v. Vianen.
[9]) Buchell E. fo. 133.

proost van St. Marie te Utrecht beleend „met 't schoutampt „aen de Noortsyde van Zevender, mit hooge ende leege, mitsga- „ders de hennip en kryt tienden onder 't selve gerecht, houdende „omtrent 151 morgen lants streckende van Lopick tot Bonre- „pos" [1]). In datzelfden jaar wordt Steven van Zuylen van de Haer vermeld onder de ridderschap buiten de Stad Utrecht wonende die „of sy van buyten binnen quamen, waskeersen mochten haalen op Lichtmis" [2]).

Steven is in den jare 1506 in 't huwelijk getreden met Jonkvrouwe Josina van Assendelft, oudste dochter van Heer Nicolaas en van Alijt van Kijfhoeck, vrouwe van Assendelft en Gouriaen, [3]), die haar man benevens haar bruidschat, de hofstede van Dortoige met 64 m. l. in 't ambacht van Monster aanbracht [4]) op 28 Mei 1534 was Steven nog in leven, toen hij zijn vrouw een lijftocht maakte [5]); in dat jaar echter schijnt hij overleden te zijn; wij zien namelijk zijn eenigen zoon Dirck hem in dat jaar in zijn leenen opvolgen. Josina van Assendelft leefde nog in 1556 op welk tijdstip zij aan Swin de Coninck 2 hofsteden buiten de Wittevrouwenpoort te Utrecht verkocht en op 10 Jan. 1561 toen zij bij het huwelijk van haar kleindochter Alijt v. Zuylen met Jonker Carel v. Lynden van Mussenberg tegenwoordig was.

Uit deze eenigzins breedvoerige vermelding zien wij dat „eenen genoemt Steven van Zuylen van de Haer" niet, zooals men zou kunnen denken, een onaanzienlijk edelman geweest is, maar integendeel een machtig en rijk man, die èn door afstamming èn door verwantschap met de eersten in den lande op één lijn stond.

Of Lambert Sonoy op even illustre afkomst bogen kon, durf ik niet te beslissen, in alle gevallen dient geconstateerd te wor-

---

[1]) Buchell E f 6 en 53.

[2]) Matth., Fund. Eccl. p. 157.

[3]) Huw. voorwaarden 12 Juni 1506. Steven werd geassisteerd door Gysbert v. Z. zijn broeder; Steven van Zuylen v. Nyvelt, landscommandeur van de Balije v. Utrecht en door Steven v. Hardevelt. Josine door Alijt v. Kijfhoeck haar moeder, Hr. Philips v. Spanjes Rr. Raetordinaris v. den Koning v. Spanje in Holland; Mr. Willem v. Berendrecht, id. id. en door Mr. Melis Zael, advocaat. Buchell E fo. 133.

[4]) Buchell E fo 6.

[5]) Gaesbeeksche Leenreg. geteekend E fo. 34.

[6]) Buchell E fo. 5.

[7]) Buchell E .(huw. voorw.) fo. 132.

den dat hij een Kleefsch edelman was en verwant was aan de eerste familie van dat land; de Hertog van Kleef noemt hem niet alleen zijn goeden vriend, maar ook zijn „verwante". [1]) Op onderscheidene wijzen wordt zijn naam in de stukken gespeld, nu eens Snoey, dan Snoye of Snoy; wellicht is deze laatste schrijfwijze de juiste, aangezien echter de Nederlandsche geschiedboeken, alwaar zijn zoon Dirk in opgeteekend staat, de naam Sonoy gebruiken, zal ook ik deze schrijfwijze volgen. [2]) Was hy van vaders zijde afkomstig uit Kleef, van grootmoeders kant was hij geparenteerd aan het Geldersche geslacht van Broekhuysen en door zijn moeder verwant aan het aanzienlijk Utrechtsch geslacht van Drakenborch. Zijn grootmoeder toch was Ada van Broekhuysen, [3]) en zijn moeder Margaretha van Drakenborch [4]), dochter van Frederik en Margaretha van Oudaen. Lambert wordt vermeld als „man van wapenen ter ordinantie van den Heer van Ravesteijn"; in het proces zien wij voor hem optreden: Jan van Selbach, veldoverste van den Hertog van Gelder en later Drost van Drente, [5]) Frederik Mom, Drossaert van ther Borch en Jorrien van der Hoevelwijk, die zich neven en zwager van Lambert noemen. [6]) Vermelden wij nog dat in de procedure gezegd wordt dat Emma Pauw en haar familie tevreden moet zijn met haar huwelijk met Lambert Snoy, daar zij door hem „voor eenen echten man te nemen, die van beter af- „comst is als sij, heur deur sulcx verbetert ende niet verargert heeft". [7])

---

[1]) Buchell E fo. 95.

[2]) Zie over den naam Snoey, Snoy, Sonoy: Te Water, verbond der Edelen, III p. 299 en ook de noot op die pagina, waarin het geslacht Snoy zeer oud en edel in 't land v. Kleef en Utrecht genoemd wordt.

[3]) Te Water, verbond der Edelen, III 299.

[4]) Margaretha de Drakenborch vidue Theodorici Snoijen, filii Lambertii Snoyen, memorant ao 1517 M. S. Feud. Praep. Mag. p. 151 verso. Theodorici frater erat Jodocus memorat inter nobiles Trajectinos. Gouthouven p. 620 — Reeds in 1513 wordt Margriete v. Drakenborch „naegelaten weduwe selligen Dirck Snoyen" genoemd bij een opdracht van 't goed Catwijck in 't kerspel Dieden. Buchell E fo.

[5]) In 1522 veroverde J. v. Selbach Coeverden op den Heer v. Twickeloo-Slichtenhorst.

[6]) Dodt v. Flensb. Archief enz. III p. 57.

[7]) Buchell E fo. 93.

II.

De stad Utrecht diende kort na het verdwijnen van Emma „Gijsbert Pauwen naegelaten dochter" op 5 Dec. 1521 aan Steven van Zuylen, namens Gerrit Zas, een klacht in „hoe dat ghij „sijner zusters kynt met een schuyt vuyt der stadt" hebt ge- „voerd en hoe (gij) later „totter officiael Sukeroede [1]) versocht „soude wesen van uwen wege om een absolucie van wege trau, „twelk indient zoo is, ons nijet weinich van u verdunct". Hieruit blijkt dat het huwelijk toen, dus reeds binnen een maand na haar vertrek uit de stad, was voltrokken en dat Steven absolutie bij den Bisschop voor deze zonderlinge echtverbintenis had aangevraagd. In denzelfden brief eischt de stad ernstig dat het kind onverwijld weer binnen haar muren zal gebracht worden en teruggegeven aan hen, die de raad tot voogden benoemd heeft. Op dit schrijven verzoekt zij aan brenger een „onbedecte antwoord" mede te geven [2]).

Waarschijnlijk is deze brief de eerste geweest, die de stad in deze zaak heeft gesteld en is hij naar aanleiding van een klacht, in optima forma door Zas ingediend, geschreven.

Zas had echter „ten eersten selver met syn scriften" den Heer van Zuylen aangemaand om Emma terug te sturen, maar Steven was aan dat oor doofgebleven. Ook op bovengenoemd schrijven van de stad en op een missive van den Bisschop bleef hij het stilzwijgen bewaren en heeft hij „zulcx al veracht". Hier komt hij echter later tegen op „ende dat men zeggen wil ick den raet „van Utrecht veracht hadde, zoc ick doetertyt op ten clachte „gheen antwoord en gaff, ende is alsoe niet, aengesien myn co- „pie van der clachte ende daerenboven een wtstellinge van XIIII „dagen boven recht, omme mit mijn vrunden daerop te beraden, „geweygert worden, byn ick op mijn geleyde (dit werd hem 11 Dec. 1521 voor den tijd van acht dagen verleend) [3]) niet we- „tende den raet daerinne vercort te hebben, thuys gereijst". Hij beroept zich in deze op den domdeken Melis van Zuylen van Nijvelt en op den Heer Vrederick de Coninck [4]). Uit dezen brief, die wel is waar veel later geschreven is, zien wij dat de be-

[1]) Gerrit van Suggerode, Deken v. Oudmunster, vicaris-generaal.

[2]) v. Asch v. Wijck, Archief, III p. 33 no. 287.

[3]) Ibid. p. 34 no. 288.

[4]) Ibid. p. 148 no. 96.

schuldiging van de stad, dat Steven „hemselven oock voortvluch-„tich uyt den lande makende", [1]) niet juist en met dit antwoord is ook in tegenspraak de brief van 5 Dec. 1521, waarin de stad van hem een onbedekt antwoord verlangt.

Misschien heeft Steven het jong gehuwde paar, dat op de Haar den heimelijken huwelijkszegen ontvangen had, een eindweegs op hun huwelijksreis vergezeld en hun uitgeleide gedaan tot buiten de landpalen van het Sticht; lang heeft zijn afwezigheid niet geduurd.

Het jonge paar was intusschen veilig in het Kleefsche aangekomen, alwaar Lambert Sonoy zijn vrouw ten huize zijner moeder, wonende te Calcar had gebracht. Op 19 Februari 1522 zond de stad een schrijven aan den Hertog van Kleef, hem verzoekende om Emma Pauw in die stad „in bewaerder hant" te doen nemen [2]). Tegelijk schrijft zij aan Sonoy, dat, indien Emma niet oogenblikkelijk naar Utrecht wordt teruggebracht, de overheid aan Gerrit Zas, als naaste erfgenaam van het kind, zal toestaan haar goederen, als verbeurd zijnde, aan te slaan; zij dreigt hem, dat zij de zaak niet slechts voor den Keizer zal brengen, maar aan dezen, benevens aan alle Vorsten, Heeren en Steden verzoeken zal om de schuldigen te straffen.

De Hertog van Kleef haastte zich niet om de jeugdige weerspannelinge te doen gevangen nemen, maar schreef aan de stad Utrecht om nadere opheldering (29 Febr. 1522). Waarschijnlijk heeft bij hem het plan niet bestaan zich ernstig met de zaken van zijn luitenant te bemoeien, veel eerder heeft hij hem in deze zaak geholpen. In een „receuil van sommige brieven, rakende „de saeck van Sonoy" [3]) vindt men een schrijven van „den Her-„toch tot Cleve en Gulick ende ten Berge etc. in favorem Lam-„bert's Sonoy" gedagteekend den maandag na St. Jansdach onthoofding a° 1522 en geschreven aan de Magistraten van Utrecht. Hierbij zijn gevoegd twee brieven van den Graaf van der Marck, beide in het voordeel van Lambert en van „Emma sijn wijf"; eindelijk bevat het receuil een schrijven van Sonoy aan den Hertog van Kleef in antwoord op „de aanclagte van Gerrit Sass" meldende „dat sij oick getrout is aen hem met consent van haar „vaeders naeste vrunden ende dat sij in den besloten tijt getrout

[1]) Zie pag. 170 hiervoor.
[2]) V. Asch v. Wijck III p. 37 no. 302.
[3]) Buchell E. fo. 96.

„sijnde, sij daer off absolutie hebben vercregen ende daertoe open- „baarlick in de kercke gevoecht syn". — Sonoy heeft het echter hierbij niet gelaten, in een verzoekschrift aan den Keizer vraagt hij ootmoedig dat deze het geschil tusschen hem en de stad wil bijleggen; de Keizer laat hierop de stad Utrecht aanschrijven dat hij verlangt dat de stedelijke overheid aan de familie van moederskant verhinderen zal om beslag te leggen op de goederen van Emma, haar door erfenis aangekomen. Uitvoerig geven hierop de raadsleden aan den Keizer verslag van hetgeen op 8 Nov. 1521 geschied is, en voegen daaraan toe dat de Bisschop aan van Zuylen verzocht heeft Emma in de stad terug te brengen, en het kind „nyet weerloos" uit zijn handen te laten gaan. Wat betreft het verzoek van Lambert Sonoy om de goederen van Emma niet aan te tasten, zoo moeten zij aan Zijne Keiz. Maj. mededeelen dat zij „bevinden oick na onse rech- „ten ende gewoenten waer te wesen, indien een joncfrau haer- „selver mannet, tegen goitduncken ende wille hoirs mombers, of „hoirs magen die verboert al dat goet, dat sij binnen Utrecht „heeft, ende dat men hoir schuldich is op die tijt dat sij dat „doet, ende erffenisse die haer aencomen mach binnen Utrecht; „ende dat goet ende erffenissen sel comen aan haer rechte erffna- „men gelijck of sij gestorven waer opte selve tijt; ende dat hier- „inne onse stadt de erfname behoirt te stercken". [1])

De Bisschop, op wiens herhaaldelijk schrijven Steven van Zuylen geen acht had geslagen, hierover vertoornd, had onderwijl het huwelijk van Sonoy en Emma onwettig verklaard en hen beiden in den kerkelijken ban gedaan, tenzij zij binnen een zekeren termijn een in de Heilige Kerk plechtig afgekondigd huwelijk zoude hebben gesloten. Van dezen uitweg om uit den neteligen toestand te geraken maakt Lambert gebruik; van zijn zwager Jacob Pauw, overste van het Karthuizer Klooster buiten Utrecht verkreeg hij een verklaring „dat sijne suster Emma met „sijn wil bij Steven van Zuylen op ter Haer is gaen wonen en „met sijn consent aen Lambert Snoye gehijlickt is". [2]) Tevens leidde hij een perkamentenbrief over van Broeder Guillelmus, prior der Karthuizers, namens alle kloosterbroeders, behelzende een gelukwensch en zegenbede aan den dapperen Lambertus

Dodt v. Flensburg, III p. 17 en v. v.

([2] Buchell E. to. 5.

Snoeyen ende aan Emmegard Pauw zijn wettige ega, hun belovende, dat zij hen van alle mogelijke goede werken, die zij zullen volbrengen, deelgenooten zullen maken en daardoor hen, zoowel in leven als in sterven van dienst zullen zijn. [1])

Met deze documenten gewapend, liet Lambert te Calcar volgens alle regels der H. Kerk, de afkondigingen geschieden en huwde aldaar 29 Januari 1522 voor den priester Frederik Schaeck; en om een deugdelijk bewijs hiervan bij eventueele gelegenheden te kunnen overleggen, liet hij de navolgende Schepenacte opmaken:

„Ick Dirck ten Bercke ind Hendrik Momme schepenen te Calc„kar doen condt een ygelich ind bekenne in desen openen brieve, „dat voir den richter te Calcker ind ons komen ende erschenen „syn die weerdige Heer Frederik Schaeck, licent in den geeste„licke rechte, priester ende pastoor der parochiaal kercke bin„nen der stad Calcker, ind die eerbare Joffer Emma Pauw, echte „huysfrou des vesten ind fromen Lambert Snoyen, ind hebben „beyder wter oeren vrien moitwille ongedrongen opentlich be„kant ind luyden laten wie hier nae bescreven. In den eersten „heeft de voorgenoemde Her Frederik pastoir opentlich bekant „dat hi als pastoir der kercke voirs. in desen selven jaer op „Goedesdach den 29 Januarii binnen der kercke voirs. Lambert „Snoyen ind Emma synen eligen huysfrou voors. in den heyli„gen ehe nae insettinge ind gewoente der H. Kristelicke kercke „toe samen gegeven und vertrout heeft voirts heeft voorsz. Em„ma oerre sinnen reden, gedanken ende verstandt van der ge„naden Godts wel machtich, als sulcx openlick an oer scheen ,toe syn, toe hoeren und toe mercken was, ongedwongen opent„lich luden laten, dat sy omtrent twaelf jaer out wesende mit „Lambrecht Snoyen, oeren lieven huyswert voors. in den jaere, „op ten daghe in der kercke voors. durch oire sonderlinge be„geerten, vermits den vuerg. pastoir, wie voirs. in der H. Ehe ver„bonden is ind vertrout sie. Ind oick mede bekennende, nu in „oire dertien jaeren wesende, off sulcx noch nyet en geschiet „ware, dat sie dat selve 's dan noch doen en begeeren wilde.

[1]) Buchell E. fo. 89. Uit deze beide verklaringen blijkt voldoende dat de gevolgtrekking, die de Heer Bosch in de Volksalmanak maakte, als zou de stad van plan zijn geweest Emma Pauw in een klooster op te sluiten om hierdoor haar eigendommen machtig te worden, ongegrond is.

„In welcke echtschap ind vertrouwinge si oick so lange, oir die „almogende Godt und die H. Kercke sulx gunde und toeliet ge-„dachte te blieven. Hier en t'enden heeft deselve Emma noch „bekant ende ergeert soe etzelick onbillick voernemen ende seg-„gende sijn, sij buyten consente oere rechte momber sich gehil-„lich, ind die voirg. Lambert, oer lieve huiswert, oer oick buy-„ten oeren wille ind consent van Utrecht ontfuert ind erwech „gebracht solde hebben, dat deselve aver oer ende de voirs. Lam-„bert oer elige huyswert sulcx duchten, denken, versieren ind „die waerheyt dair aen sparen, aengesien sij niet wil, wete ende „consent oeren naesten vrunden van oirs vaders wegen, den Godt „bewaerde, in de rechte momber oer van oere vader seliger ge-„sath und gedeputeerd sich mitter selven oeren lieven huyswert „vertrouet und in den H. Ehe ergeven hadde; in alsoo mit oeren „vrijen wille vuyter Sticht van Utrecht alhier binnen Calcker „by oeren lieven huyswert ward vurch gereist ind gekommen, int an-„ders oick bekennende off sulcx niet geschiet en ware, gedachte sie „datselve, soo billick inde redelick is, noch te doen.

„Sonder argelist. In oircoinde ende getuygen der waerheyt „hebben wy schepenen onsen gemeenen schepenzegel an desen „brieff gehangen. Gegeven int jaer onses Heeren XVc XXII op „vridach octave assuntionis B. Virginis Mariae" [1].

Hierbij was gevoegd een op perkament geteekende en gezegelde „declaratio nuptiarum" gedateerd 29 Januari 1522 en geteekend: Fredericus Schaeck.

De gemoedelijke wijze, waarop Emma van haar lieven „huyswart" spreekt en de tot tweemaal herhaalde verklaring, dat, als men haar nogmaals voor de gepleegde feiten stelde, zij niet ander doen zou, dan zij nu gedaan had, doen ons veronderstellen, dat, al mocht het twaalfjarig kind haar toestand niet geheel beseffen en zij misschien onder den invloed harer omgeving staan, het lot, dat men haar bereidde, zacht was en zij geen spijt gevoelde van haar Utrechtsche familieleden verwijderd te zijn, welke familie echter niet ophield haar als een onnoozel slachtoffer van een booze intrige voor te stellen.

Lambert Sonoy had door dit huwelijk niet alleen het gevaar bezworen, dat hem door den kerkelijken ban dreigde, maar tevens een band gesloten, die door de vroede vaderen van Utrecht

[1]) Buchell E fo. 90

niet meer kon verbroken worden, aangezien de H. Kerk het axioma huldigt, dat wat God verbonden heeft, door geen menschenhand gescheiden kan worden. Zijn kerkelijke plicht dus vervuld hebbende, haastte Lambert zich ook de wereldsche in orde te brengen. Hij reisde daarvoor naar het Sticht, maar niet binnen Utrecht kunnende komen, ging hij naar Woerden, alwaar hij tegenover Burgemeester, Schepenen en Raad op 4 April 1522 een procuratie liet opmaken, waarbij „in syn proper persoon „Lambert Snoey als man ende voecht van Emma Gysbert Pauws „dochter, syn gerechte huysfrou constitueerde ende machtig „maect mit desen brieve Frederick Uten Ham, maerscalc des „nederstichts van Utrecht, Mr. Jan Pels, Jan van Mechelen en „Willem Willemsz. Lobi ende elcx van hen bijzonder, omme in „den name van hem ende syne huysfrou wegens, over alle haere „goederen te regeeren ende te bewaeren, haer oerbaer te doen „en haer scade te stutten, haer rente, pachten ende schulden „inne te manen, op te bueren ende te ontfangen, quitantie te „geven en off noot ware met rechte daeromme te spreken en te „vervolgen voir alle rechteren, geestelick en wereldlick recht „te geven ende te nemen, mit macht voort te mogen machtigen „ende substitueeren ende generalic en specialic al te doen, dat „die voors. Lambert met Emma syne huysfrou selven, indien „sij present waren, doen souden mogen" enz. enz. [1])

De Bisschop van Utrecht, Philips van Bourgondië bleef, niettegenstaande de Utrechtsche geestelijkheid het huwelijk van Lambert nu voor „wettich en rechtvaerdich" hield, op de hand der overheid. Hij zond Frederik van Uten Ham in zijn betrekking als maarschalk van het nedersticht naar Steven van Zuylen om deze met twee panders „tot zijn hoechster weeren" tegen den eersten rechtdag te dagen [2]). Vermakelijk is het dat Uten Ham alhier van Zuylen moet dagvaarden, terwijl hij als procuratiehouder van Lambert Sonoy optreedt en diens zaken zal voorstaan, daarenboven was Frederik Uten Ham verwant, zoowel aan Steven als aan Lambert. Tot den eersten stond hij het naast, aangezien hij gehuwd was met Steven's zuster Gerarda van Zuylen en door zijn moeder, Margaretha Frederika van Drakenborch

[1]) Buchell E. fo. 91.
[2]) v. Asch v. Wijck, Arch. III, p. 39 no. 309.

was hij neef van Lambert's moeder, zijn vader was Frederik Frederik Uten Ham.

De stad was echter met de dagvaarding van den Bisschop niet tevreden, zij was van meening dat Steven zich tegenover haar had te verantwoorden. Hierin beging zij een fout, daar Steven als edelman alleen voor een rechtbank van Ridders en Knapen kon terechtstaan. Maar, vertoornd over den gang van zaken en bevreesd dat Bisschop's raadslieden te zacht zullen oordeelen, schrijft zij op 21 Mrt. 1521 aan Frederik v. Uten Ham dat hij Steven moet straffen niet alleen „met geboden, maer met antas-„ten als ondaders 't welck als sij seggen, Uwe E. Maerschalck „bet weten, hoe men dat wtrichten mach, ende dagelicx onder „landluyden van gelijcken ende veel mindere saicken wtgericht „en mede gehandelt wert". [1]) Van Zuylen tracht echter nog tot een minnelijke schikking te komen, hij brengt der stad nogmaals in herinnering de weldaden, door zijn vader en door hem aan Utrecht bewezen en verlangt door haar bemiddeling een onderhoud met Gerrit Zas. De stad antwoordt hierop dat zij steeds indachtig is aan hetgeen hij haar herinnert, maar dat zij in deze niet „wijdich ende partijdich" handelen mag, en wat betreft het onderhoud met Zas, dit kon niet plaats hebben, aangezien deze de stad tijdelijk verlaten had. Opmerkelijk is het dat Zas, als het er op aan komt om persoonlijk op te treden, immer door uitstedigheid of anderszins verhinderd is te verschijnen. Ook aan den Hertog van Kleef stuurt de stad een schrijven, waarin zij weerspreekt dat Steven van Zuylen voogd over Emma is, hij is alleen executeur-testamentair in Gysbert Pauw's nalatenschap. Wat betreft de toestemming, die Jacob Pauw in zake het huwelijk van Emma gaf, deze is van geen waarde, aangezien hij in de orde is opgenomen. Zij voegt aan dit schrijven een brief des Keizers toe en herhaalt haar verzoek om de hand op Emma te leggen, bij gebreke van dien zal zij op Keizers bevel aan Gerrit Zas recht laten wedervaren [2]); deze beide brieven zijn gedateerd van 28 Maart en 12 April 1522.

(Wordt vervolgd).

Van Alteren (LII, 585). — Van de familie van Alteren berust

[1]) Van Asch v. Wijck, als voren.

[2]) V. Asch v. Wijck III, p. 41 no. 315.

in het Rijksarchief te Utrecht (collectie van Attevelde) de navolgende kwartierstaat:

Alteren		Boom
Meeuwen		de Vrij
	Van Sasse × Van Alteren.	
Ruijtenburg		Schoonhoven
Huijbregs		Munnix.
	O. 10 Juni 1684.	

De kwartieren, waarvan daarin sprake is, zijn die van Catharina van Alteren, d. v. Pieter, heer van Jaarsveld, ridder, raad en advocaat-fiscaal ter Admiraliteit te Amsterdam en Anna Boom, †, zooals de kwartierstaat aangeeft, 10 Juni 1684. In 1677 huwde zij met Jacob van Sasse van den Bossche, ged. te Utrecht 26 Maart 1650.

's Bosch. A. VAN SASSE VAN YSSELT.

MARIE VAN HORN, COUNTESS OF MAR AND GARIOCH,

VROUWE VAN DUFFEL EN VAN GHEEL,

VON

BARON ADHEMAR VON LINDEN.

Die „Annales" berichten, dass Steven van Lienden, Herr zu Hemmen, nach dem Tode seines Bruders Johan, here van Lienden, in 1384, die Administration der Güter seines Neffen Diedrich, here van Lienden, übernommen habe, und dass kurze Zeit darauf dieses Verhältniss durch Diedrich's Mutter, Margaretha van Gennep, gelöst wurde, indem sie ihren Sohn an Maria van Horn verheirathet habe. Dies hatte sich um 1386 oder 1387 zugetragen.

Bald nachher, sagen die „Annales", hätte eine Erbtheilung stattgefunden zwischen Diedrich, here van Lienden, unter dem Beistand der Margaretha van Gennep, vrouwe van Heinsberg, seiner Mutter, und der Marie van Horn, *Gravinne van Meer (Countess of Mar)*, vrouw van Duffel, seiner Gattin einerseits, und Johanna van Lienden, vrouwe van Gemmenich, und Elisabeth van Lienden, vrouwe van Heukelom, Schwestern des Diedrich, und Kinder des Johan, here van Lienden, und der Elisabeth van Polanen andrerseits, und diese Erbtheilung sei durch die Urkunde vom Jahre 1390 bekräftigt worden [1].

[1]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, pp. 114, 115; Preuves pp. 39, 42.

Es wird somit hier die Heirath des Dierick, here van Lienden, Sohn des Johan, mit Maria van Horn, *Countess of Mar*, vrouwe van Duffel, urkundlich festgestellt, und man ist daher gezwungen anzunehmen, dass Maria van Horn die *Wittwe des Earl of Mar* gewesen sei.

Wir stehen im Zeitraum 1387—1390.

Diedrich sei am 6 Mai 1408 gestorben und in der Kapelle zu „Unserer Frau" in der Kloster Kirche zu Marienweert beigelegt worden. Dort liege auch Marie van Horn, seine Gattin, die ihn überlebt habe, begraben. Auf der Grabplatte, welche die letzte Ruhestätte der beiden Ehegatten deckt, seien dieselben in Relief dargestellt, als Beweis dessen die Annales eine prächtige Zeichnung derselben reproduciren [1]). Am Kopfende der Platte sind die drei Wappen, Linden, Horn und Gennep dargestellt, und die Umschrift auf der Platte lautet: IAN DIRIK HEER VAN LYNDEN RIDDER ERFSCHENCK VON GELDER. STERF ANNO CCCCVIII DEN VI MAY EN MARY VON HOREN VRAU VON DUFFEL SYN WYF STERF.

Dieser Lebensbericht über Dierik, here van Lienden, und Maria van Horn, Countess of Mar, Vrouwe van Duffel, dessen Gattin, ist kurz und bündig. Wie aber verhalten sich die scottischen urkundlichen Nachrichten zu demselben? Sie sollen hier zu Worte kommen.

Alexander (Stewart) Earl of Mar, or Earl of Mar and Garioch, by virtue of the charter of 9 Dec. 1404, above mentioned, made by his wife, Isobel Countess of Mar (suo jure), in favour of him and their common issue, was a bastard son of Robert (Stewart), Earl of Buchan, who was 4th son of King Robert II (of Scotland). He was several times (1406, 1407 and again 1416) Ambassador to England; assisted the Duke of Burgundy in 1408 in quelling an insurrection at Liège; was in command of the Royal forces at the battle of Harlow, against the Lord of the Isles, 1411, and was about 1418, Warden of the Marches. He died in 1435. The Countess Isobel died s. p. previous to 10 Febr. 1407/8.

Alexander (Stewart), Earl of Mar and Garioch, married secondly *Marie, widow of Thierry de Lienden* [2]) (who. d. 1408), *daugh-*

[1]) Ibid., pp. 116 & 117.

[2]) Thierry, Seigneur de Lynden, Leede, Oldenweert etc. Echanson Héréditaire du Duché de Gueldre.

ter and heiress of Willem van Hoorn of Duffel in Brabant by his wife Marie van Randerode.

The will of this lady („Dame de Duffel") is dated April 1433. [1]) She was dead before 28 June 1436 as her nephew and heir „Johan van Horn Sire de Perwez" speaks of her at that date as deceased.

He styles her „Countess de Mar" et de Garviach, Dame du pays de Duffel et de Gheel" [2]).

Von Alexander (Stewart), Earl of Mar and Garioch, schreibt der verstorbene Dr. Burnett, Wappenkönig, in seiner Vorrede zum vierten Band der Exchequer. Rolls (p. l. XXIV): Wyntoun (L. IX. C. 27) represents him as leading a body of auxiliaries to the Duke of Burgundy, who in 1408 quelled a rebellion in Liege.... Becoming the same year a widower he thook for second wife a noble lady of the Low Countries.... The receipts for his pensions show that his absence from Scotland were not of very long duration. The Earl is spoken of, on 13 March 1410 as „Alexr. Seneschall, Comes de Mar et de Garviach ac Dnus de Duffle in Brabancia."

Die obigen urkundlichen Nachrichten ergeben die folgenden sicheren Daten:

Alexander (Stewart), Earl of Mar and Garioch, heirathete Marie van Horn, vrouwe van Duffel en van Gheel in 1408/9. Er führte den Titel „Herr zu Duffel". Er starb in 1435 ohne legitime Nachkommen. Marie van Horn starb zwischen April 1433 und dem 28 Juni 1436.

Aus obigen Erörterungen geht mit Sicherheit hervor, dass die Behauptung der „Annales" Marie van Horn sei, in 1390, Wittwe des Earl of Mar and Garioch gewesen, eine grobe Lüge ist, da sie den Earl erst in 1409 geheirathet hat. Die diesbezügliche Urkunde in den „Annales" vom Tage nach St. Margarethen des Jahres 1390, in welcher Marie van Horn als „Grevinne van Meer" (Countess of Mar) bezeichnet wird, ist daher als eine Fälschung zu brandmarken. [3]).

Ob Marie van Horn ihre letzte Ruhestätte in der Kirche zu Marienweert gefunden hat unter der, in 1408 gesetzten, ihre

[1]) G. E. C., Complete Peerage, Vol. V. p. 223.

[2]) Scott, Antiquary, or Northern N. and G. Vol VII, p. 1.

[3]) Butkens, Annales de la maison de Lynden, Preuves, p. 42.

und ihres ersten Gatten Inschriften tragende Grabplatte, muss, angesichts der Thatsache, dass sie zwischen 1433 und 1436 als Gattin oder als Wittwe des Earl of Mar and Garioch das Zeitliche gesegnet hat, bezweifelt werden.

Auf der fraglichen Grabplatte ist, nach der Zeichnung in den „Annales," wohl Raum übrig gelassen zur Einmeiselung des Datums ihres Todestages, aber der diesen Raum darstellende Theil der Grabplatte ist als abgebrochen repräsentirt.

Es kann mit der grössten Wahrscheinlichkeit angenommen werden, dass Marie van Horn auf dem Stammsitz der Earls of Mar and Garioch in Schottland zur letzten Ruhe gelegt worden ist.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

BARTELS.

Jeronymus Bartels, v. Straalsond, Eerste Luit. d. O.-I.C. te Galle tr. te Colombo 21 Dec. 1755, Natalia Gomez v. Colombo. Bij wie:

I. Cornelia Elizabeth, ged. te Colombo 17 Oct. 1756, tr. (1) Etienne Guinot v. Leuven, Kapt. en (2) Arnoldus Lunel.

II. Christoffel Jacob, Vaandrig d. O.-I. C., ged. te Colombo 8 Oct. 1758, tr. Johanna Margareta Schuyling. Bij wie: Julia Dorothea, geb. te Colombo 7 Apr. 1797, ged. aldaar 17 Febr. 1799.

III. Henrietta Gertruida, ged. te Tutucorin 5 Dec. 1760, tr. Diederich Thomas Fretz (XLIX, 525).

BRILLON.

Francois Claude Brillon, v. Rouaan (Normandie), Luit. b. h. Reg. v. Luxemburg, tr. te Colombo 15 Oct. 1786 Petronella Wilhelmina Bartels v. Galle. Bij wie:

Sophia Maria Henrietta, ged. te Galle 15 Sept. 1793.

VAN MARKEN.

Jacob Gosewijn, Baron v. Marken v. Dusseldorp, tr. te Galle

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 58. — Men leze in de noot op blz. 54: 630 inplaats van 517.

7 Dec. 1766 Gertruida Wilhelmina Medeler v. Colombo. Bij wie:

Friederich Willem Hendrich Gosewijn, ged. te Galle 3 Jan. 1768, tr. Justina Maria de Moor (XLVIII, 643). Bij wie:

I. Eleonora Wilhelmina Petronella, ged. te Galle 29 April 1792.

II. Anna Petronella Frederica, ged. te Colombo 16 Mrt. 1794.

La Garde.

Pieter la Garde v. 's Gravenhage, tr. (1) Susanna Margareta Bouman. Bij wie:

I. Petrus Jeremias, ged. te Galle 19 Apr. 1789.

Pieter La Garde, tr. (2) te Galle 13 Sept. 1789, Anna Francina Nieuwenhoven (XLIX, 435). Bij wie:

II. Cornelia Magdalena Sibilla, ged. te Galle 25 Juli 1790.

III. Elizabeth Jacoba, ged. te Galle 6 Nov. 1791.

Medeler.

Jan Hendrick Medeler, v. Braekel, Majoor d. O.-I. C. tr. te Colombo 4 Nov. 1741 Gertruida Augustin, v. Batavia, weduwe v. . . . . Bij wie:

I. Hendrik Anton, ged. te Colombo 2 Dec. 1742.

II. Susanna Petronella Charlotta, tr. te Galle 17 Juli 1763 Pieter Sluysken (XLVIII, 642).

III. Gertruida Wilhelmina, ged. te Colombo 30 Aug. 1744.

IV. Anna Gertruida Elizabeth, tr. Frederick Christiaan von Mullertsz.

V. Adriana Gertruida, ged. te Colombo 1 Aug. 1751

Von Mullertsz.

Frederik Christiaan von Mullertsz, v. Kolding in Jutland, Commandant v. Crangenoor (Indië) geb. 7 Jan. 1753, † te Galle 21 Mei 1791, tr. Anna (Catharina?) Elizabeth Medeler. Bij wie:

I. Anna Gertruida Christina, ged. te Colombo 11 Oct. 1789.

II. Gertruida Johanna Elizabeth, ged. te Galle 27 Febr. 1791.

Van Propalow.

Hieronymus Cassimirus Baron van Propalow, geb. te Wagern, Kapt. mil. d. O.-I. C., tr. (1) Catharina de Cramer; (2) Dorothea Maria Leembruggen (XLVIII, 340); (3) te Colombo 1 Mei 1796 Antonia Adriana van Rossum v. Batavia; (4) Carolina Elizabeth Eleonore Ledel.

Uit het 2de huw.:

(1) Wilhelmina Adriana, ged. te Colombo 19 Sept. 1790.

(2) Anna Maria Diederica Theobalda, geb. te Galle 14 Juni 1795.

WEBER.

Frans Joseph Weber v. Dresden, Vaandrig d. O.-I. C., tr. te Galle 23 April 1780, Johanna Maria Luyck v. Galle. Bij wie:

I. Frederick Lodewijk, ged. te Galle 25 Maart 1781.

II. Franciscus Laurens, ged. te Galle 12 Mei 1782.

III. Christina Everardina, ged. te Galle 3 Oct. 1784.

IV. Augustin Christoffel, ged. te Galle 22 Aug. 1786.

V. Albertus David, ged. te Galle 11 Nov. 1787.

VI. Alexander Jeronymus Benjamin, ged. 31 Jan. 1789.

SCHEEDE.

Johan Lodewijk Scheede, v. Velburg, Luit.-Commandant te Matara, tr. te Galle 28 Nov. 1773 Susanna Henrietta de Leeuw v. Galle, ged. aldaar 28 Nov. 1756, d. v. Johannes Willemsz de Leeuw en v. Susanne Braekel. Bij wie:

I. Johannes Andreas, ged. te Galle 12 Juli 1778.

II. Frederick Lodewijk, ged. te Galle 17 Oct. 1779.

III. Dorothea Juliana, ged. te Galle 18 Febr. 1781.

IV. Clara Matilda, ged. te Galle 13 Jan. 1782.

DE LY.

A. Arnoldus de Ly, v. Bergen-op-Zoom, Commandeur v. Galle, tr. te Colombo 7 Nov. 1756 Maria Cornelia Schuttrup van Galle. Bij wie:

I. Andreas Everhardus, Onderkoopman te Matara, ged. te Colombo 26 Febr. 1758, † te Galle 11 Mei, tr. (1) Dorothea Petronella van der Spar (XLVIII, 644). Bij wie:

(1). Arnoldina Johanna, ged. te Galle 23 Nov. 1783, tr. te Galle 12 Juli 1801, George Laughton v. Londen, Equipagemeester.

(2). Dorothea Agatha, ged. te Galle 31 Jan. 1789, tr. (1) John William Young, Kapt. en (2) Edward Lockger, Kapt. b. h. 19e Reg.

Andreas Everhardus, tr. te Galle 1818 Elizabeth Theresia Hollebeek.

II. Jacobus Cornelis, ged. te Galle 17 Juni 1762.
III. Theodora Wilhelmina, ged. te Galle 24 Nov. 1765, tr. te Colombo 19 Febr. 1791, Carl Frederick Moldreck van Batavia, Assistent.
IV. Mattheus Theodorus Arnoldus, ged. te Galle 14 Aug. 1768.

B. Andreas Jacobus de Ly, Hoofd v. Manaar, tr. Justina Paneel. Bij wie:
I. Cornelis Justinus, ged. te Colombo 5 Dec. 1756.
II. Gerrardina Agatha Maria, geb. te Manaar, tr. (1) 14 Jan. 1776, Hendrik Levin Martheze (XLIX, 111) en (2) te Galle 20 Sept. 1792 Christiaan Frederick Willem de Ranitz, Onderkoopman.
III. Justina Petronella, geb. te Manaar, tr. te Galle 27 Oct. 1776 Johan Frederick Conradi (LI, 331).

VON DRIEBERG.

Diederick Carl von Drieberg, Commandant te Galle, tr. Johanna Martina Aubert. Bij wie:
I. Johan Carl Christian, ged. te Chilaw 15 Sept. 1780.
II. Frederick Willem, tr. Susanna Petronella Jacoba Tarre. Bij wie:
(1) Theodora Elizabeth Rudolpbina, ged. te Colombo 19 Aug. 1790.
(2) Frederick Jacob, ged. te Colombo 13 April 1794.
(3) Willem Johan, ged. te Colombo 13 Maart 1796.
(4) Pierre Frederick Henry, geb. 19 April 1794, ged. te Calpetty 24 Jan. 1800.
III. Jacoba Christina, ged. te Galle 12 Jan. 1783.

PANNENBERG.

Johan Justus Pannenberg, van Lichtenau, Kapt., tr. te Colombo 20 Oct. 1782 Susanna Euphemia Philipsz, van Colombo. Bij wie:
I. Henrietta Elizabeth, ged. te Colombo 13 Juli 1783.
II. Johan Christoffel, ged. 23 Mei 1785.
III. Maria Henrietta, ged. te Colombo 29 Mei 1785.
Susanna Euphemia, tr. (2) te Colombo 2 Oct. 1796, Abraham Cornelis van Charlet, v. Colombo, Assistent.

MANGER.

N.N. Manger tr . . . . . . Bij wie:

I. Johan Jacob, Predikant, geb. te Dillenburg (Westerwoud) tr. te Colombo 9 Aug. 1778 Margareta de Cock, van Mando. Bij wie:
Iman Cornelis Godfried, geb. te Galle 23 Juli 1781, ged. aldaar 29 Juli 1781, † 30 Oct. 1781.

II. Johan Godfried, geb. te Haiger in Nassau, Predikant, tr. te Colombo 5 Dec. 1773 Dorothea Dryhaupt, ged. te Colombo 25 Aug. 1754, d. v. Christiaan Dryhaupt, Onderkoopman en v. Josina Francina Hinderman. Bij wie:
I. Maria Cornelia Jacoba, ged. te Colombo 5 Oct. 1783.
II. Hendrik George Jacob, ged. te Colombo 14 Aug. 1785.

De Cock.

Cornelis de Cock, v. Embden, Dissave te Colombo, tr. 1 Febr. 1766 Henriette Jugendreich Barones de Reder, geb. te Lichnitz. Bij wie:
I. Hendrik Cornelis, ged. te Galle 2 April 1769.
II. Willem Jacob, ged. te Galle 2 Oct. 1767.

Van Alken.

Gerrit van Alken, v. Amsterdam, Garnizoen-Chirurgijn d. O.-I.C., tr. te Galle 9 Sept. 1787 Elizabeth Petronella Hoffman, v. Galle. Bij wie:
I. Johanna Maria, ged. te Colombo 7 Dec. 1788.
II. Dorothea Wilhelmina, ged. te Galle 16 Mei 1789.
III. Reynier, ged. te Galle 21 Oct. 1792, † 4 Aug. 1826, tr. te Galle 23 Sept. 1819 Susanna Johanna Henrietta de Vos (XLIX, 57).

Van Essen.

Hendrik van Essen van Zwol, Vaandrig, tr. (1) Johanna Josina van Geijzel, ged. te Colombo 14 Juni 1750, d. v. Johannes van Geijzel en van Francina Toussaint en (2) te Galle 26 Juni 1768 Magdalena Dieme van Galle. Bij wie:
I. Dorothea Sophia, ged. te Galle 27 Aug. 1769.
II. Johan Paulus, ged. te Galle 28 Oct. 1770.
III. Johannes Philip, ged. te Galle 13 Sept. 1774.
IV. Johannes Bernard, ged. te Galle 13 Sept. 1776.
V. Gertruide Adriana, ged. te Colombo 26 Juli 1778.
VI. Abraham Henricus, ged. te Colombo 23 Juli 1780.
VII. Susanna Philipina, ged. te Colombo 25 Nov. 1781.

VAN HEK.

Andries van Hek, van Amsterdam, Oppermeester d. O.-I. C., † te Galle 14 Aug. 1812, tr. (1) Maria van der Hoff. Bij wie: Hendrik, Assistent Customs Master te Galle, geb. te Amsterdam, † te Galle 9 Dec. 1823, tr. te Galle 11 Maart 1804 Margarita Maria Helena de Vos, † 27 Dec. 1820 (XLIX, 57). Bij wie:

I. Maria Helena Henrietta, geb. te Galle 20 Jan. 1808, ged. aldaar 26 Febr. 1808.

II. Johanna Rudolphina, geb. te Galle 10 Febr. 1812.

HOFFMAN.

Christoffel Willem Hoffman, v. Berlijn, tr. te Galle 30 April 1769 Johanna Margareta Meurling v. Galle. Bij wie:

I. Fredrik Johannes, ged. te Galle 18 Nov. 1770.

II. Rudolphina Dorothea (Gertruida) ged. te Galle 6 Dec. 1772, tr. aldaar 17 Juni 1789 Jan Hendrik Ludovici (XLIX, 522).

III. Elizabeth Petronella, ged. te Galle 20 Maart 1774, tr. aldaar 9 Sept. 1787 Gerrit van Alken, v. Amsterdam.

IV. Catharina Wilhelmina, ged. te Galle 1 Sept. 1776.

V. Anna Margareta, ged. te Galle 17 Juni 1781.

VISSER.

Paulus Egbertsz Visser tr. Maria Krausz. (L, 538). Bij wie:

I. Gertruida Maria, ged. te Colombo 22 Jan. 1702.

II. Michael, ged. te Colombo 24 Jan. 1706, Assistent d. O.-I. C. te Tutucorin, tr. te Colombo 28 Juni 1733 (Anna) Catharina de Jood, ged. te Colombo 3 Mei 1715, d. v. David de Jood en v. Anna Otmar (L, 536). Bij wie:

1. Anna Maria, ged. te Negombo 7 April 1734.
2. Justinus (Rutgarus), ged. te Colombo 5 April 1739, Commissaris van den Arreek, d. O.-I. C., tr. (1) te Galle 16 Oct. 1768 Susanna Cornelia Poulier (XLIX, 522). Bij wie:

A. Michael Arnout, Schrijver d. O.-I. C., ged. te Galle 19 Aug. 1770, tr. te Colombo 29 Juli 1792 Anna Arnoldina Cornelia Ide (LI, 334). Bij wie:

(1) Justinus Rutgaart, ged. te Colombo 21 Juni 1795.
(2) Susanna Catharina, ged. te Colombo 24 Dec. 1797.
(3) Gerrardus Adrianus, ged. 14 Sept. 1800.

(4) George Gaven, ged. te Colombo 12 Aug. 1802.

B. Justina Cornelia, ged. te Galle 10 Nov. 1771.

C. Justinus Rutgaart, ged. te Galle 18 Dec. 1774.

D. Arnold Jacob, ged. te Galle 23 Juni 1776.

Justinus Rutgarus, tr. (2) 10 Mei 1789, Susanna Cornelia Velp. Bij wie:

E. Anna Margareta, ged. 4 Maart 1792.

F. Anna Dorothea, ged. te Colombo 1 Febr. 1795.

G. Henrietta, ged. te Colombo 2 April 1797.

SCHULTZE.

Andreas Frederick Schultze v. Anhalt-Bernberg, Predikant, tr. te Galle 22 Juli 1750, Johanna Catharina Meyer (wed. Pierre de Salve XLIX, 566), ged. te Galle 3 Oct. 1724, d. v. Christiaan Meyer, en v. Elsebe Bruylofsberg. Bij wie:

I. Casparus Fredrik, ged. te Galle 6 Jan. 1754.

II. Johannes Martinus, ged. te Galle 25 Oct. 1756.

III. Johanna Martha, ged. te Galle 4 Jan. 1758.

KOFFERMAN.

Harmanus Frederick Kofferman, v. Baatbergen, Assistent, tr. te Colombo 28 Sept. 1766, Johanna Rodriguez van Colombo. Bij wie:

I. Elizabeth Petronella, ged. te Colombo 23 Juli 1769, tr. aldaar 18 Oct. 1795 Andreas Wilhelmus Mottau v. Wezel (XLIX, 245).

II. Johannes Barent, Assistent, ged. te Colombo 15 Sept. 1771, tr. aldaar 25 Jan. 1795, Maria Elizabeth Weerman v. Colombo. Bij wie:

Wilhelmina Petronella, ged. te Colombo 1 Nov. 1795.

LOFFMAN.

Pieter Adolph Loffman v. Gotenburg, Assistent d. O.-I. C., tr. (1) te Colombo 15 Juni 1783 Mariana Johanna Heupner v. Colombo; (2) te Colombo 2 Dec. 1798 Maria Elizabeth Weerman, wed. v. Johannes Barent Kofferman. Bij wie:

Anna Maria Elizabeth, ged. te Colombo 13 Juni 1802.

WEERMAN.

Johan Willem Weerman, tr. Anna Maria Bernard. Bij wie:

I. Johannes Abraham Archibald, ged. te Colombo 26 Juli 1772.

II. Maria Elizabeth, ged. te Colombo 29 Sept. 1776, tr. Johannes Barent Kofferman v. Colombo.

III. Johan Godfried, ged. te Colombo 12 Juli 1778, Cadet-militair, tr. (1) te Colombo 20 Sept. 1798 Helena Magdalena Adriaansz, van Colombo, en (2) te Colombo 12 Febr. 1809, Amarantia Elizabeth Staats, wed. Francke.
IV. Elias Theodorus, ged. te Colombo 23 Juli 1786.
V. Clara Johanna, ged. te Colombo 1 Jan. 1788.
VI. Willem Elias, ged. te Colombo 14 Maart 1790.

TEYKEN.

A. Bartholomeus Teyken, v. Leiden, Predikant, tr. te Colombo 2 Aug. 1725 Maria Hertenberg, v. Vlaardingen (Celebes).
B. Johannes Bartholomen Teyken v. Leiden, Onderkoopman, tr. te Colombo 26 Jan. 1755, Anna Maria Wilthuyzen, v. Galle. Bij wie:
I. Anna Petronella, ged. te Colombo 18 April 1756.
II. Cornelia Arnoldina, ged. te Kalutara 14 Aug. 1763.

TRESSELT.

Johan Hendrik Frederick Kesselt, v. Gotha, tr. te Colombo 25 Juni 1792 Johanna Petronelle Schokman v. Colombo, wed. van Marten Harmen, Vaandrig der Burgerij Iriniomalie. Bij wie:
I. Jean Francois, ged. te Colombo 12 April 1793.
II. Margareta Frederica, ged. te Colombo 28 Juli 1795.
III. Johanna Catharina, ged. te Colombo 5 Jnni 1797.
IV. Johanna Frederica, ged. te Colombo 1 Dec. 1799.

ESTROP.

David Hendrik Estrop, v. Osnabrugge, tr. te Colombo 25 Sept. 1774, Agnita de Kroese, ged. te Colombo 21 Nov. 1756, d. v. Harmea Janus de Kroese, v. Embden en v. Amelia Francke. Bij wie:
I. Johannes Vincent, ged. te Colombo 16 Juli 1775.
II. Agnita Elizabeth, ged. te Colombo 26 Juli 1778.
III. Johannes Wilhelmus, ged. te Colombo 13 Febr. 1783.
IV. Henricus Arnoldus, ged. te Colombo 25 Sept. 1785.
V. Johanna Clara, ged. te Matara 26 Dec. 1793.
VI. Susanna Florentina, ged. d°.
VII. Diedrich Arnoldus, ged. te Colombo 22 Mei 1796.

(Wordt vervolgd).

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

20 Aug. Alle reets genomene maatregelen tot het formeren van artilleryknechten waren nog niet genoeg voldoende; zodat het Uitvoerend Bewind

21 Aug. een besluit nam, dat van elke Compagnie infantery van de geheele Bataafsche armee één man zou genomen worden, om onder de artillery trein te moeten dienen. Reets op

26 Aug. kwam het eerste transport van die nieuwe Canonryders alhier binnen, vloekende, rasende, scheldende op deeze hunne nieuwe post. Terwyl dit een en ander met de Engelschen was voorgevallen, hadden de Oostenrykers, die Engelsche ondernemingen vernomen hebbende, kunnen goed vinden zig wegens hunne wapenstilstand zodanig te gedragen, dat de Franschen besloten hadden dezelve af te breken en op te zeggen. Derhalven de troepes weer opgemarscheert zynde, arriveerde de eerste divisie van de Hollanders

30 Aug. te Francfort, en drie dagen daarna

2 Sept. te Friedborg, alwaar de Generaal Dumonceau, die onder Augereau de Hollanders commandeerde, zyn hoofdkwartier vestigde. Van dit alles wierd het Uitvoerend Bewind kennis gegeven met byvoeging, dat de vyandelykheden den 7 Sept. a. s. zouden een aanvang nemen. Doch eenige onderhandelingen tusschen beyde parteijen deeden de wapenstilstand nog 10 dagen, dus tot den 17 Sept., verlengen. Dit gaf echter geene vertraging in het marscheren van de troepes. Tot den

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 81.

17 Sept. genadert zijnde, bleven, de wapenen nog in rust. Integendeel

20 Sept. kreeg het Uitvoerend Bewind per expresse de tyding dat de wapenstilstand nog voor een maand verlengt was, dat in die tusschentyd over de vreede zou gehandelt worden, en dat de Oostenrykers de vestingen Philipsburg, Ulm en Ingolstad aan de Franschen niet ontruimt hadden. Die expresse kwam

21 Sept. 's nacht omtrent half 2 alhier te Utrecht aan met al dat moois; zodat wy, ontwaakt zynde, elkander al heel wat nieuws hadden te vertellen. Voorzeker wierden wy eenigzints daardoor opgebeurt in die blyde hoop van binnen kort met eene opvolgende vreede verrast te zullen worden. Wij waren zeer ter neer geslagen door alle die opofferingen van penningen, waaraan wegens de geforceerde geldheffingen gedurende dit jaar zonder de minste verschoning moest voldaan worden. En wy begrepen, dat een bestendige vreede alleen ons van dezelve konde bevryden. Dan zowel in het een als in het ander wierden wy al schielyk te leur gestelt. Een nieuw stelsel van algemeene belastingen wierd ons opgelegt; en de vreedesonderhandelingen, die te Luneville gehouden wierden, braken in eens af, en wierden door vyandelykheden opgevolgt. Het nieuwe stelsels van algemeene belastingen over het gansche Land was ruim een derde zwaarder als het toenmalige, en wierd, nadat langdurige en rype deliberatieën over het zelve waren voorgevallen, gedecreteert op de vyf volgende dagen.

2 Oct. de belasting op alle vaste goederen,

4 Oct. op de dienstboden en paarden,

5 Oct. op het zout, de zeep, de tabak, de koffy, de thee, de suiker en de chocolade,

8 Oct. op de turf, de steenkolen, het brandhout, het gemaal, de wynen, de sterke dranken, de fruiten, het waaggeld voor de goederen, die de waag passeren moesten, de ronde maat of het uitmeten van alle graanen, de in- en uitgaande rechten, het lastgeld voor alle schepen, het zegel en de collaterale successien, en

9 Oct. een belasting op het bestiaal, de rum, de arak en de wynasyn. Met de invoering van dit nieuwe stelsel wierden alle vorige belastingen, onder welke benaming ook, ten eenemale afgeschaft en vernietigt. Toen viel den 18de deezer maand de dag in, op welke het jaarlyksch Nationaal feest moest geviert wor-

den over de Capitulatie wegens het aftrekken van de Engelschen uit Noord-Holland. Om de schuttery tot het vieren van dit feest nog des te meer luister by te zetten, hadden, wy drie dagen te voren

15 Oct. nog een plechtigheid vooraf. 's Namiddag ten 2 uuren kwamen de burgers op de Neude in de wapenen, om hun nieuw vaandel van de Regeering te ontvangen. Ten 3 uuren de Raden der Gemeente en van Rechtspleging zig voor het front van het Battaillon begeven hebbende, overhandigde de President van de Raad der Gemeente het vaandel aan den Luitenant Colonel met een gepaste aanspraak. Daarna marscheerde het battaillon na het Starrebosch, alwaar zy eenige manoeuvres verrichtten met vuuren voor hunne Colonel, den Heer Schooman (want ons bataillon was het eerste battaillon van de halve brigade van het Departement van de Rhyn, daar de Heer Schooman Colonel van was). Na de manoeuvres wierd het bataillon door hem geinspecteert. Zyne komst was alleen daartoe dienende. De dag dan van

18 Oct. aangekomen zynde wierd alhier het feest geviert al op de gewone wyse, met het waaijen van de vlaggen op den Domstoren en andere publieke gebouwen, met het lossen van het geschut op de wallen ten 8, 12 en 4 uuren, met het speelen van het Carriljon ten 9, 12 en 5 uuren; met het paraderen van de burgers op de Neude, 's namiddags ten 3 uuren, en niet ten 12 uuren uit hoofde van de invallende Zaturdagsche marktdag. De Burgers aldaar in de wapenen gekomen zynde, kwamen alle de geconstitueerde Machten meede op de Neude. De President van de Raad der Gemeente deed een gepaste aanspraak, voorafgegaan en gevolgt door het speelen van de musicanten, al hetwelk wierd gesloten door eene drievoudige generale salvo. 's Avonds pronkte Dikke Mie's pedestal met vier geillumineerde decoratieën; en rond haar waren de zes reverbaires of groote stadslantaarnen gehangen; zodat zy een verbasende glans van zig gaf. Ten 9 uuren wierd aldaar, op de Neude namelijk, een vuurwerk afgestoken door de burgerconstapels. Ook hadden er eenige vrijheidsmaaltyden plaats, zo byzondere als algemeene bij inteekening: doch op geen van allen was Dikke Mie genodigt. De parade had maar alleen bestaan uit burgers, doordien wy geen militair garnisoen hadden; want zedert het aftrekken van het laatste battaillon van de 17de halve brigade op den 28 July wa-

ren wy daar van bevryd gebleven, waardoor de burgers van die tyd af alle wachten en posten, zo by dacht als by nacht, hadden moeten waarnemen, waarover zy niet wynig begonnen te mompelen. Evenwel moesten zy zig daaraan onderwerpen: tot dat zy

17 Oct. door het derde battaillon van de 17de halve brigade, dat uit 's Hage binnen kwam, van die drukkende last bevryd wierden. Wat nu het Vredes Congres te Luneville betrof, zo liep het zelve al weder vruchteloos af. Wy waren toen alreets 10 dagen over de bepaalde tyd van de wapenstilstand gevordert; maar vermits de onderhandelingen te Luneville noch by aanhoudendheid bleven voortgaan, zo wierden geen de minste vyandlykheden ondernomen.

Dit duurde tot

12 Nov. als wanneer de wapenstilstand van de zijde der Franschen wierd opgezegt. Drie dagen daarna

15 Nov. kreeg het Uitvoerend Bewind per expresse daarvan tyding, en

24 Nov. viel de eerste actie in Duitschland voor. Dezelve was nog al van belang; want Afschaffenburg wierd door de Franschen verovert. De Hollandsche hussaren en jagers namen meede deel in die actie. Dit gaf alweer aanleiding, om eenige corpsen na Duitschland te doen opmarscheren.

2 Dec. kwamen binnen uit Loevesteyn 117 Engelsche krygsgevangenen, die aldaar zedert de Capitulatie van het vorige jaar in bewaring gehouden waren. Zy waren geëscorteert door Hollandsche infantery en vertrokken

3 Dec. na Texel, om aldaar tegen een gelyk getal Franschen en Hollanders uitgewisselt te worden.

De tweede actie in Duitschland gebeurde

6 Dec. Würtzburg wierd daarby door de geallieerden vermeestert. De Hollanders hadden maar 2 dooden en 13 gekwetsten bekomen.

De volgende dagen vielen telkens klyne gevechten of schermutselingen voor, welke, schoon van wynig belang zynde, echter alle ten voordeele van de geallieerden afliepen. Maar

16 Dec. viel er een gevecht voor by Burgebrach, het welk zo hevig was, dat de Kyserlyken de vlucht namen tot over de rivier Rednitz. Bamberg geraakte daardoor in de handen der geallieerden. Daarop volgde

22 Dec. een gevecht, waarvan de overwinning alweer na de kant van de geallieerden overhelde. De Hollanders alleen vermeesterden de stad Furchheim. Het regiment hussaren bracht aan de verovering veel toe, maar niet zonder verlies van veele manschappen. De Generaal Dumonceau vestigde na dit gevecht zyn hoofdkwartier te Zell. En laatstelyk

25 Dec. maakte een bloedige veldslag alweer een einde aan deeze oorlog. Dezelve was voornamelyk voorgevallen naby Wurtzburg, en was zeer hevig geweest en langdurend. Van de Hollanders waren gesneuveld de Capityn Papit, de Luitenant Kuypers en 13 gemeenen, gekwetst 2 officieren en 123 gemeenen, en door de Oostenrykers krygsgevangen genomen 2 officieren en 74 gemeenen. Dit verlies wierd dubbel vergoed door de complete overwinning, welke daardoor op de Oostenrykers behaalt was, want de geallieerden toen tot op 10 mylen van Weenen voortgerukt zynde, oordeelde de Keyser noodzakelyk, zo het mogelyk was, een vreede te treffen, waartoe hy eene wapenstilstand deed aanbieden, welke

28 Dec. gesloten en ondertekent wierd. Wy vlyden ons derhalven met het streelendst genoegen van elkander in het volgende jaar met eenige bestendige vreede te zullen kunnen gelukwenschen; en in die verwachting brachten wy dit jaar alweer ten einde.

1801.

Wy traden dit jaar in *1801* op een geheel buitengewone wyse, namelyk met het spelen van het Carrillon op de Domstoren. Het was geen 12 uuren geslagen, of onze klokkenist Nieuwenhuisen deed het klokkenspel werken tot 1 uur toe.

Het geluid van het klokkenspel was wynig vreemd, maar zulks te middernacht te hooren, dit was een wonderbaarlyke verrassing voor alle, die zig, door het houden van Oudejaarsavond, nog niet ter ruste begeven hadden. Het was uit hoofde van de nieuwe eeuw, die wy te gelyk met dit nieuwe jaar intraden. Wy verwachtten dan ook, de nacht ten einde zynde, daarover eenige verdere buitengewone vreugdebedryven, doch niets gebeurde.

Eerst op *6 Jan.* kregen wy de tyding van de getroffene wapenstilstand, en brachten derhalven de volgende dagen door, staroogende op eene tyding van hetgeen uit de onderhandelingen te Luneville mocht voortkomen. Deeze onderhandelingen

27 Jan. de laatste dag van de wapenstilstand, noch niet afgelopen zynde, wierd dezelve andermaal voor de tyd van 30 dagen verlengt. Eer dat nu die dagen ten einde waren, was warelyk de vreede voltrokken. Het Congres was op het einde deezer maand zo ver gevordert, dat de vreede gesloten, en

9 Febr. door wederzydsche gevolmachtigden onderteekend wierd, en niet alleen met Oostenryk, maar zelfs met het geheele Duitsche Ryk. De officieele tyding daarvan kwam

16 Febr. in 's Hage aan, en

17 Febr. alhier te Utrecht. Dadelyk na de komst van de expresse wierd de Nationale vlag aan het Raadhuis uitgestoken; en de Vreedesartikelen wierden van de puije van het Raadhuis aan den Volke bekend gemaakt. Daarna speelde het Carrillon een uur lang, hetwelk 's namiddags ten 4 uuren herhaalt wierd. Verders viel er niets meer voor, als 's avonds ten 8 uuren, onze straaten door de koude met sneeuw overdekt zynde, een sleedevaart, die door de militaire burgerofficieren wierd uitgevoert. Dezelve reed af van het huis van den Luitenant Colonel van de schuttery, de Heer Oostrum, Castelyn in het Kasteel van Antwerpen, op de Ganzenmarkt in de volgende orde:

1. De trompetter van de Hollandsche artillerytrein.
2. De Fransche jagers te paard.
3. Een arreslede, waarin twee burgers met een groote Nationale vlag.
4. Een groote baksleede met musicanten.
5. Zes arresleeden met Fransche en burgerofficieren.
6. Een dergelyke sleede met musicanten.
7. Weder zes arresleden met officieren, en
8. De alhier zynde Hollandsche Cavallery.

Door het spelen der musicanten en het menigvuldige flambouwenligt waren zeer veel menschen daarby tegenwoordig. Omtrent 11 uuren kwam deeze statige trein weer aan het kasteel van Antwerpen, of liever, aan het huis van den Luitenant Colonel terug.

De vreede dan wederzyds gerectificeert zynde, kwam

1 Maart de Courier met die groote tyding in 's Hage aan, welke terstond door het Vertegenwoordigend Lighaam aan den Volke wierd bekend gemaakt, met byvoeging, dat uit dien hoofde generale amnestie wierd verleent aan alle, die om eenige staats-

geschillen uit den Lande geweken of gebannen waren, met uitzondering nochtans van die geenen, welke de wapenen tegen de Republiek hadden opgevat. Intusschen waren de Hollandsche troepes uit Duitschland alreets op marsch, om tot het Vaderland terug te keeren.

Van de Franschen kwamen ook eenige weer terug. Van deeze kwamen alhier binnen

30 Maart twee Compagnieën van het 22ste regiment jagers te paard, om garnizoen te blijven houden, en kregen wij

13 April uit 's Hage binnen onze muuren het tweede battaillon en het overige gedeelte van het eerste bataillon van de 17de halve brigade, alle om meede garnisoen te blijven houden. Wy hadden dus

19 April weer de eerste Zondagsche groote parade; maar even voor dezelve had er een zonderlinge plechtigheid plaats. Het battaillon burgers kwam op de Neude in de wapenen, en niemand wist, om wat reden. Zeker burger was om eenige revolutionaire uitdrukkingen, die hij gedaan had, door de Raad van Rechtspleging veroordeelt tot een bannissement van twee jaaren. Deeze zyne geheele monteering wierd voor het front van het battaillon met veel plechtigheid door het vuur tot asche verteert, het welk met een Hoezee-geschreeuw van eenige jongens gesloten wierd. Nadat dan al de artillery uit Duitschland in het perk te Amersfoort terug gekomen was, en ook alle de overige artilleryknechten zig

25 April met hunne paarden van hier derwaarts begeven hadden, wierd de artillery, na de magasynen te Woerden en Delft vervoert, van welke

28 April het eerste transport onze stad passeerde. De paarden wierden verkocht, en de manschappen voor het grootste gedeelte

8 Mey afgedankt. De militairen die meede als Canonryders hadden moeten dienen, wierden na hunne respective corpsen teruggezonden. Er was dan geen vijand meer te bevechten, want de Franschen hadden met Napels en Sicilien in die tusschentijd ook al vreede gemaakt, als alleen de Engelschen, en die waren niet te genaken: en evenwel wierden wy

14 Mey alweer met een geldheffing bezwaart, onder de streelende benaming van vrywillige negotiatie. Merk wel aan; vrywillige negotiatie! En een ieder wierd gedwongen in dezelve

deel te nemen. De helft van hetgeen, waarvoor men intekende moest voldaan worden voor 15 July, een vierde voor 15 September en een vierde voor 1 November. Al zedert een geruimen tijd was er in het algemeen onder den burger groot misnoegen ontstaan over het nutteloos verspillen van 's Lands penningen, die, zo door de gewone belastingen, als door de zo dikwerf achtereen volgende geldheffingen; want behalven de menigvuldige opofferingen, die wy reets gedaan hadden, wierd deeze zogenaamde vrywillige negotiatie, uit hoofde dat de intekening in dezelve zeer traag te werk ging,

5 *Juny* alweer door eene geldheffing van 2 per cent op de bezittingen opgevolgt, te betalen de eerste helft voor 1mo Augustus en de laatste voor 1 December. Geen wonder derhalven dat de lang getrapte muis eens begon te piepen. Menigvuldige adressen of requesten, die alreets aan Stedelyke of Departementale Besturen gepreesenteert waren, bateden niets; maar eenige dringende verzoekschriften van verschillende steden en Departementen aan het Uitvoerend Bewind haalden hetzelve, of wel voornamelyk drie leden van hetzelve Bewind over, die dan ook het harnas aantrokken. Die verzoekschriften toonden ten klaarste aan de haat, de afkeer, het onuitsprekelijk wantrouwen, hetwelk was opgevat tegen de Leden van het Vertegenwoordigend Lighaam, tegen hunne behandelingen en tegen eenige artikelen van het plan van Constitutie. Het Vertegenwoordigend Lighaam, eenigzints daarvan verwittigt, meende den onvergenoegden burger nog tevreden te stellen met de aanstelling van de nieuwe Constitutioneele Gemeente Besturen van het gansche Land

12 *Juny* te decreteeren, de dag van den 30 July daartoe te bepalen, en die van 4 Sept. tot hunne eerste zitting; maar daarop het Uitvoerend Bewind, met dat groote werk een aanvang willende neemen, gaf

16 *Juny* ter vergadering van het Vertegenwoordigend Lighaam een missive in, waarin het beweerde, dat, daar de toenmalige Constitutie aan aanmerkelijke gebreken onderhevig was, hetzelve Bewind noodzakelyk oordeelde, dat de herziening van de Constitutie, die eigentlyk volgens de wet met de vijf jaaren moest plaats hebben, in dit lopende jaar en wel ten spoedigste volbracht wierd, alschoon nog maar eerst drie jaaren voorby waren, dat diensvolgens daarover de stem des volks, na gewoonte in grond-

vergaderingen op te roepen, diende afgevraagt te worden en dat dan by goedkeuring het Bewind proponeerde de herziening op te dragen aan eene Commissie van 7 of 9 Heeren, door het Vertegenwoordigend Lighaam te benoemen, of aan het Uitvoerend Bewind zelve. Na rype deliberatieën wierd besloten die missive te stellen in handen van eene Commissie van 12 leden om te dienen van consideratieën en advys. Deze Commissie bracht

23 Juny haar rapport in, aldus luidende: *De Commissie is van oordeel, dat het Bataafsche Volk moest worden voorgestelt, of het in dit tydstip eene herziening van de Constitutie begeerde ja of neen! zo ja! Dat dan een verandert en verbetert ontwerp aan het volk ter goed of afkeuring moest worden aangeboden, en dat aan haar zelve gezamentlyk met het Uitvoerend Bewind dit belangryk werk moest worden opgedragen.* De deliberatieën over dit rapport wierden opgeschort tot

26 Juni als wanneer besloten wierd de herziening in advys te houden en de Commissie te auctoriseren om met het Uitvoerend Bewind over de wyse, waarop de herziening zoude gedaan worden te confereren. Toen wierd daarop

28 Juny de oproeping van het Bataafsche Volk om de gemeente Bestuuren te verkiesen weer ingetrokken. Tien dagen daarna,

8 July bracht deeze met het Uitvoerend Bewind gecombineerde Commissie haar rapport, waarby zy tegelijk een nieuw ontwerp van Constitutie aan de Vergadering aanbood om daarover te delibereren. Die deliberatieën duurden tot

22 July, als wanneer niet alleen het rapport met het ontwerp maar zelfs de geheele voordracht van het Uitvoerend Bewind ten eenenmale verworpen wierden. De tyding hiervan zig allengskens door het gansche Land verspreit hebbende, wierd het Uitvoerend Bewind op nieuw overladen met allerhande adressen en verzoekschriften, om de moed niet te laaten zakken, maar volstandig met hun begonne werk te blijven voortgaan. En waarlijk, onze zo vast gevestigde nieuwe Constitutie, waarvan 's jaarlyks de verjaardag zo plechtig moest gevierd worden, wierd weer geheel en al de bodem ingeslagen. Het Uitvoerend Bewind — ik wil zeggen — de meerderheid van het Uitvoerend Bewind — want de Heeren Ermerins en van Swinden, tegen alles geprotesteert hebbende, hadden zig uit de vergadering verwy-

dert — de meerderheid van het Uitvoerend Bewind dan, zynde de Heeren Pyman, van Haersolte en Bezier, zond

6 Aug. ter vergadering van het Vertegenwoordigend Lighaam eene missive in onder het adres: *Het Uitvoerend Bewind aan de Vertegenwoordigers van het Bataafsche Volk.* Dezelve was ten geleide van een proclamatie en een nieuw ontwerp van Constitutie, en behelsde dat de proclamatie op de gewone wyze aan het Volk van Nederland mocht worden kenbaar gemaakt, en het ontwerp ter goed of afkeuring aangeboden. Hevige debatten kwamen daaruit voort, die eindelijk een besluit ten gevolge hadden van de missive en de proclamatie en het ontwerp te stellen in handen van een Commissie van zeven leden, om te dienen van Consideratieën en advys. Twee dagen daarna

8 Aug. bracht die Commissie haar rapport in, strekkende om het verzoek van het Uitvoerend Bewind in allen deele in te willigen. — Wat gebeurde er! — Groote onstuimigheid in de vergadering, waarvan het einde was, dat zowel het rapport als de missive met de proclamatie en het ontwerp, dus alles en alles, ten eenenmale verworpen wierden en dat maar met een meerderheid van twee stemmen; want van de 50 preesent zynde leden waren 25 voor en 27 tegen het rapport. Voor het eindigen van de vergadering deeden de Heeren Verhoysen, Floren en van der Borcht afstand van hunne posten. Het Uitvoerend Bewind, hiervan kennis gekregen hebbende, en alle verdere vertraging trachtende voor te komen, besloot in een buitengewone avondvergadering het Vertegenwoordigend Lighaam het vergaderen te beletten door beyde de Vergaderkamers te doen verzegelen en met schildwachten bezetten. De nodige orders daartoe wierden gegeven aan den Agent van Politie, die hetzelve in het midden van de nacht ten uitvoer liet brengen. 's Anderen daags

9 Aug. wierd de proclamatie met nog een tweede, rakende het gebeurde van daags te voren, door 's Hage by tromslag aan het volk bekend gemaakt, ook door den Agent van Politie, welke dus niet aarselde dat Uitvoerend Bewind voor wettig te erkennen. Geheel anders dochten de Agenten van Finantie en Nationale Oeconomie, de Heeren Gogel en Goedborg. Deeze, volstrekt wijgerende aan de bevelen van het Uitvoerend Bewind gehoor te geven, wierden

11 Aug. van hunne posten afgezet; in hunne plaatsen wierden

aangestelt tot Agent van Finantie de Heer Abbema en tot die van Nationale Oeconomie de heer van der Palm. Beyde de proclamatieën met het ontwerp wierden vervolgens per expresse aan alle de Departementale Bestuuren met daarby gevoegde orders van de proclamatieën op de gewone wyze in alle steden en dorpen aan het volk bekend te maaken en het ontwerp eerst acht dagen ter visie en vervolgens 6 dagen ter teekening te leggen beyde op daartoe geschikte plaatsen. Alhier te Utrecht wierden de proclamatieën

14 Aug. van de Puye van het Raadhuis afgekondigt. Het ontwerp wierd

16 Aug. voor een ieder ter visie gelegt op de secretary en in de vier volgende herbergen; de Blaauwe Druif, de Stads Kelder, het Amsterdamsche Veerhuis en de Zwaan buiten de Tolsteeg. De acht dagen daartoe voorby zynde, dus

23 Aug. wierd hetzelve alleen op de Secretary ter ondertekening gelegt, 361 burgers kwamen op, van welke 331 de goedkeuring en 30 de afkeuring van hetzelve met hunne onderteekening te kennen gaven. Niet zo voordeelig als alhier te Utrecht liep het met het beoordelen en ondertekenen van het ontwerp af op andere plaatsen. Geheel Vriesland, ten minste, de meeste steden van dat Departement waren tegen het ontwerp, ja tegen de geheele behandeling van het toenmalige Uitvoerend Bewind. Van de overige Provintieën helden ook verscheyde steden na de kant van de afkeuring over.

In Holland ook al eenige steden en dorpen. Te Amsterdam lagen openbaarlyk adressen ter teekening, die op zo een scherpe toon tegen het ontwerp waren ingericht, dat de Procureur der Gemeente aldaar, de Heer Tadama, op last van het Uitvoerend Bewind van zyn post werd afgezet, uithoofde van daartegen niet genoeg gevigileert te hebben. Te Culenburg kwam het zover, dat men openlijk uitriep: *Dan liever weer tot Oranje overgegaan, als aan een verwarde Constitutie bloot gestelt te wezen.* Maar evenwel, een detachement Fransche Infantery trok

26 Aug. na die stad, om ten minste verdere voortgang van Oranje te stuiten. Om kort te gaan. Alle de stemlijsten van het gansche Land ingekomen zynde, zo bleek, dat van de 416400 stemgerechtigden, die de geheele Republiek bevatte, maar 57256 ter teekening waren opgekomen, van welke 5037 voor en 52219 tegen het ontwerp geteekent hadden.

Dan het Uitvoerend Bewind, zig houdende aan het spreekwoord: Die zwygt, die consenteert, reekende alle achtergeblevenen zynde 359144 meede met het onderwerp in te stemmen; zodat de 5037, die voor het ontwerp getekent hadden, daarby genomen, dit getal dat van de tegenparty verre overtrof. Weshalven

6 Sept. dit nieuwe plan van Constitutie door het Uitvoerend Bewind gedecreteert wierd. De voornaamste inhoud van hetzelve was deeze. De verdeling van de Republiek zal blyven in acht Departementen; doch derzelver grensscheidingen zullen zyn die van de gewezene Provintieën en niet van de toenmalige Departementen (wij zagen dus weer het Departementaal Bestuur te gemoet). Het opperbestuur van het Land zal opgedragen worden aan een Wetgevend Lighaam van 35 Leden, en de Uitvoerende macht aan een Staatsbewind van 12 Leden. Het zelve zullen voor haare verschillende werkzaamheden toegevoegt worden vijf Secretarissen, een algemeene, een van oorlog, een van de marine, een van buitenlandsche en een van binnenlandsche zaaken. Hierdoor verviel het Uitvoerend Bewind met alle de Agenten en derzelver uitgestrekte allerkostbaarste Bureaux. Verders zullen er zyn, voor 's Lands Finantiewezen een Raad van 3 Leden met een Thesaurier Generaal, om de jaarlyksche rekening van de onderscheidene Departementen op te neemen en te liquideren een Nationale Rekenkamer van 9 Leden, voor de administratie en judicature over alle zeezaken een zeeraad van 7 Leden, voor de Oostindische handel en bezittingen een Bestuur van 9 Leden en voor de Westindische een Bestuur van 5 Leden, eindelyk voor de judicieele zaken een Nationaal Gerechtshof.

De Departementale Bestuuren en Gerechtshoven zullen wederom hunne vergadering houden in die steden, alwaar voorheen de Provinciale Staten vergadert zyn geweest.

Het getal der Leden zo van de Bestuuren als van de Gerechtshoven zal wezen van 7 tot 15 na evenredigheid van de volkrykheid van elk Departement in het byzonder. Elke stad, District of dorp zal een gemeentebestuur en rechtbank verkiezen na haar goedvinden. Het getal, de verkiesing en de inrichting van deeze vergaderingen zullen nader door de wet bepaalt worden.

Voorts zal gearresteert blyven de Burgerwapening, het afschaffen der gildens en gildewetten, het onderhouden van de Be-

dienaars der kerken door hunne eigene Kerkgenootschappen. Het nationaal verklaren van byzondere Provintiale schulden, de invoering van gelyke maten, ellen en gewichten, alsook gelyke munten door het gansche Land, enz. De overige artikelen, van minder belang zynde, zullen wy kortheidshalve achterwege laten. Wy moeten dus rondborstig bekennen, dat wy deeze eerste hoewel nog maar geringe, verbeetering van regeeringsvorm aan die Heeren Pyman, van Haersolte en Bezier te danken hadden. Ja! zy gingen nog verder. Zy poogden zelfs die allerhatelykste partydigheid van *Prins* en *Patriot* uit de weg te ruimen, doch, ongelukkig ging die vlieger nog slecht op, zo als uit de volgende gebeurtenissen zal blyken. Dit nieuw ontwerp van Constitutie volgens die ongewone stemming dan aangenomen en daarna gedecreteert zynde, vervolgde het Uitvoerend Bewind

10 Sept. haare taak met volgens het plan zeven Leden van het Staatsbewind te benoemen, na vooraf per missive aan de Presidenten van beyde de Kamers kennis gegeven te hebben van de ontbinding van het Vertegenwoordigend Lighaam. Van die 7 Leden van het Staatsbewind was uit elk Departement een verkosen (uit Utrecht de Heer de Leeuw). Deeze vergaderden terstond en stelden hunne 5 overige meede-leeden aan, waaronder de Heeren Pyman, van Haersolte en Bezier zig bevonden; derhalven, de eene vriendschap was de andere waard. Dit alles wierd, de vergadering afgelopen zynde, door 's Hage per tromslag aan het volk bekend gemaakt.

Het Staatsbewind, nu voltallig zijnde, benoemde, volgens de inhoud van het plan, de overige Collegieën;

14 Sept. de 35 Leden van het Wetgevend Lighaam, onder welke de 18 Repraesentanten waren, die voor de herziening gestemt hadden, (uit Utrecht de Heeren van Haeften en Visser, doch de Heer van Haeften uithoofde van zwagerschap niet ter vergadering kunnende toegelaten worden, wierd de Heer de Jonckheere benoemt);

15 Sept. de 9 Leden van het Nationaal Gerechtshof (uit Utrecht de Heer Craeyvanger, voorheen Lid van het Hof Provintiaal een gedecideerde Prinsman)

16 Sept. de Raden van Finantie, van Buitenlandsche zaaken, van oorlog en van de Marine (uit Utrecht de Heer Abbema als Raad van Finantie); en eindelyk

19 Sept. de Commissieën, die volgens de wet respectivelyk de Bestuuren hunner Departementen als ook de instructie voor dezelve moesten regelen, daartoe den 3 October hunne eerste zitting houden, en dan vervolgens tegen den 17de derzelver maand een gecommitteerde uit hun midden na 's Hage zenden om aldaar gezamentlyk met het Staatsbewind die groote taak haar volkomen beslag te doen geworden. Die Commissieën waren van 7 of 8 of 9 Heeren respectivelyk alle van hunne byzondere Departementen. Die van Utrecht bestond uit de Heeren Both Hendrikse, voorheen Raadsheer van den Hove Provintiaal; van Dielen, voorheen Raad in de Vroedschap; van Wachendorff, voorheen Secretaris van den Gerechte; Kien, voorheen Auditeur Militair, (alle onvervalschte voorstanders van Oranje) verders de Heeren van der Burg, toen ter tijd Procureur Generaal; van Mansvelt, Ontfanger van de Domeynen; en van Hengst, substituut griffier; derhalven eene vergadering van vier Oranjemannen en drie Patiotten. Eveneens waren de andere Commissieën ook zamengestelt. Van de 7 Heeren van ons Departement bedankten drie Prinsgezinden en een Patriot, zynde de Heeren Both Hendrikse, van Dielen, van Wachendorff en van der Burg; zodat de Heeren Kien, van Mansvelt en van Hengst alleen overig bleven, aan welke nader toegevoegt wierden de Heeren Peiffer Scheidius, Marchant en van Schaick van Wyck bij Duursteden. Van al dat gebeurde behaagde onze hartnekkige styfhoofdige Patriotten (of anders, Jacobynen) niets — ja in 't geheel niets — maar ook aan deeze alleen; want alle andere onzer Landgenoten, van welke party ook, begrepen, dat dit de weg was, langs welke men eindelyk eens tot de vernietiging van *Prins* en *Patriot* konde geraken. Het waren ook die heete Jacobynen geweest, die in het Vertegenwoordigend Lighaam tegen de herziening hadden gestemt en ook in de grondvergaderingen tegen het nieuw ontwerp van constitutie. Deeze vreesden, dat daardoor hunne geheele Bataafsche Vrijheid zouden ondermynt worden. En die vrees wierd nog al meer aangezet door een besluit van het Staatsbewind van

20 Sept. dat van alle Staatspapieren en andere, die in het openbaar verspreit worden, het devies *Vryheid*, *Gelykheid*, *Broederschap!* moest geroijeert worden. Eensklaps verdween dit voor de Jacobynen zo schoon cieraad van alle bladen, ook van de couranten en andere weekbladen. Deeze verloren ook tegelyk

hunne geheele Bataafsche Vrijheid. Hun hoofdstel pronkte zo heerlyk met *Het zevende jaar der Bataafsche Vryheid!* En al dat mooy verteerde in rook. De Jacobynen waren geheel ter neer geslagen; want Gelykheid, Vryheid, Volkstem, alles was verloren. Zommige waren driftig, andere bedaard, enige kwaadaardig, weer andere verdrietig. Zy gaven in het openbaar blyken daarvan, zo wel mondelings als in hunne Politieke Weekbladen, welke vier in getal waren, onder de titels van *Janus*, *de Heer Politieke Bliksem*, *Janus Januszoon*, en *de Burger Politieke Bliksem*. In dezelve vond men ook uitdrukkingen, geheel strydig met de gevoelens der Jacobynen, klaar na Oranje overhellende, Janus zeide: *zo zoetjes en zachtjes na het oude*. Daar by kwam noch, dat Z. D. H. de Prins van Oranje uit Engeland was overgestoken na het vaste Land, om zig verder over Brunswyk na Berlyn te begeven. Na het vertrek van Z. H. uit 's Hage was er byna nooit iets van hem vermelt geworden.

Toen nu die reis van Z. H. na Berlyn, juist in deeze tyd van omkeering voorvallende, eenigzints bekend wierd, gaf dit alweer aanleiding tot allerhande geruchten en vertellingen; die niet wynig ten voordele van de Prinsgezinden wierden uitgelegt. Wy zeggen hier: *In deeze tyd van omkering.* Voorwaar! Er had een omkering plaats, doch maar van Constitutie en Regeeringsvorm. En derhalven was deeze niet te vergelyken by die van Vrankryk, want de Franschen waren al zover gekomen, dat zy zelfs de gewone tydrekening hadden omgekeert, volgens welke op 23de dezer maand het jaar een aanvang nam, hetwelk overal, waar zig Franschen bevonden, geviert wierd. Alhier te Utrecht op de volgende wyze. Daags te voren

22 Sept. kwamen er eenige Fransche Constapels binnen met twee Canonnen, die zy dadelyk op de wal voerden. Omtrent 6 uuren 's avonds losten zy dezelve verscheide malen, waarop de burgers elkander afvroegen, wat of die vreugdeschoten mogten te kennen geeven. Dan het was om het Nieuwjaarsfeest, aan te duiden. 's Middernachts de klokke 12 uuren geslagen zynde, begonnen de Franschen dadelijk hunne Nieuwjaarsdag

23 Sept. te vieren met het slaan van de tamboers en het speelen van de musicanten door de stad, waarmede zy bezig bleven tot 's morgens 6 uuren, als wanneer het canon op de wallen weer gelost wierd. De meeste burgers waren daardoor zo niet opge-

wekt, ten minste eenigzints in hunne nachtrust gestoort. 's Middags ten 12 uuren kwamen alle de Franschen in het Starrebosch in de wapenen. De musicanten begonnen te speelen. De commandant deed een aanspraak over dit eerste Nieuwjaarsfeest. De musicanten lieten zig verder hooren. Er wierd eenige malen gevuurt zo uit het Canon als uit klyn geweer. En de plechtigheid was ten einde, 's Avonds ten 6 uuren weer het losbranden van het geschut op de wallen. Verders viel er niets meer voor, als alleen een duël tusschen den Colonel van de Infantery en den Commandant van de Jagers te paard, zynde een capityn, die den Colonel een kogel in de buik bezorgde. Zy hadden 's middags in het Starrebosch verschil gekregen, waarover de Colonel den Capityn voor het pistool had uitgedaagt. Uit dit duël kwamen verdere oneenigheden voort tusschen de hussaren en soldaten, om deeze maar in hunne geboorte te smooren, kregen zy beyde order om te marscheren.

De marsch van de twee battaillons na 's Hage was om te assisteren, by de installatie van het Wetgevend Lighaam, welke

1 Oct. in 's Hage met veel plechtigheid wierd uitgevoert; hoewel er nog maar 25 Leden van de 35 tegenwoordig waren. Twee dagen daarna

3 Oct. was de dag, bepaalt tot de eerste zitting van de Commissieën tot regeling van de Departementale Bestuuren. Alhier te Utrecht vergaderde die Commissie in het voormalig Ridderschapshuis op het Janskerkhof. In deeze zitting wierd de Heer van Hengst al verkozen om zig tegen den 17de dezer maand als Gecommitteerde tot de algemeene vergadering na 's Hage te begeeven. De blydschap over die verbetering van binnenlandsche Constitutie en regeringsvorm was wel groot en algemeen; maar dezelve groeide nog veel sterker aan door twee buitenlandsche tydingen, die niet van wynig belang waren. De eene was: *Vreede met Engeland*, en de andere: *Vermindering van Fransche troepes in dienst en soldy van de Bataafsche Republiek.* De Vreedespraeliminairen waren

4 Oct. te Londen wederzyds door Fransche en Engelsche gevolmachtigden, onderteekent. De Courier met de tyding daarvan kwam

9 Oct. 's morgens vroeg in 's Hage aan by den Generaal Augereau, die dezelve terstond aan het Wetgevend Lighaam deed

bekend maken. Alhier te Utrecht kwam de eerste tyding 's morgens ten 10 uuren over Rotterdam per expresse aan een kantoor van negotie: en een uur daarna was geen sterveling meer te vinden, die daar van onbewust was. Evenwel wierd dezelve eerst *10 Oct.* van de puije van het Raadhuis afgelezen, nadat vooraf de Nationale vlag was uitgestoken, doordien de Raad der Gemeente dien morgen eerst de officieele tyding bekomen had. Verdere vreugdebedryven vielen er niet voor, als alleen het speelen van het Carrillon 's middags van half een tot half twee, hetwelk van vier tot vyf uuren nog eens herhaalt wierd. De praeliminairen bevatteden niets, voor zover de Bataafsche Republiek betrof, als alleen, dat het eiland Ceilon, hetwelk door de Engelschen was ingenomen, aan hen zoude blyven; doch ook maar Ceilon alleen. Alle de overige Bataafsche bezittingen, die door de Engelschen verrovert waren, moesten door hen weer afgestaan worden. Er liep nog wel een gerucht van eenige geheime artikelen, die gesloten waren, en die door wederzydsche partyen ten hunnen voordeele verzonnen en uitgelegt wierden. Dan niet lang daarna verdweenen zy alle weer in rook. Tot de echte artikelen behoorde ook, dat in de maand December te Amiens in Vrankryk een algemeen Vreedes Congres zoude gehouden worden van alle Hoven, die eenig deel aan den oorlog gehad hadden, of toen ter tyd nog hadden. *(Wordt vervolgd.)*

Nardingerlant (LII, 409; 503). — Bij de behandeling van de overeenkomst tusschen de Abdis van Elten en den Graaf van Holland, van 1280, behoeven wij werkelijk het gezag van derden niet in te roepen. Wij kunnen de stukken zelven lezen, want wij hebben ze allen. Er ontbreekt niets aan. Zij zijn:

1°. de brief van uitgifte van de Abdis van Elten, van 6 Mei 1280;

2°. de reversbrief van Graaf Floris van Holland, inhoudende tevens het vonnis van de bedongen excommunicatio latae sententiae van den Elect, van 13 Mei 1280;

3°. de belofte van de Abdis binnen een jaar brieven van goedkeuring door het convent te zullen verschaffen, van denzelfden datum;

4°. de verklaring van de Abdis betreffende de evictie en de, naar aanleiding van het contract, te betalen geldsom, van 14 Mei 1280;

5°. de goedkeuring door het convent, van 29 November (8 Mei?) 1281.

Men vindt deze stukken bij van Mieris, Gr. Charterboek I, p. 404, 406, 408 en 420, en bij A. Matthaeus, Vet. Aevi An. 2a. ed. III, p. 458 sqq. Bovendien kennen wij nog een Tynsboek van de Abdy, uitgegeven met een Necrologium door N. C. Kist, te Leijden bij de Breuk in 1853.

Als de geachte inzender de eerstgenoemde vijf stukken met de vereischte aandacht gelezen heeft, zal hij het ongetwijfeld volkomen met mij eens zijn, dat er niet het geringste spoor van koop en verkoop van iets hoegenaamd te ontdekken is, en dat er evenmin eenig spoor te vinden is van eenig *recht* van Heer Gijsbrecht van Amstel, of van voorbehoud van eenig recht van dezen.

De overeenkomst, die aanvankelijk, naar het schijnt, zou gesloten worden op den 6den Mei, maar toen is uitgesteld, hetzij wegens afwezigheid van Graaf Floris, of omdat hij bezwaar had tegen de voorwaarden, of om eene andere reden, is den 13den Mei 1280 ten overstaan van den Elect van Utrecht tot stand gekomen. Zij houdt in een feudum cum pacto, of een „beneficium conditionale", niets anders. De woorden: contulimus sive concessimus terram, quae vocatur Nardingerlant, tenendam ac possidendam, omvatten alleen de possessio, of het dominium utile, niets meer; en dat blijkt bovendien uit verschillende andere plaatsen in alle bovenaangehaalde brieven. Het is eenvoudig een feudum, waaraan verbonden is de voorwaarde van betaling van een vast jaargeld. De geestelijken gaven in de 13de eeuw zooveel mogelijk hunne goederen uit tegen een vast jaargeld; misschien wel omdat zij het geld noodig hadden en de manschap in den regel weinig of niet konden gebruiken. In het Bisdom Utrecht werden deze uitgiften als leenen beschouwd. De Heeren van Amstel bezaten op die wijze Muiden met Weesp en Diemen, te zamen voor 30 Utrechtsche ponden per jaar (v. M. I. p. 196). Muiden met toebehooren is in 1274, evenals de overige leenen, als leen behandeld. En ik geloof dat het niet veel moeite zal kosten nog andere voorbeelden in het Sticht te vinden, als men die wenscht op te zoeken. Dat het Stift Elten dergelijke uitgiften als leen behandelen, blijkt uit het bovenvermelde Tynsboek. Daar vinden wij op pag. 153, onder de rubriek *Paehten,* vooreerst Neerderlant en terstond daarna, als volgend artikel,

op p. 155, de helft van de heerlijkheid Lienden, die de Heer van Lienden van de Abdij gepacht heeft voor XIX mrc. per jaar. Op pag. 168 en 169 vindt men een paar beleeningen met deze gepachte helft van deze heerlijkheid. Dat in dit Tynsboek geen beleening met Neerderlant voorkomt (ik meen ten minste dat er geen in te vinden is) is misschien wel daaraan toe te schrijven, dat bij de overeenkomst bepaald was, dat de Graaf van Holland de zaken zou behandelen met de Abdis in de kerk te Elten en hij dus niet in aanraking kwam met den ambtenaar, die gewoonlijk met die zaken belast was en ze in zijn register aanteekende.

De abdis had er goed voor gezorgd, dat er geen vertraging in de betaling van de pacht zou plaats hebben. Zoodra men met de betaling in verzuim was, kon het vonnis van den Elect betreffende de excommunicatio in werking gebracht worden. Vermoedelijk zal dit wel nooit plaats gehad hebben.

De overeenkomst werd den 13den Mei 1280 gesloten, maar Graaf Floris had blijkbaar nog bezwaren, die o. a. gelegen waren in de vermeende rechten van den Heer Gijsbrecht van Amstel. Wel had de Abdis den brief van 1224 (v. M. I. p. 193 en Matthaeus t. a. p. pag. 461) overgelegd, waaruit blijkt dat de Heeren van Amstel door het Stift Elten vermoedelijk gebruikt werden als ambtenaren in Nardingerland, zoodat zij wel de aan het ambt verbonden goederen in Nardinc en Nardinclant voor hun persoon in gebruik hadden, maar zonder eenig recht op de goederen zelve te hebben. Tusschen 1224 en 1280 waren er echter verschillende Heeren van Amstel geweest en ook verschillende besturen van het Stift. De toestand kon dus in 1280 wel anders zijn, zoodat Graaf Floris goedkeuring door het Convent schijnt gevorderd te hebben en tevens waarborgen in geval van evictie, naar aanleiding van de in zoodanig geval geldende regelen (Feud. Cons. lib. II tit. 8). De Abdis gaf ten minste denzelfden dag de belofte binnen een jaar brieven van goedkeuring door het Convent te zullen verschaffen, en, ofschoon zij de overtuiging had, dat Heer Gijsbrecht geen recht hoegenaamd bezat, gaf zij den volgenden dag, 14 Mei 1280, de verklaring dat de Graaf, in geval van evictie, het goed zou kunnen resigneren en dan geen pensio zou behoeven te betalen. Zij zegt verder in dezen brief, dat de Graaf de 200 ponden, die hij beloofd heeft naar aanlei-

ding van dit contract met St. Jacob e. k. te zullen betalen, toch zal moeten geven, en als hij ze betaald heeft vóór zoodanige evictie, dat hij ze dan niet zal kunnen terugvorderen [1]). Zij, die deze overeenkomst koop en verkoop noemen, zien dan ook in deze 200 ponden den koopprijs van Nardingerland. Dat is echter inderdaad iets absurds, want zou wel ooit iemand, iets koopende, zich willen verbinden in ieder geval den koopprijs te betalen, en dan goed vinden dat hij de zaak zelve misschien niet zou ontvangen? Als Graaf Floris zoodanig contract gesloten had zou toch zeker niemand hem ooit den slimmen Floris genoemd hebben! Maar evenmin als de overeenkomst koop en verkoop was, evenmin was deze som een koopprijs. De 200 ponden waren eenvoudig de vergoeding van de schade, die de Abdij geleden had door de bezetting van Nardingerland door Holland. Feitelijk had Graaf Floris Nardingerland reeds acht jaren in zijn bezit. Niets was dus billijker, dan dat hij ook de pensio van die acht jaren betaalde, en daartoe had hij zich verbonden, zoodat hij die som met St. Jacob 1280 schuldig was, zelfs als het land aan een ander toegewezen werd. De Abdis had echter de zekerheid dat er geen uitwinning kon plaats hebben en, al bestond er niet de geringste reden, om aan eenig bedrog van hare zijde te denken, of om aan hare goede trouw te twijfelen, wijsselijk maakte Graaf Floris toch van de gelegenheid gebruik om in 1285, als maatregel van zekerheid tegen mogelijke stappen van Heer Gijsbrecht van Amstel, Nardingerland door dezen te laten „vertijen".

In haren brief van 6 Mei zondert de Abdis van de overdracht uit: de „reditus sive possessiones Canonicorum Altinensium," „in Nardingerlant" en „vasallos nostros, qui de bonis jacentibus in Nardingerlant a nobis sunt infeudati." Verder zegt zij: „sed illa bona, quae Gilbertus Miles de Amestelle emit, seu comparavit a vasallis nostris jacentia in Nardingerlant, de quibus bonis a nobis infeodati fuerunt, quia talis emptio, seu venditio, nec non potius alienatio, per manum nostram sive per consensum nostrum nunquam factae fuerunt, contulimus sive concessimus dicto Comiti et suis heredibus cum saepe dicta terra de Naerdingerlant et suis pertinentiis possidenda." Juist het tegendeel dus van „voorbehoud van recht van Heer Gijsbrecht." Behalve

[1]) Zeer terecht merkt Kist t. a. p. pag. 38 op, dat men in dezen brief moet lezen *evictionem* in plaats van emptionem.

den brief over de evictie is deze plaats, met de corresponderende in den reversbrief van Graaf Floris, de eenige, waar van Heer Gijsbrecht gesproken wordt. Ten gevolge van de hoogst onbehoorlijke en ongeoorloofde handelingen van Heer Gijsbrecht met deze vasallen, kon de Abdis over deze goederen beschikken en droeg zij het bezit over aan Graaf Floris (Feud. Cons. lib. I tit. 24 in fine, 38, 52, 55).

De geachte inzender spreekt verder nog van zekere tienden; maar van tienden wordt in geen der brieven eenige melding gemaakt. Het is niet onmogelijk dat zij behoorden tot de „reditus Canonicorum," of tot eenig leen van de uitgezonderde vasallen, maar genoemd worden zij niet. Weet misschien de geachte inzender meer van deze tienden, dan hij in zijne opmerking gezegd heeft?

Vraagt men nu hoe het praatje van koop en verkoop van Nardingerland in de wereld gekomen is, dan geloof ik dat het antwoord op deze vraag nog al gemakkelijk te geven is. De gebroeders van Amstel hebben er, voor zoover wij weten, het eerst van gesproken in hun zoogenaamde zoenbrief van 27 October 1285. Heer Gijsbrecht zegt daarin van Nardingerlant: „dat onse Heere van Hollant gecocht hevet met zynre penningen jegens die Abdisse van Elten." Hij verkeerde vermoedelijk in de meening, dat Graaf Floris in Nardinclant had geopereerd, zoo eenigzins op de wijze, als hij dat zelf gewoon was geweest, ofschoon hij er toch eigenlijk niets van kon weten. Deze woorden van Heer Gijsbrecht zijn in het Hollandsch tot ons gekomen en zijn in verschillenden vorm gerepeteerd door allen, die de op de zaak betrekking hebbende stukken niet konden lezen, en ook door hen, die dat wel konden, maar zich niet voldoende voor de zaak interesseerden, om aan deze brieven de noodige aandacht te wijden. Men hoort het nog heden ten dage vertellen, ofschoon men toch zeer goed kan weten, dat het eene groote onjuistheid is.

Als wij de zaak van het juiste standpunt beschouwen, schijnt het mij toe, dat wij niet zoo bijzonder geneigd zullen zijn, om het minder vereerende epitheton „den slimmen" op Graaf Floris toe te passen, of hem den wensch toe te dichten, om ten opzichte van Nardingerland in troebel water te visschen. Toen Graaf Floris in 1272 meerderjarig werd, stond hij voor den opstand en voor de bezetting van het Sticht en Nardingerland, die ver-

moedelijk toen al voorbereid was, als zij niet reeds tot een begin van uitvoering was gekomen. Hij moet dien stand van zaken aanvaarden; hij kon niet anders, en hij heeft zich uitmuntend van zijne taak gekweten, tot groote voldoening van de geestelijkheid. Hij werd niet moede vrij groote sommen gelds te besteden, om de zaken in het rechte spoor te brengen en te houden. Men kan het gedeeltelijk narekenen. Ook ten aanzien van Nardingerland geloof ik, dat het voordeel eigenlijk was aan de zijde van het Stift Elten, niet aan die van Graaf Floris. Het beheer van Heer Gijsbrecht van Amstel zal wel geheel in overeenstemming geweest zijn met zijne handelingen met de vasallen, die, omdat zij buiten weten van de meesteres plaats hadden, in den ambtenaar hoogst laakbaar waren en aan de vasallen verboden, zoo zelfs dat de leenen dien ten gevolge weer ter beschikking van het Stift kwamen. Het eigen beheer van het afgelegen Nardingerland gaf dus aan het Stift veel zorg. Na de overeenkomst behoefde het Stift geen zorg meer daarvoor te hebben. De Abdis was er zeker van dat zij hare inkomsten op den bepaalden tijd zou ontvangen. De zekerheid bestond dat de „reditus canonicorum" op tijd en naar behooren zouden voldaan worden. De Graaf van Holland was zeer solide en zou wel zorg dragen deze verplichtingen na te komen, — hetgeen ook uit de bovenvermelde aanteekening in het Tijnsboek op pag. 153 van het werk van Kist blijkt, — en overigens bleef alles bij het oude. Maar wat Graaf Floris betreft, was het misschien wel de vraag, of de inkomsten uit Nardingerland in zijn tijd wel voldoende waren, om daaruit de ambtenaren te betalen, die hij voor het bestuur van het land daarheen moest zenden. Het was zeer de vraag, of de overeenkomst aan Graaf Floris wel te eeniger tijd eenig voordeel kunnen opleveren en het heeft er dan ook allen schijn van, dat hij wel eenig bezwaar had om deze overeenkomst aan te gaan. En het komt mij voor dat het er evenzeer allen schijn van heeft, dat Graaf Floris nooit over Nardingerland zou gedacht hebben, als de omstandigheden hem daartoe niet als het ware gebracht hadden, zoodat hij het, tengevolge van de bezetting door Holland, eenigzins als zijne verplichting beschouwde, om het bestuur van Nardingerland voortaan op zich te nemen.

— R —

OUDHEIDKUNDE.

HET SCHOENMAKERSGILDE TE BRIELLE.

In dit Maandschrift, jaarg. 1881, blz. 426—431, vermeldde ik het Privilegie, in 1561 aan het gilde der schoenmakers door de Brielsche Regeering gegeven, en tevens enkele resoluties, op dat gilde betrekking hebbende. Sedert kwamen mij nog de twee volgende ordonnanties voor.

3 Jun. 1577. Beroerende de schoemakersmerct.

Alsoe den bailliu, burgemeesters, oudt ende nyeuw gerechte deser stede van den Bryelle raetsaem ende van noode gevonden hebben eenige marctplaetsen te veranderen ende te stellen up eenige oerten deser stede, updat aldaer te meer gegans ende passaige van lantluyden ende martluyden in alsulcken straeten ende oerten derselver stede soude mogen vallen ende dat de huysen, in alsulcke straten staende, die, alsnu vervallen, wederomme upgerecht, gereëdificeert ofte gerepareert souden mogen werden: soe is geordineert ende gestatueert by den voorseyden bailliu, burgemeesters, oudt ende nyew gerechte, dat van nu voortsaen de schoemaeckersmarct upte gewoenlicke marctdach gehouden zal worden in de strate van de Cellen lancx de muyer van den boomgaert van den raetsheer. Werdt daeromme geboeden ende bevolen allen schoemakers van deser stede ofte van buyten comende ende die met haer werck den voorseyden marctdach begeeren te frequenteren, van nu voortsaen in de voorseyde strate met haere voorseyde schoenen voor te staen, ende up ghenen anderen plaetzen; verbiedende ende interdicerende oeck wel expresselicken by desen allen denghenen, die eenige taeffels ofte bancken plagen vóór haere huysen voort te stellen, hemluyden van dyes upte oude schoemarct nyet meer te onderblyven ende aldaer ghenen van dyen voort te stellen, upt verbeurte, die con-

trarie van desen hem vervordert te doene ofte voor te stane, van III L Hollandts, tappliceren een derdepaert ten behouve van den offisyer, ende een derdepaert vor den armen ende tderde derdepaert ten behouve van den baillius dieners.

5 Sept. 1633. Ordonnantie waernaer hun de schoenmaeckers soowel van binnen als van buyten deser stede sullen hebben te reguleren.

Alsoo men hoe langer hoe meer bevint, dat alle schoemaeckers, van buyten comende omme de weeckmerckten alhyer te frequenteren, haer niet genougen mette toelatinge van gerustelick ende vredelijck haer schoenen, hoosen, laersen ende andere gemaeckt leerwerck te mogen vercoopen, niettegenstaende tselve streckende es tot groot naedeel van den ingesetenen deser stede van dien ambachte, maer daerenboven haer vervorderen alle derselver wercken aen te nemen ende alsoo de mate van dien medenemen, waernaer sy twerck op haer winkel maken ende alsdan den luyden alhyer, als die van den plattenlande, thuys beschicken ofte self laten halen, onder pretecxt alsoff sy soodanige wercken sonder practijcque aen haer craem [1]) vercoft hadden, streckende tot ruïne van den ingesetenen van dien ambachte, alle twelcke sijn saecken van quaede consequentie ende niet lydelijck: omme waerjegens te voorsien, soo is by bailliu, burgemeesteren ende vroetschappen deser stede geordonneert ende gestatueert, ordonneren ende stutuëren midts desen, dat van nu af niemant van buyten, dese weeckmercten frequenterende, eenige der voorseyde schoenen, hoesen, laersen ofte ander gemaeckt leerwerck vervoerderen sullen binnen deser stede aen te nemen, maken ende de luyden alsoo leveren, maer dat se haer tevreden houden met haer gemaect werck de merctdagen te frequenteren ende onverlooft ende onversproocken vercoopen, sonder tselve op soodanige wyse, als voorseyt es, vercoft te worden; gelick oock geene ingesetenen van deser stede ende plattenlande sullen vermogen eenige wercken aen de voorseyde schoemaeckers, van buyten comende, te besteden in eeniger manieren, op peine, wye contrarie desen bevonden sal werden te doen, sal verbeuren voor de eerste reyse het gemaeckt werck, soowel by den coopers als vercoepers, ende daerenboven ses Carolusgulden; de tweede reyse twaelf Carolusgulden ende derde reyse achtyen Carolusgulden ende arbitrale

[1]) Er staat: „craen”.

correctie, te appliceren een derdepaert voor den offisyer, die de executie doen [sal], een derdepaert voor den armen ende een derdepaert voor den aenbrenger. Hebben wy des [1]) gekeurt ende geordinneert, dat soo wie van nu voortsaen met schoenen, hoesen, laersen ofte ander gemaeckt leerwerck soowel op de jaermerckten als weeckmerckten op sheeren straete sal willen voorstaen omme [2]) deselve haere waeren openbaerlick te venten ende vercoepen, tselve nergens sullen mogen doen als in de Brigittenstraet deser stede, beginnende van de cruyttooren suydwaerts aen. Ordonneren over sulcx allen schoemaeckers, soowel die van binnen als van buyten, die de voorseyde jaer- ende weeckmerckten willen frequenteren, de voorseyde plaetse daertoe te gebruycken ende geen andere, op de verbeurte van ses Carolusgulden, te appliceren als vooren.

Gepubliceert met openbaere clockegeslach vant stadthuys der stede van den Brielle ter presentie van Heynric Meeuesteyn, stedehouder van den bailliu, Aert van Riele ende Quirijnsze, schepenen, den vijffden September 1633.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

Vroegere schoolmeesters te Zwartsluis. — Voor zooverre ik heb kunnen nagaan zijn in de vorige eeuwen te Zwartsluis schoolmeesters geweest:

Willem de la Neuf, vroeger soldaat geweest, † 1620; Joost Roldanus, uit de Kuinder gekomen, vertrokken naar Hasselt in 1628; Jan Slijp, † 1632; Willem Jansz. Leemkuil, naar Meppel vertrokken in 1638; Evert Jansz. Hardestein, † 1654; Gerrit Hendriksz. Heldrink, † 1656; Jan van Kampen, † 1672; Kornelis van Kampen, † den 14den Augustus 1704; Jacobus van Apperloo, † den 16den December 1705; Willem Kramer, den 9den Februarij 1705 in functie getreden; Jan Kramer, † 1745; Marten Santink, † 1780; Hendrik Lubbers, uit Dwingeloo gekomen, † 1804.

Deze personen waren allen schoolmeesters aan de school in de Schans. Ook in het Buitenkwartier was er een schoolmeester en zulks naar het schijnt reeds sedert zeer langen tijd; ik heb er

[1]) Er staat: „ders".

[2]) Er staat: „coemme".

echter geene aanteekeningen van gevonden. Wèl is het mij gebleken, dat in 1780 aan de school in het Buitenkwartier door Burgemeesteren en Kerkeraad, „als daartoe ieder voor de halfscheid berechtigt zijnde" verkozen is geworden Cornelis Jenis Westerhof, zijnde die betrekking komen te vaceeren door het vertrek van Jacob Jenis Westerhof. In een request van buitengesetenen van de Swartesluijs dd. 24 Maart 1786, naar aanleiding eener klacht door den schoolmeester in de Fortresse, H. Lubbers, ingediend tegen zijn' collega in 't Buitenkwartier, leest men o. a.: „dat de meester uit het Buitenquartier, Cornelis Westerhof, hem zeer kwam te benadeelen, omdat hij de kinderen in het Evangelium leerde en dat hij de kinderen aan de huizen in de Historie en andere Boeken oeffende zoo als dat altoos van voorgaande meesters van ondenkelijke tijden is ingebruik geweest," enz.

Verder is mij gebleken, dat in de Schans op Hendrik Lubbers diens zoon Wessel is gevolgd, op dezen weder diens zoon Evert en daarna Ate Hendriks Viersen.

Als opvolger van Cornelis Jenis Westerhof is mij in 't Buitenkwartier opgegeven Evert Lubbers, dezelfde als hiervoren vermeld; hij moet eerst in 't Buitenkwartier geweest en daarna verplaatst zijn naar de Schans. Op hem is Hermanus Samuël van Ravensteijn gevolgd.

Als voormalige meesters aan de van zooveel later dagteekenende school aan de Nieuwesluis werden mij opgegeven: Scheerenslijper, van Schreven, van der Veen, Evert Smit en Jan Albert Smit, zoon des vorigen.

Spijkerbosch onder *Olst.* VAN HOEVELL.

Lijfstraffelijke rechtspleging. — In de stadsrekening van Middelburg van 1556 wordt vermeld, dat iemand veroordeeld was om gegeeseld te worden „op een pijpe", zonder dat het misdrijf wordt opgegeven, zoodat er twijfel bestond, of *pijp* een wijnvat aanduidt. Ik maakte den post bekend in: *De stadsrekeningen van Middelburg*, stuk IV in het *Archief*, uitgegeven door het Z. G. d. W. VII: 1: 60. Bij eene nasporing in een der registers van crimineele sententiën vond ik het betrekkelijke vonnis van 28 September 1556, aldus luidende: Thomas van Hooren, bootsgezelle is ter maninghe ende calange van den bailluy gecondempneert alhier voor den stathuijs gestelt te worden op een pijpe,

leggend op een slee ende aldaer ghesmeten te worden op zijn rugge met III (3) slaeghen ende behanghen te worden om zijnen hals met rijspijpen en van daer voorts in zulcken schijn gesleept te worden tot omtrent de crane deser stat ende aldaer gegeesselt te worden op de zelve pijpe tot discretie van burgemeesters ende schepenen". Hij werd voorts gebannen uit Zeeland, voor 6 jaar, onder bedreiging met geeseling, in geval van terugkomst binnen dien tijd „ende dat al overmits denzelven Thomas jeghens dancke ende wille van den coopluijden den wijn, ligghende onder de crane ghedroncken heeft ende daervan berispt zijnde bij eenighe goede luijden, dezelve ghedreicht heeft te grieven ende die zeer qualicken toegesprooken".

Genoemde registers zijn als *ruijchregisters* bekend naar den band van het eerste, van zeehondenvel, zooals de rekening van 1478 leert.

In de 18e eeuw werd eene, zij het ook zeer schrale, bloemlezing uit die registers samengesteld, waarvan onderscheiden afschriften bestaan en waaruit door Mr. S. de Wind werd geput voor de ten jare 1827 uitgegeven *Bijzonderheden uit de geschiedenis van het strafrecht in de Nederlanden.*

Het vonnis heeft bepaald ten doel gehad om het misdrijf uit de strafoefening te doen kennen. Een ander blijk daarvan kwam mij voor in eene destijds uitgesproken veroordeeling van een bedelaar om te pronk te staan met een zijner oogen bedekt, omdat hij de bedelarij gepleegd had met een bewonden oog, om den schijn te hebben, dat dit ziek was.

Ongetwijfeld zijn genoemde oude registers een rijke bron voor hen, die studie maken van de geschiedenis van het strafrecht.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Rumfordsche soep (LII, 620). — Ofschoon ik den vrager niet volkomen kan inlichten, meen ik hem op 't navolgende te moeten attent maken. De strenge winter, die tusschen 1846 en 47 heerschte dwong tot extra-hulp, daar de prijs der levensmiddelen ongekend hoog gestegen was. In Dordrecht o. a. werden aan bijna 900 huisgezinnen 180,722 bons voor brood, meel en grutterswaren verstrekt en *fl 10000* uitgegeven voor *Rumfordsche soep.* Voorwaar geen klein bedrag. Toch was genoemde soep daar reeds lang bekend. Voor 't eerst werd zij er 1 Januari 1800 uitge-

deeld en bedrieg ik mij niet, dan wordt zij tot heden, door eene bijzondere commissie, des winters aan schamele armen, die daarvoor in de termen vallen, uitgereikt. Aanvankelijk geschiedde zulks op kleine schaal, later uitgebreider en zelfs in 1846, zooals boven vermeld, zóó in 't groot, dat de hulp van den Leidschen koperslager Chraygton moest ingeroepen worden om een speciaal toestel te maken, groot genoeg om zóóveel te koken, dat aan alle aanvragen kon voldaan worden. Wie er meer van weten wil, leze: „Sels, beschrijving der stad Dordrecht, pag. „307—309." Wanneer de steller der vraag nu dáár ter stede informeert, zal hem zeker het recept wel worden ter hand gesteld.

's Gravenhage. H. DE VOOGD VAN DER STRAATEN HZN.

Gezelschapsspel (LII, 619). — De naam dier spelen is eigenlijk: *verkeerd-aproposspel.* Zij bestaan uit 50 kaartjes met vragen en 50 met antwoorden. Elk der medespelers krijgt blindelings eene vraag en vervolgens evenzoo een antwoord; bij 't keeren der kaarten komen de zotste combinatiën voor den dag, die vaak tot luidruchtige vroolijkheid aanleiding geven. In 't geheel zijn 50 × 50 = 2500 combinatiën mogelijk.

In mijn bezit is een dergelijk spel uit den aanvang der 19e eeuw; de kaartjes hebben de grootte van gewone speelkaarten en zijn evenzoo aan de achterzijde verschillend gekleurd, rood en blauw, zooals whistspellen. Vragen en antwoorden komen in drie talen voor nl. Hoogduitsch, Fransch en Italiaansch. Wij zullen van elk eenige voorbeelden geven, dan kan de lezer kennis maken met „de subtile vragen" en „sneedige antwoorden."

No. 1. Lieben Sie Schmeicheleyen?
Aimez-vous les flatteries?
Ama Lei le lusinghe?

No. 2. Haben Sie zuweilen Herzklopfen?
Sentez-vous quelquefois un battement de coeur?
Sente Lei delle volle una palpitazione di cuore?

No. 3. Küszen Sie gerne?
Aimez-vous à baiser?
Ama Lei a baciare?

No. 4. Trinken Sie Sich gerne ein Räuschgen?
Aimez-vous vous griser?
Ama Lei ubbriaccarsi un poco?

No. 5. Machen sie gerne ein X für ein V?
Aimez-vous faire un X pour un V?
Ama Lei fare un X per un V?

(Vraag op mijne beurt: wat beteekent dat?) Enz. enz.

Hierop volgen deze antwoorden:

No. 1. Wir sind alle arme Sünder.
Nous sommes tous pauvres pécheurs.
Noi siamo tutti poveri peccatori.

No. 2. Pfui, dat ist meschant
Fi, cela est vilain.
Puh, che vilania.

No. 3. Itzo mehr als sonsten.
A cette heure plus qu'auparavant.
Adesso piu che le altre volte.

No. 4. Allerdings!
Sûrement!
Sicuro!

Enz.

Tot diezelfde soort behoort ook het „*Advertentie-spel*", vóór een halve eeuw, en mogelijk nog bekend. Dit bestond uit 24 advertenties, elk op vier kaartjes gedrukt: bijv.: In een gezin zonder kinderen wordt gevraagd | eene fatsoenlijke juffrouw | niet beneden de 23 jaar oud | kunnende strijken en met de wasch omgaan." Of: „Gisteren is weggeloopen | eene witte kat | met een leeren halsbandje om. | Die haar terugbrengt, zal genereus beloond worden."

Nu zijn de deelen van elke advertentie onderscheidenlijk gemerkt A, B, C en D. Eerst worden de kaartjes A aan 't gezelschap rondgedeeld, dan B, enz.

Bij openlegging der kaarten komen de malste advertentiën voor den dag. In 't geheel zijn, als ik mij niet vergis, $24^4 = 331776$ advertentiën mogelijk.

Op dezelfde leer der variatiën en combinatiën berust ook het *lijf-, kop- en pootenspel.* Eenige kaarten met afbeeldingen van menschen en dieren worden zoodanig in drieën gesneden, dat hoofd, lichaam en beenen elk afzonderlijk op een kaartje voorkomen. Nu worden deze dooreengeschud en weer aan elkander gepast, zoodat men de dolste wanschepsels ziet ontstaan, bijv.: een ezel, met een gebrilden door een hoogen hoed gedekt gelaat,

en de pooten van een ooievaar. Hier is het aantal combinatiën n^3. Het maken van *protocollen* behoort niet tot de leer der combinatiën, daar bij elke vraag slechts *één* antwoord mogelijk is, en niet zooveel antwoorden, *als er vragen zijn.*

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Spelen. — Weet iemand ook eene verklaring te geven van de volgende spelen?

Roemsteken (vermeld in 1612 en 1641), troocentie (trois cents?) (1612, 1615), bochten (1617), Geldersch troefje (1617, 1656), hutselen (1617), evenhouten (1617), lansknechten (1622), pasdijzen (passe-dix) (1615, 1686), mommekans (1641); alsmede:

„[Daer speelden se] Engels en Duyts tiktakken, beere, en verkeeren,
Passe-la-bete, piekette, voetquaarte, discarteeren, lentere luy,
Roemsteeken, hocken, pochen, Gelders troeven en muysebruy,
Geeft hem, bruydde, open hantje, pachten, het leste en negen blaatje,
Rafelen, peperen, passen, grandoese, ottje en tatatje."

Deze alle zijn vermeld in „*de Klucht van 't Kalf*" door Joost van Breen, 1656.

Verder: muizebruyen (1685), basette (1684), kuikermuikje (1704), kwater trooi (quatre-trois) (1707), darde mannetje speulen (1718) va tutti, (1717), flikken (1736).

De meeste zijn kaartspelen, waarvan sommige aan hedendaagsche doen denken: piketten, hokken of cometten, pochen of bluffen; va tutti, zooveel als: alles op één kaart! nog in de 18e eeuw onder de jeunesse dorée zeer in zwang.

Kuikermuikje is waarschijnlijk: schuilhoekje.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Merkwaardigheden op het Stadhuis te Hasselt. — Vier schilderstukken treft men aldaar aan: 1o. de overspelige vrouw bij Christus; 2o. de Fariseër met den penning bij Christus; 3o. een portret van Prins Maurits; 4o. een stadsgezicht van Hasselt.

Het sub 1o gemelde wordt aan Dujardins toegeschreven, terwijl sommigen beweren, dat het de uitvoering van een strafvonnis van den Hoogschout moet voorstellen.

Het sub 2o. genoemde is stellig eene copie van eene goede schilderij. Hasselt's archief bevat ook een zilveren klepbeker,

staande in een bakje van hetzelfde metaal, en waarschijnlijk gediend hebbende bij de festijnen der officieren van het garnizoen. Op het deksel is de volgende inscriptie, omgeven door twee takken: *Divitias contemnere et pro nihilo ducere magni animi et excelsi est,* Anno 1670. Op den beker zelf is het gekroonde wapen der stad gegraveerd, omgeven door krijgsattributen, waar omheen twee takken zijn aangebracht in ovalen vorm; aan die takken hangen 15 wapenschilden, terwijl het geheel gedekt wordt door een kroon. Op het tongetje, dienende om het deksel van den beker op te lichten, vindt men het wapen van Hasselt weer,. evenals op het bakje, waarin de beker behoort te staan. De uitvoering van hetgeen op een en ander is gegraveerd laat hier en daar nogal te wenschen over. Kleuren en metalen zijn op de wapens niet aangeduid.

Kende men de wapens dan zoude men mogelijk tot de zekerheid kunnen geraken, dat de beker bovengemelde bestemming heeft gehad. Van vier der wapens gis ik, dat ze wellicht zijn van de geslachten „Heuclum, Henpt genaamd Spüch, Penninck en Wisch. Mocht een der lezers van „de Navorscher" er belang in in stellen, dan kan ik de beschrijving der figuren op de schilden geven, daar ik er een afbeelding van maakte, toen ik den beker bezichtigde.

Spijkerbosch onder Olst. VAN HOEVELL.

Terechtstelling van een Leidsch student, 1803. — „Het vonnis van den student M. Andala uit Friesland, wegens begaane „misdaad van huisbraak en diefstal in de woning zijns buurmans, „van hetwelk reeds de Verhandelingen des Wetgevenden Lichaams, „ter gelegenheid van verzogte doch geweigerde gratie gewaagd „hebben, is heden morgen 14 Juli ten uitvoer gelegd. Het be„stond in de straffe met het zwaard over het hoofd, langduurige „gevangenis, en bannissement voor het geheele leven des schul„digen uit Holland, Zeeland en Utrecht. Het eerst gedeelte werd „voltrokken op een schavot voor de vierschaar te Leiden opge„rigt, in het gezigt eener ontelbaare meenigte, bijeen gebragt „door het ongewoone eener schavotstraf op vonnis van Rector „en Rechteren der Universiteit, iets hetwelk sints het jaar 1632 „geen plaats gehad had. Ondertusschen erkent elk met genoegen „dat in dit geval de openbaare straf ten opzigte der jongelingen

„van de Universiteit volkomen overbodig was in eene haarer „hoofdbedoelingen, die van een afschrikkend voorbeeld." (Binnenl. Bat. Cour. van 15 Juli 1803.) Medeged. door F. E.

Gezelschapspel (LII, 619). — Mij dunkt, het antwoord ligt in 't aangehaalde courant-artikel zelf. Eén persoon heeft kaartjes met vragen, een tweede kaartjes met antwoorden, voetstoots laat de eerste een vraag en de andere een antwoord af. — Maar, nu ik op 't onderwerp *Gezelschapsspelen* gekomen ben, heb ik nog iets. In mijn bezit is een langwerpige houten bak, door verscheidene schotjes verdeeld. In ieder van die schotjes is een poortje en in 't laatste of achterste gedeelte van den bak zet men een kegeltje, dat *koning* is, terwijl ook in de andere afdeelingen kegeltjes staan. Nu houdt men tegen 't binnenste van den voorwand een tol, zóó gevormd, dat hij precies door de poortjes kan. Het om dien tol gewonden koord hangt met één eind buiten den bak. Trekt men nu krachtig den tol af, dan wandelt hij snorrend en telkens het hoofd stootend voort, maar komt toch meestal door meer dan één poortje heen, waar hij de kegeltjes omwerpt. Natuurlijk is het mooiste, als hij tot in de achterste afdeeling doorgaat en daar het koning-kegeltje omstoot. Dien bak nu hoorde ik wel noemen: *Prinskarelbond.* En ook: *Trou-Madame.* Op welken Prins Karel deelt die naam en hoe is de naam *Trou-Madame* te verklaren? E. LAURILLARD.

Merkwaardig plakkaat (LIII, 105). — Op eenige vragen, na de inhoudsopgaaf van dit plakkaat volgende, kan wellicht het onderstaande dienen. — Wat „sweertdanssen" aangaat, daarop is in de noot (pag. 108) reeds geantwoord. — *Boxenbieren* waren in Gelderland huwelijksfeesten, aldus genaamd, wat de eerste helft van 't woord betreft, voor 't daarbij veelvuldige *buksschieten.* — Op S. Maarten vierde men feesten, waarbij veelal meer dan gewoonlijk glas of beker werd aangesproken. De Franschen spreken van *mal de S. Martin,* om 't „katterig" gevoel na de S. Maartenviering daarmêe aan te duiden. — *Verandersaten* komt in onze Veluwsche, Zeeuwsche en andere Stads- en Landsrechten dikwijls voor en beteekent: *een tweede huwelijk aangaan.* En wat ook in Art. 8 staat: „tot onderscheyd der geslagten" zal wel doelen op bepaling van vaderschap, bij kennelijk geworden graviditeit.

E. LAURILLARD.

GEBOORTE- EN TROUW-BOECK VAN CORNELIS GIJSBREGTSZ. VAN BERESTEYN EN DERSELVER DESCENDENTEN.

(IN HET BEZIT VAN JHR. MR. E. A. VAN BERESTEYN TE AMERSFOORT).

MEDEGEDEELD DOOR JHR. H. H. RÖELL.

(Slot).

127°. Den 6 Junij 1625 nae noene ten half eenen is ma seur Maria van der Graeff verlost van een jonge soon, den 10 daeraen gedoopt ende genoemt Pieter van Beresteyn.

128°. Den 16 Julij 1625 des avonts ten acht uren is ma seur Corvina verlost van een jonge dochter, den 12 Augusti daeraen gedoopt ende genaemt Aechge van Beresteyn.

129°. Den 31 Aug. 1625 des smorgens omtrent vier uren is ma seur Maria Briels verlost van een jonge dochter, dên 2 September daeraen gedoopt ende genaemt Volcge Claes nae mijn lieue Moeder.

130°. Den 3 Sept. 1625 recht voor twaalf uren des smorgens is mon frere Dirck van Beresteyn deser werelt overleden wiens zyele enz.

131°. Den 23 Oct. 1625 ten seven uren nae noene is Cecilia van der Graeff deser werelt overleden wiens zyele enz.

132°. Den 23 Nov. 1625 des smorgens ten halff achte is ons lieve Vader Pauwels van Beresteyn zeer Christelyck deser werelt overleden wiens zyele enz.

133°. Den 18 Jan. 1626 is onze nicht Adriana Boogaerts in den Heyligen echten staat getreden met Sr. Pieter Boschart jongman van Delft.

134°. Den 22 Aug. voor twee uren nae noene is mijn lieve Huysvr. verlost van een cloecke jonge soon, den 6 Sept.

daeraen volgende gedoopt ende genaemt Pauwels van Beresteyn nae mijn Za^{r}. vader.

135°. Den 14 Junij 1627 voor twee uren nae noene is ma seur Maria Briels verlost van een jonge soon, den 22 ditto daeraen volgende gedoopt ende werde genaemt Jacob Briel.

136°. Den 19 der selver maent des smorgens voor half vijfven is ma seur Corvina van Beresteyn verlost van een jonge soon den 29 ditto daeraen volgende gedoopt ende werde genaemt Dirck van Beresteyn nae ons Za^{r}. broeder.

137°. Den 22 Aug. 1627 voor twee uren des nachts is ma seur Maria van der Graef verlost van een jonge soon, den 26 daeraen volgende gedoopt ende werde genaemt Arnout van Beresteyn.

138°. Den 26 Oct. 1627 is ma seur Cecilia voor de tweede mael in den Heyligen Echten staet getreden met Mr. Pieter de Witt jongman woonende tot Sirczee.

139°. Den 3 Martij 1628 voor ses uren des avonts is Pieter van der Graef sone van frere Arnout deser werelt overleden wiens zyele enz.

140°. Den 17 Oct. 1628 ten elf uren des avonts is ma seur Cecilia de Witte staende tweede huwelyck verlost van een jonge soon, den 29 ditto daeraen gedoopt ende wert genaemt Jacob de Witte.

141°. Den 24 Julij 1629 nae noene ten half vier uren is ma seur Cecilia verlost van een jonge soon, den eersten Augusti daeraen gedoopt ende is genaemt Pouwels van Beresteyn nae mon pere Za^{r}.

142°. Den 20 Dec. 1629 voor twaelf uren des middaegs is ma seur Maria van der Graef verlost van een jonge soon, des Sonnendaegs daeraen gedoopt ende genaemt Claes van Beresteyn nae ons Za^{r}. broeder.

143°. Den 31 ditto voor noene omtrent half thien uren is ma seur Corvina verlost van een jonge soon, Sonnendaegs daeraen volgende gedoopt ende genaemt Cornelis van Beresteyn.

144°. Den 9 Aug. 1630 des smorgens voor half vijfven is mijn lieve huysvrou verlost van een jonge soon, den 11 daeraen gedoopt ende is genaemt Gijsbert van Beresteyn.

145°. Den 22 ditto snachts ten een uren is couzijn) Gijsbrecht

Boogaerts tot Rouanen in den heere gerust, wien ziel enz.

146°. Den 2 Sept. 1630 des smorgens ten acht uren is couzijn Cornelis Briel in den Heere gerust, wiens ziel enz.

147°. Den (oningevuld) Febr. 1631 des smorgens ten thien uren is Pouwels van Beresteyn, soone van ma seur Cecilia, den 24 Julij 1629 geboren, in den Heere gerust wiens zyele enz.

148°. Op den 3 Apr. 1631 nae noene voor half sevene is ma seur Maria Briels verlost van een jonge dochter, is den 15 ditto gedoopt ende genaemt Aechge Briels.

149°. Op den 29 Dec. 1631 des smorgens half elf uren is ma seur Maria van der Graef verlost van een jonge dochter, den 2 Jan. 1632 gedoopt ende genaemt Volckera.

150°. Op den 7 Martij 1633 des smorgens ten twee uren is onse lieue suster Maria Briels deser werelt overleden in den Heere enz.

151°. Op den 10 Apr. 1634 quartier voor een uren nae noene is ma seur Maria van der Graeff [verlost van een jonge soon] op den 12 ditto gedoopt ende genaemt Pieter.

152°. Op den 24 Martij 1635 des smorgens voor half sevene is ma seur Corvina Hofdijck verlost van een jonge soon, op den 29 ditto daeraen gedoopt ende genaemt Jacob.

153°. Op den 9en Meij des smorgens quartier naer half elff uren is ma seur Margareta Berckhouts deser werelt ouerleden in den Heere enz.

154°. Op den 14 Martij 1636 des smorgens voor vijf uren is ma seur Maria van der Graeff verlost van een jonge soon, den 19 daeraen volgende gedoopt ende genaemt Dirck van Beresteyn.

155°. Den 27 Junij 1636 is overleden ma seur Corvina Hoffdijck [1]) soontje Pouwels v. Beresteyn.

156°. Op den 17 Meij 1637 naer noene ten twee uren is Nichte Ludewij Berchouts verlost van een jonge soon, den 19 daeraen gedoopt ende genaemt Dirck Brasser.

157°. Op den 8 Jan. 1638 is ma seur Maria van der Graeff verlost van een jonge soon, des smorgens ten halff vijf uren den 10en ditto gedoopt ende genaemt Jacob van Beresteyn.

158°. Op den 30 April daeraen volgende is het soontje van ma

[1]) Hier schijnt iets te zijn uitgelaten.

seur Maria van der Graef Jacob van Beresteyn deser werelt overleden, wiens zyele enz.

159°. Op den 13 Aug. 1638 des avonts omtrent negen uren is mon frere Cornelis van Beresteyn, van Zirczee naer Haemste[de] met een wagen rijdende, omme gevallen verongeluckt, wiens zyele enz.

160°. Op den 29 Oct. 1639 des smorgens ten half ses uren is ma soeur Margareta Boogaerts deser werelt overleden, wiens zyele enz.

161°. Op den 4 Nov. 1639 is ma soeur Maria van der Graef verlost van een jonge dochter, des morgens voor negen uren den 10 ditto daeraen volgende gedoopt ende genaemt Maria nae mijn suster Za[r]. huijsvrou van mon frere Briel, die peter is.

162°. Op den 5 Oct. 1640 's morgens weynich voor ses uren is Anna van Berenstein verlost van een jonge soon, ende den 7 daeraen op een sonnendach gedoopt ende genaempt Jacobus Hogenhouck nae sijn overleeden Grootevader.

163°. Op den 22 Aug. stylo novo 1641 sondaghs smorgens omtrent drye uren is Elisabeth van Berestein huysvrouwe van Wilh. Wijlich in 's Hertogenbosche verlost van een jonge dochter die opten 29 Aug. gedoopt en Anna Maria genaemt is worden.

164°. Den 30 Nov. 1641 snachts omtrent een ure de klocke, is onse lieve vaeder sal. Giesbrecht van Berestein out 65 Jaeren, 5 maenden, acht dagen seer christelijcke en tot groijte verwonderinge met volcoeme goet verstant gerust en sijne siele gott almachtigh opgeoffert in presencie van onse moedere, kinderen, ende sijnen broeder Arnout van Berestein.

165°. Op den 20 Jan. 1644 's avonts omtrent acht uren is ons Oom M[r]. Jacob Briel op sijn comptoir schielijck doot gebleeven.

166°. Anno 1553 den 9[en] Julij is Claes Adriaensz met Maritgen Duijst in den Heyligen echten staet getreden.

167°. Anno 1554 den 23 Aug. omtrent twaelf uren voor noene verloste Maritge Duijst van een jonge dochter, ende werde gedoopt ende genae[mt] Volckgen Claes, waren getuijgen M[r]. Michiel Doensz, Dieuwertge en Haes Doen.

168°. Anno 1556 den 16 Febr. ten acht uren voor noene werde geboren Kuentge Duyst, waren getuijgen Yswout (?) Jansz. Annitge de huysvr.[ouw] van Joost Gerritsz. en Maritge Adriaens.

169°. Anno 1557 den 2 Dec. omtrent drie uren nae noene werde geboren Adriaen Claesz. waren getuijgen Adriaen Fijck. Jan Joosten en Elisabet Jans en starf elf weken out wesende.

170°. Anno 1562 den 14 Dec. omtrent seuen uren voor noene werde geboren Grietge Claes, waren getuyg[en] Grietge Duijst, Trijntje Cornelis en Adriaen Fijck.

171°. Anno 1564 den 7 Julij omtrent vijf uren voor noene werde geboren Neeltge Claes, waren getuijgen Oom Balten Dirxsz, Machtelt Doen en Meynsgen Doen.

172°. Anno 1566 den 17 Febr. starf Claes Adriaensz; Godt wil zijn zyele enz.

173°. Anno 1566 den 19 Meij nae ses uren voor noene verloste Maritge Duijst nae het overlijden van haer lieue man Claes Adriaensz. van een jonge dochter, ende werde genaemt Claesgen Claes, waren ten dope getuijgen Claes Meut en Volckgen Claes haer suster.

174°. Anno 1582 den 10 Martij starf Oom Eeuwout Duijst savons omtrent 7 uren. Leyt int midden van [de] Nieuwe kerck.

175°. Anno 1582 den 13 Julij starf onse suster Grietge Duijst getrout wesende omtrent een jaer met Hendrik Joosten. Leyt begraven in Vaders graf in de Nieuwe kerck.

176°. Anno 1583 den 19 Aug. starf Grietge Duijst Bestemoeder van mijn Huijsvr[ouw] Volckgen Claes wesende een vrouwe van 87 jaren, in den Here moet zij rusten. Leyt in de Nieuwe kerck in den trans onder het Sacremens huijsgen int negende pleyn.

177°. Anno 1595 den 3 Febr. starf ons lieue suster Neeltgen Claes en Huijsvr[ouw] van Jan Raet smorgens omtrent 8 uren; in den Heere enz.

178°. Anno 1602 den 30en Martij starf onse lieue Suster Claesgen Claes Huijsvr[ouw] van Jacop Ewoutsz. Bruynsz. in den Here enz.

179°. Anno 1602 den 27 Novembri des middachs is mijn broe-

der Peter van Beresteyn tot Bredael in den Heere gerust wesende hopman van een Comp. voetknechten. (vgl. N°. 19°).

180°. Anno 1606 den 18 Febr. is mijn Schoonmoeder Maritge Duijst des smorgens omtrent ses uren ouerleden, in den Heere enz. Leyt begraven opt coer in de Nieuwe kerck in de kelder.

181°. Anno 1612 den 23 Jan. omtrent acht uren voor noene, starf mijn broeder Arnout van Beresteyn, wiens zyele enz. Leyt begrauen tot Haerlem in de Groote kerck.

182°. Anno 1620 den 7 Sept. omtrent ses uren voor noene starf mijn suster Maddalena van der Laan, wiens zyele enz. Leyt begraven tot Lis in de kerck.

183°. Anno 1624 den 10 Apr. omtrent elf uren des snachts starf mijn suster Duijfge van Beresteyn wiens zyele enz. Leyt begraven tot Haerlem in de Groote kerck.

184°. Anno 1625 den 14 Nov. omtrent een uren des snachts starf mijn suster Ermtge van Beresteyn, wiens zyele enz. Leyt begraven tot Haerlem in de Groote kerck.

185°. Anno 1626 den 14 Sept. is mijn broeder Gijsbrecht van Beresteyn woonende tot Enchuijsen overleden in den Heere enz.

186°. Anno 1632 den 25 Dec. des avonts nae acht uren is mijn Oom Coenraet van Beresteyn woonende tot Amsterdam deser werelt overleden in den Heere enz.

187°. Anno 1625 den 23 Nov. des smorgens is mijn vader Pauwels van Beresteyn ten half achte deser werelt overleden wiens zyele enz. (N°. 132).

188°. Anno 1634 den 27 Apr. des smorgens quartier voor ses uren is mijn lieue Moeder Volckera Claes deser werelt ouerleden wiens ziel den Almogenden Godt ten Jongsten daghe genadich wil zijn. Amen.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1]

DURHEE.

A. Andries Durhee (Duree of Dureus) geb. . . . . . tr. . . . . .

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 192.

Magdalena..... Deze, te Ceylon 1657, waren waarschijnlijk ouders van

I. Maria, geb. 1652, † 2 Oct., 1686, tr. Antony Mooyaart (XLVIII, 504; XLIX, 250, LI, 307).

II. Susanna, geb. 1651, † te Galle 3 Juli 1693, tr. Magnus Wichelman, Hoofd-Administrateur v. Galle (LI, 205).

B. Antony Duree, geb. te Colombo, tr. aldaar 20 Juli 1704 Maria Rodriguez, geb. te Colombo. Bij wie:

Philippus, ged. te Colombo 4 Maart 1711, tr. aldaar 12 Juni 1740 Maria Simons v. Colombo. Bij wie:

Maria, ged. te Colombo 14 Mei 1741.

C. Andries Dureus v. Amsterhude (sic) in Schotland, Opperchirurgijn d. O.-I. C., tr. (1) te Batavia 27 Febr. 1625 Sara Seroyen v. Amsterdam; (2) te Batavia 15 Febr. 1629 Anna van Nederhoven v. Dordrecht en (3) te Batavia 20 Aug. 1637 Catharina Stroombergen v. Campen, wed. v. Pieter Nannincsz., Koopman d. O.-I. C.

D. Maria Dureus v. Batavia, tr. (1) te Batavia 21 Oct. 1649 Gualterus Backer v. Amsterdam, Predikant d. O.-I. C. en (2) te Ceylon (?) Adriaan de Leeuw v. Harlingen.

Bij wie:

Sibille, ged. te Colombo 4 Dec. 1661, † aldaar 26 Juni 1662 (Lap. Zeylanicum, bl. 4).

E. Gertruida Dureus, geb. Jan. 1643, † te Pulicat (Indië) 30 Oct. 1671, tr. Jacob van Almonde, Onderkoopman d. O.-I. C.

GAUDER.

Johan Adam Gauder v. Ober in Sengen (Wittenberg), tr. (1) Gertruida Elizabeth Reyhardt. Bij wie:

I. Johan Frederick Gerrardus, ged. te Galle 10 Maart 1799.

II. Joseph, tr. Angenita Migail Andree. Bij wie:

(1) Charlemont Jonathan, geb. te Galle 10 Mei 1822, ged. aldaar 28 Juli 1822.

(2) John George Andrew, geb. te Galle 9 Sept. 1823, ged. aldaar 16 Juli 1827.

(3) James Richard Alexander, geb. te Galle 28 Febr. 1824, ged. aldaar 25 Juli 1824.

(4) Thomas Henry Dionysius, geb. te Galle 25 Aug. 1825, ged. aldaar 30 Juli 1826.

(5) Henrietta Georgiana, geb. te Galle 15 Mei 1828, ged. aldaar 1 Aug. 1828.
(6) Joseph Charles, geb. te Galle 22 Dec. 1829, ged. aldaar 23 Juli 1830.
(7) Willem Eduard, geb. te Galle 2 Juli 1833.
(8) James Louis, geb. te Galle 23 Sept. 1836, ged. aldaar 7 Sept. 1838.

Johan Adam Gauder tr. (2) 1817 Johanna Gerrardina Bogaars, ged. te Galle 22 Sept. 1793, d. v. Henricus Ezechiel Bogaars v. Zierikzee en v. Anna Maria de Lange. Bij wie:

III. Frederica Wilhelmina Charlotta, geb. te Galle 15 Maart 1818, ged. aldaar 16 Aug. 1818.
IV. Johanna Elizabeth Sophia geb. te Galle 7 Jan. 1823, ged. aldaar 20 Juli 1823, † 12 Juni 1844, tr. 6 Juli 1843 Trutand Frederick Morgan, Police Magistrate te Matara.
V. Charlotte Rudolphina, geb. te Galle 6 Nov. 1826, ged. aldaar 22 Juli 1827.
IV. Daniel Johannes Lambertus, geb. te Galle 29 Febr. 1828, ged. aldaar 3 Aug. 1828.

SCHARF.

Jan Christoffel Scharf v. Sangerhausen, tr. te Colombo 21 Maart Elizabeth de Saram van Colombo. Bij wie:

1. Anna Sophia, tr. (1) te Colombo 20 Apr. 1755 Jan Jacob Vogelaar v. Hessen-Cassel, Vaandrig d. O-I-C.; (2) te Colombo 15 Nov. 1761 Johannes Everhardus Jongbloet, Adjudant der Burgerij te Colombo.
2. Johannes Jacobus, Assistent d. O.-I.-C. tr. te Colombo 20 Dec. 1761 Johanna Jacoba Heymans v. Batavia, wed. v. Claude Antoine Scoffier. Bij wie:
   Sophia Ursula, ged. te Colombo 5 Sept. 1762.
3. Susanna, ged. te Colombo 8 Dec. 1743, † aldaar 15 Juni 1781 (Lap. Zeyl. 29, 31), tr. aldaar 4 Nov. 1759 Henricus Philipsz. van Colombo, Predikant, † aldaar 19 Mei 1790.
4. Rachel, ged. te Colombo 27 Nov. 1746.
5. Adriana Elizabeth, ged. te Colombo 25 Febr. 1750.
6. Robertus Christoffel, ged. te Colombo 3 Dec. 1752.

7. Albertus Leonardus, ged. te Colombo 20 Oct. 1754.
8. Cornelis Bartholomeus, Schrijver d. O.-I.-C. ged. te Colombo 11 Juli 1756, tr. aldaar 27 Sept. 1778 Esther Christina Cadenski. Bij wie:
   (*a*) Everhardus Bartholomeusz., ged. te Colombo 12 Dec. 1779.
   (*b*) Stephanus Ferdinandus, ged. te Colombo 4 Maart 1781.

CASTELYN.

Jacob Castelyn, Kapitein te Trincomalie, tr. 11 Nov. 1769 Christina Sophia van Citters. Bij wie:

1. Wilhelmina Susanna, ged. te Colombo 30 Apr. 1750.
2. Hendrika Justina, ged. te Colombo 2 Febr. 1755.
3. Christina Jacoba, ged. te Colombo 15 Aug. 1756.

Christina Sophie v. Citters tr. (2) als wed. Castelyn, Jan Willem Schorer.

ALBEDYL.

Carl Ludwig, Baron von Alberdyl, Onderkoopman d. O.-I-.C. tr. Maria Amelia de Krouse. Bij wie:

1. Frederica Helena Johanna Christina Maria, ged. te Colombo 30 Oct. 1785.
2. Coenraad Joseph Gustaaf, ged. te Colombo 7 Nov. 1786. Resident v. Surat, † 11 Mei 1846, tr. Ernestine van der Sloot. Bij wie:
   (*a*) Pauline Dorothea, geb. 16 Juli 1827.
   (*b*) Frederica Juliana, geb. 12 Sept. 1829, † 16 Juli 1892.
   (*c*) Coenraad George, geb. 10 Juni 1831.
   (*d*) Gustaaf Morewood, geb. 22 Jan. 1834.
   (*e*) John Lethbridge, geb. 28 Maart 1836.
3. Philippina Louise Adriana Petronella, ged. te Colombo 22 Nov. 1795.

EBERT (LI, 336).

Maria Rebecca Ebert, tr. (1) Ryclof Isaac Kriekenbeek; (2) Wilhelmus Philippus van Cuylenburg (L, 54) en (3) Daniel Eregod Weike.

Johan George (Godfried) Ebert, ged. te Colombo 3 Nov. 1732, Boekhouder d. O.-I. C., tr. te Colombo 29 Sept. 1754 Adriana Betker v. Colombo. Bij wie:

I. Rycloff Johannes, Rechter te Kalutara, ged. te Colombo 22 Jan. 1758, tr. Susanna van der Laan. Bij wie:

(1) Jacobus Godfried, ged. te Colombo 25 Juli 1784, tr. aldaar 3 Sept. 1809, Carolina Winsentina Estrop v. Galle. Bij wie:
Willem Frederick, ged. te Colombo 6 Aug. 1820.
(2) Petrus Johannes, ged. 7 Mei 1786.
(3) Wilhelmina Adriana, ged. 21 Dec. 1788.
(4) Catharina Claudia, ged. te Negombo 3 Maart 1791.
(5) Gerrardus Adrianus, ged. 30 Sept. 1792.
(6) Gertruida Cornelia, ged. te Negombo 13 Nov. 1793, † te Barberijn 20 Oct. 1823, tr. 4 Jan. 1813 Pieter Willem de Vos (XLIX, 58).
(7) Johan Daniel, ged. te Negombo 12 Jan. 1800.

II. Roeloff Hendrik, ged. te Colombo 21 Sept. 1760, tr. aldaar 31 Juli 1791 Johanna Susanna de Waas. Bij wie:
(1) Elizabeth Adriana Catharina, ged. te Colombo 11 Mei 1794.
(2) Philip Hendrik, ged. te Colombo 5 Juni 1796.
(3) Josina Catharina, ged. te Colombo 30 Dec. 1798.
(4) Eustatius Josias, ged. te Colombo 18 Mei 1800.
(5) Johanna Wilhelmina, ged. te Colombo 31 Oct. 1802.
(6) Anna Magdalena, ged. te Colombo 31 Oct. 1802.

(Wordt vervolgd).

Witte (LI, 580; LII, 586, e. v.) — In het H.S.: „Urbis Trajectinae Monumentorum collectio exhibens heroum aliorumque beatae memoriae clarissimorum virorum Insignia et Epitaphia ac pleraque monumenta sepulteralia passim in Templis ac monasteriis, urbis Trajectinae atque agri inventa, ab antiquitatum amatore collecta: ac scripta et delineata per: W^m^. Van der Lelij I: U: D:" vindt men op fo. 60

„In sacello ibidem (D mariae) *Saudenbalgiorum* haec leguntur in arae olim fundamento notata vernacula lingua.

A° MCCLXXX, daegs na St. Juliane joncfrov sterf Huych Zoudenbalch, onse canonic hier begraven: Bidt.

A° MCCCVIII, daegs na crispins en(de) crispiniani sterf Fredrik Zoudenbalch zijn broeder, vader van de fundateur, hier begrave(n) Bidt.

A° 1312 St. Joris dach sterff die eerwaerdige h^r^. Gerrit Zoudenbalch wylen Proost der kerke nu Domdeken en Canonic ten Dom St. Peters ende kerken t Vitrecht, fundateur dezer capelle

met twee priesteren in die eer van den Almogende Godt der Heylige Joncfrouwe Maria, ende der Heylige Apostaten St. Philips en St. Jacobs, ter zyde zyn vader begraven. Bidt.

A° MCCCX den III April sterft Jonkvw. Haes Fredrik Zoudenbalchs dr., hier begraven, bidt voor de ziel.

De grafsteen vertoonde in groote letters de naam ZOUDENBALCH waaronder z z en wapenschild zonder helm of dekkleeden. Het opschrift luidde:

HENRICUSZ ZOUDENBALCH HUJUS ECCLE DECANS ET CANONICS A° MVcXXXI DIE QUINTA MAJI, AC TYMANNA SOROR A° MVc XXI DIE XIIII SEPTEMBRIS REQUISCAT IN PACE.

In hetzelfde H.S. komt op fo. 83 voor:

Canonicorum regularium. Coenobium: nu, t Weeshuis.

Een steen met het wapenschild, waaronder Evarard Van Zoudenbalch canon: en thesorier ten Dom tot Vtrecht, heer der Heerlykheyd Vrk en Emeloort in Westvriesland: fundateur der arme weeskinderen.

's Gravenhage. Mededed. door: M. G. WILDEMAN.

Protocollen van nots. Mijs te Utrecht. — Onder No. 635 van den 2den Supplement Catalogus van het Prov. archief te Utrecht, opgemaakt door Mr. S. Muller Fz. 1892, komt voor een „Inventaris van brieven aengaende ende ruyrende den huysen ende „hofstede van Loenrensloot", die blijkens de laatste daarin vermelde bescheiden opgemaakt schijnt te zijn in of nà 1548, door den Notaris H. Mijs, naar een vroegeren inventaris, hetgeen is afteleiden uit kantteekeningen, door hem onderteekend, waarin hij aanteekent „Niet gevonden".

Alle bescheiden moeten zeer zeker eertijds aanwezig zijn geweest en kunnen niet anders dan geloofwaardig worden genoemd, zooals mij bleek uit leenregisters en opgaven, uit andere goede bronnen verkregen. De inventaris is niet gedagteekend en evenmin wordt gemeld, waar en bij welke gelegenheid hij werd opgemaakt, zoomede waar de notaris resideerde.

Gaarne vernam ik of er nog andere stukken, door hem opgemaakt, bestaan en zoo ja, van welken tijd die zijn, als ook of er in het algemeen omtrent den genoemden notaris zoowel als van zijne protocollen iets naders bekend is.

's Gravenhage. P. H. A. MARTINI BUYS.

Clopper-le Gouche (LII, 385). — A° 1205 werd Wouter I Graaf van Egmond uit handen van Graaf Willem van Holland gered door 4 broeders: Jan, Jacob, Cornelis en Pieter. Dit gebeurde op 't huis te Heemskerk. Vandaar Jan van der Bijl, Jacob van de Kamer, Cornelis Klopper, en Pieter van de Codde. (zie Chronijck van Egmond blz. 45—52 en Zaanlandsche Arcadia bl. 119.) Klopper voerde als wapen 3 zwarte klophamers op zilver. Een Jan Klopper leefde tusschen 1400 en 1450 bij 't slot Egmond op den Hoef en was toen oud 140 jaren. Hij placht nimmer als nà zonsondergang te eten.

Een andere Jan Klopper, schout te Oost-Sanen was getr. met Grietje Stevens, waarbij Nicolaas K., 1°. × Grietje Gout; 2°. × Neeltje Cornelis; 3°. × Johanna Valkenburg (geen oir).

Uit de 1ste echt:

a. Grietje K. tr. Cornelis Graafland, waaruit Magaretha, × Jacobus Noyrot.

b. Willem K. tr. Catharina de Kok; geen oir.

Uit 2de echt:

a. Cornelis K. tr. Elisabeth Koblents.

b. Nicolaas K. tr. Margaretha le Gouche.

c. Joan K. tr. Joanna van Zeller.

Volgens mijne aanteekeningen, ontleend aan die van L. W. van Merken (wier moederlijke grootvader Joannes Brandt huwde met Willemina Klopper (dr. van Joan en Joanna van Zeller) stierf Nicolaas, sub *b* in 1681, begraven Noorderkerk, Amsterdam. Margaretha stierf 27 Oct. 1727 en is begraven 31 October in de Nieuwe kerk, Amsterdam. Behalve Joh. Marg. hadden zij ook Cornelia × Gillis van Hoven, en Wijntje × Nic. Calkoen.

De naam wordt evenzeer *Klopper*, als *Clopper* geschreven.

In de veiling Dr. W. A. Ooster (27—30 Nov. '93 bij Fred. Muller A'dam) onder no. 181, *10* stukken op perkament over dit geslacht Clopper, waaronder huwelijkscontract van Cornelis Graafland de Jonge en Giertje Clopper. Wie bezit deze thans? Aldaar ook no. 254 een genealogie van Van Neck (1450—1679) gezien.

R. C. Six.

Six, Backlier, enz. (XLIV, 585). — Een onderzoek in de grafboeken der Zuiderkerk te Amsterdam toonde mij aan, dat a°. 1616, 29 November het graf Letter F no. 7 is verkocht aan

Jacques Six voor *f* 150.—, welk graf gemerkt werd I. S. waartusschen de letters S. I. X. in monogram dooreengestrengeld.

Volgt deze aantekening:

Anno 1636 den 10 7tb. gesien hebbende den artykel in het testament van den voorz. Jaques Six, waar hy onderanderen tot syn erfgenamen mede stelt de kinderen van Backelier, waarvan een dochter gehuwd met Petrus Claeszenius V. D. M. Amsteladam, 't graf getransporteert aan Ps. Claesz. voorzegd.

Op 7 Mei 1688 werd Dorothea Backeliers begraven in genoemd graf. Waarschijnlijk dezelfde die in Januari 1603 te Wezel werd geboren, en die, weduwe van *van den Bogaart* zijnde, in 1657 behoorde tot de 12 diaconessen, werkzaam in het alstoen ingewijde Diaconie Weeshuis te Amsterdam. (zie bl. 99 van het gedenkboek van het 2de Eeuwfeest dier stichting. Amst. 1858, in 8°).

Later werden leden der familie d'Orville in dit graf begraven, o. a. de bekende J. Ph. d'Orville.

R. C. Six.

Bisschop Albert. — De welwillende, met grooten dank aanvaarde toezending dezer dagen door den heer Mr. R. I. Ermerins te St. Petersburg, van den IIden jaargang van zijnen „Annuaire de la Noblesse de Russie" (1892) biedt mij de welkome gelegenheid om *nu* nog stil te staan bij de vraag van „Navorscher" XXXVIII, 379, omtrent de *afkomst* van Albert bisschop van Lyfland, door Baron Sloet in zijn „Oorkondenboek van Gelre en Zutfen", blz. 398 aangeduid als Albert I van Bekeshovede (Büxhövden), in Duitschland gemeenlijk bekend onder den titel van „Bischof Albrecht von Riga". o. a. in de „Errörtering über den Geschlechtsnamen" van dien kerkvorst [1]) van de hand van K. H. von Busse.

De heer Ermerins zegt in eene noot bij zijne behandeling van het geslacht van Buxhoewden (Buxhoeveden), in Annuaire II, 288 vg.: „Fahne (Forschungen auf dem Gebiete Westphalen und Rhein-Geschlechter) *commet une erreur* en faisant descendre l'évêque Albert et ses frères d'une famille d'Apeltern, qui possédait la seigneurie de ce nom dans le duché de Gueldres, près de Nymègue; il leur donne les armes de cette famille, c'est-á-dire d'ar-

[1]) Buxhövden (Bekeshovede) zal wel *beekhof* beteekenen, en niets anders.

gent á une croix de St.-André, échiquetée d'argent et de gueules".

Het streelt mij, dat Fahne, wiens gevoelen mij tot dusver geheel onbekend was, het geheel eens is met den inhoud van Geldersche Volksalmanak 1887 blz. 132 („Een Bisschoplijk Geldersch-man herdacht"); terwijl de Duitschers, bijv. in Brockhaus' Real Encyclopädie (Leipzig) XIII (1854), S. 2 (art. Riga), den stichter van Riga „Bischof Albert von Apel*dorn*" noemen, en ook Prof. Bondam in zijn Charterboek van den jare 1783, blz. 378 aan het Veluwsche geslacht der van Apeldoorns denkt.

De heer Ermerins verhaalt, dat Hardwich, aartsbisschop van Bremen, aan het hoofd van een derden kruistocht tegen de Lyflanders den kanunnik *Albert von Apeldern von Buxhoeveden* plaatste, met den titel van Bisschop van Lyfland. Dit „Apeldern" houdt hij voor den naam eener plaats of van een eigen goed (propriété), ook Apelderne, Appelderne, Appeldorn en Apelderlo geheeten, [1]) niet ver van Bexhoeveden of Bexhoeft (bij Beverstedt in het land van Bremen, ten zuiden van Bremerhafen) gelegen. Maar, indien er zulk eene plaats of eigen goed in het land van Bremen ligt of gelegen heeft, dan bestaat toch nog de mooglijkheid, dat een Maas-Waalsche van Apeltern er den naam aan gaf. En even goed als aan zulk eene plaats in het land van Bremen kan dan aan Appeldoorn en Appeldren in het land van Kleef gedacht worden. Ook houde men in het oog, dat Hardwich even genoemd van Albert de naastbestaande bloedverwant van moederszijde geweest is. Ik geloof dus, bij mijn gevoelen omtrent de Geldersche, en wél Maas-Waalsche afkomst van Bisschop Albert, nedergelegd in „Geld. Volksalmanak" t. a. pl. te kunnen blijven volharden; alzoo, dat het latere Lyflandsch geslacht der tegenwoordige Pruisische en Russische Graven en Baronnen von Buxhövden een Maas-Waalschen edelman van Apeltern tot stamvader heeft.

De heer Ermerins schrijft in zijnen Aunuaire, p. 291: „Quoique les barons de Buxhoeveden descendent incontestablement *d'un des frères* d'Albert, prince-évêque de Riga, la filiation régulière ne commence qu'avec le baron Othon de Buxhoeveden, qui vivait au commencement du XVe siècle". Hij noemt hem nader „Othon

[1]) Hij zegt: „Cette maison est aussi connue dans les annales sous le nom d'Apeldern, enz., du nom d'une localité ou propriété non loin de Bexhoeveden". Appeldorn en Apelderlo zijn nochtans namen van *Veluwsche* plaatsen. Maar vgl. hiervoor Nav. XXVI, 244—48; XXVIII, 40, 1.

de Buxhoewden", heer van Pigast en Unnikul in de diocese van Dorpat, en vangt met dezen edelman zijne geslachtlijst von Buxhoewden aan.

Daar drie der vijf broeders van Albert in den geestelijken stand hun leven doorbrachten, moet dan onder dien „un des frères" schuilen òf Johan (*Johannes de Appeldern*), òf Theoderik, zoo deze laatste niet kinderloos uit Riga naar Maas-Waal is teruggekeerd; hetgeen ik in „Geld. Volksalm." t. a. pl. blz. 134 gissenderwijs voorstelde, destijds onbekend met de mogelijke vestiging dezer van Apeltere's als von Buxhoevedens in Lyfland.

Tot toelichting en verduidelijking van een en ander zij het mij vergund uit den Annuaire van Mr. Ermerins, p. 290, eenige regelen hier over te nemen.

„Albert d'Apeldern de Buxhoeveden arriva en 1200, à l'embouchure de la Dwina, avec 23 bàtiments, chargés de croisés de toutes les nations, accompagné de ses 5 frères Herman, Engelbert, Rotmar, Dietrich et Johan". Lees: .... „arriva en 1198"; want in de lente van dit jaar tot bisschop van Lyfland gewijd, verzamelde hij in Gothland ongeveer 500 kruisvaarders, met wie hij Lyfland binnentrok, om in den herfst van ditzelfde jaar naar Duitschland terug te keeren. Eerst in 1201 landde te Riga zijn door hem herwaarts ontboden broeder Engelbert; in de lente van 1203 voerde hij zijn broeder Theoderik, en in die van 1204 zijn broeder Rothmer met zich mede.

Albert était un homme d'une volonté inébranlable et d'un zèle éprouvé pour la propagation de la religion chrétienne, et quoique déjà le 3e évêque de Livonie, c'est lui qui fut le veritable fondateur de l'Eglise chrétienne et de la domination allemande dans ce pays. On lui doit les commencements de la ville de Riga en 1201". [Lees denklijk: in den zomer van 1200]. — Son frère Engelbert fut nommé chanoine de la cathédrale et abbé du couvent de Riga, où il mourut en 1209. — Pour conserver et protéger les conquêtes, Albert fonda, en 1202, avec l'autorisation du pape Innocent III, un ordre de chevalerie, qui devait être un instrument de son pouvoir et toujour prêt à se battre contre les infidèles; l'ordre devait une obéissance absolue à l'évêque de Riga Cet ordre militaire et religieux, modelé sur celui des Templiers, s'appela d'abord: „Frères de la milice du Christ" [1]); mais comme

[1]) Broeders van Christus' ridderdienst.

son costume était une robe blanche avec 2 glaives [1]) rouges brodés sur la poitrine, on l'appela ordinairement" chevaliers porte-glaives" [2]). — Albert fut créé prince de l'Empire d'Allemagne, le 1er décembre 1225, par Henri, roi de Rome, qui gouvernait l'empire en l'absence de son père; par cette élévation il reçut tous les droits et prérogatives des autres princes de l'Allemagne. Après un règne glorieux et prospère de 30 ans [3]), Albert décéda le 17 janvier 1229. — Sou frère Herman, ancien abbé de Saint-Pauli, à Brême, fut évêque de Léal [4]), en Esthonie, de 1220—1235, évêque de Dorpat de 1224—1247. Il bâtit le château fort d'Odenbuch [5]), près de cette ville. Il reçut, comme, son frère, la dignité de prince de l'Empire d'Allemagne", et fonda la ville de Hapsal, en 1279 [6]). — Didier (Dietrich) [7]) arriva en Livonie en 1203, prit une part glorieuse à toutes les entreprises des chevaliers porte-glaives dans ce pays, et obtint de son frère Herman, évêque de Leal, en 1226, des propriétés seigneuriales importantes dans le diocèse de Dorpat. Il épousa, en 1212, la fille de Vladimir, prince de Pskov". Bij Albert von Staden komt zij voor als de dochter van Woldemarus, *regulus* Ruthenorum.

Ook dit nog: de vernieuwde wijding van het klooster Bethlehem (bij Doetinchem) door Bisschop Albert, nadat het door brand verwoest was, zal in eene der laatste maanden van het jaar 1200 hebben plaats gehad. Theoderich II van Ahre, Utrecht's bisschop, deelt dit mede in eene oorkonde van dit jaar (bij Bn. Sloet, Oorkondenboek, blz. 395), waarin hij onzen bisschop kenschetst als venerabilis frater et coöperator noster dominus Albertus, Livonensis episcopus".

Bergeik. JAC. ANSPACH.

---

[1]) Volgens de Kroniek van Albert von Staden, een' tijdgenoot van Bisschop Albert, was de witte mantel bezet met een rood kruis en zwaard.

[2]) Ridderorde der Zwaardbroeders of Zwaarddragers, gladiferi, later ensiferi.

[3]) Eigenlijk, 31 jaren, want in 1198 werd hij reeds tot Bisschop van Lyfland gewijd.

[4]) Leal is tegenwoordig een vlek, ten zuid-oosten van Hapsal gelegen.

[5]) Odenpae, — aldus in 1840 geschreven door J. van Wijk Rzn., in het Supplement van zijn Aardr. Wrdbk, — in den kreits Dorpat; met een slot en voormalige vesting. Herman's château fort is dus nog aanwezig, naar het schijnt.

[6]) Lees denklijk, 1229, toen hij bisschop was in Esthland, waarin het stadje Hapsal of Gapsal ligt.

[7]) Of Theoderik.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJDRAGEN TOT DE KERKGESCHIEDENIS VAN NOORD-BRABANT.

I.

Adres van den Kerkeraad der Herv. Gemeente te Oosterhout, 1698.

Aan de WelEdele Mogende HH. Raden
van Syne Coninklyke Majesteit

Geeft met alle behoorlyke eerbiedigheyt te kennen de Eerw. Kerkeraadt van de Gereformeerde Gemeynte J. Christi in de vrijheyt Oosterhout, Baronije van Breda, alsoo tot hare kennisse gekomen is, dat eenen Goris Brouwers papist ende voor desen kerkemeester van de paapse loots tot Oosterhout voornt, met syne medestanders nu al eenigen tijt gewoelt heeft, ende sig beroemt te zullen reusseren in sijn voornemen, omme in plaats van de loots waarin nu dienst doen, een aansiendelyke nieuwe steenen pape kerk met een toorn uurwerk en klocke daar in te doen bouwen ende setten ende dat wel hier in het aansiendelijkste van dese plaats agter syn woonhuys of op den heuvel in het ooge van een yder als synde recht op de passagie, ende aan de groote weg, die van Breda de Moerdijk de Swalywe hier door Oosterhout na 's Gravemoer en de Langestraat henenloopt, daar de plaats daar sy nu vergaderen min aanstootelijk is, soo omdat men haar bijeenkomst daar nu over de 40 jaaren lang agtereen gewoon is te sien alsook omdat er is aan een hoek, hoewel seer vermakelijk, daar egter wynig passage valt, wat ter syden af van de groote wege, buyten het oog, ende egter bijna in het centrum van dit dorp, gelyk dit ook de reden is waarom de Synagogue der Roomsgesinde heden voor 40 jaren uyt twee klyne schuren, die aan de groote wege stonden, door expresse ordre, ende van de hogerhant in deze tegenwoordige loots is overgebragt ende geordineert.

Ende alsoo de voorgen. kerkeraat des te meerder bedugt is, ende vreese heeft, dat dese Goris Brouwers in dit syn voornemen mochte reusseren dewyl hy van meerder vermogen schijnt als andere alsoo wy reets gesien hebben dat hy op den 10 Mey des voorleden jaars 1697 tot Oosterhout voornt in het Schepensampt is aangestelt, ende op den 25 July daaraanvolgende tot Stadthouder [1]) van Oosterhout is verklaart, niettegenstaande dat hy is een papist, ende sulx tegen het derde articul in 't reglement van politike Reformatie, en dat het hier geensints en ontbreekt aan bequame stoffe, ende aan luyde die immers soo verstandig geschikt en eerlyk syn, als den voorn. Goris Brouwers alsoo wy hier tot Oosterhout onder Godes segen hebben de talrykste en aansiendelykste gemeynte van de gehele Baronny ten platte lande gelyk UEd. Mo. uyt de naamlyste ende qualiteyten van de ledematen der voors^{z}. gemeynte te desen annex sub n°. 1 sult kennen sien; maar ook geheel wat nieuws is in dese plaats, vermits in den tyt van 15 à 16 jaaren, hier geen papist in de regeering is geweest, en dan nog 20 jaren te voren soo nu en dan maar een omdat de stoffe doen ter tyt soo overvloedig niet en waar en dese gemeynte t'sedert merkelijk heeft toegenomen.

Soo is't dat de voorgenoemde Eerw. Kerkeraad dit alles overwogen hebbende ende bevroedende de bekommeringen hierdoor in haare gemeynte ontstaan, dat het pausdom hier te plaatse maar by conniventie wert getollereert dat t' sedert het jaar de(r) retorsie van de groote kerke en sulx in 50 jaren lang agtereen een publyke steene kerk te hebben is geweest het voorregt van de onse tot luyster van de gereformeerde Religie in deze plaats; daarby de menigvuldige dingen die de roomsgesinde alhier tegens de wette alreets usurperen, ofte sig aanmagtigen gelijk als in de staat des papendoms ten desen annex sub n°. 2 vertoont wordt dat de plaatse daar sy tot dese nieuwe kerkbouw in het ooge hebben ten hoogste ergerlijk en aanstootelyk is, dat sulx van haar niet met gemeene toestemminge wert begeert, het geld dat hier toe soo nodeloos sou worden verquist noodiger besteet diende aan den gemeenen armen, meest uyt papisten bestaande, welker staat hier seer desolaat is, in sonderhyt considererende hoe den hoogmoedt der Roomsgesinden hier door nogal hooger sal op steygeren en aan de andere syde de verslagenthijt ende

[1]) d. i.: Substituut-schout. Red.

moedelooshijt der sterken, alsook de ergernisse, ja mogelijk het afvallen der swakken welke hierdoor ontstaan sal in onse gemeynte, siende dat haar partye zoo seer word begunstigt en in aanziendelykheyt van kerke, als ook in aandeel van de regeringe met haar niet alleen wordt geégaliseert en gelyk gestelt maar ook in opsigt van het laatste eenigsints geprepareert en voorgetrokken en overwegende hoeveel het scheelt voor het interest der gereformeerde religie, dewelke hier evenals een lelije onder de doornen van het pausdom tot hare mainteneringe, ende voortplanten der politike macht geduurlyk van noode heeft, enkelyk gereformeerde of ook papisten in de Regering te hebben, ende dat het hier geensints en ontbreekt aan bequame stoffe van gereformeerde luyden.

Soo vinden de voorm. Supp^ten sig ampts- en pligtshalven genoodsaakt, voor de rust ende welstant van hare gemeynte moetende sorg drage, sooveel in haar is omme hare toevlugt tot UEd. Mo.: te nemen, gelyk wy doen mits desen en versoeken met de alder nedrigste onderwerpinge dat het UEd. Mo.: gelieve dese redenen ende klagten van de voorn. Eerw. Kerkeraadt soo in consideratie te nemen dat aan den voorm. Goris Brouwers ofte syne medestanders haar voorsz. versoek tot een nieuwe steene kerk mag werden ontsegt; dat in de aanstaande Magistraats-veranderinge geheel mochte verkooren werden uyt luyden van de gereformeerde Religie en d'Eerw. Kerkeraadt en onse gansche gemeynte van alle bekommernisse moch werden ontheft.

't Welk doende etc.

Actum Oosterhout in Consistorio Ecclesiastico op den 16 Feb. 1698.

(Was get.) Willem Verryt. L. van Rijen. David Croes. Hendrik Struyck als Ouderlingen,

Casper van Drybergen. Mighiel van Baal als diakens.

W. van Erffrenten pastor loc. preses et scriba.

* * *

Annex No. 1.

Lyste van lidmaten of stoff tot schepenen in de Gereformeerde gemeynte tot Oosterhout door d'Eerw. Kerkeraad aldaar opgestelt in 't jaar 1698.

In de voorn. gemeynte worden gevonden over de 200 auditeurs, [zy] bestaat effective uyt 165 communicanten, van dewelke syn omtrent 60 mannen ende onder deze de navolgende persoonen.

d'heer Willem Verryt.
Penninkm^{r}. van de Westpolder; Rentm^{r}. van Mevr. Cauw, by d'aflyvigheyt van de voorgaande Schout, Substituyt-Schout of Stadhouder van Oosterhout, lange jare schepen en president alhier.

Willem Brouwers.
Mr. Laakenbrijder, Coopman in lakens ende andere stoffen, lange jaaren schepen ende president alhier.

Cornelis van Corput.
Lantbouwer, welgelant, lange jaren schepen.

David Croes, Bakker, winkelier, schepen.

Nicolaas Hovens, Lakenkooper, out kerkmeester, schepen.

Adriaan van der Cuyp, Mr. Pottenmaker en lantbouwer, schepen.

Ook werden daar nog gevonden buyten Regering navolgende persoonen:

d'Heer Adriaan van der Burg, Adv^{t}. Capitulair tot Uytrecht.

d'Heer Constantijn L'empereur, Adv^{t}., voor desen verschyde malen ouderling ende in de vroetschap der Stadt Briel ook gecommitteerde ter dagvaart.

d'Heer Johan Twel, Medicinae dr. medioburgensis, voor dese schepen tot Sluys in Vlaanderen, nu hier [sinds] jaaren en dagen gewoont.

Sr. Johan Cop, procureur, jegenwoordig provisioneel ontfanger van de gemeene middelen deser vryhijt.

Sr. Christiaan Brouwers, Mr. Lakenkoper, regerende kerkmeester.

Theodorus Ruyssenaars, Lakekoper, kerkmeester en stoffenwinkelier, nu toesiende kerkmeester.

Goris van Baal, Mr. Lakekoper.

Warnaar Ruyssenaars, Blauverver, winkelier.

Casper van Driebergen, Mr. knoopmaker, winkelier.

Hendrik Struyk, Bakker, winkelier.

Michiel Cornelis van Baal, Bakker, winkelier.

Leendert Brouwers, Wijnkoper, brander, distelateur, woont in den Arent alhier.

Aart Janssen, Struyken Meest^{r}. schipper, coopman.

Gerit Willemse Vermeulen, Mr. schipper, coopman, out schepen.

Cornelis Janssen Berrevoets, Mr. schipper, coopman.
Paulus van Rinxt, Mr. schipper, coopman.
Nicolaas de Grand, voor desen Mr. schipper, nu coopman, winkelier, en out schepen.
Cornelis de Grand, voor desen controlleur ende schepen tot Tilburg, out schepen alhier.
Lambertus van den Ryn, schoolmeester op den Hout.
Cornelis Bredié, voor desen pagter tot Geertruydenberg, nu coopman van toebak.
Pieter Leendert van der Kuyp, Mr. schoenmaker, winkelier.
Huybert Boisson, Lantbr. plantager ende warand. mr. voor den Konink alhier.
Cornelis de Groot, Mr. schoenmaker.
Justus van de Woestyne, Kleerkoper, voordesen gesubstitueerde vendumr. tot Breda.

Dese nu reets genoemde syn ten getale van 31; hierby souwden wij noch 30 andere persoonen konnen voegen, allen ledematen van onse gemeynte.

UEd. Mo.: gelieve nu uyt dit staaltie te oordeele of hier in Oosterhout stoffe genoeg is om een seven getalle van personen te vinden die behoorlijk gequalificeert sijn, om het schepensampt, alhier ten platte lande te bedienen en derhalven of niet geheel onnoodige stoffe daartoe by de roomsgesinden te gaan soeken, gelyk voorleden jaar geschiet is.

Nomine totius consistendi. (was get.) Willm van Erffrenten
pred. tot Oosterhout.

* * *

Annex No. 2.

UEd. Mo.: gelieve te weten dat de staat des Pausdoms tot Oosterhout in 't jaar 1698 dusdanig is:

1.

Vooreerst soo hebben de roomsgesinde aldaar vier plaatzen, daar sy in 't openbaar vergaderen ende dienst doen; 1e de loots hier in Middelwijk, ten 2e de capel in de Ridderstraat; ten 3e de kerk op 't klooster; ten 4e de schuyr tot Dorst een gehugt onder Oosterhout.

2.

Daartoe hebben sy alhier 5 Pastoors of Priesters die in dese

voorm. plaatsen op alle Son- en soo genoemde heyligdagen ordinare dienst doen, als voor 1 den Pastoor ofte landdeken N. Verhaaren; ten 2e syne cappellaan in de loots; ende in de cappel; ten 3e den Proost; ten 4e syn cappellaan in de kerk op 't Clooster; ten 5e den Pastoor tot Dorst voornoemt.

3.

Behalve noch eenige paepse proponenten die hier woonen en een menigte van andere papen die insonderhyt tegen het hoogtyt van Paasschen van buyten inkomen ende het gelt ende boter voor bedelarije uyt dese plaats weghalen.

4.

Staat ook te noteren dat tot Dorsten voorm. selfs in die tyt doen Breda en de gansche Baronnye onder Spangnje stondt, noyt geen bysondere Pastoor geweest is, maar is by den pastoor van Oosterhout als een capel of combinatie waargenomen.

5.

Soo hier ook aan de buytenkanten eenige Roomsgesinden een wynig afwoonen, die konnen gaan, gelyk sy ook somtyts doen by de pastoors van de omleggende dorpen, op de Made, ter Hyden of te Dongen.

6.

T' sedert het jaar 1694 gaan de roomsgesinden hier met hondert die tegelijk soo openbaar ende op deselfde tijt in en uyt haar kerken, als wij, met de paternosters aan de hant haar fabelen misboekjes onder den arm, en wel specialyk op 't klooster; daar gaan selfs die buyten woonen publyc ter kerk, op en met het luyden van haar eygen klok.

7.

De paapse groote schoole sijn alhier vier in 't getal. 1o. Soo hebben sij hier in Middelwijk een school neffens haar loots, alwaar eene meester Hellebrant hare koster; 2o. een school op 't Oostend na de kant van 's Gravemoer, waarin desselfs soon; ten 3o. een in de Groenstraat na de kant van Dongen; ende ten 4o. een school tot Dorsten, alwaar den ouden paapsen schoolmeester van Dorsten publijc school hout.

8.

Behalve dese vier sijn hier nog wel 10 queselscholen, die haar werk bysonder maaken om de paapse jeugt haar dwalingen in te stampen en een haat tegens ons geloof in te boesemen en die

egter getollereert worden, niettegenstaande dat door al dese voorme kruypschoolen het broot wort uyt de mont genomen van onse twee schoolmeesters, die door eene acte van syne Majes^{t}. syn geauthoriseert ende gelijk voorheen, dikwerf, soo ook nu, daarover klagen.

9.

Alle drie de ondervosters hier tot Oosterhout sijn van de roomse Religie, alhoewel dat hier ook wel een of twee bequame persoonen in onse gemeynte syn die met dat ampt souden gebeneficieert konnen worden en door deselve de insolentie der paapse jeugt omtrent onse kerk op predikdagen beter geweert.

10.

Alle de armmeest^{n} van de gemeene of politike armen syn hier insgelijx van de Roomse Religie, waardoor het al gebeurt is dat hantreyking wierde geweygert aan luyden, omdat se by de Gereformeerden ter kerk gingen.

* * *

Ter vergelijking met latere toestanden diene dat de gemeente Oosterhout volgens v. d. Aa, Aardr. wdb. d. Ned. (1846), dl. VIII, telde 240 Hervormden, waarvan 130 ledematen, en ruim 6000 Katholieken waarvan 4400 communicanten. De St. Janskerk verbleef van 1648—1806 aan de Hervormden, doch werd in laatstgenoemd jaar den R. K. toegewezen.

In 1888 was de totale bevolking gestegen tot 10.700 zielen; bij de laatste 10-jarige volkstelling in 1899 bedroeg zij 11545 zielen, waarvan 11190 Katholieken, en 340 Protestanten.

II.

Lijsten [1]) *van de standplaatsen, namen en aanstelling van de R. K. geestelijken in de Stad en Baronnie van Breda in Januari 1739 en 1744.*

Standplaatsen.	*Namen.* 1739.	1744.	*Datum van versterf, vertrek of remplacem^{t}.*
Breda.	Arnoldus van der Schilden, Pastoor.		

[1]) Deze lijst werd elk jaar volgens Resolutie van Ed. Mog. HH. Raden van

Standplaatsen.	*Namen.* 1739.	1744.	*Datum van versterf, vertrek of remplacem^t.*
Breda.	Johannes van den Berg, Cappellaan.		
	Petrus Bogaarts, Deservitor.	Petrus Bogaarts, Deservitor.	*Nota.* Volgens de laatstgemelde Resolutie voortaan niet meer dan een Priester te admitteeren in een kerk en uiterlijk een Cappellaan.
	Johan François Stickers, Priesterl. dienst doende.		
	Johannes Theodorus Mons, Priesterl. dienst doende.	Jacobus Smits.	
	Arnoldus Josephus van der Loght, Pastor v. h. Bagijnhof.	Arnoldus Josephus van der Loght, Pastor v. h. Bagijnhof.	
	Jacobus Alberik, Pastoor.		10 April 1731.
	Franciscus de Bakker, Missionaris.		13 „ 1731.
	Petrus van der Braak, Missionaris.	..... Verleg.	13 „ 1731.
	Johannes Gijsens, Missionaris.	Johannes Gijsens.	10 „ 1731.

State der Vereen. Nederl. van 12 Maert 1731 toegezonden aan den Drossaard van Stad en Lande van Breda om te onderzoeken of dezelve lijst accordeert met de geestelijken die in de respectieve districten dienst doen, en te kunnen procedeeren tegen hen wier namen daarop niet gevonden worden. Red.

Standplaatsen.	*Namen.* 1739.	1744.	*Datum van versterf, vertrek of remplacemt.*
Teteringe onder Breda.	Gerardus Simons, Pastor.	Gerardus Simons, Pastor.	
Baronnie van Breda.			
Oosterhout.	Bartholomeus Bierstraaten, Priester.	..... Walewijns.	
	Petrus Beijens, Cappellaan.	L. Leenders.	28 Sept. 1731.
	Bij res. 21 Junij 1735 is verstaan dat de Proost en Vicarius in 't Clooster dienst mogen doen.		
Dorst onder het District van Oosterhout.	Augustinus v. Ryckevorsel.	N. van Durna.	
Rosendaal.	Bruno van Dompzel, Pastor.		
	Damianus Mormentier, Cappellaan.	Sirardus Scraven.	
	Faustinus Wittens, Cappellaan.	..... de Cock.	
De Haage en Sprundel.	Godefridus v. Dijk, Pastor.	P. Houtepen.	
's Princen Haage.	Guillelmus van Oerle.	G. van Oerle.	10 Apr. 1731.
Sprundel.	Gerardus de Longne, Deservitor.	Weerelds.	23 Mrt 1731.
Etten.	Robertus Hamilton, Priester.	Robertus Hamilton.	
	Cornelis Oomen, Cappellaan.	Cornelis Oomen.	
Dongen.	Johannes Antony Nuyts, Pries-	Weerelds.	

Standplaatsen.	*Namen.* 1739.	1744.	*Datum van versterf, vertrek of remplacemt.*
	ter.		
Dongen.	Petrus Hautepen, Cappelaan.	.... Knipscheer.	
Groot Zundert.	Henricus van den Goorberg, Priester. Johannes Franciscus Numan, Cappellaan.	Henricus van den Goorberg, Priester. T. Numan, Cappellaan.	
Klein Zundert.	Thomas Koké, Adsist.	..... Boesacker.	22 Oct. 1738.
Rysbergen.	Gerardus Josephus Sprong, Priester. Gerardus Christoffel van Welt.	Gerardus Josephus Sprong. ....v. d. Locht.	
Ginneken.	Gerardus van Laar.	...van de Laar.	27 Oct. 1738.
Havel onder Ginneken.	Cornelis van Diessen, Deservitor.	Cornelis van Diessen.	
Gilze.	Abraham van Herk, Priester.	..... Herck.	
Ten Ryen onder Gilze.	Cornelis Senssen, Pastor.	Cornelis Senssen.	13 Aug. 1731.
Gilze.	Simon van Herk, Cappellaan.	..... Buysen.	
Alphen.	Eligius Ophuisen, Pastoor. F. Bernardus Wijtens, Cappellaan.	..... Wytens.	
Baarle.	Cornelis Josephus de Wyse,	Corn. Joseph de Wyse.	

Standplaatsen.	*Namen.* 1739.	1744.	*Datum van versterf, vertrek of remplacemt.*
Baarle.	Pastor. Jacobus van der Weyer, Deservitor.		
Baarle Nassau.	Adrianus Franciscus van Grinsven, Cappellaan.	Adr. Franc. van Grinsven.	
Uylecooren gehugt onder Baarle.	Martinus Wagmans Deservitor.	Mart. Wagmans.	
Sondereygen gehugt van Baarle.	Johannes Reins, Pastor.	Johann. Reins.	
Chaam.	Hieronimus Smettens.	Hieron. Smettens.	
Ter Heyden.	Corn. Josephus van der Locht.	Corn. Joseph. van der Locht.	21 Julij 1731.

Medeged. naar de origineelen, in 't bezit van den Hr. L. J. Kuyck te Utrecht, door de Red.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Drinklied van Hooft (LI, 556; LII, 108). — Op bladz. 5 van den 51[sten] jg. heeft de Red. van De Navorscher mij „overluid". Ik geloof eigenlijk dat de heer Van Someren bedoelde een bloedverwant van mij in herinnering te brengen, nl. mijn oudoom Gerard Anthonie Six, † te 's-Gravenhage, 20 Oct. 1898, die steeds zich een trouwe vriend van De Navorscher heeft betoond. In 1891 behoorde ik nog niet tot de medewerkers, aangezien mijne eerste bijdragen te vinden zijn in den 43[sten] jg. blz. 357—359 en 508—511.

Als bewijs echter dat ik nog besta en bij voortduring belang stel in onzen Navorscher, wil ik den inzender B. H. trachten de behulpzame hand te bieden, bij de opsporing van den „*P. C. Hooft*" die het drinkliedje in „Den Lachenden Apoll" voorkomend, heeft gedicht.

De datum der vervaardiging van dit „volgeestig" gedicht valt in of vóór 1667. — Dit is zeker. Maar waarom, zoo wil ik vrabehoeft men noodwendig den Muider Drost als den maker te beschouwen?

Wanneer ik dichtbundels als „Apollo's Harp" (1658), d'Amsterdamze Kordewagen" (1662), en dergelijke ter hand neem, dan vind ik daarin allerhande dicht-werk van personen, *die thans geheel vergeten zijn*, als: Reinier Telle, J. Bara, J. Konerding, P. D. Ruelles, I. van Duisberg, [1]) M. Fokkens. Vele dichters ook waren angstvallig en wilden hun naam verzwegen zien.

Van daar het groot getal der „Anonymi".

Toen in 1651 de „Verscheyde Nederduytsche Gedichten" (1[ste] deel) uitkwamen, waren daarin van mijn voorvader Jan Six opgenomen zes gedichten. Gelijk Dr. Penon heeft aangetoond, zijn dit de zes gedichten, die in het Register onder de letter S. als

[1]) Jan van Duisberg was Boekverkooper en Uitgever i/d Stil-steegh te A'dam.

„*Anonymi*" staan aangegeven. Voor elken titel staat bovendien nog een sterretje. Is het gewaagd te veronderstellen, dat dit telkens herhaalde sterretje door den schrijver zelf aldus verlangd is geworden en hij er mede zinspeelde op het familie-wapen en wapen-devies? Daar in 1648 zijne „Medea" met zijne volle naamteekening het licht had gezien, zoo verklaar ik mij zijn verlangen naar anonymiteit in 1651 *alléén* uit de vrees, dat men, zijn naam lezende, zoude trachten uit te visschen wie „Cloris" en „Joffvrouw H. T." waren. In het miniatuur, dat in den zomer van 1900, als no. 98 in het Stedelijk Museum te Amsterdam te zien was, meen ik het „*schilderij*" van Cloris te moeten zoeken, hoewel dienaangaande geene zekerheid bestaat. Dat Six, met Vos en Brandt onder de „verzamelaars" van dit 1ste deeltje te rangschikken is, staat voor mij vast.

Iets dergelijks vind ik in „Klioos Kraam". Toen Rintjus te Leeuwarden daarvan in 1656 de „eerste opening" het licht deed zien, werd daarin opgenomen „Voorwind naa nieuw Batavie aan het schip de Paerle, voerende den Heere Gerard Hulft". Dit gedicht (zie bl. 129) is geteekend I. S. V. C.

In 1657 ziet bij Joost Pluimert, boekverkooper op den Dam, in Seneka, te Amsterdam, het licht de poësy van: *J. Six van Chandelier*, waarin op bladzijde 481, hetzelfde gedicht voorkomt.

Daar deze „Poësy" nimmer een herdruk heeft beleefd, schoon dichtstukken als de „Amsterdammer Winter" (bl. 51—74) en „Stadhuisbrand (7 Juli 1652) (bladz. 373) zulks wel waard zijn, is daaraan ook nooit toegevoegd het bundeltje van „Gedichten ten tijde van het prinsselijk inhaal en onthaal van Mevrouwe Amelia, oud-princesse van Oranje, en doorluchtigheeden van dat huis, van Anhalt en Nassouw." t' Amsterdam, bij Paulus Matthijsz, in de Stoofsteegh, gedrukt, 1659, (8 bladz. in folio) van welk zeldzaam gedicht ik een exemplaar verwierf van de firma R. W. P. de Vries, doch hetwelk ik tot hiertoe in geene bibliotheek heb aangetroffen.

Ook deze „Gedichten" zijn voluit geteekend.

Iets dergelijks vind ik in Apollo's Harp. De gedichten van P.(ieter) van der Gracht, te vinden bl. 242 en 317 (misschien is hij dezelfde als P. V. G. van bl. 234 en volgende?) staan niet in het Register vermeld en zal men daar dus niet licht zoeken. In denzelfden bundel komt eene „Klachte" voor van Jan Jans-

sen Starter, gedaan als uyt het graf, over zijn dertel en ontuchtigh Liedt-boek. Dit gedicht eindigende met het woord Lange-raak, *in cursief gedrukt*, vermoed ik dat door Rutger van den Boetselaar, Baron van Asperen en Heer van Langerak geschreven is. Dat Vondel's „Galm der Hof-kerke" op bl. 371 anoniem werd geplaatst, is natuurlijk, met het oog op andersdenkenden.

Zoo vindt men in „Verscheyde Nederduytsche Gedichten", (1ste deel) in het Register op de Letter B., gedichten van Anonymi; deze zijn ongetwijfeld *alle* van Gerard Brandt. Het schoone gedicht aan Susanna van Baerle bevindt zich inderdaad onder het opschrift „Op de Geboortedagh van een Joffrouw" in de Pandora (vrienden-album) van Jan Six, terwijl de schrijver hetzelve besluit met de woorden: Mijn Heer J. Six. Hier hebt gij volgens U begeeren van mijn kunst, die ic wensch dat deeze plaets mocht waerdich zijn. (get.) G. Brandt.

Vermoedelijk heeft Brandt nimmer gedacht dat de sepia-portretten van hem en zijne Barlea, door J. de Bisschop in 1658 vervaardigd, alsook zijn portret, geteekend door Johannes Verkolje, korte dagen vóór Brandt's dood (12 Oct. 1658) door het huwelijk zijner achter-kleindochter L. W. van Merken met N. S. van Winter, ten slotte belanden zouden in het bezit van een naneef van zijn vriend.

Doch om tot het Drinklied en den maker daarvan terug te keeren. Uit de Geslachtslijst der familie Hooft, in 1811 door de heeren Alberdingk Thijm en Vorsterman van Oyen uitgegeven blijkt dat er verschillende personen zijn geweest, die het volste recht bezaten zich P. C. Hooft te teekenen, evengoed als de Muider-drost.

Vooreerst vind ik in genoemd werk op bl. 8 een *Pieter Crijnssen Hooft*, trouwt 1581 met Weyntgen Cornelisdochter Engelen. Dan op bl. 14 eveneens een *Pieter Crijnszoon Hooft*, die in Portugal trouwde, zijnde een broederskind van eerstgenoemde.

Nog op bl. 13 een *Paulus Claeszoon Hooft*, zoon van Claes Claeszoon Hooft, Buurtmeester van Ouder-Amstel en zelf schepen te Ouderkerk en Ouder-Amstel, wiens kleinzoon eveneens *Paulus Claeszoon Hooft* heette, doch in tegenspraak met de genealogische lijst, bij Wagenaar geenszins vermeld is als Schepen van Amsterdam.

De broeder van Paulus Cl. Hooft Senior, Claes Claesz. Hooft had (zie blz. 22) een zoon Dirck Claesz. Hooft, getrouwd met Neeltje Peetoom Arendsdochter. Winnen 2 kinderen. De schrijvers der genealogie vragen: Is Willem Dirkszoon Hooft, die in 't begin der 17de eeuw te Amsterdam verschillende tooneeldichten uitgaf, een *derde* kind? Waarschijnlijk bedoelen zij daarmede denzelfden Willem Dirckszoon Hooft, dien zij in de noot op bl. 7 opgeven als zijnde in 1595 geboren en 1671 ondertrouwd. Als men bedenkt dat Claes Claesz. Hooft (de vader van Paulus Cl. Hooft Senior) zwager was van Jacob Symonszoon de Ryck van der Gracht, die in 1571 Raad der Zeeuwsche Admiraliteit te Veere was, dan is het mogelijk, dat hij in 1595 reeds overgrootvader (van Willem Dirkszoon) zij geworden. Hij *kan* alstoen 65 jaar zijn geweest.

Dat zijn achterkleinzoon *Paulus Claeszoon Hooft Junior of een andere P. C. Hooft* wellicht de maker is van het „Drinkliet", is geenzins ondenkbaar. R. C. Six.

Verandersaten (LIII, 108). — Veroorloof mij een opmerking naar aanleiding van het door de redactie van De Nav. in de laatste aflev. medegedeelde Borculoosche plakkaat. In art. 8 komt voor het woord „verandersaten" dat verklaard wordt als „vermaagschappen". Dit nu is minder juist, althans te algemeen. Dit woord komt in Gelderland in stukken uit vorige eeuwen herhaaldelijk voor, altijd met de beteekenis van *hertrouwen*. Lübbens' Mittelniederdeutsches Handwörterbuch heeft: *vorandersaten*, verändern, umsetzen; refl. sich wieder verheiraten.

Arnhem. J. S. van Veen.

Vondels Jozef opgevoerd in 1802. — „De Nederduitsche Too-„neelisten, onder Directie van J. Wiestman, J. H. en D. Stoo-„pendaal, zullen 't genoegen hebben op den Schouwburg alhier, „op Dingsdag den 16 Jan. te vertoonen: de drie deelen van Jo-„seph, groot aloud beroemd treurspel, door J. van Vondel." (Utr. Cour. van 25 Jan. 1802).

Worden met „de drie deelen van Joseph" bedoeld: Jozef in Egypten, Jozef in Dothan en Sofompaneas of Jozef in 't Hof? Dan zal het een onduldbaar *lange* voorstelling geweest zijn, al pleit de opvoering zelve voor Vondels populariteit tot het begin der 19de eeuw! F. E.

Nederl. Zedenroman van omstr. 1800. — Men vraagt inlichting omtrent schrijver en uitgever van een zedekundigen roman in den trant van Wolff en Deken, 2 deelen groot 8o, in de eerste helft der vorige eeuw (1800) verschenen, waarvan de hoofdpersonen Lefevre en Douglas heetten. De beantwoording dezer vraag zij den lezers vriendelijk aanbevolen. RED.

Hoorneboeg. — Zoude wellicht een der lezers van De Navorscher mij eenig licht kunnen verspreiden over de naamsafleiding van de plaats *Hoorneboeg*, liggende op de Hilversumsche heide op 1 K.M. westwaarts van den straatweg Utrecht—Hilversum. De naam Hoorn-booch komt reeds voor bij de eerste overdrachtacte in het einde der 18de eeuw. Er is m. i. niets wat aan een „hoorn" of „boog" doet denken in de beteekenis, door verschillende woordenboeken aangegeven. Op sommige kaarten vindt men daarvoor Hoornebroek, niet onmogelijk echter is dit woord door iemand op het gehoor af, foutief neergeschreven.

Hilversum. DE KONING.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

Nu tot de tweede tijding: *De vermindering van Fransche troepes*, overgaande, kwam dezelve

19 Oct. in 's Hage aan. Het Staatsbewind ontving per expresse een missive uit Parijs, dat er een Conventie gesloten was tusschen het Frans Gouvernement en den Hollandschen Minister, dat de 25000 man Fransche troepes, die in Hollandsche dienst waren overgenomen, tot 10.000 man zouden vermindert worden. De 15000 man, die de Republiek verlaten moesten, waren de 18de, 29ste, 55ste en 66ste halve brigades infantery, de 4de en 16de regimenten dragonders, het 7de regiment jagers te paard, en 8 compagnieen van het 6de en 2 van het 7de regiment artilleristen te voet. De 10,000, die in Holland bleven, waren de 7de, 17de, 27ste, 54ste en 95ste halve brigades infantery en 6 compagnieën artilleristen. Om nu het afmarscheren van die troepes te regelen, kwam

23 Oct. een Commissaris uit Parys in 's Hage aan met last, om dienaangaande met het Staatsbewind conferentie te houden. Gemelde Commissaris kwam

28 Oct. binnen onze muuren, hetwelk ten gevolge had, dat ons geheele garnisoen twee dagen daarna

30 Oct. afmarscheerde na Vrankrijk. De burgers waren dus genoodzaakt weer alle wachten en posten te bezetten en waar te nemen. Er kwamen van tyd tot tyd wel troepes binnen, dog deeze trokken weer dadelyk af of om zig na Vrankryk te begeven of om van garnisoen te veranderen.

---

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 209.

14 Nov. kwam binnen uit Gouda het tweede battaillon van de zevende halve brigade. Dit battaillon bleef eenige dagen binnen onze stad zonder de minste wacht of post, tot verlichting van de burgers, waar te neemen, waarover deeze zodanig aan het morren geraakten, dat zy volstrekt wygerden langer op de wacht te trekken, zonder eenig loon te genieten, waarin zy volstandig bleven volharden. Het einde daarvan was, dat poort nog wacht door eenig levendig schepsel bezet wierd, en dus de stad maar aan haar zelve wierd overgelaten.

De 15000 Franschen nu ons land verlaten hebbende, volgde de Generaal Augereau ook. Hy vertrok

1 Dec. uit 's Hage met zyn gansche hoofdkwartier en alle aanhorige bureaux, om zig verder na Parys te begeven. In zyn plaats kwam

2 Dec. de Generaal Victor in 's Hage aan als Generaal en Chef over de 10000 man, die in Holland achterbleven. Doch hy vertrok weer na Parys op

8 Dec. uithoofde van zyn zwakke lighaamsgesteltheid, welke de Hollandsche lugt niet scheen te kunnen verdragen. Het grootste gedeelte van de Franschen was dan afgemarscheert. Ten gevolge van dien vleidden veele onzer stadgenoten zig nu voor altyd van die hatelyke inkwartiering bevryd te zullen wezen: te meer daar

10 Dec. de twee groote houte lootsen op het Vreburg, die voor paardestallen of artillerymagasynen gedient hadden, afgebroken wierden;

12 Dec. het hooymagasyn by Puntenburg weggenomen en het wachthuis afgebroken; ja zelfs

13 Dec. het geheele bureau van inkwartiering, bestaande uit de burgers Van Stenis, Verhoef en Luca, hetwelk gehouden wierd in het huis van den Hr. Pesters in de Domsteeg afgedankt wierd. Wij kregen

16 Dec. wel weer garnisoen, maar Hollandsch, nl. het eerste battaillon van de 5de halve brigade uit Zeeland, hetwelk terstond na de Casernen geleid wierd. Alle hoop scheen dus gegrond te wezen op een eeuwigdurende bevryding van die bijna ondragelyke plaag.

Het Staatsbewind in 's Hage nam ook dergelyke maatregelen te baat, om den burger in haare drukkende lasten te verlichten. Onder anderen nam het

17 Dec. een besluit, dat van alle de regimenten cavallery,

hussaren en dragonders de compagnieën tot op 35 man en die van de infantery tot op 62 zouden vermindert worden. Meer andere dergelyke resolutieën wierden door het Staatsbewind genomen, in het vaste vertrouwen, dat uit het Congres te Amiens de vreede zou voortkomen. Dit algemeen definitief vreedescongres nam zijn aanvang op

20 Dec. Op het zelve bevonden zig afgezanten van Rusland, de Ottomanische Porte, Engeland, Spanje, de Fransche en Bataafsche Republieken en van acht voornaame Duitsche Vorsten. Weegens de Bataafsche Republiek was die belangryke commissie den Heer Schimmelpenning te beurt gevallen. Wij brachten derhalven de overige dagen van het jaar door, staroogende op een courier of expresse, die ons de eene of andere gunstige of ongunstige tyding van het Congres zoude koomen aanbrengen, en wachtende, of wy waarlyk, volgens de woorden van Janus, weer zouden geraaken *zo zoetjes en zachtjes na het Oude.*

1802. Wij traden de maand January in — De eene dag na de andere liep voorby — wy wachten met ongeduld op tyding van Amiens, doch te vergeefs — wy traden January weer uit, en February in — en niet de minste tyding van het Congres deed zig op. Aan geruchten was geen gebrek, dan van vreede, dan van oorlog. Het wegneemen van de twee klyne en laatste houte lootsen op het Vreburg op

2 Febr. deed aan vreede geloven. Daarentegen het decreteeren van een vrijwillige negotiatie van 30 millioenen en een daarby gevoegde geforceerde geldheffing van gedurende de acht eerst volgende jaaren jaarlyks een half percent van de bezittingen en twee percent van de inkomsten, op

11 Febr. wierp de vreede weer ganschelyk weg, en stelde de oorlog als onbetwistbaar voor. Daarop volgde een tyding, die in eens de oorlog weer in vreede veranderde — een tyding, die allerhande uitwerkselen op de gemoederen had — die byna ongeloofelyk voorkwam en evenwel bewaarheid is geworden. Het was, dat de Erfprins van Oranje

12 Febr. uit Oranjesteyn op reis was gegaan, om zig na Parys te begeven. De Stadhouderlijke familie (Mevrouw de Prinses alleen uitgezonderd, die in Engeland gebleven was) was na Brunswyk vertrokken, om te Oranjesteyn haar leven in stilte door te brengen. De tijding kwam

18 Febr. alhier te Utrecht aan, doch wierd door de meeste onzer meedeburgers, van welke partij ook, ten eenemalen verworpen, ja voor onmogelyk gehouden. Maar toen nu de tyding dat de Erfprins

24 Febr. in Parys gearriveert was,

3 Maart alhier aankwam, ontstond er zodanig een verwarring onder de discoursen, dat wy, om niet te wydlopig te wezen, dezelve maar willen voorbygaan. Dan, zy allen kwamen neer op: *Zo zoetjes en zachtjes na het Oude.* Voor zeker! *Zo zoetjes en zachtjes na het Oude.* Het was al Maart geworden; en wij wierden nog steeds in dezelve onzekerheyd gelaten. Het scheen, dat aangaande hetgeen in het Congres te Amiens wierd verhandelt, de diepste geheimhouding in acht genomen wierd. Evenwel tot aan

14 Maart genadert zynde, wierden wy eindelyk op het onverwachtst verrast met de tyding, dat aan een der voornaamste kantoren te Amsterdam per expresse was bekend gemaakt, dat de vreede te Amiens getekent was. De vreugde en blydschap daarover straalde een ieder uit de oogen; en intusschen was alles valsch en verdigt. Het was maar actiehandel, windnegotie, en niets anders. Edoch tien dagen daarna

24 Maart kwam waarlyk de eerste expresse uit Amiens in 's Hage aan. Eensklaps verspreide zig het gerucht aldaar van vreede, vreede! hetwelk al schielyk tot andere plaatsen oversloeg. En nochtans was de ondertekening nog niet tot stand gebracht; hoewel er gegronde reedenen waren van te geloven, dat dezelve zeer naby was. Eindelyk

27 Maart kreeg die groote zaak haar volle beslag. De definitieve vreede wierd ondertekent in het Congres te Amiens door de gevolmachtigden van Engeland, Spanjen, Vrankryk en de Bataafsche Republiek. Van dit voor alle landen en volkeren zo allerheuchelykst evenement wierd terstond per couriers aan alle de onderscheidene Hoven kennis gegeven. Die na de Bataafsche Republiek was afgevaardigt, kwam al op

29 Maart 's avonds ten 6 uuren in 's Hage aan. Aanstonds vergaderde het Staatsbewind, hetwelk nog dien zelfden avond expresses afzond aan alle de Departementale Besturen met een missive, waarin vermelt wierd; vooreerst, dat de algemeene definitieve vreede te Amiens gesloten was; ten tweede, dat, wanneer de wederzydsche ratificatieën zouden ingekomen zyn, de Bestuuren

daarvan nader zouden verwittigt worden; en ten derde, dat het Staatsbewind dan daarby zou opgeeven de Copye van het Vredestractaat zelve benevens de dag, wanneer en de wyze, waarop het gemelde tractaat aan den Volke zou moeten bekend gemaakt worden, en welke festiviteiten dan daarby zouden moeten plaats hebben. Het was

30 Maart al 's morgens ten 8 uuren, toen de expresse alhier te Utrecht arriveerde. Hy was een moor, die de Cathryne poort te paard kwam inryden, klappende met de zweep en uitroepende: Vreede! Vreede! Dit vreede! klonk tot aan de uiterste hoeken van de stad; geen half uur, of de vreede was algemeen bekend, of de stad was in volle beweging. Men ontmoette geen vriend of men wenschte elkander geluk met die blyde maare. Alhoewel een algemeen vreedefeest zou geviert worden, kon men echter niet nalaten al eenige vreugdeblyken te betoonen. De vlaggen wierden uitgestoken van het Raadhuis, het Landschapshuis en de Domstoren. Ten een uur wierd de vreede van de puije van het Raadhuis aan den volke bekend gemaakt, voorafgegaan en gevolgt door het spelen van de musicanten, die op het balcon van het Raadhuis stonden. Ten 2 uuren trokken de burgers Constapels met de canonnen na de wal. Het eerste stuk pronkte met een vlag, waarop het woord *Vreede!* gezet was. Op de wal gekomen zijnde, wierden de canonnen verscheide malen gelost tot aankondiging, dat de vreede was afgelezen. Van 3 tot 4 uuren speelde het carrillon op de Domstoren; 's avonds begaven zig de musicanten, zo van de burgers als van de militairen, langs de straaten en maakten musiek aan eenige huisen, waarmede zy tot in de nacht bleven aanhouden; ook wierden er eenige vreugdeschoten gedaan. Het duurde tot

16 *April*, eerdat de ratificatie door het Wetgevend Lighaam gedecreteert wierd. De artikelen, die de Bataafsche Republiek betroffen, waren vyf in getal, vooreerst, dat het eyland Ceylon aan Engeland zoude blyven; ten tweede dat alle de andere door de Engelschen verroverde Westindische bezittingen aan de Bataafsche Republiek zouden terug gegeven worden; ten derde, dat de rivier de Schelde door een ieder vryelyk bevaart zoude kunnen worden; ten vierde dat de Prins van Oranje in Duitschland schadevergoeding zou bekomen voor alle zyne waardigheden en goederen, zo roerende als onroerende, die hy in de Bataafsche

Republiek had moeten achterlaten, zonder dat de Republiek daartoe iets zoude behoeven te contribueeren; en ten vyfde dat wederzydsche krygsgevangenen weder in vryheid zouden moeten gestelt worden. Al op

24 April, dus eerdat de ratificatieën nog waren uitgewisselt, kwam er een Engelsch transportschip met Hollandsche krygsgevangenen in de haven van Scheveningen aan, zynde 120 matroosen, die in de zeeslag van 1795 in de handen der Engelschen gevallen waren. En het was eerst op

5 Mey, dat er een courier uit Parys in 's Hage arriveerde met de tyding, dat toen de uitwisselingen der ratificatieën wederzyds hadden plaats gehad. Weshalven het Staatsbewind

14 *Mey* per publicatie deed bekend maken, dat den 2den Juny aanstaande het Vreedefeest door de gansche Republiek zoude geviert worden, met byvoeging van de festiviteiten, die alsdan zouden plaats hebben, voor zover de omstandigheden van elke stad of dorp in het byzonder zulks toelieten. Nadien dan ook volgens het vreedestractaat het lot van den Prins van Oranje beslist was, waarby Z. D. H. de Abdye van Fulda tot schavergoeding was toegekent, zo verliet de Erfprins van Oranje

21 Mey Parys en stak over na Engeland, alwaar hy met Z. M. den Koning een overeenkomst trof, dat alle de Hollandsche militairen, die in Noordholland waren overgelopen en zig in Engelschen dienst begeven hadden, in Nassauwsche dienst zouden overgaan. Vervolgens vertrok hy met Mevrouw de Prinses van daar na haare Nassauwsche Staaten, vermits H.H. H.H. van voornemen waren de volgende dagen hunner levensloop te Diets in Oranjesteyn door te brengen, en aldaar hunne residentie te vestigen, en de twee jonge Prinsen in dienst van zyne Maj. den Koning van Pruisen over zouden gaan. De overige dagen van deeze maand wierden overal doorgebracht met de nodige toebereidselen te maaken tot het vieren van het vreedefeest, waartoe de dag van

2 Juny door het Staatsbewind bepaald was. Hetzelve wierd alhier te Utrecht geviert op de volgende wyse. Het was Woensdag voor Pinxteren en overschoon weder; de St. Nicolaastoren, het Landschapshuis *en* het Raadhuis pronkten met nationale vlaggen. Van verscheyde in en buiten de stad liggende scheepen en schuiten als ook van 's Landschapsjagt waaiden de vlaggen.

's Morgens ten 7 uuren wierden op de wallen 21 canonschoten gedaan. Van 7 tot 8 uuren luidden alle de klokken. Van 8 tot 9 uuren hoorde men het carrillon speelen. Ten 9 uuren wierden alle huisen gesloten, vermits van dien tijd af tot 's middags 12 uuren alle ambachten, neeringen en hanteeringen moesten stilstaan, uithoofde dat van 10 tot 11 uuren een plechtig dankuur moest gehouden worden in alle de kerken van alle bizondere kerkgenootschappen. Omtrent half 10 voeren de gewoone Woensdagsche dorpsschuiten weer weg, hoewel de meeste van deeze terug gebleven waren. Na het eindigen van het dankuur zag men zeer veele dorpelingen de poorten inkomen, om het overige van den dag in de stad door te brengen. De klokke 12 uuren geslagen zijnde, bleven de meeste huisen en winkels gesloten; want de lust tot werken was geheel en al weggenomen door de vreugde en vrolykheid, die er heerschte. Terzelver tyde vergaderden de burgers en de militairen op de Neude in de wapenen. Er wierd groote parade gehouden; en de Hollandsche Generaal van Guericke, die toen alhier commandeerde, inspecteerde hen. Daarna begaven de geconstitueerde Machten zig meede na de Neude, gaande van het Stadhuis af in de volgende orde, vooraf de burgermusicanten, vervolgens de Grenadiers van de burgery, daarna de Raad der Gemeente, toen de Raad van rechtspleging en laatstelyk de Grenadiers van de Militairen. Op de Neude gekomen zynde onder het onophoudelyk musiceren van byde de Corpsen musicanten, die elkander telkens afwisselden, deed de President van de Raad der Gemeente een gepaste aanspraak over het groot geluk, hetwelk het Vaderland door die algemeene vreede was overkomen. Daarna lieten de musicanten zig weder hooren, waarmede die plechtigheid een einde nam. Van 1 tot 2 uuren weer speelen op het klokkenspel, hetwelk van 5 tot 6 uuren nog eens herhaalt wierd. Ten 6 uuren weer het losbranden van het geschut op de wallen. De avond was zeer druk en vrolyk. Voor het Stadhuis was een allerprachtigste triumftempel opgericht, die met drie op de vreede toepasselyke decoraratieën pronkte en met 4400 lampions verlicht was. Boven op de gallery van de tempel was een sterk corps musicanten, welke van 9 uuren af de gansche avond door een heerlyk musiek maakten. Het bovenste gedeelte van de Domstoren was verlicht met byna alle de stadslantaarnen van en op de hoogste

tot en op de middelste omgang, hetwelk een zeer cierlyke en aardige vertoning opleverde, zo binnen als buiten de stad. Ieder burger was gehouden 2 brandende kaarsen voor zyne raamen te plaatsen om de stad te verligten tot vermyding van ongelukken; maar zommige bedienden zig van 4, 6, 8 ja 12 kaarsen na evenredigheid van de breedte van hunne woningen. De Heer van der Schroeff, drukker van de Stadscourant, alleen illumineerde zyn gansche huis, wel te verstaan, met uitzondering van eenige herbergiers, die aan hunne deur of vensterraamen klyne illuminatieën hadden aangelegt om het volk te lokken. Van deeze muntte de Heer van Groeningen op het Vreburg verre boven alle de anderen uit, die onder anderen met een aardige op de vreede zeer toepasselyke decoratie voor het vengsterraam naast zyn voordeur pronkte. De Neude was de gansche avond tot in de nacht in volle beweging, die met veel vreugde en vrolykheid gepaart ging. Het was verboden eenige blyken van vreugde te betonen door het afschieten van geweeren en het afsteken van vuurwerken ergens anders dan op de Neude, zodat dit werkje aldaar in een hooge graad onophoudelyk wierd uitgevoert. Ten 10 uuren was er in de Place Royaal een prachtig soupé van 60 couverts; voor de voordeur stond een klyn dog ryk geillumineert eerepoortje. Ten 11 uuren wierd er by Linscholten in het Maliehuis een fraay vuurwerk afgestoken, als ook by de Maré in het Boompje aan de Gildbrug, dog dit was van minder soort. Ten 12 uuren wierd er concert en bal gehouden by Ten Hage in den Bak in het Wed en by Joulier op het Pieterskerkhof: zy beiden hadden hun voordeur met lampions verlicht. Alle de overige herbergen hadden ook min of meer een verlichting; en in de meeste derzelven ging de fiool, zodat dit alles te zamen genomen, en daarby gevoegt de groote menigte van wandelaars zo bedaarden als zwierbollen, die door het overschone weder daartoe wierden uitgelokt, men licht kan bezeffen in wat vroolykheid die dag, zelfs tot laat in de nacht, algemeen ten einde gebracht wierd. De vreede was dan daar — de lang gewenschte vreede met Engeland. — De weg stond dus weer open voor allen, die by de Fransche omwenteling hun vaderland en bezittingen verlaten hadden, om tot dezelve terug te keeren. Veele van dezen maakten al schielyk gebruik van dit voor hen zo onverwacht geluk; onder anderen ook onze

geweezene Hoofdschout, de Grave van Athlone, die

26 Juny uit Engeland binnen onze muuren arriveerde. Hy wierd door alle zyne vrienden en begunstigers met veel attentie verwelkomt. Hy beschouwde zyn huis in de Ridderschapstraat met veel aandoening, hetwelk, onophoudelyk tot Casernering van militairen gebruikt zynde, genoegzaam onherstelbaar vernielt was. Hy verliet ons weer

28 Juny en begaf zig na zyn lustslot te Amerongen, van voorneemen zynde, om aldaar eenige maanden te blyven doorbrengen. Het terugkoomen van alle die om hunne Prinsgezinde gevoelens hun land en stad ontweken waren, wierd nog meer bevordert door een decreet van het Wetgevend Lighaam van

2 July, waarby generale amnestie wierd verleent aan allen, die, zo uit hoofde van hunne antipatriotsche gevoelens als om eenige andere reden zig op de vlucht begeeven hadden, alleen met uitzondering van diegeenen, welke landen of steden, vlooten of schepen lafhartig aan den vyand hadden overgegeeven. En wyl nog daarenboven, om alle partydigheid uit de weg te ruimen, in alle collegieen, ja zelfs van bestuur, Prinsgezinden wierden ingemengt, zo kwamen de meesten tot hunne vorige haardsteden terug. Veele van de overgelopene en krygsgevangene militairen verkosen ook zig weer na Holland te begeeven, liever dan in dienst van den Prins van Oranje over te gaan. Deeze kwamen

6 July in zes schepen aan de rheede van Tessel binnen.

Nu was het jaar alreets zover gevordert, en nog niets was in het werk gestelt aangaande de verdere nieuwe Constitutionele besturen. Hetzelve was voorzeeker voor een tyd vertraagt en opgeschort, doordien men vooraf de besluiten van het Vredes-Congres wilde afwachten: doch, er waren reets zooveel dagen na het sluiten van de vreede voorby, en de Commissieën tot regeling van de Departementale Besturen hadden al overlang hunne Conceptreglementen ingelevert; en nochtans kwam er niets dienaangaande te voorschyn; totdat wij naderden aan

14 July als wanneer van wegens het Staatsbewind per publicatie wierd bekend gemaakt, dat de reglementen voor de Departementen door de Commissieën waren ingelevert, dat derhalven dezelve geduurende zes dagen ter visie en zeven ter teekening moesten gelegt worden voor een ieder op daartoe geschikte plaat-

sen, respectivelyk in alle de Gemeentens van de Departementen. Vervolgens dat het ter teekening leggen maar alleen was voor diegeenen, welke tegen het reglement stemden, vermits alle de noncomparanten gehouden zouden worden hetzelve aan te neemen; en eindelyk, dat alle de nieuw verkozene Departementale Besturen binnen de eerste acht dagen nu hunne installatie aan alle Gemeente-, Districts- en Dorpsbestuuren hunner Departementen zouden moeten aanschryven, om elk in haare gemeente een commissie te benoemen ter reegeling van haare byzondere belangens. Alhier te Utrecht wierd het concept-reglement ter visie gelegt *25 July* op vier plaatsen, op de Stads-secretary, in de Stadskelder, in de Zwaan buiten de Tolsteeg en in het Amsterdamsche Veerhuis. Het getal der viseurs was zeer gering, dog nog meer als dat der teekenaars; want het reglement *1 Aug.* op de Stads Secretary ter teekening gelegt wordende verscheen er geen een; zodat het zelve de algemeene goedkeuring na zig trok. De voornaamste inhoud was deeze: Het Departementaal Bestuur zal bestaan uit 10 leden, welke uit hun midden 6 leden verkiezen zullen, die een vergadering van Gedeputeerden zullen uitmaken, en de vier overige de Commissie van Finantie *(Een vergadering van Gedeputeerden*, zegt Janus. *Zo zoetjes en zachtjes na het Oude).* 's Jaarlyks zullen twee leden afgaan, die echter altyd weer verkiesbaar zullen wezen. Het Bestuur zal toegevoegt worden een algemeene Secretaris, en een Secretaris van Finantie. Het Departementaal Gerechtshof zal bestaan uit 9 leden, welke gedurende hun gansche leven zullen aanblijven; hetzelve zal toegevoegt worden een eerste en een tweede Griffier; ook zullen by hetzelve fungeeren een Procureur-Generaal, de vier Maarschalken van het Departement en een Substituut Procureur-Generaal. Beide deeze Collegieën zullen hunne vergadering houden binnen Utrecht. Van elke stad zal wezen een byzondere stedelyke rechtbank, waarby fungeeren zal een algemeene aanklager, en van elke stad, gemeente of dorp een gemeentebestuur. Ten plattelande zal er van elk dorp wezen een schout, een onbepaald getal schepenen, een secretaris en een Gadermeester. Alle de thans nog fungerende gemeentebesturen zullen na bekomene aanschryving van het nieuw aangestelde Departementaal Bestuur binnen de tyd van 14 dagen uit hunne byzondere ingezetenen een commissie benoemen tot het ontwer-

pen van een reglement van bestuur voor hunne gemeente, welk reglement binnen 6 weeken zal moeten worden overgelevert aan het Departementaal Bestuur teneinde te beoordeelen, of hetzelve aldus aan de stembevoegde burgers van haare gemeente ter goed- of afkeuring zal kunnen worden aangeboden. De overige artikelen waren van minder belang.

Alle reglementen door het volk aangenomen zynde, zoo volgde daarop

19 Aug. de benoeming van de leden van de Departementale Bestuuren, welke volgens de constitutie ook aan het Staatsbewind was opgedragen. Voor het Bestuur van het Departement te Utrecht wierden aangestelt de Heeren van Byleveld, lid van de Departementale Finantie; Camp, lid van het Departementale Bestuur te Arnhem; Craayvanger, voorheen Raadsheer van den Hove Provintiaal; Jan Hengst, lid van de Finantie; de Kock, Raad van Rechtspleging; Van Lynden tot Lunenburg; de Normandie van Schalkwyk, Raad van Rechtspleging; Ram, voorheen Secretaris van Staat; Taets van Amerongen van Woudenberg; en Vos, Med. Doctor, derhalven zes Patriotten en vier Oranjemannen. De dag van

5 Sept. was door het Staatsbewind bepaalt tot het installeren van de nieuwe Departementale Bestuuren, en zelfs daarby de tyd van 's voormiddags ten 10 uuren. Op hetzelfde oogenblik moesten de toenmalige Bestuuren zig ontbinden, derhalven ook het Bestuur van het Departement van den Rhyn te Arnhem zitting houdende, waaronder onze stad Utrecht behoorde. Toen nu hier alle de nieuw verkozene leden op het geweezene (nu weer toenmalige) Landschapshuis byeengekomen waren, traden zy gezamentlyk ter vergaderzaal in en constitueerden zig tot het Departementaal Bestuur van Utrecht. Men ging dadelyk over tot het verkiezen van een president, waarmeede de Heer van Hengst wierd vereert. Deeze nieuw verkozen president deed een propositie van de twee secretarissen aan te stellen, hetwelk wierd goedgekeurt. De deliberatieën en stemmingen afgelopen zynde, was de Heer J. Hindelopen, voorheen Secretaris van het gerecht, een der voornaamste aanklevers van Oranje, Algemeene secretaris en de Heer de Kock Secretaris van Finantie, welke toen werkelyk die post bekleedde. By het scheiden van de vergadering wierden den leden de gewoone militaire honneurs be-

wezen, even als voorheen by het scheiden van de Statenvergadering had plaats gehad: en het huis van den president wierd met twee militaire schildwachten bezet. Het was alles volgens bevel van het Staatsbewind. Twee dagen daarna

7 Sept. hield het Bestuur zyn tweede vergadering. In dezelve wierden de verdere suppoosten verkoren. Tot Klerken of Commiesen wierden aangestelt de Heeren 't Hoen, Secretaris van het gedissolveerde Bestuur te Arnhem, (die man liet zig van secretaris tot klerk promoveeren) Megen en van Cleef, beyde voorheen klerken van den Staat, Nagtglas, klerk van de Finantie, en Vos; tot Commiesen by de Finantie de heeren van Cuylenburg, voorheen klerk van Staten Finantie en Halswick, toen werkelyk die post bekledende; en tot bodens de Vries en Lens, voorheen Statenbodens, Blanke, toen bode by de Finantie, en de Kort, laatst Deurwaarder van het Landschapshuis, zodat de burgers van de oude constitutie gansch niet wynig in aanmerking kwamen, zo wel om in de bestuuren geplaatst, als om met ambten begiftigt te worden. De Patriotten waren daarover zeer gebelgt en vergramt; zy lieten dit blyken met woorden en daaden: zy, die zo geyvert hadden voor het Patriottisme, in vertrouwen van daarvoor met ambten beloont te zullen worden, moesten dulden, dat onwankelbaare Prinsgezinden daarin voor hen gestelt wierpen. Zy woelden op allerhande wyzen daartegen en wierden niet wynig daartoe aangezet door hunne politieke weekbladen. Deeze gingen al verder, al verder met die handelwys aangaande het plaatsen van de Prinsgezinden te verachten en te bespotten, ja eindelyk zoo ver dat zy alle

14 Sept. wierden verboden. De „blixems" schooten geen straalen meer. De „Janussen" wierden geblind. De „schuimspaan" had niet meer op te scheppen. De „toverlantaarnsglasen" waren gebroken, enz. De moed der Patriotten was geheel en al uitgedooft door het verlies van al die schoone vertogen. Dan, hoe de Patriotten zig daartegen verzetteden; alles was vruchteloos. Men bleef in het voornemen van het Staatsbewind van alle partydigheid te weeren volharden; en de Prinsgezinden wierden by aanhoudendheid geplaatst, gelyk bleek uit de benoemingen, die toen moesten volgen, als van de commissie die het stedelyk reglement moest concipieeren, van de Maarschalken, van het Gerechtshof, van de Griffiers, en meer anderen.

De commissie tot het formeeren van een nieuw stedelyk reglement wierd verkoren

18 Sept. en daartoe aangestelt de Heeren Banens, Algemeene Aanklager, Both Hendrikse, voorheen Raadsheer, Harmse, een schipper, 't Hoen, Klerk van het Departementaal Bestuur, Reitz, een oud-Rentenier en van Nes, voorheen Secretaris van de Politie.

25 Sept. wierden tot Maarschalken verkozen de Heeren Cluysenaar, van Tuyll, van Hengst en van Haeften, welke alle die posten bekleedden en tot Procureur-Generaal de Heer van der Paauw, voorheen Raadsheer, een gerenomeerde Prinsman.

2 Oct. wierden de leden van het Gerechtshof verkoren, en

2 Oct. De Griffiers. De leden waren de Heeren Munnicks, Oosterdyk, Both Hendrikse en van Beusichem, alle Raadsheeren van de oude Constitutie, Ossenberg, Aansorgh, de Brueys en Saxe, alle leden van het toenmalig Gerechtshof, en van Nes, Adjunct-Procureur-Generaal. De eerste Griffier was de Heer de Wys, Griffier van de Oude Constitutie, en tot tweede de Heer Provo Kluit, die werkelyk die post bekleedde. Het Gerechtshof hield

16 Oct. zyn eerste zitting. En

18 Oct. gaf de commissie van 18 September haar ontworpen concept-reglement aan het Departementaal Bestuur ter beoordeeling over.

De deliberatiën dienaangaande duurden tot

8 Dec.; als wanneer het reglement gearresteert wierd, genoegzaam zo als het was ingelevert. Het wierd vervolgens ter leezing voorgelegt voor een ieder op de Stads Secretary en in de zeven volgende herbergen: de Stadskelder, de Bak in het Wed, de Blaauwe Druif op de Mariaplaats, de Witte Engel buiten de Tolsteeg, de Vergulde Engel buiten de Cathrynen, de Engel buiten de Wittevrouwen en het Amsterdamsche Veerhuis.

Verdere decreeten of resolutieën, die van belang waren, wierden geduurende de afloop van dit jaar niet gearresteert. Ook niet by het het Wetgevend Lighaam of by het Staats-Bewind, als alleen, dat

12 Dec. door het Wetgevend Lighaam gedecreteert wierd de bepaling van de gelyke maaten en gewigten over de gansche Republiek volgens eene bereekening van het tien millioenste gedeelte van de quart meridiaan. Wy hadden dan een Constitutie,

die na een ieders genoegen alle de vorige te bovenging. — Wy hadden de eerste beginselen om die zo hatelyke en voor een land zo verderfelyke partyschap te verdelgen, ondervonden. — Wy hadden de vreede bekomen — eene algemeene vreede — eene eeuwigdurende vreede. Wy bukten nog wel onder het Fransche juk, maar hadden alreets verligting verkregen, en hoopten dus op een geheele verlossing. — Wy hadden nog niet een jaar zo welgemoed ten einde gebracht, als wy dit uittraden. — Immers! — wie had kunnen vermoeden, dat al dat genoegen van zo een korte duur zoude wezen. — En intusschen; de Constitutie wierd omvergeworpen. — De partyschap bleef stand houden. — De vreede wierd afgebroken. — En wy beleefden gebeurtenissen, die al het voorleden in akeligheid nog verre overtroffen.

1803. Der Constitutie wierd geduurende dit loopende jaar nog niet de bodem ingeslagen; maar de vreede verkeerde in oorlog, en de partyschap groeide by den dag aan. De hoop om van de Franschen bevryd te worden, verdween al meer en meer, want wy zagen hen by duizenden ons vaderland weer binnentrekken. Wy konden dit alles met de aanvang van het jaar niet tegemoet zien; weshalven, hetgeen in het afgelopen jaar onafgedaan was gebleven, al schielyk by de hand wierd genomen. Wy bedoelen daarmede de overige pointen, die volgens de wet of het plan van Constitutie nog niet in werking waren gebracht. In de eerste plaats komen wy tot ons nieuw Stedelyk Reglement, hetwelk tot

1 Jan. ter visie was gelegt, en ook ter onderteekening voor degeenen, die konden goedvinden hetzelve af te keuren. Het getal der ondertekenaars was zeer gering; derhalven wierd

2 Jan. het reglement al gedecreteert. De voornaamste artikelen waren deeze. Het Gemeente-Bestuur zal bestaan uit 10 leden, welke zig zullen verdeelen in 3 Commissieën elk van 3 leden, als een tot de dagelyks voorkomende zaaken, een tot de Finantie en een tot de Momboirkamer. Het tiende lid zal Thesaurier wezen. De Kameraar zal geen lid van het Gemeente-Bestuur zyn. Het Bestuur zal toegevoegt worden een eerste en een tweede Secretaris en ook een eerste en een tweede Klerk en de Commissie tot de Momboirkamer een Secretaris en een Administrateur. 's Jaarlyks op den eerste October zullen er twee leden van het Bestuur aftreden, die echter altyd weer verkies-

baar zullen wezen. De eerste aanstelling van de leden van het Bestuur zal gedaan worden door het Departementaal Bestuur, maar de volgende door kiesers, die door de stemgeregtigde burgers aangestelt zullen worden. Nog zal er opgericht worden een Commissie van Koophandel tot handhaving van alle burgerlyke neeringem en handteeringen. Eindelyk: de stad zal met derzelver voorsteden verdeelt blyven in 12 wyken, van welke ieder haare byzondere Wykmeester zal hebben. Al op

5 Jan. wierd het Gemeente-Bestuur door het Departementaal Bestuur aangestelt. Er wierden verkozen de Heeren van Westrenen van Sterkenburg, van Dielen, Voet van Winssen en Martens, alle voorheen Raaden in de Vroedschap, en daarby de Heeren Cambier, Eyck, de Ridder, Testas, Visser en Mulder. Dog de Heer van Westrenen voor zyn aanstelling bedankt hebbende, wierd de Heer Ode verkozen, ook een Raad van de oude Constitutie. Het Bestuur wierd

14 Jan. geinstalleert; en na de installatie wierden beide Secretarissen, de Heeren Scheidius en de Roock, in die posten gecontinueert.

5 Febr. wierd de Raad van Rechtspleging benoemt, wordende daartoe aangestelt de Heeren Woortman, Schut, de Perponcher en van Voorst, alle voorheen Raad in de Vroedschap, van Musschenbroik, voorheen Griffier by het Hof Provinciaal, Barreveld en van Hengst, toen werkelyk Raaden van Rechtspleging, Banens, toen Algemeene Aanklager, en eindelyk de Heeren Wttewaal, Smit en La Sueur. De Raad van Rechtspleging hield

16 Febr. haar eerste zitting. Zy verkoos den Heer van Wachendorf, voorheen Secretaris, tot haar eerste, en den Heer Duker, toen die post bekledende, tot haar tweede Secretaris.

19 Febr. wierd de Heer Visser, die tevoren lid van het Vertegenwoordigend Lighaam was geweest, tot Algemeene Aanklager benoemt. Na zijn aanstelling nam hij dadelijk den Heer Gobius tot zijn Advocaat en den Heer van Buuren tot zijn Procureur, beide die posten respectivelijk ten tijde van de oude Constitutie bekleed hebbende. Het Wetgevend Lighaam was ook ijverig bezig met de verdere artikelen van de Staatsregeling in werking te brengen. Zo wierd

29 Febr. gedecreteert het Reglement, volgens welke de geheele Republiek verdeelt wierd in Ringen. Deeze verdeling diende

maar alleen tot het verkiesen van de leden van het Wetgevend Lighaam en van de Departementale Bestuuren. Ons Departement Utrecht was daarbij verdeelt in 10 Ringen.

Dit alles wierd, het een na het ander, ten uitvoer gebracht, zo vergenoegd zo ongestoord, alsof het heil van het vaderland voor eeuwig wierd bepaalt. Wij wisten van geen Franschen meer. (wij, alhier te Utrecht: wel te verstaan.) Wij dachten om geen inkwartiering. Het scheen, alsof de tijd was buiten staat geraakt, om eenige verandering of onheil meer op te leveren. De hoop, dat de Franschen eenmaal ons vaderland geheel zoude ontruimen wakkerde teffens aan. — En, dit alles verdween op één oogenblik. — Wij waren de maand Maart niet ingetreden, of het gerucht verspreidde en wierd ook bewaarheid, dat er weer nieuwe oneenigheden ontstonden tusschen Engeland en Vrankrijk. Eenige dagen verder vernamen wij, dat de geschillen tusschen Engeland en Vrankrijk vermeerderden en heviger wierden, en wel hoofdzakelijk over het eiland Maltha. En omtrent

20 Maart wierd algemeen bekend, dat de vreedebreuk genoegzaam onvermijdelijk was; en dat bij het Fransch Gouvernement besloten was, om 15000 man troupes de Bataafsche Republiek te doen inrukken. De eerste van deeze arriveerden

27 Maart in Breda. Vervolgens wierden de Bosch, Heusden en een groot gedeelte van Zeeland met Fransche troepes bezet. Te Vlissingen kwam

5 April een Fransch Generaal met een order van Parijs van die stad in staat van beleg te stellen. De Fransche troepes vermeerderden onophoudelijk. Grave, Nijmegen, Gorinchem waren ook al van Franschen voorzien, maar de geruchten van vreede of oorlog verwisselden bij den dag, zomtijds bij het uur. Onder de Hollanders kwam geen beweging voor tot

28 April en nog maar alleen, om de batteryen aan de Helder en den Briel te bezetten. De Franschen avanceerden in zo een groote menigte, dat

18 Mey in en omtrent Arnhem en Nijmegen een leger van 17200 man zo infantery als Cavallery bijeenverzamelt was om bij geval van een vreedebreuk het Hanoversche in te rukken. In onze stad Utrecht bleef alles nog in rust, de ongerustheid over eene aanstaande oorlog buiten gesloten, echter wierden om

de steeds naderende Franschen de militaire barakken door de Hollanders ontruimt, en het Bureau van inkwartiering wierd weer herstelt. Een locaal op het Raadhuis wierd voor hetzelve in gereedheid gebracht. Die ongerustheid was waarlyk niet ongegrond; want eindelyk

28 Mey kregen wy per expresse de allerdroevigste tyding, dat Frankryk aan Engeland de oorlog gedeclareert had, en dat de respective Ambassadeurs alreets uit Londen en Parys vertrokken waren. Nu was de onzekerheid groot, of wy in den oorlog zouden moeten deelnemen of niet. De Engelschen hadden dadelyk na de oorlogsverklaring niet alleen op de Fransche maar ook op de Hollandsche schepen, die in hunne havens lagen, embargo gelegt; dit gaf al eenigzints bewys van oorlog. Maar daarentegen bleef de Engelsche Ambassadeur Liston nog in 's Hage, hetwelk nog een geringe hoop op vreede toeliet. Niettemin beantwoordde het Staatsbewind

30 Mey het embargo met wederkerig een embargo te leggen op de Engelsche schepen, in de Hollandsche havens liggende. Het Staatsbewind deed vervolgens een propositie aan het Wetgevend Lighaam van een Commissie na Parys te zenden, om met het Fransch Gouvernement te confereeren, om langs dien weg ons nog van den oorlog te bevryden. Al op

2 Juny begaf die Commissie zig op reys, zynde de Heeren Six, Jacobson en Blanken. en wat was het gevolg!

6 Juny wierden twee Hollandsche schepen door de Engelschen genomen; en

10 Juny vertrok Liston na Engeland. Na zyn vertrek wierd onze Ambassadeur de Baron van Schimmelpennink ook uit Engeland teruggeroepen; die al schielyk in 's Hage arriveerde, zodat die eeuwigdurende vreede, waarover zo een algemeene feestdag gehouden was, na verloop van een jaar tyds in een oorlog verkeerde, die de allerbloedigste veldslagen ten gevolge had.

Nadat de oorlog door Engeland aan Vrankrijk verklaart was, waren de Franschen uit Gelderland opgemarscheert na het Overysselsche en vervolgens na Groningen. Daarop trokken zy

14 Juny het Bentheimsche in, en

24 Juny het Osnabrugsche; maar

28 Juny ging gansch Hanover al bij capitulatie aan de Fran-

schen over. Eenige Franschen kwamen dus weer na ons land terug, van welke een gedeelte een reserve of observationsarmee formeerde tusschen Deventer en Zwol, onder commando van den Generaal Dessolles. Allengs wierd de gansche Republiek met Fransche troepes bezet, waarover de Generaal Victor [1]) het oppercommando zoude voeren, en in 's Hage zyn hoofdkwartier houden.

1 Julÿ arriveerde de Generaal Victor al in 's Hage. Hy begaf zig in de eerste vergadering van het Staatsbewind, hetwelk hem ook de oppermacht over de Bataafsche armee opdroeg. Dit verwekte schielyk meerdere beweging ook onder de Hollanders, voornamelyk, doordien 4000 man by het Fransch observatieleger moesten dienen. Onder deeze waren de 5de en 6de halve brigades infantery, twee esquadrons dragonders, het 3de bataillon jagers en een compagnie van het derde bataillon constapels. Van hier marscheerde

5 Julÿ het eerste bataillon van de 5de halve brigade na het leger by Zwol. Na Noordholland trokken ook eenige troepes, meest infantery en artillery, om de zeekasten te bezetten. De artillerytrein wierd ook weer aangeworven en in orde gemaakt. Zo zagen wy dan al hetgeen tot oorlog voeren vereischt wierd, weer in werking.

Het afvorderen van penningen voor de eene of andere geldheffing was alleen nog achterwege gebleven. Het toefde niet lang, of die grievende maatregel viel ons te beurt; niet juist een geldheffing, maar een negotiatie. Een negotiatie, die de naam van *vrÿwillig* droeg, wierd

11 Julÿ door het Wetgevend Lighaam gedecreteert; maar om derzelver intrest te bestryden wierd de impost van meest alle aan impost onderhevige goederen met een tiende verhoging bezwaart. Evenwel voldeed deeze belasting in het algemeen, om derzelver gelykheid in het opbrengen, meer dan alle vorige geldheffingen. Niettegenstaande de Franschen reets wyd en zyd door het gansche land verspreit waren, was onze stad Utrecht nog van dezelve en dus ook van inkwartiering bevryd gebleven. Maar eindelyk kregen wy aanschryving, dat

---

[1]) Blijkens een advertentie in de Nieuwe Haagse Cour. van 8 Juni 1803 werden 2 Juni 1803 te 's-Gravenhage ondertrouwd: „De Generaal van Divisie „Victor, Commandant der Fransche troupen in de Bat. Republiek en Jonkvr. Willemina Juliana Vosch van Avesaat." RED.

13 July twee battaillons van Hellevoetsluis zouden binnenmarscheren. Alles wierd tot hunne ontvangst in gereedheid gebracht, en de burgers, die de inkwartiering te beurt viel, daarvan kennis gegeven. Edoch, terwyl zy op marsch waren, kregen zy contraorder om na 's Hage te marscheren, waarvan wy 's avonds laat per expresse kennis kregen. Eveneens liep het af met een battaillon Hollandsche Infantery van de zesde halve brigade, hetwelk

15 July van Leyden langs onze stad passeerde, om zig na de armee by Deventer te begeven. Hetzelve, omtrent het Starrebosch genadert zynde, wierd op het onverwachtst door een expresse overvallen, die het de order aanbracht van weer naar Leyden terug te keeren. *(Wordt vervolgd.)*

WILLEM CAREL HENDRIK FRISO WEIGERT

ZIJN GOEDKEURING OP DE BENOEMING VAN QUIRIJN DE BLAU TOT SECRETARIS DER BOELGOEDEREN VAN DE STAD SNEEK. [1])

De regeering der stad Sneek had — typisch staaltje uit den tijd der regentenregeering — na den dood van den heer Dr. A. Frieswyk den 28sten Oct. 1737 den elfjarigen Quiryn de Blau, zoon van den toenmaligen burgemeester Hieronimus de Blau, provisioneel tot secretaris en ontvanger der stad boelgoederen benoemd. Op deze benoeming werd de approbatie van den stadhouder gevraagd, die echter niet bereid bevonden werd er zijn goedkeuring aan te hechten. Den brief, dien hij daarover aan de regeering van Sneek schreef en waarin een ironisch tintje niet te miskennen valt, laat ik hier volgen:

WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, By der Gratie Gods Prince van Oranje en Nassau, Stadhouder Capiteyn en Admiraal Generaal van Gelderland en het Graafschap Zutphen, Erffstadhouder en Capiteyn Generaal van Friesland, Stadhouder en Capiteyn Generaal van Groningen, Ommelanden en het Landschap Drenthe, mitsgaders Ridder van de Kouseband etc.

Erentfeste, agtbare, wyse en discrete Heeren, besondere goede Vrienden,

[1]) De papieren der familie de Blau, waaraan ik dit opstel ontleen, zijn in mijn bezit. J. H. DE S.

Wy hebben van desen avondt UE. agtbr. missive van den 1sten deser wel ontvangen en daeruyt vernomen dat Dr. Albertus Frieswyk, secretaris en ontvanger der Boelgoederen van UE. agtbr. stadt op den 30sten 8bre deser waereldt was overleden. Wy kunnen niet naelaeten UE. agtbr. voor deese gegeeven Notificatie te bedanken. Wyders hebben wy ook uyt UE. agtbr. missive gesien, dat UE. agtbr. met eenpaerigheit inclineerden te accordeeren (en sulx provisioneel by Resolutie van den 28den 8bre gedaen hadden) transport van de ampten van gemelde secretaris op de soon van de Heer Hieronimus de Blau, Burgemeester van UE. agtbr. Stadt en dat wel soo uit consideratie van des secretaris lange en getrouwe diensten als ook uyt attentie en ten blijke van UE. agtbr. Erkentenisse weegens de sorge en trouwhartigen iever van gemelde Heer de Blau voor het welweesen en belangens van UE. agtbr. Stadt, Regeering en Burgerye. Wy kunnen niet dan seer laudeeren de motiven die UE. agtbr. aanhaelen en die haer tot het neemen van deese provisioneele resolutie bewoogen hebben, en het kan ons niet dan aengenaem weesen dat de Heer de Blau aen UE. agtbr. soo veel genoegen geeft en wy betuygen denselven mede seer genegen te syn, maer wy kunnen UE. agtbr. niet verbergen dat, hoe gaerne wy ook aen iets hetgeen UE. agtbr. aengenaem is onse toestemming souden willen geeven, het ons egter in dit geval seer bedenkelijk voorkomt onze approbatie daeraen te verleenen, en wel voornaementlyk (om andere reedenen voorbij te gaen) aengesien de kindtse jaeren van Quirin de Blau.

Ons voorneemen is om soo het Godt behaagt int laetst van Decembre in de Provintie terug te koomen en dewyl wy niet kunnen sien dat er eenig periculum in mora is, soo zullen wy met UE. agtbr. tegens dien tydt gereed syn naeder te overleggen hoe best in deesen tot nut en dienst van UE. agtbr. Stadt en goede Burgerye te handelen, waermede Erentfeste, agtbare, wyse en descreete Heeren, besondere goede vrienden, beveelen wy deselve in Godts heylige protectie. Actum Breda den 4den 9bre 1737.

UE. Agtbaarheeden
Dienstwillige goede Vriend
W. Fs. PRINCE D'ORANGE.

Aan de Magistraat der stadt Sneek.

Het toeval wil dat een particuliere brief over deze zaak bewaard gebleven is, die een aardig kijkje achter de schermen geeft. — Toen Hieronimus de Blau den brief van den Stadhouder ontvangen had, haastte hij zich aan zijn schoonmoeder het mislukken van zijn poging om zijn zoon aan een voordeelig baantje te helpen mede te deelen en legt haar zeer openhartig zijn motiven bloot. — Hij schrijft dan o. a.:

„Op den 30 October is de Heere Frieswyk Secretaris en Ont„vanger der Boelgoederen deser stad na een siekte van twaalf „dagen aan de kinderpokjes alhier in het 48e jaar synes ouder„doms overleeden. Ik hadde twee dagen voor desselfs afsterven „by de Magistraat versogt, en ook geobtineert de overdrachte „van die ampten op myn oudste soon, onder conditie nogtans, „dat den Heere Stadhouder die overdrachte soude moeten goed„keuren, sonder welke ik die niet begeerde, *in die hope en vaste „verwachtinge, dat gemelde approbatie wel soude volgen*; dog de Ma„gistraat en ik by missive dat versoek gedaan hebbende aan „syne Hoogheyt, is wederom tot antwoort gekomen, dat wegens „de minderjarigheyt van myn soon als andersints eenige be„denkinge hebbende, sig daar nog niet op konde verklaren, maar „by desselfs komste in de Provincie in het laatste van de maand „December, over die sake nader met de Magistraat en my soude „spreken, soodat het my voorkomt, dat van die sake apparent „niet sal worden. Ik kan by de Regeering (desnoods) voor myn „soon die ampten wel bekomen, maar sonder approbatie, stelle „my selven in groot gevaar in ongunst van de Stadhouder te „vervallen en mogelyk uit deze stads Regeeringe gebonst te „worden, waartoe ik (desnoods) wel soude kunnen resolveren en „waartoe voor my ook veele redenen syn. Het is waar, het sal „my soo aan de Weduwe, als aan de Provincie en onze stad te „betalen, nog wel vyf duysent gld. komen te kosten, maar daar„voor was myn soon ook geduirende syn leven geholpen en dat „geld konde geduirende desselfs minderjarigheyt ruym wederom „getrocken worden, want ik denke dat die twee ampten 's jaars „kunnen opbrengen na gissinge twaalf hondert gld. of wat meer, „en dan drie hondert gld. voor een gesworen clercq geduirende „de minderjarigheyt, en naderhand ook, sal er soo duysent gld. „en mogelyk nog wel wat meer suyver kunnen overschieten, soo„dat deze sake by my in ernstige overweginge komt, geconsi-

„dereert myne avancerende jaren, ongemacken, aanhoudende qua-„len en swacke constitutie des lichaams, dan nog de onseekere „gunste int vervolg van syne Hoogheyt, en dat my sulken fa-„vorabelen occasie mogelyk noyt wederom sal voorkomen, de „verplichtinge van my als vader, om het belangen van myn „soon voor al syn leven te behertigen, syn alle consideratien „van gewigte, de welcke versoeke, dat Mama de goetheyt ge-„lieve te hebben eens te overweegen, deze brieff *in secretesse* aan „Broeder Keizer [1]) te communiceren, voorts de *gansche sake nog „anders aan niemand te openbaren*, maar seer secreet by provisie te „houden daar over met Broeder Keizer alles voor en tegens „overwegen en verspreken, na sulcks my met Uw.E.heden beyde „voorsigtigen raad en advys door een missive, ook van Broeder „Keizer, hoe eerder hoe liever te antwoorden, wat omstandig is."

Deze brief was van den 12den November 1737. Den derden December schrijft Hieronijmus de Blau weer aan zijn schoonmoeder. Uit dezen brief blijkt dat zij hem op zijn schrijven van den 12den November een voorloopig advies gezonden heeft en tevens „een schone, dicke, vette gans" die hij met „de Magistraat" heeft opgegeten. „Deselve was extra jong en seer goed; wy hebben niet nagelaten Uw. Ed. met een glaasje daarby te gedenken." Wat echter dit voorloopige advies en het definitieve van „Mama en Broeder Keizer" dat hy met zoo'n verlangen te gemoet zag, inhield, kan ik ongelukkigerwijze niet mede deelen.

Intusschen kan ik wel voor zeker verklaren dat het advies, dat hem gegeven is, uitnemend was. — Uit de drukproef eener genealogie van de familie de Blau, die zich onder de familiepapieren bevindt en gecorrigeerd is door den zelfden Quiryn de Blau, van wien hierboven sprake is, blijkt dat ten duidelijkste. Vooreerst dan heeft Hieronimus de Blau voor zyn zoon Quiryn, niettegenstaande deze in 1726 geboren was en in 1738 dus ter nauwernood twaalf jaar telde de betrekking van secretaris der stad Sneek weten te verkrijgen. „Hij werd den 22 Jan. 1738 by

---

[1]) Hieronimus de Blau was den 18den November 1725 gehuwd met Maria Johanna van Brunsvelt, dochter van Theodorus van Brunsvelt, Secretaris van de Provinciale Regeering van Stad en Lande en Margaretha Tjacomina Emmius. cus. — Den 1sten April 1701 was uit dit huwelijk van Th. Brunsvelt en M. Tj. Emmius eene dochter Anna Margaretha geboren, die te Groningen in 1728 met den heer G. J. Keiser huwde. — Keizer en de Blau waren dus zwagers.

„de Magistraat en den 23 dito ook by de Vroetschap der stad „Sneek met eenparige stemmen tot secretaris dier stad geë„ligeerd, welk Ampt zynent wegen door een Gezworen Clerq „is waargenomen tot den jaare 1743, wanneer het zèlve op „goedvinden van zyn vader vrywillig resigneerde" — En vervolgens heeft hij zelf nòch de gunst van „syne Hoogheyt" verloren, noch is hij uit „de stads Regeeringe gebonst". Van 1731 tot 1733 had hij zitting gehad in de Generaliteits Rekenkamer in 's Hage. Daarna vervolgt de Genealogie: „Hy heeft „ook uit dat Radicaal by hoog gunstige dispositie van zyne „doorluchtige Hoogheit Willem de IVde, Erf-stadhouder, etc. van „May. 1733 tot 1736 zitting gehad in de Raad van Staten en „van May. 1736 tot 1739 in de Admiraliteit te Harlingen; zedert „welke tyd hy met geen ambulatoire Ampten weder is gebeni„ficeert, waarvan de redenen zyn na te gaan uit de gedrukte stuk„ken van den jare 1740 met betrekkinge op de Differenten in de „Regeeringe der stad Sneek, alwaar hy tot den jaere 1743 met „er woninge gebleven is, en zedert 't overige zynes levens in „ruste en stilte te Leeuwarden heeft geeindigt, overleden zynde „den 26 Jan. 1753 en aldaar by zyne voorouders in de Galilëer„kerk begraven."

's-Gravenhage. J. H. de Sitter.

OUDHEIDKUNDE.

Een merkwaardig plakkaat van Borculoo (Nav. LIII, 105). — Dit plakkaat bevat in hoofdzaak dezelfde verbodsbepalingen, die men ook in de plakkaten der Staten-Generaal, der Provinciale Staten en der steden aantreft.

Zoo vindt men het artikel tegen *Boxen-Bieren* ook in het *Egtreglement over de Steeden* enz., *staande onder de Generaliteit, A°* *1656.*

Daarin leest men in art. X: „Niemand sal hem vervorderen, het zij Militaire of andere, in de Steeden of ten platten Lande de Bruidegoms en Bruits in het inschrijven of trouwen in het gaan na den Geregte of kerke of in het wederkeeren na Huis na te roepen, te *schutten* of te *schatten*, het sij in het gesellen der selve van of na huis met *Roers en die af te schieten*, of met het schenken van sterke Wateren, Bier of Wijn, hetzij in het afvorderen aan gedaane inschrijveninge of trouw van *Rijbieren* of *Buxembieren* of *Quanselbieren* of wat naam soodanige quaade gewoonte en insolentien moogen hebben."

Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* geeft ons de verklaring van het woord *boksenbier*: het is gemaakt van *bokse* = buks en *bier* = gelag.

In de Graafschap beteekent het woord: een feest door een jonggehuwd paar gegeven aan de jonkmans, die hen voor het huis des bruidegoms met eereschoten begroet hebben, waarbij zij voorheen op bier, later meestal op jenever onthaald werden. In het *Groot Placaatboek* wordt het ook *boxem of quanselbier* genoemd.

Men ziet hieruit, dat *boksem-*, *boxem-* of *buxembier* is een bierfuif, gegeven aan de jongelui, die met de buks geschoten hebben bij een trouwpartij. Toen het schieten achterwege en het drinken hoofdzaak bleef, behield het woord *boksen* de beteekenis van „partijtje" of „fuifje".

Aldus vindt men in „Onze Volkstaal" jg. I een woordenlijst van de taal in de Saksische streken „van ons Vaderland" en daarin: „*Boksen* en *boksen nemmen* = een pic-nic, dat aan de eigenlijke bruiloft voorafgaat; vandaar *Boksenbier* = maal bij die gelegenheid".

Het *Schuttebier* heeft m. i. niets met schieten te maken. Wande jonggetrouwden op weg naar hun huis waren, werden ze herhaalde malen *geschut*, dat is *belet*, door dat de jeugd of de kameraden slagboomen of touwen over den weg hadden gespannen. Zij werden dan verhinderd naar huis te *rijden* en moesten dit *schutten* afkoopen door *bier* te beloven. Vergelijk hiermede hetgeen in *de Volksvermaken* bl. 542 en *Nav.* XX bl. 43 gezegd is.

In art. IV van het Borculoosche plakaat staan wel „schutte bieren" en „het aanstellen van koning en koningin" nevens elkander, maar daaruit behoeft nog niet te volgen dat die twee dingen bij elkander behooren.

Quanselbier wordt ook vermeld in het *Belgisch Museum* van Willems, deel I, bl. 317 (volgens het *Register op Tijdschr. over Ned. Taalk.* 1886).

In art. V wordt niet het bijeenkomen van de Gilde op Sint-Maarten verboden, maar alleen het superstitieus (d. i. uit het „bijgeloof" afkomstige) klokkenluiden.

In art. VIII leest men van *verandersaten* d. i. hertrouwen.

Men vindt dit woord ook in „*de Lantrechten van Over-ijssel* A° 1630, II deel, II titulus, art. 6: „Man ofte Vrouwe, echte gheboerte hebbende, ende na d'afflijvicheyt van haer Ehe-genote sich *verandersaten* willende, mogen haer toekomende Ehe-gade bij hijlix voorwaerden, testament ofte donatie meer niet beloven als"..... enz.

Wat den graaf van Fleming betreft: in Luïscius (1725) leest men: „deze heerlijkheid werd nog heden als een leen van 't Hertogdom Gelder door de graven van Limburg-Stirum bezeten".

In den catalogus der verkooping J. Schulman (Februari 1903) komt deze aanteekening voor: „En 1726 le comte de Fleming, grand-maître de l'artillerie de Lithuanie, acquit de la famille de Limbourg-Stirum la ville et seigneurie de Borkulo".

Hilversum. J. E. TER GOUW.

SNOYGREVEN-WEERT.

Die let op de verschillende schrijfwijzen van den naam, vindt, behalve 't geen hierboven in den titel staat, nog de volgende onderscheiden vormen: Des Nodegrevenweert, des Noyengrevenweerde, Noydengrevenweert, Nodegravenweert, Noygrevenweert. Hieruit blijkt klaar genoeg, dat we in deze te doen met een waard van den Node-(Neude-, Nude-)graaf. Het woord Node-, Nude-graaf verklaart zich van zelf, als men het vergelijkt met water- of dijkgraaf.

De Node, Neude, Nude is een polder op de uiterste zuid-oostgrenzen van het Sticht, gelegen tusschen de Grebbe en Wageningen. Vele stukken grond aldaar zijn met Nude-lasten bezwaard. (Haakman's *Rhenen*, bl. 17).

Daar nu lag des Nodegreven-weerd, die een borgleen was van het bisschoppelijk slot ter Horst bij Rhenen. Wil men dezen weerd opzoeken, dan zal men hem vinden binnen het kerspel van Rhenen aan den Rhijn buitendijks in de richting van Opheusden, dat er schuin tegenover ligt.

Het was een beduidende bezitting, die voortdurend behoorde aan mannen van aanzien. Door den heer Martini Buys (*Navorscher*, 1897, 2e aflev.) werd onze aandacht erop gevestigd; des schreven we uit de Stichtsche leenboeken de oudste beleeningen af, hopende dat we over het geslacht Loendersloot daar veel zouden vinden. Deze hoop stelde voor een deel ons te leur. Maar behalve, wat we over andere aanzienlijke geslachten er vonden, troffen we er berichten aan over de kapel van het slot ter Horst, die nieuw en gewis belangrijk zijn. Een en ander wordt daarom te samen hier meêgedeeld.

* * *

Omstreeks 1380 werd door bisschop Floris van Wevelinchoven met 's Noy-greven-weert bij Rhenen beleend „her Splinter van Loenresloet", toen ook houder van „'t huys to Loenresloet" en van vele andere goederen. (S. Muller, Registers en Rekeningen bl. 680—1).

Op 24 Juni 1406 werd met hetzelfde goed en al zijn toebehooren beleend Elsebe van Loenresloot (Splinters dochter).

Op 4 Maart 1409 werd Elsebe van Loenresloet vrouwe van

Ysendoern beleend met „des Nödegrevenweert, mit gericht tyns „ende teenden..., alsoe als die gelegen is tegen Huesden upten „Rijn in den kerspel van Renen; als Jacob van Zulen des uut- „gegain is...; voir hoir heeft gehult here Willem van Ysen- „doern, ridder, hoer man".

23 Novemb 1417 werd met dit goed beleend „Gysbert van „Mekeren.... als vrou Elsabe en Loenresloet mit heren Willem „van Ysendoren, ridder, horen echten man ende momber des „uutgegaen is".

In 1425 komt dezelfde Gysbert v. M. dit leen verheffen bij den nieuwen bisschop Sweder van Culenborg.

In 1427 „door overgift Gijsberts van Meeckeren" werd met dezen weerd enz. beleend „her Sweder van Bochou canon der kerken van Utrecht ende proist van Elst".

In de Vasten van het jaar 1434 werd met hetzelfde goed beleend Johan van Angeren.

In Juli 1439 werd met de eene helft van dit goed beleend Johan van Doernyck, met de andere helft Roeloff Momme, — „soe Johan van Angeren ende Sweder sijn soen des uutgegaen sijn".

Op 8 Maar 1446 werd met hetzelfde goed half beleend. Gerit Ruysch, „soe Johan van Doernyck en de sijn zoen des uitgegaen „sijn..... Dairnae in 't selve jair (einde Maart) beleent denselven „Gerit die andere helfte..., soe Roeloff Momme der uutgyng".

14 December 1447 werd met heel den weerd enz. beleend Walraven van Haeften, „soe Geryt Ruysch des uitgegaen is." Hierbij staat bemerkt: „Te weten dat Walraven van Haeften des Sater- „dages nae Sant Lambertsdach in 't jair van een ende vijftich „Mijnen Heren opdroech in sijne hande dat goet geheiten des „Noeyn-greven-weert mit tyns, tienden ende mit allen sijnen „toebehoeren...., ende Mijn Gnedige Heere heeft datselve goet „tegen Walraven voers. gecoft tot behoeff der capellen ter Horst."

In de tweede helft van September 1451 werden met (de pandschap van) dit goed beleend „Johan van Renen, Johan van Zuylen „van Natewysch, Ernst Freyse van Dolre, Evert Freyse van „Strowijc, Henric Valkener en Steven van Delen, soe Walraven „van Haefften des uutgegaen is; tegen welken Walraven Mijn „Here den voers. weert gecoft heeft tot behoef der capelle *ter* „*Horst* voer ene summe gelts, die Mijn Here hem geloefft heeft „te betalen, ende dair die sess voers. voergemelte summe gelts

„te betalen (sich erboden hebben), die sich beloept tot achtien „hundert golden Rijnsch gulden, XIX wyt stuvers voer elken „Rijnsch gulden; myt voerwerden, wanneer wij die voers. somme „gelts betaelt ende die sess voers. van haere loffte geqwijt ende „daeraff schadeloes geholden hebben dan sall dese beleninge te „nyete ende van gheenre weerde wesen."

Op 16 Mei 1457 onder bisschop David van Boergondie werd met dit goed beleend Henric Valkener; „myt voerwaerden dat „die voers. weert nae Henrix voirs. doet gelijck komen en erven „sall op Adriaen, Henrick ende Johan sijne soens."

Het recht van „loese;" dat de bisschop aan dezen weerd had werd bij deze kwijt gescholden.

Op 8 Febr. 1472 werden met den Noyengrevenweert en toebehooren beleend Henric en Johan Valkener na doode huns vaders Henric Valkener.

Op 8 Januari 1484 werd minderjarig met dit goed beleend „Henric Valkener nae dode Henric Valkeners sijns vaders". Op 8 Mei 1495 kwam de nu meerderjarige zelf hulde en eed doen.

* * *

Behalve wat hiervoren werd gemeld, heeft bisschop Roelof van Diepholt ook nog zijn bijzondere gunst aan de Horster Kapelle betoond door de schenking van vele kleinoodien, geraden en gewaden, welke hij ten jare 1450 daaraan deed. Doch wat Snoygreven-weert betreft, deze schijnt niet in werkelijkheid aan de kapel te zijn gekomen, omdat na 's bisschops dood Hen. Valkenaar weer de beleening ontving. Vermoedelijk heeft de bisschop, die op 24 Maart 1455 overleed, vóór zijn verscheiden de vereischte 1800 Rijnsgulden der koopsom niet kunnen vinden, zoodat de weerd in het bezit der Valkenaers moest blijven.

J. H. Hoffman.

Gezelschapspel. — Bij 't bepalen van 't aantal mogelijke gevallen bij 't verkeerd-à-propos-spel e. a. stelde ik mij de vraag: Hoeveel verschillende gevallen zijn er mogelijk bij 't *whistspel?*

Bij de beantwoording daarvan doet zich eerst deze vraag voor: op hoeveel verschillende wijzen kunnen in een spel van 52 kaarten de bladen telkens in een andere volgorde voorkomen?

Nemen wij een spel van 3 kaarten: *a*, *b* en *c*, dan kunnen na het schudden de 3 bladen elkaar aldus opvolgen: abc, acb, bac, bca, cab, cba, dus 6 gevallen: $1 \times 2 \times 3 = 6$.

Bij een spel van 5 kaarten, *a*, *b*, *c*, *d*, en *e*, hebben wij $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 = 120$ gevallen.

Dus bij 52 kaarten: $1 \times 2 \times 3 \times$ enz. $\times 50 \times 51 \times 52 =$ een verbazend groot, maar niet oneindig getal (A). Deelen wij het doorgeschudde spel aan de vier spelers rond, dan krijgt elk 13 kaarten in handen. Hij kan die kaarten op $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 \times 8 \times 9 \times 10 \times 11 \times 12 \times 13$ wijzen (B) groeperen, maar hoe hij ze groepeert, zijn spel verandert daardoor niet; op welke manier hij de kaarten ontvangt, hij zal toch altijd de kleuren bij elkander en van de hoogste tot de laagste kaart rangschikken, en dat geldt voor elk de spelers.

Men kan dus het getal A deelen door B, en verkrijgt dan voor het aantal mogelijke spellen: $14 \times 15 \times 16 \times$ enz. $\times 50 \times 51 \times 52$ gevallen, toch nog een respectabel getal.

Indien in deze redeneering eene fout zit, (en waarschijnlijk wel) worden de liefhebbers van de permutatie-, combinatien en variatie-leer beleefd uitgenoodigd, die fout aan te wijzen.

J. E. TER GOUW.

VIER MERKWAARDIGE PUBLICATIES
DER REGEERING VAN UTRECHT.

I. Aangaande de Stadts-Trompers ofte Musiciens.

Also de Musiciens deser Stadt, van oudts ghenaemt Stadts-Trompers, by 't derde Articule van hun Ordonnantie ofte Instructie van date den XXXen Octobris 1643 geprivilegieert zijn om alleen, met exclusie van allen anderen, te spelen op solemnele Maeltijden, Bancketten ende Bruyloften, binnen dese Stadt ende vryheydt van dien, ende daer by tegens allen anderen, 't selve contravenierende, ghestatueert is een boete van xij guldens. Ende datmen bevindt, dat eenige de voorsz. Ordonnantie pogen te illuderen, ende onder dexel van Collation, Musicieren, ofte dier-ghelijcke, hun gheselschap convoceren, ende andere Musijck-speelders employeren. Soo IST, Dat Borger-meesteren ende Vroetschap by desen interdiceren, in sulcke ofte dier-gelijcke

gelegentheyden, eenige andere, als deser Stadts Musicijns te ghebruycken, op pene van twaelf guldens over yeder Musijck-speelder, te verbeuren by die gene die sodanich gheselschap heeft gheconvoceert of doen convoceren, ofte zijn Huys of gemack daer toe verleent. Gelijcke xij guldens sal verbeuren yeder Musijck-speelder, boven sijn Musijck-Instrumenten. Alle welcke boeten den Officier sal moghen in 't gheheel verhalen aen yemandt die in 't geselschap is gheweest, behoudens den selven zijn regres tegens diegene, die haer Huys daer toe verleent, convocatie doen, ofte hun tot sodanich spelen hebben laten employeren. Blijvende niet-te-min van weerde de Resolutie den IX^{en} Januarij 1643 tegens de Balen ende Balletten ghenomen. Ende soo yemandt des niet tegenstaende indirectelijck in eenige manieren de voorsz. Resolutie, ende deser Stadts Musiciens Instructie quame te contravenieren, tot illusie der goede meyninghe ende intentie van mijne Heeren voornoemt. Soo sullen deselve daer over arbitralick gemulcteert worden, ter discretie van den Gerechte, nae gelegentheydt van saecken. Verclarende voorts, dat alle Personen, die onder pretext van te zijn Militair, dese Ordonnantie al-reets hebben ghecontravenieert, ofte naemaels sullen komen te contravenieren ofte illuderen, alwaer 't schoon sy die Militie quamen te verlaten, hun niet sullen moghen laten ghebruycken om yemandts te instrueren in Musijck, in Danssen, in Talen, ofte in eenige andere Consten ofte Wetenschappen, oock niet tot eenighe Handt-wercken ofte Ambachten die onder Gilden zijn gereguleert, op pene van hun de frequentatie deser Stadt verboden, ofte anders arbitralick ghestraft te worden.

Aldus gepubliceert vanden Stadt-huyse t'Utrecht. naer voorgaende Clock-luydinge, more solito, den xij^{en} Februarij 1630.

In kennisse van J. van Nijpoort.

II. Tegen het mis-bruycken van Godtsnaem, lichtveerdich sweeren ende vloecken, ghedaen van den Stadt-Huyse

t'Utrecht den XX^{en} Junij 1653.

Alsoo men bevindt dat des Heeren toorn tegben ons Vaderlandt is ontsteecken, ende zijn rechtveerdige handt op-geheven, om t'huys te soecken ende te straffen d'uyt-steeckende ende roepende sonden, onder ons in swangh sijnde, ende dat onder deselve niet de minste, maer een van de swaerste is, het licht-veerdich ende

moet-willich misbruyck van Gods Heylige naem; Mitsgaders het lasterlijck ende licht-veerdich Vloecken ende Sweeren, welcke sonde Godt de Heer uytdruckelijck seyt niet onghestraft te willen laten; Soo IST, Dat mijn Heeren Borger-meesteren ende Vroetschap deser Stadt, soeckende deselve sonde, sooveel in haer is, te weeren, ende daer op volgende plaghen voor te komen, geordonneert ende gestatueert hebben, ordonneren ende statueren by desen een poene van ses guldens (waer van gheappliceert sal worden, een derde ten profyte van den Officier, een derde voor den Aenbrengher, ende een derden-deel ten behoeve van den Armen) t'elcken reyse te verbeuren, by een yeder, die Gods Heylige naem met licht-veerdigh ende moet-willich sweeren, vloeken ende lasteren, misbruyken ende schenden sal, op wat wijse sulcx mochte gheschieden, alse: By Godt, Soo waerachtich als God leeft; By Godtswonden; Godts Sacramenten; Jesus ofte, By myn ziel; Ick moet Godt noyt sien; als oock seggende: De Duyvel haelt my, ofte De Duyvel; De Duyvel haelt u, ofte, vaert u in 't hert, en diergelijcke schrickelijcke lasteringhen ende vervloeckinghen: Ende sullen d'Ouders voor de kinderen moeten betalen, ofte andersints by den Ed. Gerechte daer over arbitralijck gecorrigeert worden; Als mede andere, die niet machtich zijn de voorsz. boete op te brengen: Sullen noch die geene, die meer-maels achterhaelt worden, teghens dese Ordonnantie ghepecceert te hebben, met verdubbelinge van de boete, ofte anders mede arbitralijck gecorrigeert worden tot discretie van den Ed. Gerechte: Ende sullen oock daerover met cassatie ofte suspensie van hun dienst, nae ghelegentheydt ghestraft worden, Schippers, Voer-luyden, Bier-draghers, Sacke-dragers, Torf-vulsters, Houtschilden, Grommers, Arbeyders aen Stadts-Werck, Kleppers, Dienaers van de Justitie, ende alle anderen in Stadtsdienst wesende.

Accordeert in kennisse van my, J. van Nypoort.

III. Tegen het zetten van drinkgelagen aan behoeftigen en kinderen.

Asomen dagelijcx bevindt, dat verscheyden soo oude als jonge personen, oock van geringe conditie, haer gelt in Herbergen onnuttelijck verteeren, tot ruine ende onderganck van hem-luyden, ende hare familien, oock verdriet van den haeren, soo dat oock vrouwen en kinderen daerdoor comen gebreck te lijden, ende tot

laste vande besorgers der armen te vervallen; dat mede drinckgelagen geburght, ende dickwils langh nae doode van de overleden dronckaerts, geeyscht worden vande nae-gelaten weduwen ende kinderen, tot groot verdriet ende droeffenisse vande selve: Soo IST; dat mijn Heeren Borger-meesteren ende Vroedschap deser Stadt, begeerende daer-inne soo veel doenlijck te voorzien, ende de welstandt vande goede gemeynte ende borgerye te besorgen, gestatueert ende geordonneert hebben, statueren ende ordonneren by desen:

1.

Dat men egeene Bier-dragers, Sacke-dragers, Hout-schilden, Voer-luyden, Schuyte-voerders, ofte diergelijcke andere van geringe conditie, sonderlinge mede egeene die vande armenbesorgers worden bedeelt, sal mogen borgen eenige Bier-gelagen; op pene dat daer op geen recht gedaen sal worden.

2.

Item dat men kinderen ofte jongens geen veertien jaren out sijnde, niet sal moghen tappen, schoon sy het konden betalen, ten ware een mingelen bier voor den dorst, ende meer niet; op pene dat de Tappers daer over sullen ghestraft worden met suspensie ofte privatie van hare neringe, ofte anders ter arbitrage van den Ed. Gerechte.

3.

Gelijck mede egeene Caets-meesters eenighe jongens, beneden hare veerthien jaren sijnde, sullen mogen toelaten tot hare Caetsbanen; op pene van vijf-ende-twintich guldens t'elcken reyse te verbeuren, ten behoeve van den Officier ende Ambachts-camer, half en half.

4.

Voorts sullen oock egeene Herbergiers ofte Tappers, eenige jonge-luyden al-hier woonachtich ofte residerende, boven de voorsz. veerthien jaren zijnde, ende nochtans onder de vijf-en-twintich jaren, ende staende onder voochdye van hare ouders ofte mombers, eenige drinckgelaghen mogen borgen; op pene dat daer op geen recht zal worden gedaen.

5.

Insgelijcx sullen oock geene Caets-meesters vermogen te borgen eenighe jonge-luyden boven de voorsz. veerthien, ende onder de vijf- en twintich jaren sijnde; op pene als vooren.

6

Item datmen andere drinck-gelagen niet langer sal mogen borghen als ses maenden, te rekenen van date van de eerste drinckschuldt, ende dat binnen dien tijdt de schuldt in rechten geëyscht sal moeten worden; op pene dat deselve tijt verstreken zijnde, daer op geen recht sal worden gedaen.

7.

Item dat voor drinck-gelagen geen mantels, ofte yetwes anders tot yemandts lijf behoorende, als oock eenich ander onderpant, hoe danich hetselve soude moghen wesen, teghen wil ende danck afgenomen ofte aen-gehouden sal mogen worden; op pene van vijf-ende-twintich guldens, ten behoeve vanden Officier ende Ambachts-camer half en half te verbeuren, ende niet-te-min datelijck de aen-ghehoudene panden te moeten restitueren.

8.

Dat mede op schriftelijcke obligatien, ghemaeckt van drinckschulden, ofte daeruyt directelijck ofte indirectelijck spruytende, geen recht gedaen sal worden, ten ware binnen ses maenden na date van dien over in rechten geageert worde.

9.

Gelijck oock egeen recht sal worden gedaen op eenighe schriftelijcke obligatien ofte andere beloften, gecauseert ter sake van dobbelen ofte spelen, onder wat titel ofte pretext 't selve soude mogen wesen.

10.

Ende wordt voorts geinhereert voor-gaende Publicatie, tegens het onnuttelijck schult maken van jonge-luyden buyten consent ende weer-wille van hare Ouders ende naeste vrienden.

Gepubliceert van den Stadt-Huyse t' Utrecht, nae voorgaende Clock-luydinghe, met gewoonlicke assistentie, den XVIII^{en} Februari 1657.

By my, Ende was onderteeckent,
J. Quint.

IV. Aangaande Schutters die niet in 't gelid willen loopen, enz.

Burgermeesteren ende Vroetschap der Stadt Utrecht, in ervaringhe gecomen zijnde, datter sommige van de Schutterye soo Musquettiers als Pieckeniers, onwillich zijn te gaen in

sodane Gelederen, als den Hooftman ende Bevelhebberen der respective Compagnien goet dunckt. Hebben geordonneert gelijck sy ordonneren wel stricktelijck by desen, een yeder Schutter, so wie hy soude mogen zijn, te gaen ende haer te voegen in alsulcke Gelederen ('t sy voor ofte achter 't Vendel) als de respective Officiers sullen goet vinden, op pene van by yeder Contraventeur te verbeuren drie guldens, ende dubbeldt, in-gevalle sulcx niet wordende geparceert, by den Hooftman daer-en-boven het wierde geordonneert, tot behoef van 't Roth daer onder den Contraventeur resorteert, die by deze wordt geauthoriseert door haren Corperael d'executie te doen.

Wordt mede expresselijck verboden allen Musquettiers te schieten naer eenige Vendelen, ende den Pieckeniers hare Piecken daernaer te vellen, sulcx dat daer door het Vendel soude connen beschadicht werden, maer wordt hun hier mede belast, by soo verre sy conden mercken dat yemandt sulcx soude willen doen, 't selve te beletten, ende soo even-wel contrarie desen yemandt hem quam te verstouten de Vendels te beschadigen, sal hy 't selve Vendel moeten betalen, ende daer-en-boven verbeuren de somme van vijftich guldens, t'employeren tot discretie vande Heeren Colonel ende Hooftmannen ende sal hy noch boven de betalinge van 't Vendel ende vijftich guldens voorsz., arbitralijck gecorrigeert worden: Ende op dat d'hantdadige te beter worde ontdeckt, sullen alle de Schutters-penningen van die Compagnie worden ingehouden, ter tijdt 't Vendel, ende de pene daerby vermelt, zy betaelt ende voldaen.

Aldus gepubliceert van den Stadt-huyse t'Utrecht, more solito, op den 30 Junij 1659.

By my, Ende was onderteeckent,
J. Quint.

Na de origineelen ter Utr. Universiteits-bibliotheek medegedeeld door de Red.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

EMMA PAUW.

EEN ZEDENSCHETS UIT DE XVIe EEUW

DOOR J. W. DES TOMBE.

II.

Nu verloopen eenige maanden alvorens men weder iets van deze kwestie verneemt; waarschijnlijk heeft de stad kennis gekregen van het in dien tusschentijd gesloten huwelijk te Calcar en begrepen dat haar positie hierdoor zeer verzwakt was. Zij schreef tenminste aan den Hertog van Kleef op 5 Sept. van dat jaar, dat de zaak vol zwarigheden is en zij haar wederom voor den Raad, oud en nieuw, gebracht heeft [1]). Den Hertog begon dit uitstellen te vervelen, hij schrijft daarom dat aangezien de stad de zaak op de lange baan schuift en zij Gerrit Zas maar in het gebruik der goederen van Emma laat, hij van zijn kant aan Sonoy toestemming zal moeten geven om de goederen van Utrechtsche Burgers, binnen zijn landpalen gelegen, aan te tasten. De stad haast zich hierop te antwoorden; uit dien brief gedateerd 12 Sept. 1522 bemerkt men dat zij veel van haar vroegere boutheid heeft verloren, zij zoekt allerlei uitvluchten om den Hertog tevreden te stellen. Ten eerste bericht zij hem dat Gerrit Zas Emma's goederen niet gebruikt en slechts alleen van zijn eigen goed profiteert, maar... „dat die (goederen) wel in„deels mitten anderen gemeen en ongescheijden moigen liggen"; ten tweede meldt zij dat verre van de hangende zaak op de lange baan te schuiven, zij een commissie van doctoren heeft benoemd om „communicatie, overmits sy int seker niet en heeft „geweten ofte se (Emma) trouwen geven mocht oft nyet". Zij eindigt met te herhalen dat zij „goede verstandele en partylicke" mannen wil benoemen om „parthijen in 't lange te verhoeren en

[1]) v. Asch v. Wijck III, p. 55, no. 365.

„haer vermeten in geschrifte te ontfangen". Zij verzoekt den Hertog dit aan Sonoy te laten weten en hem uit te noodigen, of persoonlijk te Utrecht te komen, of een gemachtigde te zenden, om, indien men hem voor onschuldig houdt, zijn verdere verdediging voor te dragen [1]). Deze uitnoodiging was niet eerlijk gemeend, want als de Keizer een vrijgeleide voor Lambert eischt, weigert de overheid op grond dat zij bevreesd is dat Gerrit Zas en zijn vrienden hem kwaad zullen doen. Dit gaf den Heer Bosch aanleiding in zijn artikel over Emma Pauw om de stad een pluimpje te geven over haar overgroote zorg voor het lijfsbehoud van Sonoy; het was echter minder uit zorg voor laatstgenoemde, dan wel uit politiek dat de overheid dit schrijft. Klaarblijkelijk wilde zij zoolang mogelijk de zaken uitstellen en Sonoy beletten in de stad te komen; zij was dan ook slecht gemutst over den brief van den Keizer, waarin deze er op aandrong om Lambert „int lanck" te hooren. Deze brief bij van Asch van Wijck en Dodt v. Flensburg afgedrukt [2]), is gedateert 15 Maart 1521. Dit zal echter wel eene vergissing zijn; op dien datum was de bewuste zaak nog niet aanhangig en dacht Emma Pauw waarschijnlijk nog niet aan huwelijksplannen. Men zal den brief op 15 Maart 1522 moeten stellen.

Bij den Keizer en bij den Hertog van Kleef geen voldoende satisfactie verkrijgende, wendde de Utrechtsche overheid zich tot den Hertog van Gelder. Opmerkelijk is het dat zij juist in deze jaren de hulp inriep van dien Vorst, aangezien Gelderland toen in oorlog met het Sticht was en Hertog Karel het Oversticht en de Zuiderzee onveilig maakte. Wel trachtte Anth. van Lalaing in 1522 een bestand te sluiten, maar dit werd volgens gewoonte dier dage slecht gehouden, zoodat de toestand niet verbeterde. Temidden nu deze troebelen brengt de stadt Utrecht haar klacht omtrent Sonoy voor Karel van Gelder en deze misschien om relatie's in het vijandelijk gebied aan te knoopen, gaat daarop in en vraagt op 17 Januari 1523 eenige inlichtingen.

Den 21 Januari d. a. v. stuurt de stad haar antwoord in en excuseert zich dat zij dit niet eerder deed, de reden hiervan is echter „vermits absentie onses secretaris ende andere commo- „tiën van den water." Deze commotiën hebben betrekking op de

[1]) v. Asch v. Wyck III, p. 56 no. 369.

[2]) v. A. v. W. III, no. 56, p. 369 en Dodt III, p. 59.

groote doorbraak van den Lekdijk bij Schalkwijk op H. Dertienavond 1523, waardoor Schalkwijk, Houten, Jutphaas, de Vaart (Vreeswijk), Galekop, Gerwerskop en een gedeelte van Holland tot Leiden toe onder water werd gezet [1]). Het antwoord bevat al de grieven, die de stad tegen Van Zuylen en Sonoy heeft en een breede uiteenzetting der feiten; zij beklaagt zich dat Sonoy „noch nyet binne onse stadt geweest, noch sijn gevolmachtigde, „om te doen gelyck voirs. staet, geschickt en heeft gehad". Zij bidden daarom zijn Vorstelijke Genade te bewerken dat Lambert hieraan voldoen zal, aangezien zij zich als goede onpartijdige rechters daarin willen doen kennen [2]). De overheid hervat hetzelfde spel als met den Hertog van Kleef, want toen Karel van Gelder op dit schrijven vrijgeleide voor Sonoy aanvraagt, ontraadt zij hem dit, vermits zij „dien den roeff gebruct," voor even schuldig houdt „als die hem roeft" [3]) en zij daarom „Snoy geen „bouckerie nochte renfrandie verplicht soude syn, dat sij hem geleyde weygeren [4])."

Tegelijk met het schrijven van 21 Januari zendt de stad Mr. Jan de Waal, Kanonnik van St. Jan, naar den Hertog van Gelder, om hem eenige zaken mede te deelen, die zij dus „over- „wech nyet wel gescriven en konnen". [5]) Welke deze geheimzinnige redenen waren, die zij niet aan het papier durfden toevertrouwen, weten wij niet; de overheid deelde den uitslag van die zending aan den Domdeken, Mr. Jacob van Appeltern, mede en kort daarop als een gevolg van genoemd schrijven en van deze mysterieuse zending, zien wij de afgevaardigden van den Hertog van Gelder te Utrecht in het Groot Kappittelhuis samenkomen. Deze afgevaardigden kwam vóór Paschen op 1 April 1523 aldaar bijeen en verlangden den Heer Steven van Zuylen te ondervragen, maar ook hier wederom weet de overheid behendig te voorkomen dat Steven gehoord zal worden. Zij verklaarde dat de zaak van Steven eerst voor den raad, oud en nieuw, gebracht moest worden, maar dat zij „van deser saicke" (dus van het geval met Emma Pauw) „wel te vreden waren"

[1]) Tijdschrift voor Utrecht 1839 p. 432.
[2]) Dodt v. Fl. Arch. III p. 57. v. v.
[3]) v. Asch v. Wijck III p. 64 no. 395.
[4]) v. Buchell E fo. 95.
[5]) v. Asch van Wijck III p. 64 no. 393.

en het een „ander saicke is, die wy met hem wtstaende hebben."

Geen wonder dat Van Zuylen over zulk een leugen hoogst verwonderd en vertoornd was, hij vraagt daarom aan de stad op 20 April d. a. v. een „Claer ende onbedect antwoord, sonder eenige simulatie", want „'t welck indient soe is U van onsen oversten nyet weinich verduncken soude" [1]. Met vrij wat minder spoed dan zij tegenover den Hertog toonde beantwoordt de stad dit schrijven eerst op 16 Mei, en meldt dat in de bijeenkomst in het groot kappittelhuis alleen gezegd is „die saick staet anders" en dat de raad, oud en nieuw, hem niet onschuldig heeft gehouden noch houdt [2].

Wij zien hieruit dat de stad in geen geval wil toelaten dat in de zaak van Emma Pauw de tegenpartij gehoord wordt, zij verlangt dat Sonoy zijn verdediging binnen Utrecht zal komen voordragen, maar weigert hem vrijgeleide binnen haar muren, hetgeen voor hem gelijk staat met zich aan de overheid gevangen te geven. Zij draait en zoekt uitvluchten om Van Zuylen van zijn rechters verwijderd te houden, maar wenscht dat hij zich voor den raad zal komen verdedigen, hetgeen voor hem eveneens op het verlies zijner vrijheid zou komen te staan. Ook als Bisschop Philips Gerrit Zas met Steven wil confronteeren, neemt de overheid alle middelen te baat om dit te verhinderen. Op 17 Juni 1523 had de Bisschop de dagvaart uitgeschreven, maar juist op dien dag had de stad rechtspraak bepaald, dus kon Zas niet komen. Daarop schrijft de Bisschop de dagvaart op den eerstvolgenden Donderdag uit, maar toen had Zas de stad wederom verlaten; de overheid zou den Bisschop echter wel melden wanneer Zas was teruggekomen [3]. In November van '23 was de kwestie met Van Zuylen nog niet uitgemaakt en toen in het daarop volgend jaar op 7 April Bisschop Philips overleed, was aan dit proces nog geen einde gemaakt. Hoe dit voor v. Zuylen afliep is mij niet bekend. Op 16 Febr. 1525 was hij echter nog steeds uit Utrecht gebannen [4]) en scheen het wel dat de stedelijke overheid op Steven wilde wreken, dat haar proces met Sonoy en echtgenoote door haar werd verloren.

[1]) v. Asch v. Wyck III, p. 69, no. 420.

[2]) Ibid. III, p. 73 no. 437.

[3]) Ibid. III, p. 73, no. 437.

[4]) Bij van Asch v. Wyck, ook afgedrukt in den Utrechtschen Volksalmanak van 1861.

Lambert Sonoy, vernomen hebbende dat de geldersche afgevaardigden beslist hadden zijn kwestie met de stad door personen, ervaren in het wereldlijk en geestelijk recht te doen onderzoeken, had tot zijne verdediging nog eenige documenten verzameld, die waarschijnlijk met de reeds vroeger vermelde verklaringen uit Calkar en uit Woerden, aan den Raad van onderzoek zijn overgelegd.

Deze documenten hebben hoofdzakelijk betrekking op de handelingen van Steven van Zuylen; wij laten deze hier volgen:

„Allen dengenen die desen brieff enz.... wy Willem die Wijze, „Scout, Wouter de Beer Egbertsz., Peter Hardeveld en Peter „Jacobsz., Schepenen t' Amersfoort (verklaren) dat op heeden op „datum van desen brieff, in propre persone, gecompareert is voor „ons int gerechte Willem Verburch [1]), een eerbare tuychbare „persone wesende, ende als een geboren voocht ende momber van „Emma Gijsbert Pauwen dochter ende heeft getuycht... hoe hij „dat hylick wel te willen was, dat Steven van Zuylen tusschen „Lambert Snoey en Emma syn nichte gemaect hadde en heeft, „ende voort dat alle dat Steven van Zuylen voirs. dair inne ge- „daen hebben mocht (hy Willem voirs) dit gestandich is ende „consenteert. Gegeven 1523 smanendachs na St. Odulphusdach". [2])

Een tweede attestatie werd afgelegd voor „den gerechte van Eemmenesse buytendyck beleijt", hierin verklaren de hieronder genoemden, allen familieleden van Emma Pauw dat zij volkomen instemmen met haar huwelijk met Lambert Sonoy en de handelwijze van Steven volkomen rechtvaardigen. Deze personen zijn: „Jan Jacobsz., Gysbert Jacobsz. Aelbert Jansz., oems ende moyen- „kynder van Gysbert Pau zaliger; Gerrit Jansz. en Jan Jansz. „gebroeders, Gerrit Jansz. te Eembrugge, Jacob Jansz. schout

---

[1]) Hier moet m. i. Willem van den Borch gelezen worden; in de later te volgen memorie in zake het onderzoek wordt Willem van den Borch Emma's voogd genoemd, ook noemt van Buchell „een seekere attestatie Willems van den Borch a⁰ 1522—8 Febr.", door Christoffel Herbertsz. notaris geschreven van „zyn consent in 't huwelyk van Lambert Snoey met syner nichte Emma Paeuw"; getuigen hierbij waren Melis v. Amstel van Mynden en Jan Bastaard van der Aa.

Willem van der Borch, zn. v. Henric en Dina Borre van Amerongen, was gehuwd met Magdalena Foeyt, dr. v. Willem en v. Bartha v. Wyngaerden. Zij was een zuster van Willem Foeyt, als mede-executeur van het testament van Gysbert Pauw genoemd. Waarschijnlijk is dus de relatie door de familie Foeyt.

[2]) v. Buchell E fo. 89.

„tot Baern, Thonis Jansz., vrinden magen ende achterkijnders „tot Gijsbert Pau voorsz.; Jacob Jan Gijsbertsz. als half suster- „ling, Gosen en Gijsbert Jacobsz., Jan ende Jonge Jan Jacobsz., „broeders, alle achterkijnders van Gysbert Pauw". Dit stuk is gedateerd 21 Meij a° 1523. [1])

Ten slotte is als bewijsstuk overgelegd „een attestatie door „commissie des officiael van den geestelicke hove van Utrecht „gedaen bij Aernt Zelcx, notaris, waarbij ten verzoeke van Lambert Snoey, Tyman Knijting, borger t' Utrecht 64 jaer out we- „sende, Cornelis Ottensz., Kerckmeester St. Jacobs 43 jaer, Eli- „sabeth huysfr. Tymans voors., 44 jaer out, verclaren dat Gijsbert „Paeuw corts voor sijn doot sijn dochter Emma en sijn goede „bevolen heeft aen Steven van Zuylen en Gysbert van Zuylen „syn broeder en noch ten begeerte Jacob Pauwens, convers te „Carthusers syn soon, Willem Foeyt en Eelgis Jacobsz., [2]), in „dato den 1° dach in Julio 1523". [3])

Tot zooverre heb ik zooveel mogelijk in chronologische volgorde de voor ons bewaard gebleven documenten, die in dit proces gebruikt zijn geworden, vermeld; nu laat ik volgen „de me- „morie in de questie tusschen Lambert Snoey en Gerrit Zas, de „ipsius matrimonio", welk stuk alhoewel niet gedateerd bij van Buchell voorkomende, waarschijnlijk in den jare 1523 is opgesteld. Het is niet mogelijk om van dit stuk een uittreksel te geven of dit op eenigerlei wijze te bekorten, dit zou trouwens te veel afbreuk doen aan de argumenten, die de steller heeft aangevoerd en die hij reeds tamelijk compact heeft samengebracht. Het volgt hier dus in extenso.

„In den eersten vragende de Heeren van de Stadt ende Ger- „rit Sass met syne medepleghers, eer men van dese materie „eenichsins roeren ende om cortheytswille, off sy oock dese „saicken willen stellen aen eenige geleerde lieden of richters ende „hem dair inne submitteeren als arbiters van recht, het waere „in 's Keys. Maj. enige raet hier te lande, te Coelen, off waer „deselve waeren.

„Dit te vragene beroert de Keijs. Maj. te vragene also verre

[1]) v. Buchell E fo. 89.

[2]) Zie omtrent Tyman Knyting, Cornelis Ottensz., Willem Foeyt en Eelgis Jacobsz. het testament v. Gysbert Pauw.

[3]) v. Buchell E fo. 90.

„alst der stadt aengaet, want in huere brieven aan Lambert „Snoye gesonden sy seggen, dat sy hare borgers moeten stercken „ende stijven in haer recht, dat sy syn overmombers van allen „wezen, thonende hen met dien woorden parthien te maken, be- „sonder want sij seggen dat alle voirs clagen willen, *ende so een „claget geen rechter behoort te sijn.*

„Item so syn in dese materie drie puncten na myn verstant „te overleggen; d'eerste of dit huwelyk wettich ende van weerde „is; t' tweede in gevalle dat 't wettich en van weerde is, off „Juff Emma daerdoer verbuert alle haer goederen binnen Utr. „gelegen; 't derde poinct is, off Lambert Snoey de goede stadt „van Utrecht eenige injurie of clenigheit gedaen sou hebben.

„Op 't eerste poinct, aengaende de weerde van den huwelycke, „blijct in den eerste met bezegelde brieven der dekens van St. „Salvators kercke t'Utr., dat soo de voors. Lambert ende Joff. „Emma bekenden, dat sy malcandere clandestien getrout hadden „en dat sy daeromme in den ban waren, na de statuten des stoels „van Utr., hebben begeert absolutie van den ban voors. d'welcke „hen op conditie, by also dat voors huwelyck van weerde be- „vonden waere, toegelaten tot jaersdach lestleden.

„Item blyct by andere brieven des voors. dekens, approbeerende „'t voors. huwelyk dat d'selve Lambert en Emma naectelyk „verclaert worden geabsolveert te syn en te blyven van de sunde „ende banne, die sy geincurreert waren per clandestinum matri- „monium, behalven dat sy binnen dat ende bannisse souden haer „voors. huwelicke solemniseren voor de H. Kercke.

„Item blyct by andere geestelicke brieven van den pastoor „van Calcar, vervullende de conditie boven gevoert, dat na de „proclamatien gedaen etc. d'voors Lambert en Emma hebben haer „huwelick gesolemniseert voor de H. Kercke. Item by brieven „van den pastoor van Woerden blyct dat de voors. Joff. Emma „'t voors. huwelick verclaert heeft gedaen te hebben ongedwon- „gen, met haren eygen wille, oick datse Lambert te meer stonde „bekent heeft.

„So blyct dan by alle dese munimenten, dat huwelich wettich „en rechtveerdich ende voor sulck van der H. kercke gehouden „ende geacht dat de stad Utr. gheen actie of recht gehad en „heeft over dat voors. Jofferken wederomme te ontbiedene of te „brengen in der stadt, gemerct dat sy doen is geweest in haers

„mans plicht, quos Deus conjunxit, homo non separet, noch oeck „eenig recht over den voors. Lambert, die hen borger niet en „is, noch afdoen binnen de jurisdictie van Utr.

„Dat poinct is te ondersoekene of dit Joffrouken hebbende desen „huwelich aengegaen, verbuert alle haere goede binnen Utr. ge- „legen, ouyt cracht van seeckere plebisciet gepretendeerd by de „partie etc. Na dien dat ik sal begeeren dat te sien waert ge- „schreven staet, wie hem dat verleent heeft etc. te seggene, dat „alwaer dat saecke dat men alsulcken plebisciet mocht ergens „vinden in oude cartabellen of verworpen boeken, soe can dat „geen recht gemaken, want ik verstae dat 't selve noit geuseert „noch gebruyct en is geweest bevonden in juditio contradictorio, „waeromme p[raeter] usum so soude dat doot ende te niet sijn.

„Item ter goeder saecke soo soudt geaboleert syn, want niet „alleenlick de stad Utrecht sulcx niet en soude, nochte mogen „nochte cunnen statueren, maer dat meer is, de keijser en soude „sulck statuut niet mogen ordonneren, want 't selve soude syn „tegens de vryheyt van den sacramente van den huwelicke ende „tegens de statuten van de Heijlige Kercke, dewelcke op dese materie „van huwelicke alleenlick kennisse nemen mach off ijet statueren.

„Item de keyserlicke rechten mogen niet strecken, daer quaestie „is van sacramenten of vryheyt derselver, maer werden weder- „roepen, soe waer sy de statuten van de Kercke contrarieeren.

„Item sonder redenen en ist niet, dat men alsulcke plebisciet „noyt onderhouden heeft want tware een wech streckende tot „dootsonde, een vrouw die sich ter huwelick stellen[de] buten con- „sent van haer vrinden, soude huer goet verliesen, ende haer „noch in onecht houden etc.

„En of dit al cesseerde, so sal 't blyken, ende is my gebleken „authentyckelich dat geene dat daer geschiet is, is gebuert „by consente ende wille van de vrinden en de magen der „voors. Joffer, te weten haer eygen broeders en andere magen, „die van rechtswegen huer wettige mombaeren behoorde te wesen: „Wm. van der Borch, Jacob de Wijse en Peter Geersz.

„Item ich verstae dat, indien het van noden syn sel, Steven „van Zuylen wel betonen can, dat wijlen Gysbert Pauw hem „mombaer gemaect heeft van de voors. syne dochter, en dat van „also waerachtich ende degelyk persoon, dat ick houde dat gij „hem sult gelove geven.

„'T derde punct is te besiene, de stad Utrecht by voirs. hu-„welick is eenige injurie gesciet, bysonder by den voirs. Lam-„brecht. Daerop segge ick dat men in den eersten, den voirs. „Lambert geensins culperen en can, want 't voors. Jofferken noyt „binnen der stadt Utr. gesproken heeft ofte heeft doen spreken, „maer so hy se gevonden heeft tot Steven van Zuylen, heeft hij „heur so schoon toegesproken, dat sy tevreden is geweest hem „voor eenen echten man te nemen, die van beter afcomst is als „sy, en heur deur sulcx verbetert, ende niet verargert heeft, „is voort van daer met hem willichlicke getogen; wat injurie „heeft hy daer an de stad gedaen? Al hadde hy se met heuren „wille binnen Utrecht bekent, sonder trouwe, wat punitie staet „daer toe? Het geboert dagelyck.

„Item dat Jofferken en can oeck de stad geen injurie gedaen „hebben, want sy gevolcht heeft wes de beste vrinden haers „vaders geraden hebben al hadde sy noch X jaeren ouder ge-„weest syn, soo mochte sy haer wel berouwen op sulcke vrinden, „als daer haer vader in syn leven het meest op hadde vertrouwt. „Desen aengemerct soo begere ich van Keys. Maj. hem syn „goede laet volgen, die hem ofte heur toebehooren.

„Item daertoe en doet niet dat sy onmundich is etc. de ken-„nisse van weerde ofte onweerde des huvelicx op correctie die „en behoort u niet toe, maer behoort tevreden te syn, als de „H. Kercke ende de partijen tevreden syn.

„Item de H. Kercke, om huwelick wettich te wijsen en siet „niet aen 't verstant van vrou ofte mans, dan alleenlick de quali-„ficatie van lichaem, ofte die sulck is, dat sy enen man lyden „mach; een sotte soude wel mogen hylicken: Het recht verwijst „alleen naer de manbaarheid niet naar het verstand". [1]

Het requisitoir, namens de Keizerlyke Majesteit was voor de stad niet gunstig, eigenaardig is in den aanhef de terechtwyzing dat, indien de stad, als aanklager zich in deze zaak opwerpt, zij dan niet als rechter er in kan optreden; een terechtwijziging die op haar kwestie met Steven van Zuylen eveneens van toepassing is. Luidde echter het arrest van den keizer ongunstig, niet veel beter voor de stad is de beslissing door den gecombineerden raad, die in het groot Kapittelhuis vergaderde, uitgesproken. Deze luidde:

[1]) v. Buchell E fo 91—93, de laatste woorden in 't latyn in 't origineel.

„Wy Johan van Nievelt, Ridder, Henrich de Groef, erfvoocht „van Erckelens, lantrentmr. etc. doen cond ende bekennen, de „rechte waerheyt certificeerende vuyt bevel des doorluchtigen „Hoochgeb. vermogende Furst Heer Karel Hertoch van Gelre „ende van Gulick onsen Gen. Lantsheeren op ten 1o. dach van „April lestleden tot Utrecht geweest en van zijn F. Gen. wegen „in den gebrecke Lamb. Snoey ter eenre, en de Gerrit Sass ter „andere syde, vincerende spoliatie van wegen G. Sass en den „selven Lambert beheijlicte goeden binnen de stadt Utrecht, bu„ten manieren van rechten geweldigerhant, onbillikkerwijs voor„genomen metter stad Utrecht gedeputeerde rechtsluden, nement„lich Evert Soudenbalch, Isbrant in 't Glint, Claes Bevelant, „und Valentiny der selver stadt secretaris, ende Hr. Frederik „de Coninck, domhr. t'Utrecht daer selfs voor Gysb. van Bronk„horst, Drossaert tot Aenholt, Roelof van Lennip, Ritmr., Fred. „Momme, Drossaert the Borch, ende andere gecommuniceert ind „onder andere versproken und gesloten hebben, dat de stadt „van Utr. den voorn. Lambert met geleyde genoechsaem ver„sorgen sal, en dat Lamb. alle gerede ende ongerede aenbe„storven goeden, hij mit sijnre huysfr. behylict heeft, van ston„den aen ontfangen ende vredelicke tot synen schoonsten ge„bruyken sal, ende dat Gerrit Sass den voorn. Lamb. Snoey „alle het geene hy den selven Lamb. van syne voors. goederen „spolieert ende daerof genoten heeft, sonder middel terstont „restitueren sal, ende t'eynde restitutie des spoliums sal Gerrit „Sass desselven Lamberts goederen, indien hy eenig recht daer„aen vermeynt te hebben, met geboorlicken rechte als dan aen„halen mogen, ende eer niet. Hierop hebben de voorgenoemden „staesgewijse den toeslag afgestalt, ende Lambert tot gebruyck „synen goederen comen laten en by den statsdiener, geheten „Jan de Rijck, Gerrit Sass doen bevelen dat spolium te resti„tueeren, ende syn goeden te laten volgen." [1])

Wij zien uit deze bescheiden dat de hooge wereldlijke rechtbanken Gerrit Zass en de stad Utrecht in het ongelijk hebben gesteld. Van de uitspraak der geestelijke heeren heeft van Buchell niet anders opgeteekend als een extract-pleidooi ten gunste van Lambert en Emma [2]). Dit pleidooi, door den advocaat Ro-

[1]) v. Buchell E fo. 96.

[2]) Ibid. fo. 93—95.

sella in het barbaarsch Latijn dier dagen gesteld, bevat tallooze spitsvoudigheden en exceptieën, gebaseerd op het canonieke recht. De advocaat van de stad schijnt Antonius de Bulrio geweest te zijn, die natuurlijk voor Zas het confisqueeren van Emma's goederen bepleitte. Enkele grepen zullen wij uit dit pleidooi doen om dan ten slotte het vonnis der Keizerlijke Majesteit te laten volgen.

Ook zekere Panormitanus geeft zijn oordeel in deze kwestie; zegt Rosella dat alle bezittingen van Emmerentiana geconfisqueerd zijn, tengevolge van haar huwelijk met een zekeren Lambertus Snoye, dit is ook de conclusie van Panormitanus. Over het huwelijk sprekende, haalt Rosella de woorden aan van Fred. de Senis, waar hij zegt, dat de bepalingen en wetten van leeken betreffende het huwelijk van geen gewicht zijn, daar dit onderwerp niet valt onder het wereldlijk, maar onder het geestelijk recht; derhalve wat betreft de toevoegsels (de lijftocht enz.) kan de civiele wet, in haar rechtsgebied, het huwelijk als zoodanig niet bestrijden en evenmin de zonen uitsluiten als zijnde onwettig. Het canonieke recht keurt het huwelijk in dit onderhavig geval goed; en wat betreft de manbaarheid, deze kan bevestigd worden door de verzekering onder eede van den man (het hoofdstuk de Dispensatione impuberum heeft het vastgesteld), vooral wanneer de vrouw deze (de manbaarheid) bekent en niet ontkent.

Voor zooverre nu aangaat om een straf op te leggen (aan het echtpaar, dat buiten consent van de voogden huwde), hierin heeft het leekenrecht ook geen oordeel te vellen, want òf het statuut legt straf op voor een huwelijk voor wie redelijker wijze een voordeel te loor is gegaan, namelijk ten gunste van zoons van een eerste huwelijk, òf het statuut heeft betrekking op formaliteiten.

En wat het onderhavige geval betreft, indien een meisje ten overstaan van anderen een man, harer waardig door zijn zeden, huwt, kan de vader daartegen geen tegenspraak verheffen, ja, is hij gedwongen haar een bruidschat te geven, volgens den omvang van haar vaderlijk erfdeel en de stand harer familie. Zoo heeft ook Emmerentiane het huwelijk gesloten met een man harer waardig door zijn zeden, gelijk van alle zijden zij weten, die er kennis van hebben en moet de bruidschat haar toegewezen worden. En daar zij reeds een echtgenoot heeft, kan deze niet

worden toegewezen, maar behoort deze haar toe. Ofschoon de Heeren Burgemeesteren en andere wetgevende personen moeite doen om de goederen van haar pupil onder hun leiding te behouden, zoo zegt Rosella, behooren deze onder het gezag van haren echtgenoot, die ook de lasten van het huwelijk heeft te dragen. Zij behooren niet aan anderen en zoo deze abusievelijk en verkeerdelijk door de plaatselijke overheden in beslag zijn genomen, dan is dit onwettig en moeten deze aan Lambert overgedragen worden; hetgeen hij, Rosella, dan ook eischt. De partijen moeten zich beijveren den vrede te bewaren en oneenigheden en procedures als andere inconvenienten trachten te vermijden, daar „concordia parvae res crescunt, discordia delebuntur, zooals Sallustius zegt [1]).

Hierna laat ik volgen de uitspraak namens de Keizerlijke Majesteit gedaan:

„Achtervolgens de commissie en de begeerte van der Keys. „Maj. begeerende te defendeeren ende te accorderen het diffe- „rent wesende tussen synen schiltknape Lambrecht van Snoey, „als aenlegger, sonder prejuditie van mogen te declineren tegen „Gerrit Sass, verweerder, ten ander sijde, es te weten dat voor- „genoemde Lambrecht Snoy genomen heeft in syn huysfrou voor „de H. Kercke getrout met alle solemniteyten van der selver „H. Kercke requireert, Emerentiane Pauw, eenige erfname van „Gysbrecht Pauw. ende so begeert te succedeeren in alle de „goederen, roerlick ende onruerlick van heuren voors. vader „sal. ged. behoudelicke de dispositie van sijnen testamente, waer „of sy met haren wettelicken man begeren, dat de executeurs „ende mombaren in des voors. Gysbert testamente genoemt en „gerequireert, synen uytersten wille willen volbrengen, desen „niettegenstaande Gerrit Sass met synen adherenten geen recht „hebbende van gescreven rechte noch vuyt den voors. testamente, „heeft hem verordent te doen arresteeren op syn ondeugdelyk „te kennen geven, de goeden der voors. Eminerentiana, daer of „behoort administratie te hebben de voirgen. Lambrecht Snoye, „als momber en wettich man der voorseijder Emmerentiana „Paeuwen. [2])

Gerrit Zas werd dus verplicht uitkeering te doen der goede-

[1]) v. Buchell E fo. 93—95.

[2]) v. Buchell E fo. 93.

ren van zijn nicht Emma. Hij deed zulks op 31 Oct. 1523, maar onder protest „Ick Gerrit Sass protesteere voor u notaris ende „tugen hier tegenwoordig te voldoen Lambert Snoy of syn ge- „machtigde van 't geene ick ontfangen hebben uyt den boedel neer- „komende van z.a. Gysbert Pauw en soo wes hy my desselven „boedels bewysen can, als recht is; tot eeniger tijt breder ge- „noten te hebben, wil ich insgelycx altijts voldoen nae een guet- „lick overcomen van mynen overste met die raede des Hert. van „Gelre.

„Item aengaende 't gene Lambert Snoye of syn gemachtigde „mij Gerrit Sass eysche seeckere penningen, die ick ontfangen „soude hebben van de nagelaten goederen za. Jacobgen myn moe- „der, daer oock ick een eenig nagelaten soon van gebleven ben „en een recht erfgenaam, ende ken ik Lambert niet daer aen „te hebbe, als recht is, ten ware hy dat eerst met segel ende „brieve, ende met enen beteren recht dat beschermen en ver- „antwoorden konde daer van rechtwegen behoren sal," enz. [1])

Dit is het laatste stuk, betrekking hebbende op de besproken kwestie, dat ik in het handschrift van van Buchell ontmoet; ik meen te mogen veronderstellen dat het proces hiermede is ge-eindigd. Aan Lambert Sonoy werden de goederen, zijn vrouw aanbestorven, teruggeschonken en zijn huwelijk door geestelijke en wereldlijke heeren en geleerden voor wettig en voor onverbreekbaar verklaard.

Hiermede heb ik op twee vragen, door den Heer Bosch in den Volksalmanak gedaan en in den aanvang van dit opstel genoteerd, een antwoord gegeven.

Mij rest nu nog op de beide andere vragen eveneens bescheid te geven; wel zal het mij moeilijk zijn te vermelden hoe lang Emma met haar echtgenoot het huwelijksgeluk heeft gesmaakt. Eenige wetenswaardigheden omtrent haar zijn mij echter bekend geworden, die ik hierna wensch te laten volgen; waaruit van zelf blijken zal of Emma ooit weder in Utrecht heeft durven terugkomen.

III.

Omtrent het huwelijksleven van Emma Pauw met haren lieven „huyswaert" is mij niets bekend geworden; wij vinden haar echter

[1]) v. Buchell E fo. 96.

als weduwe te Utrecht op den Heiligen Paaschavond 1549, dus ruim 25 jaar na de hiervoor vermelde voorvallen, toen zij aan Jan van der Haer het huis ter Hart binnen Utrecht, gelegen aan de Oostzijde van de Gracht tusschen Vie- en St. Jacobsbrug verhuurde. Vermoedelijk is dit haar ouderlijk huis geweest, van waar zij op 8 Nov. 1521 met een schuit werd afgehaald en behoorde dit pand tot de goederen, die haar nu overleden oom, Gerrit Zas [1]) († 22 Juni 1546) wilde confisqueeren.

Zij moet echter kort hierop zijn overleden, wij lezen namelijk dat op 25 Nov. 1553 haar oudste zoon Joost Sonoy in 't huwelijk treedt en in dat huwelijk aanbrengt de goederen, die eertijds aan zijn moeder hebben behoord.

De „erentfeste en vrome" Joost Snoey werd bij het opmaken der huwelijksche voorwaarden geassisteerd door Jacob Uten Enge, Deken der kercke van St. Peter t'Utrecht, door Adriaan van Zuylen, kanunnik van St. Jan, en door Dirk Snoey, zijn broeder; zijn bruid Elsabé van der Haer, dochter van Jan en van Anna van Zuylen van Nijvelt werd geassisteerd door Anthonis Foeyt en door Job en Adriaan v. Zuylen beide haar oom. Joost brengt aan ten huwelijk een tiend, gelegen in het land van Kleef en den hof „ter Bleek", mede aldaar gelegen en te leen gehouden van den Jonker van den Bergh. Verder een stuk goeds, genaamd Wolfswinckel, gelegen in „de gerechte van Rynswoude ende van Palinck van Scherpenzeel" te leen gehouden en noch een stuk goed in dat zelfde gerecht, genaamd Sniddelaar van de Keyzerlijke Majesteit te leen gehouden. Nog brengt hij aan 14 morgen 1 honts land in Portengen (eigen goed) en eindelijk de huizinge gelegen „aen de oostsyde van de graft tussen de Viebrug ende St. Jacobsbrugge met 't huys daeran genaemt 't Cleyne Hert." [2]) Jan van der Haer geeft „na syne ende Juffr. Anna syn huysvrouw's doot" 15 morgen land in Vreeswijk en belooft

[1]) Gerrit van Sasse, zoon v. Gysbert reeds vroeger vermeld, was 1512 met een stuk land te Overmeer in Gooiland beleend; in 1513 was hij raad van Utrecht, als wanneer hij uit de stad gebannen werd, omdat hij oproer had gemaakt, kon 1518 terugkomen onder eede van geen nieuwigheid of gevaarlijkheid te zullen doen en op niemand zijn verbanning te zullen wreken. Hij werd begr. i. h. Karthuizer-klooster.

[2]) Het huis ten Harte of ter Harte werd verdeeld in het Groote en Kleine Huis ter Harte; een herinnering aan dit pand in het op de Oude gracht uitkomende Hartsteegje.

daarenboven om den voormelden Joost Sonoy en Juffr. Elsabé syn toecomende huysvrouw twee jaar lang in zyn huys de kost te geven." [1]).

Voorzeker is dit een eigenaardige bepaling, die wel niet veel in huwelijksche voorwaarden gevonden zal worden; wellicht is de oorzaak hiervan dat Jan van der Haer huurder was van een pand aan Sonoy toebehoorende en door hem in zijn huwelijk mede aangebracht.

Uit deze voorwaarden zien wij dat Joost's vader het goed ter Bleek en andere eigendommen in Kleef bezat, maar tevens dat op Joost het goed de Sniddelaar en de beide huizen aan de Oude gracht te Utrecht, hem van zijn moeder aangekomen, zijn overgedragen. De Sniddelaar lag onder Woudenberg of Leusden en was later leenroerig aan Utrecht; in een acte wordt van dit goed gezegd dat 't voor een borg gehypotheceerd werd voor 't huis ter Hart binnen Utrecht.

Het huwelijk van Joost met Elsabe van der Haer is slechts „van korten duur geweest; op 14 Juni 1557 namelijk wordt „een „seecker maechgescheidt gemaect tussen Joost Snoy en Jan van „der Haer ten overstaan van Hr. Adriaan van Zuylen, Kanunnik van St. Jan, Frederik Uten Enge, Adriaan van Zuylen van „Nyvelt en Anthonis Foeyt, intercesseurs ende vrienden opge- „recht, waerbij Joost Snoye Johan van der Haer beweijst ten „behoeve van Lambert Snoye zyn soon, geprocreëert by Juff. „Elsabe van der Haer, syn overleden huysfr., het moeders goet „na den teneur vande huwelicx voorwaarden. [2])

Joost hertrouwde Waelbury van der Aa, vrouwe van Oppuers, dochter van Jonker Philips en v. Clara des Barres.

Op 30 Nov. 1565 wordt voor notaris Adrianus Hildernisse te Mechelen een acte gepasseerd tusschen Clara de Barres, eerst weduwvr. van Jonker Philip van der Aa, laatst van Jonker Antony van Houthem, Heer van Hullenberch, ter eene zijde, en Jonker Adolf van der Aa en Jonker Joost Snoye, als gehuwd hebbende Waelburch van der Aa, kinderen van Philip voornoemd, ter andere zijde, over goederen enz. en over „querelen" die ontstaan mochten tusschen de kinderen uit het eerste en uit het tweede huwelijk van Clara de Barres—accoord. [3])

[1]) v. Buchell E fo. 159.
[2]) Ibid. fo. 160.
[3]) v. Buchell E fo. 114.

In 1588 was Waelburch van der Aa weduwe en hertrouwt zij Hr. Simon van der Werve, eertijds markgraaf des lands van Rijen en schotet van Antwerpen en reeds 2 maal weduwnaar, 1o. van Isabeau van der Haept en 2o. van Anna van der Noot. Uit de huwelijksche voorwaarden, opgemaakt in 't hof van Immerseele door notaris Pieter de Muntere blijkt, dat Waelburch bij Joost Sonoy kinderen had [1]. Volgens Te Water „Verbond der edelen" is door zijn zoon Philips, Ridder, Burgemeester van Mechelen, gehuwd met Florence de Brimeu het geslacht Sonoy voortgeplant. Hij zegt „zeker is 't dat Philips Sonoy en verdere afstammelingen ongemeen in de gunst van het Spaansche Hof gestaan hebben en dat Koning Philips in 't jaar 1664 openlijk verklaarde dat de voorouders van Jan Karel Sonoy en dus ook zijn grootvader Joost zich aldaar zeer getrouw aan 's Konings voorzaten, zoo in den krijgsdienst als in 't burgerlijk bestaan gedragen hebben." [2]

De Heerlijkheid Oppeurs, in Brabant gelegen, is door overerving in dezen tak der familie gekomen, welker afstammelingen later den titel van Baron ontvingen en nog in Belgie voortleven onder den naam van Baron Snoy d'Oppuers.

Uit het eerste huwelijk van Joost was, zooals wij zagen, voor 1557 een zoon geboren, Lambert geheeten. Vermoedelijk bleef deze in Utrecht wonen en was het zijn zoon of kleinzoon Lambert Snoye, die, in 1640 overleden zijnde, door Herman van den Boetzelaer in „de canonisse [3] en prebende" van Sinte Marie te Utrecht vervangen werd. Joost Sonoy wordt vermeld onder de onderteekenaars van het verbond der edelen, maar schijnt zich in de droeve gebeurtenissen dier dagen niet op den voorgrond geplaatst te hebben. Geheel anders is dit met zijn broeder Dirk, die in de vaderlandsche geschiedenis dier dagen een groote rol heeft; door enkelen als een wreedaard gebrandmerkt en door anderen daarentegen gehuldigd als een dapper krijgsman en een trouw aanhanger van Prins Willem I. Zeker is het dat deze laatste met hoogachting over hem spreekt; „de goede en sonderlinge affectie die tot vordering en welvaren der gemeene Christelyke zaak en onzen dienst van alle tyden is dragende de

[1]) v. Buchell fo. 111.
[2]) Te Water III p. 313 v.v.
[3]) Reg. v. Kanunniken v. St. Marie no. 21 p. 117 v.v.

Edele, ons lieve bisondere Joncker Diederick Sonoy", zegt Willem van Oranje, die zijn menschen goed kende.

Volgens zijn eigen getuigenis is Dirk in het land van Kleef geboren omstreeks 1529, dus een jaar of 6 na de schaking zijner moeder. Alva en zijn raad noemen hem een edelman uit het land van Gulik [1], ik vermoed dus dat Dirk in Calkar geboren is of op het goed ter Bleek, dat aan zijn vader Lambert behoorde. In zijn jeugd diende Dirk, als edelman van Maximiliaan v. Oostenrijk, onder zijn bende van ordonnantie, met vier paarden den koning en keizer. Hij werd echter een ijverig lid van het verbond der edelen en was een der moedigste behartigers van de zaken des vaderlands en van Oranje, waarom hij door Alva gebannen werd. Hij had de eerste bestelbrieven ter zee en mag dus een der eerste Watergeuzen heeten [2]).

Het is ons voornemen niet een levensbeschrijving van Dirk Sonoy te geven [3]); vermelden wij alleen dat hij door Prins Willem tot stadhouder van Noord-Holland werd aangesteld en in deze kwaliteit eenige gerechtsplegingen liet voltrekken, die zijn naam met een zwarte kool hebben doen aanstippen. Men vergete echter niet dat in de eerste jaren van den grooten strijd tegen Spanje de zeden ruw en onbeschaafd waren en de hartstochten tot het uiterste geprikkeld. Ook stond Dirk met Prins Willem in geregelde briefwisseling onder den verdichten naam van Daniël van Zanten (Xanten in Kleef) en van Nathanaël van Calcar, welke pseudoniemen ons nog meer heenwijzen naar het land, waar de heldin onzer schets in 1521 werd henengevoerd.

Van 1594 af vertoefde Dirk op het kasteel te Dyke of Dyksterhuis in Groningen; hier werd hij ziek en trof hem een beroerte, waardoor hij eenige dagen krankzinnig bleef; hij overleed 2 Juni 1597 in den ouderdom van 68 jaren. Twee malen is Dirk gehuwd geweest, het eerst met Maria van Malsen, dochter van Otto en Margaretha van de Camp gezegd Splinter, vrouwe van Naters en Bloys. Deze vrouw overleed 12 Sept. 1584 te Enk-

---

[1]) Marcus, Sententien blz. 37 en 51.

[2]) A. P. van Groeningen, geschiedenis der Watergeuzen p. 314 en Mr. J. C. de Jonge, geschiedenis v. h. Ned. Zeewezen I p. 173.

[3]) Veel is over Dirk Sonoy geschreven, zie Bor, Hooft, Wagenaar, van Kampen, vaderl. karakterkunde, Te Water, Verbond der Edelen, Groen v. Prinsterer, Archieven etc. III p. 419 v. v., A. P. van Groeningen enz.

huizen, maar werd nevens haar man te Peterburen in Groningen begraven [1]). Zijn tweede echtgenoote was Johanna (de) Mepsche.

Uit zijn eerste huwelijk is een dochter geboren, naar haar grootmoeder Emma of Emmerentia genaamd, aan haar viel de eer te beurt dat op 16 Juli 1582 Prins Willem haar hand vroeg voor zijn bastaardzoon Justinus van Nassau [2]). Van dit huwelijk is niets gekomen; Justinus huwde Anna van Merode weduwe Thomas Morgan [3]) en Emmerentia huwde 1o. Luert Manninga tot Dyksterhuis, zoon van Hajo en van Ditmera Rengers en 2o. (huwelijksche voorwaarden 17 Oct. 1607) Tammo Condersz., burgemeester en hoofdman der Stad en Ommelanden [4]).

Of Dirk nog meer kinderen heeft gehad, is mij niet bekend, ik vermoed echter dat een zoon van hem geweest is Lambert Snoy, ten wiens behoeve Reinold graaf v. Brederode, heer v. Cloetingen en Asten, 16 morgen land in Veenderbroek in den-lande van Heusden aan Dirk Sonoy overgeeft. Lambert was toen (24 Mei 1567) onmundig en zoon van dezen Dirk. Hierover waren Hendrik Bentinck, drost, en Jacob van Rijswijck, leenman der heerlijkheid van Althena [5]), getuigen.

In de vrouwelijke lijn leven de descendenten van Emma Pauw ook in dezen tak voort en wel in het geslacht Alberda, waarin nog lang, misschien nu nog, het geuzennapje van Sonoy bewaard is gebleven en waarin eveneens het huis ten Dyke, waar Sonoy eens woonde tot op heden van vader op zoon is overgegaan [6]).

Hiermede zij deze schets geëindigd en is, naar ik meen, voldoende aangetoond dat het proces, eenmaal over Emma Gijsbert Pauewen dochter gevoerd, verre van in het vergeetboek te ge-

1) Te Water „Verbond der edelen" III p. 302.

2) De brief v. Prins Willem hierover is afgedrukt in Utrecht voorheen en thans I, p. 120 en in het werkje van Dr. Swalue over Justinus v. Nassau p. 12 en 13, deze heer zegt hiervan — de vader (Prins Willem) dreef echter het huwelijk niet tegen den zin zijns zoons door, hoewel hij er staatkundige bedoeling mede had. — Volgens Dr. Swalue bleef Emmerentiane Sonoy ongehuwd.

3) Zie hierover Mevr. Bosboom Taussaint „een familielegende".

4) Genealogische bescheiden uit het archief v. Mathenesse, medegedeeld door J. J. de Geer in: Kroniek Hist. Gen. 1852 p. 294.

5) Geneal. bescheiden uit het archief van Mathenesse, medegedeeld door J. J. de Geer in: Kroniek Hist. Gen. 1852 p. 294.

6) Rotterdammer Ct. v. 10 Nov. 1902 bericht dat de erfgenamen v. wijlen Jhr. G. Alberda v. Menkema in Dec. 1902 het huis ten Dyke aan den Oudendijk te Pieterburen voor afbraak zullen verkoopen. (Thans geschied April 1903 Red.)

raken, alle instantiën heeft doorloopen; dat zij vredig haar huwelijksgeluk heeft gesmaakt, kinderen uit haar huwelijk heeft zien geboren worden, die in Utrecht in aanzien zijn geweest en dat zij de moeder is geweest van een der grootste helden in een tijdperk dat er zoovelen waren, die op dien eeretitel konden bogen.

Six (XIVI, 121). — Nader onderzoek leerde mij dat de penning op Cornelia Six *niet* is van de daar opgegevene persoon, maar *wel* geslagen ter nagedachtenis van de dochter van Willem Six en Catharina Hinlopen, welke Cornelia ongehuwd aan de Kaap de Goede Hoop is gestorven. [1]) Het familiearchief der d'Ablaing's leverde hiervoor bepaalde bewijzen door documenten van den hr. d'Ablaing, wiens moeder hertrouwde met Willem Six, broeder van Cornelia. Bij nadere beschouwing vertoont dus deze penning het gequarteleerde wapen van Six en Hinlopen. Elders vond ik echter personen vermeld, blijkbaar uit Zeeland afkomstig, aan wien, te recht of te onrecht, een wapen wordt gegeven, geheel gelijk aan het onze. [2])

Dit is het geval met Johanna Six, echtgenoote van Jacob Dedel, op een geslachtsboom behoorende tot het legaat van Jhr. Fabricius, berustende in het Stedelijk museum te Haarlem. De hr. van Eelde te Utrecht deelde mij mede dat zij eene dochter was van Daniel Six, opperhoofd van den Nederlandschen handel in Japan in 1667 en 1669. (Zie ook Valentijn, O.-Indië, Deel V 2de stuk, folio 43.) Den 1 Juni 1663 werd hij weesmeester, en 9 Januari 1673 ouderling te Batavia. Hij schijnt vóór 14 January 1675 te zijn overleden. Ik houd hem voor denzelfden persoon als Daniel Six, van Middelburg, ondercoopman in dienst der E. Compagnie, gehuwd te Batavia 1649 Maart met Sara Gerrits van Amsterdam, jonge dochter (zie Nav. 1865, bl. 249 kolom 2). Zijne geboorte wist ik in de Collection des fiches te Leiden niet op te sporen.

Voorts vond ik in de 16 kwartieren van Daniel Luycx Massis,

---

[1]) Zie Kok. Vad. Woordenb. XXVII. 121. v.v.

[2]) Dit laatste vindt men ook op de wapenkaart van Smallegange. In den tekst staat alleen „Siet le Carpentier". Kende Smallegange hierbij een wapen wegens naamsovereenkomst toe en leefden er destijds werkelijk Sixen in Zeeland, die zulks voerden?

A° 1758 vervaardigd (thans in het bezit van Dr. Muller Massis, te Groesbeek), onder de moederlijke voorouders (Luycx) eene alliantie van N. N. Houtmans met N. N. Six, boven welken naam, wederom te recht of te onrecht (?) ons wapen in kleuren staat aangegeven. Ni fallor voerde Houtmans hierop op sinopel goude leliën (3. 4.). R. C. SIX.

Stern-Kreuz dame. — In de genealogie van het geslacht van Hoevell of Hövell komt voor: Agnes Jacoba v. H., hofdame bij Anna Isabella gravin van Bentheim, geb. van Stirum, te Bentheim ongehuwd † 24 Januari 1687, en van wie gemeld wordt, dat zij Stern-Kreuz dame was. Wat was dat voor eene orde? Te vergeefs zocht ik er tot dusverre naar.
Spijkerbosch onder Olst. VAN HOEVELL.

Van Wijk. — Kan iemand mij zeggen, wie de ouders waren en wat het beroep was van *Claas van Wijk*, gehuwd 10 Juni 1764, in de Nieuwe Kerk te Amsterdam met Elisabeth Pouwels? Alle verdere inlichtingen zullen hoogst welkom zijn.
N. P. C. VAN WIJK.

Georg van Welderen. — Wáár sluit in de genealogie van Welderen aan: Georg (Jorien) van Welderen tr. 1°. N. N.; 2°. wonende te Nijmegen, 12 Jan. 1620 aldaar Jenneken Jelis, j.d. van N.; 3°. ald. 16 Dec. 1621 Anna van Broeckhuysen Hendriksdr. (wapen zie bij Rietstap, A. G. onder Bruchhausen — P. de Minden), die zelve getrouwd geweest was eerst met Berndt van Holt, daarna met Hendrik van Noyen en daarna (ondertr. te Nijmegen 23 April 1615) met Jan Roukens.
Middelburg. Mr. B. F. W. VON BRUCKEN FOCK.

Inscriptie en grafzerken in de Herv. Kerk te Zwartsluis. — Toen ik in 1881 het inwendige dezer kerk opnam, trof ik boven den toegang tot de kleedkamer, vroeger een buitendeur, het onderstaande opschrift aan, gedeeltelijk verborgen onder kalklagen:

AGNIES
ESSEN HUISVROUWE VAN
JOHAN VAN ISSELMUIDEN
DROST DES LANDES VAN VOL-
LENHOE ETC. DEN EERSTEN STE-
EN VAN DEESE KERCKE GELECHT

Deze Johan van Isselmuiden was in 1633 den 4den Juni ten landdage toegelaten, gehuwd met Agnes van Essen, † 1671.

Wat de grafzerken betreft, waren er slechts drie, die vermeldenswaard zijn. Nabij den lezenaar van den voorlezer een steenen grafzerk, waarop een wapenschild, waarin een gekroonde kuipershamer met de letters R. A. S. B.; hier ligt een lid van het te Zwartsluis bekende geslacht Stroomberg begraven.

Rechts van den preekstoel een steenen grafzerk van den Burgemeester Jan van Steenwijck, met diens wapen, 3 vogeltjes geplaatst 2 en 1, en daaronder staat: Jan van Steenwijck, Burgemeester en Mo....

Vóór den preekstoel een grafsteen met alliantiewapen, waaronder: Smits en R.... i a, gedekt met een helm met helmteeken van Smits, de lelie namelijk, die in diens wapen is; het vrouwenwapen vertoont: een keper verzeld van 3 klimmende leeuwen, 2 boven 1 onder. Verder stond op de zerk voor zoover nog leesbaar:

Hier rust Casparus Smits Rentmeister,
In sijn leven van 't Swartewaters Slys
En van de Neuwe Sluys. Nadat de vorige ziel
Int Lighaem had begeven vont zij in....
In plaats van een Aartsch een Eeuwigduyrend huys.
Chari.... Petri.... lus Filius posu....
Anno Reparatae salutis CIƆDCLXXIX 7 Junii

Spijkerbosch onder Olst. VAN HOEVELL.

Wapen van Van Schaick. — In de wapenveiling van het kasteel Heeswijk werd 6 Juli 1899 (n°. 1353 van den catalogus) verkocht een kruithoorn, vervaardigd uit een grooten buffelhoorn met koper beslag. Deze droeg de naam: Jan Aderisz van Schaick, het jaartal 1581 en het volgend wapen, gedeeld:

a. Van? met een dubbele ring i/h midden, vergezeld van 3 leliën (2.1.), de beide bovenste schuin van elkander afgewend.

b. Van? beladen met drie groote heraldicke lelien. (2—1.)

In Scheffer's Geslachtslijst der Hogendorpen komt het onder *a.* aangegeven wapen voor als dat van het geslacht Schadijk. Welk geslacht voert dan het wapen b?

Het dorp Schaik, Schayk of Schadewijk in de Meierij voert

een geheel ander wapen (een goud veld beladen met een vogel (raaf?) van sabel d'Ablaing van Giessenburg Gemeentewapens).

R. C. SIX.

Hoogschouten van Hasselt en over Hasselterambt. — De aan het Zwartewater gelegene stad Hasselt was vroeger de zetel van twee gerechten, namelijk het Stadsgerecht en het Hoogschoutengerecht, aan welke beide de hooge, middelbare en lage jurisdictie was opgedragen; het laatste oefende zijne rechtsmagt uit over het geheele Hoogschoutambt van Hasselt en dus over het grootste gedeelte van het voormalige kanton van dien naam.

Indertijd werd mij eene opgave der Hoogschouten verstrekt uit een aanteekeningboek, waarschijnlijk afkomstig van Arend Sloet van Tweenijenhuizen, in het laatst der 18de eeuw Drost van Salland. Die opgave laat ik hier volgen, terwijl het tusschen haakjes vermelde elders door mij werd aangetroffen.

Hoogschouten van Hasselt en over Hasselterampt.

1343 Geert Mulert. 1363 Geert Mulert, regter. 1368 Coop Wijnekes (Winekijns), schulte. 1379 Zeimo Mulert. 1402 Bartholt Gerbolding. 1411 Zweder Scholte (Sweder Schock 1408.) 1429 Geert Mulert. 1459 Hesselt Mulert (aangesteld 16 Mei door David van Bourgondië). 1467 Hendrik Mulert. 1498 Lubbert Mulart. 1537 Arent Mulart. 1560 Ernst Mulart. 1570 Hendrick Swaefken, bij den duc d'Albe gestelt schoon hij geen burger was. 1578 Albert van Brandenborgh op recommandatie van die van Hasselt gesteld (29 Nov.) en Henrick van Laer, bij den stadthouder gestelt, weer afgezet (11 Oct.). 1599 Lubbert Mulert. 1615 Henrick van Keppelfox. 1628 Rudolf van den Clooster. 1639 Rutger van Haersolte (9 Maart). 1675 E. B. Bentinck. 1714 A. A. van Haersolte (Antonie Adolph tot Haerst). 1723 W. J. van Broekhuisen. 1733 G. van Dedem van de Gelder. 1738 Christoffel van Voerst van Hagenvoorde † 1774. 1774 Robbert Henderick van Hambroick, door den Stadhouder, † 1795. 1790 Derk Frederik van Voerst tot Allerding, door den Stadhouder. 1795 door de Volksregeringe aangestelt tot Hoogschout van Hasselt R. de Vos van Steenwijk.

Het sterfjaar 1795, achter van Hambroick voorkomende, zal wel achter van Voerst moeten gelezen worden; ik veronderstel ten minste, dat het eene vergissing is bij het afschrijven. Het wapen

van het Hoogschoutambt Hasselt, waartoe o.a. ook Staphorst en Rouveen behoorden, was, indien ik goed werd ingelicht, van zilver met eene dwarsbalk van keel, en dus gelijk aan dat van hét geslacht van Doorninck.

* * *

Dezer dagen naar iets anders zoekende trof ik in den Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren, jrg. 1849, eene verhandeling aan van den heer F. A. Ebbinge Wubben, getiteld: „Geschiedkundig overzigt omtrent het ambt van Hoogschultus van Hasselt en Hasselter ambt," en heb daaruit de opgave der titularissen vergeleken met die, waarschijnlijk afkomstig van Arend Sloet van Tweenijenhuizen, welke door mij is medegedeeld.

Het bleek, dat de heer Wubben bovendien nog heeft: 1348 Werner van Bredlaar, 1357 Johan Alphertssoen, 1365 Jacob Wynckerssoen Sutepan, 1375 Berend Morriaan, 1399 Johan Ten Toern, 1400 Wolter Ten Toern, 1402 Jan Plaatman en 1536 Geert Mulert, terwijl Zeino Mulert, Lubbert Mulert en van Broekhuisen ontbreken.

In de jaartallen van ambtsaanvaarding is hier en daar verschil; de heer W. heeft: 1408 Sweder Scotte, 1557 Arend Mulert, 1565 Hendrik Swaafken, 1788 Derk Albertus van Voerst tot Allerding, die als interim Hoogschultus werd opgevolgd door Lambert Joost Gansneb genaamd Tengnagel tot Bonkenhave; terwijl Reint Hendrik de Vos van Steenwijk fungeerde tot 1811, nadat in 1809 de titel in dien van Baljuw was veranderd. De eerste, die den titel van Hoogschultus in openbare stukken aannam, was, volgens den heer W., Rutger van Haersolte.

Het „Geschiedkundig overzicht" is zeer lezenswaard. Wat het Hasselterambt betreft, zegt het: „het Hasselterambt bestond uit de tegenwoordige gemeente van Staphorst, alwaar men van de vroegste tijden drie scholtussen had, als te Yhorst, Staphorst en Rouveen. Yhorst en Staphorst is reeds in de 16de eeuw gecombineerd geworden. Te Rouveen heeft men eenen afzonderlijken scholtus gehad tot in het begin der 18de eeuw. Als toen zijn de drie dorpen en onderhoorigheden één schoutambt geworden. In Hasselterambt hadden de schouten geen regtsgebied; de ingezetenen aldaar stonden teregt voor den Hoogschout, die ieder Maandag te Hasselt het hoogadelijk hoog schoutengerigt

hield. De voluntaire jurisdictie was hem opgedragen, doch de vorm der akten week af van den gewonen stijl". Ook kan men uit die verhandeling zien, dat de verrigtingen, aan de bediening van Hoogschout gehecht, in allen deele gelijk stonden met die, welke tot de Drosten behoorden. De Hoogschouten hadden daarbij in het geheele ambt het lage regtsgebied en lieten dit door eenen Verwalter bedienen. Bovendien hadden zij in het zoogenoemde Hasselter Kerspel, (bestaande grootendeels uit de Nieuwesluis, Sluis Baarlo, Zwarte Waterklooster en aanhoorigheden) de voluntaire jurisdictie.

Spijkerbosch onder Olst. VAN HOEVELL.

Familiewapen (LIII, 125). — In mijn bezit is het wapen van Frans van der Straten (Straaten), lid van den raad de stad Schoonhoven, hoogheemraad etc. Dit wapen (houtsnede) geeft géén kleuren aan, doch heeft op een veld van .... eene *stappende koe* van .... op grasgrond.

Ook Jhr. van der Straten van der Hill voerde (in hartschild) o.a. eene *stappende koe.*

Kan bovengenoemd soms eene aanwijzing wezen?

H. DE VOOGD VAN DER STRAATEN HZN.

's-Gravenhage.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Hersteeg (XLVI, 379). — Niettegenstaande het antwoord van de geëerde Redactie, meen ik dat deze steeg (thans straat) oneigenlijk verdoopt is in Hertogstraat. Wanneer wij den Inventaris van het Oud-Archief der Nijmeegsche Broederschappen, opgemaakt door Mr. Joosting (Nijmegen 1891), opslaan op het register, dan vinden wij, dat deze steeg in tallooze der afgeschreven stukken met de verschillende spelling voorkomt van Hyrt-steghen, Hyrtz-steghe, Hirt-stege, Hirtz-stegen en Hertstege. Nimmer als Hertogs-steeg.

Wel wordt in twee stukken (Ch. 689 en D. 85) melding gemaakt van een Hertogenstege en van 's Hertogen-strait.

Echter wordt in D. 85 gesproken van „een stuk lands in den Nederenbussche (Neerbosch), die Heessche camp, tusschen de Smaelstege en de Heessche graeve, aen des Hertogen stege"; (het stuk is van 7 November 1417); terwijl in Ch. 689 (d.d. 26 Januari 1495) sprake is van een erftins uit een rente van *f* 110.— uit „den Bunsweert" in Boenyngen (Beuningen), ten N. van de 's Hertogenstrait en ten Z. van den Waal. In beide gevallen is dus van geen straat of steeg binnen Nijmegen sprake.

Onze „Hyrtsteghe" lag (ik doel hier op de tijden vóór de nieuwe ommuring, welke a°. 1467 voltooid werd) even *buiten* de stad ten zuiden van de oude Stads-wal, waaraan de benaming „oude Stadsgracht" nog heden ten dage herinnert. Hierlangs trok in de middeleeuwen de stadsherder of, gelijk men hem toen in het half-duitsche grens-dialect noemde, de Hirt. Zoodanige herders vindt men in Duitsche steden nog heden ten dage, zelfs in gemeenten van 20.000 zielen. Op het blazen van den hoorn verlaten de dieren des morgens hunne stallen, om 's avonds tehuis komende, uit eigen beweging die stallen weder op te zoeken. Ik twijfel er niet aan, of zulks vond vroeger ook te Nijmegen plaats. In onze steden werden oudtijds nimmer van regeerings-

wege namen aan straten of wegen gegeven. Deze ontstonden in den mond des volks. Zoo de in 1417 reeds genoemde Johan Ottensoensgasse (ook te Nijmegen), welke naam in 1561 tot Notengas, in 1611 tot Nuttengas verbasterd was en thans even onjuist Otto-gas heet. Zoo de thans, naar ik meen, onbekende „Heren-Robberts-gasse" in 1445 genoemd, (zie Joosting's werk) waar mogelijk 't huis stond van Ridder Robbert van Appeltere, Burggraaf van Nijmegen, a°. 1402.

Ware de „Hyrtsteghe" in werkelijkheid Hertogsteeg gedoopt, bijv. naar de Geldersche vorsten, die sedert 1339 dezen titel voerden, dan is het toch zeer vreemd, dat deze steeg in den bovengemelden Inventaris van af 1382 tot 1537 onveranderlijk als Hyrt-, Hirt- of (met een 2^den^ naamval) als Hyrtz- of Hirtz-steghe voorkomt, en eerst a° 1602 als Hert-steeg optreedt, waaruit later de Her-steeg zou ontstaan. Juist deze vastheid van spelling in de 15de eeuw komt mij voor een sterk bewijs voor mijn beweren te zijn.

Wat andere straten te Nijmegen betreft, zoo wordt de Muchterstraat in oude stukken geschreven „de Moeyterstrait." De H^r^. Janssen van Raaij heeft de beteekenis van dezen naam teruggevonden, in het oude stuk waar van „moeyteren" wordt gesproken, waarmede ongetwijfeld visch-vrouwen bedoeld worden. Meuken, in de meuk staan, is: weeken, in de week staan. Vele vischsoorten dienen geweekt te worden vóór het gebruik. Is hieruit „meukster" ontstaan = visch-weekster, visch-handelaarster?

In Joachim Oudaan's Poezij (Amsterdam 1712) Deel, II, bl. 293 lees ik:

„Als *Maanart* in den schoot *Van Deuverden* gemeukt.

„Een jonge *Maanart* zie," enz.

Hier schijnt het de beteekenis te hebben van: zwanger gaan van.

In N.-Holland heeft „meuken" de beteekenis van broeien, gaar worden. Zie Nav. VI. blz. 361.

De Pouwel (Paul) straat heet in een stuk van 1618 opeens *Pauwe*straat, terwijl de Boddelstraat (op de kaart van Thieme a°. 1882 staat zelfs *Bottel*-straat), in de 15de eeuw Budden-straat heet en eerst in de 16de eeuw als Bodde-straat voorkomt. Wat is de beteekenis van Budden?

De Waalkant aan het uiteinde der Papen- en der Vinken-gas heette blijkens verschillende stukken van den Inventaris in de 15^e^ eeuw „opten Wyer." In dit stadsgedeelte stond ook de Kreitz-

poorte. Dit „kreitz" wijst, dunkt mij, evenzeer in Duitsche richting als het „Hirt" in den naam van de hierboven besproken steeg.

R. C. Six.

Dichtregels van den Chevalier de Boufflers. — Stanislas chevalier de Boufflers, geb. te Luneville in 1737, † 1815, is bekend geweest om zijne geestigheid. Zijne moeder, de markiezin de Boufflers geb. Beauveau-Craon, was eene schoone en geestige vrouw aan het hof van koning Stanislaus Leczinski.

Na in militairen dienst te zijn geweest werd Boufflers tot gouverneur van den Senegal benoemd in 1785 en na zijne terugkomst in de Académie française aangenomen in 1788; in 1789 werd hij in de Etats-Généraux verkozen, week uit en kwam eerst in 1800 in Frankrijk terug. Vooral is hij bekend door zijne lichte poëzij en zijne vertelsels.

Onder papieren, afkomstig van mijnen grootvader, trof ik o.a. een aardig vers van hem aan, gericht aan zekere Maréchalle de Mirepoix bij de toezending van een haarlok, luidende als volgt:

Recevez ces cheveux que le temps a blanchis,
D'une longue union qu'ils soient pour vous le gage;
Je ne regrette rien de ce que m'ôta l'âge,
Il m'a laissé de vrais amis,
On m'aime presqu'autant, j'ose aimer d'avantage;
L'astre de l'amitié luit dans l'hiver des ans,
Fruit précieux du goût, de l'estime et du temps;
On ne s'y méprends plus, on cède à son empire
Et l'on joint sous les cheveux blancs
Au charme de s'aimer, le droit de se le dire.

Zij antwoordt op niet minder aardige wijze:

Que parlez-vous de cheveux blancs!
Laissons, laissons courir le temps,
Que nous importe son ravage,
Les tendres coeurs en sont exempts,
Les amours sont toujours enfants
Et les grâces sont de tout âge.
Pour moi, ta mire, je le sens,
Je suis toujours en mon printemps
Quand je vous offre mon hommage;
Si je n'avais que dix huit ans
Je pourrais aimer plus longtemps,
Mais non vous aimer d'avantage.

Spijkerbosch onder Olst. Van Hoevell.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Harmonica (?). — „Mejuffrouw Kirchgessner, bericht aan alle „kenners en liefhebbers van de Muziek, dat zy reeds lang als „de eerste *speelster* van het zeldzaam Instrument, *de Harmonica* „bekend is; zal de eer hebben op Woensdag den 22 Dec. 1802 „'s avonds om 6 uuren, in de Stads-Muziekzaal alhier een *concert* „te geeven en zich (op haar verbeterde Engelsche *Harmonica*, „welke zy zich by haar' lang verblyf te Londen heeft laaten „vervaardigen), te laaten hooren, zoowel Solo als ook met ac- „compagnement. De Muziek die zy zal executeeren, is door *Mo-* „*zart* en andere groote Meesters expres voor haar gecomponeerd. „De lootjes zyn te bekomen in het Logement *Groot Paushuizen*". (Utr. Cour. van 17 Dec. 1802).

Rekening houdende met de zucht tot overdrijving in artisten-reclames van dien tijd, waardoor wij nauwlijks geloof kunnen slaan aan hare bewering, als zouden „Mozart en andere groote toonkunstenaars" voor haar expres hebben gecomponeerd, mogen wij hier de vraag stellen: Welk instrument bespeelde zij? Een gewone hand-harmonica kan het m. i. niet geweest zijn, omdat die soort van muziekinstrumenten eerst later in zwang zijn gekomen. Een harmonium-orgel wellicht? Wie het weet, zegge het!

F. E.

Nieuw uitgevonden muziekinstrumenten. — „Le soussigné, „pour satisfaire au désir de plusieurs amateurs de Musique, se „propose de faire entendre la semaine prochaine à la Salle du „Vieux-doelen à la Haye, Mardi 10, Jeudi 11 et Samedie 14 Mai, „deux Instrumens de nouvelle invention, le *Melodion* et *Chalyp-* „*sonans*. Le premier réunit toutes les perfections qu'on rencontre „dans la plus grande partie des Instrumens à vent et à cordes. „Il est d'une méchanique nouvelle inconnue jusqu'à nos jours. „Le Chalypsonans est également un objet tout nouveau. On en

„tire les sons les plus agréables et harmonieux. Un amateur „d'un talent marqué touchera du Mélodion et le soussigné du „Chalypsonans. On commencera à 4 heures et demi et l'on finira „à 6 heures du soir. J. C. Dietz".

(Nieuwe Haagse Cour. van 7 Mei 1803).

Men vraagt welke soort van instrumenten dit waren, en op welke wijze zij bespeeld werden. F. E.

Een kunstenaar in zijn soort. — In de Groninger Courant van 9 Maart 1804 komt de navolgende advertentie voor:

CONCERT-BERICHT.

Het GROOT-CONCERT, het welk door de Heer MEIJER van Manheim, gepasseerde Vrydag in de gewone Concert-zaal is uitgevoerd, heeft de grootte toejuiching en goedkeuring van het Kunstminnend Publiek weggedragen — En daar hy aanhoudend verzogt is nog een Conzert te geven, zo vind hy zig verplicht aan dat verlangen te voldoen. — Genoemden Musicus MEIJER zal dan, op aanstaanden Zaturdag den 10 Maart, 's avonds om 6 uur, wederom een GROOT en buitengewoon CONCERT geeven; waarop Hij *alleen met de Mond*, met veel veranderingen van Kunst-Muzyk, allerleye Instrumenten zal nabootzen, als: de Dwarsfluit, de Hobois, de Fagot, de Clarinet, de Waldhoorn, Pauken, Trompetten enz. Voorts zal Hy Aria's van onderscheidene Vogelen met Variatiën, en verscheiden Aria's uit de Fransche Opera met volle Musyk zingen. — Daar by de eerste maal reeds zo veel goedkeuring verworven heeft, zal Hij trachten deselve waardig te zyn. En om een ieder gelegenheid te geeven, om zyn Kunstvermogens te hooren, zal Zaturdag het CONCERT gehouden worden, in de SCHOUWBURG by de POELEN POORT. — De Pryzen der Plaatzen zyn van 1 gl 10 st., 1 gl en van 10 stuiver, zynde de Entré-Kaartjes in gemelden Schouwburg te bekomen.

J. H. DE SITTER.

Silhouet-portrettensnijder. — „C. Gebhard, genoegzaam be„kend wegens zijne habiliteit in 't silhouetteeren of met de schaar „uit te knippen, hij maakt in den tijd van 5 minuuten twee sil„houetten geheel klaar; die geenen, die zich laaten silhouettee„ren, behoeven niet geheel stil te zitten, en die geene gelegen„heid hebben of niet verkiezen bij hem te komen, gelieven hem

„te ontbieden. De prijs voor de twee van een persoon is 12 „stuivers. Hij verzoekt alle liefhebbers zich spoedig aan te mel- „den naardien zijn verblijf alhier maar een korten tijd zal zijn.

„NB. Hij doet ook de uitgeknipte silhouettten met witte verf „opmaken, het stuk voor op te maken kost 8 stuivers behalve „het uitknippen, hij verkoopt ook de daartoe behoorende liptjes „en medaillons. Is gelogeert bij Loesberg op de Oude Gracht „bij de Bakkerbrug, D n°. 50".

(Utr. Courant van 1 Nov. 1797.)

Medegedeeld door F. E.

Schilderij op 't gemeentehuis te Hasselt. — Het is mij uit een door den heer G. P. Rouffaert aan de Prov. Ov. en Zwolsche Courant van 23 dezer ingezonden stuk gebleken, dat de schilderij, die volgens sommigen de uitvoering van een strafvonnis van den Hoogschout zoude moeten voorstellen, thans in bruikleen aan het Rijksmuseum is afgestaan en de eer van den naam van den maker, van het jaartal en de juiste voorstelling te hebben thuisgebracht, aan den hr. J. Ph. v. d. Kellen toekomt. Het schilderstuk is van N. van Galen 1655, en stelt voor het gericht van graaf Willem de goede over een baljuw van Zuid-Holland (Dordrecht); het onderwerp is bekend van meerdere schilderijen.

De heer Rouffaert is van oordeel, dat het bepaaldelijk voor Hasselt is geschilderd, want Hasselt's wapen prijkt in een renaissance-cartouche boven de figuur van den graaf en de vraag rijst of de schilder zelf geen ingezeten van Hasselt was. Het palet herinnert aan Karel du Jardin.

VAN HOEVELL.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

16 July. Uit dit een en ander ontstonden allerhande praatjes en uitstrooisels, die op zulke losse gronden gebouwt waren, dat men niet wist, aan welke men nog eenigzints zou kunnen geloof slaan. De een zeide: er waren onlusten in 's Hage ontstaan. De ander gaf voor, dat het weer vreede was geworden. Maar eindelijk verdiende het meeste geloof dat de observations-armee van Overijssel weer uiteenging, vermits Hanover reets aan de Franschen was overgegaan. Daarop kregen wij

26 July de tijding, dat eindelijk de Staatscommissie, die na Parijs gezonden was om ons van den oorlog vry te pleiten, in 's Hage terug gekomen was en met het Fransch Gouvernement een overeenkomst getroffen had, waarby vooreerst 18000 man Fransche troepes in Bataafsche soldy zouden overgaan en ten tweede de Bataafsche Republiek zig verbond 16000 man troepes mobiel te maaken en daarenboven nog 4 schepen van linie, 8 fregatten en een groot aantal platboomde vaartuigen uit te rusten; en dat ten dien einde de observationsarmee in Overyssel op nieuw voortgang zou hebben, waaruit het marscheren van de troepes was voortgesproten.

Die conferentie van Parijs was dan geheel buiten verwachting afgelopen. — 18000 Franschen in soldy over te neemen! — 16000 Hollanders mobiel te maaken! Oorlogschepen te bouwen en uit te rusten! — Het kwam derhalven alweder neer op penningen, op opofferingen, op geldheffingen. De laatst gedecreteerde

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 275.

vrijwillige negotiatie was op verre na niet voldoende, om tot dit alles de nodige kosten te bestrijden. Derhalven wierd

10 Aug. een geldheffing gearresteert van twee percent op de bezittingen. Die geldheffing verwekte veel gemor, en was ook zeer nadelig voor de negotiatie, die nog niet volteekend was. Er heerschte alreets groote ontevredenheid over het resultaat van die Paryssche Conferentie. Waartoe, was de algemeene vraag, moest de Bataafsche Republiek zoveel Franschen in soldy overneemen, zoveel troepes mobiel maaken, oorlogsvaartuigen uitrusten, enz. — Waartoe anders, dan om Vrankryk in haare uitgaven te verlichten, ten koste van het welzijn van de Hollanders, van welke veele door die menigvuldige elkander opvolgende opofferingen geheel wierden uitgeput. Oorlog was er niet, als alleen met Engeland; en het Hof van Engeland had rondborstig verklaart van nooit weer een onderneming op het vasteland te zullen doen. Die verklaring wierd echter nog mistrouwt, zelfs door het Staatsbewind en ook door den Generaal Victor. De Engelschen kruisten met eene menigte van schepen voor de Zeeuwsche havens, niet om een landing te doen, maar om een oog in het zeil te houden op hetgeen door Vrankrijk stond ondernomen te worden, waarvan Engeland zo schielyk bericht gekregen had en Holland onbewust gelaten was. In Holland wist men van niets; en ondertusschen kwam er

16 Aug. een Fransch Commissaris in 's Hage aan, om met het Gouvernement over een landing op Engeland te confereren. Maar wat was hier het geval? Frankryk kon niet de minste hulp of ondersteuning op zee van Holland verwachten, want Hollands zeemacht was byna niets. Men was op 's lands werven wel druk bezig met te bouwen; maar het waren platboomde en andere kleine vaartuigen, die gevaar liepen, om door één Engelsche canonskogel in de grond geboort te worden. Dan het zy, hoe het zy. Er moest een sterk corps troepes in Zeeland byeen verzamelt worden om, ingeval het een of ander door Engeland mocht ondernomen worden, by de hand te wezen. Zie daar ging de observations-armee by Deventer voor de derde maal uiteen! Een groot gedeelte van dezelve, na Zeeland moetende marscheeren, passeerde door onze stad Utrecht.

27 Aug. kregen wy eindelijk weer garnisoen, en dat wel van het geheele zesde regiment Fransche hussaren; doch uit hoofde,

dat er gebrek aan stallen was voor zo een groot aantal paarden, wierden twee compagnieën afgezonden op

28 Aug. de eene na de Bilt en de andere na Harmelen. Alle poorten en verdere wachten en posten wierden toen weer door deeze bezet; want de burgers hadden maar alleen de nachtwacht op het stadhuis waargenomen.

In Frankrijk wierden ook legers in en omstreeks de zeesteden en havens byeen verzamelt. Men kon klaar en duidelyk bespeuren, dat Engeland daarvan onderricht was; want er verschenen al meer en meer en zwaardere Engelsche schepen in het gezicht van de Fransche en Bataafsche havens, die telkens al naderby heen en weer kruisten, om, zo van onze kant iets mogt ondernomen worden, hetzelve moeijelyk te maaken. Eenige visscherspinken of andere kleine vaartuigen, die in onze havens lagen, wierden nu en dan wel door hen weggevoert of in brand geschoten, maar iets op het vasteland te onderneemen, was geenzints hun doel. Zy wierpen

29 Sept. wel eenige kogels in Scheveningen, hetgeen in 's Hage een verbasende sensatie veroorzaakte; doch het was maar een bangmaker, een bullebak (om het op zyn platst uit te drukken). Evenwel bleven zy met zwaare schepen een oog in het zeil houden, om de onze by het uitlopen maar dadelyk na de gezondheid te vragen. Toen nu die verschrikkelyke aanval op Scheveningen alhier te Utrecht bekend was geworden, welk feit door allerhande vertelsels en uiteenloopende geruchten was opgesiert, toen wierden aller harten weer bekrompen over die zo zeer naderende onheilen. De geruchten, die daaruit voortkwamen, waren zo verward, dat het onmogelyk was ze aaneen te hechten. Onder deeze muntte er een, dat niet van wynig belang was, boven alle de andere uit, dat namelyk een armee van 12000 man Fransche en 10000 Hollandsche troepes mobiel gemaakt zouden, welke meestendeels omstreeks Amersfoort en Woerden zouden campeeren en gecantonneert worden, en dat het hoofdkwartier alhier te Utrecht zoude gevestigt worden. Geen gerucht, dat meer schrikverwekkend was als dit, kon zig opdoen; evenwel hielden de meest kundigen hetzelve zo niet geheel ten minsten voor het grootste gedeelte verzonnen. Men bleef dus maar wachten op nadere tyding. Een aide de camp van den Generaal Victor kwam

8 Oct. alhier met een boodschap aan de Raad der Gemeente. Men meende dus uit alle onzekerheid verlost te zullen worden; maar neen! Die boodschap wierd verborgen gehouden, tot dat

13 Oct. den kastelein Gravelaar in Groot Paushuisen wierd aangezegt de nodige localen in gereedheid te brengen tot de ontvangst van den Generaal Victor, welke eenige tijd alhier zijn verblijf zoude komen houden. Ziedaar het gerucht van de armee by Woerden weer geheel en al verlevendigt! Men ging al verder en voegde er by, dat de Generaal Dumonceau ook schielyk verwacht wierd om de Hollanders te commanderen. En ondertusschen: het was alles maar in de wind geschermt. Groote beweging, die voortkwam uit de lichtgelovigheid der zwaarhoofdigen. Het was niets anders, als, daar volgens resolutie van het Fransch Gouvernement de halve brigades weer tot regimenten uit vier battaillons bestaande moesten geformeert worden, dat de Generaal Victor onze stad Utrecht verkosen had, om die resolutie aan de in ons land zig bevindende troepes ten uitvoer te brengen. Derhalven cantonneeren en campeeren, hoofdkwartier en Dumonceau, ja zelfs de expeditie op Engeland, die om den burger te verblinden voor een jaar was opgeschort, maar nooit voortgang zoude hebben, dit alles, zeg ik, was op eens in ydele rook verdwenen. Evenwel hadden wij met die resolutie van Victor weer zwaare inkwartiering te wachten; en het was wel te voorzien, dat die groote man ook een gevolg, geevenredigt na zyn grootheid, zoude hebben, waarvan wy de blyken al schielyk ondervonden; Vooraf marscheerde, te weten

12 Oct. het zesde regiment Fransche hussaren van hier na Deventer om plaats te ruimen voor die groote menigte van troepes, die de stad zoude moeten inneemen. De eerste kwamen

13 Oct., zynde de twee compagnieën Grenadiers van het 1ste en 2de bataillon van de 17de halve brigade Fransche infantery om de wachten van Victor waar te neemen. Daarop volgden

15 Oct. de officieren van de staf van de 104de halve brigade en ook die van de elfde, om Victors grootheid nog meer te vergrooten of om wind of kak te maaken. En

16 Oct. kwam de 8ste compagnie van het 8ste regiment Fransche jagers te paard, om Victor tot lijfwacht te dienen. Dit alles was dan gearriveert; doch de man zelf kwam nog niet. Er verliepen nog negen dagen; derhalven

25 Oct. 's morgens vroeg kwam een expresse met de tyding, dat onze stad nog voor de avond met de tegenwoordigheid van den Generaal Victor, Commandant en Chef van de Fransche en Bataafsche armeeën stond vereert te worden. Omtrent 11 uuren 's voormiddags kwam de statiekoets van Myn Heer den Generaal met eenige bedienden en rypaarden binnen. 's Avonds ten 5 uuren wierd Groot Paushuisen met een grenadierswacht bezet; en een dergelyke trok na buiten de Cathrynen om den generaal te escorteeren en het volk aftekeeren. Kort daarna kwam het regiment Bataafsche Dragonders binnen. Men vroeg hen of zy ook tot lyfwacht moesten dienen. Maar neen! zy kwamen maar om door te passeeren. Het wierd zes, zeven, acht ja twaalf uuren, dus de dag was ten einde, en de tegenwoordigheid van den generaal nog niet begonnen. De grenadiers bleven hem evenwel afwachten, en niet te vergeefs; want de klokke half één geslagen zynde, zag men een jacht naderen. Waarlyk! Daar was de generaal! Maar ongelukkig! Hy was ziek. Hy reed met zyn ega, die hem op zyn reis vergezelde, in zyn koets na zyn hotel by Gravelaar. Aanstonds, dus in het midden van de nacht omtrent 1 uur, wierd om Professor Bleuland gezonden, die hem tot zyne geneesing met zyn onderste gezicht in de zoete melk deed zitten, waartoe zoveel melk vereischt wierd, dat de burgers hun gewoon aandeel moesten missen. In het jacht waren ook nog de geheele staf en de overige bedienden van den Generaal, welke alle ook in het midden van de nacht huisvesting moesten gelevert worden. De hofhouding van den Generaal was dan wel groot, want

26 Oct. kwam nog een comp. van het 8ste regiment tot zyn lyfwacht binnen: maar inderdaad het werkje, waartoe zyne komst diende, wierd zeer behendig uitgevoert. In de tyd van drie weken was alles afgelopen. Die geheele nieuwe organisatie wierd dan op de volgende wyse uitgevoert. Toen

27 Oct. de geheele 104de halve brigade uit Zeeland, en

28 Oct. de geheele 11de halve brigade uit Noord-Holland, dus te zamen zes battaillons, alhier binnen gekomen waren, vergaderden die alle

30 Oct. op het Vreburg in de wapenen. Aldaar wierd uit hen het 11de regiment Fransche infantery georganiseert door den adjudant-generaal van Victor, vermits hy zelve nog met zyn billen in de melk zat.

2 Nov. Victor door de melk toen zover herstelt zynde, dat hy een toer in de koets konde ondernemen, begaf zig

4 Nov. na buiten de Cathrynen, om de twee halve brigades die aldaar waren aangekomen, te zien binnen trekken. De eene was de 71ste en de andere de 35ste halve brigade. De eerste kwam uit Middelburg en de laatste uit Den Briel en Hellevoetsluis. Kort daarop arriveerde de Generaal Gratien, die te paard zat en door jagers van het 8ste regiment geescorteert was. Die twee halve brigades vergaderden

7 Nov. 's voormiddags ten 10 uuren op de Neude in de wapenen; aldaar tot het 35ste regiment geformeert zynde, marscheerde hetzelve na het Vreburg. Omtrent 2 uuren begaven zig de Generaals Victor en Gratien met hunne geheele generaalsstaf, alle te paard zittende, meede na het Vreburg. Het voornoemde regiment passeerde toen aldaar de revue voor Victor.

Wy waren dus onophoudelyk in de onaangenaamheid van zes battaillons te moeten inkwartieren.

11 Nov. De 17de halve brigade 's middags ten 12 uuren op de Neude en de 41ste op het Vreburg byeen gekomen zynde, trokken zy beide na het Starrebosch. Ten 1 uur begaf zig de Generaal Victor, met zyn vrouw in zyn koets gezeten, en door een detachement jagers geescorteert, benevens de Generaals Gratien en Beaudet en verdere officieren van het hoofdkwartier, alle te paard, meede derwaarts. Het organiseren van het regiment wierd door Gratien en Beaudet uitgevoert ten overstaan van Victor. Het nieuwe regiment door Victor zelve geinspecteert zynde, trokken zy alle weer stedewaarts in. Van dit regiment bleven de twee eerste battaillons alhier garnizoen houden, het derde marscheerde

12 Nov. na Doesburg en het vierde na Breda. Die zelfde dag 's namiddags kwamen de twee halve brigades binnen, waaruit het 92ste regiment moest geformeert worden. De eerste was de 92ste en kwam uit Gorinchem en Heusden en de tweede de 98ste, die omtrent Veere gecantoneert geweest was. De organisatie van dit regiment geschiedde

14 Nov. 's voormiddags ten 11 vergaderde de 92ste op de Neude en de 98ste op het Janskerkhof. Vandaar marscheerden zy beide na het Vreburg, alwaar het regiment geformeert wierd door den adjudant-generaal van Victor. Het vierde battaillon van dat regiment marscheerde

15 Nov. af na 's Hage; maar de drie overige kwamen ten 11 uuren op de Neude in de wapenen en trokken vervolgens van daar na het Starrebosch, alwaar zy de revue passeerden voor den Generaal Victor, die met zyne gewoone hofhouding en nasleep te voren zig derwaarts begeeven had. En hier meede was dit algemeene werk geheel en al afgelopen.

17 Nov. wierden wy verlaten door den Generaal Victor, welke evenals hy gekomen was, zig weer in een jacht na 's Hage begaf, met zyn gansche hoofdkwartier, zyn zoetemelks achterkwartier, zyn vrouw, zyn bedienden, en alle zyne verdere gevolg, omslag en nasleep, uitgezondert alleen de Generaal Beaudet, die als commandant van de stad alhier bleef en zyn intrek nam in de poort op het Domskerkhof. Victors lijfwacht, de vierde compagnie jagers, verliet ons

18 Nov. en trok na Thiel. De nieuwe organisatie van de Fransche infantery moest ongetwyfelt weer door Holland nageaapt worden; en derhalven wierd

22 Nov. door het Vertegenwoordigend Lighaam de vernietiging van de halve brigades gedecreteerd. Frankryk had in het geheel geen zwaare cavallery in dienst; en dus wierd daarby gedecreteert, dat de twee regimenten zwaare cavallery of ruiters tot lichte dragonders zouden overgaan. Twee dagen daarna

24 Nov. wierd de vernietiging van de schuttery gedecreteert, maar daarby een reglement, volgens welk met 1 January aanstaande eene nieuwe schuttery zoude worden ingevoert. Wy zullen de inhoud van hetzelve voorbygaan; vermits het reglement nagenoeg in alles met dat van de vorige schuttery overeenkwam.

Te dier tyd wierd de spraak van de expeditie op Engeland weer levendig, hoewel ze nog door de meest beredeneerden in twijfel wierd getrokken. De meeste Fransche troepes waren wel landwaarts ingetrokken; maar daarentegen wierd het bouwen van platboomde en andere vaartuigen met meer spoed dan ooit doorgezet, en niet alleen in Holland maar ook in Braband en Frankrijk. Er waren reets meer dan 200 van die vaartuigen voltooit en ten volle uitgerust. Andere toebereidselen tot het doen van een expeditie wierden ook in het werk gestelt. En nog kon de eene of andere onderneming by veelen geen geloof vinden; tot dat eindelyk

8 Dec. voor het Staatsbewind door het lot beslist wierd, aan welke

van de Bataafsche troepes de expeditie op Engeland te beurt zoude vallen. Daartoe wierden vereischt 13 battaillons infantery 2 battaillons jagers, 4 compagnieën artilleristen, 1 compagnie rijdende artillery, 2 esquadrons dragonders en 2 esquadrons hussaren. Alle deeze troepes wierden byeen verzamelt in Haarlem, Leyden, 's Hage, Rotterdam, en de overige in Zeeland. Hieruit ontstond ook eenige beweging onder de Franschen.

Daarop kwam

15 Dec. 's namiddags ten 5 uuren op het onverwachts een expresse binnen met een order aan het 1ste battaillon om zig spoedig na Bergen op Zoom te begeven, om aldaar verder na Zeeland ingescheept te worden. Hetzelve ging dan

16 Dec. 's morgens vroeg al op marsch, en wierd opgevolgt door het tweede battaillon, hetwelk 's namiddags uit Amersfoort terug kwam en

17 Dec. na Bergen op Zoom marscheerde. De platboomde vaartuigen, die in Amsterdam en Rotterdam gebouwt en uitgerust waren, wierden ook na Zeeland overgevoert: derhalven, het ging er op los! De Engelschman moest er aan! In plaats van diegenen die afgemarscheert waren kregen wy

21 Dec. het eerste battaillon, en

22 Dec. het tweede battaillon van het 35ste regiment weer binnen onze muuren om garnisoen te blyven houden. Zy kwamen beide uit Hanover. Met ongeduld wachtende op tijding uit Zeeland, of de landing op Engeland al volbracht was, of de Engelsche zeekasteelen door de platboomde vaartuigen al genomen waren, of op eenige andere tijding, brachten wij dit jaar ten einde.

1804. Het leven en daaden van den Franschen Generaal Marmont geduurende zyn verblyf in en in de ommestreeken van onze stad Utrecht zullen genoegzaam de gansche inhoud uitmaken van het verhaal van dit jaar, alleen uitgezondert de komst van den Franschen Minister van oorlog, den Generaal Bertier, in het begin van de Maand Mey binnen onze muuren, welke ons voor een korte wyl van Marmont zal aftrekken. De expeditie op Engeland geraakte geheel in vergetelheid. Het was ook gansch niet raadzaam zo een onbezonne stap te onderneemen. Wat vermoch dog een schoothondje tegen een bulhond, platboomde vaartuigen tegen driedekkers! Niettemin waren daarmede weer eenige millioenen gelds nutteloos verspilt. De troepes, die in Zeeland

tot de landing verzamelt waren, trokken ook weer landwaarts in. Er wierd in het geheel om geen expeditie meer gedacht, daar niet meer van gesproken, althans niet in onze stad Utrecht; toen onze groote logeergast, Marmont, stond te arriveren. Toen was er heel wat anders te denken en te spreeken, ja zelfs te doen en te volbrengen. Die groote man arriveerde

9 Febr. uit Parys in 's Hage, om boven Victor het opperbevel te voeren over alle de legers in de Bataafsche Republiek en in Hanover. O, wat een verbasend groote man! En met diens mans tegenwoordigheid stonden wy, burgers van Utrecht, vereert te worden. Ja inderdaad! Een expresse, die

11 Febr. binnen kwam, bracht ons de tyding, dat binnen korte dagen de Generaal Marmont alhier zoude arriveeren, dat hy in onze stad zyn hoofdkwartier zoude vestigen, dat derhalven de nodige localen daartoe in gereedheid moesten gebracht worden, en dat voor eenige dagen 5000 man Franschen moesten ingekwartiert worden. Wel wat een aangename tyding was dit voor regent en voor burgers! En het een of ander in het werk te stellen om zig daartegen te verzetten, was nog minder raadzaam. Men begreep dus maar goedwillig te gehoorzamen. Tot het hôtel van Marmont, als ook tot het hoofdkwartier wierd het geheele logement Groot Paushuisen ingericht, en in de Place Royaal en het Oude Kasteel van Antwerpen wierden de localen gereed gemaakt voor de overige Generaals en verdere officieren van het hoofdkwartier; voorts wierd het Bureau van inkwartiering kennis gegeeven van die zwaare inkwartiering, die zou moeten plaats hebben. De toebereidselen tot hunne ontvangst waren zo groot, dat het scheen alsof een Monarch binnen onze muuren verwacht wierd. Noch zes dagen verliepen er, eer dat wy iets van de komst van Marmont gewaar wierden: maar toen de dag van

18 Febr. genadert was, kwam er een expresse met de boodschap, dat de Generaal de volgende dag zyn hotel zou koomen betrekken. Vooraf kwam een corps Fransche constapels met eenige stukken geschut om te kunnen vuuren, wanneer het vereischt wierd. De dag van

19 Febr. vorderde tot over de middag; en wy bespeurden nog niets: maar omtrent 2 uuren zagen wij, dat de komst van onzen grooten logeergast naderde. De twee alhier in garnisoen liggende

battaillons, zynde van het 35ste regiment vergaderden op het Vreburg in de wapenen, vanwaar de twee grenadierscompagnieën aftrokken om Groot Paushuisen te gaan bezetten; en de constapels trokken met hun geschut na buiten de Cathrynen. Ten 4 uuren begaf zig de Generaal Beaudet met nog drie officieren van zyn staf, alle te paard, meede derwaarts, om Marmont te gemoet te ryden. Omtrent 6 uuren hoorden wy het canon afgaan: en waarlyk, daar was de Man zelf! Hy kwam de stad inryden met twee opene wagens, die voor en achter door jagers geescorteert waren met blasende trompetters. Hy zat in de voorste met zyn vrouw en den Generaal Vignolles, en de Generaal Gosses met nog een andere en de aides de camp van Marmont waren in de achterste gezeten. Toen alle die Heeren aan het Hotel van Marmont waren afgetreeden, gingen de militairen weer uiteen; en het Hotel wierd bezet met 2 grenadiers en 2 jagers te paard. 's Anderen daags

20 Febr. 's morgens ten 7 uuren wierd 40 à 50 maalen het canon gelost op de wallen, om wyd en zyd uit te bazuinen, dat de Groote Man binnen onze muuren gearriveert was. Ten 11 uuren kwam uit Amersfoort binnen het derde battaillon van hetzelfde regiment, waarvan de twee eerste battaillons alhier in garnisoen lagen, en ten 12 uuren uit 's Hage de eerste compagnie van het achtste regiment jagers te paard om Marmont tot lyfwacht te dienen. Voor het overige kwamen de gansche dag door rytuigen binnen met officieren van de staf en ook andere, die tot het hoofdkwartier behoorden; zodat de nasleep en omslag van dit nieuwe opperhoofd nog verre die van Victor te boven ging. De volgende dag

21 Febr. wierden de drie battaillons gecommandeert om door Marmont geinspecteert te worden. Zy marscheerden alle 's voormiddags ten 9 uuren na het Starrebosch. Een uur daarna begaven zig de Generaals Marmont, Vignolles, Beaudet en nog twee andere benevens de aides de camp van de vyf generaals, alle te paard en in hunne beste uniformen, voorafgegaan en gevolgt door een escorte jagers, meede derwaarts. Het gaf voorwaar een vertoning zo groot, geevenredigt na de grootheid des Mans. Vooraf wierden manoeuvres verricht en daarna de inspectie gedaan door Marmont zelf met veel exactitude. Zyn geheele nasleep ging achter hem door de gelederen. Het was omtrent

half twee, toen die statige inspectie was afgelopen: intusschen was omtrent half een het geheele 18de regiment jagers te voet binnen gekomen uit Gouda, Schoonhoven en Oudewater: en ten 2 uuren kwam nog daarenboven het geheele 11de regiment infantery uit Arnhem en Nymegen. Wy hadden toen binnen onze muuren 9 battaillons, van welke zeven by de burgers waren ingekwartiert, die door de kortelings geledene organisatie genoegzaam voltallig en derhalven hoofd voor hoofd op 1000 man konden gereekent worden. Nu dan

22 Febr. Ten 9 uuren 's voormiddags kwam het 8ste regiment jagers te paard binnen, hetwelk zeedert eenige dagen aan de Bilt en te Zeist gecantonneert geweest was, om alhier door Marmont geinspecteert te worden. Hetzelve kreeg order om terstond na het Starrebosch te trekken. Ten half elf begaven zig de generaals na het Starrebosch even statig en brillant als daags te voren. De militairen waren ook altyd in hun beste monteringen. Ten half 12 kwam binnen uit Deventer de eerste compagnie van het 6de regiment Fransche hussaren, al meede om tot lyfwacht te dienen. Ten 12 uuren trok het 18de regiment jagers te voet na het Starrebosch, om na de jagers te paard geinspecteert te worden. Deeze passeerden omtrent half twee weer door onze stad na Zeist en de Bilt. Ten 3 uuren kwamen de jagers te voet uit het Starrebosch weer binnen, waarmede de plechtigheid van dien dag weer was afgelopen.

De groote pracht, het keurig musiek en het gunstige weer, waren oorzaak dat veel menschen er by tegenwoordig waren. 's Anderen daags

23 Febr. was het weer minder gunstig; en evenwel moest het 11de regiment infantery nog geinspecteert worden. Hetzelve ten 11 uuren op het Janskerkhof vergadert zynde, kwamen de generaals aldaar. Het regiment deed eenige manoeuvres, passeerde de revue en ging ten 1 uur weer uit een. 's Avonds ten 6 uuren kwamen uit Gorinchem binnen 200 Fransche constapels met verscheide stukken geschut en caisons. De stad wierd zo vol van militairen, dat de inkwartiering ondragelyk wierd. En daarenboven eischte de Generaal Marmont van het Gemeentebestuur een huis, zodanig uitgerust en gemeubileert, dat er niets aan ontbrak tot zyne inwoning en tot het houden van zyn hoofdkwartier. Hiertoe wierd hem aangeboden het huis van den Heer

van Ee in de Minnebroerstraat, doch te vergeefs. Het was te klein: en het was het grootste, dat niet bewoont wierd, een huis van 17 kamers. Hy begeerde dat van den Heer Heilman op het Janskerkhof of van den Heer van Hengst in de Minnebroerstraat, en dat dan de bewoonders hetzelve voor dien tyd zouden verlaaten. Hierby bleef het op deeze dag berusten. Intusschen was de algemeene vraag, wat dog de komst van al dat geschut beduidde. Dit wierd 's avonds omtrent 7 uuren ontdekt. Er zou iets gebeuren, waarvan by 's menschen geheugen geen voorbeeld bekend was. Een spiegelgevecht zou er plaats hebben op de heide even boven de Bilt van 6 a 7000 man Fransche troepes, waartoe onze geheele bezetting aangezegt zig gereed te maaken. Derhalven de volgende dag,

24 Febr. 's morgens ten 8 uuren trok het eene corps al op het andere uit na de heide; hussaren, jagers te paard, jagers te voet, infantery, artillery, ja al wat maar eenigzints na militair geleek. Veele marketenters begaven zig ook derwaarts niet allerhande koopwaren. Ten half 10 vertrok Marmont met zyn gansche nasleep, even als na gewoonte allen te paard. Dit alles verwekte zeer veel nieuwsgierigen, die zig, de een al spoediger als de ander, na de heide haastten. Maar intusschen wierd het weder al slechter, al slechter, al heel slecht. De zwaare wind en felle sneeuw deeden de manoeuvres zoodanig inkorten, dat tusschen 12 uuren en half 1 alles alweer na de stad terug kwam, troepes en generaals, marketenters en aanschouwers, alle besneeuwt zo wit als een duif. En hiermeede waren alle evolutieën afgelopen. 's Namiddags ten 4 uuren was het weder zo verschrikkelyk, dat zelfs de oudste lieden betuigden nooit dergelyk te hebben bygewoont. Vier zwaare donderslagen met weerlicht volgden op elkander onder zwaare hagel en sneeuw met felle wind, waaruit veele ongelukken voortkwamen. Verscheide toorens en molens wierden getroffen, de eene meer, de andere minder, als in 's Hage, Rotterdam, Ter Goes, Amersfoort, Rhenen, Loenen, Lopicker Kapel, enz. De Domstoren alhier wierd ook eenigzints getroffen. Twee zwaare stukken houts wierden van de stoel van het uurwerk afgeslagen en twee gaten in de muur van de woning van den custos. De olymolen van den Heer Goudoever buiten de Weert wierd ook een weinig beschadigt. Om kort te gaan: niemand verlangde meer na een spiegelgevecht, dat zulke

droevige gevolgen na zig sleepte. De militaire manouevres dan afgedaan zynde, hadden wy de volgende dagen een algemeene opruiming.

25 Febr. 's morgens vroeg vertrokken na Gorinchem de 200 constapels met hun geschut, die van daar gekomen waren, ten 9 uuren na Gouda, Schoonhoven en Oudewater het 18de regiment jagers te voet, en ten 12 uuren na Amsterdam de groote Man zelf. Marmont met zyn geheele stoet, Vignolles, Beaudet, enz. Vooraf reeden twee jagers te paard, daarop de koets van Marmont met zes paarden bespannen, waar achter een escorte hussaren, vervolgens eerst een wagen en daarna een koets, beide met vier paarden bespannen, en eindelyk een escorte jagers. Het was voorwaar een koninklyke vertooning, maar niet van een generaal. Wy bleven dus den Generaal Gosses maar alleen behouden, welke het commando had overgenomen.

Wy waren nu in onzekerheid, of Marmont ons voor goed verlaten had, of maar voor een tijd. Dat het geheele hoofdkwartier was ingepakt, en de vier schildwachten ingetrokken waren, deed aan het eerste geloof slaan, maar toen

3 Maart de compagnie Bataafsche Dragonders van den Capityn Heylman binnen kwam, om Marmont almeede tot lijfwacht te dienen, met order om alhier den Generaal te blyven afwachten; toen was alle onzekerheid in eens vervlogen, en de terugkomst van Marmont wierd maar al te waar bevonden.

6 Maart kwam uit Groningen een compagnie van het tweede regiment Dragonders binnen, hetwelk te voren zwaare cavallery geweest was, waarvan zy de montering nog droegen, ook al om Marmont tot lyfwacht te dienen. Daarop kwam

7 Maart binnen een transport van omtrent 500 Fransche recruten, zeer wel gelykende na zieke of half doode bedelaars, beereleijers en vagebonden. Men vroeg hen, of zy ook kwamen als lyfwacht van Marmont: maar neen! Zij moesten dienen tot completering van de drie battaillons, die nog alhier waren achtergebleven. Zy wierden alle na de Geertekerk geleid.

Marmont had, gedurende zyne afwezigheid van hier, een reisje gedaan na Texel, vandaar langs de zeekusten na den Briel en Hellevoetsluis, en vervolgens over den Bosch na Gelderland, van waar hy

16 Maart weer binnen onze muuren terug kwam. Hy arriveerde

's avonds ten half 10 met dezelfde plechtige nasleep, als waarmeede hy vertrokken was, zynde door de hussaren geescorteert, die hem waren tegemoet gereden. Hy was nog veel onverdragelyker als van te voren. Hy nam zyn intrek weer in Groot Paushuisen (volgens zyn uitdrukking: *in de kroeg*). Hy kreeg zyn vier schildwachten weer, twee grenadiers en twee jagers te paard. *Schildwachten te paard* waren nooit door een generaal gevergt, en ook nooit door eenig sterveling alhier te Utrecht bygewoont. Alle beste monteringen en uniformen kwamen nog dien zelfden avond weer uit de kast. Marmont drong terstond aan op een ander locaal, groot genoeg voor zyn verblyf en het houden van het hoofdkwartier, en daarenboven de nodige localen voor de andere generaals en alle verdere aanhorigen van het hoofdkwartier. De Raad der Gemeente, zig in de grootste verlegenheid bevindende om aan dit alles te voldoen, zonder den burger lastig te vallen, vergaderde

17 Maart extraordinair. De deliberatieën dienaangaande waren wel van lange duur, maar kwamen dog zover, dat er een schikking getroffen wierd met den Heer Van Westreenen van Sterkenburg, volgens welke die Heer zyn huis, staande op de Nieuwe gracht naby de Wittevrouwbrug, geheel en al zoude ontruimen, en zyn verblyf op zyn landgoed zoude houden. De groote bulhond had toen voor zig een hok na zyn genoegen. Daarop eischte hy voor zyn nasleep, zynde 14 generaals en colonels, voor ieder van deeze een byzonder locaal, geevenredigt na de hooge rang, die zy bekleedden. Het bestuur vergaderde dus

18 Maart weer extraordinair: en, na alles te vergeefs aangewend te hebben, om den burger van die onaangename overlast te bevryden, besloot de Raad in een tweede buitengewone vergadering, die 's avonds gehouden wierd, ziende, dat de bulhond niet tot bedaaren was te brengen, uit 60 van de voornaamste huisen 14 uit te looten, om wegens die onaangenaamheid den eenen burger niet boven den anderen uittezonderen. Het lot viel op de huisen van de Heeren Van Ryssel, De la Court, Tonnemans, Kien, Zaal, Jolles en Chatelain en van de Mevrouwen Vos, Van der Goes, Swellengrebel, Van Hardenbroek, Strick van Linschoten en Hovy en van de Jufvrouwen Berger. Marmont requireerde nog daarenboven een van de twee huisen, naast zyn nieuw hotel gelegen, om tot zyn corps des gardes te dienen. Voor die

twee huisen, welke door den Heer Van der Werf en de Vrouw Van Bunschoten bewoont wierden, wierd ook het lot geworpen; en het viel op dat van den Heer Van der Werf, Marmont begeerde alweer de troepes te bezichtigen, ofschoon hy dit zelfde werk nog geen drie weeken geleden ook verricht had. Mogelyk was hy het vergeten. De drie battaillons vergaderden dan 's voormiddags ten 11 uuren in het Starrebosch en de hussaren, jagers en dragonders op het Vreburg in de wapenen. Er wierd een jager geposteert aan het begin van de Viesteeg en ook een aan dat van de Lysbethstraat, om met het aankomen van den Generaal niet onverwachts verrast te kunnen worden. Het liep tot 1 uur eerdat de troepes met zyne tegenwoordigheid vereert wierden. Hy kwam op het Vreburg met een eindeloose stoet, alle te paard en even brillant uitgedost. Hy deed aldaar de inspectie over de cavallery, maar na de infantery in het Starrebosch zond hy de Generaal Gosses, om dit voor hem waar te neemen. Ten 2 uuren was alles weer afgelopen. Marmonts gemoed was nog niet afgekoelt. Hy eischte de volgende dag

19 Maart nog 52 huisen voor Capitynen, Adjudanten, commissarissen, schryvers, emploijés en meer ander gesnor. Men ging dus alweer tot een loting over. Er wierd dan een dubbel getal huisen, waaronder ook verscheide middelbare, byeen verzamelt. En de bewoonders, die het lot te beurt was gevallen, wierd door het Gemeentebestuur schriftelyk daarvan kennis gegeven. Met dit alles maakte Marmont zig zo gehaat by het algemeen, dat niet het minste plaisier hem door den burger wierd aangedaan, hetgeen daarentegen Bournonville, die zig bemind maakte, zo overvloedig genoten had. Hy verliet ons weer, waarschynlyk uit dien hoofde,

20 Maart, vooraf marscheerde zyn lyfwacht dragonders na Abcoude: en hy vertrok 's namiddags ten 1 uur met 5 rytuigen even als na gewoonte door zyn lyfwacht hussaren geescorteert, de weg opneemende na 's Hage. Marmont was dan wel vertrokken, maar niet het hoofdkwartier. De volgende dagen ondervonden wy maar al te wel de duidelykste blyken daarvan.

Het scheen, alsof Beaudet de lust om de Utrechtsche burgers te plaagen van Marmont had ingezogen. Op order van Beaudet wierden in requisitie genomen alle volgende gebouwen, het Hyeronimusschool, het Barbara- en Laurentiegasthuis, het Anthoniegasthuis,

(Wordt vervolgd).

OUDHEIDKUNDE.

Stern-Kreuz dame. — De „Sternkreuzorden" is een orde voor dames 18 September 1668 door keizerin Eleonora gesticht ter herinnering aan het terugvinden van een verloren gewaande reliquie van het Heilig Kruis. De stichting van de orde was bestemd om de vereering van het Heilig Kruis te bevorderen en om tot een deugdzaam en vooral weldadig leven aan te sporen. Het ledenaantal is niet beperkt, maar allen moeten tot den ouden adel behooren. Verleeningen geschieden door de Grootmeesteres, steeds een Aartshertogin. De versierselen, waarin herhaaldelijk wijzigingen zijn aangebracht, bestaan tegenwoordig uit een tweekoppigen adelaar, waarop een rood kruis met blauwen rand ligt, alles gevat in een versierde omlijsting, waartusschen zich een band slingert met de zinspreuk „Salus et Gloria"; het ordeteeken wordt gedragen aan een zwart lint.

Amsterdam, E. W. Moes.

ONS EERSTE NATIONALE KOOKBOEK.

Den 9 April 1746 had Steven van Esveldt, burger en boekverkooper te Amsterdam van de Staten van Holland en West-Vriesland voor den tijd van vijftien jaren privilegie gekregen om te mogen drukken, doen drukken, uitgeven en verkoopen een werk, getiteld de Volmaakte Hollandsche Keukenmeid met den Aanhangsel van dien.

De uitgever beloofde zich veel succes van dit werkje, daar het in een bestaande behoefte voorzag; immers, indien we de opdracht gelooven mogen, waarmede hij het inleidde, een kookboek, dat de Hollandsche keuken behandelde, bestond er nog niet. „Men moet", zegt hij, „niet denken dat de uitgaaf van dit werk nut-„teloos is (want deszelfs waarde groot genoeg zijnde om voor „zich zelven te spreeken, zo zwijg ik daar van) dewijl reets „boeken over deese stoffe in het Nederduitsch gevonden worden, „dog die handelen voornamentlijk van het toebereiden der spijzen „in Vrankrijk, Italien en Duitsland, en dierhalven zeer strijdende „met de Hollandsche wijze, die vrijwat gezonder, alzo smakelijk „en minder kostbaar is."

Maar er was nog een andere reden, die hem deed vermoeden dat zijn boek ingang zou vinden, namelijk de herkomst van den inhoud. Hij heeft het handschrift gekregen onder beding dat hij den naam van de schrijfster niet noemen zou, maar die brandt hem in de pen en hij kan dan ook niet nalaten op eene zoo doorzichtige wijze te schetsen hoe hij tot de uitgave van het boek kwam, dat het voor iemand, die in de toongevende kringen dier dagen verkeerde, zeker niet moeilijk geweest is te raden, uit welke keuken de recepten hun weg naar de drukkerij van Steven van Esveldt gevonden hadden.

Hierover dan schrijft hij het volgende: „Eene zeer deugdzaame „Mevrouw, van een der aanzienlijkste geslachten in Holland, „zijnde gehuuwt geweest aan een onzer voornaamste Staats Man-„nen, en welke beroemd was van een der beste Huijshouwsters „onzes Vaderlands te zijn (gelijk twee van haare Zoonen nog „hedendaags voorname Ampten bekleden, en haare Dogters ge-„huuwt zijn aan Mannen die haar gelijk zijn in rang en geboorte) „weetende hoe nuttig het was, haare Dogters tot goede Huis-„houwsters te maaken, en om bekwaame keukenmeiden te hebben, „heeft ten dien einde dit beroemde Werkje geschreeven, dat alles „wat hierbooven gemeld is, bevat, gelijk haar E. dit zelve door „de ondervinding geleerd heeft, om voor haare Dogters en Keuken-„meiden tot een richtsnoer te dienen. Verscheidene voorname „Vrouwen verzogten daar een afschrift van te hebben, hetgeen „haar E. uit edelmoedigheid niet konde weigeren, dog haar E. „kon nooit besluiten om het origineele uit haare handen te geven, „waarom bijna niemant een afschrift hiervan heeft dan haare „Dogters, schoon de begeerte, om zulks te hebben, daarom zoo-„veel te grooter is geworden. Dit origineel heeft haar E. aan „de Huishouwster van een haarer Zoons, die kort na haar E. „is komen te sterven, nagelaaten; en op deeze wijze is het mij, „door een mijner Vrienden ter hand gesteld, die mij het boven-„staande, uit de mond van die Huishouwster, verhaald heeft. En „om de begeerte van zo veele deftige Vrouwen te voldoen, zo „besloot ik, met toestemming van de daar in belang hebbende „Persoonen, dit ter Drukpersse over te geven." —

Hiermede had de uitgever, wat de wording van het boek betreft, kunnen volstaan. Maar hij was te opgetogen over zijn vondst om niet alles te vertellen, wat hij maar bedenken kon om het

aan te bevelen. Zooals het handschrift daar lag, ingericht voor het speciaal gebruik van de samenstelster alleen, was het voor het publiek niet praktisch; zijn vriend schikte daarom den inhoud systhematisch in hoofdstukken; „en de verbeetering der „spelling was ook zeer noodzakelijk; dog men benadeelt de eer „van die deftige Mevrouw daardoor niet, want men weet wel „dat Vrouwen van geboorten zig zelden daarop toeleggen; en „ik zoude met vermaak haar E. beroemde Naam op den Tytel „geplaatst hebben, was mij zulks geoorloofd geweest."

Ik betwijfel of „die deftige Mevrouw" erg gesticht zou geweest zijn, als ze haar slechte spelling op deze wijze door een opgewonden uitgever gecritiseerd gezien had!

Zijn opdracht eindigt hij met de aansporing:

„Deftige Mevrouwen, Eerbaare en Beminnelijke Juffers, Braave „Huishouwsters en naarstige Keukenmeiden, gebruikt dit Werk tot „uwe onderrichting en tot nut en vermaak van het geheele Huisgezin „en ziet deezen Opdragt aan als een teken dat ik waarlijk ben

Uwen Ootmoedige, dog
onbekende Dienaar
en Vriend."

Zoo zond dan van Esveldt het Keukenboek de wereld in en hij had er werkelijk het succes van, dat hij er zich van voorgesteld had. Den 9 April 1761 was de termijn van vijftien jaren, waarvoor hij privilegie verkregen had, verstreken en daarom wendde hij zich toen andermaal tot de Staten van Holland en West-Vriesland, met verzoek om verlenging van het octrooi voor het reeds bestaande werk, waaraan hij bovendien eene nieuwe afdeeling toegevoegd had, getiteld DE VOLMAAKTE GRONDBEGINSELEN DER KEUKENKUNDE.

In het jaar 1767 beleefde het reeds een zesden druk.

Het ligt niet in mijn bedoeling om de lezers van „de Navorscher" te onthalen op een beschrijving van de talrijke gerechten en keurige schotels, waarmede de Volmaakte Hollandsche Keukenmeid haar „volk" verraste. Wie maar een oppervlakkigen blik in het intime leven van onze achttiendeeeuwsche voorouders geslagen heeft, weet dat gastmalen en smulpartijen aan de orde van den dag waren. Geen vereeniging, geen college, geen bestuur, of feestmaaltijden waren onvermijdelijk! Ik laat dan ook gaarne aan ieders verbeelding over te bedenken wat er gegeten werd.

Maar het boek van Esveldt heeft nog een andere verdienste. Het bepaalt zich namelijk niet alleen tot het geven van recepten, het geeft ook talrijke regels voor allerlei dingen, die in betrekking staan tot het houden van maaltijden, zooals het dekken der tafels, het opdisschen van schotels en de verplichtingen van gastheer en gasten, die met elkaar een eigenaardig beeld van een achttiende-eeuwschen feestdisch geven. Uit de hoofdstukken, die daaraan gewijd zijn, wil ik het een en ander mededeelen.

Wat het opdienen der spijzen aangaat wordt onderscheid gemaakt tusschen de „Groten" en „die Groten en Burgers, die „niet Hoflijk, maar na de Hollandsche trant leven." Van de eerste zegt het VIII hoofdstuk van de VOLMAAKTE HOLLANDSCHE KEUKENMEID: „Van hoe grooter rang de Menschen zijn, hoe min- „der order men aldaar in het opdisschen der spijzen waarneemt; „want die willen maar drie of vier schotels te gelijk op Tafel „hebben en disschen dan vijf of zes maal op. De reden hiervan „is, omdat het meeste gedeelte van de spijs, zo men veel te „gelijk op tafel brengt, koud word, daar men het op deze wijze „altijd frisch en warm kan hebben. Daar word in de huishou- „dingen der Groten in het opdisschen der spijzen dan geen an- „dere order gehouden dan deeze:

„1. de soepe of pottagie of pastey;
„2. gekookt vlees, met wat groente die men daartoe kan eeten;
„3. het gestoofde met eenige assietten.
„4. het gebraad, met eenige assietten.
„5. nogmaals gebraad, met eenige assietten etc.

„en dan het nagerecht, zonder zich veel te bekommeren of het „in order staat of niet."

Deze regeling is dus vrijwel gelijk aan die, welke bij onze diners gevolgd wordt: een bord staat voor iederen gast gereed, de soep wordt in aparte borden opgediend en voor elk volgend gerecht, wordt een schoon bord gegeven.

Bij de „niet Hoflijke Groten en Burgers" ging het eenigszins anders toe: „Deeze willen alles in een nette orde hebben; de „geringste zetten een Hoofdschotel en twe schotels toespijzen „op, en zomtijds wel meer en ook wel minder, en die wat grootser „leven altijd drie Hoofdschotels en vier assietten en zomtijds la- „ten die wel twe of driemaal opdisschen: 1e het gekookte, dan

„het gestoofde of ook wel deze te gelijk en eindelijk het gebraad „met de daarbij gevoegde assietten en dan het Nagerecht.”

Bij hen werd dus alles zooveel mogelijk in eens op tafel gezet, terwijl iedere gast zooveel borden voor zich kreeg als er gerechten opgediend werden, dus vier, een voor de soep en drie voor de hoofdschotels, wanneer er drie te gelijk op de tafel geplaatst werden, en zoo verder naar gelang van wat er telkens opgedischt werd.

Het behoeft geen betoog dat het dekken van een tafel voor een diner met veel gerechten, op deze wijze veel vaardigheid vereischte. Daarvoor wordt dan ook een uitgebreid stel van regels aangegeven, die ik echter den lezer besparen wil. De tafels werden overladen met schotels, schalen en schoteltjes en men heeft werkelijk de in den tekst gevoegde teekeningen wel noodig om er uit wijs te worden. En tusschen dezen chaos werden tot versiering bloemen en groen aangebracht.

„Des zomers moet men alles met groente of bloemen vercie„ren; maar des winters vergenoegt men zich met het een en „ander met suiker te vercieren of te vergulden en te verzilveren; „maar de vaste kost word niet vercierd.” Ook werd veel werk gemaakt van het kunstig vouwen der servetten, ja zelfs wordt een manier verklaard om een servet zoo te vouwen dat het een „Hennetje in een Mande”, of een „Pelikaan” te zien geeft, maar dergelijke fraaïgheden deed men alleen ter eere van een bruid of bruidegom en niet voor de overige gasten; deze moesten met eenvoudiger figuren genoegen nemen.

De gasten werden naar rang aan den disch geplaatst, de aanzienlijksten aan het hooger einde. „Het hooger einde van de Ta„fel is òf onder de Spiegel òf de plaats die het verste van de „deur af is, en des Winters die het digst bij het vuur is. Als „men gasten onthaald, zo word de rang na de vrouwen en niet „na de mannen aan de tafels geschikt, behalve in familie-maal„tijden, als bruiloften, verjaarfeesten, huwelijk-sluiten, dan vormt „men de rang van het maagschap; en op de eerste dag van de „bruiloft nemen de naastbestaande van de bruid de hoger-hand, „maar de tweede dag komt die de naastbestaande van de brui„degom toe.”

Eenmaal gezeten, bedienden de gasten zich zelf; er gingen geen bedienden rond om de gerechten te presenteeren. Een gevolg

hiervan was dat er een groote verdienste in stak goed te kunnen voorsnijden. In den regel werd dit den jongeren heeren van het gezelschap verzocht, en wanneer die dat en „het bedienen „der vrouwen en andere gasten" niet vaardig deden, maakten zij een „gering figuur" en men merkte het aan als een groote „feil in hun opvoeding, waardoor hunne natuurlijke bevalligheid „verduisterd wierd." Geen wonder dan ook dat ons handboek zeer uitgebreid over het voorsnijden van allerlei soorten van vleesch en wild handelt, zelfs aan de „ontleding van gebraaden „Karper, groote Baars, Braassem etc." wordt een kapittel gewijd. „De ontleding van een snoek" vereischte blijkbaar zeer veel handigheid, want die wordt in een afzonderlijke afdeeling van acht paragrafen behandeld.

De algemeene verplichtingen van den voorsnijder laat ik ter wille van de merkwaardigheid hier volgen.

„Algemeene Regels om in het voorsnijden waar te nemen."

„Dat deze kunst nogtans een zeer nuttige zaak is, die geen „wellevend Man of jongeling onbekent mag zijn, is een ontegen„zeggelijke zaak; want 't is schandelijk, indien men verzogt „word iets voor te snijden, en men antwoorden moet, ik versta „het mij niet; of dat hij, dit ondernemende, zo onzienlijk, ver„keerd en morssig daar mede te werk gaat, dat men er misse„lijk van word, gelijk maar al te dikwijls bij ons geschied; en „nog schandelijker is het indien een Gast-Heer dit zelf moet be„kennen, want het geeft te kennen, dat hij niet bekwaam is om „zijn Vrienden te dienen, maar dat hij hen genodigt heeft om „de medegasten zo wel als den Gast-Heer te dienen, wijl hij een „der gasten moet verzoeken om voor te snijden. Om deze kunst „wel te oeffenen, moet men acht op de volgende algemeene re„gelen geven.

„1°. De voorsnijder moet voor alles zorg dragen, dat zijn „handen wel schoon gewasschen en de nagels kort gesneden en „gereinigt zijn; want schoon men met zijne handen de spijze zel„den of nooit moet aanraken, zo is de zindelijkheid noodzaaklijk „in dit geval.

„2. Indien de voorsnijder geen puntig, scherp mes, nog scherpe „vork heeft, zo staat het hem vrij daarom te verzoeken, dewijl

„hij dit verzoek anders niet volbrengen kan, gelijk het betaamd.

„3. Hij moet een schoon tafel-bord eischen en zetten dat voor „hem, aan de linkerzijde neder, om het mes, de vork en lepel, „die hij tot voorsnijden gebruikt, daar op tusschen beiden neder „te leggen.

„4. Indien men bij geval zijn handen nat maakt, zo moet men „om geen half vuil servet of doekje vragen om die daar aan af „te vegen, onder voorgeven dat men te zindelijk is om dit aan „'t schone servet te doen, want dit is geen beleeftheid of com-„pliment, maar een pasquil op de malle zindelijkheid van de „vrouw des huisgezin: want aan een vuil servet maakt men zijn „handen veeltijds morssiger dan die te voren waren, hetgeen een „walging in de Gasten verwekt.

„5. De Voorsnijder moet over eind staan, en in de schotel „voorsnijden, dewijl men dit al zittende zo wel niet kan doen; „en men zich willig en ieverig moet tonen om zijn vrienden te „dienen.

„6. De Voorsnijder moet ongedekt zijn, en is het te koud „daar toe, en zijn de andere gasten gedekt, of dat zijn lichaams-„gezondheid dit niet toelaat, zo maakt hij daar een kort compli-„ment over; maar eer hij aan het voordienen gaat, zo buigt hij „zich voor de gasten, en dient dan voor zonder verder eenig „compliment te maken.

„7. Indien het gezelschap groot is en de Gast-Heer, of iemand „der gasten, daartoe verzogt, begonnen heeft met voorsnijden; „zo moeten andere Heeren aanstonds hunnen dienst aanbieden „om den Heer Voorsnijder te helpen, want indien een der Hee-„ren alleen moet voorsnijden en voordienen, zo wordt hij een „slaaf, en heeft geen tijd om iets met smaak te nuttigen, hetgeen „tegens de beleeftheid strijd om zulks toe te laten.

„8. Word iemand verzogt iets voor te snijden het geen voor „hem staat, zo moet hij zulks aanstonds doen, zonder te zeggen „ik versta het mij niet, want dat is zo veel als of hij bekende, „men heeft mij geen goede opvoeding gegeven.

„9, Als alle de aanzittende personen gedient zijn, zo mag de „voorsnijder zich zelf bedienen, nemende van het geen in de scho-„tel is overig gebleven, hebbende hij de lekkerste beetjes over-„gegeven zonder iets van het beste voor zich te bewaren, en „dan gaat hij gerust zitten eeten.

„10. Indien een der gasten de voorsnijder om nog iets ver-
„zoekt, zo moet hij aanstonds opstaan om aan zijn verzoek te „voldoen: dan verzoekt hij om een tafelbord, mes en vork, van „de genen dien hij zal dienen en zijn die gebruikt, zo geeft hij „het aan de knegt of meid die de tafel bediend en vorderd een „schoon bord, mes, vork of lepel in de plaats, want nooit mag „hij met zijn mes, vork of lepel, daar hij mede gegeten heeft, „het geen hij voordiend, aanraken."

Maar de wellevendheid heeft nog andere eischen dan goed te kunnen voorsnijden, men moet behoorlijk de gezondheid van den gastheer en zijn gasten drinken en vooral geen juffers kussen. Ziehier, wat daarin als regel te volgen is:

„Met het eerste glas wijn moet de tractant zijn vrienden een „smakelijk eeten toewenschen, en de vrienden moeten dit met „een glas wijn beantwoorden, het zelve den een den ander mede „toewenschende.

„Zo het gezelschap maar uit 10 a 12 menschen bestaat mag „men de gezondheden in 't rond drinken, dog 't is dwaas dat „men dit allen te gelijk doet, dewijl men allen te gelijk geen „dorst heeft, maar die dit begeert te doen moet om een glas „wijn aan de knegt of meid, die de tafel diend, verzoeken.

„Zo het gezelschap groot is, en 'er bij voorbeeld 20 menschen „aan tafel zijn, zoo is het dwaas ieder een zijn gezondheid in 't „bijzonder te moeten drinken, want dan moet men veeltijts meer „drinken als men lust, en wil men dit niet doen, zo moet men „verschaalde wijn drinken; maar dan neemt men 2, 4 a 6 men-„schen te gelijk die men met een glas wijn salueert, altoos be-„ginnende met die aan wederzijden zitten, en dan zoo voortgaan-„de, eerst aan de rechter en dan aan de linkerhand.

„Het strijd ook volstrekt tegens de wellevendheid, een Dame „die naast ons zit, als men haar gezondheid drinkt te kussen, „of haar met een kus te bedanken als zij de onze gedronken „heeft. En nog ongemanierder is het, van de tafel op te staan, „om Juffers te gaan kussen die verre van ons afzitten: Want „voor eerst is het vies met een ongewassene mond een juffer „te kussen, en het laatste maakt wanorder aan de tafel.

„Ook is het ongemaniert iemand sterk tot wijn drinken aan te „perssen, of niet af te laten voor dat het glas geheel uitgedron-

„ken is, want de vrijheid is het vermaak van een gezelschap, „die men hier door schend. Nogtans mag een Heer die naast een „Juffer zit, haar zomtijds wel vragen of zij van geen wijn ge- „lieft gediend te zijn.

„Met het laatste glas moet men den Tractant bedanken voor „zijn vriendelijk onthaal, en wenschen aan de mede aan zittende „gasten, dat hen de maaltijd wel mag bekomen: doch nooit moet „men van de tafel opstaan, eer men God gedankt heeft. Ook „moet men zijn servet niet opvouwen, want dit is het werk der „dienstboden."

Het zou wel wonder zijn, wanneer een boek dat zoo uitvoerig alles wat maar met eten in verband staat behandelt, ook niet aan de gevolgen van het eten en het gereedmaken daarvan dacht. Daarom besluit de laatste afdeeling met een serie huismiddelen voor de keukenmeiden „om altijd zachte en reine handen te be- „houden," „tegens de verhitting, als men door het vuur zeer „zwetende of van binnen sterk verhit is geworden" en „tot het „behouden van haar schoonheid, schoon dagelijks voor het vuur „zijnde" en voor de gastronomen „tegens het kolijk", „voor pijn „in de Maag" en „om te purgeeren".

Over een zoo doorwrocht en volledig werk kon een dankbe- tuiging van de zijde van het eetgrage publiek niet uitblijven, en zoo prijkt dan ook de zesde uitgave ervan met een „Dank- „zegging aan de schrijfster", waarmede ik dit uitstapje op cu- linair gebied besluiten wil.

Heb dank, Eerwaarde Vrouwe!
U Naarstigheid en Deugd
Een Leidster is der Jeugd
In 't leeren Huis te houwen.
Gij toonde met'er daad
Hoe dat een Vrouw moet hand'len,
Niet zorgloos voort te wand'len
Met brallen op de straat,
Nog 's morgens lang te slapen.
Het mag dan gaan zo 't wil,
De Meiden zitten stil
En werken niet maar gaapen
Of spotten met haar Vrouw.
Roept dan mijn Heer om eeten,
De helft is wel vergeeten,
Zo volgt het naberouw.
Hem walgt de beste Spijzen,
Al zijn de kosten groot.
Heeft hij een vriend genoot,
Die zwijgt maar zal 't niet prijzen.
Straks hoort men een gekijf:
De Meid die moet vertrekken.
Maar 't voorbeeld moest haar wekken
Van een regt naarstig Wijf.
Zoo deed gij in uw leven
En zaagt met eigen oog
Dat niemant U bedroog.
Men zogt U na te streven
In zuinigheid en kunst.
De Meiden leerden werken,

Te Kooken, Braaden, Snerken
En wonnen uwe gunst.
Uw dogters moesten leeren
(De handen aan de ploeg)
Te werken 's morgens vroeg
Om alles te regeeren.
'k Heb meermaal met vermaak
Tot uwent aangezeeten,
Maar nooit volmaakter eeten
Gezond en goed van smaak
In order op zien zetten.
Een ieder was vernoegt,
Want alles was zo 't voegt
Gij wist 'er op te letten.
Komt Vrouwen, wie gij zijt,
Leert hier U plichten kennen
En U daar door gewennen
Den kostelijken tijd
Met ijver te besteden;
Zo zult gij uw Gemaal
Door 't aangenaam onthaal
En kuische zinlijkheden
Vergenoegt zien aan den Dis.
Het Huigezin zal bloeijen
De Kind'ren vrolijk groeijen
Altoos vernoegt en en fris.
Gij wakk're keuken-Meiden,
Volgt deez' Mevrouwe na
En laat U vroeg en spa
Door haaren raad geleiden.
Zij toond hier eeuwen plicht,
Draagt zorge daar beneven
U goeden raad te geeven
Tot sterking van 't gezicht,
Voor veelerhande kwaalen.
Indien dit werk U smaakt
Zo word gij eens volmaakt
En gunst zal U bestraalen.
Dus word een braave Vrouw
De steunpilaar der Trouw.

C. W. L. I. V.

De maker van dit vers vond het niet noodig zijn naam er voluit onder te zetten. Veel verliezen we er niet aan. Deze proeve van zijn dichtkunst doet ons niet naar meer verlangen.

's-Gravenhage. J. H. DE SITTER.

Spelen (LII, 222). — Haast geen dezer namen weet ik te verklaren. Alleen zou ik meenen, dat wij bij *lansknechten* hebben te denken aan 't kaartspel *lansquenet* en dat *pochen* kan zijn wat ook wel *bluffen* heet. Van twee personen legt de eerste een kaart en dat doet ook de tweede, zoo voortgaande om beurten. Blijkt de kaart van A. *hooger*, dan die van B., dan neemt A ze beiden tot zich. En, omgekeerd, B, als de kaart van A. *lager* is. Zijn de twee bundels kaarten geheel afgegeven, dan is hij, die 't grootste getal heeft, dus, den medespeler *overbluft* heeft, de winner.

E. LAURILLARD.

GENEALOGIE „VAN ZUIJLEN VAN NATEWISCH"

HOOFDZAKELIJK GETROKKEN UIT DE LEENREGISTERS.

DOOR J. W. DES TOMBE.

Omtrent dezen tak van het uitgebreid geslacht *van Zuylen* wensch ik hier eenige aanteekeningen te publiceeren, die, alhoewel verre van volledig, wellicht den onderzoeker op genealogisch gebied niet onwelkom zullen wezen. Zij zijn hoofdzakelijk getrokken uit de leenregisters van het Sticht; als leiddraad heb ik echter gevolgd hetgeen omtrent het Zutphensche leen *Natewisch* en de beide weerden onder *Wiel* en *Maurik* gepubliceerd is geworden in de uitgave der vereeniging Gelre in het „Register op de Leenactenboeken van het Vorstendom Gelre en het Graafschap Zutphen, I en II stuk, onder de „Uitheemsche Leenen." [1])

„Dat huys te Natewisch met vier mergen lants tot den dijckweerdt, tot eenen Zutphensche rechte met eenen witten becker te verhergevaden ontfinck heer Johan van Zuelen A° 1403. [2])

„De Natewisch gelegen in het bovenquartier van het Sticht van Utrecht aan den Rhijndijck, boven de stadt Wijck te Duerstede en leenroerich aan het graefschap van Zutphen, is den 27 Oct. 1536 plechtelijk voor een Ridder-hof-stad erkent. Deselve is lange jaeren bij die tack van het geslacht van Zuylen, die daerom oock van Zuylen van Natewisch genaemt sijn, beseten geweest. In het jaer 1403 wiert er Johan van Zuylen mede beleent.... enz.; wegens dese ridderschap hebben drie Heeren in het lid der Edelen van het Sticht zitting gehad." [3])

Johan van Zuylen is dus waarschijnlijk de eerste uit zijn geslacht geweest, die de Natewisch in leen heeft ontvangen. Volgens v. Buchell was hij zoon van Wouter (Walterus) van Zuylen, Wouterszoon, en van Haza, dr. van Hr Rover van Montfoort,

---

[1]) Kortheidshalve zal ik deze vermelden als „Leenactenboeken".

[2]) Leenactenboeken I p. 6.

[3]) Prof. A. Drakenborch, Ridderhofsteden v. 't Sticht, p. 79.

H. v. Holenstein. Voor deze bewering pleit de volgende notitie: „Jan van Zuylen, heren Wouterszn. hout te leen van Jan van Montfoort, Borchgraaf, sijn neef, in de eerste 8 m.l. op die Velthuysen, 12 m.l. in denselven gerechte, noch derdalf m.l. in den kerspel van Linscoten; noch 6 m.l. heet Sproncsland; noch een halve m.l. in die Sate, daer Heijn Budde op woont; noch een m.l. op 't oude lant op die Meerslagervliet; noch de rechte helft van een h.l. die gelegen is in Willemscoep; noch 5 m.l. in denselven gerechte; item noch een weert tot Ysendoorn gelegen in den Wael binnen den diepen — Saterdachs nae St. Jacobsdach 1412." [1])

Dat met dezen Johan van Zuylen de Heer van Natewisch bedoeld wordt, blijkt uit de leenvolging op Henrick van Zuylen (1418) en later op Gerrit van Zuylen van Natewisch. [2]) Zie ook de Lijst der Leenmannen van 't Sticht: „Item Wouter v. Zulen (later daarboven gezet Johan v. Zulen heren Wouterssoen) hout 't huys gheheten Sulensteijne" enz. [3])

Onze aanteekeningen beginnen dus met:

Wouter van Zuylen, vermeld bij v. Buchell 1350; hij ontving ao. 1400 op St. Willibrordsdag een goed, gelegen te Abstede bij Utrecht, „dat Uythof van Sinte Servaes aen de nederside"; dit geschiedde ten tijde van Jan van Montfoort, Domproost; [4]) ook wordt hij beleend met een hofstede door Willem van den Coulster. [5]) Zijn kinderen waren: 1° Johan die volgt *A*; 2° Steven (volgens v. Buchell zegelde deze met een scheer) wiens zoon Jan van Zuylen gehuwd is geweest met Engela van Dolre [6]) en 3° Henrick de Rover van Zuylen, volgt *B*.

---

[1]) Leenreg. Montfoort, beginnende 1411 tot 1427, onder Borggraef Johan geteld A.

[2]) Zie Leenactenboeken en verder in dit opstel.

[3]) Regr. en Rek. v. 't Bisdom Utr. Mr. S. Muller Fzn. II p. 662.

[4]) Leenregr. Domproostdy fo. 2do.

[5]) Ibid. fo. 8vo.

[6]) „*Engela van Dolre,* Jans van Zuylen, Stevenszoonswijf" wordt door David van Bourg. Biss. v. Utr. beleend met het goed de Ruggen op Velderbroek en met 22 pd. 's jaers uit de tollen v. Rhenen. Hulder voor haar is Jan haar man 27 Juli 1456 (Leenreg. Bis. Dav. fo. 1); zij draagt dit leen weer op aan den Bisschop „waermede doot soude wesen, alle voorbrieven van vorige Bisschoppen sprekende van eenige gelden 4 feb. 1472. Na Jan's dood is hulder voor haar Johan van Hemerten 14 feb. 1480 (Leenreg. B. Dav. fo. 80).

A Johan van Zuylen, *H. van Natewisch*, wordt beleend in 1403 met het huis te Natewisch [1]; Hr. Jan van Zuylen Hr. Wouters zoon ontvangt van Willem van den Coulster, Domproost, een tiend tot Bermineweerd met toebehooren, genaamd de Groezelaer en nog een tiend „die Her Coenen zoon van Oesterwyk voer hout van Heren Jan, daer Steven van Zulen voor gehuld heeft als een mombaer [2]. Ao. 1402 verbeurde echter Jan v. Z. Woutersz. „anhanden van Heren Jan van Montfoorde" Domproost, die tiend tot Berminaweerd, met welken Heer Corcelys van Herwen verleid wordt [3]. Johan van Zulen Ridder wordt genoemd onder diegenen, die vanwege de gemeene Ridderschap en Knapen 's lands v. Utr., den brief bezegelden, waarbij Zweder van Montfoort door Biss. Fred. van Blankenheijm beleend wordt met het dijkgraafschap van den Lekdijk, 26 Mei 1405. [4] — Door opdracht van Joncfr. Feije, huisvrouw van Ernst v. den Veen, ontvangt Jan den lijftocht, die aan Feije eertijds gemaakt was door haar eersten man Floris van Broekhuysen, 23 Nov. 1408. — [5] Heer Jan van Zulen, Ridder geeft aan Dirk van Broekhuysen, Arentszoon, den lijftocht van eenig land, dat hij van de Domproostdij te leen houdt, 1409 [6] — op St. Pontiaensavond 1411 wordt hij door opdracht van Alijt Janswijf van Broekhuysen, Heer Johansz. beleend met verscheidene perceelen land, gelegen bij het huis Broekhuysen als: „den Dikken bosch, den Dunnen bosch, den Hoogcamp en den Langenacker [7] — ook stond hij als getuige over de uitspraak, die door de stad Utrecht en de drie steden van Overijssel gedaan is tusschen Biss. Frederik v. Blankenheijm en de stad Amersfoort 16 Dec. 1409 [8]. In al deze stukken heet hij Ridder; ten slotte zien wij hem als Jan van Zuylen van Natewisch aan Johan Burggraaf van Montfoort beloven, dat hy hem binnen 3 jaar naastkomende, achthalf morgen land zal opdragen om deze van hem te leen te houden; deze landen moeten liggen in den lande van Montfoort of van het

---

[1]) Leenactenboeken.
[2]) Ms. Feud. Praep. Traj. fo. 26vo.
[3]) Leenreg. Dompr. fo. 25.
[4]) Matth. de Nob. p. 888.
[5]) Leenreg. Dompr. fo. 46vo.
[6]) Ibid. — [7]) Ibid. fo. 54.
[8]) Matth. ad Rer. Amersf. script. p. 235.

Sticht, doet hij dit niet dan zal hij en zijn zoon Wouter ongemaand te Montfoort moeten komen „en daer leggen leijsten en van daer niet scheijden sullen en hadden dit eerst gedaen. [1]) Ook was hij nog beleend met 2 weerden „dat Sandt" genaamd, gelegen te Wiel en met de tienden te Wiel en te Maurik. [2])

Met wie hij gehuwd is geweest is mij onbekend (met eene Broekhuysen? zie het voorafgaande); van zijn kinderen laat ik hier volgen: 1° *Wouter*, reeds genoemd, 2° *Henrick van Zuylen, Hr. v. Natewisch en v. Zuylesteijn.* Deze erft van zijn vader Johan 1417 het huis te Natewisch [3]); in 1418 de goederen te Veldhuizen en elders, van den Burggraaf in leen gehouden en hierboven reeds vermeld [4]); op 3 Febr. van hetzelfde jaar de goederen gelegen bij 't huis Broekhuysen, waarmede zijn vader reeds beleend was [5]); ook kwamen op hem in 1417 de goederen „dat Sandt" met toebehooren te Wiel en te Maurik [6]) en eindelijk schijnt hij beleend te zijn geweest met Zuylensteijn, zooals later uit het transport aan zijn broeder Gerrit blijken zal. Hij overleed waarschijnlijk ongehuwd, althans kinderloos. 3° *Gerrit die* volgt G; 4° *Haza van Zuylen* Jansdr., huwt Frederik Utenham, den Ouden, Heer van Baersel, die op 19 Oct. 1438 bij testament het meerendeel zijner goederen vermaakte aan Haza, dochter van Jan van Zuylen van Natewisch, zijn huisvrouw. [7])

B. Omtrent *Henrick de Rover van Zuylen* valt niet veel te vermelden; Prof. Drakenborch in zijn Ms. Genealogie van Zuylen van Nijvelt noemt Henrick de Rover zoon van Wouter en van Haza van Montfoort en dit als hij Rexe Rovers dr. v. Zuylen vermeldt, die Jan van Renesse van Rynauwen huwde. Hij twijfelt echter of Rexe (Rene) dochter is van dezen Henrick, in verwarring gebracht door de tegenstrijdige berichten dienaangaande uit Gouthoeven, Atteveld en v. Buchell. Reeds in een ouderen jaargang heb ik dit aangevoerd [8]) en voegde er aan toe: „Henrick de Rover van Zuylen had volgens de Leenboeken van

[1]) Leenreg. Montfoort p. 4.
[2]) Leenactenboeken.
[3]) Ibid.
[4]) Leenreg. Montfoort p. 45.
[5]) Leenreg. Dompr. inter pag. 82 et 83.
[6]) Leenactenboeken.
[7]) Matth. Anal. II p. 373 en 399.
[8]) Navorscher XLVII p. 503 v.v.

Utrecht dochters: o. a. Agnes Rovers dochter v. Zuylen en Alijd Henrich Roversdr. van Zuylen, beide tijdgenooten van genoemde Rexe."

Omtrent *Agnes Rovers dr. v. Zuylen*, Janswijf van Vyanen, vind ik aangeteekend, dat zij beleend is door Jan Burggraaf v. Montfoort met 5 m.l. op Cortblocland, voor haar deed hulde Jan van Vyanen 31 Mei 1412 [1]). Deze 5 morgen komen na haar dood op haar zoon Rover Jansz. van Vyanen 31 Maart 1430 [2]), die er 7 Maart 1449 zijn vrouw Joncfr. Jelis v. Hairlair mede lijftocht [3]).

Alijd Henrick Rovers dr. v. Zuylen wordt vermeld 1407, 1434 en 1451 bij beleeningen van Batesteyn; zij zou gehuwd zijn geweest 1° met Wouter van den Wael en 2° met Florens van der Dusse.

G. *Gerrit van Zuylen, Hr. van Natewisch* [4]) wordt in de Geldersche Leenactenboeken niet afzonderlijk vermeld, voor zooverre het huis te Natewisch betreft. Het is toch waarschijnlijk dat hij evenals in de andere leenen leenvolger van zijn broeder Henrick is geweest en te waarschijnlijker wordt dit vermoeden, als wij zien dat na Gerrits dood zijn zoon Johan met dit goed wordt beleend. Op St. Paulusdag conversio 1421 wordt Gerrit na doode zijns broeder Henric verlijd met de Ridderhofstad Zuylenstein [5]); in 1423 ontvangt hij eveneens de landen om Broekhuysen, het Dikkenbosch, het Dunnenbosch, de Hoogecamp en den langen akker in leen „soo die hem aangecomen syn van Henric van Sulen synen broeder [6])." Gerrit ontvangt 26 Febr. 1424 van den Burggraaf de goederen, die zijn vader en broeder te leen gehouden hebben, als: te Veldhuizen (van de eerste 8 morgen wordt gezegd dat hij ze den Burggraaf heeft opgedragen, zie hiervoor [7]), te Linschoten (welke derdehalf morgen hij aan Jorden Braem heeft opgedragen) [8]), het Sproncsland, het oude land op

---

[1]) Leenregr. Montfoort A. 2e boek fo. 19.

[2]) Idem Idem B 1441—1448 fo. 19.

[3]) Idem Idem C 1446—1447 fo. 58.

[4]) Zie in Navorscher XXXIII p. 298 over de Natewischkamer in de kerk te Amerongen en over de kapel met den grafkelder aldaar, gesticht door Jan Gerrit (sic) v. Zuylen v. Natewisch, Ridder, in 1418.

[5]) Stichtsche Leenregrs; deze beleening wordt vernieuwd 13 Ap. 1426.

[6]) Leenregr. Dompr. fo. 69vo.

[7]) Leenregt. Montf. p. 4.

[8]) Jorden Braem lijftocht hiermede „Beatrix sijn wijff, natuerlijcke dr. tot Brederode". Leenregr. Montf. fo. 71.

de Meerlogervliet, te Willescop en te Ysendoorn. Bovendien ontvangt hij van den Burggraaf een hoeve lands, die hij eveneens aan Jorden Braem opdraagt en die gelegen is in Cattenbroek en eindelijk nog 6 morgen op 't Ysselveld, waaraan hij zijn vrouw Juffr. Foysen, Matheus Pot's dr. lijftocht [1]. Daarenboven geeft hij haar de rechte helft der andere goederen, van den Burggraaf in leen gehouden [2] en nog 40 Wilhelmus Hollantsch schilden uit de weerd „dat Sandt", gelegen te Wiel en Maurik, anno 1430 [3].

Gerrit van Zuylen van Natewijss was onder de edelen, ridders en kapittelen en met de steden Utrecht en Amersfoort, die 31 Maart 1436 den Verbandbrief tegen Walraven van Meurs bezegelden [4].

Gerrit was gehuwd met Sophia (Foyse, Feuse) Matheus Poth's dochter, die met 25 morgen land op Kovelwade beleend wordt, waarvoor Gerrit van Zuylen van Natewisch, haar man, hulder was [5]. Alvorens tot de volgende generatie over te gaan moet ik hier vermelden *Otto van Zuylen*: of hij een broeder of een neef van Gerrit is geweest, kan ik niet zeggen; van Buchell stelt hem een generatie hooger, maar plaatst hem aldaar eerder als tijdgenoot dan als broeder. Dat hij tot dezen tak der van Zuylen's behoorde is echter duidelijk en blijkt uit een beleening aan zijn kleinzoon Jan van Zuylen Gijsbertsz., welk leengoed op Gerrits kleinzoon is gekomen; op deze beleening kom ik later terug.

In 1438 was Gerrit v. Zuylen overleden en werd zijn zoon:

D. *Johan van Zuylen*, *Hr. van Natewisch* met het huis te Natewisch en met de beide weerden te Wiel en Maurik beleend [6]. Reeds het jaar te voren op 22 Aug. 1437 vinden wij hem vermeld onder de Ridders en knapen van het Oversticht, die den brief van Sunderdam bezegelden [7]; 24 Sept. 1438 wordt hij door Johan Burggraaf v. Montfoort met de goederen, die zijn vader

---

[1] Met bepaling dat zoo Gerrit zonder kinderen bij haar te verwekken, stierf, dit goed op haar leenvolgers komen zou, 27 febr. 1424. Leenregr Montf. B p. 94.

[2] Leenreg. Montf. B p. 93.

[3] Leenactenboeken.

[4] Matth. ad Rer. Amersf. script. p. 296.

[5] Stichtsche Leenregr.

[6] Leenactenboeken.

[7] Diploma ineditum.

van den Burggraaf te leen hield, verlijd [1]) en op 29 Oct. van dat jaar draagt hij op „voor mannen van leen des Gestichts van Utr. en voor sijn eygen leenen ten behoeve van den Burggraaf alsulcke gerechte, tins en tiend, als hij leggende heeft in Cockengen, te weten 4 h. l. die Jan Swedersz. van Zuylen van hem te leen hout, ook schelt hy den voors. Jan Swedersz. quijt alle huld, manschap, die hy hem gedaen heeft tot 's heren behoef van Montfoort" enz. [2]). Reeds op 10 Sept. had hij onder dezelfde conditien den Burggraaf den vrijen eigendom opgedragen van een „hoeve lants met alsulcke huysinge en getimmer als daerop staet, gelegen te Cockengen" [3]). In 1443 ontvangt hij de Ridderhofstad Zuylenstein te leen [4]) en op St. Jansdag midden in den zomer 1452 wordt hij genoemd onder de edelen, die den brief van Bisschop Rudolf bezegelden, waarbij deze bekent aan Henrick Cronenburg *f* 6000.— schuldig te zijn [5]). En toen hij 9 April 1456 binnen Rhenen vertoefde, noemden Schout, Burgemeesters Schepenen en Raad dier stad hem „vriend en maech" [6]). In 1457 staat hij bij transport de Natewisch en de twee weerden te Wiel en Maurik af aan zijn zoon Gerrit met deszelfs broeders en zusters „die hij heeft ofte crijgen mag, het eene kind op 't ander te erven"; Johan behoudt „sijn tucht, ende bij noot behelt die vader sijn vrije gebruijck oft nit overgegeven ware [7]); Gerrit lijftocht zijn moeder Johanna van Rossem aan het huis Natewisch, aan de twee weerden en aan 60 oude schilden 's jaars [8]). Later schijnt Johan op deze dispositie terug gekomen te zijn, wij lezen namelijk in de Geldersche Leenactenboeken dat Johan van Zuylen 16 Oct. 1473 uitstel verkrijgt en 26 April 1486 den eed vernieuwt, zoowel voor het huis de Natewisch, als voor de beide weerden. Maar niet alleen zijn Zutphensche leengoederen transporteert hij bij zijn leven op zijn kinderen, ook een vierdehalve h. l. geheten vrouwenhoeve in 't Kerspel van Ame-

[1]) Leenregr. Montfoort B p. 93, vernieuwd 12 en 14 Sept. 1448, Idem C. p. 71. Ysselveld draagt hij op aan zijn zoon Hendrik.

[2]) Leenregr. Montf. B 134.

[3]) Id. Id. p. 35.

[4]) Stichtsche Leenregrs.

[5]) Diploma ineditum.

[6]) Matth. Anal. II p. 481.

[7]) Leenactenboeken.

[8]) Idem.

rongen draagt hij op aan Jacob Hr. van Gaesbeek etc. „ten behoeve van Gerrit van Zuylen, sijn wettige zoon, daer moeder af is Joffr. Jan van Rossem van Zoelen," en zoo deze komt te sterven zonder nakomelingen aan diens broeders of zusters. Hij behoudt echter eveneens den lijftocht, 24 Jan. 1457; [1]) ook op deze dispositie is hij teruggekomen; 12 Maart 1479 draagt hij de vrouwenhoeve op ten behoeve van Kerstiaan Momber (in margine staat „dit was één hoeve uyt de vierdehalf daer hij te voore mede beleent is geweest") [2]). Wat of de reden van deze disposities geweest is, weet ik niet. Het waren toen echter benarde tijden voor het Sticht en, zooals wij later zullen zien, was Johan van Zuylen een ijverig aanhanger van den Bisschop.

Zooals wij ons herinneren, was Johan's moeder beleend geworden met 25 morgen op Kovelwade [3]), deze draagt hij nu 11 Sept. 1458 aan Biss. David van Bourgondiën op ten behoeve van Godard Bolle [4]). Op 7 Juli 1459 wordt hij in een brief dijkgraaf genoemd [5]), uit een latere acte blijkt dit het dijkgraafschap te zijn van Amerongen tot den Nijendam langs de Lek, Bisschop David bevestigt hem 4 Oct. 1476 in dit ambt met belofte dat Johan en zijn erfgenamen dit zullen behouden, totdat afgelost zullen zijn een schuld van 400 gouden Vrankrijksche schilden, die Bisschop Rudolf en een van 200 oude schilden, die Bisschop David daarop gemaakt hebben [6]).

Toen op 21 Mei 1461 Bisschop David na het afsterven van van Henrick Burggraaf v. Montfoort diens zoon Johan met de goederen van zijn vader beleende, was Johan van Zuylen v. Natewisch getuige van den Bisschop [7]). Eenige jaren later, 26 Febr. 1465, wordt hij „bij gebrek 's heeren verlijd met dat huys te Zuijlensteijn, mitter hoffstede en twee bloktienden gelegen in den lande van Steijn bij Gouda" [8]). (Ook in latere bescheiden vinden wij het huis Zuylenstein bij Amerongen gelegen, gecombineerd met de hofstede en de tienden bij Gouda — Wie geeft hierom-

[1]) Gaesb. Leenregr. A 1 fo. 24v.
[2]) Ibid. fo. 69.
[3]) „Covelwade gelegen bij der Stadt Utrecht in den Kerspel van Sinte Claes."
[4]) Leenregr. Biss. David fo. 40.
[5]) Matth. de Nobil. p. 898.
[6]) Matth. de Jure Gladii p. 527.
[7]) Matth. de Nobil. p. 808 en Matth. de Jure Gladii p. 152.
[8]) Leenreg. Biss. David fo. 63v.

trent eene verklaring?) — Op 30 Januari 1473 bekent hij voor Bisschop David en leenmannen geheel voldaan te zijn door de erfgenamen van Melis van Mynden, die hem 20 mud rogge 's jaars schuldig zijn uit 52 m.l. van het huis Ruwiel [1]; Ook bezegelt hij 3 Febr. 1476 met anderen als leenman van het Sticht den verbandbrief van Dirk van Swieten, Arentsz. Ridder, dien deze geven moet, eer hij met het huis te Loenresloot beleend kon worden [2]. Reeds vroeger merkte ik op dat Johan van Zuylen de partij van den Bisschop volgde; deze scheen, zooals wij zagen, ook geldelijke verplichtingen jegens hem te hebben; later echter, toen de oorlog tusschen de stad Utrecht met den Burggraaf v. Montfoort aan de eene zijde en den Bisschop aan de andere was ontvlamd, heeft Johan niettegenstaande zijn Montfoortsche leenen den Bisschop ook als diplomaat gediend. Hij was een der afgevaardigden van den Bisschop om met den Burggraaf en de lastgevers der stad te onderhandelen [3]. Vele bijeenkomsten hadden plaats, deze bleven echter vruchteloos, niettegenstaande de Heeren afgevaardigden op 26 Nov. 1481 door de stad op een maaltijd in Rutenberg, bij den kastelein Hendrik Suermont onthaald werden [4].

Jan van Z. v. N. draagt met zijn zonen Gerrit en Adolf voor den Domproost op de bouwing Nijamerongen, ten voordeele van Lodewijk van Leefdael, die de tinsweer daarvan krijgt Dinsdag na St. Martynsdag in den winter 1487 [5]. Ook in Juni van dat jaar transporteert hij de weerd „geheiten dat Sandt in den kerspel van Wijel, noortwert tegen Amerongen ende suydwert den Rhijn langs" aan Lodwich die Wael, voor wien Willem die Wael hulder is [6] en op 3 Nov. 1487 verkoopt hij 12 oude schilden, 30 stuivers 't oude schild gerekend, uit de weerd, genaamd die Duven, bij Maurik, aan Clara, dochter v. Jacob Petersz., burger

---

1) Leenreg. Biss. David. fo. 81v°.

2) Id. fo. 44vo afgedrukt bij van Asch v. Wijck „Archief v. Utrecht p. 77/78.

3) Matth. Anal. II p. 39; zie ook Burman III. p. 531 en v. Asch v. Wijck „Driejarige oorlog" p. 107.

4) Cameraarsrekening 1481—1482„ ook v. A. v. W. Drie jarige oorlog p. 107

5) Leenreg. Domp. fo. 111.

6) Leenactenboeken, waarschijnlijk de Wael v. Vronesteijn. Willem de Wael vermeld 1492 enz., is schout v. Utr. 1521 zijn jongere broeder heet Lodewijk. Het leen 't Sandt bleef echter niet aan de Waels; reeds de zoon van Johan v Z., zie later, ontving het terug.

te Wijk. [1]) In 1493 wordt hij overschout van Amerongen, vanwege den Bisschop en den Domproost genoemd [2]), en toen er een geschil gerezen was tusschen hem en Beernt Uten Engh werd dit op 13 Maart 1488 door den Bisschop bijgelegd [3]). Ook bekleedde hij het ambt van schout in den „weerdigen en eersamen Hren Domproostsgericht" te Neerlangbroek, 6 Aug. 1491 [4]) en 4 Mei 1499 [5]) en eindelijk vervulde hij in de jaren 1486, 1488 en 1497 de betrekking van hof- en tijnsmeester van den Domproost Sijmon van der Sluys [6]), zooals blijkt uit een tijnsbrief van 1504 [7]). Op 9 Sept. 1497 wordt hij wederom beleend met het huis te Zuylensteijn en met de hofstede en tienden in het land van Steijn, hij draagt dit goed dien dag op aan zijn zoon Wouter, mits deze het niet verkoopen of vervreemden zal buiten consent van zijn vader, moeder, broeders of zusters en er zijn moeder Johanna v. Rossem mede lijftochten [8]).

Volgens v. Buchell was deze Johanna v. Rossem de tweede vrouw van Johan van Zuylen van Natewisch en Drakenborch noemt diens 1o. vrouw Jutta van Cuylenburch, dr. v. Gerrit en Gijsbert van Zuylen van Nijvelt. In het Gaesbeeksche Leenregister heet op 24 Jan. 1457 „Joffr. Jan van Rossem van Zoelen des voors. Jans van Zuylen tegenwoordich echte wijf" [9]); hieruit zou men kunnen opmaken dat Jan reeds gehuwd was geweest, aangezien echter volgens authentieke bescheiden geen andere naam genoemd wordt en blijkbaar de kinderen allen van *Johanna van Rossem van Zoelen* zijn, zullen wij dit punt verder laten rusten. Zijn kinderen waren 1o. *Gerrit*, volgt G (na zijn beide jongere broeders); 2o. *Wouter*, volgt E; 3o. *Odolf van Zuylen van Natewisch*, reeds vroeger in dit opstel genoemd; 4o. *Mattheus*, volgt F; 5o. *Henrick van Zuylen van Natewisch*, die in 1510 voor den tijnsmeester der Domproostdij de vrije tijnsweer opdraagt van een halve hoeve bosch ten behoeve van Gijsbert v. Leeu-

1) Leenactenboeken.

2) Matth. de Jure Gladii p. 214. — 3) Id. Id. p. 481.

4) Leenreg. Gaesbeek fo. 92.

5) Ms. Capituli majoris dictum Liber Rubeüs.

6) Simon Doede gesegt van der Sluys. A. Drakenborch aanhangsel op de kerkelijke oudheden p. 36.

7) Ms. Feud. Praep. Traj. p. 38.

8) Leenregr. Fred. v. Baden fo. 32.

9) Gaesb. Leenreg. A. fo. 24vo.

wen [1]): 6o. *Hillegont van Zuylen van Natewisch* trouwt Johan van Hemert; 7o. *Geertruyt van Zuylen van Natewisch*, gehuwd met Gerrit van Zoudenbalch, zoon van Huybert en Waltera Schouten van de Kelder. Aan hun zoon Everard van Zoudenbalch had de overdracht van het huis te Zuylenstein plaats met de hofstede en tienden in het land van Steyn gelegen. Zooals wij later zullen zien, geschiedde dit door Wouter van Zuylen van Natewisch [2]); 8o. *Sense van Natewisch*, zuster van Gerrit, aan wie hij 18 Maart 1514 den lijftocht vermaakt van 8 morgen onder Amerongen [3]).

E. *Wouter van Zuylen van Natewisch* werd, zooals wij aanteekenden, op 9 Sept. 1497 door zijn vader Johan verlijd met het huis te Zuylensteyn, met de hofstede en twee bloktienden, gelegen in den lande van Steijn bij Gouda; 31 Maart 1502 draagt hij deze goederen op aan Bisschop Frederik van Baden, ten behoeve van Dirk van Bevervoorde, en verklaren Gherijdt en Matheus van Zuylen van Natewisch gebroeders, benevens Bernt van Weze en Matheus voornoemd, als gemachtigde voor Henrick van Zuylen van Natewisch van alle recht en toezeggens, dat zij op dit huis mochten hebben, af te zien [4]). Later draagt Wouter aan Bisschop Philips van Bourgondië het huis te Zuylestein met de hofstede en al zijn toebehooren op en dit met consent naar vermogen van het verband daaraan gemaakt door Johan van Zuylen van Natewisch ten tijde van Bisschop Frederik van Baden. Op 24 Maart 1518 zien Gerrit, Mattheus en Henric van Z. v. N., gebroeders, echte kinderen van Johan v. Z. v. N., en Hillegont v. Z. v. N., hun zuster, bijgestaan door haar man Johan van Hemerten, af van alle recht, dat zij op dit huis en die goederen zoude kunnen hebben en dit ten behoeve van Evert Zoudenbalch [5]) (voornoemd).

F. Bij het behandelen van hetgeen wij omtrent *Matheus van Zuylen van Natewisch* hebben opgeteekend gevonden, moet in herinnering gebracht worden hetgeen eenige bladzijden hooger van

---

[1]) Leenregr. Dompr, fo. 99vo.
[2]) Leenreg. Biss. Philips. fo. 33.
[3]) Leenreg. Dompr. fo. 127vo.
[4]) Leenreg. Biss. Fred. van Baden fo. 60vo. Zie ook Tegenw. Staat v. Utrecht II p. 306.
[5]) Leenreg. Biss. Philips. fo. 33.

Otto van Zuylen is vermeld. Deze Otto, tijdgenoot van Gerrit van Zuylen van Natewisch, had een zoon *Gijsbert*, die door Jacob Hr. tot Gaesbeek beleend is geworden met een huis en hofstede tot Rijebeek „Stuvennest" genaamd met 4 m.l. gelegen in Neerlangbroek „in die 40 hoeven". Dit goed kwam 4 Maart 1453 op *Jan van Zuylen Gijsbertsz.*, „also als 't hem bij doode Gijsberts Ottenzoon sijn vader aenbestorven is" [1]). Gijsberts weduwe: Alijt van Zuijlen hertrouwt Coenraet van Bueren, Gerritsz., terwijl haar zoon Jan op 6 Febr. 1460 reeds overleden was, toen Pons Johansz. door Bisschop David, als Hr. v. Abcoude „na doode Jan Gysbert Ottenz., syns ooms zn.," met het Stuvennest beleend werd [2]). 17 Mrt 1460 echter wordt eveneens door Bisschop David, als heer v. Abcoude hiermede beleend: „Alijt v. Zuylen echte wyff Coenraets van Bueren Gerritsz., nae doode Jan van Zuylen Gysbertszn. haer soon"; Coenraed van Bueren was haar hulder [3]). Op 18 Sept. 1464 — en hiermede komen wij op ons uitgangspunt — wordt Arnt. van Rijswijk door Biss. David beleend, ten behoeve van Matheus van Zuylen van Natewisch „onmondich kint van Johan van Zuylen van Natewisch, met een huysinge en hofstede tot Riebeek, geheten Stuvennest, met 4 m.l., gelegen in Nederlangbroek in die 40 hoeven, soo Alijt van Zuylen met Coenraet van Bueren Gerritsz., haren echten man, des uijtgegaan is" [4]).

Johan van Zuylen van Natewisch „als vader en momber van Matheus syn onmondige soon, draegt het voorn. goet weder op aen Biss. David, als Hr. v. Abcoude, ten behoeve van Gerrit van Heckevelde Cusijns Zn" [5]). 4 Jan. 1469.

Ongeveer 1498 huwde Matheus *Yda van Rhenen*, dr. v. Hubert en Margriete van Dolre en ontving bij die gelegenheid de weerd „het Sandt," in het kerspel Eck, buurschap Wiel. Zooals men zich herinneren zal, was deze weerd indertijd door Johan v. Zuylen v. Natewisch opgedragen aan Lodwich die Wael. [6]) „Hubert van Reenen met consent van Margriete van Dolre, syne huysfr. ende

---

[1]) Gaesbeeks Leenreg. A 1 fo. 12vo.
[2]) Ibid A. 2 fo. 25vo.
[3]) Gaesb. Leenregr. A. 2. fo. 30.
[4]) Ibid fo. 47vo.
[5]) Ibid. id.
[6]) Leenactenboeken.

met consent van Matheus v. Zulen v. Natewisch en Yda sijner huysfr. Hubert en Margrietendr., dragen op aan Biss. Frederik van Baden de tienden grof en smal in den Spijk gelegen in den kerspel van Amerongen, die Hubert voors. en syne olders en voorvaders van outs tot noch toe beseten hebben en waeraen Margaretha van Dolre gelijftocht was en welcke Hubert, Matheus en Yde sijn huijsfr. overmits huwelykse voorwaerden bewesen heeft, tot behoef van Deken en Capittel ten Dom t'Utr. Aen wie de Bisschop de manschap en alle recht dat hem als leenheer aen d'selve hadde, quyt gescholden heeft", 15 Aug. 1499 [1]). Op dienzelfden datum wordt Yda v. Rhenen door Frederik van Baden beleend met de tiend tot Groteveld in 't kerspel Rhenen, achter den berg „soo Hubert v. Rhenen des uytgegaen is." Voor haar is hulder Matheus v. Z. v. N., haar man [2]). Op 13 Mrt. 1518 wordt deze beleening vernieuwd en maakt Yda haar man den lyftocht hiervan [3]). Matheus draagt op in handen van tijnsmeesters der Domproostdy een h.l. in Ameronger veen en doet „Jonkfr. Yda van Reenen syn huysfr." afstand van haar lijftocht hieraan [4]).

Uit het huwelijk van Matheus schijnen geen kinderen geboren te zijn; wij zien namelijk 13 Mrt. 1518 de tienden van Groteveld na het overlijden van Yda op haar broeder Johan v. Rhenen overgaan [5]), terwijl eveneens de weerd het Sandt met Matheus voor goed uit het geslacht van Zuylen van Natewisch is gegaan [6]).

G. *Gerrit van Zuylen, Hr. van Natewisch*, oudste zoon v. Johan en v. Johanna v. Rossem hebben wij reeds eenige malen in dit opstel ontmoet, waarom wij kortelijk over hem spreken zullen. In 1457 verkreeg hij het huis te Natewisch onder eenige condities en tochtte hij zijn moeder Johanna van Rossem hieraan, evenals aan 60 oude schilden 's jaars uit de 2 weerden te Wiel en Maurik. Zooals wij zagen, behield hij den eigendom van Natewisch niet, dit viel hem eerst na het afsterven van zijn vader in 1500 ten deel en van de 2 weerden kreeg hij in dat jaar

[1]) Ms. Capituli majoris dictum liber Rubeus.
[2]) Leenreg. Biss. Fred. fo. 51vo.
[3]) Id. Biss. Philips. fo. 25.
[4]) Leenreg. Dompr. fo. 34.
[5]) Id. Biss. Philips. fo. 57.
[6]) Leenactenboeken.

slechts die te Maurik „wesende dat Sandt met den opslach synen broder Matheus toegedeylt [1]). Maar niet alleen Natewisch ook een vierdehalve hoeve in Amerongen draagt op 24 Jan 1457 zijn vader ten zijnen behoeve op. Gerrit was toen minderjarig, waarom Cornelis van Zuydoort voor hem den eed deed [2]). Wij zagen reeds dat hij dit goed evenmin in zijn geheel behield, en een hoeve uit de vierdehalf in 1479 aan Kerstiaan Momber was opgedragen. Een andere hoeve lands „gelegen in den Kerspel van Amerongen op ten hoeve die vrouwenhoeve geheten" draagt hij 17 Juni 1491 op ten behoeve van Claes Momber „van weerden houdende sulken opdracht als in voortijden des Bisschops Raed en Dijkgraaf Jan van Zuylen van Natewisch, sijn vader, gedaen hadde" [3]). 5 Aug. 1497 wordt hij wederom door den Bisschop met de vierdehalf hoeve beleend „met voorwaerden ut supra in Res. A 1" [4]) en eindelijk is er 1 Maart 1510 [5]) en 13 Juli 1525 [6]) sprake van anderhalve hoeve in 't kerspel Amerongen, waarmede hij in 't laatste jaar door Bisschop Henrich van Beieren beleend wordt.

Gerrit v. Z. v. N. behoorde tot de Edelen, Ridders en steden 's lands v. Utr. die men ten Capittel generaal plagt te beschrijven ao 1531, wegens de stad Wyk.

Gerrit gaf als lijftocht aan zijn vrouw 25 Rhynsg. 's jaars uit de hem toebedeelde weerd „de Groote Weerd" tegen Maurik gelegen 1511 [7]). Deze vrouw wordt *Maria* genoemd; wie zij echter was, blijkt nergens uit. Volgens Atteveld [8]) zou zij een *van Steenhuijs* geweest zijn; later zullen wij echter opmerken waarom ons de kwartierstaat van Atteveld eenigzins verdacht voorkomt. Van Gerrit zijn ons geen andere kinderen bekend dan zijn zoon en leenvolger:

H. *David van Zuijlen Hr. van Natewisch*, die nog bij het leven zijns vaders door transport het huis Natewisch ontving 6 Aug. 1519. Het leen wordt nu aldus omschreven: „dat huys te Nate-

[1]) Leenactenboeken.
[2]) Gaesb. Leenreg. A. 1 fo. 24vo.
[3]) Ibid. A 2. fo. 91.
[4]) Ibid. B fo. 15vo.
[5]) Ibid. B fo. 65.
[6]) Ibid. D fo. 11.
[7]) Leenactenboeken.
[8]) Kwartieren v. Atteveld no. 795.

wisch met 4 mergen lants tot den dyckwerts, met 2 witte bekeren te verhergewaden, elcken beker te betalen met gloot fijns silvers, inden Nedersticht van Utrecht, in den kerspel van Wiel gelegen, ende met bescheyd soo hy (David) voor syn vader stervende, kinderen nalaet, dat die beerven sullen den weerd en 't huys met den 4 mergen, als haer vader David daer in stonde" [1]).

Op 10 Oct. 1521 draagt David af „dat versuym der 2 witte bekers met 15 goltg." en 16 Sept. 1538 vernieuwt hij den eed „van den huyse Natewisch tusschen Amerongen ende Wijck buijtendijx". [2]) Reeds op 8 Juni 1519 had hij, eveneens door transport, van zijn vader „de Grote Weerdt" met al zijn toebehooren, in het kerspel Amerongen en in het gezicht van Maurik, ontvangen. Hij lijftocht zijn vrouw hieraan met 40 gulden Utrechts current en 12 gouden Andriesgulden 's jaars — 6 Aug. 1519 [3]). Evert Zoudenbalch dijkgraaf verzoekt den abt van Oostbroek om zijn neef David v. Z. v. Natewisch tot heemraad v. den Lekdijk te benoemen [4]). David wordt genoemd onder diegenen, die in 1540 extraordinair beschreven zijn om Keizer Karel V te congratuleeren, reverentie te beweijsen en wellecom te heijten [5]). Hij was gehuwd met *Lutgarde* (Luyt) *Borre van Amerongen*, dochter van Dirk en van diens 2e vrouw Marie van Snellenberch [6]). Lutger Borre van Amerongen, huisfr. Davids van Zuylen van Natewisch wordt door haar broeder Jan Borre van Amerongen „de naehant" gemaakt van $1/3$ van een hoeve met huis, berg en bogaard, gelegen in Amerongen 16 Febr. 1541 [7]). Kort hierop is David overleden. Ant. Mattheus vermeldt „XII Kal. Mart, anno non addito [8]). In alle gevallen was hij 18 Jan. 1542 dood, toen zijn zoon met de Natewisch beleend werd; deze bevestigde den lijftocht zijner moeder [9]). Op 21 Mrt. 1544 wordt Lutgaert van Amerongen, nagelaten weduwe van David van Zuylen van Natewisch beleend met het goed, haar van haar broeder aange-

1) Leenactenboeken.
2) Idem.
3) Idem.
4) v. A. v. W. Arch. v. Utr. III p. 81.
5) Matth. de Nob. praef. liber III e. 2.
6) Dirk's eerste vrouw was Clementia Sloijers.
7) Leenreg. Dompr. fo. 349.
8) Matth. Fund. p. 439.
9) Leenactenboeken.

komen [1]). Zij overleed 4 of 6 Jan. 1547 en liet na de volgende kinderen: 1o. *Stephana van Zuÿlen van Natewisch,* geestelijke juffer ten Dael, overl. 7 Dec. 1607 [2]); 2o. *Sophia van Natewisch* een zuster van Stephana, die juffer ten Dael was, overl. 3 Aug. (jaar niet vermeld) [3]); 3o. *Jacobus* die volgt *I;* 4o. *Gerard van Zuÿlen van Natewisch,* broeder van Stephana, juffer ten Dael, overl. 6 Jan. (jaar niet vermeld) [4]); en 5o. *Jan,* eveneens broeder van Stephana, overleden 5 Januari 1548 [5]).

(Wordt vervolgd).

LIJSTE VAN DE KELDERS ENDE INGANGEN

DER SELVER, VAN DE GRAFFSTEDEN ENDE ANDEREN PLAATSEN IN DE CATHARYNEN KERCKE GELEGEN AL TE SAMEN IN DE CAERTE DAERVAN SYNDE MET NOMBERS AENGEWESEN. [6])

Het choor.

1	De kelder van	Gerard de Cocq	sijn ingangh	5
2	„ „ „	De Heere Heuft	ingangh	7
3	„ „ „	De Heere Arnoud Straet	„	9
4	„ „ „	De Kerck		
5	ingangh	Gerard de Cocq	kelder	1
6	„	Kerck		
7	ingangh gemeen aen de Heeren	Heuft	kelder	2
		Asch van Wijck	„	12
8		Kerck		
9	ingangh	De Heer Straet	„	3
10	keld.	Dns. Breyerus	ingang	14
11	keld.	D'Eerw. Heer Baleyer Berck	„	16
12	„	De Heere Asch van Wyck	„	7
13	„	Joffrouw Rademakers	„	

1) Leenreg. Dompr. p. 15.
2) Matth. Fund. p. 435, 439, 483.
3) Id. p. 458.
4) Id. p. 486.
5) Id. p. 435.
6) Uit de vermelding van „de professor Reinerus" op blz. 365, d. i. Heinricus Reinerius, hoogl. te Utr. van 1634—1639, kan worden opgemaakt van welken tijd deze lijst dagteekent. — Het origineel op het Rijksarch. te Utr. Coll. Philipps. No. 87.

14 ing.	D^{ns} Breyerus	kelder	10
15	K(erck)		
16 ing.	De Heere Baleyer Berck	„	11
17 } 17	Corns. Jacobss van Breda		
18 kelder	M^{r}. Zeger Uyttenbogaerd	ing.	23
19 „	De Heere M^{r}. Nicolaes van Berck Decan St. Jans	ing.	25
20 „	De Hospitael m^{r}. Corn^{s}. Tack	„	27
21 „	Dn^{s}. Bushoff	ingang	29
22 „	De Kerck		
23 ingangh	M^{r}. Zeger Uytenbogaert	kelder	18
24	Kerck.		
25 ing.	De Heere M^{r}. Nicolaes van Berck	kelder	19
26 ingangh	Dn^{s}. Teeckmannus	„	19
27 „	De Hospitaelm^{r}. Tack	„	20
28 „	De Heere Adv^{t}. Kerckraed	„	34
29 „	Dn^{s}. Bushoff	„	21
30	Kerck		
31 kelder	De H van Baerdwijck	ing.	38
32 „	Jo^{r}. Jacob van Thienen	„	40
33 „	D. Teeckmannus	„	26
34 „	D' Advocaet Kerckraed	„	28
35 „	De Secretaris Haeften	kelder	41
36 „	Jan Peterss van Zuylen		
37	K(erck)		
38 ing.	De H van Baerdwyck	kelder	31
39	K(erck)		
40 ing.	Jo^{r}. Jacob van Thienen	„	32
41^{Io}	Kerck		
41^{IIo} kelder	De secretaris Haeften	ing.	35
42 kelder	De Vrouwe van Thienhoven	„	48
43 „	Dn^{s}. Suavius	„	50
44 „	Dn^{s}. Flaman	„	51
45 „	K(erck)		
46 „	De Kerck		
47 ingangh	De Heere Adv^{t}. de Raedt	kelder	52
48 „	De Vrouw van Thienhoven	„	42

49	ingangh	Dns. Dematius	kelder	53
50	„	Dns. Suavius	„	43
51	„	Dns. Flaman	„	44
52	kelder	D Advocaet de Raedt	ingang	47
53	„	Ds Dematius	„	49
54	„	De Heere van Blyenb.	„	56
55	„	K(erck)	„	
56	ingang	De Heere van Blyenb.	kelder	54
57	kelder eensdeels in de kerck	De Vrouwe van Thienhoven in de kerck.	ingang	8

De kerck.

1	kelder	Jor. Schrasser	ingang	21
2	„	De Heere Adv. Blockland	„	16
3	„	De kerck.		
4	„	Aeltgen Corns. Boon		
5	„	De Heere Planus	ingang	20
7	„	K(erck)		
8	ing.	De vrouw van Thienhoven	keld. { eensdeels opt choor }	57
9	„	K(erck)		
10	„	K(erck)		
11	„	De kerck		
12	„	Hoboken		
13	kelder	De Heere Schade	ingang	31
14	„	Rossum	„	33
15	„	Kerck		
16	ingangh	Den Advt. Blocklandt	kelder	2
17	„	Willem van Bemmel		
18	kelder	Van de Kemp Apotheker	ing.	40
19	„	K(erck)		
20	ing.	De Heere Planus	kelder	6
21	„	Jor. Schrasser	„	1
22	„	Compostel	ing.	37
23	„	Peter Joosten van Houtum		
24	kelder	Fentenier	„	43
25	ing.	Vollenhoven	kelder	45
26	„	Jan Molman		
27	„	Jor. van Ruytenbergh	ing.	48
28	kelder	Ernst van Wijckersloot	„	50
29	„	Jan Kuyper		

30 kelder	Wyningen		
32 „	K(erck)		
31 ing.	De Heere Schade	kelder	13
33 „	Rossum		
34 } 34 } kelder	Jor. Peter van Zanen	ing.	34
35 en 36	K(erck)		
37 ingangh	Compostel	kelder	22
38 „	Kerck		
39 „	Henrick Weyman		
40 ingangh	Van de Kemp Apothr.	„	18
41 en 42	K(erck)		
43 ing.	Fentenier	„	25
44 „	K(erck)		
45 keld.	Vollenhoven	ing.	25
46 en 47	K(erck)		
48 ingang	Jor. van Ruytenbergh	kelder	27
49 „	Elisabeth van Honthorst	„	63
50 „	Ernst van Wyckersloot	„	28
51 „	Kelder		
52 kelder	Huybert Hermansz. Backer	„	52
53 ing.	Huybert Hermansz. Backer	kelder	52
54 en 55	K(erck)		
56	Jan Jansz. van Doesburgh		
58	Cornelis van Coten	ing.	66
57	K(erck)		
59 kelder	Aert van Schendel	„	69
60	Kerck		
61 kelder	Raedts Heer Zijl	ing.	75
62 „	Henrick van Bronckhorst	„	79
63 „	Elisabeth van Honthorst	„	49
64 „	Lambert Oliviers van Barzeveldt	ing.	83
65 „	Kerck		
66 ing.	Cornelis van Coten — kerck		58
67 en 68	De Kerck		
69 ing.	Aert van Schendel	kelder	59
70 „	Antonis van Sterckenburgh	„	100
71 „	Herwyck		

72 kelder	Jor. van Hemert	ingang	72
73 „	K(erck)		
74 „	De Raedsheer Lent	„	106
75 ing.	De Raedtsheer Zyl	keld.	61
76, 77 en 78	Kerck		
79 ing.	Henrick van Bronckhorst	keld.	62
80 en 81	Kerck		
82 kelder	De Heere Anthonis v. Blockland	ing.	115
0	Een cleyne plaets		
83 ing.	Lambert Oliviers van Barzeveld	keld.	64
0	Een cleyne plaets		
84	Kerck		
85	Jan van Os		
86	De Professor Reinerus		
87	Claes Jansse van Woudenb(erch)		
88	Frans van (der) Hoeve		
89	K(erck)		
90 keld.	De Hospitaelmr. Cuyck	gemene ing.	92
91	Kerck		
92 ing. gemeen aen	Bruno Verdoes	keld.	122
	ende		
	d' Hospitaelmr. Kuyck	keld.	90
93	K(erck)		
94 kelder	Procureur Coten	ing.	94
95, 96 kelder	Jan Willemss uyt de Nypoort		
97	K(erck)		
98	Adriaen de Cocq		
99	Sr. Melchior Vinckel		
100 keld.	Antonis van Sterckenburch	ing.	70
101	Aert van Werven		
102	Frans Peters van Vollenhoven		
103	Dirck van Cuylenburgh		
104 ing.	Sr. Casteleyn	keld.	105
105 keld.	Sr. Casteleyn	ing.	104
106 ing.	De Raedtsheer Lent	keld.	74

107	Kerck		
108	Steven Janss van den Gissen		
109 keld.	Wayenoyen	ing.	110
110 ing.	Wayenoyen	keld.	109
111	Simon van Groesbeecq		
112 keld.	De Professor de Roy	ing.	114
113	K(erck)		
114 ing.	De Professor de Roy	keld.	112
115 ing.	Blocklandt	„	82
116	Claes Claess van Rees		
117	K(erck)		
118 keld.	Jor. Carel Cats	ing.	119
119 ing.	Jor. Carel Cats	keld.	118
120 { kelder met den ingangh }	De Hre Bernt van Schoonhoven Prior		
121 kelder	Bruno Verdoes	ing.	92
122 kelder	Leyrdam	„	324
123Io	P. V. T.		
123IIo	Henrick Claes van Baern		
124 ing.	Leyrdam	kelder	122
125	K(erck)		
126 keld.	Willem van Montfoort met den ingangh		
127	Dirk Gerritss van Maurick		
128	Bigbergen		
129	Cornelis van den Bongaert		
130 en 131	K(erck)		
132	Henrick Everts van (der) Mast		
133 en 134	Jan Teuniss in de Truffel		
135 en 136	K(erck)		
137 kelder	De Heer Gijsbert van (der) Woert	ing.	151
138 „	Joffrouw Apollonia van Beeck	„	153
139 „	Mr. Jan Coenringh		
140 en 141	K(erck)		
142	Matheus de Roy		
143	Sem		
144 keld.	Gerrid van Allen met den ingangh		

145 kelder	Drie graffsteden voor de goudsmeden	ing.	161
146	Schout Lobe		
147	Adriaen Wessel		
148 keld.	Sr. Gerrid van Honthorst, schilder	ing.	165
149	Huybert van Oostrum		
150	Andries van Leemputten		
151 ing.	van der Woerd	kelder	137
152 kelder	Henrick van Wintershoven	ing.	168
153 ing.	Joffr. Apollonia van Beeck	keld.	138
154 keld.	De Heer Schepen Ram	ing.	170
155 „	Anna Jans Wede. van Herman Stevenss van Heymenb(erch) met den ingang		
157	Henrick Hermanss, nu de loodgieter		
158	Meyrveld		
159	Cornelis Pan met den ing.		
160	Joostgen van Moerbeecq		
161	Ingang voor der Goudsmeden drie kelders.	keld.	145
162 ing.	De notaris Ruysch	„	177
163 en 164	K(erck)		
165 ing.	Honthorst, schilder	„	148
166 keld.	De Heer Burgermr. v. Weede	ing.	181
167 „	Jan Jacobss Genlet met den ingang		
168 ing.	Wyntershoven	keld.	152
169	K(erck)		
170 ing.	De Heere Schepen Ram	„	154
171 en 173	K[erck]		
172	Dirck van Hattum		
174 keld.	Jan Stevenss Dibbout, met den ing.		
175	K[erck]		
176	Joris Toniss van Loeven		
177 keld.	De Notaris Ruysch	ing.	162
178 „	Aert van Cuylenburgh	„	190

179 kelder	De Secretaris Haeften	ingang	193
180	K(erck)		
181 ing.	d' Heer Borgermr. Weede	kelder	166
182 keld.	Gerrid van Hemerd	ing.	195
183 „	Jor. van Hardenbroeck	ing.	197
184 „	Ter Steegh	„	199
185 „	Peter Voet Hospitaelmr.	„	201
186 „	Sr. Switsius	„	203
187 „	Gijsbert Antoniss van Vianen met den ing(angh)		
188 ingang	Van de Hoedenmakerskelder	kelder	205
189	K[erck]		
190 ing.	Aert van Cuylenburch	„	178
191 „	Jan Henrickss. van Wynterswyk		
192 ing.	De Secretaris Haeften	„	179
194	Kerck		
195 ing.	Gerrid van Hemert	„	182
196 „	De Hospitaelmr. Baerle	„	215
197 „	Jor. van Hardenbroeck	„	183
198	K[erck]		
199 ing.	Ter Steegh	„	184
200	K[erck]		
201 ing.	Peter Voet	„	185
203 „	Sr. Switsius	„	196
208	K(erck)		
204 ing.	Oud Cordewaners	„	219
205 kelder	Hoedenmakers kelder	ing.	188
206 „	Gerrid van Bommel		
207, 209 en 210	Kerck		
208 ing.	Abraham Sprongh	kelder	220
211	Henrick Gerbrandtss		
212	Veldthuysen		
213—214	K(erck)		
215 keld.	D' Hospitaelmr. Baerle	ing.	196
216 „	Adriaen Vermeyr	„	231
217	K(erck)		
219 „	Oud Cordewaniers	„	204
218 „	Evert van Vondelen		

220 kelder	Abraham Sprongh	ingang	208
221 „	Antonis van Apeldoorn		
222 tot 230	K(erck) en		
231 ing.	Adriaen Vermeyr	kelder	216

LIJST VAN GRAVEN EN KELDERS
IN DE CATHARYNEKERK TE UTRECHT. [1])

Lyste der Graven en Kelders, leggende opt Choor inde Catharyne kerke volgens de caarte daarvan zijnde op de namen der tegenwoordige Possesseurs gesteld, volgens de Resolutie van Haar Ed. Mog. de Heeren Gedeputeerden van de Staten 's Lands van Utrecht, door den Rentmeester van de Balye en Conventen van St. Catharina Mr. Eduard Amisfortius van Voorst.

De Resolutiën zijn van datis den 6 Aug. en 27 September en de authorisatie van 13 December 1765.

N. B. Dat de bovenste naemen bij de nommers van den kelder of grafsteede gevoegt zyn getrokken uyt de Lyst welke de kerkmeesters Thiens als Rentmeester voors. ter occasie van de verhoging in den jaare 1728 gedaan heeft beginnen te formeeren en waarop alle de veranderingen zedert tot den jaare 1765 incluys door de Rentmeesters in ter tydt zyn geadnoteert.

No. 1 Een kelder — De erfgen. van den Rentm. Gerard van Beeck.

„ 2 „ — Vrouwe Maria Catharina van Waay Douariere wijlen de Heer Jan Hamel, volgens eigendomsbrief den 23 May 1730.
Overgeboekt ten name Mevr. de Douariere A. E. G. van Lynden tot Oldenaller, geboren d'Aulnis de Bourouill.

„ 3 „ — De collatorale erfgen. van Juffr. Anna Margaretha Godin, volgens eigendomsbrief van 10 Sept. 1728.

„ 4 „ — De Heer Isaacq Verborgh, als erfgen. van den Heer Jacob Liefting.

„ 5 „ — De Heer Pieter Monck, volgens

[1]) Gemeente-Archief te Utrecht. Grafboek (get. C. II i. 2).

		eigendomsbrief van 21 Nov. 1714. Overgeboekt ten name van Mr. Pieter Nicolaas Arntzenius 18 July 1829.
No. 6	Een kelder	De Heer Pieter Monck overgeboekt als voren.
„ 7	„	De erffgen. van de Heer Jacobus Vruchten. Overgeboekt ten naemen den Heer Jan van Domselaer. (Aan de kerk vervallen).
„ 8 en 14	Grafst^n.	Aan de kerk.
„ 9	Een kelder	Juffr. Juliana Elisabeth Domp.
„ 10	„	Cornelis de Munnik en Hillegonda Kuyper volgens eigendomsbrief van 20 April 1728.
„ 11	„	De erffgen. van den Heer Nicolaas van Berk, volgens brief van 10 Dec. 1728 Overgeboekt ten name van den Heer Everhard van Weede, Heer van Luttik, Weede, Dijkveld, Rotelis en geërfd van zijn vader den Heer Hendrik Maurits van Weede, op wien de eigendom is overgegaan door overlijden van desselfs overgrootvader den Heer Willem van Weede en Vrouwe Isabella van Berk.
„ 12	„	Juffr. Margaretha Plusque, wed. van den Heer Vorstiaan Backens, volgens brief van 8 July 1728. Overgeboekt ten name van Abraham van Vloten. Willemsz.
„ 13	„	Hermannus Busschoff, volgens br. van 24 May 1728. Overgeboekt ten name van Mr. Hendrik Jan Arnzenius.
„ 15	„	Juffr. Bartha Wilhelmina en Jacoba Wilhelmina van der Sturck, volgens eigendomsbrief van den 15 May 1728. Overgeboekt ten name van de erfgenamen van Anna Maria Vermeulen, wed.

			van den Heer Benjamin van Senus.
No.	16	Een kelder	Elisabeth Pitiscus, wed. van Hendrik Bonebakker.
„	17	„	Den heer Incourt, volgens eigendoms brief van 10 Dec. 1692.
„	18	„	De erffgen. van de Juffr. Deliana en Wilhelmina Graaff, volgens eigendomsbewijs van 31 Jan. 1784.
			Vroeger behoord hebbende den Heeren Hendrik Couwenhoven en Jan Bosch.
„	19	„	Den Heer Adv. Kerkenraad, volgens eigendomsbrief van 15 Febr. 1672: later overgeboekt op den naam van den Heer Adv. Isaacq van Schoonhoven daarna op naam van Sr. Wilhelmus Gijsbertus van Romond.
„	20	„	Maria Bleese, geestelijke dochter, volgens eigendomsbrief van 11 Jan. 1732.
			Den 12 Febr. 1766 overgeboekt ten name van den Heer Denis Adriaan Roest.
„	23	„	De erfgen. van den Heer Jacob Pauw volgens eigendomsbrief van May 1718.
			Geërfd door den Heer Adriaan Jacob van Deelen, wiens moeder Vr. Wilhelmina de Wetm. gem. Heer Jacob Pauw gehuwd was 12 Maart 1766.
			Overgeboekt ten verzoeke van Mevr. de Wed. Johanna van Dielen, geb. Singendonck.
„	24?	(wordt niet gevonden).	
„	25	Een kelder	Jan van Breda, volgens eigendomsbrief van 28 April 1730.
			Overgeboekt ten name van den Heer Lambertus Juliaens, den 19 Apr. 1759.
„	26		
„	27	„	Jonkheer Johan Adolf van Renesse. Heere van Lockhorst, volgens eigendomsbrief van 3 Aug. 1729.
			Ik Mr. E. A. van Voorst in qualite

etc. doe cond dat ik vermits de vrijwillige opdragt en overgifte van den Hoog Ed. Welgeb. Heer Willem Jacob van Renesse Heer van Lockhorst, Domdecan etc. etc. etc. van bovenstaande kelder bekend ten naame van desselfs Heer vader Jonkheer Johan Adolf van Renesse, Heere van Lockhorst, aan en ten behoeven van den Hoog Ed. WelGeb. Heer Jonkheer Gijsbert Jan van Hardenbroek, Heere van Bergesteyn, beschreven int Lidt der Heeren Edele en Ridderschappe van den Lande van Utrecht en wegens dezelve gecommitteert ter Admiraliteyt te Amsterdam etc. etc. etc. ten versoeken van zijn Hoog Ed. WelGeb. wel hebbe willen gunnen en geven zo aan den Hoog Ed. WelGeb. Heer Jonckheer Gijsbert Jan van Hardenbroek, Heere van Bergesteyn de bovenstaande kelder daar volgens de caart Oostwaerts de ingangen der kelders bekend sub no. 22 en 23 ten naeme van de Heer D. A. Roest en van den Heer A. J. van Dielen Westwaerts de kelder bekend sub No. 35 ten naeme van de wed. Cocq c. s. Noordwaerts de kelder bekend sub No. 28 ten naeme van den Heer J. G. van Oudenallen en Zuydwaerts de kelder bekend sub No. 25 ten naeme van Jan van Breda naast geleegen zijn of etc. Te houden etc.

Actum Utrecht den 6 October 1766.

(get.) E. A. van Voorst.

Overgeboekt ten verzoeke van de Familie van Hardenbroek, ten name van den Heer Gijsbert Carel Duco Baron van Hardenbroek, Heer van Hardenbroek, benevens desselfs broeder en zus-

ter, als zijnde de naaste erfgenamen geweest van wijlen den Heer van Hardenbroek bovengenoemd en de kosten der verhooging over den jare 1800 een en twintig door hun ook betaald geworden. En zulks behoudens der kerk en eens ieders goed regt.

Utrecht, 29 April 1825.

(get.) P. A. Beelaerts.

No. 28	Een kelder	Juffr. Abigael Eijndhoven geërfd door Mr. Jan Godert van Oudenallen (1766 en den 23 July 1823 door Maria Johanna en Johanna Goverdina van Doorn.
„ 29	„	Den Heer Cypriaan Berger, volgens eigendomsbrief van 2 Febr. 1730. Den 26 April 1822 overgeboekt op naam van den Heer H. W. van Hengst een der zonen van bovengen. — en den 28 April 1829 op naam van Mr. Cypriaan Gerard van Hengst en van Vrouwe Charlotte Strick van Lischoten, wed. Mr. Cypriaan Gerard van Hengst — en de helft aan Mr. Cornelis Marie van Hengst.
„ 30		
„ 31	„	Juffr. Debora van Hogenhoek, wed. van Matthias van Lobbrecht. Den 5 Juny 1822 overgeboekt op de Fam. Groen en den Heer Herman Angelkot. Den 28 April 1829 op den Heer Jacob Hermanus Cornelis Venman.
„ 32, 33 en 34.		
„ 35	Een kelder	Isaak Runnenbergh. Den 1 Febr. 1766 overgeboekt ten name van Mej. de Wed. Cock en Martinus en Jacob Danckerts. Den 14 April 1825 overgeboekt voor een derde ten name van Pieter Adrianus Martinius.

Lijst der Kelders en Graven gelegen in den buijk van de Catharijne kerke.

No.	1	Een kelder	Lambert van Gessel (1736). Den 21 April 1767 verkocht aan Jhr. Balthazar Constantyn van Lynden, Heer van Lunenburg.
„	2	„	Juffr. Agatha Dierhout — overgeboekt 25 Jan. 1766 op naam van den Heer Jacob Hiacint Dierhout, Heer van Ganswyk.
„	3	Een stulpkelder	Juffr^{en} Helderen — (26 Aug. 1728). 1 Maart 1766 overgeboekt ten name van Vr. Maria Adriana Eston. —
„	4	Een kelder	Christoffel Cramer (12 Juny 1728).
„	5	„	Den 3 July overgegaan op de Fam. van Halteren.
„	5, 6 en 7.		
„	8	Een kelder	De wed. Matthias Lobbrecht.
„	9, 10 en 11.		
„	12	Een kelder	Een ingang van de kelder opt Choor sub No. 35 welke behoort aan Isaak van Runnenbergh.
„	13	„	Mevr. Maas als erffgenaam van Matthias van Beeck.
„	14	„	Jan Hermansz. Kleinekiek, — daarna aan Hermanus Cornelis Swart en Justus Wensing.
„	15	„	De heer Jacob van der Meer — daarna aan den Heer Mr. Ernst Schade van Westrum, Heer van Domselaer.
„	16	„	Cornelis Pyselman.
„	17	„	Hermina Lijnslager, wed. van den Heuvel — daarna haar kleinzoon Mr. Hendrik Adriaen van den Heuvel.
„	19	„	De Heer Dirck Hoeuft, volgens brief van Jan. 1693 — overgeboekt ten name van Johanna van Dielen geb. Singendonck en den Heer Diederik Jan Singendonck haar broeder.

No.	20	„	De Heer Jan Oortman (28 Mei 1728) overgeboekt op naam van den Heer Jacob Lambert Marcelis, geh. met de eenige dochter van voorn. Heer Jan Oortman.
„	21	„	De erfgen. van Coenraad van Groenendaal.
„	22	„	De Heer Christiaan van Wezel — verkocht aan Mr. Louis Robert.
„	23	„	De Heer Jacobus Toelaar.
„	24	Grafsteede	Juffr. Aletta van Woensel, wed. Sr. Hilterman — overgebracht op naam van den Heer Joachims Lieftinck, geh. met Alletta Cornelia Bilterman.
„	25	„	
„	26	kelder	Willem Jan van Dyck — overgeboekt ten name van Catharina van Maarseveen huisvr. van den Heer Frederik van Nieuwenhuijzen dr. van wijlen Adrianus van Maarseveen en Wilhelmina Johanna Oortman en kleindochter van den Heer Willem Jan van Dijk.
„	27	Grafstede	Cors Ekers.
„	28	Kelder	De Heer Bernard de Roy, erfgen. van den Heer Jan Cornelis Both.
„	29, 30 en 31 Grafsteden.		
„	32	Kelder	De Heer Bernardus de Moor Jr. gelegateerd aan Prof. Carolus Segaar.
„	33	Grafstede	
„	34	Kelder	De Heer Jan Scullyn — geërfd door den Heer Mr. Joan Frederik Gobius.
„	35	„	De erfgen. van den Heer Jacob de Famars; Vr. Louise de Famars, wed. Jan Testas en Vr. Elisabeth de Famars, huisvr. van den Heer Willem Roëll, (beide te Amsterdam).
„	36	Grafstede	
„	37	Kelder	De heer Matthijs van der Put — later den Heer Hendrik Anthony Frederik Gobius.

No.	38	„	De Heer Dirk Woertman.
„	39	„	De Heer Everard Vlaer en Juffr. Anna Catharina Versteegh — daarna op hunne kinderen Vr. Wilhelmina Florentina Vlaer, huisvr. van Mr. Jacob Smit en Vr. Anna Elisabeth Vlaer, huisvr. van den Heer Jan Kol.
„	40	„	Jhr. Johan Adolf Challon van Alendorp — daarna aan Dirk Baars en Geertruyd Prette.
„	41	„	De Heer Runnenburg daarna aan zijne dochter Adriana van Runnenburg, geh. met den Heer Jacob Danckerts.
„	42	„	Mechteld van den Bosch, geh. met Quirijn van Stekelenburg, daarna geërfd op de Fam. Dop.
„	43	„	De Heer Brazi, verkocht aan de Fam. Helsdingen.
„	44	„	De erfgen. van Splinterus de Cooter — daarna geërfd door de Fam. Eversdijk.
„	45	„	De Fam. Terweyde.
„	47	„	Juffr. Uyt den Nieuwpoort — later den Heer Gerrit Willem Smits.
„	48	Grafstede	Arnoldus Verhaar.
„	49	Kelder	De Heer Anthony van Keppel, geh. met Juffr. Sterkenborgh — verkocht aan Juffr. Grietje Otterspoor, wed. Abraham de Bly.
„	50	„	Juffr. Deliana van Baarle, wed. van den Heer Jan Molenaar — overgeboekt ten name van Mevrouw de wed. W. G. J. van Baarle, geb. Erkelens.
„	51	„	Oude Kleerkopersgilde.
„	52	„	De erfgen. van Christoffel Cramer van Halteren en Sonsbeek — overgeboekt ten name van het geoctroieerde Roomsch-Catholyk Seminarum gemeenlijk het collegie genaamd, staande in de Muurhuizen te Amersfoort, tegelijk

		met de grafstede No. 53 op den 20 January 1804. A. Zwartendijk.
No. 53	Grafstede	De erfgen. van Christoffel Cramer. Overgegaan als No. 52 zie test. van Juffr. Klara van Halteren, bij testament van 7 Juny 1799 Not. Gerrit Vogelsang te Amersfoort.
„ 54	„	
„ 55	Kelder	De Heer Abraham van Cuylenburgh geërfd op Mr. Justus van Cuylenburch en de Heer Mr. Gerard Munniks, geh. met Vr. Margaretha van Cuylenburgh — daarna ten name van Vr. Antonia Elisabeth van Cleeff, geb. Munnicks.
„ 56	Grafstede	
„ 57	„	Wouter Preut.
„ 58	Kelder	De Heer Everard Noortwijk — overgeboekt ten name den Heer J. C. Pronckert en Vr. Pronckert geb. Wentzel — daarna op Vr. Johanna Coralina Pronckert, Wed. den Heer Hermanus Delbeek.
„ 59	Grafstede	
„ 60	„	Theodorus Korbag — overgeboekt ten name van Mr. Antonie van Goudoever.
„ 61	„	De wed. Hendrik Dreven — overgeboekt ten name van Vrouwe Cornelia Mante, wed. van wijlen de Heer Coenraad Blom de Jonge.
„ 62	„	Peter Stellingwerff.
„ 63	Kelder	De erfgen. van Sr. Jeremias Castelyn, d'oude, verder op Mr. Gerard Blydenberg en Mr. Gerard Munniks, Raadsheer in 't Hoff van Justitie te Vianen.
„ 64	„	De erfgen. van Jan Willemse van Waeyenoyen verkocht aan Juffr. Maria en Johanna Kolf.
„ 65	„	De erfgen. van Not. Schuylenburgh;

			de Juffr. dochters van den Heer Johan Baptist van Wyck en Mevr. de wed. Bosch.
No.	66	„	De Juffr. Geertruyd en Wilhelmina van Haksel.
„	67	„	De erfgen. van den Heer David van Hengel — daarna geërfd op Mr. Cornelis Ascanius van Sypesteyn — daarna ten name van Cornelis van Sorgen, geh. met Vr. Judith Hermina Elisabeth van Henghel; Anthonie Kluysenaar, geh. met Vr. Anthonia Raidt; en Justin Eckhardt Raidt; zijnde de eerstgenoemde Judith Hermina Elisabeth van Henghel de eenige nagelatene dochter van Carel van Hengel en Anthonia Raidt en Justin Eckhardt Raidt, de twee eenige nagelatene kinderen van Anthonia van Henghel, alsmede de eenige erfgen. van Hermanus van Henghel. Volgens testament dato 7 July 1796. 1825.
„	68	„	Arnoldus van den Ende — later geschreven van den Eynden.
„	69	Grafstede	
„	70	Kelder	De erfgen. van den Heer Daniel van Hengel (zie ook No. 67).
„	71	„	Juffr. Christina Maas, wed. Ysbrant de Cock.
„	72	„	Johannes Vermeulen en Helena Reppel — daarna Gerrit van Beeck — daarna Jan Hendrik Boers.
„	73	Grafstede	De Juffr. Alida Everdina van Deyll.
„	74	„	Mej. de Wed. Aarnoud Frederik de Voornen.
„	75 en 76	„	
„	77	„	Martinus Wolff en Mettje Bos.
„	78	„	Willem van Homoet — overgeboekt ten name van Hendrik van Dam.

No.	79	Kelder	Gijsbert Holl en Maria Catharina Leyten overgegeven den Heer Wilhelmus Geerling.
,,	80	Grafstede	Jacobus van Hamersfelt.
,,	81	,,	David Richard.
,,	82	Kelder	De Heer Albert Becker.
,,	83	Grafstede	De Heeren Willem Ter Smette en Hendrik Lens.
,,	84	,,	De Fam. Rensing.
,,	85	Kelder	De Heer Everard de Beer — daarna den Heer Mr. Franciscus Gualterus van Mansvelt — overgeboekt ten name van den Heer Mr. Jacobus Bredius.
,,	86	,,	De erfgen. van den Heer Frederik Verwout.
,,	87	Grafstede	De Fam. Mewis de Leeuw.
,,	88	Kelder	Juffr. Bohan — overgeboekt ten name van den Heer Joost Taets van Amerongen, Heer van Natewisch, geh. met Vr. Maria Cathar. Suzanna d'Averhoult.
,,	89	,,	De Heer Jan van de Velde — overgeboekt op naam van Geertruyd van Althona — daarna op Johannes de Bie — en daarna op den Heer Jan Hendrik de Wilt.
,,	90	3 graven	De goud- en zilversmeden.
,,	90*	Grafstede	De Heer Cornelis Maseys — overgeboekt ten name van Mr. Paulus van Alen.
,,	91	,,	De erfgen. van den Heer Willem van de Water — overgeboekt ten name van den Heer Jan Willem van Musschenbroeck.
,,	92	,,	Pieter van Peer.
,,	93	Kelder	De erfgen. van den Heer Gerrit van Honthorst — is daarna gekomen aan de Fam. Ram van Schalkwyk.
,,	94	Grafstede	De Fam. van Bosvelt.
,,	95	,,	De erfgen. van Pieter Lobé.

No. 96	„	Abraham Bredius — en Alexander Petrus Nahuys.
„ 97	Kelder	De erfgen. van Hendrik van Wintershoven — daarna aan de Directeuren der beide Roomsch-Cath. armenkamers.
„ 98	Grafstede	
„ 99	Kelder	Mevr. Helena Elisabeth Westreenen, wed. den Heer Philip Ram.
„ 100	„	Sr. Jan van Maurik.
„ 101	Stulpkelder	De Heer Joachim Bouricius — door erfmaking Mr. Bartholomeus Cornelis Johannes Visscher geh. met de achterkleindochter van J. Bouricius geb. Knoll.
„ 102	Grafstede	De erfgen. van Cornelis van Wyckersloot — overgeboekt ten name van Maria Theresia Boes.
„ 103	Kelder	Sr. Hendrik Nuys — overgeboekt ten name van den Heer Abraham Hartingh.
„ 104	Grafstede	De Heer Jan Dirkse Woertman.
„ 105	Kelder	De Heer Jacob van der Meer — overgeboekt ten name van en gemaakt aan de Directeuren van het Oude Rooms-Catholyke Kinderhuis.
„ 106	„	De Heer Daniel Milan, Heer van Nyvelt — daarna overgeboekt ten name van Jhr. Gijsbert Franco Baron de Milan Visconti, Heer van Hijnderstein — na het begraven van Vr. Jacoba Johanna Picot de la Montaye — geb. Griton eenige erfgen. van bovengen. Jhr. Gijsbert Franco Baron de Milan Visconti is dit graf 1804 gesloten.
„ 107	Grafstede	
„ 108	Kelder	De Heer Borgemeester Weede — door erfopvolging gekomen op den WelEd. Gestr. Heer Everard van Weede, Heer van Luttike Weede, Dykveld en Ratelis, die met zijn broeder Willem van

		Weede de eenige mannelijke afstammelingen zijn van bovengen. Burgem.
No. 109	Grafstede	
„ 110	Kelder	Vr. Constantia Margaretha Meinertshagen wed. Falck — daarna op de kinderen Falck — daarna de Heeren Hendrik Singendonck en Hora Siccama.
„ 111	„	Jhr. Jan Louis van Hardenbroek (1728). Den 28 Sept. 1766 overgeboekt op naam van den Hoog Ed. Geb. Heer Jhr. Gijsbert Jan van Hardenbroek, Heere van Bergesteyn, beschreven int Lidt der Heeren Edelen en Ridderschappe van den Lande van Utrecht en wegens deselve Gecommitteert ter admiraliteyt te Amsterdam enz. enz. enz. aan wien deze kelder is aangekomen als een zoon van Jonkheer Jan Louis van Hardenbroek — Actum te Utrecht.
„ 112	„	De Heer Hendrik Versteeg — daarna geërfd door Mr. Johannes Borski — Vr. Wilhelmina Versteeg — en op de Fam. Nagtglas Versteeg in (?) Ravestein.
„ 113	„	De erfgen. van den Heer Pieter Voet — overgeb. ten name van Juffr. Sibilla van Winterswijk.
„ 114	„	De Heer Jacobus van Noeken Med. Doct. — overgeboekt ten name van Cornelia Stoop.
„ 115	„	De erfgen. van Gijsbert Antonisse van Vianen — daarna geërfd door Erven van Gijsbert van Paddenburg.
„ 116	Grafstede	
„ 117	Kelder	De Heer Aegidius Stulting Med.-Doct. — overgeb. ten name van den Heer Jan Mulder.
„ 118, 129	Twee grafsteden.	
„ 120	Grafstede	Juffr. Johanna Beens — overgeboekt

		op Ds. Henricus Blankstein pred. te Husing.
No. 121	Kelder	De Heer Willem van Baarle — daarna Mevr. de Wed. W. G. J. van Baarle geb. Erkelens.
„ 122, 123	Twee grafsteden.	
„ 124	Een kelder	Het hoedenkoopersgild.
„ 125	„	De Fam. Resant — overgeb. ten name van Mej. Catharina Schuurman, wed. den Heer Cornelis Resant — daarna overgeboekt ten name van den Heer Cornelis van Sorgen, in huwelijk hebbende Vr. Judith Hermina Elisabeth van Henghel eene nagelatene dochter van Anna Margaretha van Resant.
„ 126	Grafstede	Jacobus Johannes van Baarn — geerfd door Maria Charlotta Cheriex, geb. Hein.
„ 127	Kelder	Johannes van Noorden (predikant) geerfd door den Heer Johannes Jacobus Verhoef.
„ 128	Grafstede	
„ 129	„	Juffr. Johanna van Spithoven — geerfd door den Heer Barent Joseph Dolinck.
„ 130	Kelder	Mevr. Catharina Hochepied, douagière den Heer Nicolaas Witsen — geërfd door de Fam. van Bembden en Tulp.
„ 131	Grafstede	
„ 130	Kelder	Overgegeven door den Heer Six — aan den Heer Adriaan Abeleven canonicq in de Cappittule St. Pieters.
„ 132	„	De Heer Gijsbert Tiene van Paddenburg — verkocht aan den Heer Cornelis Voogd.
„ 133, 134	Twee grafsteden	
„ 135		De erfgen. van den Heer Peter Breem — verkocht aan Vr. Agnetha Theodora Immens, wed. van den Heer Jan Moor-

land — daarna gekocht door den Heer Martinus Reyerkerk.

No. 136 137 Twee grafst.

„ 138 Adriaan Vermeer — overgeboekt op naam van Aletta Havart en Wernard Croess Sr. echtel. en Angenis Havart en Dirk Bosch echtel. — en overgegeven aan de Fam. Abenleven — en daarna aan de Fam. Falck.

„ 139, 140 Twee grafst.

„ 141 Kelder De erfgen. van den Heer Paulus Voet van Winssen — daarna verkocht aan den Heer Harco Hillarius Hora Siccama.

„ 142 Grafstede

„ 143 Kelder Schoenlappersgilde.

„ 145 Vervolg van Pag. 64 — is 6 Jan. 1802 gelegateerd aan de Juffr. de Koning.

„ 146 Vervolg van pag. 22.
gegeven aan den Heer Albertus Richardus Jolles — daarna verkocht aan den Heer Anthony van Dam.

„ 147 Vervolg van bl. 22.
daarna overgegeven aan den Heer Albertus Richardus Jolles — daarop aan den Heer Anthony van Dam.

„ 147 Vervolg van bl. 49.
Juffr. Cornelia van Royen, wed. van den Heer Anthony Castelein.

„ 149 Vervolg van No. 72.
Overgeboekt ten name van den Heer Johannes Gerardus Dadelbeek, R. C. Pastoor.

„ 152 Vervolg van No. 99.
Overgeboekt ten name van Willem Eliza Ram.

„ 153 Vervolg van No. 42.
Overgeboekt ten name van den Heer Hendrik Goldenbelt.

„ 155 Vervolg van No. 89.
Overgeboekt ten name van den Heer Jan Hendrik de Wilt — op verzoek van Elisabeth Croes, geb. de Wilt.

Wijers. — *a.* Hoe is het geslachtswapen der Limburgsche familie *Wijers*, voorheen o. a. te Meerssen en Voerendaal geves-

tigd? Een afdruk van een familie Wijers te Eisden 1700, heeft een fasce met drie kardinaals (?) hoeden, maar de kleuren zijn mij onbekend. Op een grafzerk in de Groote kerk te Dordrecht komt dit wapen ook voor, maar zonder fasce en behoort aan Willem Wijers. Rietstap vermeldt het niet.

b. Hoe is het geslachtswapen der Zutfensche familie *Wijers?* Een afdruk vertoont een schelp, waarboven 2 naar elkaar gerichte strepen (?) Is dit werkelijk van de familie Wijers?

Voor verdere mededeelingen, ook wat de genealogie betreft, houd ik mij aanbevolen.

Dordrecht. J. L. VAN DALEN.

Wapens gevraagd. — Op een paar kleine kanonnen, in het bezit van den heer A. J. Blaauw te Amsterdam, bevindt zich het volgend wapen:

Gedeeld *a* van? beladen met een springende granaat;
b van? beladen met een vogel (merlette).

In het schildhoofd bovendien een stuk geschut, zonder affuit, nagenoeg horizontaal liggende.

Is dit een geslachtswapen of enkel fantasie?

* * *

Op een livrei-knoop, bij opgraving gevonden aan de Hollandsche Rade onder Ankeveen (N. H.) vertoont zich het volgend wapen:

Schild van? beladen met een geer van lazuur, die met de spits aan het schildhoofd raakt. Op de geer een vogel. Ter wederzijde van de geer een Mercurius-staf. Daarboven een schildhoofd van sabel, beladen met een griffioen, ter halver lijve uitkomende. Afgewende open helm met jonkheers-kroon. Helmteeken drie struisvederen.

Welke familie voert dit wapen? R. C. SIX.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGIE „VAN ZUIJLEN VAN NATEWISCH"

HOOFDZAKELIJK GETROKKEN UIT DE LEENREGISTERS.

DOOR J. W. DES TOMBE. [1])

I. *Jacob van Zuylen, Hr. van Natewisch,* erve zijns vaders van de Natewisch, wordt hiermede beleend 18 Jan. 1542. Hij vernieuwt den eed en lijftocht zijne moeder Lutgarde Borre van Amerongen hieraan 8 Mei 1544. Na het overlijden zijner moeder geeft hij haar lijftocht aan zijn echtgenoote *Mechteld Vermuer* als douarie 25 Mei 1547 [2]). Men herinnert zich dat van de twee weerden te Wiel en Maurik, de eerste het Sandt genaamd reeds in 1487 uit de familie was vervreemd; de andere „de Grote Weerdt" was nog in zijn geheel op David gekomen. Deze had de helft dier bezitting 1 Juli 1537 verkocht aan Dirk Jansz.; de wederhelft „den halven Groten Weert" ontving Jacob van Zuylen 18 Januari 1542. Voor deze halve weerd vernieuwt hij den eed en lijftocht er zijn moeder aan, om ook na haar dood zijn vrouw daarmee te lijftochten, 25 Mei 1547.

De lijftocht is nu aldus omschreven „'t huys Natewisch met eenen weert die in pacht hebben Willem Vernoy en Johan Albertsz., noch eenen weert die in pacht heeft Henrick Verstege, noch eenen weert genoomt den Bollen, die in pacht heeft Henrick van Cleeff, tsamen in den gerichte van Maurik en Amerongen gelegen" [3]). Jacob van Zuylen van Natewisch, zoon van Juff. Lutgaerde, deed hulding eed en manschap voor zijn moeder, toen deze beleend werd 21 Mrt 1544 met een h. lands enz. onder Amerongen, haar aangekomen door den dood van haren broeder Jan van Amerongen [4]). Jacob van Zuylen van Natewisch, broeder van Stephana, juffer ten Dael daer moeder af was Lutgaerd van

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 346.

[2]) Leenactenboeken.

[3]) Ibid.

[4]) Leenreg. Dompr. p. 15.

Amerongen, overleed 3 Nov. 1575 [1]). Zijn kinderen waren: 1o *David* die volgt *K*; 2o *Derck*, die volgt *L* en 3o *Ludolpha*, die *Otto van Leeuwen* huwt, zooals later zal blijken.

Alvorens over te gaan tot de volgende generatie moet ik hier melding maken van *Conrad van Zuylen, Philipszone*, **neef** van Jacob hr van Natewisch. Deze draagt aan Conrad 26 Aug. 1544 een uiterwaard op „de Cleyne weerdt genoemt". Conrad was toen minderjarig, maar op 21 Febr. 1546 was hij blijkbaar mondig, op welken datum hij de rechte helft dier weerd opdraagt aan zijn moeder *Mechteld Everdÿck*, toen huisvrouw van Herman Verstegen. De geheele kleine weerd kwam later, 4 Januari 1552, op Dirk van der Eme genaamd Broickhusen [2]), zoodat ik vermoed dat deze zijtak met Conrad uitstierf. Van Buchell vermeldt noch Philips, noch Conrad in zijn Ms. Genealogie van Zuylen van Natewisch.

K. *David van Zuylen, Hr. van Natewisch* wordt als erfgenaam zijns vaders 23 Oct. 1576 beleend met de Natewisch en op dienzelfden dag lijftocht hij zijn vrouw *Geertruÿd Voncken* met dat huis en met de „Groote weert, streckende van de Cornwert in den Rhyn. [3])

Hij draagt 12 Mrt 1591 een weerde te Maurik, aan de Stichtsche zijde, waarboven den Graaf van Culenburch en beneden David van Zuylen van Natewisch naastgelegen zijn, op aan Dirk van Zuylen van Natewisch (zijn broeder) [4]) en 5 Sept. 1595 draagt hij de weerd „den Bol" genaamd op aan zijn zuster Ludolpha, huisvrouw van Otto van Lewen, die er haar man aan lijftocht 17 Mei 1615 [5]). Otto van Leeuwen vernieuwt op dienzelfden datum den eed namens David voor het huis te Natewisch. David werd wegens het huis Natewisch in 1582 beschreven in de Ridderschap van Utrecht en geeft zich 1594 aan onder de Ridderen en Edelen, die vermeenden gerechtigd te zijn tot de jacht in den lande van Utrecht [6]). Hij wordt 18 Juni 1597 [7]) gecommitteerd tot Maarschalk in 't Overkwartier van 't Sticht en gedeporteerd

---

1) Matth. Fund. p. 470.
2) Leenactenboeken.
3) Ibid.
4) Leenactenboeken.
5) Ibid.
6) Matth. de jur. gladii p. 599.
7) 3e Reg. v. Comm. fo. 115.

24 Aug. 1621 [1]), als zijnde geestverwant van Oldenbarneveld [2]). — Welk een verandering sedert de dagen van Bisschop David, naar wien zijn grootvader zeker genoemd zal zijn en wiens voornaam hij ook weer draagt! — Hij verzoekt en verkrijgt verlof om na zijn ontzetting uit zijn ambt tot Paschen 1622 op het huis Duurstede te mogen blijven wonen. Zooals wij vermeldden was hij gehuwd met *Geertruÿd Vonck* (of Voncken); later schijnt hij getrouwd te zijn met *Anna van Renes*(se); volgens van Buchell met Juffr. Anna, Joostdr. van Vyanen, wede. Johan van Renesse. Terwijl hij het maarschalksambt waarnam, was hij getrouwd met *Mechteld de Jong*, wede. van Duchorst [3]). De huwelijksproclamaties van Jor. David van Zuylen van Natewisch, wed. van Juff. Anna van Renes, wonende te Wijck, met Mechteld de Jonghen, wede. van Duchorst, wonende te Utrecht zijn aangeteekend 15 Augs. 1591 en is het huwelijk voltrokken te St. Geertruyd te Utrecht 24 Augs. d. a. v. — Jan Christiaenszn. wonende te Wijck verkoopt aan Jor. David van Z. v. Natew., Maerschalk van den Overkwartier 's lants van Utr. en Mechteld de Jong, sijn huijsvr., een jaarlijksche losrente, waarvoor hij het goed de Vogelpoel gelegen te Wijck, verbindt, 12 Mrt. 1611 [4]). David bekent van de hoofdsom en rente voldaan te zijn 1613 [5]). Ook op 21 Juli 1614 leent Jor David, Maarschalk, enz. en Joffr. Mechteld de Jong, zijn vrouw, een som aan Henrik Aertsz., waarop hij land tot onderpand krijgt, gelegen op de Heemstede in 't gericht Oud Wulven [6]); ook hiervan bekent hij geheel voldaan te zijn 14 Juni 1623.

Mechteld de Jong wordt te Utrecht overluid 1 Oct. 1629; zij was 29 Sept. overleden en is begraven in de Buurkerk zonder kwartieren, en op 28 Apr. 1630 wordt te Utrecht overluid David van Zuylen van Natewisch [7]) „quondam satrapis superioris

---

1) 10e Reg. v. Comm. fo. 181vo.

2) Utr. Jaarboekje 1903, Mengelwerk p. 38.

3) Zuster van den Advocaat Mr. Herman de Jonghe. (Aant. Helmich van Welle).

4) Leenreg. v. 't Sticht B B fo. 70vo.

5) Ibid fo. 71.

6) Ibid. fo. 154.

7) Zie voor Welphard v. Z. v. Natew., tijdgenoot v. David, later.

partis dioceses Traj. Zijn kwartieren zijn volgens Atteveld:

Zuylen v. Natewisch.	*Borre v. Amerongen.*
Rossem.	*Snellenberch.*
Steenhuijs.	*Trienden.*
Montfoort.	*Gruijter.*

Een nader commentaar te geven op hetgeen ik te voren opmerkte, omtrent deze „verdachte" kwartierstaat, is na het voorafgaande overbodig, waarschijnlijk is het niet adelijke kwartier van Davids moeder: Mechteld Vermuer, zooals zulks meer voorkwam, eenvoudig weggemoffeld. Waarschijnlijk zijn alleen uit zijn eerste huwelijk kinderen gesproten. Deze waren 1o. *Jacob van Zuylen Hr. van Natewisch,* die 9 Augs. 1626 met het huis te Natewisch beleend werd en er den 16 April 1630 afstand van doet ten behoeve van zijn broeder Gerrit, aan wien dit huis reeds in 1624 door zijn vader was opgedragen. Zijn tante Ludolpha, vrouw van Otto van Leeuwen, vermaakt de Weerd, „de Bol" genaamd 2 Juni 1615 aan haar neef Jacob, aan diens twee broeders en aan haar neef Jacob Dirksz. De drie gebroeders worden hiermede beleend 18 April 1633. In 1691 schijnt echter Jacob reeds kinderloos overleden; wij lezen dat 20 Mei van dat jaar Gerrit van Zuylen van Natewisch $^1/_6$ uit de weerd de Bol van zijn broeder Jacob erft en op 23 Mei d. a. v. verkrijgt Gerrit „de halve Groote weerd", waarmede Jacob eertijds beleend was geworden [1]). Wij vinden van Jacob vermeld dat hij 3 Maart 1625 op het drietal geplaatst is, dat aan den Prins van Oranje, als Stadhouder van Utrecht gepresenteerd werd, ter vervulling in de vacature van een hoofdofficier van Utrecht in plaats van Jor. Dirk van Zuylen van de Haer, Heer van Zevender. 2o. *Gerrit,* volgt M; 3o. *Dirk,* volgt N; 4o. *Mechteld van Zuylen van Natewisch,* die 1o. *Gerrit Jansz. van Hemert* huwt [2]) en 2o..... *ter Burcht*; en 5o. *Hendrina van Zuylen van Natewisch,* aan wie haar vader David 17 Mei 1619 *f* 96.— 's jaars uit de Groote weerd maakt [3]) en die 3 Juni 1648 weduwe *van Nijvelt* [4]) wordt genoemd.

---

[1]) Leenactenboeken.

[2]) Ibid.

[3]) Ibid. in 1634 was zij getrouwd met v. Hemert en 3 Juni 1648 was zij weduwe ter Burcht.

[4]) Johan van Zuylen v. Nyevelt, zoon v. Johan en van Elisabeth Splithof (Ms. Gen. v. Zuylen v. N.).

L. *Dirk van Zuylen van Natewisch* was gehuwd met Juffr. *Elisabeth van Scherpenzeel*, dr. v. Eelgis en Hillegond, Antonisdr. de Ridder. Elisabeth wordt na het overlijden van haren vader Eelgis beleend met 24 morgen land, gelegen in de Melckwijck en op de Mate. Voor haar deed hulde en eed Henrick van Bilaar 8 Nov. 1558 [1]); zij lijftocht 18 Maart 1560 haar man Dirk van Zuylen hieraan [2]). Deze laatste als man, momber en voogd van Juffr. Elisabeth Eelgisdr van Scherpenzeel, bij wie hij wettige geboorte heeft, draagt 10 Juli 1568 verscheidene perceelen land gelegen in het kerspel Wijk, die hij van de Domproosdij te leen houdt, op in handen van den Domproost, die daar mede beleende Joffr. Mechteld van Gend dochter van Joncker Henrick en Joffr. Catarina Uteneng. Op 17 Maart 1569 geeft hij met toestemming van zijn vrouw den lijftocht van verscheidene perceelen land gelegen in de Melckwijck en op de Mathe aan Hillichgen Thonisdr de Ridder [3]). Elisabeth van Scherpenzeel, huisvrouw van Dirk van Zuylen van Natewisch, burger van Wijck, maakt voor Schout, Burgemeesters en Schepenen van die stad haar man machtig om verscheidene perceelen land, die zij van de Domproostdij te leen houdt, te cedeeren en te transporteeren ten behoeve van Johan Willemsz. van Waijenoy, burger v. Utrecht — 11 Dec. 1574. Deze perceelen transporteert hij 22 Dec. d. a. v. [4]). Zooals wij reeds meldden ontvangt Dirk door opdracht van zijn broeder David een weerd te Maurik gelegen en Dirk, op 12 Mrt. 1591 hiermede beleend zijnde, bezwaart dit goed met *f* 800 aan Sweder Utenweert, ten behoeve en onderhoud van zijn zoon *Johan* [5]). En 5 Oct. 1592 draagt hij 12 morgen een hont en 12 roeden uit deze weerd aan genoemde Sweder, op [6]) waardoor ook hier wederom een deel der beide groote weerden uit de familie vervreemd wordt. Kort hierop schijnt hij overleden; zijn kinderen waren:

1o. *Jacob*, die volgt O en 2o. *Johan van Zuylen van Natewisch* hiervoren reeds vermeld.

M. *Gerrit van Zuylen Hr van Natewisch*, David's tweede zoon,

1) Leenreg. Dompr.
2) Ibid.
3) Ibid.
4) Ibid.
5) Leenactenboeken.
6) Ibid.

was reeds 18 Mei 1624 door opdracht beleend met de Natewisch en met de Duvenschenweert „van olts genant den halven Grotenweert". Hij ontving echter het huis Natewisch eerst 16 April 1630 voor goed in eigendom en lijftocht hiermede zijn vrouw *Cunera van Nestelraet*. Later revoceert hij „de angetogene tucht" 5 Aug. 1637; maar toen hij 23 Mei 1639 van zijn broeder Jacob ook de Duveusche weert erfde, lijftocht hij zijn vrouw met beide goederen en laat de dispositie approbeeren [1]).

In 1634 is er een magescheid opgericht tusschen Gerrit, mederecht verkregen hebbende voor zijn broeder Jacob, ter eenre en Dirk v. Zuylen en Gerrit Janus van Hemert, man van Mechteld van Zuylen ter andere zijde. Op 20 Mei 1639 verkrijgt hij $^1/_6$ uit de weerd „den Bol" van zijn broeder Jacob, terwijl hij 23 Mei d. a. v. nog $^1/_6$ erft, eveneens van Jacob, welke laatste, zooals wij ons herinneren, $^1/_3$ van dit goed van hun beider tante v. Leeuwen had verkregen. [2]). Gerrit, die met zijn broeder Dirk samen $^1/_3$ uit die weerd van Ludolphe erfde, was dus nu na den dood van Jacob voor de $^1/_2$ eigenaar dier weerd. Gerrit van Zuylen was beschreven wegens de Natewisch onder de edelen van het Sticht 1642. Uit zijn huwelijk met *Cunera van Nestelraet* waren geboren: 1o. *David*, die volgt P. 2o. *Ernst van Zuylen van Natewisch*, die als erfgenaam zijns vaders 19 Nov. 1645 met $^2/_3$ deelen uit den Bol wordt beleend. Hij huwt 25 Febr. 1651 *Anna van Rysenborch* en lijftocht haar aan de gedeelten van 't leen „den Bol", die hy alrede heeft off vorder daeraen krygen sal den 5 Martii 1668". Hij stierf echter zonder kinderen, waarop dit leen op de dochter van zijn broeder David verviel 5 Juni 1678 [3]). 3o. *Derck van Zuylen van Natew.* vermeld 1631, 1634, 1639, 1648 [4]). 4o. *Jacob*, die volgt Q. 5o. *Johan v. Z. v. Natew.* vermeld 1639, 1648 kinderloos overl. 8 Febr. 1681 [5]). 5o. *Geertruyt Margriet van Z. van Natew.* Van haar is vermeld dat zij gehuwd is geweest met *Luijer Dandels* en op 20 April 1681 de gedeelten weerd „den Bol" erft van Johan v. Z. v. Natew.; zij zelf had reeds een gedeelte daarin; 6o. *Johan v. Z. v. Natew.*

[1]) Ibid.
[2]) Ibid.
[3]) Leenactenboeken.
[4]) Ibid.
[5]) Kwartieren v. Atteveld.

huwt Beernt van Oostrum. Hr van Broekhuysen, 18 Febr. 1661 overl. als commandeur der D. v. Reenen; hij was wed. van Mechtild van Reede [1]. 19 Dec. 1667 treedt Arnout Drakenborch Schout van den Dom als curator over de onmundige kinderen van Hr. Bernd van Oostrom in syn leven Hr. v. Broekhuysen en als gemachtigde van „Vr. Johanna van Zuylen v. Natewisch, Douagiere van de voorn. Hr.", over de beleening van de Heerlijkheid en Ridderhofstad Broekhuysen, gelegen tot Darthuysen op Willem Goderd v. Oostrum haar zoon [2]. Johanna v. Zuylen overleed 16 Nov. 1714 [3].

N. *Dirk van Zuylen van Natewisch*, vermeld als erfgenaam voor de helft van $^1/_3$ van zijn tante Ludolpha van Leeuwen 1615, later bij de beleening van dit goed 1631 en bij het magescheid in 1634 opgericht, trouwt *Mechteld van Zuylen van Nijvelt*, volgens een Ms. Genealogie v. Z. v. Nijvelt, dr. van Johan en Hendrina van Z. van Natew. Dit kan echter niet juist zijn; eerder zoude ik denken dat Mechteld een zuster van Johan geweest is en dochter van Johan en Elisabeth Splithof. Uit dit huwelijk zijn 2 zoons:

1o. *Gerrit van Z. v. Natew.* 20 Jan. 1664 nog minderjarig en toen als erfgenaam zijns vaders beleend met zijn aandeel in de weerd de Bol en 2o. *Jan Willem van Z. v. Natew.* die als erfgenaam en leenvolger van Dirk van Z. van Natew. een aandeel in genoemde weerd heeft bezeten, maar wiens goederen eerst op zijn neef Johan v. Z. v. Natew. gekomen zijn en later 20 April 1681 vervallen zijn aan Geertruyt Margriet v. Z. v. Natew. gehuwd met Luyer Dandels. [4]

O. *Jacob van Zuylen van Natewisch*, vermeld als erfgenaam in de weerd de Bol van zijn tante Ludolpha van Leeuwen, 1615 onder conditie dat hij zijn broeder levenslang *f* 60 's jaars zal uitkeeren. Hij wordt hiermede beleend 7 Maart 1631; op 11 Sept. 1600 echter erfde hij reeds van zijn vader Dirk een weerd in het gericht van Maurik, waarvan uitgezonderd waren 12 morgen 1 hont en 12 roeden, die zooals wij zagen aan Sweder Uterweert waren verkocht. Jacob was toen onmondig, waarom zijn oom Otto v. Leeuwen voor hem hulde doet.

---

[1] d'Ablaing v. Giessenb. Ridders Duitsche Orde, Balye v. Utrecht.
[2] Leenreg. L. L. fo. 211vo.
[3] Atteveld 132.
[4] Leenactenboeken.

Op 7 Maart 1631 was Jacob gehuwd met *Dorothea Kettels* van Rijeroort en vinden wij van hem toen 6 kinderen vermeld. Hij lijftocht zijn vrouw aan beide goederen „ende maeckt de weerd te Maurik deylbaar" onder 5 zijner kinderen en vermaakt zijn $^1/_3$ in den Bol aan het 6e kind, behoudens den lijftocht aan zijn vrouw. Op 27 Juni 1655 was hij verloofd met *Cornelia van Lauwick* [1]) en hypothekeert hij zijn leengoederen „wegens de morgengaeve" voor *f* 4000 en belooft haar een douarie van *f* 200 's jaars. Hij was van 1640—1661 beschreven in de ridderschap van Nijmegen [2]). Slechts uit zijn eerste huwelijk zijn ons kinderen bekend, de oudste zoon was: 1o. *Dirk van Z. van Natew.* Deze ontving 7 Mrt. 1631 2 deelen in de weerd te Maurik, later 22 Sept. 1652 wordt hij onterfd, maar verkrijgt 26 Juni 1661 deze goederen weer onder conditie dat hij aan ieder zijner zusters Catharina en Antonetta 100 carolus guldens zal uitkeeren. Wederom is zijn vader hierop teruggekomen en herstelt 13 Mrt. 1663 zijn dispositie van 22 Sept. 1652. Op 10 Juli 1669 is echter zijn broeder Berend overleden en is Dirk zijn erfgenaam. Deze laat zijn dispositieën omtrent beide goederen 13 Aug. d. a. v. approbeeren, maar is reeds 20 Januari 1670 overleden, toen zijn zusters Antonetta en Catharina als zijn erfgenamen optreden. Hij wordt in de Leenactenboeken „Capteijn en Sergeant majoor" genoemd. In 1649, 25 Sept. lezen wij van een Dirk v. Z. van Natew., luitenant van Captn. Duis, die juffr. Michele Tuytelaers trouwt. Of dit onze Dirk is weet ik niet. Wel slaat op hem de notitie dat Dirk v. Z. v. Natew. door resignatie van Thomas Taets v. Amerongen 12 Juni 1655 Canonnik ter Dom te Utrecht wordt, welke prebende 7 Sept. 1669 aan Daniel Criex vervalt. Atteveld toch noteert dat op 14 Aug. van dat jaar Diderich v. Z. v. Natew., Domheer, Capteyn en Majoor van een regiment voetknechten overleden is. Dat hij kinderloos overleed bleek reeds vroeger.

2o. *Berend van Zuylen v. Natew.*, tweede zoon van Jacob, wordt beleend en onterfd door zijn vader, voor zooverre betreft zijn deel in het leen te Maurik. Ten slotte wordt hem dit toch 13 Mrt. 1663 toegewezen „ende heeft Berent verclaert daarmede te vreden te syn". Op 1 Mei 1657 wordt hij door opdracht beleend met $^1/_3$ in de weerd „de Bol", hem reeds bij acte van 7 Mrt. 1631

[1]) Hij trouwt haar 29 Juli 1655 te Maurik. Nav. XLVI p. 530.

[2]) Mr. P. A. N. S. v. Meurs, Ridderschap van Nijmegen p. 241.

bij de lijftochting zijner moeder vermaakt. Op dienzelfden datum wordt hij door opdracht beleend met zijn deel in het goed te Maurik. Waarschijnlijk hadden deze beide opdrachten ten doel om Berend zitting te doen verkrijgen in de Ridderschap der Neder-Betuwe, waaromtrent 27 en 28 October 1656 verschil van gevoelen in die Ridderschap had geheerscht [1]) en hem was te kennen gegeven, dat hij als zoodanig erkend zou worden, wanneer hij het dien dag vertoonde transport door den leenheer zou hebben doen approbeeren. Dat dit verschil van gevoelen in de vergadering der ambtsjonkers tot een kibbelpartij aanleiding heeft gegeven toont ons de Heer J. A. Heuff Azn. aan in zijn: Nederbetuwe en haar Ridderschap [2]). Naar aanleiding van het voorgaande verstout ik mij te veronderstellen dat de van Zuylens van Natewisch in deze Ridderschap zitting hebben gehad als Heeren in Maurik en niet, zooals men wel onderstelde, wegens de Natewisch. Temeer vermoed ik dit naar aanleiding van een notitie uit de oudste kerkrekening van Maurik 1657—1659, waaruit blijkt dat Jhr. Everh. v. Meerten Elisabeth v. Goltstein huwde ten overstaan van „de twee andere jonkers van Maurik: Jacob en Bernard van Zuylen van Natewis" [3]); en met Jacob en Bernard wordt klaarblijkelijk vader en zoon bedoeld, in ons opstel vermeld. Berend was bijgeschreven op de riddercedul v. d. Ridderschap v. Nijmegen 1666 en 1667 en was overleden vóór 10 Juli 1669, blijkbaar zonder wettige kinderen na te laten; zijn broeder Dirk was erfgenaam [4]).

3o. *Catharina v. Z. v. Natew.*, gehuwd met *Johan van Heuckelom*, erft van haar broeder Dirk $^1/_3$ in de weerd de Bol 20 Jan. 1670. 4o. *Marie v. Z. v. Natew.*, overleden vóór 22 Sept. 1655. 5o. *Mechteld v. Z. v. Natew.*, vermeld 7 Mrt 1631 en 6o. *Anthonetta v. Z. v. Natew.*, 28 Oct. 1648 gehuwd met *Mathias van Beinum tot den Appelenborch.* Zij erfde 20 Jan. 1670 van haar broeder Dirk het goed te Maurik, haar man was toen alreeds overleden [5])

P. *David van Zuylen Heer van Natewisch* erft van zijn vader

[1]) Mr. P. A. N. S. v. Meurs, Ridderschap v. Nijmegen, voorrede p. 76.

[2]) p. 21.

[3]) Navorscher XXVI p. 370 en XLVI p. 548.

[4]) Wel vier natuurlijke kinderen; zie Leenactenboeken, ook v. Meurs, Riddersch, v. Nijmegen p. 290.

[5]) Zie geslacht v. Beinum, Navorscher XXVI p. 422 en XXXVI p. 76.

18 Oct. 1644 de Natewisch en de Duvensche weerd, wordt 1660 den 11 April in de Ridderschap van het Sticht genomineerd en doet 12 April den eed. Hij huwde *Maria van Reede*, dochter van Godard Hr. v. Nederhorst en v. Emmerentia van Wyngaerden van Benthuizen. Hun eenig kind *Emmerentia Geertruid van Zuylen* vrouw *van Natewisch* erft de Natewisch en de Duvensche weerd, waarmede zij 13 Sept. 1664 beleend wordt. Haar hulder is Jacob van Byler, drost te Kessel. Zij huwt *Joost Taets v. Amerongen*, die 4 Febr. 1672 den eed voor haar vernieuwt, waarop zij elkander ermede lijftochten. Joost werd wegens de Natewisch beschreven onder de edelen van het Sticht ao. 1691. Zijne vrouw was toen reeds overleden 3 Sept. 1683 [1]); in het geslacht Taets v. Amerongen is de Natewisch tot op heden gebleven, al staat het te voorzien dat nu na ± 250 jaren dit goed ook wederom in een ander geslacht zal overgaan. Met Emmerentia Geertruid verdwijnt de naam van Zuylen v. Natewisch uit de Geldersche Leenactenboeken, voor zoover betreft de Natewisch en de Weerden te Wiel en Maurik.

Q. *Jacob van Zuylen v. Natew.* trouwde *Emmerentiana van Reede*, zuster van Maria voornoemd. Hij was 7 Sept. 1664 overleden en zijn vrouw hertrouwt met Huybert Vonck van Tollenberch. Het blijkt dat hij toen onmondige kinderen had, aan wie $^1/_6$ of 3 morgen uit de weerd de Bol toekwam. Dit goed werd door hun stiefvader en moeder opgedragen aan Johanna v. Z. v. Natew., gehuwd met Berend v. Oostrum van Broekhuysen. Van deze kinderen is ons slechts één bekend en wel *Geertrugd Emmerentie van Zuylen van Natew.*, die (wonende te Rhenen) Juni 1677 *Frederik Ernst van Reede*, wonende te Zanten, trouwt. Dit echtpaar draagt met anderen op 5 Dec. 1696 $^3/_4$ gedeelten van 5$^1/_2$ morgen land, afkomstig van Jacob v. Z. v. Natew. (en in 1542 door dezen verkocht), op aan Willem van Nassau, graaf v. Roechefort, aan wien ook $^2/_3$ gedeelte uit de weerd te Maurik door de erfgenamen van Beinum is opgedragen.

Hiermede reken ik mijn taak afgeloopen. Blijkbaar is uit de groote nakomelingschap van Jacob v. Zuylen v. Natew., geh. met Mechteld Vermuer, geen enkele staak ouder geworden dan einde 1600 en is deze tak der groote familie v. Zuylen toen uitgestorven.

[1]) Zij bezat ook nog een deel van haar neef Johan v. Z. v. Natew. 16 Nov. 1681 uit de weerd „de Bol" (Leenactenboeken).

Zooveel mogelijk heb ik getracht volledig te zijn, maar in vele gevallen was dit niet mogelijk. En te meer word ik daarvan overtuigd, als ik naga dat ik bij zoo menigen naam nog een vraagteeken moest plaatsen.

Wie was *Jan van Z. v. Natew.*, wiens weduwe *Maria van Oostrum* 18 Juni 1616 met een hofstede en 12 morgen beleend wordt in 't gerecht van Schalkwijk? Dit geschiedde door opdracht van Jor W. Hein van Oostrum, die voor haar hulde deed en Nic. Verduyn, als gemachtigden van Andries van Wijlre en Johan Haef van Caersfelt, schepenen v. Wyck en curatoren van Joffr. Geertruyd van Amerongen, eenige dr. van wijlen Jor Rudolph van Amerongen en Joncfr. Catharina van Wijlre [1]).

Wie was *Geertruyd van Z. van Natew.*, gehuwd met *Johan van Bronkhorst?* Volgens de Ridderschap v. Nijmegen was zij dochter van . . . . en van . . . . van Erp (ex Robbert v. Erp en Johanna van Boxmeer [2]).

Wie was *Wolphard van Z. van Natew.*, van wien wij lezen dat hij 8 Aug. 1612 Schout van Vreeswyk was en die in 1594 zich opgegeven heeft als gerechtigd tot de jacht in het Sticht? Wat dezen laatste betreft, kan ik wellicht een kleine vingerwijzing geven, getrokken uit een vrijwel nauwkeurige genealogie van Zuylen van Natewisch door Hadr. ab Helmich v. Welle. Deze noemt *Willem v. Z. v. Natew.*, getr. met N. N. [3]); hun zoon *Dirk* tr. *Elisabeth Wolfert's dr. Reesen alias van Rees* had 4 kinderen 1° *Willemina* woonde te Culenborch 1624; 2° *Alijt* tr. Adolf Ridderman, Sergeant majoor te Woerden; 3° *Elisabeth* tr. Johan Lukendorp en 4° *Wolphert v. Z. v. Natew.* Schout op de vaart tr. *Elisabeth Claesdr.*, deze vrouw „is na doode van haer man secretelyk uit den lande getogen sonder dat men oyt geweten heeft of nog weten kan, waar sy gebleven is; haer gantsche boel wiert voor schulden verkocht". Haar zoon Jan, vermeld 1619, ging naar O.-Indië, behalve dezen zoon had zij nog Willem, Hendrik en Deliana.

Nauw aan den tak der v. Z. v. Natew. sluiten zich aan de v. Zuylens v. Amerongen; te gelegener tijd zal ik wellicht ook van

[1]) Stichtsch Leenreg. B. B. fo. 207.

[2]) Mr. P. A. N. S. v. Meurs, Ridderschap v. Nijmegen, p. 129 en 214.

[3]) Zie Balen, Beschr. v. Dordrecht, II p. 1197 Willem v. Zuylen van Natew. tr. Elisabeth Pyll dr. v. Thomas en . . . . . . v. Byland.

deze staak eenige notitiën publiceeren, die echter niet zoo uitgebreid zullen zijn en waarvoor mij tot dusver een even degelijke leiddraad ontbreekt als die, welke de uitgave der Vereeniging Gelre van het Geldersch Zutphensche Leenactenboek voor mij geweest is.

DE AFSTAMMELINGEN
VAN HERMAN ALEXANDER RÖELL EN CORNELIA BAILLI.
DOOR JHR. H. H. RÖELL.

Herman Alexander Röell, z. v. *Johan von Röell*, Heer van *Dölberg* en van *Elisabeth Brüggemann*, geb. op den huize Dölberg bij Unna in Westphalen in het jaar 1653, overl. te Amsterdam 12 Juli, begr. ald. in de Westerkerk 16 Juli 1718, huwde te Amsterdam 14 Oct. 1687 (aangeteekend aldaar 19 Sept.): *Cornelia Bailli*, d. v. *Johannes Bailli* en van *Sara Ryckaert*, geb. te Amsterdam 25 Jan., ged. ald. in de Nieuwe kerk 27 Jan. 1666, overl. te Utrecht 16 Apr., begr. te Amsterdam in de Westerkerk 20 Apr. 1737.

Hare 8 kwartieren waren:

Bailli	*Ryckaert*
Auxbrebis	*Merchys*
Ghemaert	*Merchys*
Pels	*Berrewyns.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **A**.

Er is over dezen beroemden geleerde al zooveel geschreven, dat wij hier kunnen volstaan met eene korte opsomming der betrekkingen, achtereenvolgens door hem bekleed.

Hij promoveerde 2 Juli 1670 aan de Latijnsche School te Hamm in Westphalen, werd 24 Aug. 1671 ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Groningen, in 1670 en 1671 aan die te Utrecht, werd in 1679 benoemd tot Hofprediker te Herford bij de Abdis *Elisabeth van de Paltz*, in 1680 tot Hofprediker te Leeuwarden bij *Albertina Agnes van Oranje*, weduwe van *Willem Frederik van Nassau—Dietz*, Stadhouder van Friesland en Groningen, werd 3 April 1682 gekozen tot Predikant bij de N. H. Gemeente te Deventer, in 1686 tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en de Wijsbegeerte aan de Hoogeschool te Franeker, alwaar hij 17 Juni 1686 zijn intrede deed, en eindelijk, bij vroedschapsresolu-

tie van 19 Juni 1704 tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te Utrecht, waarbij tevens aan hem en aan zijne kinderen het burgerschap dier stad vergund werd. Hij deed zijne intrede aldaar 22 Sept. 1704. Uitvoerige levensbeschrijvingen worden van hem gevonden in: *Kok*, Vad. Woordenboek, XXIV p. 316—320 en *Van der Aa*, Biogr. Woordenboek, XVI p. 401—405, waar tevens al zijne schrifturen worden opgenoemd alsmede de werken, waarin van hem sprake is. Van jongeren datum is zijn levensbericht, voorkomende in het werk van Mr. *W. B. S. Boeles*: „Frieslands Hoogeschool en het Rijks-Atheneum te Franeker", II 309.

Zijn portret in koperdruk, geteekend door *J. Wandelaar* en gegraveerd door *J. Houbraken*, is vrij algemeen. Het onderschrift luidt:

HERMANUS ALEXANDER RÖELL
MARCO WESTPHALUS, S. S. THEOL. & PHIL. DOCTOR.
A SACRIS AULICIS ELISABETHAE, PRINCIPIS PALATINAE, ABBATISSAE HERVORDIENSIS A° MDCLXXIX.
ALBERTINAE, PRINCIPIS ARAUSIONENSIS AB A° MDCLXXX.
PASTOR ECCLESIAE DAVENTRIENSIS AB A° MDCLXXXII.
THEOLOGIAE & PHILOSOPHIAE PROFESSOR IN ACAD. FRIS. AB A° MDCLXXXVI.
DEIN THEOLOGIAE IN ACADEMIA ULTRAJECTINA AB A° MDCCIV.
OBIIT A° MDCCXVIII.

TWEEDE GENERATIE.

A. Kinderen van *Hermanus Alexander Röell* en *Cornelia Bailli*.

1°. Mr. *Joannes Alexander Röell*, geb. te Franeker 9 Aug., ged. ald. in de St. Maartenskerk 11 Aug. 1688, overl. te Utrecht 24 Maart 1751, begr. ald., huwde te Utrecht 11 Juni 1727: *Adriana Cornelia van der Burgh*, d. v. *Cornelis van der Burgh* en van *Elisabeth de Lange*, overl. te Utrecht 28 Juni 1747, begr. ald.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **B.**

Hij werd in 1707 ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Utrecht, promoveerde aldaar in de beide Rechten, werd Hoogleeraar in de Rechten aan het Athenaeum te Deventer in 1726 (bij vroedschapsresolutie van 16 Sept. van dat jaar werd zijn burger-

schap van Utrecht gecontinueerd), vestigde zich wederom te Utrecht in 1731, Raad in de Vroedschap ald. 22 Dec. 1739, Raadsheer en Gecommitteerde wegens Utrecht ter Admiraliteit van Zeeland, enz. Zie over hem: *Van der Aa*, Biogr. Woordenboek, XVI p. 405.

2°. Dr. *Dionysius Andreas Röell*, geb. te Franeker 11 Dec., ged. ald. in de St. Maartenskerk denzelfden dag, overl. te Deventer 19 Febr., begr. ald. in de Bergkerk 25 Febr. 1733, huwde te Diepenveen 15 Apr. 1721 (aangeteekend te Deventer 29 Maart, van Deventer naar Diepenveen geattesteerd 14 Apr.): *Judina van Hurck*, wed. van den Hoogleeraar *Anthonius Mattheus IV*, d. v. Mr. *Pieter van Hurck* en van *Angela van Alphen*, overl. in Dec. 1745 (plaats en datum bleven mij totnogtoe onbekend).

Uit dit huwelijk geen kinderen.

Hij werd in 1707 gelijktijdig met zijn broeder Joannes Alexander ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Utrecht, promoveerde aldaar in de Wijsbegeerte 10 Oct. 1710, werd nog datzelfde jaar Hoogleeraar in die wetenschap aan het Athenaeum te Deventer, promoveerde 15 Nov. 1717 in de Godgeleerdheid aan de Academie te Harderwijk, Burgemeester van Deventer, Gecommitteerde wegens Deventer ter Admiraliteit van Friesland, enz. Zie over hem: *Van der Aa*, Biogr. Woordenboek, XVI p. 406.

3°. *Carel Jacob Röell*, geb. te Franeker 31 Mei, ged. ald. in de St. Maartenskerk 5 Juni 1691, overl. te Franeker 20 Oct. begr. ald. in de Academiekerk 23 Oct. 1692.

4°. *Daniel Röell*, geb. te Franeker 3 Febr., ged. ald. in de St. Maartenskerk 4 Febr. 1693, overl. te Utrecht 19 Sept. 1735, ongeh., begr. ald.

Hij was Kannunik van het Dom-Capittel te Utrecht.

5°. *Cornelis Röell*, geb. te Franeker 7 Nov., ged. ald. in de St. Maartenskerk 14 Nov. 1694, overl. te Franeker 24 Dec. 1695, begr. ald. in de Academiekerk.

6°. *Sara Röell*, geb. te Franeker 11 Dec., ged. ald. in de St. Maartenskerk 18 Dec. 1696, overl. te Middelburg 22 Aug., begr. ald. in de Oostkerk 29 Aug. 1752, huwde te Utrecht 25 Febr. 1723: *Daniel Schorer*, weduwnaar van *Sara Maria de Bas*, z. v. *Steven Schorer* en van *Maria de Vicq*, geb. in Voor-Indië, overl. te Middelburg 10 Febr., begr. ald. in de Oostkerk 17 Febr. 1746.

Zijne kwartieren waren:

Schorer *de Vicq*
Becker *van de Voorde.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

7°. Mr. *Cornelis Röell*, geb. te Franeker 17 Nov., ged. ald. in de St. Maartenskerk 20 Nov. 1698, overl. te Batavia in 1732, ongeh.

Hij promoveerde 9 April 1721 in de Rechten aan de Leidsche Hoogeschool, vertrok („*om eene ongelukkige affaire*") nog datzelfde jaar naar Oost-Indië, en was bij zijn overlijden „tweede persoon" op Makassar en kort te voren door de Vergadering van Zeventienen tot Extraordinaris Raad van Nederl.-Indië benoemd.

8°. Dr. *Gulielmus Röell*, geb. te Franeker 12 April, ged. ald. in de St. Maartenskerk 15 Apr. 1700, overl. te Utrecht 27 Oct. begr. te Amsterdam in de Westerkerk 2 Nov. 1775, huwde te Amsterdam 7 Apr. 1733 (aangeteekend aldaar 20 Maart): *Elisabeth de Famars*, d. v. *Nicolaas Philips de Famars* en van *Constantia Soreau*, geb. te Amsterdam 5 Sept., ged. ald. in de Nieuwezijds-kapel 8 Sept. 1715, overl. te Utrecht 4 Aug., begr. te Amsterdam in de Westerkerk 9 Aug. 1780.

Hare kwartieren waren:

de Famars *Soreau*
Resteau *Eyghels.*

De kinderen uit die huwelijk volgen onder C.

Hij promoveerde 25 Juni 1721 in de Natuur- en Scheikunde aan de Hoogeschool te Franeker en vervolgens 7 Mei 1725 in de Medicijnen aan die te Leiden, (bij vroedschapsresolutie van 1 Dec. 1725 werd zijn burgerschap der stad Utrecht gecontinueerd niettegenstaande hij te Amsterdam verblijf hield „*tot beoeffeningh en voortsettingh van zijne medicinale studien, doch zijn domicilium is houdende ten huize van zijne moeder, de weduwe van den heer professor Röell*"). Hij vestigde zich toen als geneesheer te Amsterdam, waar hij reeds in 1727 benoemd werd tot Hoogleeraar in de Ontleedkunde en in 1751 tot Hoogleeraar in de Geneeskunde, welke ambten hij bleef waarnemen totdat hem in 1762 op zijn herhaalde aanvrage eervol ontslag werd toegestaan, en hij zich vier jaren later te Utrecht vestigde. Behalve Directeur van de Societeit van Suriname, werd hij in 1742 Bewindhebber der Oost-Ind. Compagnie, in 1748 Commissaris van de Desolate Boedelskamer

en in 1755 Commissaris van de Rekenkamer te Amsterdam.

9°. *Cornelia Elisabeth Röell*, geb. te Franeker 18 Dec., ged. ald. in de St. Maartenskerk 20 Dec. 1701, overl. te Utrecht 12 Oct., begr. ald. in de Buurkerk 16 Oct. 1704.

DERDE GENERATIE.

B. Kinderen van Mr. *Joannes Alexander Röell* en *Adriana Cornelia van der Burgh*.

1°. *Herman Alexander Röell*, geb. te Deventer 21 Apr., ged. ald. 22 Apr. 1728, overl. te Utrecht 17 Juli 1735, en ald. begr.

2°. Mr. *Johannes Frederik Röell*, geb. te Deventer 27 Maart, ged. ald. 28 Maart 1730, overl. te Utrecht 5 Aug. 1782, en ald. begr., huwde te Leiden 25 Maart 1753 (aangeteekend ald. 8 Maart): *Susanna Beatrix de Bye*, d. v. Mr. *Nicolaas de Bye* en van *Elisabeth Anne Crommelin*, geb. te Leiden 20 Juli, ged. ald. in de Pieterskerk 21 Juli 1730, overl. te Emmerik 20 Febr. 1814.

Hare 8 kwartieren waren:

de Bye	*Crommelin*
Pauw	*van Wickevoort*
Teding van Berkhout	*Testart*
Hartighvelt	*Huydecoper.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **D.**

Hij werd in 1750 ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Utrecht, promoveerde ald. in de Rechten 4 Nov. 1750 en werd het volgende jaar benoemd tot Secretaris van Politie der stad Utrecht, waarop 12 Oct. 1779 zijne benoeming tot Secretaris der stad Utrecht volgde.

3°. *Cornelia Röell*, geb. te Utrecht 7 Juli, ged. ald. in de Domkerk 8 Juli 1731, overl. te Utrecht 12 Febr. 1756, ongeh., begr. ald.

4°. *Dionysius Andreas Röell*, geb. te Utrecht, ged. ald. in de Waalsche kerk 23 Nov. 1732, overl. te Utrecht 20 Maart 1733, begr. ald.

5°. *Dionysius Andreas Röell*, geb. te Utrecht, ged. aldaar in de Waalsche kerk 14 Oct. 1734, overl. te Utrecht 9 Maart 1735, begr. ald.

6°. *Sara Elisabeth Röell*, geb. te Utrecht, ged. ald. in de Waalsche kerk 19 April 1737, overl. te Utrecht 7 Nov. 1738, begr. ald.

7°. *Herman Alexander Röell*, geb. te Utrecht, ged. ald. in de

Waalsche kerk 4 Juli 1739, overl. te Utrecht 26 Aug. 1742, begr. ald.

8°. *Willem Röell*, geb. te Utrecht 19 Juli, ged. ald. in de Waalsche kerk 21 Juli 1740, overl. te Lausanne (Zw.) 21 Mei, begr. ald. 24 Mei 1801, huwde aux Croisettes sur Lausanne 27 Nov. 1761 (dit huwelijk werd bevestigd in de Janskerk te Utrecht 1 Aug. 1763, zie de kerkeraadsacte van 8 Aug. 1763): *Cathérine Rose Secretan*, dochter van Ds. *Joseph Secretan* en van *Louise de Monthérand*, geb. te Provence (Zw.), ged. ald. 12 Juni 1740, overl. te Lausanne 28 Dec., begr. ald. 31 Dec. 1802.

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **E**.

9°. *George Röell*, geb. te Utrecht, ged. ald. in de Waalsche kerk 24 Mei 1742, overl. te Utrecht 29 Aug. 1743, begr. ald.

10°. Mr. *Constantijn Cornelis Röell*, geb. te Utrecht 28 Febr., ged. ald. in de Waalsche Kerk 4 Maart 1745, overl. te Lommel (Oostenr. Ned.) 7 Mei, begr. ald. 11 Mei 1787, huwde te Valkenswaard 30 Oct. 1781 (aangeteekend ald. 11 Oct.): *Johanna de Jongh*, dochter van *Jan Willem Daniel de Jongh* en van *Maria Johanna van Velzen*, geb. te Valkenswaard 3 Nov. 1754, ged. ald. denzelfden dag, overl. te Eindhoven 21 Jan. 1818, na hertrouwd te zijn met *Ewoud Carel Bisdom*.

Hij werd in 1769 ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Utrecht, promoveerde aldaar in de Rechten 5 Aug. 1769, en was bij zijn overlijden Ontvanger te Lommel.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **F**.

C. Kinderen van Dr. *Gulielmus Röell* en *Elisabeth de Famars*.

1°. *Herman Alexander Röell*, geb. te Amsterdam 28 Febr. 1734, overl. 6 Juni 1734 en begr. ald. in de Westerkerk.

2°. Mr. *Nicolaas Willem Röell*, geb. te Amsterdam 30 Aug., ged. ald. in de Zuiderkerk 9 Sept. 1736, overl. te 's-Gravenhage 13 Jan., van 's-Gravenhage naar Amsterdam uitgevoerd 18 Jan., begr. ald. in de Westerkerk 19 Jan. 1793, huwde te Beverwijk 22 Juli 1764: *Anna Sophia Frederica van Gheel*, d. v. *Cornelis van Gheel van Spanbroek* en van *Anna Sophia Frederica Pusch*, geb. te Maastricht 27 Sept. 1745, ged. ald. denzelfden dag, overl. te Zwolle 1 Juli, begr. ald. in de Groote kerk 6 Juli 1801, na hertrouwd te zijn met *Lieve Martinus Isaäc van Reede van Oudtshoorn*.

Hare kwartieren waren:

van Gheel	*Pusch*
de Casembroot	*Metzekens.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **G**.

Hij promoveerde 27 Aug. 1759 in de Rechten aan de Hoogeschool te Leiden, werd in 1761 benoemd tot kerkmeester van de Nieuwe zijdskapel te Amsterdam, 26 Juli 1763 tot Advocaat bij de West-Ind. Compagnie te Amsterdam, en later bij de ontbinding van die Compagnie tot lid van den Raad van Koloniën van den Staat in West-Indië, en eindelijk tot Meesterknaap van Gooiland, nadat hij zich op de Ridderhofstad Drakenburg nabij Eemnes metterwoon had neergezet.

3°. *Louisa Constantia Röell*, geb. te Amsterdam 15 Febr. 1740, overl. ald. 6 Juni 1740, begr. te Utrecht.

VIERDE GENERATIE.

D. Kinderen van Mr. *Johannes Frederik Röell* en *Susanna Beatrix de Bye.*

1°. Mr. *Joannes Alexander Röell*, geb. te Utrecht 2 Jan., ged. ald. in de Waalsche kerk 6 Jan. 1754, overl. te Lier (België) 17 Mei 1803 (27 floréal an XI), huwde *Barbara van de Wetering*, d. v. *Johannes van de Wetering* en van *Geertruida Verhey*, geb. te Utrecht, ged. ald. in de R. C. kerk aan de Cathrijnesteeg 10 Oct. 1762, overl. te Lier 20 Maart 1802 (29 ventôse an X).

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **H**.

Hij werd in 1773 ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Utrecht, promoveerde aldaar in de Rechten 3 Jan. 1775, werd 6 Maart van dat jaar benoemd tot Adjunct-Secretaris der stad Utrecht en 12 Oct. 1779 tot Secretaris der Momboirkamer aldaar; na zijn huwelijk, dat niet te Utrecht gesloten werd, verliet hij de stad, en vestigde zich in 1789 te Lier in de Oostenrijksche Nederlanden, waar hij 2 Juni 1789 met zijn gezin tot den R. C. godsdienst overging.

2°. *Elisabeth Anna Röell*, geb. te Utrecht 4 Febr., ged. ald. in de Waalsche kerk 9 Febr. 1755, overl. te Leiden 12 Maart, begr. ald. in de Pieterskerk 12—19 Maart 1785, huwde te Utrecht 1 Juli 1776 (aangeteekend te Leiden 15 Juni, van Leiden naar Utrecht geattesteerd 21 Juni): Mr. *Pieter Chasteleyn*, z. v. Mr.

Cornelis Chastelcyn en van *Anna Christina de Bye*, geb. te Leiden 20 Nov., ged. ald. in de Hooglandsche kerk 24 Nov. 1748 (plaats en datum van zijn overlijden bleven mij totnog toe onbekend). Hij hertrouwde met *Gerbregta Koopman*.

Zijne kwartieren waren:

Chasteleyn	*de Bye*
de Haan	*Crommelin.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **J**.

Hij was Schout van Leiderdorp en Secretaris van de Leidsche Hoogeschool, maar werd bij de omwenteling van 1787 van al zijne ambten ontzet, en is toen wellicht, gelijk zoovele anderen, naar Frankrijk uitgeweken.

3°. *Johanna Cornelia Maria Röell*, geb. te Utrecht 19 Jan., ged. ald. in de Waalsche kerk 26 Jan. 1758, overl. te Bloemendaal 15 Febr. 1832, huwde te Utrecht 16 Jan. 1776 (aangeteekend te Leiden 29 Dec. 1775, van Leiden naar Utrecht geattesteerd 6 Jan.): Mr. *Jan Louis van der Burch*, z. v. Mr. *Jan van der Burch* en *Agatha Louisa de Bye*, geb. te Leiden 31 Dec. 1752, ged. ald. in de Pieterskerk 10 Jan. 1753, overl. te Bloemendaal 10 Apr. 1819.

Zijne 8 kwartieren waren:

van der Burch	*de Bye*
van Royen	*van Assendelft*
Doublet	*Pauw*
van de Velde	*van Alphen*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **K**.

Hij was Raad en Burgemeester der stad Leiden en Rentmeester der Leidsche Hoogeschool.

4°. *Pieter Samuel Röell*, geb. te Utrecht 19 Dec., ged. ald. in de Waalsche kerk 25 Dec. 1760, overl. te Emmerik 15 Jan. 1845, huwde aldaar 19 Nov. 1804: *Jacoba Charlotta von Gimborn*, d. v. *Mattheus Julianus von Gimborn* en van *Agneta Rijnders*, geb. te Emmerik 20 Apr. 1766, overl. ald. 20 Apr. 1828.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **L**.

E. dochter van *Willem Röell* en *Cathérine Rose Secretan.*

Rose Cornélie Louise Röell, geb. te Lausanne (Zw.) 29 Sept., ged.

ald. 13 Oct. 1763, overl. te Lausanne 5 Mei 1835, huwde te Romanel sur Lausanne 12 Sept. 1803: *Isaäc Louis Auberjonois*, z. v. *Ferdinand Emmanuel Auberjonois* en van *Jeanne Judith Correvon*, geb. te Yverdon 22 Juni, ged. ald. 7 Juli 1741, overl. te Yverdon op het kasteel Montagny 10 Febr. 1815.

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **M**.

F. kinderen van Mr. *Constantijn Cornelis Röell* en *Johanna de Jongh.*

1°. *Johan Alexander Röell*, geb. te Lommel (Oostenr. Ned.) 21 Juni, ged. ald. 23 Juni 1782, overl. te Lommel 25 Nov., begr. ald. 27 Nov. 1783.

2°. *Jan Willem Daniel Röell*, geb. te Lommel 19 Oct., ged. ald. 24 Oct. 1784, overl. te Eindhoven 10 Dec. 1847 ongeh., als ambtenaar bij de Registratie ald.

3°. Ds. *Adrianus Cornelis Röell*, geb. te Lommel 19 Nov., ged. ald. 26 Nov. 1786, overl. te Rijswijk (Z.H.) 6 Jan. 1865, huwde 1° te Werkendam 7 Oct. 1812: *Adriana Johanna van Buuren*, d. v. *Thomas van Buuren* en van *Jacomina Boll*, geb. te Werkendam 30 Maart, ged. ald. 4 Apr. 1790, overl. te Goedereede 5 Apr. 1819.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **N**^{1}.

Hij huwde 2° te Goedereede 18 Apr. 1822: *Anna Maria Adriana Goekoop*, d. v. *Cornelis Goekoop* en van *Sophia Dupper*, geb. te Goedereede 22 Febr., ged. ald. 18 Maart 1787, overl. te Rijswijk (Z.H.) 27 Dec. 1864.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **N**^{2}.

Hij werd 22 Sept. 1806 ingeschreven als student in de Theologie aan de Hoogeschool te Utrecht, en werd reeds in 1811 als proponent beroepen te Well- en Ammerzoden, welke standplaats hij in 1819 voor Goedereede verwisselde.

G. kinderen van Mr. *Nicolaas Willem Röell* en *Anna Sophia Frederica van Gheel.*

1°. Mr. *Willem Frederik* Baron *Röell*, geb. te Amsterdam 25 Oct., ged. ald. in de Amstelkerk 29 Oct., 1767, overl. te Amsterdam 3 Jan. 1835, huwde te Hillegom 22 Aug. 1790 (aangeteekend te Amsterdam 4 Aug.): *Sara Johanna Hop*, d. v. Mr. *Jan Hop*

en van *Maria Henrietta van der Hoop*, geb. te 's Gravenhage 11 Jan., ged. ald. in de Waalsche kerk 20 Febr. 1772, overl. te Amsterdam 14 Mei 1818.

Hare 8 kwartieren waren:

Hop	*van der Hoop*
Bailli	*Dedel*
Cloeck	*Hartley*
Ryckaert	*van de Blocquery.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **O**.

Autobiographie van Mr. *Willem Frederik* Baron *Röell:*
„In July 1790 (11 Juli 1790) is hij te Leiden gepromoveerd „in de Philosophie en in Sept. v. het volgend jaar (. . Sept. 1791) „in de Rechten; wierd in 1788 nog op de Academie te Leyden „zijnde Commissaris van de 100en en 200en penning te Amster- „dam, in 1789 Commissaris van Zeezaken, en in 1790 van de „Desolate Boedels-kamer aldaar, daarna in 1793 Schepen, en in „1794 bovendien Pensionaris van gemelde stad. In 1795 wierd „hij, tengevolge der toenmalige omwenteling uit allen amps- en „Regeeringsbetrekkingen geremoveerd. In 1802 werd hij op nieuws „tot deelneming aan het Bestuur geroepen, en aanvaarde toen „het Lidmaatschap van het Gedeputeerd Bestuur van Holland; „wierd in 1804 Secretaris van het Departementaal Bestuur van „dat gewest, en in 1805 tevens medelid der Commissie van Su- „perintendentie over de Rivieren en Zeegaten; in 1806 Minister- „Secretaris van Staat van het toen opgericht koningrijk Hol- „land, en in 1808 Minister van Buitenlandsche Zaken. Na, ge- „durende de vereeniging met Frankrijk buiten staatkundige „betrekkingen gebleeven, behalven die van Lid van den Raad van het „Arrondissement waarin hij woonde, waaraan hij zig niet wel „onttrekken konde, werd hij in 1813 benoemd tot medelid eener „commissie tot ontwerping eener Grondwet, en in April 1814 „tot secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken, in welke „betrekking hij, na de vereeniging met België, onder den titel „van Minister werd bevestigd. In 1817 zijn ontslag gevraagd „hebbende werd hem de post van kanselier der Orde van den „Nederl. Leeuw, benevens het Lidmaatschap der Eerste Kamer

„van de Staten-Generaal aangeboden, welke beide betrekkingen „hij aannam, zijnde vervolgens meermalen met het Voorzitter-„schap van die Kamer door den Koning bekleed geweest. Hij „was ook Grootkruis van genoemde Orde, alsmede van de Rus-„sische Ordens van St. Andreas, St. Alexander Newski en St. „Anna; van de Pruissische Ordens van den Zwarten en den „Roden Adelaar, en van de Wurtembergsche Orde van den „Gouden Adelaar.

„In 1815 (Kon. Besl. van 16 Sept. 1815, La V.V. *verheven*; „Kon. Besl. van 7 Juni 1817, N°. 2 de *verheffing* veranderd in „*inlijving*) werd hij ingelijfd in den Nederlandschen Adel, en in „1818 (Kon. Besl. van 9 Juli 1819, N°. 109) de titel van *Baron* „aan hem verleend (hebbende hij zig van dien van *Vicomte*, welke „hem van wege den Koning was aangeboden, geëxcuseerd) met „overgang op zijne nakomelingen, bij recht van eerstgeboorte.

„In 1828 is hij door de 2e klasse van het Koninglijk Nederl. „Instituut van Kunsten en Wetenschappen tot haar medelid be-„noemd, en door dezelve in 1831 tot haar Voorzitter gekozen, „welke laatste betrekking hij echter niet heeft aangenomen, uit-„hoofde der veelvuldige afwezenheden waartoe hem zijne staats-„betrekkingen verpligtten".

2°. *Cornelis Elias Röell*, geb. te Amsterdam 9 Juli, ged. ald. in de Amstelkerk 15 Juli 1770, overl. te Londen 18 Aug. 1806, huwde 1° te 's-Gravenhage (afgekondigd ald. 14 Febr. 1790): *Clementia Maria Cornelia Beeldemaker*, d. v. *François Beeldemaker* en van *Maria Cornelia des Amorie*, geb. te Rotterdam 6 Maart, ged. ald. in de Remonstr. kerk 27 Maart 1768, overl. te Noordwijk-Binnen 6 Aug. 1796.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **P**[1].

Hij huwde 2° te Rio de Berbice 19 Jan. 1802: *Christina Philippina Walenson*, wed. v. *Jan Abraham Swaving*, d. v. *Abraham Walenson* en van *Catharina Gaillard*, geb. op de plantage Maria 24 Maart, ged. te Rio de Berbice 13 Juni 1776, overl. op den huize Maagdenburg te Venlo 31 Mei 1854.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **P**[2].

Hij trad in dienst bij het regiment *van den Duyn van 's-Gravemoer*, en werd 2 Oct. 1789 tot Ritmeester bij dat regiment benoemd, in welken rang hij de veldtochten van 1793 en 1794

medemaakte. Na de omwenteling van 1795 geëmigreerd zijnde, vertrok hij naar West-Indië, ging over in Britschen dienst en werd benoemd tot Gouvernements-Secretaris, eerst op Essequebo en Demerary, daarna op Berbice. Hij overleed te Londen op weg naar het vaderland.

3° *Jacob Alexander Röell*, geb. te Amsterdam 24 Aug., ged. ald. in de Westerkerk 6 Sept. 1771, overl. te Utrecht 8 Aug. 1842, huwde 1° te Driebergen 26 Juli 1821: *Sara Helena van den Velden*, wed. v. *Jacob Louis van Outhoorn*, d. v. *Jacob Andries van den Velden* en van *Susanna Antoinette Nepveu*, geb. te Utrecht 17 Mei, ged. ald.... Mei 1773, overl. te Utrecht 19 Jan. 1837.

Hare kwartieren waren:

van den Velden	*Nepveu*
Meynertzhagen	*Audenrogghe.*

Hij huwde 2° te Utrecht 1840: *Elisabeth Bregitta Antonia Abrahamsz*, d. v. *Cornelis Abrahamsz* en van *Anna Swart*, geb. te Amsterdam, ged. ald. in de Westerkerk 20 Nov. 1805, overl. te Amsterdam 27 Maart 1845, na hertrouwd te zijn met *Mathile Jacques Chevallier.*

Uit geen van beide huwelijken kinderen.

Hij trad in dienst bij het regiment *Orange-Carabiniers*, werd benoemd tot Cornet Luit.-tit. 11 Jan. 1790, in welken rang hij den veldtocht van 1793 medemaakte, met het noodlottige gevolg, zooals dat door zijn broeder *Willem Frederik* beschreven werd:

„Hij is geweest Eerste Luitenant bij het Regiment *Orange-„Carabiniers*, in welke betrekking hij in 1793 met een klein De-„tachement tegens een veel grooter detachement Franschen binnen „Turcoing vegtende door eenen sabelhouw over het gezicht is „gekwetst geworden, na dat de kling van zijnen sabel uit het „gevest was gesprongen, en hij daardoor ter zijner verdediging „niets anders dan zijne arm overig had, waaraan hij ook eene „zware wonde heeft bekomen. Door de gevolgen van den toege-„bragten sabelhouw heeft hij dadelijk het gezigt uit het eene „oog verloren, en eenigen tijd daar na ook uit het andere. Kort „na het bekomen dier wonden is hij, met rang van kapitein ge-„pensioneerd, en heeft in 1814, na de toenmalige verandering „van zaken, dien van Luitenant-Colonel bekomen. Hij is, onder „de Regering van Koning *Lodewijk Napoleon*, om zijne ter voorschr. „gelegenheid betoonde bravoure, met de Orde der Unie begiftigd

„geworden, en, na de oprigting van het Koningrijk der Neder-„landen tot Ridder van de derde classe der alstoen ingestelde „militaire Willems-Orde benoemd.

„Het hierbovengemelde te Turcoing heeft zig in dezer voege „toegedragen:

„Men wist dat de plaats door de fransche troupes verlaten „was. De Generaal *van Geusau*, welke de onze in dien omtrek „commandeerde, begaf zig dadelijk derwaarts met zijne 2 Ordon-„nanz-Officieren en enkele Cavalleristen. *J. A. Röell* was een van „de beide eerste. Geheel onverwagts kwam er uit eene straat „een aantal agtergebleevene franschen te voorschijn, die het oog-„merk hadden, om zig naar hun Corps te begeven, dog, het „kleine getal Hollanders met eenen Generaal in derzelver mid-„den ontwarende, de gelegenheid te schoon oordeelden, om zig „niet ter loops van die manschappen meester te maken, op welke „zij mitsdien eenen aanval deden, dog bij dezelve eenen zo hard-„nekkigen tegenstand vonden, dat zij, na eenige minuten vegtens, „de vlugt namen, waartoe zij ook zekerlijk zullen bewogen ge-„worden zijn, door de verwagting, dat zig weldra nog meer „Hollandsche manschappen vertoonen zouden. In het hevigste „van het gevegt, waarin het allerbijzonderst op den Generaal „*v. Geusau* gemunt scheen, dat *J. A. Röell* zig tusschen dezen en „een fransch Huzaar geworpen, met wien hij een aantal sabel-„houwen gewisseld heeft, tot dat eindelijk de hierbovengemelde „noodlottige omstandigheid, die hem schier buiten verdediging „stelde, plaats had. Zijne kling is naderhand op de plaats van „het gevegt teruggevonden".

4°. *Elisabeth Constantia Sophia Röell*, geb. te Amsterdam 31 Aug., ged. ald. in de Amstelkerk 28 Sept. 1777, overl. te Ouderkerk a/d Amstel 27 Oct. 1835, huwde te Dalem (gem. Vuren) 3 Jan. 1804 (op attestatie van Utrecht): *Johan Frederik* Baron *van Reede van Oudtshoorn*, z. v. *Willem Ferdinand van Reede van Oudtshoorn* en van *Gesina Kersten*, geb. aan de Kaap de Goede Hoop 11 Febr., ged. 14 Febr. 1779, overl. te Rotterdam 18 Dec. 1850.

Zijne kwartieren waren:

van Reede van Oudtshoorn	*Kersten*
Boesses	*Franck.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **Q**.

Hij was eerst Inspecteur der Douane te Lyon, daarna Ontvanger der Directe Belastingen te Rotterdam, alsmede Ontvanger der In- en Uitgaande Rechten ald., en werd bij Kon. Besl. van 26 Apr. 1822 N°. 167 bepaald, dat hem en zijne wettige afstammelingen in alle officieële stukken den titel van Baron en Barones zou worden *toegekend.*

5°. Jhr. *Jan Carel Andries van Gheel Röell,* geb. te Amsterdam 21 April, ged. ald. in de Amstelkerk 23 Mei 1779 (onder de namen *Jan Carel Andries;* 13 Mei 1789 werd met voorkennis en goedkeuring van H.H. Burgemeesteren van Amsterdam de naam *van Gheel* in zijne doopacte er bij gevoegd), overl. te Utrecht 27 Dec. 1847, huwde te Maarssen 2 Apr. 1811: *Margaretha Nepveu,* d. v. *Laurens Johan Nepveu* en van *Margaretha Roosmale,* geb. te Utrecht 17 Mei, ged. ald. in de Waalsche kerk 27 Mei 1787, overl. te Utrecht 1 Mei 1880.

Hare 8 kwartieren waren:

Nepveu	*Roosmale*
Audenrogghe	*Grothe*
Hamelot	*Grothe*
Taelincks	*van Haeften.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **R**.

Hij was eerst lid van de firma *H. F. Tjeenk, J. J. van de Poll* en *J. C. A. van Gheel Röell,* tevens Vrederechter te Amsterdam, vervolgens Controleur der Accijnsen te Utrecht, toen Inspecteur der Belastingen in het Arrondissement Amersfoort, eindelijk Hoofd-inspecteur der Belastingen in de prov. Utrecht, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, en werd bij Kon. Besl. van 25 Apr. 1818 N°. 84 in den Ned. Adelstand *ingelijfd.*

Vijfde Generatie.

H. Kinderen van Mr. *Joannes Alexander Röell* en *Barbara van de Wetering.*

1°. *Joannes Hermannus Alexander Röell,* geb. te Utrecht 18 Aug. 1782, maar ald. in de doopboeken niet te vinden, gaat met zijn vader over tot den R. C. godsdienst, en wordt 2 Juni 1789 te Lier (Oostenr. Ned.) herdoopt; verder is er niets van hem bekend.

2°. *Wilhelmus Fredericus Röell,* geb. te Utrecht 6 Sept. 1784,

maar ald. in de doopboeken niet te vinden, gaat met zijn vader over tot den R. C. godsdienst, en wordt 2 Juni 1789 te Lier herdoopt; verder is er niets met zekerheid van hem bekend: wellicht is hij gebleven in den tocht naar Rusland.

3°. *Joanna Cornelia Röell*, geb. te Utrecht 15 Febr. 1786, ged. ald. in de Janskerk denzelfden dag, gaat met haar vader tot den R. C. godsdienst over, en wordt 2 Juni 1789 te Lier herdoopt, overl. ald. 3 Aug. 1854, ongeh.

4°. *Henricus Gulielmus Röell*, geb. te Lier 20 Sept. 1790, ged. ald. denzelfden dag, overl. te Lier 19 Apr. 1865, huwde ald. 16 Juni 1824: *Anna Catharina de Belder*, dochter van *Andreas Emanuel de Belder* en van *Maria Catharina Verlinden*, geb. te Lier 7 Sept. 1797, ged. ald. denzelfden dag, overl. te Lier 5 Sept. 1876.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **S**.

Hij oefende in zijne geboorteplaats het bedrijf van bakker uit, was lid van den Gemeenteraad in de jaren 1837—45 en voorzitter van het Armbestuur te Lier.

5°. *Henricus Joannes Röell*, geb. te Lier 17 Juli 1793, ged. ald. denzelfden dag, overl. te Mechelen 4 Febr. 1840, huwde te Brugge 20 Nov. 1822: *Maria Vincentia de Noter*, d. v. *Petrus Franciscus de Noter* en van *Anna Maria Stovius*, geb. te Mechelen 2 Jan. 1797, overl. ald. 3 Sept. 1855.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **T**.

Hij vertrok 27 Aug. 1811 als bakkersknecht van Lier naar Antwerpen, doch keerde spoedig terug, daar hij 18 Jan. 1813 van Lier naar Mechelen verhuisde. Van dat tijdstip af is er niets van hem bekend.

J. Kinderen van Mr. *Cornelis Pieter Chasteleyn* en *Elisabeth Anna Röell.*

1°. *Anthonie Cornelis Chasteleyn*, geb. te Leiden 15 Aug., ged. ald. in de Hooglandsche kerk 17 Aug. 1777, overl. te Leiden 13 Nov., begr. ald. in de Pieterskerk 15—22 Nov. 1783.

2°. *Susanna Beatrix Frederica Chasteleyn*, geb. te Leiden 10 Febr., ged. ald. in de Hooglandsche kerk 13 Febr. 1780, overl. te Leiden 26 Febr., begr. ald. in de Pieterskerk 26 Febr.—4 Maart 1780.

3°. *Susanna Beatrix Chasteleyn*, geb. te Leiden 13 Jan., ged. ald. in de Marekerk 16 Jan. 1781; plaats en datum van haar overlijden bleven mij totnogtoe onbekend. Zij huwde te Leiden (aangeteekend ald. 14 Nov. 1799): Mr. *Johannes Gronovius*, weduwnaar van *Johanna Maria van der Meer van Hoogeveen*, z. v. Mr. *Laurens Theodorus Gronovius* en van *Anna Apollonia Verbeek*, geb. te Leiden 4 Aug., ged. ald. in de Hooglandsche kerk 7 Aug. 1768, overl. 17 Juni 1822, (de plaats van zijn overlijden bleef mij totnogtoe onbekend).

Uit dit huwelijk geen kinderen.

4°. *Stephanus Mattheus Cornelis Chasteleyn*, geb. te Leiden, ged. ald. in de Pieterskerk 6 Maart 1782, jong overl.

5°. *Anthonie Anne Chasteleyn*, geb. te Leiden, 14 Nov., ged. ald. in de Pieterskerk 19 Nov. 1783, van wien verder niets bekend is.

K. Kinderen van Mr. *Jan Louis van der Burch* en *Johanna Cornelia Maria Röell.*

1°. *Agatha Maria van der Burch*, geb. te Leiden 30 Oct., ged. ald. in de Pieterskerk 6 Nov. 1776, overl. te Bloemendaal 29 Aug. 1831, ongeh.

2°. *Jan Nicolaas van der Burch*, geb. te Leiden 19 Mei, ged. ald. in de Hooglandsche kerk 24 Mei 1778, overl. te Leiden 4 Oct., begr. ald. in de Hooglandsche kerk 2—9 Oct. 1779.

3°. *Franc van der Burch*, geb. te Leiden 13 Sept., ged. ald. in de Pieterskerk 17 Sept. 1779, overl. te Leiden 7 Oct., begr. ald. in de Hooglandsche kerk 2—9 Oct. 1779.

4°. *Rose van der Burch*, geb. te Leiden 6 Nov. 1781, onged. overl.

5°. *Franc van der Burch*, geb. te Leiden 30 Apr., ged. ald. in de Pieterskerk 7 Mei 1783, overl. te Velp (gem. Rheden) 1 Febr. 1821, huwde te Rijswijk (Z. H.) 24 Apr. 1809 (aangeteekend te 's-Gravenhage, van 's-Gravenhage naar Rijswijk geattesteerd 23 Apr.): *Anna Petronella Henrietta Pauw*, d. v. Mr. *Engelbert Pauw* en van *Cornelia Hilleyonda des Villates*, geb. te Delft 26 Juli, ged. ald. in de Nieuwe kerk 31 Juli 1778, overl. te Haarlem 1 Juni 1846.

(Wordt vervolgd).

Vragen. — 1. Wie kan mij inlichtingen verstrekken omtrent Burgemeester Kien van Utrecht, die ± 1883 is overleden. De bedoeling is de uitvoerigste levensbeschrijving te weten te komen, liefst eene met portret. Indien zijne biographie in een der bibliotheken voorkomt, hoe kan ik die dan bekomen?

2. Omstreeks 1880 is op de Nederl. kust vergaan „de Adder." Kan iemand mij daaromtrent meer inlichtingen geven. Welke personen zijn daarbij omgekomen?

(Indien er een werk bestaat, waarin dit feit beschreven is, vernam ik gaarne den titel).

Valburg. A. B.

1°. Burgem. Mr. N. P. J. Kien werd 19 Apr. 1800 te 's-Hertogenbosch geboren en † te Utrecht .... 1877. Zijn portret komt voor in: Utrechtsche Volksalmanak van 1852.

2°. Van den rammonitor de Adder verscheen in Eigen Haard jg. 1882, blz. 385 en v.v. een uitvoerige beschrijving; daarnevens een Verslag aan den Koning naar de vermoedelijke oorzaken waaraan de zeeramp van Z. M. rammonitor „Adder" moet worden toegeschreven. 's Gravenh. 1882. 4o.

Bovenst. werken zijn op aanvrage tegen ontvangbewijs ter leen verkrijgbaar op de openb. bibliotheken van ons land. RED.

De Jager. — In het werk „De Nederlandsche Geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en beteekenis door Johan Winkler" rangschikt deze zeer terecht den familienaam de Jager onder de veelvuldig voorkomende geslachtsnamen, maar geeft tot mijne verwondering éène enkele beteekenis, die van weidman, er van op.

Mijns inziens heeft deze naam minstens vier beteekenissen, n.l.:

1e. de reeds genoemde, die van wilddooder.

2e. die van scheepsjager, gewoonlijk enkel jager genaamd. — De man, die over het paard gaat, dat een schip aan eene lijn voorttrekt, jaagt. — Vooral in ons zoozeer met vaarten en stroomen doorsneden vaderland, met zijne uitgebreide binnenlandsche scheepvaart, komt dit beroep veel voor.

3e. die van een zeker soort van Infanterist; men denke aan het Regiment Grenadiers en Jagers. Hoewel deze laatste rubriek haar oorsprong vindt in No. 1, vormt het nu toch een ander begrip.

Wanneer de Jagers als een afzonderlijk wapen het eerst in

de legers voorkomen, is mij onbekend, dit is trouwens een vraag, die hier niet van aanbelang is en op het terrein der krijgshistorie meer thuis behoort.

4e. die van ventjager, kortweg jager, genoemd. In de Zaanstreek spreekt men van ventjagers, dat wil zeggen schippers, die aldaar met hun schuit of schip van plaats tot plaats rondvarende, koopwaren venten, dus kleinhandel of winkelnering drijven, het best te vergelijken met een soort van marskramers in het groot.

Nog heeft het woord waarschijnlijk eene vijfde beteekenis, die de geslachtsnaam Kaasjager, voorkomende te Zalt-Bommel in 1902, moet verklaren.

Wellicht is de oorsprong van dezen naam dezelfde als die van den vorigen en duidt deze hen aan, die het platteland rondreizen om kaas in het klein te verkoopen of bij de boeren aan huis op te koopen.

Zou er geene poging te wagen zijn om in dezen chaos van gelijkluidende familienamen, die door het geheele land verspreid zijn en waaronder wellicht vele verschillend van oorsprong en beteekenis zijn, eenige orde te brengen? Zijn, al gelukt het niet geheel deze bajert te ontwarren, althans verscheidene personen, die dezen familienaam dragen, niet tot enkele geslachten terug te brengen of tenminste te herleiden tot een beperkt aantal stamplaatsen of haarden van oorspronkelijke herkomst?

De meest doeltreffende methode om tot dat resultaat te geraken, komt mij voor hierin te bestaan, dat men in iedere plaats, waar deze familienaam voorkomt, nagaat tot hoeveel maagschappen de personen, die dezen naam dragen, zijn terug te brengen en zoo mogelijk onderzoekt uit welke gemeente hunne familie oorspronkelijk afkomstig is en aanteekening houdt van het kerkgenootschap, waartoe ze nu en vroeger behoorden.

Maar al te dikwijls wordt dit laatste helaas bij genealogieën, als van geen aanbelang, achterwegegelaten, terwijl juist deze kerkelijke band veelal eene aanwijzing vormt van den kring, waartoe de familie behoort of van de richting, waarin men waarschijnlijk moet zoeken. Daarbij komt nog, dat vooral vroeger, ieder kerkgenootschap een zeker stempel op de families drukte;

men denke bijv. aan de oude menistenfamilies en die, men zou haast zeggen, een staat in den staat vormden.

En waarom zou men zijn kerkgenootschap verzwijgen, men schaamt zich toch niet voor zijn geloof?

Bovenvermelde wijze van onderzoek levert bij groote steden wel groote bezwaren op, daar men bijv. dezen naam de Jager, behalve dat men ze onder allerhande klassen van menschen aantreft, zoo menigvuldig in de adresboeken dier steden van 1901—1902 vermeld vindt: Amsterdam telt er 11 van dien naam, Rotterdam 15, 's Gravenhage 28 en Utrecht 16.

In aansluiting op het bovenstaande zij medegedeeld, dat te Amersfoort drie familie-maagschappen de Jager gevestigd zijn.

1e. Een Oud-Roomsche familie de Jager, die zich in de tweede helft der 19 eeuw uit Hilversum aldaar gevestigd heeft en waartoe de volgende mannelijke leden behooren.

A. Hendrikus de Jager, geb. te Hilversum 18 Dec. 1831, overl. te Amersfoort 18 Nov. 1894, nalatende de volgende te Amersfoort geboren zonen:

a. Gijsbertus d. J., wonende Langestraat No. 14;

b. Thimotheus Hendrikus d. J., overl. ald. 1 Sept. 1894, nalatende een zoontje Hendrikus Arnoldus d. J., Varkensmarkt No. 1;

c. Jacobus d. J. vestigde zich te Naarden en thans te Alkmaar woonachtig;

d. Hendrikus d. J., Hof No. 9;

e. Theodorus Gijsbertus d. J., Hof No. 9;

f. Johannes de J., Zuid-Singel No. 19;

g. Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk d. J., ald. 12 Maart 1894 ongeh. overl.;

h. Cornelis d. J., Langestraat No. 19.

Eerstgenoemde Hendrikus de Jager had een jonger broeder Gijsbertus, geb. en overl. te Hilversum, nalatende zes aldaar geboren kinderen, drie jongens en drie meisjes, van wie zich te Amersfoort vestigden:

B. Johannes Gijsbertus d. J., geb. 11 Juli 1851, Langstraat No. 60.

C. Jacobus Gijsbertus d. J. geb. 10 Maart 1859, Krommestraat No. 34.

Te Hilversum behoort deze familie door geboorterecht tot de erfgooiers.

In het bekende proces over de erfgooiers-quaestie voor de arrondissements-rechtbank te Amsterdam in Febr. 1902 werden de erfgooiers genoemd de aristocratie of de oorspronkelijke bevolking van het Gooi en wordt daarbij nog in herinnering gebracht, dat de erfgooiers reeds in 1294 genoemd worden bij een verschil tusschen graaf Floris V van Holland en Gijsbrecht van Amstel.

De tweede familie van dezen naam wordt te Amersfoort vertegenwoordigd door den hoofdagent van politie Joseph Pieter de Jager en zijn gezin, Bloemendaal No. 89. Deze uit 's Gravenhage afkomstige familie, alwaar genoemde persoon (op 1 Augustus 1853), en ook diens vader en grootvader ook geboren zijn, was Roomsch-Katholiek, maar ten gevolge van het huwelijk van den vader van evengenoemden Joseph Pieter d. J. met eene Protestantsche vrouw behoort hij en zijn gezin thans tot de Nederl. Herv. Kerk.

Een derde familie de Jager wordt te Amersfoort gevormd door Sybrandus de Jagers Leusderweg No. 4, en diens zoon J. d. J., Leusderweg no. 110, kleermakers. Deze Sybrandus d. J. geboren te Leeuwarden in 1832, was een zoon van Klaas (Nicolaas) d. J., stadstimmerbaas van Leeuwarden, aldaar overl. ± 1852, en van Johanna Catharina Stouts (ook Stout) geboortig van Coblenz, welke Klaas d. J., behoorende tot eene meniste Sneeksche familie, tot de Roomsch-Katholiek kerk, de godsdienst zijner vrouw, overging, waartoe dientengevolge ook hun zestien kinderen behoorden. Hij was, evenals zijn vader Martinus de Jager, te Sneek geboren en hunne volle familienaam luidde: „de Jager van Brederode van Bille tot Friezeveenen."

Amersfoort. W. Croockewit W.A.z.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

VAN ORLY.

A. Daniel van Orly van Frankfort a/M., Koopman en garnizoenschrijver d. O.-I.C. te Colombo, tr. te Colombo Jan. 1575

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 234.

Maria Vincemius van der Zee, wed. v. Arnout Coop à Groen, Onderkoopman en Despencier d. O.-I C. te Colombo.

B. Davit van Orly van Frankfort a/M., Boekhouder d. O.-I.C., † Oct. 1722, testament 11 Juli 1699, tr. te Colombo 29 Apr. 1696 Margarita van Houten van Schiedam, † na 1723. Bij wie:
I. Catharina Maria ged. te Colombo 7 Febr. 1767.
II. Eduard, ged. te Galle 16 Aug. 1699.
III. Adriana, ged. te Galle Oct. 1701.

VAN HOUTEN.

A. (Jacob?) van Houten van Schiedam, A°. 1677 naar Indië, tr. (Maria de Wijs?). Bij wie:
I. Margareta, geb. te Schiedam, tr. Davit van Orly van Frankfort a/M.
II. Willem, Boekhouder te Galle 1701.
III. Jacob, Boekhouder te Galle, tr. Johanna Adriana van den Brande.
IV. Jan, Fiskaal te Japara.

B. Cornelis van Houten van Middelburg, A°. 1712 met het schip „Oosterlyn" naar Indië, tr. (1) Maria Muyselaer Bij wie:
I. Maria, ged. te Galle 16 Febr. 1721, tr. Jan Hendricksz.
II. Johannes (volgt).

Cornelis van Houten tr. (2) Francina de Neef. Bij wie:
III. Francina, ged. te Galle 29 Nov. 1733.
IV. Johanna, ged. te Galle 30 Jan. 1735, tr. (1) te Galle 21 Nov. 1751.
Jan Hendrik van Esse, van Amsterdam, en (2) te Galle 5 Juni 1768, Johan Claas Plomp van Woerden.

Johannes, ged. te Galle 17 Sept. 1724, tr. (1) Petronella Stevensz. Bij wie:
(1) Elizabeth, ged. te Galle 16 Apr. 1752, tr. te Galle 23 Jan. 1774, Augustinus Ferdinandus Tolk.
(2) Assentia Petronella, ged. te Galle 25 Jan. 1756, tr. aldaar 11 Juni 1775 Lodewijk Dutuart van Piets.

Johannes tr. (2) te Galle 21 Juni 1767 Helena de Silva. Bij wie:
(3) Johannes Bartholomeus, ged. te Galle 27 Juli 1766.
(4) Catharina Isabella, ged. te Galle 7 Aug. 1768,

tr. 26 Juni 1785 Jurgen Draagheim van Dantzig.
(5) Hendrik Theodoor, ged. te Galle 18 Nov. 1770.
(6) Sara Susanna, ged. te Galle 31 Jan. 1773.
(7) Lodewijk, ged. te Galle 13 Febr. 1780.

C. Philippus Jacobus van Houten van Heusen, tr. te Colombo 29 Sept. 1754 Regina Jenke van Colombo. Bij wie:
Pieter Ferdinandus ged. te Colombo 25 Juni 1758.

VAN ESSE.

A. Jan Hendrik van Esse van Amsterdam, tr. (1) te Galle 21 Nov. 1751 Johanna van Houten van Galle. Bij wie:
I. Francina Magdalena, ged. te Galle 7 Jan. 1753.
II. Jacob, ged. te Galle 9 Nov. 1755.
Jan Hendrik tr. (2) te Galle 4 Mei 1759 Elizabeth Vink. Bij wie:
III. Jan Albertus, ged. te Galle 8 Febr. 1761.
IV. Adriaan Henricus, ged. te Galle 12 Jan. 1763.
V. Maria Petronella, ged. te Galle 10 Nov. 1765.
VI. Elizabeth, ged. te Galle 18 Dec. 1768.

B. Frederick (? Hendrik) van Esse(n) van Zwol, vaandrig d. O.-I.C. tr. (1) te Galle Johanna Josina van Geyzel, ged. 14 Juni 1750, en Johannes van Geyzel en van Francina Toussaint. Hij tr. (2) te Galle 26 Juni 1768 Magdalena Dieme van Galle. Bij wie:
(1) Dorothea Sophia, ged. te Galle 27 Aug. 1769.
(2) Johan Paulus, ged. te Galle 28 Oct. 1770.
(3) Johannes Philip, ged. te Galle 13 Sept. 1774.
(4) Johannes Bernard, ged. te Galle 5 Mei 1776.

VAN DAM.

Hendrik Carstens van Dam, tr. Isabella Fransz., ged. te Colombo 1683, d. v. Michael Fransz, Opperchirurgijn d. O.-I.-C. en van Maria Hoepels (L, 538). Bij wie:
I. Christiaan, ged. te Tutucorin 30 Maart 1714, tr. te Colombo 17 Apr. 1735 Anna Driemont van Batavia. Bij wie:
(1) Dorothea Cornelia, ged. te Colombo 30 Dec. 1736 tr. te Galle 20 Febr. 1757 Mattheus van der Spar (XLIX, 645).
(2) Gertruida Wilhelmina, ged. te Colombo 13 Aug. 1741.

II. Maria Petronella, ged. te Tutucorin 20 Maart 1720.
III. Hendrik, ged. te Tutucorin Sept. 1723.
IV. Samuel, ged. te Tutucorin 2 Sept. 1725, Onderchirurgijn d. O.-I.-C., tr. te Colombo 16 Juni 1748 Catherina Blok v. Colombo. Bij wie:
Maria Elizabeth, ged. te Colombo 23 Sept. 1755.

DRIEMONT.

Hubert Jacobsz Driemont van Wesop, Secunde v. Cust Madura tr. (1) .... (2) te Colombo 29 Mei 1707 Anna Scherp, wed. Johannes Ruel, Predikant (LI, 305) en (3) te Colombo 14 Nov. 1717 Susanna Fransz (L, 538). Uit het eerste huwelijk was waarschijnlijk geboren:

Paulus Driemont, opperhoofd te Manapoer, tr. Dorothea Maria Sonderburg, † vóór 17 Sept. 1728. Bij wie:
I. Jacob Hubert, geb. te Manapoer 27 Oct. 1722, ged. te Tutucorin 17 Sept. 1723, tr. te Colombo 8 Oct. 1747 Susanna de Ruyter geb. te Tutucorin 7 Aug. 1726, ged. aldaar 22 Nov. 1726, d. v. Evert de Ruyter en van Louisa Fransz, ged. te Colombo 10 Nov. 1694, d. v. Michael Fransz, Opperchirurgijn en v. Maria Hoepels v. Colombo. Bij wie:
(1) Paulus Jacobus, ged. te Colombo 15 Sept. 1748.
(2) Dorothea Louisa, ged. te Colombo 19 Apr. 1750.
(3) Warner Christiaan, ged. te Colombo 27 Jan. 1754.
II. Elizabeth Wilhelmina, geb. 19 Oct. 1724, ged. te Tutucorin 2 Sept. 1725.
III. Dorothea Maria, ged. te Tutucorin 19 Sept. 1728.

RUNSDORFF.

Everard Rundsdorff van Riddershoede, Chirurgijn d. O.-I.-C., tr. te Colombo 11 Aug. 1732, Maria Anna Noe, ged. te Colombo, 4 Sept. 1712, d. v. Adriaan Noe v. Gent, Luit. d. O.-I.-C., en van Maria Baak, ged. te Colombo 4 Sept. 1687, d. v. Adriaan Baak (de j.) en van Anna Maria Steenkuyl. Deze waren ouders waarschijnlijk van:

Barent Frederick Runsdorff, tr. Gertruida Kerfbijl. Bij wie:
I. Susanna Maria, ged. te Matara 10 Ap. 1746, tr. te Kalutara, 25 Aug. 1777, Henricus Leembruggen v. Leiden (XLVIII, 341).
II. Magdalena Emerentia, ged. te Galle 9 Juli 1747, (doop-

heffers Everard Runsdorff en Maria Anna Noe).
III. Casparus, ged. te Matara 22 Apr. 1750.
IV. Henrietta Elizabeth, ged. te Matara 10 Oct. 1751.
V. Martinus, ged. te Galle 12 Oct. 1753.
VI. Anna Dorothea, ged. te Galle 7 Sept. 1754.
VII. Anna Gertruida, ged. te Galle 23 Mei 1756, tr. te Galle 22 Juli 1772 Jacobus Wilhelmus Staats v. Jaffna, Boekhouder d. O.-I.-C.
VIII. Dorothea Cornelia, ged. te Galle 6 Aug. 1758.
IX. Sophia Adriana, ged. te Galle 6 Aug. 1758.

RECOURT DE LA CHAUME.

Pieter Recourt de la Chaume, tr. Johanna Cornelia Emans. Bij wie:
I. Johannes Francois, ged. te Colombo 8 Juli 1764.
II. Petrus Johannes, ged. te Colombo 3 Juli 1768.
III. Johannes Wilhelmus, ged. te Colombo 11 Juli 1771 tr. te Colombo 2 Oct. 1796 Lydia Sophia Carolina Pfeiffer (LII. 107). Bij wie:
(1) Johanna Cornelia, ged. te Colombo 6 Apr. 1797.
(2) Clara Frederica, ged. te Colombo 11 Aug. 1799.
(3) Sophia Albertina, ged. te Colombo 13 Juni 1802.

STAATS.

A. Jan Staats, Vaandrig d. O.-I.-C., † vóór 29 Juli 1683, tr. Jubilla de Costa v. Colombo.

B. Jan Staats (wellicht z. v. bovengenoemd), geb. te Colombo, tr. aldaar 7 Juli 1696 Florentina de Sampayo. Bij wie:
Maria, ged. te Colombo 21 Maart 1697.

C. Jacobus Wilhelmus Staats, geb. te Jaffna, Boekhouder d. O.-I.C., tr. te Galle 22 Juli 1772 Anna Gertruida Runsdorff. Bij wie:
I. Susanna Gertruida, ged. te Colombo 21 Juni 1772, tr. Albert Henry Giessler van Lissabon, Boekhouder O.-I.C.
II. Elias Wilhelmus, ged. te Colombo 20 Febr. 1774, tr. aldaar 15 Juli 1804 Wilhelmina Petronella de Run.
III. Anna Henrietta, ged. te Colombo 11 Oct. 1776, tr. Cornelis Adriaan Spaar.
IV. Amerentia Elizabeth, ged. te Colombo 21 Juni 1778, tr. aldaar 28 Mei 1797 Johannes Salominus Francke v. Baticalo.

V. Sophia Magdalena, ged. te Colombo 26 Maart 1780, tr. ald. 5 Febr. 1797 Gualterus Schneider (XLIX, 527).
VI. Casparus Frederick, ged. te Colombo 14 Oct. 1781.

DEIBERT.

Johan Godfried Deibert van Aunstad, tr. te Colombo 22 Juni 1766 Euphrosine Elizabeth Baptist. Bij wie:
I. Johan Hendrik, ged. te Colombo 5 Juni 1768,
II. Gerrit Nicolaas ged. te Colombo 10 Sept. 1769.
III. Julius Theunis, ged. te Colombo 19 Juli 1772.
IV. Jacob Bernard, ged. te Colombo 14 Dec. 1774.

BAATKE.

Michael Erentrijk Christoffel Baatke v. Mecklenburg, Kapt. d. O.-I.-C., tr. te Colombo 11 Oct. 1767 Anna Gertruida van Sanden (wed. Godfried Sweep, Opperhoofd te Madura) ged. te Colombo 16 Sept. 1742, d. v. Johannes Arnoldus van Sanden en van Agnita Gertruida Potken v. Jaffna. Bij wie:
Maria Agneta, ged. te Colombo 3 Ap. 1768, tr. 1787 Adriaan Sebastiaan van de Graaf, geb. 11 Nov. 1742, † te Utrecht 11 Dec. 1801 (Wapenheraut, II, 94).

GOEDKIND.

Antonij Goedkind, Kapt. d. O.-I.-C., † vóór 5 Juli 1691, tr. Agnita Minnes v. Batavia. Bij wie:
I. Elizabeth, ged. te Colombo 31 Mei 1682.
II. Peternella, ged. te Colombo Maart 1685.

DE NECK.

Pieter de Neck v. Brussel tr. Ignasia Perera v. Colombo. Bij wie:
I. Jan, ged. te Colombo 1 Sept. 1661, tr. aldaar 4 Juni 1690 Johanna de la Court v. Colombo. Bij wie:
(1) Pieter, ged. te Colombo 19 Maart 1691.
(2) Anna, ged. te Colombo 24 Sept. 1692.
(3) Marcellus, ged. te Colombo Feb. 1694.
(4) Dorothea, ged. te Colombo 25 Jan. 1699, tr. aldaar 20 Jan. 1737 Jan Jochim Luders v. Salzwedel.
(5) Jan, ged. te Colombo 15 Juli 1701.
(6) Ignasia, ged. te Colombo 19 Jan. 1704.
(7) Pieter, ged. te Colombo 21 Nov. 1706.
II. Hendrik, ged. te Colombo 3 Dec. 1671, tr. (1) aldaar 2 Mei 1694 Valentin Christiaansz. Bij wie:
(1) Johannes, ged. te Colombo 24 Maart 1695.

(2) Martinus, ged. te Colombo 6 Mei 1696.
(3) Anna, ged. te Colombo 20 Oct. 1697, tr. (1) aldaar 17 Dec. 1719 Francois le Dulx v. Colombo, Assistent d. O.-I.-C. en (2) Jan Frans v. Pol, Assistent O.-I.-C.

Hendrik tr. (2) te Colombo 15 Maart 1705 Adriana Verbeek, ged. te Colombo 2 Dec. 1688, d. v. Gillis Verbeek van Brussel en v. Adriana Claasz van Colombo. Bij wie:

(4) Pieter, ged. 12 Dec. 1706, Chirurgijn d. O.-I.-C., tr. te Colombo 23 Apr. 1730 Maria Dias v. Colombo.

III. Ignasia, ged. te Colombo 26 Nov. 1673.
IV. Pieter, ged. te Colombo 22 Sept. 1675.
V. Anna, ged. te Colombo 11 Maart 1677.
VI. Francois, ged. te Colombo 4 Aug. 1678.
VII. Jacob, ged. te Colombo 24 Juli 1681.
VIII. Maria, ged. te Colombo 15 Oct. 1682, tr. aldaar 16 Dec. 1703 Godfried Ebertstein v. Coningsburg, Kapt. d. O.-I.-C.

Een Christiaan de Neck, tr. Francina Tissera. Bij wie:
Johanna Gertruida, ged. te Colombo 21 Maart 1756.

VERBEEK.

A. Gillis Verbeek v. Brussel, tr. (1) te Colombo 10 Sept. 1684 Adriana Claasz v. Colombo. Bij wie:
I. Marcus, ged. te Colombo 5 Aug. 1685.
II. Elizabeth, ged. te Colombo 21 Sept. 1687, tr. Antonij Statenberg.
III. Adriana, ged. te Colombo 2 Dec. 1688, tr. Hendrik de Neck.

B. Gerrit Verbeek tr. Johanna Bello. Bij wie:
I. Gerrit, ged. te Colombo 8 Febr. 1722.
II. Maria, ged. te Colombo 20 Juni 1723, tr. Johannes Mohr.
III. Johannes, ged. te Colombo 20 Juni 1723.

C. Hendrik Verbeek v. Amsterdam tr. (1)...... en (2) te Colombo 4 Sept. 1746 Susanna Castello. Bij wie:
I. Johanna Elizabeth, ged. te Tutucorin 6 Juni 1751.
II. Johannes Wilhelmus, ged. te Tutucorin 13 Oct. 1752.

D. Abraham Verbeek van Leiden, tr. te Colombo 17 Feb. 1737 Magdalena Dias. Bij wie:
Wilhelmus Petronella, ged. te Colombo 7 Sept. 1740.

(Wordt vervolgd).

DE HERVORMDE KERK TE KOUDEKERK

DOOR W. M. C. REGT. [1]

In de eerste eeuwen van onze jaartelling strekte zich tusschen de boschrijke duinen en de meer oostelijk gelegen woudstreek een vruchtbare vlakte uit. Deze vlakte of made besloeg het grootste deel der tegenwoordige gemeenten Koudekerk, Hoogmade en Alkemade en wordt behalve in de beide laatstgenoemde plaatsnamen nog in herinnering gehouden door den Bruimadeschen polder. Misschien ook vindt men het woord made nog terug in het oude Matilo, bij de Romeinen goed bekend, en wellicht hetzelfde als de tegenwoordige Hoogewaard.

Omstreeks de tiende eeuw n. Chr., een honderd jaar vroeger of later, werd op die vlakte een kerk gesticht, die als niet door machtig geboomte voor den adem des winds beschut, door de spraakmakende gemeente met den naam van Koudekerk werd betiteld. Van het gebouw ging die benaming weldra over op de omgeving: de verklaring is eenvoudig genoeg en tot opheldering van den naamsoorsprong der gemeente hebben wij de geleerdheid van *Boxhorn*, *van der Houve*, *Oudaen* en andere geachte vaderlandsche geschiedschrijvers niet van noode, die met geweld den naam Koudekerk van Cauchenkerk willen afleiden. Het is zelfs zeer onzeker of de Cauchen te dezer plaatse hebben gewoond.

---

[1]) Precies een halve eeuw geleden verscheen van mijn vader een afzonderlijk werkje over de Heerlijkheid Koudekerk. Hij beschreef daarin zoowel de burgerlijke als de kerkelijke gemeente en nam in dit zeer beknopt boekje alles op wat tot op dien tijd in gedrukte bronnen daarover was vermeld. Daarenboven werden hem door verschillende ingezetenen medédeelingen verstrekt, waarmee hij het bijeengebrachte materiaal kon aanvullen en verbeteren.

Een dier personen was de Heer *G. van Egmond*. En gelijk hij 50 jaar geleden den vader met raad en daad bijstond, zoo stelde hij thans den zoon in de gelegenheid de hiervolgende studie met zijn nuttige aanwijzingen te verrijken. Hij ontvange daarvoor onzen bizonderen dank!

Op zéér welwillende wijze werd schrijver dezes ook ten raadhuize in de gelegenheid gesteld nasporingen te doen. Dat dit ten voorbeeld strekke aan andere secretariën, waar het onderzoek, zoo niet geheel belemmerd, dan toch door verschillende origineele handelingen vrij moeielijk wordt gemaakt!

W. M. C. R.

Van dat eerste kerkgebouw bezitten wij niet de minste berichten. Of zij door de Noormannen en Denen werd verwoest, is evenmin na te gaan als of men het gebouw, dat in 1305 wordt vermeld, daarmee moet vereenzelvigen. Wij vinden dat Vrouwe *Alveraat*, weduwe van *Dirk van Poelgeest*, in genoemd jaar een jaarlijksche gift van drie ponden aan de kerk van Koudekerk tot het doen van eenige godsdienstige verrichtingen besprak. De Tegenw. Staat v. Holland, bl. 362 zegt er van dat de allereerste kerk uit een klein vierkant gebouw bestond, met een toren, waarop een hooge spits en nog vier kleinere op de hoeken des torens, ter aanduiding dat deze kerk, als hoofd- of moederkerk, over eenige andere het gebied had.

Zij was vóór de reformatie aan de bescherming van den *H. Nicolaas* opgedragen, terwijl zij almede den *H. Willebrord*, den bekenden evangelieprediker, tot patroon schijnt te hebben gehad. De aanstelling van den pastoor geschiedde door het college van O. L. Vr. te 's Gravenhage (Hofkapel), aan wier kerk aldaar Graaf *Albrecht van Beieren* het *jus patronatus* over de kerk te K. in 1374 had geschonken.

Behalve het hoofdaltaar vond men in deze kerk nog twee andere, waarvan het eene aan het *H. Kruis* en het andere aan den *H. Laurentius* was toegewijd. Het *H. Kruisaltaar* was in 1377 onder bevestiging van *Georgius van Egmond*, Bisschop van Utrecht, gesticht door *Jan van Poelgeest Dirksz.*, terwijl het H. Laurentius-altaar zijn aanwezen te danken had aan een anderen *Jan van Poelgeest*, die tot de oprichting daarvan in 1403 de toestemming en bevestiging der voorwaarden verkreeg van Rudolfus, 57en bisschop van Utrecht. Dit altaar moet volgens den stichtingsbrief gediend hebben in de kapel, door *Willem van Beieren* en zijn medehelpers aan den moord van *Aleida van Poelgeest* tot zoenoffer voor dien moord gesticht. Dezelfde personen hebben om dezelfde reden de kerk met een koor verrijkt, dat in 1407 (na voorafgaande uitnoodiging der kk. overheid aan de geloovigen om tot verhooging van den luister daarvan te helpen bijdragen) op last van Bisschop *Rudolfus* door zijn *wijbisschop Johannes*, *Bp. van Hieropolus*, werd ingewijd.

Het kerkgebouw, thans nog bij de Ned. Herv. Gemeente in gebruik, is van merkelijken ouderdom. Ofschoon in bijna alle onderdeelen door herhaalde restauraties verknoeid, heeft het in

hoofdzaak zijn gothiek karakter behouden. Evenals alle oude kerken staat zij met het koor oostwaarts en met den toren naar het westen gekeerd. Deze is in de kerk ingebouwd, gaat daarbuiten vierkant omhoog, is met nissen versierd, en wordt gedekt door een fraaie spits, die uit een vierzijdige in een achtzijdige piramide overgaat. Door dezen toren trad men vroeger algemeen de kerk binnen; thans geschiedt dit door een koepelvormig afgedekt voorportaal, ten westen van het zuidertransept aangebouwd. De steunbeeren zijn eenvoudig; enkele der vensters zijn mooi geprofileerd, vooral die aan de zuidwestzijde. Zij zijn nog alle versierd met spitsbogen, doch hebben hunne traceeringen verloren. Binnen de kerk bevindt zich beneden enkele ramen een nis van gelijke breedte en van circa twee d.M. diepte, toogvormig afgedekt. In de kerk aanschouwt men nog de twee rijen zware pilaren, met spitsbogen verbonden, welk het gewelf ondersteunen; het zijn ronde zuilen met eenvoudige lijstkapiteelen, de achtkantige basementen schijnen nog op de middeleeuwen te wijzen. Het vroegere gothieke is vervangen door een tongewelf; indien de pilaren vroeger in kapiteel, romp of basement versieringen bezaten, zijn deze verdwenen en is alles geëffend. Het schip der kerk heeft zijbeuken, die het koor evenwel mist. Dit laatste is afgesloten door vijf zijden van den tienhoek en is van de preekkerk gescheiden door een kunstig bewerkte houten wand, die, zooals we beneden zullen zien, uit 1678 dagteekent. Thans wordt het koor als catechisatie gebruikt. Ten N. daarvan werd al reeds circa 1400 de koorkapel aangebouwd, welke blijkens het jaartal boven de buitendeur in 16.. werd hersteld. Ten Z. van het koor bevindt zich sedert 1780 de kerkeraadskamer. De oude toren is in de kerk ingebouwd en gaat van boven het dak vierkant op tot den klokkezolder. Hij is gedekt door een vrij nette spits en heeft uurwerk en windwijzer. Op het kruis der kerk verheft zich een open, kleiner torentje, eveneens met een weerhaan voorzien.

Wij spraken zooeven van een houten wand, die tot afscheiding van kerk en koor dient. Deze wand is versierd met uitmuntend snijwerk en vertoont verscheidene ridderlijke attributen: helmen, handschoenen etc.

Vóór dezen wand is de bezienswaardige preekstoel geplaatst, met keurig gesneden lofwerk versierd, doch in 1873 hersteld en

met een opgang voorzien, die al heel vreemd bij het mooie kunstwerk afsteekt. De trappen zijn n.l. wit gemarmerd.

Wij kunnen vrij nauwkeurig nagaan omstreeks welken tijd dit werk werd verricht. Een voormalig inwoner der gemeente Koudekerk, met name *Jan Dame Verduyn*, besprak „leggende op mijn kranckbedde, doch sijnde van goeden verstande en mijn kennis wel gebruyckende" 21 October 1678 naast een legaat aan de diaconiearmen, groot *f* 100, ook een dito aan de kerk „doch met dat bedingh, dat deselve voorschr. hondert gl., geheel en al sal moeten worden besteed tot het opmaecken van dat geene dat tot voltoyingh van de predickstoel, 't heckje voor de kerken raed en het afsluyten van 't Choor sal worden noodigh geoordeelt" (kk. octa 1676—1771 fol. 11).

In het noordertransept bevindt zich de regeeringsbank, waarvan het lofwerk mede zeer fraai uit hout is gestoken. In den luifel daarvan bevindt zich een wapen, dat het volgende te zien geeft: twee schuingekruiste tournooilansen, de punten omhoog en vergezeld van vier klaverbladen, in de door de lansen gevormde hoeken geplaatst; over alles heen een hartschild met het wapen der heerlijkheid Poelgeest. Dit wapen kan van niemand anders zijn als van den bij zijn gemeentenaren zeer beminden ambachtsheer *Jan Lans*, in 1775 en misschien nog vroeger Heer van Koudekerk en Poelgeest, als zoodanig ongehuwd overleden te Woubrugge en 7 October 1778 te Koudekerk begraven.

Behalve de regeeringsbank bevat dit gedeelte der kerk een groot bord, waarop de „Twaalf Artikelen des Algemeenen Christelijken Geloofs" en volgens het onderschrift daarop 22 Sept. 1786 door eenen *Kornelis Zwaanenburg* in duitsch letterschrift aangebracht.

Als pendant van dit bord bevindt zich in het zuider transept een ander, dat een door *Ds. Leonard van Meerten* berijmde overbrenging van Psalm CXIX vs. 129 en 130 vertoont en door den toenmaligen schoolmeester *Johannes Maree* daarop is „gedaan". (lees: geschreven).

De gemeente, die destijds bizonder op zoodanige borden schijnt gesteld te zijn geweest, verheugde zich vroeger nog in een derde, bevattende „de Bergrede". Dit is echter tegenwoordig door het daarvoor geplaatste orgel voor het oog verborgen. Van het orgel gesproken: in 1850 werd in het gemis daarvan voorzien door

het plaatsen van een, waarvoor de toenmalige burgemeester *E. H. J. Cunaeus*, benevens de H.H. *G. Spoors Eland* en *G. W. Koning* zich bizonder hadden geïnteresseerd en waarvan de kosten, zoo tot oprichting, als tot onderhoud gevonden werden uit de jaarl. opbrengst der zitplaatsen van de gaanderij, die toen mede daar werd aangebracht. Tot in 1873 begeleidde dit speeltuig het gezang der gemeente, doch toen het op den duur niet aan de behoeften bleek te voldoen, namen kerkvoogden en notabelen in hun vergadering van 10 October 1873 het besluit tot aanschaffing van een nieuw kerkorgel, zijnde daartoe door vrijwillige bijdragen in staat gesteld.

Ter weerszijden van den preekstoel bevinden zich twee zangborden, beide in 1693 aan de kerk vereerd. Het eene werd geschonken door de gebroeders *W.* en *I. van Klaveren*, waarom hun wapen links en rechts op het bord werd aangebracht, zijnde in goud een roode dwarsbalk, vergezeld van drie groene klaverbladen, twee boven en een onder den balk. — Het andere psalmbord is een geschenk van *Ch. W.* en *A. Botterman* en van *J. C.* en *P. C. Keth*. In den linkerbovenhoek bevindt zich het wapen *Botterman*, zijnde in rood een omgekeerde gouden keper, vergezeld van drie groene? klaverbladen, één in het hoofd en twee in den voet. Rechts van den aanschouwer is het wapen der familie *Keth* geplaatst, zijnde gevierendeeld: 1 in zilver een halve zwarte leeuw, vergezeld in den voet van drie rangswijs geplaatste roode blokjes; 2 in rood drie zilveren of gouden hoorns; 3 een zilveren merkteeken in den vorm van een X, getopt door drie opstaande roode blokjes, alles op zilver (!); 4 in rood of blauw drie metalen schildjes.

In de kerk bevinden zich de volgende grafzerken:

1. „*Floris Jansz. van Poelgeest*, † XI dach van Decembr. 1646".
2. „*Piter (?) Gerritsz. van Poelgeest*, † IX October 1607".
   Op 1 en 2 het wapen der familie van Poelgeest.
3. „*Jan van der Mark*, Geregts Bode".
4. „Hier leyt begraven *Claes Joris Oosterlingh* ende starf den 14 junius anno 1654".
5. Een graf voor de familie *van Klaveren*, gedekt door een zerk, waarop het volgende wapen: een dwarsbalk, vergezeld boven van 2, onder van 1 klaverblad. Half aanziende helm met wrong en dekkleeden. Helmteeken: een klaverblad.

Meerdere zerken zijn aanwezig, doch liggen verscholen onder de banken.

De absis of het voormalige koor, thans tot catechisatiekamer ingericht, bezit nog een fraai koperen kerkkroontje. De vloer overdekt behalve eenige gewone graven ook nog een kelder, wiens ligging echter bij gebrek aan eenig opschrift niet dadelijk is aan te wijzen. Wel vinden we de volgende grafzerken:

1. „Dit Grav komt toe *Jacob D: Groeneveld, Jan D: Verbaen, Simon A: van Heyningen, Doede A: van Heyningen*".
2. „Groeneveld".
3. „*Jacobus Du Rieu*, Obiit 13 January 1771. *Cornelis Hendrik Du Rieu*, Obiit 15 Januarii 1780. Vrouwe *Johanna van der Hooght*, Eerst Weduwe Van De Hr. *C. H. Du Rieu*. En Naderhand Getrouwt Geweest Met *Mr. B. J. Brousson*. Obiit Den 1 November 1781".

Hierboven het volgende wapen: drie in water zwemmende eendjes, geplaatst 2 en 1. Aanziende helm met wrong en dekkleeden en een eend tot helmteeken.

Wat aangaande deze familie *du Rieu* te Koudekerk in de oude registers vermeld is, deelde ik mede in het Maandblad van het Geneal. Herald. Genootschap „de Nederl. Leeuw", jaargang 1901, bldz. . . .

Thans overgaande tot de beschrijving der koorkapel, moet ons de opmerking van 't hart, dat de „opzieneren der gemeynte" dit historisch gedeelte van hun kerk niet in hooge eere houden. Men heeft n.l. de voormalige rustplaats der edele ridders en vrouwen ingericht tot baar- en turfhok. Waarom dit wandalisme?

In het midden ligt een grafzerk, wier reusachtige afmetingen doen vermoeden dat zij als deksteen voor een grafkelder dienst doet. Dit is dan ook zoo. Namen komen er niet op voor en een oningewijde in de edele kunst der „heraldrye" zou 't onmogelijk zijn te bepalen van welken tijd deze kelder dagteekent. Ons bleek uit de op de zerk aanwezige wapens dat we hier te doen hebben met dien *Gerrit van Poelgeest* (er zijn er zoo ongeveer een 15tal van dien naam eigenaar der heerlijkheid Koudekerk geweest), welke in 1567 wegens deelname aan het verbond der edelen het land moest verlaten om zich in den vreemde tegen de tyrannie van Alva in veiligheid te stellen.

Het mannelijk wapen vertoont het schild der *van Poelgeesten:*

in blauw een gouden dwarsbalk vergezeld van drie zilveren adelaars. Het ruitvormige (vrouwelijke) schild is doorsneden: *a* gedeeld, 1 een leeuw, 2 gepaald van zeven stukken; *b* met drie maliën, 2 en 1. Dit laatste wapen komt het meest overeen met dat der familie *van Bergen van der Grijp.*

Nu is alleen bovengenoemde *Gerrit van Poelgeest* gehuwd geweest met een *van Bergen*, n.l. met *Anna van Bergen*, zuster van *Willem*, eerst Bisschop van Antwerpen, daarna Aartsbisschop van Kamerijk, zoodat we hierin aanleiding vinden de grafzerk tot dit echtpaar te brengen. Deze kelder werd het laatst geopend 3 Sept. 1792 om het lijk te ontvangen van den heer Hendrik Holtius Lans, Vrijheer van Koudekerk en Poelgeest. Sedert is daarin niet meer begraven en bleef het graf gesloten tot voor enkele jaren, toen men den grafzerk heeft laten dalen tot hij met den vloer der kapel gelijk lag.

In een hoek der koorkapel — het kostte ons vrij wat moeite om tot de bezichtiging daarvan te geraken — lag een zeer oude zerk, waarschijnlijk uit leisteen gesneden. Daarop stond in zijn volle lengte de beeltenis van een ridder uitgebeiteld, gehuld in een maliënkolder; doch niet alleen de tand des tijds, maar meer nog de onbehouwen pooten der lijkbaren hadden een groot gedeelte der teekening onherkenbaar gemaakt. In welstand moet er bepaald een randschrift aanwezig zijn geweest: nu waren er nog maar zeer enkele letters te zien en 't was ons onmogelijk daaruit eenige conclusie te trekken. Waarschijnlijk hebben we hier te doen met de zerk, die eenmaal het lijkgebeente verborg van den ongelukkigen *Gerrit van Poelgeest*, wiens trouw aan de Hoekschgezinde partij oorzaak was dat de Kabeljauwschen onder aanvoering van *Jan van Egmond* zijn kasteel Poelgeest belegerden en onder den voet haalden. Deze althans ligt te Koudekerk begraven.

Aan den muur der kapel hangt een groot rouwbord, waarop een ovaal wapenschild, welks verbleekte kleuren en los geraakte gedeelten schijnen te treuren over de weinige oplettendheid, die het te beurt valt. Alweder geen namen, doch bovenaan het volgend jaartal MDCCXVII en onderaan: Nata XVIII Decembris MDCLXXXV, Obiit XXIX Maii. Het is vrij duidelijk dat het eerste jaartal het sterfjaar voorstelt. Wat het wapen zelf betreft: zelden zagen wij zooveel kwartieren in één schild vereenigd

Daarvan kan de volgende beschrijving een denkbeeld geven:

Ovaal schild, gedeeld.

A. Gevierendeeld, I een ridder te paard; II drie vierspakige wielen; III wederom gevierendeeld: 1 en 4 drie schelpen, 2 en 3 drie ruiten; IV is gelijk aan III.

B. Gevierendeeld, I wederom gevierendeeld: 1 en 4 een lam; 2 en 3 een schaar; II doorsneden: *a* met een dier, *b* gedeeld 1 met 3 leliën en 2 met een 8 p. ster. III doorsneden: *a* een half uitkomende leeuw, *b* effen rood? IV drie botte pijlen.

Bij B als hartschild het wapen van Poelgeest.

Van wie mag dit hoogst eenvoudige wapen zijn? Wel dat moet worden toegeschreven aan Mejuffr. *Alida van Schellingwouw*, geboren, denkelijk te Amsterdam, op den 18 Dec. 1685, overleden te Koudekerk 29 Mei 1717, doch aldaar niet begraven, maar volgens het oude impostregister ter secretarie van Koudekerk, vervoerd naar de provincie Groningen en dan naar ons idee te Oldehove bijgezet. Zij was de dochter van *Nicolaas v. Sch.* en van *Maria Bommersteyn*. Ten behoeve van de nog zeer jeugdige *Alida* was den 29 Mei 1692 door haar voogden de aloude heerlijkheid Koudekerk en Poelgeest uit den met schulden overladen boedel van Gerrit van Poelgeest aangekocht en betaald, doch het duurde nog wel tot 13 Dec. 1714, eer zij haar eigendom in rust en vrede kon bezitten. Ondertusschen was zij gehuwd met den zonderlingen en avontuurlijken edelman *Jan Willem van Ripperda*, Heer van Jensuma etc., eerst gezant der Staten bij het Spaansche Hof, daarna eerste Staatsdienaar en Grande van Spanje, en later in het rijk van Marocco. Zijn gedurige geloofsveranderingen stellen hem niet in het gunstigste licht.

Zijn zoon *Ludolf Luurd Baron van Ripperda* volgde zijn moeder na haar overlijden in de ambachtsheerlijke rechten op. Als zoodanig is de herinnering aan hem nog bewaard gebleven in den torenklok, die zijn wapen te zien geeft, vergezeld van het volgende bijschrift: „Laudate Deum unicum refugium nostrum me fecit *Jan Albert de Grave*, Amstelodami, Anno Domini 1724." en „*Ludolf Luurd Ripperda*, Heer van Poelgeest en Koudekerk". Alsmede het wapen van Koudekerk ten onderschrift hebbende: „*Boudewijn van der Neut*, Schout, *Willem Butterman* en *Willem Bontenot*, kerkmeesteren.

Zooals gezegd is, bevindt zich ten zuiden van het koor de kerkeraadskamer. Deze schijnt omstreeks 1780 te zijn aangebouwd en vertoont weinig bizonders. Alleen is boven den schoorsteen een schilderstuk aangebracht, waarvan de oorsprong te vinden is in de kk. acta van 1785. We lezen daar:

„Kerkmeesteren van Koudekerk eindelijk gezind, om de Consistoriekamer en Kerkmeesterenkamer, die .... jaren na derzelver bouw in de grondverw waren blijven staan, en de schoorsteenen aangeleijd om in elk een schilderstuk te zetten, hebben die beide kamers sierlijk laten opschilderen, en den Predikant verzocht om eene ordonnantie op te geven aan J. *Montée,* schilder te Leijden, welke zinbeelden voegzaamst in die schoorsteen stukken zouden passen. Ds. Leonard van Meerten hier op ernstig bedacht, heeft na veel moeite eindelijk voor de consistorie een verzameld zinbeeld geordonneerd, zijnde een zittende vrouw in het wit gekleed, met eenen rooden sluier, hebbende eene vuurvlam op haar hoofd, en onder haren slinkeren arm een kind, welk zij te zuigen geeft, en twee kinderen staande aan haren schoot, dewelken daaruit granaatappelen, olijven, korenairen enz. grijpen en aan hare voeten stort een geldzak uit. Haar rechter arm, leunende op een steenen Pedestal, daar een boek op ligt, daar zij naar ziet, houdt een balans met schalen: En op den Pedestal staan zes pijlen zaamgestrikt. Dit verzameld zinbeeld schets den hemelschen invloed, door welken mildadigheid, geloof, gerechtigheid en eendragt onder zes vereenigde kerkeraadsleden wordt geoefend. Op den dorpel van het vertrek, waarin deze vrouw zit, staat *2 Tim. II: 22^b Jaagt na recht, geloof, liefde, vrede.* N. B. *Rechtvaerdigheid* kon er niet staan, en recht is toch hetzelfde."

„In Kerkmeesterenkamer was niet wel een zinbeeld uit te denken op den uiterlijken kerkbouw ziende, daarom verkoos voornoemde Predikant daarin onze kerk uit te beelden, zooals zij zich van de straat vertoont, voor welke twee Personen staan, verbeeldende twee Kerkmeesteren, te zamen de noodige reparatiën overleggende en aan de kerk twee arbeidslieden, die daaraan werken. Op een blauwen steen onder het groote raam naast de deur in den muur staat *Efes. IV: 16^b Tot eigen opbouw in liefde.* N. B. Naar de kracht van den Griekschen text En Niet naar onze overzetting omdat er dan te veel letters in zijn en opdat het elk zich toeeigene."

Vrouwe *Maria Teding van Berkhout*, weduwe van den Heer *Nicolaas de Bye* (waarnaar de buitenplaats „Bye-lust", thans een boerenhofstede, aan den Hoogen Rijndijk onder Hazerswoude werd genoemd) heeft in 1673 de kerk begiftigd met vier zilveren avondmaalsbekers. *Jacob Doedensz. Groeneveld*, oud-ouderling, vereerde bij uiterste wilsbeschikking daaraan een zilveren broodschotel. Uit dankbaarheid voor het legaat, door *Ds. Nicolaas Holtius* aan de kerk vermaakt, hebben *Huibert Willemszn. van Heyningen* en *Arie Cornelisz.* als kerkmeesters, ten jare 1773 twee bizonder fraaie zilveren schenkkannen doen vervaardigen. Bij dit servies zijn door de kerk nog twee zilveren borden aangekocht, terwijl het geheel in 1787 werd gecompleteerd door de schenking van den Heer *Gerard Spoors* „schout en secretaris der vrije heerlijkheid Koudekerk." Dit geschenk, bestaande uit twee zilveren offervazen, draagt tot opschrift:

Daar Jezus vol weldadigheid
Zijn liefdetafel u bereidt,
Wilt ge op een rijken zegen hopen:
Sluit voor uw armen dischgenoot
Uw hand en hart blijmoedig open.
En deel hem van uw dagelijksch brood.

Koudekerk, G. SPOORS, 1787.

* * *

De kerk van Koudekerk zeer bouwvallig geworden, werd van tijd tot tijd gerestaureerd. Omtrent vroegere vernieuwingen, die vanwege de heerlijkheid geschiedden, zijn geen aanteekeningen voorhanden, daar het geheele gemeente-archief zonder eenig spoor na te laten verdwenen is. In het begin der 19e eeuw ging het onderhoud der kerk over aan de kerkvoogdij en in de van dat college gehouden notulen wordt een en ander vermeld. Zoo werd tot herstel van het kerkgebouw den 6 April 1827 door Ged. Staten van Z.-Holland een subsidie van *f* 2000 verleend. Dat die restauratie niet op afdoende wijze was geschied, bleek uit een rapport, 19 April 1839 ingeleverd waarbij, hoogst zuinig berekend, aan de kerk *f* 4569, aan de pastorie *f* 1089,40 voor herstellingen noodig zou zijn. Het Rijk verleende toen een subsidie van *f* 1200, de Provincie eene van *f* 2000, terwijl Z. M. Willem II uit zijn particuliere middelen daarvoor een som van *f* 500 bijdroeg. De ontbrekende gelden *f* 2900 werden door een leening

gedekt en den aannemer Abraham Rutgers, timmerman te Aarlandeween, de uitvoering opgedragen voor een som van *f* 5500. In 1843 zag men het werk voltooid en kon de gemeente het herstelde kerkgebouw met een toepasselijke leerrede, door den predikant Blanken uitgesproken, in gebruik nemen.

* * *

Kerkeraad en Gemeenteleven.

De kerkeraad bestond reeds van ouds uit drie ouderlingen en twee diakenen. De eersten dienden drie, de anderen twee jaren. Was er een vacature door aftreding ontstaan, dan kwam de kerkeraad in de kerkekamer bijeen; de predikant opende als voorzitter de vergadering met gebed en de verkiezing nam een aanvang. Er werd een nominatie opgemaakt, waaruit dan bij meerderheid van stemmen werd gekozen. De benoeming werd aan den Ambachtsheer van Koudekerk ter ap- of improbatie gepresenteerd; werd de benoeming goedgekeurd, dan werd het nieuwe lid daarmee in kennis gesteld en hem gevraagd of hij de benoeming al dan niet aannam. Werd zij aanvaard, dan geschiedde de voorstelling aan de gemeente, op drie achtereenvolgende Zondagen, door het aflezen van den predikstoel ten einde de gemeenteleden in de gelegenheid te stellen hun eventueele bezwaren tegen den nieuw benoemde in te brengen. Indien de proclamaties zonder eenige verhindering waren gegaan, dan werden de nieuwe leden, volgens ouder gewoonte, op den 2en Pinksterdag in hun bedieningen bevestigd; na afloop werden zij in de kerkekamer door den kerkeraad verwelkomd en den beiden aftredenden voor hun trouwe dienstvervulling dank gebracht.

Kwam een kerkeraadslid in het begin van zijn diensttijd te overlijden, dan werd in zijn plaats een ander verkozen, die den nog te vervullen diensttijd volbracht. Duurde echter deze niet lang meer, dan werd het laatst afgetreden kerkeraadslid uitgenoodigd om zoolang voor den overledene of vertrokkene zitting te nemen.

De Ambachtsheer van Koudekerk, R. C. zijnde, stelde weinig belang in de zaken der Hervormden.

Sedert 1696 kwam dan ook de gewoonte in zwang de nieuwe kerkeraadsleden als zoodanig niet meer door hem te laten ap-

probeeren. De diaken echter, die naast zijn functie ook die van armbezorger waarnam en als zoodanig in betrekking met de ambachtsheerlijkheid stond, bleef aan de goed- of afkeuring van den Heer onderworpen.

Tot in 1780 duurde deze toestand voort, ook nadat de R. C. ambachtsheeren reeds lang waren opgevolgd door Protestantsche. Den 24 Dec. 1780 richtte nl. *Hendrik Holtius Lans* een schrijven aan den kerkeraad met het verzoek de ap- en improbatie van kerkeraadsleden weder als in oude tijden te mogen uitoefenen. Het genoemde college had hiertegen geen bezwaar en stond den ambachtsheer zijn verzoek toe.

Tijdens de vacature, ontstaan door het vertrek of het overlijden van den predikant, had er geen verandering in den kerkeraad plaats.

* * *

De berichten aangaande het gemeenteleven zijn vóór het midden der zeventiende eeuw uiterst schraal. In het kerkelijk archief zijn daarvan geen aanteekeningen bewaard gebleven. De papieren der kerk uit het Christelijk-Katholieke tijdvak werden waarschijnlijk in 1574 vernietigd, toen de Spaansche scharen Leiden belegerden en de ongelukkige Rijnlandsche dorpen, na ze van alles te hebben beroofd, in vlammen deden opgaan. Toen er een rustiger tijd aanbrak, zullen de min of meer merkwaardige voorvallen in de nieuw gestichte Hervormde gemeente wel te boek zijn gesteld, doch nog geen halve eeuw was verloopen of de strijd tusschen Arminius en Gomarus ontbrandde en stichtte vooral in de Rijnstreek de grootste verwarring. Hier stonden op bijna alle dorpen Arminiaansche predikers, die hun afwijking van de leerstellingen der Synode met schorsing en later met ontzetting uit den predikdienst moesten boeten. Het is waarschijnlijk dat zij of hun aanhangers zich meester hebben gemaakt van de onder hen berustende kerkelijke archieven om den beteren tijd, die naar hun gedachte komen zou, af te wachten. Ten minste, al onze onderzoekingen in de archieven der kerkelijke gemeenten in Rijnland bevestigen dit vermoeden, in zooverre dat n.l. van vóór 1620 geen kerkelijke actaboeken, noch doop- en trouwregisters aanwezig zijn.

Of ook te Koudekerk de strijd tusschen Remonstranten en

Contra-Remonstranten gestreden is, valt bij gebrek aan de noodige bescheiden niet te zeggen. Wel weten we dat in geen enkele gedrukte bron van een Arminiaansch predikant te Koudekerk sprake is. Maar opmerkelijk mag het heeten dat van 1606 tot 1623, dus juist het bedoelde tijdvak alle bizonderheden omtrent predikanten te Kondekerk ontbreken.

Hoe dit nu zij, nà dien tijd is niets of bijna niets meer te boek gesteld. Eerst in 1676 doet Ds. *Marcus van Peenen* in de kerkeraadsvergadering van 16 Februari het voorstel de handelingen van den kerkeraad in een daarvoor bestemd register te notuleeren, wat met algemeene stemmen werd goed gevonden. Geregeld werd daaraan de hand gehouden en thans beschikt de Herv. Gemeente te Koudekerk nog over vrijwel volledig materiaal van af het genoemde jaar. De kerkeraadsacta in drie banden (1676—1771, 1771—1873, 1873—heden) geven een getrouw beeld van het gemeenteleven, dat over het algemeen zéér opgewekt mag heeten. Tegenover de vele blijde dagen staan echter ook enkele droevige. We herinneren slechts aan den predikant *de la Faille*, dien de gemeente zag heengaan en van de door haar zóó geliefde leer afvallig worden. *Sweigholt*, die hier het stormachtige tijdvak der patriotten en prinsjesmannen beleefde en om zijn gehechtheid aan het regeerend vorstenhuis van zijn dienst werd ontzet en *Eland*, op wiens hoofd, hoewel onschuldig aan de begane daad, den toorn van vele gemeentenaren nederdaalde. De „Afscheiding" en de „Doleantie" hadden in de Koudekerksche gemeente een betrekkelijk kalm verloop.

Ook andere donkere bladzijden bevat het geschiedenisboek der gemeente. Zoo wordt op folio 60 van het oudste actaboek een geval medegedeeld, hoogst zeldzaam in zijn soort, van het bestelen der diaconiekas en in de acta van 1745 en 1747 ouders, vermeld, die uit nijpende armoede hun kinderen hadden verlaten en daarvoor aan geeseling en bannissement werden prijsgegeven. Maar tegenover die enkele staan vele andere, voorbeelden van warm geloof en vromen zin, opoffering en offervaardigheid, getuigenis afleggende van den echt godsdienstigen geest die in de Koudekerksche gemeente heerschte.

Zij komen in de kerkelijke acta op vele plaatsen voor.

* * *

Was ook verreweg de meerderheid der gemeente de heerschende kerk toegedaan: een klein deel was het voorvaderlijk geloof trouw gebleven. Zij oefenden hun godsdienstplichten uit in het R. C. bedehuis aan den Hoogen Rijndijk onder Hazerswoude. In den ambachtsheer van Koudekerk vonden zij niet alleen een trouw geloofsgenoot, maar ook een machtigen steun. Hij was in de gelegenheid en heeft ook geenszins nagelaten bij verschillende gevallen voor zijn R. C. onderzaten in de bres te springen; minder loffelijk was zijn streven der Hervormde gemeente onophoudelijk hinderpalen in den weg te leggen. Nu eens bemoeielijkte hij de diakenen in hun jaarlijksche rekening, schrapte er posten uit, die er niet in konden worden gemist, hield zich doof bij de approbatie van het predikantenberoep. Dan weer had de gemeente te kampen met een wederspannigen schout, die de portie der armen in de boeten onder zich hield (acta 6 Dec. 1717), de approbatiën (bij absentie van den ambachtsheer) maar liet wachten en zich met zaken bemoeide, die hem niet aangingen.

Dat dit ontstemming verwekte in de anders rustige gemeente, laat zich begrijpen. IJverig zocht men dan ook naar middelen om den R. C. invloed te weren. Men vond ze in de menigvuldige placcaten, tegen de andersdenkenden in het leven geroepen en die vooral na de opheffing van het Edict van Nantes gestreng ten uitvoer werden gebracht. De opwekking der predikanten aan hun gemeentenaren om mede toe te zien op de mogelijke uitbreiding van R. C. invloeden, veroorzaakte, zooals meermalen gebeurt, dat op alle minderwaardige voorvallen de aandacht werd gevestigd.

Allerhande „paepsche stouticheyden" waren nu aan de orde. De acta van 1699 vermelden diverse bizonderheden over een „paep" Pelt genaamd, predikende voor een grooten toeloop van volk op een kleine buitenplaats binnen de jurisdictie van Koudekerk, welke plaats met den naam van „Riethuyzen" wordt aangeduid. Bij onderzoek, van wege de Hooge Overigheid gelast, bleek echter al spoedig uit het opgesteld rapport dat die groote toeloop „reeds merckelijk was ingecrompen", wat te denken geeft! Die van 1738 en 1740 deelen de allerdroevigste tijding mede dat *Johannes Luzac*, boekverkooper te Leiden, de bibliotheek van den aan den Hoogen Rijndijk overleden pastoor *Gerardus Franciscus de Rotte* onder den hamer zou brengen. Op den gedrukten catalo-

gus kwam de volgende mededeeling voor: „G. F. d. R. dum viveret Pastor Fideliss. in pago Koudekerk". Thans zou niemand zich daaraan stooten; in dien tijd echter liep men te hoop over „sulck stout misbruyck" en alle pogingen werden dan ook in het werk gesteld om dergelijke „stouticheyden" te weren.

Aan deze zaak heeft het door de Staten uitgevaardigde placcaat tegen de boekdrukkers, die zich aan zoo iets durfden schuldig maken, zijn ontstaan te danken.

De wederopluiking van het katholicisme vond in deze gemeente heftige bestrijding van den kant der *Holtiussen.* Herhaaldelijk begeven zich commissiën uit den kerkeraad naar het Class. bestuur, naar de vergaderingen van de Synode, ja zelfs tot de Hooge Overigheid. En bijna altijd vonden hun klachten een goed gehoor en werden hun pogingen met succes bekroond. Talrijke placcaten tegen de andersdenkenden zijn aan de *Holtiussen* te danken.... of te wijten Misschien zijn algemeen bekend de kerkelijke middelen tegen het Pausdom, op de Synode te Schiedam in 1651 aangenomen. *Gualtherus Holtius* schreef ze na de reeds vermelde prediking op „Riethuysen" in het kk. actaboek in en liet niet één kerkeraadsvergadering voorbijgaan zonder eerst met het gebed en daarna met voorlezing dier artikelen aan te vangen. Lange jaren is dit gebruik bestendigd; eerst in 1795, toen mildere begrippen ingang vonden, heeft men deze voorlezingen in de vergaderingen van den kerkeraad gestaakt.

Tot lof der predikanten *Holtius* moet echter worden meegedeeld dat ook het inwendig kerkelijk leven hun na aan het hart lag. En dat was ook noodig. Vóór de komst van Ds. *Gualtherus Holtius*, schijnt lichtvaardig vloeken en zweren, komediespel en dans aan de orde van den dag te zijn geweest. Na zijn intrede worden de klachten zeldzamer, de laatste vinden we in de acta van 11 Juni 1702, alwaar wordt medegedeeld dat „onlanx gewaeckt is en met goede stichtingen tegen degene die een retorykerspel hadden soeken op te rechten in deze plaetse".

De invloed, dien R. C. ambachtsheeren en daardoor ook de schouten op de gemeente konden uitoefenen, werd aanmerkelijk bekort door het placcaat der Staten Holland en West Friesland, van 21 Sept. 1730, waarbij de aanstelling van R. C. schouten etc. werd verboden. Wie nu meenen zou dat thans de gemeente een voorspoediger tijd, althans in dàt opzicht, tegemoet ging,

vergist zich ten eenemale, want de eerstvolgende schout *Tjaard Backer*, benoemd in 1743, was.... mennist en deed ook volstrekt geen pogingen het te verbloemen. De regeering kwam er al weder aan te pas. „De man verklaart sig tegens den kinderdoop en gaat seer profaan omtrent den Eed om" en *Tjaard Backer* wordt weldra uit Koudekerk verdreven (kk. acta van 1744 en 45).

Van de volgende schouten valt niets dan goed te vertellen. Zij behoorden tot de heerschende kerk en waren daardoor ook ten deele aan het gezag van den predikant onderworpen. Sedert dien tijd was dan ook de leeraar oppermachtig gebieder in de gemeente en vooral *Ds. Nicolaas Holtius* deed zich als zoodanig gelden. Diep was dan ook het ontzag, waarmee hij in zijn gemeente werd behandeld en slechts weinige voorbeelden waren er dat iemand hem durfde weerstreven. Gebeurde dit een enkele maal, dan wist hij door „gepaste middelen" den overtreder te leeren berouw te toonen. Onderscheidene bladzijden in de kerkelijke acta zijn daarmede gevuld.

Wat nu het ambtsgewaad van den leeraar aangaat: dit bestond in vroeger tijd uit een langen rok met groote knoopen en breede opslagen en panden, korte broek, schoenen met gespen, het hoofd gedekt door een steekhoed. Afwijkingen daarvan bestonden slechts in kleinigheden.

Op voorstel van verschillende predikanten (die van den ring Alfen hadden het reeds aanvaard) besloot de gemeente Koudekerk ook de toga als ambtsgewaad in te voeren. 1 Mei 1855 verscheen de predikant voor het eerst in deze nieuwe kleeding (door kerkvoogden en notabelen verstrekt), terwijl tegelijkertijd besloten werd dat de leden van den kerkeraad zich voortaan in de consistorie zouden verzamelen om onder het eerste gezang den predikant naar den stoel te begeleiden.

* * *

DIACONIE.

In de eerste helft der zeventiende eeuw schijnt de diaconie een gulden tijd beleefd te hebben. De jaarlijksche rekeningen sloten bijna steeds met een voordeelig saldo, dat met de ingekomen legaten op degelijke wijze werd belegd in obligatiën ten laste van het gemeene land van Holland en West Friesland.

Volgens opgave in het oudste actaboek, laatste bladen, was op 9 Juni 1705 de diaconie en gemeene armen in het bezit van *f* 6400 aan obligatiën. Deze geldswaarden waren gesloten in een deugdelijke kist, die een zoo men meende veilige plaats had verkregen op het kasteel (Groot) Poelgeest. Reeds in 1676 schijnt men te hebben getwijfeld aan die veiligheid. De ambachtsheer, in wiens handen tot zelfs de sleutels der kist en die van de daarin besloten kleinere kistjes waren gesteld, werd tot afstand bewogen van den sleutel van het effectenkistje, terwijl ook in de administratie op afdoende wijze, naar men dacht, werd voorzien.

In de kerkeraadsvergadering van 28 October 1706 deelde de predikant evenwel mede dat in de Courant van den 26en October te voren was bekend gemaakt dat „ingevolge het appoinctement van den Hove van Holland in dato 30 Juli 1706 allen degenen die souden mogen vermeynen eenig regt of actie te hebben tot Laste van den insolventen Boedel van wijlen den *Heer Gerard*, in zijn leven *Heer van Poelgeest* zich binnen den tijd van 6 weken sullen moeten bekend maken."

In dien boedel bevonden zich de effecten der kerk. Dat er spoed gemaakt werd met de „bekendmaecking" is te begrijpen, doch minder spoedig ging de afdoening der zaak. Zestien jaren moesten er verloopen eer zij tot een goed einde werd gebracht. Tot in 1722 was deze schuld onophoudelijk in elke kerkeraadsvergadering aan de orde; toen werd aan de diaconie toebedeeld de som van 8050 kapitaal en wegens verloopen en achterstallige intresten nog *f* 9982 (van 1675 tot 1706 was nimmer rente betaald). Van nu af nam de kerkeraad zelf het beheer over en werd een betere administratie ingevoerd.

Het was in dien tijd dat de Oude Rijn een gezocht uitspanningsoord werd voor de rijke patriciërs uit de Hollandsche steden. Konden Alfen en Oudshoorn bogen op hun overschoone buitenplaatsen met hun geschoren lanen en meetkundig geconstrueerde vijvers en kommen: Hazerswoude en Koudekerk konden dat evenzeer en te huidigen dage aanschouwt de opmerkzame wandelaar nog daarvan de overgebleven sporen. Terwijl men te Koudekerk naast de historische kasteelen Groot en Klein Poelgeest en de ridderhofstad den Toll, de buitenplaatsen Lindegrond (genoemd naar de patricische familie van der Linden), Meerwijk en zooveel andere aantrof, bezat de Hooge Rijndijk in

Bye-lust geheeten naar de Haagsche familie *de Bye*) en Rynenburg aantrekkelijke lustoorden, bewoond door met aardsche goederen rijk bedeelden.

Meerendeels bezaten die bewoners in de kerk te Koudekerk eigen zitplaatsen, fraai gesneden luifelbanken, die thans op een enkele na zijn verdwenen. Bij verwisseling van het tijdelijke met het eeuwige bedachten zij op voorbeeldige wijze de armeninstellingen, terwijl het nog thans in gebruik zijnde doop- en avondmaalzilver de herinnering aan hen in aandenken houdt.

Toen nu de middelen der diaconie zulks veroorloofden, kwam een reeds lang tevoren besproken plan tot uitvoering, t. w. de oprichting van een wees- en armhuis. Dat zulk een inrichting hier reeds vroeger heeft bestaan, is boven allen twijfel verheven. In 1677 wordt een weeskind daaruit vermeld, dat bij Hendrik Holthuysen, Mr. Leertouwer te Alfen, in de leer ging en in het volgende jaar werd Mr. Ary Dirksz Maet, chirurgyn op karakteristieke voorwaarden voor de armenpractijk „*buiten en binnen het weeshuis*" aangesteld op *f* 36.

Wat van dit oude gesticht geworden is, bleek mij niet. Wellicht werd het opgeheven. In 1747 vermaakte *Martinus Grasacker* aan de diaconie een huis en erf, bewoond door zijn broeder *Paulus*, voorheen diaken en ouderling, doch door ouderdom tot armoede in verval geraakt, Dit huis grensde aan een ander, reeds eigendom der diaconie en 13 Juni 1748 werd nu aanbesteed beide huizen tot één te verbouwen en geschikt te maken voor wees- en armhuis. In Juli kon de huishouding worden opgericht en naar een reglement, ontworpen door *Nicolaas Holtius* en goedgekeurd door den kerkeraad, werd het nuttige en noodige gesticht op deugdelijke wijze bestuurd.

Tot in 1860 heeft daarover de kerkelijke gemeente het opzicht gehad, den 1en Januari van dat jaar is het overgegaan aan het Algemeen Burgerlijk Armbestuur.

* * *

De Predikanten.

Betreffende de predikanten, die sedert de reformatie te Koudekerk den dienst hebben verricht, hebben wij uit verschillende gedrukte en ook ongedrukte bronnen tal van gegevens kunnen

opsporen. Wij deelen die hieronder mede, hopende daarmee iets oorspronkelijks te leveren. Wel komen in de boekjes van Soermans en Brans predikantenlijsten van deze gemeente voor, doch de mededeelingen betreffen uitsluitend, en dan nog zeer sober, den diensttijd alhier, de plaats, waar zij vroeger stonden en waarheen zij vertrokken. Ook komen daarin enkele foutieve opgaven voor, welke hieronder voor het grootste deel zullen worden verbeterd.

1. *Cornelis Brakel*, wiens naam ook wordt gespeld: *B. Braeckel*, *C. van Brakel*, en zelfs *C. Brakelsz.*, was in 1577 te Gouda als predikant bevestigd. In 1581 vertrok hij naar Koudekerk. Tijdens zijn dienst alhier, nam hij tusschen 1582 en '84 gedurende eenigen tijd den dienst bij leening te Leiden waar. Hij stond te Koudekerk tot circa 1586 en is toen waarschijnlijk overleden. In dat geval moet een naamgegenoot, die in 1593 te Vreeswijk predikant werd, een ander zijn. (Zie van der Aa, Aardr. Wdb. XI: 906).
2. *Johannes Nobelius* werd in 1586 te Koudekerk predikant. In 1590 nam hij voor eenigen tijd, bij leening, den dienst te Leeuwarden waar, doch vertrok alweer spoedig naar zijn werkelijke standplaats terug. Den 20 Juni 1596 werd hij in de plaats van *J. Halsberch* als predikant te Amsterdam beroepen, welk beroep echter werd geïmprobeerd. (Zie Croese, Amsterd. Predikanten en Nieuw Archief II: 325) en hij bleef te Koudekerk, waar hij nog tot 1606 heeft gestaan. Misschien is hij toen daar overleden.

Op welke wijze van 1606 tot 1623 de dienst werd verricht, is mij niet gebleken. In laatstgenoemd jaar werd een beroep uitgebracht op *Nathanael van Middelhoven*, proponent. Om redenen, mij onbekend, verwekte dit beroep groote onrust en predikanten en ouderlingen onder de Cl. van Leiden en Neder Rijnland leverden bij Gecommitteerde Raden een rekwest in, waarbij zij verklaarden dat *N. v. M.* in den dienst te K. niet zou kunnen worden gesteld dan tot „groote ontstichtinge, verwarringe ende scheuringe van de goede gemeente aldaer". Gec. Raden besloten toen (22 Sept. 1623) dat de gemeente van K. met goedvinden van den Amb. heer en Classis voor ditmaal en zonder prejuditie van iemand zou mogen beroepen

een ander leeraar „vroom en bequaem, synde Godzaligh „van leven ende suyver in de leere, de gemeente aldaer „aengenaem alles bij provisie ende tot dat op het arrest „van de kerckelycke ordonantien sal syn gedisponeert". Gec. Raden stelden tegelijkertijd de Classis van L. en N. R. voor, *Nathanael van Middelhoven* aan de gemeente van Katwijk aan Zee toe te voegen; waar hij ook werkelijk in dienst is getreden. (Zie k.k. actaboek van Koudekerk 1676—1771, fol. 5.) Te Koudekerk beriep men toen:

3. *Petrus de la Faille.* Deze werd geboren te Dordrecht en aldaar in de Groote Kerk gedoopt 20 Sept. 1584 als zoon van *Karel de Faille*, Heer van Leverghem, en van diens tweede echtgenoote *Cecilia de la Grammaye.*

Hij voleindigde zijn studiën aan de H. S. te Leiden, alwaar hij 23 Sept. 1622 werd ingeschreven. Proponent geworden, beriep men hem in 1624 te Koudekerk. De Classis van Leiden en N. R. waarschuwde den kerkeraad van K. voor hem, als zijnde „een nieulingh ende onlanx gescheiden uyt het Pausdom" doch het beroep ging door en hij werd als predikant aldaar bevestigd.

Eerst ging alles naar wensch. Doch hij kwam weldra tot andere gedachten, prees zijn gemeente het door de R. C. kerk verordende 40-daagsche vasten aan en gevoelde zich meer en meer tot die kerk aangetrokken. Dit ontging den predikant van Hazerswoude, Ds. *Stermont*, niet en wellicht vinden we hierin de oorzaak van de kwesties tusschen den laatsten en *de la Faille* over de jurisdictie van beider gemeenten, waarbij aan *de la Faille* door de Classis van L. en N. R. op den 11 Aug. 1626 werd verboden lidmaten van den Hoogen Rijndijk onder Hazerswoude (tegenover Koudekerke gelegen) buiten voorkennis van Ds. *Stermont* tot het Avondmaal te Koudekerk toe te laten. (Over deze kwestie: kk. acta van Koudekerk 2 Dec. 1759).

Blijven we hier in het onzekere: niet alzoo van de handelingen der Classis ten opzichte van *de la Faille.* Hij wordt op den 15 Maart 1627 voor de Classis ontboden om zich te verantwoorden, waaraan hij gevolg geeft en zijn meeningen verdedigt. Het gevolg was dat hij den 28en

dier maand zijn dienst nederlegde en den 31en door de Classis werd afgezet. Daarna ging hij openlijk tot de R. C. kerk over en gaf in 1628 tot zijn rechtvaardiging te Leuven een werkje in het licht, 12°, — in 1644 aldaar herdrukt en nog weder te Antwerpen in 1764 (?) bij P. J. Parijs, met portret, getiteld:

„Bekeeringe Petri de la Faille, predicant te Kau-„dekerke, uyt de Calvinissche ketterye tot het H. „Katholyk geloof der H. Katholyke Roomsche kerk, „door het lesen der oud-vaders, mitsgaders de maniere „hoe dat hy solemnelyk synen woordendienst des pre-„dicantschap heeft nedergeleyd.

„Ende nog ten laetsten eene aenwysinge van alle „de principaelste artikelen des geloofs der ware R. „Kerke, uyt alle de H. vaders, van d' eerste vier à „vijfhondert jaren, van de geboorte Christi ende ty-„den der apostelen, ende dat uyt hunne schriften „selve, die den auteur van dit werk zelf bevonden „heeft in de algemeyne academische Bibliotheke der „stad Leyden, door Petrus de la Faille, eertyts pre-„dicant in Caudekerke".

Hoe zijn verdere levensloop was, bleef ons onbekend. Ds. *S. Baart de la Faille* te Amsterdam schreef over deze bekeering een interessant artikel in „de Tijdspiegel" van 1887 bl. 398—412, getiteld: „Eene bekeering in de 17e eeuw". Daarbij zal wel gebruik zijn gemaakt van van der Aa, Biogr. Wdb. Kroniek Hist. Gen. te Utr. II: 199, en Foppens, Bibl. Belg: 974, 975. De familiegeschiedenis der de la Faille's werd door onzen ouden vriend Frederik Caland met zijne bekende nauwkeurigheid en waarheidsliefde te boek gesteld in Navorscher XLIX pag. 89—107.

4. *Daniel Gysius* of *à Gys*, werd in 1588 te Leyden geboren. Hij studeerde daar aan de H. S., waar hij 24 Juli 1601 als student werd ingeschreven.

Proponent geworden, trad hij in dienst bij de heimelijke kruisgemeente van den Wijngaard (de la Vigne) te Antwerpen. Aldaar staande werd hij in 1615 beroepen tot predikant bij de Waalsche Gemeente te Nijmegen, welk beroep hem werd aangenomen en hij op den 30 Augustus

tegelijk met *J. Smetius* en *Gellius à Bouma* werd bevestigd. Hier toonde hij zich een hevig tegenstander der Remonstranten, op den predikstoel driftig uitvarende tegen „de slappigheyd" van den magistraat van Nijmegen „drijvende dat er maar één religie behoorde geoefend te worden". (Brandt, Hist. Ref IV: 730).

In 16.. praeses der Geldersche Synode.

Op den 24 Augustus 1623 te Nijmegen uit den dienst ontslagen, begaf hij zich weer naar Leiden, waar hij zich den 13 November van dat jaar opnieuw aan de hoogeschool liet inschrijven. Zóó iets was in dien tijd bij predikanten buiten bediening dikwijls gewoonte.

In 1626 werd hij door den Nederduitschen kerkeraad te Nijmegen tot predikant begeerd, doch door de regeering dier stad van een voorgedragen vijftal, waarop hij de aangewezen persoon was, geschrapt.

In 1629 werd hij beroepen en bevestigd tot predikant te Koudekerk en was in datzelfde jaar assessor der Z. Holl. Synode. Negen jaren arbeidde hij te Koudekerk aan de door de handelingen van *de la Faille* gedesorganiseerde gemeente. Toen ontving hij (1631) een beroep naar Leiden, hetwelk door hem werd aangenomen. Wij vonden vermeld dat zijn losmaking veel, doch vergeefschen tegenstand van de zijde der Vrouwe van Koudekerk ontmoette. (zie o. a. kk. acta van 10 Juni 1727) Hij trad te Leiden in dienst en is daar in 1641 overleden. Zie Brandt, Hist. Ref. IV: 2, 730 en Navorscher XV, omslag 4 e. a., — en XXI: 161.

Of, en in hoeverre de gemelde predikant verwant was aan *Johannes Gysius*, pred$^{t.}$ te Streefkerk van 1610 tot zijn dood in 1652, bleef ons onbekend. Over dezen laatste zie het Biogr. Wdb. van Frederiks en van den Branden.

5. *Daniël Merlinus* werd te Sommelsdijk geboren in 1610, aldaar was zijn vader, *Christianus Merlinus* van 1591 tot 1616 predikant. Misschien was hij verwant aan *Christianus Merlinus*, die circa 1590 predikant werd te Oudkarspel en Noord-Scharwoude, en daar in 1608 overleed.

Daniel studeerde aan de H. S. te Leiden, waar hij den 22 Mei 1630 werd ingeschreven. Na het volbrengen zijner

studiën werd hij als proponent in 1635 beroepen en bevestigd te Nieuwe Tonge.

In 1640 beroepen tot predikant te Koudekerk, nam hij dat beroep aan en werd in deze gemeente in hetzelfde jaar bevestigd. Hier arbeidde hij vier jaren, werd in 1644 door de Classis van Walcheren voorgedragen als O. Ind. predikant en door de Kamer van Zeeland als zoodanig benoemd. Hij kwam te Batavia 6 Juni 1644 aan en werd terstond bestemd voor Paliacatta op de kust van Koromandel. Zeker is hij dezelfde die 1 Aug. 1644 te Paliacatta predikant werd en van wiens overlijden in Dec. 1644 de kerkeraad aldaar aan dien van Batavia op den 13 Januari 1645 bericht gaf.

Zie C. A. L. van Troostenburg de Bruyn, Biogr. Wdb. v. O. I. Predikanten.

6. *Petrus de Witte* werd te Leiden geboren 23 Augustus 1622, en als 13-jarige knaap, op den 26 October 1634 in het studentenalbum van de H. S. aldaar ingeschreven.

Kandidaat geworden, werd hij te Koudekerk als predikant beroepen en daar in 1644, mogelijk 1645 bevestigd. Terwijl hij alhier stond, wilde de kerkeraad van Leiden hem in 1649 aldaar beroepen, doch de regeering dier stad aarzelde het beroep te approbeeren. Inmiddels werd hij in 1650 te Hoorn beroepen; hij nam laatsgemeld beroep aan en vertrok derwaarts. Na een driejarig verblijf te Hoorn werd hij in Augustus 1653 naar Delft verroepen en dit aangenomen hebbende, aldaar 14 September '53 bevestigd. Naar aanleiding van het springen van het kruitmagazijn, 12 Oct. 1654, verscheen van hem in 1654 te Amsterdam in het licht „Delftschen Donder-slach, ofte korte aenspraecke aan de gemeynte van Delf bij een schricklick Oordeel Gods." (In 1694 te Utrecht herdrukt). Op dit boekje verscheen een tegenschrift door *A. van Gheluwe.* Ook wordt aan P. de Witte het auteurschap toegekend van den „Donder-slagh der Godtloosen," Amst. 12°, doch het is waarschijnlijker dat dit werd geschreven door *C. van Niel.* Zoo ook schijnt de „Dry-zegen Lauwer Kroon aen Corn. Tromp" in 1673, plano, in het licht verschenen, niet van hem afkomstig te zijn geweest. Wel den „We-

derlegginge der Sociniaansche dwalingen," Amst. 1661, 4°, — en de „Catechisatie over den Cathechismus." Deze laatste verscheen minstens driemalen, te Amsterdam 1658, 1724 en 1728, terwijl het in het duitsch, engelsch en in nog andere talen werd overgezet.

Van Delft beroepen naar Leiden, werd dit beroep geapprobeerd en vertrok hij 17 Mei 1656 derwaarts, nadat hij voor een op den 9 November 1655 op hem uitgebracht beroep naar Amsterdam had bedankt.

In 1659 opende hij de Synode te Gouda met Ephese IV : 3.

Hij voerde tijdens zijn dienst te Leiden een hevigen strijd met de aldaar gevestigde Kwakers, een godsdienstige secte en werd daarin terzijde gestaan door zijn ambtgenoot *Johannes Hoornbeeck*. Als verweerschrift tegen het drijven dezer predikanten verscheen een werkje, getiteld: „Aen Johannis Hoorenbeeck en Pieter de Wit, predikers in Leyden. En aen de Inwoonders der Aerden. Gedruckt voor Jan Smet, op den 6 dagh der 9 maent, November genoemt, 1663" 8 bl. 4°. *Petrus de Witte* geeft zelf uit in 1665: „Trouwhertige, hoogweerdige en ernstige aenspraecke „en vermaeninge over eenige ergelijke en zeer ontijdige „saecken, onlanx gepleeght, gehandhaaft en gestijft, door „*P. de Witte*.

Den 23 Augustus 1669 is hij in dienst der gemeente te Leiden overleden. Van hem bestaan twee portretten. Het eene, zwarte kunst, door *P. Schenk* naar *van Mieris*; *J. Tangena* excud., waaronder: „Petrus de Witte, natus 23 Aug. 1622, denatus 23 Aug. 1669 en een vierregelig nederl. vers, geteekend: Petrophilos. — Het andere, gegrafeerd, *J. Hofspanyon* fecit, en *J. Tangena* exud. eveneens met onderschrift en een vierregelig vers.

Zie over *P. de Witte*: van der Aa, Biogr. Wdb., — Frederiks en van der Branden, dito, — Schotel, Heidelb. Cathechismus, — Idem, Maatsch. Leven onzer voorouders, — Navorscher VII: 36; IX: 150; X: 149; XII: 87,88; XX: 387, — Rogge, Bibl. der Contrarem. blz. 163, — Abcoude, Naaml. bl. 412, — Koecher, Gesch. v. d. Heidelb. Catech. blz. 335, — Muller, Catal. v. Portr.

7. *Aegidius Kellenaer*, als kandidaat te Koudekerk in dienst getreden in 1651, overleed hij volgens den beroepsbrief van zijn opvolger, alhier, in 1667.

8. *Marcus van Peenen* werd te Leiden geboren 29 Augustus 1642 uit *Michiel van Peenen* en *Sara de Witte*. Zijn vader behoorde tot een familie, oorspronkelijk uit Belle in Vlaanderen, doch om de geloofsvervolging uitgeweken en te Leiden zich metterwoon gewest.

Hij, *Marcus*, was de oomzegger van Ds. *Abraham van Peenen*, predikant te IJselmonde van 1634—1657, — van Ds. *V. Visscher* pred. te ? gehuwd met *Agneta van P.*, — en van Ds. *Daniël van Peenen*, pred. te Noordwijkerhout van 1647 tot zijn dood in 1681. Hij was ook de zwager van Ds. *Petrus Ardenois*, gehuwd met *Sara van Peenen*.

Op zijn twaalfde jaar reeds, werd *Marcus van P.* student te Leiden en als zoodanig 3 November 1654 in het album der H. S. ingeschreven. Later, op zijn 21e jaar, geschiedde dit nogmaals als student in de theologie, 13 Mei 1664. Kandidaat geworden onder de Classis van Leiden en Neder-Rijnland, werd hij op den 24en October 1667 te Koudekerk beroepen, welk beroep op den 27en d. a. v. door den Heer van Poelgeest, als ambachtsheer van Koudekerk etc. werd geapprobeerd. Ofschoon eenige leden dier gemeente zich tegen dit beroep bij de Classis en ook bij de Z.-Holl. Synode verzetten, werden deze bezwaren ongegrond verklaard en van Peenen aan de gemeente toegewezen. De dienst had intusschen een rond jaar stilgestaan of was door naburige predikanten waargenomen en eerst den 2en September 1668 ving de beroepene zijn dienstwerk te Koudekerk aan (kk.acta van 16 Februari 1676).

Welke die bezwaren konden geweest zijn, bleef ons onbekend. Te Koudekerk zijn ze niet geboekt, want eerst op den 16 Februari 1676 wordt op voorstel van den predikant door den kerkeraad besloten tot het aanleggen en bijhouden van een kk.actaboek, uit welke handelingen blijkt dat te voren van geene acta aanteekening was gehouden.

Hij notuleert in het kk.actaboek voor het laatst de handelingen van den kerkeraad van 30 April 1679. Daarna is hij te Leiden beroepen en aldaar in 1680 bevestigd. In

1689 was hij praeses der Z.-H. Synode te Leiden. Hij is in dienst der gemeente aldaar overleden op den 9 Januari 1696 na in 1674 te zijn gehuwd met *Cornelia van der Maersche*, die in 1708 hertrouwde met Ds. *Petrus Hollebeek*, predt. te Leiden. Uit haar eerste huwelijk waren drie kinderen geboren t. w. een dochter, gehuwd met *Pieter van Hoogmade*, — een zoon *Michiel van Peenen* en nog een zoon, *Nicolaas van Peenen*, geb. te Leiden in 1683, die driemaal te Leiden als student werd ingeschreven, nl. in 1706, 1709 en 1712. Deze huwde met *Jacoba van Buren* en won zeven kinderen. Zie de familie: Alg. Nederl. Familieblad I N°. 9.

Marcus van Peenen schreef o. a. „Verhandeling van den Brief aan de Romeynen." Leiden 1694, 4°. — Hiervan verscheen te Amsterdam in 1717 een 2e uitgave in twee 4° dln., terwijl een Hoogd. vertaling te Frankfort in 1697, eveneens in het 4° het licht zag.

Zie over *M. v. P.* Soermans, kkreg., — v. Maurik, Naamrol, — Abcoude, Aanh. bl. 161, — Arrenberg, Naamrol bl. 406, — v. der Aa, Biogr. Wdb., — Glasius, Godg. Ned. III: 81, — Rotermund, — Navorscher X: 246 en v. Alphen Kk. Handb. 2e vervolg pag. 41

9. *Casparus Voskuyl* werd, kandidaat zijnde, in 1671 beroepen tot predikant te Westvlieland en aldaar in September bevestigd.

Op den 21 Februari 1680 beroepen te Weesp; hij had echter kort te voren een beroep naar Koudekerk ontvangen, hetwelk hij had aangenomen en gevoelde zich dus verplicht derwaarts te vertrekken. Van hem is in de kk. acta niets anders geboekt dan dat hij den 14 April 1680 te Koudekerk werd bevestigd en dat hij op den 23 Juni 1680 naar Weesp is vertrokken. Te Koudekerk staande, was nl. op den 19 Mei 1680 een hernieuwd beroep naar Weesp op hem uitgebracht en ofschoon hij slechts een paar maanden aldaar den dienst had verricht, nam hij het beroep aan en werd te Weesp bevestigd 30 Juni 1680. Hier is hij overleden 2 November 1695.

Zie *Kist* en *Moll*, kerkh. Archief I: 196; — en eenige predikanten van dezen naam bij Romein, de predikanten van Friesland.

10. *Hermanus Bruÿnsteen* werd in 1649 te 's Gravenhage geb. en ving 2 Sept. 1667 zijn studiën aan de H. S. te Leiden aan. In 1670 begaf hij zich naar Utrecht, waar hij zich in dat jaar aan de H. S. liet inschrijven. Hier studeerde hij slechts een jaar, keerde naar Leiden terug en werd daar 21 Dec. 1671 opnieuw als student ingeschreven.

Kandidaat geworden, beriep men hem in 1676 te Wilsveen en Stompwijk, in de plaats van den aldaar uit zijn dienst ontzetten predikant *Bernardus Cleur*. Hij stond hier tot in 1680.

Den 29 Augustus 1680 werd hij nl. door den kerkeraad beroepen te Koudekerk. Daar de Ambachtsvrouwe afwezig was, kon het beroep eerst 4 November '80 door haar geapprobeerd worden. Hij nam dit beroep aan, werd te Wilsveen gedimitteerd 5 November 1680 en te Koudekerk als predikant bevestigd op den 8 December 1680.

Hier is hij in dienst der gemeente, in 1685 overleden.

Zie verschillende personen van dezen naam: A. N. F. II: 169.

11. *Abraham Duëz.* Geboren te Delft in 1659, studeerde hij aan de H. S. te Leiden, waar hij 9 Maart 1677 werd ingeschreven. Als kandidaat werd hij in 1682 beroepen te Bergschenhoek en trad daar 16 Aug. van dat jaar in dienst.

Den 2 April 1685 te Koudekerk beroepen, werd dit beroep door de Ambachtsvrouwe van Koudekerk 18 April d. a. v. geapprobeerd. Hij neemt dit beroep aan en wordt 27 Mei 1685 te Koudekerk bevestigd, na 8 Mei tevoren zijn dienst te Bergschenhoek door demissie te hebben geeindigd.

Terwijl hij te Koudekerk in dienst was, ontving hij van den Koning-Stadhouder Willem III de zéér vereerende uitnoodiging voor eenige maanden den predikdienst bij Z. M. in Engeland waar te nemen. De kerkeraad kon dit niet wel weigeren en besloot *Duez* te laten vertrekken op voorwaarde dat hij gedurende zijn afwezigheid den dienst alhier naar behooren zou laten vervullen. De predikant begaf zich daarop den 24 Sept. 1690 naar Engeland in gezelschap van zijn echtgenoote *Anna Catharina Heyrmans*, een j. d. uit den Haag, met wie hij op den 27 Februari 1687 te Leiden was gehuwd. *(Wordt vervolgd).*

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT

DOOR EEN OOGGETUIGE. [1]

Op order van Beaudet wierden in requisitie genomen alle volgende gebouwen, het Hyeronimusschool, het Barbara- en Laurantiegasthuis, het Anthoniegasthuis, de Roomsche kerk achter de wal en het huis van den Grave van Athlone in de Ridderschapstraat om te dienen tot casernen, de Geertekerk, de Mariekerk en de Musiekzaal tot magasijnen en het Jobsgasthuis tot het hospitaal. Om nu al die localen behoorlijk in te richten tot hetgeen waartoe zij moesten dienen, was er geld en volk nodig. Het volk werd maar in requisitie genomen, te weten van iedere timmermansbaas vier knechts, om te maaken kribben, tafels, banken, kapstokken, schilderhuisen, enz. Het hotel van Marmont wierd geheel voorzien van meubelen na de nieuwste smaak, die van Amsterdam ontboden waren. Tot dit alles dan was er geld nodig, en de stadskas was uitgeput; zodat het gemeentebestuur zig in de noodzakelykheid bevond tot een stedelyke geldheffing te besluiten, welke

24 Maart gedecreteert wierd. Maar daar volgens het reglement geen geldheffing mocht doorgaan zonder de toestemming en medewerking van de burgery, zo wierden de stemgerechtigden uitgenodigt om tegen den 10 April aanstaande 10 gecommitteerden daartoe te benoemen. Tot deeze commissie zyn verkozen de Heeren Abeleven, Both Hendrikse, Budding, van Dyk, Kipp, Kien, Mulder, Pronckert, Schuurman en Westerbaan; dus alweer van beyde partyen. Even gelyk het met onze stadskas was gelegen, zo be-

[1] Vervolg van Nav. LIII, blz. 335.

vond zig ook die van het Land. Het Staatsbewind resolveerde dus *28 Maart* alweer tot een vrywillige negotiatie, om zoveel mogelyk de geldheffingen te vermyden. Al die handelingen van Marmont en Beaudet jegens onze stad wierden meer en meer ruchtbaar op andere plaatsen, en, zo als het gewonelyk gaat, zodanig met onwaarheden opgeciert, dat zelfs de courantiers in hunne dagbladen het voorgevallene te Utrecht op een zeer scherpe toon en met allerhande valsche berichten voorstelden. De Delftsche, Goudasche en voornamelyk de Leydsche Fransche dagbladen waren niet zuinig in het afkeuren dier handelingen, zodat de Fransche Generaals, daarover zeer gebelgt, een besluit namen onze stad daarvoor te straffen, hetwelk, om geen opschudding te verwekken, zoveel mogelyk voor de burgers alhier bedekt gehouden wierd. Maar daarop wierd

4 April 's avonds ten 9 uuren op het alleronverwachtst door de schouten van alle de buurten van de stad op order van het Bestuur aan alle huisen bekend gemaakt, dat 's anderen daags buitengewone inkwartiering zoude plaats hebben, en dat een ieder wierd aangemaant, zig behoorlyk daartoe gereed te maken. Niet wynig verontrusting veroorzaakte dit door de gansche stad, en dat nog wel zo laat op de dag. De discoursen waren menigvuldig en verward. Allerhande gissingen wierden gemaakt; en niemand wist er mouwen aan te stellen. Intusschen beyverde zig een ieder met 1 of 2 of nog meer kamers in gereedheid te brengen, om met die logeergasten niet in geschil te raaken. Wij begaven ons dan te ruste, in alles ons lot afwachtende. Nu 's anderendaags

5 April ontwaakten wy weder in onzekerheid, wat er doch stond te gebeuren. Ja in waarheid! 's Namiddags ten 1 uur kwam het eerste bataillon van het 18de regiment Fransche jagers uit Goude binnen marscheeren. Terstond gaf Beaudet order dat hetzelve moest ingekwartiert worden in de wijken E en F, in ieder huis vier man, hetwelk dan ook gebeurde. Geen huis wierd voorbij gegaan, zelfs niet van de Leden van de Raad, die anders altyd van inkwartiering vry waren! Zie daar de wereld in rep en roer! Gansch niet wynig opschudding en verlegenheid ontstond er in die wyken. Die kwalyk berging voor één man wist te vinden, wierd met vier overladen. Hemel en aarde wierden door deeze bewogen, om ten minste van twee man bevryd te worden:

doch vruchteloos. Niets konde baaten! Het was op bevel van Beaudet: en die duldde geen tegenspraak. Omtrent 3 uuren kwamen 80 Fransche broodbakkers binnen, die ook by de burgers wierden ingekwartiert: en tegen den avond wierd de Raad verwittigt, dat te Cuilenburg en Schoonhoven twee bataillons waren aangekomen, die op morgen almeede alhier zouden binnen trekken, en op derzelve wyze als het battaillon jagers de burgers opgedrongen werden. Toen wierd bekend, dat dit alles tot straf verstrekte voor het geplaatste in de dagbladen, waarvan de oorzaak door Marmont aan Utrechts burgers wierd toegeschreven: zoodat wy met veel kommer en angst de volgende dag

6 April te gemoed zagen. Bij het aanbreeken van den dag staroogde een ieder op zyn lot: daar wij alle onbewust waren van hetgeen de donkere wolken, die over de stad zweefden, zouden uitwerken. Edoch hetgeen men verwachtte, gebeurde niet. Men verwachtte troepes, maar zy kwamen niet. Hetgeen er kwam, waren vier Generaals, te weten ten 11 uuren de Generaal Cassaigne uit Gouda, ten 5 uuren na de middag de Generaals Du Vaux en Marmont met de gewone stoet uit 's Hage en ten 7 uuren de Generaal Vignolles ook uit 's Hage. Zy waren alle geescorteert door jagers te paard. Marmont betrok voor het eerst zyne nieuwe woning, waarover hy zyne goedkeuring te kennen gaf. Nu was de algemeene vraag, of de komst van alle deeze groote mannen goed of kwaad voorspelde: dan niemand was in staat dezelve te beantwoorden. Marmont was nog eenigzints verbittert over hetgeen de Raad der Gemeente in de laatste dagen had uitgewerkt. De Raad had nl. die verregaande behandelingen van hem, aan onze stad en burgery aangedaan, door het Departementaal Bestuur, en vervolgens door den Ambassadeur Schimmelpenninck aan het Fransch Gouvernement te Parys doen bekend maaken: doch, dewyl hierop niets was gevolgt dan verdere verbittering van de Generaals, zo besloot de Raad

7 April, ter voorkoming van verdere onheilen, de zachtste weg maar in te slaan. Zy vervoegde zig een en andermaal by Marmont en Beaudet, totdat er eindelijk een minnelyke schikking getroffen wierd, onder verzekering van de kant van de Raad, dat de Courantiers de lust om zodanige uitdrukkingen in hunne bladen te gebruiken voor altyd zoude benomen worden.

Weshalven nog die zelve avond van alle burgers de inkwartiering van vier man op de helft wierd vermindert, en ook expresses wierden afgevaardigd na de troepes, die herwaarts op marsch waren, met order om hunne marsch niet verder door te zetten. Er kwamen 's avonds laat nog wel militairen weer binnen; het waren de hussaren en dragonders, lyfwachten van Marmont, die hem op zyn reis geescorteert hadden.

8 April Zondag zynde, was de gewoone groote parade zeer luisterryk. Dezelve bestond uit vier battaillons; want altyd maakte de geheele bezetting van de stad de groote parade uit. Deeze parade was de eerste, waarop Marmont zig vertoonde. Hy kwam met een stoet van alle andere Generaals, Beaudet, Vignolles, Cassaigne, De Vaux en Gosses met alle hunne aides de camp. Voorwaar een groote vertooning! Onze stad had toen ter tyd veel van een geduchte legerplaats. De drukte en beweging langs de straaten was onophoudelyk. Men zag zoveel Franschen als burgers. Alle dagen exerceerden de bataillons infantery in het Starrebosch, en tweemaal daags die honderden recruuten op het Janskerkhof en het Vreburg. De dagelyksche parade was ook niet gering; want behalven de gewoone wachten en posten stonden dan vier schildwachten by Marmont, twee by Beaudet, twee aan de Place Royaal, twee by den Heer van Vliet, één by Mevr. van Hardenbroek, één by Mevr. Swellengrebel, één by Mevr. van der Goes, één by Mevr. van der Hagen, één by Mevr. Strick van Linschoten, één by den Heer de Kock, één by den Heer de La Court, en nog eenige andere meer. De Hussaren, Jagers en Dragonders hadden beurtelings de wacht aan het Hoofdkwartier. Tot dit zo uitgestrekt hoofdkwartier behoorde een groot aantal bureanx van verschillende soort, die allen afzonderlyk by de burgers waren ingekwartiert, en waartoe de voorkamers waren afgevordert. De Secretarissen, Commiesen, Employés, die tot die bureaux behoorden, waren oneindig in getal. Nu daar nog bygevoegt het onophoudelyk aankomen van rytuigen met Franschen van allerhande soort, groot en klyn, om zig tot het hoofdkwartier te vervoegen, laaten wy het aan den lezer over de omstandigheid onzer stad te dier tyd te beoordeelen. Alle geschillen met Marmont vereffend zynde, marcheerde het battaillon jagers

10 April weer na Gouda; en

11 April ging Marmont een rysje doen over Amersfoort en Muyden na Amsterdam, en kwam

14 April weer herwaarts terug, altyd op de gewone wyze door een van zyne lyfwachten geescorteert. Marmont was weer afwezig geweest; gewis moest ook het volk weer geinspecteert worden. Dit geschiedde

18 April in het Starrebosch. Nadat de drie bataillons aldaar byeen gekomen waren, vertoonde Marmont zig met zyn gewoone luister. Zes Generaals waren toen onder zyn nasleep, Beaudet, Vignolles, Cassaigne, Du Vaux, Gosses en Grouchy, dus ook weer twee aides de camp meer. Zy zaten alle te paard, rydende de jagers voor en de hussaren achter hun. Een parade van een Koning kon niet evenaaren wat die van onze Marmont opleverde. Straks kreeg die woelwater alweer wat anders in de hersenen. Hy begaf zig

20 April met de Generaals Beaudet, Vignolles, Du Vaux en Grouchy na de ommestreeken van Gouda, om zig aldaar te diverteeren met de watersnippenjacht. De lyfwacht dragonders escorteerde hen. Zy waren alle te paard daarheen gereeden onder een weder, dat water opleverde; zodat zy alle

22 April weer terug kwamen, menschen en beesten, van onder tot boven bemoddert. Daarop trok Marmont

24 April weer weg, zo hy voorgaf, na Gelderland en Overyssel. Dit reysje was zo op eens in hem opgekomen. De reede daarvan ontwikkelde zig 's anderendaags

25 April. Er kwam een expresse binnen met de tyding, dat onze stad eerstdaags zoude vereert worden met de tegenwoorheid van een beest boven alle beesten, den Generaal Berthier, Minister van oorlog van de Fransche Republiek. Marmont had zig maar by tyds verwydert, opdat zyne grootheid niet door die van Berthier gekreukt zoude worden; want hy was nog zo een groot beest niet als deeze man. Nu was weer goede raad duur, om dien allergrootsten man behoorlyke huisvesting te beschikken. Ja! Na lange deliberatie en ging men alweer over tot de kroeg van Marmont, Groot Paushuisen, hetwelk geheel en al voor hem en zyne reisgenoten wierd in requisitie genomen. Weldra hierop vernamen wy, dat er weer een generale revue van troepes en groote militaire manoeuvres zouden plaats hebben. Wy zagen dus een vermeerdering van inkwartiering te gemoet, welke

27 April al een aanvang nam met een corps Fransche artilleristen, die vier canonnen met zig voerden. Daarop kwamen

28 April de navolgende troepes. 's Voormiddags ten 10 uuren uit Woerden het tweede bataillon en ten 11 uuren uit Amersfoort het derde battaillon, beyde van het 35ste regiment infantery, en ten 12 uuren uit Gouda het eerste battaillon en ten half 2 uit Montfoort het tweede, beyde van het 18de regiment jagers. Ziedaar! Negen battaillons Franschen weer binnen onze muuren! Maar hetgeen tegen den avond binnenkwam, was gansch buiten verwachting. Marmont kwam met de staart tusschen de beenen weer 't huis. Hy had een expresse gekregen van Berthier, die hem te Nymegen had ingehaalt, en een brief overhandigt, waarin hy verzocht wierd hem Berthier te Utrecht af te wachten. 's Anderen daags

29 April alschoon het Zondag was, zo was er nochtans al generale revue. Het 35ste regiment vergaderde ten 11 uuren op het Janskerkhof en het 11de op de Neude. Zy wierden beyde geinspecteert respectivelyk door hunne colonels. Ten 12 uuren de gewone groote parade, die door de tegenwoordigheid van alle de generaals weer zeer luisterryk was. Ten 2 uuren wierd het regiment jagers geinspecteert ook op de Neude.

30 April alweer een dag van militaire evolutieën. 's Voormiddags vergaderden het 35ste regiment en één battaillon van het 11de op het Janskerkhof en marscheerden vervolgens na het Starrebosch. Ten 11 uuren begaven zig alle de Generaals meede derwaarts met de gewone luister. Er wierden verschyde manoeuvres verricht, die met het revue passeeren gesloten wierden. Ten half 2 trokken de twee andere battaillons van het 11de regiment als ook het regiment jagers na het Starrebosch, om de eerste dadelyk op te volgen, die ten 2 uuren weer binnen kwamen. Omtrent 5 uuren waren de manoeuvres en de revue van de laatste afgelopen; zodat de Generaals zig hadden moeten verledigen van elf uuren af tot omtrent half zes om dit alles by te woonen. Kort daarna kwam de lyfwacht hussaren uit Nymegen weer terug. Alle die bovengemelde evolutieën waren maar voorafgaande exercitieën tot de groote manoeuvres, die voor Berthier zouden plaats hebben, welke verbasende man

1 Mei arriveerde. Ten 11 uuren 's voormiddags kwam het 2de battaillon Bataafsche infantery uit Vriesland binnen marscheeren;

maar voor het overige was alles stil en in ruste en niemand wist, dat de komst van Berthier zo naby was. Wonderbaarlyk wierd die stilte afgebroken 's namiddags ten 3 uuren door een beweging, waarvan nooit een voorbeeld was bygewoont. Er kwam een courier de Tolsteegpoort inrennen na het hoofdkwartier van Marmont met de boodschap, dat de Minister Berthier nog op heden en al vry schielyk herwaarts stond te arriveeren. Eensklaps geraakte de gansche stad in rep en roer; daar Marmont orders gaf om den Minister in alle statie en met volle luister in te haalen. Het is niet mogelyk de omstandigheid van de stad op dat moment op schrift te stellen. Het was, alsof wy een vyandig bombardement zouden ondergaan; want op het aller onverwachtst, zonder dat wy ergens op dachten, begonnen alle de tamboers van alle de regimenten, gaande elk bizonder, door de gansche stad, alarm te slaan, beteekenende dit algemeene overhaastige vergadering. Onbeschryfelyk was het heen en weer en door elkander krioelen met de grootste drift van alle de militairen, voet en paardevolk, als ook van allen, die tot het hoofdkwartier behoorden, groot en klyn. Door dit alles kwamen ook niet wynig nieuwsgierige burgers op de been. Het was nog geen half vijf geslagen, dat alle troepes zig af in volle gereedheid bevonden, de hussaren op de Wittevrouwstraat, de jagers op de Voorstraat, de dragonders aan het hoofdkwartier, het 35ste en 11de regiment op het Janskerkhof, het 18de regiment op het Vreburg, en de artillery op het Vreburg. Te gelyker tyd begaven zig Marmont en alle de andere Generaals met hun gewoone gevolg en luister, alle te paard en door de dragonders geescorteert, in volle galop na buiten de Tolsteeg. Vervolgens trokken twee battaillons van het 35ste regiment en de drie van het 18de regiment na het Starrebosch. De hussaren en jagers galoppeerden ook na buiten de Tolsteeg: en de drie battaillons van het 11de regiment benevens het derde van het 35ste regiment, schaarden zig in twee reijen van Paushuisen af, de Nieuwe Gracht langs tot aan de Zuilestraat, de Zuilestraat door tot aan de lange Nieuwstraat, de lange Nieuwstraat, het Klaaskerkhof, de Klaassteeg, en zo van daar het laatste gedeelte van het Wystraat tot aan de Tolsteegpoort; alwaar de musicanten zig het naaste by de Poort plaatsten.

Buiten de Tolsteeg was een compagnie grenadiers geposteert

aan de brug, en een andere voor Paushuisen. Nu was het omtrent half zes, toen de man arriveerde. De volgende trein kwam dan de Tolsteeg in: 1 Twee hussaren met de geweren vooruit. 2 Drie aides de camp van Berthier. 3 De trompetters van alle de corpsen, blaasende. 4 De halve compagnie hussaren. 5 Een compagnie dragonders. 6 De halve compagnie jagers, alle rydende twee aan twee. 7 Alexander Berthier, Generaal en Minister van Oorlog der Fransche Republiek, benevens Marmont, Beaudet, Vignolles en Cassaigne, alle te paard op eene rey. 8 De Generaals Du Vaux, Gosses en Grouchy. 9 De aides de camp van alle generaals en verdere aanhorigen van het hoofdkwartier. 10 De halve compagnie hussaren. 11 Een compagnie dragonders. 12 De halve compagnie jagers. 13 Drie stokkenknechts te paard. 14 Een koets met zes paarden bespannen, waarin vier heeren van Berthiers gevolg gezeten waren. 15 De koets van Berthier, ook met zes paarden bespannen, en 16 Weder drie stokkenknechts te paard. Deeze gansche trein passeerde onder het meenigvuldig losbranden van het geschut en het onophoudelik speelen van de musicanten door de twee geschaarde reyen tot aan Paushuisen.

Terwyl Berthier zig een wynig van die fatigante reis herstelde (zyne reis was geweest van Boulogne, langs de Vlaamsche kusten, over Middelburg en zo direct op Utrecht) marscheerden de vier battaillons voorby Paushuisen. Daarop wierd hy gecomplimenteert eerst door een commissie uit den Raad, bestaande uit de Heeren Martens en van Dielen en den Secretaris de Roock en daarna door het gansche corps officieren met den Generaal Beaudet aan het hoofd. Ten half 8 bracht Marmont den Minister in zyn koets na zyn hoofdkwartier; en aldaar het soupé gehouden te hebben vertrokken zy beyde 's nachts ten half twaalf in een jacht naar Haarlem. Die twee groote mannen dan afwezig zynde, was

2 Mey zeer stil. Het battaillon Bataafsche infantery, hetwelk daags te voren was binnen gekomen, was 's morgens vroeg weer afgemarscheert na Gouda; en 's namiddags ten 4 uuren wierd de Waardpoort bezet met een compagnie grenadiers; vermits Berthier weer terug verwacht wierd. Dit duurde nochtans tot

3 Mey tegen den avond, eer dat wy 's mans aankomst gewaar wierden. Omtrent 5 uuren wierd er weer alarm of vergadering geslagen door de stad voor alle de corpsen; zodat het 35ste en

het 11de regiment weer op het Janskerkhof en het 18de op het Vreburg byeen kwamen. Al deeze marscheerden vervolgens na het Starrebosch en de artilleristen trokken met de canonnen na de wal by de Waardpoort. De Generaals Beaudet, Caissaigne en Grouchy begaven zig mede na het Starrebosch met hunne aides de camp. Het was omtrent 6 uuren, toen de groote man arriveerde. Hy zat met Marmont in een opene calais, met 6 paarden bespannen, en wierd gevolgt door een koets, waarin de Generaal Dessolles met zyne aides de camp gezeten waren. Zy kwamen de Waardpoort in onder het gebulder van het geschut, geëscorteert door de dragonders, en begaven zig na de Neude, alwaar zy te paard gingen zitten en zo na het Starrebosch reeden, nog door de dragonders geëscorteert. Zoveel het klyne terrein voor zoveel troepes toeliet, wierden de manoeuvres verricht, welke met een generale inspectie gesloten wierden, weshalven het half 9 was geworden, eer de troepes weer binnen kwamen. Berthier soupeerde dien avond by Marmont: en na het soupé reeden zy byde na Arnhem te middernacht, zynde de dragonders eenige uuren te voren derwaarts uitgetrokken, om Berthiers komst aldaar vooraf bekend te maken. Het groote beest had ons dus weer verlaten; en

4 Mey verlieten de troepes ons ook.

5 Mey kwam Marmont uit Arnhem weer herwaarts terug; maar de dragonders kwamen eerst

7 Mey. Deeze hadden het vertrekken van Berthier moeten afwachten, welke zyn reis over den Bosch en Antwerpen weer na Parys had voortgezet. Marmont had intusschen weer wat byzonders uitgedacht, waarover hy met de overige generaals gedelibereert had. En waarlijk, het besluit wierd genomen. Het formeeren van een camp namelyk tusschen Zeyst en Driebergen om groote exercitiën te verrichten en op die wyse de troepes in alles tot den oorlog bekwaam te maken. Dit uitgestrekt camp zal ons stof genoeg verschaffen om tot het einde van de verhandeling van dit jaar te geraaken.

8 Mey wierden wy alweer door Marmont verlaten. Hy vertrok met de Generaals Vignolles, Cassaigne en Grouchy in een jacht na 's Hage. Zyn statiekoets, zijn reiskoets en een wagen en daarenboven ook nog twee wagens met bagagie volgden hem na; zodat wij zyne terugkomst niet schielyk verwachteden. Voor

zyn vertrek had hy wegens drie zaaken, het camp betreffende, de noodige bevelen gegeven. Vooreerst, dat op de heyde putten moesten gegraven worden; ten tweede, dat er een locaal moest aangelegt worden voor convalescenten, dat is halve zieken, kranken, verminkten en kreupelen; en ten derde, dat van alle grenadiercompagnieën van de geheele Bataafsche armee grenadierbattaillons moesten samengesteld worden. Aangaande het eerste wierden al onze stads werklieden met het nodige gereedschap na de heyde gezonden.

Aangaande het tweede, het locaal voor convalescenten, viel het oog op het kinderhuis van de clergie op de Marieplaats, om deszelfs afgezonderde afstand; dog dit gebouw by het opnemen te klyn bevonden zynde, wierd het weer afgekeurt. Toen verder andere gebouwen nagegaan, wierd het geschikste geoordeelt het huis Bellevue op de wal over de Maliebaan, hetwelk dan ook met alle spoed in order gebracht wierd, en met hekkens afgeperkt zodanig, dat de passagie op de wal ten eenemalen was weggenomen. Nu laatstelyk aangaande de grenadiersbattaillons; zo wierd er van deeze ook één alhier te Utrecht bijeen verzamelt. Daartoe kwamen binnen

14 Mey de grenadiers van het tweede battaillon uit Gouda,

16 Mey die van de 7de, 12de, 14de, 15de, 16de en 21ste battaillons uit Alkmaar en Zeeland, en

17 Mey die van het 3de battaillon uit Leeuwarden. Het battaillon, toen voltallig zynde, wierd

18 Mey georganiseert en exerceerde vervolgens dagelyks in het Starrebosch. Nu waren de bevelen van Marmont in alles voldaan. Nu kon hy weer met een gerust gemoed worden afgewacht. Zyne komst volgde al schielyk. De Generaals Vignolles en Grouchi kwamen vooraf

21 Mey en hy volgde op

22 Mey. Al 's morgens vroeg waren alle de beste uniformen weer voor den dag gehaald. Omtrent 5 uuren 's namiddags begaven zig al de Generaals op de gewone statige wyze na buyten de Cathrynen, met de jagers, en kort daarna ook de dragonders, welke toen voor het eerst pronkten met hunne nieuwe mutsen of casquetten. Het duurde nog tot halfnegen, eerdat hy arriveerde. Op de volgende wyze wierd hy ingehaalt. Vooraf kwamen de dragonders, toen Marmont met zyn geliefde weder-

helft in zyn reiskoets met zes paarden bespannen, rydende hussaren voor, achter en bezyden de koets, vervolgens alle de generaals met hunne aides de camp alle te paard, en eindelyk de jagers. Of nu die meerdere plechtigheid voortkwam uit het groot verlangen na zyne terugkomst, of om Mevrouw daarmeede een byzondere eerbewysing te betoonen, willen wy maar niet beoordeelen. 's Anderendaags

23 Mey kwamen zyne overige rytuigen en verdere bagagie ook weer terug. Nu was er voor Marmont weer wat nieuws te inspecteeren, te weten het Bataafsch grenadier-battaillon. Het zelve den

24 Mey in het Starrebosch byeengekomen zynde, wierd door Marmont, die met zyne gewone stoet van alle generaals aldaar gekomen was, geinspecteert. Terwyl die inspectie gedaan wierd, verschenen de drie battaillons Franschen meede aldaar. En na de inspectie trokken alle Generaals weer af, behalven Vignolles en Grouchy, welke achterbleven om de Franschen een eed af te neemen. — Een eed! — Het is haast niet om uit te drukken. — Een eed, die geheel ongelovelyk voorkomt. — Het was een eed van getrouwheid aan hunne nieuw verkozen Keyser! De revolutieën in Vrankryk waren zo menigvuldig op elkander gevolgt, dat het opperbestuur over de geheele Republiek al zeedert een jaar was overgegeven aan drie Consuls, van welke de Generaal Napoleon Buonaparte tot eerste Consul was aangestelt. Daarop waren zy den 18de deezer loopende maand Mey zover gekomen, dat zy hunnen eersten Consul, Napoleon Buonaparte tot Keyser hadden verkoren en uitgeroepen, en daarenboven de keyzerlyke waardigheid in zyne familie erffelyk verklaart. — *Wat zal er nog gebeuren?* was de algemeene vraag, die men aan elkander deed. Zal Holland nu in een opperbestuur van monarchie Vrankryk ook al navolgen? *Wy zullen ons lot geduldig afwachten*, was het antwoord, dat men aan elkander gaf.

Nu weer tot Marmont en zyn zo beredeneerd uitgevonden camp overgegaan. Het Bataafsche grenadier-battaillon dan ook door hem geinspecteert zynde, wierd

26 Mey na Haarlem gezonden, zynde hy van voornemen hetzelve binnen korte dagen te volgen. Marmont, door zyne willekeurige handelwysen zig de gelegenheid benomen hebbende om by de burgers eenig agrement te genieten, en nochtans zyn vrouw doch met iets willende vermaken, bracht hy haar

29 Mey in de Schouwburg, alwaar zy in hunne statiekoets heen reeden met twee jagers te paard voor en drie achter het rytuig, welke alle, benevens nog twee grenadiers, geduurende de geheele repraesentatie, die door een troep Italiaansche Operisten gegeeven wierd, by de Schouwburg bleven post houden. De tegenwoordigheid van Mevrouw Marmont in onze stad verschafte hen ook geen meerdere ingang by de lieden van de eerste rang: weshalven zy begrepen zig van die hardnekkige burgers te onttrekken en zig na andere plaatsen te begeeven. Zy vertrokken derhalven, nadat de dragonders vooruit waren afgemarscheert,

31 Mey in een jacht, om over Amsterdam en Haarlem Noordholland te gaan bezichtigen. Gedurende de afwezigheid van Marmont wierden de toebereidselen tot het camp dagelyks meer en meer doorgezet.

1 Juny arriveerde een corps Fransche sappeurs en

2 Juny een dergelyk corps mineurs, om, hetgeen op de heyde tot het campement vereischt wierd, in gereedheyd te brengèn. Zy vertrokken

3 Juny na de Bilt en Zeyst om nader by de hand te wezen.

4 Juny kwamen vier schepen binnen, geladen met tenten, schoppen, ketels en verdere benoodigdheden tot het camp, welke allen in de Geertekerk gebracht wierden. De lyndraaijers, zylenmakers, touwslagers en dergelyken zetteden hun werk met alle spoed voort zo by nacht als by dag. Dit uitgestrekt camp bracht in onze stad heel veel bezigheden te weeg. Hetzelve uit ruim 18000 man, zo Franschen als Hollanders, infantery en cavallery en artillery zullende bestaan, wierden zeer veel levensmiddelen en fourage vereischt, om die allen dagelyks van het nodige te kunnen voorzien. De meeste aanbestedingen als van haver, hooy, stroo enz. wierden alhier te Utrecht gedaan, die dan ook door Utrechtsche burgers wierden aangenomen. Het inzamelen van allerhande soorten van mondbehoeftens was het werk van veele burgers alhier, ook om zig daaruit eenig voordeel te verschaffen. De drukke bezigheden op de heyde waren van geen minder belang. De toebereidselen, die aldaar gemaakt wierden, waren zo overgroot, dat zy geschat en gereekent wierden op de geringe somme van 40000 gulden. Acht putten wierden er gegraven, waartoe dagelyks het nodige hout met schuiten vol van hier wierd der-

waarts gevoert. Vyf buitengewoon groote overdekte bakovens wierden er gemetselt, waartoe gansch niet wynig kalk en steen benodigt was. Dan wierden er zeer veele houte lootsen, schuuren, kraamen, stallen, enz. opgetimmert van allerhande soort, klyn en groot, welke moesten dienen voor winkels, magasynen, bergplaatsen, enz. De tenten voor den Generaal Marmont, voor alle de andere generaals en voor de aides de camp kwamen

8 Juny uit 's Hage alhier aan in twee schepen, zynde die van Marmont zo prachtig, dat hy op 12000 gulden geschat wierd. Marmont was met zyn vrouw uit Noordholland de zee overgestoken na Vriesland. Zyn dragonders kwamen

9 Juny uit Noordholland weer herwaarts terug, met de tyding dat hun opperhoofd met zyn vrouw uit Vriesland ook weer tot onze stad zoude terug keeren. Dit gebeurde

14 Juny. Hy arriveerde tegen den avond, en wierd op de gewone plechtige wyse weer ingehaalt. Nu was er voor Marmont niets te inspecteeren. Evenwel met die zucht bezield zynde, liet hy

17 Juny zeven tenten van verschillende soort, die in het camp moesten dienen, in het Starrebosch opslaan. En waarlyk 's avonds ten 9 uuren ging hy ze zelf in persoon inspecteeren! Het campement nu binnen korte dagen een aanvang zullende neemen, verkoos Mevrouw Marmont vooraf zig weer na Parys te begeeven. Zy vertrok met haar man, die haar nog een endwegs verder op haar reis zoude vergezellen,

25 Juny na Dordt. Terwijl Marmont nu afwezig was, begonnen de troepes na het campement te trekken.

29 Juny de battaillons, die na de inspectie van Berthier na Woerden, Montfoort, Oudewater, Gouda en Schoonhoven gemarscheert waren, weer binnen gekomen, zynde; waren de drie regimenten weer geheel in onze stad, doch vertrokken kort daarop na het campement.

Elk regiment had haare tenten en andere benodigdheden by zig, geladen op omtrent 40 daartoe gepreste boerewagens. De tenten van het hoofdkwartier wierden.

5 July na het camp vervoert. Toen gingen van alle kanten de troepes op marsch om zig na het campement te begeeven

8 July kwam Marmont weer binnen. Hy had zyn vrouw tot aan Vlaanderen vergezelt. Hy arriveerde 's morgens ten 5 uuren.

Hoe vroeg het was, hy wierd op de gewone plechtige wyse weer ingehaalt. 's Anderen daags

9 July trok hy met zyn gansche hoofdkwartier, generaals, colonels, aides de camp, enz. na het campement; maar de bureaux bleven alhier in de stad. Nadat het hoofdkwartier vertrokken was, wierden zeer veel wagens geladen met allerhande goederen, die zig ook na het camp begaven.

12 July arriveerde uit 's Hage de Heer Peyman, Minister van oorlog der Bataafsche Republiek en de Generaal Paravicini, Inspecteur Generaal van de artillery, en uit Haarlem de Generaal Qucita met zyn geheele generaalsstaf. Na een kort verblijf vertrokken deeze drie Heeren na het camp.

14 July kwam uit Haarlem binnen de Generaal Dumonceau met zyn gansche hoofdkwartier, en zyn lyfwacht, zynde een compagnie Bataafsche dragonders. Hy was als commandant van de derde divisie van het campement aangestelt. Daarop waren nog drie battaillons op marsch, ook om onze stad in te trekken; maar de Raad, bytyds hier van verwittigt, vervoegde zig tot Marmont om die battaillons af te weeren, hetwelk gelukte. Zy kregen order om halte te houden, en bleven dus te Zuilen, Maarsen, Breukelen, Loenen en Vreeland gebilletteert. Onze stad was ook gansch buiten staat om meer troepes in te neemen. Zoveel bureaux, die van het hoofdkwartier waren achtergebleven: zoveel militairen, infantery en cavallery: zoveel vreemdelingen, welke zig in de stad bevonden door de toen aanwezig zynde jaarmarkt, welke door het camp zeer groot, vol en druk was: dit alles maakte het inneemen van meer troepes byna onmogelyk. Niemand, dan hij die het had bygewoont, kan zig de omstandigheid van onze stad te dier tijde voor oogen stellen.

16 July kwamen nog twee schepen aan, met tenten geladen, welke ook in het magazyn de Geertekerk gebracht wierden.

20 July vertrokken de jagers, lyfwacht van Marmont, na het camp, en

21 July de drie battaillons Bataafsche infantery. Toen konden de drie battaillons, die op bovengemelde dorpen waren gebleven, opmarscheeren. Wij moesten hen ook die zelve avond in genade ontvangen. Deeze waren het grenadierbattaillon van de Duitsche regimenten van von Waldeck en Saxen Gotha, het grenadierbattaillon, dat laatst alhier georganiseert was, en het

18de battaillon infantery. Zy hadden te Amsterdam en Haarlem garnisoen gehouden.

24 July was de kermis voorby; maar de beweging in onze stad was veel grooter als van een gewoone kermistyd. Dien dag kwam ook nog een schip uit 's Hage aan met kogels en bomben. Dit baarde alhier veel opmerking; want by een playzierkamp was doch geen scherp nodig. Die kogels en bomben wierden geladen op de ammunitiewagens, die den 23ste deezer maand waren binnen gekomen, en vervolgens na het campement vervoert.

Nu eens aangehaalt, wat dit camp in ons Utrecht al teweeg bracht. Het marscheeren van troepes na, uit en door onze stad scheen nu, ten minste voor een tyd, stil te staan. Er was ook geen garnisoen overgebleeven, als alleen van een der drie lijfwachten van Marmont, van welke twee in het camp, en een in de stad waren, die telkens beurtelings wierden afgewisselt. De groote beweging; welke het camp in onze stad veroorzaakte, was alle dagen onophoudelyk, zo door hetgeen hetzelve tot het nodige vereischte, als door het vermaak, dat hetzelve verschafte aan alle nieuwsgierigen, die zig van alle kanten derwaarts begaven. Alle dagen voer de schipper van Zeist, meestendeels met drie schuiten. De gepreste boerewagens tot het af- en aanbrengen van allerhande goederen zag men van uur tot uur.

(Wordt vervolgd.)

UITGEWEKEN ANTWERPENAARS IN 1586.

Placcat vonn wegen der Kunglichen Maiestat zu Hispania, auffgerueffen fur alle die in dessem, sein genomminiert so auss Anntorff verreijsset, vnnd sich im Theuschland auch Seestött, vnnd in andere Landen vnnd Stodt auch in senine (sic) Stödt, uber vnndt weidder dass Meer sein halttende. Dises auss begeren ettliche Liehabbern (sic) der Hoochtheu-scher Nation hab ich M. Carel Striitberger solchess auss dem nederlandischen getranslatheert. (Houtsneê-vignet: wapen van Spanje). Gedruckht zu Anntorff, bij Paulus Brackfeldt, buechfuerer, anno MDLXXXVJ. Boekdruktitel, keerz. blanco, 6 blz. tekst 4o.

Dit pamflet is in geen der catalogi van openbare pamfletten-

verzamelingen in ons land of elders beschreven. Het wordt alleen aangetroffen in die der Utrechtsche Universiteitsbibliotheek en en is dus ongetwijfeld van de grootste zeldzaamheid. De lijst, die het bevat, en welke wij hierachter zullen mededeelen met toelichtende aanteekeningen, is van hoog belang voor de kennis der Zuid-Nederlandsche geslachten. Zij bevat de namen van 217 personen, van wie er velen en niet van de minst aanzienlijken zich in Noord-Nederland gevestigd hebben, gedurende het beleg en na de overgave van Antwerpen in 1585. Wij meenen daarom den navorschers geen ondienst te doen met den inhoud in zijn geheel bekend te maken. De origineele Nederlandsche tekst hier in zeer gebrekkig Duitsch vertaald, zal waarschijnlijk gezocht moeten worden in het archief te Antwerpen, maar hij is, voor zoover wij weten, nergens uitgegeven of herdrukt. RED.

* * *

PLACCAT
vonn wegen der Kuniglich Maiestat zu Hispania, fur alle
hie in dissem sein aengezeijchend. anno
MDLXXXVI den IX Junij.

Aus krafft vonden originallen vnnd Executoren brieffen so vnnser gnadiger Herr die Kuniglich Maiestat, Herzoge vonn Braband vergönnet hat zu seniner Maj. Rath in Braband, durch ersoechung voor den Ersamen, und wijssen, Herren Burgemeistern, Shöpffen, vnnd Rath, der stadt von Annttorff, auff den IX Junij im iar M.D.LXXXVJ. Ist auch vndershryben beidem Secretary J. de Perre.

Ittem so hab ich Jeronimus Sittardt Dieurheutter [1]) des selbigen Radts, mich selber gefunden inder obgedachter stad Anttorff, auff den anderen dag des Monnats Augustii indem [illegible] gedachten Jar, vnnd nach dem durch mich Theuirheutter ist [illegible]tyget auch Erklaert worden, nach auszweyszung der obgedachter offner brief, auch sunderlich mit offner Octroy bey seniner Maiestat andie obgedachten Hern Burgemaystren, auch Sheffen dess Ratts der obgedachter stadt Annttorff vergunnet im dato eerste Februari. Ist Undershryben Verreijcken vnnd J. de Waelhem hiemitt erlaubunsz und erlaubensz nach gemaninen ackordt

[1]) Deurwaarder.

vonden glidtmassen der obgedachter Stadt in effecto daselbst ist geruert, zu vermugen solten zufinden vnnd auff zu bringen die somma van dreii hundert Thausend Gullden, beii forma von ainner leichung [1]), die do zumal bey allen Burgern vnnd inwonnern der selbiger stadt, von qualithedt oder Nation die sein muggen, so wol gegenwurttig alless nicht gegenwurtig sein, ist inn dissem zuverstan, dass die jennigen so nicht dar zu wöllen guetwillig verstan mugen getaxsiert werden auf ain redlich somma, solchess alless irre macht vnd faculteijt gefueglich gedragen kuntten, vnnd sy Supplianten, die nicht willig zu auffbringung der selbig tax mugen solten Executieren mitt ainer vnd merer andern befelch nach dem so indem obgedachten Brieffen begriffen ist.

So hab ich Durheutter obgedacht zu ersuechung wie oben vnnd als formen vnd beij offner Edicte vnd Publication auff dem Raetthauss der obgedachter stadt thun in beijsein vonden Offitiallen der selbigen stadt, erklart vnnd Erkhundiget auch gegenwrttig (sic) beij fullen vmbstehender von wegen seinener Mayestet gesommiert aldie Perhonen hieunden genandt, so verreijsset sein vnd halttende sein auss dem obgedachten Landt vonn Braband, auff dass sij vnnd ain ieder fur sich selbs, auff zu bringen, vnnd zu bezallen in die hanndt von Elliass de Bie da zu ist der Superintendent, vnd der Commiszari so auch da zu ist bei den obgedachten Herren vnd Schöffen ist gecomitiert auch ier Kammer auff dem Stadthuss der obgedachter stad Anttorff sein haben, die somma warauff dan ainieder in seyner particulier ist gestöldt vnd gesetzt, nach aussweyssung dass Original oder Lista byder Ordinnantz dess obgedachten Herren vnnd Rath ist Vnndershryben, vnnd in die handt von mier Thurheuter ist solchess beruewende:

Sollchess wolverstannden dass die ieenige, die so zufor sein verreyssendt, vnnd sich sein haltden ausserhalb der Jureidiction von Braband, uber disser siiten dess Möerss vnnd Geburge, sollen gehallten sein, innerhalb der zeit von Sechx wochen zu komen vnnd zubezalen, vnnd wölche so weggezogen sein vnd sich haltten uber das Meer vnd Geburg, sollen gehallten sein zu khomen vnnd zallen innerhalb dreii Monatten nach datto von dissem, auff die penne der obgedachter ziit, respectiue vnnd seches Wuchen, vnnd dreii Monatt uberstrichen seine, hiemit Reallich vnd mit der

(1) Leening.

thaeth sollen gexcuttiret werden, nach auszweyssen der offner Brieff von Executoriael, so in handen sein beii mir Theurheutter vnnd wonhaftig bin, beyder Aucterisatie von meinnem Eerwirdigen Herrn Cantzller, vondem obgedachten Radt von Brabandt, inder obgedachter stadt vonn Anttorff, vnd nun gegenwurtig wonhafftig in S. Bernhardt strassen zu Urkhunde meiness handzeychenss hieunder gestellet.

Namen der verreisenden.

Jan Garyn.
Peeter de Berles.
Eduwaaert Pels [1].
Willem Verheyden [2].
Hans Fourmenoys [3].
Jaspar van Uffele [4].
Michiel Basseliers.
Lenaert Maillet [4] de ionge.
Niclaes Gruel.
Lovvys Ionas.
Philips Noblet.
Lancelot Benoyt.
Guillem Dijck [5].
Arnoult de Busquoy.
Simon de Bruyn.
Thibault de Picquer [6].
Cornelis Floris.
Rombout Jacobs.
Francois Rogiers [7])
Lenaert van Gher.
Mattheus Heus.
Daniel van Gheel [8])
De wed. van Offenborch.
Michiel Bode.
Jan van Valckenborch.
Seger Boel [9].
Jan du Bois.
Cornelis Janssen [10].
Jan Jansens.
Hans Brebis.
Henryck Kyff.
Thobias Michielssz.
Joachim Vermeren.
Nicolaes de Groote.
Peeter Staes.
Hans Kint.
Abraham van Lemens.
De weduwe van Rammes.

---

[1]) Hij verkreeg 2 Aug. 1584 paspoort, van te mogen trekken naar Frankfort en Leipzig, onder cautie. (Antw. archievenbl. Dl. V, blz. 347).
[2]) Wegens verzuimde opbrenging van de quotisatie geëxecuteerd 13 Aug. 1584 (Ald. V, 355).
[3]) Geheel als voren. Hij was Gecomitt. tot de politie (Ald. V, blz. 302).
[4]) Als voren.
[5]) „Collecteur van de bieraccyse in de Nieuwstad". (Ald. dl. VI, blz. 55, 87, 107).
[6]) Thibault de pikeur? Toch niet de schrijver van l'Académie de l'épée??
[7]) „Wyckmeester" (Ald. Dl. VI, blz. 150, 151, 164).
[8]) „Oud Aelmoessenier" (ald. Dl. VI, 4, 5, 26, 28, 41).
[9]) „Wyckmeester" (ald. Dl. VI, 12).
[10]) „Capteyn eener gewapende schouw" (Ald. V, 344).

Jacques le Mair. [1])
Anthoni Releu.
Gerard van Dermonde.
Heyndrick Foel.
De moeder van Olivier Dries,
Peeter Verdonck.
Lybrecht Hermans.
Denys Loemel.
Cornelis vanden Eynde.
Sebastiaen Cuypers [2]).
Lucas Roose.
Wouter Weltens.
Hans Willems.
Franchois Quayclaes.
Jacques van Onchen [3]).
Geleyn Beke.
Aerdt Fabri [4]).
Jan de Bitter [5]).
De weduwe Anthonis van Erp.
Hans van Gershouen [6]).
Nicolaes van Gershouen.
Aerdt van Erp.
Floris van Dale.
Hans van Dale.
Jan des Marez den ouden.
Peeter van Mert.
Hans Rogiers.
Hans Daems.
Herman Huysman.
Jacques Andriessz [7]).
Jacques Claessen.
Merten Soelmans.
Balthazar Hertsteyn.
Roelant ende Baptist van Hollant.
De huysvrouwe van Christoffel Thys.
Aert Hoffman.
De weduwe aux Brebis.
Sebastiaen de Cuyper [8]).
Jehan Goddyn.
Jehan van Roode.
De weduwe Jeronimus Coymans.
M. Cornelis Loix.
Geerard van Oistenrijck.
Quintijn Massijs.
Jaspaer van Baerle.
d' Eerfgenamen van de weduwe Vierendeel.
Rutgert van Brouhesen.
De weduwe Samels.
Henryck de Haze.
Hans de Laet [9]).
Jan Gommaer.
Lucas de Smidt.

---

[1]) Wellicht Jacques le Maire, een voorzaat van den grooten zeevaarder van denzelfden naam.

[2]) „Oudt-deken van de Meerse" (Antw. archievenbl. Dl. VI, 155).

[3]) H. v. Onchen komt voor op de lijst der absente geëxecuteerden van 13 Aug. 1584. Zie noot 2 vorige blz.

[4]) Lijst v. geëxecuteerden 24 Juli 1584. (Ald. V. 341).

[5]) „Policiemeestere". (Ald. dl. V, 263, 302; „absent" 410).

[6]) Hij werd 22 Mei 1585 geordonneerd 200 gld. op te brengen in de 5e penning (Ald. VI, 123).

[7]) „Oud-deken van de Colveniers, jegenw. wesende te Calloo by den vyandt" 15 Apr. 1585 (Ald. VI, 105).

[8]) Wellicht dezelfde als die van noot 2.

[9]) Schepen van huwelijkszaken. (Ald. V, 456).

Aerdt Boudewijns.
Artus van de Voort.
Anthonis Boots.
Jan Bulteau.
Denys de Laet.
Jan van der Baren.
Jan Rademaecker. [1]).
Pauwels Toucheer.
Jacques de la Faille den jonghen.
Bartholomeus Pels [2]).
Jacques van Radinghen den ionghen.
De wed. Simon Fourmenoys.
De wed. Nic. Parmentiers.
Lieuen Slachmoelder.
De wed. van Toussain Vassael.
Niclaes van den Broeck.
Niclaes van Coelen, oft kinderen.
De wed. Joris Marischal ofte kinderen.
Gilleyn Gilleynssen.
Juliaen van den Steen.
Anthonis de Lens.
Jan de Francheville.
Thomas Huiocel.
Anthoni Bisschop.
Thiber Pelletier [3]).
Anthoni Capel.
Peter van Leyen.
Daniel de Lommel.
Hans de Lommel.
M. Peeter van Aelst [4]).
De weduwe Visschers.
Franchois Rogiers.
Willem Hiller.
Robbert Leeux.
Hans Happaert.
M. Jan vanden Werck [5]).
M. Willem Martini [6]).
M. Joachim Gielis [7]).
M. Peeter Heyns [8]).
De erfghenaemen van de wed. Rutz.
Symon de Decker.
Steuen de la Faille.
Jouffrou Berdincx.
De weduwe Vrientschaps met haer twee sonen.
Michiel Heluier.
Embert Pellicoren.
Jan Heluier.
Jacques de Velaer.
Franchois Grammon.
De weduwe Hellemans [9]).

[1]) Ontvangt een silveren vergulden cop oft 200 gld. daarvoor, ter belooning van de goede diensten aan de stad bewezen „in 't tractaet van peys met Syne Hoochh." (Antw. archievenbl. VI, 213.)

[2]) Rentmeester „absent" (Ald. VI, 185).

[3]) Lijst van „absent" geëxcuteerden 22 Mei 1585. (Ald. VI, 122, 123).

[4]) Schepen 30 Nov. 1583 (Ald. V, 152). Gedep. te Delft 22 Sept. 1584. (Ald. VI, 45).

[5]) Pensionaris 10 Jan. 1585. (Ald. VI. 14).

[6]) Griffier 10 Jan. 1585. (Ald. VI, 14).

[7]) Oudste secretaris. 10 Jan. 1585 (Ald. VI, 14).

[8]) Wijkmeester 8 Juni 1585. (Ald. VI, 139).

[9]) De schoonmoeder van onzen dichter P. C. Hooft, den Muider Drost, kan ze niet geweest, doch wel aan gene verwant zijn. De vrouw van Hooft, Leonora H., was in 1595 te Hamburg geboren; haar vader was zekere Arnout H., koop-

De wed. Jans van der Meulen.
Andries van den Meulen.
De weduwe Borremans.
Jan Gouthier [1]).
Geraert Henniaert.
Jan Vivien [2]).
Daniel de Raniaulme.
Dominicus van Uffele.
Hans Schot [3]).
Jan van Santvoort [4]).
Jacques de Bitter, sone van Jan de Bitter.
Magdalena Kesselaers.
Heinrick Thibault.
Cornelis Dyckstraeten [5]).
Huybrecht Dyckstraeten
De wed. Wachtmans.
Melchior Nouille.
Jaspar Tradel.
Hans van Solt.
Christiaen Offermans.
Willem Beur.
De Heer van Sauenthem. [6])
Jacques van de Walle.
Marie le Roy.
Baltazar Teller.
Peeter van Callebeke.
Lodewijk Bloemaert. [7])
Gillis vanden Bogaerde.
Jaspar Angel.
Arnout Rademaecker.
Andries „
Bartholomeus Peltiers [8]).
Simon Simonssen.
d' Erfgenamen Hans Ketels.
Philips le Martin.
Aert Appels.
De wed. van Laureys de Dryver.
Heindrick Goris.
Bernaert Berwijns.
Jan van Delen.
Joost Faignaert.
Peeter vanden Venne.
Adam Janssen.
Hans Peters alias Vedders.
Gillis Wiggers.
Geraert Lenaerts.
Timon Timonssen.
Gille de Ville.
Hans Loberiois.
Hans Smeerpont.
Jacques Ableyn.
Hans Engels.
Alonso Stockaert.
Hans Cock. [9])
Pauwels Ploggers.

man en kol. der schutterij in 1585 te Antwerpen (Hooft Gedichten door Stoett, dl. I, blz. 280). Beide takken waren dus uit Antwerpen afkomstig.

[1]) Op de absenten-lijst 27 Oct. 1584 (Antw. archievenbl. V, 410).

[2]) Oud-aelmoessenier 21 Febr. 1585 (Ald. VI. 41).

[3]) Absentenlijst (Ald. V, 337).

[4]) Absentenlijst (Ald. V, 420).

[5]) Absentenlijst (Ald. V, 410). Commissaris van de wacht ten Raadhuize (Ald. V, 175).

[6]) d. i. Philips van der Meeren, Heer van Saventhem, gecommitteerde tot de Staten v. Brabant 30 Nov. 1584 (Ald. V, 462).

[7]) Hoofdman d. Poorterye, Oud-schepen (Ald. VI, 62, 110, 144).

[8]) Waarschijnlijk is deze naam te lezen als: Pelletier.

[9]) Kapitein van een der Antw. oorlogschepen Jan. 1584 (Antw. archievenbl. V, 171, 189).

Hans Corstens. [1]
Pieter ende Arnout Kint.
Hans de Weerdt.
Anthoni Bodin.
Willem Coppijn.
Andries van Turnhout.
Andries Michielssen.
Franchois, Cornelis ende Hans Felbier.
Franchois Rattel.
Philips de Houst.
Joost Verschueren.
Jan Joris.
Franchois Willemssen.
Adriaen Dircssen.

Finis.

Undershribenn, J. de Perre, Verreycken.
J. de Waelhem und J. Sittart.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DEN HANDEL OP FRANKRIJK.

Een rekwest van omstreeks 1671.

Aan de Edele Groot-Mogende Heeren Staten van Holland en Westvriesland.

Geeven met schuldige eerbiedigheid te kennen een goed getal Franshandelaars en Wijnkopers der stad Amsterdam: Dat, ontrent zes à zeven weeken geleden, op d' ontfange tydinge, dat het Verbod tegens den invoer der Fransse waaren binnen deeze Landen, was komen te cesseeren, zy supplianten by Requeste, en daar nevens gevoegt Vertoog, aan Uw. Ed. Groot-Mog. respectueuselyk hebben geremonstreert, hoe confiderable voordeelen voor den Koning van Vrankryk en zyne onderdanen; als mede wat onuitspreekelyke nadeelen voor den Staat en deszelfs Ingezetenen, uit het openstellen van de Negotie zouden ontstaan; ten aanzien dat daar mede de Fransse Wynen, Brandewynen, Zout, Syropen, Papieren, en andere producten, die in Vrankryk overtollig, en aldaar by de tegenwoordige tyd, buiten het oogmerk van verzendinge naar deeze Landen, weinig of niet waardig zyn, den vyandlyke ingezetenen een middel van

[1] Kolonel der poorterij Dec. 1584 (Ald. V, 467).

subsistentie, en hunnen Koning zeer groote Tollen en Inkomsten zouden verschaffen. Dat hier door ons gereed geld, niet zonder ons zelve te verzwakken, naar den Vyand zoude werden gevoert, die, indien zyne contante speciën ruim toereikten, gewisselyk geen Financie, zo het den supplianten voorkomt, uit het verhoogen van de Munt zoude zoeken. Dat aan d'andere zyde de supplianten, nevens een goed getal verdere Franshandelaars en Wynkoopers deezer Provintie, met groote quantiteit Wynen, Brandewynen, en andere Fransse koopmanschappen, by hen voor den oorlog, en voor het Verbod, ingekocht, tot zodanige hooge pryzen zitten belast, dat zylieden door het aanbrengen van nieuwe Wynen, Brandewynen, en andere Fransse waaren, smertelyk zouden werden beschadigt. Dat ook bovendien de Koornstokeryen, en Graanhandel, beneffens de Rafinaderyen, Papiermolens, Brouweryen, en andere rentbaare Fabriken van deezen Staat, met veele duizenden van huisgezinnen, aan dezelve hanteeringen dependent, uit het inbrengen van Fransse Wynen, Brandewynen, Syropen, en andere vyandlyke waaren, een ongelooflyk nadeel zouden ontfangen. Dat de Imposten en Excysen, tot de gemelde Fabriken, direct of by consequentie, gehoorig, in het verval der zelve, deerlyk zouden zyn beklemt. Dat mede door middel van Neutrale schepen, die de goederen herwaart zouden brengen, de Negotie van Fransse waaren, zo als dezelve, met alle de gevolgen van Scheepsbouw, Scheepsvaart, Bootsvolk, Equipagie, Scheepsbehoeften, mitsgaders van Retouren, als anders, in vredens tyden van hier op de Oostzee gedreeven werd, allenks directelyk uit Vrankryk naar het Noorden zoude verwennen. Zonder dan noch wyders aan te roeren, dat ook de handel en zeevaart op Portugaal, door het openstellen van de Negotie met Vrankryk, merkelyk zoude werden gekrenkt. Dat zy supplianten ten voorsz. tyde verders, met ootmoedige reverentie hebben vertoont, dat alle dezelve avantagien voor den Vyand, en nadeelen voor deeze Landen, met geen equivalent van voordeelen alhier, werden gecompenseert; ten opzichte dat, om het gering bedraagen van de Convoyen en Licenten, met de verder daar ontrent gegeevene oplossinge, niet weder op te haalen, het ook bovendien noch voor een geruimen tyd, aan Fransse waaren, door de abondante voorraat alhier niet zal ontbreeken; te min naardien de zelve waaren, noch naar de Oostzee, noch

elders heen, van hier kunnen werden verzonden: dewyl de ingezetenen aldaar, even zo wel als binnen deeze Provintie, en zulks mede voor langen tyd, zyn geprovideert: buiten de goederen die voor Fransse rekening derwaarts gezonden, ginder van daan hier te Lande dagelyks inkomen. Uw. Ed. Groot-Mog. zullen zich in substantie kunnen rememoreeren, hoe de supplianten met gelyke eerbiedenisse hebben voorgedraagen, dat de Koning van Vrankryk, het zy dat het vertier zyner eige Manufactuuren, zo binnen zyn Ryk, als in Spanje, en in de Spaanse West-Indiën, naar zyne calculatie het genot van de verzendinge zyner waaren herwaarts, overtreft; of dat een Vorst die de universeele Monarchie beoogt, onmagtig is zyn eigen hoogmoed en onverzettelykheid te overwinnen; geen andere waaren van ons zoude willen aanneemen, dan alleen zodanige, die zyne onderdaanen niet kunnen ontbeeren, en die zy daaromme, volgens het geene de experientie, nu, en in voorigen oorlog, heeft geleert, tegens het quansuis gepubliceert verbod van hunnen Koning, uit Neutraale plaatsen, daar de goederen door onze Natie werden gebragt, voor contant geld moeten afhaalen; al was het dat het Verbod van de Negotie, aan de zyde van den Staat aanstonts wierd gerenoveert. Gevolglyk hebben zy supplianten gemeent, dat het openstellen van den handel met Vrankryk, ten einde om zyne waaren generalyk alhier aanteneemen, en de onze die hem niet gevallen t'huis te moeten houden, de Fransse onderdaanen ryk, en de onze arm zoude maaken. Gelyk dan de supplianten, om alle deeze en andere redenen, hebben verzocht prolongatie ofte vernieuwinge van het geëxpireert Verbod. En hoewel eenige kooplieden en fabrikeurs, zich sterk maakende dat met het openstellen van den handel, hunne Manufacturen en koopmanschappen, in Vrankryk en Spanje zouden werden geadmitteert, het bovengedachte verzoek van de supplianten tot een stoffe en voorwerp heeft gediend van contrairie sollicitatie, zo hebben nochtans Uw Ed. Groot-Mog. als gemeene Vaders, om den een hunner kinderen geen geloof te vergunnen boven den ander, de proeve van elks voorgeeven wel willen laaten aan den tyd. 't Is nu zulks, Edele Groot-Mogende Heeren, dat de zelve tyd, en bevindinge daar door gevolgt, de redenen van de supplianten heeft bewaarheid; ten opzichte dat de Koning van Vrankryk, zo als dat met verscheide brieven van daar, kan werden gedo-

ceert, onze Manufactuuren en koopmanschappen, buiten de geene die hem ten hoogste noodzaakelyk zyn, en daar hy, zelfs by voortgang van het Verbod, naar verlangt, blyft van de hand wyzen, zelfs na dat de Fransse vruchten en gewassen opentlyk binnen deeze Landen ontfangen zyn, gelyk die ook alsnoch dagelyks hier ontfangen werden. By continuatie van het welk, niet alleen het onvertiert gewas van den voorleden jaare, even als of 'er nooit eenig Verbod was geweest, maar ook de recolte van den aanstaanden Wynoogst, binnen korte herwaarts staat te komen, en den prys der Wynen en Brandewynen considerabel zal drukken. De supplianten zouden echter, hoewel een ieder zyne schade hart valt, zich zo zwaaren slag kunnen getroosten, indien hun verlies den Vyand afbreuk konde doen, of het gemeene Land tot merkelyk voordeel mogte strekken. Dan dewyl ter contrarie den invoer van Wynen, Brandewynen, en verdere Fransse waaren, niet alleen hen supplianten, nevens andere Franshandelaars en Wynkoopers deezer Landen, benadeelt; maar ook zelfs, zo zy supplianten nu vertrouwen te hebben aangeweezen, de Koornstokeryen, Rafinaderyen, Papiermolens, en andere voordeelige Fabriken deezer Provintien, bederft; de veelvuldige Impositien en Excysen, daar annex, ondergraaft; de Fransse Negotie, Scheepsbouw, en Zeevaart, van hier naar het Noorden, in de waagschaale zet: den handel en navigatie op Portugaal verzwakt; het contant geld in een tyd van oorlog uit den Lande voert; de vervalle en uitgeputte vyandlyke ingezetenen ondersteunt; en de inkomsten van hunnen Koning versterkt; zonder dat alle dezelve onheilen en hardigheden, zo veel de supplianten kunnen beseffen, door het tegenbelang van profyten werden verzacht; Zo neemen zy supplianten over zulks de vrymoedigheid, van zich andermaale te werpen voor de voeten van Uw Ed. Groot-Mog. onderdaniglyk verzoekende, dat het Uwer Ed. Groot-Mog. goedertierne geliefte zy, de zaake ter Generaliteit daar heenen te dirigeeren, dat het Verbod tegens den invoer der Fransse waaren, met de eerste gelegentheid mogte werden vernieuwt; immers tot 'er tyd en wyle, dat den invoer van alle onze Manufacturen en goederen in Vrankryk en Spanjen, insgelyks zal weezen toegelaaten. 't Welk doende &c.

Naar het origineel ter Utr. universiteits-bibliotheek.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DE AFSTAMMELINGEN

VAN HERMAN ALEXANDER RÖELL EN CORNELIA BAILLI.

DOOR JHR. H. H. RÖELL. [1])

Hare 8 kwartieren waren:

Pauw	*des Villates*
van Boesschot	*van Heemskerck*
Cau	*van Eck van Panthaleon*
van de Putte	*van Schuylenburch.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **U**.

Hij was Vrederechter, later Secretaris der gemeente Rheden.

6°. *Jan Willem Frederik van der Burch*, geb. te Leiden 16 Jan., ged. ald. in de Pieterskerk 23 Jan. 1785, overl. te Bloemendaal 25 Mei 1821, ongeh.

7°. *Beatrix van der Burch*, geb. te Leiden 23 Jan., ged. ald. in de Waalsche kerk 30 Jan. 1788, overl. te Voorschoten 8 Mei 1858, huwde te Bloemendaal 25 Oct. 1825: *Johan Willem Pauw*, z. v. Mr. *Engelbert Pauw* en van *Cornelia Hillegonda des Villates*, geb. te Delft 22 April, ged. ald. in de Nieuwe kerk 3 Mei 1787, overl. te Voorschoten 12 Dec. 1863.

Zijne 8 kwartieren waren:

Pauw	*des Villates*
van Boesschot	*van Heemskerck*
Cau	*van Eck van Panthaleon*
van de Putte	*van Schuylenburch.*

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **V**.

Hij woonde als land-oeconoom op Klein-Langenhorst te Voorschoten.

8°. *Elisabeth Anna van der Burch*, geb. te Leiden 18 Dec., ged.

---

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 411.

ald. in de Waalsche kerk 23 Dec. 1789, overl. te Bloemendaal 14 Sept. 1830, ongeh.

L. Kinderen van Mr. *Pieter Samuel Röell* en *Jacoba Charlotta von Gimborn.*

1°. *Susanna Beatrix Clasina Röell*, geb. te Emmerik 26 Sept. 1805, overl. ald. 19 April 1873, ongeh.

2°. *Jan Nicolaas de Bye Röell*, geb. te Emmerik 25 Juli 1807, overl. ald. 22 Dec. 1886, ongeh.

M. Zoon van *Isaäc Louis Auberjonois* en *Rose Cornélie Louise Röell.*

Victor Willem Louis Auberjonois, geb. te Lausanne (Zw.) 3 Dec. 1804, ged. ald. 3 Jan. 1805, overl. te Lausanne 25 Aug. 1871, huwde 1° te Lausanne in Dec. 1827 (huw. voorwaarden 22 Nov.): *Sophie Albertine Crousaz*, d. v. *Pierre Etienne Crousaz* en van *Françoise Elisabeth Madelaine Pauline Crousaz*, geb. te Lausanne 20 Maart 1806, overl. te Yverdon op het kasteel Montagny 8 Dec. 1831.

Uit dit huwelijk twee jonggestorven kinderen.

Hij huwde 2° te St. Prex sur Lausanne 19 Sept. 1836: *Clémence Perdonnet*, wed. van *Antoine Charles Galline*, d. v. *Alexandre François Vincent Perdonnet* en van *Jacqueline Jeanne Marie Choisy*, geb. te Parijs 30 Juli 1810, overl. te Lausanne 14 Mei 1879.

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **W.**

N¹. Kinderen van Ds. *Adrianus Cornelis Röell* en *Adriana Johanna van Buuren.*

1°. Dr. *Cornelis Constantijn Röell*, geb. te Well (gem. Ammerzoden) 5 Aug. 1814, overl. te 's-Gravenhage 9 Aug. 1863, huwde te Arnhem 3 Juni 1841: *Jacoba Johanna Goekoop*, d. v. *Adriaan Goekoop* en van *Elisabeth Hermina Verschoor*, geb. te Gorinchem 12 April 1815, overl. te 's-Gravenhage 9 Maart 1862.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **X.**

Hij was practizeerend geneesheer te Nijmegen, Gorinchem en Dordrecht, en bij zijn overlijden Referendaris bij het Departement van Binnenl. Zaken.

2°. *Jacomina Thomasina Röell*, geb. te Well (gem. Ammerzoden) 29 Oct. 1815, overl. te Oosterhout 11 Jan. 1879, huwde te Goedereede 26 Mei 1842: Ds. *Philippus Bogers van Buuren*, z. v.

Pieter Adriaan van Buuren en van *Adriana Margaretha Bogers*, geb. te Meeuwen 9 Jan. 1815, overl. te Baardwijk 12 April 1903.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **Y.**

Hij was achtereenvolgens Predikant bij de N. H. Gemeenten te Spijk (Z. H.) 12 Juni 1842, Oudenbosch 1852, Naarden 1857, Made en Oud-Drimmelen 1879 en te Baardwijk en den Elshout sinds 17 Juni 1888.

3°. *Johanna Charlotta Röell*, geb. te Well (gem. Ammerzoden) 19 Aug. 1817, overl. te 's-Gravenhage 9 Juni 1895, ongeh.

4°. *Adrianus Johannes Eliza Röell*, geb. te Goedereede 5 Apr. 1819, overl. ald. 18 Jan. 1820.

N². Kinderen van Ds. *Adrianus Cornelis Röell* en *Anna Maria Adriana Goekoop.*

5°. *Sophia Diderica Röell*, geb. te Goedereede 3 April 1823, overl. ald. 6 Maart 1824.

6°. Jhr. *Cornelis David Röell*, geb. te Goedereede 29 Oct. 1824, overl. te Arnhem 10 Aug. 1893, huwde te Middelburg 19 Aug. 1851: *Catalina Suzanna Berdenis van Berlekom*, d. v. Mr. *Johannes Jacobus Berdenis van Berlekom* en van *Maria Catharina Ermerins*, geb. te Middelburg 26 Maart 1823, wonende te 's-Gravenhage.

Hare 8 kwartieren zijn:

Berdenis van Berlekom	*Ermerins*
Luteyn	*Meertens*
Sinclair	*Marinissen*
van de Woestyne	*Mangelaar.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **Z.**

Hij was eerst Ontvanger der Registratie en Domeinen te Middelburg, daarna Hypotheekbewaarder, achtereenvolgens te Roermond, Dordrecht en te Arnhem, en werd bij Kon. Besl. van 11 Apr. 1886 N°. 23 in den Ned. adelstand *ingelijfd.*

7°. eene doodgeboren dochter te Goedereede 18 Mei 1826.

8°. Ds. *Jan Willem Daniel Röell*, geb. te Goedereede 2 Mei 1829, overl. te 's Gravenhage 5 Aug. 1902, huwde te Middelburg 23 Apr. 1856: *Cornelia Jacoba van Eekelen*, d. v. Mr. *Nicolaas Johannes van Eekelen* en van *Suzanna Jacoba Berdenis van Berlekom*, geb. te Middelburg 28 Juni 1827, wonende te 's-Gravenhage.

Hare kwartieren zijn:

van Eekelen	*Berdenis van Berlekom*
Serlé	*Risseeuw.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **AA.**

Hij was achtereenvolgens Predikant bij de N. H. Gemeenten te Made en Oud-Drimmelen 14 Oct. 1855, Terheyden (N. B.) 3 Juli 1859, Velzen 1864, en werd 1 Dec. 1875 op zijn verzoek eervol ontslagen.

9°. *Sophia Diderica Cornelina Röell*, geb. te Goedereede 14 Mei 1831, wonende te 's-Gravenhage, ongeh.

O. Kinderen van Mr. *Willem Frederik* Baron *Röell* en *Sara Johanna Hop.*

1°. Jkvr. *Henrietta Sophia Wilhelmina Röell*, geb. te Amsterdam 21 Febr., ged. ald. in de Westerkerk 4 Maart 1792, overl. te Amsterdam 8 Jan. 1870, huwde ald. 13 Oct. 1824: Mr. *Jacob van Lennep*, z. v. Mr. *David Jacob van Lennep* en van *Cornelia Christina van Orsoy*, geb. te Amsterdam 24 Maart, ged. ald. in de Waalsche kerk 11 April 1802, overl. te Oosterbeek 25 Aug. 1868.

Zijne 8 kwartieren waren:

van Lennep	*van Orsoy*
van de Poll	*van der Poorten*
Sylvius	*Noordhoorn*
Wolters	*van Eik.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **BB.**

Hij was Rijksadvocaat te Amsterdam, Secretaris der Commissie van Landbouw in Noord-Holland, Secretaris van Curatoren van het Athenaeüm Illustre te Amsterdam, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Commandeur in de Orde van den Nederl. Leeuw, Commandeur in de Orde van de Eikenkroon, enz.

Van dezen Nederlandschen dichter en romanschrijver bestaan uitvoerige levensberichten, o. a.: *A. Beeloo*, Mij. van Nederl. Letterkunde, Leiden 1869, met chron. register van zijne werken van 1818—68, en door Dr. *Nicolaas Beets*, Kon. Acad. van Wetenschappen, 1868, enz.

2°. Mr. *Willem* Baron *Röell van Hazerswoude*, geb. te Amsterdam 17 Apr., ged. ald. in de Westerkerk 17 Mei 1793, overl. te Am-

sterdam 12 Maart, begr. ald. in de Westerkerk 18 Maart 1841, huwde te Amsterdam 26 Oct. 1814: *Cornelia Catharina Hodshon*, d. v. Mr. *Albertus Hodshon* en van *Susanna Sophia van der Hoop*, geb. te Amsterdam 28 Dec. 1794, ged. ald. in de Waalsche kerk 11 Febr. 1795, overl. te Amsterdam 20 Nov. 1871.

Hare 8 kwartieren waren:

Hodshon	*van der Hoop*
van der Graes	*Dedel*
van der Hoeff	*Dedel*
Crayesteyn	*Boreel.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **CC**.

Hij promoveerde 24 Oct. 1814 in de Rechten aan de Leidsche Hoogeschool, was lid van de firma *H. F. Tjeenk*, *J. J. van de Poll* en *J. C. A. van Gheel Röell* te Amsterdam, en werd door het Keiz. Decr. van 5 Apr. 1813 aangewezen om deel uit te maken van het 2e Reg. Gardes d'honneur, dat te Metz werd opgericht en waarheen hij dan ook 15 Juli 1813 afmarcheerde met de derde groep jongelingen uit het Dep. van de Zuiderzee, voor genoemd regiment bestemd. Na zijn huwelijk werd hij Controleur der Dir. Belast. te Amsterdam, later Secretaris, eindelijk Directeur van de Ned. Bank, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in 1835 toegelaten tot de Ridderschap van Noord-Holland, en Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw.

3°. Jkvr. *Sophia Maria Röell*, geb. te Amsterdam 28 Aug. ged. ald. in de Amstelkerk 28 Sept. 1794, overl. te Amsterdam 5 Sept. 1845, ongeh.

4°. *Jan Röell*, geb. te Amsterdam 6 Apr., ged. ald. in de Westerkerk 16 Mei 1796, overl. te Hillegom 30 Juli, begr. ald. 3 Aug. 1797.

5°. een onged. zoon, geb. te Amsterdam 12 Mei, overl. ald. 24 Mei, begr. ald. in de Westerkerk 28 Mei 1798.

6°. Jhr. Mr. *Jan Frederik Röell*, geb. te Amsterdam 12 Juni, ged. ald. in de Westerkerk 28 Juni 1799, overl. te Sevilla (Sp.) 10 Juni 1868, was gehuwd met *Maria Perez*, van Sevilla.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **DD.**

Hij promoveerde 31 Oct. 1821 in de Rechten aan de Leidsche Hoogeschool, en werd spoedig daarop benoemd tot Secretaris der Directie van het Noord-Hollandsche Kanaal.

7°. *Sara Johanna Röell*, geb. te Amsterdam 28 Dec. 1800, ged.

ald. in de Zuiderkerk 8 Febr. 1801, overl. te Amsterdam 22 Febr., begr. ald. in de Westerkerk 26 Febr. 1803.

8°. Jkvr. *Christina Philippina Röell*, geb. te Amsterdam 10 Juli, ged. ald. in de Waalsche kerk 1 Aug. 1802, overl. te Amsterdam 11 Maart 1840, ongeh.

9°. Jkvr. *Johanna Wilhelmina Röell*, geb. te Amsterdam 19 Dec. 1803, ged. ald. in de Waalsche kerk 12 Jan. 1804, overl. te Amsterdam 15 Maart 1887, huwde ald. 8 Nov. 1832: *Joan Hodshon*, weduwnaar van *Agnes Hodshon*, z. v. *Joan Hodshon* en van *Maria van den Broek*, geb. te Amsterdam 9 Dec. 1789, Garde d'honneur, kol. comm. der d.d. Schutterij te Amsterdam, Adjudant des Konings i. b. d., Commandeur in de Orde van den Nederl. Leeuw, enz., overl. te Amsterdam 29 Dec. 1849.

Zijne kwartieren waren:

Hodshon	*van den Broek*
d'Obrenan	*d'Obrenan.*

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **EE.**

10°. Mr. *Herman Hendrik* Baron *Röell*, geb. te 's-Gravenhage 10 Dec. 1806, ged. ald. in de Waalsche kerk 11 Jan. 1807, overl. te Amsterdam 9 Sept. 1883, huwde 1° ald. 5 Mei 1835: *Elisabeth van de Poll*, d. v. Mr. *Frederik van de Poll* en van *Elisabeth van Vollenhoven*, geb. te Amsterdam 4 Maart 1808, overl. te Haarlem 15 Jan. 1862; hij huwde 2° te Utrecht 4 Sept. 1865: *Jacoba Elisabeth van de Poll*, wed. van Jhr. *Jacob Hartsen*, zuster zijner eerste vrouw, geb. te Amsterdam 11 Febr., ged. ald. in de Westerkerk 15 Maart 1807, overl. te Baarn 28 Aug. 1882.

Haar beider 8 kwartieren waren:

van de Poll	*van Vollenhoven*
van de Poll	*van der Poorten*
Berewout	*Musschert*
Wolters	*van Eik.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **FF.**

Hij promoveerde 10 Dec. 1831 in de Rechten aan de Leidsche Hoogeschool, was Griffier der Staten van Noord-Holland, werd in Apr. 1858 Commissaris des Konings in de provincie Utrecht, welke functie hij 9 Apr. 1860 verwisselde voor die van Commissaris des Konings in de provincie Noord-Holland, en tot 12 Nov. 1879 waarnam; hij was verder Curator der Utrechtsche Hoogeschool 25 Apr. 1859, Commandeur in de Orde van den

Nederl. Leeuw en Ridder-Grootkruis in de Orde van de Eikenkroon.

Bij Kon. Besluit van 12 Mei 1874 N°. 12 werd hem den titel van Baron bij eerstgeboorte *verleend*, ter gelegenheid van de viering der vijf-en-twintig-jarige regeering van Z. M. Koning Willem III.

11°. Jhr. *Jacob Alexander Röell*, geb. te Amsterdam 8 Oct., ged. ald. in de Amstelkerk 23 Nov. 1809, overl. te Amsterdam 27 Maart, begr. ald. in de Westerkerk 1 Apr. 1826.

P¹. Kinderen van *Cornelis Elias Röell* en *Clementia Maria Cornelia Beeldemaker*.

1°. *Willem Anne Röell*, geb. te Arnhem 1 Jan., ged. ald. 13 Jan. 1791, overl. te Utrecht 14 Jan. 1836, ongeh.

Na eenigen tijd Ontvanger der Registratie te zijn geweest, trad hij in 1814 in dienst bij het wapen der Cavalerie, en werd 12 Jan. van dat jaar benoemd tot 2e luit., 2 Sept. 1815 tot 1e luit., en verkreeg op zijn verzoek eervol ontslag uit 's lands dienst 8 Febr. 1816 als eerste luitenant bij het Reg. Huzaren N°. 6; hij ging toen in diplomatieken dienst over, en was werkzaam als Secretaris der Nederl. legatie, achtereenvolgens te Stockholm, te Berlijn en te St. Petersburg; hij werd 4 Sept. 1834 benoemd tot Ridder in de Orde van den Ned. Leeuw.

2°. *François Abraham Röell*, geb. te 's Gravenhage 4 Apr., ged. ald. in de Groote kerk 4 Juni 1793, overl. te Amsterdam 23 Maart, begr. te Muiderberg 27 Maart 1813.

Hij was Controleur der Dir. Belastingen te Weesp.

3°. een onged. kind, geb. en overl. te Amsterdam, begr. ald. in de Westerkerk 3 Nov. 1794.

P². Kinderen van *Cornelis Elias Röell* en *Christina Philippina Walenson*.

4°. Jhr. Mr. *Charles Henri Röell*, geb. te Amsterdam 8 Jan. 1803, overl. te Nijmegen 11 Apr. 1890, huwde te Zevenaar 9 Maart 1837: Jkvr. *Wilhelmina Louisa von Weiler*, d. v. Jhr. *Jacob Lambert Wilhelm Carel von Weiler* en van *Wilhelmina Henrietta Haesbaert*, geb. o. d. h. Poelwijk te Zevenaar 25 Mei 1813, overl. te Venlo 19 Dec. 1874.

Hare kwartieren waren:

von Weiler	*Haesbaert*
von Lamers	*van Rappard.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **GG.**

Hij werd 28 Maart 1822 ingeschreven als student in de Rechten aan de Hoogeschool te Utrecht, promoveerde ald. 19 Dec. 1827, en trad in 1830 in dienst bij het wapen der Cavalerie; hij werd 2 Jan. 1832 benoemd tot 2e luit., in welken rang hem 23 Maart 1839 op zijn verzoek eervol ontslag werd verleend als tweede luitenant bij de Afd. Kurassiers N°. 1. Hij was gerechtigd tot het dragen van het Metalen Kruis, werd bij Kon. Besl. van 2 Juli 1836 N°. 86 in den Ned. Adel *ingelijfd*, en bij Kon. Besl. van 8 Mei 1842 N°. 1 benoemd tot lid der Ridderschap van het Hertogdom Limburg.

5°. *Catharina Maria Röell*, geb. te Rio de Berbice 18 Oct. 1805, overl. te Amsterdam 28 Dec., begr. ald. in de Westerkerk 30 Dec. 1807.

Q. Kinderen van *Johan Frederik* Baron *van Reede van Oudtshoorn* en *Elisabeth Constantia Sophia Röell.*

1°. *Gesina Wilhelmina van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Utrecht 26 April, ged. ald. in de Domkerk 2 Mei 1804, overl. te Lyon 25 Apr. 1813.

2°. *Willem Frederik* Baron *van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Utrecht 28 Juli, ged. ald. in de Domkerk 28 Aug. 1805, overl. te 's-Gravenhage 11 Apr. 1878, huwde ald. 14 Maart 1838: Jkvr. *Albertina Petronella Carolina Melvill van Carnbee*, d. v. *Isaäc August* Baron *Melvill van Carnbee* en van Jkvr. *Johanna Jacoba Louisa Wilhelmina de Salis*, geb. te Aurich (Oost-Fr.) 29 Apr. 1813, overl. te 's-Gravenhage 22 Apr. 1898.

Hare kwartieren waren:

Melvill van Carnbee	*de Salis*
von Daehne	*Hilgers.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

Hij was Rijksboekhouder der In- en Uitgaande Rechten, Kamerheer des Konings i. b. d. en Officier in de Orde van de Eikenkroon.

3°. Mr. *Johan Frederik* Baron *van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Utrecht 11 Dec. 1806, ged. ald. 2 Jan. 1807, overl. te Utrecht

28 Maart 1860, huwde ald. 27 Sept. 1833: *Amelia Elisabeth Bonifacia Singendonck*, d. v. Mr. *Hendrik Singendonck* en van *Egberta Angelica Falck*, geb. te Nijmegen 25 Febr., ged. ald. in de Waalsche kerk 22 Maart 1807, overl. te 's-Gravenhage 13 Dec. 1872.

Hare kwartieren waren:

Singendonck	*Falck*
Dierquens	*Berg.*

De kinderen onder dit huwelijk volgen onder **HH.**

Hij werd 21 Nov. 1823 ingeschreven als student aan de Hoogeschool te Utrecht, was lid van het Provinciaal Gerechtshof ald., alsmede lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

4°. *Goert Hendrik van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Utrecht 20 Febr. ged. ald. 12 Apr. 1809, overl. te Rotterdam 20 Dec., begr. ald. in de Groote kerk 22 Dec. 1809.

5°. *Henriette Elisabeth* Bsse. *van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Lyon (Fr.) 24 Oct. 1811, overl. te Rijswijk (Z.-H.) 11 Juni 1857, huwde te Rotterdam 27 Apr. 1831: Mr. *Adriaan Théodore Prins*, z. v. Mr. *Théodore Lambert Prins* en van *Adriana Catharina Elisabeth Gevers*, geb. te Rotterdam 23 Maart, ged. ald. 31 Maart 1803, overl. te Loosduinen 25 Juli 1857.

Zijne 8 kwartieren waren:

Prins	*Gevers*
van Neck	*van der Staal*
Schepers	*Leuven*
Groenhout	*Lormier.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **JJ.**

Hij werd 31 Aug. 1821 ingeschreven als student aan de Leidsche Hoogeschool en promoveeerde ald. in de Rechten 26 Juni 1826, lid van den Stedelijken Raad van Rotterdam 5 Oct. 1836, lid van den Gemeenteraad ald. 9 Sept. 1851, Wethouder ald. 20 Febr. 1848 en 23 Oct. 1851, lid der Provinciale Staten van Noord-Holland Juni 1847, Hoogheemraad van Schieland 1832, enz.

6°. *Gesina Wilhelmina Ferdinanda van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Rotterdam 24 Nov. 1814, overl. ald. 8 Jan. 1816.

7°. *Lieve Martinus Isaäc* Baron *van Reede van Oudshoorn*, geb. te Rotterdam 27 Febr. 1816, overl. ald. 27 Oct. 1838, ongeh.

8°. *William Ferdinand* Baron *van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Rotterdam 11 Oct. 1818, tweede luitenant der Mariniers 1 Febr. 1843, overl. te Amsterdam 30 Aug. 1846, ongeh.

9°. *Elisa Constant* Baron *van Reede van Oudtshoorn*, geb. te Rotterdam 2 Apr. 1820, overl. te Hoogeveen 19 Apr. 1844, ongeh.

R. Kinderen van Jhr. *Jan Carel Andries van Gheel Röell* en *Margaretha Nepveu*.

1°. Jkvr. *Laurence Jeannette Marguerite van Gheel Röell*, geb. te Amsterdam 11 Nov. 1811, overl. te Utrecht 14 Nov. 1840, huwde ald. 22 Febr. 1839: *Guillaume Charles* Baron *Snouckaert van Schauburg*, z. v. *Godert Theodoor Adriaan* Baron *Snouckaert van Schauburg* en van *Maria Margaretha Corver Hooft*, geb. te Amsterdam 5 Dec. 1809, overl. te Utrecht 10 Maart 1893.

Zijne 8 kwartieren waren:

Snouckaert van Schauburg	*Hooft*
van Randwyck	*Straalman*
Sweerts de Landas	*Corver*
van Reede	*van Mekeren.*

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **KK.**

Hij trad in 1830 in dienst bij het wapen der Cavalerie, werd 30 Apr. 1832 benoemd tot 2e luit. en 6 Maart 1843 eervol uit den dienst ontslagen met den rang van eersten luitenant bij het 1e Reg. Lansiers; hij was gerechtigd tot het dragen van het Metalen Kruis.

2°. Jhr. *Willem Frederik van Gheel Röell*, geb. te Amsterdam 15 Mei 1813, tweede luitenant bij het wapen der Infanterie 10 Sept. 1836, overl. te Utrecht 9 Oct. 1847, ongeh.

3°. Jkvr. *Digna Johanna van Gheel Röell*, geb. te Utrecht 19 Juli 1814, overl. ald. 10 Nov. 1899, ongeh.

4°. Jhr. *Jan Carel van Gheel Röell*, geb. te Utrecht 28 Nov. 1815, overl. te Velp (gem. Rheden) 15 Oct. 1885, huwde *Paulina Petronella Jacoba Wisdom*, d. v. *Pieter Wisdom* en van *Suze Jeanne Cornélie Franchimon*, geb. te 's-Gravenhage 27 Maart 1836, wonende ald.

De dochter uit dit huwelijk volgt onder **LL.**

Hij werd benoemd tot 2e luit. bij het wapen der Artillerie 16 Dec. 1837, 1e luit. 10 Sept. 1852, kapitein 7 Juli 1859, majoor 23 Apr. 1870, luit.-kol. 14 Juni 1872, kol. comm. van het 2e Reg. Veld Artillerie 11 Apr. 1876, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, en werd in 1878 gepensioneerd.

ZESDE GENERATIE.

S. Kinderen van *Henricus Gulielmus Röell* en *Anna Catharina de Belder.*

1°. *Aloysius Henricus Röell,* geb. te Lier 8 Aug. 1831, bakker en lid van den Gemeenteraad zijner geboortestad, werd in 1882 benoemd tot Secretaris der stad Lier, welk ambt hij tot zijn dood toe bekleedde, overl. te Lier 22 Aug. 1898, huwde ald. 29 Jan. 1861: *Maria Christina de Bie,* d. v. *Joannes Franciscus de Bie* en van *Maria Cornelia van Camp,* geb. te Lier 27 Juni 1835, overl. ald. 14 Juni 1903.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **MM.**

2°. *Henricus Joannes Stanislaus Röell,* geb. te Lier 3 Jan. 1834, verdronken ald. 17 Juni 1850.

3°. *Mathildis Maria Henrica Röell,* geb. te Lier 16 Aug. 1836, overl. ald. 17 Oct. 1886, huwde te Lier 19 Sept. 1867: *Norbertus Verhoeven,* z. v. *Joannes Gummaris Verhoeven* en van *Anna Elisabeth Dens,* geb. te Lier 5 Juni 1838, pasteibakker, overl. ald. 12 Apr. 1901.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **NN.**

4°. Dr. *Franciscus Henricus Vincentius Röell,* geb. te Lier 9 Sept. 1839, med. doctor te Berlaer, huwde 1° ald. 20 Febr. 1867: *Jeanne Jacqueline van der Eynde,* geb. te Berlaer 20 Oct. 1834, overl. ald. 20 Juli 1880; hij huwde 2° te Antwerpen 3 Sept. 1881: *Theresia Paulina van Wint,* wed. van *Joannes Augustinus van Ek,* geb. te Antwerpen 24 Aug. 1846.

De dochter uit het eerste huwelijk volgt onder **OO.**

T. Kinderen van *Henricus Joannes Röell* en *Maria Vincentia de Noter.*

1°. *Euphrosine Silvie Adèle Röell,* geb. te Brugge 29 Mei 1819 overl. ald. 25 Jan. 1820.

2°. *Euphrosine Jeanne Thérèse Röell,* geb. te Brugge 9 Jan. 1821.

3°. *Anna Maria Sophia Röell,* geb. te Brugge 1 Jan. 1822.

4°. *Alphonsus Henricus Röell,* geb. te Brugge 25 Maart 1824.

Van laatst genoemde personen zijn geen bijzonderheden bekend.

U. Kinderen van *Franc van der Burch* en *Anna Petronella Henrietta Pauw.*

1°. *Jan Louis van der Burch,* geb. te Velp (gem. Rheden) 29

Juli 1811, Burgemeester van Schalkwijk en Vijfhuizen, daarna van Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Dijkgraaf van den Haarlemmermeerpolder, overl. te Haarlem 9 Oct. 1883, huwde te Rijswijk (Z.-H.) 6 Juni 1861: *Dionysia Catharina Cornelia van Halteren*, d. v. Mr. *Jacob Jan van Halteren van Vrijenes en Sluipwijk* en van *Maria Zonderwijk*, geb. te Vianen 6 Juni 1836, overl. te Haarlem 20 Juni 1867.

Hare kwartieren waren:

van Halteren	*Zonderwijk*
Cau	*de Kromme.*

De kinderen onder dit huwelijk volgen onder **PP**.

2°. *Francona Antoinetta Coenradina van der Burch*, geb. te Velp (gem. Rheden) 28 Apr. 1813, overl. te Haarlem 18 Febr. 1888, ongeh.

3°. *Anthony van der Burch*, geb. te Velp (gem. Rheden) 7 Maart 1815, overl. in 1853, ongeh.

4°. *Franc Anne Picter Henry van der Burch*, geb. te Velp (gem. Rheden) 20 Aug. 1816, overl. ald. 23 Oct. 1817.

5°. *Franc Anne van der Burch*, geb. te Velp (gem. Rheden) 10 Jan. 1818, overl. ald. 9 Apr. 1819.

6°. *Franc Anne van der Burch* geb. te Velp (gem. Rheden) 1 Mei 1820, overl. ald. 15 Aug. 1820.

V. Zoon van *Johan Willem Pauw* en *Beatrix van der Burch.*

Jan Louis Pauw, geb. te Voorschoten 23 Dec. 1831, overl. ald. 12 Jan. 1832.

W. Zoon van *Victor Willem Auberjonois* en *Clémence Perdonnet.*

Gustave Auberjonois, geb. te Lausanne (Zw.) 11 Nov. 1837, wonende ald. en op het kasteel Montagny te Yverdon, huwde te Lausanne 25 Juli 1864: *Augusta Pauline d' Albis*, d. v. *Hippolyte d'Albis* en van *Clarisse Bontoux*, geboren te Lyon 9 Juli 1845.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **QQ**.

X. Kinderen van Dr. *Cornelis Constantijn Röell* en *Jacoba Johanna Goekoop.*

1°. *Adrianus Cornelis Röell*, geb. te Nijmegen 17 Apr. 1842, adjunct-commies bij het Dep. van Binn. Zaken, overl. te 's-Gravenhage 16 Jan. 1872, ongeh.

2°. *Adrianus Eliza Hermanus Röell*, geb. te Nijmegen 10 Oct. 1843, asp. ingenieur bij de K. N. M. 1 Oct. 1863, ingenieur 2e kl. 1 Aug. 1866, op zijn verzoek eervol uit 's lands dienst ontslagen Apr. 1869, overl. te 's-Gravenhage 30 Aug. 1879, huwde te Rotterdam 31 Aug. 1866: *Jeanne Philippine Françoise Pollen*, d. v. *Mattheus Petrus Pollen* en van *Adriana Verbeek*, geb. te Rotterdam 9 Aug. 1844, wonende te 's-Gravenhage.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **RR**.

3°. *Anna Maria Adriana Johanna Röell*, geb. te Nijmegen 1 Jan. 1845, overl. ald. 16 Nov. 1847.

4°. *Diederik Marie Röell*, geb. te Nijmegen 10 Febr. 1846, overl. ald. 13 Apr. 1846.

5°. *Johanna Charlotta Röell*, geb. te Nijmegen 15 Maart 1847, overl. te Rijswijk (Z.-H.) 19 Maart 1867, ongeh.

6°. *Elisabeth Hermina Röell*, geb. te Nijmegen 18 Oct. 1848, overl. te 's-Gravenhage 25 Mei 1876, ongeh.

7°. *Anna Maria Adriana Johanna Röell*. geb. te Gorinchem 14 Juni 1851, overl. te 's-Gravenhage 28 Maart 1878, ongeh.

8°. *Constance Jacoba Röell*, geb. te Gorinchem 27 Mei 1853, overl. ald. 2 Aug. 1853.

9°. eene doodgeb. dochter, te Dordrecht 25 Febr. 1855.

Y. Kinderen van Ds. *Philippus Bogers van Buuren* en *Jacomina Thomasina Röell.*

1°. een doodgeb. zoon, te Spijk (Z.-H.) 10 Febr. 1843.

2°. *Pieter Adriaan van Buuren*, geb. te Spijk (Z.-H.) 2 Febr. 1845, 2e-luit. bij het wapen der Infanterie 18 Aug. 1867, 1e-luit. 1 Febr. 1871, kapitein 12 Mei 1886, majoor 16 Nov. 1896, luit.-kol. 26 Oct. 1900, gepensioneerd met den rang van kolonel 1 Mei 1903, wonende te Amersfoort, huwde 1° te Amsterdam 22 Juli 1875: *Justina Maria Elzelina Dirks*, d. v. *Justus Dirks* en van *Alida Clasina Kruysse*, geb. te ter Neuzen 25 Juli 1849, overl. te Amsterdam 1 Juli 1879; hij huwde 2° te Breda 26 Oct. 1886: *Mathilde Benjamina Eugenia van Heutsz*, d. v. *Johannes Franciscus van Heutsz* en van *Maria Lucilla Kocken*, geb. te ter Neuzen 14 Juni 1853.

De zoon uit het eerste huwelijk volgt onder **SS.**

3°. *Adrianus Cornelis van Buuren*, geb. te Spijk (Z.H.) 3 Oct. 1846, overl. ald. 9 Juli 1847.

4°. *Anna Maria Adriana Johanna van Buuren*, geb. te Spijk (Z.H.) 17 Juni 1848, onderwijzeres te Rossum, ongeh.

5°. *Adrianus Cornelis van Buuren*, geb. te Spijk (Z.H.) 24 Sept. 1850, overl. ald. 31 Oct. 1850.

6°. *Adrianus Cornelis van Buuren*, geb. te Spijk (Z. H.) 11 Juli 1852, overl. ald. 17 Sept. 1852.

7°. *Adriana Margrietha van Buuren*, geb. te Oudenbosch 6 Sept. 1853, overl. ald. 9 Nov. 1853.

8°. *Adriana Margrietha van Buuren*, geb. te Oudenbosch 25 Dec. 1856, ongeh., wonende te Baardwijk.

9°. *Adrianus Cornelis Constantijn van Buuren*, geb. te Naarden 29 Nov. 1858, overl. ald. 4 Febr. 1859.

Z. Kinderen van Jhr. *Cornelis David Röell* en *Catalina Suzanna Berdenis van Berlekom.*

1°. Jhr. *Adrianus Cornelis Röell*, geb. te Tholen 8 Aug. 1852, Ontvanger der Reg. en Dom. te Zieriksee, Betaalmeester en Bewaarder der Hyp., van het Kadaster en der Scheepsbewijzen ald., overl. te Zieriksee 1 Dec. 1900, huwde te Goes 3 Nov. 1879: *Coenradina Johanna Anthonia Rijser*, d. v. *Adriaan Rijser* en van *Anna Rosina Frederika Schreuder*, geb. te Velsen 19 Aug. 1856, wonende te 's-Gravenhage.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **TT.**

2°. Jkvr. *Maria Catharina Röell*, geb. te Tholen 7 Aug. 1853, ongeh., wonende te 's-Gravenhage.

3°. Jhr. *Johannes Jacobus Röell*, geb. te Middelburg 4 Aug. 1857, Inspecteur van Financiën in Ned.-Indië, overl. in den Ind. Oceaan a/b van de Smeroe 5 Febr. 1897, huwde te 's-Gravenhage 19 Aug. 1880: *Wilhelmina Frederika François*, d. v. Mr. *Cornelis Joseph François* en van *Anna Catharina Boeye*, geb. te 's-Gravenhage 16 Febr. 1859, wonende ald.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **UU.**

4°. Jkvr. *Anna Maria Adriana Röell*, geb. te Middelburg 13 Sept. 1861, overl. te Dordrecht 26 Jan. 1895, huwde ald. 9 Sept. 1886: Mr. *Folkertinus Nicolaas Sickenga*, weduwnaar van *Everdina Johanna Schuiten*, z. v. *Jacob Sickenga* en van *Aaltje Hoekstra*, geb. te Wolvega 27 Dec. 1840, Directeur der Dordtsche Credietbank, lid van den Gemeenteraad ald. Hij hertrouwde *Adriana Henriette Elisabeth Susanna Knappert.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

5°. *Constantijn Cornelis Röell*, geb. te Middelburg 24 Apr. 1863, overl. ald. 24 Juli 1863.

AA. Kinderen van Ds. *Jan Willem Daniel Röell* en *Cornelia Jacoba van Eekelen.*

1°. *Adrianus Cornelis Marius Röell*, geb. te Drimmelen (gem. Made c. a.) 25 Mei 1857, overl. te Middelburg 22 Apr. 1858.

2°. *Susanna Jacoba Röell*, geb. te Drimmelen 30 Aug. 1858, overl. te Terheyden (N. B.) 18 Nov. 1860.

3°. *Anna Maria Adriana Röell*, geb. te Terheyden (N. B.) 8 Apr. 1860, wonende te Amsterdam, huwde te 's-Gravenhage 8 Juni 1882: Mr. *Antonie Marinus Pleyte*, z. v. Dr. *David Cornelis Pleyte*, en van *Maria Emma Petronella Beyerman*, geb. te Zalt-Bommel 25 Dec. 1855, advocaat-generaal bij het Gerechtshof te Amsterdam.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **VV.**

4°. *Susanna Jacoba Röell*, geb. te Terheyden (N. B.) 23 Dec. 1861, overl. te Velzen 28 Sept. 1864.

5°. *Adriaan Cornelis Constant Röell*, geb. te Terheijden (N. B.) 29 Juli 1863, overl. te Velzen 25 Oct. 1864.

6°. *Constance Suzanne Cornélie Röell*, geb. te Velzen 16 Juli 1865, wonende te Nieuwediep, huwde te 's-Gravenhage 13 Sept. 1888: *Jacobus Marinus Wilhelmus Kuyl*, z. v. Mr. *Johannes Kuyl* en van *Louisa Cornelia Johanna Sänger*, geb. te Eindhoven 20 Oct. 1859, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 1 Sept. 1877, luit. ter zee 2e kl. 16 Nov. 1879, luit. ter zee 1e kl. 16 Nov. 1890, kapt.-luit. 1 Juli 1901.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **WW.**

7°. *Albertina Johanna Röell*, geb. te Velzen 23 Nov. 1866, overl. ald. 18 Oct. 1867.

8°. *Willem Nicolaas Röell*, geb. te Velzen 17 Maart 1868, overl. te 's-Gravenhage 1 Aug. 1884.

BB. Kinderen van Mr. *Jacob van Lennep* en Jkvr. *Henrietta Sophia Wilhelmina Röell.*

1°. *Sara Cornelia Wilhelmina van Lennep*, geb. te Amsterdam 11 Aug. 1825, overl. te 's-Gravenhage 8 Febr. 1899, huwde te Amsterdam 23 Aug. 1850: Jhr. *Cornelis Hartsen*, z. v. Jhr. *Pieter Hartsen* en van *Maria Hodshon*, geb. te Amsterdam 23 Jan. 1823, lid der Prov. Staten van Noord-Holland 1853, lid van de Eerste

Kamer der Staten-Generaal 1859, Staatsraad i. b. d. 29 Sept. 1877, lid van den Raad van State 12 Maart 1884, Minister van Buitenl. Zaken 21 Apr. 1888—21 Aug. 1891, Commandeur in de Orde van den Nederl. Leeuw en de Eikenkroon, enz., overl. te Hilversum 11 Oct. 1895.

Zijne kwartieren waren:

Hartsen	*Hodshon*
de Haan	*van den Broek*
Hooft	*O'Brenan*
Feitama	*O'Brenan.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **XX.**

2°. Mr. *David Jacob Cornelis van Lennep*, geb. te Amsterdam 8 Jan. 1827, advocaat ald., Directeur der Ned. Centraal Spoorweg Mij., Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw., overl. te Weenen 8 Mei 1895, huwde te Amsterdam 15 Aug. 1855: *Angela Cornelia Willet*, d. v. Dr. *Abraham Willet* en van *Jacoba Elisabeth Swarts*, geb. te Amsterdam 29 Oct. 1821, overl. te Wiesbaden 7 Mei 1896.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **YY.**

3°. *Christiaan van Lennep*, geb. te Amsterdam 14 Mei 1828, Directeur der Cultuur Mij. „de Vorstenlanden" te Amsterdam, lid van den Gemeenteraad te Hilversum, wonende ald., huwde 1° te Semarang 11 Apr. 1857: *Louise Johanna Meis*, d. v. *Arnold Meis* en van *Rudolphine Huismans*, geb. te Batavia 17 Apr. 1838, overl. te Djokjokarta 26 Febr. 1867; hij huwde 2° te Djokjokarta 7 Dec. 1869: *Louise Charlotte Küpfer*, d. v. *Auguste Prospere Küpfer* en van *Charlotte Louise Coblijn*, geb. te Pasoeroean 14 Jan. 1851.

De kinderen uit beide huwelijken volgen onder **ZZ**[1] en **ZZ**[2].

4°. Mr. *Maurits Jacob van Lennep*, geb. te Amsterdam 6 Jan. 1830, subst. Off. van Justitie bij de Arr. rechtbank te Nijmegen 17 Oct. 1856, te Amsterdam 24 Febr. 1861, Off. van Justitie ald. 23 Sept. 1871, Raadsheer in het Gerechtshof aldaar 7 Aug. 1877, op zijn verzoek eervol van die betrekking ontheven 30 Oct. 1899, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, wonende te Karlsruhe, huwde te Amsterdam 3 Maart 1857: Jkvr. *Carolina Wilhelmina van Loon*, d. v. Jhr. *Willem van Loon* en van *Anna Louisa Agatha van Winter*, geb. te 's-Graveland 19 Oct. 1833, overl. ald. 7 Juni 1899. *(Wordt vervolgd.)*

KERKGESCHIEDENIS.

DE HERVORMDE KERK TE KOUDEKERK

DOOR W. M. C. REGT. [1])

Hij voldeed aldaar aan Z. M. in die mate, dat deze met ingang van 1 Januari 1691 zijn tijdelijke door een vaste aanstelling verving en *Deuz* alzoo tot predikant in de Koningskapel, anders Kapel van St. James, werd benoemd. Hij levert deze acte bij den kkraad van Koudekerk in, daarbij zijn volkomen demissie van die gemeente verzoekende, welke hem ook in een vergadering der Classis van Leiden en N. Rijnland, 15 October 1691 werd verstrekt. Hoe zijn verdere levensloop was, bleef ons onbekend. Ook de aanteekeningen van Prof. Millies over buitenl. predikanten (berustende in de Bibl. der Univ. van Utrecht) geven volgens vriendelijke mededeeling van den Bibliothecaris geen nader licht.

12. *Petrus Beyen.* Wordt als kandidaat, wonende te Dordrecht, op den 27 December 1691 te Koudekerk beroepen, op welk beroep 7 Januari 1692 de approbatie van de Ambachtsvrouwe wordt verkregen. De beroepsbrief in de Classisvergadering gebracht, wordt 14 Januari aldaar mede geapprobeerd en de tijd voor het examen vastgesteld.

Het was echter der gemeente van Koudekerk niet gegeven de vruchten van zijn arbeid te mogen genieten. Circa vier weken na de classicale approbatie bereikte den kerkeraad het treurig bericht dat de beroepen leeraar op den 5 Februari 1692 en dus vóór zijn bevestiging te Dordrecht was overleden.

13. *Dominicus van Vianen*, geboren te Utrecht in September 1668, Neef van Ds. *Daniel* te Kamerik en van Ds. *Isaäc* te ? (zie den Bommel). Na het voleindigen van zijn studiën aan de H. S. in zijn geboorteplaats, werd hij 6

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 422.

Februari 1691 kandidaat onder de classis van 's Gravenhage.

Als zoodanig met eenparigheid van stemmen beroepen tot predikant te Koudekerk op den 10 Juni 1692. De langdurige processen tusschen de HH. van Poelgeest en Schatter over het bezit der ambachtsheerlijkheid Koudekerk etc. waren oorzaak dat het in 1692 uitgebrachte beroep eerst na 13 maanden, t. w. 10 Juli 1693 door den Heer werd geapprobeerd, waarna ook den 20en d. a. v. die van de Classis kon worden verkregen.

Vianen werd daarna op den 18en Augustus geexamineerd en den 20en d. a. v. in den dienst der kerke bevestigd door zijn neef *Daniël van Vianen*, pred. te Kamerik; de oplegging der handen geschiedde door *Johan van Wyngaarden*, pred. te Voorschoten, terwijl de bevestigde des namiddags intree deed tot tekst van zijn intreerede kiezende Rom. I vs. 13.

Van uit zijn diensttijd alhier dagteekenen de doop- en trouwboeken, waarvan bijhouding tot op het jaar 1693 niet schijnt te hebben plaats gehad.

Den 22 Juli 1695 beroepen te Woerden, nam hij dit beroep aan en werd den 5 Sept. '95 door de Classis losgemaakt. Hij eindigde daarop zijn dienst te Koudekerk 25 Sept. van dat jaar en wordt te Woerden bevestigd. Hier is hij op den 16 April 1730 overleden, oud zijnde 62½ jaar. Zijn ambtgenoot Theodorus de Haen herdacht den doode naar aanleiding van Ps. LXXXIX : 49.

Hij was gehuwd met *Elisabeth van Capelle*. Uit dit huwelijk werd te Koudekerk een zoon geboren, met name *Johannes Gijsbertus van Vianen*, die aldaar werd gedoopt 13 Februari 1695 in tegenwoordigheid van een zekere Mej. *Adriana Vreeland*. Te Woerden werd hem in Juli 1707 zijn zoon *Heyman van Vianen* geschonken, die in 1753 als pred. te de Lier in dienst trad, aldaar in 1653 emeritus werd, en te Delft 13 April 1781, oud zijnde ? jaar, overleed. Behalve deze zonen kennen wij van den Koudekerkschen predikant nog een dochter: *Adriana Maria van Vianen*, geboren te Woerden 24 Dec. 1704, overl. in November 1787 en op den 23 April 1730 gehuwd met den Woerdenschen burgemeester *Cornelis de Jong*, geboren 1690,

overl. 13 Dec. 1745 uit wier huwelijk werd geboren: *Dominicus de Jong*, schout en secretaris van Waarder, die zich met vrouwe *Johanna Clasina de Roode van Rodenburgh* in den echt verbond en de stamvader werd der familie *de Jong van Rodenburgh*. Zie Vorsterman v. Oyen, Stam- en Wapenboek, art. de J. v. R., en Alg. Ned. Familiebl. II: 269.

14. *Gualtherus Holtius* was de kleinzoon van *Johannes Holtius* of *van Holt* (als kandt te Beekbergen en Loenen 1623, en overleden 1669). Met hem begint de stamlijst eener geëerde en vermaarde Koudekerksche familie, wier geschiedenis als 't ware met die der gemeente is saamgeweven.

G. H. trad als proponent in dienst te Voorthuizen op de Veluwe in 1682 en werd vandaar op den 7 Nov. 1695 te Koudekerk beroepen en wel met volkomen eenparigheid van stemmen. Doordat de Ambachtsheer, *Gerard*, Baron *van Poelgeest* buitenslands reisde, is de approbatie op het gedane beroep eerst den 16 Januari 1696 bij den kerkeraad ingekomen, waarop 18 d. a. v. die van de Classis volgde. Den 16 Januari o. stijl 1696 door gecommitteerden uit den K. kkraad te Voorthuizen losgemaakt en den 12 Februari van dat jaar te Koudekerk bevestigd door Ds. *David Knibbe* junior, predt te Leiderdorp. De nieuw beroepen predikant deed daarop 's namiddags zijn intree, tot tekst voor zijn intreerede kiezende Eph. IV vs. 15.

Wij kunnen van hem alleen mededeelen dat hij conscientieus arbeidde, de kk.acta geregeld notuleerde en in kk. wetgeving geen onbekende was.

Hij overleed te Koudekerk 13 November 1715 en werd den 20en d. a. v. ter aarde besteld.

Holtius huwde te Voorthuizen 12 Dec. 1690 met *Catharina Mulerius*, j. d. van Harderwijk, wellicht bedoeld met: *Catharina Holtius*, van wie 5 Aug. 1715 te Koudekerk aangifte voor het begraven werd gedaan); hij won bij haar minstens zes kinderen, die hier volgen.

1. *Nicolaas*, opvolger zijns vaders in den dienst alhier.
2. *Elisabeth*, gedoopt te Koudekerk 18 Mei 1698, zijnde Pinksteren. Getuigen: *Elisabeth Hagen*, huisvrouw van *Willem Holtius* en *Elisabeth Holtius*.

Deze *Elisabeth* huwde met *Jan Jacob Maurits Brahé*, afkomstig uit Zweden, officier in dienst der Vereen. Nederlanden, en werd daardoor moeder van *Jan Jacob Brahé*, geb. te Delft 13 Nov. 1729, pred. te Watergang en te Vlissingen, waar hij na eenige maanden ruste als emerit. predt, overleed op den 5 Juli 1774. Over dezen schrijver handelt *Vrolijkkert* in zijn: Vliss. Kerkhemel.

3. *Willem*, gedoopt te K. 2 Mei 1700. Getuige: *Willem Holtius*. Jong overleden.
4. *Christina Elisabeth*, gedoopt te K. 12 Juni 1701. Getuige: *Elisabeth van Exel*. Overl. te K. 1 Aug. 1713.
5. *Willem*, gedoopt te K. 16 Sept. 1703. Getuigen: *Anna Maria Holtius* en *Lucretia Holtius*. Overl. 1 Oct. 1703.
6. *Henriëtte Wynanda*, gedoopt te K. 25 Januari 1705 Getuigen: *Salomon Mulerius* en *Wynanda Schrijvers*. (Deze *S. M.* was advocaat te Amsterdam, zijn echtgenoote een dochter van Ds. *Wynandus Schrijver* predt te Oosthuizen en Obrede 1664, Westzaan 1667 en te Enkhuizen 1674, waar hij overl. 28 Sept. 1679.

   Een zuster van *Wynanda*, t. w. *Maria Schryver* was de echtgenoote van Ds. *Matthias Winterswijk* te Alfen; een andere, met name *Dina S.*, de vrouw van Ds. *Zacharias Spies*, predt te Meppel).

15. *Nicolaus Holtius* werd in 1693 geboren te Voorthuizen, waar zijn vader *Gualtherus*, bovenvermeld, destijds als predikant stond en dus niet geboren te Koudekerk, zooals alle levensberichten van hem luiden. Den 9 September 1693 ontving hij in zijn geboorteplaats den H. Doop.

Als kandidaat te Koudekerk beroepen, in de plaats van zijn vader, op den 17 April 1716, werd dit beroep 8 Mei van genoemd jaar geapprobeerd door de Baronesse *van Ripperda*, als gemachtigde van haar echtgenoot, den welbekenden *Johan Willem* Bn. *van Ripperda*, ambassadeur van H.H. M. aan het Hof te Madrid. Den 9 Juni d. a. v. werd het beroep door de Classis van L. en N. R. goedgekeurd en de nieuwe leeraar op den 28 Juni 1716 te Koudekerk in den dienst bevestigd door Ds. *Johannes*

Wesselius. S. S. Th. Dr. Prof. en pred. te Leiden, die tot tekst had gekozen Amos II vs. 11. 's Namiddags intree met een rede over 2 Kon. II vs. 9—15.

Hij was een geleerd, doch tevens een bemoeiziek en driftig man en een ijverig voorstander van de rechtzinnige Dordtsche leer. Verscheidene malen worden te Koudekerk personen op aanwijzing van den predikant voor den kerkeraad gedaagd, die de „behoorlijke eerbiedigheid" jegens hem niet hadden betracht, of onrechtzinnig — tenminste volgens opvatting van den leeraar — in hun godsdienstig idee waren. Zelfs na zijn emeritaat.

Met zijn vriend *Alexander Comrie* (over wien zie Dr. *A. G. Honig's* dissertatie) schreef hij het bekende werk: „Examen van het Ontwerp van Tolerantie van de leer in de Dordr. Synode van 1619 met de leer der Remonstranten te vereenigen." Van dit werk verschenen in 1753 de „Eerste zamenspraken". Het z. g. ontwerp van tolerantie was een verdichtsel, uitgedacht, om vooral eenige voor dien tijd meer vrijzinnige godgeleerden, zooals *Alberti, J. J. Schultens* e. a. als ketters ten toon te stellen. Onder verbloemde namen had men daarbij bepaalde personen op het oog. *Holtius* draagt den naam van „*Orthodoxus*" (rechtzinnige); *Comrie* heet „*Philalethes*" (waarheidslievende); *Alberti* komt voor onder den naam „*Euruodius*" (hij, die den breeden weg houdt) *Scholtens* wordt betiteld met „*Pantanechomenus*" (allesverdragende). In 1759 verscheen het 10e stuk van dit „Examen" doch daar in de voorrede de nagedachtenis van *J. van den Honert* gesmaad werd, gevoelden curatoren der Leidsche H. S. zich gekrenkt en Holtius ontving, op last der Staten, van den raadpensionaris een ernstige waarschuwing. Tevens werd het uitgeven van naamlooze geschriften van godsdienstigen inhoud verboden.

Behalve genoemd „Examen" is van hem bekend:

„Dissertationum theologicarum varii argumenti fasciculus" 1732.

„Godgeleerde verhandeling over het oprecht geloof enz." 1747.

„Honderd en acht exempelen of voorbeelden van geheel

vroome en godvruchtige kinderen ter verwekkinge van een heylige navolginge, etc." 1749.

„Verhandeling over de ampten van den Zaligmaker en desselfs zalvingen tot die ampten".

„Antwoord aan den professor *van den Honert*, enz." 1754.

„Over de rechtvaardigmakinge des zondaars". 1757.

„Brief aan *J. J. M. Brahé*". 1760.

Hij opende in 17.. de Z. H. Synode te Gorinchem met Openb. III vs 1 tot 3. Sticht te Koudekerk het Wees- en Armhuis 2 Juni 1749. Maakt 25 Juli 1756 aan den kkraad bekend dat hij zich door aanvallen van jicht, hoofdpijn, benauwdheden op de borst en algeheele verzwakking, niet in staat bevindt zijn ambt naar behooren te vervullen en verzoekt goede getuigenis om zijn emeritaat te bekomen.

De kkraad verleent dit, daarbij verklarende dat hij het leeraarsambt met wakkerheid en getrouwheid veertig jaren heeft vervuld en bij zijn goede en zuivere leer een onberispelijken wandel heeft gevoegd, waardoor de gemeente gesticht, in getal aanmerkelijk vermeerderd en in goede orde en vrede behouden is. Met deze loffelijke getuigen, vereenigd met die der Classis, wendt Holtius zich tot de Staten v. H. en W. Fr., die hem bij besluit van 13 Januari 1757 emeritus verklaren, salvo honore et emolumentis. Hij smaakt het genoegen zijn zoon als opvolger te mogen bevestigen, doch wanneer hij zelf afscheid nam van zijn gemeente, staat nergens vermeld. Wellicht valt dit samen met de bevestiging zijns zoons.

Nicolaus Holtius overleed op zijn buitenplaats Kerkrust (wellicht dezelfde, die vroeger Lindengrond heette) 10 Februari 1773, oud zijnde 79 jaar. Ds. *J. G. van der Bell* herdacht den doode met een treffende lijkrede, naar aanleiding van 1 Thess. IV vs 13, 14. Den 9 Sept, 1773 berichtten diaconen en armmeesters aan den kerkeraad dat door de erven van Ds. Holtius aan hen was uitgekeerd het legaat van *f* 250, door wijlen Z. Ew. bij testament voor de diaconiearmen besproken.

Over hem raadplege men de diverse Biogr. Wdbn. Bovendien, voornamelijk over bovengenoemd „Examen". *Ypey*,

Gesch. der Chr. kerk 18e eeuw. VII : 162, — *Ypey en Dermout*, Gesch. der Ned. Herv. kerk III : 489 e. v., — en *Glasius*, Godg. Nederl.

Hij was tweemaal gehuwd.

1°. te Ermeloo bij Harderwijk, 3 November 1720 met *Margaretha van Oosterwyck* j.d. wonende te Harderwijk en dochter van *Jacob* en van *Clara Hellius*.

2°. te Nijmegen 21 Januari 1748 met Jkvr. *Anna Geertruida Swaen*, wonende te Nymegen. De tweede echtgenoote overleed te Koudekerk en werd daar 19 Dec. 1775 begraven. Uit het eerste huwelijk alleen de volgende kinderen:

1. *Gualtherus*, gedoopt te Koudekerk 16 Aug. 1722. Getuigen: *Salomon Mulerius* en *Clara Hellius*.

   Hij was alhier geboren 8 Augustus en werd advocaat te Leiden, later Baljuw van Noordwijk, Hillegom en Koudekerk; overleden te Leiden? 28 Nov. 1783, anders te Koudekerk, althans daar begraven 3 December.

   Huwt te Gorinchem 30 Oct. 1746 met *Isabella Maria Beusichem van der Linden*, geboren te Gorinchem in 1726, overl. te 's Hertogenbosch 10 Aug. 1769, oud bijna 43 jaar, dochter van *Mr. Hendrik* en van *Elisabeth Esther van Wingerden* en zuster der vrouw van Ds. *L. v. Meerten*, die volgt onder 17.

   Uit dit huwelijk spruiten de nog levende leden der familie *Holtius*.

2. *Clara Christina*, gedoopt te K. 4 Maart 1724, in tegenwoordigheid van *Clara Hellius*, *Leonard Goudappel* en *Christina Mulerius*.

3. *Catharina Wijnanda*, gedoopt te K. 10 Aug. 1727. Getuigen: *Salomon Mulerius* en *Wijnanda Schrijver*.

   Zij huwde te Koudekerk 29 Mei 1764 met *Joannes Bondt* geb. 1739 te Voorburg, predt. te Wilsveen, Maasland, Hillegersberg en Oostzaandam en daar overl. 12 Dec. 1779, zoon van *Joannes*, predt. te Oostblokker en Voorburg.

   Uit dit huwelijk werd 20 Maart 1765 te Wilsveen de bekende professor in de kruidkunde aan de doorl.

school te Amsterdam: *Nicolaas Bondt*, die aldaar 17 Aug. 1796 overleed.

4. *Jacob Paridanus*, opvolger zijns vaders in den predikdienst.
5. *Elisabeth*, gedoopt te K. 21 Juni 1733. Getuigen: *Jan Jacob Maurits van Brahé* en *Elisabeth Holtius*. Zij huwde 11 Mei 1756 te Koudekerk met *Adriaan François Matthaeus* j.m. van Hoorn, predikant te Wadway.

16. *Jacob Paridanus Holtius*, geboren te Koudekerk en aldaar gedoopt 15 October 1730, had tot peter en meter: *Paridanus Schrijver* en *Clara Hellius*, weduwe *Jacob van Oosterwyck*.

Hij studeerde in de theologie te Leiden en werd na het voltooien zijner studiën kandidaat. Als zoodanig woonde hij in 1757 te Koudekerk.

„Terwijl het de gunstige Voorsienigheyt behaagt uyt onse eyge zoonen Propheten en uyt onse jongelingen Nazireers te verwekken" behoefde de kerkeraad na het emeritaat van Ds. *Nicolaus Holtius* „de oogen niet verre heenen te slaen" en beriep 15 Maart 1757 met volkomen eenparigheid van stemmen (als geïnfluenceerd door den emeritus predikant, zooals uit volgende acta mag worden opgemaakt) den zoon: *Jacob Paridanus Holtius*. Op dit beroep wordt 26 Maart de approbatie van de ambachtvrouwe en 12 April die der Classis verkregen; de beroepene 24 Mei peremptoir geëxamineerd en den 12 Juni 1757 door zijn vader in den dienst bevestigd, die bij deze gelegenheid heeft gepredikt over 2 Tim. II vs 1 en 2. De bevestigde deed daarna intree met een predikatie over Psalm CXIX vs 9 en 10.

Ofschoon hij bij lange na niet de geleerdheid en groote gaven van zijn vader bezat, genoot hij door zijn zacht en innemend karakter de liefde en achting van zijn gemeentenaren. De bizonderheden uit zijn diensttijd bepalen zich tot kwesties met enkele gemeenteleden, die zich tegen de vermeende of werkelijke aanmatigingen van den emeritus predikant verzetten, doch welke door de welbespraaktheid en misschien nog meer door het overwicht, dat de oud-

leeraar op zijn kudde uitoefende (zij 't dan ook niet op altijd bevredigende wijze), werden opgelost. Bovendien rees in zijn tijd een geschil over de jurisdictie der kerken van Hazerswoude en Koudekerk, en wel over den meermalen bedoelden Hoogen Rijndijk, waarbij echter de kerk van Koudekerk haar rechten wist te handhaven.

Den 11 Dec. 1774 wordt te Koudekerk de nieuwe psalmberijming ingevoerd, welke volgens placcaat der Staten v. H. en W. Fr. van 1 October 1773 en resolutie van schout en ambachtsbewaarders van Koudekerk van 27 October 1774 moest worden aangenomen.

De leeraar preekte bij die gelegenheid uit het 3e Hoofdstuk van Paulus Brief aan de Coloss., vs 16*b*.

Jacob Paridanus Holtius overleed in den dienst der kerke 19 Dec. 1779, aan een borstkwaal, oud zijnde 49 jaar en ruim 2 maanden, een weduwe (aan wie een half jaar gratie werd toegestaan) met 3 kinderen achterlatende. Den 24en d.a.v. werd hij begraven.

Hij was 21 Augustus 1764 te Amsterdam gehuwd met *Maria Christina Roos* j. d. geboren en wonende aldaar. Zij overleed te Mydrecht en werd 16 Sept. 1809 te Koudekerk begraven. De drie kinderen waren:

1. *Maria Albertina*, geboren te Koudekerk 14 Dec. 1766, gedoopt 21 Dec. in tegenwoordigheid van *Maria Mulerius*, weduwe *Albert Roos*. Zij huwde te Amsterdam 21 Sept. 1792 met *Willem Themmen*, lid van den Raad aldaar.
4. *Nicolaas*, geb. te K. 27 Dec. 1770, ged. 30 Dec. in tegenw. van *Nicolaas Holtius*, emerit. predt en *Geertruyd Swaen*.
3. *Philippus*, geb. te K. 18 Nov. 1772 en ged. 22 dito. Als getuige fungeerde: *Philippus Roos*.

17. *Leonard van Meerten* werd geboren in Gorinchem 7 Aug. 1731 uit *Huibert van M.*, brouwer en schepen aldaar, en *Maria van Barnevelt*. Hij was de oom van Ds. *Willem Leonard Voorduin*, pred. te Gorinchem en Utrecht, (die gehuwd was met *Maria Huberta van M.*, dochter van zijn broeder *Justinus Cornelis*).

Den 3 Sept. 1754 proponent geworden te Gorinchem,

werd hij in 1755 beroepen te Arkel. Op den 31 Aug. 1755 aldaar bevestigd door *Egbertus Cappelhof*, pred. te Gorinchem. In 1769 assessor der Z.-H. Synode te Gorinchem. In 1778 praeses derzelfde Synode te Schoonhoven.

Beroepen te Koudekerk 17 April 1780, werd dit beroep 20 April door den Ambachtsheer en den 1 Mei door de Classis geapprobeerd. Hij nam dit beroep aan, deed den 30 Juli 1780 afscheid te Arkel en werd den 6 Augustus te Koudekerk in den dienst bevestigd door zijn neef *Willem Mobachius Quact*, pred. te Haarlem, met een rede over Jes. LII : 7, terwijl de nieuwe leeraar 's namiddags zijn intreerede hield naar aanleiding van Micha VII vs. 14.

In 1788 Scriba der Z.-H. Synode te Breda. Hij notuleert de handelingen van den kerkeraad van Koudekerk voor het laatst den 6 Mei 1787.

Den 18 April 1788 verzochten *T. Batelaan*, ouderling en *Johannes van Dam*, diaken en armmeester te Koudekerk, bij request en om de daarbij geallegeerde redenen, aan H. Ed. Gr. Mog. den predikant *L. v. M.* van zijn ambt in de gemeente K. te ontslaan en den kerkeraad te permitteeren een ander getrouw en welmeenend leeraar in zijn plaats te beroepen.

Welke gewichtige bezwaren tegen *L. v. M.* werden geopperd staat negens geboekt; alleen ging het request vergezeld van vier verklaringen afgelegd door drie gehuwde en een ongehuwde vrouw. De bedenkingen werden door Gec. Raden zóó gewichtig geacht, dat de Baljuw van K. op den 25en September 1788 door hen werd aangeschreven tegen den predikant het recht der Hooge Overigheid waar te nemen, teawijl den leeraar werd gelast zich van stonden aan te onthouden van 't waarnemen van zijn dienst.

De provisioneele suspensie werd wel 10 Dec. 1790 opgeheven, doch de kerkeraad bracht H. E. G. M. onder het oog, van hoe weinig nut de dienst des leeraars voortaan in de gemeente zoude zijn en zelfs groote onrust en ontstichting zoude veroorzaken. Het gevolg was dat de predikant op verzoek bij Resolutie der Staten van 13 Januari 1791 emeritus werd verklaard, salvo honore, met

behoud van tractement totdat hij in een andere plaats was beroepen en bevestigd.

Hij verkreeg zijn demissie van den kerkeraad 3 Aug. 1791 en is daarna te Wadenoyen en later te Leiden gaan wonen, alwaar hij overleed 29 October 1802, oud 71 jaren. Zie *van der Aa*, Biogr. Wdb. en Navorscher 1876. Volgens eerstgenoemden schrijver vervaardigde hij gedichten, die in boeken en tijdschriften verspreid, *geen* aandacht verdienen.

Hij is tweemaal gehuwd geweest:

1o te Gorinchem 29 September 1757 met *Barbara van Toulon*, geb. te Dordrecht 24 September 1732, overleden te Arkel 14 Febr. 1762, dochter van *Ludovicus van T.*, predikant te en van *Alida Maria de la Coste.*

2o te Leiden 8 Februari 1763 met *Cornelia Catharina Beusichem van der Linden*, geb. te Gorinchem 1 Nov. 1729, overleden te Gouda 11 Maart 1807, dochter van Mr. *Hendrik* en van *Elisabeth Esther van Wingerden*, en zuster van *Isabella Maria B. v. d. L.* echtgenoote van *Gualtherus Holtius Nic. zoon*, hiervoren vermeld.

Uit het eerste huwelijk 4, uit het tweede ook 4 kinderen van wie die uit de eerste echtgenoote allen jong zijn overleden. De andere waren:

1. *Dr. Huibert Eliza van Meerten*, geb. te Arkel 4 Juli 1764, geneesheer te Rotterdam. Ongeh. overl. te Amsterdam 15 Jan. 1792.
2. *Hendrik van Meerten*, geb. te Arkel 9 April 1766, predikant te Wadenoyen, Schermer en Gouda, waar hij in 1830 emeritus werd en als schoolopziener in het 3e District 14 Sept. 1830 overleed. Hij huwde te Bommel 6 October 1794 met *Anna Barbara Schilperoort*, geb. aan de Geestbrug onder Voorburg 3 Januari 1778, overl. te Gouda 14 Februari 1835, dochter van *Dirk* en van *Adriana Theresia van Brekelenkamp*. 6 kinderen.

   A. B. van Meerten-Schilperoort is de bekende schrijfster. Zie *Winkler Prins*, Geill. Enc. X : 711 en *Fred. en v. d Br.* Biogr. Wdb.
3. *Lambertus v. M.*, geb. te Arkel 17 April 1769. Raad

van Delft en Directeur van het Magazijn v. Geneesmiddelen aldaar. Ridder O. N. L. Overl. te Delft 5 Dec. 1855. Huwde te Dordrecht 30 April 1797 met *Adriana Maria Gregoor*, geb. te Dordrecht 22 Januari 1779, overl. te Delft 10 Dec. 1862, dochter van *Nicolaas* en van *Sijbilla Christina de Leeuw*. 7 kinderen.

4. *Elisabeth Esther van Meerten*, geb. te Arkel 14 Nov. 1770, overl. te Leerdam 23 Januari 1838, gehuwd te Wadenoyen 13 Dec. 1791 met Ds. *Johannes Hermanus Krom*, geb. te Tiel 8 Maart 1768, predt te Ochten, Noordeloos, Poortvliet, Loenen aan de Vecht en Gouda, waar hij overleed 23 Dec. 1827. Zie over hem en zijn vader Biogr. Wdb. v. *Fred. en v. d. Branden*, en over hemzelf Glasius.

Zie de familie *van Meerten*: Alg. Ned. Fam. XIV : 162 e. v.

18. *Reinier Sweigholt*, geboren 1763, werd, kandidaat zijnde, op den 9 Maart 1786 beroepen te Voorst, deed daar intree 4 Mei 1880 en stond aldaar tot 16 October 1791.

Den 26 Mei 1791 beroepen te Koudekerk, werd dit beroep terzelfder dage geapprobeerd door *Hendrik Holtius Lans*, ambachtsheer van K., terwijl de goedkeuring der Classis eerst 1 Augustus werd verkregen. *Sweigholt* werd daarna op den 30 October te Koudekerk bevestigd door *Arie van der Goes*, predt. te Woubrugge, die tot tekst koos Luc. VI vs. 40b. De bevestigde deed intree met 1 Cor. IX vs. 16b.

Hij beleefde hier het stormachtige tijdvak der prinsgezinden en patriotten, echter niet zonder daarin onzijdig te blijven. Integendeel, als een der grootste ijveraars voor de partij der eersten, weigert hij bij gelegenheid der ratificatie en uitwisseling van het Tractaat v. Alliantie tusschen Frankrijk en de Bataafsche republiek een dankstond te houden, wat hem door de Municipaliteit van K. was verzocht. Hij meldt bij missive van 10 Juni 1795 aan genoemd college zijn weigering en verklaarde daarbij uitdrukkelijk „dat hij ten minste voor zich zelven den beminnelijken Godsdienst zoude onteeren, door het houden

van zoodanig dankuur." De Municipaliteit, verontwaardigd over dergelijke uitdrukking en daaruit besluitende „dat mitsdien van den predikant niets anders te wagten is, dan dat hij met alle vermoogen de beginsels van Vryheid en Gelykheid zal tegengaan en het vorig bewind (zoo veel mogelijk) opentlyk of onder de hand zal handhaaven, waardoor eenvouwige en ligtgelovige Menschen gevaar loopen op den dwaalweg te worden gebragt, of gehouden", — vindt 15 Juni goed (na ingekomen rapport van het Comité van Waakzaamheid te K. betreffende het verhandelde met het Comité van Alg. Waakz. van de Prov. Representanten) den Predikant Sweigholt uit zijn bediening te ontzetten met last om zich van stonden af aan te onthouden van alle zaken, den dienst betreffende, latende hem zes weken om tot ontruiming der pastorie over te gaan.

Sweigholt heeft dus geen afscheid van de gemeente kunnen nemen. Met hem worden twee prinsgezinde kerkeraadsleden, *Jasper van der Bijl* en *Hendrik van den Berg* uit hun bedieningen ontzet. Waar de predikant ging wonen, bleef mij onbekend. Wel weet ik dat hij twee jaar later, nog buiten bediening zijnde, te Neder Hemert werd beroepen en dit beroep aannam. Hij stond aldaar van 9 Juli 1797—13 Januari 1799 en daarna te Geldermalsen (20 Januari 1799—20 October van dat jaar), te Mijdrecht (3 Nov. 1799—14 Maart 1802), te Hillegom (28 Maart 1802—16 Oct. 1803), te Zalt-Bommel (30 Oct. 1803—30 Maart 1806), te Zierikzee (13 April 1806—30 Sept. 1810); daarna ontvangt hij zijn laatste beroep naar Loenen, waar hij den dienst aanving op den 21 October 1810. Terwijl hij hier als predikant in dienst is, wordt hem de gelegenheid geopend weder in zijn vroegere standplaats te Koudekerk, terug te keeren. Dit geschiedde in October 1813. (Zie verder op *Simon Eland*). Hij geeft daaraan echter geen gehoor, bedankt voor Koudekerk en verbindt zich vaster aan zijn tegenwoordige standplaats door een prediking over 1 Thess. III vs. 8.

Den 25 October 1835 herdacht hij zijn 25-jarigen dienst te Loenen met 2 Cor. IV : 1, 2 en overleed niet lang daarna, 3 Maart 1836 te Loenen, oud zijnde ruim 72 jaren,

een weduwe nalatende. Ds. *J. Hondius* predt te Vreeland, herdacht zijn dood met Hebr. XIII vs. 7.

Sweigholt is tweemaal gehuwd geweest.

1°. met *Gesina de Ruyter*. Zij overleed te Koudekerk en werd daar 16 April 1792 in de kerk begraven.

2°. te Koudekerk 28 Juli 1793 met *Adriana Catharina Vosmaer*, geboren te 's Gravenhage 6 Januari 1755, overleden te Utrecht 22 Januari 1839, weduwe van den Koudek. ambachtsheer *Hendrik Holtius Lans* en daardoor moeder van den zeer bekenden *Adrianus Catharinus Holtius*, hoogleeraar te Utrecht. Over haar en haar geslacht zie men: Heraldieke Bibliotheek 1873 bldz. 328.

Wij vonden van *Sweigholt* maar twee kinderen (te Koudekerk) vermeld.

1. kind, begraven 21 Febr. 1792 te K.
2. *Jacob Henric*, geb. te K. 30 Maart 1792, gedoopt aldaar 9 April, in tegenwoordigheid van *Hermen Groenewoudt* en van *Gesina Krikke*.

   Dit kind stierf te Amsterdam en werd te K. begraven 4 Dec. 1792.

19. *Simon Eland* werd te Delft geboren 26 Februari 1768 uit het huwelijk van *Cornelis* met *Petronella Bouwmeester Hendriksdr*. Zijn vader stierf te Koudekerk 23 Juli 1809; zijn moeder ook aldaar op den 5 Juni 1818, oud circa 74 jaar.

Hij studeerde in het Staten-College te Leiden, waar hij 21 Sept. 1785 als student werd ingeschreven. Op den 8 Aug. 1791 als kandidaat bij de Classis van Leiden en Neder Rijnland aangenomen, beriep men hem 30 Nov. 1791 als predikant te Reeuwijk, alwaar hij den 15 April '92 werd bevestigd. Hij stond op zijn eerste standplaats tot 31 Januari 1796.

Den 4 December 1695 was hij n. l. beroepen te Koudekerk, na het bedanken van *Ds. Johannes la Verge*, predt. te Heinenoord en van *Ds. Dirk Halder*, id. te Valkenburg. — Het beroep werd thans geapprobeerd, in plaats van door den ambachtsheer, door de Municipaliteit van Koudekerk (voor zooverre de leden daarvan tot den Herv. godsdienst

behoorden) en door Gecommitteerden uit het Stemgerechtigde Volk. De goedkeuring der Classis („zonder te treeden in 't geen bij vervolg van tijd ten opzicht van het recht der bijzondere Heerlijkheden nader zal worden geresolveerd") kwam in op den 18 Januari 1796.

Eland wordt daarop te Koudekerk 14 Februari 1796 bevestigd door *Ds. Leendert Grendel*, predt. te Sluipwijk, aan wien *Ds. Vatebender*, predt. te Hazerswoude en consulent, deze commissie op vriendelijk verzoek had afgestaan. De bevestiger koos daarbij tot tekst Matth. XXIII vs. 10b, terwijl de nieuw beroepen leeraar zijn intrede deed met 2 Cor. IV: 5.

Hij wordt alles behalve vriendelijk in zijn nieuwe gemeente ontvangen, ten minste door sommigen (die we voor sterk-prinsgezind houden) en klaagt 2 October 1796 in den kerkeraad over „de bruutaale en slegte handelwijze en 't gedrag van sommigen uit de gemeente bij de laatste Huysbezoekinge gehouden." Ook de commissie uit den kkraad, die hem daarbij vergezelde, werd hoogst onvriendelijk bejegend.

In 1798 bestond zijn gemeente uit 671 zielen, in 1805 was dit getal gedaald, men telde er 603, waaronder 165 lidmaten. Hij genoot in laatstgenoemd jaar *f* 650 uit 's landskas, — *f* 120 aan kindergeld, — en ontving van kerkmeesters een jaarl. toelage van *f* 100. Hij had vrij genot der pastorie, maar deelde nog niet in school- of academiegelden. De *f* 650 en *f* 120 moest hij ontvangen op het kantoor der geestelijke goederen te Delft, — de *f* 100 kwamen voort uit zekere nobele testamentaire dispositie van wijlen den Heer *Lans*, Vrijheer van Koudekerk. De kk. bedieningen werden destijd uitgeoefend door 3 ouderlingen, 2 armmeesters, 3 kerkmeesters, 1 koster, tevens voorzanger, voorlezer en bode. Vermits in de kerk geen orgel aanwezig was, kon er van een organist geen sprake zijn.

Eland was een aanhanger der patriottische partij, doch geen drijver. Later toen de partijen tot verbroedering neigden, kwam 's mans edel karakter treffend uit. Wetende dat verscheidene van zijn gemeenteleden nog altijd het heengaan van den door hen hoogvereerden en beminden

Sweigholt betreurden, verzocht hij 21 Juli 1813 van zijn bediening te worden ontheven, salvo honore et stipendio, om aldus *Sweigholt* in de gelegenheid te stellen naar zijn voormalige standplaats terug te keeren.

De kkraad, dit besluit hoogelijk waardeerende, wil van zijn kant den leeraar een blijk van achting en genegenheid geven en besluit met eenparige stemmen, dat bij alle vacature's, welke zich zouden voordoen, de herderlijke bediening aan *Eland* zou worden aangeboden, om indien dit Z.Ew. omstandigheden toelieten, opnieuw dit ambt te aanvaarden.

Daarna wordt het beroep op *Sweigholt* uitgebracht, die echter geen redenen vindt zijn gemeente Loenen, waaraan hij zeer gehecht was, te verlaten. Hij bedankt voor Koudekerk, tegen verwachting van den kkraad, en toen *Eland* zich ten sterkste opgewekt gevoelde zijn nedergelegd ambt weder te hervatten en daarvan op een opene en loyale wijze aan den kkraad kennis geeft, ... weigert deze aan *Eland* van het hem toegezegde recht gebruik te maken. De kkraad adresseert zich zelfs tot de Classis en deze renvoyeert partijen aan den Minister van B. Z. Deze disponeerde in dier voege, dat alle manslidmaten zouden worden opgeroepen om te decideeren of de dienst van Ds. *Eland* hen bij voortduring aangenaam of onaangenaam zijn zou. Bij groote meerderheid besluiten de opgeroepenen tot het eerste, waarop *Simon Eland* zijn dienst in de gemeente van Koudekerk hervat.

Hij smaakt het genoegen zijn gemeente in getal te zien toenemen (in 1820 waren er 680 zielen, waaronder 200 lidmaten en in 1830 263 lidmaten), terwijl rust en vrede in de vroegere woelige gemeente waren teruggekeerd. Den 7 October 1821 herdenkt hij zijn 25-jarige ambtsvervulling te Koudekerk, onder vele blijken van belangstelling. Van het gemeentebestuur ontving hij een expresselijk daarvoor vervaardigde gouden medaille en van den kerkeraad een gouden bril.

Toenemende verzwakking van zijn gezichtsvermogen noodzaakt hem tien jaren later zijn emeritaat aan te vragen. Hij geeft in de kkraadsvergadering van 26 Sept. 1831 kennis dat Z. M., bij besluit van 6 Sept. tevoren, hem dit

met ingang van 1 Januari 1832 heeft toegestaan, salvo honore et stipendio. Doch hij heeft het genoegen van de hem toegedachte rust niet mogen smaken. Op den 12 December overleed hij te Koudekerk aan een toeval, nalatende een weduwe die (op verzoek van den kerkeraad) voor het gratiejaar bedankte. Den 18en December trad de consulent, Ds. *A. van Witsenburg*, predt te Hoogmade, voor de gemeente op en hield een treffende lijkrede naar aanleiding van Openb. XIV: 13. *Eland* werd te Koudekerk op het kerkhof begraven; zijn grafzerk draagt het volgende opschrift:

S. Eland
12 December 1831.
Neem dan vrij dit stof, o aarde!
Tot het stof, dat gij bedekt;
Eens herrijst hij weer in waarde
Door Gods almagt opgewekt.

Hij was driemaal gehuwd geweest.

1o. met *Elisabeth van den Briel*, overleden te Koudekerk en daar in de kerk begraven 21 April 1801.

2o. te Koudekerk, 31 Mei 1802, met *Margaretha Spoors*, geboren te Hazerswoude, overleden te Koudekerk 24 April 1814, oud 56 jaar, en den 28 d. a. v. in de kerk begraven. Dochter van den baljuw *Gerard* en van *Catharina Wijs*.

3o. te Koudekerk, 3 Mei 1821, met *Maria Anna van Baggen*, geboren te Voorhout, weduwe van *Joannes Arnoldus Lette* en dochter van *Nicolaas Jan van Baggen* en van *Cornelia Oosterland*.

Uit het eerste huwelijk alleen de volgende kinderen:

1. *Gerard*, geb. te Koudekerk 6 Febr. 1797, en gedoopt 19 Febr., waarbij de vader als getuige stond. Dit kind werd 9 Maart van hetzelfde jaar te K. begraven.

2. *Elisabeth Simonda Hendrica*, geb. te Koudekerk 30 Januari 1798, en gedoopt 25 Februari, waarbij de beide ouders als getuigen stonden.

   Zij huwde te Koudekerk op den 8 Mei 1822, ge-

lijk met haar zuster, met *Cornelis Anemaet*, oud 34 jaar, schout, secretaris en notaris te Oude Tonge, geboren te Nieuwe Tonge als zoon van den notaris *Pieter Anemaet* en van *Arendje van der Valk*.

3. *Margaretha Spoors*, geb. te Koudekerk 22 Maart 1799, en gedoopt 21 April. Getuige: *Elisabeth van den Briel*, inplaats van *Margaretha Spoors*.

   Marg. Spoors Eland huwde te Koudekerk, tegelijk met haar zuster, op den 8 Mei 1822 met *Martinus Adrianus Hartevelt*, oud 26 jaar, bierbrouwer te Leiden. Geboren te Leiden als zoon van *Adrianus Hartevelt*, burgemeester dier stad, en van *Helena Johanna van Niel*.

4. *Gerard Spoors*, geboren te Koudekerk 17 Februari 1801, en gedoopt 22 Maart in tegenwoordigheid van *Gerrit van Deventer*.

   Gerrit Spoors Eland was lange jaren kerkelijk ontvanger en later burgemeester van Koudekerk en overleed aldaar ongehuwd op den 18 December 1858.

20. *Willem Coenraad Blanken*, werd te Leiderdorp geboren 8 Februari 1808. Of hij verwant was aan de familie *Blanken*, die vele predikanten bij de Ned. Herv. onder hare leden telde, en nòg telt, is mij onbekend.

Als candidaat bij het Prov. Kbst. van N.-H., werd hij aangesteld tot hulpprediker te Koudekerk in 1831. Hij beviel aan deze gemeente zóó wel, dat men bij het overlijden van *Eland* pogingen wilde aanwenden om hem voor Koudekerk te behouden en hem dus aan *Vrouwe A. C. Sweigholt, geb. Vosmaer* als de te beroepen predikant voorstelde. Deze maakt, wegens begane fout in de formaliteiten voor het beroep, bezwaar haar toestemming te verleenen, doch na eenig over- en weerspreken wordt overeenstemming verkregen en den 6 Februari 1832 *Blanken* tot vast predikant beroepen. Het beroep door de Ambachtsvrouwe geapprobeerd 18 Februari, en eenigen tijd later door de Classis, wordt *Blanken* 1 April 1832 te Koudekerk in zijn dienst bevestigd door Ds. *Arnoldus Cornelis Lorentz*, pred. te Oudewater. Hij zelf doet intree met Matth. XXVIII vs. 29.

Den 11 October 1832 wordt hem meegedeeld dat kerkvoogden en notabelen het gewoon tractement met *f* 100 hadden verhoogd. Uit dankbaarheid daarvoor, verbindt hij zich voortaan des winters 10 wekelijksche avondgodsdienstoefeningen te houden, boven de gewone op Oudejaarsavond en op Goeden Vrijdag. Den 10 April 1835 wordt een schikking getroffen met Hazerswoude omtrent de bediening van het avondmaal. Volgens een onbekende overeenkomst werd dit tot nu toe in beide gemeenten slechts drie, — doch van nu af viermaal gehouden en dus als zoodang in overeenstemming gebracht met de synodale verordeningen

Hij collecteert sedert 4 Sept. 18 40bij het huisbezoek voor bijbel-, zending- en tractaatgenootschap en verstrekt voor een deel van dat geld bijbels en gezangboeken aan onvermogende gemeenteleden. De gemiddelde opbrengst dezer collecte bedroeg de niet onaanzienlijke som van *f* 50.

Hij neemt een werkzaam aandeel in de afschaffing van de kermis en smaakt het genoegen na herhaalde betoogen daarover, door den kerkeraad en later door hem alleen tot het gemeentebestuur gericht, de kermis eerst tot de werkdagen bekort en later al meer ingekrompen te zien. (Zie kk. acta van 17 Juni 1850 en van Mei 1854). Daarentegen verbindt hij zich 10 Dec. 1851 op aansporing van de predikanten uit den ring Alfen, om den Goeden Vrijdag te herdenken en op dien dag tweemaal godsdienstoefening te houden.

In zijn tijd ging de Herv. gemeente te Koudekerk snel vooruit. In 1844 waren er behalve de schoolkinderen, 172 catichisanten; in 1843 deden 17 belijdenis des geloofs, in 1845 daarentegen 30, terwijl het aantal catechisanten 192 beliep.

In 1856 bestond zijn gemeente uit 1012 zielen, waaronder 256 catechisanten. Zijn tractement werd 1 Januari 1872 met nog *f* 50 verhoogd.

Hij verkrijgt zijn emeritaat, salvo honore en met *f* 750 pensioen, met ingang van 1 Juni 1875. Neemt als gevolg daarvan den 30 Mei 1875 met een rede over Handel. 41 en 42 hartelijk afscheid van zijn gemeente, na haar één

jaar als hulpprediker en 43 jaren als leeraar te hebben gediend. Na afloop der godsdienstoefening zong de gemeente Z.Ew. de zegenbede toe, vervat in het laatste vers van Psalm 134, waarna op verzoek van den predikant werd aangeheven het 3e vers van Psalm 133.

Hij verliet de gemeente, die zeer aan haar leeraar gehecht was, en waar hij ook thans nog verre van vergeten is, en vestigde zich te Leiden.

In den morgen van den 5en December 1877 verliet hij in goede gezondheid zijn nieuwe woonplaats en keerde er niet weder. In den spoortrein nabij Utrecht door een beroerte overvallen, werd hij naar het ziekenhuis aldaar overgebracht, waar hij den volgenden morgen in 69jarigen ouderdom overleed.

Blanken was gehuwd met *Johanna Bonnier*, geboren te 's Gravenhage 13 December 1803. Zij overleefde haar beminden echtgenoot slechts één jaar en verwisselde 29 Nov. 1879 het tijdelijke met het eeuwige. Uit hun echt waren te Koudekerk de volgende acht kinderen geboren:

1. *Johannes Willem Coenraad*, geb. 28 Oct. 1832.
2. *Anna Margaretha*, geb. 10 Mei 1834, overl. te Koudekerk 31 Januari 1855.
3. *Adrianus Theodorus*, geb. 23 Aug. 1835.
4. *Gerardus Hendrikus*, geb. 19 Januari 1837. In 1863 als O. I. ambtenaar naar Java vertrokken.
5. *Maria Anna*, geb. 15 Sept. 1839. Huwt te Koudekerk 27 September 1866 met *Gerardus Japikse*, genees-, heel- en verloskundige te Nieuwkoop, oud 27 jaar, geb. te Leiden, zoon van *Jean Japikse* en van *Maria Christina Vogelezang*.
6. *Johanna Catharina*, geb. 4 Maart 1841, † 19 April d. a. v.
7. *Johannes Gijsbertus*, geb. 1 April 1842.
8. *Johanna Catharina*, geb. 13 Dec. 1844. Huwt 17 Juli 1873 te Koudekerk met *Gerrit Jan Dijkerman*, oud 42 jaar, geboren te Amerongen, hoofd van een bloeiende kostschool en bekend instituut te Rhenen, zoon van *Hendrik Albert* en van *Gerhardina Johanna Obbink*.

Den 9 Dec. 1867 geschiedde de instelling van het kiescollege. De eerste daardoor beroepen predikant was:

21. *Jacob van 't Hooft*, geboren te Leiden 18 Juli 1843 en kandidaat bij het Prov. Kbst. van Z. H. in 1869. Voor zijn overkomst naar hier, stond hij als predikant te 's Heerenhoek (20 Maart 1870—5 Januari 1873), te Nisse (12 Januari 1873—12 Maart 1874) en te Bruinisse (19 April 1874—9 Juli 1876).

Op den 25 April 1876 werd hij beroepen te Koudekerk. Dit beroep aangenomen hebbende, werd hij daar op den 16 Juli 1876 bevestigd door Ds. *Johannes Drost*, pred. te Leiden, met I Tim. VI : 6*b* terwijl hij zelf zijn intrede hield met 1 Cor. I vs. 23 en 24.

Hij stond te Koudekerk slechts drie jaren. In Augustus 1879 verroepen naar Koudekerk in Zeeland, deed hij alhier afscheid 9 November 1879 met een rede naar aanl. van Matth. XXIV vs. 42.

Sedert 2 September 1888 staat hij als pred. te Vlaardingen.

Hij huwde te 's Gravenhage 9 Maart 1870 met *Ferdinanda Catharina Stutterheim*, geboren aldaar op den 13 September 1846. Zij is zuster van Ds. *F. W. St.* (te voren Ev. Luth. pred. te Stadskanaal en te Middelburg, en sedert 1876 pred. bij de Ned Herv. gem. resp. te Oosterland, Austerlitz en Ginneken).

Uit dit huwelijk sproten onder andere:

1. *Antonia*, geb. te 's Heerenhoek, 12 Dec. 1873,
2. *Huberta Frederika*, geb. te Nisse, 18 Maart 1873,
3. *Jacob*, geb. te Koudekerk 15 Sept. 1876,
4. *Nicolaas Johannes*, geb. te Koudekerk 20 Oct. 1878.

22. *Willem Klercq* werd geboren te Naarden 3 Sept. 1834 uit *Johannes Frederik Klercq* (geb. 4 Oct. 1794) en *Cornelia Margaretha Scholl van Egmond* (geb. 4 Aug. 1803).

Zijn vader was een verdienstelijk artillerie-officier, die onder de dappere verdedigers van de Citadel van Antwerpen heeft behoord en daar ook gekwetst is geworden. Hij wordt vermeld bij *Bosscha*, Neerl. Heldendaden te land III : 768, doch heet daar verkeerdelijk *Klerck*.

Willem Klercq werd kandidaat bij het Prov. Kbst. van

Col. in 1869. Hij stond eerst als pred. te Engwierum (31 Oct. 1869—3 Mei 1874) en te Hijkersmilde (10 Mei 1874—7 Nov. 1880).

Op den 2 September 1880 werd hij beroepen naar Koudekerk en nam dat beroep aan. Hij werd hier op den 14 Nov. 1880 bevestigd door *Ds. Arius Keers*, predt. te Hazerswoude met een rede over Joh. III vs. 36. Hijzelf deed intree met Joh. IV : 39—42.

Sedert 1886 is hij onafgebrokèn Scriba van het Classicaal Bestuur van Leiden en Praetor en Questor van den Ring Alfen. Hij beleefde hier het tijdvak der doleantie, die in zijn gemeente een betrekkelijk kalm verloop had. Niet alzoo in de naburige gemeente Leiderdorp, waar de predikant, *Ds. G. Vlug* verreweg het grootste deel der kerkelijke gemeente in de nieuwe richting leidde. Het aan de vroegere begrippen getrouw gebleven deel zag reikhalzend uit naar de prediking der oude richting, doch geen der ringpredikanten durfde op zich nemen in de onrustige gemeente een liefdebeurt te vervullen.

Toen nu niemand daarvoor te vinden was, gevoelde *Ds. Klercq* zich ten sterkste opgewekt de door anderen onmogelijk geachte taak te volbrengen. En nu geschiedde er een feit, volstrekt eenig in de Nederl. kerkgeschiedenis.

Begeleid door een escorte van dragonders deed de Koudekerksche predikant 8 Aug. 1886 zijn intocht in de gemeente Leiderdorp. Niet op *zijn* verlangen echter gebeurde dit, doch de dreigende houding van de inwoners deed de regeering der plaats hiertoe overgaan. En in de kerk waren gewapende rijksveldwachters aanwezig om de verstoring der godsdienstoefening met geweld te beletten. Dank zij de genomen maatregelen liep alles in de beste orde af, maar diep grievend moet het voor den getrouwen leeraar zijn geweest zijn loffelijke daad zoowel in dagbladartikelen als naamlooze geschriften op heftige en onaangename wijze te zien aanvallen.

Hij heeft zich genoodzaakt gezien zijn handelwijze eveneens door den druk openbaar te maken en als gevolg daarvan verscheen (onder diverse andere brochures van zijn

hand) „Leiderdorp. Bijdrage tot de kennis van de geschiedenis der kerkelijke beroerten" 's Gravenhage, W. A. Beschoor, 1886.

Algemeen bemind bij zijn dorpsgenooten, zeer bevriend met en hooggeacht door zijn collega's uit den omtrek, ook al verschillen ze van hem in zienswijze, zet hij sedert zijn herderlijk dienstwerk te Koudekerk voort.

Hulpvaardig en voorkomend als hij is voor ieder, die zijn raad en hulp komt vragen, stelde hij op hoogst welwillende wijze al het hem toevertrouwde materiaal ter beschikking van den samensteller dezer studie, terwijl ook meermalen zijn particuliere bibliotheek daarbij met vrucht werd geraadpleegd.

Daarom aan hem onzen beleefden en dankbaren groet!

Ds. *Willem Klerck* huwde tweemaal.

1o. als beroepen predt te Engwierum, op den 20 October 1869 te Sambeek met *Anna Elisabeth Lucretia van Eeden*, geb. te Demerary 8 Dec. 1831, overleden te Koudekerk 22 Juni 1884, dochter van *Pieter* en van *Petronella Jacqueline Christine Borloz.*

Hij is daarna 18 October 1888 te Koudekerk hertrouwd met *Marÿtje Geelhuysen*, geboren te Amsterdam 17 Februari 1850, dochter van *Pieter Johannes* en van diens tweede echtgenoote *Anna Elisabeth Jansz.*

Zij is de halfzuster van Ds. *Jacobus Cornelis Geelhuysen* geboren te Amsterdam 29 Dec. 1847 (uit de eerste echtgenoote *Anna Maragretha Koppe*). Deze werd in 1871 kandt bij het Evang. Luth. kerkgenootschap, was van 1872—73 hulppr. te Leerdam, werd daarna 7 Sept. 1873 predt te Brielle en Hellevoetsluis, en 1875 te Middelburg, 11 Mei 1884 bij de Hersteld Ev. Luth. gemte te Helder en Huisduinen en is sedert 8 Sept. 1889 predt bij de E. L. Gem. te Gouda.

* * *

De hier behandelde gemeente behoort tot de Classis van Leiden en den Ring van Alphen. Zij telt circa 900 zielen, heeft vrij beroep door middel van een kiescollege en eigen beheer. Haar voorganger behoort tot de rechtzinnige richting op godsdienstig gebied.

Koudekerk. — Ned. Herv. Gemeente.

Ouderlingen.

(over de laatste 25 jaren was het onderzoek moeielijk).

Baanen, Claas, 1749—52, 60—63;
Baene, Mouringh 1676—79;
Batelaan, Teunis 1788—93;
Bergh, Hendrik van den, 1707—10, 14—18;
Berg, Hendrik van den 1794, ontzet 1795, 1808—11;
Berg, Jacobus van den 1795—98;
Berg, Cors van den, 1753—56, 59—62, 67—70, 73—76;
Bie, Cornelis van der 1800, 1802—5, 11—15, 23—26, 42—49;
Bockhoven, Cornelis Cornz. 1678—81, 84—87;
Boere, Cornelis 1814, — overl. 1815;
Bogaardt, Claas Egbertsz. 1765—68;
Breekland, Ary 1792—95;
Breekland, Willem 1761—64, 75—78;
Broekhuizen, Jacob, 1852—overl. 1855;
Butterman, Hendrik Cornz. 1682—85, 88—93, 98—1701, 4—7, 10—13;
Buytendijk, Aryen Derksz. 1699—1702, 5—8, 12—15;
Byl, Jasper van der, 1793, ontzet 1795, 1810—12, 16—22.
Campen, Jacobus van, 1702—5, 11—14;
Claveren=Klaveren.
Craen, Jacob Gerritsz. 1667;
Cunaeus, Everhard, Henri Jean, 1848—54, 55—64;
Dorrepaal, A. 1876 tot zijn dood 25 Nov. 1900.
Dorrepaal, Gerrit. 1866—72;
Dyck, Dirck Aryensz. van 1677—80;
Egmond, Dirk van, 1803—6;
Egmond, Jan van 1875 tot zijn dood 26 Aug. 1893.
Egmond, Willem van, 1844—50, 51;
Geneugte, Willem van de 1729—32, 40—vertr. naar Leiderdorp in '42;
Grasacker, Paulus, 1724—27, 36—40;
Grieken, Pons Jansz. v. 1708—11;
Groenendyck, Cornelis Jansz. 1776—77;
Groenendijk, Jan Cornelisz. 1686—89, 95—98;
Groenevelt, Doede Jansz. 1697—1700, 1703—6, 9—12;
Groenevelt, Jacob Doedensz. 1719—22, 1725—28, 31—34;
Groenevelt, Ary Doedensz. 1728—31, 34—37;
Heussen, Willem van, 1739—43;
Heyningen, Ary van, 1764—67, 71—74;
Heyningen, Dirk van, 1768—71;
Heiningen, Jan van. 1870—76, 98—;
Horst, A. van der, 1901—
Jong, Gerrit de, 1821—24, 30—37, 40—†43;
Jong, Johannes de, 1845—48;
Jonge, Josephus Willem de, 1798—1804;
Jongeneel, J. vóór en na 1899;
Kasbergen, Willem, 1795—96;
Klaveren, Claes Willemsz., v. 1680—overl. '83.
Klaveren, Jan van, 1766—69;
Kloppenburg, Jacob, 1829—36;
Kraan = Craen;
Kruk, Nicolaas v. der, 1785—92, 96—1802;
Kwakernaak, A., 1893—;
Kwakernaak, Willem 1850—56, 64—70;
Laar, Andries Martinus van de, 1854—70;

Lee, Klaas van der, 1871—73, 75— † ± Juli 1875;
Leeuwen, Baarthout Pietersz. v. 1720—23, 33—36;
Lelyvelt, Maarten Dirksz., 1681—84, 87—90, 94—97, 1701—4;
Lelyvelt, Hendrik Vincent, 1721—24, 27—30, 32—35;
Leyden, Pieter van, 1774—77, 81—84;
Maaskant, Jacob, 1778—82;
Maat, Arie, 1849—overl. 1851;
Marcus, Pieter, 1835—overl. 1840;
Mark, Hermanus v. der, 1776—79, 86—89, 97—1802;
Menlen, Willem v. der, 1726—29;
Meurs, Barthol. van, 1800—1803;
Meurs, Ary van, 1824—27;
Molenaar, Dirk, 1817—20;
Molevliet, Willem, 1781, overl. 1 Oct. 1781;
Neut, Hendrik v. der, 1738, overl. '41 of 1742;
Ommeren, Hermanus van, 1807—10, 13—16, 20—23, 26—29;
Oosten, Dirk van, 1816—19, 22—25;
Oostenrijk, Cornelis, 1757—60;
Oostenrijk, Klaas, 1787—94;
Outshoorn, Cornelis Jansz., 1715—19, 22—25;
Outshoorn, Cornelis Willemsz., 1735—38, 43—46;
Overgavw, Maarten, 1745—48, 51—54, 58—61, 63—overl. in 64 of 65;
Petri, Pieter, 1856—65;
Plempert, Pieter Willemsz., 1718—21;
Rhyn, zie Rijn;
Roest, Gerrit, 1805—8, 18—21, 24—35;
Ryn of Rhijn, Derck Claasz. v., 1706—9;
Ryn of Rhijn, Ary van, 1727—30;
Ryneveld, Pieter, 1769—72, 77—81;
Ryneveld, Pieter, 1836—42;
Ryneveld, Klaas, 1806—overl. in 9 of 10;
Sanden, Ary v. der, 1779—83;
Sluys, Floris Jeronimus v. der, 1667;
Sopjes, Olfert Johannes 1865—68;
Spoors, Gerard, 1782—85;
Sprey, Jacob, 1872—74, 74—84, verh.;
Spruytenberg, A., 1892 tot zijn dood April 1897;
Staveren, Claas van, 1755—58;
Steenwijk, Jecob Goossen, 1683—86. 89—94, 1700—3;
Taat, Dirk, 1746—49, 52—55;
Turkenburg, Gerrit, 1784—87, 95—97;
Vaart, Pieter v. der, 1783—86;
Vaart, Cornelis v. der, 1804—7;
Veen, Gerrit Hendriksz. v. 1690—95;
Verbaan, Dirk, 1744—47, 50—53, 56—59, 62—66, 70—73;
Verburg, Goris, 1837—overl. 44;
Verduyn, Jan Dame, 1678—overl. 22 Oct. 1678;
Verhoef, Bouwe Willems, 1667, 73—76, 79—82, 85—88, 93—96;
Vermij, Cornelis, 1741—44, 47—50, 54—57;
Victory, Hendrik Jansz., 1676—78;
Victory, Maes Hendriksz., 1696—99;
Vliet, Cornelis van, 1843—overl. 1844;
Vos, Lubertus, 1772—75;
Vromesteyn, Jan Olofsz., 1713—17;
Wouw, Dirk, 1742—45, 48—51;
Yperlaen, Claas Willemsz., 1717—20, 23—26, 30—33, 37—overl. 29 Nov. 1738;

Diakenen.

(over de laatste 25 jaren was het onderzoek moeielijk.)

Aryszoon, Cornelis, 1793—95;
Baane, Claas, 1740—42;
Barkey, Henri 1868—70;
Berg, Hendrik Jansz. v. d. 1689—93;
Berg, Cors van den 1747—49;
Berg, Hendrik v. den, 1785—87, 92—93;
Bie, Cornelis v. der, 1800—1801;

Binnendijk, Ary, 1749—51;
Blom, Johannes de, 1770—72;
Boere, Cornelis, 1802—1806;
Bogaardt, Claas Egbertsz, 1761—63;
Booman, Mattheus Cornelisz., 1683—85, 90—94;
Booman, Dirk Gerritsz., 1667—99, 1704—6;
Boon, A. v. der, 1880—1887;
Borsselen, Hermanus v., 1787—overl. '91;
Bos, Dirk van den, 1758—60;
Bouman = Booman.
Breeckland, Adriaan Hendriksz., 1678;
Breeklandt, Willem, 1757—59;
Breekland, Ary, 1782—84;
Breekland, Thomas, 1808—10;
Bronkhuyzen, J. M. 1874.
Burg, Johannes v. d., 1694—97, 1701.
Butterman, Hendrik Cornelisz., 1677—79;
Buytendyk, Arie Dirksz., 1684—86, 88—90;
Buytendyk, Dirck Ariensz. 1717—19;
Byl, Willem v. der, 1808—10;
Campen, Jacobus van, 1681—83;
Claasz, Teunis, 1764—66, 71—73;
Claveren = Klaveren;
Cornelisze, Arie, 1763—65;
Cornelisze, Leendert, 1773—75;
Craenen, Gerrit Jacobsz., 1776—77;
Cranenburch, Maerten Willemsz., 1667;
Dam, Johannes van, 1786—92;
Dompeling, Jan, 1865—69.
Dorrepaal, Willem, 1853—57;
Dorrepaal, Arie, 1862—68;
Egmond, Antonie van, 1898—1900;
Enden, Pieter Jansen v. der, 1700—2;
Fuyk, Jan, 1805—7;
Geneugte, Willem Leendertsz. v. d. 1725—27;
Grasacker, Paulus Hendriksz., 1714—17;
Grauwenhaan, Eduard van 1857—59;
's Gravesloot, Joris, 1724—26;
Grieken, Pons Jansz. v., 1699—1701;
Groenendyck, Cornelis Jansz., 1667;
Groenendijk, Laurens, 1726—28;
Groenevelt, Doe Jansz. 1693—95;
Groenevelt, Jacob Doenen, 1706—8, 13—15;
Groenevelt, Ary Doenen, 1715—18, 22—24;
Heussen, Willem v., 1730—32, 34—36;
Heyningen, Arie Simonsz. v., 1795, overl. 20 Mei 96;
Heyningen Symon v. 1723—25;
Heyningen, Dirk v., 1753—55;
Heyningen, Ary van, 1759—61;
Heyningen, Huibert v., 1778—81;
Jeverden, Johannes v. 1848—52;
Jeverden, Jan van, 1813—15, 20—22;
Jong, Gerrit de, 1806—8;
Jonge, Josephus Willem de, 1794—96:
Keth, Jacob Dirksz., 1679—81;
Keth, Cornelis Jacobsz. 1705—7, 11—10;
Claveren, Cornelis van, 1708—10;
Klaveren, Jan Gerritsz. v., 1748—50, 56—58;
Kluys, Jacob Teeuwisz., 1686, overl. 1686;
Kwakernaak, J., 1889—96:
Lee, Klaas van der, 1857—66, 68—71;
Leeuwen, Jan Claasz. v., 1698—1730;
Leeuwen, Baarthout Pietersz. v., 1709—11;
Leeuwen, Pieter Baarthoutsz. v. 1742—44;
Lelyvelt, Maerten Dirksz., 1676—78;
Lelyvelt, Hendrik Vincent 1710—12, 18—20;
Leyden, Pieter van, 1765—67, 69—71;
Leyden, Ary van, 1797—99;
Maan, Jan van der, 1728—30;
Maaskant, Jacob, 1775—77;
Maat, Arie, 1837—41;
Maat, Matthijs, 1869—74, 1890—92;
Mark, Ary Jansz. v. der, 1746—48, 52—54;
Mark, Hermanus v. der, 1755—57;
Mark, Johannes v. der, 1783—85;
Meurs, Bartholomeus v., 1784—86;
Meurs, Ary van, 1795—97;
Molevliet, Willem, 1762—64;
Neut, Hendrik v. der, 1733—35;

Ommeren, Harmanus v., 1796—98, 99—1802;
Ommeren, Gerrit van, 1845—49;
Ommering, J. van 1901—;
Oosten, Dirk van, 1807;
Oostenrijk, Cornelis, 1745—47, 50—52;
Oostenrijk, Klaas, 1779—82;
Oppelaar, Cornelis, 1835—37;
Outshoorn, Cornelis Jansz. 1696;
Outshoorn, Willem Florisz. 1703—5;
Outshoorn, Gerrit Jansz., 1719—21;
Outshoorn, Cornelis Willemsz. 1729—31;
Outshoorn, Gerrit, 1760—62;
Overgauw, Maarten 1732—34:
Overgauw, Leendert, 1776—78;
Plempert, Pieter Willemsz., 1702—4;
Qualm,.....1887—1889.
Roest, Gerrit, 1801—5, 10—15, 22—24;
Roos, Hendrik, 1741—43;
Ryn, Dirk Klaasz. v., 1687—89;
Rhijn, Pieter van 1720—22, 27—29;
Rhijn, Arie van 1823—25;
Ryneveld, Pieter 1751—53;
Ryneveld, Claas, 1792—94;
Ryneveld, Teunis, 1811—12, 19—21, 24—26;
Reyneveld, Teunis 1852—56;
Reyneveld, Pieter, 1856—62;
Samson, Jacobus Baltus 1841—45;
Sande(n), Ary van der, 1768—70, 74—76;
Sanden, Albert v. der, 1772—74, 77—79;
Zanden, Ary v. der, 1830—35;
Schutter, Casper, 1798, overl. 99.
Sepers, Dirk, 1816—18;
Sluys, Mouring Florisz. v. den, 1685—87;
Spengen, Arie van, 1735—37;
Spruytenburg, Arie, 1859—65, 70—73, 75;
Staveren, Claas v., 1744—46;
Taat, Dirk, 1739—41, 43—45;
Turckenburg, Otto Pietersz., 1721—23;
Uitenbogerd, Adrianus, 1818—20;
Uitenbogerd, J.. 1817—19;
Vaart, Cornelis v. der, 1781—83;
Veen, Gerrit Hendriksz. v., 1680—82;
Velden, Jacobus v. der, 1842—46:
Verbaan, Dirk, 1738—40;
Verburg, Goris, 1820—22, 26—30;
Verburg, Hage, 1849—53;
Vermeulen, Adrianus 1846;
Vermy, Cornelis, 1737—39;
Verwey, Nanning, 1767—69;
Vis, Hendrik v. der, 1829—34;
Victory, Mees Hendriksz., 1682—84, 86—88;
Vliet, Cornelis van 1834—38;
Vliet, Anthonie Cornelisz., 1838—42;
Vonk, K. 1892—;
Vos, Lubbertus, 1766—68;
Vuyk, J. 1902—;
Wall, Cornelis v. der 1825—29;
Wouw, Dirck Pietersz., 1731—33, 36—38;
Wouw, Pieter, 1754—56;
IJperlaen, Jan Florrisze 1674—76;
IJperlaen, Claes Willemsz., 1707—9, 12—14;

GESCHIEDENIS.

BRIEVEN VAN HUGO EN WILLEM DE GROOT.

Niet alleen met zijn zwager Nicolaes van Reigersberch, ook met zijn jongeren broeder Willem, advocaat in Den Haag, onderhield Hugo de Groot na zijne ontvluchting uit Loevestein eene geregelde briefwisseling. Er ging soms geen week voorbij, zonder dat er een korter of langer schrijven uit Parijs naar Den Haag werd gezonden. Het aantal brieven van Hugo aan Willem in „H. Grotii Epistolae" van 1687 bedraagt niet minder dan 718. Willem was, gelijk uit deze brieven blijkt, een niet minder ijverig correspondent. Maar het lot is hem niet zoo gunstig geweest als Reigersberch, want terwijl diens brieven aan Hugo de Groot voor verreweg het grootste gedeelte bewaard bleven, zijn die van Willem bijna alle verloren gegaan, naar het schijnt. Hugo de Groot heeft hieraan wel geen schuld; hij heeft de brieven van den broeder, aan wien hij zoo gehecht was, zeker niet minder zorgvuldig bewaard dan die van zijn zwager. Tot dusverre was er nog maar één teruggevonden en in het licht gegeven [1]), nl. een van 18 Juli 1627, waaronder Maria van Reigersberch den haren schreef (zie *Brieven van en aan Maria v. Reigersberch*, blz. 144). Hier volgen thans nog tien andere, die zich bevinden in de Leidsche Universiteits-Bibliotheek, waarvan de eerste mede door een brief van Maria werd gevolgd (No. 25 der aangeh. *Brieven*). Mocht de uitgave leiden tot de ontdekking van nog andere, dan zou ik mij hierover zeer verblijden.

Ik voeg er nog een zestal van Hugo aan Willem aan toe, die zich mede te Leiden bevinden, en niet in de uitgave der *Epistolae* voorkomen [2]). Een drietal zeer korte briefjes aan Willem in 1614

[1]) De door H. Vollenhove medegedeelde brieven van W. de Groot in *Broeders gevangenisse* ('s Grav. 1842) zijn aan P. C. Hooft en Cl. Salmasius gericht.

[2]) Twee, van 2 Febr. en 10 Mei 1620, werden door Adr. Stolker uitgegeven in *H. Grotii epistolae sex ineditae*. Lugd. Bat. 1809.

gericht, toen hij nog als student bij Prof. Bontius woonde, liet ik achterwege, als zonder waarde, alleen deel ik uit een daarvan deze passage mede: „Heinsio locutus sum Hagae, item Pinackero nuper qui mihi tuam in studiis diligentiam summopere commendant. Nihil opus est σπεύδοντα καὶ αὐτὸν ὀτρύνειν. Sed tamen perge quaeso promereri illustriora indies virorum doctorum testimonia, quod si facies confide vitam tibi nec inopem nec indecoram fore. Τὸ τεχνίον πᾶσα γῆ τρέφει.

Amsterdam. H. C. Rogge.

* * *

Willem aan Hugo de Groot.

Verhaal van zijne aankomst en zijne ontmoetingen te Antwerpen. Wat hij besproken heeft omtrent het „Bewijs van den waren godsdienst". Berichten.

Frater optime,

Litteras ad te e Belgio, nondum tamen ex Batavia mitto; quartus hic dies est, ex quo iter nostrum feliciter quidem, sed magno cum labore emensi Antverpiam venimus. Hoc spatium et refectioni corporis dedi et morae illius, in quem tanta jam puto me contulisse beneficia, ut eorum memoriam, si tantillum negassem, perdi e re mea esse non arbitrer. Crastino die cum bono Deo in patriam cogitamus. Interea Grevinchovium [1]) de tuis sex libris conveni [2]), quos ille jam tribus abhinc septimanis ad parentes nostros transmiserat: non posse hic eos imprimi et causas, cur non possint, jam ad te perscripsit ipse. Egi cum Utenbogardo de tuo consilio, egi et cum Grevinchovio, uterque putat non petendam ab Ordinibus veniam, sed opus illud quamprimum insciis omnibus praelo in Hollandia committendum. Negant tanti sibi videri eam veniam, ut repulsae praesentaneum periculum aequet. Affirmant tam commode haec clam quam palam impressa in manus hominum non malorum etiam Contraremonstrantium posse pervenire. Slatius [3]) eadem de re mecum locutus est, negabat ille veniam imprimendi in Brabantia petendam fuisse, sed

[1]) De verbannen remonstrantsche predikant van Rotterdam, Nic. Grevinckhoven.

[2]) Hij bedoelt het *Bewijs van den waren godsdienst in ses boecken* (*Bibliotheca Grotiana* No. 350.)

[3]) De verbannen remonstrantsche predikant van Bleiswijk, Henr. Slatius.

clam impressoribus tradendum. Id enim tam facile hic quam in Batavia fieri potuisse, in eam rem exemplum mihi dedit, libellum de modo precandi a se compositum [1]), qui ad gustum horum minime facit, et tamen Antverpiae impressus est, ita ut a nemine neque visus neque lectus sit, cujus jam exemplaria centena aliquot in patriam transmisit. Adhibebo consilia amicorum, qui apud nos sunt, et eorum te certiorem faciam. Lis de equo etiamnum hic pendet; Slatius abituriens urget, ut ipse fidejussorque suus dubio litis eventu liberentur: intellexi e Grevinchovio Societatem totius causae periculum in se recepisse, itaque eum omnia curaturum. Adversarius procul dubio inferior erit causa, sed tamen aliquos habet, quorum favore nititur; et praeterea metus est, ne post litem nobis adjudicatam nihil in ejus bonis reperiatur, inde expensis satisfiat, sed hoc jam alii viderint. Adii cum Valckio [2]) et Grevinch: communi consilio Syndicum Rolandum atque tua officia detuli, postea ut causam hanc si fieri posset sua auctoritate componeret rogavimus, ille prolixissimam in te humanitatem testatus, omnia se tentaturum respondit, et in omnem eventum bene de Scabinorum justitia sperare jussit. Invisi et Rubenium [3]), quem etiam tuo nomine salutavi, sperat te ille propediem Parisiis videre, nam illuc a regina matre evocatus est. Intelligo Peiresium [4]) aliquoties ad illum scriptitasse. Gevartium [5]) nostrum reperire non potui, nam paucis ante diebus Douacum promotionis petendae causa discesserat. Est enim ab Archiduce munere Graphiarii Antverpiensis, quod hic pro praeclaro habetur, donatus, ad quam rem etsi non necessarius utilis tamen gradus esse videbatur. De rebus publicis nihil certi habemus. Spinola etiamnum in castris suis est et morbo contagioso disenteriae laborare hic dicitur. Juliaci capiendae necdum spes est. Naves aliquot e portu Ostendano elapsae mare proculdubio infestabunt. In Batavia Ordines de re nummaria expedienda inter se rixantur, expectatur Princeps eos compositurus. Haec ad te scribere operae pretium putavi, plura certioraque de rebus nostris publicis et privatis pro-

---

[1]) *Wel biddens onderwijs, met een verklaringe over het gebed onzes Heren.* 1621.
[2]) Pieter Valck, die de Remonstrantie mede geteekend had.
[3]) P. P. Rubens, de bekende schilder.
[4]) Claude Nic. Fabrice de Peiresc, met wien H. de Groot correspondeerde.
[5]) Joan Gaspard Gevaerts.

pediem me scripturum confido. Vale cum uxore lectissima totaque familia et omnibus amicis.

Antverpiae, 15o Decemb. 1621.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

A monsieur
Monsieur Grotius, demeurant logis de Monsr. George Procureur, rue de haute-feuille auprez des Cordeliers à Paris.

* * *

Willem aan Hugo de Groot.

Over zijne gevangenschap en het verhoor, ingevolge een onderschepten brief betreffende de „Verantwoordingh". Witsius verlangt een procuratie. Verzoek om aanbeveling bij Du Maurier en Frederik Hendrik. Particularia.

Frater aeviternum colende,

Scripsi nuper quamvis raptim ad te captivitatis et liberationis meae historiam, multi mecum mirantur consiliarios eam iniisse viam, qua palam fiat sine ulla causa homines boni nominis in carcerem detrudi. Si tuas litteras ante incarcerationem meam accepissem, forte haec procella evitari potuisset, sed jam detonuisse puto, non parva hoc in laude ponens quod pro tua defensione aliquid mihi mali fuit exantlandum. Carcerem non tam timui quam examinationem, quia aperte verum confiteri sine magno et causae et quorundam hominum detrimento non poteram. Inter ea, quae notanda putavi in hoc meo negotio, unum est, quod ego pridie ejus diei, quo inventa erant quatuor priora Apologetici folia [1]), detentus fui vix scio quo consilio nisi ansam quaesiverunt, ut me ejicerent; alterum est, quod Rosa [2]) mihi dixit in carcere, tibi nullum ex judicibus fuisse inimicum. Cromhoutius [3]) graviter de te disserit, Apologeticum tamen carpit, quia Ordinibus status controversiam movere ait, exempla Graecorum et Latinorum allegat, qui injuriam, quam sibi illatam pu-

---

[1]) De bekende „Verantwoordingh" van H. de Groot. Vgl. ter opheldering van dezen brief mijne studie over die „Verantwoordingh" in de *Bijdragen van Vad. geschied- en oudheidk.* 3de Dl. reeks VII, blz. 89.

[2]) Mr. Hendrik Rosa, raadsheer in het Hof van Holland.

[3]) Mr. Nic. Cromhout, president van het Hof.

tabant, patriae condonaverint, te vero patriam jam sedatam ait perturbare, nihil nisi Aristidem, Epaminondam, Themistoclem crepans. Sed haec apud alios, ego cum ipso nuper locutus non sum. Nova siqua hic sunt, narrabit optime Reygersbergius [1]), qui ne eas litteras, quas super his negotiis aliquoties ad te scripsi, videat cave. Witsius [2]) procurator dicit se non habere idoneam procurationem ad litem instituendam et prosequendam, quae de confiscatione pendet, rogat eam ad se ab uxore tua mitti, quia ejus nomine lis intentatur. Id quamprimum curari expedit. Siqua majoris momenti sunt, quorum nos certiores facere vis, rogo ea per consuetam scutalen litteris tuis subnectas, ne ea res nobis sit fraudi, aliquo tamen signo addito vel subducta subscriptioni linea, vel die et anno integre sine notis exarato. Tantundem et nos faciemus. Litteras ut jam coepisti per Hallingium aliquando et per Hillebrandum Petri cura [3]), ille tamen minus est suspectus. Illud certe supervacuum sit monere, ne aliorum praesentia nostri te immemorem reddat. Hoc forte non incommode in mentem tibi revocabo, ut me D. Maurerio [4]) quam potes maxime commendes, itemque de Pr. Henrico cogites, ut et illi meum nomen innotescat. Si D° Hesselio [5]) Losecatium [6]) ulla ratione commendare posses, id hominem juvaret, etsi illi heroi per se satis charum. Mitte quaeso quamprimum ad nos aliqua Apologetici exemplaria, sed via tutissima in involucris ad mercatores destinatis, litteris vel nullis vel parvi momenti additis. Omnes jam de Apologetico tuo loquuntur. Utinam divulgando libro bene prospiciatur. Mittit ad te cognatus noster Theodorus Graswinkelius hanc historiam Frisicam a viro avitae libertatis acerrimo defensore conscriptam, is dum litteras ad te scribit, ab avunculo evocatus alias scribere promisit. Addidi decretum Frisicum, qoud nuper prodiit. Pater jam Liesveldae est in negotiis Comitis occupatus. Nos omnes vobis commendatos esse

[1]) Nic. van Reygersberch, de zwager van H. de Groot.

[2]) Waarschijnlijk Mr. Andries de With.

[3]) Personen aan wie De Groot meermalen brieven en pakjes addresseerde. De laatste woonde in Rotterdam en komt ook voor in een brief van Maria van Reigersberch.

[4]) De Fransche gezant Benjamin Aubéry du Maurier.

[5]) Waarschijnlijk de ritmeester Jhr. Joh. Hesse, die in dezelfde brieven meermalen genoemd wordt.

[6]) Frederik van Losecaet, gehuwd met zijne zuster Adriana.

volumus. Salvebis a tota familia Graswinkeliana [1]), Basiana [2]), Melissaea, [3]) et quamplurimis amicis. Uxorem liberosque et amicos saluta. Deus O. M. te nosque sospitet. Hagae Comitis 19° Augusti 1622.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Fratri unico
unice semper colendo
Hugoni Grotio
Parisios.

* * *

Willem aan H. de Groot.

Oproerige beweging tegen de Remonstranten te Rotterdam.
Krijgs- en andere berichten.

Ergone apud clausas aversi Numinis aures
Nil nostrae valuere preces, nil vota piorum,
Nil pacis sincerus amor? Rursusque rotabit
Civili gladium stillantem sanguine Mavors?
Gallica nunc iterum tellus bella, horrida bella,
Telaque fraterno cernet madefacta cruore?
Summe Deus, quem sancta juvat concordia, tandem
Respice distractas studia in contraria partes,
Excute mucrones in mutua vulnera strictos,
Aeternoque juga cognatas sanguine dextras.

Ita postremae tuae, mi frater, litterae exlamare cogunt, cum pacis spem iterum calidis quorundam consiliis hactenus dilatam plane decollasse videam. Apud nos omnia intus satis in tranquillo sunt, nisi quod postremo die Mercurii, quo indictum erat jejunium, Remonstrantium concio Roterodami turbata est, duobus in vincula conjectis. Quod insequenti nocte Dullardus jactura vitrorum suorum redemit magnis clamoribus in viam evocatus, ille tamen nullus comparuit. Obsidio Bergana [4]) hactenus non male nobis cessit; tanto tempore hostes mirum quam parum profecerint oppugnationibus suis, quas non raro instituunt, et quotidianis cuniculis. Nocte illa, quae diem Veneris praecessit, tribu-

[1]) Willem huwde in het volgende jaar Alida Graswinkel, de zuster van Dirk, later advocaat-fiscaal van Holland.

[2]) De familie van Johan Baes, rekenmeester van Holland.

[3]) De familie van den thesaurier-generaal Joris de Bye, die in hunne brieven telkens onder den naam Melissaeus voorkomt.

[4]) Het beleg van Bergen op Zoom, dat door Maurits werd ontzet.

nus Fama cum suis munitiones transcendit, multisque ex inimicorum excubiis interfectis, reliquis rejectis, hostiumque munitionibus terrae exaequatis pro parte, ad suos rediit. Extruxerant nuper Hispani aggerem in maximam altitudinem (cattum vocant); eum nostri postridie crebra machinarum displosione dejecerunt. Interea Princeps heri castra sua ad propugnaculum Schenkii [1]) movisse nuntiatur, hodieque aut cras Gertrudisbergae futurus speratur, ut inde conjunctis cum Mansveldio copiis aliquid adversus hostem magni conetur. Deus succurrat patriae loboranti praecipue ex civium dissensione, Aerarium malis intestinis quassatum, remediis vero pejoribus paene subversum est. Putantur Ordines consensum suum adhibuisse indicendo tributo, quo unusquisque ducentesimam et quinquagesimam bonorum suorum partem conferre cogatur. Mansveldii milites praesertim equites sunt levis armaturae et cataphractis uti recusant, dicentes et se absque iis officio suo probe functuros, et equos iis ferendis pares non esse. Creduntur esse quinque equitum quatuor peditum milia hominum, qui melius praedis agendis quam justo bello apti esse judicantur. Dum Princeps in castris suis est, irruperunt praesidia Lingae, Grollae, Vesaliae aliorumque locorum in Drentanos agros et inde in Frisiam. Illa prius cum tribus (imo et quinque) millibus militum adesse nuntiabantur, postea tamen compertum est vix septingentos esse, qui praedandi causa advolaverant. Et primum in Frisiae pago (Herekerkae ni fallor nomen est) a duabus centuriis militum et rusticis illuc confluentibus, qui se propugnaculo sepserant, repressi, postea cum ad Transisulaniam declinarent in vico Om a nostris obsessi dicuntur, quibus Swollani duo tormenta bellica, Princeps vero aliquammultos equites et pedites cum Comite Ernesto subsidio misit: sic miseri illi in templo, in quod se receperant, tanquam in cavea inclusi tenentur ita ut omnes in potestatem nostram venturi sperentur. Tua quod attinet, ego Leidae, quae jussisti, curabo. Miror tamen exempla Apologetici, quae mari a te missa jamdudum scripsisti, nondum huc allata; forte citius Francofurto (quo ea missa non dubito) afferentur. Uxor tua nondum misit mandatum procuratori Wittio, absque eo nihil efficere possumus in nostra lite. Frustra quereris bona tua arresto detineri, nisi ipse litem plane instrui curaveris. Vale frater optime cum uxore, affinibus liberisque.

[1]) Schenkenschans.

Uterque parens, soror omnesque amici vos salutant. Delphis 25 Septembris 1622.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

A Monsieur
Monsieur Grotius, vis à vis
l'hostel de Monseignr. le Prince,
rue de Gondy au fauxbourg St.
Germain A Paris.

* * *

Willem aan Hugo de Groot.

Het plakkaat tegen de „Verantwoordingh" en wat daartegen al of niet gedaan moet worden. Verdere besprekingen over dit geschrift, dat gretig wordt gekocht. Over zijn huwelijk, enz.

Frater optime.

Tuis 29 Decembris ad me datis ut respondeam, egi cum illo cujus consilium exquiri jusseras, ille se responsurum dixit tuis litteris, quas eodem ad ipsum die destinaveras. Videbatur ille auctoritatem Jannini [1]) sequi, et ut ad amicum scribas consulere. Sed quod subdes nomen? Amicine; suspectum reddes; an inimici, ad eos scribi non solet; an nullum, et omnes figmentum deprehendent. Vide an non praestet directe in ipsos mali auctores incurrere. De Faederatis Ordinibus cur haesites non satis video. Non agnoscit potestatem, qui se contra talia edicta defendit, fecit id jam antea Utenbogardus et alii alibi: quin et hoc scias fuisse inter Faederatos, qui Edictum hoc improbarent, dicentes oleum camino affundi. Ut veros illos vates reddas, in tua est potestate. Ad Provinciarum Ordines scribi posset, sunt enim in Frisia multi, qui bonas fovent partes, et hoc Edictum absque consensu singularum Nationum, imo insciis Ordinibus Hollandiae, qui tunc temporis erant congregati a deputatis in te conceptum est. Nova Edicta an metuenda tibi sint nescio, neque enim contra illam, quam ad Selandos miseras, epistolam ullum prodiit edictum. Jam autem per omnes Provincias et civitates (quod hactenus ignorasti) Ordinum Generalium decretum promulgatum est, quo tu damnaris. Quid his superaddi potest, nisi timendum est, ut tu palam proscribaris praemio sicariis promisso, quod etsi quidam putent, ego

[1]) De president Pierre Jeannin.

credere non possum. Haec ego in utramque partem disputo, ut liberum tibi sit alterutram partem eligere. Accessi heri concivem nostrum [1]) ejus quem modo indicavi vicinum. Ei ego litteras a te et nunc et antea transmissas ostendi. Prius consilium non improbabat, sed nec Jannini displicebat, certe quicquid scriberetur in earum litterarum sensum, quas ad nos misisti, scribi debere judicabat. Auctior editio libri Latini [2]) forte non inconsulta esset, dummodo quasi per appendicem fieret, nam quaedam contextui inseri non videtur e re esse. Videant omnes et judicent, quem librum ut seditiosum Faederati condemnaverint, possent enim quaedam jam adjungi quae famam aliquorum laederent. Ita enim multi dicta tua interpretantur, fore ut omnes vivis depingas coloribus. Appendix autem seorsum haberi posset. De praeloquio in Stobaeum patri adsentior [3]). Vix videtur illic locus esse tuae defensioni, idem omnes quos allocutus sum censent. De tutela regis ipse videris. Minis hominem constantem nimis commoveri non decet, sed nec omnia contemnenda sunt. Interest autem tua nosse a quo quae postremo scripsi profecta sint, scias ab Heinsio [4]) prolata, qui postea coram maximum se mihi amicum esse testatus est. Maurerius putat non inutile rebus tuis fore, si jus Gallicae civitatis impetres. Idem omnes Galli dicent, Batavi non item. Pater in Gallorum sententiam transit. Concivis ille noster rogabat, numquae tibi major securitas inde posset provenire. Addebat facile hic aliquas mutationes incidere posse. Denique prius tibi de egregio aliquo munere provisum volebat sub illa conditione, si in Gallicam civitatem adoptari te sineres. Spem solam non tanti esse putabat, ut patrio juri renuntiares. Et ille quidem mihi sapienter loqui visus est, sed haec pater nondum novit, forte ubi intellexerit mecum sentiet. Princeps quomodo Apologeticum ferat ex repulsa Losecatii et litteris meis prioribus nosse potes. Ille, de quo statim, nihil certi sibi ea de re constare asserebat. Vide quam arduum sit inter absentes de re magna deliberare et aliquid constituere. Ad nuptias ego certe animum advorto, ne dum

[1]) Met dezen „concivis" bedoelt hij waarschijnlijk Dirk Meerman, die in 1618 te Delft uit de regeering was gezet.

[2]) *Apologeticus*, de latijnsche vertaling van de *Verantwoordingh*, die in dit jaar te Parijs verscheen (*Bibl. Grot.* No. 89.)

[3]) *Dicta poetarum quae apud Stobaeum exstant* van H. de Groot (*Bibl. Grot.* No. 89).

[4]) De Leidsche hoogleeraar Daniel Heynsius.

consultant Romani, capiatur Saguntus, sed quia ea res moram longiusculam passura videtur, forte sub initium Martii ad vos excurram, sed necdum quid certi constitui. Graswinkelius noster, quem Roterodami saepe vidisti, proculdubio ad vos sub id tempus venturus est, ut Galliam videat. Tu interea transcribe, si quid hic curari velis, in qua re tibi possimus esse usui. Polyander [1]) noster, aut si vis Pleonander, probat admodum quae tu antea transmisisti. Omnes hic judicant bene te facturum, si ad Parlamentum supplicem porrigas libellum. Viam juris a te iniri nemo sapiens mirabitur, sed id Ordinibus innotescere debet. Cogita an Langeracensem [2]) per apparitorem aut alio modo hujus rei certiorem fieri expediat; sed et de Archiducibus eorumque subditis cogita. Vide etiam num quid latius de secunda confiscatione velis inserere. Quorum enim illa bonorum erit? Belgica Apologetici editio altera propediem prodibit; fuerunt prius impressa exemplaria 1500, nunc ut audio totidem iterum. Ex prioribus vix trecentos florenos societas compendii fecit propter magnas impensas in periculi redemtionem faciendas et in restaurationem ejus, quod deperditum erat. Libri apud nos non tantum quatuor quinque florenis sed duodecim imo et quindecim venierunt. Hoc autem lucrum privatorum fuit, qui dalero empta exemplaria tanti vendiderunt aliis id obnixe petentibus. His diebus conveni Echtenum, et de salario tuo in lite Drentiana obscure quidem egi, sed non aperte. Rogabat me homo maximopere ut ad te scriberem, num tibi esset animus pro Drentianis egregium aliquem libellum Ordinibus Faederatis exhibendum, quo locus ipsis in Generali consessu peteretur. Ajebat posse a se extendi tam multa archiva et argumenta, ut vix negari posse videretur quae subministraturum se pollicebatur, si operam tuam velles addicere. Rescribe quamprimum quae tibi sit sententia. Vide an non ad ipsum quoque scribas. Sperat ille se hic tam diu permansurum, ut a te responderi interea possit. Cognatus noster Debyaeus [4]) magna de spe decidit, substituto in ejus locum Leeuwio [5]) Duyckii

[1]) Johannes Polyander a Kerckhove, hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leiden. Onder den naam Pleonander komt hij in de brieven van H. de Groot meermalen voor.

[2]) Gideon van Boetselaar, Heer van Langerack, Nederlandsch gezant te Parijs.

[3]) Waarschijnlijk Rudolf baron van Echten, drost van Koevorden.

[4]) Een zoon van den thesaurier generaal Joris de Bye.

[5]) Pieter van Leeuwen, gehuwd met Maria Duyck.

genero. Parentes rem aegre ferunt, nec sine ratione. Fertur dixisse Duyckius Principem magis sua opera quam se Principis indigere. Addidit se vitam suam pro Principe summis objecisse periculis. Ita quod petiit obtinuit. Uxori tuae proxima vice scribam, nunc festinare cogor: interea sciat quae ad Basiam et Debyaeam [1]) miserat bene perlata. Mapemutsum in manus hostium venit. Mansfeldius agrum Embdanum miris modis devastat, Comitem captivum detinet. Si unum praeterea mensem illic commoratur, conclamatum erit, ut ex ipsis deputatis intellexi: urbi tamen non timent. Vale et prolixitatem excusa, aut sitibi eam displicere negas, longas quoque subinde mitte epistolas. Matertera Overschiaca [2]) hodie terrae mandabitur. Hagae 10 Januarii 1623, qui annus ut felix nobis transeat opto voveoque.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius

Accepimus has litteras ad te mittendas; sumtus quaeso boni consule, nam nostra non est culpa.

* * *

Hugo aan Jan en Willem de Groot.

Hij betreurt de samenzwering van de zonen van Oldenbarnevelt, en inzonderheid dat ook hij daar in betrokken wordt. Berichten uit Frankrijk en omtrent zijn gezin.

Iis quas misit Graswinckelius, Rotomagi nunc quoque haerens, et quas accepi postea scriptas VI Martij, pater optime ac frater, simul respondeo, valde dolere me quod tam atrox susceptum est consilium, multo magis quod innocentes multi traducuntur, maxime quod ego involvor, cuius libri omnes et ipse Apologeticus ostendunt quantopere improbem ultionis cupiditatem, quam displiceant mihi quae per vim sine imperio publico geruntur, quo magis aequum est me alienissimum censeri a tam saevis conatibus. Cum Stoutenburgio [3]) literas commutavi, quia et afflicto et magni viri filio negare operam non potui, tum ad consequendum quod hic ipsi promissum erat congiarium, tum ad bona quae sub Archiducibus sunt a filio liberanda ne scilicet utrinque hostilia

[1]) De vrouw van Jan Baes en de vrouw van de Bye, Maria van Almonde.
[2]) Eene zuster van Alida van Overschie, moeder van H. en W. de Groot.
[3]) Willem van Oldenbarnevelt, heer van Stoutenburg.

pateretur. Doleo quod neutro in negotio ipsi profuerim, forte successus melior animum eius a tam praecipite consilio avertisset. Habeo literas eius postremas quae clare docent auctorem me ipsi fuisse aut in Galliam veniendi aut eundi in Germaniam, quorum alterum secutus si esset jam non huc esset ventum. Remonstrantes pastores spero extra noxam compertum iri et de alia re inter ipsos deliberatum. Velim quantum potes verum resciscas et quid mihi sit faciendum amicorum consilia explores. Cancellarius [1]) ad me misit hoc instrumentum regiae tutelae quod auctoritate Parlamenti accedente jam hic publicassem nisi hic nuntius de conspiratione me inhibuisset [2]). Nam quia nemini procerum Federatorum parcitur ideoque edicti in me facti non expresse fit mentio, potuerat multis occurrere percelli me nescio quo hujus facinoris conscientia. Vos utimini pro arbitratu. Proceres omnes bene mihi volunt et de congiario optima pollicentur. Hactenus quod querar non habeo. Liberi recte valent. Filij non male proficiunt in lingua Latina [3]). Cornelia [4]) saltando tempus fallit, beneficium hoc habens aetatis quod publica privataque mala non sentiat. Rogo saepe ad nos ea quae geruntur perscribatis. Pro his quae misisti frater gratias summas habeo. Vtinam referre detur. Hospitales quidam ex Lanoia domo jus suum repetentes libellum porrexerunt quo principatum Arausionensem sibi eunt vindicatum. Idem fecerunt Marckij de Sedanensi principatu cujus princeps Bulionius [5]) periculose aegrotare dicitur. Rex super causas alias indignius fert, quod aestate proxima e pago quodam terrae Arausionensis vi armata exclusus sit. Tum vero Princeps Condaeus qui huc adventurus in dies putatur (iam enim in Gallia est) Principi Arausionensi parum aequus creditur. Legatus ordinarius Britanniae qui hic est amorem mei liberaliter testatur; injuriam nobis factam non dissimulat; de controversijs religionis sentit nobiscum; operam offert si uti velim. Rex dudum est quod in Picardiam visendis finibus iturus

---

[1]) Nicolas Brulart de Sillery.

[2]) Na de uitvaardiging van een plakkaat tegen de „Verantwoordingh", had H. de Groot van den koning eene verklaring verkregen, waarbij Z. Maj. hem in sauvegarde nam.

[3]) De beide oudste zonen van Hugo de Groot: Cornelis en Pieter.

[4]) Dochter van H. de Groot.

[5]) Henry de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.

dicitur, sed incertum hoc manet. Est hic interim dux Cypiaeus a Bruxella legatus, qui sermones jacit de inducijs apud nos in annos XL. Princeps Walliae [1]) incognitus hac transijt ad amnes Hispanicos, benigna rumorum materia. Valete cum matre et amicis. XVII Martij CIↃIↃCXXIII. Lutetiae.

Tibi obedientissimus filius tuique amantissimus frater

H. Grotius

E. Hooggeleerde voorzieninge
Mr. Willem de Groot advocaet voor 't hoff van Holland
in 't Hoff van zijn Gen. van Hohenloo
tot
Delft

* * *

Willem aan Hugo de Groot.

Verschillende berichten. De Remonstranten hebben een verzoekschrift aan de Staten ingediend.

Frater optime.

Quae hic nova sunt pater perscripsit. Botius is est qui a te olim carceri fuit inclusus. Res ejus male se habent, incertum tamen cujus criminis reus peragatur; repertae sunt in thorace litterae cum hac inscriptione Au Roy, sed id negotium Britannos tangere videtur. Motus Mosaeclusicus itemque quod de Bredanis narrat pater magni sunt momenti. Interea Ordines convenerunt, qui et ipsi solliciti sunt de hoc negotio. Clementiae vix potest esse locus, quia incolae pagi in defensionibus suis auditi fuerunt, sed repulsam tulere. Quid igitur an per tumultum consequentur, quod recta via non potuerunt? Neque severitati locas videtur, ne transfugiis reorum ostia Mosa hostibus aperiantur. Perendie diem jejunii celebrabimus. Faxit Deus ut patriae nostrae rectores, siquid restat dissidii, placide componant. Libellus a Remonstrantibus oblatus est Ordinibus Generalibus triginta circiter pastorum subscriptionibus munitus, item alius Ordinibus Hollandiae et Principi Mauritio, qui illuc se refert. Sed necdum quid super ea re constitutum est neque brevi constituendum videtur. Dominus Milius [2]) impetravit, ut per totam Hollandiam, quocunque velit,

[1]) De kroonprins van Engeland, Karel ging naar Madrid om de hand te vragen van de Infante. De verloving ging echter niet door.

[2]) Corn. van der Myle, de schoonzoon van Oldenbarnevelt.

libere commeare possit, dummodo Bevervici fixum habeat domicilium. Ubi certo rescivero quid Erpenio [1]) animi sit, quod te tuis chartis jubes curabo. Americanae societatis directores magnam classem propediem illuc mittent, si quid certi intelligimus super ea re, id vos non celabimus. De Drentiana lite hac septimana aliquid intellexi, nimirum in utraque Drentianos superiores fuisse. Constitui itaque epistolam ad Echtenum, quem jam Groningae esse scio, mittere, ut ne tui obliviscatur, ita tamen ut decorum observem. Falcoburgius [2]) in magna apud Principem gratia est. Quibus maxime utatur amicis ignoro sane, si quid intellexero scribam. Putant aliqui ipsum Arausionem redire nolle. Cornelia uxor mea pro litteris gratias agit alias rescriptura. Uxori tuae ego et mea commendari volumus. Salutant vos avunculus et cognatus Overschiacus [3]), Losecatius cum uxore, variique amici. Delphis. 11 Decembris 1623.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

A Monsieur
Monsieur Grotius, rue de Tournon, vis a vis l'hostel de Monseigr le Prince de Condé.
A Paris.

* * *

Willem aan Hugo de Groot.

Overwinning in de Allerheiligenbaai. Beleg van Breda.

Frater optime.

Intelligo ex iis quas ad uxorem dedisti litteris Regem in hoc esse ut spongias exprimat, bonum factum bene illi, bene populo vortat Deus. Nos hic toti exsultamus propter eam, quam in Brasilia nacti sumus victoriam, hic dies destinatus est faustis ignibus [4]). Scripserat nuper uxor captum omnium Sanctorum sinum; id jam

---

1) De Leidsche hoogleeraar Thomas Erpenius.

2) J. de Hertoghe van Osmael, heer van Valckenburg, gouverneur van het Prinsdom Oranje.

3) Misschien is met den laatsten J. Overschie bedoeld, die later gouverneur van de O. Ind. Compagnie in Perzië werd.

4) De overwinning in de Allerheiligen-baai en de verovering van San Salvador.

demum certis compertum est nuntiis. Usi sunt nostrates strategemate tali, ex multis navibus instruxerunt quattuor praecipue, multis refertas militibus: ita post longam satis pugnam tantam in terram exposuerunt multitudinem hominum ex iis quattuor navibus (reliquae enim a tergo manebant), ut res miraculo foret incolis, ac tandem propugnaculo potiti sunt; inde propter pulveris tormentarii penuriam iterum expulsi copias omnes ad terram appulerunt, atque ita tandem postridie urbem a civibus et praesidiariis derelictam ingressi omnia spoliarunt. Nunc incolas mitibus edictis revocant, urbemque quantum possunt muniunt. Magnam illic sacchari vim repertam ferunt duo Jesuitae, qui a suis ad Regem Hispaniarum nuntii missi a nostris intercepti sunt. Res magna est si nostri. oppidum aliquamdiu tenere possunt, neque enim credibile est, quin Rex omnem lapidem sit moturus. Utinam majorem sibi clementiae famam sub adventum peperissent nostri, magno ea res nobis foret adjumento. Breda ab hostibus obsessa quidem est, nondum tamen omnes aditus praeclusi sunt: Princeps se non movebit antequam hostium consilia explorata habere se crediderit: veretur ne in majus nostrum detrimentum consilia sua mutaturus sit Spinola, ubi ipse se illuc contulerit. Steenbergam ab hostibus direptam esse intelligimus. Si uxor tua quid propius resciverit, scribet ipsa. Parentes aliique consanguinei valent satis belle. Graswinkelio jam non scribo, quia jam accepisse a me litteras puto, quibus ipsi abunde satisfactum erit. Vale quam dulcissime cum omnibus amicis. Hagae Comitis. Calendis Septembribus 1624.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

A Monsieur
Monsieur Grotius à Paris.

* * *

Willem aan H. de Groot.

Niet zeer bemoedigende berichten omtrent den stand der partijen.
De verkiezing van Adr. Pauw tot raadpensionaris.
Over den aanstaanden veldtocht.

Frater optime,

Jure tu meritoque de fortuna tua deque amicorum inconstantia dicam an impotentia conquereris. Interim hoc scias velim hoc quan tum est mali ex mala Bataviae nostrae constitutione pullulare. In aliis

Provintiis aliqua subinde bonorum in bonum commune conspiratio est, hic tanta animorum divisio, tanta ab omni reconciliatione aversio, tanta eorum, qui judicii in vos prolati meminisse nunquam desinent potentia, ut praeter ea, de quibus nuper scripsimus, quamquam incerta et aliquatenus lubrica, hoc quidem tempore sperare nihil possimus. Neque enim sunt qui de recta eorum, quae perperam hic fiunt, reformatione serio et pro dignitate rei cogitent, aut quam possent operam conferant. Omnes, ut recte mones, *τὰ ἴδια* promovere satagunt. Injuria vobis facta omnem nostris animositatem et fortitudinem expectoravit, cujus locum occupat species quaedam Politicae prudentiae nihil movere suadens. Rem tibi auctorem dabo. Multi pro Honarto [1]) steterunt in hoc super syndicatu ambitu, et tamen Pavius vicit [2]), ita ut quatuordecim tulerit suffragia, accedentibus etiam ipsi Amstelodamensibus, ne alii gratiam praeciperent apud civem suum. Tute hominum nosti, et quid ab eo sperandum sit scis penitissime. Hoc multi habent quam persuasissimum, eum se Alphaeo [3]) non oppositurum, ut nec Megalopolitanis [4]). Arsenio [5]), utpote qui a partibus Catzii [6]) steterit, amicum nunquam fore sunt qui asserant. De causa Remonstrantium dubie hactenus locutus est. Quomodo in futurum gesturus se sit videbimus. Audio juvenem Principem [7]) etiam in Selandia, certe a Middelburgensibus, designatum ejus Provintiae praefectum. Hic paratus bello inferendo fiunt, nam praeter eos, de quibus nuper scripsi, Comitis Guilielmi milites, auctasque centurias, qui numerus undecim millia expleturus videtur, tres conscribentur cohortes trium singulae millium, quarum una a Vendocinensi, secunda a Gentio Oyeno, tertia ab Eerentrutero praefecto Embdano ducentur [8]). Putantur brevi aliquot naves non longe a Goedereda conventurae liberando a Dunquerkanis mari. Eo se Princeps intra aliquot dies recepturus creditur. A parte hostium etiam non quiescunt, ut

---

1) Rochus van den Honart, raadsheer in den Hoogen Raad.

2) Adriaan Pauw.

3) Schuilnaam van den Prins.

4) Hij bedoelt de aanzienlijkste steden van Holland.

5) François van Aerssen.

6) Jacob Cats.

7) De jonge prins Willem II.

8) Met den eersten wordt de hertog van Vendome bedoeld, met den tweeden Otto van Gent en Oyen, heer van Dieden, met den laatsten Erenreuter.

hic fert rumor, nam illic Flandriae suae timent. Conventum, qui nuper Lipsiae fuit, re infecta separatum audimus. De regis Sueci victoriis nuper admodum magnifica sparsa sunt, quae jam fere evanescunt. Pro iis quae in Galliis aguntur aut timentur a te nuntiatis gratias habeo, et ne me talium ignarum esse patiaris rogo sedulo. Falcoburgicam [1]) convenimus pater et ego, dignam sane meliore fato matronam. Vale a nobis omnibus cum uxore et liberis.

Hagae. XIV. Aprilis 1631.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Ultrajectini in causa lupesteiniensium ita censent, si Faederati concordiae viam non tentant, se eam cum suis captivis et pastoribus tentare velle deducendis extra territorium capitivis, si pax non coeat. Vale iterum.

A Monsieur
Monsieur Grotius viz a viz
l'hostel de Condé
A Paris.

* * *

Willem aan H. de Groot.

De predikanten doen zich weer gelden. Leiden verzet zich tegen de oprichting van een Athenaeum te Amsterdam. Over de uitgave van geschriften van H. de Groot en D. Heinsius.

Frater optime,

Ut ex tuis X Aprilis ad me datis intelligo, multum adhuc in Galiis turbarum superest, quas bonus Deus avertat. Apud nos quomodo se res habeant ex superioribus litteris intelligere potuisti. Pastores factiosi nihil non pro sua hierarchia movent, magistratuum plerique ita sunt socordes, an vaecordes dicam, ut aut non intelligant aut intelligere nolint Palladio suo, id est auctoritati publicae, strui insidias: illi quibus nasus est soli labantem patriae majestatem sufflaminare vix valent pluribus in diversam partem tendentibus. Nunc iterum dissoluta Comitia. Lugdunenses in Amstelodamenses valde invecti sunt ob erectionem scholae eminentioris [2]), negaverunt se pecuniam in usus pu-

[1]) Josina de Bye, dochter van Joris de Bye.
[2]) De oprichting van de Doorluchtige School te Amsterdam.

blicos conferre velle, nisi ab incepto desistant: hi contra pro jure suo et publico disseruerunt totamque rem judicibus permittere se dixerunt. In causa ministrorum Amstelodamenses animosam protestationem actis inseri curaverunt contra eos, qui decreta Synodi executioni mandare velint, aperte testantes id se nunquam passuros, sed mediis a Deo sibi concessis usuros [1]). Adfuit mihi his diebus Corvinus noster [2]), qui Phoenissas jam plane impressas dixit [3]), et exemplar propediem adferre pluraque postea mittere promisit, sua absentia rem hactenus dilatam dicens. Ego hominem urgere non destiti. Heinsii Sylva Ducis jam prodiit [4]), jussus est ab Ordinibus Foederatis aliquot loca corrigere, unum a Bellimontio [5]) monitus ipse emendavit, ubi de Rheni cursu agebatur, quem ita descripserat tanquam si e mari sursus flueret. Nam dicebat eum apud Schenkianum [6]) Vahali nostra curare jusso in Germaniam deflectere. Exemplar cum occasio se offeret mittam. Uxor tua an et quando ventura sit scire velim, et siquid certi de rebus tuis constituisti. Vale a nobis omnibus. Hagae. XXI. Aprilis 1631 postridie tui natalis.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

A Monsieur
Monsieur Grotius
A Paris.

* * *

Hugo aan Willem de Groot.

Hij beklaagt zich over de ondankbaarheid en hardheid zijner landgenooten.

Mon frere,

Ick verwonder mij seer van de ongestuimicheit van soo veele

---

[1]) Vgl. *Algem. geschiedenis des Vaderlands door W. G. Brill.* Dl. III, st. 4, blz. 496 vv.

[2]) De voormalige Leidsche predikant Johannes Arnoldi Corvinus, die als remonstrant was afgezet. Hij bewees Hugo de Groot veel dienst met voor de uitgave hier te lande zijner werken te zorgen.

[3]) De Groot's uitgave van het treurspel van Euripides met eene Latijnsche vertaling waarvan in dit jaar te Amsterdam eene tweede uitgave verscheen (*Bibl. Grotiana* No. 398 en 399).

[4]) D. Heinsii *Rerum ad Sylvam-Ducis a° 1629 gestarum historia* L. B. 1631.

[5]) Simon van Beaumont, pensionaris van Middelburg.

[6]) De Schenkenschans.

leden van de Vergadering ende de groote violentie in mijn regard. Nae soo lange gevanckenisse, nae confiscatie van mijn goedt geduirende eene uitlandicheit van thien jaeren, in t' midden van veel ongelycx, veele verachtinge aen mij ende alle de mijnen, heb ick alle occasien gesocht om 't landt ende allerlei ingesetenen vandien te dienen nae het vermogen dat bij mij noch overigh was. Behoorde dit alles haere harte niet vermorwet te hebben? De moeite bij mij genomen om alle ons volk haere vaderlycke rechten bekent te maecken tot eer ende reputatie van Hollant dunct mij dat wel meriteerden dat men mij een schip soude senden om t' huis te comen gelijck die van Athenen eertijds aen Demosthenem om minder dienste hebben gedaen: Veel meer behoorden de Hollanders met goede oogen aen te sien dat ick nae t' exempel van soo veel anderen, mede by sententien ende placcaten quaelyck getracteert sijnde, de lucht van mijn vaderlant ende 't gesichte van mijn hoog bejaerde ouders, die soo lang nae mij verlangt hadden, soude gebruicken. Godt sij gelooft, dat hij mij noch verscheide openingen laet voorcomen om op andere plaetsen met eer ende voordeel te connen woonen, opdat ick mij niet gestaedig en behoeve te quellen in de hardicheit ende ondancbaerheit van mijne landesluiden, ende soo de saecke soo voort willen mij magh disponeren, om met Scipio te seggen: o ingrata patria nec ossa quidem mea habebis. Van eenigh versoeck te doen vinde ick nu veel ongeradener als te voren, omdat het sal schijnen afgeperst te sijn door vrese van de recompence, die men voorslaet te stellen voor denghenen, die mij souden misdoen. Een genereux gemoet behoort niet te doen door schrick. Mijn leven, mijne vrijheit staen in Godes handen, meer dan hij toelaet can der menschen boosheit niet doen: ende soo hij 't toelaet t' is t' onsen beste, soo wij maer oprecht gaen in onse wandelinge; gelijck ick in desen niet anders en hebbe voorgehadt dan te bewijsen mijne schuldige plicht aen mijne ouders, oock met eenige betuiginge van mijne affectie tot het vaderlant. Ick vertrouwe vastelijck dat sijne Princelijcke Excellentie, wiens eer ende reputatie bij mij van mijne kindschap af is gewenscht ende nae vermogen gesocht, mijne onnooselheit ende mijne oprechte liefde tot het vaderlant, sijn hoochloffelyck huis ende sijne persoon met billickheit ende toegenegentheit sal insien ende niet goed vinden, dat men door het retarderen van

het gemeene beste de meest reden gebruickende leden van Hollant persse tot mijne oppressie om mij eeuwelijck voor mijn vaderlant ende mijne vrienden t' onbruick te maecken.

U. E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Den 13 Dec. 1631.
[Zonder adres].

* *
*

Hugo aan Willem de Groot.

Plan tot uitgave van verschillende requesten. Hij moet zijn vaderland vergeten. Commissiën.

Mon frere

U. E. brief over den sollicitant nae de plaets van Willem Brasser [1]) is mij wel behandight. Ick heb hem recommendatie aen de Heer van Moersbergen medegegeven. Ick bid U. E. het best te doen om te becomen de resolutien, die in mijne saecken tot Delft, Amsterdam ende Rotterdam sijn genomen, oock aenteickening van t' principaelste dat in de vergadering is gepasseert. Versoeck en can ick niet doen. A'r[sens] en is niet te vertrouwen, eens soo veel quaedt gedaen hebbende sal voorts [te] continueren. Maer vinde noodigh bij provisie tot iet bondiger bij mij ingestelt werde dat aen Willem Janse Blaeuw [3]) door U. E. off een derde, die U. E. licht sal vinden, werde ter handt gestelt mijne Requeste met dese inscriptie: Requeste bij Mr. Hugo de Groot overgegeven [4]) aen de Heeren burgemeesters van Rotterdam om voorgedragen te werden in de vroedschap, daerbij Extracten uit de Privilegien; Requeste bij die van Rotterdam ingestelt aen Pr. Mauris nae mijne gevanckenis, met de Extracten van de Resolutien ten selve tijdt genomen bij die van Rotterdam ende die van Hollant, welcke stucken Van Mede [5]) soo ick meen noch heeft; daerbij te doen de Consultatie van de Heeren Verdoes, Stryen, van Sorgen [6]), ende mijn concept aen de Staten van Hollant met inscriptie: Requeste die

[1]) Waarschijnlijk een zoon van Joost Brasser te Amsterdam.
[2]) Adolf van Waal, heer van Moersbergen, in 1618 gebannen.
[3]) De bekende uitgever te Amsterdam.
[4]) Hij schreef er boven: „*gedaen behandigen*".
[5]) Schuilnaam van Joh. Utenbogaert.
[6]) Gerrit van der Does, Quirijn van Stryen en Nicolaas van Sorgen, advocaten in Den Haag.

Mr. Hugo de Groot overbodich is geweest aen de vergadering van Hollant over te geven. Blaeuw sal het datelyck doen drucken, waeraen veel gelegen is. Wilt doch dit behartigen als een saecke van de meeste importantie [1]. T' landt moet ick vergeten, soude daer niet connen leven sonder hartsweer. Op de eer moet ick letten om noch ergens een meester te vinden. Recht voor mijn vertrek uit Vrancryck heb ick mijne papieren oversien, miste veel van de beste advertissementen ende consultatien. Graswinckel sal beleefdelyck dienen gesommeert ut liberet fidem. Soo mijn huisvrouw daer comt sal die stucken connen medenemen ende copie van de consideratien in de saecke van juffrouw Overbeeck ende Recueil in de Magallaensche saecke, welcke ick U. E. mede recommandere. Ick wilde wel weten wie van den Adel over de laetste Resolutie tegens mij geweest sijn. Wil alle de vrunden seggen waer ick sal sijn, dat ick altijdt gedachtich sal syn die ghene die haer gestelt hebben tegen mijne oppressie ende dat ick mij oock in t' regard van t' generael van t' landt sal draegen, nae dat ick sal sien dat men wil gaen in mijn regarde. Ick heb noch keur om te kiesen waer ick gaen wil ende als ick gecoren sal hebben om te sien hoe verre ick behoor te gaen.

De 17 May 1632.

U. E. dienstwillige broeder.

H. de Groot.

Ick bidde U. E. noch eens het drucken van de voors. stucken doch sonder uitstel te bevorderen. Dit bid ick op het allerhoochste.

E. hoochgeleerde
Mr. Willem de Groot
advocaat voor den Hove van Hollant
In den Hage.

Port.

* * *

Hugo aan Willem de Groot.

Als voren.

Jam nunc, mi frater, tuas XXVIII Maij scriptas accipio, recentes satis quod gaudeo. Plane id quod scripseram fieri cupio et spero ita posse fieri ut te extrices. Amici facile aliquid reperient.

[1]) Deze zaak is niet tot stand gekomen.

Satis peccatum est aliena et ignava sequendo consilia, tandem aliquando mea in re mea valeant. Honoris res agitur qui mihi commodis omnibus potior, nec res moram fert nisi nos ipsos volumus prodere. Uxor nihil factura est quod non meis decretis conveniat, itaque non est quod exspectetur. Si res unquam melius procedent in patria proderit τὸ γεννχῖον. Si manent quo sunt loco, redire, etiamsi omnes me velint, nolim. Illud quod tanquam periculosum notas imprimis necessarium est sciri a populo quae in nos acta sunt publicitus improbata. Ar[senii] nulla est mihi posthac habenda ratio nisi ut hominis palam inimici. Tibi in foro versanti nocere non potest, et mihi mea primo loco ponenda sunt. Hertogveldio [1]) nihil debeo, neque ego auctor ei fui aliter loquendi quam res erat. Dies plane mutandus non est; in eo enim maximum situm est momentum ut appareat jam tum a me reverentiam rectoribus exhibitam. Si tamen malint amici poni gedaen behandigen quam behandight in superscriptione, non obsto. Advocati sciunt responsa omnia posse publicari, et exstant exempla plurima. Contractum et promissionem indemnitatis edi necessarium non putabam, cum summa coram sit in libello et responso, et utrumque reperiri possit in Actis oppidi. Si tamen pater aliter censet, patiar valere ejus hac in re sententiam. Nam ut quod hac in re consului improbet vir recti et generosi amans, non metuo. Ego ut tibi caveas probo, caeterum nisi ut hoc fiat ab amicis impetro, video nihil posthac ab illis mihi sperandum. Vale mi frater cum uxore et liberis. Ex villa Dochiasgheisiana ad Albim. XI Junii 1632.

Tuus tui amantissimus frater
H. Grotius.

E. hoochgeleerde Mr. Willem de Groot,
advocaet voor den Hove van Hollant
In 's-Gravenhage.

* * *

Hugo aan Willem de Groot.

Over de opvoeding van zijne zonen Pieter en Dirk.

Iterum te curandis per Bilandium [2]), aut siqui alii cum Langeracensi commercium habent, literis meis in Galliam praeficio,

---

[1]) Corn. Hartigsvelt, lid van de vroedschap te Rotterdam.

[2]) Jason Bilandt, intendant van den gezant Van Boetselaer.

mi frater. Aliud quod adjungam non habeo, nisi valere nos, vestramque et parentum vestrorumque omnium optare res prosperas, de publicis parum sollicitos, quandoquidem ad nos parum pertinent. Valete et nobis in rebus nostris salutaria consilia precamini.

XVIII / XXVIII Augusti CIϽIϽCXXXII

Tuus tui amantissimus frater
H. Grotius.

Scire percupiam quando futurum sit tempus abitionis Petri nostri inde ubi nunc vivit. Intellexi Amstelodami esse qui per occasionem novae scholae domum suam adolescentibus mercede cum mensa praebeant. Ibi eum collocari velim et maxime ubi Vossius [1]) optimum iudicaverit. Exerceri autem in arithmetica, arte conficiendi codices accepti et expensi, re siderali et maritima, geographia quoque, nec improbem siquid Arabici (nam sunt ibi et ut audio, magistri) addiscat. His ubi erit probe institutus, facile reperiemus quod ex usu et non injucundum ipsi sit. Neque enim forum vestrum implere colonia domus nostrae cupio, sed per varia disciplinarum genera sobolem partiri. Siquid temporis supererit audiat Vossium. In philosophicis (nugae enim sunt pleraque) nolim multum ponat temporis. Didericum per otium cupiam discere, non pingere quaevis, sed ad mensurae rationem delineare domos, castra, castella. Erit hoc quoque majoris artis tyrocinium. Siquando detur occasio, non nolim spectare eum fabricam usumque tormentorum et aliorum igniariorum operum, et experimentum sumi ecquid ad talia percipienda fieri possit idoneus.

A monsieur Monsieur de Groot,
advocat à la cour d'Hollande
A la Haie.

* * *

Willem aan Hugo de Groot.

Over de uitgave der Poemata en andere geschriften van Hugo. Hij raadt hem Dirk bij het staatsche leger te plaatsen. Algemeene berichten.

Frater optime,

Venit ad nos recte filius tuus natu minor [2]), quod jam ante

[1]) Gerard Vossius was den 8sten Febr. 1631 als hoogleeraar aan het Athenaeum te Amsterdam opgetreden.

[2]) Dirk de Groot van Kraayenburg.

octiduum tibi per uxorem significatem credo. Ego enim tunc temporis Delphis pernoctavi. Attulit is mihi tua poemata nova, mihi longe gratissima [1]). Eorum editionem quamprimum procurabimus. In editione Vogeliana nihil carpendum praeter epigraphen et aliqua menda. Illud interea certo certius asseverare possim, hominem in nos non peccasse malo animo, namque ipse mihi potestatem fecerat epigraphen pro meo libitu scribendi, quod ego, ne me ei negotio immiscuisse viderer, defugiendum duxi. Nunc alios consuluit, qui forte ejus commodo hoc dedere, ut vendibili satis libro etiam hanc apponerent hederam. Graswinkelius promisit se curaturum ut mutetur epigraphe, meumque aut omittatur nomen, aut certe ad priorem editionem restringatur, ne secundae auctor videar. Illud in novis poematis quaerendum duxi an prolegomena Phoenissarum in nova editione addi an demi velis. Videtur enim illud alienius a syntagmate poematum, hoc vero lectori minus conducibile, cum ars poetae inibi egregie detegatur. Accepi et nudiustertius tuas in Lucanum notas, quas nondum percurrere potui [2]). Interea et illarum impressionem mihi curae fore spondeo. E filio intelligo decretum tibi ut ad Banerium [3]) proficiscatur, illud tamen monendum duxi, esse apud nos meliorem disciplinae militaris rationem et minus horride quam in Germania bellum geri. Quid si igitur in turma Brederodii [4]) (qui ei et beneficium praebere potest et a quo tu accipere non gravaberis) collocetur, potius quam longe ab omnibus amicis segregatus ferat arma? Tu quaeso id etiam etiamque cogita, pluris enim omnes faciunt hic vexilliferi quam alibi ducis locum. Ad publica ut veniam, recte tu judicas super offensa Anglicana jam jactam aleam, et spes est regis animum ita posse emolliri, ut nequid durius in nos statuat eamque in rem, ubi id venti tulerint, in Angliam proficiscetur Arsenius, fabricator foederis anni 1625, quo nos quod fecimus defendemus. Palatini detentionem mirantur multi, [5]) ego sane nescio quae hanc tempestatem insecutura sint, certe Gallos hanc occasionem in suum commodum

[1]) *H. Grotii Procurata* L. B. apud H. de Vogel 1639 (*Bibl. Grot.* No. 281).

[2]) Van *Lucani Pharsalia, ex emendatione H, Grotii,* reeds in 1614 in het licht gegeven, verscheen in 1643 te Amsterdam eene nieuwe editie (*Bibl. Grot.* No. 382).

[3]) De maarschalk Banér.

[4]) Nicolaas van Brederode, die aan het beleg van Maastricht had deelgenomen.

[5]) De keurprins Karel Lodewijk van de Palts werd in dit jaar op last van Richelieu te Vincennes gevangen gezet.

versuros non dubito, non tantum quoad exercitus Vinariensis imperium [1]), sed etiam ad alia multa. In Britannia spargitur rumor classem Hispanicam ad ejus regni invasionem missam, et argumento esse quod 40 denuo naves Hispanicae ad oram Angliae sint visae, qua de re quid sit nescio, ego ab hominibus nobis non male volentibus alterum, forte et utrumque confictum puto. Illud constat, ex iis quae disjectae fuere navibus duodecim iterum ad oram Angliae instauratas, sed in usus ut fertur Britanniae regis. Praetoriam interim Hispanorum, quae in portu est Dunkerkano disruptam constat, sed tanta est, ut aquis hauriri nequeat. Vale frater optime et a parentibus meaque uxore et liberis salve.

Hagae. VII. Novemb. 1639. Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

A Monsieur
Monsieur Grotius, Ambassadeur de Suède
A Paris.

* * *

Hugo aan Willem de Groot.

Hij verklaart zich bereid voor de opvoeding van Willems kinderen te zorgen. Over de vredesonderhandelingen voornamelijk tusschen Frankrijk en Spanje. Verder antwoord op zijn schrijven.

Mi frater.

De [Vergoesio] gratum quod scribis. Ex vanderHogio sciendum quid sit de libris [2]), tempus ei fuit scribendi in Galliam. De Anthologia scribit ad me Isaacus Vossius, velim tamen Blavio [3]) addi interdum stimulos. Ubi cum librum absolverit, videbimus an vacare velit annotatis ad Vetus et Novum Testamentum. Liberis tuis opto bonos processus et in philosophiae et in legum studio. Velim mihi tam prope sint, ut eorum quae ego didici eos reddere possim participes, cum meorum nullus sit qui mea insequi velit vestigia. Ubi maturum judicabis, nunc hunc tuorum nunc illum ad me mittas, ut fruamur alii aliis dum Deus vitam dat. Mira fuit ars Gallorum in jaciendis honorum controversiis et in commendandis Romanocatholicis quos nauci faciunt ut Batavos et

[1]) Door den dood van hertog Bernard was het Weimarsche leger zonder opperbevelhebber.

[2]) Er was een pak met boeken, hem uit Frankrijk toegezonden, in het ongereede geraakt. Vgl. *Grotii Epistolae, App.* No. 735 en v.v.

[3]) De Amsterdamsche uitgever Willem Jansz. Blaeu.

a colloquiis cum Hispano per illas honorum controversias (neque enim Hispanus minus exiget quam Galli) et a conditionibus pacis (neque enim Hispanus minus quam Galli volet esse suae religionis defensor) avertant et in bello relinquant quod Galli sive ipsi in bello manent, quod malunt potentes, sive pacem faciunt, quod plebs mavult sibi utilius esse judicant, ut Hispanus semper negotium habeat. De Anglia dubito, videtur rex diem ducere velle et exspectare quid dissensiones, quae non parvae sunt inter Pariamentarios ipsi commodum parere possint. De Corvino [1]) gaudeo te mihi habere assentientem. De Remonstrantibus plerisque credo te verum dicere, optandum tamen esset quod ego scripsi tum quia vetusti mores sunt optimi, tum quia metuo ne opinionum licentia et eminentis auctoritatis penuria Remonstrantes aliquando disjiciat. Quod transmisisti ex editis apud vos rumusculis desumtum est ex Latinis..... riensibus. Unde id ortum sit sane non intelligo, nisi forte Crassij aliquis indicatur. Deus te, uxorem, liberos, amicosque conservet.

Lutetiae XXI Januarii CIƆIƆCXLV.

Mijn Heer.
Mijn Heer Wyllem de Groot,
Advocaet voor den Hove van Hollant IndenHage.

Tibi obligatissimus frater
H. Grotius.

* *
*

Willem aan Hugo de Groot.

Over de uitgave der Anthologia Graeca van Hugo. Antwoord op diens schrijven over de O. I. Compagnie, enz. Hij is bezorgd over de terugroeping van Hugo uit Parijs.

Frater optime,

Libenter intelligo bene procedere ea quae in epistolas Apostolorum annotasti, debent enim ea absolvi. De Anthologia [2]) Isaacus Vossius, dum hic esset, egit negans tales characteres esse Blavio, imprimis Graecos, quibus id opus in quarto commode edi possit. Itaque cum bona venia tua se proponere an non praestet editionem fieri in octavo aut in quarto cum columnis, qua forma libenter omnia tua opera imprimeret. Ait missa ad te specimina, atque ita tuum exspectari responsum. De Societate Indica bene judicas. Ordines Generales cum jam scribunt non

---

[1]) Zie de 9e der voorafgaande brieven, aant. 3.

[2]) De *Anthologia Graeca cum versione latina* van De Groot werd eerst door H. de Bosch uitgegeven van 1795—1822.

amplius Curatores Societatis sed subditos in India commercia exercentes, nominant inusitato more, cum et aliae Societates sine privilegio curatores suos habere soleant. Voetius satis quod agat habet, quippe qui Canonicorum Trajectensium bona sibi suisque affectet, qua in re multos repperit contradictores, qui etiam sua cogitata publico non invident [1]). In Anglia controversiae de parvis caetibus eorumque ab aliis et majoribus independentia, sic loqui amant, gliscunt indies, quae disputatio in una Angliae urbe non magna sexaginta caetus protrudit, ut mihi a fide dignis relatum est. Vidi ego, viderunt et alii, lithurgiam Anglicanam anni 1579 Belgice versam et a Nerano Roterodami impressam, et nemo est, qui eos ritus tanto bello occasionem dedisse credat, nisi alia latuerit causa. Quod de tuo e Gallia discessu scribis, id vero nos imprimis angit, scribunt enim e Gallia et hic loquuntur inimici, tanquam omnis tua apud Suecos auctoritas eviluerit; aliqui dicunt litteris, quas tibi tradidit Oerizantius circumdatum fuisse operculum hoc titulo: Discreditorium Grotii. Alii simpliciter te revocatum, nec alias partes tibi assignatas aut assignandas. Ego in regnorum negotiis nolo esse curiosus, caeterum hoc unice rogo, ut quamprimum licebit, transcribas qua in parte regina opera tua uti velit, ut malignis hominibus os obturare possimus [2]). Tum vero si res ferat, ut per has provintias iter in Germaniam aut Suediam velis sumere, ut alloquio tuo frui possimus. Vale, frater optime, et cum uxore et liberis salve. Deus tibi largiatur, quae in rem tuam et publicam novit conducere.

Raptim. Hagae. XXVII. Martii 1645.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Salutant vos Daetselarius cum uxore, quos ego Gorichemi, quo jussu Principis profectus fui, hac praeterita septimana compellavi.

A Monsieur
Monsieur Grotius, Ambassadeur
de la Reine et couronne de Suede
A Paris.

---

[1]) Dit schijnt te zien op het oordeel van den Utrechtschen hoogleeraar Gijsb. Voetius over het gebruik der kerkelijke goederen, waarover deze enkele jaren later een *Theologisch advijs* uitgaf (Vgl. No. 7477 der pamfletten van de Kon. Bibliotheek.)

[2]) Zie *A. van Cattenburgh, Vervolg v. h. leven van H. de Groot*, blz. 397.

OUDHEIDKUNDE.

Brief van Boerhaave. — Voor eenigen tijd kwam mij in handen een door H. Boerhaave, op 17$\frac{2}{9}$32, te Leiden geschreven brief, die aldus luidt:

„Mynheer ik heb ontvangen UwEd. briev, uyt Leer, aan my, van de 15 april, 1732, med de bylagen, negen in getal, med negen opgeschreeven getallen gemerkt en onderscheyden.

Ter voldoening aan UwEd versoek, heb ik die geleesen, overwogen, gebragt in de medic. faculteit deser Universiteit: ten eynde ijder lid derselve in het bysonder en alle te samen vergaderd, wilden den inhoud overdenken, en het besluyt, des versogt, doen opstellen. Dit is wettig gedaan en werd by dese toegesonden, om te dienen daar, waer vereyscht mogte worden. *De iura hiervoor verschuldigd aan de faculteyt zijn honderd en twintig hollandsche gulden.*

Ik beveele UwEd. in de bescherminge des Alderhoogste en blijve Mynheer UwEd Onderdaanige dienaar

(w.g.) H. Boerhaave".

De woorden:

„De jura hiervoor verschuldigd aan de faculteyt zijn honderd en twintig hollandsche gulden" trokken zeer mijne aandacht, en ik hoopte in het archief der Med. facult. te Leiden daaromtrent opheldering te kunnen vinden.

Daar de bibliothecaris der Universiteit, Dr. S. G. de Vries, de welwillendheid had daarnaar voor mij in het archief te zoeken, en tot de overtuiging kwam, dat uit den tijd van Boerhaave zoo goed als niets is overgebleven, rest mij niet anders dan den brief in „de Navorscher" te publiceren en daaraan de vraag vast te knoopen: Wie kan mij zeggen wat in dat geval onder door de medische faculteyt te heffen jura wordt verstaan, en zijn er meerdere voorbeelden bekend van een dergelijke heffing? Zoo zou misschien eenig licht zijn te krijgen omtrent den inhoud van den brief, met 9 bijlagen, uit Leer.

Amsterdam. Dr. C. E. Daniels.

De Schoolmeester van vroeger. — Zou er — heb ik me zelven menigmaal gevraagd — eens een einde komen aan de zoo goedkoope spotternij met den ouden schoolmeester en wel zoo dat men eens gezet de geschiedenis der paedagogiek en didactiek ging doorsnuffelen, of wel... bestudeeren, en eens poolshoogte nam wat den ouderen in ons vaderland nog van den ouden schoolmeester mocht bekend zijn? Men zal verrassende ontdekkingen doen, wil men zich allereerst over vooringenomenheid en antipathie heenzetten. — Wat ons land aangaat: er is een hemelsbreed verschil tusschen den degelijken, waardigen schoolmeester der 17e en den saaien, leeghoofdigen schoolmeester der 18e eeuw; maar — let wel! — dit kenmerkt niet het verschil dier schoolmeesters, maar dit kenmerkt den geest dier beide eeuwen!

En zoo ik nu schijnbaar mij ga vermeiden ook in ironie, gelijk ik eene vorige maal placht of liever scheen te doen, wanneer ik de bedoeling van dit tijdschrift in 't oog houdende, eens op de oude school mocht terugkomen, zal mijne waardeering ook zonder beschouwingen wel blijken. Ter zake nu!

Te Idaard, een lief dorpje drie uur bezuiden Leeuwarden, vond men nog voor enkele jaren, zeer duidelijk in den toren (niet in de kerk als elders) den grafsteen van een schoolmeester Thomas ab Herderen, daar overleden 1594, met een vierregelig versje niet enkel daarop gehouwen, maar ook met eene plak en roede. Daaruit blijkt geenszins dat deze man hardvochtig was tegenover de Idaarder jeugd, want 't waren de attributen overal in den lande van den schoolmeester. Waarom die man *in den toren* begraven werd? Wellicht daarom, omdat, naar eene overlevering, hij bij het luiden door het neervallen van de klok zou verpletterd zijn. Zonen van deze 20e eeuw denken hier wel allerminst aan eene *waardeering*, den man gegund door een grafsteen aldus bewerkt op zijn graf te leggen! Toch schijnt men onbetwistbaar hierin vereering te moeten zien.

De oude schoolmeester H. te F. (dicht bij Dokkum; ik heb den man nog gekend) pootte steeds op 19 Februari *tuinboonen*. Men zal weten dat tuinboonen dat zoo heel vroege poten best kunnen verduren, maar wat bewoog den man daartoe? Wel, hij was een echte oranjeklant, en herdacht dan den verjaardag van Koning Willem III. Soms viel het op Zondag; dan deed hij om geen opzien te baren zijn liefdewerk wat heel, heel in de

vroegte. Menigmaal was de grond hard bevroren. 't Deed er niet toe; meester boorde gaten en lei zijn tuinboonen evengoed.

Meester Foeke Sjoerds van Ee, later te Oosternijkerk, eveneens bij Dokkum, was schoenmaker van ambacht, doch de grietman met de boeren bezorgden hem den post van schoolmeester op wel 70 karoli guldens. Friesland heeft dien schoolmeester gewaardeerd, dat is waar, en geene oneer; doch.... dit belette niet dat het den man een honger-„baantje" liet waarnemen. En juist deze geschiedreus voor wiens grondig onderzoek, helderheid in stijl en ongelooflijke talenkennis zelfs Duitsche geleerden nog steeds zich verbazen, kon gerust professor in geschiedenis geweest zijn. Van Foeke Sjoerds wordt verhaald, dat hij, eens door eene vrouw gevraagd, of er den Zondag-middag ook in de kerk „geleerd" werd antwoordde: *„Dat weet ik niet, vrouw!"* — *„En jij bent voorzanger, meester! en je weet het niet?"* — *„Neen"* zei hij, *„Gepreekt wordt er wel, maar of er wordt geleerd, weet ik niet"*.

Om dit antwoord te vatten moet men weten hoe men bij de Hervormden *van de preek en van preeken* sprak, wanneer het den vóórmiddag gold en van „de leer" of „leering" en van „leeren", wanneer het den namiddag betrof, en dit met de weet dat alsdan geregeld over den Catechismus werd gesproken en deze inderdaad een cursus kon verbeelden (52 Zondagen).

Een ander oud-schoolmeester, nu pas 4 jaar niet meer onder de levenden, verkoos wel in de kerk te lezen hon-de-ken, kud-de-ken etc., maar: bed-dé-ken: Sta op, neem uw bed-dé-ken op en wandel. Het kerkbestuur had hem al eens verzocht dit te veranderen, maar later gepolst naar de reden, zei de man beslist: „Jullie feilt, en ik lees goed. Een deken, beddedeken is gemakkelijk op te nemen; een bed op te nemen zal je niet meevallen". De lui waren overtuigd, en vonden zich vereerd zulk een meester te bezitten.

Met meester en dominé hortte het hier en daar. De school was dochter en dienaresse der kerk, doch voelde de beknelling en poogde zich daaraan te ontworstelen. — Zoo moet ook een schoolmeester — voorganger te R. — op gespannen voet met den leeraar zijn geweest. Nu had meester zeker opgemerkt hoe dominé van jaar tot jaar dezelfde teksten, psalmen (en gezangen?) had. Op een zaterdagmiddag was hij niet aan de pastorie gebleven om het tekstbriefje te halen, iets wat de voorzanger ook nu nog pleegt

te doen, opdat hij dan den tekst met psalm en gezang op de bordjes in de kerk kon opschrijven.

De meid kwam aan het schoolhuis: 't compliment etc. en dat mijnheer den meester wachtende was. Maar deze gaf ten antwoord: *'t Compliment terug en zeg beleefd, dat ik de tekstbriefjes voor een geheel jaar zelve heb en de bordjes in de kerk al heb aangeschreven.*

Nog een ander. Deze man wist zich een prakticus. Voorheen had hij de gewoonte om voor wie daarin belangstelde, nu en dan buiten de schooltijden het metrieke stelsel praktisch te leeren, mudden, schepels, koppen, ponden, onsen, looden; — daarna: HL., DL., Liter, KG., HG., DG. — De jeugd door de ouders aangevuurd — inzooverre ze een rekenboek reeds had — kwam trouw op. Meester had dan eene zandhoop in de school, waarin eene spade stak, en tot verderen dienst lagen een pollepel, een eierlepeltje, en ook schalen en gewichten. Dat zand verbeeldde soms zand, maar ook wel rijst of koffie of melk, of turf, en de een moest een KG. rijst en deed weer een HG. over; een ander moest een halve mud turf, etc. — De man moet daarvan de beste resultaten hebben gehad inzake de anders nog al lastige benamingen.

Murmerwoude. G. POSTMA.

Kostschool. — Conditie, waarop A: HEMERLY, Kost-School-houder te Etten, Baronnie van Breda, Kinderen aanneemt, om te Onderwyzen in de Fransche en Nederduitsche taal; mitsgaders, in het Leezen, Schryven, Cyfferen, Geographie, Psalmzingen en Catechiseeren.

Voor ieder Kind die het Frans leerd, zal men Jaarlyks betaalen 130. Guldens: By het intreede een Zilveren Lepel en Vork, twee tinne Borden, een tinne Water- of Kamer-pot, twee Servetten, een Hand-doek [mee te brengen]; en voor de Ondermeesters voor een Nieuwe jaar, alle Jaaren, twee Gulden en eenen voor de Meid.

Voor Kinderen die het Nederduits alleen leeren, zal men betaalen Jaarlyks 112. Gulden, nevens het geene besprooken is by die het Frans leeren.

Voor Kinderen buiten de Unie woonende, zal betaalt werden 150. Guldens, en het gerequireerde hier boven, of in plaats van dien, eens de Somme van 18 Gulden.

Voor welke Somme gegeven werd, boven kost en drank, be-

wassen van Linden, stoppen van Koussen, eene grondige instructie in beide Taalen; en 't geen verder tot een goede Opvoeding behoort".

Medeged. door L. J. KUYCK.

Spelen (LIII, 222). — Naar mijn bescheiden meening is lentereluy hetzelfde als lanterluen of lanteren, een kaartspel, dat vroeger in Twente en op sommige plaatsen in de graafschap Zutfen in zwang was, doch thans zelden meer wordt gespeeld.

Ook te Hoogland was het vroeger bekend. Het wordt gespeeld door vier personen met 32 kaarten. Elk der spelers krijgt er 5. De laatste kaart, die de gever krijgt, is troef. Van de rest kunnen de spelers er „koopen". De minder goede kaarten worden dan tegen de „gekochte" gewisseld.

Nu gaat het er om wie de meeste slagen krijgt.

Heeft men „het land" d. i. heeft men 5 kaarten van dezelfde kleur, dan is het spel gewonnen en wordt er dus niet gespeeld.

Hoogland. A. LINTELO.

Spelen (LIII, 222). — *Bluffen* is een geheel ander spel als de heer Laurillard bl. 345 vermeldt. Het wordt gespeeld met 16 kaarten, de *azen*, de *heeren*, de *vrouwen* en de *tienen*, en ieder speler ontvangt twee kaarten, zoodat er niet meer dan acht spelers kunnen zijn. De hoogste kaarten zijn de twee zwarte azen; daarna komen in volgorde de roode azen, de zwarte heeren, de roode heeren, schoppen mariage, klaveren mariage, ruiten mariage, harten mariage, zwarte vrouwen, roode vrouwen, twintig oogen (twee tienen) en elf oogen (een aas en eene tien.) Andere samenvoegingen hebben geene waarde, zijn *valsche kaarten*. Ieder spreker kan naar volgorde eene zekere som *zetten*, die door de anderen *gehouden* of zoogenaamd *gezien* kan worden of waartegen zij eene hoogere som *zetten* of *passen* kunnen. Gewoonlijk wordt een maximum van *zetten* bepaald en hetzij door den gever alleen of door alle spelers eene zekere som in de pot gelegd. Die de hoogste kaarten heeft of door zijn inzet de anderen heeft doen passen, in welk geval hij niet eens behoeft te toonen, welke kaarten hij heeft, wint de pot en ontvangt van de verliezers de som, die zij gezet of gehouden hebben. — Het spel heet *bluffen*, omdat men door soms met lage of zelfs met *valsche* kaarten eene

hooge som te zetten, door te *bluffen* dus, de andere spelers bang maken en dan passen kan.

Lentere luij is het zoogenaamde *contreboeren*, dat thans ook nog *lanterluien* of enkel *lanteren* genoemd wordt.

Haarlem. JANSSEN VAN RAAY.

Opheffing der gilden (LIII, 22 vv., 152 vv.). — Ter aanvulling van hetgeen in vorige afleveringen is medegedeeld omtrent het voortbestaan der gilden te Breda en elders na 1804, kan ik thans berichten dat nog de volgende ambachtswetten te Breda uitgevaardigd, mij onder oogen zijn gekomen:

Voor de schippers	Breda 1804.
„ „ timmerlieden en wagenmakers	Breda 1804.
„ „ distilleerders	Breda 1804.
„ „ metzelaars	Breda 1804.
„ „ hoedenmakers.	Breda 1805.

De vischverkoopers hadden geen ambachtswetten, maar een reglement. De hier genoemde stukken bevinden zich alle in de verzameling van kaptn. L. J. Kuyck alhier.

RED.

Diploma van toegang tot het Nationaal Kunstkabinet op het Huis in het Bosch. — In Muller's Atlas van Historieprenten onder no. 5448 en in dien van de collectie Van Stolk onder no. 5366, wordt een door Vinkeles gegraveerd Diploma beschreven, strekkende „ten bewijze van vrijen toegang tot het nationaal kunstkabinet op het Huis in het Bosch". De bedoeling was, dat op dit diploma de naam van een persoon zou worden ingevuld „uit erkentenis voor deszelfs geschenk in het zelve kabinet geplaatst".

Zijn er ook ingevulde exemplaren bekend?

Amsterdam. E. W. MOES.

De ingewanden van den admiraal de Ruyter. — Den 19en Augustus 1819 bracht het Nederl. fregat „Diana" een bezoek aan de stad Syracuse op het eiland Sicilië, op welk schip toen als Luit. ter zee 1e kl. diende de latere Schout-bij-Nacht N. G. Koops, geb. te Malaga in 1789 en overleden als lid van het Hoog Militair Gerechtshof 9 Mei 1859.

In zijn scheepsjournaal zegt deze officier van het bezoek van

Syracuse dat men wegens de quarantaine geen aanraking met den wal kreeg en teekent verder aan: „dat de Nederlandsche vlag hier geheel onbekend scheen terwijl in 112 jaren of gelijk sommigen zeggen sedert de dood van den Admiraal de Ruyter geen Nederlandsche schepen aldaar geweest waren. Wij gaven ons alle moeite om het eilandje te ontdekken alwaar de ingewanden van den zoo beroemden de Ruyter begraven lagen, doch vrugteloos."

Omtrent het begraven dier ingewanden deelt Gerard Brandt ons het volgende mede in zijn „Leven van Michiel de Ruyter":

„Toen de Ruyter den 29sten April 1676 aan zijn wonden kwam te overlijden lieten de Wethouders van Siracuse bij de geestelijkheid dier plaats informeeren of men de ingewanden van den admiraal, wiens lijk gebalsemd was, niet in een der kerken zou mogen ter aarde bestellen. Het antwoord der geestelijkheid luidde echter dat de ingewanden als zijnde een gedeelte van het lichaam niet in gewijde aarde mochten liggen zonder de speciale toestemming van den Paus, aangezien de admiraal Protestant was. Tengevolge nu dezer weigering besloten de Wethouders een plaats in het Raadhuis voor de bijzetting dier ingewanden te bestemmen, waar tevens een gedenksteen zou worden aangebracht. Een deputatie dezer Heeren begaf zich nu naar het admiraalschip om hun plan den Heeren Officieren voor te leggen, doch hun heusch aanbod werd beleefd afgeslagen en daarbij tot antwoord gegeven „dat men nooit gewijde aarde voor „'t ingewandt hadt begeert en dat men de Heeren voor de aan„bieding van hun stadhuis hooghlijk bedankte nadien men voor„nemens was de gemelde ingewanden ter aarde te brengen ter „plaatse waar men den Kapitein Noirot hadt begraven. [1])

Dit graf, zegt Brandt verder, bevond zich op een kleine heuvel — geen eilandje zooals de Heer Koops aanteekent — welke zich in de baai verhief en omtrent een honderdtal schreden van de stad verwijderd was.

Op de groote kaart van Syracuse komt bedoelt *heuveltje* voor aan den ingang van de binnenbaai en dáár werden nu de ingewanden van den admiraal in den avond van den 1sten Mei 1676 in tegenwoordigheid van een groot aantal officieren van het Hollandsch eskader aan den schoot der aarde toevertrouwd.

1) Kapitein Johan Noirot overleed den 25 April 1636 tengevolge van zijn wond in het linkerbeen, bekomen bij het zeegevecht op 22 April.

Of een gedenksteen die plek vroeger heeft aangewezen wordt in Brandt niet vermeld, doch mogelijk is dit door bemiddeling der geachte lezers van dit tijdschrift te weten te komen.

Voor zoover mij bekend, viel iets ongeveer in denzelfden geest als met de Ruyter voor met den bekenden admiraal J. W. de Winter, die den 2en Juni 1812 te Parijs overleed en in het Pantheon werd bijgezet. Het hart van dien admiraal echter werd in een fraaie urn geplaatst; welke in 1821 door het Fransche Gouvernement aan zijn geboorteplaats Kampen werd geschonken en aldaar in de St. Nicolaaskerk wordt bewaard.

Medegedeeld door C. F. GIJSBERTI HODENPIJL.

Vrijenban bij Delft.

Een recept van doctor Ludeman. — Een stukje papier, van ongeveer een palm in het vierkant, geeft het volgende te lezen:

„Schipper Gerrit Dronte gelieft eens te gaan bij den Heer Doctor Ludeman en te vraagen of eens gelieft op te geven, wat Magteld scheelt is geboore op Zaturdagh morgen teegen 5 uren den 31 Mey 1749."

(Hierna volgen 4 teekens van het gesternte waaronder de patiente geboren was).

„is voll scherp zuur is met colijk pijn parssing in de linkere lies heef trecking door de zenuw in de rechtere zij, moet geneest worden met de pouder de luna fixata ā gr. V N°. 25 *f* 5."

De bovenste regels zijn geschreven door Cornelis Elias, 1696—1765, die verschillende betrekkingen vervulde en o. a. herhaaldelijk burgemeester van Alkmaar was; de onderste zijn van den bekenden geneesheer, die den stand der sterren te hulp riep tot verklaring van de ziekte zijner patienten, en daarmede het vertrouwen verwierf vooral der lieden van aanzien, waarvan dit recept op nieuw het bewijs levert. Of de diagnose juist was en of het mij onbekende middel de zieke gebaat heeft valt te vragen. Maar Machteld Elias heeft geleefd tot October 1789, terwijl haar geneesheer-astroloog reeds in 1757 is overleden.

C. W. B.

Hobbezak. — In het Woensdagavondblad van 10 Dec. 1902 vroeg onze medewerker, de heer J. Vriesendorp te Amsterdam,

in het Handelsblad: Wat is een hobbezak? En waarvan is dat woord afgeleid?

Op die vraag werd in genoemde courant door vier verschillende personen geantwoord. Door den heer Jacobus Honig te Zaandijk met eene verwijzing naar het werk van Dr. G. J. Bockenoogen, „De Zaansche volkstaal" enz., die het woord verklaart als epitheton van:

„Iemand die lomp, onbehouwen in zijn bewegingen is, of zoutzakkig, onbehaaglijk, sukkelig loopt.

„Ook iemand die er raar insteekt, die kleeren aan heeft die niet passen „'t is 'en hobbezak, (tot een onbehouwen meisje)."

„De Hobbezak" was ook de naam van een molen te Zaandijk, die zeer lomp van model was.

„In de 17e eeuw komt het woord als geslachtsnaam voor: Pieter Simonsz Hobbesack, schepen van Wormer 1606.

„Het woord behoort bij hobben, heen en weer bewegen."

* * *

2°. Een ander inzender vertelt dat een „hobbezak" gebruikt wordt, om des winters broeibakken tegen de koude te beschermen. Zij worden gemaakt van grof, wijd-mazig linnen of ook wel van een soort biezen en worden, in vorm van slappe matrassen, gevuld met droge varens, kaf of iets dergelijks. Zoo worden zij op de glazen der broeibakken gelegd.

* * *

3°. Onze medewerker, de heer J. E. ter Gouw te Hilversum, beroept zich tot verklaring van het woord op Kiliaan en zegt o.a.

„Dit is een samengesteld woord en bestaat uit hobbe en zak. Hobbe is de stam van 't oude werkwoord hobben, springen, dansen, waarvan 't frequentatief luidt: hobbelen, en dat verwant is met huppen en huppelen. Kiliaan geeft voor hobben: saltare, motare. Zak is hier figuurlijk gebruikt voor onbehouwen, menschelijk lichaam, en, bij uitbreiding, voor den mensch, maar veeltijds in ongunstigen zin. Zoo spreken wij van een leugenzak, (een dikzak, een luizak, Red.) een goedzak, een papzak.

„Kiliaan kende reeds loghensackmendax.

„Verder geeft deze 16e-eeuwsche taalkenner het w. w. hobacken en vertaalt dit door: inepte saltare aut tripudiare, dare

motus incompositos, hetgeen beteekent: op een onbeschofte manier dansen en springen, ongepaste bewegingen maken.

„Alles te zamen genomen, is hobbezak de benaming van een log, lomp lichaam, een mensch, die zich niet flink in postuur weet te houden, maar allerlei ongemotiveerde bewegingen naar rechts en links maakt, en in die beteekenis zal het ook wel gebruikt zijn."

* * *

Een vierde inzender eindelijk, de heer A. Koster zegt:

„Hop werd voorheen aangevoerd in groote ongeperste balen. Iets van grooten omvang en licht gewicht is eén hobbezak."

* * *

Het komt ons voor dat geen der geachte inzenders, de afleiding van het woord volledig en juist verklaard heeft, waarom wij een nieuwe poging daartoe zullen wagen.

Geslachtsnamen, saamgesteld met en eindigende op „sack" zijn in Duitschland, vooral in het zuiden, geen zeldzaamheid. Om van *Pulsack*, *Erweizsack* (erwtenzak), *Bonsack*, *Habersack* en andere hier niet te gewagen, zij hier medegedeeld dat ik o. a. te Weenen en te Leipzig den naam „*Haubensack*", in Thüringen en in Westphalen dien van „*Hopfensack*" aantrof. Laatstgenoemde doet eenigszins denken aan het Zaankanter patronymicon: Hobbesack.

De naam *Haubensack* herinnert aan een soort van hoofddeksels, omstreeks 1440 en later in gebruik, waarbij „eine Kappe" aangebracht werd in „dem dicken Wulste der Zipfelmütze, welch gleich einem Sacke seitwärts herabfiel oder eine sackartige Röhre ohne Boden, die in ihrer unteren Hälfte in lange Laschen zerschlitzt war". (Hottenroth, Trachten, Haus-, Feld- und Kriegsgeräthschaften der Völker alter u. neuer Zeit. Bd. II, S. 88, Taf. 40, 1, 8, 9, S. 107, fig. 24; S. 165). In plaats van „Haubensack", heetten zij ook „Sackmütze", en werden zij evenzeer door mannen als door vrouwen gedragen. Met het oog op het vormlooze, althans het min-gracieuse van dit hoofddeksel, kan wellicht de volksmond, met klankwijziging van „haube" in „hobbe" (ongeveer op dezelfde wijs als „hauptmann" tot „hopman" is vervormd) daarvan „hobbezak" hebben gemaakt, een uitdrukking, waarmede men kleedingstukken van een plomp fatsoen of lompe, ongemanierde personen pleegt aan te duiden. Het

mnl. schijnt geen acquivalent voor dezen term te bezitten.

De naam „Hopfensack" daarentegen wijst op de zakken, waarin onze Duitsche naburen de geplukte hopstengels bergen. (Grimm's Hd. Wtb.: *saccus lupuli. Stieler* 1658: dasz man ihnen ganze kräuter- und hopfensäcke voll satyrischer gewächse auflade. *J. Paul* biogr. belust. I, 107.) In het nl. vindt men nogthans nergens gewag gemaakt van een „hoppezak", [1]) welk woord, verondersteld dat het bestaan had, zou kunnen zijn vervormd tot „hobbezak". Of onder de „Hopfensack" een bepaalde soort zakken, van voorgeschreven grootte en uit een aangewezen stof vervaardigd, moet worden verstaan, is ons, bij gebrek aan gegevens, niet gebleken [2]). Aan eene samenstelling met den Frieschen mansvoornaam: *Hobbe*, nog in onzen tijd bewaard gebleven in de geslachtsnamen: Hobbes, Hobbema, Hobma, Hobbing valt hier, dunkt ons, niet te denken. Zoo komen wij tot de gevolgtrekking dat de afleiding van „Haubensack" de meest aannemelijke is.

RED.

Gezegden van de gezanten ter vredeshandeling van Nijmegen, in 1678 gesloten. — „Se non e vero, e bene trovato," kan men wel toepassen op deze, in oude aanteekeningen door mij aangetroffen gezegden in den vorm van uitgebrachte dronken.

De Franschman: Ik drink op de gezondheid van mijn' meester, die gelijk is aan de zon, wiens stralen de geheele wereld verwonnen; evenzoo zal mijn meester eenmaal de geheele wereld regeeren.

---

[1]) „Dat niemande eenige hoppe uyt sacken doen en sal moeten . . . . . ." Keuren en Ord. v. Delft, 158, 2.

[2]) „Art. 6. De hoppe van ieder gewas of saizoen zal in afzonderlijke zakken „moeten gedaan en gelaten worden, en met die van een ander gewas of sai- „zoen nooit mogen worden vermengd; en zal telkens boven het teeken van de „plaats of gemeente, de dag en het jaar der keuring met het jaar waarin de „hop gewassen is, zigtbaar moeten gemerkt worden, alles op een boete voor „de nalatigen van vijftig guldens."

(Wet in dd. 12 Dec. 1809 omtrent het keuren der hoppe.)

„§ 2. In elke plaats of gemeente, binnen welke hoppe geteeld wordt, zullen „naarmate deze teelt en handel in hoppe belangrijk is, de noodige keurmees- „ters, tegelijk *hopzakkers*, en door welke de hoppe met uitsluiting van alle an- „dere zal moeten gezakt worden, door het plaatselijk Bestuur aangesteld en „beëedigd worden . . . ."

(Reglement op idem, dd. alsvoren).

De Engelschman: Ik drink op de gezondheid van mijn' meester, die gelijk is aan de maan, die invloed heeft op ebbe en vloed; evenzoo zal mijn meester over alle wateren regeeren en daardoor alle volken cijnsbaar maken.

De Hollander: Ik drink op de gezondheid van mijne Heeren en Meesters, de Staten-Generaal, die gelijk zijn aan Josua, die God bad zon en maan te doen stilstaan en zijne vijanden versloeg.

VAN HOEVELL.

Urn of pot. — Een paar jaren geleden werd te Alkmaar bij den herbouw van een huis in den grond gevonden een rood gebakken aarden pot, hoog 0.30, in grootste middellijn 0.35, de mondopening 0.13 en de bodem 0.20 breed. Sedert zag ik nog eens zulk een pot. Van beiden is de bodem niet vlak maar conisch, zoodat de pot steeds hellende staat. Waartoe dienden dergelijke potten? C. W. B.

Plag-verwerijen. — Weet iemand ook wat „plag-verwerijen" zijn? Zij waren verboden op erven die bepaald voor blauw-verwerijen door de regeering werden verkocht te Amsterdam, in 1601.

D. C. M. J.

Plagge, Plaghe = lompen, vodden. Oudemans Middenn. Wdb. — Kan Plag-verwerijen hiermede in betrekking staan? RED.

Rinerse = Buurse? — In Racer, Overijss. Gedenkst. VII, 250 is opgenomen de stichtingsbrief eener vicarie in de kerk te Haaksbergen. De capellanie werd begiftigd met inkomsten uit de goederen, genaamd ten Varwercke gelegen in het kerspel Haexberge in de buurtschap *Rinerse*.

Nu ken ik slechts het Vaarwerk in de buurtschap Holthuizen en Scholte Vaarwerk in Buurse, steeds kortweg de Scholte geheeten.

Zou men voor Rinerse ook Buurse moeten lezen?

Nog zou ik gaarne een verklaring hebben van het woord „*domicelli*" in hetzelfde stuk voorkomende en van de uitdrukking „*ad Cathedram*" veelal aan de dagteekening toegevoegd.

Hoogland. TE LINTELO.

Voor *Rinerse* moet zeker *Buurse* gelezen worden. *Domicellus* = Canonicus minor et junior frequens apud Germanos mentio qui canonicos Dominorum nomine vulgo appellabant. (Du Cange i. v.) — *Vaarwerk.* Zie: voorwerk bij Racer, t. a. pl. VII, 53 no. 7.

Buistelmaten. — In de Stadsrekening van Bergen op Zoom 1487—'88 lees ik: van der stadt dbuistelmaten daeraf de pacht inne ende wte gaedt S^{e} Geertr^{a} avont met Zonneschijn, ontf. dit jaer van Com^{s} Allaerts ende Floris Neels . . . . . . II t VI gr.

en later: dbuystelhuis placht te staen Noordzijde der haven.

Wat zijn buistelmaten? FRED. CALAND.

Zeedesupere. — In de Stadsrekening van Bergen op Zoom 1505—'06 las ik: „Gewrocht op de heyde aen de waterloop LX voeden — 1½ gr. compt VI B × ½ gr.

Item aen de Zeedesupere te maken, die hij volmaken zal in de zomer toecommende.

En in die van 1507—'08.... 15 Juni de heeren gezeten opte Zeesuype(re) om aldaer te besteden de waterganck en die te doen delven . . . . . . XI B IIII ½ gr.

Is zeedesupere en zeesuiper hier niet eene sluis? Komt dat woord meer voor? 'k Herinner me niet het in Vlaanderen ooit ontmoet te hebben. FRED. CALAND.

Vraag. — Niet ver van en benoorden Kollum aan den zoogenaamden Dokkumer-Stroobosser trekweg ligt eene brug, welke men den merkwaardigen naam geeft van: „*de Deensche brug*", („*de Deenske brêge*"). Vrage: Hoezoo? G. P.

Anekdote betreffende Elisabeth van Engeland en een armen dichter. — Een arme dichter had een gedicht gemaakt op Koningin Elisabeth en verzocht tegelijk een post van H. M. Zij gaf hem die niet maar liet hem door haren kassier eene somgelds geven met deze woorden: „Pauper ubique jacet." Waarophij liet volgen:

In thoris, Regina, tuis hac nocte cubarem
Si foret hoc verum: pauper ubique jacet.

v. H.

Rumfordsche soep (LII, 620). — Eene beschrijving van de samenstelling dezer soep en van hare bereiding treft men aan in de Oeconomische Courant van 21 Januari 1801, No. 181, blz. 199, overgenomen uit een bericht van den apotheker B. Tieboel in het Groninger weekblad tot Nut van 't Algemeen van hetzelfde jaar RED.

De heer J. Vriesendorp vestigt verder onze aandacht op een klein 8o werkje van 22 blz., getiteld: Sichere und volständige Anleitung die Rumfordische Suppe zu bereiten zum Besten der Armen. Nürnberg, bei E. C. Grattenauer 1802."

DE AFSTAMMELINGEN
VAN HERMAN ALEXANDER RÖELL EN CORNELIA BAILLI.
DOOR JHR. H. H. RÖELL. [1])

Hare 8 kwartieren waren:

van Loon	*van Winter*
van Weede	*van der Poorten*
Wolters	*Muhl*
Straalman	*van Eik.*

5°. *Willem Anne van Lennep*, geb. te Amsterdam 20 Sept. 1831, overl. ald. 12 Apr. 1833.

6°. Mr. *Willem van Lennep*, geb. te Amsterdam 14 Mei 1834, overl. ald. 17 Juli 1897, ongeh.

CC. Kinderen van Mr. *Willem* Baron *Röell van Hazerswoude* en *Cornelia Catharina Hodshon.*

1°. Jkvr. *Susanna Sophia Röell*, geb. te Amsterdam 31 Aug. 1815, overl. ald. 22 Juni 1888, ongeh.

2°. Jkvr. *Sara Johanna Cornelia Röell*, geb. te Amsterdam 26 Oct. 1817, overl. te Haarlem 31 Jan. 1883, huwde te Amsterdam 18 Apr. 1845: *Hendrik Huyghens Backer*, z. v. *Willem Hendrik Backer* en van Jkvr. *Arnoudina Maria Huyghens*, geb. te Amsterdam 22 Maart 1815, overl. te Bloemendaal 24 Jan. 1882.

Zijne 8 kwartieren waren:

Backer	*Huyghens*
van Hoorn	*Balde*
Weveringh	*Briel*
Boogaert van Alblasserdam	*Smissaert.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **BBB.**

3°. Jkvr. *Albertina Röell*, geb. te Amsterdam 6 Oct. 1818, overl. ald. 9 Maart 1820.

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 489.

4°. Jkvr. *Agnes Johanna Röell*, geb. te Amsterdam 17 Oct. 1819, overl. te 's-Gravenhage 24 Jan. 1881, ongeh.

5°. *Willem Frederik* Baron *Röell*, geb. te Amsterdam 7 Apr. 1821, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 1 Sept. 1839, luit. ter zee 2e kl. 1 Jan. 1844, luit. ter zee 1e kl. 1 April 1854, op zijn verzoek eervol uit 's lands dienst ontslagen in 1858, overleden te 's-Gravenhage 17 Nov. 1896, huwde te Breda 7 Oct. 1859: *Anna Cornelia* Baronesse *Collot d'Escury*, d. v. *Anthony* Baron *Collot d'Escury* en van *Sophia Anthonia Anna Jacoba May*, geb. te 's-Gravenhage 11 Feb. 1837, wonende ald.

Hare 8 kwartieren zijn:

Collot d'Escury	*May*
Backer	*Brander*
van der Burch	*Lee*
van Lennep	*Bolton.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **CCC.**

6°. Jhr. *Isaäc Herman Alexander Röell*, geb. te Amsterdam 16 Juni 1822, hoofdcommies bij het Dep. van Binnenl. Zaken, later bij dat van Waterstaat, Handel en Nijverheid, overl. te 's-Gravenhage 23 Aug. 1892, huwde 1° ald. 20 Oct. 1852: *Johanna Agneta Catharina van Stralen*, d. v. Mr. *Hendrik van Stralen* en van *Henriette Anna Cacqueline Cunaeus*, geb. te 's-Gravenhage 12 Maart 1854, overl. ald. 6 Oct. 1854.

Hare 8 kwartieren waren:

van Stralen	*Cunaeus*
van O. gend. W. Tullingh	*Gael*
Rygerbos	*Brantsen*
van Teylingen	*van Dam.*

Hij huwde 2° te 's-Gravenhage 19 Nov. 1856: *Margaretha Maria Stratenus*, d. v. Mr. *Pieter Stratenus* en van *Wilhelmina Arnoldina Jeanne Cunaeus*, geb. te 's-Gravenhage 17 Juni 1829, wonende te Apeldoorn.

Hare 8 kwartieren zijn:

Stratenus	*Cunaeus*
Hoff	*Gael*
van Boven	*Brantsen*
van Boven	*van Dam.*

De kinderen uit beide huwelijken volgen onder **DDD**[1] en **DDD**[2].

7°. Jkvr. *Henrietta Sophia Wilhelmina Röell*, geb. te Amsterdam 3 Maart 1826, wonende te Utrecht, huwde te Amsterdam 4 Juli 1850: Jhr. *Anthony Hendrik Clifford*, z. v. Jhr. *George Clifford* en van *Elisabeth Maria van den Bergh*, geb. te Amsterdam 12 Dec. 1818, overl. te Nieuwersluis (gem. Loenen) 27 Jan. 1893.

Zijne 8 kwartieren waren:

Clifford	*van den Bergh*
Six	*van Vollenhoven*
Kuysten van Hoesen	*Pott*
Clifford	*van der Poorten.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **EEE.**

8°. Jhr. *Albert Willem Cornelis Röell*, geb. te Amsterdam 19 Aug. 1828, overl. te Velp (gem. Rheden) 7 Febr. 1877, huwde te Amsterdam 7 Juli 1859: Jkvr. *Wilhelmina Henrietta Bicker*, d. v. Jhr. *Daniel Bicker* en van *Catharina Pluym*, geb. te Amsterdam 28 Sept. 1840, wonende te 's-Gravenhage.

Hare 4 kwartieren zijn:

Bicker	*Pluym*
van Hoorn	......

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **FFF.**

DD. Kinderen van Jhr. Mr. *Jan Frederik Röell* en *Maria Perez.*

1°. een jong overleden zoon.

2°. Jhr. *Willem Frederik Röell*, geb. te Sevilla (Sp.) in Maart 1846, overl. ald. in Febr. 1873, ongeh.

EE. dochter van *Joan Hodshon* en Jkvr. *Johanna Wilhelmina Röell.*

Johanna Wilhelmina Hodshon, geb. te Amsterdam 8 Aug. 1833 wonende op de Keyenberg (Renkum, gem. Oosterbeek), huwde te Amsterdam 8 Aug. 1856: Jhr. Mr. *Frédéric Johan Constantijn Schimmelpenninck*, z. v. *Gerrit* Graaf *Schimmelpenninck* en van *Jeannette Philippine Frédérique Caroline Constantine* Baronesse *van Knobelsdorff*, geb. te 's-Gravenhage 25 Juli 1829.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Schimmelpenninck	*von Knobelsdorff*
Nahuys	*van Dedem*

Koolhaas	*Krug von Nidda*
de St. Amand	*Sloet*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **GGG.**

FF. Kinderen van Mr. *Herman Hendrik* Baron *Röell* en *Elisabeth van de Poll.*

1°. Jhr. *Frederik Willem Röell*, geb. te Amsterdam 9 Feb. 1836, overl. te Zutphen 24 Dec. 1848.

2°. Mr. *Willem* Baron *Röell*, geb. te Amsterdam 11 Mei 1837, wethouder zijner geboorteplaats, lid der Prov. en der Gedep. Staten van Noord-Holland, secretaris van den Raad van Administratie der H. IJ. S. M., Kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin 20 Mei 1891, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, wonende te Amsterdam, huwde ald. 18 Mei 1865: Jkvr. *Johanna Isabelle Dedel*, d. v. Jhr. Mr. *Cornelis Dedel* en van *Elisabeth Willink*, geb. te Amsterdam 17 Aug. 1842.

Hare 8 kwartieren zijn:

Dedel	*Willink*
Backer	*van Vollenhoven*
Crommelin	*Laan*
Clifford	*van der Poorten.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **HHH.**

3°. Jhr. *Jacob Alexander Röell*, geb. te Amsterdam 8 Aug. 1838, adelborst 1e kl. bij de K. N. M. 1 Sept. 1854, luit. ter zee 2e kl. 1 Jan. 1857, luit. ter zee 1e kl. 16 Jan. 1867, kapt. luit. 1 Maart 1877, kapt. ter zee 17 Febr. 1883, schout bij nacht 1 Mei 1890, vice-admiraal 16 Juli 1892, gepensioneerd 1 Nov. 1894, adj. van Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden 21 Sept. 1876, van Z. M. Koning Willem III 18 Jan 1879, van H. M. de Koningin 17 Apr. 1891, adj. i. b. d. van H. M. de Koningin 1 Mei 1891, Minister van Marine 12 Januari 1898—1 Aug. 1901, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, Groot-Officier in de Orde van de Eikenkroon, enz. wonende te 's-Gravenhage, huwde te Haarlem 12 Sept. 1867: *Wilhelmina Adolphina van Wickevoort Crommelin*, d. v. Mr. *Hendrik Samuel van Wickevoort Crommelin* en van Jkvr. *Elisabeth Cornelia Amelia Barnaart*, geb. te Haarlem 21 Mei 1843.

Hare 8 kwartieren zijn:

van Wickevoort Crommelin	*Barnaart*
van Lennep	*Teding van Berkhout*
Heshuysen	*Reessen*
de Haan	*van Sypesteyn.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **JJJ.**

4°. Jkvr. *Clara Catharina Elisabeth Röell*, geb. te Haarlem 1 Apr. 1843, wonende te Velzen, huwde te Haarlem 17 Aug. 1865: Mr. *Martinus Gerard Pieter del Court van Krimpen*, z. v. Mr. *Aalbrecht Arent del Court van Krimpen* en van *Adolphine Elisabeth van Wickevoort Crommelin*, geb. te Haarlem 12 Febr. 1841, vroeger rechter in de Arr. Rechtbank te Haarlem, Hoogheemraad der uitwaterende sluizen van Kennemerland en West-Friesland.

Zijne 8 kwartieren zijn:

del Court	*van Wickevoort Crommelin*
van der Meersch	*de Bruyn*
van Barnevelt	*Heshuysen*
Bosch	*Boogaard.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **KKK.**

5°. Jhr. Mr. *Joan Röell*, geb. te Haarlem 21 Juli 1844, griffier der Prov. Staten van Noord-Holland 1872, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1877, van de Eerste Kamer 1887, van de Tweede Kamer 1888, Minister van Buitenl. Zaken 8 Mei 1894—27 Juli 1897, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal 1898, van de Tweede Kamer 1901, voorzitter van het college van Curatoren der Utrechtsche Hoogeschool, Commandeur in de Orde van den Nederl. Leeuw, enz., wonende te 's-Gravenhage, huwde te Utrecht 10 Sept. 1868: Jhvr. *Eritia Ena Romelia de Beaufort*, d. v. Jhr. Mr. *Pieter de Beaufort* en van Jkvr. *Catharina Johanna van Eysinga*, geb. te Utrecht 26 Febr. 1843.

Hare 8 kwartieren zijn:

de Beaufort	*van Eysinga*
van Westreenen	*van Lynden*
van Gelre	*Aebinga van Humalda*
Godin	*van Boelens.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

6°. Jkvr. *Jacoba Elisabeth Röell*, geb. te Haarlem 28 Nov. 1845, overl. ald. 17 Apr. 1847.

GG. Kinderen van Jhr. Mr. *Charles Henri Röell* en Jkvr. *Wilhelmina Louisa von Weiler.*

1°. Jkvr. *Christina Philippina Röell,* geb. te Arnhem 31 Dec. 1837, wonende te Hannover, huwde te Nijmegen 5 Juni 1879; *Ludwig Carl.* Freiherr *von Hammerstein,* weduwnaar van *Barbara Clara Frederica von Hövell,* z. v. *Otto Christian Wilhelm Detlof* Freiherr *von Hammerstein* en van *Clara von Halkett,* geb. te Hildesheim 12 Oct. 1836, gewezen Obersteuercontroleur te Schwedt am/O.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

2°. Jkvr. *Cornelia Henrietta Frederika Röell,* geb. te Arnhem 4 Oct. 1839, wonende te Haarlem, ongeh.

3°. Jkvr. *Caroline Elise Röell,* geb. te Venlo 9 Jan. 1842, overl. ald. 26 Sept. 1864, ongeh.

4°. Jhr. *Jan Karel Lodewijk Röell,* geb. te Venlo 28 Dec. 1843, koopman te Amsterdam, wonende te Bussum, huwde te Tilburg 7 Maart 1872: *Ignatia van Heukelom,* d. v. *Hendrik Pieter van Heukelom* en van *Charlotta Maria Planteau,* geb. te Amsterdam 12 Apr. 1847.

Hare kwartieren zijn:

van Heukelom	*Planteau*
van Vollenhoven	*Thijm.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **LLL.**

5°. Jhr. *Willem Anne Röell,* geb. te Venlo 2 Maart 1846, 2e luit. bij het wapen der Infanterie 25 Juli 1867, 1e luit. 28 Mei 1870, op zijn verzoek gepensioneerd in 1879 als luitenant bij het Reg. Grenadiers en Jagers, bij zijn overlijden Rentmeester van het Kroondomein op Tholen, overl. te Bergen-op-Zoom 21 Febr. 1883, ongeh.

6°. Jhr. *Cornelis Frederik Alexander Röell,* geb. te Venlo 29 Juli 1848, 2e luit. bij het wapen der Cavalerie 25 Juli 1870, 1e luit. 13 Nov. 1876, op zijn verzoek gepensioneerd 3 Nov. 1880, verblijfhoudende in Noord-Amerika, huwde te Leiden 22 Maart 1877: Jkvr. *Ewoudina Louisa Elisabeth van Rappard,* d. v. *Carel Casimir Alexander Ridder van Rappard* en van *Anthonia Elisabeth Munnicks van Cleeff,* geb. te Utrecht 2 Febr. 1857, wonende te de Bilt.

Hare 8 kwartieren zijn:

van Rappard	*van Gleeff*
Storm van 's-Gravesande	*van der Meulen*
van der Hoop	*Munnicks*
van Gennep	*van den Bosch.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **MMM.**

7°. Jkvr. *Henriette Emilie Antoinette Röell*, geb. te Venlo 1 Febr. 1851, overl. te Nijmegen 16 Oct. 1878, ongeh.

8°. Jkvr. *Françoise Arnoldine Röell*, geb. te Venlo 2 Mei 1853, wonende te Bloemendaal, ongeh.

9°. Jhr. *Charles Louis Röell*, geb. te Venlo 23 Nov. 1856, overl. ald. 24 Apr. 1865.

HH. Kinderen van Mr. *Johan Frederik* Baron *van Reede van Oudtshoorn* en *Amelia Elisabeth Bonifacia Singendonck.*

Twee dochters, geb. en overl. te Amersfoort 7 Juli 1838.

JJ. Kinderen van Mr. *Adriaan Theodore Prins* en *Henriette Elisabeth* Baronesse *van Reede van Oudtshoorn.*

1°. Jhr. Mr. *Theodore Louis Lambert Prins van Westdorpe*, geb. te Rotterdam 7 Jan. 1832, substituut-griffier bij de Arr. Rechtbank ald. 1855—1864, lid van den Gemeenteraad 1861, rechter in de Arr. Rechtbank te Haarlem 1872, vice-president dier Rechtbank 1885, lid der Prov. Staten van Zuid-Holland, Hoogheemraad van Schieland, enz., overl. te Haarlem 29 Dec. 1889, huwde 1e ald. 27 Sept. 1885: *Cornelia Crommelin*, d. v. *Daniel Frans Crommelin* en van *Catharina Elisabeth van Wickevoort Crommelin*, geb. te Haarlem 6 Juni 1832, overl. te Rotterdam 23 Dec. 1861.

Hare 8 kwartieren waren:

Crommelin	*van Wickevoort Crommelin*
Berg	*van Lennep*
Gerlings	*Heshuysen*
Goll van Franckenstein	*de Haan.*

Hij huwde 2° te Amsterdam 19 Juli 1877: *Anna Catharina Labouchère*, d. v. *Henri Matthieu Labouchère* en van *Cornelia Henrietta van Lennep*, geb. ald. 17 Mei 1846, wonende te Haarlem.

Hare 8 kwartieren zijn:

Labouchère	*van Lennep*
Jutting	*van de Poll*

Molière	*van de Poll*
van Starckenborg	*Valckenier.*

Bij Kon. Besl. van 29 Apr. 1886 N°. 3 werd hij met zijne wettige afstammelingen in den Ned. Adelstand *verheven.*

De kinderen uit beide huwelijken volgen onder **NNN**[1] en **NNN**[2].

2°. *Johan Frederik Constant Prins*, geb. te Rotterdam 20 Nov. 1833, overl. ald. 23 Mei 1837.

3°. *Johanna Susanna Wilhelmina Prins*, geb. te Rotterdam 13 Juli 1835, overl. ald. 21 Nov. 1872, ongeh.

4°. *Elisabeth Constantia Sophia Prins*, geb. te Rotterdam 31 Mei 1836, overl. te Gouda 14 Dec. 1875, huwde te Rotterdam 15 Sept. 1859: Mr. *Johan Hendrik van Mierop*, z. v. *Willem Nicolaas Anthony van Mierop* en van Jkvr. *Maria Clazina Cornelia Deliana Coenen*, geb. te Hillegersberg 14 Jan. 1831, kantonrechter te Rotterdam, daarna te Gouda, overl. ald. 30 Juni 1889, na hertrouwd te zijn met Jkvr. *Marie Louise Hovy.*

Zijne 8 kwartieren waren:

van Mierop	*Coenen*
van Cattenburch	*Koning*
Deynoot	*Ram*
van Erberfeld	. . . . . .

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **OOO**.

5°. *Henrietta Elisabeth Adriana Prins*, geb. te Rotterdam 2 Nov. 1838, overl. ald. 23 Oct. 1857.

6°. *Carolina Louisa Albertina Prins*, geb. te Rotterdam 2 Sept. 1839, overl. te Pau (Fr.) 19 Febr. 1895, ongeh.

7°. *Johan Frederik Prins*, geb. te Rotterdam 14 Maart 1841, student aan de Hoogeschool te Leiden, overl. ald. 19 Maart 1861.

8°. *Frederik Johan Prins*, geb. te Rotterdam 30 Juli 1842, directeur der Zuid-Hollandsche Hypotheekbank ald., wonende te Ede, huwde te Hillegersberg 12 Sept. 1866: *Barbara Sophia van den Berg*, d. v. *Gerrit Antonie van den Berg* en van *Jemima Catharina Bland*, geb. te Vianen 9 Sept. 1846, overl. te Ede 10 Aug. 1903.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **PPP**.

9°. *Wilhelmina Ferdinand Prians*, geb. te Rotterdam 13 Nov. 1843, overl. te 's-Gravenhage 22 Dec. 1886, ongeh.

10°. *Adriaan Theodore Prins*, geb. te Rotterdam 25 Maart 1846, overl. te Velp (gem. Rheden) 28 Mei 1891, ongeh.

11°. Jhr. *Willem Prins*, geb. te Rotterdam 28 Maart 1847,

wonende te Velp (gem. Rheden), huwde ald. 10 Aug. 1871: *Ernestine Adolphine Augusta Schill*, d. v. Mr. *Pieter Adolf Schill* en van *Cornelia Wilhelmina Kolff*, geb. te Batavia 29 Juni 1851.

Bij Kon. Besl. van 3 Dec. 1889 N°. 17 werd hij met zijne wettige afstammelingen in den Ned. Adelstand *verheven*.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **QQQ**.

12°. *Hugo Prins*, geb. te Rotterdam 1 Febr. 1851, overl. te Arnhem 3 Febr. 1897, huwde te 's-Gravenhage 15 Apr. 1875: *Françoise Louise Alberthe Tolsma*, d. v. *Gerard Albert Tolsma* en van *Anna Louisa Florentia van den Berg*, geb. te Semarang 16 Maart 1851, wonende te Haarlem.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **RRR**.

KK. Dochter van *Guillaume Charles* Baron *Snouckaert van Schauburg* en Jkvr. *Laurence Jeannette Marguérite van Gheel Röell*.

Margaretha Johanna Carolina Baronesse *Snouckaert van Schauburg*, geb. te Utrecht 13 Nov. 1840, overl. te 's-Gravenhage 20 Apr. 1888, huwde te Utrecht 5 Apr. 1866: Mr. *Jan Carel Jacob* Ridder *van Rappard*, z. v. *Johan Abraham Anne Christiaan* Ridder *van Rappard* en van *Isabella Sophia van Löben Sels*, geb. te 's-Hertogenbosch 29 Jan. 1837, vice-president van de Arr. Rechtbank te Assen, thans van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, wonende ald.

Zijne 8 kwartieren zijn

van Rappard	*van Löben Sels*
van Thye Hannes	*de Malapert*
van Rappard	*van der Muelen*
van Barnevelt	*van der Muelen.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **SSS**.

LL. Dochter van Jhr. *Jan Carel van Gheel Röell* en *Paulina Petronella Jacoba Wisdom*.

Jkvr. *Anna van Gheel Röell*, geb. te Leiderdorp 27 Oct. 1858, wonende te Kralingen, huwde te 's-Gravenhage 12 Apr. 1894: *Gysbertus Stevens*, z. v. *Wilhelmus Stevens* en van *Johanna Catharina Mersel*, geb. te Delft 19 Maart 1865, directeur der Kralingsche Tapijtfabrieken.

Uit dit huwelijk geen kinderen.

Zevende Generatie.

MM. Kinderen van *Aloysius Henricus Röell* en *Maria Christina de Bye.*

1°. *Franciscus Aloysius Henricus Maria Röell*, geb. te Lier (België) 27 Apr. 1862, pater-trappist in de Abdy van Achel.

2°. *Maria Catharina Henrica Röell*, geb. te Lier 28 Mei 1864, wonende te Parijs, ongeh.

3°. *Mathildis Maria Joanna Röell*, geb. te Lier 14 Apr. 1866, wonende ald., ongeh.

4°. *Henricus Vincentius a Paulo Gummarus Röell*, geb. te Lier 2 Oct. 1866, kerkornamentmaker, wonende te Brussel, ongeh.

5°. *Aloysius Josephus Joannes Röell*, geb. te Lier 1 Febr. 1869, behanger en stoffeerder ald., ongeh.

6°. *Augustinus Maria Alphonsus Röell*, geb. te Lier 23 Nov. 1870, onder-pastoor te Wommelghen.

7°. *Josephus Joannes Franciscus Xaverius Henricus Röell*, geb. te Lier 17 Maart 1872, restauratiehouder te Broechem, huwde ald. Nov. 1902: *Leontina Anna Elisabeth de Beuckelaer*, wed. v. *J. Waroquiers.*

8°. *Margaretha Maria Henrica Röell*, geb. te Lier 20 Juli 1873, wonende ald., ongeh.

9°. *Ida Maria Röell*, geb. te Lier 13 Apr. 1875, geestelijke zuster te Herenthals.

NN. Kinderen van *Norbertus Verhoeven* en *Mathildis Maria Henrica Röell.*

1°. *Josephus Maria Verhoeven*, geb. te Lier 8 Juni 1868, overl. ald. 25 Juni 1868.

2°. *Josephus Maria Norbertus Verhoeven*, geb. te Lier 12 Sept. 1869, overl. ald. 26 Apr. 1870.

3°. *Maria Carolina Verhoeven*, geb. te Lier 16 Aug. 1870, wonenende ald., ongeh.

4°. *Joanna Bertha Verhoeven*, geb. te Lier 21 Maart 1872, overl. ald. 9 Apr. 1872.

5°. *Joanna Bertha Josepha Verhoeven*, geb. te Lier 23 Maart 1873, overl. ald. 13 Aug. 1873.

6°. *Henricus Verhoeven*, geb. te Lier 26 Oct. 1875, overl. ald. 12 Dec. 1875.

7°. *Josepha Ida Verhoeven*, geb. te Lier 29 Dec. 1876, overl. ald. 8 Jan. 1877.

8°. *Aloysius Joannes Norbertus Verhoeven*, geb. te Lier 23 Nov. 1878, overl. ald. 10 Dec. 1878.

OO. Dochter van Dr. *Franciscus Henricus Vincentius Röell* en *Jeanne Jacqueline van den Eynde.*

Clementia Maria Catharina Röell, geb. te Berlaer 21 Dec. 1867, overl. ald. 13 Juni 1871.

PP. Kinderen van *Jan Louis van der Burch* en *Dionysia Catharina Cornelia van Halteren.*

1°. *Franc Anne Coenraad van der Burch*, geboren te Haarlem 2 Mei 1862, overl. ald. 4 Dec. 1868.

2°. *Jacoba Johanna Maria van der Burch*, geb. te Haarlem 17 Maart 1864, overl. ald. 29 Maart 1865.

3°. *Jan Louis van der Burch*, geb. te Haarlem 19 Juni 1866, overl. ald. 6 Oct. 1866.

QQ. Kinderen van *Gustave Auberjonois* en *Augusta Pauline d'Albis.*

1°. *Marguérite Auberjonois*, geb. te Lausanne 21 Apr. 1865, wonende ald., huwde te Prilly sur Lausanne 16 Oct. 1888: *Aloïs Georges de Meuron*, z. v. *Georges de Meuron* en van *Louise de Charrière*, geb. te Lausanne 30 Nov. 1854, advocaat ald., lid van den Nationalen Raad.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **TTT**.

2°. *Roger Auberjonois*, geb. te Lansanne 21 Jan. 1867, overl. ald. 27 Jan. 1867.

3°. *Gabrielle Auberjonois*, geb. te Lausanne 25 Aug. 1868, wonende ald., huwde te Prilly sur Lausanne 3 Nov. 1893: *Charles Edouard de Meuron*, z. v. *Georges de Meuron* en van *Louise de Charrière*, geb. te Lausanne 21 Juli 1863, majoor der Infanterie in Zwitserschen dienst.

4°. *Clarisse Auberjonois*, geb. te Lausanne 7 Maart 1871, wonende ald., ongeh.

5°. *Victor René Auberjonois*, geb. te Lausanne 18 Aug. 1872, kunstschilder, wonende ald., ongeh.

6°. *Fernand Maurice Auberjonois*, geb. te Lausanne 9 Sept. 1875, entomoloog, verdronken bij het baden 11 Aug. 1902 te Villers sur Mer (Fr.), ongeh.

RR. Kinderen van *Adrianus Eliza Hermanus Röell* en *Jeanne Philippine Françoise Pollen.*

1°. Jkvr. *Jacoba Johanna Röell*, geb. te Hellevoetsluis 6 Sept. 1867, overl. te Gardone (It.) 8 Apr. 1900, ongeh.

2°. Jkvr. *Adriana Röell*, geb. te Velp (gem. Rheden) 12 Oct. 1869, wonende te 's-Gravenhage, ongeh.

3°. *Cornelis Constantijn Röell*, geb. te Velp (gem. Rheden) 31 Mei 1871, overl. ald. 24 Sept. 1872.

4°. *Adrianus Eliza Herman Röell*, geb. te Velp (gem. Rheden) 22 Maart 1873, overl. ald. 24 Febr. 1874.

5°. Jhr. Dr. *Pierre Jean Henri Röell*, geb. te Velp (gem. Rheden) 16 Sept. 1874, med. doctor te Utrecht, huwde te de Bilt 8 Aug. 1901: *Wilhelmina Elisabeth Charlotta* Baronesse *van Boetzelaer*, d. v. *Godfried Hendrik Leonard* Baron *van Boetzelaer* en van Jkvr. *Johanna Charlotta van Schuylenburch*, geb. te de Bilt 29 Juni 1869.

Hare 8 kwartieren zijn:

van Boetzelaer	*van Schuylenburch*
Both Hendriksen	*van Boetzelaer*
van Voorst	*van Herzeele*
Winter	*van Voorst.*

De zoon uit dit huwelijk volgt onder **UUU.**

6°. Jhr. *Adrianus Eliza Herman Röell*, geb. te Wiesbaden 21 Jan. 1876, candidaat-notaris te Haarlem, ongeh.

7°. Jhr. *Anne Marie Adrianus Johan Röell*, geb. te 's-Gravenhage 31 Maart 1877, theol.-cand. te Utrecht.

8°. Jkvr. *Jeanne Philippine Françoise Röell*, geb. te 's-Gravenhage 21 Apr. 1879, wonende ald., ongeh.

Bij Kon. Besl. van 29 Nov. 1892 N°. 22 werden *Jacoba Johanna, Adriana, Pierre Jean Henri, Adrianus Eliza Herman, Anne Marie Adrianus Johan* en *Jeanne Philippine Françoise Röell* in den Ned. Adelstand *ingelijfd.*

SS. Zoon van *Pieter Adriaan van Buuren* en *Justina Maria Elzelina Dirks.*

Justus van Buuren, geb. te 's-Hertogenbosch 20 Juni 1876, apotheker te Scheveningen, ongeh.

TT. Kinderen van Jhr. *Adrianus Cornelis Röell* en *Coenradina Johanna Anthonia Rijser.*

1°. Jhr. *Johan Röell*, geb. te Heerlen 22 Sept. 1880, student aan de Pol. School te Delft.

2°. Jhr. *Constantijn Cornelis Röell*, geb. te Sliedrecht 31 Dec. 1882.

3°. Jhr. *Cornelis David Röell*, geb. te Sliedrecht 13 Oct. 1885.

UU. Kinderen van Jhr. *Johannes Jacobus Röell* en *Wilhelmina Frederika François.*

1°. Jkvr. *Anna Catharina Röell*, geb. te Blitar (Java) 1 Febr. 1882, wonende te Soerabaya, huwde bij volmacht te 's-Gravenhage 4 Oct. 1900: *Sybrand Jan Veenstra*, z. v. *Klaas Veenstra* en van *Gesina Charlotte Wilhelmina Rombout*, geb. te Amsterdam 30 Jan. 1865, scheepsbouwkundig en werktuigkundig ingenieur te Soerabaya.

2°. Jkvr. *Catalina Susanna Röell*, geb. te Tandjong Pinang (Riouw) 31 Aug. 1883.

3°. Jkvr. *Wilhelmina Frederika Georgette Louise Röell*, geb. te Tandjong Pinang (Riouw) 25 Apr. 1887.

4°. Jkvr. *Anna Maria Adriana Röell*, geb. te Semarang 20 Apr. 1895.

VV. Kinderen van Mr. *Antonie Marinus Pleyte* en *Anna Maria Adriana Röell.*

1°. *Maria Emma Petronella Pleyte*, geb. te Heereveen 30 Maart 1883, overl. ald. 7 Apr. 1884.

2°. *Cornelia Jacoba Pleyte*, geb. te Heereveen 10 Juni 1885.

3°. *Floris Marinus Pleyte*, geb. te Amsterdam 31 Maart 1887.

4°. *Jan Willem Daniel Pleyte*, geb. te Amsterdam 31 Jan. 1890.

WW. Kinderen van *Jacobus Marinus Wilhelmus Kuyl* en *Constance Susanne Cornélie Röell.*

1°. *Jan Willem Daniel Kuyl*, geb. te Amsterdam 24 Aug. 1889.

2°. *Jacobus Marinus Wilhelmus Kuyl*, geb. te 's-Gravenhage 12 Aug. 1891.

3°. *Albert Johan Kuyl*, geb. te Hellevoetsluis 13 Mei 1895.

XX. Kinderen van Jhr. *Cornelis Hartsen* en *Sara Cornelia Wilhelmina van Lennep.*

1°. Jhr. Mr. *Willem Hartsen*, geb. te Amsterdam 2 Juli 1853,

verblijfhoudende in Zuid-Amerika, huwde te Amsterdam 20 Apr. 1882: *Maria Aarnoudina 's Jacob*, d. v. Mr. *Marius Hendrik 's Jacob* en van *Hester van Lennep*, geb. te Amsterdam 9 Juli 1854.

Hare 8 kwartieren zijn:

's Jacob	*van Lennep*
Rochussen	*Willink*
van Erberfeld	*Hoffmann*
Kreeft	*Nutges.*

Uit dit huwelijk geen kinderen.

2°. Jkvr. *Maria Cornelia Hartsen*, geb. te Amsterdam 28 Maart 1857, overl. ald. 12 Nov. 1886, huwde te Hilversum 3 Nov. 1881: Mr. *Theodorus Heemskerk*, zoon van Mr. *Jan Heemskerk Azn.* en van *Anna Maria Heemskerk*, geb. te Amsterdam 20 Juli 1852, advocaat en procureur ald., lid van den Gemeenteraad, Wethouder, lid der Prov. Staten van Noord-Holland, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw. Hij hertrouwde met *Lydie* Gravin *von Zaremba.*

Zijne 8 kwartieren zijn:

Heemskerk	*Heemskerk*
Stuart	*van der Voort*
Bysterus	*Bysterus*
Robbé	*Bols.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **XXV.**

3°. Jkvr. *Henrietta Sara Hartsen*, geb. te Amsterdam 22 Oct. 1860, wonende te 's-Gravenhage, ongeh.

XX. Kinderen van Mr. *David Jacob Cornelis van Lennep* en *Angela Cornelia Willet.*

1°. *Jacoba van Lennep*, geb. te Amsterdam 23 Aug. 1856, overl. te Meran (Tyrol) 24 Maart 1882, ongeh.

2°. *David van Lennep*, geb. te Amsterdam 11 Apr. 1858, overl. te Meran (Tyrol) 14 Maart 1883, ongeh.

3°. *Elisabeth Jacoba van Lennep*, geb. te Amsterdam 24 Nov. 1859, wonende te 's-Gravenhage, huwde te Apeldoorn 12 Sept. 1900: Jhr. Mr. *Willem Röell*, z. v. Jhr. *Isaäc Herman Alexander Röell* en van *Margaretha Maria Stratenus*, geb. te 's-Gravenhage 2 Sept. 1857, hoofdcommies ter Secretarie ald., secretaris van

het Permanente Hof van Arbitrage, kamerheer i. b. d. van H. M. de Koningin.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Röell	*Stratenus*
Hodshon	*Cunaeus*
Hop	*Hoff*
van der Hoop	*Gael.*

ZZ[1]. Kinderen van *Christiaan van Lennep* en *Louise Johanna Meis.*

1°. *Jacob van Lennep*, geb. en overl. te Semarang, 5 jaren oud.

2°. *Willem van Lennep*, geb. en overl. te Semarang, 5 jaren oud.

3°. *Rudolphine van Lennep*, geb. en overl. te Semarang, 3 maanden oud.

4°. *Jacob van Lennep*, geb. te Semarang 3 Nov. 1864, overl. te Hilversum 14 Juni 1884.

5°. *Ada van Lennep*, geb. te Semarang 22 Oct. 1865, wonende te Hilversum, huwde ald. 15 Maart 1886: *Pieter Blom*, z. v. *Otte Pierre Nicolas Blom* en van *Maria Elizabeth Cremers*, geb. te Amsterdam 4 Febr. 1863, assuradeur ald.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **WWW.**

6°. *Sylvia van Lennep*, geb. en overl. te Djokjokarta, 3 maanden oud.

ZZ[2]. Kinderen van *Christiaan van Lennep* en *Louise Charlotte Küpfer.*

7°. *Charlotte Louise van Lennep*, geb. te Djokjakarta 12 Oct. 1870, wonende te Londen, huwde te Hilversum 28 Maart 1896: *Algernon Thornton Woulfe*, z. v. *John Philip Woulfe* en van *Selma Valentine Clarke*, geb. te Londen. 13 Jan. 1865, sollicitor ald.

8°. *Christine van Lennep*, geb. te Semarang 16 Jan. 1872, wonende te Hilversum, ongeh.

9°. *Henriette van Lennep*, geb. te 's Gravenhage 21 Dec. 1873, overl. ald. 1 Sept. 1874.

10°. Mr. *Roelof van Lennep*, geb. te Wiesbaden 3 Oct. 1876, advocaat te 's-Gravenhage, huwde ald. 16 Dec. 1902: *Digna Jacoba Mijer*, d. v. *Hubertus Karel Mijer* en van *Digna Jacoba Drossaers*, geb. te Batavia 28 Maart 1883.

11°. *Madzy van Lennep*, geb. te Hilversum 21 Apr. 1879, wonende te Amsterdam huwde te Hilversum 11 Nov. 1902: *Johannes Eco Haitsma Mulier*, z. v. *Eco Haitsma Mulier* en van *Aleida*

Thoden van Velzen, geb. te Oldenboorn (gem. Utingeradeel) 1 Nov. 1879, 2e luit. bij het wapen der Artillerie 27 Juli 1900, te Amsterdam.

Zijne kwartieren zijn:

Haitsma Mulier	*Thoden van Velzen*
Ypey	*van Eck.*

12°. *August Willem van Lennep*, geb. te Hilversum 25 Sept. 1883.

13°. *Christiaan van Lennep*, geb. te Hilversum 3 Jan. 1887.

AAA. Kinderen van Mr. *Maurits Jacob van Lennep* en Jkvr. *Carolina Wilhelmina van Loon.*

1°. *Hendrik Maurits Jacob van Lennep*, geb. te Nijmegen 7 Dec. 1857, burgemeester van 's-Gravenzande, huwde te Zürich 14 Maart 1883: *Fanny Cloëtta* d. v. Dr. *Arnold Cloëtta* en van *Marie Locher*, geb. 7 Jan. 1862.

Hare kwartieren zijn:

Cloëtta	*Locher*
von Muralt	*Zwingli.*

2°. Dr. *Maximiliaan Frederik van Lennep*, geb. te Nijmegen 2 Sept. 1859, achtereenvolgens predikant bij de N. H. Gemeenten te Hoenderloo 30 Maart 1884, te Dieren 16 Oct. 1887 en te Haarlem 26 Juli 1891, wonende ald., huwde te Doorn 7 Febr. 1884: *Emelie Marie Antoinette van Eeghen*, d. v. *Jan van Eeghen* en van *Henriette Louise Labouchère*, geb. te Amsterdam 10 Nov. 1859.

Hare kwartieren zijn:

van Eeghen	*Labouchère*
Kool	*Jutting*
Fock	*Molière*
Bosch	*van Starckenborg.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **XXX**.

3°. *Maria Louisa van Lennep*, geb. te Amsterdam 21 Oct. 1861, ongeh.

4°. Dr. *Jan Willem van Lennep*, geb. te Amsterdam 1 Juni 1863, predikant bij de N. H. Gemeente te Loenen o/d Veluwe 19 Aug. 1888, emeritus 1 Dec. 1891 secretaris Ned. Bijbelgenootschap 1893—98, wonende te Amsterdam huwde ald. 10 Juli 1888: *Françoise Caroline Gunning*, d. v. Dr. *Johannes Hermanus Gunning* en van *Johanna Hoog*, geb. te 's-Gravenhage 14 Oct. 1864.

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **YYY**.

3°. Mr. *Frank Karel van Lennep*, geb. te Amsterdam 24 Nov. 1865, advocaat te Amsterdam, officier in de Orde van Oranje-Nassau, wonende te Zeist, huwde ald. 20 Apr. 1888: *Henriette Constance Adèle Labouchère*, d. v. Mr. *Charles Bernard Labouchère* en van *Henriette Maria Jacoba Voombergh*, geb. te Zeist 26 Oct. 1860.

Hare 8 kwartieren zijn:

Labouchère	*Voombergh*
Jutting	*van Loon*
Molière	*Rutgers*
van Starckenborg	*van Weede.*

De kinderen uit dit huwelijk volgen onder **ZZZ.**

6°. *Louis Théodore van Lennep*, geb. te Zeist 1 Juli 1869, overl. te Amsterdam 7 Juni 1870.

7°. *Norman Willem van Lennep*, geb. te Amsterdam 20 Sept. 1872, overl. te Londen 29 Sept. 1897, ongeh.

(Wordt vervolgd).

Marie van Horn (LIII, 182). — In het Tynsboek van het Stift Elten, uitgeg. door N. C. Kist, te Leyden bij de Breuk in 1853, komt de volgende aanteekening voor en vindt men de volgende beleeningen, betreffende de Heerlijkheid Lienden.

Op pag. 155: „It. dat halve ghericht to lynden hoghe en . . . . . . en galghe is der Abdien van Elten. En wie een heer is van lynden die hevet dat gepacht van der Abdien jaerlix to betalen martini vur XIX mrc."

Op pag. 168: „Inden j. o. H. MCCCC" en VII ontf. die vrouwe van hockelem den teende tot aelst den teende to lienden den teenden to merten en ellic as een vijf marc leen. En die halve heerlicheit to lienden myt den aelde hof to lienden en is een dienstman g. En wt den dijnstman g. heuet die Abdie jaerl. XIX marc. En ontf. des Saterd. na Thome. En Deric die Wollef van lienden wart daer man af. En daer waren manne auer Reynolt v. Aeswijn Vrancke v. lengel en Johan v. ceps. — It. Anno XXI ontfenc Johan van hockelem dese vurs. guede des Donred. na Judica daer waren auer mannen Willem die roede van hieker der Abdien man en s. tengnagel man des Hert. van Gelre."

Op pag. 169: „Inden j. o. H. MCCCC" en IX ontf. die vrouwe van Hensberch den teende op Aelst to lienden en to Merten en

sint vijf marc leen. En die halve heerlich. to lienden mit den aelden hof to lienden. En is een dijnstman g. enz. En daer is man aff her Arnt van den Steen. En daer weren auer onse beleende manne Reynolt v. Aeswijn Does van den grotenhuys en was des vridag, na judica." (Post alia): „Inden j. o. H. MCCCC° en IX ontf. die vr. v. Horn Greuynne van marre en v. Garnyach vrouwe der lande van duffel en van lienden die heerlich. to lienden mit den aelden hoff en sijn tobehoren to enen dijnstman g. En wt den dijnstman g. heuet die Abdie jaerl. XIX m. En den teende to liende den t. to Aelst den t. to merten ellic een vijf m. leen beheld. ons en onser Abdien ons rechten. En al man s. rechten. Hier waren auer onse bel. man Willem die rode v. heker Johan mispel. In die galli. En hier is man aff in man stat Arnt v. boeckaelen."

Het leen werd dus eerst ontvangen door de zuster van den erflater, daarna door zijne moeder; na deze door zijne weduwe en in 1421 door zijn neef naar het schijnt, die vermoedelijk de zoon was van de eerstgenoemde.

Ik kan de zaak niet beoordeelen, omdat ik de door den geachten inzender aangehaalde stukken niet gelezen heb; maar het schijnt mij toe dat deze opvolging in het leen, die niet aan twijfel onderhevig is, wel een gevolg kan geweest zijn van voorafgaande bijzondere overeenkomsten of beschikkingen van iets vroegeren datum, en dat dus de bovenvermelde beleeningen misschien wel tot opheldering van de zaak kunnen strekken. Daarom wensch ik de aandacht van den geachten inzender op het bovenstaande te vestigen. — R. —

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1]

OHLMUS.

Jan Carel Ohlmus v. Hildesheim, Ao. 1760 met 't schip „Amelisvaart" naar O.-Indie, tr. te Colombo 18 Dec. 1763 Dona Regina de Silva v. Colombo. Bij wie:

I. Jan Diederich (volgt)

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 421.

II. Lodewijk Johannes, tr. te Colombo 30 Oct. 1791, Petronella Elizabeth Hoffman v. Colombo. Bij wie:

1. Johannes Lambertus, ged. te Colombo 16 Dec. 1792, tr. (1).... Bij wie:
   (*a*) Henry Louis.
   Hij tr. (2) Justina Celestina.... Bij wie:
   (*b*) George Edward,
   (*c*) Johan Arnold, geb. 10 Apr. 1848.
   (*d*) Anna Charlotta, geb. 11 Oct. 1846.
2. Johanna Christina, ged. te Colombo 10 Apr. 1796.
3. Susanna Dorothea, ged. te Colombo 15 Juli 1798.
4. Jan Carel Willem, geb. te Colombo 2 Apr. 1800, ged. aldaar 6 Apr. 1800.
5. Gabriel Johannes, geb. 4 Febr. 1804, tr. Merciane Catharina La Brooy. Bij wie:
   (*a*) Edward Pompeus, geb. 26 Nov. 1850.
   (*b*) Georgiana Jemima, geb. 25 Mei 1848.
6. Thomas Gerrardus, geb. 8 Juli 1806.
7. Maria Petronella, geb. 2 Febr. 1810, tr. Lucas Francois Schokman.
8. Jacobus Wilhelmus, ged. 6 Sept. 1811, tr. Dorothea Christina Lourensz. Bij wie:
   (*a*) John Gerard Lambert.
   (*b*) Albert Wilfred.
   (*c*) Arthur Francis, geb. 27 Juli 1849.
   (*d*) Pieter Daniel, geb. 22 Jan. 1851.
9. Louisa Christina, ged. 5 Apr. 1815.
10. Joseph Leopold, geb. 12 Febr. 1818.

Jan Diederich tr. Philipina Silvester. Bij wie:

1. Leonard Lodewijk, ged. te Colombo 11 Oct. 1789.
2. Anna Jacoba, ged. te Colombo 28 Oct. 1792.
3. Johan Frederik, ged. te Colombo 21 Sept. 1794.
4. Coenraad Nicolaas, ged. te Colombo 11 Febr. 1798.
5. Johanna Christina, ged. te Colombo 26 Apr. 1801.
6. Johannes Arnoldus, ged. te Colombo 26 Apr. 1801.
7. Samuel George, ged. te Colombo 12 Febr. 1801.

VERKEST.

Salomon Verkest, tr. Sara Jacoba Teerling. Bij wie:

I. Johannes, 1ste klerk te Tutucorin, ged. aldaar 18 Maart

1712, tr. (1) Swanna Boudestein. Bij wie:
1. Susanna Jacoba, ged. te Tutucorin 11 Apr. 1738, Johannes, tr. (2) 10 Febr. 1743 Anna Geertruida Lourensz: Bij wie:
2. Johannes Wilhelmus, ged. te Tutucorin 22 Sept. 1745.

II. Salomon, ged. te Tutucorin 17 Febr. 1713, tr. Maria Magdalena van Meeuwen. Bij wie:
1. Johannes Jacobus, ged. te Tutucorin 27 Jan. 1735.
2. Anna Maria, ged. te Tutucorin 3 Sept. 1741.

III. Isaac Adrianus, ged. te Tutucorin Apr. 1716, tr. Elizabeth Monica Rennert. Bij wie:
1. Isaac Hendrik, ged. te Tutucorin 19 Nov. 1743.

DOEBRATSZ.

Jacobus Doebratsz, v. Regenwald (Pommeren), Consumptie-boekhouder d. O.-I.-C. 1750 te Matara, tr. te Colombo 11 Nov. 1731 Saphira Gomez v. Colombo. Bij wie:

I. Johanna, ged. te Colombo Jan. 1733.
II. Anna Maria, ged. te Colombo 27 Febr. 1735.
III. Christina Bastiana, ged. te Colombo 13 Oct. 1737.
IV. Sophia Natalia, ged. Colombo 3 Mei 1739.
V. Jacobus, Boekhouder d. O.-I.-C., ged. te Colombo 1 Jan. 1741, tr. aldaar 6 Febr. 1763 Maria de Jong (Nav. L, 177). Bij wie:
1. Sara Theodora.
2. Huybert Jacobus, geb. 12 Maart, ged. te Colombo 19 id. 1775.

VI. Catharina Saphira, ged. te Colombo 20 Mei 1742.
VII. Casparus Adrianus, Assistent O.-I.-C., d. geb. te Matara, tr. te Colombo 31 Oct. 1773 Maria Cornelia Sigveld v. Colombo.

VAN MEEUWEN.

Jacobus van Meeuwen v. Utrecht, Hoofd v. Manipaar, tr. te Colombo 10 Febr. 1715 Anna Elisabeth de Vries v. Jaffna. Bij wie:

I. Maria Magdalena, ged. te Tutucorin 1717, tr. te Salomon Verkest.
II. Jan Philippus, ged. te Tutucorin 1718.
III. Anna Cornelia, ged. te Tutucorin 8 Sept. 1720.

IV. Johanna Gijsberta, ged. te Tutucorin 2 Aug. 1722.
V. Jacob, geb. te Tutucorin 24 Oct. 1724, ged. aldaar 2 Sept. 1725.
VI. Alarda Jacoba, ged. te Colombo 29 Juni 1727.

BECKENHOFF.

Christiaan Beckenhoff v. Zeehuyzen, tr. (1) Elizabeth Grim Bij wie:
I. Anna Apolonia, ged. te Colombo 4 Aug. 1748. Hij tr. (2) te Colombo 7 Dec. 1755 Anna Maria Jansz v. Colombo. Bij wie:
II. Elizabeth, ged. te Colombo 27 Febr. 1757.
III. Christiaan, ged. te Colombo 27 Apr. 1760, tr. aldaar 19 Juli 1789 Petronella Christina Eweke v. Colombo. Bij wie:
1. Cornelis Valentijn, ged. te Colombo 23 Mei 1790.
2. Simon Joan, ged. te Colombo 31 Juli 1791.

VAN CHARLET.

Jacobus van Charlet v. Hardenberg, tr. te Colombo 18 Nov. 1725 Anna Maria van Leeuwen, ged. te Colombo 2 Jan. 1710, d. v. Willem Cornelis van Leeuwen v. 's-Gravenhage en v. Anna Passchier v. Colombo. Bij wie:
I. Willem Benjamin (volgt).
II. Jacobus (volgt).
III. Abraham, Assistent d. O.-I.-C., ged. te Colombo 18 Dec. 1729, tr. aldaar 2 Mei 1751 Gertruida Elizabeth Warner v. Tutucorin, ged. 22 Oct. 1734, d. v. Gerrard Warner v. Amsterdam, Assistent d. O.-I.-C. en v. Christiana Eggers van Colombo. Bij wie:
1. Anna Christina, ged. te Colombo 20 Juli 1755.
IV. Isaac, ged. te Colombo 12 Juli 1733.

Willem Benjamin, Boekhouder O.-I.-C. d. ged. te Colombo 8 Dec. 1726, tr. aldaar 4 Dec. 1763 Petronella van Dort v. Colombo. Bij wie:
I. Anna Maria, ged. te Colombo 14 Oct. 1764.
II. Petrus Rudolphus, ged. te Colombo 21 Dec. 1766.
III. Abraham Cornelis, Assistent d. O.-I.-C., ged. te Colombo 1 Oct. 1769 tr. (1) te Colombo 28 Febr. 1790 Emanuela Henrietta Gerlach, ged. te Colombo 10 Juli 1772,

d. v. Paulus Frederik Gerlach v. Galle en v. Maria Jacoba Boekhoven. Bij wie:

1. Maria Wilhelmina Frederica, ged. te Colombo 26 Dec. 1790.

2. Petronella Hendrika, ged. te Colombo 12 Aug 1792.

Abraham Cornelis, tr. (2) te Colombo 2 Oct. 1796 Susanna Euphemia Philipsz. (wed. v. Johan Justus Pannenberg v. Lichtenau, kapt. d. O.-I.-C.) d. v. Henricus Philipsz., Predikant en v. Susanna Scharff.

IV. Johanna Elizabeth, ged. te Colombo 24 Jan. 1773, tr. aldaar 1 Nov. 1789 Louis Charles Jean Duorck v. Parijs, Lt. d. Artill. d. O.-I.-C.

V. Clara Victoria, ged. te Colombo 21 Mei 1775, tr. aldaar 20 Mei 1792 Franciscus Emelius Baron van Lawick van Pabst v. Cartenburg, Cadet-militair d. O.-I.-C.

Jacobus, Boekhouder d. O.-I.-C., ged. te Colombo 18 Jan. 1728, tr. aldaar 8 Juni 1755 Sara Catharina Luders, ged. te Colombo 20 Jan. 1737, d. v. Jan Jochem Luders v. Saltwedel en v. Sara Gansevanger. Bij wie:

Jacobus Anthonie, Assistent d. O.-I.-C., ged. te Colombo 6 Ap. 1760, tr. aldaar 11 Juli 1784 Johanna Petronella Jongbloed, ged. te Colombo 1 Sept. 1765, d. v. Johannes Everardus Jongbloed v. Colombo, Adjud. der Burgerij en v. Anna Sophia Scharff v. Colombo.

VAN PABST.

Franciscus Emilius, Baron van Lawick van Pabst v. Cartenburg, Cadet-bombardier d. O.-I. C. tr. te Colombo 20 Mei 1792 Clara Victoria van Charlet ged. te Colombo 21 Mei 1775, d. v. Willem Benjamin v. Charlet en van Petronella van Dort. Bij wie:

Louisa Emilia, ged. te Colombo 10 Maart 1793.

GERLACH.

A. Hendrik Gerlach v. Haarlem, tr. te Colombo 20 Maart 1791 Anna Margarita Keller v. Colombo.

B. Lourens Gerlach v. Manheim, Vaandrig d. O.-I. C. tr. te Colombo 2 Feb. 1766 Susanna Lenard v. Hangwelle wed. Jurgen Parentum.

C. Willem Gerlach, tr. te Galle 6 Juli 1752 Elizabeth Woutersz v. Galle. Bij wie:

1. Johannes Wilhelmus, ged. te Galle 2 Febr. 1749.
2. Paulus Fredrik, ged. te Galle 16 Aug. 1750, tr. te Colombo 28 Juli 1771 Maria Jacoba Boekhoven v. Colombo. Bij wie:
   a. Emanuella Henrietta, ged. te Colombo 10 Juli 1772, tr. Abraham Cornelis van Charlet.
   b. Anna Dorothea, ged. te Colombo 1 Apr. 1781.
3. Johan Jacob, ged. te Gatte 26 Aug. 1752, tr. te Colombo 18 Oct. 1778 Helena Gertruida (Leonora) de Silva. Bij wie:
   a. Susanna Jacoba, ged. te Colombo 27 Febr. 1780.
   b. Else Francina, ged. te Colombo 11 Maart 1781.
   c. Johannes Wilhelmus, ged. te Colombo 2 Febr. 1783, tr. 26 Oct. 1806 Dona Constantina Ekenaike.
   d. Johanna Henrietta, ged. te Colombo 14 Aug. 1785.
   e. Johan Frederik, ged. te Colombo 23 Dec. 1787.
   f. Anna Arnoldina, ged. te Colombo 25 Apr. 1790.
   g. Philippus Gerrardus. ged. te Colombo 2 Apr. 1797.
   h. George Wynandus, geb. te Colombo 23 Aug. 1801.

(Wordt vervolgd).

Geslacht Uitenhage. — Te 's-Gravenhage ondertr. 9 Dec. 1657 Frederik Wttenhage, wedr. wonende te Zutphen met Margaretha Goesonts j. d. wonende hier.

In de Resolutie der Staten-Gen. van 26 April 1659 wordt op het ingekomen request van Frederik Wttenhage, postmeester bij de legatie gedurende de vredesonderhandelingen tot Munster, en die reeds 10 jaren op zijne betaling wacht, welke, in een vorig request van 3 Oct. gezegd wordt reeds *f* 1500.— te bedragen, geantwoord, dat wanneer eene plaats, waarvoor hij bekwaam is, vaceert, hij die hebben zal. Een schrale troost en waarom zou die man zonder betaling zijn afgescheept?

Wie weet iets meer van dezen F. Uitenhage, wellicht één persoon? In Zutfen schijnt hij niet geboren te zijn, althans zijn doop is er niet gevonden.

's-Gravenhage. FRED. CALAND.

Kloeck, Cloek. — In De Nav. jg. 1853, bladz. 363 en 364 komt voor eene beschrijving van het familie-wapen *Kloeck* of *Cloek*, waarbij deze opmerking „eene uitvoerige geslachtlijst van

deze familie voornoemd, beginnende met Claas Hendrikszoon Cloek, geb. in 1512, overleden in 1890, en gehuwd met Anna Floren (Florisse?) is, geschreven op groot mediaan papier, nog voorhanden.

(get.) V. D. N.

Waar die voorhanden is, staat er helaas niet bij vermeld. Zou iemand mij kunnen inlichten waar deze te krijgen is? En wie is die V. D. N.? Misschien reeds overleden? en waar woonde hij?

In andere jaargangen van De Nav. b.v. van 1857, 65, 67 komen nu en dan ook eenige aanwijzigingen en opgaven voor betreffende het geslacht Cloeck, Cloek of Kloek.

In welk boek of tijdschrift is hiervan eene geheel of eenigzins volledige opgave te vinden?

Dit geslacht kwam in ± 1329 uit Bohemen in Gelderland, had daar verschillende leenen en was beschreven in de Ridderschap van Kleef en van Gelderland; een tak ging later naar Amsterdam, een andere tak naar Zeeland en een gedeelte bleef in Gelderland.

Nijmegen. J. A. KLOEK.

Van Nes. — 1. Is ook een der lezers in staat inlichtingen te verstrekken omtrent de nakomelingen van Mr. Wilhelmus van Nes, ged. te Rotterdam 24 Jan. 1684, † 10 Febr. 1755, zoon van Aert Jansse Van Nes, luit.-admiraal van Holland en West-Friesland en Geertruda den Dubbelde?

2. Wie zou mij willen en kunnen inlichten omtrent den graad van maagschap tusschen vorengenoemden Wilhelmus Van Nes en David Nicolaas van Nes, in leven predikant te Hierderen (?), geb. 1726 en † 12 Maart 1794.

V. N.

Van Zuylen van Natewisch (LIII, 391—93). — Over de hier vermelde personen vergelijke men Geldersche Volksalmanakken 1893, blz. 103 en vlg. (waar men blz. 104, regel 11 en niet regel 8, zooals in Geld. Volksalm. 1895, blz. 176, noot, bij vergissing werd opgegeven, voor brouwhuis lezen bouwhuis"), en 1895, blz. 145—52.

P. v. M.

IETS OVER SNEEKER GILDEN.

Door Mr. M. C. Nijland.

In de laatste jaren is er in verschillende steden een edele wedijver ontstaan om iets meer van de huishoudelijke inrichting onzer gilden te weten te komen. Het is zoo jammer, dat in den loop der tijden zooveel verloren is gegaan, wat ons een blik zou hebben kunnen doen slaan in het dagelijksch leven onzer voorvaderen. En, zoo iets, dan kunnen zeker wel de gildeartikelen, wetten, rollen, de borden, waarop de namen en merken der gildebroeders (vooral van 't goud- en zilversmidsgilde) de genotuleerde handelingen van het gilde, maar ook de vele en velerlei voorwerpen aan de gilden toebehoord hebbende, tot dat doel dienen.

Elders [1]) heb ik vroeger 't een en ander over het goud- en zilversmidsgild te Sneek medegedeeld. Hier moeten ons de smeden, wevers, timmerlieden, metselaars, steenhouwers, schuiten- en kistenmakers, chirurgijns, enz. nog bezighouden.

Het stedelijk recht van Sneek in overoude tijden kan het best gekend worden uit het stadboek de „Statuta urbis Snecae", waarvan een afschrift van ± 1660 op het oud-archief te Sneek berust.

Dit stadboek, dat in 1456, denkelijk, geschreven werd, bevat ook eenige artikelen over de gilden.

Men werd lid van 't gild der *smeden* na betaling van een zekere som en na belofte van de kerk en de stad te zullen beschermen. Onder dit gild behoorden de grof-, hoef- en goudsmeden, de koperslagers en allen „die metten hamer nie werck uten vuer maecken". Niemand mocht te Sneek ijzerwerk verkoopen, ook niet dat buiten de stad was gemaakt, dan de smeden die burgers waren.

[1]) Zie Tijdschrift „Oud-Holland", 18e jaargang (1900) 2e afl.

Niemand mocht eenig kuipwerk verkoopen dan de kuipers. Een uitzondering werd gemaakt voor „Hamburger tonnen", biertonnen, zooals ons elders uit bepalingen op het groot-schippersgild gebleken is.

Niemand mocht binnen Sneek kleeren maken, tenzij hij burger was en eerst als knecht onder een meester gewerkt had.

Pelsen mocht men buiten de jaarmarkten niet verkoopen, tenzij men gildebroeder was. Wel bontwerk en „konijnenwerck".

Slechts het marsersgilde, dat der kramers, mocht kramerijen verkoopen. Niemand mocht ook met de mars op den rug de huizen afloopen om zaken te doen.

Messen uit den vreemde ingevoerd, mocht men ook al niet verkoopen, tenzij op de twee jaarmarkten, want anders kwam men in strijd met het gild der messenmakers. Toch kon men bij hen messen koopen om te verkoopen.

Ten slotte een eigenaardig artikel, dat tot opschrift heeft: *van dengenen, die sijn broken met goede niet betalen mag.* Wie de boeten aan het gild niet betaalde „metten goede", in natura „die sal betaelen met syn lyff, of met syn bloet, lyf om lyf, lit voor lit, nae uitwijsinge der misdaet, ende die punten die daervan spreecken.

Timmerlieden, enz.

Zeer oud is de gildebrief van de „timmerluyden, metszelaers, schuitmakers en de kistemakers" (1481). Hij bevat belangrijke bepalingen:

1o. Binnen de jurisdictie van Sneek mocht niemand timmeren, metselen, steenen bakken of straatmaken, tenzij hij lid van het gild was. Was iets noodig, dat men niet kon maken, dan mocht een meester, niet Sneeker, te hulp geroepen worden; men mocht echter geen knechts meebrengen.

Ook mocht geen schuiten- of kistenmaker, pramen of andere schepen, groot of klein, vervaardigen, tenzij hij burger en gildebroeder was. Ieder mocht echter gelijmd werk maken.

2o. Men kon lid van het gild worden tegen betaling van *f* 2.40 (twee oude schilden), 8 stuivers voor de arme gildebroeders en *f* 1.20 voor den ouderman.

3o. Men moest vier jaren leerling zijn geweest om tot de gildeproef, die bestond in „een spanroede toe te leggen van een huys, dat over hoek loep" en een kruiskozijn te maken, te wor-

den toegelaten. Een meester moest voor elken leerling vier sts. in de gildekas storten.

4o. Niemand mocht een knecht van een anderen meester afhandig maken, op boete van *f* 1.

5o. Wie twee geheel verschillende ambachten wilde uitoefenen, moest ook van twee gilden lid zijn.

Ieder gildebroeder moest verder elke maand 1 stuiver in de gildekas storten, tenzij hij arm was. Op Zondag vóór Petrus ad Vincula kwamen de gildebroeders bijeen, en werd besloten of men feest zou vieren. Die dan niet mee wilde feestvieren en niet arm was, betaalde acht stuivers. Alle gildebroeders moesten de gestorven gildebroeders of zusters mee helpen begraven. Als een gildebroeder een anderen een vuistslag gaf, kreeg hij een boete van *f* 1 ten voordeele van 't gild; sloeg de geslagene terug, dan betaalde hij 10 sts. Ook 't mes trekken werd beboet. Al die penningen kwamen in de gildekist, door den ouderman bewaard, en werden onder de arme gildebroeders, zusters en weezen verdeeld.

Blijven nog ter bespreking over twee perkamenten gildebrieven van de „smeden en allen andere metten hamer werkende" van 4 Juli 1609 en de „timmerluyden, metselaers, harthouders, schuytmakers en kistenmakers" van 17 Juli 1609. Beide worden ook op het archief te Sneek bewaard, maar hebben, door vocht en stof, veel geleden. Ze verschillen in enkele artikelen slechts. Beide gilden werden bestuurd door een ouderman en vier afterlieden, ten overstaan van een commissaris van 't gerecht. Vóór men zijn ambacht mocht uitoefenen, moest men burger geworden zijn en de gerechtigheid aan 't gild voldaan hebben; de smeden, enz. mochten ook vóór dien tijd niets verkoopen. Dan iets over de gildeproef: de smeden moesten een timmermans kerfbijl met een dissel en een „luyte" maken, de slotenmakers een dubbel kantoorslot, de messenmakers een mes met lemmet, de kannegieters een „halve cans forme met een buyckmengele", de koperslagers een halftons ketel met boord en ooren, de timmerlieden een kruiskozijn „met toestecken", de metselaars een dubbel gewelf, de kistenmakers een bank en uittrektafel, de schuitenmakers een roeischuit met een „suyppraem". Gelukte de proef niet, dan was er geen redres binnen het jaar. Wilde een meester een leerling nemen, dan moest hij tot last van dien jongen en ten voordeele

van het gild 12 sts. betalen. Arme jongens waren hier echter vrij van. De smeden enz. mochten geen knecht onderhuren, op poene van *f* 3, welke bepaling voor de timmerlieden enz. niet scheen te bestaan, maar dezen werd in 't bijzonder op 't hart gedrukt geen lijmwerk of paneelwerk te maken. Ook in deze gilderollen weder een sterk protectionisme: vreemde personen mochten buiten de vrije markten geen schuiten, pramen, stoven, of gelijmd werk verkoopen evenmin als tin- of ijzerwerk. Wilden zij aan de huizen ketels aan den man trachten te brengen of vragen ze te lappen dan zouden zij door een wachtmeester de poort uitgeleid worden.

Elk jaar trad de ouderman af, maar was herkiesbaar; ook twee afterlieden. Dan volgde rekening en verantwoording. En nu had 't gild der smeden deze bijzonderheid, dat de gekozen ouderman bedanken kon mits f 6 betalende, maar de afterlieden er met f 3 afkwamen. Ook hier weder de bepaling dat de ingekomen penningen ten voordeele van de arme gildebroeders en hun gezin zouden beheerd worden. Evenzoo de bekende boete op onvrede stichten en vuistslagen geven in de vergadering der gildebroeders, en de bepaling, dat men den overleden gildebroeder de laatste eer moest bewijzen.

Op Nieuwjaarsdag: de gildevergadering om te beslissen of men 14 dagen later den jaarlijkschen maaltijd zou houden; men kon echter voor 8 sts. zich „absenteeren".

En ten slotte de zeer wijze bepaling, dat „wanneer enige twijfelachtigheyt uyt het verstant deser articulen mochte rijsen, de selvige by de Magistraet sal verclaert ende affgedaen worden."

Wevers.

Dat de wevers eertijds te Sneek een gilde vormden, kan hieruit blijken, dat hertog George van Saksen „erblicher gubernator" in Friesland, omstreeks 1500 den gildebrief van het St. Severgilde van 1488 bevestigde.

Chirurgijns.

In de stads-resolutieboeken is weinig van dit gild sprake. Er is ook bijna geen herinnering meer van over, wat niet te verwonderen is, waar het gild slechts heel weinig leden telde. En, waar men nog in 1772 in de Groote kerk te Sneek fraai

geschilderde ramen kon bewonderen, in den loop der tijden door leden van het Stadhouderlijk Huis en verschillende gilden geschonken, daar is het Chirurgijnsgild niet onder de schenkers te vinden. En toch bestond het in dien tijd nog wel.

Wat wij van dat gild weten, dagteekent uit de 18e eeuw. In 1705, toen Edo Frieswijk en de schepen Staak, commissaris waren, richtten de ouderman en de afterman een request tot den magistraat, waarin zij er, als gildemeesters over klaagden, dat sinds enkele jaren veel personen gewoon waren binnen Sneek en omstreken de chirurgie uit te oefenen, zonder dat het door een examen gebleken was, dat zij de noodige bekwaamheid hadden. Ja, wat erger was, de meeste apothekers ontzagen zich niet, patienten te behandelen, die „een schirrus aan den hals, een gangrena in de mond, inflamatie aan 't oog, sweer in de borst, abses aen de wang, seer been ende andere sware en gevaarlijke accidenten" hadden, en gaven in hun onkunde geneesmiddelen, die, in plaats van de zieken te genezen, hen ten eenenmale hadden „bedorven." Ziende, dat zij niets hadden kunnen uitwerken, hadden de patienten eindelijk hun toevlucht moeten nemen tot de gildebroeders, die bevonden hadden, dat sommigen „tot de kanker bedurven zijn geworden met verlies van een fragment van de opperste maxille", wat alles aanleiding had gegeven tot groote kosten en tot nadeel van de ingezetenen maar ook van 't gild.

De gildemeesters beriepen zich bovendien op hun gilderol, die als eerste artikel had, dat niemand buiten het gild chirurg mocht zijn, noch iets mocht doen, wat de chirurgie aanging, op straffe van 10 gulden, telkens te verbeuren, waarvan de eene helft ten voordeele van den magistraat, de andere ten voordeele van het gild zou komen.

Art. 13 was ook belangrijk. Daarin was bepaald, dat „oude wijven ende bijmeesters, die onder 't gild niet behoren, ganschelijk niet sullen worden toegelate om haar salven, oliën of andre medicamenten te verkopen noch de practicq van medicinen te oeffenen", zonder bijzondere toestemming van commissarissen en gildemeesters. En nu wezen deze laatsten er den magistraat op, dat voornoemde personen in de daarop vastgestelde boete vervallen waren, en 't ook, met het oog op de stedelijke financiën zaak ware, dat strenger dan tot nog toe de hand aan de bepalingen gehouden werd. Daarom werd in overweging gegeven den

Stads-fiscaal te machtigen tot vervolging over te gaan, en als er durf-allen waren, die ook later de artikelen overtraden, deze „tot betalinge van voorschreven poenen en breuken te actioneeren.” Misschien, dat de gildemeesters begrepen, wel wat al te driest te zijn opgetreden, althans zij voegden ootmoediglijk er aan toe, dat, als de magistraat hiertoe niet terstond wilde overgaan, hij dan toch twee personen mocht aanwijzen, ten overstaan van wie supplianten en overtreders hun grieven zouden bloot leggen.

Aldus is geschied.

Uit ons artikel in De Navorscher over Sneeker Magistraatsbesognes, waarin sprake is van Joachim Snijder, den wachtmeester, krijgsgevangen chirurg, is gebleken, dat spoedig daarop weer ernstige klachten door de gildemeesters werden aangeheven, maar ook, dat hij kalm met zijn praktijk doorging. Eerst na den Vrede van Utrecht raakte men hem kwijt.

In 1748 bleek het noodig eenige artikelen te hernieuwen. De magistraat en later Ged. Staten, gaven er gaarne hun sanctie aan. Toen is een octrooi van 15 jaar verleend, en later voor altijd. De voornaamste bepalingen waren, dat niemand de chirurgie mocht uitoefenen, dan na examen gedaan en 20 gulden aan het gild gestort te hebben. Voldeed men hieraan niet, dan volgde een boete van 6 gulden, waarvan $^1/_3$ voor 't gild was. De barbiers moesten jaarlijks 4 gulden geven. Kwakzalvers werden streng geweerd en mochten slechts met hun kastje de huizen afloopen als de magistraat geconsenteerd had en onder bepaling iederen dag 6 st. aan 't gild te betalen.

Ieder lid gaf tot instandhouding van 't gild per 3 maanden zes stuivers, een leerjongen bij inschrijving f 1.50, en als zijn leerjaren om waren, nog eens.

De inkomsten bestonden verder uit boeten.

Jaarlijks, bij de afrekening, werd een gedeelte der kas door de gildebroeders en hun vrouwen verteerd, en was die goed gevuld dan kreeg ieder een zilveren lepel. Ook werden de boden, executeur, gilde-advocaat, enz. uit dit fonds betaald.

Zooals bekend is, werd reeds 50 jaar later tot de vernietiging der gilden besloten. Den 19en October 1798 vond de Raad goed, ter voldoening aan de publicatie van 5 October d. t. v. van het Uitvoerend Bewind eenige provisioneele commissarissen (wier na-

men ik weglaat) bij de vernietigde gilden aan te stellen. Die bij het chirurgijnsgild namen van de officieren over: een houten kistje waarin: 1° twee gilderollen in één band, één van 1748 en één van 1767; 2° een boek waarin de namen der leden; 3° dito, met de namen der leerlingen; 4° eenige andere boeken, oude brieven, enz., en 5° een doos, waarin een tabaksklisteer met apen dependentie. Er werd ook nog ± *f* 6.50 aan contanten gevonden, maar daarmede zijn wijselijk de onkosten op de inventarisatie vallende voldaan.

Hoedenmakers.

Ongetwijfeld zullen deze bij een ander gild ingedeeld zijn. Wij maken van hen hier gewag, omdat in het resolutieboek een contrakt tusschen meester en leerling is opgenomen, dat wel waard is om vermeld te worden.

Op 7 Maart 1698 deed Jacob Schuurman zijn zoon Freerk in de leer bij Mr. Toesyn Serraes voor den tijd van vier jaren, naar hoedemakersgebruik. De jongen zou verdienen: 't eerste jaar 22 sts. 's weeks, 't tweede 32 sts., 't derde 42 sts. en 't vierde jaar 52 sts. 't Contrakt is onderteekend door Serraes en de meesters Deelis Edes, Jan Beerns Pestrop, Marten Abeles ende dit * * * is Jacob Schuerman „sijn eigen gesette merk".

Op 22 Februari 1700 besloot de magistraat, naar aanleiding van dit accoord, dat Freerk de vier jaren kon uitleeren, maar, als hij er niet toe genegen was, moest Serraes hem een leerbrief geven, voor den tijd, dat Freerk bij hem doorbracht.

Er bestaat nog een afbeelding van 't huis met den luifel van den gildemeester Vlink op het Kleinzand te Sneek, in 1750 door v. Munster geschilderd.

Bakkers.

Weten wij van 't Chirurgijnsgild niet veel, evenmin van het gild der bakkers. Ook hun rol werd ± 1758 hernieuwd. Wij vinden opgeteekend, dat Gedeputeerde Staten voor hen, de smeden en de timmerlieden een concept gilde-reglement overzonden, maar dat de laatsten er geen genoegen mee namen. E. Frieswijk (een gewichtig man) meldde toen Ged. Staten, onder terugzending der drie rollen „de disconvenientie der comparanten wegens de timmerlieden" of in goed Hollandsch: de gildemeesters der

timmerlui met den magistraat vergaderd, zijn niet tot overeenstemming kunnen geraken.

Een heel aardig kijkje op het gildewezen wordt ons door het resolutieboek van 1754 gegeven. De 2 Commissarissen van 't bakkersgild Fegter en Frieswijk, berichtten „in senatu", in de vergadering van den magistraat en de vroedschap, dat zij met de gildemeesters op 2 April ten huize van den Mr. bakker Marten Schultetus aan 't wegen waren geweest en toen ontdekt hadden „naegemaekte grouwe bollen", welke niet voldeden aan 't gewicht voor dat baksel vastgesteld. Zij hadden er twee van meegenomen en ze op de eerstvolgende vergadering aan de gildebroeders laten zien om hen ook te laten oordeelen. Schultetus wilde zich echter niet aan hun oordeel onderwerpen en had geen plan voortaan dergelijke bollen „van geen minder swaarte en voor gelijke prijs als conform de settinge op de grouwe bollen" te verkoopen. De magistraat bekeek de bollen ook eens goed en vond, dat de gildebroeders gelijk hadden en besloot „de gehoudene conduite in desen te laudeeren" en de gilderol aan te vullen. Voortaan mocht niemand „mastelijne ofte door iets meerder uitseevinge der semels dan de grouwe bollen vereischt, ter voorkominge van elusie" maken of verkoopen. Marten Schultetus kreeg hier aanschrijving van, en kwam nu nog van straf vrij.

In 1798 werd ook dit gild vernietigd. Sinds 1748 had het o. a. onder deze bepalingen geleefd, dat alle jaren op den 1en Woensdag na Paschen 't gild bijeen kwam en onder toezicht der twee commissarissen een ouder- en een afterman benoemde, die twee jaar in functie waren.

De inkomsten waren niet groot; door de ± 22 gildebroeders werd ieder jaarlijks *f* 2 bijgedragen. Wilde echter een gildebroerszoon in 't gild opgenomen worden, dan betaalde hij *f* 10, een burgerszoon *f* 20, een vreemdeling *f* 30.

De commissarissen en de secretaris kregen ieder *f* 3 jaarlijks, de eersten mochten met de gildemeesters *f* 22 verteren, en de gezamenlijke gildebroeders *f* 10. Het brood werd 4 maal in 't jaar gewogen, en dan werd ieder keer *f* 5 betaald. Ontvangsten en uitgaven wogen zoo wat tegen elkaar op.

De bezittingen waren in 1798 niet groot: 8 geverfde schilden (die op de twee doodsbaren kwamen te staan) 3 doodskleeden, eenige gildeboeken, een gilderol en een zilveren bodebus (een

insigne ook nu nog door de dienaren van den Raad in sommige steden gedragen.

Schoenmakers.

In aansluiting met het reglement van 21 December 1748 bepaalde Prins Willem Carel Hendrik Friso, dat onder de menschen die op de gewone week- en jaarmarkten hun waren mochten uitstallen, niet behoorden de schoenmakers, om hun muilen enz. te koop aan te bieden. Zij hadden een gilderol van 1754, ontstaan uit een octrooi door de Staten van Friesland in 1741 voor 13 jaren verleend. Hierin was bepaald, dat als een gildebroerszoon of de man van een gildebroersdochter zijn proefstuk wilde maken, hij *f* 9 moest betalen, een zoon van een burger *f* 12, iemand die twee jaar leerling was geweest *f* 18 en alle anderen *f* 24.

Ook mocht geen schoenmaker een niet-ingeschreven leerjongen nemen. Wilde hij meer leerjongens hebben dan moest hij *f* 3 geven. De eene gildebroeder mocht den ander geen leerjongens afkoopen, op boete van 1 ducaton. Wilden meester en knecht scheiden, dan moest men elkander zes weken van te voren waarschuwen (een o. i. uitnemende bepaling). Nam een gildebroeder zoo'n knecht in dienst, dan verbeurde hij *f* 3 aan 't gild.

Was een gildebroeder overleden, dan moesten de andere hem de laatste eer bewijzen, of iemand anders in hun plaats stellen, op boete van 6 sts.

Op Petrus en Paulusdag vergaderde het gild om een nieuwen ouderman en bijzitter te benoemen. De afgaande ouderman deed dan rekening en verantwoording aan den nieuwen. Het afwezig blijven bij de stemming werd weder met 6 sts., het te laat komen met 3 sts. gestraft. Ook geen kwade bepaling!

Als een vreemd koopman in de stad kwam om leer te verkoopen, moest hij, na toestemming van den ouderman gekregen te hebben, 6 sts. aan 't gild en 6 sts. aan den bode betalen.

Ook mocht niemand nieuwe schoenen of muilen binnen de stad verkoopen dan na zich vooraf bij 't gild te hebben laten opnemen, op poene van *f* 3.

Van de boeten en de contributies werd den commissaris en den secretaris ieder jaarlijks *f* 5 gegeven, en kreeg ieder gildebroeder een zilveren lepel of de waarde in geld. Men kwam echter

nooit uit, en daarom werd een hoofdelijke omslag van *f* 1.60 geheven.

In 1796 zijn deze twee laatste bepalingen wat veranderd.

Wij lezen toch, dat het gerecht op 15 April besloten had op zeker request van 't schoenmakersgild „in substantie behelsende, dat het gild was ontwaar geworden, dat hun rol niet kragtig genoeg bevonden was om het verkoopen van schoenen door lieden die geen gildebroeders zijn, te beletten" gunstig te beschikken. De verandering was zoo heel groot niet: men mocht voortaan geen nieuwe schoenen, muilen of laarzen meer verkoopen binnen de stad of jurisdictie, tenzij men lid van 't gild was; op boete van *f* 3, ten voordeele hiervan. De onkosten op de proef vallende, zouden voortaan zijn: *f* 3 te betalen aan den commissaris, *f* 2.50 aan den secretaris, *f* 2 voor den jongsten ouderman en *f* 1 voor de andere gildemeesters.

In 1798 reeds werd het gild vernietigd. De provisioneele commissarissen troffen aan: 6 koperen en 6 houten schilden, 3 zwartlakensche doodkleeden, 1 doodbaar, 1 houten gildekist, 1 zilveren gildebus, 18 koperen gildepenningen, en last not least den gilderol van 1754.

Maar er was nog wat geld ook. Ten minste wij vinden melding gemaakt van: een landsrecepis, gesproten uit de opbrengst van de $^1/_5$ uit $^5/_6$ gedeelten der bezittingen van het schoenmakersgild te Sneek, groot 14.7.10 en den 13en April 1797 te Leeuwarden door H. v. Gonggrijp geteekend.

Ververs en glazenmakers.

Wel vreemd is het, dat ook dit gild niet onder de schenkers van een geschilderd glasraam in de groote kerk te Sneek voorkomt.

In de resolutieboeken leest men niet veel over dit gild. Wel schijnt het in de jaren 1694—1700 van gewicht geweest te zijn, want wij vinden het bij de groot- en kleinschippers, bakkers, snijders, wevers, schoenmakers, timmerlieden, kistenmakers, barbiers, smeden, voerlieden en kuipers genoemd.

Het had een wet van 9 December 1749.

De voornaamste bepalingen er uit waren: dat, wilde een buitenman gildebroeder worden, hij 20, een burger 15 en een oud burgerszoon 10 gulden betaalde. Een meester gaf ieder jaar twee

gulden, voor zijn knecht elk vierendeel jaars 6 sts. en voor zijn leerjongen die hij 3 jaar bij zich hield, in ééns 30 sts.

Van deze gildepenningen kregen de commissarissen en de secretaris ieder 3 gulden, de oudste overman *f* 3, de jongste *f* 1.50 en de stadsboden 12 sts.

Op den jaarlijkschen rekendag was *f* 12 voor vertering uitgetrokken, en, was er geld over, dan kreeg ook hier iedere gildebroeder een zilveren lepel of wat anders.

Op 30 October 1798, toen de provisioneele commissarissen alles, wat des gilds was, overnamen, werd ook gevonden een recepis, groot 12 gulden, volgens decreet van 10 Januari 1797 door het toenmalig provinciaal bestuur van Friesland gearresteerd, en zeven gulden aan contanten. Ook de zilveren bodebos ontbrak niet, evenmin als een aantal koperen gildepenningen. Jammer is het, dat twee oude teekeningen voor de proeve, door de adspirant-gildebroeders af te leggen, nu niet meer te vinden schijnen te zijn.

Groot- en kleinschippers.

Op het stadhuis te Sneek worden twee fraaie drinkhorens van dit gild bewaard. De oudste is de fraaiste. Hij is met zilveren beslag voorzien en heeft aan de punt een zilveren knop. Op een plaatje bij den rand ziet men Christoforus 't kind Jezus dragend, afgebeeld, en daar tegenover een zwaarddrager (St. Jacob di Compostella?) De fraai bewerkte zilveren rand aan den mond geeft een voor ons niet geheel verstaanbaar opschrift in gothiek letterschrift. Onder aan den rand: Anno D(omi)ni, in 't jaer onses Heeren 1529. Beneden aan het spitse eind tusschen lofwerk: Dezen hoorn hoort toe aan 't schippersgild A° 1596 van Sneek. Ik geloof niet, dat ergens een afbeelding voorkomt van dezen werkelijk fraaien beker.

Behalve beide drinkhorens, zijn van het eertijds groot-schippersgild nog over een zestal schilden om op de lijkbaar te plaatsen, ziedaar alles.

Het zou te uitvoerig zijn alles te vermelden, wat over dit gild in den loop van vele jaren opgeteekend is. In het staats-, politie-, burger- en recesboek van 1518 vv. kan men een reglement en ordonnantie vinden, die volgens het politieboek van 1618 vv. in 1709 en 1710 vernieuwd zijn. Het is zeer belangrijk. Op 25

Maart 1733 een nieuw reglement en octrooi, in 23 artikelen, vooral politie-poincten," en op 1 Februari 1771 alweer nieuwe artikelen, wat alles te vinden is in het politieboek over 1749—1805, zich in het oud archief van Sneek bevindend. Alles bewijzen voor de stelling, dat ook in vroegere eeuwen door de Regeering voor 't welvaren van de schippers op de bres werd gestaan.

In 't resolutieboek van 1694—1700 vinden we van een curieuse overeenkomst melding gemaakt. Op 5 April 1695 toch kwam Ype Jacobs, opschrijver der trekschepen van Sneek, bij den magistraat zijn beklag doen over de onnoozelheid van zijn voordochter Grietje, een nog jong meisje. Den meergemelden heer Frieswijk (commissaris van het gild) werd om advies gevraagd. Daarop werd besloten, dat Jacobs jaarlijks 40 gulden of om de drie maanden 10 gulden naar keuze uit de „opcomsten van de doodvatten" (lijkkisten) tot onderhoud van zijn dochter zou trekken. Hij mocht haar gedurende haar onnoozelheid in zijn eigen huis in een aparte kamer opsluiten en aan een ketting of een blok vastleggen, mits hij slechts met de 40 gulden toe kon komen. Was hij niet meer bij machte, dan zou de magistraat haar op stadskosten in 't gasthuis doen opnemen en van dato doen onderhouden, maar vervielen van dien zelfden tijd aan 't doodsvatboek de honderden guldens, die Grietje uit de nalatenschap van Atje Lucas waren opgekomen. Het zilverwerk en andere kostbaarheden haar toebehoorend, mocht Ype Jacobs behouden.

Deze regeling is tot April 1700 in stand gebleven.

Op 4 Februari 1698 werden eenige artikelen vastgesteld, waarnaar zich de veerschippers, op boete van één pond groot, ten aanzien van de beestenvrachten hadden te richten. Die aan de beurt was en een beestenvracht afzei, moest ten profijte van 't gild een daalder betalen, tenzij zijn kiel bezwaard was, dan was hij vrij. Zegden meer af, dan werd er geloot wie de gelukkige was, want de koopman moest geholpen worden. Als een koopman meer beesten wilde laden dan er ruimte in 't aan de beurt zijnde schip was, kon hij een ander of een derde kiezen, met goedkeuring altijd van de officieren. Wilde hij beesten doen vervoeren naar Amsterdam of Haarlem dan kon hij ze zoo in de beurtschepen inladen; moesten zij verder, dan weer consent van

de officieren. De gildeknecht kreeg van iedere beestenvracht zes sts. tot schipperslast.

Op 26 Januari 1700 reeds verandering. Er was in den gilderol bepaald, dat niemand van de gildebroeders op het Amsterdammer veer mocht varen, tenzij met een flink schip dat minstens zeven last rogge kon bevatten. Maar toen de artikelen vastgesteld werden, waren slechts kagen in de vaart. En nu — waren ze alle weg op één na; andere vaartuigen waren in de plaats gekomen „nergens na gelijckende na kagen, ook niet van sulcken kracht en sterkte", maar door hun lichters in staat om grooter lasten te dragen. Waarom besloten werd in 't vervolg slechts smalschepen en koffen, lang 46 voet, breed 13½ voet, in 't veer toe te laten.

Men schreef 29 December 1704. De magistraat van Sneek vergaderde. E. Frieswijk, mede-gedeputeerde van Friesland, oud-burgemeester, commissaris-generaal en president van alle gilden binnen deze stad deed een voorstel tot verandering o. a. van den jaarlijkschen gildemaaltijd, een zeer gewichtig iets te dier tijd. Oude en nieuwe officieren van het gild waren het met hem eens geweest dat een verandering wenschelijk was. De magistraat vond dat goed, en besloot: 1o enz., 2o dat op de jaerlijkse maeltijd door de Commissariën en officiers met haer respect. wijven te holden, sullen mogen worden verteert twee half tonnen haarlemmer bier met de huisvestinge van dien tot laste van 't gild, sonder wijders 't sij van bier, wijn of brandewijn of van eenige andere consumtie in spijse of drank; of in eens 26 guldens in plaats van 't bier, boven de quota van de commissariën en gildeadvocaat, beneffens hare huisvrouwen, gelijk van ouds, voor sooveel de quotele spijse van de maeltijden belangt, komende de verdere spijse alleen tot laste van de officieren so afgaende als aenkomende. Maar nu verviel de halve ton bier, die jaarlijks ten laste van 't gild placht gebracht te worden „over de betaalwijze van 't contingent van enige sogenaemde jaargangers" voor de kinderen van de gilde-broeders.

't Aantal maaltijden werd ook verminderd: de eene zou op Koppermaandag en de andere op Dinsdag d. a. v. gehouden worden, telkens 's middags. En 's morgens noch voor den maaltijd zou iets mogen gebruikt worden. Den volgenden dag reeds rekening en verantwoording.

Was in 1698 een ordonnantie en taux gemaakt van 't vrachtloon, dat de veer- en beurtman van 't grootschippersgild mocht vragen, in 1706 kwamen er klachten van de commissarissen, dat enkele schippers binnen Sneek en zijn jurisdictie geen gilde-broeders zijnde, weigerden bij den bode consent te vragen en des gilds gerechtigheid van zes sts. te voldoen om goederen in hun schuiten, schepen, pramen, leidekkers of andere vaartuigen in te laden en te vervoeren. De magistraat vond goed een boete van een pond groot op de overtreding te stellen.

Later hoop ik gelegenheid te vinden over andere Sneeker oud-archivalia nog 't een en ander mede te deelen.

Rotterdam.

KORT VERHAAL VAN DE PLEGTIGHEDEN TE GOES DEN 22 MAART 1777.

„Het twede Eeuw-Feest van den overgang der Stad *Goes* en het Eiland *Zuid Beveland*, aan der Staaten zijde, dat op den 22 Maart 1777 zou invallen, was al in het Najaar des Jaars 1776 het onderwerp der gesprekken. Ieders aandacht viel op dezen plechtigen gedenkdag, en elk verlangde reeds, om in vergenoegden welstand, dien dag te beleeven. Byzonder bepaalde zich de wyze zorge der WelEd: Achtb: Regeerders der stad, al by tyds, om deezen dag, niet alleen in eene welgepaste vrolykheid, maar voornaamlyk, ook met eene statige Godsdienstplechtigheid, te doen vieren. En zou dit met orde geschieden, de dienst, van de voorgangers, der gemeente, moest dan tot dit einde medewerken. Het behaagde darom Hun WelEd: Achtb: op Zaturdag (den gewonen vergaderdag des Kerkenraads) den 7e December 1776 het navolgend Extract den Hervormden Nederduitschen Kerkenraad toetezenden.

Extract uit de Notulen van Burgemeesters
en Raaden Regeerders der Stad Goes.

Raad Zaturdag den 30 November 1776.

„Dewijl het op den 22e Maart, van het aanstaande jaar 1777 „Twee hondert jaren zal geleden zijn, dat deze stad en Eiland „zich van de Dwinglandije der Spanjaarden onttrokken, en door „een vrijwillig verdrag van satisfactie, gevoegt heeft, by de „vrye Staats-Regeering, en onder het Stadhouderschap van den

„doorluchtigen beschermer der vryheid, Prins Willem den Eer-„sten van Orange, is, op propositie van den Heer voorzittende „Burgem^{r} goedgevonden en verstaan, dat het twede Eeuwgetyde „dezer heuglyke gebeurtenis, op den voorschreven dag plechtig „zal gedagt worden, in de Groote kerk dezer Stad, met eene „ootmoedige dankzegging aan den Allerhoogsten, door wiens „onverdienden Zeegen, wy by het genot der dierbare voorregten, „van vryheid in den Godsdienst, en Burgerstaat, zyn bewaard „gebleeven en met eene korte redenvoering, geschikt om de ge-„meente tot het hoogschatten, en dankbaar erkennen dezer voor-„regten optewekken.

„En zal van deze Hun Ed. Achtb: intentie bij extract dezes „kennis gegeeven worden aan den Nederduitschen kerkeraad „dezer Stad, ten einde door denzelven, één der Heeren predi-„kanten gedispicieert werde, tot het verrigten der gemelde plech-„tigheid.

(onder stond:) Accordeert met voorn. Notulen.
(was geteekent:) Antonie Ossewaarde.

De kerkeraad verblijdde zich in de Communicatie van deze resolutie, en offereerde aanstonds dezen post aan den WelEerw. Heer Cornelis Zoutmaat, als oudsten predikant der gemeente. Zyn WelEerw. zich, wegens, zyne klimmende jaren, hier van geëxcuseerd hebbende, werd dit, met gemeenzame schikking, en goedvinden opgedragen aan den volgenden naast oudsten predikant, den WelEerw. Heer Dirk Haas, die het zelve op zich genomen heeft.

Behalven de Godsdienstige oeffeningen, wilde de Magistraat dezen merkwaardigen dag ook doen vieren met het houden van ene plechtige maaltijd, en met een fraai muziek op het fraai en konstig orgel in de Grote kerk, vóór en naa het doen der redevoeringe. Ten dien einde, en op dat alles op dien dag, zoo binnen als buiten de kerk, in eene goede orde zou aflopen, hebben Hun WelEd. Achtb: zes Heeren, tot directeurs van dat werk gecommitteerd, te weeten: De WelEd. gest^{r}. Heeren *Johan Izenbree* president Borgemeester, M^{r}. *Willem van der Bilt* Heer van *Cloetingen* Borgemeester, M^{r}. *Dignus Cornelus Keetlaar*, M^{r}. *Wilhelmus Christianus de Crane*, Schepenen en Raden, M^{r}. *Aarnoud Willem van Citters*, en M^{r}. *Antonie Ossewaarde* Raaden en Secre-

tarissen der Stad. Deze Heeren ettelyke reizen met elkanderen gebesoigneert, en op alles by voorraad goede orde gestelt hebbende, deeden rapport van hunne Commissie in den raad, op Zaturdag den 8 Maart 1777, welk rapport, door Hun WelEd. Achtb: met dankzegging aan de voorz. Heeren gecommitteerden voor hunne genomene moeiten, goedgekeurd, en in eene Magistraats Resolutie, verandert is.

Ten zelven dage, gaf het Collegie van Broederen diaconen, door twee gecommitteerden, aan den Kerkeraad te kennen, dat zy voornemens waren, op den meergemelden 22 Maart eene extraordinaire uitdeeling van vleesch en brood te doen aan d'armen, zoo ledematen, als geen ledematen, en dat zy daar toe reeds permissie van de Regering der stad verzogt en bekomen hadden. De kerkeraad nam hier zeer veel genoegen in, en liet dit gaarn over aan de directie van Broederen Diaconen. Hier op werdt Dinsdag d' 11 Maart van het Stadhuis, en Zondag d' 16 daar aan volgende, van de predikstoelen in de byde kerken, afgekondigt deze *Publicatie:*

„Burgemeesters en Raaden, Regeerders der Stad Goes, allen „den genen, die dezen zullen zien, ofte horen Leezen, Saluut!

„Alzo op den 22 Maart aanstaande, deze Stad en Eiland, twee „hondert jaren geleeden, zich vrijwillig by het bondgenootschap „der Staten voegde, onder het Stadhouderschap van prins Willem „den Eersten, glorieuser gedagtenis, en zoo het Spaansche juk „heeft afgeschoven, welke dag by gevolg zeer merkwaardig is „voor dezelve, en billyke reden geeft, niet alleen om zich op „eene gepaste wyze te verheugen, maar vooral, om Gods won„derbare verlossing, en genadige bewaring, geduurende al dien „tyd dankbaar t' erkennen, en zyne Zegeningen en bescherming „voor 't vervolg af te smeken; Zoo is het, dat Hun Ed: Achtb: „het nodig geoordeelt hebben, allen Burgers en ingezetenen, ken„nis te geeven, gelyk Hun Ed: Achtb: doen by deezen, dat op „voorsz. dag van d' 22 Maart aanstaande, des voor den middag „ten 10 uuren, in de grote kerk, een plechtige, en stichtelijke „Godsdienst-oeffening zal gehouden worden, ten einde God Al„magtig te loven en te danken, voor de wonderbare verlossing „van dit gezegend Gemenebest, en van deze Stad en Eiland in „het byzonder, in dien hachlyken tyd, en voor Zyne zegeningen „en weldaden, een reeks van Twee honderd jaren, aan dezelve

„bewezen, en teffens te bidden, om deze Republicq verder in „zyne veilige bescherming te nemen, haar te bewaren by de „dierbare panden van vrede, vrijheid, en godsdienst, de takken „van welvaart daar in te doen vloeyen, en d'ingezetenen indruk „te geeven, om deze voorregten hoogteschatten, en Gods magti-„gen arm t' erkennen.

„Wyders dat deze dag, in ordentelijke vrolijkheid, naar een yders „goedvinden, zal worden doorgebragt, terwyl Hun Ed: Achtb: „de goede burgereye ontslaan om des avonds illuminatien aan „te steken, eindelijk dat Hun Ed: Achtb: wel expresselijk ver-„bieden het afschieten van vuurwerken, ergens anders, dan op „de markten, en op de kaai, en langer dan tot 's nagts ten 12 „uuren.

„Verbiedende mede het geven van stoven in de kerk door „den koster, gelijk ook het medeneemen van dezelve door par-„ticulieren, alles op ene boete van van 25 gulden, voor ieder „die contrarie dezes zal gehandelt hebben, t' appliceeren $^1/_3$ voor „den Heer stedelyken Schout, $^1/_3$ voor den aanbrenger, en $^1/_3$ „voor het gecombineerd Weeshuis.

„En zal deze zoo van het stadhuis, als van de predikstoelen „worden gepubliceert en geäffigeert, daar zulks gewoon is te „geschieden.

„Aldus gedaan en gearresteerd, in den Raad der stad Goes, den 8 Maart 1777.

(onderstond) My present
(Was geteekent:) A. W. van Citters.

Maandag d' 17 Maart zag men bij den boekverkooper en stadsdrukker, Jacobus Huisman, twee gedichten, op dezen dag toepasselijk, benevens het *Te Deum laudamus* in het licht komen, om d' 22 Maart op het orgel gezongen te worden. Die twee gedichten waren in Nederduitsche verzen opgestelt door den Wel Eerw. Heer Egidius Petreus, predikant te Cappelle, in het eiland Zuid-Beveland, al in vorige jaren beroemt en geprezen door het uitgeven van desselfs stichtelijke gedichten, en nu nog in zijnen ouderdom vlug en vaardig, om zijnen dichterlijken geest ter eere van dezen dag te verlustigen. Het *Te Deum laudamus* was door dien zelven Heer, met enige veranderingen, in enen beteren smaak, van Nederduitsche verzen gebragt. Dit boeksken, voor den geringen prijs van twee stuivers te bekoomen, werdt dezen

en de volgende dagen, gretig gekogt, en met veel genoegen geleezen.

Zoo naderde de plechtige dag zelve; de hevige storm, die men Woensdag en Donderdag te voren had, maakten bij veelen bekommering over het weêr op Zaturdag. Maar de wind bedaarde; het was op Vrijdag alleraangenaamst weêr, waardoor velen, zoo aanzienlijken als geringeren, uit Walcheren, Zierikzee, en van elders herwaards toevloeiden. Aan de beweging op dien dag, en aan het afsteken van voetzoekers en kleine vuurwerkjes des avonds, zag men reeds de voorbereidzelen tot den volgenden dag; terwijl werdt het zommigen gegund dien dag het desert op het Stadhuis te bezigtigen.

Eindlijk daagde d' 22 Maart de heldere lucht en d' aangename zonneschijn verheugden al vroeg den ontwakenden. Het matig windje rolde de veelvuldige vlaggen en wimpels vroolijk uit, die men aan de jagten en schepen, in de haven en op de kaai liggende had opgestoken. Hier en daar zwaaiden vlaggen uit de vensters inzonderheid maakte de grote vlag van achtien ellen lengte en neegen ellen breedte, aan den tooren van het Stadhuis, eene grootsche vertoning. Het grof geschut, ten dien einde op de stads-wal tusschen de Koepoort en Ganzepoort geplaatst, werdt des morgens ten agt uuren voor d' eerstemaal dien dag gelost.

De diaconen van de Nederduitsche gemeente deelden des morgens vroeg vleesch, brood en bier uit aan hunne armen, 't geen ook daags te voren aan den Waalschen armen geschiedt was.

Ten neegen uuren vergaderde de WelEd. Achtb. Magistraat, en Raad van deze stad op het stadhuis.

Dezelven was nu door d' overkomst van den WelEd. Gestr. Heer Mr. Johan Willem van Roseveld, wegens Goes gecommitteerde Raad der Ed. Mog. Heeren Staten van Zeeland, en van den WelEd. Gestr. Heer Mr. Johan Jacob Leidekker de Bruin, wegens Goes gecommitteerd ter Rekenkamer van Zeeland, geheel voltallig. Den Raad werdt het oogmerk dezer plechtige en buitengewone zamenkomst door eene fraye en gepaste aanspraak van den Heer president Borgemeester Jzenbree bekend gemaakt.

Niet lang na halv tien uuren, wanneer de kerkklok voor de twedemaal luidde, traden de Heeren van den Raad, allen in het zwart gekleedt, en met zijdgeweer voorzien, van hunne bodens,

en livreij bedienden verzeldt, ter beide kerkdeuren in, aan weerzijden begeleidt wordende door een Sergeant; in hunne gestoeltens zitplaats genomen hebbende, bleven de stadsbodens met hunne signaalen bovenaan, en de livreij bedienden, onderaan de bank geposteert. De kerkeraad der Nederduitsche gemeente, door den koster begeleidt, volgde hierop uit de Consistoriekamer, en gong en corps naar hunne zitplaatzen. Inmiddels was de kerk door den toevloed der ingezetenen van stad en eiland en der vreemdelingen vol geworden. Alles ging evenwel toe, zonder d' allerminste verwarring, en in de beste orde. Die een eigen plaats had, bezat den zelven zonder enigen tegenstand; anderen, waaronder ook vele predikanten van dit eiland, hadden een ruim gezigt en een goed gehoor, op eene gaanderij, die tot deze plechtigheid, boven de Burgerkrijgsraads banken, regt tegen over het orgel, was opgeslagen. Om den weijen toegang tot deze zitplaats te hebben, hadden de Heeren Directeuren hiervoren genoemd, enige lootjes (zijnde het stadswapen op dik papier) laten drukken, en aan deze en genen uitdeelen, welke loodjes aan eenen daartoe gestelden oppasser moesten vertoont en terug gegeeven worden.

Na een kort preludium werdt het *Te Deum laudamus* gezongen van enige zangers en zangeressen; d' eersten hadden zich geplaatst in de nissen van het choor der kerke, bezijden het orgel aan weerkanten, de laaste bevonden zich op het orgel zelve. Het fraaij en kundig orgelspel, met het geluid van enige fioolen, dwarsfluiten, clarionetten, en basson, maakten dit gezang deftig en aandoenlijk. Inmiddels was de Heer pred. Kaas ten predikstoele geklommen, beginnende na het *Te Deum &c.* zijne redevoering met ene korte voorafspraak, en liet daarop van alle de toehoorders het 5e, 6e, 7e en 8e vs. van den 66 psalm zingen, 't welk door het fraaij muziek verzeld, de harten roerde. Na het gezang begon de redevoering, waarin de welsprekende mond van den redenaar, met keur van stijl en zaken, den aart en de heilrijke gevolgen van *vrede* en *vrijheid* levendig afschetste, door de historie van stad en eiland in en omtrent den jare 1577 beknopt af te maken, en eindlijk door ene cierlijke en gepaste aanspraak, aan de Heeren van de Regering, aan de predikanten, aan ouderlingen, en diaconen, en aan alle toehoorderen, een iegelijk tot zijn plicht aansporende. Het een en ander om-

trend twee uuren geduurt hebbende, volgde het gebed, en daar op het nazang van alle de toehoorders, naamlijk den geheelen 2e pauze van den 136en Psalm. De godsdienst-oeffeninge eindigde met ene krachtige opwekking tot liefdegaven aan den armen, waarvan de goede uitwerking in d' aanzienlijke collecte van dien dag gebleken is, en met het uitspreken van den zegen. Evenwel eindigde hiermede geenzints de geheele kerkplechtigheid. De toehoorders, die de redenvoering met een diepen aandacht en stillen eerbied hadden aangehoort, bleven nu scherp luisteren naar het muziek, dat op het orgel gemaakt werdt.

Men speelde daar eerst, *de I Ouverture van Henri IV;* daarop het vers: *Goes zet uwe poorten open*, *Rol de vaandels* &c. waarbij de zangers en zangeressen hunne stemmen voegde; dit op de wijze van *den 'Deserteur*. Toen volgde *de II Ouverture van Henri IV* en in het midden van dit stuk werdt het kanon voor de tweedemaal dien dag gelost, 't geen niet onaardig te pas kwam, vermids het II stuk van Henri IV een zoort van bataille verbeeldt, en in 't geheel met een veldmuziek veel overeenkomst heeft. Na het einde van dit II stuk, zong en speelde men het twede vers: *Ha! dit's de dag* enz. op de wijze van een *Aria* en eindelijk werdt dit besloten door het spelen van het bekende *Airtje*: *Wilhelmus van Nassouwen &c.* met allerleije variatiën. Terwijl dit gespeelt werdt, gongen de Heeren Regenten uit hunne zitplaatzen, uit de kerk en corps naar het Stadhuis, wederom begeleidt wordende door een sergeant of ordonnantie, voorgegaan door hunne bodens, en verzeld van hunne livreijbedienden. Intusschen was het geheele guarnisoen op de grote markt in de wapenen gekomen, paradeerde en defileerde voor hun WelEd. Achtb. Terwijl hadden lieden van allen ordentelijken rang gelegenheid de maaltijds tafel en het desert op het stadhuis te bezigtigen. De Regenten en andere door een stadsbode genodigde gasten werden in de kamer van het Landregt gerecipieert op het Stadhuis. Ten drie uuren gong men aan de maaltijd, op de kamer daar de Vierschaar gehouden werdt, een vertrek dat zeer royaal is, geheel modern, gelijk het gansche stadhuis voor 3 a 4 jaren nieuw opgebouwt is. Het kostbaar hek, binnen 't welk de Weth justitie houdt, was nu weggenomen, Het ruim uitzigt van deze kamer, door drie zeer hoge en breede schuiframen op de grote markt, vervrolijkte het aanzitten. De beroemde schilder-

stukken voor de schoorsteen en boven de deuren, door den groten konstschilder, Gerards, te Antwerpen gemaakt, en op het Gerecht van deze kamer toepasselijk, hebben al lang de goedkeurende verwondering der aanschouweren weggedragen. Het stukadoorwerk in deze kamer is niet minder fraaij en opmerklijk; midden in de zaal, is het alziend Oog met zijne wijdschietende stralen afgebeeldt, omvat van twee zich met kop en staart aaneenvoegende slangen, het zinnebeeld der Eeuwigheid. Aan d' eene zijde ziet men de bedrijven der menschen, aan d'andere zijde de schaal der gerechtigheid, daar tegenover een lauwerkroon en cieraden, en in de laatste der vier hoeken, roeden en andere werktuigen van straffe, al hetwelk met weinig woorden te kennen geeft „dat het alziend' Oog de daden der menschen, naar gerechtigheid weegt, belonende den goeden, en straffende den kwaden."

In deze uitmuntende zaal, vervoegde zich een yder volgens aanwyzing der briefjes op de servetten gelegt, op zyn plaats aan tafel. Het gezelschap bestondt uit de volgende perzoonen:

De Heer Bailluw.

Mr. Nicolaas Everdijk.

De Heeren Burgemeesteren.

Johan Isebree president.
Mr. Willem van der Bilt, Heer van Cloetingen.
Mr. Francois Nicolaas Keetlaar.
Mr. Laurens Pieter van de Spiegel.

De Heeren Raden.

Mr. Johan Willem van Roseveldt.
Francois de Keyzer.
Mr. Dignus Cornelis Keetlaar.
Marinus de Meyer.
Mr. Jan Boogmaker.
Mr. Johan Adriaan van Dorth.
Adolf Ossewaarde.
Mr. Willem Canisius.
Mr. Aarnout Willem van Citters Secretaris.
Mr. Antonie Ossewaarde Secretaris.
Zywert Diederik van der Bilt.
Mr. Johan Jacob Leidekker de Bruijn.
Pieter Ossewaarde.

Johan Abraham Eversdijk.
Mr. Wilhelmus Christianus de Crane.
Cornelis van Citters van Bruëlis.
Johannes Balduinus Petreus.

Het Collegie van de Landmacht.

Marinus van Stevenink.
Arnoldus van Tilburg.
Joost de La Sabel.

De vierde, Jan Willem Benseler, was wegens ouderdom abzent.

Buiten Schepen.

Bernardus Rimmers.

De Heeren Predikanten.

Cornelis Zoutmaat.
Dirk Kaas.
Nicolaas Pronk.
Jacob Hendrik van den Doorslag.

De predikant der Waalsche Gemeente, Otto Henry de la Broué, was wegens indispositie afweezig.

De Commandant van het Guarnisoen.

Johan Esscher, Kapitein in het Twede Bataillon, van het Regiment Zwitsers van den Luitenand-Generaal Esscher.

De zes Burger Kapiteinen.

Markus Bodingius.
Boudewyn Kramer.
Jan Cats.
Cornelis Boutens.
Mr. Cornelis Weksteen.
Antonie van de Putte.

Deze Burger Kapiteinen waren in blauwe uniform, met hunne orange scherpen over den schouder. Zy hadden zich 's morgens by tyds op het Stadhuis vervoegt, en waren en corps, naa de Regering, ter kerke gegaan, en van daar weder naar het Stadhuis. Na het gebed, 't welk op verzoek van den presidt Burgemr door Ds. C. Zoutmaat, als oudsten predikant gedaan werdt, wierdt het gezigt en de smaak voldaan, en verkwikt door de keurigste en aangenaamste spyzen, prachtig en cierlyk opgedischt. De twee eerste gerechten waren vorstelyk; bovenal muntte het volgend desert uit, niet alleen in zijne vruchten

ananassen, druiven &c, maar ook in het zuikerwerk, waaraan het vernuft en d' arbeid van den Middelburgschen confiturier en banketbakker, de Feiter, geen moeite of onkosten gespaard had. Het middenste dat van het begin tot het eind op tafel bleef staan, trok ijders oog en behaalde yders lof; het verbeelde een grote en konstig gemaakte tempel; in wiens binnenste een fraaye groep stond, waarvan het voetstuk een afbeeldsel was van de plattegrond der Stad Goes. Op het midden van hetzelve, zat een stedemaagt, besloten in een gevlogten tuin, met het wapen der stad op den ingang van den zelven; daar onder dit byschrift:

Virginitas laudata aliis, mihi sola remansit.

Op het hooft heeft die maagd een stedekroon, nevens haar leggen twee boeken, getekend *Biblia* en *Privilegien.* Zy heeft in de eene hand een speer, en d' andere hand steekt zy uit naar eenen geharnaschten man, Prins Willem den eersten verbeeldende, die buiten den tuin staande, haar met zyne regterhand den hoed van vrijheid aanbiedt, en in zyn linkerhand een schild heeft, waarop staat: *Je maintiendrai.* Buiten den tuin ziet men een Spaansche krygsknegt, met tekenen van slaverney, als een halsboey, een jok enz. aankomende, terwijl een kindje op den voorgrond een voetboey vertoont, en aanwyst van waar deze geweldenareyen plegen te komen. Aan de andere zyde ziet men een zoortgelyk kindje, een hoorn van overvloed uitstorten in den tuin, te kennen gevende, dat door wysheid de neering en koophandel bloeyt, waaruit den overvloed geboren werdt.

Ter weerzyden van dezen tempel zag men in eene vry aanmerklyke lengte, enige bloemparterren, waarin de producten van Zuidbeveland waren afgebeeldt, aan elks einde met fraaye eerebogen en tusschen byde met beeldwerk voorzien, toepaslyk op de historie en den tyd der satisfactie van Goes. Gelyk hier door het oog, zoo werdt niet minder het gehemelte verlustigt, en het hart verheugt door de fyne wynen, bourgogne, champagne, eremitage en caapsche die onder het desert geschonken werden De hoge gezondheden van de Heeren Staten van Zeland, den Erfstadhouder, hare Koningkl. Hoogh. en het Vorstlyk Huis, de Gecommitteerde Raden, de Heeren van de Rekenkamer, en de Heeren van Goes, werden in kleine pocalen gedronken, telkens onder het losbranden van het grof geschut, op een ge-

geeven sein. Hetwelk gevolgt werdt van het spelen op het klokkespel. Na het drinken der hoge gezondheden werdt op de *Vrijheid* gedronken, uit een daartoe vervaardigt groot pocaal, waarop eenige zinnebeelden, op d' omstandigheid toepaslyk, konstig gesneden waren. By het instellen van deze zoo aangename conditie, gaf de Hr. Presid. Burgemr. te kennen, dat hun WelEd. Achtb. besloten hadden, aan ieder der gasten, ter eeuwige gedagtenis van dezen dag, present te geven een exemplaar van de verhandeling *van de Historie der Satisfactie, waarmede deze stad en eiland, ao 1577 zich onder het Stadhouderschap van prins Willem den Eersten begeven heeft,* nu by den boekverkoper Huisman alhier uitgegeeven; en waarvan de Hr. Burgemr. Mr. L. P. van de Spiegel d'autheur is; ieder exemplaar zal in een keurige fransche band gebonden, met een nieuwgesneden wapen der stad bestempeld, en met eene inscriptie, door éénen der Secretarissen getekend voorzien, worden. Na de dankzegging, welke op verzoek van den presid. Burgemr. door ds. J. H. van den Doorslag als jongsten predikant gedaan werdt, scheidde dit aanzienlijk middagmaal ten half agt uuren, elk voldaan zynde over d' uitmuntende delicatessen, de goede orde, de nauwkeurige oppassing, de deftigheid, de gulle vriendschap, en de rondborstige vryheid, die hier geheerscht hadden.

Maar werden dus d' aanzienlyken onthaald, de geringen werden darom niet vergeeten d' oude mannen en vrouwen in het Gasthuis waren dien middag door de mildadigheid van den Hr. Burgemr van de Spiegel met een propere en overvloedige maaltijd, en de jongens en meisjes van het Weeshuis op dezelfde wyze, onthaalt geworden. Het schieten uit het klein geweer, en het werpen van voetzoekers, dat den geheelen dag, vooral na den middag geduurd had, werdt nu by den avond verbazend vermenigvuldigt, en schoon de helder schynende maan het afsteken van vuurwerken niet gunstig was, voldeden evenwel de vuurpylen, luchtballen, moordslagen, duizenden van voetzoekers, zwermers, enz., meest op de grote markt afgestoken, door hun schitterglans en luidrugtig geluid, aan d' algemene vreugd der ingezetenen. Het aanzienlyk gezelschap kwam ten 10 uuren wederom op het Stadhuis, om van een aangenaam soupé gebruik te maken, 't geen tot laat in den nagt duurde.

Zoo eindigde deze plechtige en gedenkwaardige dag, onder een

gunstig gelaat des Hemels, tot ieders volkomen genoegen, met een algemeene blijdschap, maar ook, met eene algemeene zedigheid, matigheid, en in eene goede orde, ter welker bewaring enige patrouiljes van soldaten gecommandeert waren, om des nagts door de straten te passeeren. Alles liep af zonder het allerminste ongeluk, zonder enige verwarring, veel minder baldadigheid, of woest geschreeuw van het buitensporig gemeen.

Maandag den 22e des avonds, werden de Heeren Regenten met hunne vrouwen op een kostbaar en fraay soupé op het Stadhuis onthaald, by welke gelegenheid een Nederduitsch vers, door den Rector der Latynsche Scholen, den Hr. Mr. Roelof Gabriël Bennet, op deze plechtige omstandigheid gedicht, door den Hr. Secretaris Mr. A. W. van Citters overluid geleezen werdt, waartoe Zaturdag te voren zulk een goede gelegenheid niet geweest was.

Dit aangenaam gezelschap ten 5 uuren byeen gekomen, vervrolykte zich tot naa middernagt, en scheidde, voldaan en vergenoegt, in de beste orde. Eindelyk werdt het guarnisoen Dinsdag den 25e van stadswegen, op brood, vleesch, en bier onthaald, 't geen ook zonder enige wanorde of ongeluk en tot volkomen genoegen der militairen, is afgelopen."

Medeged. naar het origineel hs., in 't bezit van den Heer C. L. van der Bilt, Ingenieur der telegrafie, te 's-Gravenhage door de Red.

DE DOOR HAARLEM GEEISCHTE VERGOEDING
TENGEVOLGE VAN HET BELEG DER SPANJAARDEN IN 1572—1573.

Medegedeeld door W. P. J. Overmeer.

Het volgend stuk, gecopieerd naar het hs., berustende in het Oud-archief der stad Hoorn, is waarschijnlijk belangrijk genoeg om hier te worden medegedeeld als eene bijdrage tot het beleg der stad Haarlem door de Spanjaarden in 1572—1573. Hoewel er reeds zeer veel geschreven is over dit feit, vond ik dit stuk nergens vermeld.

Cort recueill van tgheene die van Haerlem in Novembrij anno XVCLXXVIJ inde vergaderinge van de Staten tot Leijden waeren eijschende ende wat daer inne gehandelt is.

Alsoe sijne Excellentie ende die Staten van Hollant considererende niet moeghelijck te weesen die stadt van Haerlem,

wesende genoech die cranckste van geheel Hollant, tegens den vyandt te houden ende te deffenderen, ten waere dat een menichte van soldaten daer binnen laegen, ende daer beneffens insiende dattet in het vermeugen van den burgeeren niet en was soe veel soldaten sonder huere geheele tijtelijcken bederuenisse t'onderhouden, hebben die selve Staten in den beginne van de belegghe die van Haerlem beloeft ende toegezeijt alle die costen die die stadt ende burgeeren van dien tot dien tijden van den soldaten ende crijchsvolck gehadt ende geleeden hadden ende noch hebben ende lijden soude, henluijden van tgemeene lant betaelt soude worden. Op welicke beloften ende toesegghinghe die van Haerlem, henluijden verlatende ende betrouwende, al het crijchvolck ende knechten, diemen henluyden toegesonden heeft, sonder eenijge vordere swaericheijt te maecken ontfangen hebben gehadt; soe dat aldaer naerder die vier dan drije duijsent knechten ende soldaten behalven haer vrouwen ende kinderen binnen geweest zijn, die zij altesaemen hebben moeten onderhouwen ende hebben, alsoe die stadt metten anderen tegens den vijandt gedeffendeert ende gehouwen [is] soe lange als aldaer onderhoudt is geweest om van te leven.

Uijt crachte van welcke toeseggeng die van Haerlem eijschen voir het onderhoudt van de soldaten daerbinnen geweest zijnde van den xiij^{e} Decembris anno lxxij dat die stadt belegert is geweest totte xiij^{e} Julij anno xv^{c} lxxiij dat se deur hongersnoot int svijandts gewelt gecomen is, maeckende den tijt van ij^{c}xij daegen die somma van — ij^{c} xl^{m} gld. [1])

Noch voir die knechten die zij in gehadt hebben van den xiij July anno lxxij dat Ruijchaver aldaer binnen quam ende naer hem Ripperda, wesende altoijs boven die iij^{c} man sterk, behalven vrouwen ende kinderen genomen alleenlicken jegens vj stuijvers — xiij^{m} viij^{c} lx gld.

Ende alsoe sij mette soldaten, die daer binnen laegen, die stadt (op hope van ontset) gehouden hadden soe lange aldaer ijet was

[1]) *In margine*: ontrent zes stuijvers daegs voor elck soldaet genomen sijnde op iij^{m} vij^{c} vijftich soldaten, vrouwen ende kinderen daer binnen gereeckent niet jegenstaende sij d'een deur den ander meer dan noch eens soe veel verteert hebben soe dat dit hemluijden in allen gevalle wel behoort betaelt te werden. Te meer soe sij.... noch penninck binnen den voorsz. tijt en hebben moghen winnen.

affte leven, syn duert geheel falgeeren van victuwaelges met voirgaende consent van Sijnne Excellentie benoodicht geweest de stadt ende henluijden allen op te gheven in genaden ende ongenaden van den vijant, metten welcken die burgeren ten laesten overgecomen sijn dat sij voor den redemptie van haerluijden leven ende die plonderinghe van der stadt betaelen soude ij^{c} xl^{m} guldens waerop sij luijden betaelt hebben soe aen gelden, silver laeckenen ende andere overgeblevene huijsraede ende waeren de somma van — C^{m} gulden

T(ot)^{a} somma iij^{c} liij^{m} viij^{c} lx gld.[1]).

Tgeene die stadt Haerlem verschooten ende gebourseert heeft ten behoeve van den gheemene zaecken.

Van seeckere goetelingen (kanonnen) van eenijge Engelsche gecoft binnen Haerlem ten tijden de Grave van der Marck daer binnen was, die hij oock naer hem nam ter somma van —
xij^{c} lxxxij gld. xiiij st.

Voir bossepoeder, lonten ende andere ammenutien van der oorloghe betaalt de somma van — ij^{m} viij^{c} lxxxxviij gld.

Voor arbeijts loen van aerde te draegen aen de bresse ende omme die stadt jegens die vijanden te fortifficeeren metter schansse buijten op Rustenburch — xiij^{m} vj^{c} lxxxj gld.

Van caerssen soe inden mijnen als op die wachte verbrandt. — viij^{c} xxxv gld.

Van turff op die wachten aldaer verbrandt — ij^{m} ij^{c} xiij gld.

Van teercosten van den graeve van der Marck ende andere hopluyden mitsgaders van provyanden soe int legher van Amsterdamme als binnen ende buijten der stadt gelevert —
viij^{m} cxxxv gld.

---

[1]) *In margine*: Naedemael de burgeeren van Haerlem heur lijff ende goet met zoe goeden ijver ende moet teenemaele voort welvaeren ende conseruatie van het geheele lant gehaserdeert ende in waechschaele gestelt hebben gehadt ende in der menschen ooghen meer dan wonder is datse niet alle gelick omgebracht en sijn geweest als tot Naarden daer die vijandt.... waert nae soe leets ende affbreck geschiet is geweest Soo ist immers billick ende redelick dat men heur luijden rembourseeren het gheene sij voir hun rensoen hebben moeten betaelen ende oock van der voorder beloften indempneren als men doet alle den gheene die in landts commissie sijn gevangen worden, hoewel sij tractement ende vacatien genieten ende die van Haerlem hebben tlant gedient sonder wedden ofte soldije te ontfangen.

Van een geleije met een jacht te maecken —

xj^{c} iiij gld. iiij sch.

Op die soldije van ettelicke capeteijnen ende andere officieren betaalt — x^{m} vij^{c} lij gld.

Ettelicken knechten die seeckere gheschut den vijandt benomen inder stadt gebrocht hadden geschoncken — liiij gld.

Voor den teercoste van ettelicke gevangenen aen die conceerge betaelt — ij^{c} xxxv gld.

Die grave van Eversteijn betaelt voor seeckere schepen, die den Staten hebben doen restitueeren — xj^{c} gld.

Noch van costen van steenbachts volck betaelt met het overgaen van der stadt — ij^{c} xxiiij gld.

Aen meester Pieter die Rijcke ende Jacob Muijs gelevert iiij^{c} xlviij marck vier oncen xij en een halff engels silvers tmarck tot xiiij pont comt ter somma van — vj^{m} ij^{c} lxxx gld. ij sch.

T(ota)^{a} somma xlviij^{m} vij^{c} xcv gld.

Schaeden bij die van Haerlem inden belegge geleden.

Daer zijn veel huijssen gedemoleert geweest en die materiaelen van dien inden walle ende mijnen verbesicht die geestimeert worden waerdich te weesen boven die conventen omtrent — xxviij^{m} gld.

Twe stadts porten met een blockhuijs en die mueren, die bij die vijandt tenemaele gedestruweert sijn, diemen niet weder soude connen repareren — xx^{m} gld.

Noch sijnder veel huijssen ende vijff conventen tenemaele gedestruweert, soe deur schieten van den vijandt als demolieren ende in die fortifficatie gebracht, die eenen grooten merckelijcke somma bedraeghen ende alleenlijcke gestelt sij voir — *Memorie.*

Ende alhoewel die van Haerlem metten vijandt overcomen waeren dat zij met twehondertveertich duysent pont haerluijder lijff ende goet redimeeren souden, soe sijn sij niet jegenstaende beroeft geweest van alle des stads geschut ende de burgeeren van alle haer geweer ende wapenen met oick veel exquicite schilderijen, al het welck eenen groten merckelijcke somme van penningen waerdich was alhier gestelt onder — *Memoria.*

ij^{a} somma xlviij^{m} gld.

Somma iiij^{c} l^{m} vj^{c} lv gld..

Waervan gedesalquert zijnde tgheene bij den Staten betaelt geweest van cooren ende andere victuaelies, dat binnen die stadt

gegeeten is geweest (soe die van Haerlem het geheel onderhout van den soldaten in reeckeninghe hier voeren brengen) hetwelcke alhier bij raminge genomen wort op lxx^{m} gld., soude over sulcxs noch zuijvers resteren die somma van iij^{c} lxxx^{m} vj^{c} lv.

Omme welcke penningen bij mijnen heeren den Staten tenminsten quetse van den landen betaelt te meugen worden, hadden die van Haerlem anno lxxvij tot Leyden dese naevolgende middelen voirgewent:

Inden eersten: alsock int vermeugen van den burgeeren niet ende is die stadt wederomme op te bouwen ende haere schamele gemeente te onderhouden tenzij dat eenijge goede luijden van buijten heure residentie binnen Haerlem nemen ende omme daer toe eenijge landen van trafijcken te verwecken hadden versocht dat alle die goederen die binnen Haerlem op geleijt ofte verbonden soude werden, vrij ende exempt soude weesen in de tolle van Holland ende Zeelant, al waert dat die bij onvrije persoenen oick buijten de landen van Hollandt ende Seelant geset en gecoft waeren.

Item dat alle boeijers ende cleijne scheepkens van sestich lasten ende daer beneden met brouw cooren gelaeden voir bij het tij oort comende gehouden souden weesen tot Haerlem te comen ende aldaer haer lasten te breecken ofte inde plaetse van dien de stapel van den houte voorbij het tijoort comende tot Haerlem soude geleijt worden voir welcke vrijdomme ende een van de twee prerogativen van stapele sij te vreeden waeren te quijteeren van den voorsz. somme die somma van — ij^{c} ^{m} gld.

Voort dat die Staten ende het Collegie van de Gedeputeerde voir de tijt van ij jaeren heuren residentie binnen Haerlem wilden houden souden zij quijteeren de somma van — x^{m} gld.

Noch souden sij een affslach nemen zeecker parthien, die sij jaerlicx betaelen moeten aen handen van de rentmeester van den domeijnen van Kennemerlant, bedraegende jaerlixs ij^{c} lxxxviij pont 10 st. jegens den penninck sesthien, dat beloepen soude die somma van iiij^{m} vj^{c} xvj gld.

Welcke voorsz. drije partijen bedraegen — ij^{c} xiiij^{m} vj^{c} xvj gld.

Soe dat die van Haerlem noch resteeren soude die somma van clxvj^{m} xxxix gld.

Die sij te vreeden waeren tot solagementen vant tgemeen lant tontfangen op zes jaeren.

Ende naedat dese saecke bij eenre Gedeputeerde van Staten gehandelt ende bij henluijden daer vant rappoert gedaen is geweest, hebben de Edelen ende Gedeputeerde van de steden, representerende die Staten des lants tot Leijden versaemelt sijende opten xxij^{e} Novembris anno lxxvij henluijden geoffereert ende geaccordeert (onder trappoort) sulcxs hiernaer volcht naer uijtwijsen de cedullen daervan gehouden daer aff copie hier neffens gaet.

In den eersten die versochte vrijheijt in den tolle ende een vanden voorsz. twee prerogatijuen mits dat die vrijheijt alleen in den tol soude strecken ende alle andere lasten van convoijen ende lijcenten soude moeten draegen.

Dat heurluijden die pachten ende recognitien volgen soude tegens ten penninck xxiiij.

Ende soude daer en boven noch in thien jaeren ontfangen C^{m} gulden bedraegende alle jaers x^{m} pont, die henluijden binnen ijgelick jaer betaelt soude worden van drije tot drije maenten, des soude die van Haerlem inde generaele middelen betaelen naer inhout des memorije hiermede beneffens gaende.

Welcke presentatie volgende den voirnoemd drappoorte, die de Gedeputeerde van Haerlem inden Haegen hebben gecommitteert ende lieten die van Haerlem hemluijden beduncken dat mijnheeren de Staten ten aensiene van de groote ende getrouwe dienste bij hemluijden gedaen int wederstaen van den vijant, waerduer alle die burgeeren van Haerlem grondelijck in huere tijtelicke goedeeren bedurven ende het lant van Hollant geprosterneert is geweest, niet min toegeleijt soude hebben gehadt dan bij hemluijden geeyscht is geweest, naedemael het onderhoudt van die soldaten den burgeeren niet alleen noch eens sooveel gecost heeft als daer voor gestelt is, maer huerluijden geheele ruijwijnen ende bederveins is geweest ende dat daer beneffens die betalinge bij den voirs geslaghen middelen met cleijne queste vant ghemeene lant souden hebben geschiet, twelcken die van Haerlem (niet achtende huer eijgen elende) altoys voor ooghen hebben gehadt ende als noch gaerne sien soude dat huer luijden betaelinghe met soe cleijne queste vant lant soude geschieden als eenichsins doenlijck waere ten.... der vuijterste noot van den burgeeren van Haerlem sulcxs eenichsins langer mochte lijden die prompte hulp ende bijstant is vereischt ende opdat sij eenich middel mogen

hebben omme eenijge neringe te handen te strecken daer bij sij met wijff ende kindeeren den schaemelen cost sullen moegen winnen, die schaemele gemeente onderhouden ende die stadt altemet wederomme opgebout mach werden, ende gemerckt sedert den voirsz. presentatie tot Leijden gedaen, die saecken bij den satisfactie van die van Amsterdamme sulxs verlopen sijnde dat gheen van de twe voirsz. prerogatiuen van tbrouw cooren oft hout hemluijden en mach volgen, duer dien dat van Amsterdamme die vrije negotie weder vergunt ende toegelaeten is. Soe datter eghene hope en is dat die stadt weder tot eenich verhael soude meugen comen, ten sij dat goede luijden deur eenige vrijdomme verwect moegen worden omme huere residentie daer binnen te nemen ende die stadt weder helpen opbouwen. Souden daer omme met alle behoirlicke reverentie aen mijnen heeren den Staeten versoucken dat in respecte van tgeen voeren verhandelt is hemluijden die resteerende iij^{c} lxxx^{m} vj^{c} lv gld. souden voldaen ende betaelt werden inder voegen in manieren hiernaer verclaert.

In den eersten dat die heeren Staten henluiden willen doen hebben brieven met goede verseeckerheit van over een jaer te betaelen daer op die van Haerlem in Engelant ofte elders wolle ende vellen soude moegen coopen ter somma van iij^{m} ponden sterlinxs opdat die burgerije daermede die draeperieneeringe weder soude aengrijpen op dat huere schaemele gemeente daer deur onderhouden ende gevoet mochten werden, die anders geschapen sijn van honger te vergaen maeckende in desen gelde — xxvij^{m} vj^{c} gld.

Ende alsock geschapen is dat dengelsche hoe langer hoemin wol ende vellen sullen uuijtlaeten gaen alsoe die draeperijeneeringe in Engelant daechgelixs versterck, datmen die van Haerlem wil laeten volgen die weijdinge van de duijne als noch aen domeijnen wesende leggende tusschen noortich ende voorhout ten zuijden ende die duijnen van Arenberch tot Heemskerck ten noorden, daer inne begrepen oick die weijdinghe van de duijne van Brederoede naert overlijden vande palsgraeffinne daer voor aen heurluijder achterweesen gecoort sal worden soe veele bevonden sal zijn dat jaerlicxs van den voirsn. weijdinge bij inscrijvinge plach te comen, gereeckent den penninck xx Omme bij den burgeeeren ende inwoendeeren met schapen geweijt ende daerbij haere draperije onderhouden te mogen werden in cas dat

men geen wol noch vellen uuijt Engelant en soude connen becomen ende bij soeverre tselve ten goeden effecte quame, soude eenen grooten vervullinge van weeren vlesche alhier int tlant maecken, twelck alhier bij raeminge genomen wort op v^{c} gulden jaerlicx, die bedraegen soude x^{m} gld.

Noch voir die quijtinge ende affcope van den ij^{c}lxxxviij pont x schellingen, die die stadt van Haerlem jaerlicx verseeckere recongnitien ende pachten schuldich is, gereeckent jegens den penninck xxiiij, compt daer voeren alhier vj^{m} ix^{c} xxiiij gld.

Ende op aventure of noch eenijge goede luijden (niet tegenstaende egheene der voirsz. twe prerogative van brouw cooren oft houte volgen en mochte, noch enen wel souden mogen verwect werden huere residentie binnen Haerlem te nemen, soe souden sij tevreden sijn voir die vrijdomme inde tollen onder die condicie in de offre gedaen van huer geeyschte somme quijteeren C^{m} guldens onder conditie dat die Staten tot allen tijden den selver vrijdomme weder aen hun sullen moegen nemen, mits daer voiren betaelen ende op vier off vijff jaeren gelijcke somme van C^{m} gld. [1])

Item sullen noch remitteeren van den zelven somma voir dat sij noch drije jaeren binnen hueren stadtsmuijren vrij ende exempt sullen wesen van alle des gemeents lants excijsen, imposten ende contrijbucien tot aenlockinge van die goede luijden die somma van xxiiij^{m} gld. [2])

Ende opdat die burgeeren ende ingesetene van Haerlem eenige hoope van neeringe moechten gecrijgen wat moeijts mochten grijpen ende verquijckt werden, soe souden die van Haerlem te-

[1]) *In margine.* Dese vrijdomme en can gheene van de andere steden hinderlijcke sijn, soe zij alle vrijdomme in de tolle hebbe ende die van Haerlem nijet gelegen en zijn omme veel neeringe te crijgen, twelck een ijegelijcken nochtans ten respecte van huere gesteltenisse ende doirsaecke van dien met alle moegelicke vlijte wel behoort te helpen voordeeren, blijvende in het vermeugen van mijn heeren den Staten tot allen tijden alst tselve andere preiudiceeren soude, off te meugen doen met soe cleijne penningen ten aensiene van soe groote getrouwė dienste ende voordele den landen bij die van Haerlem gedaen es.

[2]) *In margine.* Dit es meer dan mijn heeren die Staten van daxijsen ende inposten volgende de overcomste binnen Leijden gedaen soude moegen consequeren. Dan streck allenlicke daertoe omme eenijge goede persoenen te strecken haere residentie binnen Haerlem te nemen. Te meer soe nu Godt betert veel goede luijden uuijt Vlaenderen vluchten, die eenige neeringe van handtwercken daer binnen soude moegen opstellen.

vreeden zijn voor elck jaer dat mijn heeren Staten ende die Gedeputeerde totter beleijdinge van des lants saecken huere vergaderinge ende residentie binnen Haerlem hilden (onder conditie nochtans dattet lants saecken sulxs vereischende hun altemet elders voir eenen tijt nae die exgientie van de saecke sullen moegen transpoorteeren) te remitteeren x^m gulden tsjaers geduijrende den tijt van vijff jaeren welcke bedraegen soude de somma van l^m gld. [1])

Voorts soude sij tevreeden sijn tontfangen op x jaeren die geaffereerde C^m guldens belopende x duijsent pont iaers te betaelen van drije maenden tot drije maenden, daer van het eerste iaer inne gaen sal in Januario anno xv^c lxxxj comt alhier den voirsz somma van C^m gld.

Somma bedragen alle die voirsz pretenthijen iij^c xviij^m v^c xxiiij gld.

Verleecken den eijsch bij die van Haerlem gedaen iegens die voirsz pretenthijen, soude henluijden noch resteeren die somma van lxij^m Cxxxj gld.

Welcke somme zij te vreede zoude weesen te laeten staen ieghens den achterheden van den andere steden.

Hier buijten staet noch te betaelen aen dijversche persoenen soe burgeren als anderen die somma van xxxiij^m ij^c xiij gld. iij schellingen van geleverde beesten, boeter, kaes, harvick (haver) ende cooren. Inde affgeslaegen lxx^m [gulden] begreepen ende oock andere waeren geimploeert tot versterckinghe der stadt Haerlem hebbende veelal kennisse ende recomantrijen van den burgemeesters als Joncheer Johan van Vliet, Kies ende Stuyver, die oock daeromme seer gemolesteert werden, ende geschapen soude weesen int eijnde daerover qualick te vaeren, soe die luijden het huer missende ende, van noot ende honger gedronghen

[1]) *In margine.* Hoewel den natuerlijcke redene ende de quijte wel vereischen souden dat mijnen heeren de Staten ten aensiene dat die van Haerlem om die preseruatie des vaderlants geheel geruijnijneert ende bedurven zijn, wel behoirde bij desen ende andere middelen deses lants met den corsten die stadt wederomme te helpen dat se tot eenigh verhael ende verquijckinge soude moegen comen, sijn die van Haerlem nochtans tevreeden soe veele daervoeren te quijten opdat die belofte bij den Staten gedaen tot haerluijden eere ende tot soe cleijne queste vant lant, alst eenichsins doenlijck is, volcomen mach worden. Verhopende dat oock eenighe luijden daer doer soude moegen veroirsaeckt worden haere residentie aldaer te nemen, behoort daeromme tselve henluijden niet affgeslagen te werden, ten waere men henluijden die somme in gelden betaelen wilde.

wesende, lichtelijck wat jegens henluijden soude moeghen aenrechten, welcke schulden gespecificeert staen in seecker qohijr. Versoucke daeromme den voirsz burgemeesteeren ende regierders dat mijnheeren gelieven eenijge te committeeren, die die behoefte ende verijficatien daer van moegen overnemen, ende tgun duechtelijck bevonden wort, hemluijden op zoe corte ende gracelijcke termijnen alst doenlijck is te betaelen, soe ome den gheenen die haer bekendenisse voort tlant gegeven . . . . . van moeten ende dangier te bevrijden, [ende] allen den behoeftinghen te solageeren in hueren uuijterste noot. Twelck doende sullen mijn heeren den Staten oick een werck van caritaten doen.

Tgunt geraemt wort dat binnen Haerlem ten behouve van tgemeen landt betaelt zoude werden op rapport van den gedeputeerde van Haerlem.

Dat belangende de wijnexchijns dat de herbergiers betaelen zullen zoeveel als zij ten behouve van tgemeen lant alhier betaelen, welverstaende dat de stadt daer genieten zal zoe veel als zij jegenwoordelijck genieten.

De burgerie zal betaelen haer gewoonlijcken exchijns ten behouve van den stadt.

Den impost opte terwe te betalen als hier, de rogge vrij.

De waege een stuijver van thondert, wesende halff gelt.

Tbestiael van vercofte ende geslaegen beesten jegens de aenstaende slachtijt mede te contribueeren.

De Cen penning binnen de muijren vrij ende daer buijten mede te gelden.

Turff excijns halff gelt.

Thoorngelt naer dese verpachtinge als anderen plaetsen van Hollant.

Laecken exchijns vrij.

Hierop es genomen Rapport.

* * *

Authentiek Extract handelende der Staten van Holland betreffende den aan de Stad Haarlem te verleenen bystand.

Upt versouck ende achterwezen bij die van Haerlem, begroot zijnde ter somme van vier hondert vijftich duijsent ponden van xl groten tpondt, opt rapport ende believen van de Staten tselffde bij haerluijden gecommitteerde gereduceert uuyt die presentatie bij die van Haerlem voernoemt gedaen.

Angaende haer versoeck van twee prerogativen van tbrou coorn ende stapel van hout soude men hem een van twee mogen accorderen metten exemptie van de thollen, meth expressie indien bij den Staten enichge licenten ofte convoijen opgestelt zouden mogen werden, dat alzulcke guederen, uuijt Haerlem comende, die zelve licenten ofte covoijen soude moeten betalen.

Belangende die pachten ende recognitien bij haer versocht, zoude men hier moegen laten volgen iegens den penninck xxiiij soude beloopen.

Boven tgundt voersz. es, soudemen die van Haerlem voer all haer verzouck moegen toeleggen eens die somma van hondert duijsent ponden van xl groten, te betalen alle jaren thien duysent gelijcke ponden ijegelijck iaer op vier termijnen.

De Staten van Hollant ende Zeelandt hebben hier opgenomen rapport totter eerster aenstaende vergaderinghe.

Gedaen tot Leyden, den xxij Novembris xvc zeven en tzeventich.

Onder stondt: Ter ordonnantie van de Staten, bij mijn onderteeckent   De Rechtere.

Naer collatie gedaen jegens zijnen originelen is dese daer mede bevonden te accorderen   Bij mij

J. Raet.

* * *

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN
AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

OVERSCHIE.

Nicolaas Jacobsz Overschie v. Delft, Hoofd v. Negombo 1644, tr. te Batavia 2 Sept. 1628 Brigitta Goosens v. Hamburg. Bij wie:

Maria, ged. te Batavia 24 Aug. 1641.

B. ..... Overschie tr..... Bij wie:

I. Nicolaas, tr. Anna Pieris. Bij wie:
  1. Abraham, ged. te Negombo 1703.
  2. Johannes, ged. te Negombo 5 Juni 1706, tr. Maria (Magdalena) Fernandez. Bij wie:
     a. Antonij, ged. te Negombo 2 Febr. 1742.
     b. Marie, ged. te Negombo 19 Juli 1743.
     c. Leonard, ged. te Negombo 22 Nov. 1744.
     d. Elizabeth, ged. te Negombo 10 Juli 1745.
     e. Salomon, ged. te Negombo 1751.
  3. Antony, ged. te Negombo Juli 1708, tr. Magdalena Lobo. Bij wie:
     a. Anna, ged. te Negombo Nov. 1739.
     b. Anna, ged. te Negombo 15 Jan. 1740.
     c. Johan, ged. te Negombo 13 Apr. 1742.

II. Jan, tr. Magdalena Pieris. Bij wie:
  1. Maria, ged. te Negombo 5 Juni 1706.
  2. Elizabeth, ged. te Negombo 18 Juli 1710.
  3. Christiaan, ged. te Negombo 13 Aug. 1713.
  4. Catherina, ged. te Negombo 16 Juli 1715, tr. David Willem Engel.
  5. Frans, ged. te Negombo 24 Nov. 1718.
  6. Elizabeth, ged. te Negombo Apr. 1721.

---
[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 579.

Boers (Wapenheraut 1902, blz. 48, 92).

Willem Sebastiaan Boers, geb. te Gouda, Onderkoopman, d. O.-I.C. (Ceylon), tr. te Galle 28 Oct. 1787 Johanna Gerrardina Gratiaen, geb. te Colombo 8 Nov. 1768, † te Tutucorin 17 Sept. 1836 d. v. Johannes Franciscus (Michaelszoon) Gratiaen en v. Anna Aletta Kokaart. Bij wie:

1. Frederica Wilhelmina Boers, ged. te Galle 5 Oct. 1788, doopheffers Frederick Willem Boers en Cornelia Reinetta Boers.
2. Carel Renaldus, ged. te Colomho 14 Maart 1790.
3. Wilhelmina Cornelia Henrica, ged. te Colombo 18 Sept. 1791, tr. Jacobus Ambrosius Roosmale-Cocq.

Een Jan Willem Boers, tr. te Batavia 1820 Anna Elizabeth Josina Mooyaart, geb. te Jaffna 6 Dec. 1801, d. v. Antony Noel Mooyaart en v. Anna Petronella Maria Pauw, geb. 3 Mei 1777, d. v. Mr. Engelbert Pauw (Imanszoon), Burgemeester v. Delft, en v. Cornelia Hillegonda Gravinne des Villates.

Lichtveld.

Jan Lichtveld van Nörrköping, tr. (1) Aletta van Dielen. Bij wie:

I. Lucas, ged. te Colombo 9 Oct. 1701.
II. Johanna, ged. te Colombo 1712.

Jan Lichtveld tr. (2) te Colombo 2 Dec. 1713 Elizabeth Cruyswinckel, ged. te Colombo 21 Apr. 1695, d. v. Lambert Cruyswinckel v. Amsterdam en v. Dominga Dias. Bij wie:

III. Elizabeth, ged. te Colombo Apr. 1715.
IV. Jan Lambert, ged. te Colombo 4 Apr. 1717, tr. Elizabeth Cornelia Rodriguez. Bij wie:
    Anna Catherina, ged. te Colombo 12 Nov. 1741.
V. Maria, ged. te Colombo 4 Jan. 1720, tr. Johannes Erfson.
VI. Catherina, ged. te Colombo 31 Aug. 1721.
VII. Johanna Gertruida, ged. te Colombo 13 Febr. 1724.

Landsberger.

Johannes Landsberger van Zwighausen, tr. (1) te Colombo 12 Oct. 1766 Maria Koets (Kock?) v. Colombo. Bij wie:

I. Johan Christiaan, ged. te Colombo 24 Juli 1768.

Johannes Landsberger tr. (2) Magdalena Tissera. Bij wie:

II. Jan Philip, ged. te Colombo 3 Nov. 1773, tr. aldaar 28 Dec. 1800 Wilhelmina Hermina de Waas. Bij wie:

(1) David, ged. te Colombo 25 Oct. 1801.

(2) Salomon, ged. te Colombo 27 Febr. 1803.

III. Libertina Maria, ged. te Colombo 26 Nov. 1775.

LUYCK.

Cornelis Luyck, tr....... Bij wie:

I. Gabriel Cornelisz, geb. te Colombo Asst. d. O.-I.C., tr. 17 Dec. 1690 Petronella Fransz v. Cochin. Bij wie:

(1) Petronella, ged. te Colombo 30 Nov. 1710, tr. aldaar 7 Dec. 1727 Carel Toussaint.

II. Christoffel Cornelisz, geb. te Colombo, Assistent d. O.-I.C., tr. ald. 10 Mei 1696 Johanna Albertsz v. Jaffna. Bij wie:

(1) Christina, ged. te Colombo 22 Sept. 1697.

(2) Nicolaas, Boekhouder d. O.-I. C., ged. te Colombo 20 Sept. 1699, tr. (2) 23 Dec. 1726 Ursula Pretiosa Blume v. Colombo. Bij wie:

(a) Andries, Assistent d. O.-I. C., ged. te Colombo 12 Maart 1730, tr. aldaar 18 Maart 1755 Maria Elizabeth Ide. Bij wie:

(aa) Maria Henrietta, ged. te Colombo 25 Nov. 1755.

(bb) Cornelia Francina, ged. te Colombo 18 Sept. 1757.

(3) Jan, ged. te Colombo 22 Mei 1701 Assist. d. O.-I. C., tr. (1) te Colombo 17 Maart 1726 Louisa Meijenberg v. Colombo en (2) te Colombo 11 Juni 1730 Catharina Roelofs v. Galle, wed. v. Pieter Masius. Bij wie (1ste huw.):

(a) Nicolaas, ged. te Colombo Dec. 1726.

(4) Anna Francina, ged. te Colombo 19 Apr. 1704.

(5) Cornelis, ged. te Colombo 13 Febr. 1607.

(6) Albert, Assistent, d. O.-I. C., ged. te Colombo 30 Sept. 1708, tr. (1) te Colombo 11 Sept. 1635 Maria van der Putten v. Colombo en (2) te Galle 27 Mei 1753 Johanna Gertruida Hendeling v. Galle. Bij wie (1ste huw.):

(a) Antonij Christoffel, ged. te Colombo 9 Dec. 1736.
(7) Johanna, ged. te Colombo 9 Febr. 1710.
(8) Christina, ged. te Colombo 1 Nov. 1711.
(9) Leonora, ged. te Colombo 3 Nov. 1715.
(10) Christoffel, ged. te Colombo 13 Juni 1717, tr. aldaar 28 Maart 1745 Josina Herris Bouti v. Colombo.
(11) Magdalena, ged. te Colombo 6 Apr. 1721.

III. Nicolaas Cornelisz, geb. te Colombo, tr. aldaar 13 Juli 1698 Maria Salome Heymans v. Negapatnam. Bij wie:
(1) Christoffel, ged. te Colombo 8 Mei 1699, Boekhouder, daarna Commissaris van den Arreek, tr. (2) te Colombo 31 Jan. 1734 Maria Blume v. Colombo en (3) te Colombo 2 Febr. 1738 Roselina Dangeru v. Colombo, wed. v. Sixtus Bartholomeus Ravens, Consumptie-boekhouder v. Manaar.
(2) Gabriel, ged. te Colombo 21 Febr. 1701.
(3) Anna Christina, ged. te Colombo 2 Apr. 1702, tr. aldaar 11 Juli 1728 Pieter Prik v. Colombo Garnizoen-schrijver.
(4) Jan, ged. te Colombo 13 Febr. 1704.
(5) Maria, Francina, ged. te Colombo 4 Sept. 1707.
(6) Lucretia, ged. te Colombo Mei 1711.

IV. Jan Cornelisz, tr. (1) Dominga Corver. Bij wie:
(1) Gabriel, ged. te Colombo 25 Apr. 1700.
Jan Cornelisz tr. (2) Rebecca Riddersberg. Bij wie:
(2) Johanna Cornelia, ged. te Colombo Febr. 1711.

V. Francina, tr. te Colombo 8 Apr. 1703 Jan Arentsz. v. Amsterdam, Baas der Scheepstimmerlieden d. O.-I. C.

VI. Angela, tr. te Colombo 4 Mei 1710 Hans Caspersz v. Colombo. *(Wordt vervolgd).*

Eysten (LIII, 128). — In antwoord hierop moge dienen:
De ouders van Alexander Eysten waren:
Gabriel Zanders Eysten, geb. 1657 of 1658 te Amsterdam, en Sarah Pieters van Eeden, geb. in 1656. Omtrent de ouders van Isabella Willemsz is mij niets bekend.
Zooals den vrager vermoedelijk bekend is, voert de familie

Eysten, die omstreeks 1560 uit Noorwegen (over Duitschland?), naar hier kwam, het volgende wapen:

Gedeeld. Links van keel met drie schuinsche balken van zilver; rechts van sabel, met een zespuntige ster, een lelie en een tweede ster, alle van goud, boven elkaar.

Kampen. P. M(ULLER) V. R(OTHE).

Familiewapen (LIII, 314). — De stappende koe in het wapen van den eersten Jhr. van der Straten is ontleend aan de familie Huysman heeren van den Hill, van wie 's mans echtgenoote, geb. Leydecker de Bruyn, vermaagschapt was, en die hun wapen aan die heerlijkheid hadden gegeven.

Middelburg. V. B. FOCK.

Vraag. — In De Nav. II jg. 1874 wordt op blz. 145 vermeld „een kalender en een huwelijksregister".

Kan een der medewerkers van bovengenoemd maandblad mij mededeelen aan wien bedoeld huwelijksregister behoorde en thans behoort?

Den Haag. PH. F. W. VAN ROMONDT.

Wapen-Croockceus. — Ter completeering van eenen kwartierstaat zoude ik gaarne weten het familiewapen van: Arnolda Louisa Croockceus, geb. te Zutphen (?).... 1739, overl. ald. 3 Apr. 1821, geh. te Zutphen 23 Nov. 1762 met Mr. Abraham Francken, geb. ald. 6 Nov. 1735, overl. in zijne geboorteplaats 12 Dec. 1804.

Haar eenige broeder, Mr. E. G. I. Croockceus, de laatste van zijn geslacht, bekleedde de zoogenaamde betrekking van „Erfstadhouder der Graafschap Zutphen" en speelde in den patriottentijd in dit gewest eene zeer gewichtige rol.

In 1795 week hij met Prins Willem V, met wien hij zeer bevriend was, mede naar Engeland uit.

Amersfoort. W. CROOCKEWIT W.A.z.

Onbekend wapen. — De geslachten Batenburg, Maesacker en Spane voerden in hun wapen, verschillend gekleurd, een St. Andrieskruis en in elk der 4 daardoor gevormde vakken een wolschaar, de opening naar beneden gekeerd. Aan een gewelfsknoop

in de Groote kerk te Alkmaar is een schildje gehecht, dat dezelfde figuren vertoont van sabel op goud, de opening der scharen echter naar boven gericht. Van welk geslacht mag dit zijn?

C. W. B.

Wapendevies-Marlborough. — Zou misschien iemand der lezers van „de Navorscher" mij kunnen zeggen hoe het wapen van den hertog van Marlborough, dat is aangebracht op de ± 1708 gebouwde Engelsche kerk te Rotterdam, komt aan zijn Spaansch devies: Fiel pero des Sichado?

Rotterdam. S. J. WARREN.

Wapen gevraagd. — Op een vrouweportret, gemerkt aet. suae 29, 1590, vermoedelijk eene verwante van de familie Sonnevelt voorstellende, is geschilderd een ruitvormig wapen, gedeeld, toonende een ooievaar of reiger in natuurlijke kleur met een helm om den hals, op blauw, en een witte burg, tamelijk vierkant van vorm, op zwart. Wie mag het gevoerd hebben?

C. W. B.

Wapens gevraagd (LIII, 384). — Het wapen op de te Ankeveen gevonden livrei-knoop is dat van de familie Van Reenen, waartoe o. a. de tegenwoordige burgemeester van Bergen bij Alkmaar behoort.

BEELAERTS VAN BLOKLAND.

Hetzelfde antwoord is ontvangen van den heer B. v. Emden Hz. te Middelburg.

Van Gorkum-Van Gorkom (LI, 289; LII, 383). — Bij den op bladz. 296 van jaarg. LI, onder no. 11 genoemden Willem Frederik van Gorkum heerscht blijkbaar verwarring. De daar genoemde wordt ten onrechte vermeld als super-intendent van onderwijs in de Zuid-Afrikaansche republiek. Deze waardigheid werd in die jaren 1876 en 1877 bekleed door wijlen mijn vader Wilhelm Johan van Gork*o*m, geb. te Zutfen 4 Febr. 1827 en overleden te Heusden 16 Oct. 1888.

Onmogelijk is het niet, dat er verwantschap bestaat tusschen van Gork*u*m's en van Gork*o*m's, hoewel deze mij nog niet is gebleken. Men zie slechts de wisselende spelling met *u* of *o k* of *c* van blijkbaar dezelfde personen, genoemd op bladz. 385 van

jaarg. LII. De op bladz. 290 jaarg. LI genoemde oudste voornamen, Gerrit en Johan, vooral de eerste, komt ook bij mijne oudere generaties veelvuldig voor. In een in het Nederl. Familieblad opgenomen lijst van leden van bestuurs-collegiën komt o.a. een Gijsbertus voor, die nu eens van Gork*u*m, dan weder van Gork*o*m heet. Eigenaardig is het zeker, dat in de familie van Gorkom een wapen wordt gevoerd, geheel gelijk aan dat, hetwelk als van het geslacht van Gorkum beschreven wordt op bladz. 291, jaarg. LI. Het was bij mijns vaders-ooms reeds bij traditie bekend door een oud cachet uit het ouderlijk huis, hetwelk later is zoek geraakt. Bij een oud-oom van mijn vader, ds. Johannes van Gorkom, die pl.m. 1840 predikant was te Bennekom, was indertijd aanwezig een wapenbord, waarop het wapen met het doodshoofd. Dit moet waarschijnlijk gegaan zijn naar familie van vrouwszijde, de Ruyter. Kan iemand hieromtrent ook eenige inlichting geven?

Mededeelingen omtrent van Gorkums, ook rechtstreeks tot hem gericht, zullen den ondergeteekende zeer welkom zijn.

Den Haag. EVERT J. VAN GORKOM.

Van Zijll. — De 3de vrouw van Gerhard van Hoevell tot Nijenhuis was Mechteld van Zijll, die door mr. J. van Doorninck in zijn Geslachtk. Aanteekeningen, bladz. 107, abusievelijk als de 2de vermeld wordt; men leest aldaar: „zijne tweede vrouw heette Mechtelt van Zijll. Voor de wed. Hoevell ten Nijenhuis wordt er wegens het cesseeren der vrijinge het laatst eene ordonnantie geslagen over 1669.” In een pachtcedul, in het Fam. Archief aanwezig, d.d. 8 Oct. 1635, komt zij voor als huisvrouw van gemelden v. H. De genealogie van mijn geslacht vermeldt hare ouders niet, doch ik veronderstel, dat zij behoorde tot de familie, waarvan verscheidene leden voorkomen in het afschrift der lijst van gelegenheden, waarbij de klok van de Dom te Utrecht is geluid, in „De Navorscher” medegedeeld en beginnende in den 35sten jaarg.

SP. O. O. VAN HOEVELL.

Van der Vliet. — 1,2. Trauscheine für *Johannes van der Vliet*, getauft zu Wormer 9 April 1703; immatriculirt bei der Universität Leiden 14 Juni 1722. — „Wormera-Batavus, jur.” (Sohn von

Samuel van der Vliet, „Predikant te Wormer" und von Weynanda Elout).

Johannes heirath I. Anna Maria Rijkers oder Rengers
? *wo* und *wann*.
II. Weynande Martens
? *wo* und *wann*.

4 Kinder I Ehe.	1. Jacob geb. 1728, † 1761 *wo?*		2. Ephraim, geb. 1731.
	3. Samuel, geb. 1732.		4. Abraham, geb. 1744.
3 Kinder II Ehe.	5. Jan, geb. 1745,	6. Pieter, geb. 1746,	7. Rutger, geb. 1750. † 5/11 1763 ? *wo*.

Vorseitige Notizen sind den noch erhaltenen Familien-Nachrichten entnommen, aber nirgends ist der *Ort* der Geburt, beziehungsweise der *Wohnort* des Johannes erwähnt.

Dieser Johannes — vermuthlich Advocat in Holland — wanderte mit seinen Kindern um die Mitte des 18ten Jahrh. nach Russland aus, und ist der Stamvater der heute in Russland lebenden Mitglieder der Familie van der Vliet.

Die Nachforschuugen in den Archiven im Haag, Harlem und Wormer waren ohne Ergebniss.

Berlin. ALOIS POLACK.

Sanders (Sanderus). — In de kerk te Hulst staat op een grafsteen: Hier light begraven Jacob Sanders fs. Bastiaens die overleet den XVI dach van December A° XVCXXXVIJ ende was *vriiwiittertauwer* binnen Ghendt, ende Maria Maete(n)s sijn wijf, sterf XXVIJ .... XVCXLI. (wapen onduidelijk.)

De fam. Sanders woonde vroeger te St Gillis-waes in een fraai, nu nog aan het eind des dorps gelegen kasteeltje. — Een Jan S. was meyer van Vracene en S. Gillis-waes. In 1473 komen een Jacob S. fs George en in 1554 een Joost zoon van Roeland en Theoda. Geerinckx voor, en eene Jkvr. Anna S. fa. Gaspar was geh. met Louis Thirijn.

In 1570 komen als doctors te St. Gillis-waes voor: Mr. Lieven, in 1572 Robrecht S., terwijl een Pieter S., geh. met Geertr. van Etten, zich in Antwerpen vestigde, waar ook de kroniekschrijver Sanderus geboren is.

Doch wat is nu dat *vriiwiittertauwerschap* in Gent?

FRED. CALAND.

Medeged. uit de verzameling verzoekschriften aan de Staten Generaal, berustende in het algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage door Fred. Caland.

KERKGESCHIEDENIS.

REQUESTE VAN DIE VAN DE CLASSIS VAN THOLEN ENDE BERGEN (OP ZOOM) AEN HH. EE. M. RADEN VAN STATE DER VEREEN. NEDERLANDEN DEN 9 AUG. 1720.

Aan de Hoogh Mogende Heeren! onse Heeren! de Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden!

Geeven met schuldige eerbiedigheid te kennen, die van 't classis van Tholen en Bergen: hoe dat, 't de goddelijke voorsienigheid behaaght hebbende, de limiten van de staat uit te breiden, met 't dorp de Doele, de Polder de Doele en 't grootste gedeelte van de Polders Sta Anna en Ketenisse [1]) te brengen onder de Soverainiteit van Uwe Hooghmoghende; de voornoemde Classis, volgens de plight, haer door Godt en Uw Hooghmogende aanbevolen, ten eenemaal nootsakelijk geaght heeft, voor de uitbreidinge van Jesus Koningrijke in die plaatzen, soo veel in haer was, sorge te dragen, met de ondergeschreevene leeden uit haere Vergaderinge te gelasten van sigh nae 's Graven Hage te transporteren en aan Uw Hooghmogende soo bij deesen als bij monde in alle eerbied te vertonen:

Hoe dat voor deesen in 't dorp en de polders de Doele en Sta Anna en Ketenisse een getal was van tusschen de 300 en

---

[1]) Over deze polders, bij het barriere-traktaat van 1715 aan de Staten afgestaan, vindt men het een en ander in den „Tegenwoordigen Staat der Ver. Nederl.", deel XII (Generaliteitslanden, Noord-Brabant enz.) II, blz. 557.

400 gereformeerde ledematen en meer als eens zooveel belijders van de hervormde religie, het welke nogh in verschen geheugen is van eenige der oudste ledematen nogh in leeven zijnde: zijnde ook doe, die van 't gerechte eerst alle gereformeerde en naderhandt half uit gereformeerde en half uit Roomsgesinde bestaande; dogh zeedert den jaere 1672, wanneer daer op de Doele geduirende de Nederlandse troubles een kapelle voor de Roomsgesinde gestight wierde, is 't soo verre verandert dat de wet van tijdt tot tijdt met Roomsgesinde, bij aflijvigheid van leeden van de gereformeerde belijdenisse vervult geworden is, so dater nuw niet *een* gereformeerde meer in de reghtbank is, waardoor verders veroorsaakt wierde, dat de meeste gereformeerde inwoonders door vexatien van dat gereghte (waarvan men veele staalties aen Uw Hooghmogende soude doen blijken, soo sulk niet alrede geschied was en aan Uw Hoogmogende vertoont bij gedeputeerde van deese Classis in Octob. 1716) genoodsaakt geworden zijn sigh elders heen te begeeven, en 't getal derselver voor 't tegenswoordighe tot een getal van ses en zeventigh ledematen en hondert en ses en taghtigh belijders van de hervormde Godsdienst vermindert is; volgens lijste hier annex.

Voor welke nogh overgeblevene in sigh selfs nogh aansienlijke gemeente de classis voornoemt Uw Hoogmogende ootmoedighlijk bidden en smeeken, 't moghte dogh Uw vaderen des Vaderlands als voester Heeren van Gods kerke behagen, die gemeente, soo lange jaeren verdrukt en nuw Uwe Hooghmogendens onderdanen geworden zijnde, te troosten ende te verblijden met haer een rijkere toedieninge der genademiddelen te gonnen door aen haer te verleenen tot stightinge der volwassene en tot een christelijke opvoedinge der jeught een predikant ofte althans gelegentheid tot predikdienst ende catechizatien ende ten dien einde een kerkplaats en voor al een schoolmeester van de gereformeerde religie op 't dorp de Doele; dewijle het onmogelijke is, dat, sonder die gonste die ledematen en belijders en haere kinderen behoorlijk onderwesen ende gestight konnen werden om redenen breeder bij monde door de ondergeschreeve gecommitteerde van de classis te geeven ende diensvolgens de eere Godts daar ten hooghsten aangelegen is en 't ook ten uitersten oirbaar en welvoegende schijnt te zijn, dat in sulk een plaats en onder sulck een volk, nuw onder de souverainiteit van de Staat gekomen, ook Gods

name openbaerlijk voor de Vaderen des Vaderlands en om de uitbreidinge van Jesus Koningrijke werde aangeroepen.

Quo facto etc.

Uwe Hooghmogendes

gehoorsaamste en getrouwe dienaren, die van 't Classis van Tholen en Bergen en uit aller naame en last derselve gecommitteerde tot die saeke.

(get.) David Coutry. Eccl. tot Lillo. (get.) E. Ecoma v. d. M. te Liefkenshoek.

BIJLAGE.

Pro Ecclesia. Lijste der gereformeerde ledematen en belijders van de gereformeerde Godtsdienst ende haere familien op 't dorp de Doele en in de Polders de Doele, Sta. Anna en Ketenisse wonende, soo bevonden in de visitatie van die gemeente den 19 en 21 Maert 1720.

Voor eerst in 't dorp de Doele		Lidmaten.	Belijders.
Familie	van Jan van der Ende, de vader des huises en drie kinderen in de gereformeerde kerke gedoopt.	0	4
„	van Huibert Janssen Heyns: vader lidmaat, vrouw Cornelia Mets, 5 kind. Mari, Josina, Jan, Arien, Simon.	1	7
„	van Merten Verkouteren: de huisvooght Gerrit de Visser, ledemaat, 't kind bij Verkouteren wonende genaamt Adriana Brom.	1	3
„	van Cornelia Dronkerts weduwe, sij ledemate, 3 kinderen Adrianus, Josina, Bartholomeus. [1]	1	4
„	van H. van Hoven, de huisvader,	0	1
„	van Cornelis de Bruin, de man,		

[1]) Zie over deze familie, volgens een grafsteen op het dorp den Doel vroeger genoemd Dronkaert, jaarg. VII no. 10 van het Genealogisch en heraldisch genootschap „de Nederlandsche leeuw", door J. van der Baan. Later komt die fam. voor te Bath, Axel en nu nog te Middelburg onder den naam van Dronkers

		Lidmaten.	Belijders.
	de vrouw, Kaatie van den Bergh ledemaat, 't kind Jacobus Huibert Verduin ledemaat.	2	4
Familie	van Lambreght van Overbeeke, ledemaat, 4 kinderen, Maria, Sander, Sijke, Johanna.	1	5
„	van Boudewijn de Vos, ledemaat, de vrouw, Maike van Overbeek, ledemaat, Cornelis van Overbeek ledemaat, 3 kinderen, Mari, Sander, Dina.	3	6
„	van Pijter van Effen, de vrouw Geertruy Breda ledemaete.	1	1
„	van David van Overbeeke ledemaat, de vrouw Hester Koppens ledemaete.	2	2
„	van Cint Dronkers, ledemaat, Mari van der Gheyse vrouw ledemate, Mary, Job, kinderen.	2	4
„	van Gheys Kijmans ledemaat, vrouw Anna Overbeek, een kind Cornelis, mans moeder Lijsbet Verhave.	2	4
„	van Jenneke Eyens, weduwe, ledemate; Fijke haer doghter.	1	2
„	van Jan Jacobs, ledemaat, Johanna van der Heide vrouw ledemate.	2	2
„	van Hendrik Roelands [1] ledemaat, Dina Dronkers vrouw, 2 kinderen, Maria, Christina.	1	4
„	van Heyltie van der Ende, wed. Dronkers ledemaat, 5 groote kinderen Joost, Jan, Simon, Catha, Sara.	1	6
„	van Cornelis Pieterse, vrigesel	0	1
„	van Jan de Vos, 3 kinderen, Hendrik, Pieter, Kees.	0	4

[1] Deze familie vestigde zich later in het naburig Bath.

		Lidmaten	Belijders.
Familie	van Maria Brom weduwe, doghter Magdalena.	0	2
„	van Hendrikje van Diepenbeek, weduwe van Samuel Cornelisse, ledemate, 2 grote kinderen Jan en Dries van den Bergh.	1	3
20 Familien op 't dorp de Doele		22	69

	In de polder de Doele.	Lidmaten.	Belijders.
Familie	van Joost van der Voorn, de vrouw Maria Kil, ledemaat, soon Adriaan Arise.	1	2
„	van Geert Tedjes ledemaat, de vrouw Adriana Jacobs, ledemate, haere kinderen Cathalina, Cornelis, Cornelia, nogh een jonge van 's mans suster Cornelis Kloosterman.	2	6
„	van Laurens Leunisse, Jan Leunisse, beide ledematen, en haer cousin Cornelis Leunis.	2	3
„	van Wouter Vink, ledemaet, de vrouw Anneke van der Heide, ledemate, 's mans broeder Gillis Vink, Johanna Brus.	2	4
„	van Jan Jansen Jacobs, ledemaat, vrouw Sijke Vink, ledemate.	2	2
„	van Jacob de Bruin, ledemaet, vrouw Magdalena Verstraten, kinderen Jacobus de Bruin, ledemaat, Cornelis, Jan, Mari, nogh twee weesen van Jacobus Marinus, Mary en Marinus.	3	8
„	van Jacob Arise de Jong, ledemaat, vrouw Pieternella de Bruin, ledemate.	2	2
„	van Thomas Roelands, ledemaat, vrouw Elisabeth Thorry, lede-		

		Lidmaten.	Belijders.
	mate, des vrouwen broeder Cornelis Thorry, 3 kinderen Dina, Hameltie en Gillis.	2	6
Familie	van Jacob Pieterse Jacobs, ledemaat, Mari de Bruin, vrouw ledemate, kinderen Tanneke en Pyter, ook daer de soon van Verduin Pieter Mos *)	2	5
*) „	van Dingetie weduwe Roelands, ledematen, haer soon ledemaat, Laurens Thorry	2	3
*) „	van Pieter Jans Jacobs en Jacob Jans Jacobs beide ledematen, vrigesellen.	2	2
„	van Geert de Bruin, ledemaat:		
„	vrouw Hester Roelands, ledemate, kinderen Jacob, *) Gillis, Pieternella.	2	5
„	van Jan Brom, ledemaat, vrouw Anneke de Bruin, haer kind Jan, nog een kint Huibreghtje Leunis.	2	4
„	van Jan Roelands, ledemaat, vrouw Poulyntie Brom, twee kinderen, Gillis, Thomas.	2	4
„	van Willem van Oostdorp, ledemaat, de vrouw Maria Nagelkerk, soon Leendert van Oostdorp, 3 ledematen, voorts kinderen Willem, Anthony, Cornelia, haere gesamentlijke kinderen, verders voorkinderen van de vrouw Cornelis, Jan, Jacoba, Amerins, Dirk, Adriana, nogh daar ten huise Willem Jansen, soone van Jan Willems saliger	3	13
„	van de weduwe Dronkers, ledemate genaamt Josina Verkouteren, haer sone Dirk Dronkers, le-		

*) Niet duidelijk.

		Lidmaten.	Belijders.
	demaat, Jacobus Dronkerts, Anna Verpoorte.	2	4
Familie	van Anthoni Jacobs Hoek, ledemaat, Elisabeth van Bodum, *) vrouw ledemate, 2 dienstmaagden Mary Thorry, Maria Vink beide ledematen.	4	4
„	van Pieternella .... weduwe van de Heer de la Page, ledematen, de soon Cornelis Verkouteren, ledemaat, verders Crijn Verpoorte, nogh Josina Mari Verpoorten.	2	4
„	van Pieter Verpoorte, ledemaat, vrouw Maria van Dijk, Thomas Thorri, ledemaat, kinderen Pieternella, Cornelis, Tanneke Verpoorte ...... Bastiaans.	3	7
„	van Bastiaan Mathijsen, ledemaat, Comelia van der Gheise ledemaat, Lijsbet, Ary, Thijs, 3 kinderen.	2	5
20 Familiën in de Polder Doele		44	93

In de Polders Sta Anna en Ketenisse.		Lidmaten.	Belijders.
Familie	van Willem Tedjes, ledemaat, vrouw Cornelia Nagelkerke, der vrouwen vaders Cornelis Nagelkerke, alle drie ledematen. kinderen: Armerins, Mary, Johanna, Crijn, 's vrouwen voorkinderen; Catharina haer gezamentlijk kint.	3	8
„	van Jan Verkouteren, ledemaat, vrouw Catharina Verkouteren, ledemate, Christiaan en Abraham twee broeders van de man, haere kinderen Jacobus en Jan Verkouteren.	2	6
„	van Adriaan Dane, ledemaat, vrouw Anneke Arise, voorkint		

*) of Boxum, niet duidelijk.

		Lidmaten.	Belijders.
	van de man Lieve Dane, nogh ten zijnen huise Pieter.	2	4
Familie	van Bastiaan Schalk, ledemaat, vrou Elisabeth, haer soon Adriaan Schalk, 3 ledematen, nogh Gommer *) Adriana en Cornelia haere kinderen.	3	6
4 Familiën		10	24

In 't geheel onder 't territoir nuw onder de Souverainiteit van de Staat gekomen:

Dorp de Doele	20 familien	22 ledematen	en 69	belijders,
Polder de Doele	20 „	44 „	„ 93	„
Polders Sta Anna en Ketenisse	4 „	10 „	„ 24	„
	44 Familiën	76 ledematen	en 186	belijders.

Toen ik het dorp den Doel, jaren geleden, van tijd tot tijd bezocht, was er niet eene protestantsche familie meer overig; familiën in deze bijlage genoemd, ontmoet men er nog, doch allen tot de R. Kath. eeredienst overgegaan, terwijl de kapel van 1672 plaats heeft gemaakt voor eene groote prachtige R. Kath. kerk, want het dorp is vrij welvarend en zeer bevolkt.

Geschiedenis der tractaatverspreiding in Nederland. — Kan ook een der lezers van „de Navorscher" mij zeggen, *wanneer* in ons Vaderland de *tractaatuitgave* en *verspreiding* is begonnen? Bedoeld wordt de uitgave van kleine godsd. blaadjes. Is er vóór de oprichting van het Ned. Godsd. Tractaatgenootschap in 't begin der vorige eeuw, binnen onze grenzen op dit gebied iets verricht? Wie verschaft mij eenige inlichtingen aangaande de *oprichting* van het Ned. Godsd. Tractaatgenootschap?

Porto's worden gaarne vergoed.

Bolnes. C. Lindeboom.

Op bovenstaande vraag kunnen wij slechts een onvolledig antwoord geven, dat evenwel gemakkelijk door anderen zal kunnen worden aangevuld.

Het godsdienstig Traktaatgenootschap onder de zinspreuk: „Zaait aan alle wateren" ving zijne werkzaamheid met het uitgeven van traktaatjes aan in 1854. Zij werden uitgegeven te Amsterdam bij P. Groenendijk.

*) Niet duidelijk.

Maar reeds in 1847 was door eenige Godsdienstvrienden eene uitgave van Godsdienstige traktaatjes voor het volk op het touw gezet onder de zinspreuk: „Ziet een zaadzaaier ging uit om te zaaien". Deze uitgave verscheen te Groningen bij M. Gaasbeek en hield tot 1851 stand.

Nog vroeger, in 1839, had de bekende uitgever K. Fuhri te 's Gravenhage een stel Godsdienstige Traktaatjes voor jonge lieden uit den beschaafden stad uitgegeven, welke bij het liquideeren van zijn zaak overgingen aan de firma W. H. Starfert Kroese te Arnhem, die ze tot 1858 uitgaf.

Behalve de genoemde 3 groote serieën, bestonden nog Gereformeerde tractaatjes van J. H. Maatjes (Gron. O. L. Schildkamp, 1845—49) en de Tractaatjes v. h. Afschaffings- en Matigheidsgenootschap. RED.

W. Schortinghuis' geschriften. — Onderget. verzoekt beleefd hun, die in 't bezit zijn van een of meer der volgende werken, zoo vriendelijk te willen zijn hem deze te leenen of tegen een billijken prijs over te doen:

Alle geschriften van W. Schortinghuis (1700-1750) behalve de „Gezangen", het „Innige Christendom" en „den Geboren Christen".

De geschriften tegen hem van Phoebus Theunissen, P. Mees, H. Stegnerus, D. Gerdes, N. Hartman, J. Imminck, D. van der Keessel.

*Gelselaar (*gem. *Borculo).* J. CH. KROMSIGT.

Het Huwelijk van Assuerus Matthisius. — Joh. Wtenbogaert schrijft in zijn Memoriael op 27 Febr. 1632:

Mathisius submonet de matrimonio suo, quodsi evenerit discessurum se dicit!

Hieruit zou men opmaken dat op dien tijd Matthisius of ongehuwd of weduwnaar was.

Volgens mededeelingen van Dr. M. E. Houck te Deventer was Matthisius 20 Juli 1611 gehuwd met Jacoba van Heeckeren uit Ruurlo. Hij kreeg 3 kinderen, Jan, Agneta en Arent. In Febr. 1634 overleed de vrouw. (Zie d'Ablaing v. Giessenburg, Bannerheeren en Ridderschap van Zutphen bl. 29). In 1632 was zij dus nog wettig gehuwd, toen hij aan Wtenbogaert mededeelde, dat hij huwelijksplannen had, tengevolge waarvan hij naar het buitenland zou moeten vertrekken.

Matthisius ging naar Hamburg en schreef van daar 20/30 Nov. 1633 aan Wtenbogaert, vermeldende Hugo de Groot „die nu bij ons logeert" en uit een brief van de Groot 30 Nov. 1633 aan

Wtenbogaert geschreven blijkt, dat de Groot na den dood van Leonard van Sorgen (12 Aug. 1633) zijn intrek nam bij Matthisius, op wiens medewerking in zijn belang hij rekende. (Rogge, Brieven van Wtenbogaert III, 4, blz. 219). Heeft hij te Hamburg werkelijk met een andere vrouw geleefd?

Matthisius, wiens eerste vrouw stierf Febr. 1634, is hertrouwd met Maria Kegelingh, wed. Jan van Velzen († 29 Mei 1627) en in Augustus 1638. (Zie Alg. Familieblad 11 Aug. 1883 blz. 2, 1887 blz. 96).

Er moet met het eerste huwelijk van Matthisius iets niet in orde geweest zijn. Want 18 Oct. 1634, dus na den dood zijner eerste vrouw, en voor zijn tweede huwelijk schrijft Episcopius uit Amsterdam aan Wtenbogaert over den treurigen toestand, waarin Matthisius in het vaderland terugkwam, om een onderkomen te zoeken voor zijn eigene kinderen en den zoon zijner vrouw. De woorden luiden aldus:

D. Matthisius is hier gecomen om syne kinderen te bestellen en syne huysvrouwensoon of hier of te Utrecht. Den goeden man is becommert sie ich wel, en quelt hem selven dat hy deur dat huwelyck soo onnut moet blyven tot den dienst. U.E. en Dr. Geesteranus sommeren hem scherp maar hy seyt ick wilde dat se my raet gaven. 't Is te laet dunckt my. Hy is gebonden en sal gebonden blyven. Dotem forte acciperet, libertas et nuperu venerit. Hy heeft my hier neergetelt hondert guldens, die syn huisvrouw de societeit vereert. Ick hebbe daer van D. Cupus geschreven opdat hy ze van hier ontbiede deur sulcker wech als syn E. goetduncken sal. Verder heeft hy my in 't secreet geseyt, dat sijn huysvrouw de societeyt op syn aenmanen gelegateert heeft 500 ryksdaelders indien sy comt te sterven. Hac tenus bene. De goede man doet, wat hy can maer niet wat hy gaerne wilde. Ich gelove stonde het noch te doen hy en dede niet wat hy gedaen heeft. (Rott. Hs. 1674. Rogge geeft alleen inhoudsopgave III, 4 blz. 237).

Naar die woorden heeft het den schijn, alsof Matthisius door eene vrouw te Hamburg werd gehouden, zoodat hij de Broederschap niet dienen kon, terwijl deze vrouw eerst door een gift van 100 gulden, toen door eene toezegging van 500 rijksdaalders als erfenis de Broederschap gunstig wilde stemmen. Er is hier zeer veel vreemd en duister, wie geeft licht?

's Hage. B. Tideman Jz.

D. v. Sonneveld, Vlaemse basuyne 1658. — Dit boekske, met den bijtitel „ofte trompet tot inwijinge v. d. n. karcke op het Sas v. G. enz. 20 Jan. 1658" wordt vermeld in „Toevoegsel tot de bibliografie der ned. plaatsnamen" enz. van Mr. J. T. Bodel Nyenhuis. 2e Nalez. blz. 98. — Waar schuilt dit boekske thans? Te Leiden, Utrecht en in Den Haag is het niet. Mededeeling verplicht zeer

Den Haag. FRED. CALAND.

Spotdichten op de benoeming van J. Ph. Bachiene tot Hoogleeraar te Utrecht, 1788. — Jano Philippo Bachiene palladi ultrajectinae nuper obtruso ad theologiam catecheticam et practicam docendam.

Quid mihi fama refert? Fieri quae posse negassem
Nunc oculis video, JANE PHILIPPE, meis!
Ohe jam satis est, meritus reverentia nullis
Constat, & inscitiam concomitatur honos!
Dicamus bona verba decet, res ipsa meretur,
Vincula oris solvas, Delie Phoebe, precor.
Is, qui feminei plausu gaudêre theatri
Atque inter vetulas regna tenere solet,
Qui veterum numquam dapibus se pavit opimis,
Quem latet egregiis semita trita viris,
Mascula cui pietas, cui docte copia fundi,
Vera vel eloquii suada diserta deëst,
Quem sibi de teneris probitas sacravit anilis,
Quem stultae poliit relligionis amor,
Vana superstitio veterum cui pectus adurit
Atque orthodoxae bella statuta scholae,
Quod deficit studiis tumido pensare boatu
Qui solet, & vulgi nititur esse stupor,
Js tua, Trajectum, cathedrae sublimia scandet,
Doctorumque chori pars erit ille tui.
Eheu! quam pingui macer est is taurus in arvo,
Semper in immundo currere fuetus agro!
Lugete, o veneres, demissis crinibus omnes!
Concidit antiquae pristina fama scholae!
Trajectina dolet Pallas spernitque levamen,
Cimmeria studiis nocte minante suis,

Qualis erat quondam, cum Musas pelleret atra
  Barbaries proavos sub ditione tonens,
Cui se jungebat comitem ignorantia caeca,
  Et schola barbati litigiosa sophi.
At sic fata jubent! tenebris jam cuncta parantur,
  Jam lolium effetam dedecorabit humum;
Jamque superstititio sucato obducta veneno
  Ingruet & quidvis sub juga dura trahet!
Macte tua virtute ergò, & Cathecheseos artes
  Nodosis nugis volve, BACHIENE, tuas,
Praxeos his jungas aenigmata millia stultae,
  Quae tibi decrepitus, potave finget anus.
Hic labor, hoc studium tibi nunc incumbit, inepte,
  Haec nunc est operae summa, Philippe, tuae,
Hanc si praestiteris, tibi cinget tempora lauru
  Ipsa superstitio, soedra ministra doli.

Aan JAN PHILIP BACHIENE by deszelfs beroeping als Hoogleeraar in de Katechetische en Praticale Godgeleerdheid te UTRECHT.

Wel Bachiene,
Welke mine,
Maakt gy thans als Professoor?
Zyt gy nog die zelfde stomme,
En die domme,
Als voorheen in 't Tempelchoor?
Fyne frasjes,
Wisjewasjes.
Is het al, wat gy ooit kost,
Zeg my, wat den weg u baande,
ô verwaande,
Tot dien gloriryken post.
Liefdekusjes
Aan de zusjes
Duizende gemoedsbezwaren
op te klaaren
Van een oude fyne sloof;
Steeds te preeken
Aan uw leeken

God als een ontmenscht Tiran;
Heidenen, wier deugd wy roemen,
Te verdoemen;
Steeds te dondren met den Ban;
Dit befaamde,
Onbeschaamde,
Uwen naam by't fyn geslacht;
Weetniet, Zot, Oranjekraayer,
Regtverdraayer,
Dit heeft u tot d'eer gebragt.
Hoor eens hier, verwaande rekel,
Lees de fabel van den krekel,
Maar verstaet gy wel Latyn?
Hier uyt zult gy zeker leeren
Uwen hoogmoed te verneeren;
Hoorje dik Beotisch Zwyn.

De Abdij en de armen van Egmond. — Pieter Klaesz. Koster, schoolmeester te Egmond-binnen en aldaar den 17 Juli 1732 op 60-jarigen leeftijd gestorven, liet 8 door hem geschreven boeken met aanteekeningen na, waarvan een meer in het bijzonder de Egmonden betrof. Ten blijke hoe vanwege de rijke abdij aan den nood der armen werd tegemoet gekomen, deelt hij daarin de volgende verklaringen mede, den 15 Augustus 1583 gedaan voor schout en schepenen van Egmond-binnen.

„Door Jan Jansz., schout van Backum, oud omtrent 70 jaren, en Aelbert Jansz., oud omtrent 56 jaren, beide buurluyden tot Egmond;

„Jan Jansz., die hadde chirurgijn en ook meyer geweest van 't klooster te Egmond den tijd van omtrent 46 jaren. Zij verklaerden dan bij eede, dat er binnen den dorpe van Egmond-binnen, in de Heerenstraat, altoos gestaen heeft een gasthuis, opgegeeveld voor en agter met een geevel, opstaende een ijzeren kruis, en doorgeschooten met een dubbele schoorsteen; waer inne gewoond hebben tot den aanvang van deze troebles, zo agter in 't voors. huis als voor, d' eene tijd meerder als op d' ander tijd, zekere schaemele luiden, hebbende haere alimentatie altoos uit de Abdije voors. en dat tot dezen troeble toe; insgelijks verklaerden zij, dat zo lang als er gedenken mogt, den Abt of den

conventualen van dien altijd jaerlijks uitgereikt en gedistribueert hebben zekere wolle laekenen, tot deksel en behoef van de schaemele naekte arme luiden, wonende zo 't Egmond op Zee als 't Egmond-binnen, mitsgaders jaerlijks zekere turf, hout, schoenen en anders; al tot hulp en vertroostinge als voren.

„Aecht Aelberts dogter, nu huisvrouw van Klaes Klaesz., gewezen kastelein te Petten, oud omtrent 67 jaren, verklaerd, dat haer eerste man Kornelis Olifse, in zijn leven schoenmaker te Egmond en voor de abdije, geleden omtrent twintig jaren, door bevel en last van den Abt, alle jaeren aen den armen van Egmond wel distribueerde wel omtrent anderhalf hondert paer schoenen, bij haer deposants man gemaekt, alle jaren; en datter ten zelven tijde, deur commissie en last als voren, ook jaerlijks wierden uitgedeeld tegen den aenstaende winter aen de voors. armen zo wolle als linne lakenen, en datter bij den voors. Abt gecommitteert wierden zekere getrouwe buuren van Egmond, dien hij deede geven of gaf zekere stukken gouds en zilvers, begeerende, dat die zouden vernemen waer regte armen mogten wezen en, dat vernomen hebbende, dan die menschen met die penningen na haer behoefte te helpen; tot welke zaeke zij zelfs wel gebruikt was door den Abt.

„Verder verklaerde zij, dat wel eer een goed man te Egmond, Klaes Ysbrantse genaemt, een groote schuur hadde, daer den Abt alle jaren in deede brengen, tegen den aenstaende winter, wel vier of vijf hondert manden turf; welke turf Klaes Ysbrantse dan swinters uitdeelde aen der armen, na elx nootdruftigheid en groote zijner familie.

„Haer jegenwoordige man Klaes Klaesz., oud omtrent 52 jaren, verklaerde, dat hij voor de troeble schoenmaker geweest is van de voors. Abdije, en datter bij zijn tijden alle jaren werden omgedeeld, deur bevel van den Abt van Egmond, aen de arme luiden van Egmond wel anderhalf hondert paer schoenen, bij hem deposant gemaeckt; verklaerd daer boven, dat hij deposant tegen Niclaes de Nova Terra, biscop van Haerlem en Abt van Egmond wesende, ende zijnen kelder of keller woorden gehad heeft van dezen gasthuislanden ende thienden, en dat de renten van dien behoorden te komen tot onderhoudinge van de schamele gemeente of luiden van Egmond; waer op de biscop en de keller of kelder voors. geantwoord hebben: „zwijgt daer of stil, want wij

geven in de plaetse van de renten, komende van de gasthuislanden en thienden, wel vier mael meer aen uwen armen".

„Verder verklaerd hij en de voors. Aelbert Jansz, schoolmeester tot Egmond, dat na 't overlijden van Abt Willem tot Egmond gekomen zijn zekere commissarissen bij den Hove van Holland geordineert, om te visiteren de secreeten van de Abdije voors., dat dezelve commissarissen onder anderen in die Abdije vonden zeker vaetje met geld, waer op geschreven stond in een briefje, daerop vast gemaekt, „hoc est pe".

„En dit heeft Aecht Aelberts met er merk en de andere met er namen onderteikend, den 22e October 1583".

C. W. B.

Zoek geraakte acta van classes der N. H. Kerk. — In verscheiden archieven van classes der Ned. Hervormde kerk ontbreken acta — ook uit later tijd — maar vooral uit het laatste gedeelte der 16de en het eerste twintigtal jaren der 17de eeuw. Het is zeer wel mogelijk dat deze ontbrekende bescheiden nog ergens te vinden zijn. Sommige bevinden zich inderdaad elders. Zoo berust het oud-archief der classis Nijmegen sinds eenige jaren te Arnhem, in bruikleen afgestaan aan het rijk en is het classicaal oud-archief van 's Gravenhage afgestaan eveneens in bruikleen aan de Synode der Ned. Herv. kerk. Maar van onderscheiden oud-archieven is dit onbekend. Waarlijk doen zich hier somtijds raadselen voor. In het archief der classis Gouda waren de acta van 1613 ten jare 1856 nog aanwezig, maar daarna zijn deze *spoorloos* verdwenen. Dergelijke betreurenswaardige verliezen behooren niet tot de zeldzaamheden.

Er bestaat reden tot de onderstelling dat een en ander van het zoekgeraakte in gemeentelijke archieven of bij particulieren is terechtgekomen. In dat geval zou men mij een dienst bewijzen door mededeeling daarvan. Inzonderheid zou het mij zeer welkom zijn, indien het hieronder genoemde nog aan het licht kon komen:

Acta van de classis Zaltbommel vóór 19 September 1615.
„ „ „ „ Harderwijk vóór 15 November 1592.
„ „ „ „ Leiden vóór Augustus 1618.
„ „ „ „ Gouda vóór 1617.
„ „ „ „ Alkmaar vóór 1610.

Acta van de classis Hoorn vóór 1620, (in het archief dezer classis bevinden zich geen acta van ouder datum dan die der prov. of class. synode van 1706. Zou het mogelijk zijn dat van de bedoelde niet meer in het class. archief berustende acta zich een of ander bevindt in de stedelijke archieven van Hoorn, Enkhuizen, Edam, Alkmaar, Haarlem of Amsterdam? Of zouden deze alle bij den brand die in de vorige eeuw tot tweemaal toe Hoorn's groote kerk in de asch legde, zijn vernield?

" " " " Edam vóór 1620;

" " " " Middelburg vóór 1602;

" " " " Goes van 1591 tot 1620;

" " " " Wijk vóór 1618;

" " " " Leeuwarden vóór 1620 (de oudste acta in het archief dezer classis vangen aan in 1640);

" " " " Sneek vóór 1583;

" " " " Bolsward en Workum vóór 30 Mei 1600;

" " " " Zwolle vóór 1620 (het archief dezer classis bezit geen ouder acta dan van 1653);

" " " " Kampen vóór 18 September 1618;

" " " " Groningen vóór 1597, class. Westerkwartier vóór 1621;

" " " " Winschoten vóór 1620;

" " " " Middelstum vóór 1595;

" " " " Loppersum vóór 1602;

" " verschillende Noord-Brabantsche classes vóór 1620; (het archief der classis Breda bevat acta aanvangende in 1616, die bij de classis Heusden berustten in 1586).

Mogelijk berusten ook acta van hierboven niet genoemde classes elders. Voor opgave houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

Kethel en Spaland. Dr. J. P. de Bie.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

EEN ONBEKENDE NAVOLGING VAN GOETHE'S WERTHER.

Behalve de navolgingen van Goethe's *Das Leiden des jungen Werthers*, door Appell in zijn boek: Werther und seine Zeit en in Goedeke's Literaturgeschichte vermeld, vindt men nog een gansche reeks andere, die voorzoover ons bekend is, nergens zijn besproken.

Daaronder is er een: Die Leiden des Alten Görge, ein grässliches Minnelied in Zehn Vorträgen o. O. 1777 in meer dan een opzicht belangwekkend.

Eerstens is dit geschrift betrekkelijk vroeg, slechts drie jaar na de verschijning van den „Werther", uitgegeven, en ten tweede is het het eenig bekende voorbeeld van eene navolging in gebonden maat. Maar dit daargelaten, zou de toon, die in dit boekje spreekt, dit stempelen tot een der merkwaardigste voortbrengselen van onze geheele literatuur.

Op de titel-keerzij bevinden zich de volgende woorden uit Terentius' Eunuchus:

„Dies, noctesque ames: me desideres:
„Me somnies: me expectes: de me cogites:
„Me operes: me te oblectes: mecum tota sis.
„Meus fac sis postremo animus, quanto ego sum tuus".

In de voorrede beantwoordt de ongenoemde auteur de vraag: wat een minnelied „wiederum für ein Insekt des Witzes sey?" Er verwijst naar Bodmers uitgave der Minnezangers en voegt daarbij: „In onze duitsche taal werd bijna vijfhonderd jaar ge- „leden liefde *Minne* genoemd. Alleen de Hollanders bezitten dit „woord nog in hunne taal; en gebruiken zij daarnaast voor ons „tegenwoordig woord *Liebe* het woord *Liefde*, dan heeft dit laatste „een zachter, edeler beteekenis. Romein, Franschman, Italiaan „en Spanjaard, ja zelfs de Engelschman weten evenmin als wij „iets van dit onderscheid. Zij vinden dit romanesk, en, naar „mijne meening, hebben zij gelijk. Want zij redeneeren aldus: de „Liefde is òf dierlijk òf zedelijk; de eerste soort kon zoo ge- „noemd blijven of *Minne* heeten; de andere heette men eenvoudig

„weg *vriendschap*. Slechts in het geval van is het woord „*Liebe* en *lieben*, zonder eenige veronderstelde neiging van beide „geslachten tot elkaar in zedelijken zin op te vatten".

Het begin van het „grässliche Minnelied" zelf luidt als volgt:

Die ihr dem Neuen günstig seyd,
Was Neues? pflegt zu fragen!
Ich komm', euch eine Neuigheit
Des Neuesten zu sagen:
Wie schreckenvoll ein Alter starb,
Der um ein Mädchen fruchtlos warb.

In een Hoogduitsch dorpje „mit einem Namen" werd de held van het lied, George Sauerbier, geboren.

Sein Vater blies den Dudelsack,
War Hirt in der Gemeine,
Ein Arzt von Einsicht und Geschmack:
Er schnitt vortrefflich Schweine.

„Görge" zelf maakt snelle vorderingen in het lezen, — en zijn vader koopt voor hem een handjevol boeken. Als opgeschoten jongeling raakt hij verliefd op buurmans dochter Liese. Het meisje wordt evenwel door de landsvrouw gedwongen, bij haar op het slot te dienen en Görge gaat uit wanhoop in militairen dienst. Als proeve worde hier eene beschrijving ingevoegd van Liese's beeld, zooals Görge, in zijn verlangen naar haar, dat zich voorstelt:

Ihr apfelrundes Angesicht
Glänzt heller als Krystallen,
Wenn auch die Haare, wie man spricht,
Hald gar zu flachsigt fallen,
Die Augen blinken ihr im Kopf
Wie ein messigner Hosenknopf

Es übertrifft der Augen Blau
Das Blau an Heidelbeeren;
Ein Andrer nenn' es Katzengrau
Ich will es ihm nicht wehren,
O möchte sie schön mir allein
Und jedem Andern hässlich seyn!

Görge wordt daarna met zijn regiment naar Amerika gezonden (het tooneel der handeling schijnt Hessen te zijn), deserteert vandaar en komt na meer dan dertigjarige afwezigheid in zijn dorp terug, alwaar hij zijne ouders nog in leven vindt. Een zijner eerste vragen geldt Liese, die ondertusschen getrouwd is en daarom verzoekt hij hare moeder te willen bewerken dat hij

haar kan bezoeken. Daar Liese's man op reis is, gaat haar moeder naar haar toe; Görge volgt haar en verbergt zich in haar huis, vanwaar hij haar uit de verte gadeslaat. In 't eerst erkent hij haar niet:

> Das mottenfrässige Gesicht
> Ist wohl nicht meine Liese!

Ook zij is niet opgetogen van het wederzien; tot haar moeder zegt zij:

> ist euch das Gehirn verrückt?
> — — — — — — —
> In meinem Abseyn führt ihr hier
> Den alten Rottenfänger
> In meine Kammer frey zu mir?

Maar de oude liefde ontwaakt spoedig en Liese geeft Görge een kus. Hij is met de ontvangst nochtans niet geheel tevreden en gaat spijtig heen. Daarna schrijft hij haar om hem een kousenband te zenden, wat zij doet zonder te gissen wat hij daarmee voor heeft. Gorge neemt zich voor in den dood te gaan, maar eet vooraf nog een heelen kalfslever op. Terwijl de anderen ter ruste zijn, schrijft hij aan Liese een afscheidsbrief, waarin hij haar verzoekt, hem op haar erf te laten begraven. Daarna leest hij „das Gespräch im Reiche der Todten" en begeeft zich nu naar den zolder. Dáár neemt hij afscheid van de gansche streek en verwenscht zijn noodlot, dat hem niet eer den dood had doen vinden.

> Ich henkte mich selbst nimmermehr,
> Wär' ich schon aufgehangen!

en voegt erbij:

> Mein Nachruhm wird nach allem Schein
> Ohn dem nicht sehr erbaulich seyn.

Nu kust hij Liese's kouseband, en om zich moed in te spreken steekt hij een pijp op. Al rookende zijn zijne gedachten op zelfmoord aan den haal gegaan; hij legt zich neer en valt in slaap. Zijne moeder geeft ondertusschen den brief aan Liese, en wekt hem dan, maar brengt tevens den barbier mede, die verkondigt dat Görge „die Linie passiert habe" (d. i. gek is geworden).

Het boek bevat een grove houtsnede, waarop de held is voorgesteld met den kouseband in de rechterhand, met de linker tastende naar een afhangenden strik. De linkervoet staat op een laag hakblok; zijn hond staat tegen hem aangeleund met de voorpooten; aan de andere kant ziet men een poes.

De toespelingen op Werther liggen voor de hand: daargelaten de titel en de geheele loop der vertelling, spreken daarvoor nog een menigte details. Werther's dweepen met Homerus en Ossian wordt door de vermelding van de leeswoede van den plompen boerenknaap belachelijk gemaakt. Evenals Albert is ook Liese's man bij het bezoek, dat aan de catastrophe voorafgaat, op reis. Ligt niet eveneens in den kus, dien Görge ontvangt, eene, zij het ook verwijderde toespeling op de omarmingsscene bij Werther? Voor de rose-sjerp van Lotte is in grover toonschakeering Lieses kouseband in de plaats getreden. Gelijk Görge voor den beslissenden stap nog eens duchtig zich te goed doet, bestelt ook Werther brood en wijn bij zich op de kamer. Zoo verzoekt ook Werther aan Lotte voor zijne begrafenis te zorgen en vindt men na zijn dood Emilia Galotti op zijn schrijftafel opgeslagen. Ten slotte is aan beide geschriften de opmerking omtrent den ziekelijken geestetoestand van den held gemeen.

Vrij naar *P. Seliger* in Zeitschr. f. Bücherfreunde Bd. V, 421 vv.

Friesche volksvertellingen. — 1. *De Bijziende Maagd.* Men ging „uit vrijen" op Zondagavond, eens om de 14 dagen of om de 3 weken. Zij, die het jawoord hadden, kwamen ook wel op Zaterdagavond bij de uitverkorene; vandaar dat men zeide: „Zaterdagavond-loopers Binnekoopers!"

Een meisje, erg bijziend, maar hunkerend naar een vrijer, en er een op zekeren Zondagavond verbeidend, was van zins den jonkman een goeden indruk te geven aangaande de sterkte van haar gezicht. Zij was met moeder overeengekomen dat deze eene fijne naald over de halve breedte der tafel zou leggen, en dat zij in tegenwoordigheid van den beminde moeder daarop opmerkzaam zou maken.

Deze zat dan in beider gezelschap, en nu waarschuwde het meisje dat eene fijne naald bij de boter op de tafel lag, en wees die met den vinger duidelijk aan. Moeder nam de naald weg. De jonkman was blijde verrast: „Dit meisje zou slechte oogen hebben?" Integendeel zij zag zeer scherp!

Doch een oogenblikje later bedierf zij zelve haar goede kans. Niet wetende dat moeder onwillekeurig het pondje boter had verplaatst, en dit haar kort aan den elleboog stond, meende zij dat de kat op tafel was gesprongen, en met een: „Kiskat! foei!" sloeg zij tegen het schaaltje, dat dit over den grond stoof.

Daarmede was hare kans verkeken.

2. *Het Meisje en hare drie Vrijers.* Er was in de veenstreken een meisje, op wie wel drie vrijers allen even verliefd waren. Doch het getal was haar twee te groot, en toch kon zij niet besluiten één van driën de voorkeur te geven. Wijselijk raadpleegde zij vader, en deze gaf haar dezen raad:

In de venen is het bakken van pannekoeken eene zaak van gewicht, en hem, vader, leek heel goed dat zij eens ging examineeren wie van drieën het beste pannekoek zou kunnen bakken. Ik mag onder de bedrijven door herinneren dat men toentertijd geene kachels had, maar haardvuren. — Voorts stelde de vader voor dat zij de drie jonkmannen op een dag zou noodigen opdat alle drie, de een na den ander, hunne bekwaamheid in gemelde zaak zouden kunnen toonen. Opdat alle ding ordelijk zou geschieden, wenschte de vader wel niet in het vertrek, maar in de nabijheid daarvan te blijven.

Nummer Eén zit te bakken. En als de koek moet worden omgelegd, legt hij het platte en breede mes daaronder, en wipt de koek in den schoorsteen op juist tot den bovensten rand van de hoogst liggende steenen. Toch viel het gebak zoo juist (en omgeslagen natuurlijk) in de pan, dat geen „valsche vouw" in het gebak was, en kleur en geur voortreffelijk waren.

Nummer Twee overtrof evenwel Nummer Een. Deze wipte zijn pannekoek buiten den schoorsteen, en fluks met een schoon wit etensbord naar buiten geloopen, ving („heinde" zeggen wij,) hij de koek onverbeterlijk in dat bord. En ook zijn gebak was al evenzeer naar wensch uitgevallen.

Maar nu onze derde man!

Deze, flegmatiek en zoo koel overleggend, nam zijn slap pijpje uit den mond en lei het op de haardplaat, en nam dan zijn nieuwen zakdoek over de knieën, terwijl hij zijn stoel naar het vuur schoof. En doodleuk bakte hij met opmerkzaamheid en ook al weer onberispelijk, doch zonder kunstenarij.

Daar kwam de vader binnen en vraagde zijne dochter of zij nu hare keus kon bepalen.

Ze moet ten naastenbij hebben geantwoord: Ja, *heit!* (= vader). Die daar en die daar bakken wel heerlijk, maar — kort af! — ze hebben me te veel kwinkslagen. Ik hecht aan oude zede: *Bezint eer ge begint!* en *Zachtjes aan dan breekt de lijn niet!* En ze lei beslag op Nummer Drie.

GESCHIEDENIS.

CONTRACT VAN CORRESPONDENTIE

AANGEGAAN DOOR DE HH. VAN DE REGEERING DER STAD GOES 1720.

Hebben de HH. Dr. R. Broersma en Mr. R. Fruin in de „Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap te Utrecht", dl. XXIII, blz. 266 en vv. een Contract van Correspondentie medegedeeld betreffende de stad Goes, van het jaar 1722, dat blijkbaar aan de opmerkzaamheid van den Hr. de Witte van Citters ontsnapt was, wij zijn thans in de gelegenheid gesteld een ouder contract betreffende Goes bekend te maken, gevonden in de nalatenschap van Zijwert van der Bilt (zie bovenaangehaald artikel, blz. 270) en welwillend ter uitgave afgestaan door zijn kleinzoon, de Hr. C. L. van der Bilt te 's Gravenhage. Het is een origineel, prijkende met al de handteekeningen der belanghebbende regenten, zijnde deze op 7 na dezelfden, die het accoord van 1722 zouden onderschrijven. RED.

Accoord van vrindschap, correspondentie en maintinue, mitsgaders order en reglement op de begevinge der ampten, aangegaan en gemaakt door de Heeren van de Regeringe der stad Goes, dezen onderteikend hebbende.

Nadien tot de welgesteldheid van eene stedelijke regering, mitsgaders de eindragtige en gedesinteresseerde betragting en verzorging van het welvaren der ingezetenen in het algemeen, niets noodwendiger is, als eene goede harmonie en vertrouwde eenigheid onder de leden, dezelve composerende, ende dat tot verbrekinge vandien meerendeels aanleiding hebben gegeven de jaarlijkse verandering der Magistrature binnen deze stad, als mede de begevingen van de openvallende Rentampten en andere profitabile bedieningen, mitsgaders dat Borgmrs en Schepenen, hare serieuse deliberatien hebbende laten gaan tot wegneming

van de voornoemde verwisselinge en onzekerheid, op het exempel van de andere steden binnen deze provincie, ende het goed effect van dien, zijn te rade geworden van nieuws op te rigten eene Algemeene Vroedschap ofte Raad van 21 persoonen, welke hare functie blijven behouden haar leven lang gedurende, gelijk dan ook in gevolge van het Reglement van de Heeren Staten van Zeeland geobtineerd op den 8 Junij laastleden is gedaan ende volbragt; dat mede immediatelijk daarna, tot voorcominge van alle verwijderingen, jalousien ende dissidentien, onder de gezamentlijke leden zijn voortgebragt verscheide voorslagen, concepten en formulieren van articulen en poincten ten voors. einde tenderende, dog egter tot nog toe daar inne niets zekers is connen werden geconcludeerd ende vastgesteld, door de differente sentimenten van verscheide leden; zoo is 't, dat de ondergeschr., alle medeleden van het Collegie van Rade dezer stad, ende uitmakende de meerderheid van dien, oordeelende in het bevorderen en volvoeren, van zoo goeden en heilzamen oogmerk, door de onwilligheid van de minderheid, niet te mogen werden tegengehouden maar daar in, na haar vermogen, te moeten voortvaren, zonder eenige praejudicie van stads geregtigheden ofte order van regeering, hebben goedgevonden met den anderen aantegaan de navolgende poincten.

1.

Dat tussen de ondergenoemde Heeren en die namaals zig bij dezelve zullen comen te voegen, zal wezen ende werden onderhouden eene opregte en ongeveinsde vrindscap, uit cragt van welke dezelve bij dezen verclaren, alle zaken het stuk vande politique Regering betreffende, zoo Stedelijke als Provinciale, te zullen behandelen en helpen dirigeren met onderlinge communicatie en overlegginge, mitsgaders elkander en ieder vandien getrouwelijk en standvastelijk maintineren in hare respective bedieningen en waardigheden, zoo die jegenwoordig door haar werden bekleed, als die naderhand nog mogten werden verkregen, als mede in de jaarlijkse aancomsten derzelver in hare Borgermrs, pensionaris en schepensampten, ieder op zijne tourbeurte, zonder iemand daar in te benadeelen ofte te preteriëren.

2.

Dat alle openvallende schepens en Raadsplaatsen ende die van de subalterne Collegien, mitsgaders alle andere mindere

ampten en bedieningen, die niet gewoon zijn door de leden van de Regering bediend of waargenomen te werden, zullen vervuld en daar toe moeten werden aangesteld, zoodanige persoonen als daar toe met de meerderheid van stemmen dezer vrindschap zullen worden gedesigneerd, zoo als hier onder in het 5de articul nader zal worden verclaard.

3.

De openvallende Borgmrs plaetsen zullen mede worden vervuld door persoonen, vercooren bij meerderheid van stemmen dezer vrindschap, als in het voorgaande artic., dog met die bepalinge, dat de te verkiezen persoon zal moeten zijn een lid van dezelve vrindschap.

4.

Alle andere ampten en bedieningen, staande ter absolute begeving van deze Regering, ofte derzelver voorstelling aan de Heeren Staten of Gecommitteerde Raden dezer Provincie, zoo wel die buiten als binnen deze stad of provincie moeten werden bekleed of waargenomen, uitgezonderd de Staten Rentampten, in het 6de articul hier na volgende, zullen insgelijks werden vergeven en toegevoegd aan leden van deze vrindschap, te verkiezen bij meerderheid van stemmen van dezelve, in voegen als in de twee voorgaande articulen is bepaald, onder die conditie, dat iemand werdende begunstigd met een buijten-ampt, als dan zal moeten desisteren van alle andere ampten, 't zij stedelijke, 't zij provinciale, die bij hem mogten worden bekleed, uitgezonderd alleenlijk zijn Raadsampt, waar in denzelven zal blijven continueren met vol effect, ende gehouden wezen aande onderhoudinge dezer als te voren.

5.

Ende alzoo de vergevinge vande ampten, in de 3 voorgaande articulen vervat, moet werden gedaan na de meerderheid van stemmen dezer vrindschap, zal den presiderenden Heer, een der voornoemde ampten moetende vergeven werden, om dezelve meerderheid te weten, alle de leden, goed tijds voor de bijeenkoomste van den vollen Raad, bij den anderen roepen, het vacerende ampt in propositie brengen, de stemmen daar over opnemen, ende concluderen in gevolge van de meerderheid, zullende de

minderheid ofte de leden vande meerderheid discreperende, in de peremptoire actie van verkiezinge in den Raad, zig bij de voors. meerderheid moeten voegen, zonder dat iemand derzelve zijne vote ofte stemme zal mogen geven aan iemand anders, als die geen, op wien de meerderheid van stemmen dezer vrindschap, in voegen als voren, is gevallen: werdende bij nalatigheid van het beleggen der voors. conferentie door den Heer President, daartoe gequalificeerd den in rang volgenden Heer, en zoo vervolgens; zullende mede ieder lid, bij ziekte, absentie of ongelegentheid, vermogen zijne stem bij biljet inte brengen.

6.

De 12 volgende Staten-Rentampten, te weten, de 5 Rentampten van de ordinaire en extraordinaire schattingen op de landen, het Rentampt van de geestelijke goederen, de twee Rentampten van de gemeene middelen, de twee Rentampten vanden CC^{sten} Penn. op de thienden etc, alle over dit eiland, mitsgaders de twee Rentampten van de schattingen op de landen in het Quartier van Axelen, zullen alle vergeven werden als volgd, namelijk, dat telkens, een derzelve vacerende, het zelve zal moeten aangeboden en met'er daad toegevoegd werden den eersten in rang zijnden Heer dezer vrindschap, ten ware denzelven bekleede een ampt buijten deze stad, onder die restrictie nogtans, dat denzelven, bezittende eenig staats of stedelijk Rentampt, zal moeten desisteren van dezelve, ende die laten ter dispositie van deze vrindschap, blijvende den aannemer van een afgestaan Rentampt gehouden aan het contract van administratie, 't geen bij zijn predecesseur zoude mogen zijn gemaakt, dog bij weijgering zal het voorn. ampt werden geoffereerd aan den volgenden Raad, onder bepalinge en afstand als voren en zoo vervolgens tot den laatsten toe, in dier voegen, dat nooijt twee der twaalf voorn. Rentampten tegelijk door een persoon zullen mogen werden bekleed, ofte de voordeelen daarvan genoten. Ende indien niemand der leden van deze vrindschap het vacerende ampt begeerde aan te nemen, zal de begevinge daar van werden gedaan door meerderheid van stemmen, als in het voorgaande articul is gezegd.

7.

En dewijl de ware intentie van de ondergeschr. nergens anders toe strekt, als in de voorreden dezer staat uitgedrukt, zoo ver-

claren dezelve aan de andere leden van de Regeringe in het algemeen, en aan ieder van dezelve in het bijzonder, ten vollen te laten en open te stellen de vrijheid, om mede dit accoord aan te nemen, en in dezelve sentimenten van harmonie en eenigheid deel te hebben, zullend dezelve met de onderteikeninge dezer als medeleden werden aangenomen en erkend; mits nogtans dat dezelve, naderhand bijcomende, altoos in rang (zooveel dit accoord aangaat) zullen gehouden werden te volgen agter de leden, dezen op dato als hier onder onderteikend hebbende.

8.

Indien eenige duisterheid over het regt verstand der vorenstaande articulen zig opdede, zal dezelve werden gedecideerd bij meerderheid van stemmen van de als dan onderteikend hebbende leden ende bij gelijkheid ofte stootinge van dezelve, door het lot, zoo in het uitleggen van eenige duisterheid, als mede in verkiezinge van persoonen, waar na ieder bij dezen aanneemd, zig zonder eenig tegenzeggen te zullen gedragen.

9.

Ende zal van dezen aan ieder lid van deze vrindschap een gelijkluidend afschrift, origenelijk door alle geteikend, werden gegeven om bij denzelve in een gezegeld papier te werden bewaard, ende na zijn overlyden aan den presiderenden Heer gerestitueerd.

In kennisse der waarheid en tot het geven van alle meest kragtige bondigheid en vertrouwen, hebben wij onders. het vorenstaand accoord, en alle de articulen daarin vervat, met onze gewoone handteikens bevestigd, belovende op de solemneelste wijze, en den eed bij ons als regenten gedaan, hetzelve heiliglijk en onverbreeklijk, een ieder jegens den anderen te zullen houden, en agtervolgen, mitgaders den inhoud van dien te secreteren nogte aan niemand te openbaren, directelijk nogte indirectelijk. Actum Goes den 7 Augstus 1720.

Joh. Westerwijck.	Nicolaes Sommerzee.
Adolf Westerwijck.	Cornelis van Sunder.
Adrn. Eversdijck.	
Christoffel Annart.	Ph. Ysebree.
G. J. Febree.	P. J. Gobius.
Matth. Eversdijck.	V. Jammen.

Servijsmeester. — Welke soort van werkzaamheden omvatte de betrekking van „servijsmeester", eertijds, voornamelijk in Gelderland, door verschillende personen bekleed? En door wien werden zij tot deze waardigheid benoemd?

's-Hertogenbosch. J. WILLINCK.

EEN PLAKKAAT VAN 1590,

BETREFFENDE UITGEWEKEN ANTWERPENAARS.

Met veel belangstelling heb ik kennis genomen van het door de redactie van dit tijdschrift op bladz. 463 en vgg. van dezen jaargang meegedeelde Duitsche plakkaat, waarin een aantal namen worden opgesomd van inwoners van Antwerpen, die het land van Brabant hebben verlaten, en aldus het deel niet hebben kunnen betalen waarvoor zij in de leening van 300.000 gulden, welke de stad geoorloofd was te heffen om de onkosten, door het beleg van 1585 veroorzaakt, te dekken, waren aangeslagen. Gaarne had ik het vermoeden door de redactie geopperd, als zou de Nederlandsche tekst van dit plakkaat in het Antwerpsche stadsarchief kunnen berusten, bevestigend beantwoord. Doch volgens de inlichtingen, mij door de beambten van dit archief verstrekt, heeft men daar geen kennis van dergelijk stuk.

Veronderstellende dat die tekst misschien wel van de persen van Plantin afkomstig zou kunnen zijn, zette ik mijn opzoekingen in het Museum, dat den naam van den beroemden drukker draagt, voort, onderzocht ik de verzameling van de ordonnantiën en plakkaten die door hem gedrukt werden en zich in dit museum, het stedelijk archief en de stadsbibliotheek bevinden, zonder nochtans mijn moeite met eenigen uitslag bekroond te zien.

Die opzoekingen deden mij echter een ander plakkaat ontdekken, dat aan de redactie van „de Navorscher" onbekend schijnt te zijn en waarvan evenwel in de catalogi van openbare pamflettenverzamelingen melding wordt gemaakt. Het is gedagteekend van den 16en November 1590 en staat in nauw verband tot het plakkaat van 1586, dat door „de Navorscher" onder onze aandacht werd gebracht. Een oppervlakkige vergelijking kan reeds de groote overeenkomst tusschen de beide geschriften aantoonen.

In het Duitsche plakkaat is er spraak van een leening van

300.000, gulden door de stad Antwerpen uitgeschreven, en die moet opgebracht worden door de inwoners van deze stad, al of niet aanwezig, en onverschillig tot welken stand en tot welke nationaliteit zij behooren. De deurwaarder, Jeronimus Sittardt, sommeert nu al de personen, waarvan de namen volgen, en die het land hebben verlaten om het door hem verschuldigde bedrag te komen betalen in handen van den superintendent Elias de Bie. Aan degenen die zich „uber disser siiten dess Möerss vnnd Geburge" bevinden, wordt zes weken tijd, aan hen die „sich haltten uber das Meer und Geburg" drie maanden tijd verleend om hun schuld te komen voldoen. Deze sommatie geschiedde „auff den anderen dag des Monnats Augustii indem obgedachten Jar", den 2den Augustus 1586 dus.

Aan deze sommatie nu schijnen velen geen gehoor te hebben gegeven, want in het plakkaat dat wij verder meedeelen, eveneens door Jeronimus Sittart onderteekend, wordt in herinnering gebracht hoe hij op bewusten datum „diversche persoonen" heeft gesommeerd hun deel in de algemeene leening te komen betalen. Doch het grootste getal is in gebreke gebleven daaraan te voldoen, en daarenboven zijn er nog anderen die de vijfde, de tiende en de honderdste penning niet hebben betaald. Daarom sommeert hij hen ten tweeden male om hun schuld in handen van denzelfden Elias de Bie te komen delgen, aangezien hij anders zal verplicht zijn tot verkooping van hun goed en have over te gaan.

Het aantal namen dat in het eerste plakkaat 215 („de Navorscher" berekent verkeerdelijk 217) bedraagt, is in het andere tot 377 aangegroeid, een vermeerdering die haar oorzaak vindt in de omstandigheid dat er in 1586 alleen sprake was van de leening van 300.000 gulden, terwijl in 1590 ook degenen worden opgenoemd die in het betalen van de andere belastingen ten achter zijn gebleven.

Het laatste plakkaat een enkel blad in fol., nu luidt als volg:

Men laet eenen yeghelijcken weten van weghen ons Ghenaedighs Heeren des Conincks, als Hertoghe van Brabant, hoe dat ich Jeronymus van Sittart, Deurweerder vande selve sijner Maiesteyts Rade geordonneert in Brabant, ten versuecke van mijne berweerdige Heeren, Borgermeesteren, Schepenen, ende Raedt descr stadt van Antwerpen, wt cracht ende naer vermoghen vanden openen brieven van octroye ende executorien by sijne

Maiesteyt den selven Heeren, Wethouderen verleent, by openbaeren edicte ende publicatie van op den tweeden Augusti 1586. ter behoorlijcker plaetsen binnen der voorsz. stadt, hebbe ghesommeert diversche persoonen, die in gebreke waeren op te brenghen ende te voldoen henne quoten daer op sy inde generale leeninghe der seluer stadt byde voorsz Heeren, Wethouderen waeren ghestelt, ten eynde sy deselve quoten souden comen betaelen binnen den tijde die als doen by billetten op alle publicke plaetsen ghestelt werde ghepreflgeert: Ende soo dien niet teghenstaende den meestendeel vande selue ghesommeerde persoonen zijn ghebleuen in ghebreke, henne voorsz quoten op te brenghen ende betaelen, Ghelijck oock ghebleuen zijn diversche, vande ghene die aen deser stadt ten achteren zijn, soo ter causen vanden vijfden thienden en de hondertsten penningen, daermede henne huysen ende gronden van erffuen belast zijn, als van contributie ende anderssins, volghende de cohieren ende registers daer af op de camer vande extraordinarisse middelen deser stadt berustende: al t'selue niet alleenlijcken in preiuditie der seluer stadt maer oock tot achterdeel van sijner Maiesteyts dienste die by faulte vande voorsz betalinghen soude moghen verachtert worden: Om waerinne te versien, de voorsz Heeren, Wethouderen gheoorsaeckt zijn gheweest het selue den Houe te remonstreren, die den selven daer op verleent hebben sijnder Maiesteyts opene brieven van executorien daer toe dienende:

Soo eest dat ick Deurweerder voornoemt, tot cracht ende ten versuecke als voore, sommere respectivelijcken andermael ende van niews alle de ghene die dese stadt van Antwerpen ter causen als vooren, schuldich ende ten achteren zijn, ende onder anderen die onderghenoemde persoonen, als absente, ten eynde sy ende elcken van hen int bysondere de voorsz henne tachterheyden van stonden aen, oft ten langsten een maendt naer datum van desen, comen betaelen in handen van Elias de Bie, als Superintendent by de voorsz Heeren, Wethouderen tot den ontfange van dien specialijcken ghecommitteert zijnde: Op pene datmen by faulte van betalinge sal procederen tot vercoopinghe van hunne meuble ende immeuble goeden, actien ende crediten diemen zal weten te becomen: ende voorts by ende met allen anderen behoorlijcken middelen van bedwanck daer toe dienende. Wel verstaende datmen sal de immeuble goeden, actien, ende crediten vande

defailliante persoonen vercoopen, alleenlijck by dry voorgaende Proclamatien ende sit-daghen, ende den coopers daer inne goeden ende erffuen voor de voorsz Heeren Wethouderen, volghende de permissien, authorisatien ende Ordonnantien by sijne Majesteyt den selven Heeren Wethouderen daer toe alreede verleent, ende alnoch te verleenen.

Dan volgen de 377 namen, terwijl aan het einde staat: Ende voorts allen anderen defailianten persoonen soo present als absent inde Originiale lijsten, onder my Deurweerder berustende, ghecomprehendeert zijnde, waer af de Publicatie by my Deurweerdere is ghedaen, ter puyen af vanden stadt-huyse deser stadt van Antwerpen, in presentie van den Officieren der selver stadt, ende anderen ommestaenderen, den xvj. Novembris 1590. Oorconden mijn handteecken hier onder ghestelt: ende was onderteeckent

Jeronymus Sittart.

Vergelijkt men de namen die in de beide plakkaten voorkomen met elkaar, dan zal men zien dat een zeker aantal dat in het plakkaat van 1586 te vinden is, ook in dat van 1590 voorkomt; en men zal tevens opmerken dat ook enkele namen van de personen, die namens de stad Antwerpen het verdrag na overgave, dat den 17en Augustus 1585 tusschen, de magistraat van die stad en den hertog van Parma werd gesloten, onderteekend hebben, in het een of ander der beide stukken aanwezig zijn.

Wij laten het aan de geschiedschrijvers over, — want dit valt niet meer in het kader van dit tijdschrift, — om na te gaan wat de vergelijking van de twee plakkaten verder kan leeren nopens het al of niet voldoen door zekere personen van de op hen drukkende schuld. Zij zullen ons dan misschien eveneens inlichten over het feit waarom het uitstel van zes weken en drie maanden tot vier jaar is aangegroeid, alvorens men er aan dacht de sommatie van 1586 te vernieuwen en met de bedreiging voor den dag te komen, in geval van niet-betaling, beslag op de goederen van de failleerenden te doen leggen.

Antwerpen. Dr. Marten Rudelsheim.

Afkomst van Graaf Dirk I. — Onlangs viel het mij op, dat in de „Biographie Universelle" par Lud. Lalanne, L. Renier,

Th. Bernard, C. Laumier, S. Choler, J. Mongin, E. Janin, A. Deloye, C. Friess, uitgegeven bij Garnier frères te Parijs in 1852, onze graaf Dirk I, die door Koning Karel de Eenvoudige met het graafschap begiftigd werd, vermeld wordt als te zijn de broeder van Herman, hertog van Saksen.

Gesteld dit ware werkelijk zoo, dan zouden onze graven uit het zoogenaamde Hollandsche huis, uit het huis Billing hebben kunnen zijn. Deze hertog was nl. Herman Billing, dien Meibomius laat afstammen van Wittikind en die door Keizer Otto de groote eerst tot stedehouder en naderhand in 960, tot hertog van Saksen werd aangesteld, te Lunenburg zijn hof gehouden en aldaar een slot gebouwd heeft. Het is evenwel best mogelijk, dat de geslachtsnaam Billing door Herman het eerst gevoerd werd en dus overigens ook alleen diens afkomelingen zich zoo genoemd hebben. Dit Saksisch hertogelijk huis Billing stierf in 1106 uit.

Sp. onder Olst. VAN HOEVELL.

Dagboek Benthien. — In de „Handleiding tot beoefening der pontonnierswetenschap" van G. J. Stieltjes (blz. 251), in „Neerlands Heldendaden te land" van J. Bosscha, uitgave 1873, III eerste gedeelte (blz. 299), en in andere werken wordt gesproken van een *„Dagboek van de „dienstverrichtingen van den kapitein der Pontonniers G. D. Benthien"*.

Dit dagboek is ná het jaar 1836 in bezit gekomen van zijn zoon *A. Benthien*, geb. 30 Mei 1804, in 1856 als kapitein der artillerie gepensionneerd en op 17 Jan. 1864 te Nijmegen †. Hij was gehuwd met Mej. K. J. Fraser, † te Utrecht 24 Mei 1880.

Aangezien dit dagboek meest waarschijnlijk belangrijke zaken vermeldt omtrent de geschiedenis enz. der pontonniers in het betrokken tijdvak, verzoekt de ondergeteekende beleefdelijk te vernemen, óf dienaangaande inlichtingen zijn te geven; én, indien het dagboek nog bestaat, onder wiens berusting het zich thans bevind.

De gep. Kolonel-Directeur v/h
Krijgsgesch. Archief v/d Gen.-Staf
F. DE BAS.

OUDHEIDKUNDE.

REGELMENT WAARNA SIG DE COSTER EN SCHOOLMEESTER VAN WARMENHUIJSEN HEEFT TE GEDRAAGEN.

Art. 1.

Op de predikdaagen sal hij, na dat hij met de hondeslager de klok te $7\frac{1}{2}$, te 8 en $8\frac{1}{2}$ uur sal getrokken hebben en des middag te 12, $\frac{1}{2}$ 1 en 1 uur, te 9 uuren 's morgens en na 1 uur 's middags moeten uijt de bijbel leesen en dat voor de middag de wet der 10 woorden, na de middag de 12 artikelen des geloofs en so hij selve daer toe niet in staat is een ander voor sijn rekening moeten stellen.

Art. 2.

Wanneer dat'er gecathechiseert word in de kerk sal hij mede verpligt sijn te antwoorden.

Art. 3.

Hij sal behoorlijk op de klok passen en om de week of twe (de) kerk schoon uijtveegen, de banken stoffen, de vogeldrek daar afdoen, dezelve raagen en met sant bestrooijen.

Art. 4.

Hy sal volgens order der predikant omtrent kerkelijke saaken de boodschappen moeten doen en wanneer het kerkeraad is daarop moeten passen.

Art. 5.

Hij sal in het schoolhouwden goede order en behoorelijke straffen over de kinderen gebruijken, 's morgens te 8 uure het school beginnen en dat tot 4 uuren 's middags, van 12 tot 4 uuren onderwijl hen oeffenen in spelden, leesen, schrijven en met het uijtgaan van het school so des 's morgens als 's avonds 2 versen

met de kinderen uijt een der psalmen moeten singen vooral sal hij niet vermogen in de schooltijd sig selve te oeffenen in sijn bijsonder werk.

Art. 6.

Donderdag nademiddag is hij niet verpligt school te houwde maar saturdag nademiddag sal hij moeten de jeugt uijt het een of ander christelijk boekje cathechiseeren en de vraagen uijt de hijdelbergse cathechismus overhooren.

Art. 7.

In de hooitijd sal hy 14 [dagen], niet meer, vacantie kunnen nemen, dog anders sal hij nooijt moogen uijtgaan dan met verlof van burgermeesters.

Art. 8.

Hij sal verpligt sijn om allen daagen de kinderen in de spinbaan te leeren leesen sonder daar its voor te moogen rekenen.

Art. 9.

Hij sal op het doopboek moeten passen.

Art. 10.

In het wintersaisoen sal hij van dorpsturf in 't school moeten aanleggen sondags 's morgens een bequaam vuur, om door desselve koolen de gewoone kerkstooven te voorzien; na of op de middag sal hij een vuur aanleggen insonderhijt voor de gereformeerde op Crabbendam, doch de klok een geslagen zijnde, sal hij het vuur moeten uijtdooven en 's maandagsavonds te 6 uuren een vuur in de cathechisatie in 't school aanleggen.

Art. 11.

Hij sal verpligt sijn op het kerkhof de brandeneetelen steekelen en doornen drie maal in 't jaar aftesteeken, of te maaijen, de schaapendrek van de straat afsoeken, alle weeken de opgaande straat aan de Z. en Noordkant behoorelijk het gras afwieden.

In onse kerkenraad te Warmenhuijsen.
De laatste November 1728. Was getekent

A. Benoorden.
D. M. Wasmink.

Deensche brug (LIII, 556). — G. P. vraagt waarom zekere brug benoorden Kollum den „merkwaardigen" naam draagt van *de Deensche brug.* Hij vindt dien naam waarschijnlijk „merkwaardig" in de meening, dat deze ontleend zoude zijn aan de Denen. De afleiding zal, m. i., wel elders moeten gezocht worden daar de stam d e e n ook in andere plaatsnamen voorkomt. Zoo heeft men te Lieshout eene buurt die *de-n-Deensche-n-Hoek*, te Made een polder die *de Deeneplaat* heet.

Helmond. AUG. SASSEN.

Deensche brug (LIII, 556). — Men wil dat het oude kasteel Dockenburg aanleiding heeft gegeven om later op zijn grond en de omgeving ervan de stad Dokkum te stichten. 't Woord *Doc, Dok* in zijn naam beteekende toen reeds *vrije ligplaats voor schepen, haven*, en daarin voorzag de aan den Lauwer gelegen *burg*. Tal van vaartuigen, die uit Friesland naar Denemarken, Engeland, enz. voeren of vandaar terugkwamen, vonden bij Dockenburg een veilige rustplaats.

De Deensche brug te Dokkum houdt dien tijd nog in herinnering. A. AARSEN.

Hobbezak (LIII, 551). — Ik kan me, wat de afkomst en de beteekenis van dit woord betreft, 't best vereenigen met de verklaring van den Heer Ter Gouw. *Hobben* drukt, volgens Bilderdijk in zijn Verkl. Geslachtlijst, beweging uit, op en neer of heen en weer. 't Woord is nog aanwezig in ons *hobbelpaard* en in de interjecties *hob-sa-sa* en *hob-sa-jannetje.*

En nu *zak*. In de Verklar. Woordenlijst op *Der Leeken Spieghel* van Prof. M. De Vries vind ik: „*Zac*, benaming van het ligchaam, met minachting gesproken. Vandaar de uitdrukking: *den zak der menscheit an doen*, van de menschwording, waartoe Christus zich verwaardigde. Noemde men daarentegen het ligchaam (dat der H. Maagd b. v.) met eerbied en achting, dan was *vat* de gewone naam. In den trivialen volksmond heet nog 't ligchaam *zielzak*". Een *hobbezak* is dus een onbeteekenend bewegelijk persoontje.

A. AARSEN.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

ALBUM AMICORUM VAN JACOB OLFERTSZ DE JONG.

Een album amicorum van Jacob Olfertsz de Jong, van het geslacht de Jongh van Persijn, aangevuld met genealogische aanteekeningen betreffende zijn- en aanverwanten geslachten geeft bovendien een volledig relaas van zijn levensloop, en van dat van zijne broeders en zusters.

Behalve de genealogische aanteekeningen betreffende de geslachten de Jong, Verhee, de Raet enz., vindt men daarin bovendien vermelding van verschillende portretten van leden van die families, van hoogleeraren aan de hoogeschool te Leijden en van nog vele andere personen, zaken en omstandigheden destijds van veel belang, en nu minder bekend.

Bij het uitgeven van deze bladzijden heb ik het handschrift nauwkeurig gevolgd, in zooverre het betreft de familieaanteekeningen en het dagverhaal, terwijl wat aangaat den oorspronkelijken inhoud van dit boek, t.w. de albumblaadjes door vrienden en bekenden ingevuld, als zijnde van minder belang voor den lezer, slechts eenigen daarvan als appendix achter dit werk gevoegd zijn.

RIDDER PAUW VAN WIELDRECHT.

JOURNAL VAN JACOB OLFERTSZN. DE JONG.

Anno 1577 een maent voor Amsterdamsche kermisse [1]) is geboren mijn vader

[1]) Een maent voor Amsterd. kermisse is om en omtrent den 20en Augusti.

Olfert Barentz.

Anno 1595 den .... dach van .... Heeft de voorsz. mijne vader getrouwt mijne moeder

Meynuw Jans Schouts

de welcke ongevaerlijck een jaar ouder was als de voorsz. mijnen vader.

De gemelde mijne ouders hebben bij malcanderen geteelt 8 soonen en 2 dochters gelyck als ordentlyck na malcander volgen

1. *Jan*, geboren den 10 January 1597 getrout op den 12 February 1623 m. Elisabeth Rogge, overleden 12 Oct. 1624.
2. *Jacob*, geboren den 27 Juli 1599 getrout op den 20 April 1625 Annetjen Adriaens, overleden op den 23 Juny 1646.
3. *Liessjen*, geboren den 25 February 1601 getrout op den 3 Augusti 1619 [met] Gerrit Jansz. de Vrij.
4. *Barent*, geboren den 15 Martij 1604 overleden op den 20 Oct. 1630.
5. *Cornelis*, geboren den 15 November 1605 overleden op den 11 December 1605.
6. *Jan*, geboren den 3 Julij 1607 overleden op den 24 Julij 1607.
7. *Trijntjen*, geboren den 8 April 1609 getrout den 4 Septembris 1633 met Mr. Claes Raet, overleden op den 4 Januari 1647.
8. *Cornelis*, geboren den 29 Decemb. 1610.
9. *Claes*, geboren den 16 Julij 1613, overleden op den 27 Decemb. 1613.
10. *Claes*, geboren den 17 Januarij 1615, overleden op den 9 Juni 1615.

Anno 1608 daeghs voor Paeschen, wert de voorsz. mijn vader de eerste reijse tot schepen gecooren.

Anno 1609.

In gemelde jare 1609 voer mijn vader met sijn gansche gesin na Antwerpen, Brussel etc.

Anno 1610 wert hij weder schepen gecooren.

Anno 1611 wert hij d' eerste reijs burgemeester gecooren ende daer na vroetschap off 20e Raet.

Anno 1612 kerckmeester,

Anno 1613 wederom burgemeester.

Anno 1614.

Anno 1615.

Anno 1616.

Anno 1617.

Anno 1618 wert mijn vader van sijn Ex^{tie} in de verandering van regering tot oude burgemeester gestelt.

Anno 1619 in 't Collegie ter Admiraliteyt.

Anno 1620 Burgemeester.

Anno 1621.

Anno 1622 Burgemeester.

Anno 1623 }
Anno 1624 } in 't Collegie ter Admiraliteijt.

Anno 1625 }
Anno 1626 } in des Generalts rekencamer in den Haghe.
Anno 1627 }

Anno 1628 } [1]).
Anno 1629 } in den Rade van State tot Meij 1631 toe.
Anno 1630 }

Anno 1631 } in 't begin van Martius 1631 leyde sijn bewint-
Anno 1632 } hebberschap aff en succedeerde hem Pr. Dircksz.
Anno 1633 } Ben. burgemeester, de oorsaeck was dat die in loco wesen moest.

In de Staten-Generael sessie genomen op den .... Maij 1631, maer van de doot geprevenieert sijnde sijn tijt niet uijtgedient.

Anno 1619 op den 9 Aprilis is mijn vader *Olfert Barentsz* wederom getrouwt tot Amstd. in de nieuwe kerck met *Giertje Wouters Verhee.*

De speelknechts van mijn vader waren de burgemeester Outzen Jacobsz, ende de Secretarius Jacob van der Beeck beyde van Hoorn.

Van de voorn. Giertje Wouters Verhee waren speelgenoots Giert van Elsen, ende Annetje Gillis Valckenier, van Amsterdam.

Anno 1632 den 25 a 26 Januarij vertrock vader, nevens de Heeren Rantwijck, 't Hart, Schotte, Ostrum, uit den Hage, vol-

---

[1]) 't Jaar 1629 int leger voor Bossch.

gens hare commissie van Hare Ho: Mo: na Vrieslant, om deselve provintie te constringeren tot opbrenginge van hare achterstallige quoten, en namen haer wech over Utrecht, Hattum, Campen, Hasselt alwaer 22 compagnien voetvolx bij haer quam om hen luijden te convoijeren, hebbende noch patenten om meerder volx soo te voet als te paerde bij hen te ontbieden, soo de noot sulx vereijschte.

Den 9 Februarij quamen de voorn. Gecommitteerden tot Leeuwarden, geaccompagneert met ses compagnien te voet, ijder 150 coppen sterck; de resterende 16 compagnien werden in de andere steden gedistribueert.

Den 8 Martij 1632 quam mijn vader uyt Vrieslant tot Enchuijsen, en vertrock dien selven dach op Hoorn alwaer hij den 9 dito te bedde ging.

Den 12 dito trock vader op Alckmaer en soo voort na den Haegh.

Den 28 Martij 1632 quam mijn vader nevens mijn Heeren Rantwijck en Schotte door quaed weer tot Enchuijsen in de haven, sijnde van mening om weer na Vrieslant te gaen, gelijck des anderen daechs daer aen geschiede, vergeselschapt met mijn suster Catrijntje, ende nicht Harmientje Verhee.

* * *

De voorouders van de heer Olfert Barentsz. mijn salige vader:

Bouwen Bouwenszn. mijn vaders vaders vader, heeft bij sekere sijne vrouwe wiens naem mij onbekent is, geteelt deze nevenstaende kinderen.	Aeff Bouwens die getrouwt is geweest met Jacob Claeszoon Bruijning.	Reynuw Olferts.	geprocreert bij Olfert Arissoon ende Aecht Willem Costers mijn grootmoeders onders.
		Griet Olferts getrouwt met Jan Bruijning.	
	Barent Bouw.	**Trijn Olferts.**	

De voorengecreerde *Barent Bouw* ende *Trijn Olferts* hebben geprocreeert dese navolgende kinderen:

Lijsbet, getrouwt met Jan Cornelisz. During.

Bouwen, getrouwt met Marij Dircks van Nuijs.

Olfert, getrouwt met Meijnuw Jan Schouts.

Aris, getrouwt met Marij Dircks van Beets ende Nan Pouwels.

Claes, getrouwt met Maritje Cornelis.

Mijn salige moeder Meijnuw Jans voorouders:

Claes Jan Schouts mijn moeders vaders vader heeft bij sekere vrouwe wiens naem ick niet heb cunnen vernemen, geteelt dese drie nevenstaende kinderen.	Claesjen Claes Schouts getrouwt met de nevens overstaende Jan Jansz. Trijntjen Claes Schouts getrouwt met Sijvert Jansz. **Jan Claesz Schouts** getrouwt met **Liess Jans.**	Jaspar Janssoon. Jan Janssoon alias Jan Bum. Geert Jans getrouwt met Jan Dirckszn. van Hobreed. Sijvert Janszoon. Jacob Jansz. alias Jonge Jaep. **Liess Jansdr.** getrouwt met **Jan Claesz. Schouts.**	gesproten van Jan Arentsz ende Meijnuw's dochter mijn moeders moeders ouders.

De voorgenoemde *Jan Claesz Schouts* heeft bij sijn huijsvrouw *Liess Jans* geprocreeert de kinderen hier na volgende:

1. Meijnuw Jan Schouts die int water verongeluckt is.
2. Alijdt Jan Schouts aen de pest gestorven.
3. Jan Janss Schouts die mede aen de pest overleden is.
4. Claes Janss. Schouts.
5. **Meijnuw Jan Schouts** mijn salige moeder.

Anno 1597 den 10en January is myn oudste broeder *Jan Olferts* gebooren 's morgens ten twee uureu.

Anno 1614 den 26 Maij tot Leyden getrocken omme te studeren.

Anno 1620 int voorjaer is hij van Leyden gegaen en den IIIen Maij na Vranckryck gereyst omme sijn promotie te nemen den 3 Maij.

Anno 1621 den .... is hij tot Orleans doctor in de rechten gepromoveert.

Anno 1622 in Jannuario wederomme uyt Vranckrijck gearriveert sijnde, is hy na eenigen tijt thuijs gebleven te hebben, inden Hage gaen woonen, ten huijse van Nicolaes Bronckhorst in compagnie van Mrs Henricq van Persijn, Ysbrant Cracht, advocaten ende Christiaen Rhoon, procureur.

Anno 1623 den 12 Februarij is hy tot Hoorn getroudt met Elisabeth Rogge, eenigh kint van D. Johanne Roggio, in syn Leven Professor tot Franeker ende naderhand Predicant ende Rector tot Hoorn, doch vermits de kerckelycke verschillen van beyde de leste wederomme verlaten.

Anno 1623 daeghs voor Pascha is hy Schepen gecooren binnen Hoorn.

Anno 1624 den 12 Octobris, is hy na een langdurige siecte eyndeling aen deselve overleden, ende inde groote kerck tot Hoorn recht voor schepenbanck begraven, out synde seven en twintigh jaer, negen maenden ende twee daghen.

Hy was in syn jonckheyt van tamelycken goeden vernufte ende memorie, blyckende genoechsaem daer uijt dat in praesentie van alle syne condiscipulen onder dewelcke ick eene was, hij alle de 150 psalmen Davidts int Latyn gerymt door Georgium Bucchananum van woorde tot woorde na malcanderen op eenen dagh gereciteert, ende van buyten op geseyt heeft, nevens eenen Claes Meeusz., nu ter tijt Doctor in de medecinen, ende Mennoniste leeraer, dewelcke van gelijcken dede, malcander verposende by 25 psalmen omme de heesheyt der stemmen voor te comen. Invoegen dat op den voorsz. dagh het Psalmboeck twemael van vooren tot achteren gereciteert wert.

Volwassen synde claechde hij somtijts over sijn memorie dat die hem corter wert, als die weleer geweest had.

Hy was cloeck van stature, syn vader gelyck in hooghte, van lyff en leden wel geproportionneert en uytermaten wel gemaeckt van beenen. Hij hadde een gesonde couleur, een besneden aangesicht met een hoogh ende blanck voorhooft, bruyn grauwe ooghen, swarte wynbrauwen, van gelyck oock het hair, Hebbende eenen dichten rossen baert na de wyse, die doe ter tijd was, spits neergeschoren, met sonderlinge fraije lange knevelen, dewelcke tot verre achter syn ooren costen reycken.

Van naturel was hy niet staetsuchtich ende echter eergierich ende schuw van oneer, doch daerby seer nederich, ja sulx dat hy geoordeelt is al te weynich van sich selven te houwen, wyders sorghvuldich, omsiende en van goeden inborst, maer langsaem om tot iets te resolveren, derhalven niet wel uijtcoomst van hem te krijgen en was. In syn ommegang was hij vredich, en derhalven wel bemint. In syn sieckte dewelcke eerst coortse, op 't laetste de spruw ende de roode loop was, soo lydsaem ende van soodanigen hartvochticheid, dat hy het steenen cleynherticheijt ende den mannen niet betamelyck en oordeelde. Vermanende op syn uijterste syne huysvrouwe geen weemoedich gebaer na syn affsterven te willen aenstellen; geen uytgelaten droeffheijt gelijck der vrouwe aert wel is, te laten blijcken, maer haer rouwe soodanigh te matigen als immers mogelyck wesen

soude. Drie maenten ende sestien daghen na sijn doot, namentlyck op den 24 Jannuarij 1625, verloste sijne nagelate swangere weduwe van een dochtertjen, hetwelcke na hem genaemt synde Jannetjen Olferts, daerna op den 16 Oct. 1627 mede overleden en bij hem begraven is.

Ende is de voorsz. sijne weduwe naderhant wederomme getrouwd met Claes Jacobsz Verschuur op den 21 Juny 1626.

Anno 1599 den 27 July des morgens ten seven uren ben ick:

JACOB OLFERTSZ DE JONG

gebooren binnen de stede Hoorn in het hoeckhuys aende zuyd sijd van de Oude Doelen, bewoont tzedert wij daeruyt gevaren sijn bij myns vaders broeder Aris Berentsz., tot nu toe belent met de publycke straet ten oosten, zuijden ende noorden, ende met myn vaders broeder Claes Barentsz ten westen.

Myn lesen ende schryven heb ick geleert in de duytsche schole van Julius Jacobsz. Daerna ben ick inde Latynsche schole gestiert onder Mr. Anthonius..... ende Frederick Broecker, in het eerste schoole en het tweede onder Willem Jansz in het derde, onder D. Johanno Roggio ende een corten tijt onder Johanno Arnoldi, rectoren.

Midlerwijlen heb ick noch de onderwysinghe gehadt van mr. Claes Burritsz. in musica ende arithmetica, ende Mrs. Jacob Boon ende Lucas Topsen, in de schrijffconst. Alsmede in het leste Jan Selisz. in het cyferspel.

Anno 1614 den ses en twintichsten May ben ick nevens mynen broeder Jan te Leyden ter Hooghen Schoolen gebracht. Ende alsoo ick noch niet bequaem genoech en was, omme t' Academie te frequenteren, soo wert ick nevens myne voorsz. broeder privatim geinstrueert van D. Johanne Barnero, conrector van de triviale schole tot Leyden, woonende wy in een huys met den voorz. Barnero aldernaest de voorz. schoole, by Jacob Marcus, boeckbinder.

Int selve jaer in October gingen wy woonen in de Houtstraet by eenen Lucas Pietersz. van Walbeeck, in de twee Brandewijnketels, daer wyt beter vonden als int voorgaende logement.

Anno 1615 in Jannuario wierden wij thuijs ontboden ter instantie van myn salige moeder, dewelcke, gelyck oock gebeurde, vreessde uijt het aenstaende kinderbed niet te sullen opstaen.

Den 23 Januari 1615 is myn moeder, nadat sy den 17 dito in craem bevallen was, deser werelt overleden, derhalven sijn wij verscheijden weecken thuijs gebleven. Ende heb ick mij middelerwijlen geoeffent om sowat teijckenen by Mr. Jacob Waben te leeren.

Daerna wederomme tot Leiden gecomen sijnde (¹) heb ick in de tijt van 6 weken des daegs 2 uren borduren geleert ende naderhant ook de schilderconst beginnen by der hant te nemen.

De lust van desen wat vergaen sijnde, heb ick veel (en om de waerheyt te seggen alte veel) tijts doorgebracht in oeffening van wapenen, leerende van Mr. Dirck van Starrenbergh meesterlijck handelen 't rapier, ende de houten messen, het vendel wel, 't mosquet ende pieck mede redelijck.

Oock liet ick te veele tijts verloopen met de nederduytsche poesie, daer ick soo uijtermate toe genegen geweest ben, dat het mij niet mogelyck was deselve uijt de hant te leggen.

Alle welcke beletselen, nevens familiare kennisse met eenighe Leytsche dochterkens mij grooten hinder in myne studiën hebben gedaen, derhalven soo stelle ick dit hier om mijne nacomelinghen te dienen voor baeckens, ten eijnde soodanighe clippen by hen luijden voorsichtelyck mochten gemijet worden.

Dese faulten waren ten deelen wederom wat versoetet met de gave van onthoudinge van caetsen etc., gelijck mede van den tabacq, hetwelck oorsaeck was dat de oncosten soo hoogh niet en quamen te beloopen, als wel van sommighe mijne medemackeren.

In *Logicis* hoorde ik D. Gilbertum Jaccheum gelyck oock in Physicis, ende genoot ick oock particuliere institutie van eenen Jacobo Joannis Theologiae licentiato, bij welcken ick redelijcken goeden voordering dede.

Na dezen ging ick de lectiones medicinae frequenteren, van mening sijnde om my tot de faculteyt te begeven, maer daer van affgeschrickt wesende door mijnen broeder dewelcke sustineerde dat de practijcque in de medecinen was een gans servijl dinch, desisteerde ick in ipso limine ende begaff my tot het studium juridicum. Tot dien einde nam ick een privatum collegium onder D. Johanne a Linderhausen, ende daerna eens onder Cornelio Silvio. In welcker eerste ick redelijck proficieerde, in het tweede niet soo seer, doordien de voorz. Silvius synen dienst affleyde,

(¹) Op dees tyd waren wy onder ons 2 broeders en een suster te Leyden.

vresende misschien gedeporteert te worden, gelijck als anderen geschiede om de verschillen, die te dier tijde waren ende noch van dage te dage wederom nieuwe crachten beginnen te herscheppen.

Benevens dese hare private ende publijcke lessen heb ick oock gehoort Cornelium Zwanenburgium in jure en in literis Cunaeum ende Danielem Heijnsium, explicerende bij mijn tijden meestendeel Corn. Tacitum. Oock heb ick geduurende myne residentie gesien negen subjecten anathomizeren, seven mannen ende twee vrouwen, namentlijck ses door D. Petrum Pau, eene door D. Florentium, eene door D. Bijl ende eene door D. Valckenburgium.

Anno 1620, nadat myn broeder Jan ende Barent na Vranckrijck vertrocken waeren, ben ick weer verhuijst door een hapering met Lijsbetje Lucas, myne hospes dochter, nadat ick daer ontrent 6 jaer gewoont hadde, en ging ick mijn intre nemen bij Jan Sannen, boeckvercooper daer schuijns tegensover, al waer ick bleeff tot ick van Leyden vertrock.

't Selve jaer ging ick met mijn vader na 't leger dat wij vonden van Rees na Bislich by Wesel marcheren; 't selve jaer wert ick Cornet gemaeckt van de Cavallerie om den Ambass^{r} van Venetien tot Hoorn in te halen.

Anno 1621 den eersten van April ben ik na Vranckrijck vertrocken, doch vermits myn Compagnon Jacob Calff van Alckmaer sich niet ter bestemder tijt op de rendevous liet vinden, ende dat door contrarie wint wij van Dordrecht niet voort geraeken en conden, sijn wij met een schip van oorlogh na Engelant gereyst, alsoo de Treves begon te expireren ende wij geen gelegentheijt becomen en conden om in alle sekerheyt in Vranckrijck te geraken, door Brabant, om de cortheyt van de tijt.

Den 14 April liepen wij uijt de Maes, den 13 most het sijn dat uitliepen: den 14 hadden een harde bijlegger.

Den 15 Aprilis anno ut supra onder Engelant gecomen sijnde, sijn wij met de boot te Margadt [Margate] aen landt geset, ende vandaer door Cantelberrij te paerde gereden op Santonberrij [Sittingbourne] Rochester ende 's Graevensent, van waer wij op Londen wijders werden geroeijt door de vermaerde Tamesis.

Tot Londen gearriveert sijnde op den 16 wert mij de vrye disch vereert van de Heer Albert Sonck, Gedeputeerde ter vergadering van de Heeren Staten Genl. wegens de stede Hoorn, en doen ter

tijt, aldaer nevens anderen in ambassade. Doch wert hetselve bij mij geexcuseert, gaende niet te min twemael bij de Heeren Ambassadeurs te gast met mijnen reysbroeder.

Te Londen besichticht hebbende al tgunt de gelegentheijt aldaer was toelatende, ben ick wederom, op den 24 dito vandaer gescheijden, alvooren affscheijt van den voorz. Heere Sonck genomen hebbende, nemende mijne reijsse op Doeveren, geaccompagneert van de voersz. Jacob Calff.

Alhier beginck ick een misslach, dat ick daer sijnde soo lange niet en bleeff tot dat ick de Engelsche tale wat hadde aengenomen, waer van doch de grootste oorsaeck was een tegenheijt, die ick inde voorsz. tale was hebbende, als mede omdat ick mij geen wissel in Engelandt hadde doen bestellen.

Den 24 April van Londen op Gravesant, den 25 van daer te Doeveren. Den 26 April 1621 op een Maendagh vertrock ick met een Engels scheepken van Doveren op Boulogne, daer ick des avont in de schemeringhe arriveerde.

Hier dient aengewesen dat men noch uijt Engelant noch uijt Vranckrijck geen meerder gelts mach voeren als 50 gl., om welck te ondersoecken my, gelyck oock mijnen compagnon, grooten aenstoot geschiedde van eenen, die ons aenboot om behulpigh te wesen, in gevalle wij meerder gelts bij ons hadden, ende nochtans selffs degene was, die ons achterhalen soude. Maer vermits wij pertinent op malcander sloegen ende ons wel gereyst hadden, quamen wij te eschapperen.

Den 27 Aprilis 1621 vertrock ick van Bologne door Monstrueil op Abbeville, gelegen aan de Somme, met de post, ende vertoeffde aldaer om mij wat van de vermoeijtheden der posten soo in Engelant als Vranckrijck geloopen te vervarssen, als oock om de stadt te besichtigen, den 28 daer aen volgende.

Den 29 dito wederomme opgeseten sijnde, vervolchde ick mijne reijse door Augum tot Dieppe, alwaer ick mede een daeghjen vertoeffde tot Rouaen daer ick den eersten Maij arriveerde.

Ende alsoo mijn broeder Barent daer woonde [1]) soo ging ick denselven begroeten, ende bij mij te gaste noodighen. Van gelijcke stelde ick alhier mede ordre dat mijn wissel alomme volgen mocht, daer ick sou comen te blijven voor een wijle tijts, welck mij wel te wege gebracht wert door Mr. Adam Raij,

[1]) Op dese tijt waren wij 3 broeders seffens in Vranckrijck.

coopman aldaer, ende bij den welcken mijnen voorsz. broeder Barent woonachtigh was.

Den 4 Maij 1621 affscheijt van mijn broeder genomen hebbende, ging ick met de carosse op Magnij ende voorts door Pontoijse op Paris des anderen daeghs.

Tot Paris onthielt ick mij 24 dagen, besichtigende aldaer de Louvre, la Chambre d' antiquité, ende alle andere stucken het besien meriterende, gelijck mede de omleggende palleijsen, en treffelijcke plaetsen, als daer sijn St. Germain, S. Denijs en anderen meer.

Alhier vont ick oock mijnen anderen broeder Jan, die mij daer wel een maent had leggen wachten, alsoo hij verstaen hadde van Gerbrant Buijck ende Pr. Crab dat ick den eersten April van Hoorn was vertrocken, sulx dat wij alsdoen 3 gebroeders tevens in Vranckrijck waren.

Den 30 Meij ben ick in compagnie van de voorn. mijnen broeder Jan, mitsgaders Jacob Calff, weder van Parijs gescheijden en passerende onder anderen door Estampes, quam ick des avonts te Tourij, ende van daer des anderen daeghs tot Orleans, alles met de paerden van veld.

Tot Orleans ten huijse van eenen mons. Lijcois heb ick geresideert 3 maenten en 8 daeghen, midlerwijlen somtijts eens te paerd uijtrijdende, om de bijleggende plaetsen te besichtigen als Fontainebelleau, Pluviers [Pithiviers], Senaille, Chergeau, Olivet, la Sourse, Savij [Savigny] etc.

Den 28 Augusti 1621 ben ick tot Orleans Doctor in utroque jure gepromoveert, gelijck breder in mijn promotoriale brieven is te sien.

Den 7 Octob. ging ick om mij het Hollandsch geselschap wat te ontrecken te Saint Aij, weesende een dorp aen de Loire gelegen, 2 off 3 uren gaens beneden Orleans, voor eenighe dagen dagen woonen.

Den eersten November ging ick wederomme van daer na Orleans, daer blijvende acht dagen.

Alhier can ick niet nalaten om aen te wijsen hoe schadelijck het is, sich lange tot Orleans te onthouden. De oorsaken sijn tweederleij: eerstelijck om dat aldaer altijt gevonden wort een overgroot getal van Hooghe ende Nederduijtschen, derwelcken gestadigen ommegang het eenighe beletsel is dat de Fransche

tale, dewelcke daer andersins heel suijver ende wel gesproken wort soo overlangsaem wort aengenomen. Ten anderen omdat aldaer soo substantieusen wijn is, ende daer beneffens soo aengenaem, dat weijnighen deselve met middelmaticheijt hebben cunnen nuttigen. Daer en boven comen de lantsluiden malcander aldaer dagh voor dagh besoecken twelck oorsaeck geeft van sware excessen ende overstallighe debauche, waer uijt nootsakelijck volgen moeten ongesontheden, ende sware extraordinarise oncosten. Daeromme wil ick allen gewaerschuwt hebben, die dese mijne memoriale cladde sullen comen te lesen, ende de gelegentheijt hebben om de landen van Vranckrijck te besichtigen, dat sij het tot Orleans soo cort maken als immers mogelijck sal wesen, ten ware iemant sich machtich kende de twee gemelde oorsaken te cunnen subtraheren. Hetwelck ick daer weijnigh heb cunnen bespeuren, maer allesins het spreeckwoort Terrentii, te weten: Homo sum, humani a me nihil alienum puto, bevonden waer te wesen.

Den 9en dito verliet ick Orleans wederomme, nemende mijne reijse over Saint Aij, Meun, Bogencij tot Blois, alwaer ick den 12 dito quam te arriveren, gaende aldaer logeren A l'image de nostre Dame, daer ick seer wel getracteert was, nevens den meergemelden Calff, die eenigen tijt te voren derwaerts getrocken, was met mijn broeder Jan, doch was mijn broeder gelogeert bij Madame Grangiere.

Den 11 December 1621 scheijde ick van Blois, hebbende alvooren daer de omleggende plaetsen en insonderheijt het casteel Chambourg [Chambord] wesen besichtigen in compagnie van mijn broeder, Calff ende Jacob van Zell, alsmede Pr. Crap, die na mij te Bloijs gecomen waren, en quam ick des avonts tot Amboise. Van daer vertrock ick in dito compagnie op Tours ende verders op Samur alles met een schuijtjen de revier afreijsende.

Den 13 tot Samur, gelijck geseijt is, gecomen sijnde, ging ick mij besteden bij eenen mons. la Moche, ende als ick daer twee off vier dagen geweest was, soo trok mijn broeder van daer na Angiers om van daer voort op Rouan en na huijs te keeren.

Weijnigh tijts daerna viel ick in een dootlijcke rasende coortse dewelcke mij veel gelts costende, alsoo mij mijn hospes, de doctor ende de apothecair alle om seerst sochten te scheeren, in voegen dat mij mijne penninghen daer door sulx waren ver-

mindert, dat ik de groten Franschen tour, en misschien mijn Italiaensche reijse most uijt mijn sinne setten. Derhalven het Amphitheatrum te Douaij nevens noch verscheiden andere cleijne plaetskens besichticht hebbende, ging ick mijne residentie van Samur transporteren te Borgueil, wesende een cleijn stedeken 3 cleijne mijlen van Samur, en een halff uur gaens van de Loire opwaert aen, maer geneuchelijck en fraij gelegen, alwaer ick den 26 Martij 1622 quam te arriveren ten huijse van mons. Olivier à la Fontaine daer ick voor een civilen penning goet contentement ontfangen heb ende van de inwoonders courtoise bejegening en familiaren ommegang, twelck mij groot voordeel aenbracht in de Fransche tale, ende vermits geen compagnie was hebbende als voor een weijnigh tijts eenen Otto Valck van Groeninghen, die mij aenleijdinge tot excessen dede.

Soo reconvalesceerde ick aldaer, geholpen sijnde van den nieuwen tijt wederom, ende mijne voorige crachten weer gecregen hebbende, cocht ick van mijnen hospes een paert voor 35 gl. na mijn beste onthout, met hetwelcke ick den uijtvlucht aennam te doen op den 19 Juni 1622, nemende mijn reijse van Borgueil door Beaufort op Angiers, aldaer de lantsluijden begroetet hebbende voor vier ofte ses daghen, keerde ick weder van Angiers door Verger Durental, La Flesche, Baugé, Samur te Borgueil alwaer ick mij wat rustede.

Den 2 Julij 1622 ging ick weder te paerde sitten omme temet weder wat na huijs toe te deijssen, alsoo de haet tegens die van de religie van dage te dage vast meerder en meerder begon te worden, en over sulx moeijelijck te reijsen, doordien men overal nau ondervraecht ende ondersocht wiert, oock dickwils opgehouden, voor spions gesuspecteert, alsmede somwijlen met scheltwoorden geinjurieert, en insonderheijt met het woordeken Parpaillou, twelck te dien tijden dapper fin swanck ging, allesins geaffronteert wiert. En hebbe mijne reijse door Lude op Mans, de hooftstat van le Maine genomen. Van Mans nam ick mijn reijse door Bonnestable ende verders na Meslee om Monsr. d'Alleres, heere van de voorsz. plaetse, die mij ernstigh genoot hadde hem te comen besoecken, als hij te Borgueil bij mij geduurende sijne vrijage gelogeert was, in passant eens te gaen begroeten.

Van Mesle trock ick door Sée ende Mortré, doch alvooren tot

die twe te comen passeerde ick Mortagne ende quam den 7 dito te Argentan, van daer door Falaise en Sainct Eau te Caen.

Den 9 Julij vorderde ick myne reyse van Caen op Rouan, passeerende eenighe stedekens ende andere cleijne plaetskens tusschen beijden gelegen, als namentlijck Pont l'Evesque, Ponto d'Emer, Bretot, [Routot] Chouquet etc. sulx dat ick den 10 te Rouan arriveerde, alwaer ick mijn paert vercocht, ende met mijn broeder Barent de stat wel besichticht hebbende, ging vernemen na gelegentheijt om in veylichheit over te geraken, maer alsoo daer gene en was, soo ben ick den 16 door Caudebec, Hanefleur na Hable de Grace vertrocken.

Tot Hable de Grace eenighe daghen vertoeft hebbende om gelegentheijt te becomen van een oorloghsschip, werde ick bij den Gouverneur gesuspecteert een spion te wesen, over sulx belast te vertrecken. Ende off ick schoon mijne excusen dede, allegerende een nederlants student te wesen, alleenlijck in Vranckrijck gecomen omme de landen te besien ende de tale te leeren gelijck ick tselve presenteerde te doen blijcken bij het pasport van de natie tot Orleans in date den 14 Septemb. 1621 gegeven, versoeckende aldaer te mogen blijven tot ick gelegentheijt crege om na Hollant over te schepen, soo was sulcx niettemin vruchteloos; derhalven een paert gehuurt hebbende ben ick van Hable vertrocken ende des anderen daeghs te Dieppe gecomen, passerende vescheijden cleijne plaetskens als Montilvillers, Goderville, Vallemont, Canick [Sanvick], Neville, Borduyn etc.

Den 26 Julij 1622 oorloff van den Hartogh van Longueville doe ter tijt te Dieppe sijnde, vercregen hebbende omme te mogen uijt Vranckrijck vertrecken, ben ick van Dieppe t' seijl gegaen des middagh ontrent elff uren. Ende des anderen daeghs te sessen tot Rotterdam al in de herberge geweest, sulx dat wij van Dieppe tot Rotterdam sijn geweest schaers 32 uuren.

Van Rotterdam ben ick met de wagen over Delft na Leijden getrocken ende aldaer oock eenige daghen gebleven.

Den 4en Augusti scheyde ick wederomme van Leijden, en passerende Haerlem, [en] Alckmaer quam ick den 7 Augusti op een Sondagh smorgens (alsoo tot Avenhorn vernacht hadde) wederom thuijs. Gedurende mijns broeders en mijne residentie tot Orleans was seeker gerucht in Hollant uytgestroyt dattet eenige Nederlanders om seker gewelt tegens des Conings guarde gepleegt,

tot Paris gehangen souden wesen, twelck vele ouders en onder anderen oock de onsen seer bedroeffde.

Anno 1622 in de herreffst wert ick schutter gemaeckt, ende strax daer op vendrich gecoren van Capiteijn Frederick Broecker voor den tijt van vier jaren.

Anno 1623 den 22 May ben ick in den Haghe getrocken, ende [heb] mijn residentie genomen int Noord End by Nicolaes van Bronckhorst, woonende in de verguldc Valck, daer myn broeder Jan te vooren mede gewoont hadde. Doch werden de commensalen daer na getracteert van Andries Jacobsz Stock, des voorn. Bronckhorsts swager.

Den 20 December 1624 ben ick uijt den Haghe wederom thuys gecomen metter woon, by mijn vader.

Anno 1624..... was ick nevens de Burgem[r] Albert Fransz Sonck, Carel van Craccou, Pieter Claesz. Sijens, ende Dirck Coolen op de nominatie tot het schoutampt der stede Hoorn, alsoo Allert Boulisz den..... overleden was, maer wert de selve qualiteijt bij den voorsz. Sonck geemporteert. Doch in gevalle de gemelde Sonck ter goeder trouwe met mij hadde gehandelt, offe dat Jan van Forest, sijn swager, die tot de saeck mij sonderlinge faveur hadde toegeseijt, mij naderhant niet en hadde gecontramineert, soo soude mij die qualiteijt niet gemist hebben. Corts daerna quam ick uijt den Hage weder thuijs woonen, en openbaerde ick mij mede als sollicitant na het vacerende secretarisampt vant Collegie ter Admiraliteijt, maar obtineerde niet.

Anno 1625 den 20 April ben ick tot Enckhuysen in de Suijderkerk met Annetjen Adriaens Bolck getrouwt. Ende alsoo mijn vader in des Genlts Rekencamer gecommitteert was, soo ginck ick met hem na den Haghe wederom metterwoon.

JAC. OLF. DE JONG'S KINDEREN.

Daer arriveerden wij den 14 Maij, hebbende het huijsraet nevens het verdere gesin te schepe vooruyt gesonden.

Den 12 Decemb. 1625 heb ick den eet als advocaet voor den Hove van Hollant gedaen in handen van den President Nicolaes Cromhout.

Den 11 January 1626 op een Sondagh des namiddaghs ten 5½ uren is mij een soon gebooren, genaemt in den doop *Jan*,

in het hoeckhuijs staende op de Bierkay in 's Gravenhaghe.

Den 17 January 1626 heb ick den eet als advocaet voor den Hoogen Rade gedaen in handen van Praesident Reynout van Bredenrode heer van Venhuijsen.

Anno 1626 den sevenden Novembris ben ick bij de Ho. Mo. Heeren Staten Generael gepromoveert tot het Generaelschap van de Convoijen ende Licenten en hebbe dien selvigen daghe den eet gedaen aen de Heer Anthonis de Rhode president van hare Ho. Mo. Vergadering.

Int 't selve jaer ontrent acht dagen voor Kerssmisse ben ick met mijn familie uyt den Haghe gescheyden ende tot Enckhuijsen comen woonen, nemende myn intre tot mijn huisvrouws ouders ter tijt toe het huijs, dat bij mij gehuurt was, wat in ordre gebracht was.

Daerna Mei 1627 ging ick mijn wooningh van daer veranderen op de Breesstraet in het huijs van de Lombart, belent met Albert Corn. Ruijl ten suijden en Pr. Jong ten noorden.

Alhier wert mij op den 23 Augusti anno 1527 smorgen ten $3^1/_2$ uren myn dochter Meijnuwtjen gebooren: peeten sijnde mijn vader en outste suster. Twe jaren aldaer mijne wooninge gehouden hebbende, soo ben ick door seker verschil genootsaeckt geweest weder van daer te verhuysen, doch alsoo het vrij laet in de tijt was en oversulx de bequaemste huijsen meest verhuurt, eer ick bescheijt ontfing van niet te moghen blijven, soo heb ick in de Parktuynstraet moeten huuren seker bovenhuijs, belent met Gerrit Jansz. Slijvers parktuijn ten oosten ende Willem Broer ten westen.

In dese wooninge is mijn huysvrou Anna Adriaens op den 10 Augusti 1629, wesende St. Lourensdagh in de craem bevallen van een soon, ongevaerlijck ten halff drye ureu, dewelcke na mijn huijsvrouwen grootvader, Wouter Verhee, genaemt wert Wouter.

Den 12 Augusti daeraen volgende is 't voorsz. kint gedoopt, en den 13 dito 's morgens ten 3 uren off halff vieren deser werelt overleden en tot Enckhuijsen in de Westerkerck op 't choor in een van mijn schoonvaders graven ter aerde gestelt.

Meij 1630 transporteerde ick mijn wooninge weder van daer op de Breestraet in het huijs van burgemr. Willem Sijbrantsz Groes, staende aen de oostzijde van de voorn. straet, belent met

Cornelis Prs Nelepiet ten zuijden, ende Maerten Cornelisz. ten noorden. Alhier is mijn huijsvrouw Anna Adriaens op den 22en Novemb. 1630 op een Vrijdagh des avonts weijnigh na 10 uuren van haer vierde kint, wesende een soon, in de craem bevallen. En alsoo mijn broeder Barent den 20 Octob. daer te vooren overleden was binnen 's Hertogenbosch, soo is het gemelte kint den 24 novemb. 1630 in de Westerkerck des namiddagh gedoopt en genoemt Barent. Getuijgen over den doop sijn geweest mijn vader Olfert Barentsz ende sijn huijsvrouw Giertje Verhee dewelcke 't voorn. kint tot een peetstuck vereert hebben een halff dosijn silveren lepelen.

In dese tijt wasser alomme in de landen overgroote dierte in het cooren, sulx dat tot Enckhuijsen een roggenbrood van twaleff ponden, een en twintigh en een halve stuijver gegolden heeft.

Oock cocht ick omtrent dees tijt voor mijn huijsgesin een sack rogge voor 11—2—8, en eenige daghen daer na, namentlijck, op den 17 Novembris 1630 een sack tarwe voor 10—1—8, alsoo beter als de rogge te becomen was.

Den 29 Februari 1632 in sinum ecclesiae receptus primum communicavi in templo australi.

Anno 1632 2 daghen voor Maij heb ick mijn residentie genomen aen de zuijdseyd van de ouwde Westerstraet in het twede huijs van de Nieuwstraet tegensover de vergulden Druijff.

In 't voorste van Junio 1632 maselden mijn drie kinderen, namentlijck Jan, Menuw en Barent.

Den 22 Februarij 1633 is mij weer een dochter gebooren des avonts ten elff uuren, en genaemt Giertje, na mijn salige vaders weduwe Giertje Verhee.

Den 2 Juli 1633 creegh mijn outste soon Jan de kinderpocken, en verspreyde sich dat quaet het gantsche lant over, sulcx dat ter aller wegen veel daer aen storven.

Den 19 Juli 1633 creegh Barent de Jong de kinderpocken tot Hoorn sijnde, en dat met eveltjes [stuipjes?]

Den 21 Juli 1633 begon mijn huijsvrouw Annetjen Adriaens haer qualijck te gevoelen, en den 25 dito openbaerden in haer de kinderpocken.

Den 24 Julij 1633 creech mijn dochter Menuwtje de kinderpocken, oock met termijnen, gelijck als mijn soon Barent.

Weynich tijts nadat mijn huijsvrouw de kinderpocken gecregen hadde, soo creech tselve mede mijn jongste dochter Giertje.

Den 4 Augusti 1633 sterft mijn dochter Giertje aen de kinderpocken des namiddachs ten $1\frac{1}{4}$ uuren.

Den 6 dito wert het voorsz. kint in de Westerkerck tot Enckhuijsen opt choor aen de zuijdzijde begraven, in een van mijn schoonmoeders graven.

Den 24 Augusti 1633 heeft mijn huysvrouw, van het kinderpocken wederomme gereconvalesceert sijnde, haer kerckgang gedaen.

Den 14 Octobris 1634 is mijn huijsvrouw van haer seste kint bevallen, int twede huijs inde Westerstraet aende zuijd sijd, tegensover de Druijff des avonts tusschen halff negen, en negen uuren, wesende een soontjen. Des anderen daechs, wesende Sondach, ist voorsz. soontjen in de Suyderkerck gedoopt en na mijn salige vader genaemt Olfert Barent. Peet is geweest mijn voorsz. vaders nagelatene wewe diet voorsz. kint tot pilgiff vereert heeft een cassa tabbertjen en een gouden belletjen.

Den 9 Septemb. 1635 wierden de glasen in stucken gesmeten in de Stadts Herberge tot Enckhuyzen opt Eylant, en 2 Watercapiteijns aldaer logerende seer qualijck vant gepeupel onthaelt.

Den 10 Septemb. des avonts wert Capiteijn Willem Codde syn huijs geplondert, en quam de schutterije om alle vordere oploop te verhoeden des avonts in de wapenen, treckende na 't voorsz. huijs toe, alwaer met scherp onder tgrauw geschooten, sulx datter eenige gequetst werden, doch niemant doot geraeckt is. 't Voorgemelde huijs was dapper geraseert, insonderheijt in de glasen, en soud gansch omver geraeckt hebben, sonder dese ordre die de magistraet stelde.

Den 11 Septemb. 1635 wert de clock wederomme geclept des voor de middachs ten 9 uren, en strax quam de schutterije weder in wapenen.

De dagen daer aenvolgende waeckte men met 2 vendels bij nacht en een bij daech tot den 15en toe. Den 17 dito quam een compagnie soldaten in van 170 coppen, en werden gelogeert in de Westerkerck. Des capiteijns name was N. Soop van Amsterdam. Eenige dagen daer na quam noch een gedeelte van een ander compagnie alhier tot Enckhuysen, sulx dat men wederomme op den ouden voet als te voren waeckte.

Den 17 Septembris 1635 werden alhier tot Enckhuijsen van de Gecommitteerde uijt de Staten Genrl. en de Staten van Hollant namentlijck R. van Raesvelt, Verbolt, A. Conradus, Coning, Buitercooper, Aker etc. uijt Tessel ende het Vlie gevanckelijck opgesonden de scheeps capiteynen die henluijden in de rescontre jegens de vijant op den 25 Augusti wat te slaphertich gedragen hadden, als namentlijck Croock van Alckmaer, Corn. May van Hoorn, Gerrit de Ruijter, alias Gerritje van Swol, ende Cornelis de Zeeuw van Enckhuijsen, Erick Barentsz van Medenblick ende..... van Monickedam. D'andere gevangene scheepscapiteynen, alsoo onder t collegie ter Admiraliteijt tot Amsterdam resorteerden, sijn derwaerts gevoert, soo haest dese hier in bewarender hant gestelt waren.

Den 15 Octobris 1635 wierden bij trommelslach ende adfictie van billetten ingedaecht de drie fugitive ende latiterende capiteijnen van dit Collegie namentlijck: Willem Codde van der Burgh van Enckhuysen, Commandeur over t Esquadre deses quartiers, Allert Tamessoon, ende Jan Gijssoon, beyde van Hoorn en wiert dese indaginge alle 14 dagen tot driemael toe gerenoveert.

Den 7 Novemb. wierden de gevangene capiteijns van hier na den Hage vervoert om aldaer te rechte gestelt te worden, nevens d' andere voor 18 gedelegeerden rechters, te weten uijt ieder Collegie die daervan hare capiteijnen in de rescontre gehadt, drie Gecommitteerde Raden ter Admiraliteijt en noch sooveel Gecommiteerdens uijt de Genrlt. en Hollant, en geschiede de vervoeringe bij nacht.

De namen van de rechters sijn dese navolgende:

Uijt het Collegie ter Admiraliteijt tot Rotterdam . . . . .

. . . .

Uijt het Collegie tot Amsterdam: Backer van Haerlem, Jacob van Neck van Amsterd. ende Frans.... van Edam. D'Adjuncten waren Verbolt van Nieumeghen, uijt de Genrlt. Burgem. Coning van Hoorn en Corn. Cornsz. Buitercooper, Burgemeester der stede Enckhuijsen als Gecommiteerden uyt de Vergaderinge van de Heeren Staten van Hollant ende West Vrieslant.

Uijt 't Collegie deser quartiers Johan Everwijn van Arnhem, Pr. Willemsz van Enckhuijsen en Corn. Tijmonsz Opperdoes van Medemblick. Die hen waren bygevoecht waren dese: Jonckheer Reijnier van Raesvelt, Burgemr. van Swol, uijt de Genrlt. Alber-

tus Conradus van Amsterd. ende N. Aker van Medenblick uijt Hollant.

Den 18 December 1635 alsoo die van Amsterd. niet op en hielden om hare geleende Garnisoenhouwers weder te hebben, sijn alle de soldaten weder van hier vertrocken.

Den 19 dito quam Jacques de Cock die gedestineert was onder de doggers te convoyeren als capiteyn op een schip van oorloge uijt het Vlie hier tot Enckhuijsen, niet tegenstaende de waerschouwinghe bij de magistraet aen hem door sijn wijff gedaen doen, twelck terstont weder eenige onmoede veroorsaeckte, willende tgemene volck dat hij tschip niet onder sijn lieutenant gelijck hem vant Collegie was geconsenteert soude zee laten nemen, maer selffs in persoon medegaen. Doch alsoo hij sich verstack tot des nachts ende als doe wederom uijt der stadt na't Vlie trock, cesseerde de hevicheijt. In dit jaar 1635 heeft de pest op veel plaetsen in het Nederlant sonderling gegrasseert, en insonderheijt tot Nimmegen, Leijden ende Schiedam. Invoege datter een weeck geweest is datter binnen Leijden tusschen de 14 ende 1500 persoonen, gestorven sijn. 't Hoochste getal is geweest 1458 kisten in eene week en tusschen Maij en Novemb. vijftien duijsent menschen, sulx dat men achte int jaer 1635 binnen Leijden ontrent 20 duysent gestorven te wesen.

Alhier tot Enckhuijsen quam mede eenige besmettinge, maar niet seer groot, sulx datter weeckelijck niet meer en stierven als: 15, 18, 17, 14, 12, 10 ende minder personen. Oock heeft men hier dese somer 14 dagen gehadt datter maer drie dooden in dien tijt waren; de goede Godt wil ons voor verdere onheylen bewaren.

Int achterste deses jaers 1635 wiert tot Enckhuijsen een bitter pasquil gestroijt, sulx dat de magistraet deden aflesen soo wie d'autheur conde ontdecken dat hij 300 gl. soude genieten, nevens remissie indien hij die't aenbrachte mede schuldich was aan de misdaet.

Van gelijcken was daer mede eenige onmoede, overmits eenige Luterschen hare religie tegen danck van de magistraet oeffenen wilden.

Dit jaar 1635 sijn binnen de stede Enckhuysen ter aerde gestelt vierhondert ende eenentsestich persoonen. Daer tegens sijn wederomme in de publijcke kercken bij die van de Gereformeerde Religie gedoopt seven hondert personen.

1636.

Den 2en Jannuarij 1636 arriveerde tot Enckhuysen de compagnie soldaten van Capiteijn Steenwijck.

Den 8en Jannuarij quam alhier nog een compagnie daer capiteijn van was Nicolaus Kien, Commissaris van de vivres, als mede eenige andere soldaten daer nevens.

Den 15 Martij 1636 sijn de sententien in den Hage gevelt jegens de bloothertige capiteijnen en is geweest als volcht:

Van der Haept, die Admiraal geweest was, in een gevanckenisse van 25 jaren.

Codde, Jan Gijsen, Allert Tamesz., gebannen uijt de lande die tijt van.... jaren, alsoo latiteerden......

Dit jaar 1636 regneerde de pest hier tot Enchuijsen seer hard, in voegen datter bij de drieduijsent menschen sijn gestorven.

1637.

Anno 1637 den.. Jannuarij cocht ick het huijs van de Burgemeester Wijbrant Semeyns. Item het huijsken van Sijwert Paerdesleper daer bewesten aen.

In April deses jaers ging ick de voors. huijsen bewoonen.

Den 8 Maij 1637 des morgens ten 2 uuren ofte $^1/_4$ uurs daer vooren is mij weder een soon gebooren en de Sondach daeraen volgende in de Zuijder kerck gedoopt met den naem van Wouter.

Getuijgen over den doop sijn geweest mijn schoonmoeder Aerland Wouters Verhee, ende mijn jongste suster Cathrijntjes man Claes Raet.

Mijn schoonmoeders pilgift is geweest een Carolus van Engelant, met eenen rijcks-daelder.

Mijn swager Raet's pilgift is geweest een vierdubbelde vierrante ducaet en een halve vierrante Hollantsche croon.

Doch alsoo mijn huijsvrouw geen soch en hadde, is 't voorsz. Woutertjen te min besteet bij Trijntjen Frans, huijsvrou van Jan Gerritsz, recht over onse deur.

Den 15 Junij 1637 ging ick volgens d' ordre van hare Ho Mo als Generael van de convoijen en licenten tot Rotterdam resideren.

In Septemb. deses jaers 1637 was ick met mijn huijsvrouw int leger voor Breda.

In October andermael int leger met mijn outste soon Jan, om de uijttocht van de vijant te zien die den Xen op Saterdach geschiede.

Den . . Decemb. 1638 vertrock ick van Rotterdam weder na mijn oude district.

Anno 1638 geduurde de verplaetsinge van de Generaels tot dat ick den 5 Novembris ontfing mijn licentie van te mogen vertrecken wederom na mijn quartier.

In dit jaer 1638 regneerde de coortse sonderling door 't gansche lant, soo datter veel aen storven en sijn tot Enchuijsen overleden seven hondert en seven en dertich persoonen int jaer.

1639.

Den 28 Julij 1639 is mijn outste soon Jan tot Campen ter schoolen geleijt.

Anno 1639 den 17 Decembris op een Saterdach 's avonts een weijnich voor halff tien uuren is mijn huijsvrouw ten achtste mael bevallen van een dochter.

Den 18 Decembris daer aen volgende ist voorsz. dochterken in de Westerkerck tot Enchuijsen van domino Johanno Puppio gedoopt ende genaemt Arland.

Getuijgen des doops sijn geweest mijn huijsvrouwen moeder Arlant ende desselfs suster Giertje, hoewel dese leste ab sent was.

1641.

Anno 1641 wert ick gelast van Hare Ho. Mo. om mijn ampt in Zeeland te gaen excerceren, doch gecomen sijnde in den Hage wierde die resolutie verandert in sulcker voege dat ick gelast wiert na Vrieslant en Groeningen te gaen.

Anno 1641 den 5 Novembris, op een Dinsdach, des morgens ten halff sevenen, off een weynich daer te vooren is mijn huijsvrouw ten negende male in het kinderbedde bevallen van een soon.

Donderdachs daeraen volgende ist voorsz. kint in de Westerkerck van D. Johanne Puppio gedoopt en genaemt Jacob, na mijn selven, sijnde mede bij mij ter doop gehouden. Op dien selvigen dach sijnde den 7 novemb. des avonts ist voorsz. kint te minne gebracht in de streeck bij . . . . .

Den 12 novembris 1641 op een Dinsdach des morgens ontrent negen uuren, is 't voorsz. kint deser werelt overleden, hebbende geleeft segge seven dagen en twe uuren en een halff uur.

Den XIIIIen Novembris 1641 is de voorsz. mijne soone begraven in de Westerkerck in een van mijn huijsvrouwen moeders graven, leggende opt choor int zuijdoosten, bij de twede pilaer.

1642.

Den lesten July 1642 is mijn dochter Menuwtjen ter Gouw in de Fransche schoole gebracht.

Int leste van Julio 1644 heb ick de voornoemde mijn dochter Menuw weder uijt de schoole thuijs gehaelt.

1643.

Anno 1643 den XIIIIen Augusti op een Vrijdagh des avonts quartier voor ses uuren is mijn huysvrouw bevallen van haer tiende kint, sijnde een dochter.

Den 16 Augusti is 't voorsz. dochterken in de Zuijderkerck tot Enckhuysen gedoopt van D. Isaac Doreslaer, en genaemt Geertruijd Maritje Gael, als daer toe gelast sijnde, het kint van wegen moeder Geertruyd Verhee ten doop houdende. Op de 16en voorsz. kint te min gebracht in de streeck bij .....

1644.

Anno 1644 tusschen den 6 en 7 Februarij des nachts ten een uuren is 't voorsz. Giertjen overleden aen eveltjes.

Anno 1644 op een Dinsdagh, wesende den 29en Augusti, des morgens ontrent halff sevenen, is mijn huijsvrouw int kinderbed bevallen van haer elffde kint, sijnde een dochter. Op dato als vooren ist voorn. kint in de Zuyderkerck van D. Isaac Doreslaer gedoopt en genaemt Geertruijd. Int selvige jaer den sevenden dach van September ist voorschreven kint overleden, wesende 'sachtermiddach tusschen twee en drie.

1646.

Anno 1646 op een Dingdachs savonts den 16 Januarij de clocke ontrent halff vijven is mijn huysvrouw verlost van haer twaelfde kint, wesende een soon, en Zondachs den 21 daer aen van D. Vogelius in de Westerkerck gedoopt Jacob.

Van de hand van den zoon van Jacob de Jong sluit de volgende aanteekening het dagboek:

Jacob Olfertsz. de Jongh, doot.

„Anno 1646 is mijn vader den 23 Junij tusschen 's Jans nacht, „de clocke half twaelf, vierthien dagen geleijt hebbende aen gedurige coortse, deser werelt overleden".

LIESSJEN OLFERTS.

Anno 1601 op den 25 Februarij 's morgens ongevaerlijck ten twe uuren is mijn outste suster Liessjen Olferts gebooren.

Anno 1619 op den .... twe dagen voor S. Pieter is de voorsz. mijne suster getrowt met Gerrit Jansz. de Vrij. En bij malcanderen geteelt dese naevolgende kinderen:

Meijnuwtje, gebooren Pinxterdach 1621.

Trijntje, gebooren opten 6 Decembris 1623.

Jan, gebooren op den 17 Augusti 1628.

De kinderen voorsz. sijn alle, noch jong sijnde, overleden namentlijck:

Meijnuwtje op den 30 Julij anno 1625.

Trijntje op den eersten Junij anno 1625.

Jan op den .... anno 1628.

Sulx dat voor dees tijt geen kinderen van hen luijden in leevendige lijve sijn.

Den 26 Julij 1634 is mijn suster Liessjen Olfaerts bevallen van een soon, die genaemt is Olfert, is gebooren des smorgens ten 3 uuren op een Donderdach en den selven ochtent gedoopt.

Den .... 1634 is de voorn. soone, die genaemt was Olfert, deser werelt overleden.

Op Goe Vrijdach [werd?] Gerrit Jansz. de Vrij schepen, van Paeschen 1635 tot 1636.

Den 8 September 1635 op een Sater-dagh des morgens ten tien uuren is mijn suster Liessjen Olferts verlost van een soon, die genaemt wert Olfert.

Den 29 Novembris 1639, segge den 31 Novembris (?) 's daechs voor Alderheijligen, sijnde Maendach, is mijn suster Liesjen Olferts int kinderbedde bevallen van een dochter, naderhant genaemt Trijntjen.

Barent Olfertsz. De Jonge.

Anno 1604 op den 15 Martii des morgens ten 8 uuren is geboren mijn broeder *Barent Olphertsz De Jonge.*

Anno 1620 is hij naer Vrankrijk gereijst om het selve landt te besightigen.

Anno 1622 op den 19 Februarie is hij wederom thuijs gekomen.

Sedert het voorsz. sijne arrivement heeft hij sich in den Haghe bij synen vader onthouden, ter tijt toe dat het leger van de Ho. Mo. Heeren Staten Genl. voor 's Hertogenbosch geslagen was, alwaer hij sijnen vader, die daer als Raet van State mede gecommitteert was, ging vergeselschappen.

Anno 1629 op den..... wert hij bij den E. Raet van State gestelt als Rentemeester van de geestelijcke goederen over 's Hertogenbosch mitsgaders het district van dien. En alsoo zijn compagnon, Monsr Du Fresne, aldaer ontfanger geworden was, soo heeft hij hem bij den selvigen in de cost besteet en soo lang hem God het leven spaerde, met den selven in rare vriendschap vredich geleeft.

Den 14 Octobris anno 1630 wederomme in den Bossch gearriveert sijnde, nadat hij daeghs te vooren van sijn vader tot Arnhem gescheijden was, met den welcken hij de frontieren had wesen besichtigen, heeft hij sich qualijcken beginnen te gevoelen. En des anderen daeghs noch uijtten huijs geweest sijnde, is van tijt tot tijt siecker geworden, maer alsoo sich in hem notoire teijckenen van pest openbaerden, en sij des voorn. ontfangers, wooninge van alle besmettinge wilde conserveren, soo veel als mogelijck was, liet hij sich een veltcoets over de plaets gereet maken, ende uijt het huijs aldaer gegaen sijnde, is hij op den 20 Octobris, wesende Sondagh des avonts ontrent 6 uuren, anno 1630 wel geresolveert deser werelt overleden ende Donderdaeghs daer aen volgende binnen 's Hertogenbossch in Sainct Janskerck op het choor begraven, oudt sijnde 26 jaren 7 maenten ende vijff dagen.

Hij was van middelbare stature, wel geproportioneert van leden, van tronie blanck en ront besneden, maer niet sterck van gesicht.

Van geest vernuftigh, en uijtermaten vrolijck: in cledingen sumptueux en magnifijcq, volgende 't allen tijden de hooffsche fatsoenen.

In eeten en drincken matigh, en vijant van overdaet, in ommegang gemeensaem ende bij alle man lieffgetal, maer getercht sijnde vaerdigh tot toorn, van naturel bedrijvende ende nimmer ledigh, voor tijtverdrijff en bij faulte van besoinges sich oeffenende in de teijckenconst onder Adriaen van der Venne, om soo nu, soo dan iets te cunnen ontwerpen, alsoo groote lust hadde in fortificatie alsmede in 't beloop des Hemels, in voegen dat hij bij sich selven vrij veel geproficieert hadde in astrologia en de geometria, involgen dat na apparentie hij grooter geworden soude hebben, ingevalle levende had mogen blijven. In sijne sieckte was hij int eerste angstigh voor sterven, maer daer na seer wel

geresolveert, niet wenschende de aerde wederomme te mogen betreden, maer wel dat hij sich tot de gemeijnte des Heeren begeven, en het Sacrament des Avontmaels deelachtigh geweest hadde. Gevraecht sijnde van de sieckentrooster na de fondamenten sijnes geloofs, heeft onder andere ten antwoort gegeven, dat hij alle de hoope sijnder salicheijt op de verdiensten Jesu Christi alleen was settende, en is alsoo met berou en leetwesen sijnder overtredingen ontslapen in de fleur en op het alderbeste van sijn leven.

Trijntjen Olferts de Jong.

Anno 1609 op den 8en Aprilis voor middagh ontrent de clock elff uren is gebooren mijn jongste suster Trijntjen Olferts de Jongh.

Anno .... ontrent .... is de voorsz. mijne suster tot Amsterdam ter schoole geleijt, om in de Fransche tale, nevens de rekenconst geinstrueert te worden, ende is aldaer gebleven tot ....

't Jaer 1625 int begin van Maij ging sij met haar vader na den Haegh metter woon.

Den 8 Octob. 1632 quam sij weer tot Hoorn woonen bij haer suster Liessjen.

Claes Raet.

Den 4 Septembris anno 1633 is mijn jongste suster Cathrijntjen Olferts tot Hoorn in de groote kerck met doctor Claes Raet getrouwt.

Den 16 Aprilis 1634 wesende Paeschdach, des avonts tusschen 7 ende 8 uuren is Catrijntjen Olferts bevallen van een cleijn ontijdich kindeken, wesende een dochterken, twelck des anderen daechs overleedt.

Den 9 Junij 1635 beviel Trijntjen Olferts van een dochter, wesende het tweede kint en is genaemt Meijnuwtjen.

Anno 1636 op Goe Vrijdach wert Claes Raet schepen gecoren.

Anno 1638 op Goe Vrijdach ten ander male schepen.

Anno 1639 te Paesschen weesmeester.

Anno 1641 op Donderdagh voor Paesschen is mijn swager Claes Raet twintichste raet ofte Vroetschap tot Hoorn gecooren.

Daeghs daeraen volgende, sijnde Goevrijdach wert de voorn. mijn swager Claes Raet Burgemeester.

Den eersten Februarij 1642 is mijn suster Cathrijntjen verlost

van een dochtertjen, daeghs daer aen volgende gedoopt ende genaemt Trijntjen.

CORNELIS OLFERTS DE JONGH.

Anno 1610 den 29 Decembris 's morgens ontrent ses uuren is gebooren mijn broeder Cornelis Olfertsz. de Jongh.

Anno 1625 nadat mijn vader sijn residentie in den Haghe genomen hadde, is mijn voorn. broeder tot Rotterdam ter schoole geleijt, hebbende te vooren in de triviale schole tot Hoorn de fondamenten van de Latijnsche tale beginnen te leggen.

Anno 1629 int achterste vant jaer wert mijn voorz. broeder na Leijden op de Hooge schoole gestiert, ende gelogeert in de Houtstraat ten huyse van Pieter Lucasz.

Int leste van Junio 1634 quam mijn broeder Cornelis van Leyden tot Hoorn, en bleeff daer de volgende winter over.

Den 4 Junij 1635 op een Maendach des namiddaghs ten 1½ uuren vertrock Cornelis na Vranckrijck, nemende sijn wegh over Purmerend.

Den 17 Junij hem een wissel toegesonden van 400 gl. ende noch een credentie aen Monsr. Vieneman.

Anno 1637 den .... is mijn broeder Cornelis uijt Vranckrijck over Engelant op t Vlack voor Rammekens gearriveert, hebbende in seer groot gevaer geweest van het leven door schipbreuck te verliesen.

Anno .... transporteerde de voorn. mijn broeder sijn wooning nade Haghe bij mijn salige vaders tweede huijsvrouw, om hem in de practijcke te hove hem te exerceren, en bleeff aldaer woonende tot den jare .....

Anno 1644 den XIIIen Martij is de voorn. mijn broeder Cornelis getrouwt met Cornelia Wijncoop, jongste dochter van de H. Pieter Jansz. Wijncoop, in leven Burgem. ende Thesaurier tot Hoorn.

Den 23 Decemb. 1644 des morgens ten halff eenen is Cornelis Olfertsz. een soone gebooren, en oock genaemt Cornelis.

De 10 januarij 1645 is 't voorsz. kint deser werelt overleden 's avonts ontrent 5 uren.

WOUTER VERHEE.

Anno .... den .... is overleden [1]) Wouter Verhee mijns huijs-

[1]) In mijne genealogie vind ik aangeteekend als jaar van overlijden van W. Verhee 1586. (P.)

vrouwen grootvader van haer moederswegen en leijt tot Enckhuijsen in de Zuijderkerck begraven, geleeft hebbende .... jaren.

Anno 1623 op den 29 Decembris des morgens ontrent 4 uuren sterft tot Enckhuijsen in de Nieuwe Westerstraet Elisabeth Pauw des voornoemden Verhees nagelaten weduwe ende mijn huijsvrouws grootmoeder van haer moeders sijde. Ende leijt 't Enckhuijsen in Suijderkerck begraven, out sijnde 73 jaren, uijtwijsende de datum aen haer schilderije wesende als volgt: 1618 Aet. 68.

Anno 1626 den 15 Julij sterff Clara Pauw, weduwe wijlen Gillis Valckenier.

Den 19 Februarij 1636 is tot Amsterdam overleden de Heer Reijnier Pauw, Ridder, Burgem^r^ en Raet der stede Amsterdam out sijnde [1] .... jaren, en is aen de geelsucht gestorven.

Anno 1584 op den .... dach van .... is geb. Adriaen Huijgen mijn huijsvrouw en vader, uijtwijsende de datum van sijn schilderij.

Anno 1580 op den .... dach van .... is gebooren Arlant Wouters Verhee, mijns huijsvrouwe moeder *(De dach van de geboorte, was na haer eÿgen seggen Pinxteravont).*

Anno 16 .... op den .... dach van .... is de voornoemde Adriaen Huijgen getrouwt met Aerlant Wouters Verhee mede voorsz. Ende hebben bij malcanderen geprocreert vier soonen ende drie dochteren, gelijck als ordentelijck achter malcanderen hier na comen te volgen: 1 Heijndrickje. 2 Annetje. 3 Harmen. 4 Adriaentjen. 5 Andries. 6 Huych. 7 Huygh.

Anno 1640 den XVI Augusti op een Donderdagh 's morgens tusschen 4 ende 5 uuren is Andries Huyge, mijn huijsvrouwen vader, deser werelt overleden en in de Zuijderkerck begraven.

Anno 1642 den 20 Februarij is overleden mijn huijsvrouwen moeder, Aerlant Wouters Verhee, aen een apoplexia.

Anno 1642 den 20en Februarij wert mijn schoonmoeder van een apoplexia aengetast, waer aen sij den 24en daer aen volgende is overleden en in de Suijderkerck begraven.

Anno 1624 den 30 Junij is Jacob Stachhouwer getrouwt met

[1]) Volgens mijne genealogie is Reinier Pauw geboren 29 Julij 1564. Heeft dus den leeftijd van bijna 72 jaren bereikt. (P.)

Heijndrickje Adriaens Bolck [1]) mijn huijsvrouwen outste zuster.

Anno 1625 den 17^en^ Martij is gebooren Baertje ende den 18 Septembris des selven jaers overleden.

Anno 1626 den 26 Julij is Lijsbeth [2]) Stachhouwer gebooren 's avont ten halff negenen.

Anno 1627 de 14^en^ Octob. is Willem Stachhouwer gebooren 's morgens ten 4 uuren.

Anno 1628 den .... Octobris is Frederick Stachhouwer gebooren 's morgens ten $3\frac{1}{2}$ uuren.

Anno 1630 den lesten Aprilis is gebooren Huijgh Stachhouwer 's morgens ten 8 uuren.

Anno 1631 den .... Junij is gebooren Neeltjen Stachhouwer inde brouwerije van de Witte hulck.

Anno 1632 op den .... dach van .... is Neeltjen Stachhouwer voorsz. deser werelt overleden.

Anno 1632 op den .... dach van Novemb. is gebooren op 's Martijns avont Jacob Jacobsz. Stachhouwer ende op den .... dach van .... anno 1632 deser werelt overleden.

Anno 1633 den eersten Septembris is overleden Huygh Stachhouwer.

Den 5 Martij 1634 is Jacob Stachhouwer van Enchuysen na Tessel vertrocken, om voort na Pharnambucq te varen inqualitate als Politijcque Raet.

Den 13 Martij 1634 is Jacob Stachhouwer uijt Tessel geloopen.

Den .... Aprilis 1634 op een Sondach s'avonts is Heyndrickje Adriaens bevallen van een dochter, naderhant genaemt Christina.

Op den 29 April 1634 schreeff Stachhouwer als doe gecomen te sijn op de hoochte van $1\frac{1}{2}$ graet besuijden de linea equinoctiael.

Stachhouwer schrijft van den 28 Maij 1634 alsdat hij den 8 dito wel tot Pharnambucq gearriveert was, had een dach 5 à 6 als doe aen de loop geweest maer cesseerde wederom. Mentionneerde wijders dat Andries Bolck bij d' Heer van Ceulen was gestelt bij de commissaris van de vivres, daer niet blijven wilde, ginch over sulx met schipper Jacob Huysen in zee om te cruysen; soud beter gedaen hebben, had hij daer gebleven.

---

[1]) Anno 1642 den 26 Septemb. is Heijndrickje tot Alckmaer overleden, des morgens ontrent vijff uuren en tot Enckhuijsen begraven.

[2]) $\frac{15}{1}$ anno 1645 is Lijssbet getrout aen Corn. Lens.

Den 18 Septembris 1638 quam Stachouwer wt Brasil weder te Enchuijsen.

Den 26 Sept. 1642 sterft Henrickjen Stachouwers tot Alckmaer, smorgens ontrent vijff uuren. Den 1 Octob. is sij 't Enckhuysen int West begraven.

Anno 159.... op den.... dagh van.... is gebooren Jacob van Berckel.

Anno 1608 op den 17 à 18 dach van December is gebooren Adriaentjen Adriaens, mijn huijsvrouwen jongste suster.

Anno 1628 den 15 Februarij is tot Egmont binnen **Jacob van Berckel** getrouwt met mijn huijsvrouwen jongste suster **Adriaentjen Adriaens Bolck.**

Op den 7 Jannuarij op een sondach 's avonts ontrent 10 uuren des jaers 1629 is Adriaentjen voorsz. bevallen van een dochter hetwelcke na den voorn. Jacob van Berckel's salige moeder genaemt is Josina.

Op den lesten Augusti 1630 is Jacob van Berckel deser werelt overleden, en tot Enckhuijsen in de Zuijderkerck begraven, out sijnde..... jaren.

In den jare 1632 viel mijn huijsvrouwen suster Adriaentjen Adriaens van de ware gereformeerde religie tot het pausdom aff.

Op den... dagh van... anno 16... is gebooren mijn huijsvrouwen outste broeder **Harmen Adriaensz Bolck.**

Anno 16.. ging de voorsz. Bolck bij doctor Nieuhuijsen Rector van de triviale schole tot Enckhuijsen metter woon.

Anno 162.. op den dach van.... wert Harmen Bolck na Leijden op d' Academie gesonnen omme aldaer te studeren.

Anno 1630 op den.... dach van October is hij vertrocken na Vranckrijck.

Den 15 Februari 1632 is Harmen Bolck tot Orleans in de rechten gepromoveert.

't Selve jaer arriveerde hij uijt Vranckrijck wederom in den Haegh op Hemelvaertsdagh.

Anno 1632 ontrent October nam hem de Heer van Brederode in sijnen dienst in qualitate als Secretaris.

In den jare 1633 was hij met sijn Heer in de belegeringe voor Rijnbercke ende voorts inde tocht na boven en aen de Maes.

Int jaer 1636 den .... troude Harmen met Anna Pijl dochter van Willem Pijl Rentmr. tot Vijanen etc.

Den ... dach van ... 1637 wert Bolck Secretaris van Vijanen.

Den ... dach van ... 163 ... oock mede Secretaris van Vijanen.

Anno 1574 ontrent den 20 Maij [1]) is mijn salige moeders broeder Claes Janssoon Schouts gebooren. Ende anno 1597 int voorste des jaers getrouwt met Reijm Cornelis Dr ende bij de selvige geprocreëert Jan Claessoon Schouts ende Liessjen Claes Schouts.

Anno 16 .... is de voornoemde Claes Jansz. hertrouwt met Aecht Gerbrants Dr., ende heeft bij de selvige gegenereert Alijt Claes Schouts, ende Heijn Claesz. Schouts.

Anno 16 .... weder hertrouwt met Geert Lamberts Dr. ende bij de selve geteelt Lambert Claessoon Schouts.

Anno 1574 op den .... dach van .... is Lysbeth Wouters Verhee gebooren [2]). Anno 1563 op den .... dach van .... was Jacob Willems Gael gebooren [3])

Anno 159 ... op den .... dagh van .... sijn de twe voornoemde persoonen binnen Enckhuijsen te samen getrouwt, ende hebben bij malcanderen gewonnen de navolgende kinderen ......

Anno 1578 een maent voor de Amsterdamsche kermisse, op een Sondagh, op de Oudesijds Burgwal is gebooren **Giertje Wouters Verhee** [4]).

Anno 1599 int voorste van Augusto is de voorn. Giertje Verhee getrout met Michiel Janssoon de Lange, haer eerste man, binnen Enckhuijsen.

Anno 1613 op den 7 Maij verloste de voorsz. Giertje Verhee van een soon genaemt Wouter.

Anno 1613 op den .... dach van .... is het voorn. Woutertjen deser werelt overleden.

Anno 1615 op den 2 Novembris sterff binnen Amsterdam de bovengemelde Michiel Janssoon de Lange ende leijt in de Nieuwe kerck tot Amsterdam begraven.

---

[1]) Dese datum is na mijn moeders gerekent, alsoo uijt hem verstont 9 vierendeel jaers ouder als mijn moeder te wesen.

[2]) Geschilderd 1601, doe out sijnde 27 ergo 1574.

[3]) Geschildert 1601 doe out sijnde 38 ergo 1563.

[4]) In haer schilderij staat Aetas 19 anno 1598, hetwelck een jaar verschelen soude Ao. 1579 en dan 19 ergo 1598.

Den 16 Augusti 1644 voor de middach de clock ontrent 10 uuren is Giertje Wouters Verhee mijn salige vaders tweede huijsvrouw deser werelt overleden, ende den 22 dito in de groote kerck van 's Gravenhage recht voor de predickstoel begraven.

Anno 1598 op den... dach van... is Maritjen Jacobs Gael gebooren binnen de stede Enckhuijsen [1]).

Anno 1629 op de.... dach van.... is Maritjen Gael voors. getrouwt met Pieter Wolfs Roothuijs van Leeuwarden.

Anno 1639 op den.... is Pieter Wolfsz. tot Leeuwaerden gestorven ende den.... tot Enckhuijsen in de Zuijderkerck begraven.

Den 26 Februarij 1645 is Maritjen Gael hertrouwt aen Jacob Stachouwer in Lutkebroeck.

Den 14 Septemb. 1645 is Maritjen Gael overleden des avonts ontrent elff uuren. Den 19 dito op een Dinsdagh begraven in Zuijderkerck.

Anno 1600 op den.... dach van.... is Wouter Jacobsz. Gael gebooren tot Enckhuijsen [2]).

Anno 1639 op den.... sijnde Woensdach des avonts voor half tienen is Wouter Gael, noch ongetrouwt sijnde, deser werelt overleden en 's Maendachs daeraen volgende in de Suyderkerck begraven.

Anno 1601 op den.... dagh van.... is Jacob Jacobsz. Gael gebooren tot Enckhuijsen [3]). Anno 1594 op den.... dach van... is Trijn Huygen gebooren, uijtwijsende de datum van haer schilderije [4]).

Anno 1633 op den 6 dagh van Martio is de voornoemde Jacob Gael met Trijn Huygen getrouwt, binnen de stede Enckhuijsen.

Anno 1636 den.... Maij sijn de voorsz. Jacob Gael en Trijn Huygen na Oost Indien gevaren.

Anno 1634 den.... is Jacob Gael overleden ende tot Batavia begraven.

EINDE.

---

[1]) 1598 Act. 6, anno 1604 is haer schilderij gemaeckt.

[2]) Geschildert 1604, doe out 4: blijft 1600.

[3]) Geschildert 1604 doe oudt 2½.

[4]) Geschildert 1596 doen out 1½.

Bijlage 1.

Eenige albumblaadjes uit het album amicorum van J. O. de Jongh.

Sen(eca). Epist.

Vir bonus quod honeste se facturum putaverit, faciet, etiamsi laboriosum erit, damnosum periculosum. Rursus quod turpe effugiet etiamsi pecuniam affert, voluptatum potentiam: ab honesto nulla re deterrebitur; ad turpia nulla spe invitabitur.

Haec in . . . . et benevolentiae symbolum amico meo lubens reliqui à decessio Leidensi. 29 Jannuarij 1621.

P. Gabinius Aminga J. u. D.

Le jeu, le boire et le mangger, et une belle femme sont quatre choses qui s'accordent bien ensemble.

Haec paucala amico suo singulari D. Jacobo Olferdi de Jong in nunquam periturae amicitiae signum lubens posuit.

Lubberts van Eck.
Geldrus
Lugduni Bat. 22 die Decemb.
an. 1620.

Symb:
Arte aut marte.

Faut d'un clou on per un fer,
faut d'un fer on per un pied,
faut d'un pied on perd un chevalle,
faut d'un chevalle on perd un home,
faut d'un home on per une bataille
faut d'une bataille on per un royaume,
faut d'un royaume on perd une ampier.

C. Baumont. a Leyde 22 decembre 1620.
francoys.

Nihil laudabilius, nihil magno et praeclaro viro dignius placabilitate atq. clementia.

Ornatissimo doctissimo viro-juveni D Jacobo Olferdi de Jongh paucula haec in perpetuam amicitiae et contubernij memoriam lubens apposuit Lugduni Bat. 22 decemb. A° 1620.

Leonardus van der Elst.
Amstelodamensis.

Bijlage 2. Uit een oude genealogie vind ik het navolgende aangaande het geslacht *Verhee*.

Wouter Verhee Raad en Schepen tot Amsterdam trout: *Elisabeth Pauw*.	1 *Herman Verhee* tr. *Maria Engelsman*.	*a Cornelia Verhee* tr. Mr. *Ysbrand Craft*. *b Hermina Verhee*.	
	2 *Reinier Verhee* tr. *Magdalena Jacobsd*.		
	3 *Elisabeth Verhee* tr. *Jan Gaal*.	*a Maria Gaal* tr. *Pieter Wolphertsz. Roothoofd*. *b Wouter Gaal*. *c Jacob Gaal* tr. *Catharina Huijgensd*.	
	4 *Truijda Verhee* tr. *Claas Jansz. Samson*.	*Reinier Samson* tr. *Anna Putten*.	
	5 *Geertruid Verhee* tr. (1o) *Michiel de Lange* (2o) *Olfert Barentsz*.	Zij stierf zonder kind.	
	6 *Adriaen Verhee* tr. *Catharina Cops*.		
	7 *Aerland Verhee* tr. *Adriaan Huijgen* tot Enckhuysen.	*a Henrica Huijgen* tr. *Jacob Stuckhouder*. *b Anna Huijgen* tr. *Jacob Wolphertsz*.	*Jan Jacobsz*. *Meijnen Jacobsz*. *Barent Jacobsz*.
		c Herman Huijgen.	
		d Adriana Huijgen tr. *Jacob van Berkel*. *e Andries Huijgen*.	*Josina van Berkel*.
	8 *Henrica Verhee*.		

Naschrift der Redactie. De inhoud van dit Album amicorum, hoewel terecht geplaatst in de rubriek genealogie, wegens de talrijke familieaanteekeningen daarin medegedeeld is van evenveel, zoo niet meer belang voor de beschavingsgeschiedenis, omdat het bevat het onopgesmukte verhaal van de wijze hoe een jongman uit een regentengeslacht der 17de eeuw werd opgevoed, zijn studietijd doorbracht en ingeleid werd in de regeeringskringen. Hoe onderhoudend is hier de levensloop verteld van Jacob Olfertsz, hoe hij in Leiden studeerde, zijne reisindrukken en avonturen en familieomstandigheden! Wat hij mededeelt omtrent het proces der scheepskapiteins na de „rescontre" op 25 Augustus 1635, is vrijwel onbekend, althans het is niet bij de Jonge, Nederl. zeewezen te vinden. Ook de karakters van zijne broeders Jan en Barent zijn aardig geschilderd. Het een en ander geeft een belangwekkende bijdrage tot de kennis van het intieme leven in een huisgezin, behoorende tot een gegoede opkomende regentenfamilie.

GENEALOGISCHE EN HERALDISCHE AANTEEKENINGEN

AANGAANDE HOLLANDSCHE FAMILIEN OP CEYLON

DOOR MR. F. H. DE VOS. [1])

STAFFORTS.

Johannes Stafforts v. 's-Gravenhage, Opziender v. d. Kaneel d. O.-I. C., † vóór 1710, tr. (1) te Colombo 6 Apr. 1690 Petronella van Sterrevelt van Gath. Bij wie:

I. Maria Elizabeth, ged. te Colombo 30 Maart 1691, tr. ald. 12 Febr. 1708 Abraham Torin v. Rouaen, Boekhouder d. O.-I. C.

Johannes tr. (2) te Colombo 10 Febr. 1695 Anna de Heijde v. Galle, wed. v. Johannes van Kempen, Onderkoopman. Bij wie:

II. Philip Rutgaart, ged. te Colombo Jan. 1700.

TEMPESTEL.

Dirk Tempestel v. Deventer, Vaandrig 1702, kapitein d. O.-I. C. 1729, tr. te Colombo 29 Jan. 1702 Petronella van Geijzel (L. 543). Bij wie:

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 619.

I. Magdelt Catharina, ged. te Galle 25 Jan. 1705, tr. te Colombo 29 Aug. 1723 Arnout de Lopes.
II. Frans Dirksz. ged. te Colombo 27 Mei 1708.

TEERLING.

Jan Teerling v. Gent, Assistent d. O.-I. C., tr. te Colombo 27 Maart 1681 Aletta Rooseboom v. Haarlem. Bij wie:
I. Jan, ged. te Tutucorin 20 Nov. 1683.
II. Willem, ged. te Colombo 7 Apr. 1656.
III. Willem, ged. te Tutucorin 3 Aug. 1692.
IV. Sara Jacoba, ged. te Colombo 19 Dec. 1694.
V. Jacob, ged. te Tutucorin 1695.
VI. Nicolaas, ged. te Tutucorin 14 Nov. 1697.

TISTE.

Daniel Tiste v. Stockholm, tr. te Colombo 25 Sept. 1701 Elizabeth de Hees v. Vlissingen, geb. 1667, † te Galle 5 Oct. 1709. Bij wie:
Maria Sibilla, ged. te Colombo 1704, † vóór 14 Oct. 1731, tr. te Colombo 8 Febr. 1728 Pieter van Dalen v. Londen.

VALCK.

A. Adriaan Valck, tr. Anna Gomez. Bij wie:
Salomon, ged. te Colombo 28 Oct. 1659.

B. Arnoud Valck, Koopman en Administrateur d. O.-I. C. te Galle (wellicht Adriaanszoon), geb. te Colombo, tr. te Colombo 21 Mei 1690 Livinia Goutier, geb. te Colombo 2 Oct. 1672, † te Galle 13 Mei 1708. Bij wie:
I. Willem, geb. te Colombo 18 Juni 1695, ged. aldaar 26 Juni 1695, † te Galle 8 Apr. 1708.
II. Huijberta, ged. te Colombo 2 Juni 1697, tr. te Colombo 22 Jan. 1719 Angelo Pegolotti v. Colombo.
III. Johanna Maria, ged. te Colombo 1704, tr. ald. 22 Jan. 1719 Rudolph Carel van Glau v. Oost-Friesland, Vaandrig d. O.-I. C.

C. Gerrit Valck v. Colombo (wellicht Adriaanszoon), Boekhouder d. O.-I. C., tr. (1) te Colombo 2 Juni 1709 Anna Pegalotti v. Colombo. Bij wie:
I. Johanna Adriana, ged. te Colombo 26 Oct. 1710.
II. Anna Livinia, ged. te Colombo 13 Sept. 1716.

Gerrit tr. (2) te Colombo 29 Juni 1730 Francina van Geyzel (wed. v. d. Rondewerken). Bij wie:

III. Anna Benjamma, ged. te Colombo 21 Jan. 1731.

KELLENS.

A. Richard Kellens v. Hasselt, tr. Dominga Maartensz. v. Colombo. Bij wie:

I. Rijckardus, Vaandrig d. Burgerij te Colombo, ged. te Colombo Maart 1689, tr. (1) Willemina van den Berg. Bij wie:

Wilhelmina Magdalena, ged. te Colombo 27 Sept. 1710.

Rijckardus tr. (2) te Colombo 15 Nov. 1716 Huberta Florenthina van Rhee; (3) te Colombo 21 Mei 1730 Elizabeth Perera v. Negombo; (4) te Colombo 6 Jan. 1737 Catharina Sibilla de Wilde v. Trincomalie.

II. Lambertus, ged. te Colombo 1 Aug. 1694.

III. Maria, ged. te Colombo 1 Nov. 1696.

IV. Christiaan, ged. te Colombo 23 Dec. 1698, tr. ald. 20 Sept. 1722 Anna Maria Cornelisz. Bij wie:

(1) Anna Maria, ged. te Colombo 16 Jan. 1724.

(2) Huberta Florentina, ged. te Colombo Juni 1725.

V. Elizabeth, ged. te Colombo 3 Apr. 1701.

VI. Arnoldus, ged. te Colombo Mei 1703, Opperchirurgijn d. O.-I. C. te Jaffna, tr. Maria Stuurman. Bij wie:

(1) Anna Rebecca, ged. te Colombo 7 Maart 1728.

(2) Lambert, Boekhouder d. O.-I. C., ged. te Colombo 7 Apr. 1730, tr. ald. 27 Apr. 1766 Catharina Elizabeth Franckena v. Colombo

(3) Arnoldus, ged. te Colombo 6 Mei 1731.

B. Bartholomeus Kellens van Colombo, Assistent d. O.-I. C., tr. ald. 26 Oct. 1738 Johanna Sivert v. Colombo, wed. v. Hendrik van de Vijver.

C. Johannes Kellens, tr. Francina Dirksz. Bij wie:

(1) Lambert, ged. te Colombo 10 Aug. 1738.

(2) Maria, ged. te Colombo 9 Maart 1741.

(3) Wilhelmina, ged. te Colombo 30 Juni 1748, tr. Jan Honter.

(4) Francina, ged. te Colombo 5 Dec. 1748.

(5) Lambertus, ged. te Colombo 2 Apr. 1766.

D. Daniel Kellens, tr. Anna Catharina de Soysa. Bij wie: Lambertus, ged. te Colombo 27 Juli 1796.

THORNTON.

A. Thomas Thornton, Opperhoofd te Calpentyn 1763, tr. Maria Helena Classina Barones de Reder v. Zutphen.
Zij tr. (2), als wed. Thornton, te Colombo 21 Jan. 1770, Arnoldus Frankena v. Yselmuyden, Hoofd der Militie.

B. Lucas Frederik Thornton v. Ternate, Assistent d. O.-I. C., tr. te Colombo 3 Oct. 1779 Johanna Germer v. Jaffna, wed. v. Jan Coenraad Bellings, Assistent d. O.-I. C. Bij wie (allen te Colombo gedoopt):
1. Johan Fredrik, ged. 3 Oct. 1779.
2. Carolina Cornelia, ged. 3 Oct. 1779, doopheffers Caroline Cornelia Thornton en Elias Rossing, Oud-schepen, echtelieden te Tilburg woonachtig.
3. Willem Adriaan, ged. 2 Sept. 1781.
4. Maria Elizabeth, ged. 25 Mei 1783.
5. Johanna Carolina, ged. 7 Nov. 1783.

C. Augustinus Thornton v. Batavia, Adelborst 1706, Onder-koopman 1720.

D. Augustinus Thornton v. Batavia, Soldaat-schrijver 1739.

E. Willem Thornton v. Batavia, Soldaat-schrijver 1739.

F. Augustinus Thorton (de oudere) Predikant, Rector d. Latijnsche school te Batavia 1667.

G. Augustinus Thornton (de jongere) v. Batavia, Predikant 1705.

CADENSKI.

..... Cadenski tr...... Bij wie:

I. Barbara Magdalene, geb. te Cochin 11 Aug. 1678, † te Colombo 31 Maart 1702, tr. Adam van der Duyn, Commandeur van Jaffna, † te Malabar Nov. 1723.

II. Pieter, Assistent d. O.-I. C., geb. te Cochin, tr. te Colombo 2 Mei 1706 Johanna Lodewijks van Negombo. Bij wie:

Johannes Stephanus, Resident te Kaijts, ged. te Colombo 16 Mei 1706, tr. te Colombo 5 Febr. 1730 Elizabeth Hopman van Trincomalie. Bij wie:

1. Henrietta Stephania, ged. te Colombo 24 Sept. 1730, tr. Jacobus Bartholomeus Fransz.

2. Joan Pieter Simon (volgt).
3. Abraham Daniel, ged. te Tutucorin Dec. 1735.
4. Bernardus Aegidius, ged. te Tutucorin 18 Apr. 1738.

Joan Pieter Simon, Boekhouder d. O.-I. C., ged. te Colombo 25 Mei 1732, † 1802, tr. (1) te Colombo 16 Jan. 1757 Ester Henrietta Theodora Bagman van Colombo. Bij wie:

a. Stephanus Henricus, ged. te Colombo 23 Oct. 1757, tr. Christina Louisa Charlotta Rattman. Bij wie:
Eregod Elias Theodorus Rudolphus, ged. te Colombo 9 Sept. 1792.

b. Maria Elizabeth, ged. te Colombo 29 Mei 1763.

c. Sigesbertus Aegidius, ged. te Colombo 17 Oct. 1765.

d. Ester Christina Johanna, tr. (1) Cornelis Bartholomeus Scharff; (2) te Colombo 13 Juni 1790 Jan Caspar Niehuys van Ottendorp.

Joan Pieter Simon, tr. (2) te Galle 19 Maart 1788 Maria Agnita de Vries, ged. te Galle 14 Oct. 1764, d. v. Mattheus Cornelis de Vries, Assistent d. O.-I. C. en van Maria Catharina Hingest. Bij wie:

e. Sara Barbara Mariana, ged. te Galle 21 Dec. 1788.

FERRAND.

Pierre Ferrand, Onderkooper d. O.-I. C., tr. Elizabeth Antonia Pauw. Bij wie:

I. Johanna Elizabeth, ged. te Galle 30 Juni 1765.
II. Clara Gertruida, ged. te Colombo 28 Febr. 1768.

KAUWERTSZ.

Willem Rudolph Godfried Kauwertsz. van Gladbach, Predikant d. O.-I. C., tr. te Colombo 10 Sept. 1788 Constantia Cornelia Scheltus van Jaffna. Bij wie:

I. Cornelia Paulina Maria, ged. te Colombo 19 Juli 1789.
II. Christiaan Isaak Willem, ged. te Colombo 13 Juni 1790.
III. Sara Catharina Susanna, ged. te Colombo 8 Mei 1791.

KUNST.

Severinus Kunst van Stockholm, tr. te Colombo 1 Sept. 1782 Maria Elizabeth Lochveld v. Colombo. Bij wie:

I. Christoffel Severinus, ged. te Colombo 25 Jan. 1784.
II. Johannes Henricus, ged. te Colombo 23 Jan. 1791.
III. Johannes Fredericus, ged. te Colombo 11 Mei 1794.

DE LA CROIX.

Jacobus de la Croix van Amsterdam, Assistent d. O.-I. C., daarna Fiskaal, † 26 Dec. 1719, tr. te Colombo 27 Juni 1694 Cornelia Erasmus, ged. te Colombo 1 Juni 1679, d. v. Cornelis Erasmus en v. Elizabeth Dircksz. Bij wie:

I. Susanna, ged. te Colombo 1 Sept. 1695.

II. Susanna Elizabeth, ged. te Colombo 5 Juni 1698, tr. aldaar 28 Mei 1730 Hermanus Ladenius van Leeuwarden, Vaandrig d. O.-I. C.

III. Bartholomeus, ged. te Colombo 31 Oct. 1700.

IV. Jacobus, ged. te Colombo 19 Maart 1702.

V. Johannes, ged. te Colombo 6 Oct. 1702.

VI. Cornelia Catharina, ged. te Colombo 3 Apr. 1707.

FOCKES.

Aucke Fockes van Amsterdam, Baas der Scheepstimmerlieden, † te Colombo 13 Oct. 1740, tr. aldaar 31 Mei 1722 Catharina van Laten, ged. te Colombo 21 Maart 1705, d. v. Gerrit Jansz. van Laten van Embden, Boekhouder d. O.-I. C. en v. Isabella Pietersz. Bij wie:

I. Anna Catharina, ged. te Colombo 5 Dec. 1723.

II. Volkert Gerrit, Assistent d. O.-I. C. geb. te Jaffna, tr. (1) te Colombo 17 Febr. 1751 Helena Catharina Barner, ged. te Tutucorin 14 Nov. 1733, d. v. Hendrik Barner en v. Elizabeth Feber en (2) te Colombo 25 Mei 1766 Anna Maria La Febre v. Tutucorin, wed. v. Salomon de Waas. Bij wie: (1ste huwelijk)

Anna Gertruida, ged. te Galle 11 Juni 1758.

III. Johanna Isabella, geb. te Jaffna, † te Colombo 13 Juli 1754, tr. aldaar 1740 Jan Willem Nieper van Verden, Chururgijn-Majoor d. O.-I. C.

LADENIUS.

Hermanus Ladenius v. Leeuwarden, Vaandrig d. O.-I. C., tr. te Colombo 28 Mei 1730 Susanna Elizabeth de la Croix v. Colombo. Bij wie:

Jacobus Gijsbertus, ged. te Colombo 2 Dec. 1731.

GREL.

Daniel Grel v. Amsterdam, Opzichter v. 's Comps. houtwerken, tr. (1) Grietje Visser v. Paliacat. Bij wie:

I. Annetje, ged. te Colombo 28 Apr. 1678.

Hij tr. (2) te Colombo 11 Dec. 1678 Maria Albertsz. v. Colombo en (3) te Colombo 27 Nov. 1689 Anna Baldaeus v. Middelburg (wed. Willem Hansz). Bij wie:

II. Anna, ged. te Colombo 1 April 1691, tr. aldaar 18 Dec. 1712 Frederik Walraven Necker v. Zevenbergen, Luit. d. Artill.

Hij tr. (4) te Colombo 31 Aug. 1692 Juliana Velthuyzen v. Esens (wed. Johannes Dammiers, Boekhouder d. O.-I. C.)

ELBERSTEYN.

Gotfried Elbersteyn v. Königsberg, Kapt. v. wapenen d. O.-I. C., tr. te Colombo 16 Dec. 1703 Maria de Neck, ged. te Colombo 15 Oct. 1682, d. v. Pieter de Neck v. Brussel en v. Ignasia Perera. Bij wie:

I. Christina, ged. te Colombo 29 Juli 1707.

II. Louisa, ged. te Colombo 30 Sept. 1708.

III. Willem, ged. te Colombo 15 Febr. 1711.

IV. Fredrik Hendrik, ged. te Colombo 5 Nov. 1713.

V. Godfried Hendrik, ged. te Colombo 17 Nov. 1715, tr. aldaar 7 Nov. 1751 Cornelia Montanus, ged. te Colombo 8 Juni 1732, d. v. Jacobus Montanus (de j.) v. Colombo en v. Cornelia Ebbe v. Tutucorin.

DE GEUS.

A. Willem de Geus v. Amsterdam, Onderkoopman d. O.-I. C., tr. te Colombo 4 Maart 1703 Anna Catharina Coop à Groen v. Paliacat.

B. Michael de Geus, Koopman d. O.-I. C., tr. Anna Maria Marinus. Bij wie:

I. Johanna Christina, ged. te Colombo 21 Sept. 1673.

II. Rudolphus, ged. te Colombo 29 Nov. 1674.

GAST.

A. Barend Gast v. Delft, Boekhouder d. O.-I. C., tr. te Colombo 9 Nov. 1690 Francina Eggers v. Colombo. Bij wie:

I. Anna, ged. te Colombo 28 Aug. 1681, tr. (1) aldaar 18 Jan. 1699 Isaac Quetten v. Hoorn, Boekhouder op 't schip „Vossenbosch" en (2) Hendrik Gabriel Dijkman.

II. Carel, ged. te Colombo 21 Nov. 1683.

III. Christina, ged. te Colombo 11 Jan. 1688.

IV. Serafina, ged. te Colombo 6 Juli 1690.

V. Jacobus Assistent, d. O.-I. C., ged. te Tutucorin 15 Nov. 1697, tr. te Colombo 10 Sept. 1719 Maria Sibille Tiste, ged. te Colombo 1704, d. v. Daniel Tiste v. Stockholm en v. Elizabeth de Hees v. Vlissingen.

B. Jacob Gast v. Delft, Vaandrig d. O.-I. C., tr. te Colombo 8 Jan. 1699 Catharina Verhameren v. Haarlem, wed. v. Jacob Overhene, Notaris te Batavia.

GLAS.

Gerrit Jansz. Glas, tr. Maria van der Byl. Bij wie:

I. Antonia, ged. te Colombo 16 Nov. 1695.
II. Eva Magdalena, ged. te Colombo 19 Jan. 1698.
III. Johannes, ged. te Colombo 13 Maart 1701.
IV. Neeltje Gertruida, ged. te Colombo 15 Apr. 1703.
V. Daniel, ged. te Colombo 1704.

VAN GLAN.

Rudolph Carl van Glan v. O.-Friesland, Kapt. d. O.-I. C., tr. te Colombo 22 Jan 1719 Johanna Maria Valck, ged. te Colombo 1704, d. v. Arnout Valck en v. Livinia Goutier. Bij wie:

I. Antony Arnold, ged. te Tutucorin 8 Sept. 1720.
II. Johan Gustaaf Carl, ged. te Colombo 5 Dec. 1723.
III. Willem Christiaan, ged. te Colombo 28 Oct. 1725.
IV. Sophia Christina, } ged. te Colombo 22 Juni 1727.
V. Ester Huberta, }
V. Fredrik Hendrik, ged. te Galle 25 Maart 1731.
VII. Diedrich Goutier, ged. te Galle 25 Sept. 1732.

GREEBE.

Christoffel Greebe v. Hessen-Kassel, tr. (1) te Colombo 28 Febr. 1768 Elizabeth Catharina Ferdinando v. Colombo. Bij wie:

I. Constantyn, ged. te Colombo 15 Jan. 1769.
II. Johan Hendrik, ged. te Colombo 4 Nov. 1770.

Hij tr. (2) te Colombo 3 Febr. 1771 Johanna Catharina van den Berg v. Colombo. Bij wie:

III. Christoffel, ged. te Colombo 13 Nov. 1774, tr. Margareta Cornelia Dekker. Bij wie:
(1) Jacob Christoffel, ged. te Kalutara 25 Dec. 1801.
(2) Henrietta Charlotta, ged. te Kalutara 17 Feb. 1805.

(Wordt vervolgd.)

Marie van Horn (LIII, 182, 572). — Im Rijksarchief zu Utrecht finden sich folgende Lehnsakten über den Oudenweert, **und** den Schulenborgschen Weert, Lehnsgüter des Dierick, here van Lienden, Erbschenk des Herzogthums Geldern, Gemahl der Marie van Horn, countess of Mar and Garioch, vrouwe van Duffel en van Gheel.

1408, St. Andriesavont — Lisbeth van Lienden, vrouw van Hoekelem; nach dem Tode ihres Bruders Jonckheer Dirc van Lienden und ihrer Tochter Margriet (Durch einen anderen Akt desselben Datums: Lysbeth van Lienden erhält noch zu Lehn den Schulenborgsche Weert, welchen Dirc de Wolf, Bastard Bruder der Lysbeth, vor ihr im Besitz hatte [1]).

1409, Donderdach na St. Tiburtius. Margriet van Ghenep vrouw van Heijnsberch nach dem Tode des Dirc van Lienden, ihrem Sohn [2]).

1419, Woensdach na St. Victor. — Johan, heer tot Hoekelem, erhält zu Lehn den Oudenweert und den Schulenborgsche Weert, nach dem Tode seiner Mutter Lysbeth van Lienden [3]).

Wie ersichtlich, wird hier bei der Belehnung des Oudenweert und des Schulenborgschen Weerts, dieselbe chronologische Nachfolge eingehalten wie bei der in dem Zinsbuch des Reichsstiftes Elten berichteten Belehnung der Herrlichkeit Lienden: der Oudenweert und der Schulenborgsche Weert werden von dem Erblasser zuerst seiner Schwester, Elisabeth van Lienden, vrouwe van Heukelom zu Lehn gegeben, darnach wurde seine Mutter, Margaretha van Gennep, vrouwe van Heinsberg, mit denselben belehnt; nach dieser, in 1419, erhielt Johan, here tot Hoekelem, Sohn der Elisabeth die beiden Lehen.

Der in dem Zinsbuche des Reichsstiftes Elten genannte Deric die Wollef van Lienden ist identisch mit dem in der obigen Urkunde erwähnten Dirc de Wolf, Bastard Bruder der Lijsbeth van Lienden.

Dierick van Lienden ist, nach den Annales de la maison de Lynden, here Van Lienden, Leede, Oudenweert etc. [4]). Der letztere Titel ist nicht richtig, da der Oudenweert niemals eine Herrlichkeit war, ebensowenig wie der Schulenborgsche Weert.

Baron Adhemar von Linden.

---

1) Utrecht, Rijksarchief, Lehnsregister der Abtei von St. Paulus, p. 268, 268 vo.
2) Ibidem, p. 271.
3) Ibidem, p. 375 vo.
4) Butkens, Annales de la maison de Lynden, p. 114.

Willem Luyts van Kittenstein. — De Heer J. van Stolk Az. is in het bezit gekomen van een verzameling historieprenten en teekeningen bijeengebracht vóór 1615. Deze hoogst merkwaardige verzameling, gebonden in één band gr. in fol. schijnt bijna driehonderd jaren aan de aandacht van historici en verzamelaars ontsnapt, òf, indien ze tevoren bekend was, is de herinnering daaraan in de laatste eeuw geheel vergaan.

Is er soms één onder de navorschers, die mij iets omtrent de verzameling of den verzamelaar weet mede te deelen. W. L. van Kittenstein was de vader van C. v. Kittenstein, den graveur-hospes te Haarlem; deze was te Delft geb. in 1597. G. VAN RIJN.

Wijers. — La collection d'épitaphes de Le Fort (conservée aux Archives de l'Etat à Liège) contenait autrefois [1]) le dessin d'un écusson d'or à la fasce de sable accompagneé de trois chapeaux de cardinal de gueules, avec l'inscription suivante:

R. D. HENRICUS WYERS
Can[on]icus S^{ti} Materni in Eccles. Leod.

Feu M. le chevalier Xavier de Theux de Montjardin possédait deux sceaux en cuivre portant les mêmes armoiries mais avec une légère variante des métaux. C. DE BORMAN.

Van de Venne (LI, 581; LII, 105); **Graafland.** — In een m.s. genealogie der familie Graafland (aanvangende met Cornelis Cornelisz Graafland, begraven in de Groote kerk te Rotterdam in 1581, getrouwd met Anna Jansd^{r}; eindigend ± 1780, en waarin ook verschillende vrouwelijke takken uitgewerkt zijn) vind ik:

„Cornelis Graafland, geb. 19 Sept. 1619, Bewindh^{r}. van de O. I. Comp. te Amsterdam 1664, Schepen en Raad 1667, tr. 1640 Grietje Cloppers, Dogter van Claes Jansz. Cloppers en Grietje Goudt. Zij sterft. Hij hertr. 7 April 1648 Clara van de

[1]) En effet, je vois que cette inscription que j'y ai copiée, il y a plus de 40 ans, ne figure pas dans l'analyse publiée par M. Naveau. Elle aurait donc été enlevée par un indélicat, à moins que l'analyse preciteé ne soit pas complète??

L'écusson était d'argent à la fasce de gueules accomp. de trois chapeaux de card. du même.

L'un de ces sceaux portait cette légende gravée autour des armoires
ÆGIDIUS VAN DE WYER PROTONOTARIUS
APOSTOLICUS.

Ven (er boven geschreven staat: van der Venne), geb. 30 Junij 1626, (Dogter van Pieter van de Ven (als voren) en van Catharina Cloeck, Jacobs Dogter), Zij sterft 8 Junij 1674 en hij 26 Oct. 1677. Heeft bij de 1e vrouw verwekt een Dogter en bij de 2e 8 kinderen".

Zijn de hier aangehaalde aanteekeningen juist, dan was Clara van de Ven de dochter van *Pieter* en niet van *Lucas* van de Ven, zooals de Heer Jac. Reepmaker in LII, bl. 105 meedeelt. Zijn 1e alinea is trouwens in strijd met de 2e, waar hij Clara van de Venne de dochter van Pieter noemt.

Wie kan mij opgeven, hoe de eerstgenoemde familie eigenlijk heette? Naast van de Venne, van der Venne, vond ik ook van de Ven, o. a. in het „Wapenboek, enz." van Ferwerda, die in de 11e generatie van het geslacht van Dam opgeeft: Mr. Willem van Dam huwt Bregitta Graafland, dochter van Cornelis (den hierboven genoemden) en van Clara van de Ven.

Teteringen. W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

Schepenwapen van Brakell? — Voor mij ligt een zegelafdruk van een zilveren cachet, een familiestuk, dat langen tijd in 't bezit was — en nog is — van leden van 't geslacht de Jongh. Het vertoont een schild met 2 afgewende visschen (bermen?) zonder bijfiguren. Helmt. een dubbele open vlucht, kleuren niet zichtbaar. Randschr. Sigillum Braeckelens. De overeenkomst met het wapen der adelijke familie van Brakell in de Betuwe, waar de visschen vergezeld gaan met herkruiste kruisjes doet mij vermoeden, dat een der de Jongh's schepen geweest is van de gemeente Brakell, en dit wapen in die kwaliteit gebruikt heeft. Een geslacht Braeckelens is mij onbekend; trouwens het verkortingsteeken boven de eindletter s in den vorm van een boogje duidt aan dat hier de uitgang *se* is afgekort, omdat de graveur plaats te kort kwam. Wie een betere verklaring weet van deze zaak, mag het zeggen. RED.

Ostermayr. — Je cherche, contre payement convenable des renseignements authentiques sur „Melchior Ostermayr (Ostermann), sur son épouse née Menzl, demeurant à Liège, à peu près en l'année 1612 et sur leurs descendants.

Königsberg. (Pr.) OSTERMEYER, prêtre.
Landhofmeisterstr. 10.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Buystelmate (LIII, 556). — Dit woord zal wel eene samenstelling zijn van analogen aard als: soutmate, turfmate, botermate, lantmate, erdmate, medemate e. a. Deze woorden komen ook voor als namen voor het ambt van den persoon, belast met het wegen of meten van verschillende waren, welk ambt verpacht werd of in leen gegeven. Zoo ook: hoppemate, calcmate, coolmate, coornmate, lijnwaetmate, wedemate, al welke samenstellingen men vermeldt vindt in Verdams Middenned. wdb. IV, 1217, op het woord: *mate*. Daar in de hierboven aangehaalde zinsnede sprake is van een pacht, die aan de stad betaald moest worden, is het zeer aanneemlijk dat daarmede bedoeld wordt een zeker stadsambt, dat verpacht werd aan den meestbiedende, en bestond in het meten van „buystel". Maar wat is „buystel"? Volgens L. W. Schuermans, Algem. Vl. idioticon (Leuven 1865—70) blz. 84, is *buist* een kleine mand, b.v. een kaasmandeken. Dit woord hoort men in eene nog al aanzienlijke uitgestrektheid van 't Vlaamsch-sprekend Brabant". Kiliaan heeft *Buÿstel*, booste, boostele = cistula, mand, korf (fr. boîte). Wat is evenwel, vragen wij, een buystel-meter en wat een „buystelhuis"? Terwijl wij het antwoord niet kunnen geven, zij hier opgemerkt dat er nog een ander mnl. woord *mate* bestaat, dat: weide, (eng. meadow) beteekent. Zie Verdam t.a.pl. 1224. Maar dan vragen wij alweer wat is een „buystel"-weide? Wie geeft hier meer licht? RED.

Buistelmate (LIII, 556). — Volgens Kiliaan is *buystel* = *booste* = *siligna*, dat is: bolster of schil. Kan *buistelhuis* geheeten hebben een bergplaats van boomschors? Maar *mate*? Daarmee weet ik geen raad. E. LAURILLARD.

Zeedesupere (LIII, 556). — Zeezuiper is de naam van een poel, althans, droevig land, in de gemeente Wouw.

E. LAURILLARD.

Hoorneboeg (LIII, 256). — Bij de weifeling tusschen *boeg*, *booch* en *bok* rijst in mij de vraag, of 't oorspronkelijk kan geweest zijn *bok*. De volksmond zegt *Hoornebok*. Maar de volksmond is gewoon, van een onbegrepen woord een begrijpelijk woord te maken. Dus, dat *bok* kan wel *gemaakt* zijn, omdat men met *boeg* of *booch* geen raad wist. E. LAURILLARD.

VOOR JAN ALLART.

In 't midden van een Eeuw waarin de Perssen zweeten,
Door Schryvers voor ons Kroost en zwierige Poëten,
Eene Eeuw, waarin de prys van 't Misdruk daeglyks ryst
En meenig Gek een Boek om de Advertentie pryst!
In 't Midden deezer Eeuw gelukt het de Amstelaeren
Te roemen op een Man die wonderen weet te baeren,
(Hoe vreemd zulks schynen mag voor 't mannelyk geslacht),
Een Man! alom bekend, gecierd en hoogst geächt,
Een Man! waarop elk een, met reeden roem mag draegen,
Een Man! die 't Huysbelang der Courantiers helpt schraegen,
Een Man! die onzen Smaek voorbeeldelyk polyst,
Een, wien niet Leezen kan, door prenties onderwyst,
Een' Man! Kunstkeurig in zyn houding, Schrift en daeden,
Die geld wint by de Last, en dirkwerf zwaer gelaeden,
Van 't ongegunde Goud, erkentlyk reyst naer 't Y,
Een' Man! nog eens, van waen en drieste Hoogmoed vry,
Die reeds tot Koning van zyn' handel werd verheeven.
In Dordrecht, de oude Stad, alwaar zyn naem zal leeven,
Zo lang de orthodixe op haer Sinode roemt,
'k Meen JAN ALLART, dien Man, wien elk met eerbied noemd,
Die kennis draegt van Kunst, Verdienste en eedle gaeven,
Een Luiaert mooge in de aerd' zyn schoon Talent begraeven,
Of zuchten by de Pers of by zyn Scheurpapier,
ALLART maek alles fraei! kunstkeurig! magtig dier!
Zulks tuyg het Psalmboek, dat zyn Edelheid zoo vaerdig
Heeft aan het Licht gebragt, wat is dat Werk niet waerdig,
Hoe wel de ondankbaerheid, de helft des preys naeuw biedt,
By veyling in 't Publicq, uit nyd en anders niet,
Wat eer mag GELLERT en PIET MYER niet gebeuren,
Daar 't noodlot dreygde om haest de Fabels te verscheuren,
Van Duytschlands Kunst poëet, houdt JAN dat werk in stand,

En maekt een Kostbaar Boek van een onnooz'len band,
Waar zou van ALPHEN, toch met zyn Gedichten blyven,
Zoo onze Man die niet door zyn vernuft holp styven!
En aen de onsterflykheid door de Etsnaald had gewyd,
Die nu de Werken roemd, als wondren van hunn' tyd
Hoe zou een Martinet, door overvloed van Schryven,
Het weezentlyk belang zyns Cathechismus styven,
Indien myn JAN door Kracht van al bedwingend goud,
's Mans Pen niet had gestyfd, en als het waer verstout?
De Vaderlandsche Leeuw, de Burg-Leeuw van ons Leyden,
Die hem, zo zwaer verminkt ter wooning in zag schreiden,
Krult, brullend, maen en Staert, en schynt hem eer te bien,
Hem, die ons 't achtbaer Beeld van meenig Held doet zien!
JAN THIERRY, die dit vaers eerst door zyn gunst deed baeren,
Maar korts daerna bezweek, en stuitte voort te vaeren,
Die Knecht des Advocaets der Vaderlandsche Kerk
Maekt zynen Naemgenoot incognito weer sterk,
Kingsbergens Beeltenis trokk' nu elks hart en Zinnen,
Eerlang doet Zoutmans Beeld maet JAN Ducaten winnen,
Schoon hy het orgineel nooit in besitting had,
't Geen in handen is eens mee Burgers zyner Stad,
Foey, Foey, Versteegen! wat durft gy u vermeeten?
ALLART geeft Prentjes uyt, of 't wys of dwaes mag heeten,
Wat durft gy in deeze Eeuw, daer JAN maet leeft bestaen?
Versoekt gy om Octroi, hy durft u teegen gaen,
Daer zynen Vaenen slechts voor vryen handel zwieren,
Daar zwichte Allart niet voor Versteegens Krygsbanieren,
Helpt Burgers, Zing met JAN een Vrolyk Lied ter Eer
Boekwormen al te zaem, verheft uw Vorst en Heer,
Die, voor zyn vodden, Goud moogde uit uw beurs erlangen,
Bereid was aan den Disch u Juichende te ontvangen,
Zingt Wormen, zingt zyn Lof; zingt „leef, leef, JAN ALLART,
„Verkwik door uw Vernuft elks moed, elks beurs, elks hart,
„Gy hebt alleen 't Verstand; de Crante kunnen tuygen,
„Naer welke Worme-Vorm ge uw gaven weet te buygen
„Indien 't tot voordeel van de Keuken slechts Verstrekk!
„Die JAN ALLART niet roemt, is, of te wys, of gek".
Ziet dan Confreeren! ziet in dit eenvouwig Schriftje
Voor onzen Hooft Patroon een needrig Nieuwjaargiftje

't Strekk' hem tot nut, en u tot leering in uw doen,
Uwe onderwerping zal myn' arbeid ruym voldoen,
Helpt my de poogingen van zulk een Man versterken;
Eerlang stroomt Goud in Huys uit zyn vdrheeven werken,
Wie weet of niet die roem, dat Siersel van het Y,
Een Schat van Prenten geeft der Fransche Tieranny,
Hoe — Lacht gy? 't past u niet, zyn onwaerdeerbre gaeven,
Die aen de Nedrigheid zich nimmer meer verslaeven,
Zyn op zyn Amsterdams nooit aan den dwang verkogt;
't Is alles Kostlyk Goed, dat ryklyk wordt verkogt,
Kent JAN ALLART te recht, en acht hem naer zyn waerde,
Wanneer geen voorwerp meer te vinden is op aerde,
Dan vordert zyn belang dan eyscht nog zyn gestel,
Dat hy u Prentjes geeft uit de onderaerdsche hel,
Een kreuple duyvel zal, al kan geen Mensch graveeren,
Myn kreuple JAN nochtans weer nieuwe kunstjes leeren,
Want Vrienden moeten toch elkander bystand biên,
De droes loopt mank, JAN half, wie wil ze zaamen zien?
Hae!... ik, zegt iemand... hae! wie zou zich zelv' vertrouwen,
Als hy de Drommel met myn JAN maet moet beschouwen?
Heel Amsterdam liep weg, en alles was omsons,
Want nooit zag me in ons land getrouwer Compagnons.

* * *

Er zijn niet heel veel Hollandsche boekhandelaars of uitgevers, geweest van zoo groote beteekenis, dat men hen de eer van een spotdicht waardig keurde. Johannes Allart, de bekende uitgever der vervolgen op Wagenaars Historie, van Koks Vaderlandsch woordenboek en Martinets Katechismus der Natuur, was een man van invloed op de boekenmarkt van zijn tijd, die veler naijver door zijne uitgaven, welke veelal groot succes hadden, opwekte.

Ledeboer (Alfabet. lijst der boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in N. Nederl. Utr. 1876, blz. 5) noemt hem „een der grootste, zoo niet de grootste Boekhandelaar en uitgever in zijn tijd." Door zijne ondernemingen, speculatiën, door zijne aanbiedingen voor verminderde prijzen en al zijn machinatiën, zegt Fred. Muller, bragt hij een ongekend leven in den handel. Hij overleed in Nov. 1816 te 's Gravenhage, en zijn fonds werd in Maart 1818 aldaar geveild onder warme mededinging van gega-

digden (Zie Oomkens, Bouwstoffen geschied. van de boekdrukkunst enz. in Groningen. Gron. 1854, blz. 20). In eene gelegenheidsrijm op de fondsverkooping (Oomkens, t. a. pl. blz. 69) heet hij o. a.:

Allart, de Koning der Patronen
In 't vak van Boekerij,
Wist het Copijregt te beloonen
Van Neerlands echte Muzenzonen,
En was er vaardig bij.

Hij decreteerde nieuwe wetten,
Juist naar zijn leest geschoeid,
En wist zijn makkers te bezetten,
Men kon niet op zijn knepen letten,
't Was al aan hem geboeid.

Hij mogt de grootste werken drukken,
Zoowel voor Kerk als Staat,
Hij was bekend met ieders nukken,
Hij wist daarvan de vrucht te plukken,
En vond daarbij steeds baat.

Wij deelden bovenstaand anoniem spotdicht op hem hiermede, omdat het enkele gegevens voor Allarts levensbeschrijving bevat, waarvan Ledeboer onkundig schijnt te zijn gebleven.

Wij vestigen b.v. de aandacht op de vermelding dat hij „tot koning van zijn handel werd verheeven. In Dordrecht" enz., waar hij derhalve vóór Amsterdam moet hebben verblijf gehouden, alsook op de mededeeling dat hij te Leiden „zwaar verminkt" huiswaarts keerde, wat wellicht zinspeelt op zijn kreupelen gang?

Hij gaf een reeks platen uit tot de Fabelen en vertelsels van C. F. Gellert, in Nederd. vaarzen gevolgd, een werk dat, bij Pieter Meyer te Amsterdam in 1773 verschenen, geen of weinig aftrek vond, totdat de platen van *v. d. Meer* naar *J. Buys* het kwamen opluisteren.

Met Jan Thierey wordt zeker bedoeld de boekhandelaar Jean Thierry te 's Gravenhage, later overgegaan in de firma Thierry en Mensing. Wie Verstegen was, kan ik niet terecht brengen. Het spotdicht schijnt, blijkens de toespeling aan het eind na 1806 (Fransche tieranny), te zijn gemaakt omstreeks Januari (tegen Koppermaandag?), door een Duitschen collega (omsons = umsonst)?

Red.

Iemand met een kluitje in het riet sturen. — Jaren lang is mij dat „kluitje" in bovenstaand spreekwoord letterlijk een plaag geweest. Ik vermeen dat ik thans in staat ben anderen mede te deelen, hoe dat „kluitje" in de wereld is gekomen. On-

langs was ik in de omstreken van Enkhuizen op een plek, waar iemand zich over een smal water zou laten zetten. De knaap die het doen zou, riep een ander toe: „Geef mij het *kloetje* eens aan. Dat „kloetje" bleek de onderste helft van een gewonen roeiriem te zijn. Daarmede pagaaide de knaap de schuit naar de overzijde. Het woord „pagaaien" is nu wel niet geheel het juiste maar ik behelp mij er mede. Maar 't spreekt van zelf, dat er bekwaamheid noodig is, om zoo een schuit recht door het water te laten gaan. Bij onderzoek in Purmerend bleek mij, dat het „kloetje" daar „kluutje" genoemd wordt. De Amsterdammers, die door provincialen wel eens taalbedervers genoemd worden, omdat zij wonderlijk omspringen met de woorden *wal*, *gracht*, *sluis* en *brug*, hebben nu, dunkt mij, van dat „kluutje", dat hun onbekend is, *kluitje* gemaakt, en zoo wordt het spreekwoord begrijpelijk.

H. G. Roodhuyzen.

Aankondiging.

De Molens te Zalt-Bommel en hunne eigenaars in vroeger tijd, uit een bundel papieren bewerkt door Mr. Th. Thooft. Gorichem, J. Noorduyn en Zoon 1903. 35 blz. *f* 0.50.

Uit den boedel van een der te Zalt-Bommel gevestigde notarissen kwam een bundel papieren voor den dag, met gegevens over het bovengenoemde onderwerp, die door den schrijver tot een aardig geheel bewerkt zijn. Ofschoon zijn boekje allereerst en hoofdzakelijk van belang is voor de plaatselijke geschiedenis en topographie van Bommel, is het tegelijkertijd een kleine bijdrage tot het maatschappelijke leven in een plattelandsstadje gedurende de 17e en de 18e eeuw, ons voor oogen stellende de wederwaardigheden, zoo blijde als droevige, van het molenaarsbedrijf, dat ginds zoovele beoefenaars telde. Het genealogische element is er niet in veronachtzaamd, zoodat de lezer met verscheidene eerzame Bommelsche geslachten kennis maakt. Herhaaldelijk treft men de uitdrukking: *molster* aan, d.i. het maalloon, dat den molenaar voor zijn bedrijf ten goede kwam.

Geeft die uitdrukking wellicht de afkomst aan van den familienaam: *Molster?* Red.

GESCHIEDENIS.

DE WOELINGEN BINNEN UTRECHT, IN OCTOBER 1588.

DOOR EEN OOGGETUIGE.

De regeeringsverandering, die in het begin van October 1588 in de stad Utrecht plaats greep, is niet zonder de krachtige hulp der burgerij tot stand gekomen. In die dagen van beroering, waarvan men bij Bor eene levendige beschrijving aantreft, bevond zich toevallig binnen Utrecht: Johan Dorre, de bekende, ijvrige aanhanger van Prins Willem I, die, nadat hij als burgemeester van Deventer was afgetreden, in 1586 als lid van den Raad van State aan Leicester werd toegevoegd en in 1587 tot rentmeester van Salland was benoemd. Den 6en October 1588, den dag, waarop Adolf van Nieuwenaar de wet in Utrecht verzette, gaf Dorre in een' uitvoerigen brief aan den Secretaris van Staat verslag van de omwenteling, waarvan hij getuige was geweest. Op deze missive, die mij onlangs met verzoek om ontcijfering ter hand werd gesteld, wilde ik hier gaarne de aandacht vestigen.

Tot verklaring van den brief, die met al de levendigheid van een belangstellend toeschouwer en vurig partijganger is geschreven en vele personen en feiten als bekend veronderstelt, is een kort overzicht van de gebeurtenissen dier dagen wellicht niet ongewenscht.

Prouninck van Deventer, door Leicester wederrechtelijk tot burgemeester van Utrecht benoemd, vreesde bij de verzetting van de wet, die den 11en October 1588 plaats moest grijpen, zijn ambt te zullen verliezen. Om de burgerij op dezen dag in bedwang te kunnen houden, legerde hij verschillende vendels soldaten binnen de stad, o. a. dat van kapitein Juliaen Kleerhagen, terwijl hij zich voorts meende te kunnen verlaten op de

trouw van de burgercompagniën onder bevel van Frans Gerritsz. Reynier Verelm, Jan Meteren. e. a.

Van Deventer had gegronde reden voor zijne vrees: niet alleen had hij zich vele machtige vijanden gemaakt, maar hij vond ook een krachtigen tegenstander in den Stadhouder Adolf van Nieuwenaar, die zich overtuigd hield, dat zijn gezag in het Sticht nooit geheel bevestigd kon worden, zoolang de Leicestersche factie in de stad Utrecht meester bleef. Deze was dan ook, ondanks het verzoek van Koningin Elisabeth om van Deventer als burgemeester te handhaven, vast besloten hem te removeeren. Daartoe stelde hij zich heimelijk in verbinding met eenige ontevredenen en werd door hen geheel op de hoogte gebracht van de maatregelen door van Deventer genomen. Zoo werd er sedert het einde van September 's nachts dubbel wacht gehouden, zoowel door de aanhangers van van Deventer, als door de partijgenooten van Nieuwenaar.

Den 3en October liet van Deventer een zekeren Hendrik Jansz. van Ratingen, bijgenaamd den „Gaper", die aan eenige Waalsche soldeniers had toegevoegd: „gij weet nu niet wien gij dient, maer eer 8 of 10 dagen sult gij 't weten en het sal u niet tegens gaen", — onder beschuldiging van opruiing gevangen zetten. Deze daad wekte groote ontevredenheid onder de burgerij. Denzelfden dag namen de burgerhoplieden der Leicestersche factie heimelijk het besluit, dat, indien er eenig alarm van „brand of anderzins" in de stad ontstond, de burgercompagniën in hare wijken moesten blijven, terwijl zij de soldaten, die zich naar hunne vendels begaven, onverhinderd door moesten laten, zonder hun het parool af te vragen. Deze geheime resolutie lekte echter uit, toen Frans Gerritsz., die den 4en October de wacht voor het stadhuis had, dit bevel aan zijne manschappen liet mededeelen. Adolf van Nieuwenaar werd er mede in kennis gesteld en was thans dubbel op zijne hoede.

In den nacht van den 3en op den 4en October werd o. a. door zijne aanhangers wacht gehouden in het huis van Cornelis Gysbertsz. van Culenborg, bijgenaamd „den Pijper". Van Deventer, hiervan verwittigd, liet de woning door schout Karel van Trillo, doorzoeken en Cornelis van Culenborg met twee van zijne vrienden: Jan Griffoensz. en Frederik Cornelisz. van Beek gevangen nemen. De burgers van Nieuwenaars

partij maakten zich daarop den volgenden morgen van het arsenaal meester; zij wierpen overal versperringen op en dwongen de soldaten werkeloos te blijven, of hunne zijde te kiezen. Kleerhagens compagnie werd, nadat hijzelf ernstig gekwetst was, op schuiten uit de stad verwijderd. Van Deventer, ziende dat hij zijn spel had verloren, ging er, ofschoon met moeite, toe over de vier gevangen heeren in vrijheid te stellen. Kort daarop werd hijzelf door van Ratingen van het stadhuis naar het Stadhouderlijk hof geleid en daar gevangen gehouden, terwijl ook schout Trillo en hopman Frans Gerritsz. met eenige anderen, die als groote aanhangers van van Deventer bekend stonden, in hechtenis werden genomen [1]. Op aandrang van de burgerij ging Adolf van Nieuwenaar reeds den 6en October tot de magistraatsverkiezing over.

Dit zijn de voorvallen, die Johan Dorre „ijlens" aan den heer Secretaris van Staat meldt. Aan zijne mededeelingen laat hij eenige aanbevelingen voorafgaan; voor de volledigheid geef ik den brief hier in zijn geheel weer:

Monss. le Secretaire,

Den brenger van desen iss Wijrich van Essen denwelcken mijn Heere[n] versihen hebben mith heth commissarischap vander viures end admunitie vyte Schwarte Sluijss. Kumpt derwartz omme sijne commissie the lichten en eedt the doen. Die Drosth van Zallanth en ick willen v. E. fruntlich gebeden hebben denseluen alle behulp end address the doen diess mogelick sijnde op dath hie tot verhuedinge van vergefflicke onkoste[n] mitten spuedichsten moge worde[n] gedepescireth. Ick will v. E. oeck mijne[n] verwanthen Joesth Crouwell, den mijn Heere[n] mitten ontfanck van die Graffschap Zutphen versihen hadden, fruntlich hebben gerecommendireth, dahmith, dath wanneer die anthwordth van die vand'Rade prouinciall van Gelre op mijner Heere[n] schrijuend wedderumb in komme[n] sall, op die sake sulx ferner bij mijn Heere[n] gedisponijreth werde, dath hie

[1]) Prouninck van Deventer bleef tot in Juli 1589 gevangen en had het alleen aan de voorspraak van de Koningin van Engeland te danken, dat hem geen zwaardere straf werd opgelegd, dan verbanning uit Utrecht en ontzetting uit alle ambten. Hij begaf zich naar Engeland, doch keerde reeds in 1590 terug en schijnt omstreeks 1610 ambteloos overleden te zijn. Zijne medegevangenen werden spoedig op vrije voeten gesteld.

enthweder an den vorst ontfanck, offt ten weinichsten ouer den eine[n] offt andere[n] wech an sijn verschoten peninge verholpen werde[n] moge. Wanth schamele halse all sijn welfareth binne[n] Deuenther gelathen en die penninge[n] so hie inth verfolgen van die sake uthgekiereth, van den twiede[n] en darden man geliheneth hefft.

Ick bin hijr juijsth the passe in den handell gekome[n], 't geluck hefft sijn Genade sulx gedieneth, dath hie den anschlach vandie factiosen furgekome[n], den Gaper [1]) so fur drie offt vijr dage[n] [2]) bij Deuenther end sijn geallieerde[n] was ingetoge[n], in den Pijper [3]), den Cuijper [4]) in den wijnberch [5]) end noch eenige andere[n], diewelcke die Scholt Trillo, mith behulp van Franss Gerrits. end Cleerhage[n] end mit aduijss so Trillo segt van den Here van Brakell en me. Joh van de[n] berge, alss gistere[n] nacht vande[n] bedde gehaleth, loss gekrege[n], die borgerije op die biene gebracht, Cleerhage[n]ss compaignie vthgeleideth en folge[n]ss opten namiddach eersth Deuenther van het stadhuss vth die Raithkamer, darnah Franss Gerritssen vth sin hoij nopper, end scholtz Trillo bouen van heth vhrwerck halen lathen en gefencklick hengesett. Dith iss gebeureth gistere[n]. Wij ware[n] daer all van geaduertijreth op eergistere[n] datter ieth furhanden was, dan wusten nitt van waer wij heth waerneme[n] solden, tot dath Deuenther end Cleerhage[n] op gistere[n] morge[n] ten vijff vhren hebbende die vorst... all vande[n] bedde gehaleth, wesende 't gerucht onder die borgerije gekome[n], vmbtrenth 't Ratt van Auenture bemoth [6]) iss. Capiteijn Sousaij, bij sijn G. vth gesonde[n], geaccompaignireth mith acht offt nege[n] borgeren, vnd nah de[n] sie eersth woerde mith einander gehatt, woehin vnd woerheer, Cleerhage[n] allarm gemaeckt, vnd darup van eine vandie borgerije duersteken, vnd Deuenther op die flucht gebracht iss na die Stadthuss, alwaer Franss Gerritsse, die domaels die wacht hadde, sijn borgere[n] geadhortireth die fijande[n]

---

[1]) Den „Gaper", Hendrik Jansz. van Ratingen. (zie boven).

[2]) Volgens Bor, op 3 October.

[3]) Den „Pijper", Cornelis Gijsbertsz. van Culenborg (zie boven).

[4]) Den „Cuijper", waarschijnlijk Jan Griffoensz.

[5]) Den „Wijnberch", Frederik Cornelis van Beek.

[6]) bemoth = bemoed. Het werkwoord bemoeden, dat de beteekenis had zoowel van „vermoeden", als van „te weten komen" werd ook onpersoonlijk gebruikt. Deze zin beduidt derhalve: „totdat het uitgekomen is door de oplichting van bovengenoemde personen etc".

an the grijpe[n], mienende Sousaij vnd die bij hem ware[n]. Maer die borgeren so opte wacht ware[n] hebben geanthwordeth ghiene fijande[n] the hebben, sulx dath den vorst.... Franss hem verlathende op sijn compaignie, vnd opte compaignie van eine[n] kleermaker Renir genaempt, en noch ein andre compaignie, mitzgaders op Cleerhage[n]s soldathen, hem endtlick bedroge[n] gefonde[n] vnde nah huss gelope[n] iss. Middeler wijle iss die gantze borgerije opten biene[n] gekome[n], elck in sijn quartijr, hebben eindrachtelick gerope[n] vmb reparatie van die priuilegien dess Landess und der stadt en begereth sijn G. tot die verkiesinge van die magistraet wilde procedijre[n] en verkiessen onpartijsche fredige manne[n] en dath vermoge[n]ss d' instructie van sijn G. en der stadt olde priuilegien. Tot welck ende sie vth elck vendlin twie genominyreth hebben, die also handt mith sijn G. doende en aduisirende sind, opte persone[n] indie wett the kiesse[n]. Sijn G. hebben oick twie vand' Rade prouinciall, mith nahme Russ en Raethlandt, dar bij bescheyden sulx dath ick hope die sake gelijck sie well en gelucklick angefange[n] iss, oick well enden sall. In die meeste furie alss die burgerije gistere[n] ombtre[n]t 't hoff en stadthuss doende was, hebbe ick alleine mith mijn diener, affter in die stadt ommegegae[n], so nah S. Catharine[n] poertte, alss na die andre poertte darbij, end dath bij S. Jacob ouer, na de[n] groethe[n] marckt, vmb the besihen ho sich die borgerije stelde, dan hebbe die straethen hen en wedder, sunderlich int quartijr vande[n] kleermaker well besett gefonde[n], maer die borgerije ouerall in gude stilte, hebbe oick van ghien proposte[n] gehoerth, anderss alss van frede en eindracht, dath ick mij verwonderth hebbe, sihende die gantze borgerije so eindrachtich 't cruijtz ouer Deuenther ende sijn factie ropende. Itzonder [1]) feyloth heth hem op d' Heer van Brakell, vnd vand' berge die tege[n]wordich bij sijn G. sind, dan durffen sich nitt veell hore[n] offt sihen lathen, alss oick Seerp Strick, desse[n] broeder sie desen morge[n] 't vendell mitte tromme vth de huse gehaelth hebben, vermitz hie des nachtes gesihen worde mith ein velt teycken, 't welck hie, inclinijrnde 't fortuijn vp die sijde van sijn G., hadde affgeleijth. Offt well de[n] anschlach genochsam sijner G. dannoch in terminis generalibus, gelijck ick fruher geseijth, ontdeckt was, vnd darumb sijn G. sijn hoffge-

[1]) itzonder = nu.

sinde denselue[n] nacht all gerusth en veele gude borgere[n] onder andere[n] oick mijne[n] weerth gewarschouweth hadde wach the sijn, so iss dannoch die principale occasie worbij de[n] anschlach an de[n] dach gebracht, desse gewese[n]: nee[m]lick dath Franss Gerritss. durch sijne[n] Lieutena[n]th ein billetge[n] lieth in die wachten vmbdrage[n], beuelende offter einich allarm quame, offt dat dar brand gebeurde[n] dath einieder vp sijn quartyr solde blijuen, vnd solde[n] alle soldathen so tho peerde alss tho voete, sonder hem die lo.... [1]) aff tho frage[n], passire[n] lathen. Twelck alsso de[n] borgere[n] so vpte wacht wahre[n] suspecth was, hebben einige[n] 't selue onder d' ander borgere[n] ruchtbar gemaketh vnd iss alsso die kennisse tot sijn G. gekome[n]. Metere[n] vnd noch ein naeldemaker die mede handtdadich vnd vp die wacht sich die nacht ouer hadde[n] finde[n] lathen, sijn desse[n] dach gesocht, dan konne[n] nitt gefonde[n] worde[n]. Suss iss die wijsse Deuenther in sijn wijssheijth verdoleth, mith sijn complicen, de[n] gode ein leijdisch lohn geue[n] will, wa[n]th sie heth well verdieneth hebben. Dessen nahmiddach vmb drie vhre hefft sijn G. beloueth die magistrat the nominijre[n.] De compaignie vau Gromuelch iss hijr fur die poertten, dan die borger wille[n] sie nitt inlathe[n] seggende Gromuelch sij so gudt alss d' andre[n], wiewol hie sich in dessen handell well gequeten hefft. Vnd nochter tijdt nitt anderss hebbende, will ick v. E. hijr mede in schutz des Almechtige[n] fruntlich empfolen hebben. Datum ijlenss Utrecht dessen 6 Octob. 88.

V. E. frundwilliger

Johan Dorre D.

Indien mijn Here[n] ieth begeren in vnsse quartijr vthgericht the hebben, soll ich van mijnethwege[n] haer E. mijne[n] diensth anbieden, mith mijn hartelicke recomendatie.

A. Monss.
Monss. le Secretaire d' Estat
G. Zuÿlen.

Dit merkwaardige document berust thans in eene particuliere verzameling te Kampen.

Leeuwarden. R. VISSCHER.

[1]) Door beschadiging van het papier is dit woord gedeeltelijk verloren gegaan.

SPOTDICHT OP DE VEROVERING VAN GRAVE

DOOR PRINS MAURITS OP 20 SEPT. 1602 NA EEN BELEG VAN TWEE MAANDEN.

REFREIN, OP DEN DOMP-HOREN.

Comt voort Trompetter, slecht van verstande
Brengt den Jesuwijtschen Domp-horen, [1]) toont u vermoghen,
Die gheunieerde Fackel [2]) beghint weer te branden,
Den reuck is Albertus inden neus gevloghen.
O Trompetter, Trompetter, ghij hebter veelbedroghen
Met uwen Domp-horen, cleyn van virtuyten,
Den Tamborijn en heeft niet al ghelogben
Dat hij verschrickt was, al hielt ghij 't voor kluyten,
Voor die brandende Fackel, die ghy scheent te snuyten
Met den percialen Domp-horen seer slecht ghewrocht,
Want men ziet den roock over 't gansche landt spruyten
Van dese groote fackel; ick meene den tocht
Van syn Excellentie, die nu heeft ghebrocht
Synen legher voor den Grave, ick can 't niet verswijghen,
Comt den stanck in 't Hof, van dees banghe locht,
Ick duchte d'Infante [4]) salder een Mis-val [3]) af krijghen.

Crijght d'Infante mis-val, verlost sy voor den tijt
Vanden Grave, ghelijck 't wel is te duchten,
Soo sult ghy Trompetter dan hooren 't verwijt
Dat den Domp-horen niet en deucht, al heeft den Jesu-wijt
Daer veel aen ghelapt, en dat met ghenuchten,
Want men hoort in uwen legher niet dan claghen en suchten,
Soo worden sy met den stanck van dees fackel ghequelt.
Ja ick hoore sy zijn seer schandich gaen vluchten
Met een stille trommel [5]) als schelmen uyt 't velt,
Want het was metten legher alsoo ghestelt
Datse den loop creghen door den grooten stanck,

---

[1]) Domphoren = domper.
[2]) De krijgsfakkel.
[3]) Miskraam.
[4]) De Infante, Isabella van Spanje.
[5]) Verg. o. a.: Fred. Muller, Nederl. historieplaten No. 1148. — Vele Italianen deserteerden uit het Spaansche leger onder den Admirant van Arragon.

Daer en was gheen medecijne, door faute van ghelt.
Doch Nassouwen hulpse met een gulden dranck,
De Italianen namen meest na hem horen ganck,
Soo dat den Admirant van loopen begost te hijghen:
Albertus [1]) viel in flaute, door ongheneuchte cranck.
Ick duchte d'Infante enz.

Trompetter ghy vercocht den Tamborijn pijpen
Als ghy uwen Domp-horen hem gingt aenprijsen,
't Was doen maer kinder-spel, t' beghint nu te nijpen,
Want Maurus [2]) darf nu den Graef aengrijpen
In des leghers [3]) presentie: O wat groot afgrijsen
Sal voor die Romanisten [4]) hier noch uyt rijsen,
Ick schicke den Bosch dan wel half verloren:
Compt den Grave inden Graeve met verjolijsen,
Soo loopen de verckens al in 't kooren.
Hierom Trompetter soo is uwen Domp-horen
Tot Antwerpen verboden [5]), ende in meer ander plecken,
Ja hy is gansch onnut, ick seght u alsvooren
Om dees groote fackel daermede te decken,
Want in Hollandt en Zeelandt sy daer mede gecken,
Als zijnde vol lasters, niet weert twee Spaensche vijghen,
Ick duchte d'Infante enz.

PRINCE.

Prince Albertus, nu staet al ons hopen
Op die Oostentsche saucijsen [6]): Maer ick laet my duncken
Doen die gheen mirakel, t' sal ons meer nopen
Dan die Vlaemsche wonde [7]) die noch staet open,
Daerom wilt haer dees sausijsen met haest schincken:
Maer doetse wel peperen datse niet en stincken

---

[1]) Albertus, Aartshertog van Oostenrijk.
[2]) Voor Maurits of Mauritius.
[3]) Nl. het Spaansche leger.
[4]) Katholieken.
[5]) Is dit pamflet: De Domp-hooren destijds aldaar verboden?
[6]) Het beleg van Ostende, dat tot 1604 zou duren, was op 5 Juli 1601 door Aartshertog Albertus aangevangen.
[7]) Toespeling op den slag bij Nieuwpoort van 2 Juli 1600?

En vermengtse wel met speck en sout (volght mijn vermaen)
Op dat de quade Geusen van dorste de zee uytdrincken,
Soo meught ghy persoonlijck drooch-voets in Oostende gaen:
Maer ick hoore, sy hebben soo veel mostaert ghelaen,
Die neemter soo menighen by den neus:
Want hy is soo crachtich alsoo wy verstaen:
En sy hebben oock veel catten coragieus,
Die loeren op die worsten, seer stil en hens,
Want om alsulcke spijse sy seer listich nijghen:
Den Grave zijdij quijt, En, blijft Oostende Geus,
Soo duchte ick d'Infante salder een mis-val af crijghen.

FINIS.

Medegedeeld naar een plano-druk (unicum?) ter Universiteits-bibliotheek te Utrecht.

* * *

Dit voor de taal niet onbelangrijke spotdicht is een tegenschrift van den „Domp-hooren der Hollandscher Fackel. Tot blusschinghe des Brandtbriefs ende Missive die onlancks met de volle Mare vut 'sGravenhaghe gheschoten wierden" (Knuttel, Bibl. v. pamfl. No. 1197), zijnde een gesprek op rijm tusschen *Trompette* en *Tambourein* door den Jezuiet Jean David, en gericht tegen den Brief van de Staten v. Holland aan de Zuid-Nederlanders, om hen aan te sporen het juk der Aartshertogen af te werpen (Knuttel, t. a. pl. No. 1193). RED.

ORDONNANTIE VAN PRINS WILLEM I

BETREFFENDE DE REGELING DER SCHUTTERSGILDEN TE BREDA, 1561.

Wilhelm bij der gratien Gods Prince van Orangien, Grave van Nassau, van Catzenelleboghen, van Dietz, van Vianden, . . . etc. heere ende baron van Breda, van Diest, van Grimbergen, van Arlan, van Nosseroy, . . . etc. Burchgrave van Antwerpen ende van Besanchon etc. Riddere vander ordene vanden gulden vliese, Stadthoudere generael van Bourgoingnen, van Hollandt, Zeeland, Westvriesland ende Uytrecht, Allen den genen die dese jegenwoirdighe sien sullen saluyt. Dat wij aenmerckende de nootsaeklichheyt ende eere ofte proffyt die onse stadt van Breda hebben soude moegen in d'onderhouden van xxiiij eerlicke borghers der-

selver stadt tot coloueniers boven de xxiiij goede mannen vanden voetboghe die van alle ouden tyden binnen der voirsz stadt onderhouden zyn, aen deen zyde, ende de tachterheyt ende lasten onser stadt voirsz, die dagelicx meerder ende meerder worden aen dandere zyde, hebben met ryper deliberatien van raede geordonneert ende ordonneren met desen, dat van nu voirtaen beghinnende in dit Jaer xv^{c}lxj bynnen der voirsz onse stadt zullen gecoren, aengenomen ende gestelt worden vier ende twintich goede borgers die hen hanteren zullen, leeren hanteren ende exerceren metter busse oft cloevene te schieten, zoe als hier voirmaels xxiiij coloueniers aldaer plagen te zijn, de welcke vander stadt wegen zullen gecleet worden, van tween Jaeren tot tween Jaeren elck met eenen eerlicken tabbaert ten prijse genoech gelyck de schutters vanden voetboge gewoenlick zyn te hebben ende daertoe elck twintich stuvers, tot hulpe van cruyt ende loot alle Jaer, mits den welcken zy hen zullen moeten rusten ende versien van harnasch ende geweer, van loot ende cruyt zoe dat betaempt staende tot onse ende der stadt dienst zoe wanneer zy daertoe verzocht worden oft nootelyck zal zyn ende daertoe in alle onsz stadt processien ende omgangen naest die vanden ouden voetboghe voirsz te gaen; dat des nyettemin zullen hennen ende gecontinueert worden xxiiij goede mannen ende borgers vanden ouden voetboge opte gagie oyck van eenen eerlicken tabbaert ten gewoenlicken pryse van tween Jaeren. Alsoe dat de schutters vanden voetboge vanden Jaere xv^{c} tsestich voir den zelven tabbaert noch dienen zullen dit jegenwoirdich Jaer xv^{c}lxj, ende daer en teynde wederomme gecleet worden in den Jaere xv^{c}lxij ende lxiij, met eenen tabbaert ende zoe voirtaen van twee te twee Jaeren, ende boven den tabbaert noch hebben jaerlicx tot hulpe van henre costen een pondt oudts *ende gruyt ende acchynse vry* tot onse ende der stadt wederzeggen *van eenen last byers*, zoe dat gewoenlick is. *Ende en zal nyemant tot ennighe schutterye voirsz gecoren zynde daer uuyt mogen gaen dan nade expiratie van twee Jaeren nae zynen aancomen*, ten waere die selve gesworen der voirsz schutterien gekoren waere. *In welcken gevalle hy noch twee Jaeren nae* de voirsz twee Jaeren zal moeten dienen. Ende voirts zoe wie zyn twee Jaeren uuyt gedient hebbende daer uuyt gaet, en zal hy twee Jaeren daer nae in deen oft in dandere der schutteryen voirsz nyet bedwongen worden

te comen, *Mer nae de selve twee Jaeren geexpireert zynde*, zal wederomme mogen ouergegeven ende gecoren worden in eenich vande schutteryen ende daerinne weder *dienen moeten twee Jaeren lanck*, ende zoe voirtaen ter tyt toe van zyne vyf ende vyftich Jaeren ouderdoms. Ten waere dat yemant voer zyne lv Jaer zoe impotent oft gebreckelick woirde oft andere zulcke nootelicke excusatie hadde die ons ende der stadt genoechsaem waere, oft ten waere hy tot andere statie oft dienst, die voirgaan soude moeten, geroepen ware. Ende oft gebeurde dat yemant hem weygerich maecte den tabbaert hem thuys gesonden te aenveerden ende te dienen als voirs die sal daermede verbeuren telcker reyse eenen ouden schilt, nadien hy vande zelve pene geadverteert zal zyn, ende nyettemin te moeten dienen. Ende ten yende dat elck vande schutteryen voirsz hen te beter, geregelder ende gescickter ten minsten cost mogen onthouden ende zoe te gewelichlicker desen eerlicken dienst aenveerden, zoe zal men groote exorbitante costen diemen in de geheele weke van gesworen Maendach plach te houden vercorten, affslaen ende verminderen, houdende elck vande schutteryen voirsz maer eenen dach stadt ende het overschot dan onderling sanderdaechs in liefde ende tamelichede verteeren, ende daermede voir de geheele weke gerust blijven, zonder voirder vergaderinge ter cameren te houden ende voirder cost te doen, daer hen de andere cameren oyck na reguleren zullen. Insgelyck zalmen de costen diemen opte coemen plach te doen matelyck ende met ordre houden. Voirts zoe zullen die vande voetboge blyven by henne oude quart previlegien ende costumen tot hiertoe geuseert ende geplogen die hier nyet mede gederogeert en zyn. Ende insgelycx zalmen voir de gulde van de coloveniers *concipieren ende maken zulcke geregelde manieren om 't geselschap eerlyck te regeren, ende te bewegen als men daertoe nut ende bequaem zal bevinden*, behoudelyck altyt ons ende onsz stadt macht ende authoriteyt alle de voirsz previlegien, caerten ende costuymen te mogen verbeteren, vermeerderen, af ende toe te doen zoemer eerlickste proffitelickste, ende ter meester rust liefde ende welvaert zal bevinden behoiren. Verclarende voirts onse meyninge te zyn, dat boven desen binnen onser stadt zullen blyven dienende die vande gulde oft geselschap vander hantboghe die uuyt liefden dienen, mits voer hen betalende de camerhuere *ende genetende vrijdomme van gruyt ende acchys* tonsen

ende ter stadt wederseggen toe, *zoe dat zekere Jaeren geleden gedaan is.* Ende zullen inde processie volgen de coloveniers voirsz. Insgelycx is ons verstandt datmen toelaten ende coutumieren zal binnen onse stadt voirs de schutteryen opten haechdyck ende opt ginnekensande ten getalle toe van xxiiij goede mannen opt elck vanden eynden voirsz. Ende indien op ennich eynde nu meer in getale zyn dat men die altemet laten oirlof nemen oft versterven zonder nyeuwe in te stellen, totdat opt xxiiij in getal gecommen zal zijn. *Ontbieden daeromme ende bevelen* onse drossaet, schouteth, *borgermeesteren, schepenen ende raedsluyden* onser stadt Breda voirsz dese onse ordonnantie te effechieren ende uuyt te richten na de forme ende maniere boven verhaelt, ende insgelyck alle onse ondersaten binnen der selver stadt voirsz hen hier na te reguleren. Ende des toirconden hebben wy dese tegenwoirdige onderteeckent ende onse zeghel daer aen doen hangen. Gegeven in onser stadt Breda den iersten dach van Apprille int voirs Jaer ons Heeren duysent vyfhondert eenensestich.

(w. g.) Guill[e]. de Nassau.

Onderst. Ter ordinantie van myn gena(dige) Heere die prince J. de Penantz.

Perkament met afhangend zegel in roode was (dat hier ontbreekt). — In de verzameling van den Heer L. J. Kuyck te Utrecht.

* * *

Enkele uitdrukkingen in deze ordonnantie verdienen te worden verklaard. „Hennen" zal hier de beteekenis hebben van: hangen, gedoogen; „gruyt", = mout; onder: „Gesworen der schutterien" zal moeten worden verstaan, in verband met hetgeen later volgt (in de geheele weke van gesworen): het college van gezworenen van het schuttersgilde, dat op vaste dagen zitting hield: „costen" = verteringen. Maar wat zijn: „quart previlegien"?; wat „eynden"? Uiteinden, (grens-)plaatsen?

MEDEGED. DOOR DE RED.

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE BATAAFSCHE OMWENTELING

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT, DOOR EEN OOGGETUIGE. [1])

1804.

Aug. Om de andere dag wierd een groot aantal ossen en

[1]) Vervolg van Nav. LIII, blz. 463.

koeijen door de stad gedreven, die alle in het camp geslacht wierden. De korenmolens waren, als er maar wind was, in onophoudelijke beweging, zowel bij nacht als bij dag, zonder zelfs de Zondag te ontzien. Het meel wierd telkens met schuiten vol vervoert; en vermits de ovens van het camp nog geen genoegzaame hoeveelheid brood konden opleveren, daar het zelve uit bijna 20000 man bestond, zo was daarenboven alhier in de Gortsteeg het huis, laatst bewoond door den Heer predicant Cortenhoef, een militaire bakkerij opgemetseld, van waar dagelijks het brood met de gewoone broodwagens van de regimenten vervoert wierd. De hooij- en stroowagens kwamen alle dagen en vertrokken weer met zwaare ladingen. Van tijd tot tijd passeerden uit Gorinchem door de stad wagens met kogels, bomben, rooster, druivetrossen en verdere ammunitie.

Wat of al dat scherp mocht beduiden, konde niemand bereekenen. Veele bovenlandsche karren, meest met haver geladen, trokken ook door de stad na het camp. Hier nog bij genomen het overbrengen van alle goederen, die de marketenters, welke voor het grootste gedeelte burgers van Utrecht waren, benodigt hadden, hetwelk zommige met wagens of karren en andere met schuiten deeden, gaf dit alles bij aanhoudendheid groote beweging in onze stad. Dit nu genoeg zijnde van het noodzakelijke, willen wij eens overgaan tot het vermakelijke. Dit met recht voorbeeldeloos campement moest ongetwijfelt al wat leefde na zig trekken. Immers het maakte een naam door het gansche land, en het verdiende die ook; zodat de toevloed van menschen bij een gebeurtenis, van welke aart die ook mogt geweest zijn, nooit zogroot was geweest als toen ter tijd na dat campement. Van alle hoeken en gaten van het gansche land kwamen de nieuwsgierigen om het camp te bezichtigen. Die van de provintie Holland bijna alle daartoe onze stad moetende doorpasseeren, en veele, ja ik mag zeggen, al onze stadgenooten met dezelve nieuwsgierigheid bezielt zijnde, was het aankomen en afrijden van rijtuigen van allerhande soort onophoudelijk alle dagen en inzonderheid op de Zondagen. Dat nooit op eenig rijtuig gezeten had, dat nooit de heijde gezien had, moest toen na het camp. Alwat uit Holland kwam overnachtte alhier. waardoor alle dagen de logementen zodanig voorzien waren, dat er passasiers moesten afgewezen worden. Die van de stalmees-

ters of koetsenverhuurders een rijtuig verlangden, moesten 5 a 6 dagen te voren hetzelve bestellen. Alle dagen waren alle rijtuigen na het camp. De kruidenier Schneiders in de Bakkersteeg had een wagen aangelegt voor passasiers, die dagelijks 's morgens ten 8 uuren afreed en 's avonds ten 9 uuren weer terug kwam. Ieder passasier betaalde daarvoor 30 stuivers. De toeloop tot die wagen was zo groot, dat zomtijds vier van die wagens elkander opvolgden. Een dergelijke wagen reed dagelijks af bij de Marie in het Boompje aan de Gildbrug, doch voor deeze wagen betaalde ieder man maar 20 stuivers. Vandaar voer de geremoveerde Leydsche schipper Rombach dagelijks met een schuit af tot op Zeyst voor een schelling de man. Veele burgers van de geringste classe voegden zig bij een, en huurden Krommenrhijnsche schuiten af, die voor 6 gulden konden gehuurt worden. De boeren van de omliggende dorpen verhuurden op de Zondagen hunne wagens voor vier gulden. Hierdoor reeden die wagens op die dagen door de stad, als of het marktdag was. Alle dagen kwamen veel meer Amsterdamsche en Leijdsche volksschuiten binnen; zomtijds wel vier, vijf ja zes tegelijk. Maar laten wij eens afbreeken. Wij zouden op deeze wijze welhaast geen einde vinden. Wij willen hiermeede aan den leezer overlaaten de omstandigheid van onze stad te beoordeelen.

Marmont had dan al die dagen in het campement als militair doorgebracht. Maar toen deed zig een geval op, hetwelk Marmont voor eenige dagen uit het camp riep. De nieuw verkozen Keiser Buonaparte bevond zig te Ostende. Hij kon dus niet nalaten zijn opperhoofd te gaan complimenteren.

Hij verliet het camp dan op

10 Aug. De geboorte-dag van Keijser Buonaparte was op

15 Aug. Marmont in het Camp weer terug gekomen zijnde, besloot ter eere van die verjaardag een feestdag te houden. De Fransche Ambassadeur Semonville passeerde in een koets met zes paarden bespannen, door jagers geescorteert,

18 Aug. uit 's-Hage door onze stad, om dit feest in het camp bij te woonen, hetwelk

19 Aug. geviert wierd, Het was Zondag, dus was de toevloed van menschen bij die gelegenheid zeer groot. Het getal van rytuigen overtrof nog verre dat van de andere dagen. 's Voormiddags ten 10 uuren kwamen alle de troepes van het gansche

campement in de wapenen. Vooraf ging eene algemeene parade; daarop volgden groote manoeuvres van het gansche leger, zo infantery en cavallery als artillery, welke duurden tot 's namiddags 5 uuren toe. Na het aflopen van de manoeuvres was er een zeer prachtige maaltijd in de tent van Marmont van verscheide couverts. 's Avonds wierd dit feest gesloten met een prachtig vuurwerk, hetwelk in het midden van het camp wierd afgestoken. Om nu eenigzints een bewijs te geeven van die menigte van rijtuigen, welke des Zondags op de been kwamen: veele onzer stadgenoten namen bij wijze van een tourtje van playsier zig voor op de Zondagen zig na de Bilt te begeeven, om de rytuigen en voetgangers van het camp te zien terug koomen. Van eenige van deeze wierden dien avond van 5 uuren tot 8 uuren, dus in de tijd van drie uuren, getelt 285 rijtuigen, die, van het camp terug komende, de Bilt passeerden. Zeven amsterdamsche volksschuiten voeren dien avond van hier af; 's nachts even over half 12 passeerde de Heer Semonville weer door na 's Hage op dezelve wyse, als hy was gekomen. Aldaar gearriveert zijnde, gaf hij de overige leden van het corps diplomatique te kennen uit naam van Marmont, hoe aangenaam het hem zoude wezen ook eens met hunne tegenwoordigheid vereert te worden. Dientengevolge passeerden

23 Aug. de Russischkeiserlyke, Roomschkeiserlyke, Pruissische en Portugeesche ambassadeurs door onze stad na het campement. Nu was Buonapartes geboortedag wel geviert, maar nog niet zijne aanstelling als Keiser. Deeze voor de Franschen groote en heuchelyke gebeurtenis, zo als zij zig verbeelden, wierd geviert door het gansche Keiserrijk op

9 Sept. Gewis moest dit dan ook door Marmont nagevolgt worden in zijn ryk op de heyde. Het was weer Zondag, derhalven was de toevloed van menschen weer eveneens, als laatst op den 19 Augustus. Dit feest nog luisterrijker moetende geviert worden, hadden de volgende festiviteiten plaats. Voor eerst, algemeene groote parade van alle de troepes; ten tweede algemeene groote manoeuvres; ten derde het uitryken van de eeretekenen. Het Fransch Gouvernement had een Legioen van Eer opgericht, van hetwelk allen, die maar eenigzints in den oorlog hadden uitgemunt, gemeen soldaat zo wel als Generaal, tot lid wierden verkozen. Het kenmerk daarvan was een brandend hart in het

midden van een star van zilver, hetwelk, hangende aan een rood lint, op de linkerborst gedragen wierd, hetwelk door Marmont zelf wierd uitgevoert. Ten vierde een prachtige maaltyd in de opene lucht van 220 Couverts, welke door Gravelaar van Paushuisen was aangenomen, die, om de pracht van die maaltyd te volmaken, verschyde artikelen van de Doele van Amsterdam had ontboden. Ten vyfde een hartdraverij om een kostbaar met goud geborduurt chabrak.

Een aide de camp van den Generaal Cassaigne behaalde die prijs. Ten zesde een ringstekerij om een paar pistolen met goud gemonteert, waarvan de prijs door een capityn van de hussaren behaalt wierd. Ten zevende een wedlopery om één goud en 2 zilvere horologieen, welke door drie Fransche soldaten getrokken wierden. Ten achtste het opbouwen van een obilisk of een zuil op een voetstuk, waarvan toen de eerste beginselen gelegt wierden. Eindelyk ten negende een allerfraaist vuurwerk. Toen was het reets elf uuren geworden, eer dit alles was afgelopen zodat de meeste rytuigen na dien tyd, dus de gansche nacht door, weer tot de stad terug kwamen. — Het was gansch niet te verwonderen, dat alle onze landgenoten haakten 'om het camp te bezichtigen. Wij zullen hier een korte beschrijving van het zelve inlasschen, om den leezer daarvan te overtuigen. Dit voorbeeldeloos en wyd en zyd zoveel geruchtsmakend campement dan was aangelegt op de heyde tusschen Zeyst en Driebergen. Het zelve was verdeelt in drie divisieën, van welke de eerste het naaste by Driebergen, de tweede in het midden, en de derde het naaste bij Zeyst gelegen waren. De eerste divisie bestond uit de Fransche troepes van Holland en Utrecht, de tweede uit die van Gelderland, Vriesland en Overyssel, en de derde uit de Bataafsche troepes, welke voor het grootste gedeelte uit Haarlem, Amsterdam en eenige steden van Noordholland gekomen waren. De eerste divisie wierd gecommandeert door den Generaal Beaudet, de tweede door den Generaal Grouchy en de derde door den Generaal Dumonceau, alle onder het oppercommando van Marmont. De tenten waren geplaatst in de volgende orde. Die van de corporaals en gemeenen stonden in vier a vyf reyen van Zeyst af, Oostwaarts oploopende, waarachter een rey van stookhuisen van heyplaggen was opgebouwt. Achter deeze stookhuisen stonden de tenten van de

sergeanten, vervolgens die van de subalterne officieren, en eindelyk die van de hoofdofficieren en kapitynen, alle in reyen Oostwaarts opgaande. De tenten van de generaals en verdere officieren van het hoofdkwartier stonden omtrent vijf minuten gaans van de andere af, van welke die van Marmont in het midden een parade maakte, zo prachtig, dat men niet hoefde te vraagen: Van wie is die tent? De marketenters, die oneindig in getal waren, stonden ook in eene rey achter de tenten van de hoofdofficieren. De cavallery was niet in het camp, maar gecantoneert in de omliggende steden en dorpen; de Fransche hussaren en jagers te Amersfoort, de Hollandsche hussaren te Woudenberg, de Hollandsche dragonders te Soest en Soestdijk, de lyfwachten van Marmont te Zeyst, de Hollandsche rydende artillery aan de Bilt, de Hollandsche artillery te Bunnick en de Fransche artillerytrein alhier te Utrecht. De grond van het gansche camp was als een houte vloer. Er mochten ook geen rytuigen tusschen de tenten door passeeren, maar wel buitenom dezelve en ook tusschen de divisieën. Het gansche camp was bebouwt, bepoot, beplant op allerhande wijsen. Men vond er allerhande soorten van hokken, hutten, tafels, banken, rustplaatsen en meer andere machienes, welke alle van heyplaggen gemaakt waren, en waarvan zommigen tot nut en andere tot vermaak verstrekten. Alle tenten stonden, de eene meer de andere minder, in bet groen.

De duizenden van sparreboomen, taxisboomen en andere klyneren vercierden het geheele camp. Het was wel ten koste van het Zeysterbosch en het bosch van Beek-en-roode, maar dat kon niet baaten. Dan noch muntte boven alles uit de klyne tuintjes, die aangelegt waren voor de tenten van alle officieren. De eene was al fraayer als de andere. Zy pronkten met alleetjes, bersootjes, piramidetjes, fontyntjes, beeldjes, vaasjes, en dan nog daarenboven met allerhande liggende en staande figuuren, van plaggen gemaakt en dusdanig met mosch bestoken, dat men de afbeeldsels van paauwen, arenden en andere vogels op dezelve beschouwde. Een capityn had een geheel fortresje voor zyn tent, met batterytjes van canonnetjes voorzien, met poortjes, ophaalbruggetjes, pallissadetjes, schildwachtshuisjes, enz. zeer fraai. De tent van Marmont stond geheel in een fortres, aan welker ingang twee nette van plaggen gemaakte schilderhuisen waren opgebouwt en

2 grenadiers post hielden. Aan de ingang van de tenten waren ook 2 grenadiers geposteert en twee man van een van de lijfwachten. Boomen en planten waren omtrent het fortres, zo binnen als buiten, zoo voor als achter niet gespaart. Achter de tent was op eene byzonder fraaye wyze een tuin aangelegt. Van de tent van Marmont na het leger en na de tenten van de andere commandeerende generaals waren laanen gemaakt van twee reyen boomen. Voor het overige waren door het gansche camp heen gemaakt zeer veele schuuren, lootsen van verschillende soorten en tot allerhande gebruik dienende, zo voor de militairen als voor de particulieren, putten, pompen, kuilen, heulen, enz. enz. Al hetwelk gedeeltelijk van plaggen en gedeeltelijk van gewoon metsel- en timmerwerk was daargestelt. De bakkerij, uit vyf ovens bestaande, in ieder van welke 280 brooden tegelijk konden gebakken worden, benevens de slachtery waren nabij de herberg, de Krakeling opgebouwt, omtrent 30 minuten gaans van het camp. Wat de marketenters betrof: deeze waren oneindig in getal. Veele waren burgers van onze stad; maar ook veele waren van Holland, Gelderland en ook van de andere provintieën, ja zelfs van Braband gekomen. Vooraan stonden twee koffyhuisen, het eene onder de naam van het Haagsche en het andere onder die van het Hollandsche, in welk laatste zelf een billiart was aangelegt; vervolgens herbergen, kroegen, uitspanningen, allerhande soorten van winkels, als van horologieën, hoeden, kousen, schoenen, handschoenen, eet- en drinkwaren van verschyde soorten, enz. Voor de tenten of magasijnen van de leveranciers, als van brandewyn, garst, azyn, zout, en dergelyke, waren paalen gezet, welke aantoonden, wat er gelevert wierd. Het gansche territoir van het camp was afgeperkt met paalen, waarop de woorden: Limites du Camp waren uitgedrukt. De levensregel was: 's morgens ten 8 uuren het ontbijt, ten 10 uuren brandewyn of andere sterke dranken; ten 11 uuren exerceeren; ten 4, 5 of 6 uuren, nadat de exercitieën waren afgelopen, het middagmaal; en 's avonds al by tijds in de rust. Het overige van de tyd wierd doorgebracht met bouwen, arbyden, schermen, keegelen, kaartspelen, dobbelspelen, en verder ook met het opbouwen van de Piramide, waarvan wij zo straks zullen melding maaken. De exercitieën waren ook bepaalt en geregelt. Deeze wierden niet belet tenzij door ongunstig weder. Dinsdags generale manoeuvres

van al de infantery. Donderdags en 's Zaturdags, manoeuvres van de divisieën, ieder afzonderlijk. Maandags, Woensdags en Vrydags exercitieën van de artillery. Zondags generale groote manoeuvres met een voorafgaande groote parade van het gansche camp gezamentlyk met al de cavallery, die zig dan uit hunne cantonnementen ter bestemder uur en plaatse moesten begeeven, meest met vuuren van alle de troepes. Voorwaar een heerlijk schouwspel! Eer wy nu hiervan afstappen, moeten wy nog aanhaalen, dat het er volmaakt kermis was. Er was een troep paardereyers en een troep koordedansers, die na de Utrechtsche kermis derwaarts vertrokken waren. Er speelden Fransche comoedianten, die zig van de Rotterdamsche kermis derwaarts begeeven hadden. Er waren troepen musicanten, orgelspeelers, lieremannen, allerhande soorten van rondlopende kermiskoopliedeu met kasjes, bakken, tafels, als anderzints, met een woord, men had er alles, wat een gewoone kermis gemeenelyk opleverde. Nu daar nog bygevoegt, dat veele burgers van onze stad en ook veele van de omliggende dorpen dagelyks door het camp reeden met wagens, karren, horwagens, kruiwagens, met groentens, vruchten en andere noodwendigheden, en dan hunne goederen al roepende en schreeuwende te koop aanboden, eveneens als in de steeden het gebruik was. Alle deeze kwamen 's avonds ledig weer in 't huis. Dit alles nu byeen genomen, kan men licht nagaan, dat nergens meer vreugde, vrolykheid of playsier te vinden was, als in dit voorbeeldeloos campement, althans op de dagen van gunstig weder. Nu hier van genoeg gehandelt hebbende, willen wy eens tot de Piramide of Obilisc oversteeken.

De Piramide wierd opgericht ter eere van de verkiesing van Napoleon Buonaparte tot Keiser der Franschen en derhalven van het overgaan van de Fransche Republiek in een Keyserryk, als ook ter eeuwiger nagedachtenis van het bestaan van het camp op die plaats. Dezelve wierd gezet op een der hoogste bergen nabij de Woudenbergsche weg om op een verre afstand wyd en zyd gezien te kunnen worden. Zij wierd gemaakt van heyplaggen door alle de troepes van het gansche camp, door Marmont zelf, als door den geringsten soldaat op de volgende wyse. Er wierd opgeworpen een voetstuk, of liever een berg, want het was een gevaarte van 80 voeten lang, even zoveel breed en ver over de 100 voeten hoog, aan alle vier de kanten

van hooge trappen voorzien om dezelve te kunnen beklimmen. In het midden van dien berg wierd begraven al vry diep een loode bus, toegesoldeert, welke bevatte alle naamen dergeenen, die aan de piramide gearbeid hadden, dat is, van alle militairen van het geheele camp. Zy waren geschreven op perkament, iedere compagnie, iedere staf van alle de corpsen en ook de generaalstaf van Marmont, afzonderlyk op een vel. Boven op dat voetstuk wierd gezet een zeer groote wyde overdekte koker, van boven in de rondte open. Deeze koker was van hout, en zodanig ingericht, dat men dezelve kon binnegaan, en zien door de opening eindeloos ver, zelfs tot in de Zuiderzee. Alle dagen moest een geheele divisie beurtelings arbeiden, zowel de officieren als de gemeenen, dus twee dagen vrij, de derde dag werken. Wanneer Marmont verkoos zig aan den arbeid te begeeven, was het geheele hoofdkwartier verbonden mede te werken, groot en klyn, zonder onderscheid. Dit gebeurde 's weekelyks twee of driemaal. De arbeid bestond in plaggen steeken, kruijen, opdraagen, neerleggen, enz. En Marmont nam dit alles zelf waar, evenals een geringe arbeider. Op deeze wyse dan die opmerkenswaardige piramide voltooit zynde, behalven vier zarken, die naderhand aan de koker zouden geplaatst worden, zo wierden er schildwachten bij gezet. Dit belette nochtans niet, dat het een ieder vry stond dezelve te beklimmen. De meisjes, gewoonlijk wat nieuwsgierig van aart, maakten ook niet wynig gebruik daarvan, hetwelk zomtyds vreemde gevolgen had, doordien zij, of door vrolikheid of door drift mistrappende, vielen, waarbij de blanke b . . . . n, die anders zorgvuldig bedekt gehouden worden, ontbloot wierden in tegenwoordigheid van toeschouwers, bij wie het gezicht van zulke hemelglobes niet zelden aandoeningen van bijzonderen aard opwekten. — Hola! wy zouden met ons verhaal wel te ver van de weg afdwaalen. — Dit camp van playsier was in eenig opzicht een displaysier voor den burger. De enorme onkosten, die tot hetzelve gemaakt waren, kwamen alweer op den beurs van den burger neder. Om dezelve te bestryden, wierd weder een buitengewoone geldheffing onvermijdelyk geoordeelt, welke dan ook

24 Sept. gedecreteert wierd, zynde een heffing van twee percent op de bezittingen en op de inkomsten, de eene helft te betaalen voor den 15 November en de andere voor den 15 Maart

van het volgende jaar 1805. Verder waren er geduurende de laatste maanden, dat wy ons met het camp zo druk bezig hebben gehouden, door het Wetgevend Lighaam geen resolutieën genomen, die onze aandacht verdienden. Evenmin ook door het bestuur van onze stad, als alleen dat op

8 Oct. het nieuw constitutioneel stedelijk reglement voor de Gewapende Burgermacht gearresteert wierd. Voor het overige was er aangaande het inwendige van onze stad niets voorgevallen, als alleen, zoals wy boven hebben aangehaalt, de drukke bezigheden en bewegingen, die het camp betroffen.

Eindelijk tot de laatste dagen van deeze maand October genadert zijnde, begon het saisoen Marmont aan te toonen dat het opbreken van het camp noodzakelijk wierd. Vooraf begaf hy zich uit het camp om zyn vrouw, die van Parys weer terug kwam, te gemoet te ryden. Hy passeerde

19 Oct. hierdoor na Gorinchem, en arriveerde vervolgens

20 Oct. met zyn vrouw weer op het Huis te Zeyst, hetwelk toen door den Heer van Romond bewoont wierd. Mevrouw Marmont moest immers ooggetuigen wezen van hetgeen haar man zo weergaloos had uitgevonden. Zy kwam juist, dat de laatste groote manoeuvres nog moesten gebeuren. Het was op de volgende dag

21 Oct. dat dit plaats had. De laatste generale excercitieën, met vuuren wierden verricht tot sluiting van dezelve en ook van het geheele camp. Eer dat het volk uiteen ging, wierden de manschappen verkozen, die by de krooning van Keiser Napoleon zouden assisteeren — Keiser Napoleon zou gekroont worden met zo groot een plechtigheid, als ooit by een krooning had plaats gehad. Daarby moesten assisteren een man van elke compagnie van de gansche Fransche legermacht, die toen uit 1200000 man bestond. — 's Avonds wierd er weer een kostbaar vuurwerk afgestoken. Die manschappen passeerden

22 Oct. hierdoor, en zetteden dagelyks hunne reis verder door tot aan Parys. Terstond daarop maakten de troepes uit het camp zig gereed om op te breeken. Dienaangaande hadden wij alweer de volgende marschen door onze stad.

28 Oct. kwam binnen een Fransche en Bataafsche artillerytrein, bestaande uit 11 canonnen, 20 caissons, 19 artillerywagens en 10 bagagiewagens, welke

29 Oct. weer vertrok na Gorinchem. Die dag liep verder alleen af met de komst van den Generaal Dumonceau, welke na een kort verblijf zig met zyn gansche hoofdkwartier weer na Haarlem begaf. Maar

30 Oct. was de stad de gansche dag door in een onophoudelyke beweging. Ten 8 uuren 's morgens passeerde door na 's Hage de Hollandsche rydende artillery met haar geschut. Ten half 10 uuren marscheerde langs de stad na Vianen en Cuilenburg een battaillon van het 11de regiment Fransche infantery. Ten 10 uuren passeerde Marmont, die zig na de Helder begaf. Ten 11 uuren kwam de stad binnen marscheeren het eerste battaillon van het 18de regiment Fransche jagers, en 's namiddags ten 2 uuren een compagnie Hollandsche artilleristen met een gecombineerde artillerytrein, Hollandsch en Fransch, van 8 canonnen, 3 hauwitzers, 52 caissons, 22 fouragewagens, 7 bagagiewagens en een smitskar. 's Avonds ten 5 uuren kwam binnen een trein van 70 a 80 boerewagens, geladen met tenten, tonnen, ketels, potten, bussen, enz. Al hetwelk in het magasyn, de Geertekerk, geborgen wierd. Bovendien waren noch de gansche dag door allerhande wagens en karren binnengekomen met goederen en bagagie, zo van de militairen als van de marketenters.

31 Oct. wierden wij weer verlost van de daags te voren ingekomene jagers en ook van de artillerytrein. De jagers trokken na Gouda en de artillerytrein na Delft; maar daarentegen kwam het 2de battaillon van hetzelve regiment jagers weer binnen. Dan kwam dien dag het hoofdkwartier ook weer terug met alle generaals; het hoofdkwartier weer in het huis van Westreenen, Beaudet in dat van Engelbert, Vignolles by Mevr. Swellingrebel, Cassaigne by Mevr. van der Hagen en zo vervolgens. 's Avonds omtrent 6 uuren kwam weer een trein van 60 a 70 boerenwagens binnen, geladen met allerhande campementsgereedschap voor de Geertekerk.

1 Nov. marscheerde het bataillon jagers weer af na Montfoort en Oudewater. In hunne plaats kregen wij weer binnen omtrent 10 uuren het 18de bataillon Hollandsche infantery en kort daarna het eerste battaillon van het 35ste regiment Fransche infantery. 's Avonds kwam alweer een dergelyke trein boerewagens met bagagie.

2 Nov. vertrok het battaillon Hollanders na Leyden. Door de

stad passeerde een compagnie van het 2de bataillon Hollandsche constapels na Woerden. En 's avonds kwam alweer een groot aantal boerenwagens binnen met allerhande bagagie.

3 Nov. kwamen binnen twee compagniën Hollandsche constapels, een van het eerste en een van het tweede battaillon, en ook de jagers, lijfwacht van Marmont. De dragonders waren na den Bosch vertrokken, om Marmont aldaar af te wachten; en de hussaren waren op hunne beurt alhier in de stad. 's Avonds kwam nog een trein boerewagens binnen met de laatste overblijfselen van al de bagagie van het geheele campement.

4 Nov. trokken de twee compagnieën constapels weer af na Delft. 's Namiddags kwam het 2de en het 3de battaillon van het 35ste regiment Fransche infantery binnen, om gezamentlyk met het eerste battaillon van het zelve regiment garnisoen te blyven houden.

Met het afmarscheeren van deeze twee battaillons was het gansche camp opgebroken; nochtans had elk battaillon 50 man moeten achterlaaten om de wacht te blyven houden bij alle gebouwen, als schuuren, lootsen, stallen, bakovens, enz. welke in wezen bleven, vermits Marmont van voorneemen was in het volgende jaar het camp weer te hervatten. Voor die manschappen waren te voren eenige barakken opgebouwt, die van al het nodige voorzien waren.

Daar de krooning van Keiser Napoleon toen aanstaande was, maakte Marmont zig gereed om die overgroote plechtigheid te gaan bywoonen. Vooraf, te weten

14 Nov. kwam hy nog eens alhier aan het hoofdkwartier aan om eenige orders te geeven en verdere schikkingen te maaken; en hy vertrok

17 Nov. weer van hier na Amsterdam, en vervolgens

20 Nov. van daar na Parys. De Generaals Guerin en du Croix, die nog alhier te Utrecht waren gebleven, vertrokken ook derwaarts op

22 Nov., zodat dan alle die heerzugtige hoofden aan kant zynde, het camp opgebroken, en de wetten van de Constitutie gevestigt zynde, wy in de gelegenheid waren, om de overige dagen van dit jaar in ruste door te brengen, waarin wy ook door geen gebeurtenis hoe genaamt wierden gehindert; tot dat de laatste dag van de maand December geëindigt was.

1805.

Zo zoetjes en zachtjes na het oude! — Wy zeggen nog eens tot onze eigen verwondering. — *zo zoetjes en zachtjes na het oude!* — By de verhandeling van het jaar 1803 hadden wy die woorden van het Weekblad *Janus* overgenomen, en een en andermaal in dezelve gebruikt, zonder nochtans daarover met dat tweegezicht in te stemmen. Maar nu wy tot het gebeurde van dit jaar 1805 zullen overgaan: zouden wy ons waarlyk by hem kunnen voegen, en zeggen rondborstig uit: Nu gaan wy regelrecht zo zoetjes en zachtjes na het oude.

Wy brachten de maand van January door in dezelve kalmte en rust, waarin wy het afgeloopen jaar waren uitgetreden. Niets leverde die maand op, dat ons eenigzints zo zoetjes en zachtjes na het oude konde brengen. Maar nochtans wierd hier en daar zo wat gemompelt, dat ons Vaderland weer groote veranderingen zoude ondergaan. Uit welke hoek dit voortkwam, konde niemand bereekenen. Men ging nog verder, en zeide, dat er weer een geheel nieuwe Constitutie voor het licht zoude koomen, doch op wat wyse en wanneer en door wien die zoude bewerkt worden, wierd er niet bijgevoegt. Maar zie! Wat gebeurt er! Onze groote man, Marmont, kwam weer 't huis, en bracht dat mooije stukje, een veranderde Constitutie voor de Bataafsche Republiek namelyk, uit Parys meede. — Het was op

5 Febr., dat eenige Hollandsche constapels binnen kwamen met drie canonnen, die uit Woerden ontboden waren, om by de komst van Marmont, die aanstaande was, te vuuren. Die man van zo een waarde, zo lang afwezig geweest zynde, moest immers als een vorst weer ingehaalt worden! Vooraf, te weten

9 Febr. kwam de Generaal Vignolles, die berichtte dat Marmont 's anderendaags volgen zou

18 Febr. dan 's voormiddags ten 11 uuren kwamen alle de militairen, die in de stad waren, op het Janskerkhof in de wapenen in volle uniform. Deeze waren de drie battaillons van het 35ste regiment infantery, die voor het eerst met hunne nieuwe keiserlyke vaandels in het openbaar verscheenen, de jagerslyfwacht van Marmont, een compagnie gendarmes te paard en de canonryders van de Hollandsche artillerytrein. En de constapels trokken met hun geschut na de wal by de Wittevrouwpoort; vermits Marmont zyn reis uit Parys over Gelderland

had genomen. Daarop posteerde zig een wacht van acht jagers voor het huis van Cassaigne, het toenmalig hoofdkwartier, zynde het huis van Mevrouw van der Hagen op het Janskerkhof, die uit hoofde van die drukke inkwartiering haar vast verblyf op het Huis te Doorn genomen had. Ten 1 uur trok de infantery na de Wittevrouwpoort, van waar een battaillon langs de Wittevrouwstraat tot aan het hoofdkwartier van Marmont zig in twee reijen schaarde, en de twee andere battaillons buiten op de poort. Te gelijker tyd trokken de jagers ook de poort uit om Marmont te gemoet te ryden. Het was al vier uuren geslagen, toen de groote man arriveerde. Hy kwam de stad in, waarlyk als een vorst, met drie koetsen door de jagers geescorteert, zig terstond begeevende onder het losbranden van het geschut door de twee reijen soldaaten na zyn gewoon hoofdkwartier, het welk dan ook weer met twee grenadiers en twee jagers te paard bezet wierd. 's Anderen daags

11 Febr. wierd hy plechtig gecomplimenteert door een commissie uit de Raad; en daarna ging hy met alle de generaals en aides de camp te voet door de stad, om huisvisitatie te doen van alle de casernen en van het hospitaal; en 's middags ten 2 uuren wierden de drie battaillons, op de Neude vergadert zynde, alweer door hem geinspecteert. De volgende dag,

12 Febr. wierden wy weer door hem verlaten. Hy had dog geen rust alhier te Utrecht. Amsterdam scheen hem meer te behagen. Hy vertrok na die stad op dezelve wyze, als hy was gekomen, met zyne drie rytuigen door de jagers geescorteert onder het losbranden van het geschut. De twee andere lyfwachten kwamen

13 Febr. weer binnen, de hussaren uit Amsterdam en de dragonders uit den Bosch, en

14 Febr. kwam de Generaal Beaudet uit Parys weer terug. Hy nam zyn intrek in het ledige huis van Mevr. Engelbert achter St. Pieter, en wierd weer Commandant van de stad. Marmont was weer vertrokken: edoch, hetgeen hy uit Parys had meedegebracht, was gebleven. Te weten, dat aldaar een geheel nieuwe en verbeterde Constitutie voor de Bataafsche Republiek gereed lag, welke door onze Ambassadeur aan het Hof van Vrankryk, de Baron van Schimmelpenning, in persoon van daar zoude overgebracht worden. Marmont had daar nog by ge-

voegt, dat het Fransche Gouvernement daartoe was overgegaan, doordien de Bataafsche Republiek niet in staat scheen te zyn haar zelve een bestaanbaare Constitutie te verschaffen. Dit was juist niet bezyden de waarheid, al thans wegens het finantiewezen: want onder anderen, de laatste geldheffing was noch niet ten volle voldaan, en wy wierden alweer met een nieuwe overladen.

18 Febr. wierd een geldheffing van 3 percent op de bezittingen en inkomsten gedecreteert, te betaalen een derde voor 15 Augustus, een derde voor 15 November en een derde voor 15 February van het jaar 1806. Intusschen reikhalsde een ieder na de komst van den Ambassadeur. Alle generaals waren alreets gearriveert, als ook de Staatscommissie, die Buonaparte had gaan complimenteeren, doch Schimmelpenning verscheen maar niet. Dit duurde tot aan

24 Febr. Toen arriveerde hy, en hy begaf zig, niet na 's Hage, zo als men natuurlyk verwachtte, maar na Marmont te Amsterdam. Drie dagen daarna

27 Febr. kwam hy in 's Hage, en besoigneerde vervolgens telkens dan eens met het Wetgevend Lighaam en dan eens met het Staatsbewind. Doch niets lekte uit van die besoignes. Intusschen kwam Marmont

5 Maart meede in 's Hage met oogmerk om aldaar eenige dagen te vertoeven. Voor het overige gebeurde er niets, en bleven wij in dezelve onzekerheid: totdat eindelijk

14 Maart het nieuw ontwerp van Staatsregeling door het Staatsbewind aan het Wetgevend Lighaam ter beoordeeling wierd ter hand gesteld. Dit nieuw ontwerp kwam kort daarna in druk uit; en wierd dus spoedig algemeen bekend. Maar! — Maar! — Wat al verschillende uitwerkselen bracht dit ontwerp te weeg onder het menschdom! De Patriotten wierden raasend. De Prinsgezinden bleven bedaard. De Patriotten kenden haar zelven niet meer: de Prinsgezinden kenden haar zelven nog eenigzints. Die veranderde en vernieuwde acte van Staatsregeling diende nergens anders toe als om de Bataafsche Republiek weer een Stadhouder — zacht, zacht! wy dwaalen — een Raadpensionaris op te dringen. Had nu die hooge waardigheid weer het Huis van Oranje te beurt gevallen: dan zouden de Prinsgezinden haar zelven niet eenigzints maar ten volle gekent hebben. Dan was het niet ge-

weest: *zo zoetjes en zachtjes na het oude*, maar wel: *zo haastig en driflig* na het oude. En ziet! De Baron van Schimmelpenning was het zelve, die door het Fransche Gouvernement als Raadpensionaris wierd voorgedragen, waarvan door het Staatsbewind bij het overgeeven van de acte met een bygevoegde missive aan het Wetgevend Lighaam was kennis gegeeven. Enfin, Vrankryk was weer een monarchie geworden, en wy kreegen weer een Stadhouder — wy zyn deerlyk het woord met stadhouder in de war — een Raadpensionaris in ons land. Het was op

22 Mrt. dat de acte van Staatsregeling door het Wetgevend Lighaam wierd aangenomen en bekrachtigt. Want dit dulde geen tegenspraak. De acte was uit Parys afkomstig, en dat was genoeg. Om nu evenwel volgens de wet van de toenmalige Constitutie te werk te gaan, zo moest dezelve zeven dagen lang aan het Bataafsche Volk ter goed- of afkeuring voorgelegt worden. Dit geschiede

2 April. Alhier te Utrecht lag dezelve ter leezing op de stads secretary, in de Stadskelder en in het Maliehuis en ter teekening op de Stadssecretary alleen. De zeven dagen afgeloopen zynde, wierd bevonden, dat in onze geheele Provintie of Departement 432 stemgerechtigden voor en 22 tegen de acte getekent hadden. En alle de stemlysten van het gansche Land ingekomen zynde, was de acte door 353186 burgers aangenomen en door 136 afgekeurt. Waarlyk geen gering onderscheid! Volgens de inhoud van de acte van Staatsregeling zou de oppermacht over de gansche Republiek berusten by eene vergadering, de titel voerende van Hun Hoog Mogende. En de uitvoerende macht zou toevertrouwt werden aan een Raadpensionaris, wel te verstaan. De vergadering van H. H. M. zou bestaan uit 19 leden, wegens Holland 7, Gelderland 2, Zeeland 1, Utrecht 1, Vriesland 2, Overyssel 2, Groningen 2 en Bataafsch Braband 2 leden, welke vergadering zou geassisteert worden door een griffier. De Raadpensionaris, waartoe de Baron van Schimmelpenning was verkozen, zou alleen de uitvoerende macht uitoefenen, nochtans met behulp van een Staatsraad van niet minder dan vyf en niet meer dan negen leden, om het Staatsbewind te vervangen. De Raadpensionaris benoemt alle nationale ambtenaren, de leden van de Staatsraad en nationale rechtbanken, alle buitenlandsche ministers, den griffier, alle secretarissen van Staat, alle zee- en

landofficieren enz. Hij vermindert de nominatieën van de leden van de Nationale Rekenkamer tot op de helft. Hy heeft het opperbestuur over de vlooten en legers, als ook over de nationale geldmiddelen. Hy verleent de pensioenen. Om kort te gaan. Er ontbrak niets aan, dat de Raadpensionaris in alles de hooge waardigheid van Stadhouder bekleedde. Voor het overige gaf de acte wynig verandering meer aan de toenmalige Constitutie. Nadat dan alle de stemlysten waren ingekomen, waaruit bleek, dat de nieuwe staatsregeling met zo een groote meerderheid van stemmen was aangenomen, wierd dezelve terstond gedecreteert; en het Staatsbewind zond een courier met die tijding na de Baron van Schimmelpenning, die geduurende de besoignes zig uit 's Hage verwydert en zyn verblyf in Deventer gehouden had. De Heer van Schimmelpenning begaf zig dadelyk op reis, en arriveerde

22 Apr. 's morgens vroeg, in 's-Hage, wordende al met een extra-ordinaire distinctie ontvangen. Hy nam zyn intrek op het Oude Hof, en ging vervolgens ten 11 uuren na de vergadering van het Staatsbewind, waarvoor hy de eed aflegde als Raadpensionaris. Vervolgens ontbond hy het bewind, hetwelk ook aanstonds de vergaderzaal verliet en uiteenging. 's Anderen daags

23 Apr. ontbond het Wetgevend Lighaam zig ook; zodat toen het bestuur aan den Raadpensionaris alleen overbleef. Hy aarselde intusschen niet met dagelyks alle collegieën en derzelver secretarissen en verdere bedienden en ambtenaren, tot het opperbestuur van het land behorende, te verkiezen en aan te stellen, onder anderen

29 Apr. de leden van de Vergadering van Hun Hoog Mogenden, welke eerste aanstelling volgens de staatsregeling ook door den Raadpensionaris moest volbracht worden. Wegens Utrecht verkoos hy den Heer van Hengst. — Ons vaderland was dan een Raadpensionaris in naam, maar in de daad een Stadhouder te beurt gevallen. Zyne macht, zyn grootheid, zyn hofhouding, zyn levensmanier evenaarden die van een Stadhouder in alle deele. Hy verkreeg een lyfwacht van twee compagnieën cavallery en acht compagnieën infantery, welke uit de uitgelezenste manschappen van de gansche Bataafsche armee zouden genomen worden en welker uniform zoude wezen rood met goud. Het getal van zyn huisbedienden wierd bepaalt als ook van zyn

livrybedienden, byde gansch niet gering, en hunne kleding ook zeer ryk. Het huis in het Bosch wierd hem tot een zomerverblyf toegevoegt. Ja waarlyk! Was het Stadhouderlyk kwartier niet door de Franschen geruineert geweest: de Raadpensionaris zou het betrokken hebben. — Maar, nu moeten wij weer van het eene opperhoofd tot het andere overgaan. Onze groote Marmont zou geheel in het vergeetboek geraaken!

De zomer kwam dan aan. Het camp kwam weer in aanmerking. En derhalven, hetgeen wegens onze stad gebeurde was het volgende

4 Mey kwam er een schuit binnen, waarin de vier hartsteene zarken waren voor de piramide op de heyde. Zy wierden gebracht na het Janskerkhof voor de hoofdwacht tot een ieders bezichtiging. In dezelve waren inscriptieën gegraveert, toepasselyk zo op het camp, als op de verkiesing en krooning van Keiser Buonaparte. Zy wierden vervoert

7 Mey om aan de vier zyden van de Piramide geplaatst te worden, waartoe dagelyks 10 a 12 a 14 wagens met kalk en steen derwaarts gingen. Eindelyk

8 Mey kwam Marmont weer tot ons, doch maar voor een korte wyl. Hy arriveerde in een jacht en had den Heer Sebastiani, een neef van Buonaparte, by zig.

(Wordt vervolgd).

KUNSTGESCHIEDENIS.

Oude wandschotel. — Dezer dagen raakte ik in het bezit van een koperen wandschotel, die in vele opzichten zich van de gewone onderscheidt. Onder gewone versta ik die geelkoperen bekkens en schotels, welke in vlak relief een voorstelling geven van Adam en Eva met den boom tusschen beiden of van Jozua en Kaleb, de verspieders, welke een druiventros aan een stok over den schouder dragen, en meer dergelijke. — Mijn schotel heeft eene middellijn van 42 $^1/_2$ c.M. en is evenzeer van geel koper, maar bovendien voorzien van vijf medaillons van brons. In den rand vindt men vier aanziende saterskoppen onderling verbonden door renaissance-arabesken, alles gegraveerd en vier bronzen medaillons, elk van 6 c.M., die den vorm hebben van geslagen gedenkpenningen.

N°. 1 vertoont een deftige mansbuste met baret, naar rechts gewend en het omschrift: LAV. X. KRELER. WAS. ALT. LI — MDXX.

N°. 2: Eene vrouwenbuste met huive en gebloemden mantel naar links en ELISABET. KRELERIN. HET. ICH. DIE GE — STHALT. VND — WAS 47 IAR. ALT. (H en E verbonden als monogram).

N°. 3: Een buste van cen edelman naar links met oud-duitschen gespleten hoed en ✻ S. V. DIETRICH. STEHN. FREI-HERR. Z C LANDSHVP MINSTEIR. (H N als monogram).

en N°. 4 Eene vrouwenbuste naar links met sierlijk kapsel en Spaanschen kraag: MARIA. ANNA. ARC—HIDVCES. AVSTRIAE. (AV en AE als monogram en *archiduces* voor *archiducissa).*

Het middelstuk is eveneens cirkelrond met eene middellijn van 20 c.M. Het vertoont een jong Duitsch edelman, staande op een eiketak, welks bladeren met vruchten zich over het geheele veld slingeren. De hoofdfiguur heeft een oud-duitschen hoed met ge-

spleten rand en een nauw sluitend kostuum; de linkerhand rust op een groot ridderzwaard en de rechter op een *ledig* wapenschild van Duitschen vorm: uitgesneden of échancré; het is gedekt door een helm met eene vlucht tot cimier. Dit middelste medaillon is òf gegoten en met het graveerijzer bewerkt, òf gedreven in brons en met een schroefje op het midden van de schotel bevestigd.

De opschriften leeren mij, dat Kreler in het jaar 1520 een en vijftig jaar oud was, en zijne vrouw Elisabet 47 jaar, en dat het derde portret voorstelt: *Sigismund von Dietrichstein*, Vrijheer.

Maar nu resten mij de vragen aan de HHr. deskundigen: Wie waren *Kreler* en *Maria Anna van Oostenrijk*, en welke betrekking bestond er tusschen dezen en *Sigismund von Dietrichstein* en ten slotte welke inlichtingen kan men omtrent dezen schotel noch meer geven?

* * *

In de verzameling van wijlen de heeren Neelemans Lefebvre, Menger e. a., verkocht te Amsterdam 6 October 1896, vind ik onder no. 105 een uiterst zeldzamen Thaler van Sigismund van Dietrichstein tot Hollenburg. Op de voorzijde ziet men de buste van Sigismund, volgens de afbeelding, geheel overeenkomend met die op het boven beschreven medaillon, en op de keerzijde het vrijheerlijk wapen: twee wijngaard-snoeimessen. De omschriften luiden: † SIGMVND. V. DIETRICHSTAIN. FREIHER. ZV. † HOLENBVRG. VND. FINCKEN STAIN. ZC. — Ofschoon er verschil in de titels is, moet deze S. toch dezelfde zijn als die op het medaillon.

Een aanteekening bij dit no. leert ons, dat Sigismund, zoon van Pancratius en stichter der linie D. Hollenburg, raadsheer was van Keizer Maximiliaan I, stadhouder van Neder-Oostenrijk, landvoogd van Stiermarken, erfschenker van Karinthië, sedert 1514 vrijheer (baron) en † 1533. —

Ook omtrent Elisabeth Kreler vind ik iets vermeld: in de collectie van wijlen den heer Chr. J. van Eeghen, verkocht Sept. 1902, kwam eene penningplaat voor onder no. 8, en geplaatst tusschen de jaren 1530 en 1532. Deze schijnt dezelfde te zijn, als het beschreven medaillon, tenminste het borstbeeld en het omschrift komen nagenoeg geheel overeen met mijne beschrijving.

De drie andere medaillons heb ik tot dusver nergens als penningplaten vermeld gevonden.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Ned. Teekenaars. — Welke zijn de voornamen van G.... H.... Kruseman, werkzaam omstreeks 1798, teekenaar van zinnebeeldige voorstellingen?

en van:

Henri J.... Zimmerman, overl. in 1886, teekenaar van portretten? (Vgl. Nav. Jrg. 1887, blz. 40.)

F. G. W.

BLADWIJZER.

A.

Aankondiging, 708.
Aanteekeningen (Geneal. en herald.) aang. Holl. familiën op Ceylon, 54—58, 185—92, 230—34, 415—21, 574—79, 616—19, 692—99.
Aanteekeningen betr. de Bat. omwenteling voorn. binnen Utrecht, 65—81, 193—209, 257—75, 321—35, 451—63, 720—37.
Aarsen, A., 657.
Abdis v. Elten, 209—14.
Abdij (De) en de armen v. Egmond, 636.
Acta (Zoek geraakte) v. classes der N. H. kerk, 638.
Adder (de), rammonitor, 412.
Advertentie-spel, 221.
Afkomst v. graaf Dirk I, 653.
Afstammelingen (De) van H. A. Röell en C. Bailli, 396—411, 474—89, 557—73.
Albert (Bisschop), 237—40.
Album amicorum v. J. O. de Jong, 658—92.
Alkmaar, getal huizen, 100.
Allart (Voor Jan), 704.
Alphen, R. K. geestel., 250.
Alteren (Van), 127, 128, 181.
Altheer, J., boekh., 130, 132.
Alting, W. A., gouvern.-gener., 50.
Amerongen, Natewischkamer, 350 n. 4.
Amersfoort, Lat. school, 83—98.
————, universiteitsplan, 144.
Amsterdam, gilden, 154.
————, getal huizen, 100.
————, wijnkoopers, 470—73.
Anekdote betr. Elisabeth v. Engeland en een armen dichter, 556.
Anspach, J., 240.
Antonides, H., rector, 86.
————, Hrm.,pred., 86.
Antwerpenaars (Uitgeweken), in 1586, 463—70, 650—53.
Appell, Werther und seine Zeit, 640.
Ardenois, P., Herv. pred., 446.
Asperen, getal huizen, 100.
Augereau, Gener., 73, 75, 78, 80, 193, 208.

B.

Baarle, R. K. geestel., 250, 251.
Baarle Nassau, R. K. geestel., 251.

Bachiene, J. Ph., hoogleeraar, 634, 635.
Bake-v. d. Parra, 127.
Barbou, Gener., 78.
Bas, F. de, 654.
Bastille-feest, 78, 79.
Beaudet, Gener., 327, 330, 449, 450, 451, 452, 724, 730, 733.
Beelaerts v. Blokland, F., 621.
Beets, A., 157.
Bekendmaking bn. v. Delen, 20.
Belastingen (Reorganisatie der), 194.
Belastingstelsel (Het stedelijk) te 's Gravenhage 1803, 102—05.
Bell, J. G. v. d., Herv. pred., 495.
Bemmel, A. v., praecept., 145.
——— , J. v., praecept., 84, 145, 146.
Benthien (Dagboek), 654.
Berghman, ... , pred., 94, 96.
Berthier, Gener., 328, 453—57.
Beuningen-v. Someren (**Van**), 128.
Beverwijk, getal huizen, 100.
————, wapen, 125.
Beyen, P., Herv. pred., 490.
Bie, J. P. de, 639.
Bisschop Albert, 237—40.
Blaeu, W., boekdrukker v. Grotius, 536, 537, 541, n. 3.
Blanken, W. C., Herv. pred., 507.
Blokland F. Beelaarts v. 621.
Boerhaave, H., Brief, 544.
Boetselaar, R. v. d., Heer van Langerak, gedichten, 254.
Bondt, J., Herv. pred., 496.
Borman, C. de, 701.
Botter, L., lector, 143.
Bouma, Gellius à, Herv. pred., 443.
Bourbon, Gener., 74.
Brabançonne (**La**) **nagevolgd,** 133—40.
Brakel, C. (v.), Herv. pred., 440.
———, G. praecept., 97, 98, 145.
Brandt, G., gedichten, 254.
Breda, ambachtswetten, 549.
———, R. K. geestelijken, 247, 248.
———, gilden, 22—26.
———, kasteel, 81, 82.
———, schuttersgilden, 717—20.
Brief van Boerhaave, 544.
Briefschrijven door dobbelsteenen, zonder pen of inkt, 41.
Brielle, getal huizen, 100.
———, schoenmakersgild, 215—17.
Brieven van H. en W. de Groot, 517—43.
Broekhuisen, Ridderhofst., 391.
Broue, O. H. de la, Waalsch pred., 602.
Brucken-Fock, B. F. W. v., 128, 310, 620.
Brug (**Deensche**), 657.
Bruinvis, C. W., 638.
Brune, Gener., 70, 73.
Bruijnsteen, H., Herv. pred., 448.
Buistelmaten, 556, 703.
Buurse, gehucht, 555.
Buys, P. H. A. Martini, 235.

Bijdrage tot de geschiedenis v. den handel op Frankrijk, 470.
Bijdragen tot de kerkgeschiedenis v. N. Brabant, 341—51.

C.

Caland, Fred., 556, 579, 623, 624.
Camperhout, F. v., componist der „Brabançonne", 133.
Cantilena, 88, 89.
Capitulatie tusschen Englo-Russen en Franschen, 65, 66.
Cappelhof, E., Herv. pred., 499.
Carmen anniversarium, 88.
Cassaigne, Gener., 451, 452, 730, 733.
Chaam, pastoor, 251.
Chalypsonans, muziekinstrument, 318.
Cimon en Pera, 110.
Cleur, B., Herv. pred., 448.
Clopper-le Gouche, 136.
Comrie, A., pred. 494.
Conseil à E. Surlet, spotdicht, 139.
„Conservatorium francais", 40.
Constitutie (Ontwerp v.), 202.
——— (Nieuwe), 204, 205.
——— van 1805, 734, 735.
Contract v. correspondentie der stad Goes 1720, 645—49.
Corvinus, J. A., Rem. pred. 534 n. 2.
Coutry, D., Herv. pred., 626.
Crinius ..... pred., 94, 96.
Croix, Gener. du, 731.
Croockewit W. Az., W., 415, 620.
Culenburg, onlusten, 203.

D.

Dagboek Benthien, 654.
Dalen, J. L. v., 384.
Dam v. Isselt, W. E. v., 702.
Daniels, C. E., 544.
Dasemar, Gener., 79.
Delen, J. H. baron van, 20.
Delfshaven, } getal huizen, 100.
Delft, }
——, gilden, 154, 155.
Dessolles, Gener., 457.
Deventer, Pr. van, 709—14.
Dichtregels v. den Chevalier de Boufflers, 317.
Diploma v. toegang tot het Nation. Kunstkabinet op het Huis in het Bosch, 549.
Dirk I, graaf van Holland, 653.
Dochter (Een) voedster van haar vader, 110.
Doele (De), Gereform. ledematen, 626.
Domphooren der Hollandscher fackel, 717.
Dongen, R. K. geestel., 249, 250.
Doorslag, J. H. v. d., Herv. pred., 602, 604.
Dordrecht, getal huizen, 100.
———, soepuitdeeling, 219.
Doreslaer, Is., Herv. pred., 680.
Dorre (J.) Raad v. state, 709—14.

Dorst, pastoor, 249.
Drinkgelagen v. kinderen, 287.
Drinklied van Hooft, 252.
Drost, J., Herv. pred., 510.
Duez, A., Herv. pred., 448, 490.
Dumonceau, Gener., 193, 197, 324, 462, 724, 730.
Du Vaux, Gener., 451, 452.
Dijke (Ten), Huis, 307, 308 n. 6.

E.

Ecoma, E., Herv. pred., 626.
Edam, getal huizen, 100.
Edanus, N., rector, 88.
Edict (Eeuwig) van Marche, 14.
Egmond, Abdij te, 636—38.
Eindhoven, wapen, 124.
Eland, S., Herv. pred., 503—7.
Enkhuizen, getal huizen, 100.
———, oproer, 675.
———, korenprijzen, 674.
———, gevangen zeekapiteins, 676.
———, pokkenepidemie, 674.
———, paskwil, 677.
Enkhuizen, pestepidemie, 678.
———, typhus(?)epidemie, 679.
Erffrenten, W. v., Herv. pred., 243, 245.
Etten, R. K. geestel., 249.
Everts, F., 105.
Examen v. h. Ontw. v. tolerantie v. de leer in de Dordr. Synode v. 1619 met de leer d. Remonstr. te vereenigen, 494.
Excellentie, 38.
Eysten, 128, 619.

F.

Faille, P. de la, Herv. pred., 441, 442.
Familiewapen, 125, 314, 620.
Filips II, Brieven aan Rhoda, 6.
Fock, B. F. W. von Brucken, 128, 310, 620.
„Franshandelaars", 470—73.

G.

Galen, N. v., kunstschilder, 320.
Gebhard, C., silhouettensnijder, 319.
Geboorte- en trouw-boeck van C. G. v. Beresteyn enz., 111—124, 225—30.
Geertruidenberg, getal huizen, 100.
Geertvliet, getal huizen, 100.
Geeseling op de „pijpe", 218.
Geldheffing van 2 °/₀ op de bezittingen, 322.
Gemeentewapens (Brabantsche), 124.
Genealogie v. Zuijlen van Natewisch, 346—61, 85—96.
Geschiedenis der tractaatverspreiding in Nederl. 631.
Geslacht Uitenhage, 579.

GESLACHTEN.

v. d. Aa, 295, n. 1, 305, 306. — Aalst, 63. — Abbema, 203, 205. — Abeles, 587. — Abeleven, 382, 383, 449. — d'Ablaing, 309. — Ableyn, 469. — Abraham, 62. — Abrahamsz, 407. — Adriaansz, 192. — Adriaensz, 82, 229. — v. Adrichem, 56, 57, — Aebinga v. Humalda, 561. — v. Aelst, 468. — v. Aeswijn, 573, 574. — Aker, 677, 77. — Albedyl, 233. — Alberik, 248. — Albertsz, 698. — d'Alblis, 485, 567. — Albrecht, 56. — v. Alen, 379. — v. Alken, 189, 190. — Allaerts, 556. — v. Allen, 366. — d'Alleres, 670. — v. Almonde, 231, 527, n. 1. — v. Alphen, 398, 403. — v. Alteren, 127, 128, 181, 182. — v. Althona, 379. — Amand, 560. — Aminga, 690. — Amerongen (Borre v.), 295 n. 1, 360, 385, 388. — des Amorie, 406. — v. Amstel v. Mynden, 295 n. 1. — Andala, 223. — Andree, 231. — Andriesz, 467. — Anemaet, 507. — Angel, 469. — v. Angeren, 283. — Annart, 649. — Anthonisz, 55. — v. Antwerpen, 81. — v. Apeldoorn, 237, 369. — v. Appeltere, 316. — Appeltern, 237, 293. — Appel, 469. — v. Apperloo, 217. — Arendsz. 56. — Arentsz, 619. — Arisz, 661. — Arnoldi, 664. — Arntzenius, 369, 370. — v. Artsen, 81. — v. d. As, 63. —, — Asch van Wijk, 361. — v. Assendelft, 173, 403. — Auberjonois, 404, 475, 485, 567. — Aubert, 188. — Audenrogghe, 407, 409. — Augustin, 186. — d'Aulnis de Bourouill, 369. — Auxbrebis, 396, 467. — v. Avarne, 54. — Avangne, 55. — Avercamp, 59. — d'Averhoult, 379.

Baak, 418. — v. Baal, 243, 244. — Baanen, 513. — v. Baarle 376, 382. — v. Baarn, 382. — Baars, 376. — Baatke, 420. — Backelier, 237. — Backens, 370. — Backer, 231, 364, 437, 557, 558, 560, 676. — v. Baden, 356. — Baene, 513, 514. — v. Baerdwijck, 362. — v. Baerle, 368, 467. — Baes (Basius), 522 n. 2, 527 n. 1. — v. Baggen, 506. — Bagman, 696. — Bailli, 396, 405. — Bake, 127. — de Bakker, 248. — Baldaeus, 698. — Balde, 557. -- Ball, 56. — Baptist, 420. — v. d. Baren, 468. — Barentsz, 676. — Barkey, 514. — Barnaart, 560, 561. — Barner, 697. — Barnerus, 664. — van Barnevelt, 498, 561, 565. — de Barres, 305. — Bartels, 185. — van Barzeveldt, 364, 365. — de Bas, 398. — Basseliers, 466. — Bastiaans, 630. — Batelaan, 499, 513. — Batenburg, 620. — Bauersax, 57. — Baumont, 690. — de Beaufort, 561. — v. Beaumont, 534 n. 5. — Beauveau-

Craon, 317. — Beckenhoff, 577. — Berker, 379, 399. — v. d. Beeck, 660. — v. Beeck, 366, 367, 369, 374, 378. — Beeflant, 29. — v. Beek, 34, 710, 712. — Beeldemaker, 406, 480. — Beens, 381. — de Beer, 295, 379. — Beerts, 63. — v. Beets, 661. — v. Beilum tot den Appelenborch, 393, 394. — Beke, 467, — de Belder, 410, 484. — Bellings, 695. — Bella, 421. — v. Bemmel, 363. — v. Bempden, 382. — Bennet, 604. — Benoyt, 466. — Benseler, 602. — v. Bentheim, 310. — Benthien, 654. — Bentinck, 308, 312. — v. Berck, 361, 362. — ten Bercke 178. — Berckel, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 687, 691. — Berckhout, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 122, 123, 227. — Berdenis van Berlekom, 476, 487. — Berdincx, 468. — v. Berendrecht, 173 n. 3. — v. Berensteijn, 111—24, 225—30. — Berewout, 479. — Berg, 482, 563. — v. d. Berg 248, 502, 564, 694, 699, 712. — v. Bergen, 428. — v. Bergen v. d. Grijp, 428. — Berger, 334. — v. d. Berg(h), 304, 513, 514, 559, 627, 628. — Berghuys, 54. — v. Berk, 370. — de Berles, 466. — Bernard, 191. — Berrevoets, 245. — Berrewijns, 396. — Berwijns, 469. — Besier, 202, 205. — Betker, 233, 234. — de Beuckelaer, 566. — v. Beuningen, 128. — Beur, 469. — Beusichem v. d. Linden, 496, 500. — Bevelant, 300. — v. Bevervoorde, 356. — Beijens, 249. — Beijerman, 488. — Bicker, 559. — Biderbeeck, 90, 94. — de Bie, 379, 484, 651, 652. — v. d. Bie, 513, 514. — Bierstraaten, 249. — Bigbergen, 366. — v. Bilaar, 389. — Bilandt, 538 n. 2. — Billing, 654. — v. d. Bilt, 126, 595, 601, 605. — Binnendijk, 515. — Bisdom, 401. — Bisschop, 468. — Bitter, 111. — de Bitten, 467, 469. — Blaauw, 384. — Bland, 564. — Blanken, 432. — Blankstein, 382. — Bleese, 371. — Blockland(t), 363, 366. — Bloemaert, 469. — v. d. Blocquery, 405. — Blok, 418. — Blom, 377, 571. — de Blom, 515. — Blume, 619. — de Bly, 376. — Blijdenborg, 377. — v. Blijenburg, 363. — Bochou, 283. — Bockhoven, 513. — Bodin, 470. — Bodingius, 602. — v. Bodum, 630. — v. Boeckelum, 574. — Boekhoven, 578, 579. — v. Boelens, 561. — Boelensz, 672. — Boere, 513, 515. — Boers, 378, 617. — Boes, 380. — Boesacker, 250. — v. Boesschot, 474. — Boesses, 408. — v. d. Boetzelaer, 306, 526 n. 2, 568. — Boeye, 487. — Bogaardt, 515. — Bogaars, 232. — v. d. Bogaart, 237. — Bogaarts, 248. — v. d. Bogaerde, 469. — Bogers, 476. — Bogers v. Buuren, 475, 486. — Bogaardt,

513. — Bohan, 379. — Boisson, 245. — Bol, 27. — Bolck, 672, 686, 687. — Boll, 404. — Bolle, 353. — Bols, 570. — Bolton, 558. — v. Bommel, 368. — Bondt, 496, 497. — Bonebakker, 371. — v. d. Bongaert, 366. — Bonnier, 509. — Bonsack, 553. — Bontoux, 485. — Boogaard, 561. — Boogaert v. Alblasserdam, 557. — Boogaerts, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 225, 227, 228. — Boogmaker, 601. — Boom, 182. — Booman, 515. — Boon, 363, 664. — v. d. Boon, 515. — Boots, 468. — v. d. Borch, 295 n. 1, 298. — v. d. Borcht, 202. — Boreel, 478. — Borloz, 512. — Borremans, 469. — Borski, 381. — v. Borsselen, 515. — Bos, 378. — v. d. Bos, 515. — Bosch, 371, 378, 383, 561. — v. d. Bosch, 81, 376, 563. — Boschart, 225. — v. Bosvelt, 379. — Both, 94, 96, 375. — Both Hendrikse, 206, 449, 568. — Botterman, 426. — Boudestein, 576. — Boudewijns, 468. — de Boufflers, 317. — Bouman, 186. Zie ook Booman. — de Bourel, 81. — Bouricius, 380. — Boutens, 602. — Bouti, 619. — Bouwensz, 661. — Bouwmeester, 503. — v. Boven, 558. — v, Boxmeer, 395. — v. d. Braak, 248. — Braekel, 187. — Braem, 350, 351. — v. Brahé, 493, 497. — v. Brakell, 702(?), 712, 713. — v. d. Brande, 416. — v. Brandenborgh, 312. — Brander, 558. — Brandt, 236. — Brantsen, 558. — Brasser, 536, n. 1 — Brazi, 376. — aux Brebis, 396, 467. v. Breda, 362, 371, 627. — Bredero, 128. — v. Brederode, 308, 540 n. 4, 673, 687. — Bredié, 245. — Bredius, 379, 380. — v. Bredlaar, 313. — Breekland, 513, 515. — Breem, 382. — v. Brekelenkamp, 500. — Breijer, 361, 362. — Briel, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 225, 226, 227, 228, 557. — v. d. Briel, 506, 507. — v. Briesse, 81. — Brillon, 185. — de Brimeu, 306. — Brochet, 56. — v. d. Broeck, 468. — Broecker, 664, 672. — v. Broeckhuysen, 310. — v. d. Broek, 479, 489. — v. Broekhuyzen, 174, 312, 348, 513. — Broer, 673. — Brom, 626, 628, 629. — v. Bronckhorst, 94, 96, 364, 365, 662, 672. - v. Bronkhorst, 300, 395. — Broukhuyzen, 515. — v. Brouhesen, 467. — Brousson, 427. — Brouwer, 241. — Brouwers, 244. — v. Bruëlis, 602. — v. d. Brugge, 82. — Brüggemann, 396. — Bruguier, 40. — de Bruin, 626, 628, 629. — Brullart de Sillery, 528 n. 1. — Brus, 628. — Bruylofsberg, 191. — de Bruyn, 466, 561. — Bruijning 661. — Bruynsz, 115, 229. — Buchan, 183. — Budde, 347. — Budding, 449. — v. Bueren, 357. — Buitercooper, 676. — Bulteau, 468. — v. Bunschoten, 334. —

v. d. Burch, 167, 403, 411, 474, 484, 485, 558, 567. — Burchgrave, 81. — ter Burgh, 388. — v. Buren, 54, 55, 447. — v. d. Burg, 206, 244, 515. — v. d. Burgh, 397, 400. — Burke, 56. — Burritsz, 664. — Buschman, 61. — Bushoff, 362. — de Busquoy, 466. — Busschoff, 370. — Butterman, 429, 513, 515. — v. Buuren, 404, 475, 476, 486, 568. — v. Buxhövden, 237. — Buijck, 668. — Buysen, 250. — Buytendijk, 513, 515. — Buijtink, 62. — de Bye, 400, 402, 403, 431, 439, 522 n. 3, 526, n. 4, 527, 533 n. 1, 566. — de Bye Röell, 475. — v. d. Bijl, 236, 502, 513, 515, 699. — v. Byland, 395 n. 3. — v. Byler, 394. — Bysterus, 570.

Cadenski, 233, 695, 696. — Calck, 112. — Calff, 666, 667, 668, 669. — Calkoen, 236. — v. Callebeke, 469. — v. Camp, 484. — v. d. Camp, gez. Splinter, 307. — v. Campen, 513, 515. — Canisius, 601. — Capel, 468. — v. Capelle, 491. — Caresco, 57. — de Casembroot, 402. — Caspersz, 619. — Casteleyn, 233, 365, 377, 383. — Castelle, 421. — Cats, 366, 602. — v. Cattenburch, 564. — Cau, 474, 485. — v. Ceps, 573. — Challon v. Alendorp, 376. — de la Chambre, 81. — de Chandieu, 126. — v. Charlet, 188, 577, 578, 579. — de Charrière, 567. — Chasteleyn, 402, 403, 410. — Chatelain, 334. — Cheriex, 382. — Chevallier, 407. — Choisy, 475. — Chosetter, 82. — Chraygton, 220. — Christiaansz, 420. — v. Citters, 233, 595, 597, 601, 604. — Claasz, 421, 515. — Claessen, 467. — Claesz, 112, 113. — Claeszen, 237. — Clarke, 571. — v. Cleeff, 377, 385, 563. — Clifford, 559, 560. — Cloeck, 405. — Cloëtta, 572. — v. d. Clooster, 312. — Cloppers, 701. — Cluetinck, 165 n. 1. — Coblijn, 489. — Cock, 57, 469. — de Cock, 189, 249, 378, 677. — de Cocq, 361, 365. — le Cocq, 81. — Codde, 675, 676, 678. — v. d. Codde, 236. — v. Coelen, 81, 468. — Coenen, 112, 564. — Coenringh, 366. — Collot d'Escury, 558. — Commersteyn, 429. — Condersz, 308. — de Coninck, 173, 175, 300. — Coning, 676. — Conradi, 188. — Conradus, 676, 677. — Contenot, 429. — Coolen, 672. — Coop á Groen, 416, 698. — Coops, 59, 60. — de Cooter, 376. — Cop, 244. — Copin, 81. — Coppijn, 470. — Cornelis, 661. — Cornelisz, 431, 694. — v. Corput, 244. — Correvon, 404. — Corstens, 470. — Corver, 483, 619. — Corver Hooft, 483. — de Costa, 419. — de la Coste, 500. — Costers, 661. — v. Coten, 364, 365. — v. d. Coulster, 347, 348. — Coult-

hard, 56. — del Court, 561. — del Court v. Krimpen, 561. — de la Court, 334, 420. — Couwenhoven, 371. — Coymans, 467. — Crab, 668, 669. — Crabbée, 41. — v. Craccou, 672. — Cracht, 662. — Craen, 513. — Craenen, 515. — Craeyvanger, 205. — Craft, 691. — Cramer, 374. — de Cramer, 186. — Cramer v. Halteren, 376. — de Crane, 595, 602. — Cranenburch, 515. — Cranevelt, 81. — Crayesteyn, 478. — Cremers, 571. — Criex, 392. — Croes, 243, 244, 383. — Croess, 383. — de la Croix, 696, 697. — Cromhout, 64, 520 n. 3, 672. — Crommelin, 400, 403, 560, 563. — Cronenburg, 352. — Croock, 676. — Crookceus, 620. — Crousaz, 475. — Crutsius, 86. — Cruyswinkel, 617. — v. Culenborg, 283, 710, 712. — Cunaeus, 426, 513, 558, 571. — Cuyck, 365. — v. Cuylenburch, 355, 386. — v. Cuylenburgh, 56, 233, 365, 367, 368, 377. — v. d. Cuyp, 244, 245. — de Cuyper, 467. — Cuypers, 467.

Dadelbeek, 383. — von Daehne, 481. — Daams, 467. — Dailly, 60. — v. Dale, 467. — v. Dalen, 693. — v. Dam, 94, 96, 378, 383, 417, 499, 515, 558, 702. — Dammiers, 698. — Danckerts, 376. — Dandels, 390, 391. — Dane, 630. — Dangeru, 619. — Dans, 82. — Davidsz, 57. — Daye-de Jode, 144. — de Decker, 468. — Dedel, 309, 405, 478, 560. — v. Dedem, 559. — v. Dedem v. d. Gelder, 312. — v. Deelen, 371. — Deibert, 420. — Dekker, 699. — Delbeek, 377. — v. Delen, 21, 283, 469. — Demaats, 363. — Dens, 484. — v. Dermond, 467. — v. Deventer, 507. — v. Deyll, 378. — Deynoot, 564. — Dias, 421, 617. — Dibbout, 367. — v. Dielen, 206, 371, 374, 456, 617. — Diemer, 189, 417. — v. Diepenbeek, 628. — Dierhout, 374. — Dierquens, 21, 482. — v. Diessen, 250. — Dietrichstein, 738, 739. — de Dieu, 128. — Dircssen, 470. — Dircksz, 696. — Dircx, 112, 229. — Dirks, 486, 568, 694. — Doebratsz, 576. — Doen, 228, 229. — v. d. Does, 536 n. 6. — v. Doesburgh, 364. — Dolinck, 382. — v. Dolre, 283, 347, 357, 358. — Domp, 370. — Dompeling, 515. — v. Dompselaar, 94, 96. — v. Dompzel, 249. — v. Domselaer, 370. — v. Doorninck, 283, 313. — Dop, 376. — Dorrepaal, 513, 515. — v. Dort, 517, 578. — v. Dorth, 601. — Doublet, 403. — Draagheim, 417. — v. Drakenborch, 174. 180, 391. — Drensen, 81. — Dreven, 377. — von Drieberg, 188. — v. Driebergen, 243, 244. — Driemont, 417, 418. — Dries, 467. — Dronkerts, 627, 629, 630. — Dronte, 551. — Drossaers, 571. —

Dryhaupt, 189. — de Dryver, 469. — den Dubbelde, 580. — v. Duchorst, 387. — Du Fresne, 682. — Duis, 392. — le Dulx, 421. — Duorck, 578. — Dupper, 404. — Durhee, 230, 231. — Du Rieu, 427. — During, 661. — v. Durna, 249. — v. d. Dussen, 114, 115, 350. — Dutuart v. Piets, 416. — Duyck, 526 n. 5. — v. d. Duyn, 695. — Duyst, 113, 114, 115, 116, 228, 229, 230. — Dijck, 466. — v. Dijk, 375, 513. — Dyckstraeten, 469. — v. Dijk, 249, 449, 630. — Dijkerman, 509. — Dijkman, 698.

Ebbe, 698. — Ebert, 233. — Ebertstein, 421. — v. Echten, 526 n. 3. — v. Eck, 572, 690. — v. Eck v. Panthaleon, 474. — Edes, 587. — v. Eeden, 512, 619. — v. Eeghen, 572. — v. Eekelen, 476, 488. — v. d. Eem, 386. — v. Effen, 627. — Eggers, 577, 698. — v. Egmond, 422, 513, 515. — v. Eik, 477, 479, 557. — v. Ek, 484. — Ekenaike, 579. — Ekers, 375. — Elbersteijn 698. — Elberts, 115, 116. — Elias, 551. — Elout, 623. — v. Elsen, 660. — v. d. Elst, 690. — Emans, 419. — v. d. Ende, 626, 627. — v. d. Enden, 515. — Engel, 616. — Engelen, 254. — Engels, 469. — Erasmus, 696. — v. Erberfeld, 564, 570. — Erkelens, 376. — Ermerins, 201, 476. — v. Erp, 395, 467. — Erpenius, 530 n. 1. — Erfson, 617. — Esscher, 602. — v. Esse, 416, 417. — v. Essen, 189, 311, 711. — Eston, 374. — Estrop, 192, 234. — v. Etten, 623. — Everdijck, 386. — Eversdijk, 376, 601, 602, 649. — v. Eversteyn, 608. — Everts, 64. — Evertse, 60. — Everwijn, 676. — Eweke, 577. — v. Exel, 493. — Eyens, 627. — Eyghels, 39¹. — v. d. Eynde, 467, 484, 567. — v. d. E(y)nde(n), 378. — v. Eysinga, 561. — Eysten, 128, 619.

Fabri, 467. — Fabricius, 57, 309. — Faignaert, 469. — de la Faille, 468. — Falck, 381, 383, 482. — de Famars, 375, 399, 401. — Feber, 697. — Febree, 649. — Feitama, 489. — de Feiter, 602. — Felbier, 470. — Fentenier, 363, 364. — Ferdinando, 699. — Fernandez, 616. — de Ferne, 81. — Ferrand, 696. — Ffinch, 55. — Flaman, 362, 363. — v. Fleming, 105, 281. — Floren, 202. — Floren (Florisse?), 580. — Floris, 466. — Foekes, 696. — Foel, 467. — Foeyt, 166, 295 n. 1, 296, 304, 305. — Foppensz, 112. — Forckenbeek, 125. — v. Foreest, 21, 672. — Foret, 81. — Forman, 60. — Fourmenoys, 466, 468. — de Francheville, 468. — Franchimon, 483. — Franck, 408. — Francke, 192, 419. — Francken, 620. — Franckena, 694, 695. — François, 487, 569. — Fransz, 417, 695. — Fraser, 654. — de Fre-

tis, 86. — Fretz, 185. — Freyse, 283. — Frieswijk, 585, 593. — Frobus, 58. — Fuyk, 515. — Fijck, 229. — Fyers, 55.

Gael, 112, 115, 558, 571, 680, 689, 691. — v. Gaesbeek, 353. — Gaillard, 406. — Gansevanger, 578. — Gansneb gen[d]. Tengnagel tot Bonkenhair, 313. — Garijn, 466. — Gast, 698, 699. — Gauder, 231, 232. — Geelhuysen, 512. — Geerinckx, 623. — Geerling, 379. — Geert, 81. — v. Gelre, 561. — v. Gend, 389. — v. d. Geneugte, 513, 515. — Genlet, 367. — v. Gennep, 182, 563, 700. — v. Gent, 532 n. 8. — Gerbolding, 312. — Gerbrandtsz, 111, 368. — Gerlach, 577, 578, 579. — Gerlings, 563. — Germer, 695. — Gerrits, 64, 309. — Gerritsz, 57, 111, 710, 711, 712, 714. — v. Gershoven, 467. — v. Gessel, 374. — Geurts, 82. — de Geus, 698. — Gevaerts, 519 n. 5. — Gevers, 482. — v. Geijzel, 189, 417, 692, 694. — v. Gheel, 401, 402, 404. — v. Gheel Röell, 409, 478, 483, 565. — Ghemaert, 396. — v. d. Gheyse, 627, 630. — Gielis, 468. — Giessler, 419. — Giffening, 56. — Gilleynssen, 468. — v. Gimborn, 403, 475. — v. d. Gissen, 366. — v. Glan, 693, 699. — Glas, 699. — in 't Glint, 300. — Gobius, 375, 649. — Goddyn, 467. — Godin, 369, 561. — Goedberg, 202. — Goedkind, 420. — Goekoop, 404, 475, 476, 485. — v. d. Goes, 334. — Goesonts, 579. — Gogel, 202. — Goldenbelt, 383. — Goll v. Frankenstein, 563. — v. Goltstein, 393. — Gomez, 185, 576. — Gommaer, 467. — v. d. Goorberg, 250. — Goosens, 616. — Goris, 469. — van Gorkom, 621, 622. — v. Gorkum, 621, 622. — le Gouche, 236. — Goudappel, 496. — v. Goudoever, 377. — Goudstein, 64. — Goudt, 701. — Gout, 236. — Gouthier, 469. — Goutier, 693, 699. — de Goyer, 94, 96. — Guinot, 185. — Gunning, 572. — v. d. Graaf, 420. — Graaff, 371. — Graafland, 236, 701. — v. d. Graef, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 225, 226, 227. — v. d. Graes, 478. — Graffigny, 82. — de la Grammaye, 441. — Grammon, 468. — de Grand, 245. — Grasacker, 439, 513, 515. — Graswinckel, 521, 522, 526. — Gratiaen, 56, 617. — Grauwenhaan, 515. — Gravelaar, 724. — 's Gravesloot, 515. — Greebe, 699. — Gregoor, 501. — Grel, 697, 698. — v. Grieken, 513, 515. — Griffoensz, 710, 712. — Grim, 597. — v. Grinsven, 251. — de Groef, 300. — v. Groenendaal, 375. — Groewendyck, 513, 515. — Groeneveld, 427, 431. — Groenevelt, 513, 515. — Groenewoudt, 503. — Groenhout, 482. — Groes,

673. — v. Groesbeeck, 366. — Gromvelch, 714. — Gronovius, 411. — de Groot, 245. — v. d. Grotenhuys, 574. — Grothe, 409. — Gruel, 466. — Gruijter, 388. — Gijsbrechtsz, 112. — Gijsens, 248. — Gysz, 676, 678.

de **Haan**, 51, 403, 489, 561. — Habersack, 553. — Haef v. Caersfelt, 395. — v. Haeften, 205, 283, 362, 368, 409. — v. d. Haept, 306. — v. d. Haer, 171 n. 1, 304, 305. — v. Haersolte, 202, 205, 312, 313. — v. Haersolte toe Yrst, 58, 59. — Haesbaert, 480. — v. d. Hage, 81. — Hagen, 492. — v. Hairlair, 350. — v. Haksel, 378. — Halewyn, 34. — von Halkett, 562. — Halloy, 63. — v. Halteren, 374, 485, 567. — v. Halteren v. Vrijenes, 485. — v. Hambroick, 312. — Hamel, 61, 369. — Hamelot, 409. — v. Hamelsveld, 379. — Hamilton, 249. — von Hammerstein, 562. — v. Hardenbargh, 58, 59, 60. — v. Hardenbroek, 334, 368, 381. — Hardeveld, 295. — v. Hardevelt, 173 n. 3. — Hardestein, 217. — v. Harmelen, 171 n. 1. — Harmen, 192. — v. Harn, 126. — 't Hart, 660. — Hartevelt, 507. — Hartighvelt, 400, 538 n. 1. — Hartingh, 380. — Hartley, 405. — Hartman, 62. — Hartsen, 479, 488, 489, 569, 570. — de Hase, 59. — v. Hattum, 367. — Haubensack, 553. — Havart 383. — Haverkamp, 62. — de Haze, 467. — v. Heckevelde, 357. — v. Heeckeren, 60, 61, 632. — v. Heemskerck, 112, 171 n. 1, 474, 570. — v. Heerde, 58. — de Hees, 693, 699. — Hegeman, 59, 60. — v. d. Heide, 627, 628. — Hein, 382. — v. Heyningen, 427, 431, 513. v. Hek, 190. — v. Hekeren, 81. — Helbau, 81. — Helderen, 374. — Heldrink, 217. — Hellebrant, 246. — Hellemans, 468. — Hellius, 496, 497. — Helsdingen, 376. — Helt, 81. — Heluier, 468. — v. Hemert, 347, 356, 365, 368, 388, 390. — Hempel, 36. — Hendrick, 81. — Hendriks, 63. — Hengeveldt, 59. — v. Henghel, 378, 382. — v. Hengst, 206, 208, 736. — Henniaert, 469. — Hennin, 82. — Henpt, 223. — v. Hensberch, 573. — v. Herff, 27, 30. — v. Herk, 250. — Hermans, 467. — Hertenberg, 192. — de Hertoghe, 530 n. 2. — Hertsteyn, 467. — v. Herwen, 348. — Herwyck, 364. — v. Herzeele, 568. — Heshuysen, 561, 563. — Hesselink, 61. — v. Heuckelom, 393. — Heukelom, 223. — v. Heukelom, 59, 60, 562, 573. — Heupner, 191. — v. Heussen, 513, 515. — v. Heutsz, 486. — v. d. Heuvel, 374. — de Heijde, 692. — Heydelberg, 57. — Heymans, 232, 619. — v. Heymenberch, 367. — v. Heyningen, 513, 515.

— Heyns, 468, 626. — Heynsius, 525 n. 4. — Heyrmans, 448. — Hildernisse, 305. — Hilfield, 55. — Hilgers, 481. — Hilder, 468. — Hilterman, 375. — Hinderman, 189. — Hing(e)st, 669. — Hinlopen, 309. — Hobbesack, 552. — Hoboken, 363. — v. Hobreed, 662. — Hochepied, 382. — Hodshon, 478, 479, 488, 557, 559, 571. — v. d. Hoeff, 478. — Hoek, 630. — v. Hoekelum, 700. — Hoekstra, 487. — Hoepels, 418. — Hoeuft, 361, 374. — v. (d.) Hoeve, 365. — v. Hoevell, 310. — v. Hoevell tot Nijenhuis, 622. — v. d. Hoevelwijk, 174. — Hofdijck, 227. — Hofdijk, 122, 123. — Hoff, 558, 571. — v. d. Hoff, 190. — Hoffman, 189, 190, 467, 575. — Hoffman, 570. — de Holach, 81. — v. Holi, 60. — Holl, 379. — v. Hollant, 467. — Hollebeek, 187. — v. Hollen, 61. — v. Holt, 81, 310. — Holtius, 431. — Holtius Lans, 433, 501. — v. Homoet, 378. — v. d. Honart, 532 no. 1. — Honter, 694. — v, Honthorst, 364, 367, 379. — Hooft, 254, 483, 489. — Hoog, 572. — v. Hoogmade, 447. — v. d. Hooght, 427. — v. d. Hoop, 405, 478, 563, 571. — v. Hoor(e)n, 112. — v. Hoorn, 557, 559. — Hooykaas, 60. — Hop, 405, 477, 571. — Hopman, 695. — v. Horn, 182, 573, 700. — v. d. Horst, 60, 513. — de Houst, 470. — v. Houten, 416, 417. — Houtepen (Haultepenne?), 249, 250. — v. Houthem, 305. — Houtmans, 310. — v. Houtum, 363. — v. Hoven, 236, 626. — Hovenier, 81. — Hovens, 244. — Hovy, 334, 564. — Hugepoth, 57. — Huiocel, 468. — Huisman, 597, 604. — Huismans, 489. — Hullemans, 64. — v. Hurck, 398. — Huijbregs, 182. — Huydecoper, 400. — Huijgen, 685, 688. — Huyghens, 557. — Huyghens Bakker, 557. — Huysen, 686. — Huysman, 620.

Ide, 190. — Immens, 382. — Incourt, 371. — v. Ingen, 59, 62. — de Iselsteyn, 82. — v. Isendoorn, 283. — v. Isselmuden, 310, 311. — Izenbree, 595, 601.

Jackson, 55. — 's Jacob, 570. — Jacobs, 466, 592, 628, 629. — Jacobsz., 81, 660. — de Jager, 412—15. — Jammen, 649. — Jans, 63. — Jansen, 629. — Janssen, 244, 469. — Japikse, 509. — Jarvin, 55. — Javel, 58. — Jenke, 407. — v. Jeverden, 515. — Jochems, 62, 63. — Jolles, 334, 383. — Jonas, 466. — Jonckbloedt, 62. — de Jonckheere, 205. — de Jong, 60, 491, 492, 513, 515, 576, 628, 658—91. — de Jong v. Rodenburgh, 492. — Jongbloet, 232, 578. — de Jonge 63, 513, 515. — Jongebloet, 81. — Jongeneel, 513. — de Jongh, 401, 404. —

de Jong(he), 287. — de Jood, 55, 190. — Joost, 62, 63. — Joostema, 63. — Joosten, 114, 229. — Joris, 470. — v. Judone, 12. — Juliaens, 371. — Junius, 112. — Jutting 563, 573.

v. d. Kamer, 236. — v. Kampen, 217. — Kasbergen, 513. — Kauwertsz, 696. — Keegel, 55, 56. — Keetlaar, 595, 601. — Kegelingh, 633. — Kelder, 64. — Kellens, 694. — Keller, 64, 578. — v. d. Kemp, 363, 364. — v. Kempen, 692. — v. Keppel, 376. — Keppel v. Camferbeek, 64. — v. Keppelfox, 312. — v. Kerckhove, 526 n. 1. — Kerfbijl, 418. — Kersten, 408. — Kesselaers, 469. — Ketel, 469. — Keth, 426, 515. — Kettels, 392. — Keuvel, 51. — Keijl, 64. — Keyserkint, 112. — de Keyzer, 601. — Kien, 206, 334, 412, 449, 678. — Kies, 613. — Kil, 628. — Kint, 470. — Kipp, 449. — v. Kittenstein, 701. — v. Klaveren, 426, 513, 515. — Kleerhagen, 709, 711, 712. — Kleinekoek, 374. — Klem, 167. — Kloosterman, 628. — Kloppenburg, 513. — Klopper (Clopper), 236. — Kluys, 515. — Kluysenaar, 378. — Knappert, 487. — Knipscheer, 250. — v. Knobelsdorff, 559. — Knoll, 380. — v. Knuts, 64. — Knijting, 167, 296. — Koblents, 236. — Kocken, 486. — Kodde, 125. — Koets (Kock?), 617. — Kofferman, 191. — de Kok, 236. — Kokaart, 617. — Koké, 250. — Kol, 376. — Kolf, 377. — Kolff, 565. — Koning, 426, 564. — de Koning, 383. — Koolhaas, 64, 560. — Koopman, 403. — Koops, 549. — Koppe, 512. — Koppens, 627. — Korbag, 377. — Koun, 127. — Kraan, zie Craen. — Kramer, 217, 602. — Krausz, 190. — Kreeft, 570. — Kreler, 738, 739. — Kriekenbeek, 233. — Krikke, 503. — de Kroese, 192. — de Kromme, 485. — Kronenburg, 54. — de Krouse, 233. — Krug von Nidda, 560. — v. d. Kruk, 513. — Kruysse, 486. — Krijt, 64. — Kunst, 696. — Küpfer, 489, 571. — Kuyl, 481, 569. — Kuyper, 363, 370. — Kuypers, 197. — Kuysten v. Hoesen, 559. — Kwakernaak, 513, 515. — v. Kijfhoeck, 173. — Kijmans, 627.

Laan, 560. — v. d. Laan, 114, 230, 233. — v. Laar, 250. — v. d. Laar, 513. — Labouchère, 563, 572, 573. — La Brooy, 575. — Lacourt, 64. — Ladenius, 696, 697. — v. Laer, 312. — de Laet, 467, 468. — La Febre, 697. — Lafleur, 63. — La Garde, 186. — de Lalaing, 32, 33, 292. — Lambert, 81. — von Lamers, 481. — Landsberger, 617, 618. — de Lange, 232, 397, 691. — v. Langestraten, 81. — Lans, 425, 504. — v. Laten,

697. — La Tour d' Auvergne, 528 n. 5. — Laughton, 187. — de Launoy, 33. — L'aunys, 81. — v. Lauwick, 392. — Ledel, 186. — Lee, 558. — v. d. Lee, 514, 515. — v. Leefdael, 354. — Leembruggen, 186, 418. — Leemkuil, 217. — v. Leemputten, 367. — Leenders, 249. — de Leeuw, 187, 231, 379, 501. — v. Leeuwen, 355, 386, 388, 390, 391, 514, 515, 526 n. 5, 577. — Leeux, 468. — Leidekker de Bruin, 598, 601, 620. — v. d. Lely, 234. — Lelyvelt, 514, 515. — L'Empereur, 244. — Lenaerts, 469. — Lenard, 578. — v. Lennep, 300, 477, 488, 489, 557, 558, 561, 563, 569, 570, 571, 572, 573. — Lens, 379. — de Lens, 468. — Lent, 365. — Lette, 506. — Leunisse, 628. — Leuven, 482. — de Lewaer, 81. — v. Leyden, 514, 515. — v. Leyen, 468. — Leyrdam, 366. — Leyten, 379. — Lhermyte, 114. — Lichtveld, 617. — Lieftinck, 375. — Liefting, 369. — de Lierre, 82. — v. Linden, 59. — v. d. Linden, 62. — v. Lintelo, 60, 61. — Lobbrecht, 374. — Lobe, 367. — Lobé, 379. — Lobo, 616. — v. Löben Sels, 565. — Loberiois, 469. — Locher, 572. — v. d. Locht, 250, 251. — Lochveld, 696. — Lockger, 187. — Lodewijks, 695. — Loemel, 467. — v. Loendersloot, 282. — v. Loeven, 367. — Loffman, 191. — v. d. Loght, 248. — Logier, 82. — Loix, 467. — de Lommel, 468. — de Longne, 249. — v. Loon, 489, 557, 572, 573. — Loos, 56. — de Lopes, 692. — v. Lopwyck, 112. — Loret, 55. — Lormier, 482. — v. Losecaet, 521 n. 6. — Lotsz, 113. — Lourensz, 57, 575, 570. — de Loys, 126. — Lubbers, 217, 218. — Lucas, 592. — Luders, 420, 578. — Ludovici, 190. — Lukendorp, 395. — Luteyn, 476. — Luyck, 187, 618, 619. — Luycx Massis, 310. — v. Luyk, 37. — de Ly, 187, 188. — v. Lijnden (Lienden), 182—85, 374, 561, 573, 700. — v. Lynden tot Oldenaller, 369. — Lynslager, 374. — Lycois, 668.

v. d. **Maan**, 515. — v. Maarseveen, 375. — Maartensz, 694. — Maas, 374, 378. — v. d. Maas, 37. — Maaskant, 514. — Maat, 514, 515. — v. d. Maersche, 447. — Maesacker, 620. — Maet, 439. — Maillet, 466. — le Mair, 467. — de Malapert, 565. — v. Malsen, 307. — Mangelaar, 476. — Manger, 188, 189. — Manninga, 308. — v. Mansvelt, 206, 379. — Mar, 182—85. — Marcelis, 375. — Marchant, 206. — v. d. Marck, 176. — Marcus, 514, 664. — Maree, 425. — des Marez, 467. — Marinissen, 476. — Marischal, 468. — Marinus, 698. — v. d. Mark, 426,

514, 515. — v. Marken, 185, 186. — Marlborough, 621. — Martens, 57, 456, 623. — Martheze, 188. — le Martin, 469. — Martini, 468. — Maseys, 379. — Massijs, 467. — v. (d.) Mast, 366. — Mathisius, 632, 633. — Mathijsen, 630. — v. Maurik, 366, 380. — May, 558, 676. — Medeler, 186. — v. d. Meer, 171, n. 1, 374, 380. — v. d. Meer v. Hoogeveen, 411. — v. d. Meeren, 469, n. 6. — Meerman, 525, n. 1. — v. d. Meersch, 561. — v. Meerten, 425. — Meertens, 476, 496. — v. Meeuwen, 128, 182, 576, 577. — Meeuwisz, 663. — Meinershagen, 381. — Meis, 489, 571. — v. Mekeren, 283, 483. — Melvill v. Carnbee, 481. — de Menuter, 81. — de Mepsche, 308. — Merchys, 396. — v. Merken, 236. — v. Merode, 308. — Mersel, 565. — v. Merts, 467. — Messchert, 479. — Meteren, 710, 714. — Mets, 626. — Metzekens, 402. — v. d. Meulen, 469, 514, 563. — Meurling, 190. — de Meuron, 567. — v. Meurs, 351, 514, 515. — Meutz, 57. — v. Meybrinck, 56. — Meyer, 191. — de Meyer, 601. — Meynershagen, 407. — Meyrveld, 367. — Michielssen, 470. — v. Middelburch, 81. — v. Mierop, 564. — Milan (Visconti), 380. — Millier, 55. — Minnes, 420. — de Mirepoix, 317. — Mispel, 574. — Mitchell, 55. — la Moche, 669. — v. Moerbeecq, 367. — Mohr, 421. — Moldreck, 188. — Molenaar, 376, 514. — Molevliet, 514, 515. — Molière, 564, 573. — Molman, 363. — Mom, 127, 174, 178, 283, 300. — Momber, 359. — Monck, 369, 370. — Mons, 248. — Montanus, 698. — v. Montfoort, 346, 347, 351, 366, 388. — de Monthérand, 401. — de Moor, 55, 186, 375. — Moorland, 382. — Moorman, 127. — Mooyaart, 231, 617. — Morgan, 232, 308. — Mormentier, 249. — Morriaan, 313. — Mos, 629. — Mottau, 191. — v. d. Muelen, 565. — Muhl, 557. — Muisken, 125. — Mulder, 381, 449. — Mulart, 312. — Mulerius, 492, 493, 496. — Mulert, 312, 313. — Mulier (Haitsma), 571, 572. — Muliers, 111. — Muller, 40. — v. Mullertsz, 186. Munnicks, 563. — Munnicks v. Cleeff, 562. — de Munnik, 370. — Munniks, 377. — Munnix, 182. — de Muntere, 306. - v. Muralt, 572. — v. Musschenbroeck, 379. — Mutsaert, 81. — Muusen, 60. — Muijs, 608. — Muyselaer, 416. — Meijer, 571. — v. d. Myle, 529 n. 2. — v. Mynden, 354. — Mijs, 235.

Nagel, 56. — Nagelkerk, 629, 630. — Nagtglas Versteeg, 381. — Nahuys, 380, 559. — Nannincsz, 231. — v. Nassau, 308, 394. — Nassau-v. d. Lecq, 125. — de Neck, 420, 421, 598. —

v. Neck, 236, 482, 676. Necker, 698. — v. Nederhoven, 231. — de Neef, 416. — Nelepiet, 674. - Nepveu, 407, 409, 483. — v. Nes, 580. — v. Nestelraet, 390. — Nette, 82. — de la Neuf, 217. — v. d. Neut, 429, 514, 515. — Nicasius, 86. — Niehuys, 696. — Nieuhuijsen, 687. — v. Niel, 507. — Nieper, 697. — v. Nieuwelant, 112. — Nieuwenhoven, 186. — Nieuwenhuisse, 81. — v. Nieuwenhuijzen, 375. — v. Nievelt, 300. — v. d. Nisse, 128. — de Nivelles, 81. — Noblet, 466. — Noë, 418, 419. — v. Noeken, 381. — Noirot, 550. — v. Noorden, 382. — Noordhoorn, 477. — v. Noordt, 27. — Noortwijk, 377. — v. d. Noot, 306. — de Noter, 410, 484. — v. (N)Ottelen, 62. — Nouille, 469. — v. Noyen, 310. — Noyrot, 236. — Numan, 58 250. — Nutges, 570. — Nuys, 380, 661. — Nuyts, 249. — v. Nyenrode, 127, 171 n. 1. — uyt de Nypoort, 365, 376.

Obbink, 509. — d'Obrenan, 479, 489. — v. Oerle, 249. — Offermans, 469. — Ohlmus, 574, 575. — v. Oistenrijk, 467. — v. Oldenbarneveld, gend. Witte Tullingh, 558. — v. Oldenhoeve, 81. — Olfertsz, 661. — v. Ommeren, 514, 516. — v. Ommering, 516. — v. Onchen, 467. — Oom, 111. — Oomen, 249. — Oortman, 375. — v. Oostdorp, 629. — v. Oosten, 514, 516. — Oostenrijk, 514, 516. — Oosterland, 506. — Oosterlingh, 426. — v. Oosterwijk, 348, 496, 497. — v. Oostrum 367, 391, 394, 395, 660. — Ophuisen, 250. — Oppelaar, 516. — Opperdoes, 676. — v. Orly, 415, 416. — v. Orsoy, 477. — d'Orville, 237. — v. Os, 365. — v. Ossen, 81. — Ossewaarde, 595, 601. — Ostermayr (Osterman), 702. — Otmar, 190. — Ottensz, 167, 296. — Otterspoor, 376. — v. Oudaen, 174. — v. Oudtschooten, 111. — v. Outshoorn, 407, 514, 516. — Overbeeck, 537. — v. Overbeeke, 627. — Overgauw, 514, 516. — Overhene, 699. — Overschie, 527 n. 2, 530 n 3, 616. — v. Oy, 171.

v. **P**abst (v. Lawick), 578. — v. Paddenburg, 381, 382. — Paerdesleper, 678. — de la Page, 630. — Palinck, 304. — v. d. Palm, 203. — de la Palme, 57. — Pan, 367. — Paneel, 188. — v. Panhuys, 94. — Pannenberg, 188, 578. — Papit, 197. — Parentum, 578. — Parmentiers, 468. — v. d. Parra, 127. — Passchier, 577. — v. Paterborn, 81. - Pauw, 163 -81, 291—309, 371, 400, 403, 411, 474, 484, 485, 532 n. 2, 617, 685, 696. — v. Peenen, 446. — v. Peer, 379. — Pegolotti, 693. — Pelletier, 468, 469 (?). — Pellicoren, 468. Pels, 396, 466, 468. — Pen-

ninck, 223. – Pensart, 33. — Perdonnet, 475, 485. — Perera, 420, 694, 698. — Perez, 478, 559. — de Perma, 81. — de Perre, 470. — v. Persijn, 662. — Pestrop, 587. — Peters, al. Velders, 469. — Petreus, 602. – Petri, 514. — Pfeiffer, 206. 419. — Philipsz, 188, 232, 578. — Picot de la Monaye, 380. — de Picquer, 466. — Pieris, 616. — Pieter, 81. — Pieters, 112. — Pieterse, 627. — Pietersz, 55, 697. — Pinet, 81. — Pitiscus, 371. — Plaatman, 313. — Planteau, 562. — Planus, 363. — Plempert, 514, 516. — Pleyte, 488, 569. — Ploggers, 469. – Plomp, 416. — Pluym, 559. — Plusque, 370. — v. Poelgeest, 424, 426, 427, 491, 492. — v. Pol, 421. — v. Polanen, 182. — v. d. Poll, 477, 479, 560, 563, 564. — Pollen, 486, 568. — Polster, 112. — v. d. Poorten, 477, 557, 559. – Pot, 351. – Pott, 559. — Potteau, 81. — Potken, 420. — Poulier, 190. — Pouwels, 111, 310, 661. — v. Praet, 27, 28. – Prenyn, 82. — Prette, 376. — Preut, 377. — Prik, 619. — de Proeys, 81. — Pronckert, 377, 449. — v. Propalow, 186, 187. — Prins, 117, 122, 123, 482, 563, 564, 565. — Prins v. Westdorpe, 563. — Pulsack, 553. — Pusch, 401, 402. — v. d. Put, 375. — v. d. Putte, 474, 602. — Putten, 691. — Pijl, 30, 688. — Pyll, 395 n. 3. — Pyman, 202, 205. — Pyselman, 374.

Qualm, 516. — Quayclaes, 457. — Quenong, 81. — Quetten, 698.

Rademaecker, 468, 469. — Rademakers, 361. — v. Radinghen, 468 — de Raedt, 362, 363. — v. Raesvelt, 676. – Raet, 115, 229, 615, 659, 678, 683. — Raethlandt, 713. — Raidt, 378. – Raket, 54. — Ram, 127, 367, 380, 383, 564. — Ram v. Schalkwijk, 379. — Rambart, 81. — v. Randerode, 184. — v. Randwyck, 483. — de Raniaulme, 469. – de Ranitz, 188. — Rantwijck, 660, 661. — v. Rappard, 481, 562, 563, 565. — de Ras, 82. — v. Ratingen, 710, 712. — Rattel, 470. — Rastman, 696. — Ravens, 619. — v. Ravesteyn, 174. — Ray, 667. — de Rechtere, 615. — Recourt, de la Chaume, 419. — de Reder, 189, 685. — v. Reede, 391, 394, 483. — v. Reede v. Oudtshoorn, 401, 408, 481, 482, 483, 563. — v. Reenen, 621. — v. Rees, 356, 395. — Reessen, 561. — v. Rehbinder, 126. — v. Reidt, 126. — Reinerius, 365. — Reins, 251. — Releu, 467. — Renaud, 34. — v. Renen, 283. – v. Renesse, 371, 387. — v. Renesse v. Rijnauwen, 349. — Rengers, 308. — Rennert, 576. — Rensing, 379. — Reppel, 378. — Resant, 382. — Resteau, 399. — Reyerkerk, 383. —

Reyhardt, 231. — Reyneveld, 516. — v. Rhee, 694. — v. Rhenen, 357, 358. — de Rhode, 673. — Rhoon, 662, — Rhijn, zie Rijn. — Richard, 379. — de Ridder, 389. — Ridderman, 395. — Riddersberg, 619. — Rimmers, 602. — v. Rinxt, 245. — v. Ripperda, 429, 493, 606. — Risseeuw, 477. — Robbé, 570. — Robert, 375. — Rochussen, 570. — Rodriguez, 55, 191, 232, 617. — Roelands, 627, 628, 629. — Röell, 375, 396—411, 474—99, 557—73. — Röell v. Hazerswoude, 477, 557. — Roest, 371, 514, 516. — Rogge, 659, 662, 664. — Rogiers, 466, 467, 468. — Roldanus, 217. — Rombach, 722. — Rombout, 569. — v. Romond, 371. — v. d. Rondewerken, 694. — de Roock, 456. — v. Roode, 467. — de Roode v. Rodenburgh, 492. — Roos, 498, 516. — Roose, 467. — Rooseboom, 693. — Roosmale, 409. — Roothoofd, 691. — Rosa, 520 n. 2. — v. Roseveldt, 598, 601. — v. Rossem, 352, 353, 355, 358, 388. — v. Rossum, 27, 30, 186, 363, 364. — de Rotte, 435. — Roukens, 310. — de Rovelasca de Brebia, 27. — Roveroey, 81. — de Roy, 366, 375. — le Roy, 469. — v. Royen, 383, 403. — Ruel, 418. — de Ruever, 127. — Ruffault, 33. — Rumon, 81. — de Run, 419. — v. Runnenbergh, 374. — v. Runnenburg, 376. — Runsdorff, 418. — Russ, 713. — Rutgers, 432, 573. — Rutz, 468. — Ruijchaver, 606. — Ruyckhaver, 112, 113. — Ruijl, 673. — Ruysch, 283, 367. — Ruyssenaars, 244. — v. Ruytenbergh, 363, 364. — Ruytenburg, 128, 182. — de Ruyter, 418, 503, 622, 676. — de Ryck, 255. — Rijkaert, 396, 405. — de Rijcke, 608. — v. Rijckevorsel, 249. — v. Rijen, 243. — Rijgerbos, 558. — Rijkers (Rengers), 623. — v. Ryn (Rhyn), 514, 516. — v. d. Rijn, 245. — Rijnders, 403. — Rijneveld, 514, 516. — v. Rijsenborch, 390. — Rijser, 487, 568. — v. Rijssel, 334. — v. Rijswijck, 308, 357.

de la Sabel, 602. — de Salis, 55, 481. — de Salve, 191. — Samels, 467. — de Sampayo, 419. — Samson, 516, 691. — v. Sanden, 420. — v. d. Sanden, 514, 516. — Sanders (Sanderus), 623. — Sänger, 488. — Sannen, 666. — van Sant, 81. — Santinck, 217. — de Saram, 232. — Sarsi, 61. — van Santvoort, 469. — v. Sasse, 182. — v. Schaack, 94, 96. — Schade, 363, 364. — Schade v. Westrum, 374. — Schadijk, 311. — v. Schaeck, 145, 178, 179. — v. Schaick, 206, 311. — Schalk, 631. — Scharenguivel, 56. — Scharf, 232, 233. — Scharff, 578, 696. — Schatter, 491. — Scheede, 187. — Scheerenslijper, 218.

— Scheerken, 58. — Scheidius, 206. — v. Schellingwouw, 429. — Scheltus, 696. — v. Schendel, 364. — Schepers, 482. — Scherp, 418. — v. Scherpenzeel, 389. — v. d. Schilden, 247. — Schill, 565. — Schilperoort, 500. — Schimmelpenninck, 559. — Schneider, 420. — Scheiders, 722. — Schokman, 192, 595. — Scholl v. Egmond, 510. — Scholte (Schock), 312. — Scholten, 54. — Schooman, 195. — v. Schoonhoven, 182, 366, 371. — Schorer, 233, 398, 399. — Schot, 469. — Schott, 660, 661. — Schouten, 60. — Schouten v. d. Kelder, 356. — Schouts, 659, 661, 662, 688. — Schrasser, 363. — Schrassert, 62. — Schreuder, 487. — v. Schreven, 218. — Schrobop, 125. — Schrijver, 493, 496. — Schuirman(s), 125. — Schuiten, 487. — Schultetus, 588. — Schultze, 191. — Schutter, 516. — Schuttrup, 187. — Schuurman, 382, 449, 587. — Schuylenburgh, 377, 474, 568. — Schuyling, 185. — Scoffier, 232. — Scraven, 249. Scullyn, 375. — Secretan, 401, 403. — Segaar, 375. — v. Selbach, 174. — Selise, 664. — Sem, 366. — Semeyns, 678. — Senssen, 250. — v. Senus, 371. — Sepers, 516. — Serlé, 477. — Seroyen, 231. — le Serque, 81. — Serraes, 587. — Serres, 61, 63. — Sersies, 61. — Seijger, 63. — Siccama (Hora), 381, 383. — Sickenga, 487. — Sievertsz, 57. — Sigveld, 576. — de Silva, 56, 416, 574, 579. — Silvester, 575. — Simons, 231, 249. — Simonssen, 469. — Sinclair, 476. — Singendonck, 21, 371, 374, 381, 482, 563. — Sistelle, 81. — v. Sittart, 470, 651, 653. — Sivert, 694. — Six, 236, 252, 309, 310, 382, 559. - Slachmoelder, 468. — Sloet, 560. — Sloet v. Tweenijenhuizen, 313. — v. d. Sloot, 233. — Sluiter, 64. — v. d. Sluys, 514, 516. — Sluysken, 186. — Slijp, 217. — Slijver, 673. — Smeerpont, 469. — Smettens, 251. — de Smidt, 467. — Smissaert, 557. — Smit, 218, 376. — Smith, 127. — Smits, 248, 311, 376. — v. Snellenberch, 360, 388. — v. Sniddelaar, 166. — Snouck v. Loosen, 126. — Snouckaert v. Schauburg, 483, 565. — Snoy (Sonoy), 169—81. Snijder, 586. — Soblet, 62. — Soelmans, 467. — van Solt, 469. — v. Someren, 128. — Sommerzee, 649. — Sonck, 666, 667, 672. — Sonderburg, 418. — Sonnevelt, 621. — Sonoy, 169—81, 291—309. — Sontag, 126. — Soop, 675. — Sopjes, 514. — Soreau, 399. — v. Sorgen, 378, 382, 536 n. 6, 633. — Soussay, 712, 713. — de Soysa (Souza?), 694. — Spaar, 419. — Spane, 620. — v. d. Spar, 187, 417. — v. Spengen, 516. —

v. Speul, 85. — v. d. Spiegel, 601, 604. — Spiegels, 128. — v. Spithoven, 382. — Splithof, 388 n. 4, 391. — Spoors, 431, 506, 507, 514. — Spoors Eland, 426. — Sprey, 514. — Sprong, 250. — Sprongh, 368, 369. — Spruytenberg, 514, 516. — Staak, 585. — v. d. Staal, 482. — Staats, 192, 419, 420. — Stachhouwer, 685, 686, 687, 691. — Stafforts, 692. — v. Starckenborg, 564, 573. — v. Starrenbergh, 664. — Statenberg, 421. — v. Staveren, 514, 516. — v. d. Steen, 468, 574. — v. Steenhuijs, 359, 388. — Steenkuyl, 418. — v. Steenwijck, 311, 514, 678. — v. Stekelenburg, 376. — Stellingwerff, 377. — v. Sterckenburgh, 364, 465. — Sterkenborgh, 376. — v. Sterrevelt, 692. — v. Stevenink, 602. — Stevens, 55, 236, 565. — Stevensz, 416. — Stickers, 248. — v. Stirum, 310. — Stock, 672. — Stockaert, 469. — Stoop, 381. — Storm v. 's Gravesande, 563. — Stouts, 415. — Stovius, 410. — Straalman, 483, 557. — v. d. Straaten, 56, 314. — Straet, 361. — v. Stralen, 558. — v. d. Straten, 620. — v. d. Straten v. d. Hill, 314. — Stratenus, 558, 570. — Strick, 713. — Strick v. Linschoten, 334. — Stroombergen, 231. — Struyck, 243, 344. — v. Stryen, 536 n. 6. - v. Strijp, 125. — Stuart, 570. — Stulting, 381. — v. d. Sturck, 370. — Stuurman, 56, 694. — Stuyver 613. — Suavius, 362, 363. — Suermont, 354. — v. Suggerode, 175 n. 1. — v. Sunder, 649. — Sutepan, 313. — Swaen, 496, 498. — Swaefken, 312, 313. — Swart, 374, 407. — Swarts, 489. — Swaving, 406. — Sweerts de Landas, 483. — Sweigholt, 507. — Swellingrebel, 334. — Sweep, 420. — v. Swieten, 354. — v. Swinden, 201. — Swinnas, 54, 55. — Switsius, 368. — v. Swol, 676. — Sijens, 672. — Sylvius, 677. — v. Sypesteyn, 378, 561.

Taat, 514, 516. — Tack, 86, 362. — Taelincks, 409. — Taets v. Amerongen, 379, 392, 394. — Termesz, 676, 678. — Tappe, 81. — Tarre, 188. — Teding v. Berkhout, 400, 431, 561. — Tedjes, 628, 630. — Teeckman, 362. — Teerling, 575, 693. — Teller, 469. — Temminck, 33. — Tempestel, 692, 693. — Tengnagel, 573. — Ter Smette, 379. — Ter Steegh, 368. — Terweyde, 376. — Testart, 400. — Testas, 375. — Tewen, 125. — Teyken, 192. — v. Teylingen, 558. — Themmen, 498. — Thibault, 469. — Thirijn, 623. — Thoden v. Velzen, 572. — Thornton, 695. — Thorry, 628, 629, 630. — v. Thije Hannes, 565. — Thijm, 562. Tieboel, 556. — v. Tienen, 362. — v. Tienhoven,

362, 363. — v. Tilburg, 602. — Timonssen, 469. — Tissera, 421, 618. — Tiste, 693, 699. — Tjeenk, 478. — Toelaar, 375. — ten Toern, 313. — Tolk, 416. — Tolsma, 565. — Tonnemans, 334. — Topsen, 664. — Torin, 692. — Tosse, 81. — Toucheer, 468. — v. Toulon, 500. — Toussaint, 189, 417. — v. Toussain Vassael, 468. — Tradel, 469. — Tresselt, 192. — Trienden, 388. — v. Trillo, 710, 712. — in de Truffel, 366. — Tulp, 382. — Turkenburg, 514, 516. — v. Turnhout, 470. — Tuytelaers, 392. — Tuel, 244. — v. Twickeloo, 174 n. 5.

v. Uffel, 466. — v. Uffele, 469. — Uitenbogerd, 516. — Uitenhage, 579. — Unwin, 56. — Upens, 81. — Uyttenbogaerd, 362. — Uten Enge, 304, 305, 355, 389. — Utenham, 349. — Utenweert, 389, 391.

v. d. Vaart, 514, 516. — Valck, 519 n. 2, 670, 693, 694. — v. Valckendael, 27. — Valckenier, 564, 660, 685. — Valentini, 300. — v. d. Valk, 507. — Valkenburg, 236. — Valkenier, 283, 284. — v. Veen, 514, 516. — v. d. Veen, 218, 348. — Veenstra, 569. — de Velaer, 468. — v. d. Velde, 379, 403. — v. d. Velden, 407, 516. — Veldthuysen, 368. — Velp, 191. — Velthuyzen, 698. — v. Velzen, 401, 633. — v. Vendome, 532 n. 8. — v. d. Venne, 469, 701, 702. — Verbaan, 427, 514, 516. — Verbeek, 411, 421, 486. — Verbolt, 676. — Verborgh, 369. — Verbrugge, 57. — Verburch, 295. — Verburg, 514, 516. — Verdoes, 365, 366. — Verdonck, 467. — Verduin, 627, 629. — Verduyn, 395, 425, 514. — Verelm, 710. — Verhaar, 376. — Verhaaren, 246. — Verhallen, 81. — Verhameren, 699. — Verhave, 627. — Verhee, 660, 661, 673, 674, 678, 684, 688, 691. — Verhey, 402. — Verheyden, 466. — Verhoef, 382, 514. — Verhoeven, 484, 566, 567. — Verhoysen, 202. — Verkerk, 72. — Verkest 575, 576. — Verkouteren, 626, 629, 630. — Verleg, 248. — Verlinden, 410. — Vermeer, 383. — Vermeulen, 244, 370, 378, 516. — Vermeyr, 368, 369. — Vermuer, 385, 388, 394. — Vermij, 514, 516,. — Vernoy, 385. — Verpoorten, 630. — Verreycken, 470. — Verijt, 243, 244. — Verschoor, 475. — Verschueren, 470. — Verschuur, 664. — Versteeg, 380. — Versteegh, 376. — Verstegen, 385, 386. — Verwey, 516. — Verwout, 379. — Verwijk, 54. — v. Vianen, 350, 368, 381, 387. — de Vicq, 398, 399. — Victory, 514, 516. — Vieneman, 684. — Vierendeel, 467. — Viersen, 218. — des Villates, 411, 474, 617. — de Ville, 81, 469. —

Vinckel, 365. — Vink, 417, 628, 630. — v. d. Vis, 516. — Visscher, 380, 468. — Visser, 190, 191, 205, 697. — de Visser, 626. — Vivien, 469. — Vlaer, 376. — Vliet, 516. — v. Vliet, 514, 516, 613. — v. d. Vliet, 622, 623. — Vlink, 587. — v. Vloten, 370. — v. Voerst tot Allerding, 312, 313. — v. Voerst v. Hagenvoorde, 312. — Voet, 368, 381. — Voet v. Winssen, 383. — Vogelaar, 232. — Vogelezang, 509. — Vogelsang, 377. — de Vois, 60. — v. Vollenhoven, 363, 364, 365, 479, 559, 560, 562. — Vonck, 386, 387. — Vonck v. Tollenberch, 394. — v. Vondelen, 368. — Vonk, 516. — Voogd, 382. — Voombergh, 573. — v. d. Voorde, 399. — v. d. Voorn, 628. — de Voornen, 378. — v. Voorst, 369, 371, 568. — v. d. Voort, 468, 570. — Voortman, 57. — Vos, 125, 334, 514, 516, 570. — de Vos, 189, 190, 234, 627. — de Vos v. Steenwijk, 312, 313. — Vosmaer, 503, 507. — Vreeland, 491. — Vrientschap, 468. — de Vries, 576, 696. — Vromesteyn, 514. — Vruchten, 370. — de Vrij, 182, 659, 681. — Vuyk, 516. — v. d. Vijver, 694.

de **W**aal, 293. — v. Waal, 536 n. 2. — de Waas, 234, 618, 697. — v. Waay, 369. — Weber, 187. — Waben(Walen?), 664. — v. Wachendorff, 206. — Wachtmans, 469. — Wadenoyen, 366, 377. — de Wael, 112, 354, 357. — v. d. Wael, 350. — de Waelhem, 470. — de Waert, 112. — Wagmans, 251. — v. Walbeeck, 664. — Walenson, 406, 480. — Walewijns, 249. v. d. Wall, 516. — v. d. Walle, 469. — Wamer, 577. — Waroquiers, 566. — v. d. Water, 379. — v. Waveren, 128. — v. Waijenoy, 389. — de Wee, 126, 127. — v. Weede, 367, 368, 370, 380, 381, 557, 573. — de Weerdt, 470. — Weerman, 191, 192. — Weike, 233. — von Weiler, 480, 481, 562. — Weksteen, 602. — v. Welderen, 310. — v. Welle, 395. — Wellouw, 86. — v. Welt, 250. — Weltens, 467. — Wensing, 374. — Wentzel, 377. — v. d. Werck, 468. — v. d. Werf, 334. — v. d. Werve, 306. — v. Werven, 365. — Westerbaan, 72, 449. — Westerhof, 217, 218. — Westerwijck, 649. — Westreenen, 380, 561. — de Wet, 371. — v. d. Wetering, 402, 409. — v. Wevelinchoven, 282. — Weveringh, 557. — v. d. Weyer, 251. — Weyman, 364. — v. Weze, 356. — v. Wezel, 375. — Wichelman, 231. — v. Wickevoort, 400. — v. Wickevoort Crommelin, 560, 561. — Wiggers, 469. — de Wilde, 694. — Wilhem, 81. — Willems, 62, 63, 467. — Willemssen, 470. — Willemsz, 128, 619, 676. —

Willet, 489, 570. — Willink, 560, 570. — de Wilt, 379, 383. — Wilthuyzen, 192. — v. Wingerden, 496. — v. Wint, 484. — Winter, 568. — de Winter, 551. — v. Winter, 489, 557. — v. Wintershoven, 380. — v. Winterswyk, 368, 381. — Wisch, 223. — Wisdom, 483, 565. — de With, 521 n. 2. — de Witt, 31, 226. — Witte, 26, 234. — Witsen, 382. — Wittens, 249. — v. Woensel, 375. — v. (d.) Woert, 366, 367. — Woertman, 37, 380. — v. d. Woestyne, 245, 476. — Wolff, 378. — v. d. Wolff, 99. — Wolters, 477, 479, 557. — Wou, 167. — v. Woudenberch, 365. — Woulfe, 571. — Woutersz, 578. — Wouw, 514, 516. — Wtenham, 171 n. 1, 180, 181. — Wij, 112. — v. Wyck, 378. — v. Wyckercke, 172. — v. Wijckersloot, 363, 364, 380. — Wijers, 383, 384, 701. — v. Wijck, 310. — Wijlich, 228. — v. Wijlre, 395. — Wynant, 167. — Wijncoop, 684. — Wijnekes, 312. — Wyningen, 363. — v. Wyngaerden, 295 n. 1, 394. — Wynthoven, 367. — Wyntges, 126. — Wijs, 566. — de Wijs (?), 416. — de Wyse, 250, 295, 298. — Wijtens, 250.

Young, 187. — Yperlaen, 514, 516. — Ypey, 572. — Ysebree, 649.

Zael, 173 n. 3, 334. — Zanden. Zie Sanden. — v. Zanen, 364. — von Zaremba, 570. — Zas (Sasse), 164, 165, 166, 176, 291, 294, 300, 302, 303, 304. — v. d. Zee, 416. — de Zeeuw, 676. — Zelcx, 296. — v. Zell, 669. — v. Zeller, 236. — Zezilles, 54. — v. Zoest, 62. — Zonderwijk, 485. — Zoudenbalch, 234, 235, 300, 356, 360. — v. Zeuren, 115. — v. Zutphen, 81. — v. Zuydoort, 359. — v. Zuilen 164, 165, 168, 173, 175, 293, 294, 295, 2°6, 298, 299, 304, 305, 362. — v. Zuylen v. d. Haer, 388. — v. Zuijlen v. Natewisch, 283, 346—61, 385—96, 580. — v. Zuylen v. Nijvelt, 355. — Zwanenburg, 425. — Zwartendijk, 377. — Zwingli, 572. — Zijl, 364, 365. — v. Zijll, 622.

Geslachten (Antwerpsche), 466—70.

Gesselius J., rector, 83, 88, 143.

———, T., conrect., 83.

Gezegden v. d. gezanten ter vredeshandeling v. Nijmegen, in 1678, 554.

Gezelschapsspel, 220, 224, 284.

Gezondheden (Instellen v.) 343.

Gilze, R. K. geestel., 250.

Ginneken, pastoor, 250.

Goedereede, getal huizen, 100.

Goes, contract v. correspondentie, 645—49.

———, plechtigheden 1777, 594—605.

———, 2de eeuwfeest, 594—605.

———, regeeringsleden, 601.

Goes, wapen, 125.
Goes, A. v. d., Herv. pred., 501.
Gorkom, E. J. v., 622.
——— J. v., Herv. pred., 622.
Gorkum (Gorinchem), getal huizen, 100.
Gorkum (v).-v. Gorkom, 621.
Gosses, Gener., 330, 333, 335, 452.
Göthe, Leiden des jungen Werthers, 640—43.
Gouda, getal huizen, 100.
Gouvion, Gener., 70, 71.
Gouw, J. E. ter, 20, 36, 125, 127, 222, 281, 285, 740.
Gracht, P. v. d., gedichten, 253.
Gratien, Gener., 326.
Grave veroverd, 715.
Grave, J. A. de, klokkengieter, 429.
Gravenhage ('s-), dienstbodenbelasting, 102.
——— rijtuigbelasting, 102.
——— impost op gedistilleerd, 103.
Gravesande ('s-), haardstedenbelasting, 103.
——— Huis ten Bosch, 549.
——— getal huizen 100.
——— legpenning, 41.
——— vischafslag, 103.
Gravesande ('s-), getal huizen, 100.
Grendel, L., Herv. pred., 504.
Grevinckhoven, Nic., Rem. pred., 518 n. 1.
Groot (Brieven van H. en W. de), 517—43.
Grouchy, Gener., 453, 724.
Guericke, Gener.-maj. van, 69.
Guerin, Gener., 731.
Gymnasii Amisfurtii *Ευνεκλογος* 141, 142.
Gijsberti Hodenpijl, C. F., 37.
Gysius (à Gys), D., Herv. pred., 642, 443.

H.

Haage (De) en Sprundel, pastoor, 249.
Haarlem, belegeringskosten en schade, 605—8.
———, getal huizen, 100.
Haas, D., Herv. pred., 595, 599, 602.
Haen, Th. de, Herv. pred., 491.
Halder, D., Herv. pred., 503.
Halsberch, J., Herv. pred., 440.
Harmonica, muziekinstrument, 318.
Harn (Van), 126.
Hartsen, P., Minister, 488.
Hasselt (schoutambt), wapen. 313.
Hasselterambt, 313.
Heck, Just., praecept., 84, 145, 146.
Heenvliet, getal huizen, 100.
Heksenzalf, 156.
Hemerly, A., kostschoolh., 547.
Henrici, Th., praeceptor, 84, 87.
Herderen, Th. ab, schoolm., 545.
Hersteeg, 315.
Hèse, baron de, 2.
Heukelom, getal huizen, 100.

Heusden, getal huizen, 100.
Hobbezak, 551, 657.
Hodenpijl, C. F. Gijsberti, 37, 551.
Hoe in 1804 het Bredasche gemeentebestuur... de opheffing der gilden heeft ontdoken, 22—26.
Hoefer, F. A., 58.
Hoevell (Van), 218, 223, 310, 311, 314, 317.
Hoëvell, W. B. F. van, 555, 622.
Hofetiquette in Ned.-Indië, 41, 42, 43.
Hoffman, J. H., 284.
Hofreglement v. Z. M. Willem III, 38.
Hogendorp, D. v., 51, 52.
Hollebeek, P., Herv. pred., 447.
Holtius, G., Herv. pred., 436, 492, 493.
Holtius, N., Herv. pred. 437, 493—97.
———, J. P., Herv. pred., 497, 498.
Hooft, J. van 't, Herv. pred., 510.
Hoogeloon, wapen, 124.
Hoogschouten v. Hasselt en over Hasselterambt, 312.
Hoorn, getal huizen, 100.
Hoornbeeck, J., Herv. pred., 445.
Hoorneboeg, 256, 704.
Hopstenius, H., praecept., 84, 145.
Horn (M. v.), Countess of Mar and Garioch, 182, 573, 700.
Horst (ter), kapel., 283, 284.
Hovius, J., rector, 85.
Huwelijk (Het) v A. Matthisius, 632.
Huwelijksaanzoek (Een) per advertentie 1797, 39.

I

Iemand met een kluitje in het riet sturen, 707.
Iets over Sneeker gilden, 581—94.
Ilpendam, wapen, 125.
Ingewanden (De) van adm. de Ruyter, 549.
Inscriptie en grafzerken in de Herv. kerk te Zwartsluis, 310.
Instar (A l') de Paris, spotdicht, 140.

J.

Jager (de), 412—15.
Jager, H. de, 217.
Janssen v. Raay, H. L., 549.
Jennerval, L. A. H Dechez gen., dichter der „Brabançonne", 133—35.
Joannes, Jo. (Biltanus), praecept., 84.
Juan (Don) van Oostenrijk, 3—17.

K.

Kaartspel-namen: Basette, 222. Blaadje (leste en negen), 222. Bluffen, 345, 548. Bochten, 222. Bruydden, 222. Discarteeren, 222. Evenhouten, 222. Flikken, 222. Grandoese,

222. Hocken, 222. Hutselen, 222. Kwater trooi, 222. Lansknechten, 222, 345. Lentereluy, 222, 548, 549. Mommekans, 222. Muysebruyen, 222. Ottje, 222. Pachten, 222. Pasdijzen, 222. Passe-la bête, 222. Passen, 222. Peperen, 222. Pieketten, 222. Pochen, 222. 345. Rafelen, 222. Roemsteken, 222. Tatatjè, 222. Troefje, (Geldersch), 222. Troocentie, 222. Va tutti, 222. Voetquaarten, 222.
Keers, A., Herv. pred., 511.
Kellenaer, A., Herv. pred., 446.
Kellerman, Gener., 71.
Kesteloo, H. M., 219.
Kerk (De Herv.) te Koudekerk, 422—48, 90—516.
Keukenmeid (De volmaakte Holl.) 336—45.
Kielang, Koning v., 85.
Kirchgessner, Harmonicaspeelster, 318.
Kittenstein, W. L. v., 701.
Klercq, W., Herv. pred., 510.
Klerck, R. de, gouv.-gener., 51.
Kloeck, Cloek, 579.
Kloek, J. A., 580.
Knibbe Jr., D., Herv. pred., 492.
Knox, Gener., 65.
Koning,... de, 256,
Koog, wapen, 125.
Kookboek (**Ons eerste nationale**), 336—45.
Kostschool, 547.
Koudekerk, buitenpl. 438, 39.
———, Afgescheidenen, 434.
———, R. Katholieken, 435, 436.
———, kerkeraad, 432.
———, diaconie, 437.
———, ouderlingen, 513, 514.
———, diakenen, 514—16.
———, predikanten, 439—48, 490.
Krom, J. H., Herv. pred., 501.
Kromsigt, J. Ch., 632.
Kruseman, G. H., teekenm., 740.
Krijgsgevangenen (Nederl.), 82.
Kuyck, L. J., 548.

L.

Laurillard, E., 110, 224, 345, 703.
Leerdam, getal huizen, 100.
Legioen van eer (Instelling v/h.) 723.
Legpenningen enz., 41.
Leiden, getal huizen, 100.
———, professoren, 665, 666.
———, terechtstelling, 223.
Leiden (Die) des alten Görge 1777. 640—43.
Liempde, wapen, 124.
Lienden, heerlijkh., 573, 574.
Limmen, wapen, 125.
Lindeboom, C., 631.
Linden, A. von, 182, 700.
Lintelo, A., 548, 555.
Loenresloot, heerlijkh., 235.
Lorentz, A. C., Herv. pred., 507.
Luneville, Vredescongres te, 196, 198.
Lusthuis (Het) Soestdijk verhuurd, 33.
Lijf-, kop- en pootenspel, 221.

Lijst (Generale) van het getal der huyzen en gebouwen, 1632—1732, 100, 101.
Lijste van de kelders enz. in de Catharijnenkerk, 361—83.

M.

Mariniersaus, 157.
Marmont, Gener., 328—35, 451—63, 722, 723, 729, 731, 733, 737.
Martini Buys, P. H. A., 235.
Martuschewits, Gener., 78.
Mathisius, A., Herv. pred., 632, 633.
Matthaeus, A. F., Herv. pred. 497.
Medenblik, getal huizen, 100.
Meerten, L. v., Herv. pred., 498—501.
Melodion, muziekinstrument, 318.
Menschenvet, 156.
Menschenzalf, 156.
Merkwaardigheden op het stadhuis te Hasselt, 222.
Merlinus, C., Herv. pred., 443,
————, D., Herv. pred., 443. 444.
Meurant, E. D., rector, 84.
Meyer, Musicus, 319.
Middelhoven, N. v., Herv. pred. 440, 441.
Miedema, Lucie, 17.
Moes, E. W., 336, 549.
Monnikendam, getal huizen, 100.
Montée, J., kunstschilder, 430.
Moreau, Gener., 78.
Mossels, J., Gouvern.-gener., 53.
Muiden, getal huizen, 100.

N.

Naarden, getal huizen, 100.
Nardingerlant, 209—14.
Nassau-v. d. Lecq, 125.
Natewisch, Huis te, 346.
Navolging (Een) onbekende van Goethe's Werther, 640.
Negotiatie (Vrijwillige), 199, 450.
Nes (Van), 580.
Nieuwenaar, Adolf van, 709.
Nieuwjaarsdag (Fransche), 207, 208.
Nieuwpoort, getal huizen, 100.
Nobelius, J., Herv. pred., 440.
Nood der Vlaardingsche weezen 1803, 109.
Nunen, wapen, 124.
Nyenrode (Gijsbr. II v.), 127.
Nijland, M. C., 581.
Nijmegen, straatnamen, 315—17.

O.

Officieren (Zestienjarige) en **onderofficieren,** 1802, 37.
Oirschot, wapen, 125.
Omwenteling in Frankrijk, 73.
Onderwijs in Nederland, 545—47.
Ontboezeming (Dichterl.) bij gelegenh. v. het Plan v. Constitutie, 20.
Ontwerp van constitutie, 202.
Oorlog (Driejarige), 171.
Oosterhout, R. kerk, 241—43, 245—47.
————, Herv. gem., 243—45.

Oosterhout, bevolking, 247.
————, R. K. geestelijken, 249.
Opdisschen v. spijzen (Volgorde bij het), 339.
Opheffing der gilden, 22—26, 152—56, 549.
Oppeurs, heerlijkh., 306.
Ordonnantie van Willem I betreff. schuttersgilden te Breda, 717.
Ostende belegerd, 716.
Ostermayr, 702.
Ostermeyer,...., 702.
Oudewater, getal huizen, 100.
Overmeer, W. P. J., 605.

P.

Paravicini, Gener., 462.
Parpaillon, Hugenoten-scheldnaam, 670.
Patriotes (Les vrais), spotdicht, 137.
Patriotten (Utrechtsche), 130, 131.
Pauw (Emma), 163—81, 291—309.
Pauw v. Wieldrecht,...., 658.
Peenen, M. v., Herv. pred., 434, 446, 447.
———, A. v., „ „ 446.
———, D. v., „ „ 446.
Penningplaten, 738—40.
Pestepidemie, 677.
Petraeus, Eg., Herv. pred., 597.
Peyman, Minister v. oorlog, 462.
Plaatsnamen: Brug (Deensche), 556, 657. — Deensche-n-Hoek, 657. — Deeneplaat, 657. — Hersteeg, 315—17. — Hoorneboeg, 256, 704. — Rinerse, 555. — Snoygreven-weert, 282.
Plag-verwerijen, 555.
Placcat vonn wegen der kungl. Majestat zu Hispania ... 463—70, 650—53.
Plakkaat (Een merkw.) van Borkulo 1742, 105, 224, 280.
Plakkaat v. 1590 betr. uitgeweken Antwerpenaars, 650—53.
Plan (Geheim) van inteekening tot vereering van een gouden beker enz., 129—32.
Pokkenepidemie, 674.
Polack, Al., 623.
Postma, G., 547, 644.
Predikanten in Indië, 49.
Priesters (R. K.) begraven in Protest. kerken, 36.
Prins Willem I en don Juan, 1—17.
Prinsenhage, pastoor, 249.
Pronk, N., Herv. pred., 602.
Protocollen van nots. Mijs, 235.
Prys-courant v. effecten, 1788, 157—62.
Publicatie tot oproeping van de landweer, 1629, 99.
Publicaties (Vier merkw.) der regeering van Utrecht, 285—90.
Puppius, J., Herv. pred., 679.
Purmerend, getal huizen, 100.

Q.

Quaet, W. Mobachius, Herv. pred., 499.
Qucita, Gener., 462.

R.

Recept (Een) van dr. Ludeman, 551.
Rechtspraak over den baljuw v. Z.-Holland, 320.
Refrein op den Domphoren, spotdicht, 715.
Regelment waarna sig de coster.... v. Warmenhuijsen heeft te gedragen, 655.
Regels bij het voorsnijden, 341—43.
Regt, W. M. C., 422, 516.
Regtspleging (Lijfstraffelijke), 218.
Rekwest (Een) van omstr. 1671, 470—73.
Requeste... van de Classis v. Tholen.... aan Raden v. State d. Vereen. Nederl. 1720, 624—31.
Reynders, H. J., 83, 141.
Ridderorde der Zwaarddragers, Zwaardbroeders, 240 n. 2.
Riebeek, A. v., gouv.-gen., 51.
Rinerse = Buurse? 555.
Röell, D. A., Prof., 398.
——, G., Prof., 399.
——, H. A., Prof., 396, 397.
——, H. H., 111, 225, 396, 474, 557.
——, J., Min. v. Buitenl. Zaken, 561.
——, J. A., Prof., 397.
——, J. A., Luit.-kol., 407, 408.
——, J. A., Vice-adm., 560.
——, W. F. baron, Minister, 405, 406.
Rogge, H. C., 518.
Rogier, Ch., staatsman en dichter, 133.
Romondt, Ph. F. W. v., 620.
Roodhuyzen, H. G., 708.
Rosendaal, R. K. geestel., 249.
Rothe, P. Muller v., 620.
Rotterdam, getal huizen, 100.
————, gilden, 152.
Rudelsheim, M., 653.
Rijn, G. v., 701.
Rumfordsche soep, 219, 556.
Rijsbergen, R. K. geestel., 250.

S.

Samenleving (De Europeesche) op Java 1784, 41—53.
Sanders (Sanderus), 623.
Sasse v. Ysselt, A. v., 182.
Sassen, A., 657.
Schaik, wapen, 311.
Schepenwapen v. Brakell? 702.
Scheveningen, Aanval op, 323.
Schiedam, getal huizen, 100.
Schilderstukken op het stadhuis te Hasselt, 222.
Schilderij op 't gemeentehuis te Hasselt. 320.
Schimmelpenninck, R. J., Raadpens., 733—37.
Schoenmakersgilde (Het) te Brielle, 215.
School (De Lat.) te Amersfoort

1619—68, 83—98, 141—52.
Schoolmeester (De) van vroeger, 545.
Schoolmeesters (Vroegere) te Zwartsluis, 217.
Schoonhoven, getal huizen, 100,
————, wapen, 125.
Schortinghuis (W.), geschriften, 632.
Schuilnamen v. theologen, 494.
Schut, A., Conrector, 144, 146.
———, P., praecept., 84, 87, 144.
———, T., rector, 84, 86, 87, 88, 145.
Series lectionum Amisf. gymn., 146—52.
Servijsmeester, 650.
Siccama, J. H. Hora, 128.
Simons, Gener., 65.
Sitter, J. H. de, 279, 345.
Six, 309.
Six, Baclier enz., 236.
Six, Jan, gedichten, 252.
——, R. C., 236, 237, 255, 310, 312, 317, 384.
——, v. Sandelier, J., dichter, 253.
Sjoerds, F., schoolm., 546.
Slatius, H., Rem. pred., 518 n. 3.
Smetius, J., Herv. pred., 443.
Sniddelaar (de), heerl., 305.
Sneek, gilden, 581—94.
——, timmerlieden, 582.
——, wevers, 584.
——, chirurgijns, 584.
——, hoedenmakers, 587.
——, bakkers, 587.
——, schoenmakers, 589.
Sneek, ververs en glazenmakers, 591.
——, groot- en kleinschippers, 591.
——, drinkhorens, 591.
——, St. Severgilde, 584.
Snouck v. Loosen, 126.
Snoygreven-weert, 282.
Soep (Rumfordsche), 219, 556.
Someren, wapen, 125.
Someren, J. F. v., 128.
Sondereygen, pastoor, 251.
Sonneveld (D. v.), Vl. basuyne 1658, 634.
Soyen, koning v., 85.
Speelkaarten (Duitsche), 34.
Spelen, 222, 345, 548.
Speyk (van)-doosje, 19.
Speyks (Van) zelfopoffering verschillend beoordeeld, 17.
Spies, Z., Herv. pred., 493.
Spotdicht op de verovering van Grave op 20 September 1602, 715.
Spotdichten op de benoeming J. Ph. Bachiene tot hoogl. te Utr. 1788, 634.
Staatszorg voor betrekkingen van Nederl. krijgsgevangenen, 1803, 82.
Stadhuis (Het) te Utrecht, 27—33.
Staverden, E. a, lector, 143.
Stermont, . . . Herv. pred., 441.
Stern-Kreuz dame, 310, 336.
Straaten Hz., H. de Voogd v. d., 220.
Strick, P. H. A. J., van en tot Linschoten, 20.

Stutterheim, F. C., Herv. pred., 510.
Surlet de Chokier, E. L., Regent van België, 137.
Sweigholt, R., Herv. pred., 501—3.

T.

Tafelregels, 340.
Teekenaars (**Nederl.**) 740.
Teeckman, J., pred., 94, 96.
Terechtstelling van een Leidsch student, 1803, 223.
Terheyden, pastoor, 251.
Teteringen, pastoor, 249.
Theodori, H., praecept., 87.
Thierry, J., boekh., 707.
Tholen, Classis v., 624—31.
———, wapen, 125.
Thooft, Th., De molens te Z.-Bommel, 708.
Tideman Jz., B., 633.
Tinnenbergh, J., praecept., 146.
Tombe, J. W. des, 27, 163, 291, 346, 385.
Tooneelgezelschap v. Dinssen, 72.
——————— Wiestman en Stoopendaal, 255.
Tractaatgenootschappen, 631, 632.
Tractaatverspreiding (**Gesch. d.**) **in Nederl.** 631.

U.

Udenhout, wapen, 124.
Uitgeest, wapen, 125.
Uitreksels uit de doopboeken van Hattem, 58—64.
Unie van Delft, 5.
Urn of pot, 555.
Utrecht (**Woelingen binnen**) 1588, 709—14.
Utrecht, stadhuis, 27—33.
Utrecht, huis Hasenberch 27—31.
———, „ Lichtenberch, 27—32.
———, Conservatorium français, 40.
———, feestdagen, 68, 72, 195.
———, vrijheidsmaagd, 72.
———, herbergen, 72, 203.
———, Patriotten, 130, 131.
Utrecht, stads-trompetters of musiciens, 285.
———, publicaties, 285—90.
———, schutterij, 289.
———, huis ter Hart, 304 n. 2, 305.
———, „ v. Westreenen v. Sterkenburg, 334.
———, aanzienlijke huizen, 334, 335.
———, Catharijnekerk, 361—83.
———, huis Bellevue, 458.
———, „ v. d. Hagen, 730, 733.
———, „ Engelbert, 730, 733.
Uylecooren, R. K. geestel., 251.

V.

Vaandels (Veroverde), 67.
Vauguyon, P. F. de Quellen de Stuer de la, Ambassadeur v. Frankrijk, 130—32.
Vatebender,.., Herv. pred., 504.
Venne, A. v. d., teekenaar, 682.
Venne (v. d.)-Graafland, 701.
Verandersaten, 255.
Verge, J. la, Herv. pred., 503.
Vergoeding (De door Haarlem geëischte) tengevolge van het beleg... in 1572/73, 605—15.
Verhaal (Kort) v. d. plegtigheden te Goes 22 Maart 1777, 594—605.
Verkammen, J., praecept., 87, 90—93.
Verkeerd-apropos spel, 220.
Verrassing van het kasteel van Breda, 81.
Verstegen,...., boekh., 707.
Vianen, getal huizen, 100.
Vianen, D^o^. v., Herv. pred., 490.
———, Dan. v. „ „ 491.
———, H. v., „ „ 491.
Victor, Generaal, 322—27.
Vignolles, Gener., 330, 333, 451, 452, 730.
Visscher, Mej. R., 714.
———, V., Herv. pred., 146.
Vlaardingen, getal huizen, 100.
————, weeshuis, 109.
Vladeraccus,...., conrector, 88.
Vliet (van der), 622.
Vliet, S. v. d., Herv. pred., 623,
Vloeken met boete bedreigd, 286.
Vlug, G., Herv. pred., 511.
Volksvertellingen (Friesche), 643.
Vondels Josef opgevoerd in 1802, 255.
Voogd, H. de, v. d. Straaten Hz., 220, 314.
Voor Jan Allart, 704.
Voorduin, W. L., Herv. pred., 498.
Vos, F. H. de, 54, 185, 230, 415, 616, 692.
Voskuyl, C., Herv. pred., 447.
Vossius, G., prof. te Amst., 589.
Vraag, 556, 620.
Vragen, 412.
Vredespreliminairen te Londen, 208.
Vrijheid,Gelijkheid,Broederschap (De spreuk:) verboden, 206.

W.

Waalwijk, wapen, 125.
Wandschotel (Oude), 738.
Wapen (Onbekend), 620.
Wapen van v. Schaick, 311.
Wapen-Crookceus, 620.
Wapen devies-Marlborough, 621.
Wapens gevraagd, 384, 621.
Warmenhuizen, school, 655, 656.
Warren, S. J., 621.
Weesp, getal huizen, 100.
Welderen (Georg v.), 310.
Welsing, H., Remonstr. pred., 89.
Werving (Nationale), 67.
Wesselius, J., Herv. pred., 494.
Westzaan, wapen, 125.
Whistspel, 284.
Wildeman, M. G., 235.
Willem Carel Hendrik Friso

weigert de benoeming van Q. de Blau goed te keuren, 275—79.
Willinck, J., 650.
Winter, Vice-admir. de, 65.
Winterswijk, M., Herv. pred., 493.
Witsenburg, A. v., Herv. pred., 506.
Witte, 234.
Witte, P. de, Herv. pred., 444, 445.
Woerden, getal huizen, 100.
WOORDEN EN UITDRUKKINGEN AFGELEID EN VERKLAARD:
Boxen-bieren, 106, 224, 280. — budden, 316. — buistelmaten, 556, 703. — Domicellus, 555. — Eynden, 720. — Gesworen der schutterien, 720 — gruyt, 720. — Hennen, 720. — hobbe(n), 552, 657. — hobbezak, 551—54, 657. — hopzakkers n. 2. — Jager, 412. — Menschen-ongel, 156. — meuken, 316. — meukster, 316. — moeyteren, 316. — Plagge, 555. — plag-verwerijen, 555. — Quanselbier, 281. — quart previlegien, 720. — Ruijchregisters, 219. — Schuttebier, 281. — Trou-madame, 224. — Vaarwerk, 555. — verandersaten, 107, 224, 255, 281. — Zak, 552, 657. — zeedesupere, 556, 703.
Workum, getal huizen, 100.
Wormerveer, wapens, 125.
Wijers, 383, 701.
Wijk (Van), 310.
Wijk, N. P. C. v., 310.
Wijngaerden, J. v., Herv. pred., 491.

Y.

Yvoy, M. d', 130.

Z.

Zaandijk, molen Hobbezak, 552.
————, wapen 125.
Zedenroman (Nederl). v. omtr. 1800, 256.
Zeedesupere, 556.
Zeeslag (onbekende), 676.
Zeist, Kamp van, 462, 721—29.
Zimmerman, H. J., teekenm., 740.
Zoutmaat, C., Herv. pred., 595, 602.
Zuilesteyn, Ridderhofstad, 349, 350, 352, 353, 355, 356.
Zundert, Groot en Klein, R.K. geestel., 250.
Zuylen v. Natewisch (van), 580.
Zwaarddansen, 108.
Zwartsluis (schoolmeesters te), 217.
Zijll (van), 622.

ERRATA.

Blz.	21	reg.	2 v. o.	staat:	(Sche)vichhaven; *lees:* (Sche)-vichaven.
„	26	„	18 v. o.	„	opentlijk; *lees:* openlijk.
„	39	„	8 v. b.	„	de in; *lees:* die in.
„	50	„	12 v. b.	„	en betrouwbaar; *lees:* betrouwbaar en.
„	54	„	1 v. o.	„	blz. 517; *lees:* blz. 630.
„	77	„	19 v. o.	„	cn de; *lees:* en de.
„	78	„	8 v. b.	„	Morceau; *lees:* Moreau.
„	107	„	16 v. o.	„	dadelyk; *lees:* dadelijk.
„	110	„	11 v. o.	„	in Caput IX; *lees:* in Liber V Caput IV.
„	119	„	21 v. o.	„	Biels; *lees:* Briels.
„	146	„	14 v. o.	„	Sentima; *lees:* Septima.
„	156	„	15 v. b.	„	bruiken; *lees:* bruik.
„	192	„	19 v. o.	„	Irinioma-; *lees:* Trincoma-.
„	210	„	3 v. o.	„	behandelen; *lees:* behandelde.
„	211	„	19 v. b.	„	van den Heer; *lees:* van Heer.
„	213	„	6 v. b.	„	lib. I tit. *lees:* lib. I tit. 21, lib. II tit.
„	214	„	2 v. b.	„	moet; *lees:* moest.
„	„	„	8 v. o.	„	kunnen opleveren; *lees:* zou kunnen opleveren.
„	224	„	6 v. b.	„	laat; *lees:* leest.
„	„	„	18 v. o.	„	Prinskarelbond; *lees:* Prinskarelbord.
„	„	„	17 v. o.	„	deelt; *lees:* doelt.
„	238	„	9 v. o.	„	Aunuaire; *lees:* Annuaire.
„	256	„	3 v. o.	„	Hoornebroek; *lees:* Hoornebok.
„	305	„	14 v. o.	„	Walbury; *lees:* Walburg.
„	„	„	13 v. o.	„	des Barres; *lees:* de Barres.
„	308	„	8 v. o.	„	Taussaint; *lees:* Toussaint.
„	356	„	12 v. o.	„	Hemerten; *lees:* Hemert.
„	371	„	14 v. o.	„	de Wetm.; *lees:* de Wet m.

—

Blz. 375 reg. 14 v. b. staat: Bilterman; *lees:* Hilterman.
„ 386 „ 15 v. o. „ van Lewen; *lees:* van Leeuwen.
„ 390 „ 7 v. b. „ Duveusche; *lees:* Duvensche.
„ 394 „ 9 v. o. „ Roechefort; *lees:* Rochefort.
„ 414 „ 10 v. b. „ 15; *lees:* 35.
„ „ „ 12 v. b. „ familie-maagschappen; *lees:* families = maagschappen.
„ „ „ 16 v. o. „ Naarden; *lees:* Haarlem.
„ „ „ 14 v. o. „ 11 Juli 1851; *lees:* 13 Juli 1853.
„ 416 „ 12 v. b. „ Davit: *lees:* David.
„ 429 „ 21 v. o. „ Bommersteijn; *lees:* Commersteijn.
„ „ „ 1 v. o. „ Bontenot; *lees:* Contenot.
„ 434 „ 6 v. b. „ Kondekerk; *lees:* Koudekerk.
„ 452 „ 13 v. b. „ De Vaux; *lees*: Du Vaux.
„ 552 „ 3 v. o. „ loghensackmendax; *lees:* logensack = mendax.
„ 555 „ 5 v. o. „ te Lintelo; *lees:* A. Lintelo.
„ 554 „ 1 v. b. „ acquivalent; *lees:* aequivalent.
„ 556 „ 4 v. b. „ Coms.; *lees:* Corns.
„ 599 „ 13 v. o. „ } Kaas; *lees:* Haas.
„ 602 „ 15 v. b. „ }
„ 621 „ 9 v. b. „ des Sichado; *lees:* desdichado.
„ 624 hadden de eerste 3 regels, aanvangende met „Mededeged." enz. moeten staan *onder* het 3reg. opschrift, eindigende met „9 Aug. 1720".
„ 632 „ 8 v. b. „ Starfert kroese; *lees*: Stenfert Kroese.
„ 635 tusschen reg. 5 en 6 v. o. is uitgevallen: Uit te deelen in 't geloof.
„ 644 reg. 1 v. o. is weggevallen de naam: G. Postma.
„ 645 „ 21, 20 v. o. staat: Zijwert van der Bilt (zie boven aangehaald artikel, blz. 270). *Lees:* Mr. Versélewel van der Bilt.
„ 690 „ 13 v. b. staat: paucala; *lees:* paucula.
„ 703 „ 9 v. b. „ vermeldt; *lees:* vermeld.